

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK



1001172827





Centralbiblioteket

Biogr.

Sv.

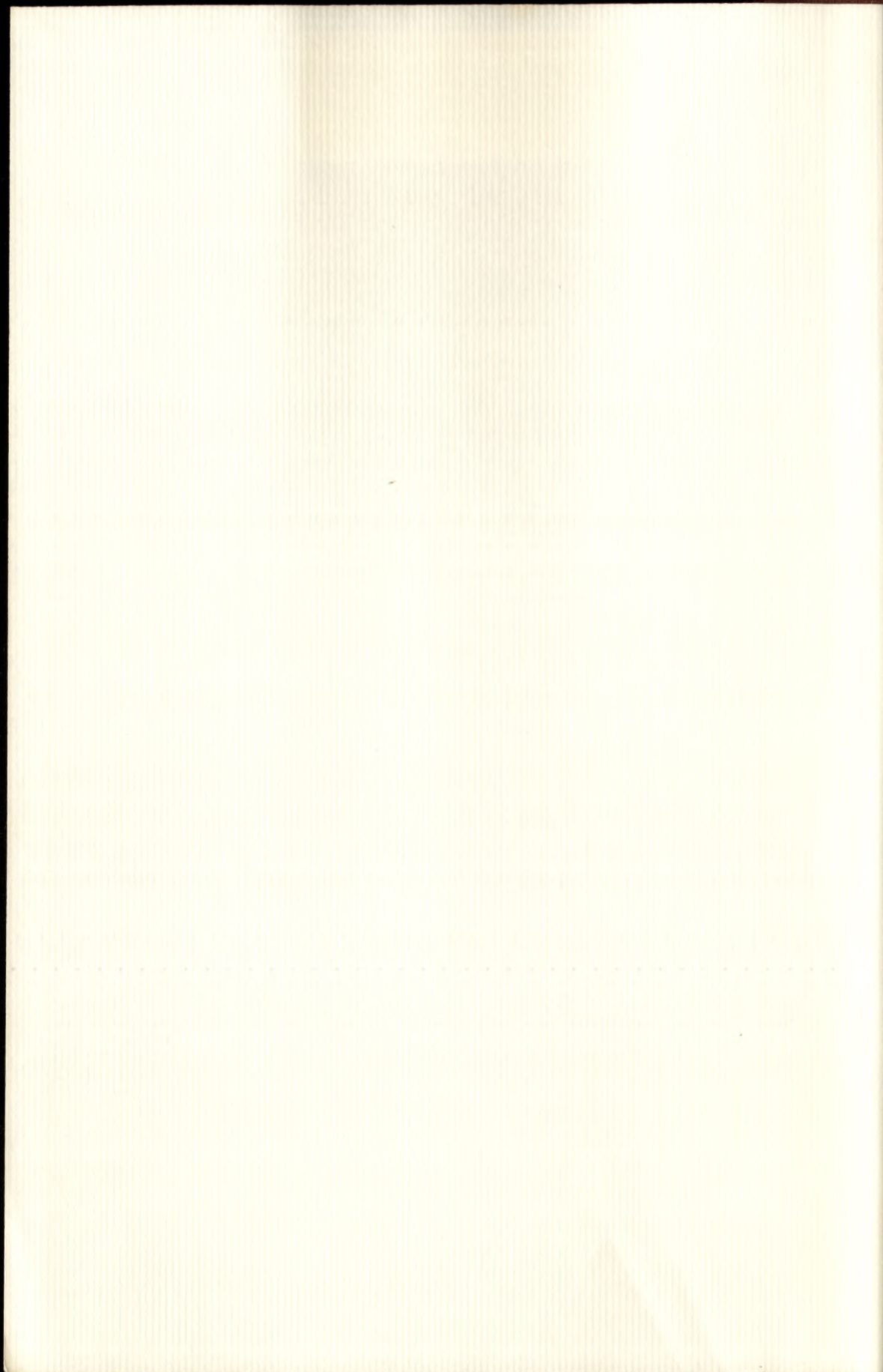
(Bremer, Fredrika)

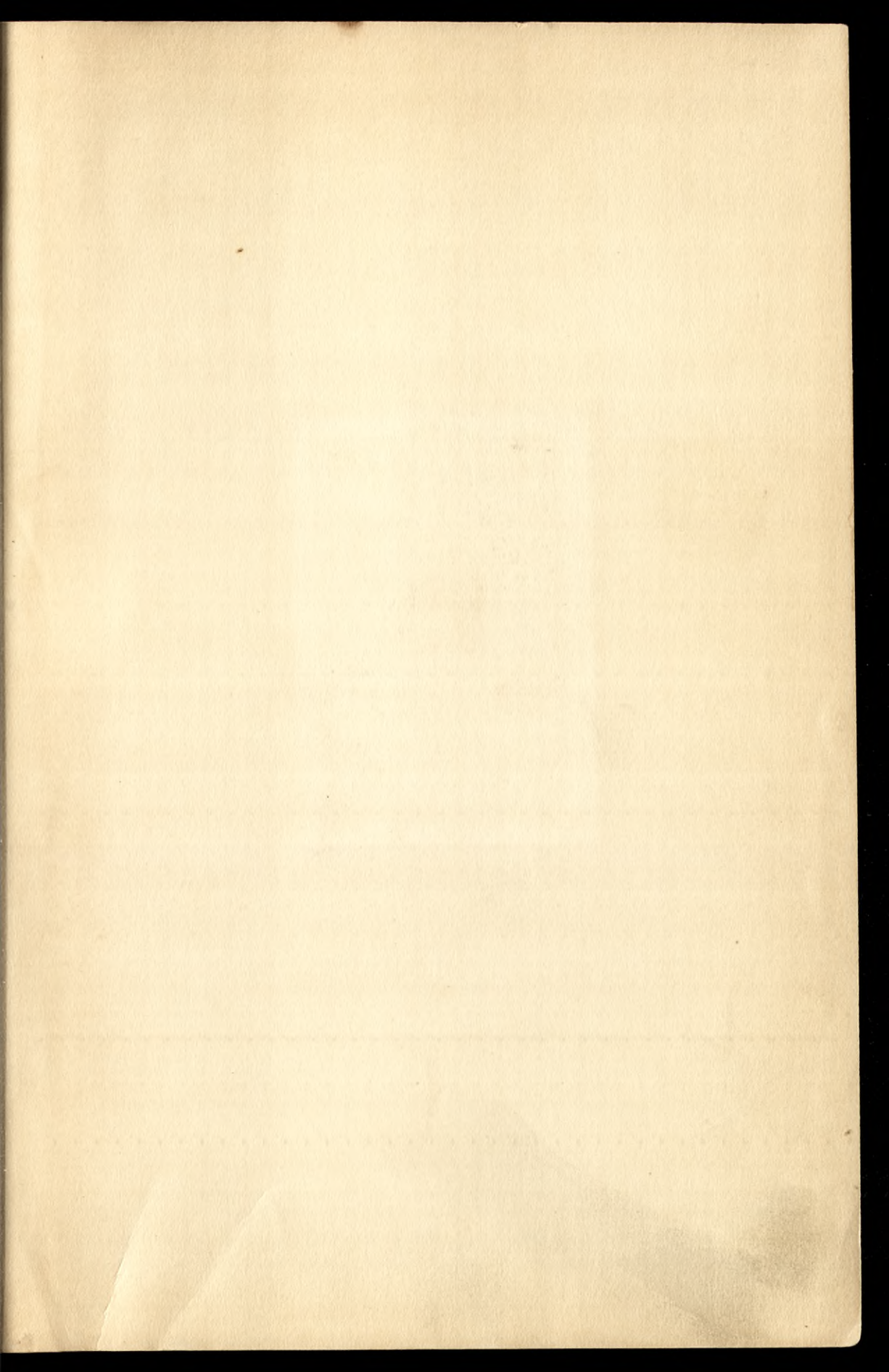
GEORGE WASHINGTON UNIVERSITY LIBRARY

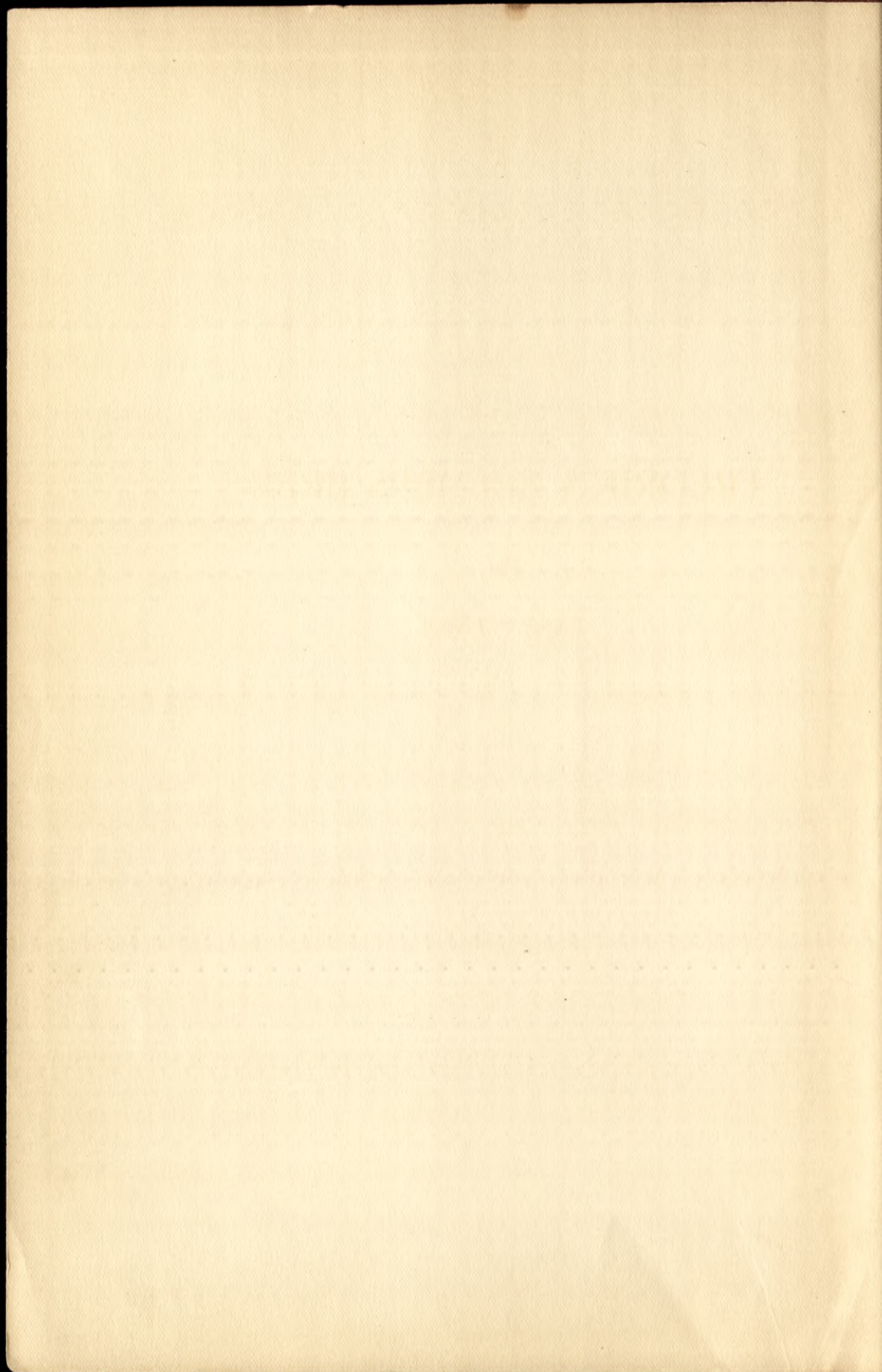


14000

000297874







FREDRIKA BREMERS BREV

IV

1857—1865

FREDERIK A. BREMERS

BRIEF

FREDERIK A. BREMERS

1872-1892

DEEL I

1872-1892

THE HAGUE

FREDRIKA BREMERS
BREV

SAMLADE OCH UTGIVNA

AV

KLARA JOHANSON OCH ELLEN KLEMAN

DEL IV

1857—1865

MED TILLÄGG 1832—1865

PA&E

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG



FREDRIK A. BRILBERG

BRILBERG

BRILBERG

BRILBERG

BRILBERG

STOCKHOLM 1920

KUNGL. HOFBOKTR. IDUNS TRYCKERI-A.-B.

190864



Originalbrev till denna del ha lämnats av:

- Fröken *Elin Afzelius*, Stockholm,
16 — till Beata Afzelius.
- Prosten *Edvard Berg*, Veckholm,
9 — till Fredrik Theodor Berg.
- Herrar *Björck & Börjesson*, Stockholm,
18 — till Georg Ameen (n:r 1216, 1251), Miss Browne, Adolph
Busch, Andrew o. Caroline Downing, dr Pulte och J. K. Tefft.
- Hovjägmästaren baron *Carl Bonde*, Ericssberg,
2 — till Emilie Flygare-Carlén (n:r 1319) och P. R. Tersmeden
(n:r 1178).
- Ryttmästaren *Waldemar von Bunsen*, Haus Leppe, Bickenbach,
2 — till Chr. C. J. von Bunsen.
- Godsägaren *D. Böklin*, Täckhammar,
20 — till Per Böklin.
- Bankkamrer *Frithiof Carlson*, Uppsala,
1 — till Emilie Flygare-Carlén (n:r 1341).
- Fru *Anna Casparsson* f. von Feilitzen, Saltsjöbaden,
1 — till Urban von Feilitzen.
- Overlärer *Coucheron*, Holmestrand,
2 — till P. J. B. Coucheron.
- Författarinnan *Lotten Dahlgren*, Djursholm,
2 — till F. A. Dahlgren och P. A. Norstedt & Söner.
- Fru *Ida Ekmarck*, Stockholm,
2 — till L. A. Ekmarck.
- Fröken *Eva Flach*, Stockholm,
1 — till August Sohlman.
- Fru *Elisabet Gottlieb* f. Bergstedt, Borensberg,
2 — till C. F. Bergstedt.
- Major *E. Grafström*, Boden,
6 — till F. M. Franzén och A. A. Grafström.
- Fru *Malla Grandinson* f. Lindblad,
1 — till Adolf Lindblad.
- Friherrinnan *Ellen Gyllenstierna* f. Stjernstedt, Krapperup,
10 — till Jenny Lind (Stjernstedt).

- Direktör *A. Hallner*, Stockholm,
1 — till Octavia Carlén (nr 1213).
- Fru *Emma Heilborn* f. Staaff, Djursholm,
1 — till J. M. Törner.
- Professor *H. H. Hildebrandsson*, Uppsala,
12 — till Ebba Hildebrandsson f. af Wirsén.
- Fru *Lotten Isacsons arvingar*, Stockholm,
12 — till Olof Eneroth.
- Friherrinnan *Thyra Klinckowström* f. Gylden, Stafsund,
1 — till Olof af Wannqvist.
- Fröken *Helena Knös*,
1 — till Thekla Knös.
- Fru *F. E. von Kochs arvingar*,
12 — till Frances von Koch f. Lewin och Nils von Koch.
- Fröken *Thyra Kullgren*, Göteborg,
1 — till Lydia Kullgren.
- Fröken *Walborg Lagervall*, Stockholm,
2 — till Karin Lagervall f. Wagner och Magnus Lagervall.
- Författarinnan *Sigrid Leijonhufvud*, Stockholm,
7 — till Sophie Leijonhufvud.
- Borgmästaren *Gustaf Lindquist*, Mariefred,
6 — till Carl August Adlersparre och Adrienne Lenormant.
- Fru *Albertina Neander* f. Danielson, Stockholm,
1 — till Herman Sätherberg.
- Fröken *Ida Nilsson*, Lund,
14 — till Ida Nilsson.
- Fröken *Ida Norrby*, Uppsala,
5 — till Jane Thengberg f. Miller.
- Fru *Caroline Nyrén* f. Wahrolin, Sollefteå,
3 — till F. F. Carlson.
- Fru *Leonore Odencrants* f. Ekman, Borås,
1 — till Sophie Ekman f. Kurck.
- Friherrinnan *Louisa Palmstierna* f. Mont d'Or Norderling, Stockholm,
1 — till Louisa Norderling f. Drummond Hay.
- Majoren baron *G. F. Peyron*, Stockholm,
1 — till Frederik Due.
- Attachén i utrikesdepartementet *Nils Rettig*, Stockholm,
2 — till Octavia Carlén (nr 1268, 1340).
- Fru *Anna Retzius* f. Hierta, Stockholm,
1 — till L. J. Hierta.
- Fröken *Estrid Ribbing*, Lund,
26 — till Caroline Frumerie.

- Professor *Seved Ribbing*, Lund,
14 — till Maria De Vylder och Seved Ribbing.
- Bibliotekarien baron *Gustaf Rudbeck*, Uppsala,
1 — till Malla Silfverstolpe f. Montgomery.
- M:lle *Louise Secrétan*, Lausanne,
3 — till Charles Secrétan.
- Fröken *Gerda Skogman*, Stockholm,
5 — till Betty Poppus (Berzelius).
- Fröken *Magna Sunnerdahl*, Stockholm,
9 — till Charlotte Sunnerdahl f. Kemner och J. G. Sunnerdahl.
- Fru *Hilma Svedbom* f. Lindberg, Stockholm,
52 — till Fredrika Svedbom (Linnell).
- F. d. ministern *W. W. Thomas*, Stockholm,
1 — till W. W. Thomas.
- Överstekammarjunkaren greve *Hans Trolle-Wachtmeister*, Trolle-Ljungby,
2 — till H. G. Trolle-Wachtmeister.
- Kammarherren greve *Axel Wachtmeister*, Kulla-Gunnarstorp,
3 — till Ulla De Geer f. Sprengtporten, Marianne Ehrenström f. Pollett och Nils Ludvig Toll.
- Grevinnan *M. Wachtmeister*, Christineholm,
1 — till Lotten von Rosen f. Wrangel.
- Pastor *B. Wadström*,
1 — till Johan Gustaf Lundberg.
- Fröken *Hilda Wennberg*,
11 — till Hilda och Lotten Wennberg.
- Mrs *Lillie Buffum Chace Wyman*, Newtonville, Massachusetts,
10 — till Harriot Hunt.
- Godsägaren *E. G. H. Åkerlund*, N. Järsjö,
3 — till Henrika Leuhusen.
- Fredrika-Bremer-Förbundet*, Stockholm,
38 — till Georg Ameen, Stanislas Barnekow f. Wrede, Hilda Berg, S. A. Hedlund, Viktor Rydberg (n:r 1120), Sophie Saxenberg och Sophie Saxenberg f. Pousette.
- Arendals Museum*,
1 — till Henrik Wergeland.
- Det kongelige Bibliothek*, Köpenhamn,
5 — till H. C. Andersen.
- Köpenhamns Universitetsbibliotek*,
2 — till Sören Kierkegaard.
- Kungliga Biblioteket*, Stockholm,
30 — till Sophie Ahlbom, C. A. Bagge (n:r 1415, 1416), Abraham Bohlin, Carl Wilhelm Böttiger, J. Lind, Camille Mondan, Maximilian

Myhrberg, Mathilda Möller (Olsen), Viktor Rydberg (nr 1095, 1123),
P. R. Tersmeden (nr 1167, 1256), Sophie Wattenbach, Harald Wie-
selgren.

Kvinnoklubben, Stockholm,

1 — till Mathilda Olsen f. Möller (nr 1055).

Lunds Universitetsbibliotek,

1 — till Achatius Kahl.

Nordiska Museets bibliotek, Stockholm,

7 — till Johan Gabriel Carlén, Emilie Flygare-Carlén (nr 1293, 1335),
Sophie Grafström (Hazelius) och C. G. Qvarnström.

Riksarkivet, Stockholm,

2 — till August och Marie von Hartmansdorff.

Samfundet De Nio, Stockholm,

1 — till Lotten von Kræmer.

Sorö Akademis bibliotek,

1 — till Bernhard Ingemann.



Fredrika Bremers Brev

987. Till Jenny Lind.

[17 okt. 1857.]

Du är redan i Genua, min goda lilla landsmaninna och jag är — nyligen ankommen till Turin från de Waldensiska dalarne! Förlåt att jag ej förr låtit höra af mig, ej skrivit derifrån, såsom jag låfvade! Orsaken har varit den förskräckligt regniga väderleken, som jemt försatt mig i ovisshet om tiden då jag skulle kunna lemna dalarne. Ty jag ville ej lemna dem utan att ha sett hvad jag önskade och borde se der, och det omåttliga regnandet omintetgjorde, som oftast, mina planer för vandringar och utflyckter. En gång regnade det oupphörligt i fem dagar och fem nätter årad, sedan var det vackert några dagar, och så kom åter 2 à 3 dagars regn. Förr än den 3^{dje} Okt. kunde jag ej mäta med någon visshet tiden för min resa till Turin och sedan till Genua. Då, just som jag ämnade sätta mig ned att skriva till Dig under adress till »pension Gaberel Montreux» kom ett bref från Louise Coulin, som underättade mig att du skulle afresa till Genua just samma dag, samt gaf mig din adress derstädes. Tack för denna omtanka, som gör att jag nu kan skriva dig till. En förändring i väderleken inträffade just i det samma, som gaf mig hopp om att kunna besöka St. Martinos dal och la Basiglia hvilket jag nästan uppgifvit. Jag gjorde denna utflygt, blef der inregnad, och kom ej utan möda och svårighet hit, till Turin. Omkring en vecka dröjer jag väl här, för att se några personer af interesse, och inhemta litet om Piedmont; men i nästa vecka, om onsdag eller Thorsdag, hoppas jag vara i Genua och sammanträffa med min kära lilla kamrat för Vintern.

Förlåt mig att du fått sväfva så länge i ovisshet om tiden för min ankomst och derigenom kunnat få bekymrade tankar

om jag ännu fanns bland de lefvandes antal, och om vi verkligen skulle [— — —]

988. Till Louise Coulin.

Turin ce 17 Oct. 1857.

Ma bien chère Louise! Justement comme j'allais écrire à M^{lle} Lind à Montreux, votre lettre du Sept. vint me dire qu'elle partait pour Gênes le même jour (3 oct.) et me donner son adresse à Gênes. Votre lettre me vint donc bien à propos. Quant à une autre partie de son contenu j'aurais pu croire que vous aviez le sentiment que j'avais besoin d'être mise un peu en bonne humeur avec moi-même; vos douces paroles de louanges et d'affection y tendent directement. Hélas, ma chère jeune amie, si il en est ainsi vous avez senti juste; car plus j'avance dans la vie, plus je suis peu contente de moi, plus je me sens inférieure à ce que je voudrais, à ce que je devrais être, plus je suis tourmentée par le souvenir de mes manquements envers Dieu et envers les hommes, tout en ayant un repos et une joie parfaites dans ma foi au Sauveur. Ces sentiments pénibles sont involontaires et sont quelquefois à un point qui me paraît à moi-même disproportionné et presque maladif. Mais ils proviennent du sentiment de plus en plus fort d'un idéal d'excellence qui fait l'amour et l'aspiration de mon âme et peut-être que l'humiliation où ils me plongent est une bonne, la meilleure éducation. S'il en est ainsi, et je crois qu'il en est ainsi, je ne veux point m'y soustraire et vos douces paroles, ma Louise, tombent comme une rosée plus sur vous que pour moi. Oui, car si je vous suis devenue plus chère justement dans le moment où je vous ai fait de la peine, c'est que votre amour et votre âme aspirent bien au delà de ce monde et de ses douceurs, même innocentes, c'est que vous aimez la vérité plus que vous-même. Et laissez-moi vous le dire, ma chère petite soeur, que bien que je vous aie aimée et vivement appréciée pour l'extrême obligeance et l'amitié si délicate et charmante que toujours vous m'avez montrée, ce ne fut que dans le moment où je vous dévoilais une secrète souffrance de mon coeur en même temps que je fis souffrir le vôtre et que je vous vis recevoir cette blessure comme un bienfait, baiser la main qui vous la donnait, oh! ma Louise ce ne fut que dans ce moment que je sentis que le sang de mon coeur s'unissait au vôtre; dans ce moment je me sentis unie à vous par un lien éternel et les neiges éternelles du grand Balferin et les étoiles si pures et brillantes qui semblaient nous regarder me sont comme de fraîches images du sentiment pur, fort et doux, qui dans ce moment s'établit dans mon coeur pour vous. Le souffle qui parcourt votre chère lettre ne fait que me rappeler ou renouveler cette impression qui du reste est de celles qui ne peuvent s'effacer. Nous nous sommes rencontrées dans les profondeurs éternelles, nous nous retrouverons en elles toujours et toujours!

Je ne vous écris pas aujourd'hui de la Tour comme j'en avais l'intention avant de quitter les Vallées, mon temps là, fut tellement pris par les excursions et des lectures qui ne pouvaient se faire que là, que je

n'eus pas le temps d'écrire; je vous écris de Turin où je suis arrivée avant-hier, après un mois de résidence et de courses dans les Vallées Vaudaises. Elles m'ont donné bien des jouissances et bien des pensées.

L'Eglise des Vallées a été pendant des siècles la conservatrice de la «lumière qui luit dans les ténèbres» et la conserve encore intacte des ténèbres qui ont envahi l'église de Rome. Voilà sa gloire et peut-être sa mission et je ne saurais vous dire combien je la trouve sainte et touchante dans l'ensemble de sa vie et de son histoire pour cette sainte cause. Quant à une inspiration nouvelle du S^t Esprit à des éléments qui en pourraient faire une Eglise conquérante une Eglise en progrès et sur le catholicisme de Rome et sur le protestantisme de la réforme je vous avoue que je ne les y trouve pas. Même le Calvinisme dans ce qu'il a de plus rétrograde, de plus anti-Evangélique (sa doctrine de la prédestination, de la grâce arbitraire) a tellement pénétré dans la Confession de foi de l'Eglise des Vallées qu'il est indispensable qu'elle s'en défasse si elle veut aspirer à amener à l'Evangile les peuples catholiques romains, aspirer à former une Eglise universelle. Ses ministres les plus distingués commencent à s'en douter. Comment cette nouvelle Eglise se formera-t-elle et par quoi? Il est clair que l'opposition et la polémique contre le romanisme ne suffira pas seul. Il faudra une nouvelle inspiration, une initiation nouvelle. Et peut-être le pouvoir de la produire n'est-il pas donné aux peuples protestants seuls. On m'a raconté que (il y a deux ans) apparut au milieu des Vallées un jeune homme, Italien catholique, bien de figure, plus beau encore du feu et du zèle divin qui l'animait; il pria au milieu des Vaudois, il appela les bénédictions du ciel sur les jeunes étudiants, sur la population des Vallées avec une ferveur qui étonna et toucha vivement tous ceux qui l'entendirent, il semblait inspiré d'un amour tout divin. Après avoir ainsi prié et béni, il disparut des Vallées. On ne sut ni d'où il venait, ni où il allait, ni son nom. «Pourtant c'était bien un catholique!» ajouta le Barba David Lautaret qui m'en parlait avec émotion. Le trait m'a frappé, et je dis comme M^{lle} Appia à cette occasion: »Nous parlons de convertir l'Italie à l'Evangile mais savons nous bien quels éléments l'Italie contient pour notre conversion à une vie vraiment évangélique?» —

M^{lle} Appia! Je ne saurais vous dire le plaisir qu'elle m'a fait tant par son caractère et ses dons distingués que par la constante bienveillance et les soins aimables dont elle m'a entourée. Elle a plus qu'aucun autre embelli mon séjour aux Vallées et donné le sentiment de posséder «un chez moi» un asyle tant pour le corps que pour l'âme.

Quant aux charmes de la nature dans ces vallées ils sont tels que je les préfère grandement à ceux des Vallées de la Suisse. Du sein des retraites les plus charmantes, au bord des ondes les plus pures et les plus vivantes, l'oeil embrasse des horizons immenses qui vous font l'effet de la grande mer. Des profondeurs des vallées vous embrassez l'Italie. C'est une position unique. Il faut venir la voir. [— — —]

Turin 19 octobre

Ah! que j'aurais désiré vous avoir avec moi ma petite soeur, hier, au Culte Evangélique dans la jolie Eglise «Valdèse» à Turin. C'était une

vraie volupté spirituelle que d'entendre là l'Évangile, l'Évangile dans toute sa profondeur, dans toutes ses ineffables richesses annoncé aux grands et aux petits, (aux enfants) dans cette langue Italienne qui semble à elle seule une langue faite pour faire vibrer tout ce qu'il y a de plus intime, de plus profond dans l'âme humaine, surtout quand on la prononce comme M^r Meille. J'aurais beaucoup à vous dire sur l'oeuvre de l'Évangélisation en Piémont, mais il faut que je vous laisse pour le présent. Les choses se pressent dans mon esprit et pour mon temps. Ce Jeudi je compte me rendre à Gênes. Turin ne m'offre pas comme ville beaucoup d'intérêt excepté par la magnifique vue du pont sur le Pô qui vous montre d'un côté la superbe Superga et de l'autre le mont Viso et la chaîne des Hautes Alpes, et tout le long du rivage des collines charmantes avec des villas et des Eglises. Les choses qui m'attachent ici sont l'Eglise Evangélique et — M^r de Cavour.

[— — —]

Fredrika

989. Till Jenny Lind.

Turin d. 19^{de} Oct. 1857.

Min kära lilla landsmaninna! Våra små bref ha korsat hvarandra på vägen d. 17^{de} dennes, ty just då du skref till Turin för att höra efter hvart jag tagit vägen skref jag till dig i Genua för att säga hvar jag fanns och att jag ämnade komma till Genua om Thorsdag (d. 22^{de} dennes) i nästa vecka. Jag ämnar afresa härifrån med jernbanståget kl. 10 f. m. Hvad jag ännu har förnämligast att se här är M^r de Cavour och utsigten från höjderna på andra sidan om Po. Men för detta sednare behöfver jag en klar dag och här regnar nu oupphörligt. Skulle nu den klara dagen icke inträffa förr än om Thorsdag, så — dröjer jag här ännu Thorsdagen och kommer ej till Genua förrän om fredag eller sist om Lördag. Kl. 10 tåget blir alltid mitt tåg för afresa härifrån.

Mätte nu min lilla Jenny ha tålmod*) med sin dröjande men trofasta landsmaninna

Fredrika Bremer.

*) På M^{me} Bosch's tålmod tviflar jag icke, och längre än till Lördagen denna vecka dröjer jag icke här, äfven om jag måste lemna Turin utan att få se hvad Turin har vackrast i sin belägenhet. Jag har dock kunnat skymta det!

990. Till Jenny Lind.

Turin d. 20^{de} Oct. 1857.

Huru ondt gör det mig icke, käraste Jenny, att ha låtit dig vänta så länge på mig, nu då jag ser, af ditt lilla bref, i dag, huru det är med din stackars värdinna, och huru litet lycklig du, i följd deraf, kan vara hos henne! Jag skulle vilja göra allt möjligt för att kunna komma till Genua om Thursdag, men det är möjligt att det blir mig alldeles omöjligt att göra något dervid. Ty, såsom du torde ha fått höra, har det myckna regnet förderfvat vägarne, så att för närvarande Jernvägscommunicationen är afbruten emellan Turin och Genua. Möjligen blir den ej återställd förrän till lördagen.

Bäst blir väl att ej med säkerhet vänta mig förr än till dess, och ej taga rum i Genua, förrän för den dagen. Dessa rum, — får jag besvära dig att taga dem för oss båda? Tag då, goda Jenny, i ettdera af de hoteller du nämnt, tvenne rum bredvid eller straxt midt-öfver hvarandra (om blott en corridor är emellan) 2 eller 3 trappor upp; sök att få dem snygga, och, *om möjligt* med utsigt åt hafvet (eller hamnen). Detta sednare vore ett stort nöje. Till Lördagen tar jag för gifvet att jernvägen bör vara återställd, och med kl. 10 tåget flyger jag då till Genua. Jag får också bedja dig tillsäga i det hotell der du tingar rum för oss, att man sänder mig husets Omnibus till bangården vid min ankomst; och jag behöfver ej säga huru glad jag vore att se Dig der med samma; dock ej om väderleken är tråkig och luften kunde vara dig skadlig.

Det är tid på att komma i vinterqvarter; den ruskiga, regniga väderleken säger mig det alla dagar. Det gör mig godt att tänka att jag icke kommer att inträda der ensam utan får med mig en vän att dela lust och nöd och de långa ljusaftnarnas ro! Må det blifva godt för dig såsom för Din tillgifna landsmannina

Fredrika Bremer.

991. Till Louise Coulin.

Gênes ce 26 Oct. 1857.

Mon cher petit oiseau qui sur les ailes de l'affection est venu par delà les Alpes me réjouir ici par ses paroles et ses dons je vous embrasse et vous remercie mille fois. [— — —]

Et ma chère Louise combien vos dessins m'ont fait plaisir surtout [— — —] Zermatt et le Matterhorn en colère, tant il y a de vie, de vigueur. [— — —] Votre portrait du Matterhorn s'enveloppant de nuages me fait un singulier plaisir parcequ'il se rencontre avec, et renforce encore, la conception qui m'est restée de cette montagne. Vous souvenez vous comme pendant que nous étions tout à la contemplation du Mont-Rose, et que les rayons caressaient à l'envi avec nos regards cette rose de glace des Alpes, le Matterhorn tout-à-coup s'entoura de nuages et fit souffler cet orage qui nous fit descendre au Riffel et qui après nous fit perdre la journée du lendemain. Eh bien, cet incident m'est revenu à l'esprit et m'a fait conclure que le Matterhorn n'est pas à son origine un Titan, mais une Titane une géante jalouse, en crinoline, qui s'est dressée orgueilleusement tournant le dos au Mont-Rose, au moment même où elle a été métamorphosée en pierre par la main du Tout-Puissant. Mais l'esprit d'orgueil vit encore dans cette statue de pierre et en nous voyant avec le soleil tout occupés du Mont-Rose la vieille jalousie s'est allumée chez Madame Matterhorn et elle s'est vengée en nous suscitant cette vilaine bourrasque. Voilà ce que j'ai compris après coup et compris plus clairement encore dans votre dessin. [— — —]

Vous voyez chère Louise que ma jonction avec M^{lle} Lind s'est heureusement accomplie et dans ce moment je jouis, avec elle, de la vue de la grande mer et du spectacle de »Genua la superba». Notre réunion ne s'est pas opérée sans difficultés, car de terribles pluies et inondations m'ont retenue d'abord dans les Vallées et puis à Turin bien plus longtemps que je n'aurais voulu. Grande partie des ponts du chemin de fer entre Turin et Gênes ont été brisés et emportés, de grandes parties du chemin mises sous l'eau. Enfin j'ai pu arriver ici avant-hier, en passant à pied sur des ponts provisoires les endroits les plus entamés.

A Turin j'ai joui de M^r Meille, le pasteur, de la connaissance de M^r de Cavour et de la vue du Mont Viso et des Hautes Alpes depuis la terrasse des Capucins et du grand pont sur le Pô, vue vraiment magnifique! — Ici je vois une ville, une population, des coutumes, des costumes toutes originales, la grande mer, un port magnifique, et je suis heureuse de penser que cette ville si admirablement située par rapport au commerce fait partie du royaume de l'Italie en lequel l'espoir et l'avenir de l'Italie sont représentés par les libertés religieuses et politiques.

[— — —] Il est bon je le reconnais, il est bon à un certain point de vue de sentir cette souffrance — (ce désir de voler et ce sentiment d'ailes liées) il est bon aussi, pour la femme, d'apprendre à assouplir sa volonté à la volonté d'autrui, et à sacrifier son plaisir à celui des personnes qui y ont droit. Cela doit être. Mais à un certain age et avec certaines

aptitudes décidées l'individualité a des droits qui doivent être respectés. — Voici ce que j'ai fait pour moi en tentant de concilier et mes besoins particuliers et les devoirs de la tendresse filiale. Ayant senti clairement que j'avais impérieusement besoin de quelques heures d'entière solitude dans l'avant-dîner, je l'ai dit à ma bonne mère (qui ne comprenait pas ce besoin qu'on a d'être seule à son ouvrage ou à ses pensées) et à mes soeurs et je les ai conjurées de permettre que pendant ces heures je fermasse ma porte et qu'elles veuillent bien non seulement non pas entrer, mais aussi me défendre de toute interruption non nécessaire. Le reste du jour je ferais tout ce qu'elles voudraient, je serais à elles ou pour elles. Nous avons causé de cela plus d'une fois avant qu'elles aient compris combien cet arrangement m'était important. Enfin la chose a été entendue et convenue et tenue de leur part avec une fidélité touchante. Et je ne saurais vous dire combien cette simple chose a mis de paix et dans mon âme et dans ma vie. Après trois ou quatre heures d'étude assidue ma faim spirituelle était assouvie, mon âme s'était nourrie et tranquillisée, je pouvais me donner librement, et même j'avais besoin de me donner à d'autres soins ou au plaisir de mes proches. Du reste ces heures de retraite journalière n'empêchaient point des exceptions pour des moments de la matinée, si besoin en était pour un service ou désir de mes parents ou de mes soeurs. Mais — [—], je revenais à ma règle. La difficulté dans ces choses-là, n'est pas tant de les établir que de les établir avec la tendresse et douceur nécessaire pour ne pas blesser nos bien-aimés tout en leur faisant accepter notre volonté. [— — —]

Maintenant à Dieu mon cher petit oiseau, ma douce compagne, ma petite soeur si bonne pour moi; je veux écrire deux mots à Nancy et puis porter ma lettre à la poste. Je reste cette semaine à Gênes, je compte le 1^{er} Nov. partir pour Florence. De Rome je vous écrirai pour vous dire mes arrangements pour l'hiver, vous donner mon adresse et vous demander de m'écrire.

Adieu je vous embrasse et vous bénis!

Votre amie
Fredrika Bremer.

992. Till Fredrika Svedbom. Florence d. 21 Nov. 1857.

När jag fick din sorgpost, min Fredrika, satt jag vid Arnos strand och såg himlen, ur ett stort grått moln, gråta sakta öfver jorden; men nedanom detta gick solen ned i herrlighet. Den lyste i molnet, genomträngde det, uppsög det, och snart syntes det ej mera, utom i de små öar med gyllne kanter, som simmade i den klara ethern och färgades allt högre i den andra klarhet, som steg sedan solen sjunkit. Jag tänkte på dig, på din stora sorg, och sade mig: »så skall det bli med denna!» Ja, min Fredrika, jag tror och jag känner

det, sedan molnet gråtit ut, skall det sköna minnet af din bortgångna vän lysa förklarande öfver dig och din bana. I denna klarhet skall du vandra mot målet, i denna klarhet skall du leda dina söner, tala för dem om deras Fader och uppfostra dem till att bli, såsom han, en samvetets och sanningens man, en son af Guds ljus och frihet. Vål dig, som äger ett sådant minne och en sådan uppgift för ditt lif! Men nu, nu, min stackars vän, nu hvilar molnet tungt öfver dig; och det kan det bör ej vara annorlunda. Du anar dock, det ser jag i ditt lilla bref, *) att det kan bli annorlunda när en tid gått om, och äfven det är naturligt och nödvändigt för dig. Guds frid är hos dig; det öfriga kommer i sinom tid.

Men Fredrika! Huru mycket göres ej behof att fatta allt starkare, allt bestämdare, klarare, vårt jordiska lif, så enskilda som allmänna, i större förhållanden än dessa här timliga, och fatta hela vår jords andliga lif, såsom länk i en kedja som fortsättes — in i evigheten, för att kunna rimma samman Guds kärleksfulla försyn och detta dödens borttryckande af de ädlaste människor från en skådeplats der de syntes så nödvändiga, och säkerligen äfven äro det för kommandet af det Guds rike om hvars tillkommelse vi bedja på jorden. Men jorden, vår lilla jord, är icke ensamt mskliga samhällets amma. Det fostrande arbetet begynnadt der fortsättes af samma andar för samma Msklighet och i sammanhang med redan här begynta förhållanden; endast den yttre scenen är ombytt genom döden. Allt bjuder oss att antaga detta, vårt samvetes vårt förnufts fordringar, Chsti uppenbarelse, och de ljus som vettenskapen kastar allt klarare öfver universum och det universella i människan.

Men hvarföre äro vi, som förmå att omfatta denna fortsättning med tanke och tro, så bundna af den sinnliga larfven att vår tro ej kan bli syn, närvarande lif? Det frågar jag mig ofta med förundran och smärta. Är detta vår bestämda, jordiska lott, eller väntar oss redan här en ny utveckling af andens och kroppens krafter? Eller skall döden bli oss här en allt mera efterlängtd vän, en befriande engel, emedan blott den kan föra oss ur det jordiska pupplifvet. Vårt släktes skönaste bilder och symboler synes tyda härpå. Men det gifves ock propheter som förutsäga den högre utvecklingen redan på jorden. Låt oss emedlertid omfatta den som ett kärt barn och hålla den fast vid vårt bröst.

Om mig vill jag nu ej tala med dig. Jag lefver och jag lärer mycket, tackar Gud alla dagar för lifvet och hälsan, och ber honom att låta mig få använda dem till hans tjenst. Min blick hvilar trofast

*) Tack tack för att du så snällt skref mig till!

på Sverige, mitt moderland, som hemmet der jag sist önskar verka och hvila, ibland kära vänner. Må jag der få omfamna dig min trogna, kära Väninna och deltaga i din sorg såsom i din tröst och din glädje. I nöd och lust din trofasta tillgifna

Fredrika Bremer

993. Till Louise Coulin.

Rome ce 5 Dec. 1857.

Il y a si longtemps, ma bien-aimée Louise que je n'ai dit mot à ma petite soeur Suisse, et pourtant j'ai bien souvent causé avec elle dans le silence de mon âme; et bien souvent je l'ai désirée près de moi, durant ces jours de mon pèlerinage en Italie pour m'aider, comme dans nos pérégrinations Suisses, à voir, penser, jouir, prier, et rendre grâces à Dieu, pour tant de bontés, tant de richesses, oui, mais encore plus, ah! combien plus pour le don du Consolateur, du Rédempteur, car à côté des splendeurs terrestres et humaines se découvrent ici les misères et vanités de l'existence avec une énergie qui feraient du tout un Spectacle mélancolique si ce n'était à cause de Lui, la lumière du monde qui est là pour l'oeil du croyant (ou du voyant) pour expliquer juger et consoler; et qui par dessus tombeaux et ruines et déceptions fait surgir une éternelle espérance, fait naître une nouvelle aurore, plus belle, plus spirituelle que celle du jour passé!

Oh! connaissance du coeur, de la volonté, de l'amour de Dieu dévoilé dans J. Ch. combien seule elle peut répondre à nos questions, consoler nos douleurs, suffire à nos aspirations, combler nos espérances, ouvrir des horizons de lumière où le coeur et l'esprit se baignent de joie par anticipation d'une vue, d'une vie, d'une réalité qui nous sont promises quand — nous serons avec Lui, notre maître de l'autre côté de la vallée noire!

Et voilà, ma Louise, les sentiments qui, s'il est possible, se renforcent tous les jours chez moi au milieu du grand spectacle des scènes du passé et du présent auxquels j'assiste tous les jours en Italie. Je possédais pleinement ces vérités en venant ici, mais il me semble que j'ai eu besoin pour avoir une vue forte et concrète, de leur soumettre aussi ce monde de grandeurs et de merveilles humaines, qui pour tant d'esprits sont des divinités enchanteresses enchaînant les sens et détournant la vue du seul, du vrai Dieu, seul source de la vie. J'ai eu besoin de mieux reconnaître leur place et leur rang secondaire dans le développement de l'humanité. Et voilà, ma Louise, la tendance qui domine et dominera mes études de l'antiquité et des arts et sciences en Italie. Pour cela je suis venue ici et pour cela j'y suis. Sur la route semée des monuments magnifiques et de grandes ruines mon esprit monte vers les lieux saints pour y adorer de nouveau, et offrir de nouvelles offrandes.

Je ne vous dis rien des détails de mon voyage, ni des lieux que j'ai visités, des galeries, des tableaux, ou des scènes de la vie du peuple ou de la nature qui m'ont impressionné; ce serait me perdre dans des infinités; mais je vous rapporte ce qu'il y a de plus profond en moi, et je sais que ma chère petite Soeur y prendra plus d'intérêt que si je lui rapporte des choses extérieures.

Il faut aussi que je vous dise combien au milieu des grandes scènes de Rome mon coeur se transporte avec amour sur les bords du lac de Genève aux eaux vivantes de Jargonant, où j'entendis le rossignol chanter, où je trouvai pour mon âme et mon corps un nid paternel plein d'amour et de douceur! Les larmes me viennent aux yeux quand j'y pense, et je vous embrasse tous, vous qui me fûtes comme père et mère et soeurs! — J'entends ces méditations du matin si belles quoique si courtes de votre père; je suis avec vous à la veillée et entend de nouveau les voix si fraîches et sonores de Louise et de Nancy faire la lecture; je vois la bonne mère si voyante malgré ses yeux obscurcis et si diligente, j'entends la voix et l'accent gais de la tante Boidard, — je me reporte au milieu de vous tellement qu'il me semble que quelquefois vous devriez le sentir!

Aujourd'hui, ma Louise, je ne vous envoie que ces lignes qui veulent vous dire que je suis heureusement arrivée au but de mon voyage Italien. J'ai un petit appartement sur le Corso (101) près de la piazza del popolo et de la délicieuse promenade du monte Pincio, d'où déjà, j'ai vu, plus d'une fois les splendeurs du coucher du soleil Italien. Ma jeune compatriote J. Lind est avec moi, est bien, et me fait du bien. Nous avons eu le bonheur de rencontrer, le second jour de notre arrivée à Rome, M^r Jules Bonnet, et nous avons fait avec lui la grande promenade de la Via Appia. Il est maintenant à Naples.

Tous les jours j'exploite quelque lieu nouveau et remarquable à Rome et je garde les grandes Galleries pour des jours moins brillants que ne l'ont été ces premiers jours de notre séjour ici. — Ecrivez moi bientôt ma chère Louise et adressez votre lettre aux soins de M^r Bravo, Consul de Suède et du Danemark à Rome. Embrassez pour moi vos chers parents, Nancy, la tante Boidard, saluez votre frère et votre belle-soeur en leur offrant mes voeux de sympathie pour le bonheur qu'ils attendent. M^{elle} Lind vous fait mille amitiés, et moi, ma chère petite soeur je suis comme toujours et à toujours votre amie et soeur suédoise

Fredrika Bremer.

994. Till Caroline Frumerie.

Rom d. 6^{te} Decem. 1857.

Hur är det nu med min lilla Carolina? Så frågar jag ofta med oro ty det är så länge, så länge sedan jag hörde något ifrån dig! Jag måste befara att några bref oss emellan kommit bort. Det sednaste bref jag fick från dig erhöi jag i de Piemontska dalarne;

det var ock derifrån som jag sist skref dig till. Sedan vet jag intet. Men alla bref, från Sverige och andra håll, som jag begärte till Gènes, »poste restante» ha uteblifvit; och kanske har något från dig delat samma öde, ty jag bad dig ju att skrifva till mig dit?!

Men jag begär alldrig mer några bref på poste restante ty det är en »poste perdante», och tjenar till intet utom till ledsamhet; utan på något vis skall jag utfästa ytterligare adress. Och nu, min lilla Carolina, är min adress i Rom för hela vintern »aux soins obligeans de M^r G. Bravo, Consul de Suède et de Dannemark à Rome». Och låt mig nu snart, snart få ett litet bref, som säger mig huru du lefver och huru det ser ut för din vinter och närmaste framtid!

Hur det ser ut för dig? Ack! min lilla Carolina, måtte det vara ljust inom dig huru det än må vara utom; men äfven der, måtte det ej vara dystert! Gudskelåf att veta dig i goda, ömma händer (om du blifvit kvar hos de goda fruntimren du skref om). Jag har sökt sända till dig vänner, som kunde gagna dig om du behöfde råd eller hjälp, och hoppas att de varit dig till något godt eller behagligt. Drufkur och höstmånader äro nu öfver och måste ha burit den frukt för dig, som de kunnat. Jag längtar innerligen att höra huru den varit eller är.

Jag är i Rom sedan en vecka; har haft mycket sträfsamt med att springa efter rum och få det litet trefligt i ordning för mig och min unga reskamrat för vintern. Nu är allt undangjordt och Gudskelåf jag har fått det temligen trefligt och billigt. Pensioner finnas här inga, såsom i Tyskland och Schweits; man måste ha egna rum, eget hushåll m. m. hvilket allt är litet besvärligt på främmande ort. Men allt kan man få här för pengar; och mycket dyrt är här ej, utom på hoteller, som äro riktiga röfvarenästen, åtminståne att dömma efter det der jag tillbringade de första dagarne i Rom. Och nu, min lilla flicka, borde jag väl säga dig något om Rom och om Italien der jag nu lefver (neml. i Italien) sedan mer än tre månader, men jag kan ej tala om särskiltheter, ty det blefve oändligt. Jag kan blott säga dig några hufvudintryck. Sådant är mitt friska intryck af Piemont, af dess friska växande lif, och af dess räddande rol för det öfriga Italien. I Rom är mycket sol, mycket yttre lif, herrliga minnesstoder, herrliga museer, konstverk, promenader, och en hvimlande mskomängd som njuter af allt detta, men i det inre lifvet är mörkt, mörkare än jag kunnat föreställa mig det, mörkare än någon kan tro det som ej lefver på stället. Jag förvånas dagligen öfver den hedendom som här råder, ehuru jag ej är den som söker den mörka sidan i lifvets yttringar. Men jag kan ej tillsluta ögonen för verkligheten. Emedlertid är det ännu mycket för tidigt för mig att fälla bestämda om-

dömen och jag torde ännu här få se och höra hvad som något förändrar de mörka intryck jag hittills fått af Romersk Catholicism. Hvad Konstlifvet vidkommer så är det, såsom man vet, Italiens skönaste sida jemte dess tjusande klimat och naturscener. Man kunde säga att det är ett tempel för konsten omgifvet af en paradiskt skön natur och d^o himmel, och jag känner djupt denna makt; men bredvid dessa herrligheter och midt ibland dem framstå också bilderna af all prakts fåfänglighet, bilderna af våldet, mörkret och m^{sko}eländet med en sådan energi att det hela skulle blott ge en oredig och melankolisk syn vore det ej för hans skull, som är »uppståndelsen och lifvet», och som med sin klarhet förmår allting upplysa, allting förklara, och med sitt lif allting förnya. Också är det till honom jag ständigt ser upp, öfver både ruiner och strålande konstverk, och jag vandrar bland dem och upptar dem i mig blott för att med dem vandra upp till de heliga orterna och der offra åt honom nya offer! Detta utgör interessel och målet af mitt lif här, och därför är jag hitkommen! En annan gång vill jag säga dig något om särskilta märkvärdigheter; i dag vill jag blott säga dig hur jag lefver och fråga efter dig. Sedan mycket länge har jag ej hört något från Sverige och längtar storl. efter nyheter derifrån. Den sorgliga nyheten om Rektor Svedboms död har jag dock fått. Vi äro mycket få Svenskar i Rom, men tänka dock på att tillsammans med andra Skandinaviska bröder fira Julen. I morgon firar man här den stora festen af Jungfru Maria obefläkade afelse som vi skola se på om det låter sig göra utan mycket bråk. Lef väl för i dag min lilla Carolina, och låt mig snart höra ifrån Dig! Alltid din tillgifna

Fredrika.

Ej heller från Mathilda har jag hört något på nära 3 månader!
Den poste restante!

Gud skänke dig min lilla Carolina en god Jul, och ett godt nytt år!

995. Till J. G. Sunnerdahl.

[12 dec. 1857.]

Theol. Cand. Coucheron från Trondhiem, anbefalles hjertligen till
Notarien Herr Sunnerdahl af Fr. Bremer.

Via Felice

Fr. ber att snart få tala några ord med Herr Sunnerdahl!

996. Till Andersen.

Rom d. 29 Dec. 1857.

Innerlig Tack, käre Danske Broder och Vän för den lilla Bref-Due, som kom till mig nyss här och gladde mig med vissheten att De, såsom alltid, tänker i vänlighet på mig. Deras nya Bok gläder jag mig åt att en dag få läsa. Dess plan syntes mig god och sann. Utan jordelivets ohjelpiga sorger och olyckor skulle vi omöjliga komma att känna behovet af en frälsare för vår andliga såsom för vår lekamliga tillvarelse. Bibeln, som innehåller hans historia förer oss att lära känna honom, hans makt och eviga verksamhet, sätter oss i yttre rapport med honom. Så kan människan sätta sig i den inre genom bön, betraktelse, kärlek — hela sitt lif. Och sålunda är Bibeln verkl. den »Lyckans Ros» som förer till himmelen och det eviga lifvet. Att ha gjordt Romanen till bärare af en sådan framställning är en stor förtjenst, om än troligt är att först eftertiden skall fullt uppskatta den. Det är tid på att Romanen allt mer gör sig lös från sina små kärleksaffairer eller, behandlar dem såsom de böra behandlas neml. som Episoder i den stora Romanen af människans lif, der Hjelten är Gud och hjeltinnan d. mskliga Själen.

Det är skönt af Dem att ha öppet brutit denna nya väg. Äfven jag drifves af inre nödvändighet allt mer ditåt. En liten bok af mig skall kanske, på våren berätta dem något derom.

Hvilken var den Mand hos hvilken jag skulle ha bodt i Géneve? I mina ögon var personen en hederlig Enkefru, sednare en prest-familj nära Geneve, i hvilken hufvaden visst aldrig reser långt från hemmet.

Om mitt vistande i Rom har jag berättat litet i brevet till Henriette Wulff. Lifvet här är mig blott alltför rikt, och man kan här frukta en indigestion af konstverk och sköna saker. Också tar jag in dem i små portioner. Med Skandinaviska vänner och äfven med andra här talar jag ofta om Dem och Deras digter hvaraf åtskilliga (deribland Improvisatorn) äro översatta på Italienska. Jag hoppas att återse Dem nästa år och lefver Deras innerligt tillgifna beundrarinna och Väninna

Fredr. Bremer.

En hjertlig hälsning till Ingemanns och andra Danske vänner.

997. Till Sunnerdahl.

I[1] Signor Sunnerdahl e invitato a una conversazione con gli suoi piccoli amici Pietro, Amalia, Zeraide, Orestes et Romeo, questa sera a 5 ore dopo mezzo giorno, Corso, 101, 2^{do} piano.

Dominica 17 Genajo 1858.

998. Till Böklin.

Rom d. 22 Januari 1858.

Min vän och lärare! Jag ser ditt klara öga följa mig på min långväga färd; det lyser mig under det jag frågar och forskar efter meningen i de många gestalter och förvandlingar af lifvet, som här, i bildningens urgamla land och stad, förete sig; och — hur ofta, huru gerna ville jag ej komma och tala om dessa med dig! Men det är nu, såsom vanligt, då jag är stadd på tåg; jag har för mycket att säga för att komma mig till att skrifva derom, och det är mig svårt att bringa i ordning tankarne som i flera ämnen tumla sig i hjernans kamrar. Derföre hör du så sällan ifrån mig, men [jag] vet att Du väl vet hvar du har mig och har tålmod att vänta på din lärjunginna; samtalet som du knutit med henne har ju Evigheten till tid och rymd! — — Nu då ett nytt år ingått och har liksom tändt ny klarhet i min själ måste jag dock säga dig hvad jag ser utom och inom mig; jag vet att du ser det gerna.

Ifrån Schweits skref jag dig sist till, innan jag afreste derifrån, förliden höst, men posterna äro så opålitliga der, och oordentliga allt sen de blifvit förändrade från cantonala till federala och innan denna förändring hunnit bli ordning, att det nog kan hända att mitt bref ej kommit fram. Jag skref dig der om den lärda kamp som föres i Schweits emellan trenne läger öfver de h. Skrifternas inspiration, öfver trons grunder, förnuftets rätt att dömma i religiösa frågor, dogmats förfallande till tron, m. m. och sökte, som jag vill minnas, karakterisera de kämpande partiernas olika ståndpunkt. För mig blef bekantskapen med denna strid och dess förnämsta anförarens både skrifter och personligheter oändl. lärorik, och hjälpte till genombrott hos mig en åsigt, som jag länge ägt såsom aning och åter och åter kommande syn, men utan att kunna bli den fullt medveten. Nu klarnade den, jag vet knappt huru, under det jag kämpade på alla

sidor med de kämpande partierna; och i mitt inre blef det ljusst och en stor glädje. Så tog jag en flock unga flickor under mina vingar och klättrade (flög vore något för oegentligt sagdt) med dem upp till Monte Rosa, i den eviga snöns hemskt sköna, underfulla rike. Märkvärdiga syner såg jag der i denna jetteverld der hellvete och paradiset mejslat sina symboler i bilder af evärdelig is och snö. Så for jag ensam öfver Simplon såg på dess spets en stor representation af en förfärligt skön akte ur Dantes Inferno, och kom så ned till Lago Maggiore's tjusande stränder och öar, fulla af oranger och rosor. Förskräckliga åskväder rasade och afvexlade med sommarsköna, klara stilla dagar; strömmar af regn läto floderna öfversvämma förstörande. Jag njöt det ena som det andra (N. B. öfversvämningsarne förstörde broar och järnvägar men inga Mskobostäder i denna nejd) reste från Lago Maggiore till Turin och derifrån till Waldensernas dalar. Här lefde jag en månad, jag kan knappast säga dig huru lycklig i denna egendomligt sköna natur, bland detta enkla folk, som stått fast vid den älsta kyrkans lära, ända till dess det burit den fram till seger. Jag genomvandrade alla dessa dalar dröjde på de ställen som bära stora minnen af Waldensernas så märkvärdiga historia, besökte hydorna i dalarne och högst på bergen, språkade med Barberna (älste bland folket) och presterna, åt af deras polenta och lyssnade förtjust till berättelsen om Waldensernas sednaste befrielse — en tilldragelse full af dramatiskt intresse, af djupt, rörande lif; såg med innerligt intresse den rörelse af inre och yttre utveckling, som under nitiska ledare nu föregår hos »dalarnas Israel» såsom detta folk förtjenar att kallas. Det representerar nu, ensamt, den Evangeliska kyrkan i Italien och under Piemonts liberala Spira bygger det nu sina tempel i Turin, i Genua, samt i andra Piemontska städer. Det var herrligt att i Turin höra den rena Evangeliska läran predikas på ett språk som synes mer än andra mognadt af solens värma och liksom gjordt att bära det ljufliga och glada budskapet. I Turin hade jag ett samtal med Grefve de Cavour, som gaf mig stort nöje i det det öfvertygade mig att denna ledare af Piemonts öden i denna tid handlar efter bestämda principer och anser sig endast som verktyg för den utveckling som der verkställes, hvarigenom Piemont gör gemensam sak med de constitutionellt styrda vesterländska folken och blir Italiens förkämpe på de nationella och de liberala reformernas väg. Cavour bringar derföre in sitt land på en väg som gör för det omöjligt att vända tillbaka; Piemont måste segra, måste framåt eller dö. Bland mått och steg i denna riktning är den underjordiska väg han i denna stund drifvit till utförande genom Mont Cenis, som skall sätta Piemont och dermed hela Italien i förbindelse med det öfriga Europa.

genom jernväg. »Piemont har hittills varit såsom ett fartyg hvars segel ej kunnat rätt uppfånga vinden, hindrad af klippmuren, men klippmuren spränges och vinden kan spela, fartyget vända och segla i frihet», så tala derom Cavour och hans anhängare medan andra knota öfver den stora kostnaden m. m. C. ser på en tid 50 år längre fram och ser den då bli ersatt med öfverskott. Piemont är i denna stund ett blomstrande och rikt land oaktadt dess statsskuld. Handelsfrihet, Näringsfrihet, tryckfrihet, allt har bidragit at der framkalla ett friskt lif och en associationsanda som låfvar mycket för dess framtid och verkar ej obetydligt på dess angränsande länder Lombardiet och Toscana hvilka ännu sucka under förtryckande styrelser. Catholska presterskapet är så impopulärt i Piemont att dess välde der kan anses brutet, och den protestantiska reformationen med bibelns spridande utvecklar sig tyst men stadigt i landet. Jag såg det fordom så stolta Genua (*Genua la superba*) ännu alltid en präktig stad med mycket egendomligt lif italienska seder och dräkter; reste sedan den sköna strandvägen till Pisa gladde mig der åt det sneda tornet, som jag fann vara icke i en fallande utan sig uppresande ställning, men jag plågades af tiggeriet i dess mest afskyvärda och envisa form; jag har alldrig sett dess like. Mitt största interesse af Pisa var, utom dess torn, domkyrka ö Campo santo, bekantskapen med en ädel Qvinna (*Theresa Catharina Ferrucci*) som genom sina skrifter gjort mycket att upplyfta den italienska Qvinnans bildning så moraliskt som intellektuellt. I Florens mötte mig en verld af skön konst och dess mästerstycken, en legion af stora mästare och män — men lefvande här blott i sina verk ö minnen; — Michel Angelo, Gallileo, Dante, Alfieri m. fl. Du känner dem väl och Toscanas märkliga historia. Som en skön, bladrik ros ligger ännu den urgamla evigt unga staden i Arnos fruktbara dal, omgifven af glada villor och heliga Valfartsorter. Folket myllrar lifligt sorglöst och godmodigt på dess gator, främlingarne besöka museer, palatser och trädgårdar; öfverallt är det vackert, gladt och prydligt. Men tankelifvet och litteraturen sucka i tunga fjättrar och vänta på en bättre dag än den nuvarande, som egentligen blott lefver af förflutna storheter och af dagens flygtiga nöjen.

Till Rom kom jag i slutet af förliden November månad. Jag hade tänkt mig att här anställa en jmförelse (med hvilken jag under min lefnad mycket kämpat) emellan den högsta hedniska kulturen och den Christliga kulturens ståndpunkt, eller hvad den förra ger Mskan och samhället jmfördt med hvad den sednare ger och kan gifva; och visserligen framstår detta här, under umgänge med den klassiska forntidens gestalter, i bild och skrift, med ny kraft; men mitt hufvudinteresse här, har dock blifvit, framför allt, en jmförelse emellan den

romersk Catholska och den protestantiska kyrkans ståndpunkter som jag söker betrackta från synpunkten af en sannt Evangelisk kyrka, hvilken finnes latent i båda confessionerna, men hvars fulla tillblifvande jag ännu förväntar. I Rom, der, midt ibland ruinerna jag ej kan annat än se den sig ständigt på bålet förnyande och ur bålet på nytt stigande under-fågeln phönix, i Rom der de Egyptiska Obeliskerna från Heliopolis på hvart torg bära vittne både om den älsta fornverldens ensidiga, elementära kultus, och christendomens seger öfver denna (på Obeliskens spets ser man alltid ett kors) i Rom der de sköna lemningarne af republikens och kejsartidens praktbildningar betekna en bildning högt öfver obeliskens ståndpunkt, men vittna, äfven de, om en blott ensidig utveckling, inom sig hysande barbariet, och som öfverväldigats af korsets och helighetens religion, i Rom der St. Petri och Pauli bildstoder stå öfverst på Trajani och Antonini kolonner, der den Christna kyrkan ofta omfattar lemningarna af tempel resta åt Jordiska Gudomligheter, der nu Christi passions-altaren stå innom detta samma Colosseum der de första Christliga Martyrer blödt, i Rom slår mig starkare än någonstädes all historias all utvecklings lag: »ex tenebris per Umbras, ad Lucem», och allt framställer sig för mig ur denna synpunkt. Det oroar mig då ej mycket, ehuru det ofta förundrar mig, då jag ser det slags mång ö afguder i hvilket ännu folket här (och af alla klasser) är försjunket, då jag ser det trängas för att kyssa ett korstecken under hvilket står löfte om »200 dagars aflat för den som kysser detta kors» eller för att kyssa den gyllne foten af en med guld ö juveler betäckt Mariabild, ty tager man än symbolet för saken, så skall dock symbolet, i sinom tid, föra till sjelfva saken. Först barndom, så ungdom, så mogna år. Catholska kyrkan som har till princip att hålla folket i barndom och omyndighetstillstånd på det den må vara den allena styrande arbetar dock tydligen dermed, liksom med hvad af sann lära som den innehåller på frambringandet af en högre metamorphos af sitt lif, med undergång af sitt sekt-lif, den Chrysalid i hvilken den nu inspunnit sig. Den har dock bevarat de högsta, innersta af Christendomens läror, och deribland äfven en och annan som reformatörerna i deras polemiska ifver bortkastat (så t. ex. läran om en skärseld, (rätt förstådd) om sambandet med de hädangångna) och dermed och med sina många frommas christliga lif har den bevarat sig från total undergång.

Hvad som måste gå under är dess barnsliga Påfvedyrkan och dess exklusivitet; ingenting är mig mera förvånande och mer obegripligt än denna sednare och öfverhufvud dess anhängares mekaniska, tränga begrepp om Kyrkan. Detta känner du väl, men du kan knappt

föreställa dig den blindhet, den absolutism med hvilken de hänga dervid, och hvarom jag fått mer än ett tillfälle att öfvertyga mig. Detta är inom romerska kyrkan den synd mot d. h. anda, som icke kan den förlåtas. Det är i mina ögon dess stora fel, och alla dess skulder, förföljelsekrig, bål och tortyranstalter låta härleda sig deraf. Och skulden kommer af Mskligt högmod. Mskan vill här blifva såsom Gud. Om denna kyrka tordes, så skulle hon ännu vara förföljande, såsom förr, men hon törs icke, ära vare vår herrlige Luther och hans verk, fullbordande den protest som Waldenserna, Albigen- serna, Huss m. fl. i den första Christliga kyrkans namn alltifrån älsta tider fört mot kyrkans missbruk. Att hon blef uppfostrarinna för folken, denna Catholska kyrka, och sträckte vidt ut öfver dem sitt välde det var ju nödvändigt, det låg — så synes det mig — i sakernas natur; att hon blef enväldig, verldslig, tyrannisk, förföljande, af en princip grundad i verldslig maktlystnad, det var af ondo och beredde hennes nederlag under det det förtryckta christliga lifvet beredde sig en ny form att andas och lefva uti tills — vidare. Detta »vidare», denna högre form för det kyrkliga medvetandet och lifvet ser jag — såsom jag sett det i dig — i ett fritt upptagande af hela fornverldens lif och arbete, såsom ett utvecklingsarbete: bedömande af detta och byggande derpå enl. det Christliga idéalet gifvet med Gud i Christo (äfven Gud i Mskonaturen). »Ex tenebris, ad lucem. per Umbras!»

Vet du att jag här läser — latin, tar ordentliga lectioner deri. Det roar mig, och hugnar den dragning af kärlek jag alltid haft till detta sköna språk. Detta i förbigående. Åter till Rom och dess lif. Detta har en rik fysionomi och rikare än trol. någon annan stad på jorden. Det religiöst-festliga lifvet spelar deri en stor rol. Hvar dag är en fest i någon kyrka vanl. till Jungfru Marias eller något helgons ära. Maria-dyrkan synes verkl. här allt mer taga öfverhand. Vid den stora årsexamen d. 9^{de} dennes i Propagandan var ämnet: den kolonn som Pio nono låtit uppföra på Piazza d'Espagna till ära för Jungfru Maria obefläckade afelse; och det var nu Maria-ära och herrlighet, som man hörde prisas på vers och prosa i alla verldens tungomål — blott ej det Svenska. Ruiner, Muséer, Gallerier besöker jag efter hand, men känner att det felas mig ännu öga eller sinne för det stora i de gamlas konst. Den vill icke lysa in i mig ännu, ej heller hvad den har att säga utom, såsom ett sträfvande mot fullkomligheten genom skönhetsidealen. Jag läser under tiden gamla klassika romerska författare och söker skaffa mig en någorlunda klar bild af detta folks ideal och verkligbet.

För främlingar är lifvet i Rom en oafbruten fest, ty alla dagar har man något nytt att se och att njuta. Konstskatterna äro outtömliga och de furstliga villorna utomkring staden äro upplåtna, några alla dagar, andra vissa dagar i veckan för publiken, och de ha tjusande promenader; källorna springa och rosorna blomma hela vintern igenom. *)

Jag äger i Rom ett stilla, trefligt hvardagslif, med en ung, svensk väninna (med namnet Jenny Lind) och om aftnarne komma som oftast Scandinaverna, eller andra vänner här, och slå sig ned kring vårt thebord. Vi bli tillsammans tills mot våren (April) då hon återreser till Sverige och jag reser till Neapel och Sicilien. Min afsigt är neml. att ännu dröja ute ett år, och att tillbringa detta i Grekland. Der på Platos jord och i Platos Stad ville jag med denna min älskade mästares ledning blicka in i denna forntidskultur och kasta mina blickar ut öfver österlandets, tillegna mig dem på mitt vis och sedan — bära dem som offergåfvor på det Altare der du lärt mig att se Guds fulla uppenbarelse, och der jag alltsedan tillbedit allt innerligare, allt fullare. Du förstår mig ju!

Enligt min afsigt och beräkning skulle jag, om Gud så tillåter, återvända till Sverige om sommaren 1859, och det vore då min önskan att från Ystad besöka dig, få dröja en liten tid i ditt hem se din hustru dina barn din verld och — språka med dig, såsom förr. Gammal har hon blifvit, väninnan, som du då skall återse, och det är snart slut med hennes jordiska bana; måtte blott hjerta och tanke känna sig unga och friska som de göra det nu!

Vill du glädja mig med ett bref så Adressera det till mig »aux soins de M^r Cav. G. Bravo, consul de Suède et du Dannemark, à Rome».

Jag omfamnar Din hustru och är din samma tillgifna

Fredrika

*) Corso den stora pulsådran för Roms rörliga lif vid hvilken vi bo är en liflig bullrande gata der folklifvet och den granna verlden rör sig i kapp. Man bereder sig nu till Carnavalen och dess barnsliga upptåg. Men de allvarsamma af Roms innevånare taga föga del i dem och se med dystra blickar på den i staden posterade franska militären. Denna kommer neppeligen att aflägsnas härifrån. 1848 års minnen släckas icke i Italien och kampen som då blef förqväfd väntar blott på nytt tillfälle att åter utbryta. Italiens oberoende från främlingen och den borgerliga styrelsens oberoende af Kyrkan är dess lösen.

P. S.

Den lilla bok som jag talat för dig om: »Far och dotter» hoppas jag kunna sända hem till våren. Men förr än i höst kommer den nog ej ut.

999. Till Louise Coulin.

Rome 24 Janv. 1858

Justement je demandais pourquoi mon cher Rossignol de Jargonant ne disait mot; je m'étais placée dans le bosquet où nous avons rendez vous habituellement, je l'avais appelé et il ne répondait pas, je l'attendais et il ne venait pas, où était-il donc? Ah! je le sais maintenant [— — —]

En général, je suis, pour être une vieille demoiselle et heureuse de l'être étonnement pour le mariage des jeunes personnes, et cela vient de l'expérience des difficultés qu'ont les femmes non mariées dans l'état actuel de l'éducation et de la société de vivre et librement et pleinement et, par suite, de se développer harmonieusement; peut-être aussi de l'observation que rien n'est si favorable à un développement heureux et harmonieux du caractère de la femme qu'une vie active inspirée par l'amour conjugal ou maternel. La femme au centre de la maison agissant avec amour et sollicitude sur tout ce qu'elle contient, mari, enfants, serviteurs, amis et sur tout ce qui, par le mouvement de la vie et de la société, s'approche et se groupe autour d'elle, voilà un type qui toujours sera un des plus beaux des plus parfaits sur la terre! Et bien que je voie dans la Vierge qui ne vit que pour Dieu et pour Ses enfants malheureux sur la terre, quelque chose de plus parfait encore, je voudrais dire: si vous ne pouvez pas être celle-là, devenez l'autre! Les intermédiaires ne les valent point et flottent le plus souvent comme errantes et incertaines dans les Limbes de l'existence. — Celles qui se dévouent à de vieux parents ou autres proches ont une belle et touchante vocation mais si elles n'ont que celle-là elles risquent de se trouver, au beau milieu de leur vie, seules et sans emploi. Mais j'oublie que vous devez connaître mieux que moi la vie et les perspectives des femmes en Suisse; Dites moi, ma chère Louise, si j'ai tort et dites moi ce que vous en pensez!

Le don d'une pensée forte qui suffit à la vie en étudiant et rendant hommage à son Créateur est chose rare chez la femme, l'amour de l'art à un point qui fait de l'art un époux de l'âme, et son bon génie, rare aussi, et peut-être impossible dans sa pure abstraction. Le coeur tient trop de place dans le sein d'une femme et doit le faire. C'est ce qui la rend aimable et si souvent sublime. Mais alors il faut que ce coeur puisse se donner; il faut qu'elle aime, qu'elle aime de l'estime et de toute la tendresse de son être. Le mariage sans ce noble amour n'est point pour une âme noble. C'est le Dieu Eros qu'elle doit suivre et point Cupidon. Cupidon est aveugle, Eros est clairvoyant. On peut pour le mariage se passer du premier mais non du dernier. [— — —]

Il est une question que je voudrais que toute jeune fille se fit au sujet du mari proposé avant de se décider, savoir: »a-t-il été bon fils? Sera-t-il bon père un père tel que je le souhaiterais pour mes enfans?» [— — —]

Ma vie à Rome continue à être calme, agréable et très occupée. L'avantmidi est employé à lire et à écrire, l'après diner aux promenades. Le temps a été presque constamment clair et avec un beau soleil depuis la fin de Novembre, mais à présent il fait un froid et une »tramontana» qui rivalisent avec votre, la plus vilaine bise Genevoise. L'heure du crépuscule se passe à ruminer tranquillement au coin du feu; le soir Jenny fait la lecture, quand nous sommes seules, ce qui est assez rare, car les scandinaves et autres amis viennent souvent s'asseoir à notre table de thé. Ainsi se passent les jours, hélas! beaucoup trop vite pour ce que je voudrais accomplir. Jenny prend des leçons d'Italien et moi de — latin ce qui m'amuse infiniment. [— — —]

Je viens ces jours ci de me décider pour le voyage en Grèce, où s'il plait à Dieu je passerai l'hiver prochain, après quoi je retournerai dans mon pays. Quelquefois, au coin de votre feu, vous ma chère compagne, lirez peut-être avec Nancy ce que ces lieux classiques (Italie et Grèce, Rome et Athènes) auront dit à votre vieille amie et compagne. Puissiez-vous la suivre alors de si bon coeur que dans la vallée de Zermatt — dans les sublimes déserts du Mont Blanc et du Mont Rose!

Adieu mes chères, bien chères jeunes amies [— — —]

1000. Till P. J. B. Coucheron.

Landsmanninorna vid Corso 101, bedja att få språka med Herr Coucheron, i dag, före kl. 1, om det sig göra låter!

Onsdag d. 27 Jan. 1858

1001. Till Coucheron.

Vi, Jenny L. och jag ämna oss i afton på Capranica. Herr Hansen skaffar loge. Vilja våra vänner och landsmän H^{RR} Coucheron och Roll vara med derom, såsom påtänkt varit? Som det är maskerad-dag tros spektaklet blifva dubbelt.

Vänskapl.
Fredr. Bremer.

Thorsdag morgon d. 11 Febr. 1858

1002. Till Caroline Frumerie.

Rom d. 12 Febr. 1858.

Ack! min lilla Carolina, hvad det gör mig innerligt ondt att se dig återfallen i ett tillstånd så oroande och så liknande det ur hvilket du utgått, men efter stora qual; det riktigt gnafver mig att tänka derpå, och jag kan ej annat än tänka derpå både dag och natt. Jag tycker att det är så mycket synd om dig. Min enda tröst är den sköna ljusa sinnesstämning, som jag läser i de skrifna och äfven emellan raderna af ditt bref, och det sätt på hvilket du fattat din uppgift att »prisa Gud genom lidandet, genom att vittna för menniskor att hans kraft är mäktig i de svaga». Ja, min lilla Carolina, det är intet ringa verk på jorden, och ingen ringa uppgift, och Gud gifve dig kraft att utföra den! — Och visst gifver han det då han gifvit dig medlet att vinna denna hans kraft, hans anda! Fråga sedan ej, min lilla flicka, på hvad sätt du skall gagna hans rike på jorden. Du vet at ett glas vatten gifvet i frälsarens namn är lika med de största gerningar. Ett ord, en ringa kärleksgerning i denna anda är en sådan styrkedryck, som kan bringa mera välsignelse till den, som mottager dem, än de största jordiska skatter; ty det kan styrka eller väcka tron på Guds faderskärlek, och större skatt finner man icke än den vissa tron derpå. Och bönerna, de tysta, innerliga bönerna, som från enslingens rum, från sjuklingens bädd uppstiga till den allgode fadrens thron — skulle de ej ha en mäktig verkan äfven för andra ehuru dessa ej se det? Så se ej heller menniskorna hvarfrån daggen kommer, som låter grönska deras trädgård, se ej de ångor som tysta uppstiga från jorden för att under det klara himmelshvalvet förvandla sig och nedfalla som välgörande droppar. Gud har i sin jordiska uppenbarelse icke blott laggt på våra läppar en bön i hvilken vi innesluta våra bröder (Fader vår); han har äfven, i hela sitt jordelif, visat oss bönen för andra, såsom en verksam kraft för dem; så t. ex. i liknelsen om den som nattetid kommer och ber om bröd för sin vän; så i de flera tillfällen då han bönhör fader eller moder eller husbonde, som bedja för de sina; och han har dermed hänvisat oss på vårt inbördes djupa sammanhang med hvarandra, och en verksamhet för hvarandra som ej är bunden af tid och rum men verkar främst och mäktigast utöfver dessa. Bönhörelsen visas oss, som afgjord, ehuru tidpunkten då den blir för oss synlig kan vara än närmare än längre bort.

Sedan många år har jag sysselsatt mig med att samla allt hvad i förra eller sednare tider blifvit sagdt, med djup insigt, om bön

och bönhörelse. Hvar helst i böcker eller hos menniskor jag träffat något sådant har jag uppskrifvit det; och sålunda har jag fått en hel församling af vittnen, som i skiljda chörer (allt efter olika tidpunkter eller århundraden) komma och vittna om börens betydelse och makt. Bland de sednare vittnesmålen finner jag ett, som jag här måste afskrifva för dig ty det rör frågan som vi nyss talat om. Det är af [en] Skottsk prestman, rev. J. Hamilton:

»There is a secret reward of secret prayer. There is a peculiar »and present joy in communion with God. To feel that he is love, »to draw near him etc.

»There is also an open reward of secret prayers. — When every »one receives the things done in the body (the open reward of the »great day) eminent intercessors will receive the final answer to the »prayers of a life-time. Of many of the petitions offered now we »know not what becomes. Some are for places far away; some for »people whom we never see again; some for blessings which if be- »stowed we can never know it. But all these prayers are efficacious. »If prayers of true faith or of true Charity they all have prevalance. »They have effected something; and they are self-registering. They »keep account of themselves, or rather God keeps it; and when the »great day comes round and the books are opened then it will be »seen how much every Christian has prayed and what were the peti- »tions he urged most earnestly. And strange things will come to »light that day.

»Here is one who was bedrid many years, could not work, could »not write — but she could pray. And see what a benefactress she »has been! See this long list of affectionate intercessions for her »friends, for the unconverted, the mourners etc. And see what answers! »What a Dorcas she has been though she could make no garments »for the poor! What a Phoebe» etc

Och denna tro på vår böns makt — i djup ödmjukhet närd — och för hans skull på hvars ord i hvars namn vi bedja, hur tröstande hur osägligt rik är ej den! Och min Carolinas snälla flitiga händer skola ej låta henne blott med böner vara en Dorcas för de fattiga! — Mitt hopp på M^{me} Passavant var att du genom henne kunde få arbete för Diakonishuset. Men hvad säger du mig om henne? M^{me} Passavant emot christendomen. Det är ej möjligt, måste vara ett misstag. Den som talade med mig om henne, M^{lle} Appia, är en djupt Christlig qvinna. Mycket ondt gör det mig, min lilla Carolina, att jag, för närvarande ej kan göra något att lätta ditt yttre lif. Men vill Gud, så skall det om ett par år bli annorlunda, och sjelfva denna resa som nu kostar mig så mycket penningar ge mig medel att föra

litet mera solljus in i ditt rum. Gud ske låf att det nu ej är alldes utan detta, och att du har goda menniskor omkring dig! Den älskvärda Adelaide Lewenhaupt blir dig säkert en god vän ty hon är riktigt god till hjerta och vilja.

Sol ha vi nog haft i Rom men under hela Januari så kallt, så kallt! Med Carnavalen, i Februari, har kommit ett oupphörligt regndusk som bra nedslagit alla Carnavalsnöjets älskare och nu räckt i 8 dagars tid. Men i dag är ändteligen präktigt väder och romafolket bereder sig till eftermiddagens fest som är ett stort barnupptåg må du tro, men roligt att se på för den ifvers skull med hvilken det bedrifves. Det är ett ordentligt haglande af blombuketter och Confetti längs utåt hela promenaden Corso der man i vagn och till fots och från fönster och balkonger kämpar sålunda, som om det gällde lifvet. Min unga väninna, Jenny Lind, är oändl. road deraf, har ordentlig stor Carnevalskurtis för sitt fagra ansigtets skull, och är fullt uppe i Carnavalsens upptåg. Efter den h. V. i April återvänder hon till Sverige och jag drager till Neapel och sedan till — men derom skall jag skriva till dig en annan gång. Jag är frisk, min lilla Carolina och har mycket att sköta, men känner mig åldras betydligt, och tycker ibland att det skall bli så skönt komma i ro i mitt svenska hem ehuru jag nog vet att der ej blir mycket ro mera för mig, ty man måste arbeta medan dagen är. För din franska resa känner jag mig litet rädd och undrar att du vill dit igen der du fann dig så litet väl. Och de franska badstäderna tror jag vara både dyra och föga trefliga.

Men jag är, dess verre, för långt ifrån dig att kunna rätt språka med dig derom och om dina sommarutsigter. Mätte du följa goda ingifvelser min lilla Carolina och det skall bli dig godt! Jag innesluter ett litet bref till Adelaide Lewenhaupt, omfamnar och kysser min stackars lilla vän hjertligen, skriver snart igen, eller åtminståne innan jag lemnar Rom, och är af hjertat din tillgifna

Fredrika.

1003. Till Sunnerdahl.

[Febr. 1858.]

Bästa Herr Sunnerdahl!

Jag var för ifrig sist vi talade samman, och jag förebrår mig det. Men det gjorde mig så ledsen att höra en grundgod och ädelsinnad ung flicka, så misskännas för ett förfluget yttrandes skuld,

uti hvilket ju ingenting låg utom hvad, som lades deri genom en förmodad mening. Ännu mera ondt gör det mig att en man, som visat oss båda, och mig särskilt, så mycken välvilja, och för hvilken jag hyser så mycken aktning skall aflägsnas från oss igenom hvad jag ej kan anse för annat än en elak dröm, en föreställning utan all grund i verkligheten. Kan jag ej förmå Herr Sunnerdahl att anse det så, ej förmå Er att antaga min borgen därför att ingenting, ej en gång på det aflägsnaste vis tänktes eller mentes, som kunde vara sårande för Er? Jag bedyrar, ännu en gång, att något sådant aldrig fallit och ej kunde falla min unga väninna in, som aldrig hyst för Er andra tankar än dem af aktning och hjertligt erkännande, och som varit och är uppriktigt ledsen att utan att vilja det ha sårat Er.

Vi mötas en liten stund på vägen genom lifvet; — hvarföre förbittra denna stund genom att tyda saker till det värsta, när de så lätt kunna tydas annorlunda? Och den som bär i sitt hjerta så mycket rättsinne, så mycken godhet för andra hvarföre skall han ej tro andra derom?

Jag vet alltför väl, och har pröfvat det hos mig sjelf, att under tryckningen af sjuklighet är fantasien böjd att måla allt i mörka färger, låta ett halmstrå växa till ett hus och att lägga i hvarje skugga en skiftning af natten. Bästa Herr Sunnerdahl! om detta ej kan vara obekannt för Er, så vägra Er ej för att låta ett vänligt ljus lysa uti dessa skuggbilder och förjaga dem, — det ljus som jag ser i Ert eget hjerta, som jag finner i mitt, i min unga väninnas och som flödar från sjelfva ljusets och kärlekens källa!

Jenny och Jag ämna oss om tisdag, under Professor Ussings anförande till Villa Albano, om vädret är godt. Vill ej Herr Sunnerdahl komma med oss dit? Det skulle göra oss nöje, och under Guds klara sol och klara himmel skulle vi glömma de skuggor som ett ögonblick skiljt oss åt.

Kl. 11 f. m. om tisdag begifva vi oss härifrån, åstad, till villa Albano. Jag hoppas hjertligen att ingenting skall hindra Er att sluta Er till oss, och att Ni vill, såsom förr, vara god mot Er uppriktigt tillgifna

Fredrika Bremer.

1004. Till Louise Coulin.

Rome ce 3 Mars 1858.

Je ne puis vous dire, ma bien chère Louise, combien j'ai joui de votre lettre du 3 Fév. et de celle de Nancy. Je les ai lues et relues et puis il m'en est resté au coeur une impression toute harmonieuse et délicieuse, quelque chose de ce premier paradis où tout était bon. D'abord la douce mort de la Tante Boidard — elle m'a presque fait envie! Qu'il est doux de mourir ainsi! J'en remercie Dieu pour elle. Puis la vie qui s'ouvre devant vous, ma Louise. Oui, vous avez bien raison: quelle bénédiction de recevoir ainsi son lot comme de la main de Dieu même; de ne pouvoir hésiter sur ce qu'Il veut; et puis aussi que sa main paternelle entoure de tant de douceurs la vocation sérieuse qu'Il vous donne à remplir. [— — —]

Ma chère petite Louise, je voudrais vous parler longuement sur bien des sujets, mais je me vois forcée de remettre jusque à un temps où je serai plus libre. Dans ce mois-ci il faut que je tâche de mettre au jour le petit livre dont je vous ai parlé »père et fille» (et pour lequel j'ai reçu l'inspiration dans votre patrie) pour que Jenny, qui doit me quitter au commencement du mois prochain (après la semaine sainte) puisse l'emporter avec soi, et durant ce temps ci m'aider à faire une copie du manuscrit pour l'Angleterre. Je serai donc toute absorbée par cet ouvrage pendant ce mois, ainsi que par les courses dans Rome et hors de Rome qui doivent encore se faire. Aussitôt que Jenny est partie, je pars pour Naples et de là à Sorrento où je prendrai les bains de mer dont je me sens avoir besoin. L'air de Rome ne nous a pas été très bon ni à Jenny, ni à moi et dernièrement nous avons eu toutes les deux une Grippe des plus orageuses dont nous ne faisons que sortir. Mais en cela nous avons partagé le sort de presque tous les habitants de Rome. [— — —]

Après pâques aussi, et quand je serai en tranquillité je vous écrirai mes impressions et faits et gestes de Rome, de ma conversation avec le Pape etc. A présent, le présent me veut corps et âme. [— — —]

Je reste pour la vie (cette vie qui ne finit pas) votre tendrement affectionnée

Fredrika Bremer.

1005. Till Fredrika Svedbom.

Hosföljande lilla romerska minnesvård i mosaik ber jag hjertligen min goda, kära Fredrika att mottaga som ett litet minnestecken af sin resande tillgifna Vän

Fredrika Bremer

Rom d. 5^{te} April 1858

1006. Till Lotten Wennberg.

[5 apr. 1858.]

Såsom representant af den omfamning jag ville kunna skicka min älskade Lotten Wennberg, ber jag henne innerligen att mottaga och bära om sin hals medföljande lilla romerska långschawlett, och låta den påminna om hennes hjertligen tillgifna Vän

[— —]

1007. Till Fredrika Svedbom.

Casa Tarpeia: Rom d. 18^{de}
April 1858

Hvad ditt bref, min Fredrika, af d. 23 Mars, djupt rördt mig! Och huru innerligt jag förstår dig, känner med dig, och för dig! Men jag känner äfven dig, Fredrika, och vet att du ej skall duka under för de bittra vågorna, som gå öfver dig, och som ofta, ofta ännu skola återkomma; jag vet att du skall, ur dem lyfta upp ditt hufvud och se ljuset och få frid, icke den »som verlden gifver», utan den som Gud gifver när hans ljus gjutes öfver vår själ och förklarar den och hela verlden. Det är det der »andra ljuset» om hvilket våra gamla skalder tala, såsom kommande först efter döden, men, som vi christna skåda redan i lifstiden, helst då vi uppstå ur lidandets, ur tårarnes dop. Jag ville likna det vid ett phenomen, som jag ofta iakttagit i Alpnejderne, som jag ej hört någon annan tala om, men som förefallit mig djupt betydelsefullt, ty för att det må komma fordras det att — solen nedgått, och hela naturen antagit den likfärg, som hvarje resande i Alpnejderna kunnat se och ofta blifvit omtalad.

Men dagens historia är icke slut dermed, såsom man vanligen tror. Vänta några ögonblick, med blicken stadigt fästad på dessa snöhvita höjder, som du nyss sett blekna såsom af dödens beröring och svepas i lik-skrud, — och du skall se dem ljusna, rodna, — en stigande klarhet skall från den sidan der solen nedgick gjuta sig öfver dem och öfver fästet ända upp mot dess zenith, hvars skärhet och skönhet är obeskriflig. Det är ej den nyss försvunna, granna solprakten; — den är såsom ett ljus af andlig, af förklarad natur i hvilket alla före-

mål, himmel och jord lefva upp på nytt och förklaras i en ny mor-
gonrodnad. Jag kan ej beskrifva för dig huru skönt, huru underbart
det är. Men ofta, ofta, i olika nejder af Alpernas land, och äfven i
Piemont (som till en del är ett Alpland) har jag stått och betracktat
detta fenomen med häpnad och förtjusning, och bländad af d. sti-
gande glansen frågat mig: »skall ej solen uppgå på nytt?» Men skug-
gorna som återtogo väldet mot midnatten, och stjernorna med dem
sade mig: »Hvad du sett är den flygtiga hägringen af en evig san-
ning. Först i ett högre ljus skall den fullt förklara sig!»

Sednast såg jag denna syn i Turin på den stora bron öfver Po,
och gent öfver Monte Viso och dess alpkedja. Hade du dock varit
der med mig!... Men den inre sanningen af denna syn, den är jag
viss på, Fredrika, att du skall erfaras, såsom din vän erfarit den sedan
hon mistat allt som hon haft kärt på jorden, och mycket,
mycket gråtit och sett lifvet och allt svepas i likdrägt. Och
mycket hade jag att säga dig om hvad jag anar af dess betydelse,
äfven med afseende på sambandet med hädangångna älskade. Men
jag måste uppskjuta dermed.

Ditt bref på Genua har jag ej fått, (och ej vetat om) lika litet
som Lotten Wennbergs, och andra bref, som jag vet blifvit adresse-
rade dit till mig; och förnyade efterfrågningar, så väl af mig sjelf,
som af personer på stället, ha varit alldeles fruktlösa. Så i Schweits,
som i Piemont är »poste-restante» verkl. en »poste perdante», en slags
drake, som uppslukar allt som kommer på dess väg. Stölden af
mitt silfver har jag hört om af Mathilda Olsen, och var mycket
ledsen deröfver för din skuld, min Fredrika, som jag visste skulle
taga saken till hjertat, och som jag ej ville skulle ha något ondt för
min skuld. Jag trodde emedlertid att det var hela skrinet, som blifvit
bortstulet och att man derigenom skulle möjligen få reda på tjuften
och på det stulna. Nu är jag dock glad att höra att det gamla
skrinet är i behåll, ty det var mig kärt.

Något af betydligare värde eller för mig viktigt låg, utom silfret,
ej uti skrinet, ty då skulle jag helt visst minnas det. Och jag min-
nes ej något sådant. Af Silfret vet du väl att jag lemnat framme en
del, som Lotten W. har reda på, och Mathilda Olsen nu har om hand,
(såsom jag nu vill minnas var det 6 skedar och 6 gafflar samt d^o the-
skedar). Ett silfverkuvert (af det som låg i skrinet) bestående af
en desert-sked, en desertknif,*) och en gaffel, af vanlig storlek, har
jag med mig på resan. En större förläggarslef fick ej rum i skrinet,
utan bör finnas i mitt röda skåp. Vore du ej förmögen, söta Fre-

*) Med endast skaftet af silfver. —

drika, eller skulle detta silfvers återställande blifva en kännbar sak för dig så skulle jag af hjertats grund säga: låt det blifva! Jag behöfver icke se främmande mera, och för mitt eget bruk har jag, i alla fall silfver tillräckligt; kunde för öfrigt lika bra äta med andra redskap som med dem af silfver. Och skulle nu, genom din mans död eller omständigheter dem jag ej känner, du ha lidit till din förmögenhet, och mitt silfvers återställande blifva en kännbar sak för dig och dina barn — söta Fredrika, af hela mitt hjerta beder jag dig låt det vara! Jag behöfver det ej; och skulle alldrig kunna ha nöje af gods, som gjort dig mehn. Du har dina barn att sörja för; Jag är ensam, och redan ålderstigen, och har mer än nog för mitt återstående lif.

Vår förening! Huru gerna ville jag ej sända dig något godt för den. Få se om du kan göra något af den korta hälsning jag härmed sänder. Må den komma fram i tid! Lifvet här i Rom har, isynnerhet på vårsidan, så upptagit mig till själ och kropp att jag kunnat egna föga uppmärksamhet åt annat. I denna stund kommer jag ur ett kloster (Sacré Coeur,) der jag låtit stänga mig inne under en veckas tid för att försöka den Evangeliska principens (så som jag fattat den) kraft mot den romersk katholska. Det har varit en 7 dagars het kamp under hvilken en Nunna af brinnande nit med märkvärdigt talande tunga, och en lärd och älskvärd Carmelitermunk (en verkl. from ascet, med ett helgons hufvud och hjerta) gjort allt för att omvända mig. Jag har dock utgått oomvänd, men med en skörd af mången dyrbar sanning för hvilken jag är djupt tacksam. Härom framdeles. Jag skrifver nu till dig från den Capitolinska klippan på hvilken det protestantiska hospitalet Casa Tarpeja står, (på den der gamla klippan sen urminnes tid) och jag har derifrån en utsigt öfver det gamla Rom, Tibern, Monte Aventino, Albanobergen — ack! hvilken utsigt! Och nu i denna stund då de minnesdiga ruinerna uppstiga ur en vårgrün ofantlig park badad af solen, af Italiens sol!.....

Jag bor här helt nära pastor Heintz och hans familj, (en älsklig ung fru ö 4 små barn). Hos honom har jag sett ditt och din mans porträtter. Han har af er båda ett särdeles hjertligt minne. Ett bref från honom till dig har jag sändt med Jenny Lind, som i Maj månad kommer och hälsar dig från din vän. Han är allmännt omtyckt af tyska församlingen här; är en god predikant och säkerl. en god och rättskaffens man.

Jenny L. som föreständerska för en flickpension? Nej, nej, dertill passar hon ej, hvarken till karakter eller gåfvor. Hon är en god och bra flicka, en redlig själ, men barnslig, och — — med ett ord mera

ett godt barn än en tänkande, ung qvinna. Hennes kallelse är att bli en god maka och husmoder. Och hon skall visserligen bli det med en god man. Mig har hon under denna vinter varit ett vänligt sällskap för hvilket jag är tacksam, och hennes ungdomliga nordiska fågring har öfverallt väckt en glad uppmärksamhet som jag, såsom Svenska, haft min lilla stolthet öfver.

Mitt lif i Rom! Ack, det blef så annorlunda än jag tänkte mig. Jag tänkte mig ett lif af stilla studier, och det blef ett lif till god del såsom i America, blott att jag höll mera emot, och kunde mer rå om min tid och mig sjelf. Men verlden fick dock öfverhand i mycket, och jag kunde ej hindra det och ville det ej heller för den unga flickas skull, som var mig anförtrodd och som ej borde här lefva som i kloster. Nu, likväl, är jag ensam-åter och kan handla i full frihet. Min kära, kära enslighet, jag får nu tillhöra dig mera helt, under den tid af studier, som jag ännu har kvar. Och nu kommer jag till en bekännelse som jag hitintills dröjt att göra dig, emedan jag varit oviss om mina egna planer. Nu hafva de dock bestämt sig, innom mig sjelf, och se här, käraste Fredrika, huru de se ut. Såsom det i Schweits blef mig klart att jag måste till Italien, till Rom, så har det här blifvit mig klart att jag måste till Grekland till Athen, om möjligt till — Jerusalem (dock måste detta sednare bero på sällskapet ö kostnaden). Huru och hvarföre detta måste gjort sig gällande, kan jag ej här omtala, men tro mig, Fredrika, det är ett måste som bör lydas. Jag önskar mig derföre och behöfver ett res-år till, ett år till af frånvaro från hemmet. Det kan jag hafva med lugn om Du, såsom hittills kan och vill fortfara att förestå vår förening under detta kommande år. Kan och vill du, min Fredrika?! Det är mig en oskattbar vinst att nu få utföra denna resplan — och om icke nu så blir det alldrig — men jag kan det, med full samvetsfrid, blott, om jag vet vår förenings angelägenheter vårdade af samma goda händer i hvilka de nu äro.*)

Hvad det har glädit mig att höra att A. T. Stark kunnat återtaga sin rörelse, den redliga förträffliga mannen! Och att det börjar något ljusna för affärsverlden hemma. Qvinnans myndighet nu fastställd af ständerna är en seger öfver mörkrets rike. Dess goda frukter skola efterhand visa sig.

Jag skrifver nu en liten bok, som vill visa att frihet nödgar (binder), och hur den nödgar på ett så mycket högre och herrligare sätt än den yttre lagen.

*)Jag skulle då komma hem i vår ett år till, ty längre vill jag ej vara borta hemifrån.

Jag kommer, i den boken att som en episod intaga den lilla finska visan, som jag så mycket tyckte om att höra dig sjunga till din mans sjäfulla, egendomliga musik. Men den öfversättning eller bearbetning af visan, som du sjöng — skulle du vilja sända mig den? Och skulle du vilja tillåta att din mans musik till den under hans namn åtföljde boken, som Musikbilaga? Denna sång bör bli mera allmänt känd. Boken — Far och dotter skall du bli glad åt, Fredrika, hoppas jag. Jag har alldrig skrivit någon med mera fullt samtycke af mitt samvete.

Ännu en anhållan söta Fredrika! Din man hade lofvat mig ett honorarium för hvad jag ville skriva för Aft. bl. Den Artikel, som jag skref öfver Vælgörehets Congressen i Brÿssel och som blef tryckt i Aft. Bl. skulle således kunna ha något att vänta. Hvad det nu må vara, så var god lemna det åt Aurore Trottet som skall använda det för en liten Gosse af Clara fattiga barn, som vi haft hand om tillsammans.

Hvad du skrifver om Aft. Bl[a]dets öden förvånar och kostar på mig. Jag trodde att män af Svedboms skola om ock ej anda (ty den andan har ej mången) skulle öfvertaga bladet!

Och nu lefväl, goda, kära väninna! Skrif mig snart till, under adress till Svenska Legationen i Neapel (ty i Neapel är jag väl i början eller medlet af Maj). Lemna ineliggande lilla biljett till Lotten Wennberg och hälsa gemensamma vänner hjertligen från Din hjertligt tillgifna

Fredrika Bremer.

Förlåt att jag sänder dig detta tjocka bref ofrankeradt! Man påstår här att det så kommer säkrast och fortast fram!

1008. Till Louise Coulin.

Rome (Monte Caprino)
ce 20 Avril 1858

[— — —]

Je n'ai pu vous écrire plus tôt, ni répondre plus tôt à votre chère lettre du 22 Mars, car j'ai été comme submergée d'affaires et de personnes qui demandaient impérieusement mon temps. Les fêtes de la semaine Pascale à Rome, le départ de Jenny Lind pour la Suède tout de suite après y ont été pour une bonne part. Votre dernière lettre ne m'est parvenue que plusieurs jours après son arrivée à Rome, car j'étais en retraite dans un couvent (Le sacré coeur). Non pour me convertir au catholicis-

me Romain comme quelques amis ici ont désiré et espéré, mais pour laisser mon principe Evangélique essayer toute sa force en pleine bataille avec le principe Catholique Romain, ce qui s'est fait en toute règle. Je sors de ce conflit maintenant victorieuse, grâce à Dieu, et enrichie de plus d'un trésor spirituel pour lequel je me sens profondément reconnaissante. Je vous en dirai, une autre fois, davantage. —

J'étais au couvent pour une semaine et je ne viens que d'en sortir. Dans ce moment, aussi, je ne puis que vous écrire quelques lignes, et il me faut remettre la lettre plus détaillée à la fin du mois, car je suis grandement pressée de finir un manuscrit qui, Lundi prochain doit partir pour l'Angleterre avec une famille anglaise qui alors quitte Rome. C'est le commencement du petit roman dont je vous ai parlé. Mais j'ai voulu au moins vous dire combien je suis avec vous au fond de mon coeur durant ces jours-ci. [— — —]

Dans ce moment je vous écris de la Colline du Capitole de la vieille rocca Tarpéïa, où je viens de fixer ma demeure pour quelques semaines que je passerai encore à Rome; et je ne saurais vous dire combien je me sens heureuse d'être ici loin du bruyant Corso et de sa vie de visites et de fêtes, loin aussi de l'enceinte du couvent et de ses discussions souvent compulsives et orageuses (souvent aussi bien intéressantes surtout celles avec un moine Carmélite d'une rare piété et d'un rare génie) et de me trouver ici tranquille et libre comme je ne l'ai pas été depuis plus de 7 mois. Et puis, de jouir en même temps d'une vue — Ah ma chère Louise! que n'êtes vous ici pour en jouir avec moi! Du haut de mon rocher j'embrasse les grandes ruines de l'ancienne Rome, le Forum, Colysée, Palais des Césars, Thermes de Caracalla, Aque-ducts, tout est là, sortant comme d'un immense tombeau, entouré de verdure et de fleurs du printemps; à gauche la tour du Capitole, à droite le Tibre, le mont Aventino avec ses Eglises et couvents, puis l'immense Campagne du côté d'Ostia, à l'horizon les monts des Sabins avec le Monte Cavo et au sommet son monastère rigoureux des frères de la passion — et puis à mes pieds, un jardin plein de fleurs, de vignes bourgeonnantes, d'oranges brillantes et des Colombes qui viennent entourer ma Loggia et recevoir les miettes de pain de mes mains ou sur mes lèvres! Ah! C'est presque trop de jouissances. Aussi n'en pourrai-je jouir en paix sans l'espérance de pouvoir un jour reporter ces jouissances à ceux qui en ont peu ou point.

Adieu ma bien-aimée petite soeur! [— — —]

Je suis pour la vie, c'est à dire pour l'éternité votre affectionnée amie et soeur

F. Bremer.

[— — —] Je me suis levée aujourd'hui à 5 heures du matin pour vous écrire. Le temps est superbe! Qu'il le soit aussi pour vous et pour votre voyage!

1009. Till Jenny Lind.

Corso 101, d. 25 April, 1858

Min liten Jenny! du är en så snäll brefskrifverska att jag är helt häpen och uppbyggd och glad deråt, ty jag väntade det knappt. Tack, min goda flicka, för dina båda små snälla epistlar, som hjerteligen ha fägnat mig, ty jag ser att det är, såsom jag hoppades, neml. att du omöjligt kunde få trefligare resällskap och komma på trefligare sätt hem än med Nordenfalks, och att du riktigt skulle kunna få nöje af resan med dem. Så ser jag nu att du haft det i Venedig, i Adelsberg; och att du har och får det i Wien. Och att du gör med dem turen uppför Donau det är jag så nöjd åt, ty den lär vara en af de mest pittoreska man kan göra, och flodresor på ångfartyg är, dessutom, ett stort nöje, och som du ännu ej försökt. Bra glad är jag ock att du följer med Nordenfalks fram till Hamburg, och träffar du icke din farbror der, så faller det nog af sig sjelft att du följer med dem till Stockholm också, ty det kan ej göra dem något besvär. På Ångfartyget sköter hvar och en sig sjelf, och i Stockholm har du nog Far och vänner emot dig, vid din ankomst. Du skrifver ju till honom derom?!

Din dröm om mig, min lilla Jenny, betydde nog motsatsen, ty mycket trött och ledsen har jag ej varit,*) (utom för ögonblick då jag sträfvat i solhettan på Gatorna) men deremot, hela denna sednare tid, mångfaldigt lifvad, och slutligen alldeles förtjust och säll — detta sednare på Rocca Tarpéa der jag njöt en frid, en luft och en utsigt, som voro riktigt förtjusande. Jag kände mig så lycklig att komma dit från det bullrande, dammiga Corso, från Klostret der mitt lif föga var annat än en fortsatt kamp, ofta intressant — t. ex. med Carmeliter Munken, som jag såg alla dagar och samtalade med 2 à tre timmar — men stundom tröttsam, och äfven plågsam, så med M^{me} D. . . . Efter en veckas kamp inom klostermurarne kom jag ut oomvänd, såsom du väl kan tro det, men dock rikare på en och annan andlig skatt för hvilken jag alltid skall tacka uppehållet derstädes. Dessutom hade jag verkl. vunnit hvad jag åsyftat, en klarare blick i Romersk Katholska bekännelsens lära, samt öfver skiljaktigheterna emellan denna och den Evangelisk-protestantiska.

Jag skrifver detta i vår gamla salong vid Corso, ty jag har på mor-

*) Jo, jo men, det är sannt, ett par aftnar under min klostertid.

gonen gått in till staden för att få åtskilliga små ärenden utträttade, och så skall jag föra Appelton till Lehman kl. 12; kl. 1 fruckostera till afsked hos Lewins, och vara färdig att $\frac{1}{2}$ fara ut till Ponte Molle med Consul Bravo, som der, i dag, ger en middag för alla landsmännerna. Mathilda*) och hennes Padrona lysa, som solen af vänlighet när man kommer och hälsar på dem. De hälsa dig mycket, och så göra alla vänner som jag träffar och som alltid fråga efter dig.**) Gubben Lund förklarade att han »syntes så mejet om dig som han n'ånsinde hade synt om någon dame!» hvilket vill icke säga så litet. Lunds äro resta; fröken Kall likaså. Gubben Pauli är ock rest, men — till andra verlden. Han dog förl. natt helt hastigt, utan att vänta det, och nästan utan plågor. Hansen säges, dess värre, vara obotligt sjuk, ha sår på tarmarne (en slags tarm-lungsot!) »Il Monsieu» är klen men pigg, förklarar att han vördar mig som sin moder och — hänger mig litet i kjortlarne (detta oss emellan) vill följa mig till Albano, till Neapel till Sorento och bli der hela sommaren! Jag är lite rädd därför ty jag fruktar att tröttnas af hans häftning och stamning. Men han är en god, hjertlig på det hela förnuftig Menniska, och — bra sjuklig! Appeltons fara ej till Neapel utan vända sig (för affärer) till Florenz. Jag tänker nu fara sednare till Neapel (först mot slutet af Maj) med en liten flock tysk-danskar hvaribland det goda gamla doktorsparet Steinheims som vi sågo om afton hos Leman. Emedlertid skall jag i Rom, och kanske i Albano, skrifva färdig min bok, den du vet. Jag är oändligt nöjd på min klippa, men till vintervistande hade den ej dugat.

Vet du hvad som blef glömt? Jo din fotpåse, som Mathilda, med tragisk min, drog fram under soffan, några timmar sedan du rest. Jag tänker deponera den i Bravos vård, tills du hinner skrifva och säga, huru du vill med den, — få den hem, på något vis, eller ge den bort, kanske åt Mathilda som nog vore förtjust deröfver. Räkningen hos Spilmann blef äfven glömd. Den kom på 13 paul, ($6\frac{1}{2}$ på hvar och en af oss). Ett par bref's porto har jag sedan betalt för dig (Jederholms, som sändes till C. Vechia och det här inlyckta, som jag afklädt dess kuvert för att göra det lättare på resan) och kommer kanske att betala några fler ännu, så att, min lilla

*) Mathilda kom d. 5^{te} April gråtande hem från Vagnen dit hon följt dig och sörjde riktigt sin lilla Seniorita.

***) Grants resa om otta dagar. De hälsade på mig på min klippa härom dagen, Fru Grannt håller af dig och hälsar dig så hjertligt.

Gruneliusses resa i Morgon.

Stein och Laura fundera på bröllop i Maj.

Jenny, då min svåger gör upp räkning med dig för min del af låren och dess innehåll, du får afdraga dessa små poster. Från honom har jag många hälsningar till dig med bjudning att du ville hälsa på honom och min syster på deras lilla landställe Viken, som är helt nära orangeriet vid Drottningholm. Bäst blir att du tar reda på deras hemvist i Stockholm och så följer dit ut en dag med min Svåger, som för sin sysslas skull är hvar dag inne i Staden, men far, på ångbåten, ut till middagen. Glöm då ej min lilla biljett och ljusskärm. Och glöm ej heller de andra småsakerna, till mina vänner, och slutligen ej, min snälla flicka, att rifva sönder den der reversen du vet, på de återbetalta penningarna.

Jag adresserar detta bref på Hamburg der det troligen ännu träffar dig. Efter Maj månad bli bref till mig adresserade till Svenska och Norska legationen i Neapel. Och du skrifer ju snart till mig sedan du återkommit till de dina. Hälsa hjertl. din Far, och äfvenså min snälla fru Gagge då du ser henne. Jag kan ej säga dig hur tacksam jag är att det der ohyggliga tillbudet, poskaftonen, på piazza del Popolo blef utan allt mehn för dig, och att du sund till själ och kropp kan återkomma ur min vård till de dinas! Lef väl, min lilla Jenny! Jag gläder mig åt att få återse dig i Sverige och språka med dig om — många ting. Jag litar på ditt löfte att hålla mig »au courant» af hvad som rör dig, och jag förblir alltid och hjerteligen

Din tillgifna Väninna

Fredrika Bremer.

Hälsa så hjertligen och mycket det älskvärda unga paret med hvilket du reser och som jag riktigt håller af och tycker så mycket om!

1010. Till Nancy Coulin. Monte Tarpeo Rome ce 14 Mai 1858

Combien je vous remercie ma chère petite Nancy de votre bonne et belle lettre du 30 Avril [— — —]

Les charmantes heures de notre vie de famille dans le Nord (et la Suisse fait en cela partie des peuples du Nord) sont inconnues pour les peuples du Sud, comme en grande partie ce qui fait le charme de la vie domestique. Cela tient, en partie, au climat, au grand soleil qui attire l'homme hors de la maison et fait qu'il vit plutôt comme dans un asyle temporaire que dans son »chez soi» — mais en grande partie aussi à la doctrine catholique qui ne connait que les Eglises d'apparat et qui ne con-

sacre point la maison, ni par un culte domestique ni par la vraie notion de ce que c'est que temple, culte, présence réelle. Aussi la vie domestique a-t-elle là, je ne sais quoi de décousu et de profane. Toute la maison sent la cuisine et les femmes y sont dans un négligé à faire peur, au moins chez les gens de petite fortune ou des classes moyennes ou du peuple. Ces mêmes femmes si décoiffées et si déshabillées dans leurs maisons sont cependant magnifiques dans les rues, toute en soie et crinolines! Si le culte catholique ne sanctifie point la maison et ses habitudes il a, d'un autre côté, des beautés d'un charme particulier, et qui donnent de la poésie sacrée à la vie du peuple. J'aime ces églises toujours ouvertes et souvent si belles (quand elles ne sont point surchargées d'ornements, souvent de salon comme des lustres et des draperies) où tous les arts, viennent rendre hommage à la vie religieuse, où le pauvre et le malheureux peut entrer à toute heure déposer un moment le fardeau de sa misère, se recueillir et jouir de sa grandeur et de ses espérances comme chrétien. J'aime cette lampe (ou ces lampes) toujours brûlant dans le sanctuaire, témoignant de l'esprit de prière qui toujours doit veiller ou de la mémoire des martyrs et des saints qui y ont leurs sépultures. J'aime à y voir le peuple à genoux à toute heure du jour et ne craignant ni ses haillons, ni ceux de son voisin sous cette voûte qui lui parle de la grandeur de Dieu ou des grandeurs et félicités éternelles. Et puis, il y a souvent dans ces Eglises de si belles et nobles peintures, un chant vraiment émouvant; quelquefois, mais plus rarement un bon sermon (chants et sermons sont comme règle générale, bien meilleurs dans les Eglises évangéliques de la Réforme!). Une partie de la vie catholique qui m'intéresse beaucoup est celle des ordres religieux. Il y a là du beau et du bon qui répond à de hautes aspirations de l'âme humaine, il y a aussi de l'absurde et du dénaturé. Par ex.: ces »Vive sepolte» qui ne voient plus même leurs parents, ne lisent point et ne changent de chemise que deux fois par an, et cette chemise est de laine! Aussi sentent-elles horriblement! Et cependant ce fut une princesse qui fonda cet ordre en s'y enterrant la toute première, et cet ordre s'accroît, le croiriez-vous? Il était d'abord de dix religieuses aujourd'hui il est de 73 et parmi celles-là il y a de jeunes et belles! La plupart des ordres religieux tendent cependant à devenir et moins sévères et plus utiles. Les soeurs du Sacré cœur s'occupent d'éducation, ainsi les Ursulines (pour les classes les plus pauvres), les soeurs de la Providence soignent les prisons, les soeurs de St Vincent de Paul les enfants orphelins pauvres! Ah Nancy! il y a du bien beau et du bon dans ces ordres religieux surtout pour les femmes! J'envie ces institutions aux peuples catholiques. Mais n'en déplaise à M^{me} de Gasparin, j'ai quelque espérance dans l'avenir de nos diaconesses!

J'aurais bien des choses à vous dire, chère petite Nancy, sur ce chapitre et sur bien d'autres, mais le temps me manque. [— — —]

Votre bien affectionnée soeur suédoise
Fredr. Bremer.

1011. Till Louise Thomas f. Coulin.

Monte Tarpéo — Rome
ce 15 Mai 1858

Salut, ma bien aimée Louise, salut et bienvenue chez vous, dans votre maison, au sein de vos pénates, et de vos paroissiens! Je sens d'ici que vous vous y trouvez mieux et plus heureuse que même sur la colme du Righi (où il doit faire assez froid encore) ou au milieu des beautés grandioses de l'Oberland, quoique ma chère soeur suisse ait pour ces grandeurs là un vrai coeur Suisse. Mais je sens que pour vous il doit être de toute importance, dans ce moment ci, de prendre possession de votre nouvelle sphère de vie, et de vous même en elle, dans toutes ses relations. Et pour cela, il faut le calme et la reflexion, et il faut être dans le centre même de cette vie nouvelle. [— — —]

Et maintenant je devrais vous parler de moi, car je sais que vous le souhaitez, et je le voudrais aussi de tout mon coeur; mais la difficulté est que j'ai tant à vous dire qu'il me manque à la fois le temps et l'espace. Que ne puis-je vous transporter pour quelques heures sur ma roche Tarpéenne, — surtout à l'heure du thé (que je vous donnerai bon) pendant que le croissant se lève sur les ruines de l'ancienne Rome et que les mouches de feu font luire leur charmant feu d'artifice (quoique très naturel) parmi les bosquets sur la montagne, sous mes fenêtres, alors, comme j'aimerais à vous parler, alors comme nous causerions! Depuis un mois que je suis ici je tâche de recueillir et d'arranger dans ma tête, ou plutôt dans ma conscience la récolte spirituelle de mon séjour à Rome (qui touche à sa fin) travail qui ne se fait que peu à peu et par des moments où toute mon âme est pour ainsi dire en puissance. Cette récolte se reporte principalement sur deux objets, savoir l'art et sa place dans la vie de l'humanité, et les confessions religieuses dans leurs rapports au principe et au développement de la vie religieuse. Je crois avoir bien saisi le travail et l'aspiration de l'âme humaine par l'art, surtout dans l'art antique où la divinité apparut aux belles natures, principalement comme beauté, et où leur aspiration vers l'Idéal et la perfection se traduisait en formes pleines de grandeur et de grâce, où toutes les vertus que l'âme du païen pouvait comprendre prit une figure idéale ou divine: Jupiter, Minerve, Apollon, Bacchus, etc. J'ai compris, et je comprends tous les jours davantage, combien l'âme intelligente s'élevait, et élevait les âmes moins voyantes par ces images qui reflètent une des perfections de la vie de Dieu. Dites, si vous voulez, que c'est une révélation imparfaite, partielle, j'y consens, je le sens plus que personne, mais, ne dites pas que le crépuscule, que l'aurore n'a point de part à la lumière du soleil; ne séparons point le soleil d'avec ses rayons! —

La Suisse et l'Italie ont fait travailler ma pensée sur les différences confessionnelles du catholicisme et du protestantisme et remonter à leur principe, comme je n'avais pu le faire encore, bien que j'en eusse eu le fort désir. Et je puis dire que c'est le désir de comprendre mieux la question religieuse qui m'a fait entreprendre ce voyage, et qui m'a d'abord conduit en Suisse, où j'avais vu apparaître dans Vinet et Charles Secrétan (et leur digne disciple P. Trottet) le principe de la réforme du

16^e Siècle dans sa vérité et sous son vrai nom quoique pas encore dans toute sa grandeur, son universalité. — J'arrivais en Suisse le coeur et l'esprit pleins de cette grande chose. Vous avouerez-je que ce ne fut qu'en disputant avec les élèves de A. Vinet que j'entraî en pleine entente et possession du principe que, depuis longtemps j'avais entrevu et qu'ils me semblaient devoir représenter. Mais ils étaient restés sur le seuil du temple, et le maître — n'était plus là. —

Si en Suisse je m'étais saisi de ce principe avec une joie indicible (car il répondait au besoin le plus profond de mon âme et de ma vie, il me donna le mot de mon être et de mon vouloir) je fus à Rome appelée, par les luttes que j'ai eu à y soutenir contre le catholicisme, d'éprouver la force et la suffisance de ce principe, et pour ainsi dire de m'y renforcer. Je l'ai fait avec une espèce de joie d'amazone spirituelle (car je suis un peu de cette race de guerrières) mais je crois en avoir usé comme chrétienne, c'est à dire en reportant mes victoires intérieures à Dieu, source de toute clarté comme de toute bonté. Cependant mon attitude vers le catholicisme n'est hostile qu'en tant que ce catholicisme est romain; pour celui-là on ne saurait en dire trop de mal! — Il est corrompu par la pourpre et la superbe de Rome. Aujourd'hui plus que jamais je reconnais dans l'Eglise Catholique, non corrompue, des doctrines vraies et vraiment chrétiennes, que la Réforme a eu tort de rejeter, et des usages propres à former et à entretenir la vie chrétienne, dont les peuples de la Réforme se trouveraient bien, surtout une vue de l'ensemble de la vie religieuse de l'humanité (surtout de l'antiquité dans sa relation au Christianisme) que l'Eglise protestante a presque perdue. Vous trouverez donc naturel que je croie à la nécessité et à l'utilité de l'Eglise catholique en même temps qu'à celle de l'Eglise protestante Evangélique, que je regarde les deux églises comme deux disciples du Seigneur chargés de propager sa doctrine et de prêcher son Evangile chacun avec ses dons propres. Et si ces églises arrivent à mieux se connaître et à s'apprécier, de rivales et ennemies, elles deviendraient de nobles émules prêchant la venue du Seigneur et conduisant les âmes à Lui jusqu'à ce qu'Il vint, en nouvelle puissance, pour créer l'Eglise parfaite, l'Eglise où le St Esprit inspirera pleinement avec tous ses dons et toutes ses lumières et qui sera l'Eglise catholique Evangélique. Dans ce moment l'Eglise catholique m'apparaît (dans son idéal) comme l'Eglise mère conservant fidèlement l'antique mémoire du genre humain, gardienne fidèle de toutes ses aspirations, de tous ses souvenirs les plus nobles, quoique trop attachée à de petites choses et trop amoureuse des vieilles coutumes, et conservatrice par excellence, voyant trop tout salut dans le principe d'autorité extérieure; l'Eglise Evangélique protestante est son fils, venu à l'âge majeur et qui plein de la conscience de sa force, de sa vie individuelle, prend possession de son héritage, et en rejetant toutes les vieilleries de Madame sa mère, un peu à la hâte, a jeté en même temps quelques très précieux bijoux par la fenêtre. Mais quand il deviendra homme mur il s'en apercevra et viendra les retrouver. Quand le deviendra-t-il? Quand il sera entré en pleine possession de son principe: la conscience chrétienne, avec tout ce qu'elle contient, ce qui est plus que la conscience individuelle et morale.

Ah, ma chère Louise! je dis mal et bien imparfaitement ce qui est en moi sur ces sujets. Mais je ne puis autrement à présent. Maintenant le

mot d'ordre de mon âme est Jérusalem! Et cela en plus d'un sens. Je quitte Rome à la fin de ce mois pour aller à Naples, et pour l'été je me fixerai à Sorrente. Les lettres qui me seront adressées m'arriveront par les soins de la Légation de Suède et de Norvège à Naples. —

Adieu ma chérie, je vous quitte pour dire un dernier adieu au Vatican et à St Pierre, et je vous écrirai de Sorrente. Saluez cordialement M^r Thomas de la part de votre tendrement affectionnée amie

Fredrika Bremer

1012. Till Jenny Lind. Monte Tarpeo, Rom, 21 Maj. 1858

Min snälla Jenny! Dessa rader träffa dig, hoppas jag, åter i ditt hem och ibland de dina. Jag skref till dig på Hamburg, för att tacka dig för dina små goda bref från Civ. Vechia och Wien, och jag har lite grann hoppats höra ifrån dig från Hamburg, men kan nog tro att så mycket der upptagit ditt sinne att du ej fått ro till att skriva mig till. Nu hoppas jag dock att snart få ett litet bref af dig dateradt Stockholm, som säger mig hur din resa gått och huru lifvet ser ut för dig.

Jag sitter ännu i mitt höga bo på rocca Tarpéa, och ville kunna sitta längre der, så väl befinner jag mig här på allt vis. Men nu stundar tiden då mitt Romavistande är slut. D. 25 dennes afreser jag till Neapel med det goda äkta paret D^r Steinheims Tit. Gosch, och vår Vän Sunnerdahl, som jag tycker allt mera om, och som jag nu är glad få till sällskap i Sorrent. Vi fara med Vetturino och öfver Monte Casino, hvilket blir af interesse, men dröja troligen icke i Neapel der det nu lärer vara mycket sjukligt och verkl. vådligt att vistas; utan resa nästan direkte till Sorrent. Den lilla tyskan, Fräulein de Ribbentrop, som du såg en afton, blir med mig der. Hon är en behaglig, ovanligt klok och tänkande flicka, med ett finkänsligt, ädelt hjerta, och jag får nog nöje af att ha henne till sällskap.

En och annan färd har jag gjort, under denna sednare tid, som jag mycket hade önskat att du kunnat vara med om; så en färd till S. Pietro in Montorio, och till den riktigt magnifika Wattenledningen Aqua Paulo, som vi voro helt nära, vid Villa Doria Pamphili, [fastän] vår dumma kusk ej visste derom. Så en till Ostia häromdagen som var präktig, dock ej, i interesse, lik våra Albano och Tivoli-färder. Och jag tröstar mig med att du ändå fått se det bästa och mästa af Roms och dess omgifnings skönheter. Fastän jag dröjt här så mycket längre tid än du, lemnar jag dock mycket osedt efter

mig, som Sunnerdahl kommer och ordar om, men som jag ej hinner och ej orkar sträfvä med.

Och nu litet om affärer! M^{rs} Cholmley ville på intet villkor motaga penningar för biljetterna, och så tog jag din Scudi hem igen och lät den betala din del i Spilbergska räkningen, samt ett litet tillskott i drickspenningar som jag gaf Bravos betjent. Ty när Gubben burit bort vårt Vinterbibliothek kände jag på mig att därför, och i synnerhet för alla de gånger han varit uppe hos oss med bref och tidningar så kunde jag ej ge honom mindre än en Scudi för hvar och en af oss. Det vet jag du äfven tänkte på, fast jag då prutade derpå. Gubben var nu också riktigt nöjd, och tackar dig mycket.

Brefvet jag skref till dig på Hamburg fick jag ej tillfälle att frankera så att för detta får du ej betala något särskilt, då du ändå måste betala postportot. Och nu äro våra små affärer här alldeles på det klara. Mätte jag nu snart få höra att allt är klart och bra för dig min lilla Jenny! Lef väl och lycklig och glöm ej de små comissionerna jag gaf dig med, ej heller den som gaf dem och som lefver

din hjertligt tillgifna
Fredrika Bremer.

Bref till mig adresseras, under denna sommar »aux soins de la légation de Suède et de Norwège à Naples» Italie.

Min lilla Jenny, gör mig den tjensten och skaffa dig Thekla Knös' poem drömmarne (såsom jag tror i första delen af hennes utgifna skaldeförsök), och skrif det af på fint papper och skicka mig det så snart som möjligt i ett bref!

1013. Till Sunnerdahl.

Chiaja, kl. 5 ef. m., d. 2 juni, 1858

Bästa Herr Sunnerdahl! Jag far nu ut med några af mina pensionskamrater, och kommer väl ej hem förrän efter kl. 7 i afton. Men kom ändå hit, om möjligt, efter denna tid, ty vi ha en plan (den unga engelska frun ö jag) för en resa till Ischia i morgon, om hvilken vi måste språka samman, äfvensom om den andra färden, till lands. Kanske kunde vi alla tre göra dessa små resor tillsammans. Mera i afton, »när dagen svalkats».

F. B.

1014. Till Sunnerdahl.

Ischia d. 10 Juni 1858.

Bästa Herr Sunnerdahl! Jag måste berätta litet om vårt lilla ö-bo för den som först upptäckte det. Der är treftigt, der är godt att vara, nu sedan vi fått det litet putsadt och i ordning, och jag önskar mången gång att ni vore med oss här, ty luften är makalöst god, och lugnet och vårt beskedliga värdsfolks bemödanden att ställa till det bästa göra att man tycker sig böra här vinna hälsa och krafter. Vår värd är en rätt försvarlig kock, och lagar enkel men särdeles smaklig och saftig föda. Hans hustru, Irene, är mindre förtjusande som kammarjunfru betractad, men har den bästa vilja, dukar och bäddar snyggt. Vi äta nu alla mål ute på Verandan (den större) hvilket mycket behagar Mrs Togood. Om aftnarne göras promenader, och vi prisa med hvar dag allt mera lugnet och trefnaden af vår belägenhet och af vårt hem, från hvilket vi dessutom hvar afton kunna betrakta Vesuvii röda lågor.

Vi beklaga Neapelboarne och tycka att de måtte ha det odrägligt hett, och äro mycket glada att ej vara der ehuru kanonbullret af deras fester höres ända hit. Mrs Togood suckar öfver att nödgas resa nästa mandag dit. Men hon måste det. Jag förmodar att äfven Gosch reser då från Ischia. Innan Ni reser hit, så var god hör efter i M^{me} Schiazzis pension, om Fröken Ribbentrop är anländ dit. Kanske kunde ni båda följas åt hit. Angeläget är nog att snart upptaga rummet, som blir ledigt efter G. I går voro här amatörer som ville ha tre af rummen i rad och för två månaders tid, hvilket vår värd var angelägen underätta mig om. Till fröken R. har jag äfven skrivvit om angelägenheten att infinna sig här i tid, om hon vill finna sin plats bevarad. Mätte hon ej dröja för länge! Den sköna belägenheten och det jemförelsevis billiga priset (ty priserna äro orimligt höga på Ischia i år) gör stället önskvärdt.

Kom derföre snart, bästa Herr Sunnerdahl, med eller utan fröken de Rippentrop, och var hjerteligen välkommen till Er väninna

Fredrika Bremer

1015. Till Caroline Frumerie.

Sorrent d. 22 Juli 1858.

Mätte, min lilla Carolina, det vara bättre för dig, i Paris, än jag trott det kunna bli, och nu kan tänka mig det! Af ditt sista bref, *) från Strassburg, såg jag väl att resan måste ske, och — det må nu blifva hur som helst med dess följder, så kan man ej ändra hvad som man gjort af så rena bevekelsegrunder. Men, min fruktan att denna resa icke kan medföra godt för dig står qvar, åtminståne hvad din hälsa beträffar och den trefnad som den fordrar. Men du har ett högre godt i sigte, och det — det skall du nog förr eller sednare skörda. Bra sorgligt är det att den hederliga och arbetsamma Delintraz skall ha så mycket motgångar i sina företag; men med dem blir säkert en öfvergång och han i stånd att förskaffa sig och Sussanna bergning. Just nu fick jag ett bref från Quiding som säger att du funderar på att komma till Sverige till vintern. Är det så? Jag hade velat skrifva till dig för längesedan, min goda flicka, men arbete af hvarjehanda slag ha upptagit mig och låtit mig skjuta upp ända tills nu. Det var ju i Rom jag skref sist till dig? Sedan dess har jag sett Neapel, ett magnifikt utbrott af Vesuvius, och sedan Ischia som varit för mig såsom en förtrollad ö, icke just genom sin skönhet (den är måttlig) utan genom det lif af roman och romanupptåg, som jag der genomlevvat — du begriper, som confidante och rådgifvarinna allenast, såsom min mogna ålder egnar och anstår, men hvilket ändå kan vara betänkligt och ansvarsfullt nog. Med ett ord: ömma lågor, troubadourer och taranteller, var fullt opp af på den vulkaniska ön, som jag mer än en gång men förgäfves sökte lemna. Nu har jag likväl lyckats deri, och är helt lycklig öfver att ha kommit till Sorrent och att der, för sommarens månader ha fått ett treffligt och icke dyrt herberge, samt sjöbad. Med mig är en ung fröken de R. (en tyska) en Psyche till kropp och själ, och henne följer, om några dagar hit, en viss Herkules, Gentleman och god människa, som förälskat sig i henne och som jag tror vara den rätta mannen för henne, men som hon ej har böjelse för. Du får således, min lilla Carolina, tänka dig mig, under sommarens veckor såsom gående emellan Psyche och Herkules och en slags moder för båda. Hur historien skall slutas

*) innerlig tack för det goda, snälla brefvet, som väl förtjenat att jag förr tackat därför! Ack! resa och resbestyr och äfventyr rycka så själen utåt!

är nu omöjligt förutse, och jag är ej utan oro för den och mitt deltagande i den.

Min egen sednaste romanunge: Fader och dotter, är nu slut och fullkomligt resfärdig. Måtte detta mitt yngsta och käraste barn lyckas, så som jag önskar det. Om det skall göra mig litet rikare än jag är beror på denna lycka, och denna kan ej bestämmas förrän på Nyåret.

Quiding berättar mig att en liten prins kommit till världen, af Prins Oscars giftermål. Hurra för honom! Min svåger är, Gudskelåf, temligen rask, men Charlotte icke rätt bra. Jag undrar om du i Paris kommer att träffa M^r Delang eller M^{lle} Kjelland. Båda dessa damer lära icke med de bästa loford eller anseende lemnat Stockholm. Undvik umgänge med dem, om sådant skulle komma i fråga.

Mathilda har en liten dotter, såsom du väl redan hört, och är snäll och bra och tillfreds*). Och nu, min lilla Carolina har jag ingenting annat att tillägga utom att jag mycket önskar höra ifrån dig och om dig, och om Susanna och hennes man, och om huru det är för er alla. Adressera ditt bref »aux soins de la legation de Suède et de Norvege à Naples», och frankera icke ditt bref om det ändå och lika bra kan komma fram. Jag är rask, som vanligt, endast stundom medtagen af hettan. Gud låte min lilla Carolina ej vara äfvenså medtagen af den, ty det har du ej råd till med dina små krafter. Och Gud låte dig kunna gifva litet godt besked om dig och de dina åt Din alltid [— — —]

1016. Till Sunnerdahl.

Sorrento 23 Augusti 1858.

Bästa Herr Sunnerdahl!

Dessa rader vilja endast hjertligen hälsa från vännerna, som voro med Er på Ischia, och nu på Syrenernas tjusande strand ofta tala om Er och mycket önska (åtminståne en af dem) veta hur det står till, och om bad och stilla lif på den Circeiska ön verkat hvad vi alla önska för Er. De vilja äfven (raderna neml.) litet redogöra för

*) fastän hon lidit mycket under sitt hafvande tillstånd och nu sist haft värk i bröstet som hindrat henne att amma sitt barn.

våra närmaste framtidsplaner, ty min goda landsman torde vilja veta något om dessa, och hvar vi ännu kunna träffas.

Under en dags utfärd till Capri blefvo vi så förtjusta i den lilla ön, dess luft, utsigter m. m. att vi beslöto återvända och dröja något längre der. Således, när vår baddid här är slut (och god och glad har den varit) d. v. s. i början af September, ämna vi fara till Capri för att dröja der ett par veckor.*) I medlet af September resa vi till Neapel der vi tänka dröja vid pass tre veckor. Sedan resa vi till Sicilien. När jag säger vi så menar [jag] Marie de Ribbentrop, M^r Leirens och mig sjelf. Denne sednare har blifvit oss med hvar dag mera värd och kär, och han förklarar sig icke vilja lemna oss af egen vilja. Vi äro verkligen lyckliga tillsammans, såsom medlemmar af en familj, då neml. dessa äro lyckliga med hvarandra. Han (Leirens) hälsar hjertligen till Er och skulle ha kommit för att besöka Er, om någon direkte lägenhet härifrån funnits därför. Men detta har ej varit fallet.

Från Sophie Ahlbom får jag äfven sända hjertliga hälsningar. Jag har haft ett långt och godt bref från henne. Mera derom då vi träffas. När och hvar skall det bli? På Capri eller i Neapel? Skriftligt svar behöfves ej. Jag ville ej ha något som försakar Er ett ögonblicks plåga. När och hvar vi nu träffas, måtte jag få glädjen att finna Er bättre och hoppfullare än sist på Ischia. Men i alla fall — tänk ännu på Schweits,

»Auf die Alpen, auf die schönen Alpen!»

Båda mina reskamrater hälsa vänligen och hjertligen genom Er städse tillgifna landsmannina

Fredrika Bremer.

P. S. Det unga danska paret, Stein och hans fru har nyss lemnat oss. Vi ha nu här en ung svensk från* Upsala vid namn Theodor Hagberg docent i de moderna språken; för öfrigt få bekanta, och detta är särdeles behagligt.

*) Vi ämna bo i Hotel Pagani der utsigt och pris äro goda.

1017. Till Charles Secrétan.

Naples ce 30 Sept. 1858.

Il y a bientôt un an, cher Monsieur et Ami, que je serrais votre main (à Turin) et que je vous dis adieu, partagée entre la tristesse et l'espérance pour votre sort a venir, mais plus forte pourtant d'espérance que de crainte. La belle saison, les voyages, la vie un peu vagabonde avaient fait leur effet salulaire et le sage philosophe commençait a sentir comme un autre homme! Grand progrès, après une demi année d'épreuve. L'Hivèr et la chaire du professeur avançaient bien leurs physionomies sévères et un peu menaçantes a l'horizon, mais après eux viendrait un nouveau printemps et un nouvel été avec de nouvelles courses de liberté et de santé, et — maintenant cet été est aussi passé, et je ne puis retenir plus long temps la question: qu'en est il résulté?! Chèr Maître et ami dites le moi! et laissez moi, encore une fois, partager votre vie et vue intérieure, comme sur le Tertre de Neuchatel; laissez moi pleurer ou me rejouir avec vous et cette autre vous même, si noble, si bonne, si aimante (plus bonne si non aussi savante que vous)! Je le mérite par la profonde sympathie que je vous porte et (peutêtre) aussi un peu par l'appréciation et l'admiration de mon Ame pour la votre, ou enfin parceque je me sens des votres, quoique cette raison est, je le crains, un peu égoïste et vaniteuse. Mais vous êtes bon, et vous me pardonneriez, et m'accorderiez ce que je demande parceque enfin vous savez que je vous aime. Je ne vous l'ai point dit par écrit mais vous devez pourtant savoir combien et combien de fois, durant cette dernière année, j'ai pensé a vous et demandé intérieurement: »comment est il?» Mais il me semblait toujours que vous ne pouviez pas encore me répondre. Àprésant, pourtant, le temps est bien venu. Et si encore l'action d'écrire vous gêne, que votre excellante épouse et amie veuille bien le faire a votre place!

Que vous diraije de moi et de ma vie, mon cher Maître? Oui, d'abord que l'Italie ne m'a rien donné de plus précieux que la vue qui devint mienne pres de vous, et par votre influence sur le Tertre de Neuchatel. Car, bien que vous ne le sentiez pas, et que votre vue vous semblait obscurcie, elle agissait sur moi d'une maniere presque magique. La Vérite est, que le foyer de lumiere qui m'avait apparu par Vinèt et par vous, et dont la vue lointaine m'avait attirée en Suisse, se presenta a moi, pres de vous, d'une maniere si pleine et pour ainsi dire en face que je m'en saisis comme je ne l'avais pas encore fait. Depuis, cette lumiere m'est resté au coeur comme un lampe toujours brulante, toujours veillante, éclairant les souter-

rains de l'existence. Et cette lumière c'est — la conscience avec les idéals de toute vérité, bonté, bonte. Eclairée par elle je me promène par le monde et la vie sans m'égarer, et marchant toujours vers le but qu'elle m'a indiquée en me faisant voir Dieu en Christ et le royaume de Dieu. Pendant l'hiver à Rome elle m'apprit à comprendre et apprécier l'art plastique des anciens, comme je ne l'avais pas encore fait, et me servit comme un fil d'Ariadne dans le Labyrinthe des métamorphoses ou vous conduit les monuments de la Ville Eternelle, depuis les obélisques d'Héliopolis jusqu'aux catacombes des Chrétiens. Chaque âge de l'humanité y a laissé sa marque. Mon gain le plus réel de mon séjour à Rome*) fut cependant la connaissance plus précise que j'y gagnais des différences confessionnelles entre le Catholicisme et le protestantisme. Au milieu des efforts que des amis zélés firent pour ma conversion, en retraite dans le Couvent du Sacre Coeur et durent des discussions journalières avec des Pères savants et des religieuses enthousiastes, au milieu des conversions qui se faisaient autour de moi, et étudiant Ignace de Loyola, et tout en reconnoissant la beauté et justesse de plus d'une doctrine ancienne catholique que le protestantisme a tort à rejeté, je me saisis à deux mains, et plus fortement que jamais, du principe protestant comme un combattant de son drapeau, et pour ne m'en dessaisir jamais mais pour le reconnaître et l'approfondir mieux que jusqu'alors. Heureuse comme un oiseau échappé de sa cage je quittais le couvent, quittais aussi le Corso fashionable et tumultueux où j'avais passé l'hiver et le Carnaval, et je m'établis sur la roche Tarpeienne tout près du Capitole dans une demeure élevée et solitaire. C'était au Printemps, et de mes fenêtres je voyais l'immense Campagna et les jardins sans nombre reverdir autour des ruines de l'ancienne Rome, et les grandes montagnes Sabines et Albanaises tout autour, et le Tibre qui sortait de Rome pour courir la Campagne; sous mes pieds était un jardin plein de roses, plantées sur le roc. Ah! que ces jours étaient beaux, j'en pleurais presque de joie, et je remerciais Dieu du matin jusque au soir. Le matin je me levais, de bonne heure, pour voir l'aurore éclairer les montagnes, et le soir les mouches à feu dansaient par milliers dans le jardin sous mes fenêtres, et les rossignols et [les]

*) La vie du monde m'entraîna plus que je ne l'aurais voulu à Rome et ne compensa pas le temps qu'il me prit. Avec le Pape j'eus une conversation qui vous aurait amusé. Il me dit très sérieusement que pour être entièrement sauvé ce n'était pas assez de croire à Jésus Christ mais qu'il fallait croire au Pape. Avec cela il est un bon papa et tout à fait aimable.

mandolin[es], faisaient a l'envi leur trilles melodieux dans [les] bosquets d'accazia autour du Colisée. De blanches Colombes qui venaient sur mon balcon et jusque dans ma chambre assister a mon dejeuner et diner étaient mes seuls visiteurs. Ainsi passerent quelques semaines, semaines délicieuses et trop courtes.*) Je dus partir pour Naples. J'y vis le Vésuves en pleine irruption, et passais sur la montagne au milieu des rivières et cataractes de lave bouillonnante une nuit que je n'oublierai jamais. C'était grand mais horrible. Que ne puis-je vous raconter un peu au long ma vie de cet été sur les îles et rivages classiques du golfe de Naples avec des amis qui devinrent des Amants et avec qui je dus subir des orages et aventures tant exterieurs qu'interieurs, et vous m'avoueriez qu'il y [a] la matiere pour tout un petit Odysee. Mais je devrais alors vous écrire tout un roman. A present je suis a Naples avec deux amis et fiances (Un Hercule et une Psyché) qui sont comme mes enfants, et qui me suivront en Sicile après une semaine. Peutêtre les verrez vous en Suisse, l'été qui vient. Je ne vous ai encore rien dit de ce grand Musée de l'Europe qu'on appelle l'Italie mais c'est que je ne crois pas pouvoir vous en dire rien qui vous soit nouveau, et que je ne suis pas fortement impressionnée par sa beauté et sa poésie. Je crois que pour l'être il faut vivre ici plus d'un an. La vie humaine d'ailleurs n'y est rien moins que poetique. Les besoins et plaisirs materiels absorbent toute autre vie. Pour la liberté politique le Piemont est l'esperance de tous les Italiens qui pensent, et le gouvernement et le Clergé dans les états du Pape et dans le royaume de Naples font certainement tout ce qu'il peuvent pour faire hair leur domination aux hommes serieux, tandis qu'ils cherchent a amuser e a stupifier le peuple. Depuis un mois a Naples il y a de continuelles fêtes pour des saints et des saintes qui toutes ont pour ceremonie culminante des decharges de petards et des magnifiques feux d'artifices.***) La ville abonde en fruits et legumes le soleil est brulant et le peuples mange et chante et crie comme des enfans. Les nuits sont belles et j'en ai passees de délicieuses sur les eaux du golfe toutes phosphore-

*) J'écrivis la mon roman »Père et fille« qui va paraître en novembre et qui m'est comme une bonne conscience parceque je l'ai crit avec plein assantiment de ma conscience.

**) Nous avons assisté au miracle de St. Janvier (tromperie vraiment scandaleuse) et a bien d'autres farces religieuses. Pompey, ses fresques délicieuses et encore toutes pleines de vie, le Musée Borbonico et le Vesuve sont les vrais miracles de Naples.

centes, et sous les ombrages frais de la Villa Reale. Alors quand les bruits de la ville se taisent et l'air est si frais et doux le ciel si pur et resplendissent on voudrait chanter la chanson populaire: »o dolce Napoli, o sol Beato dove sorridere, volle il Creato!» surtout depuis qu'une belle Comete a la que longue et diaphane comme un oiseau du paradis traverse l'espace des cieux lumineuse et rapide. Jirai la voir ce soir de l'observatoire au Vesuve. L'irruption dure encore mais n'est plus dangeureuse. Pour en revenir au peuple d'Italie hélas! Il m'inspire peu de confiance dans son avenir, et pour les Napolitains ils me decouragent entierement. Ils peuvent faire naitre des Massaniellos mais point de Stauffachers ou de Washingtons, au moins leur jour de Grütli est il bien loin encore. Les états romains sont plus pres de la liberté la Toscane encore plus parceque la Toscane e[s]t pres du Piemont. Je ne puis bavarder avec vous plus long temps. J'espere recevoir de vos nouvelles et vous prie de vouloir bien les adresser a l'Hotel Trinacria a Palerme en Sicile. Je resterai en Sicile jusque a ce que j'aïlle en Grece ou a Jerusalem, peutêtre au printemps si Dieu me permet cette grande faveur que de voir la terre Sainte la patrie terrestre de mon Sauveur.

Adieu cher Ami et Maitre que Dieu fasse luire sa face sur vous et vous donne sa lumiere et sa paix, et vous nous en direz des nouvelles. Embrassez pour moi votre femme et vos enfans, — particulierement la chere petite Louise et souvenez de moi comme de Votre

devouée Amie
Fredrika Bremer.

Je suis charmée d'apprendre que les petites choses que j'avais perdues a Neuchatel se sont retrouvées dans un tiroir chez vous. Je vous demande bien pardon ainsi qu'a M^{me} Sécrotan d'avoir eu cette distraction. J'en suis toute étonnée encore. N'est ce pas que votre Methode est aussi parmi les effets retrouvés? Croyriez vous bien que ce livre m'est échappé une seconde fois? Ça pourrait me faire croire a un sortilege. l'Exemplaire que vous m'aviez donné, que j'emportais avec moi comme mon tresor le plus precieux, le plus cher de tous mes livres — en Piémont je le perdis, lui seul d'entre tous mes livres, et je ne comprend pas quand ou comment. Mais je sais bien que j'en fus toute hébetée et atristee. Je voulus faire venir le livre a Rome de Paris, mais le libraire ou ne voulus pas ou ne le put pas.

Je vous prie de vouloir bien, quand l'occasion se presante faire remettre ces effets retrouvés, à ma jeune Amie M^{me} Thomas,

a la Cure de Coligny pres de Geneve. Elle pourra, peutêtre me les envoyer avec une personne qui va des bords du Leman passer en Italie.

Saluez de ma part, ceux de vos Amis de Neuchatel qui la temoignerent de la bienveillance pour votre Amie voyageuse.

1018. Till Böklin.

Neapel d. 3 October 1858.

Älskade vän! Åter ha månader gått sedan jag sednast skref till dig och sedan jag emottog ditt bref i Rom. Förlåt mig det! Resliffvets arbete och mitt resliffs flerahanda interessen taga upp tid och samling för den ordnade eftertanken, och jag skjuter upp och skjuter upp att taga fatt på denna, väntande på en lugnare dag, och denna vill icke komma. I dag har jag skapat den enkom för att få tala en stund med dig och göra dig reda för mig, innan jag å nyo lyfter vingarne för att flyga söderut öfver hafvet. Men ack! Hur skall jag kunna skrifva till dig? Jag har så mycket att säga! Jag tar nu, i hast, fast i tiden då jag sist talade med dig. Stora verlden, den utländska i Rom, tog vid denna tid fatt på mig och drog mig in, mer än jag det ville. Frukten blef ett par angenäma bekantskaper hvaribland jag, som fruktbarast bör nämna den af Storfurstinnan Helena af Ryssland, som tillbringade denna vinter i Rom och som visade mig mycken godhet. Hon är ett fruntimmer af öfverlägset förstånd och hjerta, och hvad hon sade mig öfver frågan om de Lifegnes emancipation i Ryssland, samt, en annan gång, öfver bigten och aflösningen (hvilken sednare hon ej ansåg berättigad att ge eller få) skall jag alltid minnas med nöje. I Rom såg jag allt hvad en vettgirig utländning bör se ända från Vatikanen och till Katakomberna, i hvilka jag fördes af den sinnrike ålderdomsforskaren De Rossi, upptäckaren af Calixti katakomb. Så kom Carnevalen med dess upptåg. Påfven hade detta år (för första gången sedan 1848) tillåtit Masker, också svärmade de på gatorna och d. s. kallade Mocoliaftonen var så lysande och galen, som man kunde önska det. Så kom d. heliga Veckans upptåg, på sitt vis mera lysande och galna än Carnevalens. Påfven är öfverallt afguden kring hvilken det stora skådespelet vänder sig, och hans prunkande bild samt det theatermässiga vid ceremonierna skymmer alldeles bort den stora, prunklösa gestalt som

han skulle representera. Man ser blott på Påfven, man talar blott om påfven. »Roba per i Forestieri!» säga Romarne som blott föga besöka dessa galaspektakel, »fottvagning», Nattvardsmåltid m. m. der Påfven skall representera Christus. Lyxen i romerska kyrkans dräfter ekipager m. m. täflar med hvarje verldslig makts, och kanske öfverträffar den. Redan före denna tid hade jag haft Audiens hos Påfven. Jag infördes till honom ensam, och fann honom alldeles ensam.

Jag sade: E. H. Jag tror på J. Ch., min och alla människors Fräl-sare; jag vill egna mitt lif till hans tjänst. Vill ni icke erkänna mig för Christen? »Christen, helt visst!» svarade Påfven lifligt. »Men, men — ser ni, min dotter, det är icke tillräckligt. För att bli fullkomligt frälst måste man tro på kyrkans ofelbarhet, på Messoffret, på de sju sakramenten och man måste tro på Påfven!» Jag: Jag tror på J. Ch. och att han är Chstna församlingens hufvud. Påfven: »Ja men J. Ch. är i himlen och han måste hafva en representant på jorden och denna är Påfven, allt ifrån de älsta tider och ända till den ovärdige, som här talar med er.» Vårt samtal blef långt och skulle särdeles uppbyggt dig, men skulle taga upp mer än detta brefark att berätta. Påfven slutade med en faderlig uppmaning till mig att bedja (»afton och morgon alla dagar») om ljus, för hvilken jag tackade honom uppriktigt och låfvade följa. Påfven är en vacker, frodig prelat af ett godt och vänligt utseende, lærer ock vara godsinnat men oefterrättlig och derföre mycket svår att göra med i regeringsärender. Cardinal Antonelli är den starka och styrande viljan i Påfvens Cabinet. Och det påstås att tillståndet i Romerska staten verkligen går lite grann framåt under hans inflytande. Visst är att lifvet i Rom är så säkert och lugnt som i någon hufvudstad, och att man begynner småningom uppbruka den ofantliga Campagnan deromkring, samt göra jernvägar genom hela staten. Men detta går mycket långsamt. Under Vintern i Rom hade nyomvända och gamla Catholiker börjat bearbeta mig och söka omvända mig till Catholska kyrkan. Jag begagnade detta för att taga en närmare kannedom om de confessionella skiljaktigheterna emellan denna och Reformens kyrka, och lydde äfven derföre kallelsen, som förnyade gånger gjordes mig att göra en s. k. retraite i klostret Sacré Coeur och der hafva samtal i dessa frågor med kunniga Katoliker. Då Carnevalen var förbi och jag hemförläfvat min unga vackra vänninna och dotter för vintern Jenny Lind, lemnade jag det bullrande Corso och dess verldsliga verd och inträdde i klostret Sacré Coeur på Trinità di Monte i Rom. Här tillbringade jag otta dagar under dagliga discussioner med en lärd och älskvärd Carmelitermunk och en entusiastisk Nunna rykt-

bar för att göra omvändelser. Och omvändelser såg jag dagligen göras omkring mig och mer än en tänkande och begåfvad engelska och Amerikanska afsvärja sina fäders tro (villfarelse hette det) men min omvändelse, som man hoppats mycket på den — skedde ej. Väl insåg jag klarare än förr kärnan och sanningen i en och annan af den gamla kyrkans läror hvilken den nya (Reformens) bortkastat jemte skalen i hvilka den gömt sig, men klarare än någonsin också erkännde jag reformens grundprincip och tog allt säkrare fasta på den under de högst interessanta samtal som jag hade med den ovanligt begåfvade och öppenhjertade Patern Marie Louis, samtal som roade honom sjelf och af hvilka jag behåller det angenämaste minne. Ty denne man hade gjort sig sin ståndpunkt klar och hade en sällsynt makt både öfver tanken och dess uttryck. Deremot kunde han ej fatta den protestantiska kyrkans princip, ej att samvetet kunde vara något mer än ett individuellt, ett subjectift ljus och kunde eller ansåg sig ej böra erkänna en gemensamhet mellan två menniskor som väl ägde samma kärlek (Christus) men icke samma tro om kyrkans och Påfvens ofelbarhet. Och så skiljdes vi, jag med uppriktig vänskap och tacksamhet för honom, fast han förskjutit min framräckta hand i J. Ch. namn; han med löftet att hvar dag, vid messoffret, bedja för mig. Från min enthusiastiska men alltför våldsamma och tröttsamma Nunna skiljdes jag med mindre vänskap, och fattande med båda händer den protestantiska principen,*) såsom

*) Denna är [och] blir för mig det förnuftiga Samvetet med dess inneboende Gudsmedvetande, dess eviga urbilder af sanning och godhet och skönhet af Gud och hans rike. Jag vet väl, hvilka faror och irringar man är underkastad äfven med den ledstjernan. Men jag vet dock ingen annan för att lysa mig fram till Guds ljus. Det är dock i ljuset af detta inre öga, (i hvilket Guds ljus upptages) som menskligheten antagit Christendomen, som Luther protesterade mot den förfallna kyrkans styggelser, som menskligheten går fram mot en fulländning hvars ideal bor der, och som i Christendomen blifvit till klarhet och verklighet. Det är på grund af detta samvetes inre högsta lag som jag kämpat mot alldaglighetens läror och orättvisa lagar, på grund och i kraft af dess ljus som jag blef din lärjunge, och som jag dagl. beder den bön du en gång lade på mina läppar: förklara dig Gud i ditt öga!

Älskade vän! Huru skulle Mskligheten kunna gå framåt, kunna ombilda sig genom och till högre och andligare lagar, om ej den hade innom sig ett ljus af objectif giltighet, och mäktigt att fatta den

det standar jag befriat ur min kamp flyttade jag på Tarpeijiska klippan helt nära Capitolium, i en enslig, skön bostad, tillhörande det protestantiska hospitalet som Bunsen grundat der med Kungen af Preussens hjälp. Det var i April, och rosorna blommade i tusental i trädgården anlagd på klippan vid mina fötter, och rundt omkring mig uppstego det gamla Roms ruiner ur parken af ljusgrönskande träd och buskar deromkring, och den ofantliga Campagnan utbredde sig derutanför lik en grön slätt beströdd af minnesvårder, ända till Albano och Sabinerbergen, som i en krans begränsa horisonten. Ack! hvad det var skönt, och hvilken glans af hög frid och glädje hvilade ej öfver dessa sköna dagar. Våren var i stigande, och alla dagar så sköna! Jag var ensam, ensam efter den oroliga bråksamma vintern, ensam efter kampen med världen och sedan i klostret för samvetets skull, ensam och fri efter min fångenskap och med känslan af en fullkomligt vunnen seger. Min själ jublade. Jag steg tidigt upp om morgonen för att se morgonrodnaden färga Sabinerbergen och om aftonen hade jag svårt att gå till sängs, ty millioner eldflugor höllo den grannaste balett i trädgårdens skuggor nedanför mina fönster, och i Akazielundarne kring Collosseum drillade i täflan nektergal och Mandolin. Från mitt fönster såg jag Tibern smyga ur staden ut i den gröna Campagnan, och lamporna vid stränderna spegla i den sina ljus. Hvita dufvor kommo på min balcong och i mitt rum för att få del af min fruckost och middag och dessa voro länge mina enda besökande, ty jag hade hållit mina sednare rörelser hemliga, af fruktan för mina goda vänner. I denna enslighet lefde jag sex veckor, oändl. lycklig, här skref jag min »fader och dotter» i ett andetag, och tackade Gud, som låtit mig skriva den. Jag behöfde det efter Hertha. Båda höra i hop, men som dag och nattsida af ett dygn. Här hade jag velat lefva länge. Men tiden led och sommaren stundade. Jag måste till Neapel och reste dit öfver d. praktfulla Monte Casino, (det rycktbaraste kloster i södra Italien och känt redan i Charlemagnes tid,) besökte der den lärde och för sina liberala sympathier 1848 fångslade Munken padre Tosti, såg under vägen sköna dalar och smutsiga ö fattiga små städer och genom den poetiska Campagna

evigt gällande sanningen? Och hvarföre skulle vi misskänna detta, om äfven subjecterna under sitt sökande irra af inskränkthet och af högmod. (Och en god del af dessa lyten vidlåda våra läsare)! Men sökandet efter friare former och mera verksamt andligt lif tror jag vara ett äkta barn af samvetet och dess sökande till Guds rike, det fullkomliga lifvet.

Felice eller Terra di Lavoro der allt är skönt som idyllen det vill, kom jag till Neapel i första dagarna af Juni. Vesuvius i fullt utbrott var den första syn som mötte mig här och den var storartad med besked. Den natt som jag tillbringade på berget midt ibland de forsande eldströmmarne och fallen är en som jag aldrig skall förgäta, ej heller dess hemska intryck. Det var en syn af hellvetet och det regellösa blinda chaos på en gång. Utbrottet var då på sin höjdpunkt. Lavan vältrade ned ur sju öppnade gap i bergets inre. Redan flydde folket från de enstaka bostäderna åfvanför Barra och Resina och man fruktade för Portici. Under det vi bestego berget mötte vi en procession med Madonnan och St. Januarius hvilka blifvit burna till ett ställe der man ville med deras hjälp hämma lavans framfart. Dagen derpå hörde jag sägas i Staden: »St. Gennaro in compagnia colla madonna hanno fermato l'irruzione.» Dess fara upphörde verkl. vid denna tid, men den sjelf fortfor och fortfar än i denna stund ehuru förminskad. Lavaströmmarne ha förstört några vingårdar och vägar, inbäddat några hus, men skadan den gjort är, på det hela, obetydlig. Och midt under de dagar då den var som mest hotande, då man fruckade för portici, då eldströmmarne likt glödande ormar och skenet från dessa lyste öfver hela Neapel och dess hafsvik, lefde Neapel så lustigt och lifligt som någonsin. På den ofantliga kajen (riviera di Chiaja) längs med hafsstranden rullade i fem a sex rader tallösa ekipager af alla slag från de livrébeprydda vagnarne med två a 4 ståtliga hästar och till Corricolon som med en enda häst kör i traf 12 a 15 och till 27 personer (männer, qvinnor och barn) på en gång. (Detta folkliga ekipage ser man här i ständig rörelse, och sättet på hvilket folket der sammanhopar sig, skrattar och skriker visar tydligen att det är af lättare kaliber än i de flesta andra länder). Man såg åt Vesuvius, som på ett stort spektakel, och de 40000 brödlösa ögon, som Neapel säges innehålla, sågo derpå, allt som natten mörknade, med glimmande, roflystna blickar, hoppandes på förstörelse och på dess frukter för dem. Men de blefvo lurade denna gång. Några dagar sednare gjorde jag en utflygt till Ischia, förtjuste mig i en liten villa på ett Vinberg der och — stadnade; tillbringade sedan hela sommaren under resor emellan den Neapolitanska vikens öar och stränder och under bad i dess klara, salta vågor. Så besökte jag Ischia, Procida, Capri, Sorrent, Amalfi Salerno och vistades på dessa orter längre eller kortare tid. Jag läste Odysseen och sökte fatta dess lif under det jag bereste de vågor och vistades på de kuster som Homer besjungit, och der man än visar Syrenernas öar, Ulyssi grotta och ruinerna af de gamla Gudarnas tempel. Dessa resor och denna sommar fingo ett eget in-

teresse genom den roman i hvilken mitt eget lif blef indraget och i hvilken jag lefde dagligen och deltog af själ och hjerta. Circe och Syrenerna af fordom tycktes vara mäktiga ännu i trolldom på de öar och stränder der de fordom regerade, och de förvandlade personer som slutit sig till mig i älskare, och hela lifvet till en kedja af romantiska, ofta högst kuriösa äfventyr. Så hade jag till min sommar-dotter fått en älsklig, fader och moderlös ung tyska, en verklig Psyche till själ och kropp. En viss Herkules från Belgien möter oss, förälskar sig i henne och lemnar oss ej mer. Under många både yttre och inre stormar resa vi tillsammans från ö till ö, från strand till strand på öppna fiskarebåtar (ty ångfartyg gå ej här emellan öarne) och ej alltid utan fara (ty sommaren har varit full af oväder) och utföra derunder en hel liten Odysseé. Denna har ej heller saknat sitt romantiska slut. Psyche och Herkules äro med mig ännu, men nu som ett förlåfvat par och jag kallar dem mina barn. Den skönaste syn som Italien gifvit mig är den af en verklig skär skön och ädel kärlek, och af dess seger genom dess moraliska herkuleskraft. I Italiens natur beundrar jag synnerligen ljuset och färgerna. Det äro de som kläda i så förtrollande skönhet hafvets vågor, och dess klippiga stränder hvilka det förutan skulle synas alltför nakna och torra. Olive-skogarne, som stundom kröna höjderna gifva blott en grå och mager skugga, och Citron och Orangelundarne i bergsdalarne eller öppningarne i bergen försvinna som saftgröna fläckar på den stora kartan af vatten (haf) och berg. Detaljskönheterna af dessa sednares Arkitektoniska former med m. som hör till denna natur och landets byggnadsstyl, ruiner, växter o. s. v. äro i mängd, men behöfva betraktas under längre tid för att rätt värderas. Jag är nu åter sedan tvenne veckor i Neapel, och blir der ännu en innan jag reser med mina sommarbarn (Herkules och Psyche) till Sicilien. Jag gör här utfärder och studerar folk och styrelse så mycket som tillfället medger. Om de sednare kan jag ej säga dig mycket godt. De synas nu vara hvarandra värda och veta föga af annan rätt och annan lag än våld och list. Folket är godmodigt och qvickt, men bedrägligt och lättsinnigt, med föga eller intet begrepp om samvete och sjelfansvarighet, och presterna hålla hand öfver att de ej taga reda derpå. Romarne äro ännu stolta och förakta både att tjena och att arbeta. Neapolitanarne arbeta men ringakta sig och sitt folk. I deras utseende, väsen dagl. lif och äfven folksånger frapperar mig en viss likhet med Negerstammens. De äro stora barn; kunna frambringa Masaniellos, men ej en Gustaf Wasa eller Washington, åtminståne ej ännu på århundraden. De bildade och tänkande af folket känna med bitterhet dess och landets tillstånd men våga ej röra

sig, och se mot piemont och en fjerran framtid för hjälp. Kung och presterskap arbeta tillsammans på att bibehålla mörkrets och slafveriets anda. De prester (och de voro ej få) som 1848 förenade sig med folkrörelsen sitta nu i fästningarne på Nisida, Procida och Ischia, ty öfverallt på dessa sköna öar resa sig högst fängelserna för politiska fångar, och grymma gerningar begås der emot dem, som ingen fri press beifrar. Ministern för Inrikes portfeuilleen (äfvén Polisminister) Bianchini säger sig emedlertid vilja frihet och framåtskridande, arbeta för jernvägar, internationella förbindelser, frihandel o. s. v. äfvén tryckfrihet »till en viss grad» svarade han mig då jag föreslog honom det. Han har skrivit ett arbete öfver »il ben Vivere sociale» ett nationalekonomiskt verk om hvilket han sjelf tänker mycket högt. Men ehvad godt en minister här må vilja så betyder det föga. Kungen är enväldig, vill styra allena, och styr som [—] vill. Han är ej elak, säges det, men inskränkt, och rädd ända till skugg[—] Hans system är folkets nedhållande och moraliska förnedring. Han tror sig dermed förs[— — *])

Neapel är en mycket bullersam och smutsig stad. Skön är allena den del som omger närmast hafsstranden, den breda »riviera di Chiaja», der jag nu har min bostad, och der den sköna parken »Villa Reale» som en smaragdgrön kedja drar sig längs med stranden. Der är det förtjusande att vandra om aftnarne, se det phosphoriserande hafvet, och den stjernljusa rymden, den nu kometen, med sin

*) Och likväl är han en troende Catholik ända till biggotteri besöker kyrkor och helgon, lyder presterna hvilkas välde och rikedom är i starkt stigande. Men hela kulten här är ett ceremoni och formväsen. Madonnan dyrkas under alla namn och de mest verldsliga gestalter. Gud i Christo är bortgömd bakom »Guds moder» hjälparinnan och förebedjarinnan. En Gudsdyrkan i anda och sanning finnes här ej. Desto mer fyrverkerier och krutexplosioner för att fira Madonnans och helgonens fester. Nyligen har jag här bivistat St. Januari ryktbara Underverk neml. hans blods förvandl. från fast till flytande. En oförskämdare komedi kan man ej tänka sig. Också skrattar en del af folket medan den andra gråter.

I går aftons, i ett litet slutet sällskap hörde jag en utmärkt Neapolitansk embetsman på det bittraste utgjuta sin harm öfver sitt lands tillstånd och styrelsens system. Och många sådana missnöjda finnes som oaktadt spioneriväsendet i staden och staten icke spara sina ord derom inför utländningar och tala med en förvånande öppenhet. Det är som om måste de tala för att undvika att spricka af harm.

pråktiga svans genomfar lik en paradisfågel. I Neapel har jag sett mindre uselhet och vida mer arbetsamhet än jag föreställt mig det. Folket myllrar som i en myrstack skriker och stojar, och staden är riktigt öfverfylld af lifsmedel, isynnerhet alla slags fruckter och grönsaker. Landet är rikt fastän Kungen tar en fjerdedel af jordens inkomster. Jag besöker ock barmhertighetsanstalter. Vackra till det yttre men uselt administrerade mer än man kan föreställa sig. Pompej den döda staden med sina sköna lefvande freskobilder som vittna om lifvet från fordom,* har varit mig ett stort interesse; och så är här Museo Borbonico med alla sina skatter från de länge begrafna städerna Herkulanum, Pompej Stabia, m. fl. De sednast af jordbäfningen förl. vinter kullkastade städerna i provinsen Basilika ligga som stenhögar och deras öfrigblifna modlösa befolkning söker ännu alla dagar hjälp i Neapel. Försnillningen af de ditsända hjälpmedlen säges öfverstiga alla gränsor. Ack! Tillståndet här är så litet hoppgivande att jag ej länge kunde lefva och trivas här. Också gläder jag mig att resa härifrån fast det blir till ett föga bättre tillstånd. Men så är jag litet närmare östern, och till Östern, till det heliga landet står nu all min håg. Om jag skall kunna resa dit beror af framgången af min i November utkommande bok »fader och dotter». Det må nu bli dermed hur det vill, så hoppas jag att nästa sommar komma och berätta dig om mina sednaste resintryck. Och sedan vill jag blifva stilla i mitt land och verka der efter min förmåga intill den sista resan. Jag omfamnar din hustru och dina barn och förblifver din samma

Fredrika.

Från Sicilien skall jag åter skrifva till dig.

1019. Till Caroline Frumerie.

Neapel d. 3 October 1858.

[— — —] akta dig att utan nödvändighet lemna dem i hvilka du nu är, och återvänd alldrig i ditt närvarande hälsotillstånd till Paris! Akta dig också för arbete med Vinskörden, som sist bekom dig så illa, och dansa icke Tarantella om än dina nyvaknade lifskrafter skulle ge dig lust att eftergöra scenen som du ser på mitt brefpapper. Jag sänder den blott som symbol af hvad jag hoppas för dig hos dina goda vänner på Heiligenstein.

Sedan jag skref till dig sist har jag åter genomlefvat ett stycke roman, och detta rätt intressant fast stormigt. Herkules och Psyche äro nu ett förlåfvat par, och skola till våren bli ett äkta d°. Efter många stormar och oväder — men som haft deras skönhet — föranledda af egendomligt lynne och mindre kärlek hos henne [— — —]

Hafvets ande är mera retande än uppfriskande, och på land och i städerna plågas man ständigt af Italienarnes sed att betrakta hela naturen och jorden som deras commoditet. Pompej, den döda staden med dess sköna, lefvande freskobilder, som förtälja om lifvet från fordom, har varit mig ett stort interesse, och så är mig här Museo Borbonico med alla dess skatter från den förchristliga tiden. Vi äro sedan tvenne veckor i Neapel och bli der ännu en, efter hvilken vi resa till Sicilien. Huru länge jag stadnar der kan jag ej ännu säga.*) Här göra vi utfärder om dagarne och promenera ofta till sent på natten i den sköna parken Villa Reale. Ty natten är dyngnets skönaste tid, isynnerhet nu, då Cometen med sin långa lysande, plymlikt böjda svans, lik en paradisfågel genomfar den stjernströdda rymden. Om dagen råder ofta Cirocko och gör en pjaskig och matt till själ och kropp.

Neapel är dessutom en grufligt bullersam och smutsig stad. Folket myllrar som i en myrstack, skriker och stojas. Man ser föga till glädje eller skönhet, endast stoj, smuts och prål. Folket och styrelsen tyckas vara hvarandra värda, och draga tillsammans såsom fiender och icke som vänner. Man lurar hvarandra ömsesidigt så mycket sig göra låter. Folket är dock ej elakt ej heller bristande på naturgäfvor. Men det har glömt hvad samvete och sanning är, och Presterna hålla hand öfver att det ej skall taga reda derpå. De som ville en gång hjälpa folket dertill sitta nu i fästningarne på de sköna öarne rundt om Neapel. De tänkande bland lekmännen sucka öfver tillståndet och se upp till Piemont och en fjerran framtid för räddning. Kungen är en kruka, ej elak, men poltron och enväldig. Ser ut som en slagtare; drottningen (en Österikisk prinsessa) som den minst lyckliga af Neapels qvinnor, säges snål och svartsjuk. Men nog om det herrskapet.

Från svåger fick jag nyss bref. Allt väl Gudskelåf, med honom och de närmaste. Men Choleran är i Stockholm och rycker bort mången saknadsvärd. För öfrigt tyckes man repa sig i Sverige. I November kommer min bok Fader och dotter ut. Du får väl läsa den på tyska. Den boken är jag nöjd med. Jag var så lycklig då

*) Mitt ögonmärke och mitt mål för denna vinter är alltjemnt Jerusalem. Men jag vet ej om jag kan nå det.

jag skref den under några veckors djup frid på Rocca Tarpeija i Rom! Jag hoppas att den skall göra dig nöje, min lilla Caroline. Och nu lefväl och Gud välsigne dig, min goda Flicka. Skrif mig snart till och adressera brevet (ofrankeradt) Hotel Trinacria Palermo. Sicile. Och måtte det bekräfta mina goda förhoppningar för dig.

Alltid din vän

Fr. Bremer.

1020. Till Adèle Gaberel.

Messine ce 25 Nov. 1858.

Je prie ma chère M^{lle} Gaberel de me permettre de lui presenter ma jeune amie M^{lle} de Ribbentrop, et son fiancé M^r Constant Leirens, qui ont passé avec moi cet été et automne, et de les lui recommander tres particulierement au cas qu'ils demanderont (comme il est probable) a être admis dans sa pension. Mes souvenirs des beaux jours que j'ai passé la, me font désirer d'y voir mes amis de coeur et d'ésprit. Ma chere jeune amie et ma fille d'été Marie de R. est chargée de vous saluer bien affectueusement de la part de

Votre amie suédoise

Fredrika Bremer

1021. Till Böklin.

Messina d. 10 Dec. 1858

Min vän och lärare!

Jag är i de gamla sagornas land, på den jord der de, drifna af en varmare sol än vår nords, sprungo upp att befolka den med Gudagestalter och kläda lifvet i poetisk glans. Och i aftnarnes stillhet kommer till mitt ensliga rum en gammal, god sagoberättare och förtäljer mig mångt om »Solens ö» der Ceres först fann hvetet och sedan lärde folken att odla och begagna det, om Proserpinas röfvande, om Herkules bedrifter, om Amazoner och Troglodyter, och om folket som bor åfvanom nordanvinden, och de som lefva under »Middagens» heta sol, om Cykloper och jettar och Gudar. Det är Diodorus

Sicilianus.*) Och det är ett eget nöje att i hans konstlösa berättelser se jordens olika folk och bildningar framträda, väl i skymning ännu och i ovissa, ofta vidunderliga gestalter men dock under gryningen af den sanning att de alla tillhöra en familjegrupp, den tänkaren bör omfatta.

Och o! att du kunde komma till mig här, såsom han, (såsom du kom fordom på Skånes slätt) och hjälpa mig att ordna och tyda de gamla runorna. Älskade vän! I det jag nalkas österlandet känner jag dess egendomliga ande nalkas mig, eller andas mot mig och kalla upp min ande att förstå den. Jag ville det utan att låta mig beherrskas af den. Jag ville i det ljus som Christendomen gaf mig lära tyda och i harmonisk ordning upptaga i mig dess stora hjeroglyfer. Jag säger med flit dess stora, ty blott de stora, väsentliga dragen af de österländska religionerna och folkgenierna är det mig om hjertat att uppfatta. Men för att här urskilja och ordna behöfde jag ljus af ditt öga och din tanke. Äfven nu äro de ej fjerran ifrån mig, men ditt lefvande ord — o! huru godt att då och då förnimma en bokstaf deraf! Sedan jag sist skref dig till har jag sett Palermo, Catania, Taormina, Etna och Syracusa (der Paulus först sådde ej hvete, utan »flammande säd»). Jag har besökt Titanernas ättehög Etna, sett dess nya, förödande lavaströmmar, och dess gamla, sekelsgamla kraterer blomma som de fruktbaraste oaser; jag har lagt friska blommor på Timoleons och Archimedes grafvar. Det var underligt, min vän, att se, på Etna, naturens makt till evig förnyelse, se lavaberg bli de fruktbaraste af Siciliens kullar, men att på Taorminas höjder, och i Syracusa och rundt kring Dionysius tyrannens borg (hvars jettelika grundmurar stå ännu) finna en död utan uppståndelse, utan hopp derom. I Syracusa var det mig som om tron på sydItaliens ö Greklands förnyelse dött ut i mig och att jag hörde glömskans vågor gå öfver fordom mäktiga folk och deras verk. Nej Magna Grecia skall ej uppstå på nytt, och Cyane gråter evigt den förlorade Proserpina; hon återvänder icke mer att försköna jorden. Men folk som gifvit jorden män sådana som Hieron, Dion, Timoleon Archimedes, Diodorus, och den grekiska vettenskapen och konsten, de ha sin egen odödlighet på jorden, i andens rike.

Min resa till Etna och Syrakusa var min skönaste tid på Sicilien ty den gynnades af ett herrligt väder. Och Etna och Oceanen äro två föremål som man derunder ständigt ser och som ständigt synas

*) Som Sturleson på Island vid Heklas lågor skref nordens historia, så skref Diodorus på Sicilien jordens, kanske i större skymning men ock ett större thema, så mycket större som Etna är än Hekla.

växa i skönhet och betydenhet. Etna är en hel verld, en hel historia. De öfriga 6 veckorna af mitt vistande på solens och Ceres' ö ha förmörkats, och förmörkas i denna stund, af det oupphörliga regnet, blott sällan afbrutet af en solskensdag. Men på en sådan, hvilken prakt har ej fästet och huru skön är ej denna jord! Sicilien är ett af de fruktbaraste riken på jorden, och är i denna stund ett af dess fredligaste och kanske mest välmående, mera genom markens fruktbarhet och folkets idoghet än genom en styrelse, som visserligen ingenting gör för landets uppkomst. Vid mitt sommar-ressällskap hittills, har jag skiljt mig här i Messina. De båda älskande ha återvändt till Rom, och om några månader skall den så romantiskt började förbindelsen emellan dem beseglas genom äktenskap. Ensam åter, vänder jag mig med kärlek till min inre verld och mina planer. Och medan jag tyst bereder mig på resan österut samlar jag tacksamt hvarje ax, som dagen och ögonblicket skänker. En liten Coloni tyskar, som slagit sig ned i Messina och riktar sig af dess silke och frukter, har här tagit mig vänligen om hand. Men den håller sig alldeles för tysk, och jag lärer mera af [en] hederlig italiensk språkmästare och god patriot som, om aftnarne, läser för mig Theocrits och Meli's idyller samt språkar med mig om Sicilianska förhållanden.

La Valette, Malta d. 2 januari 1859.

Hvem skulle min första nyårshälsning i mitt hemland gälla, om icke den, som väckt nyårslif i min själ och tändt dess nya sol?! Hälsning och välsignelse till dig min vän och lärare! Lycka och välsignelse till dig och alla de dina! Stormen brusar vildt kring mig i denna stund på klippan der jag för en liten tid ställt mitt bo, och hafvets vågor skumma hvita, men inom mig är det lugnt och klart, ty — jag har funnit hamnen. Jag är här på min väg till österlandet, och medan jag dröjer vill jag tala litet med dig om denna min väg. Allt som jag kommit längre på denna min resa har dennas mening och mål vidgat sig för mig. Den har blifvit, icke endast en resa genom vissa länder och iakttagande af deras nutidslif, utan meddetsamma en Andens resa genom forntidens mäst betydande riken och folk med upptagande af den skatt af lif och lära som de framburit i dagen och lemnat i arf åt kommande (sednare) slægter och folk. Det spår af försynens ledning af Mskoslägtet »ur mörkret, genom skuggorna till ljuset» som min ande sökt alltifrån den kunde söka och tänka det drifves jag nu att, med all den klarhet som jag är mäktig af, bestämdare fatta och framställa. Och det måste jag göra genom en pilgrimsfärd till de orter der de stora gestalterna uppstodo, der deras skuggor ännu dröja i monumenter eller minnen. Och hvad de

säga mig det skall min dagbok återgifva. Du förstår då lätt hvarföre jag måste först till Egypten hvarföre jag skall dröja någon tid i Cairo och derifrån blicka omkring mig på de fordom mäktiga folken i Egyptens grannskap deras Gudaläror och konster. Du ser också hvarföre jag derifrån måste begifva mig till Palestina, gå upp till de heliga Orterna och offra nya offer i Gethsemane och vid den uppståndne frälsarens graf. Du skall lätt äfven inse hvarföre jag derifrån skall besöka Muhamedanernas rike, och sedan Athen (då jag ej kan komma dit derförinnan) och först derefter kan återvända till Europa och hem. Och detta måste jag göra ehuru jag derföre måste sätta mig i ej obetydlig skuld, och trotsa de svårigheter som årstiden och min belägenhet, såsom ensam och qvinna, bjuda. Jag måste, jag kan icke annat, detta känner jag klart, och derföre har min ande frid midt under stormen. Jag tror på en faderlig ledande hand under den, och på dess stöd under ett företag, i mer än ett afseende så stort för mina krafter. Hvad anden inger mig det skall jag göra och säga. Detta säger jag i ödmjukhet och väl vetande min brist och svaghet. Var du med mig, min andes vän, med din förbön och din klara andeblick. Näst min himmelske Fader skall du, min broder, vara mig nära.

I nästa vecka reser jag till Alexandria, derifrån på jernväg (på 7 timmar) till Cairo. Först i Mars månad (troligtvis) anträder jag resan till Jerusalem. Vill Gud, så skall jag nästa sommar återse mitt land och mina vänner, och först bland dessa, dig. Vill du emedlertid glädja mig med bref på min långa resa så adressera till Svenska ö Norrska General Consulatet i Cairo, Egypten; sednare till Protestantiska biskoppen Mgr: Gobat, i Jerusalem. På Malta har jag varit högligen interresserad af öns märkvärdiga hamnar fästningsverk och historia, — maltheserriddarnes kamp med turkiet och seger — ett härligt resultat af korstågen — samt af den ståtliga staden (La Vallette) der orientens och vesterlandets byggnadskonst och folkslag mötas i fredlig förening och frambringa ett oändligt pittoreskt lif. Här äfven har jag vunnit ett högre begrepp om Pheniciernas (Maltas äldsta kolonister) andl. ståndpunkt och betydelse för de Vesterländska folkens odling. De ha här efterlemnadt några monumenter derom som betyga mycket, förnämligast ett altare med symboliska tecken af stjernor och palmer. Malta är i denna stund en station under betydlig tillväxt, och ett stort befästadt hotell för all världens handelsfolk, en mötesplats för Vesterlandets och österlandets fredliga flottor. Dess infödingar, Malthesarne bära alla spår af österländskt ursprung så väl i deras gulbleka ansigten, mörka ögon och hår som i deras

språk hvilket säges vara en blandning af Arabiska och Phenisiska språken. Qvinnorna (fattiga och rika) gå alla svartklädda, och bära öfver hufvudet en liten svart sidenkappa kallad på Malthesiska Gonnella. Maltheserriddarnes monumenter af deras lif här äro fästningsverk och kyrkor synnerligen den högst interessanta St. Johns Domkyrka samt några enskilda hus eller rättare Klubbar rätt ståtliga.

Min »Fader och dotter» äro nu väl hos dig och hälsa dig från mig. Den boken är min Benjamin. Må du äfven dömma så om den! Jag vet väl att det är blott en liten del af Christendomens öfverlägsenhet öfver hedendomens Gudalära som jag framhållit. En fullständigare skall min res-dagbok gifva. Men grupperingen af de För-Christliga Gudalärornas eller det naturliga Gudsmedvetandets svar på mskoandens frågor, i förhållande till den Christna uppenbarelsens tänker jag låta blifva ungefär densamma som i »Fader och dotter»: först samvetets och det medfödda Gudsmedvetandets försök, i förbindelse med traditionen: deras sanning, deras brist samt otillräcklighet: så Gud förklarad i Christo och all verlden och alla lifvets gåtor i honom »densamme i går, och i dag, och så desslikes i evighet». Att samvetets och det naturliga Gudsmedvetandets aningar om Gud och hans styrelse först i Christna Uppenbarelsen få deras fulla belysning och bekräftelse — och just genom detta samvetets förmåga att fatta den eviga sanningen, är min Ariadnetråd i denna labyrinth, den som jag vill följa.

D. 7 Januari.

Jag skrifver i denna stund till dig ur ett katholskt hem i en Malthesisk familj (Svenska Consuln Zimellis) der jag njuter en oväntad och högst älskvärd gästfrihet, och der jag njuter den stora fördelen för en främling att under familjelifvets förtrolighet rätt komma in i hjertat af en orts och ett folks lif. Äfven får jag, på nära håll, iakttaga katolska kyrkans förh. till det enskilda lifvet. Mycket godt är icke att säga derom. — I dag, efter en veckas oupphörliga storm och oväder är ändteligen en lugn, skön dag. Jag skall begagna den, och de kommande, (om de tillåta det) att se något af landet (det är utan träd, men dock genom odling mycket fruktbart) samt åtskilliga goda inrättningar af Engelsk anda. Lilla prins Alfreds (Dr. Victorias andra son) besök har gifvit anledning till flera festligheter här, af hvilka jag bivistat några. Prinsen är en rar liten pilt, på en gång gosse och gentleman.

Är du nu god mot mig, så som du alltid varit det, så får jag ett

bref af dig i Cairo. Vår lärde landsman Hedenborg får jag den förmån träffa der. Jag omfamnar din hustru och dina barn och lefver

Din samma
Fredrika Bremer.

1022. Till Jenny Lind.

God Jul och godt nytt år min lilla snälla Jenny! Innerlig tack för ditt lilla goda bref. Om några få månader hoppas jag att hemma i fäderneslandet få höra mera om dig och det af dig sjelf muntligen. Måtte du, min vinterdotter i gamla Roma bli så lycklig som det innerligen önskar din gamla, tillgifna Vän

Fredrika.

Malta, Julafton, 1858.

En hjertlig och tacksam hälsning från mig måste du framföra till din farbror Jäderholm. Han har åter varit så god mot en stackars, ensam ung flicka! Gud välsigne honom!

1023. Till Lotten Wennberg.

Malta, Julafton, 1858.

Godt nytt år! min egen goda Lotten! Dina bref har jag ej fått. Men jag känner att din vänliga tanke följer mig, och det gör mig godt! Om fem månader hoppas jag vara åter i Sverige från min pilgrimsfärd till Jerusalem, dit jag nu vänder mina steg. Gud gifve mig den stora glädje att i fäderneslandet få återse dem jag har kära och bland dem dig, min älskade Lotten! Huru innerligt tacksam skall jag ej blifva därför!

Alltid din innerligt tillgifna

[-- --]

1024. Till Fredrika Svedbom. Jerusalem d. 1^{sta} Febr. 1859.

Godt nytt år, min Fredrika, ifrån Sions berg och hus der jag nu har min boning! Underligen har jag blifvit förd hit, och underligt är det mig att vara här, men godt, och jag kan ej säga dig huru fullt det kännes i hjerta och i hjerna! Jag känner det som en stor välsignelse men ock som en stor uppfordran, att få dröja på detta rum, rummet för Menskoslägtets högsta och heligaste minnen, målet för så många stora förhoppningar så många tankens brinnande frågor ännu i dag! Må jag ej blifva det ovärdig!

Mätte det vara Frid hos dig min Fredrika och hos våra kära, och i vårt land, den frid som förer till lif och fröjd! På längre håll än någonsin (hvad tim-väg angår) skiljd hemifrån känner jag mig nära till själ och hjerta, och gläder mig åt att snart komma hem. Jag känner mig nu vid denna min resas mål, och, vill Gud, så drager jag härifrån hemåt i slutet af nästkommande April månad öfver Grekland, och hoppas återse Sverige snart efter midsommar. Huru kärt det skall bli mig återse det, och alla mig der kära, kan jag icke säga. I dag hvälfver sig en strålande blå himmel öfver Jerusalems kullar, och luften är som på en majdag hos oss. Från fönstret vid hvilket jag skrifer till dig ser jag fritt utöfver staden, med dess medelpunkt, d. heliga grafven, och höjderne kring Jerusalem. Oljoberget, och den dunkelblå kedjan af Moabs berg ser jag från taket af min boning. Utsigten från Oljobergets höjd öfver Jerusalem, Judea-öcken, döda hafvet och Jordan är något af det ovanligaste jag sett. Och Gethsemane, och Hinnoms, Kidrons och Josaphats dalar, ack Fredrika! Det finnes ingenting desslikes på jorden i egendomlighet och betydighet för tanken. Men hvarje fläck här är minnesrik. Det pittoreska af det närvarande Jerusalem och dess omgivning ligger isynnerhet i den blandade österländska befolkning af många land och tungomål och klädedrägter som trängas der under denna tid emellan Jul och posk, då tusentals Pilgrimmer från alla Christna och halfChristna folk omkr. Palestina komma till d. heliga Staden. Och nu lefväl käraste Fredrika! Följ mig med dina vänliga tankar, och hälsa gemensamma vänner, (synnerligen vår stackars Ulla Linnell och Lotten Wennberg) från

Din innerligen tillgifna
Fredrika.

1025. Till Caroline Frumerie. Jerusalem d. 3 Febr. 1859.

Min egen lilla Carolina! Jag har ej skrivit till dig på lång tid; och nu skrifer jag till dig från så långt håll att du må väl förundra dig öfver båda delarne. Den första, ja, den skall du lätt ursäktas om du tänker på huru sträfsamt och upptagande af tid och krafter reslifvet, och isynnerhet mitt res-lif, är. Och förklaringen öfver den andra är: att jag på Sicilien allt klarare insåg att för att rätt begagna min tid och utföra denna min resas inre syfte, jag måste se Österlandet, Morgonlandet, hemmet för Mskoslägtets högsta och heligaste minnen; och att jag, derföre, sedan jag i Messina skiljt mig vid min sommardotter (en af de mest ovanliga och interessanta unga flickor jag ännu träffat) och hennes trolåfvade Herkules, och sedan jag i fjorton dagar lefvat i oupphörligt hällregn der och blifvit hjertl. trött deråt, jag en vacker natt reste af till Malta, i hopp att der något få soltorka mig, och i afsigt att komma närmare Österlandet, och passa på tid och tillfälle att på bästa vis aflägga mitt besök der. På Malta dröjde jag en månad, för det mesta under storm och rusk, och så bittert frysande att jag undrade ibland huru jag skulle stå ut dermed, men styrkt af några sköna dagar emellanåt, och mycket upptagen och intresserad i öfrigt af många vänliga nya bekanta, och af Öns märkvärdigheter i natur, historia, städer och befolkning. Så reste jag af till Alexandria, i afsigt att se Cairo och Nildalen, Moses' och Mskoslägtets Lotus-smyckade, underbara vagga. Vinden blåste mig i storm fram öfver Medelhafvet. I Alexandrias hamn blef det stilla. Och der stod jag nu, om bord på Ångfartyget Borysthene, och såg omkring mig Österlandets tecken: Haarems, minareter, Cameler, sandkullar, och mängd turbanklädda figurer af alla färger. Men här mötte mig underättelsen: »Pesten är i Egypten och derföre har Turkiska regeringen inrättat quarantainesanstalter i alla hamnar på Palestinas och Syriens kuster, för hvarje resande som kommer från Egypten!» Jag fann då att jag skulle bli utestängd från Palestina, om jag satte min fot i Egypten, så vida jag ej ville resa genom öcknen (och det var mig omöjligt för mer än [en] orsak) eller gå genom de turkiska quarantainesanstalterna, som beskrefvos nära på, så vådliga, som pesten. Jag kunde då ej tveka. Palestina, Jerusalem måste jag se; Jag öfvergaf Egypten, och fortsatte, med samma Ångfartyg, resan till Jaffa på Palestinas kust. Jag tog detta beslut så mycket tryggare, som, om bord på Ångfartyget befann sig en rysk

Furstinna (Sahatschkoff) och en lärd, god rysk-tysk professor, som åtföljde henne som båda voro på väg till det heliga landet och båda tillbjödo mig med stor vänlighet att göra denna resa i sällskap med dem. Bättre kunde ej hända mig. Jag hade nu trygghet för min kropp under resan emellan Jaffa och Jerusalem, och föda för själen i samtal med den gode och lärde f. d. Rabinen, och nu mera theologie professorn, som för sina Bibelstudiers skull var, sedan ett år, bosatt i Jerusalem. Stormen var stilla; farten öfver det Syriska hafvet blef förtjusande; så var morgonen vid Jaffa och de Österländska scenerna der, i den varma solen, under en strålände blå himmel. Andra dagen bar det af till Jerusalem. Föreställ dig din gamla, stillsamma väninna sittande till häst, på mansvis, i Arabisk sadel och omgifven af ridande Arabisk vakt, jemte bagagehästar och ryttare. Den vackra Furstinnan och den goda, välfödda professorn voro tågets hufvudpersoner, och den Förre med tvenne sina herrar red alltid förut. Professorn och jag höllo oss stillsamt efter. Till olycka var min rossinante ingenting mindre än säker, skyggade ofta och tog sidosprång vid de ridande Arabernas närmande eller pådrifningsrop. Men jag kan ej berätta dig mer om denna resas små äfventyr. Den räckte i två dagar och andra dagen sutto vi öfver tio timmar till häst klättrande upp och ned för klippor som — ej voro att narras med!

Vid det slocknande ljuset af andra dagen såg jag — Jerusalem, omgifven af sin grå mur, och med mörka Cypresser stickande upp ur dess dunkelgrå byggnader. Framför låg en Olivbeväxt höjd. Det var Oljoberget. Till höger drog sig en hög, mörkblå bergskedja djupt i bakgrunden. Det var Moabs berg på andra sidan Jordan. Och nu var jag framme i Jerusalem; fick ett godt herberge, der jag fick vederqvicka mig och hvila — en migraindag öfver. Och nu min lilla flicka, hvad skall jag säga dig, om ej att jag är oändl. glad och tacksam att vara här, och att här under en längre tid (till öfver påsk) få samla min själ på det ena, — enda viktiga nödvändiga för mig, för alla! Nästan alla dagar gör jag spatserfärder i nejden, för det mesta under en strålände skär himmel (men det är likväl nu rätt kallt här, ty Jerusalem ligger högt, nära 3000 fot öfver Medelhafvet), har besökt Gethsemane, Oljoberget, Hinnoms, Kidrons och Jehosaphats dälдер, och i förrgår Bethanien och Lazari graf! Landet är såsom ett haf af vågiga kullar, för det mesta nakna och stenströdda, är icke hvad man kan kalla skönt eller vackert, men har stora utsigter af alldeles egendomlig art. Så är den från Oljobergets höjd öfver Jerusalem och dess dalar och högland, Judea öcken, Döda hafvet, Jordans stränder och Moabs berg — ett herrligt ställe för utsägandet af den sista välsignelsen och orden: »Går ut i hela verden

och prediker Evangelium allom Creaturom! Så äro ock utsigterna under vägen till, och tillbaka från Bethanien; dertill är den kantad af dälder planterade med aprikos och mandelträd hvilket måste vara täckt då dessa stå i blomma eller ha frukt. Ännu äro de nakna.

Den heliga Grafven har jag besökt mer än en gång, men den och pilgrimernas åthäfvor, som besöka den, ge mera ämne för undran än för Andakt. Ett litet Evangeliskt Tempel ligger nu på höjden af Zions kulle och der var det herrligt att förl. söndag höra Kung Davids 100^{de} Psalm Te Deum Laudamus sjungen, så som den ej kunde sjungas i Davids tider, då musiken ännu låg i linda. Ehuru Jerusalem är i Turkarnas händer är dock det Christna elementet här i stark tillväxt, och det är uppfriskande att höra de Evangeliske arbetarnes goda framgång och mod. Spektaklet på Jerusalems gator (de allrivarsta gator tror jag på jorden för trängthet och stenläggning) är i hög grad underhållande men bullersamt och chaotiskt. Österländningar af alla färger och tungomål, Greker, Turkar, Araber, Perser, Armenier, Ryssar, Beduiner, Judar samt Europeer (i mindre antal) Cameler, åsnor och hästar trängas der om hvarandra och skuffas till höger och venster. Qvinnor beslöjade och obeslöjade, behängda med silfverplåtar och hvita kåpor, tulta som en slags vandrande larfver omkring emellan männen. Det är ett virrvarr af figurer och kostymer i hvilket jag ännu icke finner reda, ehuru jag nu varit mer än halfannan vecka här.

Jag läser här d. h. Sk. med ny uppmärksamhet isynnerhet gamla Testamentet, och söker fatta en någorlunda fast synpunkt för dess inre och yttre historia. Allt blir mig här mera lefvande och betydande. Min gode, lärde professor ger mig mången god handräckning i förklaringsväg. Jag sysselsätter mig i öfrigt här blott med hvad till den heliga historien hörer, framför allt med dess inre betydelse och högsta punkt — — Frälsaren.

Och du, min lilla Carolina, hur är du? Hvar är du? Vid Heiligenstein ännu enligt ditt sista bref (förl. höst) derifrån. Godt att du dröjer stilla der öfver vintern. Mätte du blott ej frysa för mycket! Mätte din sjukdomsande vika småningom, och fridens ande komma till din kropp och själ! Mycket skola vi ha att språka om då vi härnäst råkas. När blir det? Vill Gud så är jag åter nästa sommar i Sverige. Det är min önskan och afsigt. Men emellan Sverige och mig ligga ännu flera småresor i Palestina, och sedan Constantinopel, Grekland, Venedig Triest och Tyskland! Min adress här blir ända till posk »Care of the English Consul Mr Finn», eller ock af Mr Gobat, Protestant Bishop of Jerusalem.

Och nu lefväl min lilla Carolina! Gud välsigne dig och låte oss råkas i glädje!

Din
Fredrika.

Jag har träffat här tvenne Diakonissor från Keiserswerth en af dem d. allrakäraste Schwester Rosette Marie Cedersjölds Väninna. Din Pauline är rest till Abyssinien. Det går henne väl, så äfven systrarne här som äro mycket omtyckta. Fliedner lär vara döende af bröstsjukdom.

1026. Till Louise Thomas.

Jerusalem Palestine sur le mont
Sion ce 16 Février 1859

Ma chère petite soeur! Plus je suis loin de vous, plus il me semble que je vois briller vos yeux, plus il me semble que je vous sens près de mon coeur. C'est bien que des amies comme vous soient clairsemées par toute la terre, et que dans les solitudes de l'Orient on le sent encore plus vivement qu'ailleurs. Et puis, notre foi et nos sympathies communes sur les grandes vérités de l'existence, porte naturellement mon âme à désirer la communion de la votre ici, dans ces lieux où la Vérité se révéla sous des traits humains, ces lieux justement appelés saints, puisqu'ils furent sanctifiés par ses pas, ses actions, ses paroles, sa naissance terrestre, sa mort et sa résurrection. Oh! ma Louise, que de courses nous ferions ici, ensemble, à la montagne des Oliviers (arpentant le Jourdain, la mer morte, le désert de Juda, la magnifique chaîne de montagnes de Moab et puis . . . Jérusalem) aux tombeaux des Rois et des Juges; dans les vallées de Hinnom, Cédron et Josaphat et Béthanie où Jesus pleura avec tous ceux qui pleurent près des tombeaux, tout en faisant entendre les paroles de résurrection et de vie; à Bethléem où il naquit — enfin, à tous les lieux mémorables par sa présence. Il me manque ici une compagne comme vous, et vous ma Louise combien vous jouiriez ici! Mais il nous faudrait aussi Nancy et M^r Thomas pour notre édification à tous; nous ne pourrions nous passer d'un homme de science et de vie religieuse comme lui.

Vous ne vous attendiez pas, n'est ce pas? de recevoir si tôt une lettre de la terre sainte. Quand je vous écrivis dernièrement de Malte, je comptais aller d'abord en Egypte, passer l'hiver au Caire, et puis vers le printemps faire voyage à Jérusalem. Mais la bonne Providence en avait décidé autrement; d'abord en permettant au gouvernement turc de prétexter l'existence en Egypte d'une peste que l'on dit n'y existe pas à présent, pour établir des quarantaines de 15 jours pour toutes les cotes de la Palestine pour quiconque avait touché le sol de l'Egypte, ce qui empêche les vapeurs venant de Malte de prendre à bord quelqu'un venant d'Egypte;

et puis, en me faisant trouver à bord du vapeur avec lequel je partis de Malte une aimable et belle princesse russe escortée par un savant professeur russe allemand qui avec une grande bonne volonté m'offrirent leur compagnie pour me rendre à Jérusalem où ils devaient aller; elle en suite d'un voeu, lui pour des études bibliques. Cela était une occasion unique pour arriver agréablement et sûrement au but de mon voyage. Car la princesse se rendait avec bonne escorte armée de Jaffa à Jerusalem, trajet un peu difficile et dangereux. Mon chemin était tracé par une main toute paternelle bien qu'invisible; et je ne pouvais que le suivre. Avec un soupir de regret je dis donc, dans le port d'Alexandrie, adieu à l'Egypte et au Nil le berceau orné de lotus du grand Moïse et de la première civilisation humaine et je me tournai vers la Palestine. —

Depuis Malte jusqu'à Alexandrie le voyage avait été une tempête presque continuelle, et le trajet assez pénible. Depuis Alexandrie jusqu'à Jaffa ce fut un enchantement. Je ne saurais vous dire la douceur de l'air, la beauté de la mer et des cieux pendant ces deux jours et deux nuits. Je sais bien que mon âme en était en extase et en continuelles actions de grâces.

Maintenant, vous parler de mes premières impressions de la terre d'Orient, et de mon voyage pittoresque à cheval, à l'arabe (c'est à dire à manière d'homme) à travers plaines et rochers entre Jaffa et Jérusalem, c'est ce qui m'amuserait fort, ma petite soeur, et vous aussi, je crois, mais prendrait trop de temps et de place. Je veux seulement vous dire que moi, que vous avez vue si mauvaise cavalière sur ânes et mulets à selles de dames, je me trouvais assise à califourchon en selle arabe sur un grand cheval, si parfaitement bien et à mon aise que c'était chose étonnante. Le voyage fut on ne peut pas plus heureux. J'arrivai à Jérusalem le soir du 10 Janvier. Le soleil s'était couché; aux pâles reflets du jour mourant, je vis Jérusalem entouré de murailles grises avec quelques cyprès sortant de ces murs, tranquille et triste, assise sur une haute plaine déserte... une grande ombre sortant des ombres. Au delà, en face de moi s'élevait une montagne couronnée d'oliviers et d'une mosquée turque; c'était le Mont des Oliviers; à droite, à l'horizon, s'élevait une haute chaîne de montagnes bleues foncé, c'était les montagnes de Moab de l'autre côté du Jourdain. Un quart d'heure après j'entrai par la porte de Jaffa dans Jérusalem.

Depuis j'ai passé le temps à m'orienter avec une sorte de passion sur les lieux. Je n'ai pas eu de repos avant de voir un peu clair; et voilà ma petite soeur pourquoi j'ai tardé jusqu'ici à vous donner de mes nouvelles. Enfin, plusieurs bonnes raisons et quelques bons livres m'ont donné quelque repos d'esprit, et je commence à comprendre ce que j'aurais à faire ici dans le champ qui m'est assigné. Je vous en parlerai plus une autre fois ma chère Louise; aujourd'hui je ne puis que vous indiquer où je suis et ce qui m'occupe.

J'étudie ici de nouveau la Bible, je lis aussi le Coran et j'étudie les différentes religions de l'Asie (mais pas pour la première fois) je fais des connaissances parmi Juifs et Musulmans; et puis, je revois tout cela dans mon for intérieur et dans le silence de mon âme. — J'ai ici quelques connaissances qui me sont d'un bon secours dans mes études et investigations. La famille Gobat m'est une bonne amie, et je passe là bien des

soirs à écouter la lecture de l'Histoire de la Reformation (par M^r Merle) lecture faite par le bon Evêque lui-même, ce qui m'est bien agréable.

Enfin, ma petite soeur, tu peux être contente de la position de ta vieille amie suédoise ici, et remercier Dieu avec elle et pour elle de l'avoir conduite à Jérusalem. Je compte rester ici jusques autour de Pâques et alors, me joindre à une des caravanes qui d'ici, va à Nazareth et puis à Beyrouth; de Beyrouth jusqu'à Constantinople puis à Athènes, et puis, s'il plaît à Dieu, par l'Allemagne je retournerai en Suède.

Ecrivez moi ma petite soeur et adressez aux soins de Monseigneur Gobat Evêque de Jérusalem; et dites moi tout ce qui vous regarde. Saluez tendrement de ma part vos chers parents et Nancy. Rappelez moi au souvenir de l'excellente M^{lle} Cellérier et de nos amis communs (tout particulièrement M^{lle} Gros Jean). Dites à M^r Thomas que s'il vous aime, il faut qu'il ait un peu d'amitié pour votre amie et soeur suédoise.

Ma demeure est sur la hauteur du Mont Sion, et ma vue s'étend de là sur tout Jérusalem et les collines d'alentour. En face de la fenêtre près de laquelle je vous écris, est le Saint-Sépulcre.

Fredrika Bremer

Plus tard

On me dit que j'ai encore un moment avant que la poste parte. Je voudrais ma chère Louise pouvoir vous écrire en couleurs et figures pour vous donner l'idée du monde étrange qui se meut par les rues et près des murs de Jérusalem. Rien n'est plus bigarré et plus pittoresque. Les hommes dont pas un n'est habillé de même exactement, les femmes, les chameaux, tout cela ressemble si peu à ce que nous voyons en Europe que l'on en est vraiment comme étourdi. — D'ailleurs ce temps entre Noël et Pâques est un temps de fête et de pèlerinage à Jérusalem. Les peuples Mahométans viennent pour adorer à la Grande Mosquée «El Saharah» ou à la tombe de David, lieux presque aussi saints pour eux que la Mecque même. Les Chrétiens grecs et catholiques y viennent de tous les pays autour de Palestine, de la Syrie, de la Grèce, de la Russie, du Caucase, de l'Arménie, de l'Arabie, de l'Abyssinie, de l'Egypte etc. etc. et l'on en voit de toutes les couleurs depuis le noir jusqu'au plus beau blanc, et de tous les costumes, viennent pour adorer au Saint Sépulcre où leurs faits et gestes excitent étonnement et pitié! Mais les figures de ces Orientaux sont souvent superbement belles et surtout pittoresques.

Les histoires et scènes de la Bible acquèrent ici une réalité au vif pour l'imagination qui leur prête un nouvel intérêt. Je parle ici de ceux de l'Ancien Testament. Pourquoi les peintres de l'Europe ne viennent ils pas ici puiser de nouvelles inspirations pour leurs pinceaux? Et puis, ce beau soleil, ces superbes couleurs de montagnes et des objets au loin! Quand à la ville de Jerusalem elle n'est rien moins que belle ou brillante: une vraie soeur grise en pierres et la campagne environnante est nue et pierreuse. Presque le seul arbre que l'on voit sur ses collines et dans ses vallées est l'olivier. Les palmiers il y en a je crois cinq ou six en tout dans tout Jérusalem. Un dattier très beau est près de mon habitation et fait ma joie, surtout le soir quand les astres étincellent au dessus de sa couronne. — Mais les vues ont de toute part du grandiose naturel par leurs horizons et souvent par le paysage extraordinaire qu'ils présentent.

Ainsi les vues sur le désert de Juda, la Mer Morte, les montagnes de Moab. Et cela, joint aux associations historiques et religieuses font de cet endroit un endroit plein d'attrait. Pour tout au monde je ne voudrais pas n'être pas venue ici. Au moment où je vous écris, je reçois une lettre d'une amie inconnue (Anglaise) qui m'invite au pied du Mont Carmel et à Nazareth. J'irai certainement si rien ne m'empêche en quittant Jérusalem. Ah! que n'ai-je plus de temps à rester en Orient!!

Les fleurs poussent à présent à l'envi dans les champs et sur les collines autour de Jérusalem; il y a une anémone couleur écarlate superbe! — Adieu ma bien chère amie.

1027. Till Fredrika Svedbom. Jerusalem d. 1^{sta} Mars, 1859.

»Står du ren på resan till det förlåfvade landet? — det af Gud välsignade, som såg födas jordens ljus — som såg ordet bli kött! Ack hvad jag unnar dig få se det. Låt ej afhålla dig ifrån denna resa och — låt ej pengarne dervid ha något inflytande på dig.» Om du visste, min Fredrika, huru friskt det kändes inom mig vid de modiga, hjertliga orden! Jag riktigt spratt till inom mig af glädje öfver detta tillrop. Och sedan, hvad som följde — o Fredrika! detta skall du icke haft gjort förgäfvat. Det har gifvit mig ämne och ingivelse att en gång måla för världen en tafla om Qvinnovänskap, sådan den ej ännu sett den i bild; ty verkligheten får den icke se i detta förhållande, emedan den älskar att blifva i det tysta och dolda. Men hvad som här är mig isynnerhet så kärt och stort, är, att det icke är enskilt vänskap och sympathy allena, utan kärlek till ett gemensamt och för alla dyrbart mål, som drifver dig — o tack, min Fredrika, detta har gjort mig godt, det gör mig godt, mycket godt! Det stärker min tro på det goda och ädelmodiga i människobröst; det lifvar min kärlek för mitt fosterland. Ty det är en min landsmannina, en Svenska som gjort mig detta tillbud, der-till en moder och en enka! Du tror ej huru godt det är mig att veta, att tänka detta, och minnas det alltid, om än jag hvarken bör*) eller behöfver mottaga det.

*) Ja om jag blefve mycket fattig och ej kunde arbeta för mitt bröd, då skulle jag ej sky till thy till dig Fredrika. Men innan dess skulle jag ej anse mig ha rätt till stora gåfvor. Större tjenst skall jag begära af dig då jag återkommer neml. att hjälpa mig besinna det arbete jag nu förehar och då vill utgifva.

Skuld måste jag göra, det är sannt, för denna min resa, ty räntan af mitt lilla kapital räcker ingalunda till att bestrida dess utgifter, ej heller pengarne som jag kan få af mitt sednast utgifna arbete; men det är mer än troligt att min resdagbok skall mer än betäcka dessa kostnader, då den utgifves i England och i Sverige. Utan denna utsigt skulle jag icke vågat företaga den, mindre för min egen skull, än för det bekymmer som jag derigenom skulle förorsaka min hederliga, goda svåger, som varit så angelägen att bereda mig på utkomstens väg en lugn ålderdom. Skulle nu denna min beräkning slå felt, och jag nödgas taga af mitt kapital för att betala mina res-skulder, så får jag dock nog qvar för att lefva, om än i knappare vilkor än tillförne, och detta skall, för min egen del icke det ringaste kosta på mig. Jag har ju i alla fall genom denna resa förvärfvat mig en inre skatt som skall rikta mitt eget lif tusenfaldigt, och, jag hoppas det, icke bli utan frukt för andras. Ty, min Fredrika, icke har jag kommit hit blott för att se Christi Graf! Nej, »han är icke här, han är uppstånden», det visste jag förut, och kan blott kraftigare känna det just i denna grafkyrka der ingen högre ande lefver men der man ser tusentals pilgrimmer göra tusentals kors-tecken och kyssa stenar och beläten, och tro sig dermed ära och tjena den Gudomlige som ville dyrkas »i anda och sanning». Nej; men att taga de orter på hvilka Han satt sin fot, och der han handlat och talat för att lära oss känna och älska Gud — att begagna, säger jag, dessa ställen, som pied de stals för att derifrån betrackta honom bättre, djupare fullare fatta hans drag, och den oändliga betydelsen af hans ord och handling — betydelsen af hela hans gestalt och lif för menskligheten och för hvarje Mskohjerta derföre har jag kommit hit. Och ännu vidare: från den tid jag begynte tänka (och det var tidigt nog) har förhållandet af andra religioner och andens riktningar än den Christliga, och dessas förhållande till denna, sysselsatt mig, oroat mig och gifvit mig mycket att tänka och andligen genomkämpa. Klar ändteligen — så att jag känner mig tillfredsställd i det wäsentliga — öfver dessa frågor, har jag gjort det mig till en uppgift att uttala eller framlägga min åsigt, och här skall jag göra det på ett bättre, enklare, naturenligare sätt än jag eljest kunde det. Såsom jag, utgången ur det Katholska Sacré Coeur i Rom, och på Capitolii klippan fattade och nedskref med fullare energi den Evangeliska bekännelsens förhållande och högre ståndpunkt öfver den Katholska (den Myndiga Andens öfver den omyndiga) så skall jag från höjden der Jerusalem sitter betrackta å nyo de Asiatiska religionerna och de tankens riktningar, som gjort och ännu göra sig gällande i westerlandet, såsom ledare utom (utan) Christus, och — bära dem

fram till hans fötter. Ty det är vid hans fötter som jag sitter och läser och besinnar å nyo de gamla böckerna, de gamla och nya lärorerna, och hans blick lyser mig derunder och till honom ser jag och beder jag för ljus. Så läser jag här på nytt Bibeln, och i den Israels märkvärdiga historia; och jag kan ej säga dig hvilken ny energi, hvilken underlig, innerlig verklighet denna får på dessa orter der den försiggått, och der så mycket ännu fortlefver oförändrat i natur, i folklif, namn seder och drägter. Men jag läser ock Ismaeliternas historia och Koran, hvars lära flera hundra millioner af våra medmenniskor bekänna, studerar öfverhufvud å nyo alla icke Christna betydande sekters läror. Böcker felas mig icke här. Bland philosophiska som arbeta i samma riktning läser jag Bunsens högst intressanta och värdefulla, men innerst högst otillfredsställande senaste verk: Gott in der Gschichte. Känner du det? Det hjälper mig att tänka och att andligen kämpa. Deremellan gör jag besök i Harems härstädes, och lär mig känna hvad deras innevånarinnor tro och tänka om detta och det tillkommande lifvet. Då och då gör jag utfärder till minnesrika ställen omkring Jerusalem och låter der vid ej det ringaste störa mig af de lärdas tvifvel öfver äktheten af vissa orter som traditionen angifver. Att den märkvärdiga dubbelkula som man i Bethanien säger vara Lazari graf, påstås, af de lärda omöjligt kunna vara en graf sedan denna tid, bekymrar mig icke det ringaste. Grafven är mig icke det betydande härvid utan det att Jesus gret vid grafven och »förbittrades i sitt sinne» då han såg Lazari systrar och Judarne gråta, det är mig af oändlig betydelse, ty deri ser jag hans djupa medkänsla, hans sympathi med alla som gråta vid grafvarne, och i honom ser jag Guds hjerta, »J. Ch. i går, i dag och så i evighet». Att Han här, inför Juda öcken och det döda hafvet, hvars spegel glänsar klar för ögat från Bethaniens kullar uttalade orden: »Jag är uppståndelsen och lifvet» o. s. v. Det och handlingen som följde bekräftande orden, det är af oskattbar, oändlig betydelse för medvetandet och hjertat. Låt den sörjande modern, som du hugsvalar vid din sida och i ditt hem försänka sig i detta Evangelium, och hennes tårar bli mindre bittra vid minnet att Jesus »gret» — gråtit med henne, för henne! —

Nu, min Fredrika, ser du någorlunda hvad jag vill och söker här. Hvad jag här lider af är öfvermått af interesse, känslor, tankar, och af fruktan att icke kunna så utföra mitt värf som jag det ville och borde. Dock oroar jag mig ej, utan beder, arbetar och — hoppas. När jag lemnade Sverige hade jag ingen den ringaste tanka på en resa hit. Den dagades så småningom, liksom en sig vidgande horisont, och blef snart innom mig en tvingande nödvändighet, såsom min

resas mål och ändamål. Jag kände mig under en högre omedelbar ledning. Detta låter högmodigt, kanske. Men jag säger hvad jag känt med djup ödmjuk glädje. O Fredrika! Att Fadren öfver allt det fader heter leder hvar och en af sina barn på ett särskilt, omedelbart sätt, denna tanke kan ej ingifva högmod, den är vår dyrbaraste vinst af vår skolgång på jorden, och denna vilja vi ej öfvergifva om än vi nödgas, för dess erkännande för alla, hänvisa på en mera utsträckt bana än den öfver vår lilla Jord. Hvarföre låta vi ej stjernskriften i höjden tala kraftigare till oss? Der är dock ljus af vårt ljus, skugga af vår skugga, tanke af vår tanke. Är det för intet att skaparen velat att den skulle lysa för oss i våra aftnar och nätter? Är der ej meningar och löften och stora, sköna utsigter?! Jag känner det så, allt klarare äfven här der stjernorna på Palestinas himmel lysa med ett så eget tindrande, diamantlikt ljus. Larfven vet intet om fjärlens härlighet, och likväl är den honom ämnad en dag. Menniskolarfverna borde åtminståne kunna ana den.

Mycket hade jag att berätta dig min Fredr. om lifvet och menniskorna här. Det är ett underligt, brokigt skådespel, som ej det ringaste liknar hvad vi se i Europa. Men om detta och mycket annat får jag tala med dig muntligen, så Gud vill, innan sommaren gått till ända. Jag längtar till mitt hem och mina vänner i Sverige, och vill vara der innan de kulna dagar å nyo komma. Hälsa hjertligen vår Centralkomités Fruar, och alla dem som af mig kunna vilja hälsas. Min rara Lotten Wennberg är mig som en glad tanka i själen. Vår stackars Ulla skall det bli mig så kärt återse hos dig! Och lilla Gudsonen min! Jag just längtar kyssa den lilla handen som jag så väl minnes låg, som en harpolekares på strängarne då jag bar honom till dopet. Detta betyder, helt visst, något!

Tack min Fredrika för hvad du säger om min Benjamin d. v. s. min Fader och dotter. Du ville ha sista sidan bort? Det kan nu så vara. Men jag vill försvara mig med 2 Maccabeers sista vers. Och — sjelfva din älskade mästare Beethoven slutar ju vanligen sina allvarsamma Sonater med en Scherzo! — Jag måste nu sluta. Jag gör det med en innerlig tacksam omfamning i andanom du kärleksfulla, sanna vännina!

Din
Fredrika.

I morgon skall jag rida till Betlehem med den Engelska Consuln härstädes Finn och hans hyggliga verksamma fru. Vi skola äta middag midt ibland Beduinerna.

Tack för honorarium för artikeln öfver Belgiska välgörenhetsföreningen. 100 rdr var mycket! —

1028. Till Böklin.

Jerusalem, Zions berg, d. 13 April 1859.

Vänlig, som en vårvind i vår nord kom till mig, för några dagar sedan, din skrifvelse af d. 9^{de} Mars. Innerlig tack därför min vän och lärare, min egen goda Böklin! Ditt bref (om hvilket du nämner) på Cairo, har jag icke erhållit, emedan jag icke kom till Cairo; men jag har nu låtit efterfråga det der, och får det nog hit ännu innan jag reser härifrån. Efter en stormig resa öfver Medelhafvet ifrån Malta fick jag, i Alexandrias hamn, veta, att Turkiska regeringen anlagt Quarantäner rundt om på Palestinas kust och gränсор för alla resande som kommo från Egypten der den förklarade (som det säges, utan skäl,) att pesten utbrutit. Att genomgå en turkisk quarantine under 15 dygn, sade man mig, var ej att tänka på, så ohyggliga voro dessa anstalter; och då jag måste välja emellan denna skärseld, ifall jag satte min fot på Egyptens mark, eller ock att alldeles stängas ifrån Palestina under denna vår, så vida jag icke nu reste direkte dit utan att vidröra Egypten, så var mitt val snart gjort. Jag fortsatte min väg till Palestina om bord på samma Ångfartyg på hvilket jag kom från Malta (och som dröjde ett dygn blott i Alexandrias hamn) och nöjde mig med att från dess däck, ej utan en suck af saknad, hälsa Alexanderstadens Palmparker och palats, Kameler och sandkullar, och, några timmar sednare, Rosettas murar och trädgårdar, vid en mynning af Nilen, Mose's och den älsta Menniskobildningens Lotusprydda vagga. Jag skulle ej få se dem närmare. Men jag skulle samla min själ och min tid mera uteslutande på Palestina. Detta blef mig visst och klart, desto mer som jag fann om bord ett oväntadt godt resällskap till Jerusalem i den ryska Furstinnan Sahatschkoff och hennes Cicerone en lärd och särdeles vänlig tysk-rysk Professor Lewison, hvilka båda erbjödo mig beskydd och sällskap under denna icke lätta färd, neml. den från Jaffa till Jerusalem, som man gör till häst på obanade vägar (och teml. vådliga berg) under tvenne dags resor. Jag ville kunna måla för dig min resa öfver Syriska hafvet en underskön dag, efter veckor af köld och stormar, min ankomst till Palestina i den mänklara qvällen (d. 18^{de} Januari) åsynen af dess berg och Palmer i morgonrodnadens ljus (ty vi kunde ej nalkas kusten om afton, Jaffa har ingen hamn, endast en farlig redd der många skeppsbrott skett och ske) min landstigning under en lågande sol och mina intryck af österlandets folk och lif, som man vid Jaffa får se rätt i yppig naturgestalt! Och sedan

min färd öfver Palestina kullar, till häst bland ridande ö beväpnade Araber (den vackra Furstinnans vackt), min ankomst till Jerusalem vid den slocknande dagens sista sken! . . . Jag var helt ensam då, (ty min häst hade tröttnat) med blott en ledsagare, som red framför mig, och jag var bra trött efter en dagsridt af öfver 10 timmar. Vi hade just klättrat uppföre en af de långa femtio steniga kullarn[a] på vägen då min ledsagare utropade: »Der är Jerusalem!» Och jag såg, i sydost, på den höga slätten framför oss, en lång grå fästningsmur och utur denna stego en Minaret, några grå kupoler, några dunkla cypresser och tallar (de stå vid det Armeniska klostret). Det var Jerusalem. Den större delen af staden, som ligger på slutningen åt Jehosaphats dal kunde jag ej se. Såsom jag nu såg Jerusalem i det bleknande Aftonljuset syntes den mig en skugga bland skuggorna. Men bortom den, i fjerran, reste sig en hög mörkblå bergsmur; det var Moabs berg på andra sidan Jordanen. Och framför mig, bortom staden, i Öster, stod en höjd beväxt med Olivträd. Det var Oljoberget. Dessa höjder gifvo taflan storhet.

Nu har jag varit snart tre månader i Jerusalem, då och då görande vandringar uti och utom staden, men framför allt sysselsatt med mina studier och tankar. Af de böcker som omgifva mig kan du sluta till dessa. Du finner i första rummet Bibeln, samt flera böcker öfver Palestina; Koran, Kabbala, Lutterbecks Religions Wende, åtskilliga verk öfver Asiens*) religioner, bland hvilka Bunsens sednaste werk Gott in die Geschichte, m. fl. (känner du detta interesse-rika men i afseende på dess »Gottbewusstsein» högst otillfredsställande werk?) Som goda hjälpare för upplysningar i flera ämnen tillhörande land och folk i denna verldsdel har jag isynnerhet funnit här tvenne män: den preusiska Consuln Rosen, samt en af den Evangeliska församlingens här anställda prester, en Judisk proselyt och särdeles kunnig och varmhjertad Christen, Herr Hefter. Böcker har jag från dessa Herrar samt af Biskop Gobat fått så många jag önskat.

Med Consulaternas inrättande i Jerusalem samt den Evangeliska församlingens uppkomst derstädes har ett nytt lif börjat uppstå i

*) Huru ofta ja dagligen har jag under dessas begrundande samtalat med dig och tackat dig för de frön till mångsidig men organisk uppfattning af lifvet som du utsatt i min själ och som nu sätta mig i stånd att på sjelfständigt vis pröfva allt och tillegna mig hvad godt är! Bekantskapen med den Judiska Kabbala har blifvit för mig betydande, och hjälpt mig till ett klarare begripande af Sonens eviga väsen och af hans försoningsverk.

Jerusalem, och det Europeiska inflytandet är i ögonskenligt tilltagande. Till antal och verksamhet äro dock mest betydande de Christna af Grekiska bekännelsen, synnerligen Ryssarne och folket från de christna turkiska provinserna. Under deras patriarkers och klosters skydd köpa de upp jord på alla håll omkring Jerusalem, resa upp präktiga stenmurar kring sina ägor dem de plantera med Oliv och Mandel Mulbärs och Fikonträd så det är en lust att se. Hvad deras andliga lif beträffar så ser det föga uppbyggligt ut för dem som ha fått syn på hvad en Gudstjenst i anda och sanning vill säga. Den h. grafvens kyrka besökes dagl. af hundradetals pilgrimer, som man der får se stå och slå hundratusentals korstecken öfver panna och bröst, eller knäfalla åter och åter kastande sig ned och resande sig upp den ena gången efter den andra, så att man kunde tro dem förehafva gymnastiska öfningar, under det de kyssa stenar och andra ställen som anses heliga. Jag är nyligen återkommen från en pilgrimsfärd till Jordanen (och döda hafvet) den jag gjorde i sällskap med omkr. 5000 Pilgrimer af Grekiska bekännelsen folk af alla åldrar. Det var ett eget skådespel att se dem neddyka i Jordanens vatten der de tro sig aftvä sina synder, eller doppa der linnen och lakan för att sednare begagna dem till svepningskläder. Helt små barn neddoppas också (hiskligt skriande) af dertill utsedda döpare, som föga likna Skriftens Johannes. Den morgon jag vistades vid Jordanen hör dock till mina skönaste minnen af mitt vistande i Palestina, äfvensom åsynen af Pilgrimkaravanen på vägen dit och derifrån, till Jerusalem åter, till de mest pittoreska. Alla slags djur, Kameler, Åsnor, Mulåsnor hästar ser man på den, och på dessa alla slags egendomliga figurer och ekipager. Jag red en liten hvit, klok och munter Arab, på hvilken jag satt på Arabernas vis (gränsl) i den beqväma Arabiska sadeln och hade mitt nöje att se hur det kloka djuret visste att finna sin väg och komma framom de andra; ty det var en äregirig liten springare.

Men åter till de Grekiske. Att här, ingen lefvande andlighet finnes bland dem, är alla tänkandes omdöme. Dock ha de framför de af romerskkatholska bekännelsen den förmån att d. h. skrift läses högt i deras kyrkor och att dess läsande uppmuntras bland folket. Detta bör bereda en högre utveckling. Ej heller ha de Katholikernas förderfliga Indulgenz-lära. Men Helgon, rosenkransar och reliker tro de på, nära på, såsom desse. Ej heller anses de prisvärda i sin vandel. Det äro de som dricka och spela på Caffehusen i Jerusalem, och sägas vara i handel lika litet ärliga som de muhamedanska Araberna.

Högt står, bland de Christna i Jerusalem, den lilla Evangeliska

församlingen med afseende på andligt lif, Gudstjenst (d. kyrkliga) och äfven sedlig vandel. I dess vackra Tempel på Zions berg är det en verkl. glädje att bevista Gudstjensten, synnerligen för sångens skull. Predikan vittnar alltför ofta om predikanternas ringa gåfvor; men sann pånyfödelse, inre förnyelse, Andligt lif i Christo det predikas dock der, i motsatts till all verkhelighet. Denna tid före posk samlas dess medlemmar ofta till samfällt bön och sång. Ja, bön och andaktsöfningar, det felas icke, men kärlek och försonlighet, inbördes välvilja och godhet — ack! det felas dock alltförmycket. En viss anda af split synes vidlåda denna Jord. Emellan de olika confessionerna är nu teml. lugnt; deremot finner man inom dessa Greker kifvande med Greker, Protestanter med protestanter, Judar med Judar och Muhamedaner med Muhamedaner. De Moslemska sekterna hata hvarandra grundligen. Judarna lefva här ett parasitlif, äro fattiga, och understödjas af deras trosförvandter utomlands. Den Ev. församlingens inflytande på dem är berömvärdt, och dess Missionsinstitut en god, välgörande inrättning. Också gör den ej obetydligt proselyter. Öfver 300 Judar (män och qvinnor) ha öfvergått till Evangeliska kyrkan här sedan Missionens förläggande hit. I vår, (vid posk) skola 12 unga män som nu undfå undervisning, döpas.

Hvad Jerusalems egentliga befolkning, den Arabiska vidkommer, så är den ganska pittoresk med afseende på utseende och kostym, men i öfrigt föga uppbygglig. Man kunde indela den i rökande och skrikande. Rundt kring Kaffehusen (och de äro i mängd) sitta turbanklädda gestalter dussintals och röka gravitåtiskt sina Nerghilés och Tschibucks, och så sitta de i sina bodar i de trånga, mörka Bazarerna; de som sälja på gatorna, drifva Kameler eller Åsnor skrika obarmhertigt, öfverhufvud tala de sällan utan att skrika.*) Öfverallt der Araberna råda ser man osnygghet och oordning. Också äro Jerusalems gator ohyggliga; portgångarne nästen af osnygghet. As

*)Fruentimmerna gå insvepta i stora hvita skynten ifrån hufvudet och till fötterna, Ansigtet tätt beslöjadt med svarta eller gula flor och fötterna gömda i gula saffiansstöflar och tofflor. De vanka omkring som lefvande svepta lik, eller sitta i små klungor på fälten i Olivträdens skugga, och blott sällan får man då se en skynt af deras stundom rätt vackra ansigten. Jag har besökt flera Harems äfven varit på en stor fruentimmersmiddag hos en Effendi, och språkat med dem genom mina väninnor här som tala Arabiska. Det är mera lif och tanka hos dem än man skulle tro och fast de hvarken kunna skrifva eller läsa. Det jordbrukande folkets qvinnor gå med obetäckta ansigten se för det mesta vilda och stygga ut och — äro det.

af kattor och hundar (och i dag har jag träffat en död häst liggande midt på en gata) ligga på gatorna. På dessa är nu rätt svårt att gå, dels emedan de äro så tränga och så eländigt stenlagda dels emedan, isynnerhet på vissa gator, trängseln af folk är så stor att man ordentligt måste tränga sig fram. Detta i synnerhet på gatorna kring d. h. grafven. Det finnes nu öfver 10,000 pilgrimer i Jerusalem.*)

Hvarken i eller omkring staden finnes egentliga promenader; men man går dock gerna ut på vägarne emellan de gröna kullarne omkring Jerusalem. Luften är så frisk, himlen merendels så schön, och utsigterna fria och vida, den åt Moabs berg alltid af storartad karakter, och aftonens färger öfver dem äro förtrollande sköna.

Jag har besökt flera af de h. orterna här, och häromkring, Bethanien, Bethlehem, Konungagrafvarne, Rachels Graf m. fl. flera gånger Gethsemane. Det finnes näppeligen någon öfver hvilken icke den lärda kritiken icke upphöjt tvifvel och alldels visst synes det att d. h. Grafkyrkan icke ligger på det fordna Golgatha. Christus led utom stadsportarne. Grafkyrkan ligger nästan midt uti staden. Stadens murar åt Gihons, Hinnoms, Kidrons och Jehosaphats dalar anser man sig säker på stå der de gamla stodo. Så ock äro Zions berg och Tempelplatsen utom tvifvel gifna. (Judarne stå och gråta och klaga hvar fredag utanför några ofantliga huggna stenar som äro i grunden af muren kring detta, och anses vara qvar af den Salomonska byggnaden. De tro att den fordna Schekina dröjer bland dessa ännu, och söka väcka den med sina rop). Gethsemane har man planterat som en trädgård och omgjordat med en hög mur. Men man vet ej om det rätta låg här eller der vid Oljobergets fot. De urgamla vördiga Oliveträd med de fårade, vridna stammarne tala dock till hjertat och tankan i trädgården som nu bär Namnet. Oljoberget, ja, det står der det stod och ingen kritik vågar sig betvifla detta, och härlig är utsigten derifrån, så öfver Jerusalem, som öfver Jordans dalen och döda hafvet. En Arabisk by står nu på dess höjd, och en Moské med minaret der man emot en liten drickspanning får uppstiga och betrackta utsigten. Der, med en af systrarne från Diakonisshemmet

*) Det är godt att der hafva med sig Consulernas eller Biskoppens Kavasser (vackter) som gå framför dessa med höga silfverbeslagna stafvar och skrika och skuffa folket till höger och venster utan försyn och bana så väg genom tjockaste hopar. Consulerna äro Jerusalems stormagter och Paschan sjelf krusar och bugar för dem. Närvarande Pascha är en vacker och artig herre, med en släng af Europeisk bildning, men, som det påstås, i öfrigt en penningelysten despot.

härstädes, tillbringade jag, i förra månaden, en hel natt, hvares skönhet är mig oförgätlig.

Palestina berg! Ja de stå kvar ifrån Sinai och till Lebanon; och hvilket land har väl sådana som Palestina! Sinai, Carmel, Gerizim, Ebal, Thabor, Hermon och Libanon! Gudomliga ord och fotspår ha helgat dem, öfver alla Jordens berg; så ock framför allt Oljoberget.

Floder och sjöar, de eviga kullarne*), träden, öfverhufvud naturen är ännu som i de fordna stora dagarne; himmelen, horizonterna de samma, och till stor del seder och bruk hos folket, och detta är för mig af mera vigt än vissheten om vissa städer och orter. Dock vet jag ej att man betviflar det urgamla läget af Bethel, eller Bethlehem, eller Hebron lika litet som af Jaffa, Jerusalem, eller Nazareth ehuru man tviflar på riktigheten af de ställen som der blifvit bestämda för vissa tilldragelser. Mussulmännen öfverträffa de Katholska Christna i det vågade af deras antaganden i detta afseende. Så ha de nu en tid gjort pilgrimsfärder till »Nebi Musa» (Moses graf) som de förlägga på denna sida af Jordanen, vid kusten af döda hafvet. Vid dessa pilgrimståg får man se s. k. heliga, Derwischer, sticka och hugga sig, hoppa och svänga i krets, som om de vore galna.

Mycket, mycket hade jag ännu att säga dig om lifvet här, så mångskiftande genom de mångahanda folk som här mötas, men — jag ser ej när jag skulle sluta. Ett är visst: Moslems halfmåna är en aftagande, de Christnas stjärna i uppgående öfver Palestina, det erkända Araberna sjelfva. De säga att »lyckan gått ifrån dem och till dessa». Men de se ej att detta måste nödvändigt och naturligt försiggå då de icke, som de Christna, ha Idealet af ett fridens rike att förverkliga på jorden, och då de af qvinnan gjort en slafvinna och icke en hjälp i lust och nöd.

Jag dröjer i Jerusalem öfver posk, och afreser väl nordut i början af Maj, trol. sjöledes från Jaffa till Caipha, för att derifrån besöka Nazareth, och Genesareths strand. Sedan far jag till Beyruth och Libanon. Derifrån till Constantinopel; derifrån till Athen, der jag önskar vara i begynnelsen af Juni. Jag måste se staden der Aristides lefde och Socrates lärde! — och det nya Grekland reser sig nu på ett sätt som äfven bör skådas på närmare håll. Derifrån reser jag öfver Tyskland — hem. Från Athén skall jag åter skriva till dig och säga dig närmare tiden af min hemkomst, och bedja af dig att få på Hamburg, bestämda upplysningar på bästa viset att från tyska stranden komma till — Köpinge. Ty jag måste se dig och

*) Palestina är ett land af terrassformiga kullar.

de dina förrän jag reser längre Norrut, för att sedan kanske ej mer vända mina steg åt söder. Min vän! Jag blir gammal, och känner mig trött. Det blir senhöst för mig, och tid att hvila. Gud gifve mig ännu den glädjen att få återse mitt land och mina vänner!

Din *Fredrika*.

1029. Till Louise Thomas.

Jérusalem 18 Mai 1859

Que je te parle dans la seconde ou troisième personne de la grammaire ma petite soeur; sois bien sure que je te sens toujours comme ma Louise, la soeur et l'amie de mon coeur, qui m'est particulièrement chère et ... mienne; je ne sais comment exprimer autrement le sentiment que tu m'inspires! Il est trop bien fixé dans les profondeurs de l'âme pour que les petites variations de la température du sentiment ou simplement des distractions du moment y portent le moindre changement. Mais comme tu le veux je le veux bien aussi, car le tu fraternel m'est tout naturel avec toi. — Ta lettre du 10 Mars m'a réjouie en me montrant ta famille en paix et prospérité comme il m'est si précieux de le savoir, et la chanson de Nancy et le monologue du dieu Mars me paraissent tout à fait dignes de lui et d'elle. — Oh! ma petite Louise, il y a à présent un an que j'étais avec vous à Jargonant, aux eaux vives de Jargonant, que je jouissais de cette vie de famille si douce et sainte, que j'entendais les paroles vivantes de votre bon père chaque matin, et les voix fraîches de ses filles le soir dans nos bonnes lectures; que je voyais le grand noisetier dans le jardin développer ses feuilles avec leurs teintes brunes et chaudes et que j'écoutais les inspirations du rossignol dans le bosquet! Comme tout était bon et beau et doux et riant là à ces eaux-vives! Je m'en souviens avec délices et les larmes aux yeux.

Je t'écris encore de Jérusalem et du milieu des chaleurs de l'Orient qui, ce mois-ci surtout sont vraiment terribles et permettent peu de sortir. Encore un peu plus d'une semaine et je quitte Jérusalem pour aller, d'abord au mont Carmel et puis à Nazareth et à Genézareth s'il plait à Dieu — puis à Beyrouth, de là à Smyrne, à Athènes et puis ... chez moi. —

Depuis que je t'écrivis dernièrement, j'ai été au Jourdain et à la Mer Morte — une course fatigante mais du plus grand intérêt; à Bethléem ainsi qu'à d'autres endroits dans les environs de Jérusalem. J'ai beaucoup lu, étudié, beaucoup prié aussi. Ce temps ci m'a été un temps de retraite et de méditation comme je n'en ai pas eu depuis bien des années. J'espère et je crois en avoir rapporté quelque fruit; mais je veux laisser au temps de le murir avant d'en parler davantage. Maintenant je travaille à faire des extraits et mémorandums de différents livres que je ne puis avoir qu'ici. Le soir je monte sur un toit tout près de notre petite église de Sion, d'où l'on découvre une vaste vue et je regarde les ombres lentement gravir le

mont des Oliviers jusqu'à ce qu'elles l'ait envahi entièrement et que les rayons du couchant forment au dessus de ses verts sommets un arc en ciel des plus belles couleurs, montant, montant jusqu'à ce qu'il se perde dans la grande voûte d'où les étoiles sortent scintillantes. Oh! cette montagne sainte! Que je voudrais ma Louise vous avoir là avec moi, regardant du haut minaret et Jérusalem et son temple, et le désert de Juda, et la Mer Morte (qui de là semble belle et bleue comme votre beau lac de Genève) et la vallée du Jourdain et les bosquets verts de la vallée de Jerusalem et de Béthanie; et puis cette magnifique chaîne des montagnes de Moab d'où Moïse regarda la terre sainte et puis mourut — car tout cela se voit du haut du Mont des Oliviers. Que je voudrais surtout vous avoir eue avec moi une nuit que je passai là! Dans le Jardin de Gethsémané j'ai été plusieurs fois, mais jamais seule ce qui m'a empêchée d'être recueillie comme je le voudrais. Il est au pied du Mont des Oliviers, peu après qu'on a passé le lit du Cédron (à présent tout à fait sec). On ne peut naturellement assurer que ce fut là le Gethsémané de notre Seigneur, car depuis, tous les arbres de la montagne et tous ses jardins ont été dévastés plus d'une fois; cependant il est probable que ce jardin fut à peu près à la même place que celui que de nos jours on désigne de ce nom. Il contient huit arbres d'Oliviers dont les troncs fendus et tordus attestent le grand âge et qui pourraient bien être les petits, petits-enfants des Oliviers du temps de Jesus-Christ. En tous cas, leurs troncs fêlés comme par des larmes, tourmentés comme dans des angoisses parlent à l'imagination, et vous rappellent celui qui souffrit les angoisses des angoisses sous ces mêmes arbres, ces arbres dont le fruit, d'abord si amer, devient ensuite si doux et donne l'huile bienfaisante. On a depuis quelques années élevé une haute muraille autour de cet enclos et on y cultive des roses, du romarin, des fleurs de la Passion, l'arbor vitæ, de l'absinthe et autres plantes symboliques. Un vieux moine Franciscain en est le Jardinier. Je vous envoie ici une ou deux feuilles que j'y ai cueillies et trois petites images photographiques qui représentent fidèlement un des plus vieux arbres du jardin et son entourage. Garde pour toi une de ces petites photographies, donne l'autre de ma part à Nancy, et la troisième à M^{lle} Gros-Jean comme pour une marque dans sa Bible. Je crois que ça lui fera plaisir.

Maintenant deux mots sur mon livre »Père et fille» dont l'idée mère est la relation entre le père et la fille comme entre la semence et le fruit. Le développement religieux est dans le livre chose secondaire. Dans la lettre de Rosa à Thécla — si elle est bien traduite doit se trouver la lutte ou nuit intérieure et la vue du Christ qui fait que Rosa comprend et embrasse le Christianisme. Ce développement chez elle et chez son père n'est pas une conversion, c'est une éclosion. De telles natures viennent à Christ quand elles le voyent, quand elles sont frappées de sa vue. Elles viennent à lui parce qu'elles voient en Lui le Rédempteur; le Restaurateur pour eux et pour tous, et qu'elles ne peuvent s'en passer quand elles ont conçu les malheurs et misères de l'existence. Il est aisé et ordinaire de dire ce qu'est le Christ pour le pécheur; il l'est moins de voir comment Il est le Sauveur pour des âmes comme celles de Nathanaël, de Marie, du bon Cornelius, ou (pour revenir à mes moutons) de Rosa et de son père, qui toujours ont aimé et cherché la vérité et la justice. Car il y en a, et il y en a eu de tous temps sur la terre, et pas

peu, nonobstant votre triste Calvin (pardon petite soeur!) Il faut être juste avant tout; et la grandeur de Jesus Christ n'a pas besoin d'être rehaussée par l'agrandissement de notre bassesse. Il faut plutôt faire voir que l'homme le meilleur, le plus vertueux, ne peut se passer du Sauveur, et cela, parce qu'il n'est pas un être isolé, mais fait partie de l'humanité et doit partager son sort. J'ai voulu présenter la question de ce côté là, plus important qu'on ne le pense. Mais peut être n'ai-je pas assez clairement expliqué le développement dans l'âme du père de Rosa et pourquoi il vient à Christ, comme seule explication suffisante de l'énigme de la vie et de la souffrance. Votre critique, ma petite soeur, et une de Ch. Secrétan me le fait [voir?]. J'y regarderai de plus près et je m'expliquerai en conséquence dans une seconde édition du livre.

Quant à ce que j'ai dit des Pères de l'Eglise, j'ai donné mes propres impressions en faisant leur connaissance d'abord dans Tschirmer (Heidenthum und Christenthum) et dans Neander, il y a bien des années, plus tard, dans des extraits choisis de leurs écrits. C'est un tel travail, espèce d'anatomie comparée que je suppose être le travail entrepris par le père de Rosa et pour lequel il veut se servir du travail des Pères qui l'ont commencé. Certainement qu'il y a encore bien des choses dans leurs écrits, mais on y sent partout le levain de la vie nouvelle. Quelle vie! quel feu dans Tertulien! quelle grande vue d'ensemble dans Origène commentateur et explicateur des plus grandes vues de l'Apôtre Paul! Ce que j'ai dit de la peine de retirer ces trésors de la poussière séculaire dans laquelle ils sont ensevelis se rapporte principalement au style et au langage de ces bons Pères, et aussi à ce qui tient à l'élément terreux qui mêle le pur métal et qu'il faudrait savoir en séparer. Je ne puis du reste répondre de la manière dont mes impressions sont rendues par mes traducteurs. M^{rs} Howitt est une bonne traductrice en général, mais fait quelquefois d'immenses méprises. Quant aux traducteurs français ils me traitent que c'est une pitié! Ainsi, d'après une telle traduction Ch. Secretan me cite (et me reproche) une phrase que je n'ai jamais dite: »que ceux qui annoncent le Sauveur manqueront leur but parce qu'ils parlent trop du péché.»

Ce que j'ai dit est ceci: pourquoi Thekla ceux qui veulent conduire les hommes au Sauveur, parlent-ils si exclusivement du péché et pas aussi de la souffrance? Et pour cela j'y tiens. Nous sommes enveloppés depuis (et avant) notre naissance dans un tissu d'infortunes et de misères, dont une quantité d'hommes souffrent en grande disproportion avec leur état de péché actuel. Que de maladies et de morts ou vies épouvantables chez des enfants, des êtres opprimés et faibles, victimes du malheur ou de la méchanceté. Depuis Job jusqu'à Byron, ce cri s'est fait entendre dans l'humanité, accusant la justice de Dieu. Et les prédicateurs de l'Evangile qui ne veulent point y prendre garde, ni prêcher »la bonne nouvelle» ainsi que l'action de Jesus Christ tournée vers ce côté de la vie humaine, manqueront leur mission, et feront naître des sceptiques, des déistes ou des athéistes. Lisez ma chère Louise, si vous en avez l'occasion un petit drame que j'écrivis il y a quelques années et qui a pour titre: Trälinnan (ou l'esclave) en anglais: the Bondmaid. Vous y trouverez les mythes de l'ancienne religion scandinave, et le cri dont j'ai parlé dans l'Esclave Kumba cri qui demande la révélation de Dieu comme elle nous a été donnée, dans la Grande Victime. La Grande Victime qui, innocente

est venu souffrir avec nous, et, dans ses souffrances même nous expliquer le Père; elle seule peut tout concilier, justifier Dieu en restaurant l'humanité et la nature. Je ne puis m'expliquer ici plus entièrement sur ce sujet. Je le ferai dans ma lettre à Secrétan, et plus encore, si Dieu le permet, dans mon Journal de Jérusalem. Car, il a plu à Dieu de me faire connaître le Sauveur surtout de ce côté là, et par Lui, d'arriver à la paix en lui.

Je vois souvent les diaconesses. Elles sont charmantes, et leur maison avec ses enfants heureux un vrai séjour de paix et de bonne volonté.

Aujourd'hui je donne une petite fête à nos enfants, et nous allons tous pour cela aux bosquets d'Oliviers qui se trouvent hors de la porte de Damasque.

Dans peu de jours je quitte Jérusalem après un séjour de plus de quatre mois. De Jaffa, j'irai à Caïphe, au mont Carmel, ou je n'oublierai pas la question de votre bon Père! S'il plait à Dieu, j'y répondrai d'Athènes. Et maintenant adieu ma bien chère petite soeur suisse! Que Dieu te bénisse dans tous ceux que tu aimes et dans l'accomplissement du désir le plus intense de ton coeur. Salue affectueusement tes excellents parents, notre Nancy, ton mari, M^{elle} Gros Jean, M^{elle} Cellierier de la part de ta vieille amie et soeur Suédoise

Fredrika Bremer

1030. Till Secrétan.

Jerusalem 23 Mai 1859.
Mont Zion

Je reçus votre lettre du 21 Mars, mon chère Professeur, comme on reçoit un appel de Dieu. C'était à l'entrée de la semaine sainte, et l'exhortation si sérieuse que vous m'y faites de méditer le sacrifice de la grande Victime dans ses rapports au péchés de l'humanité, plus profondément que je ne l'avait fait jusque-là, cette exhortation, je l'acceptai, et je la suivis religieusement. Je vecus tout ce temps en grande retraite lisant avec toute l'attantion dont je suis capable et ce que vous même et ce que d'autres auteurs éminens et sérieux ont écrit sur ce sujet, et tachant de toutes manières de me tenir prête a recevoir telle lumière ou verité que Dieu voudrait bien accorder a mes désirs et a mes prières. Et je crois que ce temps de concentration sur le mystère de la croix ne fut pas sans fruit pour moi, bien qu'il ne m'est pas possible de le saisir, fondamentalement, d'un autre coté ou d'autre manière que je le saisis, ou qu'il me saisit, la première fois que je rencontraï sur mon chemin le Sauveur, et que la vie me devint claire et chère par lui. Mais il me semble que je comprend plus clairement et plus simplement la doctrine du sacrifice et de

la redemption dans ses rapports au deux grandes dissonances de l'existence terrestre: le peché et la souffrance. Cependant je sens bien qu'il y a la des profondeurs ou je ne pénétre pas, mais je ne vois pas que mes doctes précepteurs y ont pénétré mieux. Ou s'il y ont pénétré, je ne voit pas qu'ils en sont sortis.

Voici ce que je comprend: Si les suites de la chute première étaient tels qu'ils amenaient une précipitation, conduisant a un entier éloignement de Dieu et de son royaume (ou de sa vie): si par suite l'obscurcissement moral et spirituel devenaient tels que le sens de la vie et de la mort étaient perdus pour les humains; qu'ils ne pouvaient plus voir ni comprendre le Père, ni eux mêmes, leur but et le monde — alors le genre humain serait perdu a jamais sans l'intervention du Dieu rédempteur.

En fixant mes yeux sur la grande victime je me demande si, avec la conscience que j'ai de la vie et de ses misères et ténèbres, je pourrai me passer de cette victime sur la croix? Je me repond que non. Non, car par elle seule je comprend, je vois le Père et je puis l'aimer. Je vois en J. Ch. Dieu, le coeur compatissant du Père, qui se donne pour régénérer ses enfans perdus. Je vois en J. Ch. homme, fils de Dieu, encore le père qui a travers toutes les douleurs, a travers les ombres et agonies de la mort est toujours prés, toujours Père et qui enfin remporte la victoire sur les tenebres de la vie et de la mort.

Le «consummatum est» est pour moi dans ceci que Dieu s'étant identifié avec l'humanité dans les plus grandes profondeurs de ses miseres, èst en même temps (par la même) revelé dans sa saintete et dans son amour, et ainsi pleinement expliqué*) sur la terre et devant les hommes. S'expliquant ainsi lui même sur son coeur et sa volonté il a expliqué le monde et son but. Cette connaissance inspire aux hommes une nouvelle vue, cet amour un nouvel amour et une nouvelle volonté.

Mais cette consommation du coté de Dieu, est (pour ma vue) le dernier acte terrestre de l'action redemptrice commencée au moment même de la chute par Le Verbe rédempteur et dont nous voyons les effets dans toutes les aspirations du genre humain avant J. Ch dans les sères du bon ou du beau. Partout et dans tous les ages ou je vois des lumieres de vérité ou des actions de désintéressement et d'amour je vois des influences du Verbe rédempteur qui vint au secours des aspirations et soupirs de l'humanité, le Verbe qui se fit chair en J. Ch. et je pense que c'est la, aussi, la théologie

*) le mot expliqué förklarad en Suedois veut aussi dire glorifié.

de St. Jean. Seulement ainsi, le Redempteur me devient un redempteur général, universel pour toute la race humaine et toute la terre. Je pense que Vous aussi le voyez ainsi.

Venons en a la question spéciale sur laquelle nous differons. Mais pour ce que je dirai comme pour ce que je viens de dire, je sens que j'aurai besoin de votre indulgence et de votre bonne Volonté pour me bien comprendre, car j'écris dans une langue qui m'est étrangère, et il est d'ailleurs difficile de s'exprimer exactement en pareilles matières. Je me place sur le terrain même que vous avez si puissamment désigné comme le seul ou puisse se vider finalement les questions de cette espèce: le terrain de la conscience chrétienne, ou pleine et concrète.

Elle, de concert avec l'observation des faits m'a appris a connaitre le pêché et le malheur, ou la souffrance, comme les deux grandes anomalies de la vie, qui ne doivent pas être.

Vous dites que la conscience de l'humanité temoigne qu'elle se sent responsable du pêché, et du malheur ou de la souffrance, comme suites du pêché, et que cette conscience doit être celle de tout homme.

Je vous accorde que cette conscience du pêché est de tous les temps dans l'humanité, et se manifeste dans tous les peuples. Les sacrifices, prières, oeuvres pies expiatoires, etc. en font preuve. Mais ce n'est pas la seule conscience, la seule voix de l'humanité en cette question. Une autre voix, un cri perçant la traverse depuis le matin (levant) jusque couchant, depuis Job jusque à Byron, un cri qui accuse le destin ou les Dieux de souffrances immeritees, de douleurs injustement infligees aux humains et demandent: pourquoi? pourquoi?! —

Un immense choeur de voix humaines se joint a eux repetant avec pleurs ou imprécations: »pourquoi? pourquoi?!« — —

Job parle pour lui même seulement, et se laisse fermer la bouche par les tours de force d'un vrai despote oriental, et consoler comme jamais âme de nos jours voudrait être consolée. Le cri jetté par Byron corespond a la sympathie développée dans l'humanité par l'action même du Christianisme: C'est la Mère qui au moment d'être engloutie dans les flots du deluge s'écrie: »je ne t'implore pas pour moi. Dieu terrible! Je me reconnais impure. Mais que t'a fait mon enfant, mon petit enfant?» etc. . . .

Cher Amil Je suis frappée, je suis touchée même de l'énergie avec laquelle vous tenez a votre systeme, de la consequence devant laquelle vous ne reculez pas quant vous dites: »Si dans le plus grand des malheurs vous ne pouvez pas dire de vous même et de tout autre homme: nous avons mérité notre malheur et davantage. Dieu nous

corrige; son amour parait dans nos souffrances, car nous avons besoin de cela, il me semble impossible» etc etc.

Et cependant je doute que vous auriez le courage de soutenir votre thèse si le sort vous en demandait une sévère application. Je doute que si p. ex. votre petite Louise fut mordue par un chien enragé, ou traitée comme le fut, une nuit, une pauvre jeune fille dans les rues de Neuchatèl, et qui en mourut, je doute que vous auriez le courage ou la cruauté de dire: »elle a mérité tout cela et davantage!»... Pourtant des faits semblables sont de tous les jours et de tous les pays! Il y a en Palestine comme en Suisse des victimes du malheur ou de la méchanceté qui souffrent d'une manière tout à fait en disproportion avec leur état de péché actuel. C'est que le Mal est devenu un chien enragé qui ayant brisé sa chaîne court le monde mordant à droite et à gauche quiconque il trouve sur sa route.

Comment, croyant cela, je puis me reconcilier avec le malheur?! — Je ne le puis que par Jesus Christ qui, innocent est venu prendre part à notre sort en ce qu'il a de plus terrible, et souffrir comme s'il aurait été coupable; et par la connaissance que le malheur (dans la main de Dieu) devient un moyen de développement. Je l'ai profondément reconnu dans ma propre vie: »Bienheureux ceux qui pleurent car ils seront consolés!»

Jesus Christ victime m'a sauvé, moi, de la haine de l'existence de l'amertume contre Dieu. Le participateur volontaire des souffrances humaines*) m'est devenu Consolateur et rédempteur. Depuis j'ai voulu vivre pour — lui!

La phrase que vous (ou que mon traducteur Français) m'attribue: »que ceux qui annoncent le Sauveur manqueront leur but parcequ'ils parlent trop du péché», croyez moi, cher Ami, je ne l'ai pas dite; c'est par trop stupide! Ce que j'ai dit est ceci: »Pourquoi, ceux qui veulent amener des Âmes au Sauveur, parlent ils tant exclusivement du péché, et pas aussi de la souffrance?» Et pour cela j'y tiens. Et je persiste à dire que les prédicateurs de l'Evangile qui ne voudront pas faire attention au désordre moral que proclament les voix de Job et de Byron, (en cela Echos fidèles des voix d'une grande partie de l'humanité) feront naître non des chrétiens croyants mais des sceptiques, des déistes ou des Athéistes. Les faits sont là. Depuis mon enfance j'en ai eu la vue frappée. Les êtres relativement bons, et surtout les faibles, souffrent sur la terre plus que les méchants. Le malheur est aveugle.

*) et qui en a triomphé pour nous en nous montrant l'autre côté de la souffrance et de la mort!

Nous sommes, par la chute, enveloppes dans les filets du desordre et du malheur. Cela devait être puisque nous sommes tous dans Adam. Mais l'histoire, la grande comme la petite, me montre que les hommes en souffrent d'une manière inegale en nul rapport avec les lois de la justice; et plus encore, la nature inconçiante, les animaux en souffrent plus injustement encore. Qui mieux que vous avez senti cela, en sondant les plaies de l'existence terestre?! Cependant vous ne me semblez pas en tenir compte quand vous venez a la theorie de la redemption. Graces a Dieu Jesus Christ en tient compte, et son action de sauveur se tourne de fait, et dans son histoire locale tout autant vers le malheur que vers le peché et le pecheur. Souvenez vous p. ex. du garçon aveugle et des paroles du Sauveur: ni lui ni ses parents ont peché, mais, etc La majeure partie des actions de J. Ch. est dirigée contre l'empire du malheur et de la souffrance qu'il traite non plus comme des jugements de Dieu (s'ils le seroient il ne devrait pas les revoquer!) mais comme des maux, qui, bien que déchainez par suite du peché ou de la chute première, maintenant tiennent a l'etat du genre humain comme maladies et atteignent indistinctement les innocens comme les coupables; et l'oeuvre de Dieu est de détruire les suites du peché aussi bien que le peché lui même. *)

Des innocents! mais il n'y en a pas parmi les hommes! dites vous. Cher Ami! *Il y en a*; il y a au moins des hommes relativement purs;**) l'observation et l'expérience le disent. Jesus Christ le dit aussi. Il faut être juste avant tout; et la grandeur de Dieu et sa bonté n'ont pas besoin d'être relevées par le moyen de nos bassesses. L'homme le meilleur, le plus consciencieux et vertueux, pourrait-il se passer du Sauveur? — Non, car sans lui il ne peut aimer Dieu assez

*) Aussi l'action redemptrice doit s'étendre sur toute la nature et sur chaque créature qui a soupilé dans l'amertume de la souffrance, ou cette action ne serait pas complète. Je ne puis vous dire ici comment elle me semble pouvoir s'appliquer a toute créature souffrante, mais j'ai la dessus une theorie qui me semble consolante et repondant a l'idéal de la Justice et de la bonte du Créateur. Sans cela le Sauveur ne me serait pas un Sauveur suffisant a tout.

**) Comment cela se peut-il si nous avons tous eu part de la souillure d'Adam? Je ne sais. Mais je sais que je ne peut ni doit fermer mes yeux a l'evidence. Il y [a] parmi les hommes des natures, des coeurs vraiment angeliques. Ce fait ne pourrait-il pas être expliqué par le travail de generations antérieures? —

pour arriver jusque a lui. *) Non, car il est enveloppé dans le sort de sa race, et s'il n'en souffre pas directement par le peché, il en souffre par ses suites: le malheur et la mort. Nathanael, Marie, le bon Cornélius ont besoin du sauveur tout aussi bien que le malfaiteur sur la croix, mais il y a difference dans son action directe sur les uns et pour l'autre. Dans le père de Rosa (pour en revenir a mes moutons) j'ai voulu montrer comment même l'homme juste et bon ne peut se passer du Christ sauveur. Mais votre critique me fait voir que j'ai trop peu expliqué ce qui a du se passer dans son âme, et mon traducteur francais a certainement aidé a l'offusquer encore. (Ces traducteurs francais me traitent que c'est une pitie)!

Je crois maintenant en avoir dit assez pour explique[r] et — peut être — pour justifier devant vous ma conception du Sauveur. Mais si mon expérience de la vie me porte a y voir plus encore le Malheur que le peché, je vous prie de croire que c'est bien moins en mon propre nom qu'en celui d'autrui que je proteste contre la theorie dite orthodoxe du peché. De »la haine« je ne puis en avoir pour moi même, aussi peu que je puis »hair mon pere et ma mère«, et ce serait bien le comble de la confusion de ne pas distinguer dans ces recommandations de J. Ch. la signification relative a l'amour pour lui, de ces fortes expressions, qui seule peut les justifier devant la conscience et la loi primitive: »honore ton père et ta mere!« — »Aime ton prochain comme toi même!«

Quand au »mépris« de moi même que vous me reccomendez, j'en ai suffisamment, je crois, pour vous inspirer un peu d'estime, mais je l'avoue, j'ai encore plus de pitié, en me sentant constamment tant au dessous de mon idéal et de ma bonne Volonte! »Mourir a nous mêmes!« Les ministres de la religion ne cessent de nous le reccomender. Pour cela nous pourrions bien leur repondre: »êtes vous bien mort vous même, qui tant me reccomendez de mourrir?« »Mourons vite!« C'est aisé a dire. Est-ce aisé, est-ce même possible de le faire par la seule volonte et sans une grace toute surnaturelle? — Ah! si vous saviez combien j'ai désiré de mourir ainsi, si vous saviez combien de plans, combien d'essais j'ai fait pour arriver a cette mort, et comme toujours j'ai été repoussé et poussée de nouveau dans cette carriere dont au fond je ne me souciai pas et qui est bien la plus opposée du monde a la haute vie chretienne, la vie cachée en Dieu, je veux dire la carriere des belles lettres.

*) C'est a dire au Père, dans le lieu le plus saint. Pour tous ceux qui aspirent au ciel il y a des demeures dans le royaume des cieux, ainsi je crois; mais nul ne vient au Pere que par J. Christ, ou sans être né de nouveau en lui.

Mais je ne veux pas vous entretenir aujourd'hui de moi. Je voudrai seulement que vous vouliez croire que ce n'est pas de «mes mérites» que je m'occupe ici. Mais c'est égal; car que nous soyons occupées de nos merites ou de nos démerites, de nos gloires et de nos misères, toujours c'est la préoccupation de notre moi et de ses petites affaires qui parait chose piteuse sur ces lieux où J. Ch. vecut occupé par une seule et grande pensée (affaire): la reconciliation de Dieu et des hommes! Votre admonition était, en cela, tout a fait juste et opportune, et renforça la voix de ma propre conscience. J'en avais besoin et je vous en remercie sincerement et affectueusement!

Il y a quelques mots dans votre lettre qui, avec la charmante douceur et grace de sa fin m'a causé un sentiment de satisfaction et de joie sans mélange. C'est la bonne nouvelle que vous êtes mieux, véritablement mieux, que vous êtes dans le chemin du retablissement. Que Dieu en soit loué, le Dieu de santé (comme de sainteté,) de ce qu'il est venu a vous et vous a de nouveau fait sentir son souffle! Combien je m'en rejouis! Mais que dites vous donc? Que je vous ai exhortée a la joie? Ah Dieu ne plaise! Il ne peut y avoir telle parole dans ma lettre précédente. Trop profondement je sens l'empire de la souffrance. Ce contre quoi elle fait protestation est simplement contre l'état de prosternation que votre lettre semblait vouloir prêcher comme l'état normal et seul convenable de tout être humain. Si je me sens légère — peut-être trop par fois — c'est que je crois dans les richesses ineffables du Coeur de Dieu, que je crois en Christ.

Je voudrai vous parler de la terre sainte qui fut sa patrie terrestre, car bien que ses villes sont abbatues et ses temples detruits, tellement qu'il reste a peine pierre sur pierre, la terre est la même, les montagnes, et les fleuves, la nature sont les mêmes qu'aux jours du Sauveur, et portent témoignage. Et quelle terre porte des montagnes comme celle de la Palestine, depuis le Sinai jusque au Libanon?! Nebo, Ebal et Garizim, Carmel, Thabor, Hermon! Des pas et des paroles divines ont marqué leurs hauteurs au dessus de toutes les hauteurs de la terre. Le Mont des Oliviers, oh chère Ami! que ne puisse-je vous y conduire, ou y monter avec vous, m'asseoir avec vous sous ses arbres verts, et y contempler avec vous les derniers discours du Sauveur prononcés sur cette montagne? Et de la contempler, avec vous, la grande et unique vue qu'elle presente: de Jerusalem, ses vallées et collines, du désert de Juda, de la mer morte, de la Vallée du Jourdan, et de la magnifique chaîne des montagnes de Moab! Ce lieu et cette vue sont incomparables par leur nature et leurs mémoires. Ainsi le sont la plaine du Jourdan, entre les

hautes chaines des montagnes de Juda et de Moab, et son fleuve rapide au milieu de verts bosquets. *) Je joins ici une petite photographie tres fidele du jardin de Gethsemane au pied du Mont des Oliviers un peu apres avoir passe le Kidron. C'est maintenant un enclos ou l'on preserve huit vieux arbres Oliviers et ou l'on cultive des buissons et herbes symboliques. Jerusalem m'a semblé une ville assez triste, sale, et dénuée de beauté, mais interessante par sa population orientale et pittoresque, surtout durant les mois ou les pèlerins y affluent de tous les pays chrétiens autour de la Palestine. Mais le barbarisme de la religion de l'église Greque est encore pire que celui de Rome. La scene du feu Sacré (a pâques) est quelque chose d'incroyable.

L'Eglise Evangelique a Jerusalem offre une face tout a fait respectable, et bien que sa theologie soit étroite, elle prêche le Sauveur d'une maniere bien autrement vraie que les églises Catholiques et Greques, elle a un culte en esprit et vérité. Et dans son beau petit temple sur le Mont Sion on peut être vraiment edifié. Sa petite congregation d'environ 200 âmes, a beaucoup de »meetings» pour des prières, chants sacrés, explications de la bible, oeuvres pieuses etc. Cependant il y manque quelque chose — de la vie, de l'air!! Et je m'y sens tant soit peu étouffée ou enuyée. On y parle beaucoup de ses pêchés, de sa totale corruption, et on est tres content de soi même. On y parle beaucoup de l'amour du prochain et on y est extremement occupée de ses propres aises et comforts. Les deux personnes qui m'inspirent le plus de sympathie sont M^{me} Gobat et M^{me} Finn (femme du Consul anglais) mais ces dames ne se voient pas, et sont en opposition a cause de leurs Maris. Enfin je me suis sentie a Jerusalem plus seule que dans aucun autre lieu sur la terre (du coté des hommes). Mais ces temps de solitude nous sont salutaires. J'ai beaucoup lu ici, et des livres precieux. Aucun ouvrage ne m'a fait plus d'impression que la Cabbala Juive par sa profonde doctrine sur le Verbe et son action. Je puis dire que cette philosophie, a demi payenne, m'a aidé a mieux comprendre la personne du Sauveur.

Pour les deux grands temples de Jerusalem, l'Eglise du saint Sepulchre (mais qui n'est point située sur le calvaire du Seigneur) et

*) J'y fus avant paques avec plus de 4000 pelerins Grècs de toutes nations orientales, qui y vont pour se plonger (se purifier!) dans ses eaux. A la mer morte je pus voir les ombres sinistres de Sodom et de Gomhorra, et vis a vis en plein soleil l'oasis d'Engeddi, la terre pure des Essènes, ces avantcoureur des Chretiens! Le gout de l'eau de la Mer Morte est abominable au dessus de tout ce que l'on peut se figurer. Elle brule et donne des nausées en même temps.

le Mosque d'Omar véritablement situé sur la place de l'ancien temple de Solomon je vous en dirai seulement que je crois certainement que le culte le plus payen est celui qui est rendu dans le premier, dans l'église dite Chretienne. Pour des descriptions vous en trouverez assez et meilleures que je ne puis les faire.

Les Arabes, ou la population Mussulmane en Palestine fait voir une lune en décroissance. Ils se font la guerre de Sheik a Sheik, de Village a Village, et se detruisent mutuellement. La population qui augmante, et qui, sous l'ombre des couvents prend de plus en [plus] possession de la terre et la cultive bien est la population dite Greque, venant des provinces turques et russes au Nord de la Palestine. L'Influence Européene commence a être de plus en plus sentie a Jerusalem depuis l'établissement des Consulats. Je vois dans ce moment les drapeaux de leurs differentes nations flotter au dessus des coupoles grises de la Cité, ce qui fait un effet vivifiant, même dans ce temp de Sirocco étouffant. Le grand Duc de Russie, Constantin, vient de quitter Jerusalem avec son épouse après une visite d'environ une semaine. Les Arabes disent, en general, que le Dieu des Mussulmans est devenu un Franc; (ainsi il nomment les Europeens). Pour les Juifs, ils ont a Jerusalem une existence presque parasite, vivant en grande partie de secours accordéz par leur concitoyens riches en Europe. Quelquefois on voit se promener dans les rues des Rabbis, en costumes magnifiques, et ceux la ont l'air de vrais Pharisées, et — le sont aussi, à ce que l'on me dit. Les missions Cato- liques, Greques et Evangeliques font, tous les ans, des proselytes parmi les Juifs et les Arabes; et le feraient bien davantage, je pense, si elles savaient annoncer le Sauveur d'une maniere plus simple et plus intime. Mais le formalisme est en force encore, même dans l'église dite Evangelique.

Si vous sortez des rues sales, étroites et mal pavées de Jerusalem pour prendre l'air hors de ses murs, vous rencontrez de tous cotés des cimétieres, partout des »Memento mori!» Ils sont semés a l'entour de Jerusalem par ses Populations Juives, mussulmanes, Catholiques et Greques. Ils ne sont pas entoures de murs mais semés en pleine campagne. Jerusalem s'élève du milieu d'une vraie Nécropolis. Mais l'oeuil plane, avec plaisir, dans les grandes vues au dessus de ses collines et Vallées; et de belles plantations d'Oliviers et de Muriers jouissent la vue en plusieurs endroits. Sous ces arbres, et dans ces champs vous pouvez voir assis, ou se promenant, des groupes de figures toutes blanches, ressemblant pas mal a des morts en linceul, sortant des tombeaux. Ce sont des Harems de dames Arabes, prenant l'air, mais enveloppés dans un vetement ou manteau de coton

blanc et le visage couvert comme si elles craignaient l'air et la vie. Et les pauvres âmes! elles sont ce qu'elles paraissent — a demi ensevelies. Mais de tout cela je vous parlerai peut-être un jour plus au long.

Dans quelques jours je quitte Jerusalem pour la Galilée, d'ou, apres avoir visité Nazareth et le lac de Genesareth je vais a Beyruth, au Mont Liban, et puis je dis adieu a la Palestine. De la je compte me rendre en Grèce saluer la terre qui a porté les pas de Pythagore et de Socrates, d'Aristide et de Timoleon, d'Eschyle et de Sophocles, saluer aussi la nouvelle humanité qui àpresant s'élève dans la nouvelle Grèce. Et puis — je retourne à la maison à Stockholm.

J'espère y être avant la fin de l'été. Laissez moi espérer d'y trouver de vos nouvelles et ainsi de m'y sentir plus riche et plus heureuse en vous retrouvant la et vous retrouvant comme mon Ami! Les nouvelles de la Guerre entre la France, Le Piedmont et l'Autriche, nous sont parvenues dans notre coin d'Orient, et rend les courses des voyageurs incertaines. Je ne querellerais pas avec le sort s'il me forçait a reprendre le Chemin de la Suisse pour arriver en Allemagne et par la en Suede. Cependant ma destination est d'aller d'Athènes a Trieste.

Adieu pour le present cher et précieux Ami! Que Dieu vous continue ses graces restaurantes! Saluez affectueusement votre excel-lante femme et vos filles de la part de votre reconnaissante Amie et soeur Suédoise

Fredrika Bremer

1031. Till Louise Thomas.

Caïpha ce 13 Juin 1859

C'est de l'antique Porphyria au pied du mont Carmel que je répondrai ma petite soeur à la question de ton père: si du mont Carmel on peut voir le lac de Génésareth? Non, impossible; pas même de sa plus haute éminence (qui d'ailleurs n'est pas bien haute!) Même du Thabor, près de Nazareth, on ne peut pas voir le lac, tant il est couché profondément entre les collines comme au fond d'un bassin. Je l'ai vu néanmoins, j'ai touché ses eaux de mes mains, et j'en reviens maintenant après une course aussi aventureuse qu'heureuse. Ah! ma petite Louise même ici Dieu avec moi et pour moi, car Il m'a bien protégée dans ce voyage que, je l'avoue j'ai souvent fait avec un coeur tremblant. Car je l'ai fait toute seule, à cheval, avec un Muckari (ou conducteur arabe) qui savait un peu d'italien, et toujours en danger ou des chemins ou des Bédouins. Mais je n'ai pu trouver ni meilleure occasion, ni compagnie de voyage, et je voulais aller à Nazareth et à Génésareth, et j'y suis allée; et tout est allé admirablement bien. Mon plus grand tourment a été les puces qui m'ont rendu

le sommeil à peu près impossible. Mais puces et fatigue, journées brulantes et nuits blanches, ah!... qu'elles ont été bien rachetées par l'intérêt et le charme des lieux saints que j'ai visités! Je n'aurais pas voulu avoir ces jouissances à meilleur prix, et ma situation de pèlerine solitaire me rendait tout plus impressif. J'étais seule au berceau du Sauveur, seule sur les rivages du lac où il a vécu et enseigné, seule sur le Thabor, seule comme Marie à ses pieds, et personne entre Lui et moi, qui voulait uniquement le contempler et l'entendre.

Après quatre jours passés délicieusement au Couvent du Mont Carmel, parfaitement soignée et servie par les bons Pères du couvent, j'entrepris mon voyage à terre vers la Galilée. J'y donnai sept jours. Bien souvent pendant ces jours je pensais à vous, et combien vous, jeune, forte et courageuse aurai joui de ce voyage qui pour moi était si fatigant et dont cependant je puis aussi jouir profondément, quelquefois même à cheval! Tel fut le moment où pour la première fois j'aperçus le lac de Genezareth au fond de ses doubles rangées de collines et de montagnes. Il me rappelle le lac Léman, et plus je le vis ici, plus cette ressemblance me parut frappante quoique le Léman soit plus grand, et ses montagnes environnantes plus grandioses.

Cependant les montagnes du Bashan à l'Est et du Liban au Nord sont grandes et belles aussi, surtout le Sannin ou la cîme la plus haute et neigeuse du Liban. Des villes, qui, autrefois, bordaient le lac: Capernaüm, Chorazin, Bethsaida etc. plus de vestige! Les bords du lac sont abandonnés et sauvages. Tibérias seule reste avec ses palmiers et ses ruines et une population d'Arabes, de Juifs et de Chrétiens grecs dont la vie et les costumes contrastent étrangement avec la solitude du lac et de ses environs. Les deux soirées que je passai là, à contempler cette vie sur les toits, toute de petites jouissances et de mollesse en la comparant avec la vie et la grande pensée de Celui qui a laissé en ces lieux une éternelle mémoire; ces heures au coucher du soleil me furent les plus précieuses de mon pèlerinage. Les coupoles de Safed paraissent sur une haute montagne au Nord parmi les montagnes du Liban. Au Sud quelques maisons blanches près du rivage désignent les bains chauds de Tibérias. L'eau sort de la terre toute bouillante; dans le bain elle me sembla brulante encore. Cependant le bain me fut rafraîchissant.

Nazareth est couchée au milieu de ses collines comme un enfant dans son berceau. La ville est sale comme toutes ces villes de l'Orient, mais la vallée est jolie. Des bosquets d'oliviers, de figuiers et de caroubas y sont semés au milieu des champs; des haies de cactus côtoient les collines. La récolte du blé s'y faisait dans ce moment. Anes et chameaux, hommes et enfants, tout semblait en jouir. La petite vallée est tout à fait entourée et comme enfermée par les collines, comme pour une vie paisible et gardée. Et ainsi, elle était du temps de l'enfant sauveur qui y fut élevé. La tradition dit que les bonnes femmes de Nazareth, quand elles étaient tristes ou avaient des soucis, avaient l'usage de dire: «Allons voir le fils de Marie!» Elles allaient et revenaient consolées et fortifiées. C'est joli n'est ce pas?

Le Thabor est le prince des collines de la Palestine et... du monde. C'est un autel géant tout couronné de verdure. Je n'ai pas vu de montagne plus belle, avec de plus beaux arbres (tout au haut un parc mag-

nifique!) et avec de plus grandes vues de tous côtés. De là, on embrasse toute la Palestine, depuis les montagnes du Liban jusqu'à celles de Juda, depuis celles du Hauran et jusqu'à la Méditerranée. Entre, sont les grandes plaines de Sharon, d'Esdraelon etc. Il ne manque que de l'eau dans ce grand tableau.

Ce fut le matin du jour de la Pentecôte que je montai le Thabor. Seule, sous un des grands chênes au haut de la colline, j'y passai une demi heure qui me fut bien riche et douce. Il y a eu une ville fortifiée sur le sommet de la montagne, à présent, il n'y a que des ruines.

Et maintenant ma Louise, je suis au moment de quitter pour toujours la terre Sainte. La dernière de ses villes au Nord, St Jean d'Acre, se voit de mes fenêtres, sur le bord de la mer, à trois heures d'ici. Demain, Dieu aidant, je serai à Beyrouth au pied du Liban. A présent je suis dans la maison du Missionnaire M^r Kelly et de sa femme, où je reçois une hospitalité charmante parce qu'elle vient du coeur, et de la part de personnes bien bonnes, bien aimables!

De tous côtés, il nous vient des rumeurs de guerre de l'Europe et à présent de l'Asie! Saïd Pacha vice roi d'Egypte semble vouloir se rendre maître de la Palestine. Il vient d'arriver à Beyrouth avec sept vaisseaux de guerre.

Beyrouth au Liban 24 Juin

S'il plait à Dieu ma petite soeur, l'excursion que je fis hier dans le Liban sera la dernière que je fais à quatre pieds, au moins dans ce pays-ci; car ces courses sont terriblement fatigantes. Vous n'avez pas l'idée des chemins break necks (casse cou) par lesquels il faut passer pour arriver quelque part! —

Cependant elle fut bien jolie, bien intéressante cette course au travers de riantes collines et vallées et sur les sentiers pierreux du Liban. Je sais maintenant à peu près ce que c'est que le Liban, cet Elephant parmi les montagnes de la terre; ce Liban qui porte un demi-million d'hommes sur son large dos. J'ai vu ses collines cultivées en terrasses, riches de tous les fruits de la Syrie, ses jolis bois de pins, ses déserts de rochers arides; ses palais des émirs, ses femmes Druses, ses sommets rayés et tachetés de neige, ses maisonnettes et ses couvents sur les versants ou sommets des collines; je suis maintenant en repos au sujet du Liban quoique je n'aie vu ni ses cèdres antiques ni sa vue, à perte de vue des sommets du Sannin ou du Hermon. Pour Beyrouth où l'hospitalité la plus aimable m'a retenue pendant huit jours, dans la maison du Consul de Prusse M^r Weber, c'est la ville la plus jolie, la plus agréable que j'aie vue en Orient, et cela grâce à l'influence Européenne. Ici, je dis adieu à la Syrie (que je vais pourtant encore côtoyer pendant deux ou trois jours) et puis, je verrai l'Asie mineure, grande de nature et de mémoires.

Mitilène (Lesbos) ce 8 Juille

Salut petite soeur, de cette Ile enchanteresse, la plus belle des îles de la Grèce, digne d'être le berceau des sages et des poètes. Depuis quatre

jours que je suis ici, je suis dans l'enchantement de voir quelque chose de si parfaitement beau et joli que cette île de Mitilène (la patrie de Pittacus et de Sapho.) Vues grandioses, belles montagnes, bois touffus, charmantes solitudes, rians coteaux et villages, fraîches fontaines, végétation riche et fleurie, sites variés et toujours romantiques, air frais et salubre, bains bienfaisants, rien n'y manque de ce qui donne du charme à la vie (excepté peut-être une société cultivée) et je suis tout étonnée de me trouver ici à peu près solitaire, et l'île sans visiteurs étrangers et sans hôtels locaux pour les recevoir. J'ai voulu connaître une des îles de l'Archipel grec, et ma bonne fortune veut que la plus jolie d'entre elles se trouve à quelques heures de Smyrne. Je suis donc venue ici et je retourne à Smyrne aujourd'hui pour assister au grand examen dans le pensionnat des diaconesses de cette ville; établissement bien remarquable, et qui, à présent tient le premier rang entre les établissements dans cette partie de l'Orient pour l'éducation des jeunes filles. Ce que j'en ai déjà vu, m'inspire une haute idée sur le développement moral et physique qu'il donne aux élèves. Il y a quelque chose de pur et de frais, et d'élégant en même temps dans cet établissement qui fait du bien à voir et à sentir. C'est une chambre haute et un vrai jardin de fleurs à la fois. Pour l'instruction, elle laisse à désirer. Serait-elle vraie cette remarque critique que me fit un soir votre M^r Bungener (de critique mémoire) que les institutrices n'arrivent dans leurs connaissances qu'à un à peu près! Je me récriai alors, et cependant... il pourrait avoir raison, quand il s'agit de sciences exactes. Mais est-ce leur faute ou celle de leur éducation?

J'ai vécu ici, dans la maison d'une pauvre orpheline «la Smaragda» mais qui cependant a sa maison (car suivant une ancienne coutume, chaque jeune fille doit avoir sa maison ou sa demi maison) et j'ai vu la vie des petites gens ici; vie bien monotone, bien endurcissante; et celle des riches ne l'est guère moins faute de culture intellectuelle; mais qui commence à s'ouvrir à l'allure du mouvement et du progrès, apportée par les grands vapeurs de toutes les parties du monde qui mouillent dans le port. Les jeunes filles commencent à vouloir apprendre quelque chose de plus que les travaux de l'aiguille et parlent des pensionnats de Smyrne et d'Athènes. Les vieilles mamans et tantes sont curieuses et bavardes et ont des voix glapissantes qui font peur. [— — —]

Athènes ce 5 Août

Est-il possible ma petite soeur que j'aie laissé passer plus d'un mois entre le jour où je vous écrivis à Lesbos et ce jour où je vous écris de la ville de Socrate et de Phidias. J'en suis tout étonnée et toute fâchée, car de terribles accidents ont eu lieu dernièrement sur les mers qui baignent la Syrie, et tu as pu me croire coulée à fond avec les malheureux passagers du Kars ou de la Silistria. Pardon ma Louise de t'avoir laissée si longtemps sans nouvelles pendant que moi, je voltigeai de fleur en fleur sur les rivages de l'Asie Mineure et du Bosphore, tout étonnée de mon bonheur et de tant de richesses inattendues de la part des choses et des hommes! J'ai été dans un palais enchanté depuis plus d'un mois, ma Louise, ce qui est délicieux mais qui a pour effet mauvais de vous absorber et de vous faire oublier le temps qui passe. Et puis, après, il est

difficile de dire ce que l'on a vu et entendu. Tout se confond comme dans un rêve doré ou un conte des mille et une nuits. De même dans ma vie à Constantinople et sur le Bosphore. Cependant, en y regardant de plus près, des figures et des terres se détachent. D'abord, un original Anglais, qui, à propos de bottes se fait mon chevalier et se voue à moi avec la sollicitude d'un fils, et me conduit partout où je veux aller, à la mer noire, aux Eaux-douces de l'Europe, de l'Asie, voir le Sultan, les Derviches, les belles dames turques etc. Puis Constantinople dans sa beauté, Aja Sophia dans sa grandeur, sans égale sur la terre, les Derviches tourneurs et les Derviches hurleurs dans leurs aspirations et leurs folies. Le Sultan qui s'appelle l'Ombre de Dieu, et qui est à peine l'ombre d'un homme, pauvre enfant du Sérail et du despotisme impuissant; les scènes pittoresques de la Corne d'Or, couronnés par les Champs Elisées du beau monde turc à la jolie promenade appelée «les Eaux Douces de l'Europe» puis le Bosphore d'unique mémoire, le beau Bosphore où l'Asie et l'Europe vivent en fête continuelle ensemble, depuis la Mer blanche (la Mer de Marmara) jusqu'à la Mer Noire; et où j'ai vécu heureuse dans le sein d'une famille charmante, visitant les vallées et les collines et les rivages. Puis, avec cela, une délicieuse retraite entourée de jardins, où j'ai pu lire, méditer et comprendre un peu ce que c'est que la Turquie et sa vie présente et son avenir. — Puis vingt missionnaires Américains de toutes les parties de l'Orient qui venaient apporter les nouvelles des progrès de l'Evangile dans l'Ancien monde, du pied de l'Ararat jusqu'au Bosphore; puis . . . mais en voilà assez ma petite soeur et il me faut bien finir une fois!

J'ai quitté l'Asie pour toujours. Le plus beau soleil versait des torrents de lumière toute dorée sur Constantinople, Scutari, les collines du Bosphore et les îles des princes le soir où je leur dis adieu. C'était un coup d'oeil d'une beauté toute orientale!

Me voilà à Athènes toute fraîchement débarquée; j'ai vu l'Acropole sur son rocher, avec sa physionomie de roi détrôné, mais toujours royale — triste et imposante comme la figure du vieux roi Lear dans Shakespeare.

J'ai traversé la plaine tout ondoyante de vignes et d'oliviers que le Cephissus arrose, ceinture éternellement jeune d'Athènes, d'Athènes l'immortelle, beauté ancienne et toujours nouvelle, enfin! je suis à Athènes, entourée de noms et de souvenirs qui, comme ses montagnes environnantes, nagent dans la lumière, et je me sens à la fois électrisée et oppressée par la richesse des sujets qui, ici, demande audience à l'âme, et demandent comme des souvenirs! . . . Honte et humiliation à moi si je ne puis les recevoir comme je le dois, comme âme humaine tout en me souvenant que je suis chrétienne.

Mais avant tout je suis homme et «rien d'humain ne doit m'être étranger» comme le dit si bien un des poètes de l'antiquité.

Avons-nous bien compris encore, avons nous bien reconnu ce que, pour le bien de l'humanité nous devons à cette antiquité, à son ouvrage héroïque et patient pour l'Acropolis humain?

11 Août

Je n'arrive jamais à fermer ma lettre! Enfin, aujourd'hui il faut qu'elle parte. Chère petite soeur! les choses et les intérêts se poussent ici de

manière à combler l'âme sous le poids des richesses. Mais, ah! qu'il est bon, qu'il est beau de faire avec les patriotes de la Grèce moderne des excursions aux grands lieux de la Grèce antique, et là, à l'ombre des temples et des tombeaux de causer de la vie et des [—] de cette nouvelle Grèce. C'est un chant de résurrection qui s'élève sur les ruines; c'est le phénix qui sort des cendres de son bûcher et déploie ses ailes aux feux du jour naissant!

Adieu! je t'embrasse ma Louise avec toute ta famille! Ecris moi à Stockholm. S'il plaît à Dieu, j'y serai avant la fin de Septembre, et je serai heureuse de t'y retrouver pour ainsi dire dans mon foyer, et là de causer de nouveau avec toi.

Je t'écris de Jérusalem avant mon départ, t'envoyant quelques petites feuilles et photographies. Mon livre »Père et fille« t'a bien été remis sans qu'il t'en coûtât rien? Ainsi il devait être. —

Ta vieille amie
Fredrika Bremer

1032. Till Fredrika Svedbom.

Athèn d. 1 Sept. 1859.

Min egen, kära Fredrika! Sedan jag skref dig till sist, i Jerusalem, har jag sett en hel del, och lefvat en hel del också, invertes och utvertes, ja mer än jag nu väl kan fatta och smälta, ty dertill behöfs tid och lugn. Men det får jag väl hemma i Sverige, dit jag nu styr kosan, och der jag, vill Gud, hoppas vara innan medlet af October månad. Emedlertid sänder jag härmed några blad ur min dagbok, som jag ber dig, min Fredrika, genomläsa, och sedan — tillbjuda — Aftonbladet (om Aftonbladet icke sjunkit i anda och redaktion) emot ett arfvode — hur stort må du och dess Red. bestämma. Jag önskade sända dessa blad hem, såsom ett slags förbud för mig, och med detsamma låta dem tjena att något hjälpa mig att ersätta kostnaden för mitt vistande i Constantinopel. Detta är dock en bisak. Du, min Fredrika, skall, af artikelns sednare del, lätt inse hvarföre jag sänder den, och önskar den allmängjord på detta vis, eller hvad, som dervid är mig hufvudsak. Min Svåger, som känner min handskrift och mitt — skrifslarf, åtager sig nog att genomse det sista korekturet vid tryckningen. Och du min Fredrika tar nog vänligen om hand mitt manuskript i första hand och gör dermed och derför hvad — du kan! Tack på förhand.

Det var mig hjerteligen kärt att, genom ett bref från min Svåger, höra huru han träffat dig och Ulla, att ni äro tillsammans och nu

tillsammans på landet! Huru gläder jag mig att i höst återse er båda och språka om — så mycket, att se min lilla Gudson också.

Jag hade så mycket, mycket, min Fredrika att säga dig om Grekland och Athen, som skänkt och skänka mig interesse och nöje vida öfver hvad jag väntat, men jag måste dröja dermed till dess jag får tala muntligen med dig. Nu är jag, efter nära en månads vistande i Athen och dess omgifning, åter på resande fot, men till Argos och Korinth, hvarifrån jag begifver mig till den Korinthiska viken och går der om bord för att fara till Zante och derifrån till Corfu och Triest. Från Triest gör jag en utflygt till Venedig (der jag ännu ej varit) och till Milano; från Milano reser jag till Wien och från Wien till — Stockholm! Mätte jag der få återse mina vänner friska och tillfreds! Jag längtar hem; längtar till hvila för kroppen, och lugn för själen att ordna och besinna hvad jag under resan skördat. Gud vare tack för hvad den gifvit mig hittills, och för det faderliga skydd jag rönt. Palestina, ja, det har sitt eget kapitel i min själ, icke likt något annat, på något vis.

Lef väl min egen goda Fredrika! Hälsa Lotten W. Ulla Limmell och alla vänner från din återvändande resande innerligt tillgifna Vän

Fredrika Bremer.

1033. Till Fredrika Svedbom.

Athen d. 20^{de} Sept. 1859.

Var du klarseende, min Fredrika, då du, förliden vinter, skref mig till i Jerusalem: »du will kanske blifva utrikes ett år till?!» Då, tänkte jag verkligen ej derpå. Jag önskade komma hem; jag var fast besluten att resa hem under sommaren, och ännu, för fjorton dagar sedan tänkte jag förvisso att komma hem åtminståne till hösten, och det drog mig hjertligt att återse mitt hem och mina vänner. Litet orolig hade jag emedlertid blifvit öfver min sena hemkomst, och vid tanken på de intressen och göromål som denna vinter skulle upptaga min tid i Stockholm, och hindra mig att åt redaktionen af min resdagbok egna den tid och uppmärksamhet detta fordrar. Jag tänkte ibland: »det vore dock bättre för detta arbete, nu så viktigt för mig, om jag kunde dröja denna vinter i Athén, och egna mig helt deråt!» Men huru? I ett hotél blefve det mig mycket för dyrt att lefva, och jag behöfde för vintern ett familjelif, läsning och samtal

om aftnarna o. s. v. Då nu detta ej sjelfmant erbjöd sig ville jag ej göra något för att söka det. »Skall det komma så kommer det nog!» tänkte jag, och så tog jag afsked af Athen, och begaf mig med drottningen af Greklands Hofpredikant Herr Hansen och hans fru på resan till Nauplia, Argos och Corinth, hvarifrån jag skulle resa till Outraki och derifrån, till sjöss, genom den Corinthiska viken fortsätta resan mot norden, mot Norden! Men dagarnes skönhet, resans goda verkan på Fru Hansens hälsa möjligheten att då vi nu voro flera,*) kunna göra en längre utflykt för godt pris, ändtligen lusten att se Arkadien och Lacedemonien lät oss utsträcka vår tillämnade restour vida öfver vår första plan, och så reste vi tillsammans in i Arkadien och derifrån till Sparta, en besvärlig resa, ty den måste ske till häst, på, ofta, rätt elaka stigar, öfver höga berg och djupa dalar, och med de uslaste härbergen för nätterna, men rikeligen blir man lönad genom naturscenernas egendomlighet skönhet och storhet. I synnerhet är åsynen af Spartas dal eller ofantliga slätt vid foten af Taygetus jettemur med dess hundra stenkupoler, och med den silfverklara Eurotas glänsande fram genom vingårdar och buketter af rosenlager i dalen en tafla, som en gång sedd stämplar sig i själ och sinne med en ljusbilds klarhet och bestämdhet. Det är egendomligt och stort och skönt på en gång, med kraft.

Jag kan ej säga dig, min Fredrika, huru jag njöt denna resa, som gynnades af det skönaste väder, under hvilken jag lärde känna mycket egendomligt af Greklands natur och folklif, och som, dessutom, genom Herr Hansens omsorg, blef mig trygg och lätt. Under resan blefvo Hansens och jag rätt hjertligen bekanta, och de frågade mig om jag icke skulle vilja blifva hos dem i Athen, denna vinter. De voro barnlösa, älskade ett stilla lif, och ville sörja för mig som för en moder. Jag hade, redan i Athen, lärt känna H. som en ovanligt tänkande och upplyst prestman, hvars samtal voro mig till nytta och nöje. Kort och godt, min Fredrika, jag insåg att jag för mig och det arbete jag har för handen ej kunde göra bättre än att antaga detta tillbud och — jag gjorde det. Jag visste att de goda hufvuden och händer som i Stockholm vårdat vår fruntimmersförenings angelägenheter nog skulle fortfara dermed äfven denna vinter, och, äfven af godhet för mig gifva mig denna tid för att ostörd samla och ordna mina resminnen. På detta arbete beror min enda utsigt för en mot ekonomisk knapphet tryggad ålderdom. Dessutom, min skörd af tankar och intryck har varit rik; men jag behöfver tid och tanka för att förvandla Åkerns Ax i bröd. Det kan jag hafva här.

*) en tysk professor, från Erlangen, hade slutit sig till oss;

Far då väl min egen goda väninna, min Fredrika, åter för några månaders tid. Will Gud, så skall jag återse dig innan slutet af Maj, nästa år. *) Emedlertid skall jag i Stockholm låta trycka första delen af min resdagbok. Några blad ur en sednare del af denna sände jag dig för omkring 14 dagar sedan. Måtte de ha kommit dig riktigt tillhanda. Jag skrifver nu till dig ur mitt hem för vintern, hos de goda Makarne Hansen. Huru gerna ville jag kunna flytta dig en liten stund i mitt rum, låta dig andas den etheriska, lätta luften, som inströmmar genom de öppnade fönstren, se den sköna utsigten derifrån öfver Acropolen med dess Ædipus-physionomi (en afsatt, slagen Konung, men Konung ändå!), Slottet med drottningens park sträckande sig till kolonnerna af Jupiterstempelt och Ilyssus flodbädd, bortom dessa hafvet med Ægina och Salamis, i fjerran Corinth berg och Acropolis, — och öfver allt detta Greklands klara skära himmel! Och du min Fredrika skulle tacka Gud för mig, som gifvit mig att njuta denna skönhet och denna hvila för denna vinter. Längre ville jag det ej. Sverige, pligterna och vännerna der, mitt lilla hem och min Svenska flicka der draga själ och sinne med makt. Huru mycket, min Fredrika, skola vi ej ha att tala om i vår, i vår! Men innan dess, skrif mig till. Tala med mig om dig och dina barn, (min rara lilla Gudson!) om Ulla och Marie de Rong, om vår förening och våra barn!

Gif Lotten Wennberg ineliggande lilla brefunge. Goda, rara Lotten! Huru kärt det skall bli mig att återse henne. Gammal mycket gammal skola mina vänner finna mig, men ej jag hoppas så, till själ och hjerta. De ha blifvit yngre, barnsligare, mera troende på Fadren öfver allt hvad fader heter i himmelen och på jorden, mera gladt hvilande vid honom. Ack min Fredrika! kunde man bi-bringa jordens barn denna förtröstan rätt innerligt, rätt starkt det vore nog — det ena nödvändiga. En liten tyngd i den vigtskåln skall dock denna min resdagbok gifva. Det är dess egentliga vigt och värde. Derföre måste jag ju resa till Palestina och der, såsom aldrig förr, lyssna till Sonen.

Lef väl min söta Fredrika! Jag omfamnar dig Ulla och liten Gudson!

Din

Fredrika.

*) Innan dess vill jag än en gång ha besökt Italien, men nu dess östra städer och stater. Af hvilket stort brännande interesse är icke nu Italiens ställning!

1034. Till Lotten Wennberg.

Athen d. 20^{de} Sept. 1859.

Mycket, min älskade Lotten, hade jag glädit mig åt tanken att snart åter få se och höra dig! Men nu blir det ej dock så snart som jag trodde. Vill du veta hvarföre, så läs det i mitt bref till Fru Svedbom, och du min kloka, goda väninna, skall säkert tänka med mig och för mig att det är bäst så.

Jag blir då i Athèn öfver denna vinter, i det vänliga, stilla hem som goda vänner der ordnat för mig. Men i vår, i vår skall ingen och intet hålla mig tillbaka utom — omöjligheten, från att återvända till Norden, till mitt hem och mina vänner!

Mycket har jag sett och upplefvat sedan jag sist skref till dig, min egen Lotten, och mycket skulle du skratta om du sett några af mina äfventyr till häst och till fots i Palestina, Syrien, och sist i Grekland, på resan till Sparta, från hvilken jag nu nyligen återkommit. Det är nu, som en liten Galenskap med mig deruti att jag visst och fast tänker att jag aldrig skall sitta till häst åter, och bäst som det är sitter jag åter der, och gör längre och svårare ridter än förut. Jag begynner nu tro att jag verkligen är skapad att sitta till häst.

Ni ha haft allfvarsamma tider i Stockholm. En god Konung har gått; en annan har kommit. Måtte han blifva god också, bli bättre än man trott det! Huru mycket om och från Sverige ville jag ej höra! Huru [—] det skall bli mig att komma [—]! Det säger jag, så af hjertat, [—] upp i all skönhet som omger [mig] här. Men der är mitt hjerta, mitt hem och mina vänner.

Måtte jag, älskade Lotten, få [—] dig i Maj, och så glad [och] god som jag såg dig [—], en Majdag, då jag afreste!

Mina två rum åt torget till, [—] denna vinter äfven bli lediga. Söta Lotten, tänk litet på dem; och om du får fatt i en snygg och hederlig riksdagsman som vill hafva dem, så — låt honom taga dem för hvad de kosta mig i hyra! Men ej längre än till slutet af Maj. Då tänker jag sjelf komma [—]

Alltid din innerligt tillgifna

[— —]

1035. Till Louise Thomas.

Athènes ce 18 Octobre 1859

Si encore, ma petite soeur, vous ne m'avez pas écrit à Stockholm changez l'adresse destinée pour le Nord, et mettez à la place: Athènes Grèce, car c'est là que je passerai l'hiver. Comment cela s'est-il fait? Je m'en vais te le dire.

J'avais passé à Athènes un mois, visité ses temples et lieux sacrés par de grandes mémoires dans la ville et tout autour, causé avec ses hommes et femmes d'esprit, enfin fait, tant bien que mal, mon devoir d'abeille voyageuse; et maintenant je devais dire adieu à cette terre aimée du soleil, et m'envoler vers ma ruche boréale. Je fis mes paquets — non sans un soupir de regret — et je me mis en route. Ma route cependant n'était point toute directe. Pour voir un peu plus de la Grèce avant de la quitter pour toujours, je devais (puisque l'occasion s'offrait) suivre le prédicateur de la reine de Grèce, M^r Hansen et sa femme, par mer, à Nauplie, de Nauplie visiter Argos et Mycene (les plus anciennes villes de la Grèce) de là, aller à cheval, à Corinthe, à Outraki où je devais prendre le vapeur et, par le golfe de Corinthe me rendre à Zante et de là à Triest. Ainsi était-il dit. Mais arrivés à Nauplie et ayant vu Argos, un démon voyageur prit possession de nous. — Nous n'étions qu'à une journée de l'Arcadie. Une fois en Grèce et si près de l'Arcadie, il faudrait bien pouvoir dire: et moi aussi je fus en Arcadie! La tentation était trop forte; nous y cédâmes. Et passant les grandes montagnes qui séparent l'Argolide de l'Arcadie, nous nous rendîmes à Tripoliza, dans la première grande et fertile vallée de cette haute terre des bergers et de la liberté. Et là, nous vîmes des bergers et des bergères vraiment dignes (quant à la beauté, à l'air de vie et de bonheur) de l'idéal qu'on s'en fait. — Nous visitâmes Tégée, l'ancienne capitale de l'Arcadie; nous assistâmes à une nocé et à des danses champêtres; enfin à quelques scènes d'une véritable vie Arcadienne.

A Tripoliza nous n'étions qu'à deux journées de Sparte! Nouvelle tentation. Il fallait faire ce voyage à cheval, et par des sentiers souvent pénibles; il fallait coucher (la nuit) dans des Khans où l'on ne trouvait rien que le plancher, le toit et quatre murailles, il fallait risquer d'être submergés par des pluies qui sont de cette saison, et d'être arrêtés en route par les torrents qui en proviennent, enfin, il fallait risquer de se trouver mal de plus d'une manière... Mais Sparte, la vallée de l'Eurotas et du Taygète, la patrie de Lycurge et de Léonidas, Sparte la rivale d'Athènes dans les temps anciens, son égale dans la mémoire des peuples, voir tout cela, valait bien quelques incommodités. Et si, à présent, nous n'allons pas à Sparte, nous n'y viendrons jamais. Cela nous était parfaitement clair à M^{me} Hansen et à moi. Nous nous passionnâmes pour ce voyage; et malgré toutes les difficultés que nos amis de Tripoliza nous représentèrent, et malgré les nuages menaçants dont le ciel se couvrait, nous nous mîmes bravement à cheval, deux dames, deux messieurs, avec six guides Lacédémoniens, beaux hommes et de belle humeur qui vociféraient comme des possédés. Hélas! je n'étais pas trop brave au fond de

l'âme, je te l'assure, quand perchée à l'arabe sur mon cheval lacédémonien, sous un ciel des plus orageux, je me vis emportée à travers plaines et hauts vers des contrées très sauvages encore, et avec la perspective de voyager de cette manière quatre ou cinq jours de suite. Mais il était maintenant trop tard pour reculer.

Crois bien ma Louise, que j'ai accompli ce voyage, et plus encore, avec le plus grand plaisir et avec très peu de fatigue malgré les mauvais gites! — Mais nous fûmes favorisés d'une manière étonnante par le temps qui devint des plus beaux et ne nous donna qu'une seule averse, et celle là la nuit; et puis mon petit cheval se trouva être le meilleur et le plus gentil cheval du monde. Il était blanc-gris, comme mes bons petits chevaux de Palestine, et de plus, il avait le museau et les pieds couleur de rose, et puis, il était sur et si doux, enfin, il était charmant, et je pris pour lui une véritable affection. J'arrivais à penser qu'avec un bon cheval et le beau temps, il n'y avait pas de manière plus agréable pour voyager que d'aller à cheval! On voit si bien de tous côtés, et quand il y a tant à voir! Vrai, ce voyage à Lacédémone a des parties bien arides, mais aussi des paysages de nature et de fraîcheur toutes primitives. Des troupeaux et des bergers sont leur seule population. C'est en sortant de défilés étroits et arides que, des hauteurs du Parnon, la magnifique vallée de l'Eurotas se découvre, où la nouvelle Sparte est assise sur les ruines de l'ancienne au pied du grand Taygète qui, avec ses coupoles et pics s'élève à 3000 pieds au dessus de la mer, longeant tout le côté de l'Ouest de la grande plaine. Vis à vis, à l'Est s'élèvent les montagnes boisées du Parnon, tout autour, des ruisseaux, du fond des montagnes descendent vers [—] bordées par des haies de laurier rose. Je ne puis assez dire combien tout cela est grandiose et joli à la fois.

A Sparte, un juge de paix, Mr Fengaras, nous donna l'hospitalité la plus aimable, et nous pûmes, en toute tranquillité, visiter les antiquités de Sparte et les scènes de sa vie tant ancienne que nouvelle; la grande foire de Mistra, et les riches jardins vrais paradis au pied du Taygète; vers l'Eurothas. Mais je tranche sur les détails du voyage pour dire que durant ce voyage Mr et M^{me} Hansen et moi devinrent tous bons amis, et qu'ils me demandèrent si je ne voudrais pas passer l'hiver en Grèce, et dans leur foyer domestique à Athènes. »Ils prendraient soin de moi comme d'une mère.» Après un peu de reflexion je trouvai que je ne pourrai pas faire mieux que de consentir à cette proposition, et je remerciai Dieu dans le fond de mon coeur de me donner ce temps de loisir et de recueillement dans un lieu qui m'offre tant de sujets de pensées et d'études, et dans une société journalière si propre à m'avancer et d'ailleurs si bonne! *) En arrivant en Suède pour l'hiver, je me serai trouvée aux prises avec des devoirs qui auraient engagés mon temps et mes pensées de manière que j'en aurais eu peu ou point pour faire la récolte de mon voyage chose pour moi de tout importance; et ces devoirs se font tout aussi bien sans moi par les mains auxquelles ils sont confiés. Je puis

*) J'y avais bien pensé déjà à Athènes, mais pour passer l'hiver à Athènes, il me fallait une vie de famille, des comforts de vie domestique qui ne se trouvent pas aisément, et je ne voulais même pas les chercher. Je pensais si cela doit venir, cela viendra.

donc rester tranquille encore cet hiver, méditer ou travailler comme l'abeille pour sa ruche après ses excursions. Combien cela m'est précieux!

De Sparte je traversai le Parnon avec mes amis et nous nous rendîmes de nouveau à Nauplie; de là, à Mycene; de là, à Corinthe (qui n'est plus qu'une triste ruine après le dernier tremblement de terre. Mais déjà une Corinthe nouvelle s'élève à quelque distance de l'ancienne.)

Je vous écris aujourd'hui de mon foyer domestique pour l'hiver. Il est beau, il est bon, et je remercie Dieu tous les jours de m'avoir préparé ce gîte, ce repos, cette vie douce et animée. De ma chambre fraîche et jolie j'embrasse l'Acropole et une belle vue de la mer; les îles de Salamine et d'Ægine et les côtes du Péloponèse. — Que c'est beau le matin quand l'aurore enlumine ce paysage et, se levant derrière l'Hymette colore les sommets du Corydalis et du pic de Panhellenion d'Ægine! Le palais avec son grand parc (planté par la Reine) est à quelques minutes de notre maison, ce dont je me réjouis beaucoup à cause de ce parc qui offre des promenades des plus agréables et variées et puis aussi de grandes vues classiques!

Oui, ma petite Louise, tout ceci est bien beau et bien bon. Dieu me donne d'en tirer le fruit qui lui soit agréable. Mon coeur est plein, ma tête aussi, mais plus que jamais je sens combien les facultés humaines sont bornées, et combien peu je pourrais réaliser le capital que pourtant je possède d'une certaine manière. Enfin personne ne peut faire plus que son mieux. Cela est consolant!

Je pense bien souvent à toi ma petite soeur, et voudrais savoir de tes nouvelles et celles de tous les tiens. Je voudrais donner beaucoup pour pouvoir te transporter ici, chez moi, pour quelques jours. Comme nous nous promènerions et comme nous causerions! Le temps est délicieux et l'air plein de vie; et le miel de l'Hymette est sans contredit le miel le plus poétique de la terre. Il a un certain goût d'ambrosie qui ne ressemble à . . . rien de terrestre. — Les soirs nous lisons l'Iliade. Je m'indigne et m'amuse tout à la fois de ces dieux si bêtes et si capricieux, de ces héros à grands noms et pourtant si barbares. Encore les hommes y sont-ils plus honnêtes gens que les Dieux. Quant à la vie, le pittoresque, l'élément plastique, c'est admirable!

Adieu pour aujourd'hui petite soeur bienaimée. Ecris moi bientôt. Parle moi de vous tous, de votre vie de tous les jours, de Nancy, de vos chers parents, de tout ce que vous aimez! Je t'embrasse et suis à jamais ton amie et ta soeur suédoise

Fredrika Bremer

1036. Till Brockhaus.

[1859.]

Leben in der alten Welt.

Tagebuch während eines vierjährigen Aufenthalt[t]s im Süden und Orient. von der Verfasserin der Skizzen aus dem Alltagsleben, der Heimath in der neuen Welt, Hertha, Vater und Tochter u. s. w. Fr. Bremer.

Erste Abtheilung. Erster Theil.

»Ich bin Mensch, und nichts Menschliches ist mir gleichgültig.«
Frei nach Terenz.

»Unser Ziel ist, eine Menschheit zu bilden, welche alle Völker in dem Besten, was sie haben, vereinigt.«

L. Vulliemin.

Das Werk: *Leben in der alten Welt* wird in 3 Abtheilungen erscheinen: 1) *Leben in der Schweiz und Italien*. 2) *Leben im Orient*. 3) *Leben in Griechenland*. Jede Abtheilung wird aus 2 Volumina (8) bestehen, jeder von cca 330—350 Seiten.

Die erste (über Schweiz und Italien) wird nächsten Frühling (Mai 1860) in schwedischer und englischer Sprache publicirt werden.

Die deutsche Publicirung darf nicht früher geschehen, als die schwedische.

Athen Dec.

Fr. Bremer.

1037. Till Böklin.

Athen d. 30 Dec. 1859.

Förlåt, älskade Vän, förlåt att jag så oförsvarligt länge dröjt att säga dig att jag är i Athen, att jag blir der hela vintern, och ej kommer hem förrän (så Gud behagar) på våren 1860. Min enda ursäkt är att jag ville skriva till dig ett rätt långt bref, och att jag uppskjutit dermed till dess jag skulle få bättre tid, och så — har tiden gått, ända tills jag med förskräckelse ser mig kommen till årets sista dag, och då jag ej nu kan skriva ett långt bref måste jag skriva ett kort, för att icke taga denna försummelse-synd emot dig, öfver med mig på det nya året. Jag måste åtminståne säga dig, min vän och min lärare att jag andeligen alltid är med dig, och hembär dig hvarje min djupare tanke eller erfarenhet. Det kan icke vara, icke blifva annorlunda, o! min goda vän, min själs och min andes

evige välgörare! Och du vet det väl. Du kan icke tvifla om din Fredrika. Huru än hon åldras, hjertat åldras ej.

Af en liten Skizz öfver Turkiet, som jag låtit sätta i Aft. Bladet har du sett ett stycke af mitt lif under förliden sommar. Jag vill nu redogöra för den tid, som ligger emellan denna och mitt vistande i Jerusalem (hvarifrån jag skref till dig) samt mitt sednare lif i Grekland och Athen.

Jag vet icke om jag skref till dig om min resa till Jordan och döda hafvet, med ett tåg af flera tusen pilgrimer, samt om de vilda upptågen i Jerusalem vid posketid, uppträdet med den s. k. heliga elden m. m. Men det skulle taga för mycken tid att nu tala derom, och jag kan berätta om saker, som mer kunna interessera dig. Dock hänga dessa upptåg nära samman med den orientaliska kyrkans tillstånd, och detta är märkvärdigt nog för hvarje allvarsam betraktare. Till hvad grad dess samvete är fördunkladt och dess Gudstjenst en blott yttre, dess tro en tro på under och utvertes handlingar utan sammanhang med ett högre begrepp om Gud och om Menniskan, fattar man först rätt klart vid Jerusalems högtider. Råheten hos de Christna, som der sammanströmma emellan Jul och posk, och presternas okunnighet gör dessa uppträden mera stötande än dem af den Katholska Christenheten i Rom, ehuru dessa icke skilja sig från de förra i karakter. Den lilla Evangeliska församlingen på Zionsberget i Jerusalem är en välgörande kontrast till dessa kyrkor, isynnerhet hvad den yttre Gudstjensten beträffar. Denna är verkl. en Gudstjenst i anda och sanning, och man kan i sanning uppbygga sig dervid. Dess prester äro tänkande, allfvarliga, äfven fromma män. Böner och sånger och barmhertighetsverk felas icke. Något felas dock, jag vet väl hvad! — —

När våren kom besökte jag ännu ett par af Bethlehems och Jerusalems fruktbara dälдер och Olivekrönta berg, och så — längtade jag bort. Hettan i Maj månad blef förfärlig. Sirocko blåste idel lågor, luften var qväfvande. Jag led till själ och kropp (äfven i följd af ett fall från hästen) men när jag åter begaf mig å resa blef jag bra. Och sköna lyste granatträden i full blomma, och de gröna lunderna stänkta här och der emellan Jerusalem och Jaffa. På vägen tillbringade jag en natt i den stora röfvaren Sheik Abugosch^s Harem, jemte Consul Finns lilla dotter, och sedan — men jag får icke nu uppehålla mig med småhistorier.

Araberna — vände jag ryggen, med en suck af misströstan. Detta folk är hemfallet åt öknen. De göra af det rika, sköna Palestina en öcken, i det de oupphörligt bekriga hvarandra, stam mot stam, Scheik mot Sheik, och föröda hvarandras planteringar och byar. Lifvet der,

äfven de Christnas, är ett beständigt krigs eller osäkerhets tillstånd. Men derom har jag visst skrivvit dig till.

Från Jaffa — en märkvärdig ort för prakten af den orientaliska natur man der möter och mängden af dess österländska kostymer — från Jaffa for jag sjöledes till Caipha och Karmel. I klostret på Karmel hvilade jag och tillbringade några sköna lugna dagar, skådande solen och hafvet, och Hermons och Libanons fjerran höjder. Jag hade önskat att der kunna träffa sällskap för att besöka Nazareth och Genesareth. Men det var redan för sent på året. Man kom derifrån; ingen for dit nu mer. En Missionär på stället hjälpte mig att få en Muckaro (Arabisk vägledare) som kunde litet italienska; jag kunde några ord Arabiska, och så begaf jag mig ensam med honom ridande in i Galileen. Jag såg Nazareth, Jag såg Genesareth den lilla, djupt bäddade sjön vid hvars stränder Frälsaren genomlefde den stigande perioden af sitt jordiska lif, Tiberias, staden der han lärde — den enda stad nu vid Genesareths stränder och denna en ruin, — Jag såg öknen der han mättade de hungrande, berget från hvilket han predikade och Tabor der han förklarades!

Jag har hört några personer säga att tron på Christi Underverk, hos dem, skakats genom intrycket af verkligheten och den fasta alldagligheten på de ställen der de sägas förrättade. För mig försvunno der undren, för storheten och den underbara egendomligheten af läraren och menniskan J. Ch. som framstodo i ny relief. Så, i synnerhet, vid Genesareths strand. O! derom ville jag säga dig mycket. De par dagar och nätter jag tillbringade der voro de mest betydande för mig af min palestinska resa. Och morgonen då jag aftågade efter en sömlös natt, men förfriskad af ett bad i Tiberias heta källor, och då jag red uppför höjderna medan Libanons snöiga rygg blottades af solstrålarne och den klarblå sjön glänste, som ett vänligt öga ur djupet — denna morgon glömmmer jag aldrig. Vid Cana, i Galileen blomma ännu Granaterna och fikonträdet växer i en fruktbar dal. Men Vinrankan har förvildat sig, dock gaf den mig blad för min bibel.

På Esdraelons slätt vaggas kornet i vinden, men åkern är illa skött och skörden blir derefter. Långa sträckor ligga oodlade. I nejden af Cana äro några sköna lunder af Ek (den palestinska eken) och Carubaträd. Cana by är eländig. Hela denna nejd, från Caipha till Genesareth är så godt som obebodd. Vid Tiberias*) är en

*) Safed på höjden, några timmar derifrån, växer genom innomlands handel oaktadt jordbäfvningarnes förödelser. Den är tillhåll för styfsinnade Hebreer.

turkisk tropp posterad, som vaktar staden och baden för Beduinerna vid Jordanen.

Pingstdagens morgon red jag upp för Tabor. Detta berg, eller denna kulle, är fursten af Palestinas kullar, ett Jette-altare krönt af evig grönska. Utsigten på alla sidor derifrån är omätlig. De skönaste parker kröna dess höjd och hela dess öfre omkrets. Dagens skönhet och mina tacksamma känslor denna Pingstmorgon kan jag icke beskrifva.

Nazareth är en jembörelsevis trifsam liten stad, dalen der den ligger med dess Oliveparker och åkerfällt omsluten af ej ovänliga höjder, är en täck idyll, passande för ett stilla, lyckligt barndoms-lif. Den är station för en Missionär, som nu befann sig i Jerusalem för att fira sitt bröllop med Biskop Gobats älsta dotter. Efter en vecka tillbringad på denna utflygt — som ej var utan våda för beduiner och andra äfventyr, men som lyckades mig i allo — återkom jag till Caipha. Derifrån reste jag till Bairuth, besökte Libanon och dess Emirer, men vågade mig ej deröfver till Damaskus och Baalbeck, utan reste längs Mindre Asiens kust, under otta dagar, till Smyrna och derifrån till Lesbos, för att rätt lära känna den skönaste af denna Archipelags öar. Så begaf jag mig till Constantinopel. Hvad jag där såg och tänkte vet du genom bladen ur min dagbok. I början af Augusti månad for jag derifrån till Athen; såg dess gamla Akropolis med dess stora tragiska *Cedipusfysionomi*, dess min af en afsatt Kung men kunglig ändå, såg det unga Athen med sin gördel af evigt grönskande Oliver uppstå i ny lefnadskraft emellan Akropolen och Lykabettus, såg de sköna trädgårdarne kring det kungliga palatset och Greklands drottning, och — jag glädde mig att vara i en uppåtgående, icke nedåtgående stat såsom Turkiet.

I Athen gjorde jag bekantskap med Drottningens Hofpredikant, Pastor Hansen (från Holstein) och hans hustru. De frågade om jag ej ville följa med dem på besök till Nauplia ö Argos. Jag kunde derifrån, öfver Corinth, resa till Outraki och möta Ångbåten, som skulle föra mig hem. Ty jag ämnade mig fullt och fast hem, denna höst. Men när vi voro i Nauplia, voro vi blott en dagsresa från Arkadien, från Tegea dess gamla och Tripolitza, dess nya hufvudstad. Så nära Arkadien borde man väl ej försumma att en gång kunna säga: »äfven jag var i Arkadien!» Vi beslöto resa dit. Vi besökte först Argos, som nu ej är märkvärdigt för något utom för sin tobak, men dess gröna fruktbara slätt är allt ännu den »Rosser-nährende», såsom i Homers tid. Genom förfärligt öde bergsnejder kommo vi till Tegeas och Tripolitzas fruktbara dal, här funno vi mycket verkl. Arkadiskt skönt och godt. Och här voro vi blott två

dagsresor från Sparta! Att kunna få se Sparta, Taygetus och dess dal, Eurotas, dertill kunde jag blott en gång i världen få tillfälle och detta tillfälle var nu, och detta borde jag ej försumma. Vi togo Lakedemonska hästar och förare och redo dit; en besvärlig resa, och som kan blifva vådlig genom dess brist af härbergen och vägar, men — o! hvad jag är glad att hafva gjort den, att hafva sett denna Spartas dal, och Taygetus' nästan öfverväldigande stora scener. Dalen har nejder af tropisk skönhet och fruktbarhet, rosenlagern blommar öfverallt vid hvarje bäck och bergsklyfta. Det var nu årets stora Marknad vid Mistra, och vi fingo der se mycket af folket i nejden och dess icke obetydliga rikedom på boskap och hvarjehanda gods. Af det gamla sparta är endast Grushögar kvar och obetydliga ruiner af tempel samt af den gamla Allmänna måltidssalen. Det nya Sparta är en treflig liten stadsunge, med raka trädplanterade gator och några vackra kyrkor och hus. Fredsdomaren i staden skänkte oss gästfrihet, och utan denna hade vi der funnit oss illa. Ty värdshus finnas ännu ej der. Efter tvenne dagars vistande i Sparta togo vi vägen tillbaka öfver Parnes och Astros till Nauplia och derifrån öfver Tyrinth och Mycene*) till Corinth.

Det gamla Corinth är, efter den sista stora jordbäfningen för två år sedan endast en ruin. Förödelsen är förfärlig. Ett nytt Corinth uppstår ett stycke derifrån, nära vikens strand. Anblicken af den sköna viken, samt af bergen på andra sidan deraf Helikon, Kythäron Parnassen är härlig, hela vägen under det man från bergen nedstiger mot Corinth, och ifrån sjelfva den fordna staden, der vi, i ett halft hus, stadnade öfver natten. Ändå mer storartad är denna utsigt från Acro-Corinth på hvars höjd förr stod en hel stad af altaren och tempel, högst ett åt Venus helgadt. Härifrån ser man Athens Akropolis och Minervas fordna tempel der. Från Corinth skulle jag nu taga vägen Västerut och hemåt, men under resan hade Hansens och jag blifvit rätt goda bekanta, och de frågade mig om jag ej skulle vilja tillbringa vintern i Athèn hos dem. Jag sade ja. Ty jag kände att, för att rätt lära känna det nya Grekland, jag behöfde ett längre vistande än det af några veckor, och jag kände att jag skulle kunna lefva lycklig med dessa goda, barnlösa makar. Och nu har jag lefvat lycklig med dem, i deras hem, sedan mer än tre månader, sysselsatt med studerande af Greklands forn och nutid och med ordnande af mina resminnen för tryckpressen. (om planen för detta mitt största, och såsom jag tror, vigtigaste arbete, vill jag nästa gång

*) Mycene har, som du nog vet, högst märkvärdiga lemningar sedan Agamemnonns tid.

tala med dig). Hansen är en mer än vanligt tänkande och liberalt sinnad man. Få prester har jag funnit, som fatta idén af Guds rike i så stora och omfattande drag. Han synes mig ha gått i skola hos Schleiermacher. Vi läsa och språka mycket tillsammans. Nej, om mitt bref skall afgå i dag så får jag ej skriva längre. Men snart skrifer jag åter om Grekland och dess nya lif. Detta är ett verkligt stigande, men utan originalitet. Allt växer efter Europeiskt och isynnerhet fransyskt mönster i Godt liksom i Ondt. Athen är redan en fransysk-tysk stad. Mera snart, nu blott en innerlig hälsning och omfamning till dig, din hustru och dina barn och tillönskan af ett godt nytt år från din gamla evigt tillgifna Vän

Fredrika!

Vill du glädja mig med ett bref så adressera det till Svenska och Norska legationen i Athen. Frankera det icke, ty jag kan här ej frankera mitt bref längre än till Triest.

1038. Till Fredrika Svedbom.

Tinos, d. 7^{de} April, 1860

Goda min Fredrika! Kan du förlåta att jag så länge dröjt att tacka dig för din vänliga skrifvelse af förl. Dec. månad och för din bemedling emellan min lilla Art. öfver Turkiet och Aft. Bl.? Men — om du visste huru jägtad jag varit allt sedan Jul, och är det än i denna stund! Jag har, såsom du vet, tagit mig för att redigera för tryckpressen mina anteckningar under min resa i Schweits och Italien; men detta är ett större arbete än jag tänkt mig det, och som jag låfvat (och man i England fordrat det af mig) att hafva det färdigt till denna vår så måste jag arbeta derpå så att det upptager all min tid och lilla arbetskraft, hvilken icke för hvar dag är stor; och efter dessa få timmars arbete är jag trött till själ och kropp, och duger ej att skriva ett skickligt bref. Denna »par force»-skrifning är icke en god sak i något afseende, men — jag måste uppfylla hvad jag låfvat. Tänk på detta goda vänninna och — förlåt!

Ett par dagars påskläf har jag nu tagit mig för att bevista en af Grekernas förnämsta nationella och religiösa fester den jag ej borde försumma, och som den är på ön Tinos — den lilla ön skall du upptäcka bland Cykladerna (i Ægeiska hafvet) — så har jag rest dit, och begagnar der ett par timmars ro för att skriva till dig dessa rader. Den religiösa delen af festen är det bedröfliga deri, ty denna

vittnar om det ytliga och hedniska i Grekernas religiösa lif; och detta vittnesmål är, dess verre, fullkomligt sannfärdigt. Men af gladt intresse är att vid detta tillfälle se en samling af många tusen Greker och Grekinnor från Smyrna, Creta Alexandrien, Konstantinopel, äfvensom från det fria Greklands städer och öar, att se deras väsen, lynne och kostymer. Detta allt är högst pittoreskt. Af ett ännu större och innerligare intresse är det för mig att här litet närmare lära känna de Grekiska öarnes lif, luft och lynne, ty det har bekräftadt min aning att dessa öar, i älsta tider helgade af Gudasagor och tempel, äro ämnade att i vår tid blifva helande hälsohem för jordens barn af alla folk — för tacksamma, i anda och sanning tillbedjande menniskor, N. B. när dessa kunna vistas der utan att plågas af loppor och annan ohyra, hvilket icke ännu är fallet. Ty hoteller, värds-hus, eller rum för resande finnas ännu ej på dessa öar; de gästfria innevånarne öppna gerna sina hus och hem för främlingar, och den Grekiska gästfriheten är liksom hjertlig och riklig som den Svenska och Schweitsiska, men — comforts får man ej tänka på! Men luft, vatten (källvatten) lifsmedel, frukter och denna himmel — det är makalöst! Sjuklingar bli friska och starka blott af att vistas här en tid. Dertill är folket godt, mildt, idogt och välbehållet; — lifvet har mycket af det antika herdelifvets skönhet och behaglighet. Denna morgon, som jag tillbringat ensam under Oliveträden vid »Pan Hagyas» kyrka (på det gamla Poseidonstemplets grund) jag ville kunna måla för dig dess skönhet, och utsigten öfver det sollysta, lugna hafvet, af de ryktbara öarne Delos — som ansågs så helig att ingen dödlig der fick begravas, Naxos, der Ariadne öfvergafs af en menniskoson och tröstades af en Gud, Paros, af hvars marmorbrott en hel verld af Gudabilder gått fram och ännu går, Syphnos, Chios, Syra, Mykonos Ios (med Homers graf,) alla öar märkvärdiga för gamla sagor och tempel, eller för eviga skönheter af himmel och haf, jord och luft. De ligga söderut från Tinos, i halfkrets. Ej heller nöjer jag mig att härifrån betrackta dem utan skall i Juni månad särskilt besöka åtskilliga af dem. Förr får jag ej tid dertill.

Athen d. 14^{de} Apr. 1860.

När mitt arbete öfver Schweits och Italien blifvit tryckt i Stockholm, skall ett ex. deraf tillställas dig af min svåger. Ack! man skrifver nu så mycket om dessa länder och om frågorna som röra sig i dem, att det, ibland, förefaller mig helt onödigt och halft dåraktigt att också jag skall göra mig besvär dermed, och andra besvär med att läsa det. Men det är nu så att den gamla smickraren, egenkär-

leken, förespeglar författaren att han säger något mer och uppbyggligare än andra, och utan denna förhoppning, grundad eller ej, skulle jag icke skrifva.

Jag torde under sommaren begagna en bad och brunnskur för att återställa min hälsa, som icke är god detta år. Men vill Gud skall jag dock innan sommarens slut återse dig och lilla min Gudson. Jag längtar hem; huru godt här än är för mig, och huru mycken skönhet lyser på jorden och himmelen. —

»Hälsan är allt! Allt allt är intet, då intet är hälsan!»

På hemresan skall jag besöka Venedig och Milano. Hvilket mäktigt interesse erbjuder i denna stund Italien! Gud vare tack, mensklighetens ordnande, befriande ande har dock lyckats få makt med de chaotiskt sträfvande elementerna. Guds ande har deröfver uttaladt ett »warde ljus!» Och stora ting äro i kommande för Catholicismen och för Rom, och — men derom vill jag tala med dig i min bok. Tack, du min goda, trogna vänninna att jag kunnat få skrifva den här, i en ro och med hjelpemedel, som jag ingenstädes utom här kunnat så få. Hälsa innerligen Lotten Wennberg och Ulla, och alla vår förenings fruar. Jag gläder mig att få återse dem om några månader. Jag undrar om du skall känna igen mig; jag tycker mig hafva blifvit så gammal! Men hjertat har ej åldrats hoppas jag! Med innerlig tillgifvenhet

Din *Fredrika*.

1039. Till Louise Thomas.

Athènes ce 10 Mai 1860

Peux tu me pardonner ma chère petite soeur d'avoir tardé si longtemps à te remercier pour ta lettre du 23 Janvier, si ressemblante à toi, si bonne pour moi?! Oui, tu le ferais si tu savais dans quel état de presse et presque de détresse ta pauvre amie se trouve depuis un temps, par un engagement pris imprudemment. Je me suis engagée à donner, tout prêt pour être imprimé, dans ce mois-ci un livre en deux volumes sur la Suisse et sur l'Italie. Comme j'avais tenu des notes pendant tout mon voyage, j'ai cru que trois ou quatre mois seraient tout à fait suffisants pour les rédiger et les mettre au net, et voici que je suis à l'ouvrage depuis près de six mois, travaillant toujours plus assidument et voyant le travail s'étendre toujours davantage, comme un chemin qui ne veut pas finir! Et deux libraires éditeurs — un à Londres, un autre à Stockholm

qui crient: »dépêchez, dépêchez!» Voilà, ma petite soeur ma situation, et pourquoi, l'âme et la main fatiguées, j'ai remis de jour en jour à écrire à ma soeur chérie en Suisse, croyant toujours que j'arriverai au bout de mon ouvrage, et que je pourrai lui écrire en liberté d'esprit et de coeur. Mais maintenant que je vois clairement que j'en ai encore de cet ouvrage de commande, pour plus de quinze jours, je ne veux pas tarder plus longtemps à te dire, au moins, que je vis, que je t'aime, où je suis et ce que je fais. Et merci de tout mon coeur, de ta bonne lettre, de tes renseignements historiques, (mais qui viennent trop tard.) Cependant j'avais écrit d'après mes souvenirs à peu près juste! Merci de tes nouvelles si intéressantes pour mon coeur! Depuis, j'ai aussi eu des lettres de mes chères amies M^{mes} Forel et Vinet et de l'excellent Penchaud. Il me tarde de leur écrire, mais il m'est impossible de le faire avant d'avoir fini mon ouvrage. Pourtant, il m'a été, et il m'est cher cet ouvrage; il m'a fait revivre bien des beaux et doux moments, il m'a aidée et approfondi bien des impressions, bien des pensées esquissées par le vent du moment, et dans la chaleur de la [—]. Il m'a été doux aussi, tu peux m'en croire, de revenir dans ces pages à mon foyer près des «eaux vivantes de Jargonant» à revivre mes beaux jours, la avec toi et Nancy, vos bons parents, nos bonnes lectures et le rossignol. Et puis, nos voyages à Chamounix, au St Bernard, au Mont-Rose!! Tu y reviendras un jour avec moi, en lisant ces pages, car tu dois, ma pauvre Louise, subir le destin de quiconque fait compagnie d'un auteur, de se trouver un beau jour reproduite dans un livre. Avec cela, j'espère que tu me crois quand je te dis que je me couperai la main que de reproduire ce qui pourrait, de quelque manière, déplaire à toi et à tes chers parents. Mais ton foyer et ta famille m'ont été comme une fleur spirituelle de la vie Suisse. Il s'agit de faire comprendre cette vie dans ce qu'elle a de plus essentiel, je ne devais pas garder pour moi seule une de ses belles productions. J'ai surtout pris plaisir à mettre en juxtaposition la vie de la Suisse en général et la vie de l'Italie, non que je considère la première comme répondant, en tout, à l'idéal de la vie, mais elle en approche, tandis que l'autre dans ce qu'elle a de meilleur ne fait qu'y aspirer. Cependant elle a des éléments d'une grande plénitude et quand l'Italie aura la liberté de la conscience et de la pensée comme du gouvernement politique, alors elle nous fera voir une fleur de vie et de soleil plus complète qu'aucun autre pays. Oh! ma petite soeur, combien elle m'a donné à penser cette Italie, *) l'Italie ce foyer de vie originale, surtout à Rome, où d'ailleurs ma propre vie fut entraînée dans son cercle curieux, et où je pus toucher de près tant de choses grandes et petites, belles et indignes, tant d'ombres qui se donnaient pour des réalités et des vérités. Ne croyez pas, fière calvinistes, que vous êtes en tout dans la vérité et sans ombres illusoirs — — — mais pourquoi est-ce que je me mets à cheval devant toi ma petite soeur? dont l'âme ouverte et candide est bien loin de l'étroitesse protestante.

*) En revoyant mes notes, je suis frappée de voir combien en tant de choses se préparait l'état de décadence et de ruine dans lequel nous voyons aujourd'hui la papauté et combien de voix prophétiques s'élevaient au centre même de ses Etats.

Je ne puis écrire plus aujourd'hui; et pas avant d'avoir fini mon grand ouvrage. Mais écris-moi, et parle moi de toi et des tiens; fais pour moi ce que tu fis pour moi tous les jours aux «eaux-vives», rafraichis mon coeur! c'est aussi me rafraichir mon pauvre corps qui n'est pas trop bien dans cette presse intérieure et cette grande chaleur du ciel de la Grèce. Au reste, je suis bien ici de toute manière, et je resterai ici jusqu'au mois de Juillet, et, peut-être plus longtemps. Après avoir fini mon livre, je ferai quelques excursions, aux Iles grecques et au Parnasse. Mais avant cela je t'écrirai.

Adieu ma chérie! que Dieu te conserve et te bénisse toi et tous les tiens, le petit anonyme compris, qui déjà joue un si grand rôle dans ton coeur. Je te quitte pour me préparer à une grande noce grecque qui a lieu aujourd'hui.

Toujours ta soeur et ton amie
Fredrika Bremer

1040. Till Adrienne Lenormant. Athenes ce 13 Juin, 1860.

Votre regard doux et bienveillant, Madame, a bien voulu sauter les parties faibles de mon ouvrage, et s'arreter sur ceux qui sont meilleurs, et voila ce qui m'est arrivé bien de fois, et dont je me rejouis toujours, un peu a cause de moi, mais aussi parceque je vois qu'il y a dans ce monde (un peu calomnié a mon avis) tant de bonté et de bienveillance, et que cela fait du bien a voir. C'est comme ce ciel des climats chauds qui donne l'envie et le courage de vivre.

Je me sentirai, Madame, digne compagne des ours de mon pays natal, si après une lettre si bonne et si aimable, je n'accepterai pas votre invitation de grand coeur et avec un vrai plaisir, quand ce ne serait que pour avoir le tres grand plaisir de causer avec vous. Ainsi, le soir que vous voudrez bien m'indiquer je viendrai, si cela depend de moi; et en vous remercient de vos expressions si aimables de sympathie et d'interet je reste Votre sincerement obligée

Fredrika Bremer

1041. Till Böklin.

Athenes d. 18 Juni, 1860

Förlåt älskade vän att jag så sent uppfyller din önskan, yttrad i ditt bref af nyss förliden vinter! Men jag har varit jägtad, denna vinter, och vår, på icke vanligt vis, iföljd af min egen dumdristighet att låfva ett arbete öfver Schweits och Italien färdigt till våren, utan att rätt beräkna huru mycket det skulle gifva mig att göra. Jag hade massor af skrifna anteckningar — ty jag har under hela min resa troget fört dagbok öfver ting och tankar — men dessa behöfde redigeras, renskrifvas, och dessutom, flera delar, närmare besinnas, och summa, detta gaf mig ett ansträngt arbete i sex månaders tid, som jag först slutade i förrgår. Under denna tid måste jag låta vara all allvarlig brefskrifning. Sedan jag arbetat på min bok 4 a 5 timmar om dagen var min lilla arbetsförmåga för dagen slut; och jag måste hvila från allt hufvudarbete så framt jag ej ville ådraga mig svåra migrainer, utan att dock lyckas skrifva ett dugligt bref. Ty det södra klimatet — och väl äfven min stigande ålder — hafva försvagat mina krafter betydligt. Jag har mycket lidit denna vinter af svåra och ihållande hufvudverker; men dermed är mycket bättre nu i följd af en liten brunnskur; mitt stora arbete för detta år är slut, och jag kan egna mig åt mina närmaste vänner och åt all slags vederqvickelse för själ och kropp, som jag behöfver. Mitt arbete — öfver Schweits och Italien — skall komma till dig, så fort det lemnat den Stockholmska pressen. Du skall ej blifva missnöjd med din lärjunge; med anden hvars vingar du löste om än den stundom sträcker sin flygt litet vidare ut i verlden och på mer exentriska banor än du det väntat. Men jag har stundom appellerat från dig sjelf och till dig sjelf, och ännu och alltid har jag ett gränslöst förtroende till — dina ögon, din af all tobaksrök oskymda ursprungssyn. Jag vet att den icke försmår att låta sig lysas af min blick, när denna är clairvoyant; jag vet ock att din, såsom så mången, mången gång skall upplysa mig då min icke varit det. Mitt nu afslutade arbete är, tror jag, utan fråga, mitt viktigaste; efter detta tycker jag att jag kunde dö nöjd, äfven om jag ej fick fullborda de återstående delarne, öfver Orienten och öfver Grekland.

Men jag vill nu svara på dina frågor: Det första som förvånade mig i Grekland, var huru nära hvarandra en mängd märkvärdiga localiteter ligga, som vi hört talas om sedan vår barndom och tänkt

oss som fjerran åtskiljda storheter. *) Låt oss betrackta en del af dem tillsammans från »Hotel d'Angleterre» vid Eolusgatan i det unga Athen, der jag, vid ankomsten dit, först hade min bostad. Vi ställa oss på balcongen åt söder till; derifrån se vi fritt öfver en stor del af Athene-dalen, med dess evigtgröna gördel af Oliveskog och dess uppstigande villor och små gårdar. Men vi vända oss först åt venster, uppför Eolusgatan. Der bakom och öfver ett gammalt, halft i jorden begrafvet torn — Eolustornet eller vindarnas torn — reser sig den verldsbekanta Akropolen, med sina halft förstörda tempel, Parthenon, Erectheon och Nike eller Minerva-Victorias tempel — bäst bibehållet af dem alla. På nedersta slutningarne af klippan — en djerft uppstigande platå, — klunga sig ännu en del små hus och kojor, enda kvarlevor af det gamla — medeltids — Athen, då Grekland genomkämpat sitt sednaste frihetskrig. Den nya staden drar sig emellan Akropolen i söder och emellan Lycabettos pyramidala klippa i norr, och allt skönare bli husen allt bredare och vackrare bli gatorna åt denna sida — den norra, — der nya hus och gator uppstå, såsom af trollkraft. Nära Acropolen se vi Areopagens klippa, Pnyxen m. fl. nakna höjder i hvilka man ser märken af husplatser murar och brunnar; på Muséons kulle (Nympheon) har en grekisk patriot och Bankier i Wien, Baron Sina, låtit uppbygga ett observatorium som är en prydnad för Athen, såsom dess Astronom en Herr Schmidt, är det för vetenskapen och för vår lilla sällskapskrets. Nedanföör öppnar sig dalen åt hafvet och Pireus till. Det vackra nästan fullkomligt bibehållna Theseus templet, ligger vid begynnelsen af den nya staden på denna sida. Den dunkla Oliveskogen genombruten af wingårdar drar sig rundt om den sydvestra delen af Athen; denna breda dalsträckning begränsas i söder af Corydalus, Ageleus och Parness-bergen, norrut af Penthelicon, i öster af Hymettus. Men vi blicka nu åt sydwest. I fjerran se vi hafvet med Salamis och Ægina — (den pyramidala spetsen nära templet Pan Hellenion reser sig der högst monumentalt,) bakom dessa skymta vi öarne Poros' och Hydras bergsryggar, och se utsträcka sig den peloponesiska kusten i blånande

*) Detsamma frapperade mig vid min resa i Pelopones. Argos, Mycene, Tyrinth, ligga på samma slätt, blott ett par timmars väg från hvarandra. Men Arkadien, Lakonien och Messenien äro stora skarpt ö naturligt begränsade stater eller provinser. De Arkadiska herdarne blåsa ännu på sina pipor, och herdar och herdinnor [äro] utmärkt vackert folk. Landet är skogrikt vatturikt och ännu mycket wildt.

fjerran. Vi rikta våra blickar framför oss öfver dalen, *) — der buktar sig ur oliveskogen öfver fälten en väg, som försvinner emellan bergen Corydalis och Aegaleus det är den heliga vägen, densamma på hvilken man fordom gick till Eleusis vid de stora mysteriernas fest. Små nicher i bergsväggarne längs vägen visa hvar man offrat till Venus Phylé. Vi låta våra blickar vandra åt höger, här, icke långt ifrån Colonos — skulle vi träffa på Platos Ackademia om den stod att träffa. Man vet ungefärligen platsen, men man ser intet spår af de fordna byggnaderna. En antik villa der man upptäckt brunnar och åtskilliga bildverk anses icke vara Ackademien. Nästa ryckbara punkt är Colonos. Tvenne kullar nära hvarandra bära detta namn, den ena har ett hvitt marmormonument åt en tysk archeolog, den andra en liten kyrka; och som kyrkor städse byggdes på de gamla tempelplatserna, så är troligt att der var den heliga ort der Ædipus stod med sin Antigone i Sophocles sorgespel och der han försvann. Från båda kullarne ser man lika väl Athen. Icke långt derifrån stod förr den by der Sophokles föddes, och vägen förer småningom ur oliveskogen och genom temligen öde landssträckor till byarne Pattissia, Kephisia och Amarousi nära Penthelicons fot, der Atheneboarne hafva sina sommar-bostäder. Ty luften är svalare der, Kephissia-flod har här sin klara, ymniga källa, och vattnar alla trädgårdar. Men vi måste nu förblifva vid Athen. Min bostad hos Pastor Hansens är vid foten af Lycabettos, med en härlig utsigt öfver staden, palatset dess parker, Akropolen, Olympion och hafvet med de öar och kuster, jag redan nämnt. Låt oss gå ned i Drottningens park **) — ty denna sköna anläggning omkring palatset, är hennes skapelse — och när vi njutit af dess skugga, nektergalar och rikedom af mångahanda växter allt ifrån den nordiska tallen, och till de tropiska Palmerna, och Japans rika buskväxter, vandrat genom lundar af Orange och Citronträd, och alla möjliga slags rosor ö andra blommor, så uppstiga vi på en liten klippa der jag gerna sitter om aftnarne och ser solen färga Hymettus och Ægina i dunkel purpur, och eldskyar flamma öfver Akropolen. Vi vända nu ryggen åt vår första ståndpunkt. Vi hafva Akropolen på höger hand så äfven Salamis; men nedanför oss vid den föga våta floden Ilyssos strand resa sig

*) först möta vi en inskränning i bergskonturen, som låter oss se kullarne af AkroCorinth samt bortom dessa Kyllene och andra berg i Arkadien snötäckta ända innemot sommaren.

**) I denna park anses det gamla Lyceum, Peripatetikernas skola varit belägen; stycken af fallna kolonner och kapitäl äro nu enda spår deraf.

grupper af pelare, som stå kvar efter det fordna Jupiters templet rest af Hadrian; och icke långt derifrån står ännu den gamla porten på hvars ena sida man läser: »detta är Theseus' stad icke Hadrians», och på den andra: »detta är Hadrians stad icke Theseus'.» Port samt pelargrupper hafva en åt höjden sträfvande men icke harmonisk karakter. Af denna Hadrians stad är ingenting kvar utom de nämnda templets kolonner och tempelgårdens grund. Denna är nu Athenarnes Caffé och förfriskningsplats. Musik spelar der hvar afton medan tornsvalor drilla gällt från kolonnernas kapitäl. Nedanför den höga muren eller tempelplanen, är Ilyssus flodbädd och Kallirhoe källa; i denna källa ser man Atheniensiske qvinnorna tvätta sina kläder. Ett litet fall af vatten från Hymettus uppfriskar den än i denna stund, men torkar in under sommaren. Härifrån drar sig längs kullarne på andra sidan en liten kedja trädgårdar, som man kallar de fordna Aphrodises, och som ännu i dag tjena till förlustelseorter för Athenarne, dock nu af helt menlös art. Vid slutet af dessa träffa vi på det gamla Stadion, alldeles täckt af jord, men synligt dock till alla sina större proportioner. Följande dälden vesterut komma vi först till Asomaton — de grekiska biskoparnes begravningsplats, hvartill hör ett kloster och ett Seminarium; litet längre bort komma vi till Sokrates födelseby Amalokepi, som har de skönaste skuggor, de kostligaste fikon, och en mängd trädgårdar för Athenarnes förlustelser. Spår af Sokrates träffar man icke här.

Språket i Attika var, då Grekland blef fritt, en blandning af Albanesiska, Grekiska, Italienska som man kallade Romaika; det är det samma som nygrekiskan. Denna har man alltsedan sökt uttränga genom lärande af den gamla Grekiskan i skolorna. I Peloponnesen bibehöll sig denna nästan oblandad.

Grekiska folket synes mig märkvärdigt lika det forngrekiska till karakter och lynne ehuru det konstnärliga snillet synes stäckt. De äro ett fromt folk på sitt vis och fira sina helgon såsom förr sina Gudar. Pan-Hagia går för dem öfver alla; hon är för dem hvad Madonnan är för södra Italiens folk. De älska sitt fosterland och kunna offra för detta allt, blott icke sina enskilda tvister. De hafva företagsamhet, intelligens, och älska kunskap och handel. Som sjöfarande och handlande äro de alltid lyckliga och bli snart på denna väg rika.*) Egenkära äro de och braska med hvad de varit hvad de äro och skola blifva. De äro nu, som bäst, i ett rus af politisk

*) Som rika, synnerligen då de vistas utrikes, gifva de bevis af sin patriotism genom stora gåfvor till nationella föremål. Skolor Ackademier, m. m. äro alla uppresta genom enskilda Mäns gåfvor.

förstoring, drömma att få Constantinopel och alla förra Grekiska stater och öar som present af stormakterna till det fria Grekland. »Endast detta är viktigt» ropa publicisterna, och efter dem de deputerade och studenterna. Och emedlertid lemna de åsido mycket som hörer till den fria statens bestånd. Vägar äro här ännu nästan inga. Menniskor liksom varor forslas på hästarnes och åsnornas ryggar. Skolor har man öfverallt; men mera beräknade för klassiska studier och — men om detta kapitel vill jag skriva en annan gång. Presterskapets ställning är en högst bedröflig; då presterna icke hafva några fasta löner utan måste lefva af tillfälliga inkomster. Deraf deras okunnighet, och deras gynnande af folkets skrock och fördomar. Det är ett kapitel fullt af Hedendom. Ingen reform vore så af nöden här, som en af presterskapets vilkor, och öfverhufvud af kyrkan, som är ett ordentligt petrifikat, utan anda och utan inflytande på andarna. Några lifstecken i den Evangeliska kyrkans riktning visa sig hos flera andliga, men icke starka nog att ännu verka något betydande. Under sådana förhållanden får man ej undra på om folkets samvete är föga vaket, om sanning och ärlighet äro föga erkända dygder.

Mycket mer måste man värdera att man finner så mycken sedlig renhet, gästfrihet, och så många nationaldygder. Märkvärdigt synes mig ofta huru hvardagslifvet liknar det, som vi läsa om i fornda dagar. Herdelifvet är öfverallt hemma i Greklands dalar, ja ända intill Athens Murar, och folkdrägterna äro öfverallt ännu bibehållna, utom i de större städerna, Athen, Patras, etc, der man allt mer börjar aflägga dem. Dock ses de äfven der vida allmänare än jag det trodde. Utmärkt klädelig och vacker är på fastlandet Männernas klädsel; kamascherna, den hvita, vida Fustanelen, den gullbroder[ade] vesten, och den röda Fez'en ge dem elegans och en ridderlig hållning, som — de rätt väl veta om. De äro vackert folk, och det lilla, runda välbildade hufvudet sitter ledigt och stolt på den välbildade bysten. Mindre förmånlig är ö-folkets dräkt synnerligen pomposerna som gör att de gå med en säck emellan benen hvilken hänger ned till fötterna. Men folket är vackert smärt och storväxt. Så äfven kvinnorna på öarne, der deras dräkter äro vackra. I Attika äro hvarken ansigten eller dräkt i allmänhet hos kvinnorna vackra. Den stigande bildningen är i mycket en ytlig, fransk bildning; och Greklands drottning är icke utan skuld i den smak för granna kläder, som gjort och gör mången familjs olycka. Dock har jag träffat mer än en ädelsinnad grekisk fru och flicka som har en deröfver upphöjd blick och högre syften i lifvet. En af de allvarligaste ädlaste älskligaste varelser, som jag någonsin träffat är den unga prinsessan Lily Cantacouzenos.

Grekerna äro aldeles utan öra och röster för musik, och hafva dertill en olycklig passion att ständigt sjunga. Tidigt och sent hör man deras skrån. Fruntimren sjunga icke alls, eller sjunga inlärdt, utan egendomlighet. Den nämnda Lily C. är den enda verkligt musikaliska flicka i Athen. Hennes natur är djup och innerlig.

Greklands Kung och drottning äro båda ädelsinnade och rättsinniga personligheter och hafva derigenom verkat mycket att gifva Grekland lugn och sammanhållning. Kung Ottos fullkomliga mildhet och samvetsgranhet hafva afväpnat all fiendskap, all opposition. Både hans och Drottningens synbara tillgifvenhet för Greklands sak hafva tillvunnit dem nationens förtroende. Konungen är en mild, arbetsam men mycket obeslutsam man; Drottningen en rask glad och beslutssam qvinna, också, då konungen är borta och hon håller regeringens tömmar, så få ministrarne se upp. Om dessas ärlighet talar man icke godt. Den f. d. utrikes ministern, Professor Rangabé känner jag, och har sällan känt en varmare fosterlandsvän, en behagligare samtalare. Han är äfven en förtjenstfull skald och författare.

Sedan 25 år — Greklands sednaste frihetstid — har Grekland dock märkvärdigt upprest sig i produktion och handel, och går deri framåt med hvarje dag. Statistiska uppgifter gifva häröfver intressanta upplysningar samt låta skönja hvad det nya och förstörade Grekland kunde blifva för Europa i detta afseende. Läroanstalter och välgörande inrättningar blifva ej heller efter, och du har förmodl. sett af tidningarne huru man nu, och med en riktning passande för vår tid återlifvat de Olympiska spelen.

Förliden vinter var här — Gudomlig; jag kan ej tänka mig en skönare, men för mig endast för warm, jag saknade snö och mina skogars luft. Sommaren har nu kommit med en hetta under hvilken jag suckar nu sedan fjorton dagar och känner mig bli klen till själ och kropp. Men snart rymmer jag från Athen för att på Konungens Kutter företaga en Ö-resa, som skall föra mig till Eubea, Naxos, Delos, Milos, o. s. v ända till Santorin der jag troligtvis tillbringa de heta sommarveckorna. Och det skall bli mig kärt att förstå hvad dessa öar, i begynnelsen helgade af Gudasagor och tempel, sedan förhärjade af barbarerna, öfvergifna af jordens store, ännu med deras härliga luft, fruktbara jord och hälsokällor kunna blifva för jordens lidande och tänkande menniskor. Sedan återkommer jag till Athen för att — dröja der ännu en vinter, och der skriva färdig min Dagbok öfver min Österländska resa och öfver Grekland. Nästa vår vill Gud, riktar jag mina steg hemåt, och kommen på Sveriges strand tar jag första, bästa jernväg för att komma till Dig. Jag är glad att

vi fått jernvägar, samvetsfrihet, och frihet för Qvinnan att blifva en förnuftig varelse. Det var på tiden!

Men jag har ännu icke fört dig omkring i Athenes omgifning, icke till Akropolen der vi hvar afton kunna höra Minervas Uggla fräsa eller klaga. Der uppe på klippan njuter man af en härlig, makalös utsigt men — ack! hvilken vild förödelse bland templen och konstverken; allt är så brutet splittradt, styckadt, krossadt att intrycket är för mig plågsamt. Jag ser icke här tidens hand utan människans vilda våldsverk.

Men att från Akropolen se ned öfver det unga växande Athen vid dess fot, att höra det stigande brusdet derifrån om aftnarne, och ljudet af bjellrorna af de från berg och betesmarker återvändande hjordarne — det är en liffull levande tafla. Så äro ock de Grekiska folkfesterna med deras »Reigentanz» under Albanesiska sånger. De äro glada, harmlösa och pittoreska.

I Eleusis har jag nyligen bevistat gräfningar, som ske på franska regeringens bekostnad. Man har upptäckt stora och små propyleer, några altaren, stoder, Kapitäl — (ett stort Altare till Ceres af Achaïerna, med tvenne Facklor i basreliefs är betydande) — men synnerligen ett chaos af förödelse, och af mysterierna intet, endast minnesvärdar af ett par personer som »biträdt vid dessa».

Jag har egnadt så mycket af min uppmärksamhet åt Italien denna vinter att jag aldeles försummat Grekland. Men nu vill jag egna mig deråt och främst att söka förstå dess fordna Gudaskådning och mytbildning, som ännu förefaller mig så barnslig och osmaklig att jag ej kan begripa huru den kunnat inspirera ett så intelligent och i många delar högt stående folk. Och nu, lef väl för denna gång älskade vän. Innerliga hälsningar till din hustru och dina döttrar — från

Din
Fredrika.

Min adress förblir den samma. Vill du veta något mera som jag kan säga dig om ditt Grekiska hemland så säg blott ett ord!

1042. Till G. P. Meille.

Athens the 22 June 1860.

Mr. G. P. Meille.

Be pleased, my dear sir, to allow me to introduce to you by these lines a young American, and traveller in the Holy Land, who desires to greet your Valleys, the Holy Land of Piedmont. Mr. Maltby, son of a minister of the gospel in America, will be happy to know of the present state of your faithful church and your school. I desire him the great pleasure of hearing you preach and teach. I remember well how I enjoyed it. If I have the good fortune of seeing again your valleys, how many things I will have to tell you, having heard so much.

Meanwhile and always I remain,

Yours sincerely affectionate

Fredrika Bremer.

1043. Till Fredrika Limnell.

Naxos d. 2 Augusti 1860.

Länge hade jag önskat höra från Dig min Fredrika, och länge hade jag icke fått höra något; men nu har kommit ett bref, som — gjort mig glad Fredrika!

Hvarföre skrifver du: »döm mig icke hårdt!» Är jag då hård i mina domar? Ja, om de hårda och högmodiga; men eljest är väl för stor vekhet snarare mitt fel; och här, med en person hvars hjerta och karakter jag känner — nej Fredrika, der gjorde du mig verkl. orätt! Dessutom känner jag här, tvärt igenom din nya tillgifvenhet en känsla, som för mig är något renare och skönare än kärleken. Du har känt dig dragen af vissheten, af glädjen att göra en god och ädelsinnad man lycklig! Är det ej så Fredrika? Detta är en skön böjelse af de bästa qvinnohjertan en gudomlig drift, som, när den förenar sig med godt och klokt omdöme, är en bättre borgen för sällheten i en förbindelse än om denna är ett verk af kärlekens hänförelse. Derföre ock ser jag i din nya förbindelse ett verk af en högre vilja, och det sjunger för mig en vers, som jag för flera år sedan gjorde vid anledning af ett giftermål:

»Hon skall bli lycklig!» hviskar Engelen
 som banden knyter mellan äkta makar;
 »det äktenskapet slöts i Himmelen
 »och Himlen troget sina verk bevakar!»

Af Carl Linnell minnes jag blott hans vackra ögon, hans ungdomsfriska, och kraftiga gestalt, och något hos honom, som gifvit mig intrycket af ett rent och ädelt hjerta, af en af dessa trogna, fasta, djupa och derföre åstadvisande naturer, som äro vida mer sällsynta att träffa i verlden än de menniskor, som man kallar »ovanliga», och som vanligen äro endast ovanligt eller särskilt begåfvade till talang eller intelligens.

Det manliga eller manhaftiga som kanske felades ynglingen skall han vinna i förbindelsen med dig, och du skall njuta sällheten att utveckla honom till hans fulla Menskliga värde. Att han älskar dig som qvinna och som Menniska, och länge älskat dig så, är en borgen — det korta och det långa, min Fredrika, af hvad jag vill säga är att jag känner och tror att du gjort ett godt val, och att du blir lycklig och skall göra flera lyckliga dermed. Att din lilla rara svärmöder är bland dessa är mig en särskilt visshet och fågnad. Skiljnaden i ålder emellan dig och din vän betyder föga vid er bådas ålder, och der dessutom själarne spela så stor rol i förbindelsen. Du är dessutom af de menniskor, som länge förblifva unga. Lif och lynne bestämma åldern mer ännu än åren.

Till mig, om mig, talar du min Fredrika med en hjertlighet, som går mig till hjertat. Du har förstått, du förstår och fasthåller troget det bästa inom mig, min vilja, mitt sträfvannde! Tack! Det gör godt att se sig så förstådd, om än detta ej är mer oundgängligt för att förblifva fast och lugn. Jag har i sednare tider ofta tyckt att jag kunde umbära gillande, erkännande af mitt arbete eller mitt sökande; — men när detta kommer ur ett rent, rikt, bröst kännes det, som en fläkt af Guds ande! — Och när verkade den annorlunda än lifvande, framåtförande! —

Jag måste nu säga dig litet om mitt yttre lif. Helt nyligen har jag, under tre veckors tid, på Kung Ottos lilla Kutter, genomströfvat Ægeiska hafvet i flera riktningar från ö till ö, från tempel till tempel, och derunder gjort bekantskap med Öarne Ægina Syra, Delos, Rhe-nea, Ios, Santorin, Sikynos, Paros och Naxos, och derunder lärt känna dessa öars natur, närvarande tillstånd och hvad de kunna blifva en gång under lyckligare förhållanden för deras utveckling än de närvarande. Jag har slutligen slagit mig ned i en af Naxos' tjusande dalar för att rätt lära förstå hvad ölifvet här är och kan vara. Oak-tadt naturens ovanliga skönhet här, luftens och himmelens renhet råder jag ej någon att göra det efter, som ej genom enskilda personers godhet och artighet kan här få ett enskilt hus och lifvets förnödenheter. Dessa Grekiska öar äro ännu i ett fullkomligt oskuldstillstånd hvad inrättningar för lifvets beqvämighet angår synnerligen för främ-

lingar, som högst sällan komma utom på flygtiga besök. Likväl äro dalarne på Naxos, dess luft, vatten, växter af verklig paradisisk skönhet. Men den starka värman mattar känslan därför. Kunde jag dock beskrifva för dig den lilla flod eller bäck, som vattnar Flerios och Melanes dalar, dess bädd hela vägen kantad af blommande rosenlager och lummiga Plataner, dess källa i en lund af vildt växande, de skönaste buskar och träd så skulle du säga med mig att det är mycket naturligare och förståndigare att tro att denna flod (Flerios flod) är en naturande, en Najad, såsom man fordom här trodde det, än att se deri blott ett vattendrag som ett annat, utan individualitet utan en egen liten käll-själ för sig. Jag besöker folket i deras hyddor, bivistar bröllop och andra fester, jag skall berätta dig derom — en annan gång. Om tre veckor afhemtas jag åter här af Kung Ottos Kutter besöker ännu ett par öar och reser sedan åter till Athen. Om jag derifrån reser denna höst hem till Sverige eller dröjer ännu vintern öfver i Athen — det beror af omständigheter som jag ej med full visshet nu kan bestämma. Tro dock, min Fredrika, att icke min egen bekvämlighet och mitt nöje dervid skall bestämma mig. Greklands klimat är mig icke godt,*) och jag känner ofta längtan till det gamla hemmet, mina vänner och mitt hem der, men jag njuter i Athen en ro, och har der hjälpemedel för att redigera min resa i orienten, som jag icke så har i Stockholm, och, som torde kvarhålla mig i Athen ännu denna vinter, för att kunna så väl som mig möjligt är utföra detta mitt viktiga verk. Du, Fredrika, skall lätt förstå hvarföre det är mig så viktigt, och du skall, såsom du förr gjort det, öfver haf och land räcka mig din lilla hand och låta mig känna att jag kan fullborda det i det lugn och den omgifning som jag därför behöfver. I första afdelningen af mitt arbete (som väl ännu denna höst skall tillställas dig) har jag, såsom du skall se, synnerligen framhållit det Gudomliga i människan, ögat hvarmed det Gudomliga ljuset uppfattas, den subjektiva uppenbarelsen, om jag så får kalla den. Det följande, min resa i Orienten, skall egnas att framhålla den objektiva och den Gudomlige — såsom jag fattat honom, synnerligen på de orter der jag lefde helt blott i hans betraktande. — I den sednaste, min resa i Grekland, skall jag tala om folken och deras enskilda och allmänliga lif ö utveckling för den period, som nu stundar, ty, jag bedrager mig ej, — det stundar en blomningstid, icke mer för enskilda folk och orter, utan för hela jorden, hela menskligheten, under utvecklingen af den lära och det

*) ehuru jag genom ett tyskt vatten åter kommit i ordning med min hälsa och ifrån mitt hufvudverkstillstånd under förliden vinter,

lif, som kan låta sjelfva ödemarken blomma och lammet hvila bredvid lejonet i fridsfurstens skygd. Jorden vill blomma, dess länge slutna knopp vill öppna sig i hela sin rikedom; allt tyder derpå; och gamla Ygdrasils jord med sina nyvundna friheter, för samvetet, för arbetet, och den sträfvande anden, för — jernvägarne, för ånga och för Anda, skall ej blifva efter i den stora stunden! Detta gläder mig. »Det tusenåriga riket» om hvilket sedan årtusen, så många prophetiska röster tala är, helt visst, ingen tom dröm eller synvilla; — jag ser det komma och jordens ändar blomma och låfsjunga i dess famn.

Men välsignelse öfver hvarje hjerta och hvarje hem, som utsår dess frö på jorden dermed att det sjelf gör det verkligt i sitt innersta! — en ringa punkt och likväl af evigt lif, och evigt innehåll! Och härmed flyttar jag mig i andanom midt i ditt hem min Fredrika, och omfamnar dig och dem som du der omfamnar vare sig man, barn eller Fru svärmor och tackar Gud i kapp med er alla för all god och fullkomlig gåfva, den rena kärleken, det goda arbetet, det dagliga brödet — framför allt för vissheten om hans vilja, hoppet och lifvet för hans rike!

Länge redan har ett doftande litet orientalskt Armband legat väntande för din arm; det var en vännegåfva som nu blir en passande brudgåfva; — fast den kommer litet långt efter festen, ty sjelf vill jag hafva nöjet sätta det om din arm. Och det vill jag ock hafva med Lotten Wennberg. Hälsa henne hjerteligen och alla som kunde vilja hafva en hälsning från mig. Din hjertligen tillgifna

Fredrika Bremer

1044. Till Andersen.

Melanes dal, Naxos, d. 8 Aug. 1860

Huru länge, länge sedan vi sist talades vid, käre broderlige vän! Jag vet icke om det är fem eller sex år. Men ofta har jag tänkt på Dem, känt med dem, umgåtts med Deras Ande i lust eller smärta under denna långa tid. Nu vet jag icke hvar De är eller huru det är med Dem, men jag är i ett litet jordiskt Paradis på Naxos, Ariadnes och Dionysii gamla, sagorika Ö, njuter der några dagar af djupt lugn i lundar af rosenlager myrthen och Cypresser, och ofrivilligt stämmer min själ möte med mina vänner och begär att tala med dem och höra om dem. De sednaste ord jag hörde om Dem, käre

Andersen, voro från Henriette Wulff. Hon talade med så mycken glädje om nya Historier dem De nyss utsändt i världen, och nya arbeten dem De beredde. Digtens gyllne strömmar flödade friskt för Dem, hos henne det varma, glada deltagandets för vännen och skalden. Det var kort före hennes afresa till den nya världen. Så — tystnade hon för alltid på jorden. Hon gick till en annan ny, högre värld än den hon ämnade sig till. Men denna ohyggliga natt, det fasansfulla mörker i hvilka hon försvann!... Har sedan intet blifvit bekant om hennes sista stund? Var ingen vän då nära henne? Hennes Amerikanska vän Marcus Spring har i tidningarne begärt upplysningar om hennes död men fått inga!..

Det var på Sicilien jag fick dessa sorgebud. Från Sicilien reste jag till Malta från Malta till Palestina. Sedan en tid hade jag känt en mäktig dragning dit för att der egna mig helt åt ett stort, heligt minne och så präglade det djupare in i min själ. Mycken möda, ofta ångest erfor jag under min ensliga färd genom detta land, så vildt och så vådligt ännu för resande, synnerligen för ensamma resande såsom jag, lika okunniga i att styra hästar som i att tala Arabiska. Nu måste jag lära mig båda delarne. Lärdomen blef ej stor men lyckan desto större. Med dumdristighet och Gudsfruktan slår man sig igenom alla hinder. Och för de öfvervundna mödorna och svårigheterna hvilken skatt af rika intryck, af ljus och lif och fröjd — alldrig att förgäta, omöjlig att till fyllest värdera! Till häst, som en Arab, och anförd ensamt af en Arab tågade jag genom Gallileen, såg Genesareth, Tiberias, Tabor Cana m. m. sedan jag i fyra månader vistats i Jerusalem, besökt Bethlehem, Jordansdalen, Jericho, döda Hafvet, m. fl. orter kring den gamla ryktbara staden. Scener och syner allt är här ovanligt, egendomligt, pittoreskt, men tillfredsställer icke sinnet som älskar menskoadel och menskoväl. Dock äro utsigterna från Palestinas berg och kullar af en stor och egendomlig skönhet. Så den från Oljoberget och den från Thabor. De äro värddiga de uppträden som gjort dessa höjder till heliga höjder för menskligheten. Min resa i Gallileen var blomman af mitt lif i Palestina. Från Carmel och Caipha reste jag in i Syrien och i Libanons berg, såg sedan åtskilliga kuststäder af mindre Asien, dröjde i Smyrna, på Mithylene och slutligen några veckor i Constantinopel. Derifrån kom jag till Athen, förlidet år i Augusti månad, såg ännu denna höst Argos, Arcadien, Sparta, Corinth, kom åter till Athen der Drottningens Hofpredikant Pastor Hansen och hans fru (båda Holsteinare) hade vänskapsfullt erbjudit mig hus och hem. Der har jag lefvat denna vinter, som en vän med vänner, sett allt i och omkring Athen, deltagit i Hoflif och sällskapslif, men varit lycklig framför allt i mitt

hemlif, som, i sanning varit mig allt hvad min själ kunde önska. Under denna vinter har jag redigerat för tryckpressen min resdagbok hållen under resan i Schweits och i Italien. Detta har varit mig ett drygt arbete. Att det skall bära någon god frukt är min förhoppning. Dagens blomma under denna vinter har varit för mig Aftonen. Ty med den kom Pastor Hansens läsning högt af goda, mig viktiga böcker, dem jag utan med hans hjälp icke kunnat läsa, ty både ögon och förmåga att läsa hafva för mig mycket aftagit. Ofta dock, då jag rätt ville förnöja mitt goda värdsfolk, och en eller annan af deras gäster, läste jag en stund sjelf, och då var det alltid en Saga af Andersen, (ur den tyska öfversättningen af hans sagor den jag skänkt fru Hansen till Julklapp) och ingen annan än jag fick läsa högt dessa sagor ty man var så god och sade mig att ingen annan än jag kunde läsa dem rätt. Och då var det en lust att se huru mina vänner storskrattade eller gåfvo på ett eller annat sätt deras fröjd och nöje tillkänna. Men icke blott Deras historier kände mina Holsteinska vänner, äfven Ingemans kände och älskade de! På Danskarne äro de i öfrigt rätt »böse». Och huru är det? Huru har det lilla goda landet, Dannemark, på en gång blifvit en så elak styfmoder mot Holstein?! — Deremot måste Dannemarks ädelsinnade Skalder upphöja sina röster!

Vintern var Gudomlig i Athen. Gudarne på Olympen kunde ej hafva den skönare. Men Maj kom med värme, som i Juni blef såsom den kunde vara i hellvetet. Jag tyckte att man kunde dö af att smälta bort deri. Men Kung Otto hade lånat mig sin kutter för en resa till Grekiska öarne, och så snart det ske kunde gick jag om bord på den, fick nytt lif af hafvets fläktar och har nu i tre veckors tid flugit omkring på Ægeiska hafvet från Ö till Ö, från tempelruin till tempelruin, slog mig så ned i en af Naxii sköna dalar för att smaka Ölifvet och ensligheten under detta himmelsstreck har rätt njutit detta (nu snart i andra tre veckor) och fortsätter om några dagar min Ö-resa till Eubea och till Paros. Sedan vänder jag åter till Athen der jag dröjer ännu öfver denna vinter, hvarefter jag reser hem. Jag är nu nöjd med hvad jag sett af jorden och dess folk; Allt har sin tid och jag känner att min hvilotid är kommen.

Jag reser hem genom Tyskland; dröjer trol. något i Wien, i Weimar, i München och i Dresden. Skall jag få se dem i någon af dessa städer, eller — — skrif mig till, käre Vän, och säg mig hvar de är, hvad De gör, hvad de ämnar för närmaste framtid?! Låt mig veta om vi kunna mötas på min hemväg eller — i mitt hem, i Stockholm. Säg mig ock om våra gemensamma vänner i Köpenhamn och allt om Dannemark. Jag hoppas att Dannemark och Sverige skola

blifva ett en dag, såsom de allaredan äro det i ande och hjerta. Adressera deras bref till »la legation de Suède et de Norvege à Athenes», och tänk på mig alltid som Deras systerligt tillgifna

väninna

Fredrika Bremer.

Hälsa alla Danska vänner som vilja hafva en hälsning från mig. I Rom lärde jag känna en älskvärd Dansk musicus vid namn Ravnkilde. Af honom hörde jag om Hartmans gifte med fröken Jacobsen, och om Sophie Hartmans död. Den arme Gade! Och vår unge Vän Böjesen hvad är hvad gör han. Det var en renhjärtad älskvärd Yngling som jag af hjertat önskar allt godt! Och Drewsens och unga Collins, säg mig om Dem och om alla Deras vänner!

1045. Till Anna Harvey of Ickwell-Bury. Melanés Naxos, 10 August
1860.

My dear M^{rs} Harvey!

Among the good and gladdening things which have met me at this beautiful Island was your letter of the 12 of June. Its life of kindness and benevolence make me remember a word of lady Dufferins once when I, in the Hotel D'Angleterre at Athens, coming, I do not know how, headlong into phrenology and upon the organ of goodness, thoughtlessly pointed out on the forepart of your head saying: it should be there. »It is there, I assure you!» said lady Dufferin while you, laughing and jesting took up my words in a deprecatory manner. Well, now I well see how right she was: it is there! Nor did I doubt it after having seen you a little more, and believe me, my dear lady, if I could simply have been led by the attractive which you and your whole family had for me, I should have been with you as often as you wished it. There is in the company of certain minds a genial air and life which is as enlivening to the mind as the genial influence of meridional climates to the body, and I do not think that there is a human being more alive to that, more impressed by such spiritual influence than myself. But then, this my soul lives in a body, who feels old and is old and weary, and who often influences the soul and makes it especially at evenings feel quite unworthy of being in good company with clever people. This can at times be overcome, but when the body dwells by the Lycabettus of Athens, it has such difficulties to overcome in the recent and present state of roads or no-roads between that mountain and the city, that it makes the soul draw back from every exertion in that direction at night, if the moon and other circumstances do not look very bright. Now pardon me for insisting so long on a state

of feeling which you, in the high day of life and spirits will hardly understand. Let me here explain a blunder I made once in Athens which I did not myself observe until late. You wrote to me once sending at the same time a brochure about political affairs. I believe the note was from your Sister with whom I had spoken about the brochure and I addressed my answer to her. I had perused the note without spectacles. This I became aware of several weeks later upon finding and reading the note with spectacles. Alas for old age and poor eyes! But dear lady, when you will, as myself, be near sixty, then you will easily understand how it can, nay, how it must be so.

Your exertions at Tyre have greatly interested me. How lucky that your Yacht happened to be there at that horrible moment! No cannons have certainly made a more charitable work than yours in this instance. To have been able to go to protect those unhappy Maronites must be a crowning point of your pleasure tour! The massacres have since been renewed and continue still as I just have heard. French and English troops must take up the game. I congratulate you also to have gone bravely over the Libanon seen the Cedars, and Damascus and Balbeck! I saw them not; I was all alone, and felt it too much for me. Nor were these points of highest importance to me; much should I have liked to have seen them through your eyes, t. i. to hear you speak of them. And perhaps I may yet. If ever I once more come to England, (which is not very probable) I shall not fail to avail myself of the invitation you so kindly hold out, and which would tempt me beyond any thing; and if you come to Sweden, which looks to me most probable having at your disposition such a yacht and such fine enterprising spirits as seems to belong to your whole family, then in Stockholm, it will not be difficult to you to find out my home, and quite worthy of that headorgan of yours to give me the pleasure of welcoming you there! As for the souvenir which you have the kindness to send to me through M^r de Heidenstam if it were of the very mud of Damascus, it will be dear to me, and I shall wear it gladly and thankfully in remembrance of your bright self. You left Athens in a good time. Such a heat and such a dust as there came on in May and June I have experienced nowhere. It was quite stultifying. I was held up alone by the hope to escape it, then King Othon had the kindness to lend me his yacht for a summer trip to the Isles of Greece, and as soon as it became possible I left hot and dusty Athens for the Aegean sea. Oh! what a delight what a refreshment to be born on the dancing waves by the fresh breezes, and sea air and water and heavens and radiant [sun?] — and so night and day, morning and evening! Indeed it was as new life, it was something more than paradisaical. And so to fly on from Island to Island, from Temple to Temple (or ruin) to repose in the calm harbours and make acquaintance with the island-life, its towns, valleys and people — it has been and it is delightful! To be sure, moments have come when old Eolus has been in fierce humour and has given us a rolling about with trunks and bottles and every thing in the cabin — a state of revolution not at all agreeable; and other moments when not the slightest breeze would fill the slackening sails, but on the whole we (M^{rs} Hansen and a young German Archeologe have been with me) have been most happy in our tour of three weeks during which I have visited Ægina, Cape Sunium, Syra, Delos,

Thermia, Naxos, Ios, Santorin, Sikynos, Paros and again Naxos where I had determined to fix myself for some time. Greek courtesy and hospitality offered me a Villa in one of the most beautiful valleys of Naxos, that of Melanes watered by the lovely river of Fleurio. After having seen Fleurio and its source among rose-laurels and Myosotis I firmly believe in Naiades. This river has a soul of its own and its own pure and lovely individual life. You would not doubt of it, if you could see it and its delicate physionomy. I am now there since three weeks in a jardiniere of verdure and beautiful southern trees of all kinds. I make excursions to other valleys of the Island and am in constant admiration of its beauty, loveliness and fertility. Pity that it is not more known, more appreciated and more peopled! Naxos could well feed 50,000 inhabitants, it has now only about 11,000 and the rich gardens and terraces lie uncultivated for want of hands. I am glad to know what the life in these Islands is, in its best and in its worst. After having seen them and Eubea and the Parnassus (which I yet must see) I shall leave Greece satisfied with what I have seen of it. This winter I will yet stay in Athens, but leave it early in spring for my Northern home, to attain which I shall pass through a part of Italy and through Germany. I leave the oriental south with one regret that of having not seen Egypt. Precious it would have been to me to have taken with me its wonderful ruins, its Lotus and old Temples in the photography of my memory. Now I feel as a vacant place there; my old world is incomplete. But with incompleteness we must become familiar during our earthly voyage. There's no escaping it, neither in nor out of ourselves.

May you live on happy my dear lady with those you love dearest, and make your pleasure trip through life a blessing to many, as you did to the Maronites of Lebanon. It will now be a great pleasure to me to hear of you and yours and if you will confer that on me by letter please, tell me also what you know about Lady Dufferin and her son, two bright figures of those that one is ever glad to look on or to remember and that we cannot help to follow with interest and good wishes. I enclose two words for him. Pray forward them! I have not yet thanked him for that pretty little sketch of his Mother.

Mr Graham! Can you in some manner make this little note come to him. You would do me a great favour. That young savant is certainly predestinated to find out something that nobody has found out before, and which will mark in the land of discoveries made by brave and patient human intellect. And now good bye! May you be as well and happy, you and yours, as wishes you your recent but yet very true and sincere

friend

Fredrika Bremer

1046. Till Ingemann. Melanes dal, Naxos, d. 14 Aug. 1860.

Kunde jag flyga dit min ande ville, så skulle De, käre och vördade Vän snart se mig på Sorö, i Deras idylliska hem, och der skulle jag säga Dem — allt hvad de vill höra af mig, ja, vore det än mitt hjertas innersta tankar! Jag vet nu ingen för hvilken jag skulle bigta dem så gerna så förtröstansfullt.

Men — jag kan ej flyga, och gåsens vinge, (min penna) är en mycket ofullkomlig hjälp för själens yttringar. Dock måste den nu hjälpa mig att säga Dem huru Deras bref, som jag erhöll i Rom, glädde mig, huru ofta jag velat tacka Dem därför, skrifva till Dem, — det brefvet har derföre följt mig ifrån Rom till Jerusalem, ifrån Jerusalem till Athen, men dagens och resans arbete har upptagit själ och kropp, och jag kan säga att de ej fått hvila på tre års tid förrän just nu, på den gamla sagorika ön der jag nu vistas sedan ett par veckor, i ett paradis af skönhet till hvilken jord och himmel lika bidraga; — och nu kan jag skrifva till Dem, Dannemarks ädlaste Skald och min vän. I Rom träffade jag en Vännina till Dem och Deras Lucia, den goda konstnärinnan fru Agier, och hade glädjen språka med henne om Dem och Dannemark. Hvad som drog mig från Rom till Jerusalem kan ej vara svårt för Dem att fatta. Mången svårighet och mången fara trotsade jag för att få se stället der David sjöng och der J. Ch. led, dog och uppstod från de döda, och lärde oss lifvets och dödens innersta hemligheter. Sedan såg jag de orter der han föddes, der han lefde, som barn, der han uppträdde, som lärare, — Bethlehem, Nazareth, Genesareth, Jordan, Cana, Thabor! Huru glad, huru tacksam är jag ej att hafva varit der, att bära dessa bilder liksom photographierade i min själ!

Så såg jag Carmel, Libanon, Beyruth, Smyrna, och Constantino-pel med dess Gyllne horn, Bosphorus och svarta haf.

Så kom jag till Athen. Att besöka de punkter af jorden der vårt slægtes bildning högst utvecklats sig, och att der fördjupa mig deri, skarpare fatta det särskilta och det gemensamma i dessa bildningspunkter och tider — det var mitt hemliga föremål under denna resa. Att derigenom bättre, fullare omfatta hvad Gud gifvit oss att fatta af hans uppfostringsplan med oss, af hans Försyn och af hans slutliga mening för — alla väsen, det var mitt tysta hopp, mitt drifvande locomotiv. Hvad jag vunnit, hvad jag funnit, skall jag meddela dem, älskade och vördade vän uti den dagbok hvaraf de första

delarne nu äro under tryckning, och hvaraf ett ex. skall tillsändas dem genom bokhandeln, trol. ännu denna höst. Min svåger, Justitierådet Quiding i Stockholm, har godheten att, under min frånvaro, besörja mina angelägenheter. Efter en oändligt skön, riktigt Olympisk vinter, tillbringad i Athen, och en vår nästan olidlig der af hetta och af damm, har jag på Kung Ottos Jagt fått svärma omkring under några veckor på Ægeiska havet och blifva bekant med dess öar och tempelruiner. Det har varit mig en stor förfriskning till hvilken äfven hörer dessa veckors ölif på Naxos i Melanes sköna fruktrika dal. Ännu en höst och vinter ämnar jag tillbringa i Grekland efter hvilken jag reser till mitt hemland åter, för att icke lemna det mer.

Under mitt af mångahanda ting upptagna res-lif har jag begärligt lyssnat till hvarje lifsyttning från vår nord. Jag har varit elak nog att litet grann glädja mig öfver vissa oroligheter i Dannemark ty jag har tänkt: »derigenom kommer Dannemark närmare Sverige, och de i själ och anda förenade folken skola blifva äfven till yttre ordning och form förbundna!» (Men hvarför har det lilla goda Ö-riket på en gång blifvit en elak styfemor för Holstein? Dannemarks ädla Skalder måste upphöja sina röster emot sådant våld). I Sverige gläder man sig öfver jernvägar, religionsfrihet och andra goda friheter; och jag gläder mig storligen att se anda och ånga verksamma der, såsom befriare. De äro goda hjälpare att befordra — Guds rike på jorden, om blott människorna först bära det eller längtan dertill i sina hjertan.

Hvar är vår Andersen? Jag har alldeles förlorat hans spår sedan jag kommit så långt i Öster. Jag innesluter ett litet bref till honom som jag beder Dem hafva den stora godheten låta tillkomma honom. Jag lefver i Athen med Holsteinare och älskare af Danmarks litteratur, synnerligen af Deras romaner och Andersens sagor; och i den Engelska Gesandten Sir Th. Wyse har jag lärt känna en verkl. kännare ö älskare af vår fornnordiska litteratur, så ock af Deras arbeten. Denne man är den lärdaste och interessantaste af Athens diplomatiska societet.

Om Greker och Grekinnor skall jag säga dem i min dagbok. Kärlek till kunskap, kärlek till religion och fosterland äro dygder, som visa det unga Hellas, såsom värdig dotter till det gamla. Men dess nya lif behöfver uppfostras af de folk, som det gamla Hellas fordom ammat, och som upptagit dess gamla vishet i ett högre medvetande i ett fullt utvecklade menskligt lif. Och denna uppfostran sker alla dagar. Deri ligger det nya Greklands framtid. Äfven denna har sitt sköna löfte i den menskoslägtets och jordens blomningsdag till

hvilken alla dess krafter nu syfta! — Från Österlandet kommer ljuset icke mer. Western förer nu ordet på den menckliga odlingens allhärjarting. Men Östern kan blomma på nytt i dess ljus och lif. Dess källor flöda ännu och dess jord är villig att bära ymnige skördar nu, såsom i Zoroasters och Moses tid. Men dess folk, dess harems och — ja, stora förvandlingar måste föregå med dem! —

Jag skrifver här till dem, från ett litet jordiskt paradiset i en af Naxos' sköna dalar. Alla söderns ädla trädslag växa der i yppighet, Oliven, Fikonträdet, Orangen, Cypressen Carouban, Persiko och valnötsträden mullbär Plataner, Melier o. s. v. äfven Palmer; myrten, rosenlager Agnus Castus växa, som gran och Enrisbuskarne hos oss; de sednare utmärka loppet af den lilla flod, som genomsorlar dalen, såsom dess hemliga lifsådra. Ingenting är täckare än dessa kristallklara bäckar i dälternas djup med deras garnitur af hvita marmorblock och blommande lager och Agnus Castus, deras vid stränderna yppigt grönskande trädgårdar. Folket är godt, idogt och gladt och firar sina helgona-fester och bröllop med dans i fria luften, och Panspipan och trumman höres ofta hela dagen igenom. Lifvets sällhet här är helt och hållet idyllisk. Lif för intelligensen finner man ej här. Man måste hafva nog af naturens, af fårens och fåraherdarnes sällskap. När vinden stormar såsom den nu gjort här sedan fjorton dagar, gå ö komma inga poster. Om Louis Napoleon lefver, eller om han är död och verlden i uppror, veta vi ej, fråga ej efter. Fleuriosorlar under rosenlagerslundar genom dalen, Fikon och vindruvfor mogna, Bachusvinet sväller i de sköna klasorna, får och Åsnor bräka, menniskorna arbeta i jorden eller dansa, luften är herrlig, solen lyser klar hela dagen stjernorna hvar natt, och så är allt godt — så länge. På längden skulle det bli för enformigt för sinnen vanda att suga lif ur äfven andra källor. Lef väl vördade och dyrbare vän! Må De och Deras Lucia städse behålla i vänligt minne den som städse förblifver Deras tillgifna och tacksamma väninna

Fredrika Bremer

1047. Till Anna Harvey.

Athen 18 Oct: 1860

The pretty »Damascus work» and your good and kind letter from Munich, of the 1st Oct: are both arrived, and received with heart felt pleasure as tokens of your hand and heart! Thank you for them, and for that golden thread of good will and feeling which you are spinning

over sea and land between yourself and one who though almost a stranger to you yet feels that she would love as well as like you. Ah! such threads are needed in this world and without them all the Electro magnetic wires which should bind it together in harmony will not keep it from bursting asunder.

You are going to Paris; good. With this culminating point of human culture and activity one should finish such a tour in the world as yours. I hope you will stay there over the winter, then the winter climate of Paris is delightful, the best in the world I believe. So I found it when I passed a winter there with my family many years ago.

Yes, to be sure, I went to Santorin and found it a most curious thing but horrible. I passed a stormy night between the lava Cliffs in the midst of the basin, which I shall not easily forget. And then upon the cultivated border of the old Volcano, I enjoyed a most courteous hospitality at the house of the Dimarch and drank all kind of Santo wines, Bachus Wine, Night wine, Callisto, champagne, — etc. etc; but half an hour from the Wine and money making [—] I saw human beings the preys of leprosy (one of them more like a corpse than a human creature) with damp cabins in the rock for habitations, and without food or care enough to keep them from starving at times! and from that moment I have taken rather a gloomy view of Santorin, and of Greek civilisation on the whole, not that I despair of it; no, free Greece has in Government commerce etc come in too close relation with peoples at the head of human civilisation, such as England, France etc, not to follow whence they lead on that heavenward way; but certain it is that Greece, at present, by its neglect of the poor and unhappy, neglect of human care of prisons and prisoners etc, does not merit to be counted among the peoples who carry humanity forward. To effect that, its opposition to Turkey and oriental institutions should become something more than only political.

From Santorin I went and took my Summer quarters at Naxos. From there in September I went to Poros and lived some days in a home where your family had been one day and left a sunny remembrance. Again I went to sail, saw Eubea and the grand Mountain scenery on its shores and those of Attica, saw Ocha, Delphi, Ceta, Parnassos, (behind) Othrys, Pindus and Pelion in Thessaly, then I wanted to know somewhat of the cradle of old Greece, the land of the Olympe and the old Gods and Giants. What I saw and heard on the Pelion and at its foot (in Volo) made me convinced that Thessaly (and also Epirus) will ere long be parts of free Greece; nor will Greece be complete ere it embraces those chief parts of its old realm and the whole of that garland of sunny Islands which God in the beginning wound round her body. By natural Geography and history it belongs to her, and »what God has united let not men divide». Would only that new Greece should be more morally worthy to become politically great.

And now I am again in Athens, but preparing again to set out on an excursion, my last greater one in Greece — that will be to Delphi and the Parnassos. Nature and old memories make these parts central ones in Greece, and I like to make my finishing pilgrimage there and at Delphi to thank God that we (you and I and C^o) have a better place to turn to when we want to know about the Divine will and our doings. Next week in the growing moon I shall go. After that I shall sit down quietly in

Athens for the winter, writing out for the press my notes on Palestine and Turkey. But when the Swallows go Southwards I shall go with them see Venice, Milano and Viena, and perhaps I shall in my home-way go over England. If so I will for a few days come to the home which you so kindly have opened to me, and have a good talk, out of heart and head about the world and so on, with you, your husband and sister, and a long good look at your children and then — I shall go home. Home sweet home. Ah, though my home is desert now, it is, thank God, not in a desert, and I long to see old friend's faces smiling round me by the merry fire of my own heart[h]. This looks to me now more pleasing and heart warming than the sun at Greece, which is to me too glowing and too constant. It is as a music ever fortissimo.

And now good bye my dear kind lady. Best remembrances to your husband and sister.

truly and heartily yours

Fredrika Bremer

P. S. Need I say that a letter from you will always be a dear thing and sight to me. You are of those who write as they look.

1048. Till Adrienne Lenormant.

Permettez chère Madame Le-Normant, que je tache d'amuser quelques heures de votre voyage dans le Vapeur, par ma »Guerre et paix« en norwege! Je voudrais vous faire sourire quelquefois par mes scenes et caractères rustiques — bien peu ressemblants a ceux de Paris — et puis je voudrais, par mon petit livre, vous faire penser quelquefoi a une personne pour qui vous avez, ici, été bien aimable et bonne, et qui toute sa vie se souviendra du plaisir qu'elle a eu de vous voir!

Athenes ce 14 Nov. 1860

1049. Till Fredrika Limnell.

Athen d. 24 Nov. 1860

Min egen lilla Fredrika! Jag har just nu läst ditt bref af d. 8^{de} Nov. och känner den allra största lust först att hjertligen omfamna dig, sedan att rätt grundligen och i godan ro få samtala med dig! Ack! intetdera låter göra sig, och en ännu vidhängande migraine gör mig det i dag icke alldeles lätt hvarken att tänka eller att skriva. Men

posten afgår till norden i dag vid middagstid — den går härifrån dit blott hvar lördag — och du måste dock hafva några ord till svar på ditt goda, sköna så rikhaltiga bref! Och först till den praktiska frågan deri: Redan med förra posten fick jag underättelse om uppmaningen af »Östgötha qvinnor» till en bildstod åt kung Oscar, och jag var beredd på att af allt hjerta deltaga i den goda afsigten. Och nu min Fredrika, behöfver jag väl säga att jag i allo i allo delar din åsigt af minnesvården, som af Svenska qvinnor bör resas åt konung Oscar? Ja, så bör den vara och icke annorlunda, och en inskrift i Guldbokstäfver utanpå läroanstalten och en marmorbyst af den gode Konungen på en piedestal i dess peristyl, bör med tillräcklig kraft för ögat fästa uppmärksamheten på den högre och lefvande minnesvård, som står der bakom — fostrarinnan af unga själar från slägte till slägte till fosterlandets gagn. En sådan minnesvård allena är Konung Oscar och den af honom myndiggjorda Svenska qvinnan fullt värdiga. Af hela mitt hjerta vill jag skrifva en uppsatts derom, men icke som uppmaning — jag känner mig lycklig att här icke behöfva uppmana — utan som en instämmande röst, och det förslag, som jag vill, till ledning, infläta — om den lefvande minnesvården — skall, hoppas jag icke hafva något fränstötande, utan snarare en dragande kraft. Jag vill adressera den till »mina landsmanninor», och finner du den god så lemna den till Hazelius. Men i dag kunde jag ej skrifva den. Jag behöfver några dagars besinning derför, och kan ej sända dig den förr än med nästa lördags post.

Hvad du säger mig om Herthas inverkan på Kung Oscars beslut, var mig kärt att höra, men endast en bekräftelse på hvad som länge varit min tysta öfvertygelse. De nämnda orden i Hertha och fl. andra der, voro skrifna enkom i afsigt att verka på Konungen, och min tro på hans menskligt ädla sinnelag var sådan att jag icke betviflade deras resultat. Så äfven äro flera ställen i Herthas dröm och på slutet af boken ställda till det ädlare manliga sinnet, och jag har icke heller tviflat eller tvekat om detta i mitt fädernesland. Skulle någon för öfrigt ännu tvifla om vigten af qvinnans moraliska och intellektuella utveckling för Nationens o samhällets väl, så ville jag råda honom att göra en tur i Österlandet, och att der betrackta ställningar och förhållanden synnerligen i Turkiet. Der kan han få se huru den förslafvade qvinnan hjälplöst neddrager staten. Går förslaget för den lefvande minnesvården igenom så anteckna mig min Fredr. för bidrag af 100 rdr. (Jag är ledsen att icke kunna gifva mer!) Och tag dessa 100 rdr af de p^r som Aftonbladsherrarne låfvat betala för den till dem af mig, förlidet år, sända Artikeln fr. Constantinopel. Dessa p^r, skrifer min sväger hafva icke ännu influtit. Jag förmodar dock att

de bli erlaggda innan slutet af detta år. Hvad mitt arbete öfver Schweits och Italien vidkommer så borde det redan hafva kommit dig tillhanda. Min Svåger skref att det skulle utkomma i bokhandeln i slutet af Oct. månad. Jag är ledsen att det fördröjes så länge, ty, om det än icke nämner ett ord om dagens (och kanske nutidens) största klassiska personlighet Garribaldi (han nämdes ej ens i Italien år 1858!), så kan det dock gifva mången upplysning om Italiens inre tillstånd och högre sträfvan, som i denna stund af kamp, och »vara eller icke vara?» för flera historiska storheter kunna vara af interesse. Om Garribaldi skall jag berätta dig i vår då jag på min hemresa skall besöka Venetien. Hem — jag tänker med längtan och glädje på att komma hem, och ej minst för det att jag hoppas få återse kära vänner, och med dem få tala om allt det som går framåt i det kära fosterlandet. Sedan jag skref dig till på Naxos har jag i åtskilliga resor dels till vatten dels till lands (och till häst) besökt Trœzene, Eubea, Thessalien, och nu sednast Delphi och Parnassen. Och nu har jag slutat alla längre turer inom Grekland och tänker blifva stilla i Athen under vintern och der renskrifva min dagbok under min Österländska resa. Huru lyckligt för mig att den ej var ett år sednare! Massackrerna på Libanon och i Syrien hafva varit förfärliga öfver all föreställning. Och dessa äro endast begynnelsen till ett stort sorgespel! Christendomen och de Christna folken skola gå segrande derur, derom är intet tvifvel, men

Tack för teckningarne ur din hemverld min Fredrika. Ack! hvad sådana göra mig godt att se och höra. I vår, eller vid midsommartid hoppas jag få bevittna dem på nära håll, och få språka med dig och din snälla lilla svärmor om så många, många ting. En hjertlig hälsning till henne och en äfven till din man från Din innerligt tillgifna

Fredrika.

1050. Till Carl v. Heidenstam.

Athens Nov. 1860.

To Mr Ch. de H*****

My dear Countryman!

I have just finished the reading of your Mskript romance Nour-schid the Guebre, — but which is less a romance than a »voyage pittoresque» in which you carry your reader into the very heart of

Persian life, and makes him acquainted with the different peoples and tribes which cover its soil, their Government, religion, customs, hates and loves — and I can hardly tell you how much this picture full of life and reality has interested me, and how much I wish that this fruit of your residence and travels in Persia may become accessible to the reading and thinking public! In this our time when the Oriental question already is a question of the day to the European Cabinets, and may soon lead to descisions which will involve the fate of millions of the people settled in that Orient which humankind owns as its cradle, and where still the largest part of the human family does live and labor, fear and hope, it is of no small moment that this question might be considered not only in a political but in a human — t. i. a higher political — point of view. To effect this light and truth must light up the countries of Asia to European Men and women, and make better known to them the man and women of that far off land which, under the guidance of Providence seems every day to draw more near to us. A work such as your Nourschid carries on this fraternal mission better than any purely scientific book. It enlists our sympathies, it amuses and enlivens us at the same time that it instructs us. And this your work does in no common degree. But it does something more important still. Among the ruins of the old world, its crumbling palaces and governments, it shows us Man still erect, still aspiring and daring, still noble in spite of all degrading influences and dangers. Characters such as the Guebre Nourschid, as the Turc Abdullah — so loyal, honest sagacious and cunning at once, — as the brave and generous old Kurde, tribes such as those thirty-thousand Croulis, through centuries of persecution guarding their faith, and leaving sweet repose to offer up their prayers, in the depth of night, in the bosom of the earth, led and lighted in the dark by »the small light which shineth in the darkness» — — who must not in looking on these exclaim with the Apostle: *) »Of a truth I perceive that God is no respecter of persons: But in every nation he that feareth him and worketh righteousness is accepted with him.»

And who must not feel that such men should not be left alone to grope in the darkness seeking for light, should not be left alone to the cruel pressure of despotic and arbitrary rulers? Who will not feel **) that they deserve all the devotion of the missionary elevating them to the comunion of God through Christ, as well as the sheltering

*) Acts, Chap. 10 v. 34—35.

**) with your good [—] Richerson —

arm of that worldly power who alone can protect their rights. The work which helps to such ends is a good and a blessed work. So is yours, my dear Countryman. It sheds a brighter light over a dark part of this our earth, it gives a new impulse to christian work and hope. Receive for it my sincere congratulations, my best thanks!

Yours
affectionately
Fredrika Bremer.

1051. Till Fredrika Limnell.

Athen d. 1 Dec. 1860.

Nu har jag skrivit, och sänder dig goda väninna och medborgarinnorna hvad jag skrivit för Konung Oscars Årestod och svenska qvinnans framtid! Skulle jag tala i saken, så måste jag tala utaf hjerats grund. Det har jag nu gjordt, — till hvad ändamål må följden visa. *) Jag hoppas godt, hoppas att tänkande män, så väl som qvinnor skola omfatta min tanke och skola värmas af målet. Blir den lefvande minnesvården en verklighet, så skall den öppna för mig äfven en ny verksamhet, icke genom personligt deltagande i den men genom att skriftligt för den söka fylla den brist jag öfverklagat i de qvinliga uppfostringsanstalterna (men som icke mindre vidlåder dem för den manliga ungdomen!) och dermed utföra tankar, som länge arbetat innom mig, frukter af min ungdoms lidande och sträfvan, frukter ock af mitt sednare lifs vundna insigt. »Hvarföre?» frågade jag mången gång under mina unga års långa, bittra och mörka kamp. »Derföre!» Har den faderlige försynen, mer än en gång, redan, svarat mig i kampens för mig och andra vundna frukter. »Derföre!» tycker jag mig höra honom svara än en gång, i det han visar mig de unga själar hvars väg min bittra och ljufva erfarenhet kan blifva medel att upplysa. »Derföre skulle du söka och gråta i mörkret, letande efter ljus, tvifla, stundom förtvifla och önska

*) Mitt namn vill jag icke sätta derunder. Man ledsnar vid att ofta höra ett och samma namn; jag ledsnar sjelf dervid. De som känna mitt tänke och skrifsätt, skola nog känna igen mig. För de andra — låt Svenskan i söderland förblifva Anonym!

dig döden; — derföre att du skulle förstå hvad dina unga systrar göres behof! — Vare det så; må jag kunna uppfylla detta mitt värf, och jag skall tacka Gud — men redan ofta har jag gjort det — för denna tid af bedröfvelse. Hertha är en frukt — men en icke mogen — deraf. En mognare hoppas jag gifva. Jag tackar dig och alla, som gifva mig väckelse dertill. Mätte jag icke blifva ovärdig era goda tankar och förhoppningar! Jag hinner ej skrifva mer i dag. Jag omfamnar dig och är

Din
Fredrika.

Om min uppsatts blir tryckt i Sv. tidn. så var god sänd till min Svåger den nummer af tidn. der den står.

1052. Till Brockhaus.

Fräulein Fredrika Bremer bittet Herrn Brockhaus recht sehr dass Er die Güte haben will für ihre Rechnung und Kosten zwey Ex. ihres Buches (in Deutscher Übersetzung) über Schweits und Italien nach Lausanne zu senden, der eine adresserirt an M^{me} Veuve Vinet, Mornex, Lausanne, Canton Vaud, der andere an M^{me} Alexis Forel, Morges, Canton Vaud. Im fall Herr Brockhaus nich in verbindung steht mit irgend ein Buchhalter in Lausanne konnte die Büchern adressirt werden an die Buchhandlung des Herrn Cherbuliez in Genève. Herr Eynard ist ein mit diese Damen bekannter Buchhandler in Lausanne.

Athen 22 Decem. 1860.

1053. Till Böklin.

Athèn d. 1 Januari, 1861.

Till dig min goda B. min vän och lärare sändes min första skriftliga hälsning på denna nyårsmorgon mitt hjertliga: »godt nytt år!» Ty hvarje nytt år påminner mig med förnyad tacksamhetskänsla den, som tände Nyår för mitt andliga öga och hvar nyårsdag väcker mig till välsignelser öfver dig och ditt hus. Mätte det nya året blifva dig skönt och välsignadt, måtte det gifva dig glädje för hvad det nyss

förflutna gaf sorg eller pröfning! Och må det blifva dig och mig gifvit att under detta år tillsammans under rolig sammanvaro besinna de sist förflutna årens skörd och utsädet för de kommande! Vill Gud, så är jag åter i mitt fädernesland detta års sommar. Många tankar och planer röra sig innom mig öfver min kommande verksamhet der och kärt skall det blifva mig att lägga dem för din blick. Du stämmer möte med mig i Köpenhamn? Är det dig af särskilt interesse att resa dit denna sommar? Jag har ej haft för afsigt att taga min hemväg, öfver Köpenhamn. Dock skulle din önskan lätt kunna bestämma mig dertill.

Frukten af mina nära treåriga resor i Schweits och Italien är väl längesedan i dina händer när dessa rader komma till dig. Jag har bedt min sväger Quiding att sända dig mitt arbete, så fort det lemnade pressen. Du skall i delen öfver Schweits och dess fria kyrka se att jag icke alldeles öfverensstämmer med dig i vissa kyrkliga frågor. En lång erfarenhet af den likgiltighet och lättsinnighet som uppkommer i det religiösa lifvet innom ett land i hvilket en Statskyrka ensamt råder, med uteslutande af andra Christna bekännelser för landets barn, — och åsynen af det religiösa lif och den allvarliga kyrklighet, som råder i länder der Kyrka och stat äro skiljda och alla Christna bekännelser lika berättigade inför staten såsom i Norra Amerika, eller der, såsom i England och Skottland, Dissenters hafva frihet att utbreda sig och predika Christus i bredd med Statskyrkan, åsynen af det varma religiösa interesse och lif, som just genom denna frihet och dessa formskilnader väckes hos folket hafva gjort mig till afgjord anhängare af religionsfriheten. Jag tror att äfven på detta gebiet måste vi taga friheten med alla dess vådor eller förirrelser, och säkra om sanningens slutliga seger icke arbeta för denna annorlunda än på öfvertygelsens väg. Ej heller har jag sedt att uppfostran och fattigvård m. m. blifva sämre vårdade för det att [ej] staten ensamt, såsom i Förenta staterna i Amerika tar hand om dem med tvingande makt. Men om de kyrkliga frågorna har jag yttrat mig tillräckligt i min bok öfver Schweits, som väl längesedan är i dina händer. Du skall ock finna der att jag icke är orättvis och otacksam emot Statskyrkan, såsom uppfostrande och bevarande anstalt. I Stycket: »Min behållning» skall du visst finna åtskilligt att anmärka mot form och utförande. Jag skref det under en påtryckning af sommarhetta och Presspådrifning, som hindrade mig att deråt egna den samlade kraft, och den tid, som ett sådant stycke väl behöft. Jag hoppas få tillfälle att än en gång närmare besinna det och omskrifva det under lugnare förhållanden.

Nu lefver jag med själen i Palestina och använder denna vinter

att för pressen redigera mina anteckningar under resan och vistandet der; en mera enkel tafla än den af många ämnen, som Schweits och Italien tvingade mig att utföra, men o! huru vigtig, just för dess historiska medelpunkts skull. Bed för mig min vän och lärare att jag ej måtte befinnas ovärdig min uppgift!

Du vill veta något om mitt sommarlif under det förflutna året! Det var rikt och mångskiftande. På Kung Ottos jagt besökte jag de förnämsta af Ægeiska hafvets öar, och slog mig för en månad, ned på Naxos, der en af de gamla frankiska ädlingarnas ättlingar gaf mig att bebo sin villa i Melanes sköna, Oliverika dal. Säg dig huru det kändes att från det brännheta, dammiga Athèn komma ut på de svala hafsvågorna, i den klara sommarluften och af smekande vindar föras till Ægina, Sunium, Syra Delos, Ios, Santorin, Paros och Naxos — det kan jag ej beskrifva. Jag hade med mig på denna färd min goda värdinna här fru Hansen och en ung tysk Archeolog Dr. Michaelis (en mer än vanligt begåfvad ung man). Cykladerna äro, så när som på Santorin, blott skuggor af hvad de fordom varit i rikedom och makt. Deras nakna kullar och små förfallna städer gifva ett sorgligt intryck åt sinnet. Paros Marmorbrott ligga öde, och Delos är betäckt af spillrorna af dess fordna tempel och bostäder, så ock Rhenea der grafstäderna blifvit sköflade på förfärligt vis, — öfverallt ser man förödelsens styggelse, och intet lif och ingen ny skönhet blommar på den fordna tempelgrunden. Allt är ödelaggt.

Santorins Vulkaniska krater bär rika vingårdar, och städer, som hvar dag tillväxa i rikedom och folkmängd. Syra har en härlig hamn der alla verdens fartyg lägga till, och en stolt handelsstad på sina nakna klippspetsar. De andra öarna hafva föga handel, och obetydliga små städer; hvar har ett par olivedälder och några terasser med vin, hvar sitt Eliaskapell på en af öns högsta höjder. Naxos utmärker sig bland alla dessa öar för dess storhet och skönhet. Melanès, Fleurios, Potamos och Drymalias dalar äro paradiskt sköna och fruktrika; deremellan resa sig klipporna med gigantiska och djerfva ryggar och skepnader — så Zeusberget och Monte Koronos, Bolibaz m. fl. I dalarnas djup gå klara bäckar ur rika källådror, kantade af rosenlager, Sabinabuskar Myrten och Plataner. Täckare Najader finnas ej på jorden. Här och der på kullarne reser en Palm sin krona högt öfver de andra träden, Oliv, Fikon, Tall Cypress och Gyllne oranger. Bachus och Aparanthusvinet är som flytande Guld eller solljus, förtjusande, berusande! Folket är godt, sköter sina hjordar, sin jord, och dansar alla söndagar samt vid alla fester vid ljud af pipa och trumma. På alla öar der vi något dröjde hade vi att

berömma oss af innevånarnes gästfrihet och välvilja. Starka nordanstormar gjorde vår återresa mindre angenäm. I otta dagar blefvo vi liggande på en öde kust på Paros. Åter i Pireus begaf jag mig derifrån, ensam till Poros (det gamla Calauria) och Trözen, ännu den skönaste af Peloponesens kuster. Derifrån till Chalkis, och rundt om Eubea till Thessalien — ty jag ville se Umlandet för Attikas befolkning och historiska Minnen, landet der Olympen ligger och Jolkos och Pelion. Så såg jag, under vägen, Marathon, Cæta, Thermopyle, Spercheios, städerna Lamia, Stylida, Othrys bergsrygg som skiljer det fria Grekland från det ännu i Turkarnes våld, såg Eubeas höga berg och praktfulla skogsparker, och slutligen i Thessalien i Volos hamn Pelions berg med dess fyra och tjugu byar och 50,000 innevånare, en syn ensam i sin art. Här tillbringade jag några dagar och hade mycket att berätta dig om Thesalien dess folk och dess framtidsplaner om blott tiden medgaf. Ett härligt väder gynnade min resa, och oväntad stor gästvänlighet gjorde den, mer än jag väntat det, rik och angenäm.

Nu hade jag blott en resa kvar, som låg mig om hjertat att ännu göra i Grekland. Jag ville se Delphi och Parnassen, samt Thebe. Denna resa, som till största delen måste göras till häst, på föga banade, stundom vådliga stigar var icke utan sina besvärligheter ö äfven faror men o! kunde jag låta dig känna de njutningar, den fröjd af skönheten och lifvet, som under denna blef mig till del! Kunde jag låta dig genomlefva med mig, eftermiddagen vid stranden af det nya Corinth, framför de eviga bergen på andra sidan om viken Kytheron, Helikon, Parnassen; och sedan — efter en stormig och vådlig sjöfärd sent om afton, morgonridten genom Oliveskogen emellan Chryse och Salona, och sedan uppför Delphis berg! Jag tyckte mig vara i urgamla heliga lunder, kände de odödligas närvaro och åter och åter fylldes mina ögon af glädjetårar. Något skönare än denna uråldriga Oliveskog genombruten af bjerta solstrålar har jag ej sett på Hellas jord! — Och Delphi och Parnassen, — ja, derom måste jag spara att berätta dig tills i min bok. Mest njöt jag Parnassen på vägen derifrån genom Livadien och Thebes dal, då bergets massa ordnar sig till en form af hög poetisk skönhet, och molnen bildade på dess afhängen en ståtlig Char för Apollo och Muserna, så att man kunde tro att de och icke stora bergråttor blott (!) verkligen husera der uppe. Det var under Octobermånans fullhet, som jag gjorde denna resa, och hade med flit valt denna tid. Månan blef mig trogen. Under sex dygns resa till häst förskaffade den oss vackert väder och förde oss så lyckligt till Thebe. Det gamla Cadmea har af sin fordna härlighet blott kvar sitt höga läge, och sina källor

i dalen. Men öde och obebyggda ligga dess vidsträckta marker och kullar. Thebe har förfärligt lidit genom jordbäfningar, och har icke repat sig synnerligen efter dessa. Hela nejden har en allvarsam och äfven dyster karakter. När vi kommo fram till Eleusis kom regnet och stormen, som hittills blott hotat utan att våga göra oss ondt. Det var höstens inbrott i sommaren och sommarens afsked. Men jag hade under den utfört de resor jag önskadt och sett af Grekland hvad mig vigtigast var. Ett par små utflygter i Attika, och sedan till Joniska öarna lemna jag till våren och till min hemresa.

Jag ämnar begifva mig härifrån i April, och till Venétien, der taga en god beskådning af ställningar och förhållanden i Italien, så resa till Tyskland, der se ett par kulminerande punkter för godt och för ondt, betrakta strömningen af det sig bildande lifvet, och så — resa hem.

Och nu min goda vän har jag redogjort för det gamla årets skörd i råämnen; under det nyas stilla vintermånader, i Athen, hoppas jag bereda dem till — något godt för tanka och känsla. Men troligen är mitt arbete dermed ännu förnämligast in petto då jag återkommer till mitt hemland. Nu läser jag Greklands gamla historia och dess stora Dramatiska skalder, och lärer mycket deraf.

Nu nog för denna gång. Jag vill icke låta denna post fara utan ett bref af mig till Dig. Men jag måste sluta i hast. Jag är ledsen att ej kunna frankera mitt bref till dig härifrån. Men det går icke an.

Tusen de hjertligaste hälsningar till dig och din hustru från Din egen

Fredrika Bremer.

1054. Till Beata Afzelius.

Athen d. 30^{de} Mars 1861.

Ja, min goda, kära Beata, jag har fått dina båda goda bref, och hjertligen gladt mig åt dem och att i dem alltid se dig så lik dig sjelf, så ungdomsliflig i hjerta och själ oakadt kroppens tilltagande bräcklighet och ålder! Om jag ej redan tackat dig för det förra brevet, så är det dels emedan jag har så mycket, mycket att skriva, och mina ögon vilja ej mer rätt stå mig bi, dels emedan jag tycker det är nu hardt nära att jag får se och omfamna dig lifslevande. Vill Gud, så blir detta i Juni, vid midsommartid. På hvad ort och ställe det få vi väl afhandla om, när jag kommer till Stockholm. Du

är i alla fall icke långt bort derifrån. Att jag icke mer träffar vår goda vän Fru Silfverstolpe gör mig ondt. Men för henne var det väl godt att få komma till ro. Mycket gläder det mig att åter få se den älskeliga Thekla. Du säger att hon »skrifver till mig». Ett bref från henne har jag ännu icke fått, men hjertligen skulle det fågna mig. Ack! att jag vore rik och kunde ställa det så, som jag ville för den ädla, älskvärda flickan!

Din Amandas goda giftermål är en sak till hvilken jag hjertligen önskar dig lycka, du som bär ett moderligt hjerta och äfven burit moderlig omsorg för henne. Många andra nyheter får jag väl höra ur din rika krets då jag kommer hem. Mätte jag få återse dig så, som jag nu ser dig i dina bref du goda lefnadsfriska, varma själ! —

Jag hade önskat dig här, i går, vid den Evangeliska kyrkans största högtidsdag i Athen, då (på Långfredagen) Drottningen går till Herrans nattvard jemte hela Evangelisk-tyska församlingen härstädes. Hela Gudstjenstens anordning, de härliga musikhörerna i hvilka det sista stora, tragiska uppträdet af frälsarens lif, och hans sju ord på korset återgifvas af församlingen, såsom under lefvande åskådning — och den derpå följande communionen, utdelandet och anammandet af den Gudomliges lif — allt detta var af högsta skönhet och djup, lika tillfredsställande för det esthetiska som för det religiösa sinnet. Det stora uppträdet denna dag i St. Peter i Rom är endast ett vackert skådespel i jernförelse med denna högtid i anda och sanning.

Sedan ville jag hafva fört dig ut till Areopagens kulle hvarifrån Paulus först i Athen förkunnade den Okände Guden, uppenbarad i den döde och uppståndne Kristus; och derifrån visat dig den härliga synen af den Attiska jorden i dess våruppståndelse — en verklig paradisisk syn, ty jorden ordentligt lyser dels af mängden granna blommor, dels af fruktträden Persiko, plommon, Aprikos m. fl. träd som stå i full blomma! Ljusrödt lilac, hvitt ljusgrönt skifta i lunderna och trädgårdarne öfver hela slätten. Deromkring står den Allfvarsamma Oliveskogen, som sett Greklands stora tider, och bortom den de eviga bergen som sett Urtiden och bära snö ännu på sina åldriga hjessor. Posten skall gå, jag måste sluta. Gud gifve oss ett gladt återseende! hälsa vänner och bekanta från Din tillgifna

Fredrika Bremer.

1055. Till Mathilda Olsen f. Möller.

[30 mars 1861.]

[— — —] jag intet om sedan länge, och anar icke godt.

I går lång Fredag firade jag här en härlig högtid då Drottningen med hela evangeliska församlingen i Athen gick till Herrans Nattvard. Ej en gång i St. Peter i Rom har jag bevistat en Gudstjenst der sinnet för det sköna och höga, så tillfredsställdes ur sjelfva den religiösa handlingens grund. Det var stort och gripande. Jag hade önskat dig vid min sida.

Och nu lef väl min goda flicka. Gud gifve oss ett midsommargladt återseende! Hälsa din man och dina små flickor från Din gamla vän

Fredrika.

1056. Till Louise Thomas.

Athènes ce 7 Mai 1861

Tu as bien raison ma petite soeur de comparer la vie avec un fleuve qui a des chutes! Et je comprends bien comment l'événement que tu approchais inévitablement, fatalement pour ainsi dire, devait se présenter comme une chute de l'Aar ou du Niagara. Je ne conçois pas que des êtres faibles comme beaucoup de jeunes femmes le sont en reviennent la vie sauve, encore moins comment on arrive à faire de ces chutes, 6, 10, 17 et jusqu'à 20 fois et ne s'en porter pas plus mal. Et cependant on voit cela en tous temps et tous les jours, et en tous pays. J'ai quelque soupçon que tu n'en resteras pas à ta première chute. Grâce soit à Dieu qu'elle fut si heureuse! celles qui suivront seront certainement moins douloureuses; et toi, ma Louise, tu seras une mère bonne et heureuse. Tu apprendras à tes enfants à obéir et à dire la vérité, et le Dieu de vérité et de bonté, cela va sans dire, tu les aimeras bien, et à travers ta sévérité ils sentiront ta tendresse. Il n'y a rien de plus élevant, de plus bienfaisant pour l'âme d'un enfant que la sévérité raisonnable unie à la tendresse. Ah! combien les mères pourraient faire, de l'enfance de leurs enfants pour leur avenir! . .

Ce fleuve de la vie ma Louise, a outre des chutes, des courants. Et depuis un temps, je suis engagée dans un de ces courants, très forts, de manière à n'avoir guère le temps de penser qu'à bien manoeuvrer ma barque pour pouvoir arriver au port sans faire naufrage.

Je suis devenue une misérable correspondante et suis à demi noyée dans des lettres qui restent encore sans réponse et m'égratignent la con-

science. Ainsi la tienne ma Louise, depuis des mois, mais pas si fort, cependant, car je t'y vois si occupée de ton nourrisson que tu as clairement peu besoin de ta vieille amie et puis . . . tu étais (et tu es) je l'espère heureuse. Les heureux ont peu besoin d'autrui.

Cependant, je suis déjà venue te faire visite sous la forme d'un livre que j'ai prié M^{me} Forel de t'envoyer quand elle l'aurait parcouru. Je ne sais pas s'il te fera plaisir; je ne l'espère même pas, mais enfin, tu devais l'avoir, tu y as eu ta bonne part ma douce et bonne compagne. Ce qui pourtant je crois te fera plaisir, c'est de refaire en les lisant, nos voyages ensemble, et de mieux voir quelques unes de mes impressions qu'au moment où elles furent exprimées; car l'éducation m'a rendu retenue auprès de mes semblables, même vis à vis de mes amis; j'écris avec plus d'épanchement que je ne parle. Tu verras donc quelle fière peur j'ai eue pour toi sur la mer de glace et au chemin du Chapeau; et cependant rien ne peut donner l'idée de mon angoisse. Sais tu bien, qu'il me vint, après, quantité de cheveux tout blancs autour du front et dans les sourcils? Mais aussi, la béatitude que je sentis assise près de toi sur ce banc, devant le Chapeau, te voyant saine et sauve et sentant ta main dans la mienne! . . . J'ai senti, depuis, plus d'un moment de grande angoisse, une fois à Rome et plus d'une fois en Palestine, mais jamais une pareille à celle durant ce trajet d'affreuse mémoire!

Enfin ma Louise tu revivras de nouveau nos douces soirées aux eaux vives de Jargonant, et nos courses au St Bernard et au Mont-Rose. Dis toi comme je te le dis ici combien tendrement, par ce qu'il y a de meilleur et de plus saint, je me suis attachée à toi et à ta famille. Souviens toi que nous nous sommes aimées sérieusement, malgré la différence de nos âges, et ne laisse pas, ne laisse rien, ni en moi, ni en toi, ô ma petite soeur, ternir ce sentiment si pur que tu m'avais voué, et que toi même comparais à ces neiges si blanches de la »cima di Jazzi! . . . Les ombres viennent et les nuages qui offusquent notre vue de nous mêmes ou de ceux que nous aimons, cela ne peut s'éviter sur cette terre pleine de brouillards, mais il faut savoir se voir et s'aimer à travers ou plutôt par dessus les nuages . . . en Dieu, et se retrouver toujours là . . . chez Lui, en Lui! —

Si la modestie de ton père s'effarouche ou souffre de savoir son nom en toutes lettres sur plus d'une page de mon Journal, demande lui ma Louise pardon de la part de ton amie. J'aurais dû peut être ne mettre qu'une lettre initiale en parlant de lui et de sa famille et j'aurais dû y penser. Accoutumée à la publicité et peu gênée de voir mon nom imprimé où que ce soit, je réfléchis trop peu en écrivant que d'autres peuvent sentir autrement; je laisse courir ma plume selon que le coeur me dicte, quelquefois avec trop peu de discrétion. Après tout, il me semble pourtant qu'il n'y a pas beaucoup de mal d'avoir dit au monde qui lit que la famille Coulin de Jargonant était une famille excellente et heureuse d'une rare manière. Je crois avoir donné quelque envie de l'imiter.

Plusieurs questions philosophiques et religieuses entamées durant le voyage en Suisse, trouveront plus tard en Italie et en Palestine (et aussi dans mon journal de Grèce) leur développement et complément. Je ne sais pas si leur dénouement te satisfera, et je le crois à peine; mais si tu vois déjà dans les yeux de ton nourrisson »qu'il cherche la vérité» crois

aussi que les yeux de ta vieille soeur Suédoise ne cherchent, n'ont rien cherché d'autre. Dieu nous laisse entrevoir différents rayons de sa lumière, pour que nous nous complétions réciproquement, et plutôt que de ne remarquer chez un chercheur sincère que la vérité qu'il ne voit pas, j'aimerais à m'enrichir de la vérité que Dieu lui a spécialement révélée, que Dieu lui a donné d'approfondir par l'organisme spécial de son esprit et de son coeur conjointement avec les expériences de sa vie. Tu comprendras pourquoi je dis ceci en lisant (si tu liras) mon journal en Palestine.

Dans deux semaines je quitte Athènes pour me rendre en mon pays. — Je passerai par les îles Ioniennes, je ferai quelque séjour à Venise puis à Vienne, après quoi, sans perdre de temps je partirai pour Stockholm, mais . . . je ne compte pas y rester. Je veux revenir en Allemagne pour y séjourner un an. Je veux y mettre au net mes notes sur la Grèce et puis tâcher de faire plus intime connaissance avec la vie et le mouvement spirituel et social de l'Allemagne, et . . . mais je te dirai cela plus tard, quand, (s'il plait à Dieu) je serai fixée dans quelque centre Allemand. Si tu venais m'y trouver! . . . J'ai beaucoup à faire, beaucoup à écrire en diverses langues, j'ose à peine y penser, à tout ce que je dois faire pendant ces deux semaines qui me restent.

Tu me feras bien du plaisir si tu veux m'adresser une lettre à Stockholm (aux soins du Conseiller d'Etat M^r Quiding) et m'y donner toutes sortes de bonnes nouvelles de toi et de tout ce que tu aimes!

Quelle belle et intéressante réunion le mois de Septembre vous amène à Genève. Je serai des vôtres au moins en esprit.

Adieu ma bien chère petite soeur Suisse. Que Dieu te bénisse ainsi que tous ceux qui te sont chers! Que notre petite Nancy ne m'oublie pas! Je vous embrasse toutes deux mes soeurs et compagnes!

Votre affectionnée soeur Suédoise

Fredrika Bremer.

1057. Till Böklin.

Wien d. 26 juni 1861.

Jag har så länge, min goda vän, tänkt mig besöket till dig såsom det första jag skulle göra vid min återkomst till fäderneslandet, efter min femårs långa frånvaro, att jag nu har svårt att tänka mig att uppskjuta detta till något sednare. Likväl måste det uppskofvet ske. Min husvärd's oväntadt höga förhöjning af hyran för min lilla våning i Stockholm samt åtskilliga hotande ingrepp i denna, hvarom min Svåger tillskrifvit mig, göra det mig nödvändigt att hasta till Stockholm för att inom den af lagen utsatta tiden kunna bestämma öfver min bostad, åtminstone för det kommande året. Jag reser därför så hastigt som möjligt härifrån och till Stettin och från Stettin till

Stockholm. Jag uppgifver emedlertid icke hoppet att se dig och de dina innan sommaren är ute, men om den plan som är i sammanhang med denna nya resa söderut skall jag skriva vidare från Stockholm, äfvensom om tiden för mitt besök (trol. i Sept. månad).

Min afresa från Grekland fördröjdes något genom åtskilli[ga] utflygter, som jag icke borde lemna ogjorda (såsom till Megara och till Marathon) och af det ovanligt ostadiga vädret som fördröjde dessa. Sedan har jag sett de Joniska öarne, Venedig, Milano och den förtjusande Comosjön; sedan naturens under i Adelsbergs underjordiska hvalf och Meniskokonstens i jernvägen spunnen öfver Semmerings dalar och berg — båda beundransvärda.

Den politiska ställningen känner du så väl som jag. I Venedig var luften såsom före ett oväder*) som nalkas, i Milano såsom när ett sådant är öfverståndet. Man gläder sig der öfver den vundna friheten, men man känner stagnationen i affärerna, osäkerheten i mycket, och en viss ovisshet öfver — hur det skall bli! Dock säger man: det skall bli bättre, och med den döende Cavour: »det går, det går!»... Man gör sköna arbeten i jernvägar och allmänna promenader a la Napoleon. I Venedig förfalla husen och ingenting tilltar utom fattigdomen. Öfver 100000 man Österrikiska trupper äro förlagda i Venezien. Hjelper intet. Venitianarne vilja icke förblifva under tyskt välde; och förr eller sednare bryter kampen lös. Ungarne tyckas vilja hjälpa dertill på sitt håll. En adress väntas i afton från Ungerska kamrarna med de mest pockande fordringar till Keijsarn som de icke ännu vilja erkänna som Kung. Den unga Keijsarinnan är döende af bröstlidande. Af den unga Keijsaren väntar man föga. Hufvud felas och — hvad som värre är — hjerta för att möta tidens och stundens bästa fordringar. Emedlertid hvilat Europa men — på vapnen och väntar och lyssnar i tron att stridsropet snart skall ljuda. Hos oss är det lugnare, Gud vare lof, och många goda fridens verk äro i görning. Det gläder mig hjertligen. Hjerteligen äfven hoppas jag att ännu innan denna sommar är slut få språka med dig om de många ting jag sett under min resa och om några planer för framtiden. Warma hälsningar till din hustru från Din gamla vän

Fredrika Bremer

*) Men för främlingen har dock vinstandet der ett underbart behag. Denna stad är olik alla andra och jag kan förstå att man kan förälska sig i den, som den olycklige Foscari.

1058. Till Fredrika Limnell.

Wien d. 26^{te} Juni 1861

Tack och välsignelse min Fredrika för dina hjertliga ord (af d. 20^{de} Maj) som hafva glädit mig här. Det har kostat på mig att på så lång tid ej höra något från dig. Och nu då jag nalkas mitt nordliga hem längtade jag efter ett vänligt välkomst ord derifrån. Du gaf mig det. Tack! Du gladde mig ock med de många goda saker som äro i gång der hemma. Gud vare tack att så många goda arbeten äro i verket. Om våra små försök stranda gör ingenting, blott att det goda sker. Att du haft en tung vinter har anat mig. Måtte ljus och sommar nu vara i ditt hem. Huru jag gläder mig att åter se dig och få språka om många ting. Och den goda Lotten Wennberg! — Jag följer nära efter mitt bref om allt går som jag ämnar och hoppas! Jag skrifver derföre icke nu många ord. Lef väl söta min Fredrika. Snart, vill Gud, omfamnas du et C^o af din gamla alltid samma

tillgifna väninna
Fredr. Bremer

P. S. Icke samma till den yttre menniskan som blifvit betydligt åldrad sedan du såg henne sist.

1059. Till Fredrika Limnell.

Stockholm d. 2 [4] Juli 1861.

Söta Fredrika! Min lilla brefunge fr. Wien finner du här innesluten, ty den har kommit hit blott ett dygn innan jag sjelf anländt. Jag skrifver detta till dig på ett värdshus för att säga dig hur glad jag är att åter vara här, och att snart få omfamna dig. Lördag och söndag är jag hos mina syskon på Drottningholm. Sedan blir jag stilla i Stockholm (tills vidare). Säg mig när jag kan få se dig!

De hjertligaste hälsningar till de Dina från din gamla väninna

Fredrika.

1060. Till Fredrika Limnell.

[1861.]

Ack nej, snälla min Fredrika jag kommer ej på denna middag ty jag orkar ej. Jag har slagit upp med alla fester vid hvilka man måste göra toalett och sitta passiv, d. ä. genera sig. Dessutom, så varmt jag intresserat mig för Italiens frihetskamp och upprigt[igt] gläder mig öfver dess seger, så har jag aldrig kunnat finna mig i vissa Piemonts beteenden under det sista kriget, och jag tror att dessa beteenden inför den högre politikens, det rättas ö redligas domstol kanske kunna ursäktas men aldrig fullt försvaras.

Jag gläder mig åt mitt folks deltagande för Italiens sak förenar mig dermed, tackar för bjudningen att bivista en dess manifestation, men — kan ej komma. Om magister Sohlman hade tid så vore mig kärt om han, vid tillfälle, ville skänka mig en samtalsstund.

Vill du bjuda Enroth tillsammans med mig så skall det vara mig kärt. Muntligen skall jag säga orsaken till detta. I går träffade jag M^{lle} Lindegren och gläder mig att hos dig få se mera af henne. Sådana små fester äro de enda som nu mera passa för din gamla vän.

Fr. B.

Onsdag morgon

D. 10^{de} Juli.

1061. Till Brockhaus.

Fräul. Fredr. Bremer läst Herrn Brockhaus grüssen und bittet, das Er, für ihre Rechnung, ein Ex. von folgende Schriften in Deutscher Übersetzung nach Milano absenden will, nähmlich: Die Nachbarn, 1 Ex. — Das Haus — d^o. — Midsommer-Reise 1 d^o.

Diese Schriften sollten an den Cav. Bankiere, Balthazar Galbiati, Via de 40 Martiri, Milano, Italia, adressiert seyn, und so bald als möglich an irgend eine Buchhandlung in Milano, mit ferner hinweisung, übersendet werden. Es giebt da eine Deutsche Buchhandlung — die Mejersche — nicht fern von Sig. Galbiatis Haus.

Fräul. Bremer bittet ferner Herrn Brockhaus die Güte zu haben, die drey ihr zugestandeney Frey Exemplare ihrer letzten Arbeit (Leben in der alten Welt) die restierenden Hefte von 2 derselben fortwährend nach Karl

Willberg in Athen zu schicken, aber die des dritten Ex. nach der Schweits mit adresse: à M^{me} Leutwein née de Fellenberg, Rue des Gentils-hommes, 185, Berne.

Stockholm, 24^{de} Juli, 1861.

Fredrika Bremer.

1062. Till Stanislas Barnekow f. Wrede.

Hvilken glad öfveraskning! Äfven du, Stanislas, skulle vara bland dem som försköna min återkomst till hemmet; du bjuder mig sköna blommor, hjertats och tankens älskliga barn! —

Jag hade just talat om dig med Charlotte och hennes man, på Drottningholm och de berättade mig att »Stanislas gifter nu bort sin älsta dotter». »Hvad? utropade jag liksom yrvaken — har Stanislas redan en dotter att bortgifta?» — Jag såg dig för mina ögon, såsom jag såg dig sist, i Skåne, en blomstrande flicka på väg till brudstoln, och glömde att nära 30 år gått sedan dess. Trettio år — laggda till aderton eller tjugu (din ålder, tror jag, när jag såg dig sist) utgör ett respektabelt årtal, isynnerhet för en qvinna. Jag begynte nu föreställa mig dig, som en medelålders, vördig matrona, som »gifter bort sin älsta dotter»; det vill säga, jag försökte att tänka mig dig så, men det ville icke rätt gå. Ändå sämre gick det när jag brutit den lilla biljett, som man gaf mig från dig, och jag tänkte: »det är väl ett förkunnande af Stanislas om hennes älsta dotters giftermål!» — Men nej, jag såg blott en varmhjertad skaldinna, som i ord och uttryck, så kära för mitt hjerta, hälsade mig välkommen hem! Och jag såg åter för mig den unga qvinnan, med den sjäfulla blicken, den vackra Stanislas! Och så ser jag henne nu! Strunt i åren! De föråldra icke, de föryngra, de försköna, när hjertat är rent ädelt och varmt. Och så är ditt min kära Stanislas. Haf tack för det du lät mig se det, det är en syn, som gör mig godt, som stärker min tro på själens krafter och höga bestämmelse! Tack söta Stanislas! —

Men dina versar hafva gifvit mig längtan efter ett bref från dig på prosa, ett bref som säger mig om ditt lif sedan sist vi träffades, huru det varit, huru det är, om ditt hem, dina barn, din hela inre och yttre werld! Är det för mycket begärt af den, som så länge lefvat liksom främmande för dig? . . . Men du måste tänka att du skrifver till en gammal vän, som alltid haft dig kär, som behållit dig, som ett skönt och älskligt minne i sitt hjerta, och som nu, gam-

mal vorden, älskar att med kärlekens och sympathiens blick läsa i yngre vänners hjertan, framför allt då dessa vänner äro qvinnor.

Tänk derpå och gif mig af ditt lifs historia — hvad du vill. Det skall kärleksfullt mottagas af din tacksamma, gamla väninna

Fredrika Bremer

P. S. Gif min vänliga hälsning till din Moder, syster och dina bröder, äfven till din Man; såsom din bästa vän räknar jag äfven honom bland mina vänner — om han tillåter det! —

Stockholm 1^{ta} Aug. 1861.

1063. Till Eneroth.

Stockholm, 1^{ta} Augusti 1861.

Hjerteligen tack för välkomsthälsningarne de skrifna och de tryckta! Jag hoppas att ännu denna höst få munteligen säga Er ett välkommen, och säga Er också huru lycklig jag känner mig att vara hemma, hemma, att se åter Sveriges natur, Sveriges makalösa högsommar, och män och qvinnor, som göra mig glad att vara en Svenska. Ni är bland dem.

Mätte hälsa och krafter skänkas Er att kunna verka, som ni vill och som edra vänner önska för fosterlandet och för Er! Lycka till nya och närmare vänner, nya lifsrika förhållanden! Kanske säger Ni en annan gång mer om dem åt Er

gamla väninna
Fredr. Bremer

1064. Till Marcus och Rebecca Spring. Dalarö Sweden, 19 August 1861.

Once more, dear American brother and sister, I write to you from my fatherland, my own dear Sweden. I wrote to you last time from Athens, and have not since heard from you. I am with you daily in my thoughts and in my heart, and feel what you must feel during this awful period of America's civil and political life. I am, as Marcus, full of faith and hope in the final issue, for the cause of humanity and the moral renovation of the land of the Pilgrim fathers, but a severe strife and severe sufferings will certainly come to pass! To my mind nothing will settle the question

but separating in two distinct republics. But how nobly and clear will the free states republic come forth through it! And that of the slave states will be forced to make and keep more humane laws than hitherto for the slaves if they will escape their running off to the free states whom now no law more can constrain to give the poor prisoner back to his chain. And I believe that bye and bye they will — the slave states — being free to do so of their own accord — introduce means of a gradual emancipation among the slave population. I know many noble and generous hearts in the South working for this. I believe they, with the help of the pressure of public opinion in all Christian countries of Europe, will become predominant. The state of things in Afrika, as we have learnt to know it by truthful missionaries is still such that I cannot but look on slavery in Amerika as a better life for the poor blacks than that under most of their native kings or chieftains. But then American slavery must become another thing than it has hitherto been, become education to freedom and self government. I believe such a thing possible. And I have found more than one good slave holder cherishing a vague ideal of such a thing and such a final meaning with slavery in Amerika. This ideal must become real, actual life. I have heard it said — by slave holders — that not the slavery question, but the tariff question was at the bottom of the outbreak between North and South. I know not how far there is truth in that, but long to hear about it from you, and also how prospects stand now in the great strife. From Mrs. Howitt I know that your Eddie is also engaged in the fight for the cause of right and liberty. God bless him and you! For no nobler cause can the sword be drawn.

I shall now tell you a little about myself. I left Greece at the end of May, and went to Venice and Milano, wanting to feel the pulse of the captive and of the free city. I gave a month to this, and after this went to Germany, and from Germany to Sweden. I came to Stockholm in the first days of July after an absence of more than five years. Ten years since (in 1851) I also returned home after a long journey (in Amerika) but it was in November, and I found my dearest sister dead, and my family immersed in difficulties; the snow fell thick over my paternal soil. Very gloomy and dark it seemed to me. My impression of this homecoming was so strong it still lasted in 1861 and I almost feared now to return home. But how different it has been! Everybody and everything received me cheerfully, every body and thing about me was bright and well and happy. Public and private affairs improving, and Sweden far and near going forward in good things! And then it was summer, the glorious high summer of Sweden. The nights were without darkness, clear and serene; the laughing waters and thousand islands surround Stockholm full of merrily life, through new means of easy communication and new scenes of innocent enjoyment. And I was at home, in my own pretty and comfortable and peaceful home! Oh, my dear friends, I cannot tell, but you can understand how I felt! Ever yours in grateful love,

Fredrika Bremer.

1065. Till Böklin.

Årsta d. 22 Augusti 1861.

När jag sist skref till dig, min goda vän från Wien, hade jag i sinnet att efter några veckors vistande i Stockholm för att beställa om mitt hus, ännu innan sommarens slut återvända till Tyskland der jag ville tillbringa ett år med att studera vissa religiösa och sociala frågor som der synas hafva sin arbetshärd. Jag ville äfven i Sverige omfamna några gamla vänner och släktingar innan jag bestämde mig för ännu ett års frånvaro hemifrån. Men jag hade icke beräknat att omfamnas af någon som skulle hålla mig fast. Detta skedde dock till min öfverraskning, och jag måste tillägga till min ljufva öfverraskning — ty denne var Hemlandets ande! På Sveriges strand befann jag mig med ens bland varma vänner, och det var sommar, Sveriges härliga hög-sommar; Sveriges natur omgaf mig i all sin täckhet, friskhet sitt egendomliga lif, sin rikedom af blå fjerdar, grönskande öar och stränder, som hvita segel kringsväfva likt fridandande Englars vingar, sin lustvandrande befolkning, som nya kommunikationsmedel och nya lustställen förde ut i beständig mid-sommarfest, och jag var hemma, i mitt eget fridfulla vackra hem! Dagarnas lif, nätternas ljus, den glada friskheten och friden i allt — det öfverraskade och det förtjuste mig. Jag kände mig omfattad såsom af Modersarmar, och jag kunde ej mer ens tänka på att så snart åter skiljas vid denna moder. Ty jag såg henne nu så huld, så god och älskvärd, såsom min egen bortgångna moder när hon var fullt sig sjelf. Förhållanden, som förr hade tryckt mig hade nu vändt sig; allt log emot mig, allt sade mig: »blif qvar!» Och jag blir qvar, blir stilla, åtminståne öfver denna höst, vinter och vår, och uppskjuter till nästa sommar min tillämnade resa till Tyskland, och måste då äfven till denna tid uppskjuta mitt besök till dig. Vill Gud skall jag då, vid midsommartid, i ditt hem återse dig och de dina! —

Emedlertid skall jag något längre fram på hösten sända dig mina minnen från Österlandet. *) Mina Minnen från Solons och Sokrates' hembygd hoppas jag få sjelf bringa dig,

»när Maj har löfvat våra lindar
och Vakteln slår på lummig strand.»

*) du skall i dem finna att jag icke misskännt hvem som varit min bästa vän på jorden. —

Jag har icke ännu besvarat ett bref från dig, som jag erhöll innan jag lemnade Athen. Jag ville lemna till en lugnare stund än den jag på länge rådt om att besvara det. Den har jag nu i mitt gamla ungdoms hem der jag befinner mig på ett par dagars besök hos dess närvarande goda ägare Herr Saxenberg och hans älskvärda familj. Jag skrifver till dig i samma rum der jag först började skriva för offentligheten; och den gamla Asken står ännu och hviskar vid det höga fönstret; samma vida horisonter, samma grönskande fruktbara fält möta min blick; (jag saknar blott en och annan stuga som blifvit nedrifven, ett och annat högt träd af skogens patriarker, som yxan eller stormen fältt).

Det är här samma lugn, samma frid och friska luft i de höga rummen. Allt detta tillhör nu andra, och jag är nu gammal vorden. Likväl sitter jag här, som främmande, med ett gladare hjerta än då jag kallade allt detta de minas och mitt.

Men jag ville tala om ditt bref. Du var der god mot mig, såsom vanligt; den mildaste, välvilligaste domare jag ännu funnit. Litet har det förundrat mig att se i brefvet det jag skulle hafva »klagat öfver att icke kunna fullt inse skiljnaden emellan den Katholska och Protestantiska Kyrkan» då likväl så mycket af min bok är egnat åt att klargöra denna åtskiljnad, så väsendtlig i den form, som den allsedan reformationens tid antagit, och som i vår tid allt mera söker att bestämma sig. Att de båda kyrkorna hafva en gemensam föreningsgrund i den Christna uppenbarelsen och i Christus har jag väl ej heller förbisett eller underlåtit att påpeka; men den hafva de gemensamt med alla sekter som kalla sig Christna, och hvilkas skiljaktigheter från moderkyrkan dock ej anses af den som oväsendtliga.

Litet har det ock förundrat mig att du synes vänta att jag kan finna mig fullt tillfredsställd inom en kyrka hvars brister du sjelf erkänner. Du vill veta min tanke om den Lutherska Kyrkan. Jag vill ärligen säga den: Den Lutherska Kyrkan är ett af de minst ofullkomliga försök att fatta och sammanfatta Guds uppenbarelse i Christo. Mig lemnade den redlös, då jag vid dess hand lemnades att gå ut i världen; den har alldrig tillfredsställt mig, alldrig gifvit mig nog, ehuru den ofta stödt (men äfven fränstödt) ofta hugsvalat mig, och frälsat mig från förtviflan — mest derigenom att den satt skriften i min hand och lemnat mig vägen öppen för att finna Evangelium. Hade jag slutligen funnit det, om jag ej funnit dig och i dig en Platonisk filosof lika mycket, som en Christen Skriftlärd? Det vet jag ej och det tror jag ej, åtminståne hade jag i alla fall fått gå, utom den Lutherska Kyrkan.

Kände jag en fullständigare form för Guds uppenbarelse i hi-

storien och ordet, så skulle jag anse det min pligt att öppet sluta mig till den. Ty jag vet ingen högre pligt än den att öppet och fullt bekänna sanningen som man tror sig hafva funnit, och hela den sanningen. Endast så går världen framåt. Att icke göra det då man känner sig dertill kallad är likaså orätt, som att framkomma som reformator om man icke är kallad dertill af Guds röst. Det rätta i den rol af talande eller icke talande som man tar i dylika fall måste bero af den ärliga sjelfpröfningen af den Gudi helgade viljan. Äfven Luther anklagades för att med fräck hand gripa in i Kyrkans rätt, att med sjelftagen, otillbörlig makt söka bota skador som Kyrkan sjelf kunnat reformera med tiden. Men Waldenserna, och Wickleff och Huss m. fl. vittnade om huru de redliga reformatorerna bemöttes af den Moderliga kyrkan; och Luther hade skrivit mer än ett varmt underdånigt bref emot Aflatskrämriet m. m. till Roms prelater, och som svar derpå fått uppmaningen att lyda och tiga, innan han beslöt sig att klistra upp sina theser på kyrkmuren.

De ärliga bland tänkande Katholiker säga nu: »hvar skulle vi vara om icke Luther varit?»

Luther blef så vår kyrkas förman. Välsignad vare han i hvad han ville och i hvad han gjorde. Troligtvis kunde på den tiden intet mera göras för utvecklingen af den Christna kyrkans stora idé. Men om jag står kvar under den byggnad som han reste, så är det blott, jag måste upprepa det, emedan jag icke funnit någon, *) som fullt omfattar alla Guds uppenbarelses för oss, äfven nu, åtkomliga skatter. Jag gläder mig åt att inom den i mitt land rådande finna nu mera så mycket andrum för mitt och mångas sökande och sträfvan, men jag bidar en högre, allmänligare form, och vill, efter min förmåga, arbeta att bereda dess tillkomst.

Att sekternas anspråk och ensidigheter samt tillfälliga utsväfningar måste stöta ett sinne älskande ordning och organisk fortgång finner jag naturligt. Men icke kan du, min vän, förbise det lif och det religiösa interesse som religionsfriheten väcker hos både små och stora i ett land; ett lif, som med alla sina faror är oändligt bättre än liknöjdhetens, eller lättjans slummer. **) Sektpredikanterna väcka

*) Den reformerta drager mig genom det rum den ger åt lek-männen, genom dess riktning att reformera och helga det husliga lifvet, (genom den husliga andakten m. m.) men stöter mig bort genom dess blinda skrift-dyrkan, dess orättvisa mot konst och vetenskap, dess många ensidigheter.

**) »Äfven vindkasten höra till Guds väderlek.»

icke blott folket till att tänka och söka, de väcka folkets ledare af alla klasser, och det heter för dem som för Konungarne i Victor Hugos ord:

»O Rois soyez grands, car le peuple grandit.»

Alla dessa sekter, så vida de förtjena namn af Christna — jag räknar således icke till dem Mormonerna — föra dock ytterst till Christus, om än på olika gångstigar, passande för olika byalag (eller Menniskoanlag). Detta är det väsentliga.

Blir Moderkyrkan en dag verkligan Allmänlig, i högre mening Katholsk skall hon upptaga dem i sig som skiljda banker inom samma kyrka.*)

I slutet af ditt bref polemiserar du mot en slags Schweitsare, som jag ej känner, neml. som förmenas skola »knäböja för sig sjelfva». Sådana har jag icke sett. De Schweitsiska frommes rådande böjelse är att se sig genom ett sotadt glas, att se sig mera Djefvulens än Guds barn och värda en total förkastelse. Deras samvetes [öga ser mera hos meniskan det onda än det goda, ja, de se ej hos henne något som ej är befläckt. Denna åsigt var en af mina ständiga tvistepunkter med dem. Äfven den så gode och ädle Vinet, min vän och välgörare mer än någon lefvande Schweitsare, behandlade sig alltid som en stor syndare, och bad på sin dödssäng »förlåta den skandal, som han förorsakat inom kyrkan».

Att jag å nyo i min Schweitzer-resa återkommit med frågan om predestinationen kommer väl deraf att denna fråga har en djupare rot än den som behandlas i det Paulinska brefvet: Att den framgår ur svårigheten att förlika Guds förutseende och Allmakt med denna verlds tillstånd, och öfverhufvud med Menniskans val-frihet, svårighet, som jag icke ännu hört eller sett af någon tänkare löst. Af en sida i min resa »kring Mindre Asien» skall du se huru jag för mig sökt lösa denna fråga. För den eller dem, som skulle tillråda mig att ej grubbla på sådant har jag blott ett svar och det är: jag kan ej hjälpa det! Jag måste.

Dalarö d. 23^{dje} Aug.

Jag slutar mitt långa bref till dig på en liten badort nära Stockholm (och nära Årsta) der jag slagit upp mina bopålar på några veckor, för att i de kalla saltsjöbaden söka salta och stärka min

*)och jag skulle vilja hemställa till dig om icke Sekter höra till det organiska lifvet i en kyrka, som sjelf är en lefvande, växande organism?

kropp för den kommande vintern. Om en vecka återvänder jag till Stockholm. Jag har här laggt sista handen vid mitt arbete öfver Palestina och Turkiet, och skall nu öfvergå till Grekland. Denna höst och vinter skall egnas åt omskrifning och redaktion af mina minnen derifrån samt åt studier öfver det gamla Hellas, dess lif och stora män. Åtskilligt deraf inhemtade jag väl i Athen, dock återstår mig mycket för att vinna en någorlunda klar inblick och öfverblick. Det nya Grekland känner jag bättre.

Det finnes ett nytt Svea inom Sverige, som jag med glädje gör bekantskap med sedan min hemkomst. Det vaknade intresset för Qvinnans utveckling, det växande erkännandet af hennes rättigheter, som fritt och förnuftigt väsen, af hennes inflytande inom samhället och deraf vigten af hennes ädlare bildning och sjelfständighet — äro drag af detta unga Sverige, som äro mig synnerligen värda och kära. De män och qvinnor som arbetat och arbeta härför göra mig mera du med mitt folk än jag någon tid känt mig det. Tidskriften Läsning för Hemmet är ett af de goda tidens tecken i denna befriande riktning. Den redigeras af ett fruntimmer.

Men jag måste sluta mitt långa bref. Se af dess längd och innehåll huru det är mig ett behof att fullt uttala mig till dig samt min fasta tro till din godhet och till din blick!

En hjertlig och varm hälsning till Din hustru från din gamla vän
Fredrika

1066. Till Sophie Leijonhufvud.

I det jag får uttrycka för Redaktionen af Tidskriften »läsning för hemmet» min varma tacksägelse för de tvenne årgångar af Tidskriften, som blifvit mig tillsända och som glädde mig vid min hemkomst till mitt Svenska hem, ber jag Red. anteckna mig bland sina abonnenter för framtiden, samt såsom abonnent för 2^{ne} Ex. af tidskriften. Det är mig kärt att, till börja med, på detta vis betyga min sympathie och mitt uppriktiga interesse för dess förtjenstfulla arbete och dess syften!

Stockholm d. 12 Sept. 1861.

Fredrika Bremer.

1067. Till Jenny Stjernstedt f. Lind. Stockholm d. 12^{te} Sept.
1861.

En hjertlig tack min lilla Jenny för din vänliga hälsning! Jag längtade just att få höra ifrån dig, och hoppades äfven få det då du återkommit från Gottland, ty dit visste jag att du rest med — hela världen. Mycket gläder det mig att höra det du är lycklig, och — som det tyckes — på det hela äfven frisk. Men för all del flytta icke på vintern in i nya rum! Det är en bön jag framställer till både din man och dig. Ingenting är farligare. Friska menniskor kunna deraf förlora hälsan, mindre raska eller för sjuklighet böjda förlora lifvet! Till Uppsala kommer jag väl neppeligen i höst, och jag tror ej heller i vår ehuru kärt det vore mig att se dig i eget hem och göra din mans bekantskap. Jag tackar er emedlertid båda för den så vänliga bjudningen! Kanske göra ni båda en liten utflykt till Stockholm och att jag då kan få se er i mitt hem. Jag är bra ledsen att du fann der stängda dörrar vid ditt första besök, och i huset en opålitlig karl, ty något visitkort från dig har icke kommit till mig. Jag var vid denna tid vid Dalarö för att bada och kom först hem derifrån för en vecka sedan. Nu är jag inne i höstbråket, med möbler och putsning etc. i mina, för vind och våg, i fem års tid lemnade rum. Jag hoppas vara i ordning tills du, nästa gång kommer, och det skall bli bra roligt få språka med dig om både gammalt och nytt. Mig skall du återfinna föråldrad till gestalt och ansigte men i öfrigt densamma. Min hälsa är god, Gud vare låf, och jag har blifvit underligen bevarad under alla mina strapaser och äfven faror på den långa resan. Jag kan icke säga huru godt och hvilande det kännes att vara hemma och få hvila, samt återse kära vänner och bekanta!

Du, min snälla »vinterdotter» är bland dem jag hjertligen gläder mig att åter få omfamna. Af våra gemensamma bekanta är »Monsieur piccolo» åter på resor, och Fru Heintz (i Rom) död. Kanske vet du mer än jag om de andra. I Österlandet och i Grekland lever man så långt ur verldrörelsen. Denna vinter blir jag stilla i mitt Stockholms-hem, men reser väl, på ett par månader, till Tyskland »när Maj har löfvat våra lindar», och hälsar der på min »sommardotter». Jag får en ny dotter denna vinter. Få se om hon blir mig lika kär och behaglig som de föregående.

Och nu lefväl min snälla Jenny, och låt mig få höra hvar du hamnar för vintern, blott icke i de ny-reparerade rummen!

En hjertlig hälsning beder jag dig framföra till din man från

Din gamla vän

Fredrika Bremer.

1068. Till Thekla Knös.

Stockholm d. 17^{de} Sept. 1861.

Med omgående post måste jag, käraste Thekla, tacka dig för ditt så vänliga, innehållsrika bref af d. 30^{de} Aug. från Blomberg! Mycket hade jag önskat att få samspråka med dig munteligen, men det ser icke ut att vilja sig så, åtminståne för det första. Då du sökte mig i Stockholm var jag på Dalarö der jag badade; och nu, då jag åter är i Stockholm kommer du kanske ej mera dit, åtminståne på det gamla året. Men jag hoppas på det nya, och hoppas att det skall skänka mig mer än en stilla aftonstund tillsammans med dig. Den som du en gång skänkte mig står som en klar aftonstjerna för mitt minne. Du skall finna mig i samma bostad som då; jag är som bäst sysselsatt med att åter sätta den i ordning åt mig för vintern, hvilket ej är så litet arbete då den, under de fem år jag varit borta, fått göra tjänst åt många herrar och blifvit behandlad derefter.

Men vänlig och ljus är den, och jag känner mig så lycklig att der hafva ett eget hem, hvilket jag nu under flera år undvarit. Väl är äfven detta hem blott provisoriskt, ett tills vidare hem, men ändå kännes det lugnt och stadigt i jembörelse med dem jag på sednare tid haft. Jag är också förtjust åt att åter vara i hemlandet, finner det så vackert, så godt, och gläder mig åt många goda framtidsrörelser der, åt en stigande god anda hos män och qvinnor. Jag kom hem under högsommaren. Dagarnas lif, nätternas ljus tjusade mig, och det intryck jag då erfor af mitt land och folk lemnade ett ljussken qvar i min själ, som ännu hindrar mig att rätt uppmärksamma de skuggor som jag vet finnas här, såsom öfverallt och som följa alla livvets ljusbilder liksom natten dagen. Men de träda nog fram när vintern och mörkrets tider nalkas. Sveriges sommar efter Greklands eller Palestinas vinter och Norra Amerikas höst — »den Indianska sommaren», — skulle utgöra paradiset på jorden hvad klimatet beträffar.

Men Paradiset finnes icke på jorden utom — som Paradisfågel,

flygtigt dröjande, nog endast för att väcka aning och hopp om det fullkomliga.

Tack för bilden af hemmet och Husmodern hos hvilka du nu dröjer; den hör till dem som försona med det jordiska lifvet och med vår nords nattsida. Jag bekänner att lifvet på jorden, och isynnerhet i vår nord syntes mig, under hela min ungdom, i så afskräckande ljus att jag föresatte mig att aldrig sätta bo der hvarken till själ eller kropp. Sednare blef det väl annorlunda; jag försonade mig med lifvet och — till en viss grad — med lidandet, ty jag erkände dess uppfostrande makt. Jag fruktade ej mer att sätta bo för mig, och tänkte: »jag vill taga mig ett eller två barn dem jag kan älska och fostra, vid hvilka jag kan hålla hjertat varmt medan tanken gör sina fria utflygter sökande sanningen och, i den, — eviga harmonier.» Och nu är jag gammal worden och — tackar Gud för hans underliga ledning af mig och min lefnads öden ehuru litet de till formen realiserat mina planer och önskningar. Men Han har gifvit mig och ger mig allt hvad jag under dem hemligen sökt och åtrådt, såsom mitt väsens högsta behof, gifvit det i det mått som jag i min närvarande inskränkthet kan emottaga det, och i känslan att hafva funnit min del, den i hvilken jag bäst kan uppfylla min bestämmelse, som hans tjenarinna. Förer Han icke på detta vis hvarje sökande, om än efter många försök och pröfningar? Låter han dem icke hvar och en förr eller sednare finna hvar sin del? Jag tror så, på grund af min egen lifserfarenhet, på grund af människans natur och af Guds godhet; ehuru jag nog ser att för mången måste denna del bevaras bortom Jordens gräns. Ty här finna de den icke. Uppfostran kunde dock göra mycket härför. Arbete, bestämt dagligt arbete är människan lika nödvändigt och välgörande som dagligt bröd. Ett godt arbete, ett arbete enligt med våra naturliga anlag och vår själs behof är, näst kärlek till Gud och förtröstan till honom vilkoret för sällhet och trefnad på jorden. Arbete, noggrannhet, ordning — de föräldrar, som ingifva sina barn kärlek dertill hafva gifvit dem mer än Guld och gröna skogar. Arbetet är en källa för själens hälsa, ett stöd vid hvilket själ och kropp kunna upprätta sig under alla lifvets skickelser; ett godt arbete är — jag måste upprepa det — näst religionen människans största skatt och välsignelse.

Jag fruktar icke, min poetiska vänninna, att komma i strid med dig då jag sätter arbetet, det prosaiska arbetet så högt, ty du själf är, jag vet det, en trägen och trogen arbeterska, och har nog erfarit dess stärkande kraft. Blott öfver-arbetet är försvagande. Jag fruktar att du, ibland, lider deraf eller af det för mycket enahanda arbetet.

Hvad du säger om plågan i din högra arm oroar mig. Nyttjar du stålpenne då du skrifer? Då har du skuld deri. Kasta den långt ifrån dig. Lefve Gåspennan. Den allena duger till flitigt bruk. Blott en gång i min lefnad skref jag under sex veckors tid jemt med stålpenner — jag hade fått några som voro ovanligt mjuka och lätta att skriva med — och öfverraskades derunder af en mig hittills okänd plåga och trötthet i arm och skuldra, som slutligen blef mig plågsam. Jag misstänkte slutligen stålpennan, öfvergaf den återvände till Gåsen och har sedan hållit mig troget till den och alldrig sedan försport nyssnämnda plåga eller svaghet ehuru jag, då jag redigerade och renskref min resdagbok öfver Schweits och Italien (hvad det gläder mig att du haft godt af den!) (tre års digra mskriptsamlingar) arbetade dermed i sex månader med en ansträngning, som under Athenes pröfvande, heta klimat lät svetten strömma från min panna och skaffade mig ofta svåra Migrainer; men min arm och hand förblefvo mig trogna; endast en och annan liten ryckning uppkom mot slutet, men de upphörde med det ansträngda arbetet; och jag skrifer nu vid 60 års ålder till dig med lika säker hand, som vid 20. Något torde äfven mitt sätt att nu mera indela dagen verka till min frihet från Nerfsvaghet eller lidande. Jag skrifer alldrig, nu mera, eller arbetar med hufvudet sedan jag' ätit middag, d. ä. sedan kl. 2 eller tre. Jag latas och lurar en stund, sedan syr jag eller går ut. Om aftonen syr jag medan jag låter läsa för mig (nu sedan ljusqvellarne begynnt) fr. kl. 7 till 9 a 10. Skulle jag anstränga hufvu det efter middagen eller på aftonen, så vore det snart förbi med mig. Jag skrifer så mycket, min söta Thekla, om min dagl. lefnadsordning emedan jag tror att den kunde vara god äfven för dig och många, som företrädesvis arbeta med hufvudet. Örsted (H. C.) Dannmarks store Physiker blef mig en slags lärare och föresyn i indelningen af lifvets arbete. Han var död redan, då du besökte Köpenhamn, men du vet kanske att han ända till sin död i en hög ålder bibehöll ungdomens friskhet och arbetskraft.

Han var 75 år då jag lärde känna honom, men han liknade en ung man i utseende och lynne. Sjelf tillskref han det methodiska ombytet af sysselsättning; sitt bibehållna ungdomslif. »När jag nu slutat mina föreläsningar i Physiken — sade han mig på våren 1849 — så skall jag en tid läsa romaner, fara ut på landet, kanske skriva vers; jag uppfriskar min själ och kropp med att växla mina sysselsättningar när någon af dem tröttat eller mycket ansträngt mig.» Äfven under dagens lopp följde han denna regel.

Du frågar »hvem som skall hjälpa mina ögon med läsning under den stundande vintern?» Det är en ung flicka, som behöfver ett

skyddande hem och en vän lika väl, som jag behöfver en föreläsarinna om aftnarne. Selma Rosenqvist skall bli min dotter för denna vinter. Kanske kan hon, under den, äfven få ett yrke och medel till framtida sjelfständig bergning. Mätte hon icke, såsom mina vinter och somnardöttrar hittills få frestelsen att gifta sig, och dermed bortgifva sin frihet och — sin själsfrid. Ack! Hur ofta sker det icke så; jag har just nyss haft derpå exempel som göra mig gramse på det alltför varma qvinnohjertat dess svaghet och lättrogenhet. Att lida på ett eller annat sätt är oundvikligt för qvinliga hjertan. Men bättre är att lida ensam, tyst och rent, än att indraga andra och dragas sjelf ned deraf! Men nog derom, nu, då vi ej kunna tala derom mera!

Lef väl käraste Thekla, låt mig veta om och när du kommer till Stockholm. Jag ville icke att du än en gång skulle finna en stängd dörr hos din tillgifna gamla vän

Fredr. Bremer.

Min hjerteliga hälsning till Agnes Geijer! Hälsa äfven hjerteligen den goda fru Müller i Upsala, samt Ebba Hildebrandson den lilla rara själfulla frun.

1069. Till Sophie Leijonhufvud.

Till Red af Tidsskrift för Hemmet

Först sent i går aftons erhöll jag Red. skrifvelse, fruktar derföre att mitt svar, i dag på morgonen, icke torde komma fram i tid för att förskaffa mig nöjet af det tillsagda besöket för i dag. Men i alla fall skall jag vara hemma i dag kl. emellan fem och 6 eft. m. i hopp att få emottaga det mig värdefulla besöket. Skulle dessa rader ej hinna fram i tid, i dag så skall jag träffas hemma i morgon kl. 1 eft middagen

Med utmärkt högaktning

[— —]

Stockh. d. 1 Okt. 1861.

1070. Till Caroline Frumerie.

Stockholm d. 4^{de} Okt. 1861.
Fredags middag.

Se så, min lilla Carolina, nu äro papperen i goda händer och som jag hoppas på god wäg! Jag har warit på morgonen hos Stadsrådet Thyselius, som mycket vänligt mottog mig samt mitt andragande, genomläste papperen behöll dem och låfvade göra sitt bästa. Som han är en mycket bra och äfven en mycket duktig man, så hoppas jag det bästa. Förr än till Julen får man ej vänta svar å ansökningen. Mätte jag då få skicka något, som duger till Julklapp. Jag skulle anse det som Julklapp åt mig sjelf.

Och nu till Julklappen som jag i förväg fick i går från Arbåga. Jag blef icke litet förvånad när min beskedliga fröken kom tillbaka från mötet med Lars Ahllöf och hade ett stort, tungt paket under armen; jag förskräcktes men hon skrattade öfver bördan. Den upplöstes nu och efter hvarandra kröpo derur, och välkomnades de diverse små plaggen produkter af dina flitiga händer, min lilla Carolina. Ulla jublade öfver sin vackra hvita halsduk och utropade: »den m^{lle} Frumerie! som kommit ihåg mig.» Jag gick och satte den allrakäraste lilla wirk-duken på Emman, som dervid såg ordentligt högfärdig ut, så att jag för att lite sätta ned den, sade åt den att det icke var säkert om den fick behålla den vackra prydnaden, om jag icke skulle lemna den till lärarinnornas bazar (hvarpå jag dock högligen tviflar) m. m. som jag ansåg lämpligt för [att] göra den litet ödmjukare. Men det tyckes icke hjälpa; den har fått en ohjelpigt förnäm fason på sin vänstra arm, som den räcker fram med en viss nonchalant pretention.

Tofflorna passades genast och befunnos icke mycket för stora, och mycket warma och beqväma. Muddarne passades också med förnöjelse och lades sedan på väntan till större köld än nu är. En hjertlig tack till dig, min goda flicka, för alltsammans! Men hvad kunde väl vara i den viktiga asken? »Ulla, Ulla kom och se!» — »Nej, se sådana kringlor! Och äggen sedan! Nå det var då riktigt väl (det är Ulla som talar) ty äggen äro nu så dyra!»

Caffe koktes på eft. middagen och Marie Lindblad och hela huset trakterades med Caffe och kringlor,*) som befunnos högst delikata.

*) Marie blef af dem så »känslfull» att hon knappast kunde äta dem.

Men efter denna första spendering gömmer jag dem för utomordentliga tillfällen. Säg, min lilla Carolina åt Fru Frumerie och åt Charlotte huru mycket nöje denna deras vänliga hugkomst gjort mig, och huru väl den smakar mig och skall framgent smaka mig, samt huru kärt det lilla brefvet från Fru Frumerie är mig! Jag beder nu henne, rätt mycket, att hon icke måtte vara för sparsam med de dagar, då hon åter vill i minnet församla de små Bremrarne vid sitt Caffebord, (Jag minnes så väl huru gerna de voro der!) utan att låta dem återkomma minst två a tre gånger i veckan. Ty lefver jag, så vill jag hafva nöjet att komma till henne på Kaffekalas nästa höst, på samma sätt som denna, och få framdeles liksom denna vinter gästa hos henne i andanom.

Hos mig står det till, som när du reste — jag var så glad åt att vädret denna morgon var så godt, och jag följde ditt ekipage med ögonen tills det vek af i Mäster Samuels gränd — endast aftnarna [— — —]

1071. Till Eneroth.

Stockh. d. 8^{de} Oct. 1861.
Tisdag eft m.

Den lilla flickan Er lilla flicka är hos mig, sitter i mitt hem, vid min härd, vårdad såsom husets bästa och älskligaste barn, och gläder hvar och en, som inträder derinno. Hon har just i dessa dagar ingifvit mig en liten »teckning», som väl kommer att stå tryckt i Tidsskrift för Hemmet, och hvaraf jag här sänder Er ett litet utdrag, i hopp att ni skall känna igen porträttet. Originallet skall väl aktas och bevaras (dock ej för beundrande blickar!) till dess Ni kommer att afhemta henne.

Det gör mig hjertligen ondt, bästa Herr Eneroth, att höra det Ni alltjemt är lidande, och af lidandet hämmad i en verksamhet som är så vacker, god och gagnelig!... Mätte lifvet på landet blifva Er välgörande och hälsogifvande öfver vintern!

Den tafla Ni tecknar af stället der ni uppehåller er, af arbete förhållanden m. m. liknar mycket en gåta. Den intresserar mig på det högsta. Men hvad är det för ett sorgflor som kan dragas öfver en scen af så mycket ljus och harmoni? — Vore icke det floret, så skulle jag vara frestad tänka på den orten, som mål för ett sommarbesök.

Jag har under dessa sednaste aftnar låtit, vid aftonlampan, läsa för mig Era bref ifrån Skottland, och hemtat lärdom lika väl, som nöje af Er skildring af naturens nya lif genom dess förmälning med wettenskapen. Det är en sann, genomlefvad, genomtänkt tidsbild full af väckande blickar. Jag har mycket njutit deraf och har fått en klar insigt af dessa förhållanden i behåll. I det som några rader af ert bref säga om konstens förmälning med Hvardagslifvet, känner jag igen samma anda; och huru hjertligt håller jag icke med er! Mycket har jag anat, och litet äfven arbetat åt detta håll, dock utan genomförd plan. Här vore ett stort fällt för den qvinnliga verksamheten; och de flesta qvinnor skulle med glädje omfatta den, om de visste huru och om de hade medel i händerna. Hvad jag skulle önska att Ni ville skrifva något häröfver! Det kunde få ett hedersrum i »tidsskrift för hemmet», och skulle verka väckande och lifvande i mångt hem. O! de många hem, och de många själar der, som mögla af brist på ljus, frisk luft, på skönhetens lif och lust! Jag kunde berätta er derom drag, som skulle låta er v— — — hvad jag hittills tecknat deraf i skrift har varit mycket mildradt. Vi behöfva ett annat system för hem och hus och hvardagslif! Hjelp oss att finna det! Tiden nalkas då det skall kunna bli verkställbart, ty många äro medlen som vår uppfinningsrika tid dagligen producerar för lifvets comfort eller försköning. Då Gud skapade Menniskan (Man och Qvinna skapade han dem) satte han henne i en trädgård. Skall ej det återvundna paradiset föra till en förklaring ett upptagande »i högre choren» af det förstas mening?! —

Aurora Leigh är mig, sedan Rom, bekant och medlem af min boksamling. Lyftningen i språk och uttryck är beundransvärd, men det är allt som jag i boken kan beundra. Er Aurora hvilat nu bredvid min, tills Ni kommer. Kanske skall Ni låta mig se hos henne mer än, hvad jag nu ser. Hvarje meddelande från Er är mig kärt och värderikt. Tänk vänligen derpå när ni har ett ledigt ögonblick. När Ni skrifer till vår ädla och älskliga landsmannina der ute, så hälsa henne mycket och hjertligt från Er gamla vän

Fredr. Bremer

Förlåt skrifsarfvet; jag har fått Ert bref sent i dag och ville icke dröja till nästa postdag att besvara det!

1072. Till Adrienne Lenormant. Stockholm ce 20 Oct. 1861.

M^{me} Adrienne Le Normant.

Comme M^{me} Gaudin (mère de l'Ambassadeur de France en Suède) est sur le point de partir pour Paris et veut bien se charger de quelques lettres, je profite de l'occasion pour vous exprimer, chère M^{me}, tout le plaisir que m'a fait votre charmant et bon ouvrage: *Memoires de M^{me} Recamier*. Je dis votre, car sans la rédaction, sans le «modèlement» que vous avez donné a toutes ces pieces et parties diverses, elles seraient restées — une reunion curieuse, interessante pour les amateurs de curiosités et d'antiquités, mais non ce qu'elles offrent a presant un tout, un tableau qui fait ressortir une figure centrale et charmante.*) Vous avez fait non seulement une œuvre de piété filiale, mais une veritable œuvre d'art. Vous avez fait voir cette belle et bonne M^{me} Recamier, comme aucun portrait peint ou sculpté n'aurait pu le faire. Vous l'avez fait si bien, peut-être, parceque vous l'avez fait si religieusement. Vous n'avez pensé qu'a Elle; vous n'avez pas pensé a vous, ou si vous l'avez fait ce n'a été que pour vous effaçer, pour tacher de ne pas paraître. Mais vous n'avez pas tout à fait reussi, au moins a mes yeux. Je cherche involontairement des yeux et je vois cette figure toute gracieuse, qui dit tout, et arrange tout si bien et puis s'efface avec une grace un tact, toutes françaises; — et tout en payant mon tribù d'aprobation et d'admiration sincères a son action et a son œuvre, je me sens heureuse d'avoir vue et connue cette Adrienne, cette fille adoptive de M^{me} Recamier qui semble avoir hérité ce qu'elle avait en desus de la bauté la bonte, le charme la grace, et ce tact parfait qui est ce qu'il y a de plus rare au monde. Je vous écris ceci d'abondance de coeur; j'avais besoin de vous le dire; tant votre ouvrage me semble bon et beau, et tant le sentiment et le faire que vous y avez mis me semblent une œuvre de morale chrétienne digne d'attantion ainsi que d'imitation.

Les bontés que vous eutes pour moi a Athenes, resterons toujours parmi les souvenirs les plus doux de mon sejour en Grece. Veuillez, chère Madame, ne pas oublier celle qui a Athenes ou a

*) Adr. de Montmorency et M^r de Chateaubrient sont aussi de figures de tableau dont il faut vous savoir grandement gré de la manière dont vous les faites paraître.

Stockholm restera ce qu'elle est devenue par votre ouvrage c. a. d. par votre coeur et votre esprit: de coeur et d'esprit

Votre Amie
Fredrika Bremer

P. S. Compliments empressés et toutes sortes de bon souhaits a M^r votre fils.

1073. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 25 Oct. 1861.

Ser han då »så farlig ut», goda, kära Beata, den der vännen som skall taga bort kroppstyngden och föra in i det andliga, det eviga lifvet?! Ack, det är icke utan att jag äfven frestas vända honom ryggen, och känna nu, som gammal, en motvilja för honom, den jag icke kände som ung. Men derföre har jag tänkt mig ut en hjälp, och jag undrar om den icke äfven vore god för dig. Jag vill ofta läsa om de sista kapitlen af Johannes Evangelium (t. ex. från det 14^{de} och till det 17^{de}) samt det 15^{de} Cap. af 1^{ta} Corinthierbrevet men framför allt de nämnda Cap. i Joh. Ev. och göra mig rätt förtrolig med tanken att den, som der talar är ock min vän och min frälsare, att han vill och kan och skall föra mig genom dödsdalen, som han (under stora qval) sjelf genomvandrat, och hvars utgång han vet och öpnat äfven för mig.

Jag vill, när natten nalkas, fatta hans hand och lemna mig blindt till hans ledning, med det innerligaste förtroende till hans kärlek och hans vishet; Gud vare tackad jag kan det, vi kunna det alla som lärt att känna honom; och med denna vishet och denna vän skall jag icke rysa tillbaka för den mörka timman utan hafva ögonen stadigt fästade på ljuset som strålar bortom den och i hvilket jag får se honom »sådan han är». Och sedan vill jag äfven ofta läsa de härliga profetiska synerna af Guds himmelrike, som framställas i sjunde och de 2 sista Cap. af Uppenbarelsboken. De äro oändeligen rika på den skönaste symbolik. Ty i stället att framställa himmelriket, som ett slags luftigt englarrike utan särskilt innehåll visa dessa inspirerade syner att all Naturens och konstens och denna verldens härlighet skall få sitt rum der. Se till ex. uttrycken i dessa sista Cap. »Konungarnas och Hedningarnas ära och härlighet (d. ä. Grekers och

Romares skönhet och konst) skall föras in i den heliga staden» det nya Jerusalem; samt andra uttryck i denna mening.

Ser du, kära Beata, med sådana betraktelser tror jag att vi alla, som åldras och komma synbarligen snart nära den stora flyttningen skola lyckas att betrakta den utan fruktan, ja äfven med glädje och längtan dit »der ingen verk, ingen gråt mer skall vara, ingen död, ingen natt — »ty Gud sjelf är solen der!»

Och nu till Jorden åter! I dag är den särdeles dimmig och grå och jag är nedstämd af underättelser från förenta Staterna, der dock intet gifver anledning att misströsta. Men ett långt bittert, och blodigt krig förestår. Och de goda hemmen och det sköna landet!!! I afton kommer kanske Bergfalk till mig och jag får lätta mitt hjerta i samtal med honom. Min Ulla ligger till sängs i bensår, men jag har nu min beskedliga Karin hos mig till hjälp, samt en stor, duktig fröken Rosenqvist som läser för mig om aftnarne och om dagen ritat i Siöjdskolan. Quidings äro i dag på Wiken för att plantera.

Få se om jag får courage att gå till Theorell. Hans åsigter uppbygga mig föga och hans sätt att yttra dem förefaller mig ytterst tråkigt och tungt. Men, få se. Gör jag det så blir det för din skull och ej för hans. Men nu lefväl. Alltid din hjertl. tillgifna

Fredrika.

1074. Till Frances v. Koch. Stockholm d. 5^{te} Nov. [dec.] 1861.

Hvad bäst jag vunnit, icke blott på min femåriga resa i söder och Österland men på min 60åriga resa genom lifvet, har jag nedlagt i hosföljande bok. Derföre sänder jag den till dig, kära Frances, och ber att du ville emottaga den som tecken af gemensam sympathi och kärlek för lifvets högsta interessen!

Andra (eller fjerde) delen af arbetet, i hvilken jag försökt en framställning af religionernas svar på Menniskoslägtets frågor, och af det särskiljande och specifika i Christendomens i jemförelse med alla andra historiska religionsläror, anser jag vara arbetets viktigaste del. Den är dock, kanske, dess ofullkomligaste i förhållande till frågans djup, i så måtto att detta specifika icke blifvit nog starkt eller klart framhållet. Några ord kunde afhjelpa det, och i sista delen af min dagbok skola de äfven, vill Gud, utsägas. Emedlertid, om du, bästa Frances, liksom jag sjelf, icke tillfredsställes fullt af hvad jag redan uttalat, och vill höra hvad jag i ämnet har mer att säga så

hoppas jag att du ger mig tillfälle dertill. Jag känner mig nu mera för gammal och för trött att göra visiter utom till sjuka eller sådana visiter som måste göras.

Men bekanta och vänner som vilja hälsa på mig äro välkomna på de tider och stunder som icke äro upptagna af mitt arbete och dem mina klena ögon tvinga mig att vara snål om. Och kan hon göra dig något nöje eller någon liten tjenst så ber jag dig att fritt betjena dig af

Din gamla vän
Fredrika Bremer

Min hjertliga hälsning till Din man! Som Man och hustru äro ett har jag satt bådas namn tillsammans på titelbladet af min bok.

Som boken ännu ej på några dagar utkommer i bokhandeln ber jag dig hålla detta exempl. i det tysta, tills vidare. Jag har så länge önskat att få skicka dig det, att jag nu ej tröster längre låta afhålla mig af bokhandelns sköldpaddsllynne.

1075. Till Grafström.

Stockholm d. 8^{de} dec. 1861.

Det ligger på mitt skrifbord en bok, (nyss utkommen ur tryckpressen) som vill resa till Norrland, till Umeå och der stadna hos dess lärde och älskvärde själaherde och min vän, berätta för honom och hans familj under de långa vinterqvellarne åtskilligt från Österlandet som jag hoppas skall intressera dem, och —

Ja, men huru skall boken komma till dem? Det är frågan. Bäste vän! skänk mig derom ett ord till efterrättelse, och bered Dig då på att mottaga mig snart som andlig gäst i ditt sköna, gästfria hem. Hjertligt tack för sist der och i Stockholm!

Din
tillgifna och tacksamma
vännina *Fredrika Bremer*

1076. Till Andersen.

Stockholm d. 17 Dec. 1861.

Tack, innerligt tack, käre trofaste vän för gåfvan af »nya Sagor» (Historier), som kommit från dem till mig, genom fru Bournonville! Den gläder mig för det minnes skuld, som den uttalar, för den vänliga hälsning som jag läser på dess blad, och för alla de glada stunder jag vet att dessa vingade andens barn skola skänka mig och mina vänner, och som redan hafva begynt. Ty redan hafva vi här hjerteligen leet och njutit vid läsningen af en och annan liten god och lustig saga sådan som blott H. C. Andersen kan skriva. I sanning: mitt hem skulle vara mindre »hemligt» för mig om jag der icke hade icke allt emellanåt kunde förfriska mig vid Andersens sagor och Historier! Tack!

Jag är nu hemma efter mer än fem års vandringar i fjerran länder; intressanta och rika vandringsår, men tröttsamma! Jag känner det mera nu sedan jag kommit till ro i mitt hem. Gud har skänkt mig ett godt och fridfullt hem der jag nu rätt kunde hvila ut, om den rastlösa Anden tillät mig hvila. Men jag känner det, mina »WanderJahre» slutas icke på jorden förr än med lifvet. Dock bli mina utflygter härefter, med kroppen, icke långa och många. Och hur är det med Deras käre vän? De är i Köpenhamn säga våra tidningar. Bliver de der hela vintern? Hvorhen flagrer de ut i sommar? Jag ämnar mig på ett besök till Tyskland. Skola vi träffas der? I Dresden eller i Thüringer-Wald? Jag har mycket att säga dem; mycket att höra af Dem. Skrifva förslår icke. Bournonvilles har jag icke ännu sett, vet ej heller hvar de bo, men skall uppsöka dem. Jag har haft mycket att sköta sedan jag kommit hem, men har känt mig oändl. lycklig och tacksam genom att finna allt, i Sverige, så ungdomsfriskt och godt framåtgående. Det har varit mig skönt och upplifvande som en ny kärlek. Det var som om Brage och Iduna mött mig på mitt fäderneslands strand. Djupt drack jag ur bågaren som de räckte mig. Dagarnas lif, nätternas ljus, allt det goda och glädjande som mötte mig från alla håll, allmänt och enskilt — det var förtjusande. Jag var halft berusad deraf. Nu är jag nykter igen, dock så glad öfver mitt goda folk och land och så tacksam att vara hemma.

Och nu vet de hvar jag är. Säg mig hvar de finnes, hur de är och hvart det bär med Dem i vår! Säg mig ock om våra vänner, framför allt om Ingemann. Jag har — litet sent — sändt honom

1^{ta} Afdeln. af min resdagbok (den i Schweits och Italien). Den andra Afdeln. om Palestina och Turkiet är just i dessa dagar utkommen här och i England. Från Mrs Howitt har jag fått ett litet bref till dem som följer härmed. Mycket har skett på vår lilla jord sedan vi träffades sist, men att skriva derom vore oändligt. Tid och klena ögon tvinga mig göra äfven denna skrifvelse kort. Dock ville jag ej längre dröja att sända dem min tacksamma hälsning.

Med oföränderlig, hjertlig tillgifvenhet Eder

gamla vänninna
Fredrika Bremer.

1077. Till Frederik Due.

Stockholm 17 Dec. 1861.

Kan Eders Excellens förlåta att jag icke förr skrifvit, icke långt för detta tackat för så mycken mycken mig bevisad godhet? Jag kan det icke! Och likväl, — jag hoppas på Eders Excellenses milda dom, ty mitt hjerta, mitt minne hafva ingen del i otacksamheten; de äro varma och lifliga nog, men allt sedan jag kom hem har jag varit upptagen, och, jag medgifver det, likasom litet berusad af — en ny kärlek, och sötebrödsdagarne af denna ha gjort mig till den odugligaste af brefskrifvare.

När jag efter flera års bortvaro i de heta, torra, liksom afskalade söder- och Österlanden återkom till Sverige, fann jag Sverige så grönt, så skönt, så ungdomsfriskt, så godt att jag blef alldeles förtjust. Det var som om Brage och Iduna mött mig på mitt fäderneslands strand. Jag drack med själ och kropp den förnyande Gudadrycken, som de räckte mig. Det var i högsommarens dagar. Dagarna voro fulla af gladt lif, nätterna af ljus, — öfverallt var skönhet. Jag fann förkofran och ett växande godt lif hvarthän jag såg. Öfverallt märkte jag ett vaknadt sinne för folkets och Mskolifvets sanna sköna mål. Det gjorde mig osägligt lycklig. Sverige syntes mig ett af de ädlaste, lyckligast lottade länder och — men förlåt om jag säger för mycket härom. Nog: Sverige och dess syskonrikens, Skandinaviens framtid uppfyller än i denna stund min själ med de gladaste förhoppningar. Tvisten med Norrge kan ej, får ej blifva allfvarsam. Och det synes troligt att Konungens

raska och ridderliga försök att genom personlig mellankomst bringa den till lösning icke skall vara förgäfvets. Flera tänkande svenska män har jag äfven funnit, som äro mer på Norrges än på Sveriges sida i tvistefrågan. Mätte den lösa sig snart och lösningen föra brödra folken närmare hvarandra än jernvägar och skarpskytteföreningar kunna göra det!

Jag har ännu en försummelse att afbedja, — den att icke förr ha afbördat min skuld till Herr Angers. Min Svåger skall nu, med det första, till Baron Pejron betala Eders Excellenses utläggning för mig till A * * * * för portraittet.

Med afseende på detta är jag tacksam för Herr Angers' och hans moders välvilja för mig, men — det är allt hvad jag kan säga. Porträtten ville jag gerna be dem taga igen och bränna upp! Det just kostar på mig att Eders Excellens skall hafva detta minne af sin tillgifna och tacksamma landsmanninna. Jag gifver mig ej heller ro dermed, utan skall, om någon tid sända ett annat härifrån, der man nu gör fotografiska porträtter mycket väl. Emedlertid, se på det lilla Athenska conterfejet, och icke på de Wienska då Eders Excellens vill påminna sig mig, det beder jag ändteligen! —

Fru Due Alette Due, den goda, intagande, älskliga, hade jag litet hopp att få se i Stockholm. Men det gick icke. Huru gerna ville jag ej få tala med henne om våra vänner i Amerika! Ack! Der är sorgligt, men — icke hopplöst; tvertom. Jag har hopp om en god utgång af den bittra kampen. Men Norr och söder måste skiljas. Det kan ej bli annorlunda. Jag har mer än en gång sett gifta par oense och desperata med hvarandra ända till dess de blifvit lagligt skiljda hvarefter de blifvit ganska goda vänner, besökt och haft rätt roligt med hvarandra.

Och nu, först och sist tack, innerligt tack för sist i Wien, för dessa dagar dem Eders Excellens förvandlade till lika så många fester för både min själ och kropp och som riktade mig på så många sköna minnen!! Jag beder om min hjertliga hälsning till Fru Due och till den unga sonen, som så mycket påminner om henne och som var min vänliga cicerone mer än en gång i Wien.

Om den unga prinsessan Lily Cantacouseno (född Cantacouzeno) träffas i Wien beder jag att mycket hälsa henne från mig, och säga att jag mycket längtar höra något från henne. Jag skulle skriva henne till om jag visste hvart jag skulle adressera mitt bref. Hon är en intressant, tänkande och djupt musikalisk natur, en af mina käraste bekantskaper från Athen.

Och nu, goda Eders Excellens lef väl, och trots Abdul Azis och alla Turkiska storheter och skönheter som påkallat Eder uppmärksamhet denne sednare tid, lemna ett rum i Ert minne åt Eders Excellences tillgifna och tacksamma landsmanninna

Fredrika Bremer

1078. Till Caroline Frumerie. Stockholm d. 23 Dec. 1861.

Min lilla Carolina! Jag har dageligen, sedan en tid, väntat och hoppats att få skriva dig till om någon god nyhet, (har äfven sökt Statsrådet Thyselius för att få den, men ej träffat honom hemma) och har därför uppskjutit att skriva; men då det nu lär vara fallet att saken beror af Kungens hemkomst, eller därförinnan ej kan bestämmas, och Kungen ej ännu är hemma, så vill jag ej längre dröja att sända dig, åtminståne en hälsning till Julen! Vill Gud skall jag, till Nyåret, kunna sända dig något bättre!

Hvarjehanda har jag att berätta dig, men hinner nu blott göra det i stor knapphändighet.

Du vet troligtvis redan att fröken Cede[r]skjöld fått efterträdare vid Diakonissinrättningen och blir fri i vår att resa till sitt Skånska hem. Hon behöfver det väl. Hon har varit mycket, och, som det tyckes, farligt sjuk; är åter bättre, men tål ej vid något, hvarken andligen eller kroppsligen, på minsta vis ansträngande. Man funderar på att flytta henne ut till Djurgården, (till Bergmann Ohlsons), för att befria henne från allt, som kan störa henne. Och det blir nog nödvändigt om hon skall blifva vid lif. Blir hon det, så är väl hennes flyttning till Skåne gifven, och — kanske din äfven. Eller huru? — Åtminståne blir väl ditt sommarvistande bestämdt.

Mathilda går allt ännu och bär på sin börda, hoppas få bli oppe öfver Julen. Arbete och utsigter äro hjälpliga för Olsens. Vår Herre har sändt Mathilda en god Engel i gamla Presidenten Rosén, som i hemlighet, men så eftertryckligt, motarbetar de fruktade bal-tillställningarne att de troligtvis icke komma i gång denna vinter.

Från Baron Düben skall jag mycket hälsa dig. Han frågade med mycket hjertlighet samt interesse efter dig då jag träffade honom, på Seminariet, der han ger lektioner i Fysiologi. Han gör det myc-

ket väl på allt vis; hans fru bivistar alltid hans lektioner. Hon ser snäll men sjuklig ut.

Quidings äro raska, Gudskelåf! Svåger mycket rask, tycker jag. Mätte det räcka! Jag var med dem båda, i går aftons, på Mindre Theatern, för att höra syskonen Neruda. Svåger talade om dig, med vanligt vänligt deltagande. Det du vill lemna Hilda B. skall jag lemna henne från dig. Jag vet nu intet om henne. Dagarne äro så korta och jag har haft så mycket att utträtta på nära håll.

Då jag röjde upp mina böcker fann jag bland dem en hel hop tillhörande dig, bland den böcker på Spanska, Italienska m. m. De ligga nu i en afsides hög, (i mitt bokskåp) för din räkning.

Folk dör och folk födes med frisk fart här i Stockholm. Emedertid rustar man med passion till Julen. Hötorget är som en Myrstack; man rifves om bitarne — säger Ulla. Ulla har blifvit mycket snällare till lynnet, och är mycket bra mot fröken. Denna är en bra och god flicka men hör mer till händernas än hufvudets departement i det mskliga samhället, och blir väl aldrig erkläcklig som Lectrice. Lika mycket! Hon är bra ändå och jag håller af henne. Min unga Doktors-aspirant håller sig till sin bok och sitt kram, och — dermed väl; är i öfrigt artig och skicklig, vill ej taga socker eller smör förrän fröken tagit sin del, hvarvid litet vänligt krus uppstår emellan de unga. Och dervid stadnar det nog — hoppas jag.

1079. Till Andersen.

Stockholm d. 10^{de} Januari 1862.

Huru god, huru vänlig är De icke käre, broderlige vän, Andersen, som åter och åter gläder mig med deras älskeliga Andens barn! Jag har nu fått deras sednaste sagor Psychén, Roserne og Snegeln, m. m. med den skrifna, hjertliga hälsningen från dem! Och jag, hvad ger jag dem igen? Men de är som rosenbusken De måste »alltid springe ud» dofta, glädja, gifva; De kan icke annat. Kunde jag dock hafva förflyttat dem till mig i mitt hem förliden afton, så hade de dock fått ett återsken af den ljusglädje, som De skänkt — mig och flera!

Efter att ha fått mitt hem ordnadt och putsadt på nytt (efter min femåriga frånvaro,) samt förskönadt med mina små samlingar från Wester och Österland, hade jag bjudit till mig mina närmaste vän-

ner och släktingar: min syster och svåger (Justitierådet Quidings) min Kusin General Bⁿ Wrede hans fru och döttrar, (De känner dem redan!) ett par personer till af min umgängeskrets, (dem de icke känner,) en gammal tapper Philhellén, som i Grekland kämpat ut frihetskriget, och en fridsam Presidentska, och jag hade bjudit dem på att se mina Fotografier från söder och Österland se Jerichorosen blomma och höra — sagor af H. C. Andersen!

Fotografier stora och små samt Stereoskop gjorde sin tjenst — Jerichorosen lades i ett vattenfat — dermed och med hvarjehanda vänligt språkande begyntes aftonen.

Efter theet och collationen satte sig alla i krets kring förmakbordet och aftonlampan, och jag tog sagoböckerna i min hand, läste först »Pen och Bleckhus», sedan Gaardhanen och Weirhanen, så Rosenbusken och Snegeln slutligen: »det är ganska visst!» (Ty för aftonsällskapet passade synnerligast korta glädtiga Historier). Jag ville att De hade sett det nöje de gjorde, huru de allvarsamma praktiska, vettenskapliga männerna logo och betygade det hjertligaste bifall i kapp med fruarne, ja lifligare ännu. Och: »sådant kan blott Andersen skriva!» blef slutchoret, synnerligen efter den förtjusande lilla berättelsen Rosenbusken etc. (Denna saga har till Nyåret äfven blifvit öfversatt i våra tidningar och vunnit allmänt, hjertligt bifall.) Jag hade på f. m. läst Psychen för mig sjelf och deraf blifvit sorgset men högtidligt stämd. När nu mina vänner sent åtskiljdes och lemnade mig ensam kom den åter och många andra för mig; jag hade ingen lust att såfva; jag lät några ljus och min lampa brinna medan jag vandrade ensam i mina rum uti den tysta natten långt öfver midnatten. För första gången tog jag fram och betraktade några Stereoskopvyer som jag ej så betraktat förut från Jerusalem, Rom, Neapel, Basilikata, och lät förflytta mig långt från Stockholm midtibland den gamla verdens sköna eller förfärliga ruiner. Alldrig förr hade de gjort på mig ett sådant intryck. Jag satt åter vid Bethesdadammens grusfyllda torra djup, vandrade bland ruinerna i Basilikata, satt åter under Oliveträden, i bersån af passionsblommor i Gethsemane!

Det var mig som i en saga af Er; dikt och sanning på en gång. Konstens underbara förmåga att medelst ljusets strålar framtrolla fjerran verldar ställen och tider för våra sinnen slog mig med ny beundran äfvensom dess sednare produkter i fotografien och det lilla »Tittskåpet» såsom min piga kallar det. Huru riktas ej i ädlaste mening vårt lif dagligen i denna tid genom vettenskapens och konstens uppfinningar — och den befriade Psychen i dem! Huru ljusnar ej verlden, huru vidgas ej hemmet, blicken, hjertat, tanken deraf,

— der det finnes hjerta och tanka! — Nej, verlden åldras icke; den är just satt i växten, den håller nu först på att rätt slå ut i blomma! — Jag gick till Jerichorosen hvars förvandling icke hittills fullt gått för sig. Men nu, i midnattens timma, hade den skett. Jag tog den upp ur vattnet och höll den upp mot ljuset. Hvad? Blommade den verkligen på nytt? Hvad är det som lyser på de uträckta grenarne så skönt och varmt rödt, som klara blodsdroppar eller rubiner? Det var länge innan jag kunde begripa det. Det var mig likt ett under. Och ett under är det äfven, ehuru icke ett öfvernaturligt. Det är små skärmbblad, som sitta vid fröhusen hvarmed det inre af grenarne äro kantade, hvilka väkta till nytt lif genom vattnet nu glänste i skönaste, klaraste rödt; och den torra skelettlika växten ur Arabiens jord (eller från Jordans bräddar) strålade nu af lif och egendomlig skönhet. Den fångslade Psychén hade frigiort sig.

Jag hade varit nedstämd under föregående dagar, af de der sorgsna känslor och tankar, som, ofta utan all yttre anledning, hemsöka — De vet det väl käre Andersen! — lätt mottagliga, rörliga själar; — men denna natt och dess syner gäfvo mig ett lif och en lyftning, som jag ej lätt skall förgäta.

De kunde deraf hafva gjort en vacker saga!

Om jag trodde att De skulle läsa min digra bok öfver Österlandet så skulle jag sända dem Dem. Men Jag tror det icke. De har för mycket annat att läsa och skriva. Jag skall sända den till Ingemann som redan har den första delen af min resedagbok, och De kan på det gästvänliga Sorö se hvad De sjelf vill deraf.

Jag läser nu intet utom hvad som hjälper mig i mitt arbete denna vinter (det öfver Grekland) några tidningar och — Deras sagor! Dessa sagor lifva mig alltid, roa mig låta mig känna och tänka en hel del utan att trötta mig. Derföre hushållar jag med dem, som Biet med sitt vinterförråd af honung, och gläder mig att jag har ännu mången af de sednast mig sända »Historierna» qvar att göra bekantskap med under vintern. Tack och åter Tack! Gud gifve dem hälsa och långt lif. Deras Psyché är alltid lika ung och tjusande. Lika ung?

Psychén och ett och annat — äfven i den lilla förtjusande sagan »Rosenbusken» ha dock låtit mig sätta ett frågetecken vid detta ord. Psychén har gjort mig ondt — för Er, käre, varmhjertade vän, ty bitter smärta bor på djupet der, och trösten är icke motsvarande. Der äro djupa blickar in i själens hemliga hellvete, gripande, rörande uttryck, — några af dem ha låtit mig gråta mig, som icke gråter lätt nu mer — jag beundrar denna djupblick, dess skal-

dens uttryck men finnes för oss ingen tröst mera tröstande? Mera Evangelisk!

Ögonen, som förr »i de tomma ögonhvalfven gråtit så heta tårar» — ha de ej flyttat högre upp dit — der alla tårar torkas af? — Tror Ni det ej?!

Ack! Ingen bättre än jag kan förstå att de mildaste varmaste naturer ibland tvifla derpå. Men ändå! Det är enda trösten för den Mskliga Psychén, enda ljuset öfver livvets saga!

Jag har bref från våra Amerikanska vänner Springs. Krigets blodiga Örnar störa icke friden på Eaglewood. Vännerna hoppas allt godt för Unionen, Slafvarne, Menskligheten. De fråga efter H. C. Andersen, bedja mycket mycket hälsa honom.

Hälsa våra samfalta Danska vänner Örsteds, Ingemanns, Drewsens Collins m. fl. så mycket och hjertligt från mig! Jag önskar dem alla af hjertat ett godt nytt år, och hoppas att ännu, en gång i verlden, få återse dem i Dannmark, i synnerhet Ingemanns! Och De, käre trofaste Andersen, låter De ej deras »Sommerfuglewinge» i nästa Sommar »flagre» med dem öfver till Tyskland Dresden, eller till Worlds Expositionen i London? Och kunna vi ej träffas der? Der, här, öfverallt och alltid Deras innerligt tillgifna systerliga väninna

Fredrika Bremer.

1080. Till miss Browne.

Wednesday 15^t Jan. 1862.

My dear Miss Browne!

I shall be very happy to see you in my home one evening when the bad influenza which still makes me cough and feel unwell will have left me free to make my home as pleasant as I wish it to my guests. Your Album with the wished for Autograph I left yesterday evening to the old »madam» who brought me your note, and was sent from the English Consul Mr Hunt, she said. When your Manservant from the palace came it was off. I hope you have got it.

As you know the English Consul here, may I trouble you to ask him, for me, how a letter to Mrs Consul Finn in Jerusalem should be

adressed (direkted) in order to come safely and most speedily to her?! —

You would be very amiable to do so and to let me know the Consuls answer, but not more amiable than you look! —

Wishing you very much to escape the influenza, coughs and all bad effects of a swedish Winter I remain, dear Miss Brown, yours

very truly

Fredrika Bremer

1081. Till F. F. Carlson.

Stockholm d. 18^{de} Jan. 1862.

Herr Professor Carlson!

Minnet af de få stunder, som gáfvo mig nöjet af Er personliga bekantskap (hos Berzelius för flera år sedan!) och min vän Professor Bergfalks uppmuntrande tillstyrkan låta mig, med förtroende, vända mig till Er, som Ackademisk lärare och Inspector för Stockholms nation i Upsala, för att till Er godhet och omtanka anbefalla en ung man som nu, i Upsala, ämnar anträda den mödosamma vägen till Äskulapii helgedom, d. v. s. på prosa, studera för att bli läkare.

Det var tillfälligtvis, som jag förliden höst, fick höra talas om Studeranden Hr Lönnberg, såsom en ung man af ovanliga kunskaper och af ovanlig flit samt kärlek till studier. För att egna sig åt dessa och sitt mål i deras praktiska användande: läkarevettenskapen, samt blifva i stånd att en dag försörja sin åldriga moder, lefde han ett lif af försakelser och armod, i det han, för att vinna uppehälle och kläder, gaf undervisning åt gossar, som förberedde sig till Studentexamen. »Jag skulle vilja lefva på endast vatten och bröd om jag blott kunde komma fort på min väg!» hade han sagt åt en gammal moster, som tillfälligtvis var känd af mig och berättade mig derom. Lärjungar fick äfven den unga mannen fullt opp, så att han läste med dem 8 a 10 timmar om dagen, men derjemte förlorade han all tid för egna studier samt all utsigt att komma fram till sitt älskade mål, hvilket ofta djupt nedtryckte honom.

Hvad jag hörde om ynglingen väckte mitt lifliga interesse; och då jag önskade mig en föreläsare i tyska och fransyska språken, om aftnarne, lät jag anmoda honom att blifva denne. Jag har nu sett och hört honom i denna egenskap i tre månaders tid, och funnit

honom en utmärkt ordentlig, pålitlig, hederlig och hyfsad ung man, samt skicklig i nämnda språk hvad lätthet att läsa och begripa rör, ehuru uttalet, isynnerhet på franska, lemna åtskilligt att önska. Han har synts mig genom sin flit och sina anlag i hög grad värd att taga sig an och befordras på sin väg.

Då han nu fått medel att för en termin vistas i Upsala, skulle han vara öfverlycklig om han kunde lyckas att der få timmvis, såsom här, gifva undervisning till Studentexamen, eller, hvad som vore ändå bättre, få en Ackademisk condition, då både hans flit och hans kunskaper nog skulle förskaffa honom medel till att återkomma en annan termin o. s. vidare. Men han kommer till Upsala, som främling och utan att der känna någon, som kunde gifva honom en vänlig handräckning på vägen, och detta utgör hans bekymmer, och det är derföre som jag tagit mig friheten att tillskrifva Er. Om Ni efter att ha pröfvat den unga mannens kunskaper kunde anbefalla honom till gossar och föräldrar som lärare, så gjorde Ni helt visst en god och gagnelig gerning. Efter allt hvad jag kunnat inhemta är den unga Lönnbergs uppförande strängt moraliskt, och han tillåter sig så litet nöjen att ett Spektakel är en »evenement» i hans lif. Arbete (Studera) synes vara hans enda sanna nöje, Fiolen hans enda tidsfördrif.

Och nu, bästa Herr Professor Carlson, känner jag som om jag icke vidare behöfde anbefalla den unge vettenskapsälskaren till Ert faderliga deltagande. Jag hoppas och tror att han skall göra sig förtjent deraf.

Tillåt nu att en gammal bekant anbefaller sig till Er vänliga hugkomst!

Med utmärkt högaktning
Fredrika Bremer.

1082. Till Böklin.

Stockholm d. 22 Febr. 1862.

Haf hjertelig tack, min vän, för ditt nyårs-bref! Ja, du har rätt, jag sitter fördjupad i arbetet med min resa i Grekland, och vore ej detta arbete, så upptagande för min tid och mina ögon så hade du före detta hört från mig. Ditt ampla vitsord öfver mitt österländska arbete glädde mig, som du väl kan föreställa dig. Men du har alltid varit en så oändeligen mild och välvillig rec. för mina lit-

terära alster. Sjelf anser jag detta verks förnämsta värde ligga deri att det framställt fornfolkens religioner och dessas (och all religions) förhållande till det innersta och allmänliga af Mensklighetens medvetande på ett för alla åtkomligt och för alla fattligt sätt. Men jag tycker mig icke ha nog klart eller starkt framhållit det, som egentligast särskiljer den Christna religionen från all annan, eller det specifika i Christendomen. Och det emedan jag då jag skref derom icke ännu nog klart och starkt uppfattadt det. Dagl. stadgas min öfvertygelse att detta specifika måste sökas i Christendomens natur-sida, att det är J. Ch. natur, som de facto gör honom till Frälsaren, icke blott min och din utan hela världens. Ju mera jag studerar Apostlarnas skrifter, (och jag har mycket studerat dem denna vinter*) ju mer finner jag att deras predikan hvilar på denna grund och tro. Men tron vore blind om den icke bar innom sig (om än latent) vetandet. Den sanna tron är clairvoyant.

Också ditt beresta Cairobref var mig kärt att få. Du visar dig der rädd för mina vidtutsväfvande planer till både lekamliga och andliga excursioner. Jag undrar ej derpå. De voro en dumdristighet. Men jag var andligen tvingad dertill. Du föreslår inskränkta undersökningar såsom af speciella och lokala traditioner och förhållanden. Ja, men endast universella frågor interessera mig grundligt, och ingen vattendroppa skulle läska min törst om jag ej äfven med den kunde läska hvar törstande själ. Jag håller hjerteligen med dig i hvad du der säger: att vi icke böra uteslutande fästa oss vid ett af de olika momenterna eller faktorerna i vår religionshistoria (individens eller släktets) utan att den bör heta: »Samvete, Uppenbarelse ö Tro, tron fattad såsom Guds andes vittnesbörd med vår ande att vi hafva evinnerligt lif i honom, — liksom parallellt dermed i filosofien; Empirie, Logik ö bådas afspeglung i hvarandra = speculation.» Men en vigtig fråga tror jag vara att visa huru dessa momenter förhålla sig till hvarandra, att samvetet innehåller ögat (det platonska tredje ögat) för sanningen, och att tron är värdelös om icke den är seende, d. ä. utgår från ett samvetets erkännande (intuition om än ej mer,) af den uppenbarade sanningen.

Det är hvad jag försökt lägga i dagen så i min betraktelse på Roms Capitolium (»behållning») som i mina tanke-utflygter (innåt) i Jerusalem.

Jag är djupt öfvertygad om det subjektiva tänkandets berättigande, och dess af Gud ledda mission, ehvad afarter vissa inskränkta eller

*)d. v. s. genom att upprepade gånger låtit dem läsas högt för mig om aftnarne då jag (för mina ögons skull) ej sjelf kan läsa.

högmodiga andar må framvisa deraf. (Men auktoritetstron framvisar j mindre sådana!) Jag har sett det faktiskt hos mina fromma Schweitsiska theologer som just derigenom att de rätt djupt gräft ned i sitt subjektiva medvetande kommit till den objektiva frälsaren, och omfattat honom och hans verk med en intensitet om hvilken icke många i vårt land göra sig föreställning. Jag tror deraf, liksom af mitt eget inre arbete, och af sakens eget logiska sammanhang att den fullgångna subjektiviteten (det subjektiva) i tänkandet, och endast det, skall föra till en tillfredsställande objektiv, på sann filosofi grundad uppfattning af försonaren och hans verk.

Och kanske, när du rätt ser på saken, skall du häröfver tänka som jag. Det förefaller mig, som om jag härvid blott troget fasthöll den tanketråd, som du ursprungligen laggt i min hand, och som är väsendtligen din egen.

Så vill jag ej heller uppgifva det hopp att du, i de kyrkliga frågor, i hvilka vi varit och — tills vidare, då jag ser på dina tvenne sednare bref om dem — äro oense skall — komma närmare min ståndpunkt. Finner du detta låta högmodigt af den, som var, och, i så mycket är och städse förblir din lärjunge? O! vän och broder! Låt det ej såra dig! Ty som en fri ande till en fri ande kom du till mig och jag till dig; så ha vi gått fram hitintills, så vilja vi stå alltid, och en dag så, tillsammans inför Herrans ögon. Och det är värdet och glädjen i vårt förhållande att ingendera af oss vill eller kan uppgifva någon sanning, som vi hvar för oss erkänt, eller rygga för att erkänna den villfarelse, som vi kunnat råka uti. Du vet om jag varit rädd för sådana bekännelser; ock jag vet att du mer än en gång glädit dig åt ljus som upplyst någon dunkel trakt eller tanke i ditt inre. Och i sådana stunder har jag känt mig allra djupast dragen till dig.

Jag kan nu ej dölja för dig att din ståndpunkt i de der kyrkliga frågorna bedröfvat mig, och aflägsnat mig. Och du måste än en gång lyssna till mig öfver dem. Ty jag kan icke i dem uppgifva min ståndpunkt och, i mina ögon, den Evangeliska protestantismens sanna ståndpunkt, i motsatts med den romerskkatholska kyrkans. Men jag kan, kanske, klarare än hittills tydliggöra min mening; och det vill jag, i ett särskiljt utkast, som jag skall sända dig.

Du gör mig orätt om du tror att någon »kapis» eller hvilken som helst sjelfvisk beräkning lät mig uppskjuta mitt besök till dig, förl. sommar. Uppskåfvet vållades helt enkelt, såsom jag det skref, af en ekonomisk nödvändighet, som ingen andlig dragning, för tillfället, bjöd mig att kasta ifrån mig, så som jag nog i annat fall det gjordt. Jag var fullt öfvertygad att jag skulle återse dig innan sommarens

slut, fullt beslutet att resa till Tyskland (i Augusti) dit ett särskilt intresse äfven kallade mig, och på vägen dit ville jag stanna en tid hos dig. Den kärlek och den tjusning som omfattade och kvarhöll mig i mitt hem i Stockholm voro mig en fullkomlig öfverraskning. Men längre än till nästa sommar bindes jag icke här.

Lyckönskan af hjertat och välsignelse till din dotters förestående giftermål. Huru gerna ville jag ej få bli vittne dertill!

Om din dopfunt har jag talat med Professor Qvarnström, Målar- och bildhuggarAkademiens nuvarande Direktör. Han anser att, enligt de uppgifna små dimensionerna af pjesen, den kan, för det nämnda priset (750 rdr) fås antingen af Kålmårdens Marmor (svart) eller af hvit Carraramarmor (som här ofta finnes till billigare pris än den inländska) samt med bildhuggeri-ornamenter, ehuru icke af egentligt konstverksvärde. Han föreslår att du ville sända en ungefärlig ritning af dopfunten sådan du önskar den, hvarpå en fullt utförd och med ornament försedd ritning skulle förfärdigas här af stenhuggaren som får arbetet i uppdrag, hvilken ritning skall sändas dig. Är du nöjd med den eller önskar ändringar ger du sådant tillkänna, och arbetet kommer då att företagas enligt uppgifna föreskrifter och villkor. Den första ritningen, som du skulle sända, behöfver blott något när angifva formen af den åstundade pjesen samt dess läge, om fristående eller med en sida stödd mot pelare o. s. v.

I ditt bref, af d. 4^{de} Febr. —59 talar du om ett prestmöte i Lund vid hvilket du hållit ett föredrag för att »belysa theologernas vanliga begrepp om stofthyddans död o upplösning». Huru det skulle interessera mig att få se detta ditt arbete! Är det tryckt? Eller finnes det blott ännu i Mskript hos dig? Då kan jag hoppas att en gång få läsa det under ditt tak och i ditt hem, om du der framdeles vill emottaga en så heterodox person som din Fredrika Br.

Ditt yttrande öfver Amerikanska kriget, Unionen Lincoln, Seward och England glädde mig. Jag instämmer af hjertat, *) och hade mycket att meddela dig i det ämnet, men — omöjligt på papperet och nu! Mig bedröfvar bitterheten i kriget, och att Unionen skall tilllåta sig sådana handlingar som att förderfva Charlestowns hamn! förstöra sådana Guds välgörningar! Att Amerika kommer att framgå renadt och förädladt ur detta krigets blodsdop och att Slafveriets ut-

* Men säkert är det att Slaveriinstitutionen och de skiljaktiga intressen som den alstrat med thy åtföljande bitterhet m. m. äro grunden till kriget. Något stort och godt födes dock säkert deraf och först genom Afrikas uppkomst som producerande bomullsland.

dömande från Norra Amerikas jord, genom detta krig och dess resultat är besegladt det tror jag visst, liksom mina Antislaverivänner der. I Amerika och i Ryssland pågå stora befriande rörelser, och jag har, sedan en tid, känt en stark dragning att betrakta den östra grannens arbete på närmare håll. Men världsexpositionen i England m. m. åt detta håll, är ock en dragningspunkt. Ända till midsommar hålles jag väl här af mitt arbete med »Grekland och dess öar».

Jag har nyss gjort reda för det sednaste befrielsekriget. Hufvudsakligen kommer arbetet att redogöra för närvarande ställning och sträfvanden der. Mot slutet vill jag kasta en blick på Greklands betydelse för mskoslägtets odling förnämligast genom dess filosofier (Sokrates främst) och dess statsmän eller statssystemer, — också ett dumdrigt företag, kan hända; men som jag måste våga. Jag tänker ej mycket fördjupa mig deri, utan blott anföra hufvuddrag, så som jag fattat dem.

Hade jag dock många sådana läsare, som du!

I vårt land tycker jag att det går bra. Der är friskt framåtgående lif i lagar,* i Jernvägar, föreningar (Skarpskyttarnes fägna mig mycket) skol-institutioner för ungdomen, (särdeles den kvinliga), Asyler för de gamla och sjuka, för all[e]handa goda föremål som tillhöra en christlig och skicklig stat måhn om sin uppfostran.

Lef väl älskade vän, hälsa hjertligen din hustru och dina döttrar! Mer härnäst från

Din innerligt tillgifna
Fredrika.

1083. Till Fredrika Linnell. Tisdag middag d. 25 [febr. 1862?].

Läs min Fredrika inneliggande bref till R. L.***) och du skall se på hvad sätt jag tror att Wilhelms bemedling för denne bör anlitas

*) lagarne mot djurplågende anser [jag] såsom tecken till ett stort framsteg i mitt folks sedliga utveckling.

**) och försegla det sedan med ett Munlack och låt det komma på posten jemte ditt bref till Upsala.

om det skall anlitas. Jag har lemnat det i den unge Mannens skön och så är det bäst. Var ändock god och skrif till din son så att han må veta hvem den är som vänder sig till honom, och taga hvad reda han kan på hans utsigter och förmåga, samt bistå honom i hvad han anser sig kunna och böra framför allt må han gifva honom ett godt vänligt och manligt ord såsom styrkedryck! Och Tack goda kära vän äfven derfor!

Fr.

1084. Till Böttiger.

Stockholm d. 27^{de} Febr. 1862.

Caro Maestro! Låt mig få säga några ord till hjertlig tack för de goda och vänliga orden, som Du skänkt mig till svar på min hälsning från Österlandet! De gjorde mig godt, ty de sade mig att C. W. Böttiger är, såsom förr min vän. Och när man blir gammal som nu jag, och ser vän efter vän gå bort och kretsen kring hemmet bli allt tomare allt tystare, då gör det godt att erinras om att man ännu har vänner kvar; — tack!

Mycket ondt gör det mig att höra det den älskliga Disa är så allfvarsamt lidande. Ovillkorligt måste jag fråga: skulle ej en flyttning till varmare länder blifva helande eller åtminståne lindrande? — Jag skulle vilja berätta dig om Mentone vid medelhafvets strand och blommande orangelundar i Januari, och goda menniskor — en hel liten roman der!

Kanske kommer du till Stockholm under vintern; kanske skänker du mig då en eller annan afton för att språka om förflutna eller kommande tider, och väljer dig bland mina grekiska minnen en liten lampa eller marmorsten. Det skulle vara mig mycket kärt.

Tack äfven för din godhet och ditt goda löfte för den unga studenten Lönnberg. Han är en ovanligt flitig, ordentlig och sedlig yngling, med brinnande kärlek till vettenskap, och — som jag tror — med mer än vanlig förmåga att inhemta och äfven att bibringa kunskaper; det sednare dömmar jag af mängden gossar af goda familjer, som voro hans elever i Stockholm.

Min hjertliga hälsning och välönskan till Disa! Mer om henne och om Dig, och om gamla Upsala får jag ju fråga ö höra då Du

kommer till Stockholm. Jag tillägger derföre nu blott ett hjertligt välkommen från — och till

Din gamla väninna
Fredrika Bremer

1085. Till Eneroth.

Stockholm d. 4^{de} Mars 1862.

En hjertlig tack för bref och andra vännegåfvor! Och då Ni vet hvad det vill säga att vara jägtad med skrifarbete och ha klena ögon, så skall ni säkert förlåta att min tacksägelse ej kommit förr. Mycket skulle jag nu vilja säga Er, men äfven i dag äro tid och synkraft på upphällningen och jag måste fatta mig kort. Samma dag Er lilla skrift om skolträdgården kom, läste min fröken den högt för mig om aftonen. Den glädde mig, äfven derföre att den ger mig tillfälle att utföra en mångårig föresatts och att afbördas en mångårig brist. Ty många år under mitt lif på mitt f. d. familjegods Årsta, och i dess stora, frukrika, men för alla barn utom Herrskapets stängda trädgård umgicks jag med planen att plantera bärbuskar på backarne utom huset och trädgården på det stugornas barn måtte få plocka och njuta så som jag icke gjorde det, ty vid herrskapsträdgårdens ymniga bärförråder kunde jag alldrig glömma, — dock det hörer ej hit. Mina goda planer för stugornas barn gingo aldrig i verkställighet, i brist af frihet, armar, — energi! Och nu är Årsta i annan mans hand. Men denna man är en god man,*) så är Kyrkoherden i socken der gården ligger så den nuvarande Skolläraren och klockaren; jag tror att de alla skola vara högst benägna att biträda vid anläggningen af en Skolträdgård med råd och dåd om än ej med — kontanter. Men dessa anser jag mig pligtig att lemna, och skall göra det med allra största nöje om blott kostnaden icke öfverstiger mina medel, men det tror jag icke, och skall så fort ske kan rådslå om saken med Prosten Lagervall och Årsta ägare Hr Saxenberg. Om möjligt skola vi, ännu denna vår, sätta saken i ordning. Tack hjertligt för den påskjutning ni gifvit mig till en sak som jag alltför länge försummat.

Era andra skrifter har jag äfven läst — till större delen, men icke ännu fullt tillegnat mig; tid felas mig nu, och äfven uppmärksamhet,

*) Och största delen af min (icke stora) förmögenhet är intecknad i egendomen så att jag anser mig ännu ha del i dess jord och stugor.

som är ansträngd åt annat håll. Men litet längre fram blir jag friare än nu sedan en tid. I allt väsendtligt är jag med Er det vet Ni och jag; skiljaktigheterna äro goda för att utveckla tankarna vidare. Nyss har jag slutat er skrift öfver Holland. Jag håller alldeles med derutinnan att folkets race eller, som jag ville kalla det, dess Genius bestämmer hufvudsakl. dess historia och lif; att det flegmatiska Holländska folket är en Nation-individ som endast genom våldsam påtryckning höjt sig till en tids hjälterol, och sedan återtagit sin naturliga icke höga nivå.

Men icke skulle vi se ett fel deri; om endast folket i denna dess naturliga ståndpunkt troget brukar sitt pund. Ack! Det kännes förtjusande när man fäktat sig trött på att följa med N. Amerikas och Englands andliga och lekamliga Vikingalif, att veta att det finnes ett land med ett ädelt still-lif i trädgårdars frid och skugga, tillika en fristad för den fria tanken och forskningen. Och därför — hvarföre icke gifva oss litet mera af Hollands egendomliga lif, trädgårdarnas, blomsterodlingens, hemlifvets, i det stilla lifvets eget ljus? Här borde det mindre höga jämföras med det högsta, med idealet men dess eget, icke ett annat folks egendomliga lif! Har jag orätt? I det stora familjeförbund som folken på jorden en gång skola bilda, har det stilla trädgårds-och-stilllifvet-odlande folket en lika väsendtlig och ädel roll att utföra som hjältefolken eller de som rastlöst kämpa för universella eröfringar i andens och materiens riken. Må hvar och en, menniska eller nation, bli trogen sin Genius, lyssna till och lyda dess ingifvelser, och akta sig för den jordburna dämonen!

Af Sekretärens verk har Ni tagit det bästa, då Ni tagit dess slut. »Traduire l'imperatif en affirmation!» kan sägas, i få ord, uttrycka hans methode för att vinna visshet om lifvets mål, samt för samhällets praktiska framåtgående »progrès». Och detta »imperatif» finner han (och äfven vi) i det högst utvecklade christna individuella och samhällliga medvetandet eller »conscience». En särskilt del af Sekretärens »Philosophie» synes mig förtjena en särskilt uppmärksamhet, och det är hans afhandling öfver det ondans princip eller sjelfviskheten. Jag har ingenting läst i detta ämne som så tillfredsställt mig, som synes mig så tillräckligt.

Tack äfven för Östgöhta Corespondenten. Rec. öfver mitt arbete är vacker och välvillig, men min vän (ty min vän är tydl. rec.) har något glömt mina förra skrifter och icke riktigt läst den sednaste. Han skulle eljest icke hafva misskännt den allfvarliga riktningen i de förra, ej heller att min religiösa ståndpunkt i de sednare är väsendtligen densamma som i Morgonväckter. Icke i kvalitet endast i qvan-

titet är min syn förändrad. Mitt sednaste arbete väntar ännu sin fullt kompetenta recensent. Det kan låta högmodigt; jag kan ej hjälpa det. Det finnes ett högmod som ej är af ondo. Detta äfven låter mig med djupt förtroende nedlägga mitt mognaste arbete i mitt fosterlands sköte viss att det der är på dess bästa, säkraste plats. Förr eller sednare — om än först när jag är bortgången — skall det fatta de framtidsfrön för tanke och tro som der äro nedlaggda. —

Nu är jag djupt inne i Grekland och intresserad deraf, längtar dock till slut på denna andra resa med pennan. Ryssland, N. Amerika, Pohlen — framför allt en Pohlsk skald (Krazinsky, förf till »Psaume de l'Avenir») intressera mig lifligt. O! denna tid är dock stor, och skönt är att lefva i och med den!

Kanske träffas vi åter i vår, kanske vid Skolträdgården i Österhaninge, eller vid kyrkan der den skulle anläggas. När jag får klarare syn på den saken skall jag åter skrifva till Er.

Om ett år, eller så, hoppas jag kunna rekommendera Selma Rosenqvist såsom skicklig att göra träsnitt för Svenska arbetaren och andra goda folkskrifter.

Med sannaste deltagande och med-känsla

Vänkskapsfullt
Fredr. Bremer

1086 Till Grafström.

Stockholm d. 4^{de} Mars 1862.

Nej! Jag får icke, vill icke låta en postdag till gå förbi utan att bära till min vän i Umeå min hälsning och min tack! Tack gode, för mig alltid så gode vän, för bref, versar, lefnadsteckning, för allt det goda och sköna som du nyligen tillsändt mig! Lefnadsteckningen kände jag redan, men kärt var det mig att få den af din egen hand. Brevet, det var mig, i sin hjertliga vänlighet och välvilja innerligt dyrbart! Den älskliga, alltid ännu ungdomliga Charlotte Kempe, Franzen, som lemnade mig boken fick i utbyte Min till dig. Jag hoppas att den nu är i Umeå. Du skall kanske icke alltid kunna hålla med dess åsigter i en del religiösa frågor, men jag tror

mig viss om att du skall inse att den ståndpunkt som jag angifvit för både hvad jag tror och icke tror, för min bibel-tro och bibel-kritik är en god och säker, den enda på hvilken man kan grunda en förnuftig tro, en som kan försvara sin grund mot det omogna eller ensidiga förnuftets anfall eller tvifvel. Hvarföre gör man ej mera skiljnad emellan tro och tro? Med en blind tro kan jag bli lika väl muhammedan som Christen. Blott en seende tro (en som bär inom sig, om än latent, insigt ö vetande) förer mig säkert till sanningen. Det är en sådan tro som vår Frälsare vill.

Jag var icke en troende förr än jag blef (till en viss grad) seende. Och så är nog hvar sannt troende om än ej han sjelf alltid ser det.

Mycket skulle jag ha att säga Dig i anledning af ett och annat i detta mitt sednaste arbete, men lemnar det åt framtiden. Ett vet jag och det är att hvad bäst jag funnit och vunnit, icke blott under denna fem års resa utan under min 60 åriga lefnads resa, det har jag nedlagt der. Jag vet ej om man nu i allmänhet skall fatta och förstå det, men en gång skall man det nog, — då jag är borta.

Du säger att jag än en gång skall komma till Umeå! Låt mig säga dig att det är min hemliga önskan. Skönheten af den norrlandska naturen, behaget och trefnaden i ditt hem, nöjet som jag alltid har af ditt sällskap och dina samtal, *Helene*, dina barn, allt drager mig; och åter och åter kommer till mig tanken att en gång bedja Helene och dig taga emot mig som pensionär för ett år eller så, på det jag hos er och med er måtte få rätt lefva mig in i Norrlands egendomliga lif. En gång, ja, — men när kommer den? Icke i år; kanske nästa år! Hvem vet? Då skulle vi resa till fjälltrackterna under sommaren, och om vintern, vid furubrasan, språka, läsa, hvila, tillsammans tacka Gud för den livvets skatt, som vi, hvar på vår väg funnit, och tala om huru den bäst kan meddelas åt dem som ännu ej funnit den.

Jag skulle väl nu litet tala om almänna ärenden och gemensamma vänner. Men, för de förstnämnda redogöra tidningarne bättre än jag, och om vännerna är just nu intet särdeles att säga. Ekmark är »tousjours Ekmark», hvilket ej vill säga så litet, blir dessutom synes mig allt älskvärdare med åren. Ulla Linnell är klen till hälsan, men vaken, qvick och snäll. Vintern är sträng — säges det, jag tycker det ej, men den frapperar mig för den karakter af död och tystnad som den medför. Jag har nu ej erfarit den på fem års tid. Dock gör väl mitt eget stilla, tillbakadragna lif att jag känner det så dödt. Gamla Sverige är dock för mig perlan af länder, och särdeles så i denna tid af allahanda goda rörelser, lagar och föreningar.

Farväl »sans Adieu!»! Jag hoppas hjertligen att ännu en gång få träffa dig och Helene, och hälst i Ert sköna fridfulla hem! Framför en varm hälsning till henne (och till den rosen Sophie om hon ännu minnes mig) från

Din
tacksamma och tillgifna
Fredr. Bremer.

1087. Till Adrienne Lenormant. Stockholm ce 21 Mars 1862.

Vous me comblez, chère M^{me} Le Normant! et je sens quantité de charbons ardants sur ma coupable tête, dans ce moment ou je reçois votre livre sur M^{me} de Stael et le pli qui l'accompagne! Et pourtant je dois vous paraître bien ingrate, n'ayant pas encore répondu a votre bonne petite lettre du 15 Novembre, ou vous m'annoncez le don précieux et de ce livre et des vol. de M^r Votre Mari: beaux Arts et voyages, et me demandiez comment ils pourraient me parvenir?! Comment vous expliquer mon silance? Dabord, je me dois la justice de dire que vous ne m'avez jamais donnée votre adresse, et que je l'ignore dans ce moment, et que s'il en eut été autrement vous auriez il y a long temps reçu mes remerciements. Mais depuis le depart de M^{me} l'Amirale Baudin de Stockholm, qui s'est chargée d'une lettre de ma part pour vous, je n'ai pas sçu comment vous en faire parvenir une. Je me suis dit: »un de ces jours je rendrai a la jeune M^{me} Baudin (la femme du Ministre de France a Stockholm) sa visite, et alors je m'informerai comment ma lettre parviendra a M^{me} Lenormant, et comment ses livres me parviendront!» —

Mais voici ou commence ma misère, ou mon pèché, ou tous les deux; cette visite — je l'ai remis et remis, par — une sorte d'horreur pour les visites en general que j'éprouve tous les ans davantage; par paresse d'âme ou de corps, et puis aussi par lassitude provenant de travail et d'autres affaires qui ont fait de cet hiver un temps de labeur justement de cette moitié du jour ou l'on fait des visites.*) Enfn, je fis cette visite, mais en vain, car la jeune dame était sortie; mais bientôt après elle vint chez moi et me fit

*) j'ai une corespondance qui m'est chère mais qui me harasse et m'abyme, car je n'y puis suffire. Les jours si courts de l'hiver en Suède et la faiblesse de mes yeux me mettent dans un état de banqueroute continuelle! —

savoir que si lesdits livres étaient adresses a M^{me} l'Amirale Baudin 84, rue d'Amsterdam à Paris elle les ferait remettre au Ministre des affaires Etrangères, et qu'alors je les aurais dans quelques semaines. Pour votre adresse, elle ne pouvait pas me le dire, mais proposa de se charger d'une lettre qu'elle enverrait a quelque-un etc. etc.

Et voila que je me décide a risquer l'aventure par cette même poste pour laquelle je vous ecrit presantement, quand, avant que j'aie commencé ma lettre m'arrive la votre avec votre nouvel ouvrage! Et me voila toute abasourdie et toute honteuse, mais avec cela grandement touchée et reconnaissante de votre grace et bonté toute Chrétiennes et Recamiennes! — Je ne puis que vous remercier de nouveau, et de tout mon coeur, car votre exemple ne sera pas perdu ni pour ma tête ni pour mon coeur; et je suis charmée aussi que malgré les apparences vous avez bien sçu que vous n'obligiez pas une ingrate. Voila pour ce qui concerne la partie morale de votre envoi! Pour le côté Artistique, les Mémoires de M^{me} Recamier me garantissent, pour ainsi dire l'assurance de la jouissance que me donnera votre ouvrage sur M^{me} de Stael. Mémoires et Biografies sont des ouvrages ou les femmes excellent et surpasseront, je pense, toujours les hommes, par leur tact et leur don d'intuition, leur observation pour toute chose qui tient a la vie du coeur, vie intime, foyer de l'humanité! Et des femmes comme vous doivent exceller dans ce genre.

Quand aux Volumes de M^r votre Mari, je vous serai sincerement reconnaissante si je pourrai les avoir encore ce printemps, car ils pourraient encore venir à temps pour éclairer mon ignorance en plusieurs matières archeologique ou je me sens grand besoin d'un mentor. Je m'occupe cet hivèr de rediger mes notes sur la Grèce, et j'en suis justement a presant à notre excursion a Eleusis, dont je rend compte aussi bien que je le puis. Je suis trop peu Archeologue pour bien parler des temples et des découvertes que les fouilles exécutées par M^r votre fils ont mis au jour et pour cela j'en ai parlé sommairement et prudemment, mais je me suis approfondie dans ce qui m'interesse le plus vivement les Mystères d'Eleusis, et j'ai suivi, a ma maniere, les traces de votre fils en fouillant et arrangeant ce qu'on a pu retrouver de ces trésors sous terre. Et puis, j'ai parlé du presant, de vous, de notre excursion, de la compagnie*). Si vous venez un jour a lire ces pages j'espère que

*) Savez vous quelque chose de M^{me} Dallas? l'ainée des jeunes d^{lles} Philemon une digne et bonne jeune fille dont j'assistai a la noce a Athenes et qui devait se fixer a Odessa! J'aimerais savoir si (?) elle est heureuse! —

vous ne les lirez pas sans un peu de plaisir, aussi parceque vous y verrez combien vous m'en avez donné! —

Il y a 4 mois que j'ai envoyés a M^{lle} du Pugèt a Paris, mes deux Volumes sur l'Orient (mon libraire a Stockholm, M^r Bonnier les a envoyées, pour moi, a son comissionaire a Paris pour être remises a M^{lle} du Pugèt). Je serai bien fachée si elle ne les aurait pas reçus, car j'avais promis de les lui faire tenir. Je vous serais bien obligée si vous voulez bien lui faire savoir que j'ai rempli ma promesse. Je ne sais pas son adresse a Paris. Mais j'avais écrit son nom sur le paquet.

Chère Madame adieu! Je fais ma reverance amicale au jeune Archeologue et je serai toujours toujours votre

afectionnée et reconnaissante

Fredrika Bremer

Ah ces gamins Grecs! Quelles folies et bêtises ils font maintenant cherchant gloire et bonheur ou ils ne sont pas, et retardant celui qu'ils pourraient avoir pour eux et pour la Grèce. Si vous me faites le plaisir de m'écrire encore, parlez moi un peu de vous et de ce qui vous regarde. Je le merite et par mon interet profond pour la biographie en general, et par l'interet tout particulier que je porte a la nièce de M^{me} Recamier, comme femme auteur et comme l'aimable femme qui a été et qui est si bonne et aimable pour moi.

Et donnez moi votre adresse!

1088. Till Springs.

Stockholm 26 March 1862.

Dearest friends, Marcus and Rebecca, now indeed I must rejoice, and with all my heart rejoice with you, for I have heard the first great measure of high politics in this war proposed by your president, adopted by the Congress! I have heard what my soul has long thirsted to hear, the rising of the free North not only for the Union and its rights, but for equity and humanity, the everlasting laws of Christian society. Blessed be »honest Abe«, that good and brave man, who has spoken out the latent wish of all honest hearts, not only in America but everywhere where good will to man and glory to God are the basis of life and progress! You know well, my dear friends, to what measure I allude. It is the proposition of Pres. Lincoln to compensate those slave states and slave holders who would be willing to give up slavery if they could do it without utter ruin to themselves and their families (and their slaves also)! That is cer-

tainly the only equitable, the only right way, in which the states, in which the Government, the Union, can meddle with southern slavery, and the only possible way to effect a blessed change in the institution. In this measure a way is also offered to many men and women of the free states to take a noble part for freedom and for peace. For many a man and woman and child too in the free states must give their mite of money or work to this great cause. You and yours will do it of course, and I am one of yours. I must do it also in my poor way. Dear friends, take your old sister friend with you in this common tribute for the general good. Let me contribute with one hundred dollars. Small as is the sum, it may yet serve to free a poor elderly black woman working under the lash. I saw in South Carolina and in Cuba two or three such old faces, whose looks of despair will forever haunt me. During the summer the money will be sent to you in a check from London. I cannot tell you with what joyful sympathy I shall henceforth follow the triumphs of your arms, for I see justice and generosity to your white as well as your black brethren going with them.

I have bought a map of the United States on which I follow all the movements of your armies. I have in one of my rooms a beautiful view of the Hudson, on which banks I first lived, and first knew you. I have an evergreen garland to adorn this picture, and since some days I look at it with a warmer heart and brighter eyes. I work at my »Greece and its Islands» which I hope to send you this fall. I work hard, for I want to finish this diary of six years length. I never shall write such a long thing any more. It is a great bore to write it over again. Good bye, dearest friends, for to-day, but yours for ever,

Fredrika Bremer.

1089. Till Maria Röhl.

Mlle Maria Röhl har begärt och erhållit mitt samtycke att under ferierna i Seminarium denna sommar få låna mitt der befintliga porträtt af O. Södermark.

Mars, 1862.

Fredrika Bremer

1090. Till Springs.

Stockholm, April 1, 1862.

Dearest Friends [— — —]: The very evening of the day on which I last wrote to you about the message of your President (which I had read in the Swedish papers) there was a thundering knocking at my door. Though it was late, and nearly my bedtime, I knew it was the postman,

and opened, and what came in? The Tribune, from [—], with the Message of the President encircled with a glory (no matter if of ink), which told me how you looked upon it, and that this was just as I had done. This was charming! And the Message in its own tongue, and in its simple, earnest, clear words, looked still more admirable, and more perfect, than it had looked in the abbreviated translation of it in Swedish (though that was good and expressive).

After President Lincoln's Message, I feel such a strong desire to chime in with the feeling that it must call forth in all rightminded citizens, and to swell the general voice with one voice more (you know that the little bells must join with the great ones if the chorus shall be complete), and also to give my tribute of love and sympathy for America's great cause — one with that of humanity — that I wrote at once what I send here. If you think that this effusion of sympathy from a person who is known as a warm friend to America's best aspirations and life, and who has been everywhere in your land, treated with the most kind and generous hospitality — if, I say, you think that its publication would do some good and no harm, then make it public.

I cannot but repeat to you how happy this turn in your moral warfare, especially in this moment when the material war on every point turns in favor of freedom's cause, has made me. This is the moment for generous sacrifice on the part of the North, and a magnanimous returning of good for evil. This may be the greatest moment in America's history! It may show that a nation can rise to the full dignity of a Christian man. Professor Bergfalk has just been to see me. We are both delighted with the goodness, manliness, and also cleverness of your good President's message. Nothing better!

We look impatiently to see how this message will be received by the American people at large. We know already that it has been approved by both your Houses. Thank God!

Ever yours,
Fredrika Bremer.

[Bilaga.]

To my American friends.

Returned to my home in Sweden, after a sojourn of more than five years in southern and eastern countries, I find that home enriched by gifts of American friends, sent during my absence. Most of these gifts consist of books, good and beautiful products of American literature. Some of these are endeared to me by letters from their givers, others by kind words on the title-page, signed only by initials; several have no mark at all of the friendly hand whose gift they are. These spirit-signs have come to me from different parts of the United States, in the North, in the West, and in the South. They have made me most joyfully alive to my ties of everlasting sympathy with the great Western World, its life, and aspirations; but they have also left me oppressed with gratitude. For how shall I be able to acknowledge these fresh tokens of good will from a people

which, perhaps, more than any other, delights in giving, in the noble hospitalities of the soul? How can I but long to make known to these known and unknown friends how much they have enriched, not only my book-shelves, but my heart? Such expressions of my feelings would not hurt them, and would make me more easy, by letting me feel a little less in debt. But how shall I reach them?

Thanks be to God, and next to Guttenberg, if I cannot come to them by the written word, I can do so by the printed one, and make that hundredtongued bird, the press, bear to them the expressions of my gratitude, wherever they may be. Among the anonymous givers, I suspect two publishers who, while I was in America, and afterward, have given me, in beautiful and valuable works, repeated tokens of their generosity and good will. Let me, for many such, here thank Mr. G. P. Putnam and Messrs. Ticknor & Fields.

But it is especially with my friends in the homes of the United States — those good and blessed homes in the North, the South, and the West, in the Free States and in the Slave States, where I have been a happy guest — that I wish to speak; to commune as I did when I was with them, as a sister with brothers and sisters.

You know it well, my friends, without my saying it, what a deep interest I have taken in your present civil strife. But you cannot know how bitterly I have felt to see a bloody, fratricidal war pollute a country gifted beyond all others with all the blessings of this earth — a country of which such men as Horace Mann and A. J. Downing (each in his way) have worked to make, as God seems have intended it to be, a paradisiacal home for Mankind.

From the beginning of the war I have thirsted and hungered to see started some measure for pacification, by which the purity of the principle of individual and civil freedom — the very life-principle of your great Republic — should be made to coincide with justice, equity, and possibility on all points. I have hoped of the genius of America that it would bring out such a wonderful thing.

Praised be God and that good genius, such a thing has now come indeed!

The recent Message of President Lincoln, and his proposition of compensation by the Government to those Slave States which would give up the institution of Slavery, and re-enter the Union as Free States — this proposition, made in terms as wise as its tone is manly and resolute, seems one of those measures of high politics which alone can rule over lower ones, conciliate the interests at war, and make the United States Government rise to dignity of a high moral principle. It is also simple as the egg of Columbus. It seems the thing to be done.

Such inspirations come from God to good and upright minds. It makes them natural Presidents of the Peoples. In this case it seems clear that the Chief Magistrate of the United States, by this measure, has associated to himself all honest, unselfish hearts, in your great land, for one great work — for right, and freedom, and peace, for the good of all. And it seems to me that the father and mother will talk about it in their homes with their children and servants; that the brother will confer about it with his sisters and brothers; that everybody will come forward to give his

mite of work and good will, the widow her penny, the child his toy; that there will henceforth be, both in the South and the North, a third party, which may be named Christ's party; a party for brotherly love, for sacrifice, for peace and good will — and that every Christian man and woman will enlist under its banner. The stars of that banner will never fall off, but they may shed a new luster over the people of the United States, and bring a harmony and prosperity to the homes of America which they have not known before. Difficulties may come — must come — in the carrying out of the proposed measure; new sacrifices may be required on all sides; but no difficulties will be too intricate, no sacrifices too great, for a great people determined to go forward in the cause of justice and equity to everyone. And then angels in heaven once again may sing, as they once did in prophetic vision:

»Glory to God in the highest, peace on earth, and good will unto men.»

You can hasten that day, my friends — the day of release, of peace and joy to your country and to millions of hearts interested in her glory! Permit me among those to name also myself; for never more than in this hour did I feel myself so truly and entirely yours.

Fredrika Bremer.

1091. Till Böklin.

[Apr. 1862.]

Om Kyrkan.

Hvar är Christi kyrka på jorden? Måne icke i det samfund, som bäst representerar dess lära och lif? Detta samfund må för öfrigt vara stort eller litet (ja, utgöras endast »af två eller tre församlade i Mästarens namn»), kallas rådande kyrka eller sekt?

I begynnelsen af Christna samfundet kallades [det] af den romerska Statsreligionen — en sekt.

När trehundra år sednare Waldenserna skiljde sig från den Katholska kyrkan för dess förvillelsers skull benämndes de och förföljdes af denna som sekterister.

När, mycket sednare, Huss och de Böhmiska bröderna protesterade mot romerska kyrkans ingrepp och verldslighet, fördömdes de och brändes, som affällingar och sekterister, af den rådande kyrkan.

Hvar var dock den renaste Christna sanningen, det Christliga lifvet, den sanna Christna kyrkan? Hos den kyrka, som förföljde sekterna? eller hos de sednare?

Är det icke den romerskkatholska kyrkans grundvillfarelse, än i dag, att den ser Kyrkan endast i den yttre anstalt, som genom häfdvunnen, under historiska revolutioner utbildad autoritet, tillvällat sig rättighet att representera kyrkan genom ett presterskap, likaledes invigt genom yttre handling, och utan afseende på dess medlemmars inre förhållande till det lif och den lära hvilkas tolk de skulle vara?

Och gör sig icke protestantiska kyrkan skyldig till samma villfarelse då den fäster sitt kyrkobegrepp uteslutande vid bekännelsen af vissa dogmer och formulärer, som bestämdes af dess kyrkofäder, d. ä. af människor — mäktiga andar och snillen, må vara, men felande, såsom människor och inverkade af tankens och bildningens utveckling (eller brist af utveckling) på den tid då de lefde? Gör den sig icke skyldig till samma villfarelse då den fördömmar och förföljer som affälling eller sekt hvarje bildning af det religiösa lifvet utom eller bredvid dess rådande — Stats eller National-kyrka, utan att fästa afseende på den lära eller det lif, som utgör sektens särskilda bekännelse och kärna, utan att undersöka om icke deri torde ligga något, som den rådande kyrkan under sin förmyndaretid antingen försummat eller — ännu icke tillegnat sig?!

Måne det icke kunde lätt bevisas att hvarje betydande kyrklig sekt, t. ex. Qväkarne och Hernhutarne, m. fl. uppstått under tider af den rådande kyrkans förfall eller förstening i det land der de uppstått, och att de icke upphört (om de upphört?) förr än de genomträngt den kyrkan med sitt salt, och blifvit derigenom öfverflödiga för det kyrkliga lifvets lyftning? Qväkarne gå ännu främst bland Christna bekännare i modig sanningskärlek och i kärleksverk; Moraver och Hernhutare i stilla arbetslif och offrande Missionsnit!

I Schweits der den Nationella kyrkan länge bittert förföljt den lilla fraktion, som, mera af politiska än religiösa grunder skiljde sig från den förra och bildade en särskiljt församling med namn af den fria kyrkan, har just denna lilla fraktion öfvat ett ledande och lyftande föredömmen genom dess lärares apostoliska nit och aflägsnande från allt hierarchiskt anspråk och högmod, samt församlingens högre religiösa lif och verksamhet.

I Amerikas förenta Stater der ingen kyrka har rätt till namnet af den rådande, och der det icke är lätt att bestämma hvilken af de flera kyrkorna är till medlemmarnas antal den största — (såsom jag hört sägas det: Baptisternas, och efter dem Methodisternas) — tar sig likväl den sig kallande Orthodoxa eller hög-kyrkan — rättighet att fördömma såsom icke Christlig Unitariernas sekt, en sekt, som likväl frambringar några af N. Amerikas utmärktaste predikanter och ädlaste män (W. E. Channings, H. W. Channings Theodor Parker,

Bellows o. fl.), och hvars medlemmar kanske mer än dem af andra kyrkliga samfund i Amerika beflita sig om Christi efterföljelse i goda verk.

Huru skall moderkyrkan i ett land om den vill handla, som en sannt Christlig kyrka, förhålla sig till dissiderande Christna sekter? — Likgiltigt eller slappt godkännande? Vist icke? Lika litet, som blindt fördömande! Den skall framträda och handla på grund af sin egen princip både Auktoritet och det progressiva lif, som den måste innehålla om den har det eviga lifvet, och handla med blicken fästad på den Christna kyrkans ideal.

Har den Protestantiska kyrkan något ideal — som tillika är den sanna Christna kyrkans?

Romersk-katholska kyrkan har framställt den Christna kyrkans ideal, som det af en yttre enhet under hvilken folk och individer hafva att böja sig i blind lydnad, utan rätt att fråga eller pröfva de dogmer och anstalter, som utgå från Kyrkans styrelse.

Den Protestantiska kyrkan, som uppstod med förnekande af dessa anspråk och som med gaf åt menskliga tanken pröfningens rätt äfven i de högsta frågor, lärde derföre folket läsa och satte de heliga skrifterna i dess hand. Den hade härmed faktiskt flyttat den domsrätt som romerska kyrkan tillvällat sig, från en yttre till en inre domstol.

Väl skulle Uppenbarelsen ö läran innehållna i d. h. skrift ytterst bestämma domen. Det var dock klart att dessas tolkning måste ske af menniskor, såsom det hittills skett. Vi veta huru vår kyrkas fäder, reformatörerna, måste, redan vid reformationens begynnelse, sätta gräns för det sjelfsväldiga, ur romerska kyrkans ledband för första gången emanciperade förnuftet, genom att bygga en ny kyrka af dogmatiska bestämmelser, som förklarades den allena rätta och saliggörande. Det är mig klart att de icke kunde göra annorlunda då de måste skydda religionen och samfundet från stormlöpandet af det menskliga förnuftet under dess omyndighets-år. Men då de derunder skiljde sig från hvarandra, och bildade skiljda kyrkliga samfund ådagalade de nogsamt att de ej hunnit den inre enhet, den allmänliga kyrka som de ville grunda; det naturliga system som de åsyftade i motsats till det artific[i]ella romersk-katholska.

Och nu, — har den Evangeliska kyrkan intet högre ideal än det att kvarstå på den ståndpunkt af splittring och ofulländning, som reformationens fäder intogo för 400 år sedan?!

Har människosläktet sedan denna tid, och just inom den protestantiska Christenheten icke gjort några framsteg i inre och i yttre måtto? I vettenskap, lagar, statskonst, uppfostringsanstalter, praktiskt

förstånd, allmän bildning, humanitet, världsförbindelser, på alla dessa gebiet ser jag framåtgående, tillväxt. Jag ser dem alla tendera att utveckla hvar mensklig individ till en sjelfständig tänkande fullbordad menniska; en myndig blifven medlem af samfundet. Den protestantiska orthodoxa kyrkan allena synes vilja att Christenheten skall i tro och lära stadna qvar på samma punkt der den stod i Luthers och i Calvins tid. Under det att vettenskaper och folk och statsystemer gå framåt till högre enhet och harmoni, håller den själarne qvar i theologisk skymning och splittring!

Gifves det på detta gebiet ingen inre enhet i hvilken fria, tänkande andar kunna blifva eniga, och sluta sig till hvarandra i en kyrka och en tro i högsta mening katholsk? Tron på en helig allmännelig kyrka utgör ju en af våra trosartiklar!

Och kan denna heliga Allmänliga kyrka vara en annan än den, som grundar sig på inre tro och öfvertygelse?

Tro vi på den, så måste vi ock tro på den Helige Andas, på sanningens makt att föra oss dit. Äfven på denna Andes ledning af Christna kyrkan i all sanning tror ju den protestantiska kyrkan. Må den då handla efter sin tro! Må den icke bannlysa utan välkomna diskussionen, äfven då denna föres faktiskt genom uppträdande sekter; må den följa med tidens rörelse och fordringar, lyssna till den tänkande andens, det frågande religiösa sinnets kraf, och upplysa, leda, tillrättavisa, gå sjelf med facklan i handen, lysande vägen framåt genom tidens och meningarnes strid.

Endast så skall den behålla sitt välde öfver själarne och verka för den högre allmänliga kyrkans tillkommelse.

Hvar kyrka, som har hemliga förbehåll i sin vettenskap, som har en lära för folket och en annan för sig och sina invigda, som den icke anser folket kunna fatta, är fruktar jag på väg till förfall. Folket har fint väderkorn på sådant; och när det misstror läraren misstror det äfven läran.

Christi sannings Apostel innom den Evangeliska kyrkan kan allena bestämma måttet och sättet för meddelande af nya sanningar. Men ett är mig visst och det är att ett sådant meddelande måste ske om han vill rädda religionen och kyrkan.

Icke bör han tåla att »barnet utkastat med badvattnet», men derföre måste han upptaga barnet och låta badvattnet — rinna bort.

Kan man icke t. ex. erkänna »den förekommande nåden innom kyrkan», utan att bibehålla dess tillsägelse i en form, som stöter det Christna förnuftet för hufvudet, t. ex. såsom i barndopet hos oss? Har man ej »under lydriad för gällande lag» äfven på detta gebiet, »all rätt att fordra en bättre?» Bör man, måste man det icke, om man vill

göra rätt åt andens oafvisliga fordran och om man vill hindra baptistiska sekter och andra sekter att förökas, och kanske ändå mer antalet af dem, som tro på ingen religion, och af dem som om de låta döpa sina barn göra det under känslor af hemligt hån.

Religionslärorna måste rättfärdiga sig inför förnuftet, måste visa sig inebära det högsta förnuft, den högsta filosofi, eller måste de vänta sig att förlora väldet öfver den frågande, tänkande mängden.

Vår kyrkas fäder för 300 år sedan emanciperade det individuella förnuftet. Vår kyrkas fäder i detta århundrade måste fullfölja deras verk, göra det till en sanning, en verklighet.

Jag ser ingen annan väg dertill än den, som Schweitsiska och Amerikanska theologer hafva modigt beträddt: fördjupandet i det subjektiva individuella menliga samvetet eller medvetandet, och derifrån utgående att bestämma lagar som kunna gälla för hvar menniska och i följd deraf för hela Msko-släktet.

Det gamla orakelspråket ristat öfver ingången till templet i Delhi: känn dig sjelf uttalar än i dag hufvud-villkoret för den inre (och yttre) enhet (harmoni) hvartill det religiösa, lefvande medvetandet innerst längtar. Menskliga medvetandets djup och innehåll måste grundligt utransakas. Finner man der samma känsla af brist, af synd, samma lidanden och samma längtan, samma behof af harmoni, af fulländning (om än i olika grader hos olika individer och folk) så måste det bli möjligt att från denna gemensamma grund leda sig till en sådan för omfattandet af den objektiva uppenbarelsen, till Gud i Christo. Det är denna väg som A. Vinet, C. Sekretan och deras lärjungar beträddt. Och endast genom den synes mig den protestantiska kyrkan kunna uppnå den inre bekännelsens enhet i hufvudsak, som allena kan besegra den romersk-katholska kyrkans yttre, falska och farliga kyrkoenhet. Endast en på gemensamt medvetande, och sammanställande tänkande grundad enhet kan tillfredsställa vår samtids ädlaste sträfvanden, ädlaste religiösa behof. Och O! att väktarne på Christenhetens Sionsborg hade ett öra för dessa behof, för de plågsamma frågor och tvifvel, de hjertslitande qual, som röra sig hos folket! Att de ville akta på den misströstan, ofta det vansinne, eller ock det likgiltiga lättsinne, som bemäktigar sig många sinnen emedan kyrkan, deras fäderneslands kyrka icke svarar på deras frågor, icke bemöter deras andes fordringar annorlunda än med afvisande eller fördömande ord!

Men om Kyrkan uppträdde med en högre kärlek och kraft för att bereda ett allmänligt prestadöme, så skulle detta prestadöme i sin ordning bereda en högre, i anda och sanning Allmänlig kyrka.

Stort är den Christna tänkarens och lärarens värf i denna tid. Det var alldrig större. Den tänkande Menskligheten låter sig ej längre nöja med skymning och halfva sanningar, ej med instinkt och blind tro. Den vill ljus, den vill insigt, öfvertygelse; — den vill blifva myndig. Välsignad vare den, som i Christi anda och ljus hjälper henne dertill! — Han förtjenar att kallas »den högsta Guds prest!»

Stockholm d. 11 April 1862.

Jag har nedskrifvit föregående tankar under för många afbrott och andra sysselsättningar för att det icke skulle bära spår deraf. Men du, min gode lärare och vän skall se till anda och hufvudsak, och derefter lätt jemka ett och annat kanske mindre tydligt ord och uttryck.

Snart hoppas jag gifva dig vidare underättelser om din Dopfunts fortskridande. Hvilket märkvärdigt tornerspel har icke nyss Amerika gifvit, verlden att se i tvekampen emellan Merrimac och Monitor! Dess resultat äro oberäknliga för krigskonsten. För Amerikanska kriget torde den näst Presidentens sednaste Message vara afgörande.

Hälsning till dig och de dina vid nu stundande högtid! Christos Anesti! — Alethōs Anesti!

Din
Fredr.

1092. Till Hedlund.

Stockholm d. 15^{de} April 1862.

Helt visst har icke Sven Hedlund glömt en gammal vän, ehuru många år rullat emellan honom och henne, och många olika föremål och interessen upptagit bådas tankar sedan de sist samspråkade i Stockholm! Jag gör mig viss om att icke vara glömd af Er emedan jag tror att Ni är af den slags menniskor, som icke glömma — vänner; och jag vet mig äfven höra till denna klass. Till följe deraf vet jag, och har glädit mig åt, att det går er väl på den bana, som Ni beträdde kort innan jag sednast lemnade Sverige; och det skall icke förvåna Er att jag önskar veta ändå mer, önskar höra om Er inre lycka, om Er maka om Er husliga krets! Det är dock icke främsta anledningen, som förer mig att i dag skrifva

Er till. Men det är en anledning, som icke kan vara långt ifrån Ert hjerta.

Jag har nyss slutat att läsa: den sista Athenaren. Af författarens tillegnan ser jag att Ni varit den, som uppmuntrat honom, som fört hans arbete i dagen. Det är då mig en glädje att vända mig till Er för att få några upplysningar om Victor Rydberg!

Hvem och hvad är han, till karakter och samhällsställning, denna författare med en så sällsynt förmåga att framtrolla och lefvandegöra förflutna tidevarf och deras representerande personligheter; denna unga man med en så ovanlig mognad i tanken, inblick ö styrka i teckning af karakterer och historiska scener; så sällsporda gåfvor både till djup och till omfång; en så ren och högsinnad ande?? Säg mig något, säg mig mycket om Victor Rydberg. Om han icke är af de unga, som redan tror sig vara fullt färdig, af de konstnärer som med ett ädelt och utmärkt verk tro sig hafva gjort nog; om han är af dem, som äro mäktiga af ett högsinnadt missnöje med sig sjelfva; som, medvetande af det som de uppnått dock känna att de kunna uppnå ännu mycket mer, som hålla sig öppna för lifvets och sanningens stigande uppenbarelser; och af dem, som ständigt se upp, uppöfver sig sjelfva, mot ett ideal, som de vilja och som de måste — om än icke på jorden — en gång uppnå; om han är sådan, så — hvilket ädelt rum skall han ej kunna intaga icke blott i Sveriges litteratur, utan i kampen om de stora frågor, som i denna tid uppröra den tänkande menskligheten! — Mig har han skänkt en den renaste litterära njutning, som jag erfarit allt sedan min hemkomst till Fäderneslandet. Säg honom det, och huru gerna jag ville bevisa honom min tacksamhet genom ett litet minne från det sköna land der han låtit mig åter lefva, genom sin bok, och der jag nyss tillbringat tvenne rika år. Jag har derifrån hemfört några lampor, grafurnor m. fl. små saker; han skall välja bland dem, d. ä. om han icke försmår det. Jag hoppas att han ej skall göra det. En af Gud så rikt begåfvad ung man måste äfven vara god. Han måste icke kunna sakna denna inre sol, som, — i parentes sagt — de Grekiska Gudarne, (äfven ljusets,) så totalt voro renonce på. Dock, af Er får jag ju lära känna något mer om Viktor Rydberg, till dess — vill Gud — jag kan få lära känna honom sjelf. Jag känner mig lycklig att se en talang, och, mer ännu, en karakter sådan som hans uppträda på Sveriges litterära scen. Att jag i en och annan fråga kanske icke öfverenstämmer med honom, det — bekymrar mig icke det ringaste. Jag säger kanske, ty han har i mycket icke fullt uttalat sig i sin bok, och den skrefs för tre år sedan, och han — är ju ung ännu!

Dock nog för idag. Jag hoppas på meddelanden från Er och om Er, ber om min hjertliga hälsning till Stina Rudensköld, Er goda Maka, och förblifver

Er gamla vän
Fredrika Bremer.

1093. Till Louise Thomas.

Stockholm ce 24 Avril 1862

Le rossignol chante-t-il maintenant dans le bosquet de la campagne Coulin, à Jargonnant, comme dans ces jours-ci il y a cinq ans, où conduite par toi, chère petite soeur, j'entrai dans un foyer de paix et «d'eaux-vives»? Ah! comme je m'en souviens bien, comme je m'en souviendrai toujours; comme je vois encore briller tes yeux ma Louise, quand tu me fis entrer dans cette petite chambre qui allait devenir la mienne, avec sa fenêtre (ouverte alors) sur le jardin, sur le grand noyer qui commençait à faire éclore ses bourgeons rougeâtres! La soirée était calme et belle, le rossignol faisait entendre ses premiers accents. Pour toi, tu ne disais rien. Ton éloquence était toute dans ton expression, dans tes yeux. Crois tu qu'elle me parut claire? Je sais bien que j'en eus les larmes aux yeux, et qu'elles m'y viennent encore en y songeant. Et puis, tous ces jours si calmes, si beaux qui suivirent dans cet intérieur de vie et de culture chrétiennes!

Il faut que je te dise un mot d'explication à propos de mon journal de voyage en Suisse où j'ai parlé de cette vie et de la famille Coulin. Ce n'est pas avec intention que j'ai laissé imprimer ce nom en toutes lettres. Je connaissais trop bien ton père et sa famille pour croire que cela pourrait leur être agréable comme un compliment. C'est plutôt par inadvertance. J'écrivis rapidement et le public pendant que j'écrivis, n'est pour moi personne. En général je n'y pense pas, et cela est quelquefois bien et d'autres fois mal. Et dans ce cas-ci, je m'accuse de n'avoir pas été assez attentive au sentiment de mes chers amis. J'aurais dû demander leur assentiment pour donner leur nom au public, ou bien ne désigner que par un C. La bonne impression de ce tableau d'une vie de famille chrétienne et heureuse serait en tous cas restée. — J'ai eu tort ma petite soeur et je n'ai rien à ajouter à cette confession que le mot: pardon!

Il y a bien longtemps que je ne t'ai écrit, et cependant j'ai de toi deux lettres écrites avant cette nouvelle année! Pardon encore! ci cela t'a donné quelque inquiétude! La première lettre, avec M^r Schaub, fut remise à un libraire, et je ne vis point M^r Schaub. Peut-être n'a-t-il pas pu savoir mon adresse. J'étais pourtant alors à Stockholm; mais quand on me donna sa lettre il était déjà parti. Crois moi, je fus peinée de n'avoir pas eu l'occasion de rendre quelque petit service à un Suisse de tes amis, et frère de cette bonne demoiselle Schaub dont je me souviens si bien.

Ta seconde lettre me donnait le tableau de ta vie d'été, comme épouse, mère, fille et femme suisse vie bien belle et bien remplie! Tu sais bien, ma petite Louise que la bénédiction de ta vieille amie Suédoise t'accompagne dans cette vie douce et normale; tu le savais sans que j'eusse besoin de l'écrire... Et ma vie à moi était tellement remplie ou plutôt absorbée par mes travaux de tous les jours qui demandaient toutes les forces de mon âme et de mon corps aussi — bien que ce ne fut et que ce n'est qu'un Ouvrage littéraire, que j'ai attendu pour t'écrire que mon âme fut plus libre de penser et de parler par lettres. Ce temps n'est pas venu encore et ne viendra pas encore de quelques semaines, durant lesquelles je dois finir un travail entrepris depuis des années. Mais ces jours d'Avril et les souvenirs qu'ils ont réveillés m'ont conduite irrésistiblement à Jargonant et à toi chère petite soeur suisse et me voici. [— — —]

Plus tard

Voici où j'en étais, quand vient ta bonne lettre, ma Louise, du 15 Avril! Voilà qui est généreux de ta part, bonne petite soeur et me fait voir que tu me connais bien, que tu es toujours la même Louise pour moi; que Dieu te bénisse! Les nouvelles que tu me donnes de toi et des tiens m'intéressent tendrement. Ta bonne mère! ah, pour une fin comme la sienne, je n'ai que des paroles de félicitations, et pour elle et pour vous tous! Quel bonheur que cette âme si calme et si bonne, si bien préparée pour le ciel ait pu quitter son corps terrestre sans de longues souffrances, sans trop de fatigues pour elle même et pour les siens. On pourrait souhaiter de mourir comme elle, entourée comme elle. J'avais cru que votre père la précéderait dans un meilleur monde; mais je me réjouis qu'il vive encore, que sa santé soit bonne et qu'il ait quitté Jargonant dont je ne crois pas l'air salubre pour ses rhumatismes; on y sentait l'humidité. Et toi, ma Louise, tu vas de nouveau tenter «la chute dangereuse» les douleurs et les délices de la maternité, dans le moment où ils se concentrent pour produire l'homme. Ah! je voudrais être près de toi dans ce moment là, prendre la place de cette mère que tu n'as plus. Sais tu que je ne crois pas remplir mal une telle place dans un pareil moment; j'ai fait mes preuves dans des occasions semblables, et ma vive sympathie avec mon calme naturel me donnent le pouvoir d'être utile.

Que tu es bonne de me parler de cette petite chambre à Coligny! Sais tu bien que c'est me donner une fière tentation! de vivre comme ça près de toi, de prendre sur mes genoux ton petit garçon, de faire la connaissance de ton mari, peut-être de ton nouveau-né, et de faire de concert avec toi mes plans et projets pour bien des choses, ah! ma Louise!

Justement j'aurais à présent terriblement besoin de causer avec toi, et tout en causant, de me décider concernant mes projets de voyage pour l'été et peut-être pour l'année qui vient. Le développement qui se fait dans ce temps ci en Russie, cette grande oeuvre pleine d'avenir pour une grande partie du genre humain, embrassant aussi la Finlande (mon sol natal) et la Pologne, m'intéresse vivement. Je suis grandement tentée d'y entrer pour apprendre à la comprendre mieux, et pour en saisir l'idéal, les moyens etc, et puis, pour en parler comme je l'ai fait dernièrement

de la question Italienne ou du travail d'enfantement de l'Italie. On m'attend en Finlande.

D'un autre côté, je sens les approches de la vieillesse. Mon âme est jeune et vivace, mais mon corps se fatigue vite; et puis, je sens un grand désir de me concentrer de plus en plus en Dieu et à un travail portant plus directement à conduire les âmes vers Lui dans sa révélation en Jesus Christ. J'aimerais à consacrer le reste de ma vie à quelque ouvrage pour toutes les classes, dans le genre des »feuilles religieuses» de Genève et de Lausanne, quoique point calqué sur elles; je voudrais pour cela visiter l'Allemagne (où je voudrais aussi prendre les eaux de Kissingen dont j'ai assez besoin); prendre connaissance des mouvements religieux et des feuilles religieuses populaires »in das Grosse Vaterland» et puis, et puis je n'achève pas; mais ta lettre ma Louise, m'a ouvert une porte qui m'attire sous plus d'un aspect.

Voilà où j'en suis. J'ai soixante ans sonnés. Je n'ai, (d'après ma croyance intime) que six ans encore à passer sur cette terre. Ai-je le temps et le droit d'élargir mes voyages et d'entreprendre quelque chose d'aussi absorbant que de faire la connaissance de la Russie avec toutes ses suites?! Voilà ce que je dois décider avant la Saint Jean.

J'aurais besoin aussi de te parler de mon retour dans ma patrie, et combien sa beauté, sa vie nouvelle spirituelle, et la manière dont j'y fus reçue me rendirent pour un temps presque ivre de joie; combien après cinq ans de pèlerinages, en partie très fatigants, je sentais les délices du chez-soi, des comforts et charmes de la vie cultivée et aisée, dans mon joli intérieur . . . mais le temps presse et ma lettre est déjà longue. Dans mon bon foyer, à moi, j'ai passé l'hiver sans guère en souffrir, et presque sans m'apercevoir de sa durée. J'ai une bonne servante qui soigne mon petit ménage et une jeune lectrice »Selma Rosenqvist» qui me fait la lecture tous les soirs quand je suis seule. Je ne sors plus les soirs, mais une ou deux fois par semaine des amis viennent me voir et prendre le thé avec moi. Près de ma maison, il y a un grand Séminaire pour former des institutrices, récemment fondé et doté par l'Etat, auquel je prends grand intérêt, ainsi que spécialement à quelques unes de ses jeunes élèves. Un autre établissement, également nouveau pour enseigner les arts et industries aux jeunes personnes, m'intéresse également, et j'ai »des filles» dans l'une et l'autre école. Je suis mère, sans avoir eu les peines et risques de l'enfantement. Il est vrai que les jouissances d'une mère me sont aussi étrangères. Il ne peut en être autrement. J'ai fait ce choix librement et comprenant bien le bonheur que j'ai refusé. — Les orphelins et orphelines sur cette terre ont aussi besoin de mères.

J'écrirai bientôt aux chers amis Forel et à Madame Vinet. J'espère bientôt être un peu plus libre. Embrasse ton bon père pour moi ma chère Louise, notre petite Nancy, salue bien amicalement tous les tiens, M^{me} Gros Jean, et nos amis communs, M^{lle} Cellérier, le Rossignol de Jargonant et ton petit garçon.

Toujours, toujours, toujours ton amie, ta soeur et tante

Fredrika

1094. Till Eneroth.

Stockholm d. 1^{ta} Maj 1862.

Ett par ord har man alltid tid att skriva, och ett par ord måste jag åtminståne skriva för att säga Er min hjertliga tack för det lilla goda brevet af d. 17^{de} Apr. Det var en solblick ur och öfver Er själ. Välkommen i Maj! Då skola vi tala om Skolträdgården. Det passar mig bra att icke taga ihop med min förrän i höst. Planen går nog igenom i Sverige. Men vi behöfva tid. Skolträdgården hägrar i många själar. Den är ett barn af tiden som måste fram. Selma Rosenqvist kan berätta Er om en fattig skolmästare i Småland, som med sina skolbarns frivilliga hjälp förvandlade en stenbacke till en fruktbarande trädgård.

»Psaumes de l'Avenir» har jag hjertligen glädit mig öfver och ändå mer, nästan, öfver dess förf.^s karakter och skaldelif. Sådant är stort, rent, uppfriskande, — vatten ur Urdabrunnen.

Har ni läst »den sista Athenaren?» en svensk produkt! Verkligen en skapelse med stora löften. I afton skall jag lära känna förf.

Mera derom och om — mycket annat då Ni kommer till Stockholm och till Er gamla vän

Fr. Bremer

Jag måste äfven tacka Er för inledningen till »Skånska Herregårdar», en uppsatts full af värlif, af alstringskraft!

Amerika! Huru intressant i dess frids och frihetsrörelse med Lincolns Extra »Message», som lokomotiv, i spetsen, samt dess krigsbedrifter med enviget emellan Merrimack och Monitor!

1095. Till Viktor Rydberg.

Onsdag d. 7^{de} Maj, 1862.

Om lördag afton kommer Professor Nilson samt ett par andra personer till mig; och det vore mig särdeles kärt om jag kunde hoppas att då äfven få se hos mig Viktor Rydberg!

Fr. Bremer.

P. S. Jag önskar skriva till Pehr Thomasson men känner icke hans adress.

1096. Till Fredrika Limnell. Fredag middag d. 9^{de} Maj [1862]

Käraste Fredr. Var god låt mig få mina årsredogörelser af 54, 55 och 56 till genomseende, samt *innan mandagen* revisorer-
nas, för Central Comiten[s] räkenskaper, berättelse för de 2 sednaste
åren! Det är mig af vigt att få se hvad den innehåller, innan jag
afslutar min redogörelse öfver föreningens ställning. Våra fruar i
Maria, Kathrina och Kungsh. låta ännu icke höra af sig. Ladugårdsl.
Adolph Fredr och Claras ha utmärkt sig; Jakobs hoppas jag skola
göra det ö skämma ut deras Ordförande

Fr. B.

1097. Till Fredrika Limnell. Thursdag morgon [15 maj 1862].

Käraste Fredrika! Här är en afskrift af mitt föredrag. Om du
så tycker så lemna det till Aft. Bl. redaktion med mitt samtycke att
begagna det som den finner för godt, antingen trycka det helt eller
blott göra deraf ett utdrag.

En hjertlig God morgon

Fr.

1098. Till Fredrika Limnell. [18 Maj 1862.]

Min söta Fredrika! Jag har tappat bort en dag jag har tappat
hufvudet tror jag! Jag följer med dig i andanom. Jag skall skriva
till Jenny L. till din adress på London! Gud välsigne dig

Din egen

Fredr.

Söndag morgon

1099. Till Carlson.

Stockholm d. 20 Maj 1862.

Herr Professor Carlson.

I det jag mycket får tacka Herr Professorn för godhetsfullt förskott i mitt namn, till Studeranden Lönnberg, af 50 rdr Rgmt, får jag härmed, enl. mitt löfte, återbetala dessa 50 rdr hvilka här inneslutas. I det jag beder Herr Professorn ha godheten underätta mig med snaraste om p^{nes} rigtiga ankomst, anhåller jag äfven om några ord öfver den unge Mannens uppförande och bevisade allvar i studerande under denna termin, och om Professor Carlson anser honom rättfärdiga de goda vitsord jag lemnat honom.

Högaktningsfullt ödmjukl.

Fredrika Bremer.

1100. Till Fredrika Limnell.

[Maj 1862.]

Min egen Fredrika! Huru det kom sig att jag förleden vecka tappade bort en dag och trodde det var lördag då det var söndag, det — kan jag alldeles icke förklara! Och huru förskräckt och ledsen jag blef då jag på söndagsmorgonen erinrade mig att det var söndag och icke Lördag, det — låter alls icke beskrifva sig! Jag försöker det också alls icke, utan är glad att det finnes postgång i världen och att jag ser dig åter här om några veckor. Härmed följa de små porträtterna och de små brefven.*) Jag gläder mig åt det härliga vädret, som du har på din resa. Var så mycket öga och öra som möjligt, och gläd vid din återkomst dermed, och med din tunga, din hjertl. tillgifna

Fredr.

Vänligaste hälsningar till din man!

*) för att icke onödigtvis betunga posten sändas [de] utan envelopper dem du torde vara god påsätta jemte de tecknade adresserna

1101. Till Eneroth.

Onsdag Morgon Maj —62

Tack! Tack också för tillfället att få säga Er huru mycket det kostat på mig att den der stunden i förrgår blef så kort och, å min sida, så andligt knapp. Jag var uttröttad af folk och talande. Sedan kl. 12 på dagen hade jag ej haft ett ögonblicks ro, och hade dock behöft gå ut för mer än ett uppdrag.

Men Er ville jag så oändl. gerna tala med, höra under lugna, samlade stunder. I denna stund rå jag icke om mig sjelf, och är ofta icke hvad jag ville och borde vara för andra. Förlåt mig, och gif mig ett annat tillfälle att gifva er den uppmärksamhet jag vill och bör. Ty jag är innerligen Er bundsförvandt och vän

Fr. Bremer

1102. Till Fredrika Limnell.

[Maj 1862.]

Goda min Fredrika!

Jag skrifver till dig i Ullas ställe i dag och i hennes rum, ty hon har återfått sin frossa, och är för ögonblicket icke rask nog att skriva. Men hon ber mig säga att hon nu är mycket bättre skötes väl af Lidbäck och äfvenså och med hjertat af de goda menniskorna omkring henne. Vidare ber hon mig säga att Edla vill bli kvar hos henne fjorton dagar ännu, och icke resa förr än Ulla är fullkomligt återställd, att Ulla arbetat deremot, men funnit Edlas goda vilja öfvermäktig. Vidare: att Wilhelm kommer hem i nästa vecka; vidare: att Ida Wimmerkrantz troligtvis icke kommer hit, men väl M^r Örtengren: Att lilla Erik är rask och munter: Att hon har några mönsterfruar som se om henne här. Jag tillägger att en af dem Fru v. Qvanten nu är hos henne och att de språka muntert. Det är således inga skäl till oro hos de frånvarande för de hemmavarande. Snart hoppas jag att ändå mera lugnande bref kan skrivas ifr. Ullas rum, och af hennes egen hand.

Och nu, min Fredrika Lef väl! Lycka till hälsa och nöje. Vänligaste hälsn. till din man från

[— —]

1103. Till Fredrika Limnell. Stockholm d. 3 Maj [juni] 1862.

Det är ännu allt Fredrika, som förer pennan i Ullrikas ställe. Men Ulrika ligger snäll och ljus i sängen, tycker sig vara bättre, kan skämta och le, och vill icke för någon del att man skall skrifva något, som kan oroa hennes älskade vid »the great Exhibition». Lidbäck försäkrar att ingen fara är å färde ehuru sjukdomen kan blifva något lång, och hålla henne ett par veckor vid sängen, eller åtminstone inom rum.

Skall jag säga dig mitt enskilda intryck af Ullas tillstånd så är det att nu ingen fara är förhanden, och att sjukdomen (som nu är feber med hosta men utan håll och utan yrsell,) dock ej kan anses vara utan betänklighet, i anseende till Ullas ålder och sedan en tid mindre goda hälsotillstånd. Detta skrifver jag i pligtkänsla för sanningen, för dig och din man, men önskade att ni icke måtte fästa mera afseende derpå än på Lidbäckes yttranden. Det sannolika är att sjukdomen drar ut en längre tid, och att man till nästa post kan säga något bestämdare än nu om dess vändning. Helt visst skulle det göra henne ledsen och kanske mycket störa henne om ni skulle återvända hit i följd af underättelsen om hennes sjukdom. Hon kan ej nog upprepa huru nöjd hon är med alla som omgifva henne och huru förträfflig Edla är för henne. Dessa två sednaste dagar har hon varit särdeles mild och ljus och hoppfull till sinnet. Mycket har hon glädit sig åt Era bref från London, som kommo i går, och tyckes känna dem som en skatt som hon fått att tära på. Nu slumrar hon och känner i dag intet ondt utom hostan. Nu kom Branting för att hälsa på henne.

Krusenstolpes skrift har jag tagit reda på och skall som du önskar befordra till Dalman.

Adiö min lilla Fredrika nästa gång mer, nu hinner jag blott under-teckna

Din gamla vän
Fr. B.

P. S. Branting säger också att alla tecken hos den sjuka äro goda, alla lifsfunktioner normala och ingen anledning till oro.

1104. Till Fredrika Limnell.

Gudskelåf, min lilla Fredrika i dag kan jag skrifva att det är bättre med Ulla, riktigt bättre, mycket bättre. Kinan har gjort sin verkan, och häft både frossa och feber. Ulla känner sig sjelf, för första gången sedan hon sjuknade, riktigt bättre. Hon har äfven ätit litet, med ett ord, det är inte annat än godt att säga om henne. Hon hälsar sina barn hjertligt ber dessa roa sig och se allt hvad de kunna, samt ber mig inte glömma att tillägga att Erik är rask och glad och var i går borta på middag hos Westbergs. Jag skrifer sent i dag och därför hinner jag blott tillägga: All's well!

Fr. B

Stockh. d. 6^{te} Juni 1862

1105. Till Fredrika Limnell.

Stockh. d. 10^{de} Juni 1862.

Åter sitter jag i Ullas rum goda min Fredrika, för att skrifva, medan Ulla ligger på soffan i biblioteket för att ombyta luft som gjort henne mycket godt; hon gick ut dit sjelf, ehuru stödd af andra; hälsar dig och sin son hjertligt, och säger att hon har en »obegriplig nytta af böckerna» omkring på hyllorna. Hon har såfvit bra och äfven ätit bra; krafterna äro dock klena, hostan är icke alldeles borta, ej heller febern. Men ingen fara är för handen eller synes hota. Hon är icke egentligen sjuk, endast mycket matt. Hon längtar nu efter bref och trodde att hon skulle få ett i dag. Hon önskar icke att Ni skola återkomma före den utsatta tiden, och hoppas få se er här om tre veckor. Hon är mycket angelägen att Ni skola se allting väl under er resa, och ha allt möjligt godt af den. Att ni återkomma till slutet af denna månad hoppas jag hjerteligen — och så är det ju ämnadt; — jag önskade då resa, men har icke hjerta dertill så vida icke Ullas hälsotillstånd är mycket förbättradt. Få se hur det blir till nästa post. Sjelf hoppas hon då att åtminstone kunna skrifva utanskriften på brefvet om henne.

Om lilla Erik ber hon mig säga att han är nästan dagligen bort-

bjuden på middag, munter som en Giga och mycket snäll så borta som hemma. Detta roar Ulla och hon tror det skall roa dig. Och nu min lilla Fredrika, nästa gång mer från Gamla

Fredrika

1106. Till Fredrika Limnell.

Stockh. d. 13 Juni 1862

Min lilla Fredrika!

Det strömregnar i dag, och just som jag rustade mig att vada till Ulla kom hennes Jungfru med couvert till brevet med utanskrift af henne, så att jag blott behöfver lägga dit några ord från mig. Utanskriften talar Gudskelåf klart. Ulla är nu bestämdt på bättringsvägen och sedan i går betydligt starkare, feberfri, med ett ord det ser riktigt bra ut. Jag är innerligt glad deråt så för hennes, som för hennes barns skull ty nu kunna de svänga sig utan oro för henne i den Londonska verlds-dansen.

Mina hjertliga lyckönskningar och välönskningar följa dem

Hjertligen

Fr. B.

1107. Till Wannqvist.

[Juni? 1862.]

Minnes Herr Wannqvist namnet (folknamnet) för vattenbärskorerna*) i Venedig — dem man ser trippa öfver Markusplatsen om morgnarne, med blomma i den lilla karlhatten och jernok över Axeln? Om så — haf godheten meddela det till

Fr. Bremer

*)De äro ett folk för sig! —

1108. Till Böklin.

Stockh. d. 6^e Juli 1862.

Se så! Nu har jag satt punkt och slut, till mitt sex-åriga arbete, min res-dagbok i den gamla världen. Härmed har äfven denna resa fått sin rundning och fullbordan, som ett helt. Det är ett samvetsgrannt arbete; måtte det vara ett godt verk! Jag hoppas det, men... hvilken samvetsgrann skriftställare har icke hoppats det om sitt yngsta foster. Och nu, sedan mitt vinterarbete är slutadt ämnar jag mig ut på en sommar-resa för att hemta förråd till nytt arbete för kommande vinter eller — vintrar.

Jag hoppades att, före min resa, få skriva till dig något bestämdt om din Dopfunt; men då jag derföre sist, (i går) sökte Professor Qvarnström var han utflyttad på landet; då jag för omkring en vecka sedan sökte honom var han äfven borta. Han sände mig då bud, att fartyget med Marmorn ännu icke var kommet, men att så snart det anländt skulle stenhuggaren skicka dig sitt kostnadsförslag. Kanske har du redan fått det. Skulle det dröja dermed torde det vara bäst att du vände dig skrifteligen till Professor Qvarnström (Direktör för de sköna konsternas Akademi i Stockholm) för att få upplysningar om dröjsmålets grund. Qvarnström ansåg att piesen, efter den Scholandiska modellen, skulle kunna förfärdigas för 500 rdr Rgmt.

Af dröjsmålet med uppgörandet af denna lilla affär får man ett prof på Svenskarnes ojemförliga långmodighet i affärer, hvilken också alla Svenska herrar klaga på och alla svenska arbetare hålla i med det oaktdt. Förmodeligen trygga de sig vid ordspråket att: den som går sakta går säkert.

Jag reser i öfvermorgon, först till Kissingen att hemta litet ny ungdomskraft (om det står till) af dess Champagne-likä källa, sedan till några gamla städer och Museer m. m. i das Grosse Vaterland. I höst ämnar jag återkomma till fäderneslandet. På vägen till Stockholm vill jag komma till Skåne, till Köpinge, fruktar blott att du redan, i början af Okt. är alltför mycket upptagen af komunalbestyr att rätt ha tid med din vän. Dock — — för en liten vecka torde du kunna skapa dig tid. Innerligt önskar jag att innan jag å nyo går i Vinterquarterm åter få språka med dig. Ett bref adresserat till mig poste-restante Kissingen i Baijern träffar mig säkert der under loppet af denna och början af nästa månad.

Farväl tills i höst, min goda Vän! hjertl. hälsningar till Din hustru från

Din
Fredrika

1109. Till Fredrika Limnell.

München 10 Sept. 1862.

Nu, min egen lilla Fredrika, ett par ord till dig, om än blott för att säga dig att du är min egen goda vän, att jag håller af dig, och ville kunna omfamna dig så der rätt kännbarligen, du förstår! Jag har ofta språkat med dig i själ och hjerta och ande, men de dåliga communicationsmedlen här på jorden ännu för känsla och tanka ha låtit allt sådant stadna inom mig under denna resa. Resarbetet och res-tröttheten — som icke minskas af de stigande åren — ha låtit mig alldeles gifva bläck och penna på båten. Min resa har hitills varit sträfsam mer än nöjsam, af skäl för många att skrifva om. Dess frukt hoppas jag skall mogna efteråt. Jag har betraktat åtskilliga af kontrasterna i samhällslifvet, sådana de skarpt framträda i vissa trackter af Tyskland, och dermed håller jag i, allt ännu, Werldskärlekens och Menskokärlekens skapelser Sjelfviskhetens och sjelfförsakelsens, Hin ondes och Vår Herres. Det ger åtskilligt att tänka på. Spel-helvetena i Homburg och Baden Baden gáfvo mig ett oväntadt intryck. Under all prakt och alla medel för sinnenas njutning som de erbjuda fann jag dem så oerhördt ledsamma och tomma att jag ej kan förstå huru verkliga Menniskor kunna härda ut med lifvet der. De äro riktiga Sodomitiska äpplen, glänsande utantill, Aska innantill, och värre än aska — förruttnelse!

För hvar timma jag dröjde der tyckte jag mig bli tommare på Menskligt innehåll. Jag tyckte mig slutligen ha förlorat hjertat. Jag återfann det i Carlsruhe, under samtal om Sverige med Storhertiginnan Sophia af Baden, och, om afton i Systerhemmet vid de sjuka barnens bäddar. Min Fredrika! Om någonsin du känner dig rätt djupt bedröfvad, rätt modlös och nedslagen — gå och arbeta för dessa små! . . . Denna dag fann jag åter tårar af medkänsla, af ömhet af glädje och af smärta. Jag kände mig lefva som Menniska som qvinna.

I Frankfurt, Stutgardt och i synnerhet Augsburg har jag haft nöje af forntidens Minnesmärken från romare och medeltid. I München har jag sett och njutit det bästa af den äldsta och yngsta bildande konstens frambringelser. Kung Ludwigs mäcenasarbete i denna riktning är verkl. storartad[t] och beundransvärd[t]. Genom hans anstalter har det platta, prosaiska München blifvit en högskola för skönhets-sinnets och med det samma det historiska sinnets uppfostran. Och äfven den *sköna porten* är en port (åtminstone en Propyleumport) till himmelriket.

Men jag har i München äfven en njutning af innerligare art. Jag bor här hos en ung väninna, som blef min redan i Grekland (du skall, i min bok, lära känna henne under namn af Lily C**.) Det är en ung furstinna Cantacouzenos, en älsklig och välbegåfvad varelse, som är musikalisk på ett mer än vanligt sätt. Såsom hon föredrar och förstår den klassiska musiken, i synnerhet Beethoven har jag ej hört hittills någon göra det. Mina aftnar äro således här förtjusande. Om dagen är jag på tåg att se och beskåda museer, samlingar, kyrkor o. s. v. I morgon reser jag härifrån, till det nya Walhalla sedan till det gamla Nürnberg sedan — hvilken väg har jag ej bestämdt — till Dresden. Derifrån i början af October, vill Gud, åter till Stockholm, der jag längtar att åter slå mig ned i mitt hem och bland mina vänner. Att en viss liten vännina står i främsta ledet bland dem det vet du. Hälsa hjertligen moder och make och vår Lotten Wennberg från Din hjertligen tillgifna väninna

Fredrika

1110. Till Jenny Stjernstedt.

Stockholm d. 11 Oct. 1862.

Hjertlig hälsning och lyckönskan min egen goda Jenny till din lilla förstfödda! Jag är lycklig att veta att denna glädje blifvit dig skänkt, och att du lyckligt öfverstått den vådliga stunden. Tack för de ord du skref med din ännu matta hand, och för den heder och det förtroende som du och din man visa mig genom Er bjudning att stå fadder åt Er lilla dotter. Jag kan ej annat än erkännamt antaga den, om än jag ej kan personligen vara närvarande vid döpelse-akten. Jag är nyss hemkommen från min resa i Tyskland, trött af den, och omgifven med många bestyr, som fordra min härvaro (deribland omsorgen för en farligt sjuk, gammal tjenarinna) kan således icke nu lemna Stockholm. Jag skall vara närvarande i andanom och då och derefter bära den lilla i mitt hjerta som en dyrbar mig anförtrodd skatt, den jag, om så fordras, efter bästa förmåga skall vaka öfver.

Mätte den lilla bli lik sin mor, är en önskan som jag med godt samvete kan göra och i hvilken jag tror att alla dopvittnena skola instämma.

Ännu en gång hjertlig lyckönskan och tack!

Din tillgifna gamla vän
Fredrika Bremer.

IIII. Till Böklin

Stockholm d. 15^{de} Oct. 1862.

Med »realister» bör man ju först och främst hålla sig till reella, påtagliga ting? och som du, käre, gode vän i din skrifvelse af den 3^{de} Juli förklarar dig vara en realist, skall jag taga mig detta ad notam, och vid min återkomst till fäderneslandet begynna mitt tal till dig med — en affär. Så fort jag anlände till Stockholm ville jag hos professor Qvarnström underätta mig om fortgången med din dopfunten. Han förekom mig, kom i går upp till mig för att göra reda för saken. Dermed stod nu så till att det väntade fartyget med marmor icke kom förrän i slutet af Augusti, och medhade icke något af den gråhvita marmor, som Qvarnström tillrådde att använda för dopfunten. Marmorn, som det medförde var endast af den hvitaste, vackraste men också dyraste Carrarasorten. Dopfunten huggen af denna art blir betydligt dyrare än den blifvit det af den föregående. Dock blir den äfven mycket vackrare. Qvarnström anser likväl icke att den, med inpacknings och afsändningskostnad skall öfverstiga 800 rdr Rgmt, med mer än 20 till 30 rdr. Jag har sagt att innan arbetet dermed begynnes måste kostnadsförslag tillsändas dig och ditt svar afväcktas. Skulle detta dröja öfver denna månaden, torde det likväl bli omöjligt att få piesen färdig och afsänd till Åhus innan vintern. Kunde arbetet, deremot, inom denna månad företagas, så kan detta bli möjligt, så vida icke vintern kommer oss alltför hastigt på halsen. Qvarnström förelade mig de ritningar (utmärkt vackra!) som han gjort för bågfälten. Dufvan är tagen i profil och kommer tydligen med stor fart med sin olivqvist. Men det visar sig dervid att denna figur icke rätt passar för det medlersta fältet; deremot fordrar det strålande ögat tydligen att upptaga denna plats; och när Dufvan och Agnus

dei sättas på sidorna derom, båda med sina hufvuden vända mot Ögat, så uppkommer deraf både för blick och tanke en särdeles vacker harmonisk anordning. Cherubimshufvudet kommer efter lammet, och blickar ur sin vingflock mot detta (ett allrakäraste hufvud vändt i profil), sjette fältet upptages af ett par palmqvistar; men jag tror det vore bäst hafva för detta äfven ett Cherubimshufvud, som ur palmerna blickar åt dufvan såsom det förra åt lammet. På det viset grupperar sig allt omkring det allseende fadersögat som synes blicka fram på barnet. Ritningarne äro ypperligt gjorda och jag hade glädje af att betrakta dem. Din Dopfunt blir en riktig skönhet om den får utföras, såsom nu är föreslagit. Mätte din byggnadskomité ha skönhetsinne nog att icke finna den för dyr! Säkert låter du mig veta, med det första möjliga, om arbetet kan begynnas.

När jag kommit litet mer i ro i mitt hem, der jag åter är så glad att finna mig, skall jag svara något utförligare på ett par punkter i ditt sommarbref. Emedlertid tackar jag dig uppriktigt för det du skrifvit det och så öppet uttalat dig, samt för det du på ditt eget, kärnfulla språk uttryckt de den Christna vettenskapens grund-satser i hvilka vi båda lefva och hvila, och från hvilka jag alldrig vikit, ej heller kan vika från den stund de dagades för min andes blick, ehuru många år och mycket arbete åtgått innan jag kunnat fullt tillegna mig dem. Hvad jag kunde önska är att Du, som så fullt och så kärleksfullt förstår mig i mina tryckta arbeten, äfven skulle så förstå mig i mina bref. Min goda vän! jag är ännu densamma, som på den tarpeijiska klippan skref sin behållning, i Jerusalem sin trosbekännelse; och mot dessa hade du intet väsendtligt att anmärka. Hvad, i mitt bref, kan låta dig tro att jag misskänner den objektiva uppenbarelsen derföre att jag vill stödja dess erkännande (icke denna sjelf!) på något annat än en blind auktoritetstro? på ett i Menniskan inneboende Guds öga, Guds ord på hvars erkännande och rätta uppskattande jag yrkar. Och på hvad annat stödjer väl du Din tro, din rätt att urskilja, utgallra och — behålla? —

Dock härom och om några andra punkter i ditt bref när jag får bättre tid; då äfven något om min tyska resa och tyska förhållanden. Medeltiden har kommit mig närmare (som interesse för betraktelsen,) under det jag besökt dess monumenter i de gamla städerna, slotten, kyrkorna, i de egendomliga konstverken, i pinorummen, tortyrredskaperna fångelserna; i Nürnberg, Augsburg, Regensburg, framför allt under resan på Donau; och jag skall egna denna vinter till att studera dess historia som jag hittills blott alltför ytligt känner. Jag skall äfven berätta dig något om Spelhelvetena i Homburg och Baden,

der hin-onde öppet drifver sitt spel, och om de små Hernhutiska samhällena som syfta att stiffta en Kyrka inom Kyrkan, en hjertats och kärlekens kyrka. Emedlertid och alltid Din samma

Fredrika.

1112. Till Caroline Frumerie. Stockholm d. 15^{de} Oct. 1862

Min lilla Carolina! Hemma åter från min mera sträfsamma än nöjsamma tyska resa skyndar jag att besvara ditt lilla bref, som jag erhöill i Kissingen, och af hvilket jag med fägnad såg att din resa gått lyckligt för sig, och att du befann dig i Skåne hjälpligt väl. Men se det med egna ögon det insåg jag dock snart att jag för närvarande icke kunde tänka på. Den sena årstiden, de många flyttningarne, som försvåras af resbagaget, svårigheten af att nödgas företaga en ny sjöresa från Skåne och till Stockholm så sent på året, allt det, i förening med vigten af mina 61 år, gjorde mina planer för besök i Skåne om intet, åtminståne för detta år, ehuru jag så bestämmt hade det för afsigt, att jag släpat med mig öfver halfva Tyskland, d. ä. under hela min tyska resa, flera små saker (några rätt tunga) från Österlandet, som jag önskade lemna i min väns Prosten Böklins hem. Att Marie Cederskjöld icke har det bra i Skåne gör mig ondt. Helt visst vore det bättre för henne att vistas, öfver vintern i Christiansfelt, både för själens och kroppens hälsa. Jag har under denna resa besökt tvenne HerrnhutarSamhällena, ett nära Weimar (Neu Dietendorff,) samt sjelfva Herrnhut ej långt från Dresden, och tagit noga reda på yttre och inre lefnadsförhållanden der; och min öfvertygelse är att det finnes inga anstalter der stillsamma ogifta fruntimmer af bildning och andligt sinne kunna lefva behagligare, gagneligare för sig och andra, samt billigare än just dessa små Herrnhutiska samhällena. Man kan, utan att tillhöra församlingen, deltaga i dess lif och dess fester, ackordera in sig, eller hyra rum och få uppässning och mat för ganska godt pris. Derjemte kan man vara viss om att finna tänkande och bildade menniskor och kunna hafva ett behagligt umgänge, viss om att finna all hjälp och välvilja, som man kan behöfva. Åtminståne kunna personer såsom Marie Cederskjöld vara vissa derom, och jag förmodar att hon skulle kunna få ett rum i sjelfva Systerhuset. Jag vet icke, min lilla Carolina, om ej äfven du skulle finna ditt rätta rum i ett sådant litet

samhälle, och der bäst, utan att isolera dig från det bildade lifvet och umgänget kunna utföra din kära framtidsplan, äfven med afseende på ett par små barn, som du ville uppfostra. Barnen i Herrnhut förtjuste mig. De voro riktiga små englar i utseende och åthäfvor. Jag var närvarande vid en fest som årligen firas för dem och som kallas Engelsfesten. Festen sjelf ehuru alltför mycket stödd på musik (mycket vacker men öfver barnens fattningsförmåga) och stillasittande för att vara en verklig barnfest*) lemnade ett ljufligt intryck genom mängden af vackra och ljusa unga ansigten som upplyste den stora salen. Men äfven de gamla se ljusa och fridfulla ut i dessa samhällen, och de ogifta gamla systrarnes anleten upplysas äfven af de skära band hvarmed de tillknyta den lilla snöhvita, snäckformade mössan, som är deras ordensdrägt. Man kan emedlertid njuta många af ordens förmåner utan att tillhöra den. Och din pension kunde likasåväl tillsändas dig i en sådan anstalt som i Skåne. Detta, som ett litet tankefrö till framtida begrundning! — Jag hemkom d. 9^{de} dennes. Quidings och jag susade om hvarandra på fjärden ett stycke hitom Landsort, de på Bore jag på Skåne nära nog för att igenkänna hvarandra hälsa och hvifta. Stackars goda Svåger! han har varit bra skral och [— — —]

1113. Till Adrienne Lenormant. Stockholm ce 25 Oct. 1862.

Chère Madame! De nouveau vous avez enrichie ma petite bibliothèque choisie par des dons précieux, et de nouveau j'ai du vous paraître bien ingrate, ne vous ayant pas plutôt remercié des ouvrages archeologiques de M^r votre mari, et de la bonne et aimable lettre qui les accompagnait. Pardon! et croyez que j'ai vivement apprécié et votre bonté et les oeuvres scientifiques dont vous m'avez honoré. Je les reçus dans un moment où je travaillais comme un forçat pour accomplir une tâche promise, un ouvrage qui devait être fini avant la fin de Juin. Vint un grand major philhellène de mes amis et qui s'est battu pendant sept ans pour les Grecs durant leur Guerre d'affranchissement par pur amour pour la vieille Grece classique; il

*)tractamentet med the och semlor som med stor ordning och stillhet fortgick under Concerten var nog det barnen bäst begrepo. Det var en s. k. Agape för barnen.

vit les livres et — les emporta, non pas en Klephte cependant, mais de mon plein consentement, assurée comme je l'étais de n'avoir pas le temps de les lire pendant l'été et également assurée de les ravoïr cet automne quand je retournerai au nid maternel (c'est à dire dans ma patrie qui en Suédois s'appelle aussi matric «moderland»). En attendant mon bon et brave »Palicaro» pourrait s'édéfier et jouir de ces tresors scientifiques qui le rameneraient dans sa chère Grèce. Me voici maintenant de retour apres une tournée assez laborieuse en Allemagne ou j'ai d'abord pris les eaux, puis me suis plongée dans le moyen âge visitant pour cela villes anciennes, chateaux forts, prisons souterraines, ruines, musées, courant sur le Danube, grimpant les collines, séjournant dans les vieilles Eglises et les »Rathhaus» noircis et pleins de vilaines histoires, puis sortant de la pour me promener avec le grand monde a Homburg et a Baden Baden pour voir le diable jouer grand jeu au grand jour; passant de la pour habiter dans des villages moraves ou prient et travaillent en chantant des hymnes ceux qui s'appellent, et veulent être, »les enfans de Dieu» — puis enfin m'arétant dans ses jeunes et belles Villes d'Allemagne, München et Dresden, ou la vie moderne se presente a la fois belle et bonne, belle par tous les tresors des arts (Dresden aussi par ceux de la nature) bonne par l'esprit et les œuvres chrétiennes, et par l'arrangement de toutes choses pour le plus grand bien et confort du plus grand nombre, — course interessante mais tres fatigante! Je rend graces a Dieu de l'avoir derriere moi, et de me retrouver dans mon tranquïl foyer avec la perspective d'un hiver tranquïle et du loisir pour mes chères études. Vie antique, et classique, vie du moyen âge, vie moderne et presante je veux maintenant tout embrasser. Pour rafraichir mes souvenirs classiques je cherche les livres de l'illustre Archeologe qu'une femme bien aimable a bien voulu m'envoyer. Helas! Le Philhellene les tient encore, et le pauvre Philhellene est malade d'une vieille blessure greque a la jambe! Mais il marchera bientôt, et alors il viendra chez moi et avec lui mes livres et je pourrai y plonger de suite. Je ne suis de retour que depuis une semaine et encore un peu préoccupée des arrangements du foyer pour l'hiver, qui dans un foyer Suédois demandent une bien autre attention que dans les pays ou le soleil est l'ami quotidien de la maison. Mais comme M^{me} l'Amirale Baudin part dans peu de jours pour Paris et veut bien se charger d'une lettre pour vous je n'ai pu me refuser le plaisir de vous écrire au moins quelques mots pour vous dire combien je suis sensible a votre bon souvenir et a vos bontés pour moi! Mon journal en Grece paraïtra dans un mois environ, ici, en Angleterre et en Allemagne simultane-

ment. S'il y aura une traduction française je désirerai beaucoup vous en envoyer un ex. dans l'espérance que vous auriez quelque plaisir et intérêt de lire mon compte rendu de notre journée d'Eleusis ainsi que de ses fruits pour ma pensée, et de quelques impressions qui vous regardent ainsi que celle qui vous forma à son école et dont vous m'avez fait comprendre la douce et puissante attraction.

Chère Madame! je me réserve le plaisir de vous écrire plus posément quand j'aurai lu les livres, en attendant je reste et à toujours

Votre bien obligée
et affectionnée
Fredrika Bremer

IIII. Till Böklin.

Stockholm d. 30 Oct. 1862.

Käre vän! I dag blott några ord vidare om din dopfunt-affär.

Qvarnström säger sig hafva för redan 10 dagar sedan sändt dig kostnadsförslaget, som han uppsatt i Stenhuggarens Herr Nyholms ställe. Om Carrara-Marmorn säger Qvarnström att den väl gulnar genom tid och fukt, men blir just derigenom alltmer i harmoni med en gammal kyrka. Skulle icke den nu tillgängliga Marmorn antagas så kunde ej din funt förfärdigas detta år, emedan ingen annan för en sådan pies med dess ornamenten duglig marmor är här att tillgå. Dessutom har Stenhuggaren redan begynt arbetet. Häröfver blef jag rätt ledsen då jag uttryckligen sagt och upprepat för Q. att arbetet icke fick begynnas förrän kostnadsförslaget blifvit dig tillsändt och ditt svar inhemtats. Huru Q. kunnat förbigå detta vilkor, som jag dessutom låtit honom själf läsa i dina bref förstår jag icke, men så är det. Du skref i ditt första bref om pjesen, d. 21 Jan. — 62, att du vore »bemyndigad använda för den 750 rdr». Nu blir väl icke kostnaden mycket öfverstigande 50 rdr mer derför, och Köpings kyrka har i den nya funten ett verkligt smakfullt, ehuru enkelt konstverk af värde för all tid! Hvad Dufvans ställning till ögat angår vill jag nämna att, som bågfältens taflor äro till det yttre oberoende af hvarandra och funtens omkrets är sexkantig, så ser det icke ut, som om dufvan flög åt eller mot ögat utan mot de personer, som stå framför funten d. v. s. vid dopceremonien, barnet med presten och faddrarne. Bakom denna bild blir nu, såsom du önskar det, ett

Seraphshufvud, motsvarande det på motsatta sidan. Om icke hafvet lägger sig vid våra kuster, och om vintern fortfar mild till Novembers slut torde du kunna få din Dopfundt innan Julen. Qvarnström säger sig alls icke veta hvad frakten till Åhus skall kosta, utan har han tagit priset på höft. Närmare tror han ej det kan bestämmas förr än pjesens vikt och utrymmet, som den kommer att upptaga kan bestämmas. Fartygens Kaptener lära äfven vara skiljaktiga i sina priser, och när tider blir får man höra sig om den billigaste och säkraste. Försäkringen (om pjesen skall försäkras) lär vara betydligt högre höste-tiden än på Sommaren. Qvarnström sade att skiljnaden för denna pjes torde uppgå till cirka 20 rdr. Det vore då bättre och äfven säkrare (då det icke hastar med den) att afsända den först nästa sommar, men — den man som såldt marmorn skulle troligtvis ej kunna vänta ända till dess med betalning derför. Mycket, mycket ledsen är jag att pjesen blifvit begynd förrän ditt Ultimatum rörande den ankommit. Men mitt fel är detta verkligen ej. Arbetet med den företogs före min återkomst denna höst.

Du har då skrivit till mig på Kissingen! Det brefvet har jag ej fått ehuru jag dröjde der fulla 4 veckor. Tack emedlertid hjerteligen för din välkomning! Men äfven om den hunnit mig hade jag neppe-ligen kommit. Jag fann sednare att mitt förslag var en dumdristighet med afseende på din tid, som jag skulle taga i anspråk, och med afseende på årstiden för mig att färdas på hafvet, då jag ifrån ditt hem åter måste förtro mig åt det vådliga elementet för att komma till Stockholm, och det under nedan och mörker då jag ej kunde dröja hos dig till nästa Ny. Och jag hade denna höst en hos mig ovanlig och för mig oförklarlig skygghet för sjöresan, hvilken uppgick till en verklig olycksaning. Jag såg jemt framför mig storm och skeppsbrott, och beredde mig att taga dem lugnt, men — ifrig blef jag att få fullborda min sjöresa medan månan lyste och Britt-sommarn räckte och Placidius herrskade. Och till min förvåning blef den fruktade sjöresan, oaktadt några olycksbådande tecken, en af de skönaste, ehuru fartygets tunga last och deraf fördröjda lopp lät mig gå miste om det hopp jag länge närt att före deras afresa till Utlandet ännu få träffa min syster och Svåger på Stockholms strand. Det hade kunnat ske om mitt fartyg hade kommit fram i vanlig tid. (De skulle neml. afresa med Bore samma dag som jag hemkom med Skåne). Nu susade vi förbi hvarandra på fjärden norr om Landsort, och en flygtig blick och hviftningar med näsdukarne blef vårt återseende och vårt afsked. Svåger har afträdt från sin Justitierådsplats såsom pensionsmässig, och begagnar, på läkarens uttryckliga tillstyrkan,

sin frihet för att i ett mildare klimat (i vinter Nizzas) söka stärka sitt ganska klena bröst. Måtte jag få återse den goda brodern och hedersmannen välbehållen här åter!!

Lycka till Fredrikas giftermål! Den lilla »broche» af perlemor, Christna Arabers arbete i Bethlehem, hvilken jag ämnade henne, jemte åtskilliga små ting från österlandet som jag ville föra till ditt hem och derföre fört med mig genom halfva tyskland, de skola nu komma till Skåne på något annat sätt. Sjelf kommer jag neppeligen dit innan jernvägen blir i ordning emellan Stockholm och Skåne — om jag då lefver. Se, i mina andliga resplaner till dig min andes och mitt hjertas dragning. Hvad du varit och är för mig kunna inga timliga murar, högkyrkliga eller andra bortskymma.

Detta och en hel hop om Grekland skall du snart se i mitt arbete öfver »Grekland och dess öar», och äfven der se komma den revolution som nu utbrutit; jag vet ej ännu om jag skall beklaga eller önska Grekland lycka till den. Drottningen beklagar jag uppriktigt; hela hennes lifs älskade verksamhet: Athens försköning, är afbruten och för henne — för alltid. För denna gång — lefväl!

Din
Fredr.

1115. Till C. G. Qvarnström. Onsdag morgon d. 5^{te} Nov. —62.

Bästa Professor Qvarnström!

Ett tillfälligt hinder tvingar mig att uppskjuta min lilla soirée om thorsdag till en annan dag, som jag litet längre fram får nämna. Jag ber och hoppas att få behålla Professor och Fru Qvarnströms goda löfte att komma till mig för denna, som jag hoppas, snart kommande dag om hvilken jag då skall underätta!

Med utmärkt högaktning
tillgifnast
Fredr. Bremer.

1116. Till Fredrika Linnell. Fredag f. m. d. 7^{de} Nov. 1862.

Vill du, min Fredrika höra fritt generalrepetitionen till en concert hvars program medföljer här, så — var mig till mötes vid Kirsteinska huset kl. 4 i eft. middag, eller kom till mig litet derförinnan och vi kunde följas åt dit, eller — jag skall komma och hemta dig kl. $\frac{1}{4}$ — hur du det vill. Programmet önskade jag återfå jemte ditt svar.

Än en fråga:

Kan du låna mig 25 rdr Rgmt intill d. 15^{de} dennes då jag får mina räntor? Jag har nu fått opåräknade utgifter emedan jag måste hjälpa en person som det förutan — svälter ihjäl. Och jag har nu ej här min goda Svåger som alltid var tillreds att lemna mig förskott då sådant behöfdes. Kan du denna gång träda i hans ställe så liten du än är emot det långa Rådet så vore du mig en rar liten Rådinna!

Fr. B.

1117. Till Eneroth. Stockholm d. 8^{de} Nov. 1862.

Vänner till Olof Eneroth här i staden fråga hvarandra: »hvar är han? hur är han? hvad gör han?» Något godt och allmänt nyttigt, är det sjelfskrifna svaret på sista frågan, men frågvisheten vill veta mera om »hvad». På frågorna 1 ö 2 kunna vännerna icke svara. En af dem vänder sig derföre med dem till O. Eneroth sjelf, och ber hon derjemte, för egen del, att lemna upplysning om hvar och hur ett litet bokpaket kan, mot slutet af denna månad, komma honom tillhanda?

Hjertlig hälsning och tack för de goda tänkvärda orden om qvinnan och trädgårdsskötseln! Jag återkommer nu från Tyskland passionerad för Bier och Humleodling hvarom skall bli roligt munteligen orda med Svenska Qvinnans och Svenska odlingens vän!

Hjerteligen välkommen till Stockholm och der till Er gamla vän

Fr. Bremer

1118. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 17^{de} Nov. 1862.

Min egen goda Beata! Det är ju nu icke långt från Jul, och då nu Thekla Knös i morgon afreser till Upsala, passar jag på att sända dig min lilla Julklapp med henne, den goda, poetiska varelsen, som sjelf har något af Julhelg med sig. Och såsom välkomst-bevis för den lilla (ack! så lilla men så hjertligt menade) klappen skall du sätta dess sänderska på din lista nu och för alla kommande år. Tack för det goda, rika dig lika brevet, min Beata! Ja ja, nog har jag haft, och har ännu liksom du, den allra största böjelse att emellanåt träta med vår Herre, och skulle äfven göra det om han icke gifvit oss en borgen på [— — —] svara oss så att vi bli till freds. Dessutom vår träto och motionstid är — en liten tid, och Han har evigheten för sitt svar. Du skall få se att han reder sig nog, så trassligt det än ser ut och verkligen är här nere. I Stockholm blir det allt trassligare att lefva. Lifsmedlen stiga i dyrhet, skatterna ökas och hyrorna äro — skamlösa, isynnerhet för de fattiga. Dock, de rika äro gifvande, och alla hjertan mer än någonsin öppna för behofvens röst. Detta är godt, och der det finnes vilja så finnes det alltid eller blir det väg. Och utväg måste då bli att hjälpa andra utan att stjelpa sig sjelf. Men nu måste man se sig väl om dermed.

Lefväl kära, goda vän! Lycka till en god Jul och till att »när våren löfvat våra lindar» åter vara välbehållen i Stockholm och hos Din gamla

[— —]

P. S. Min Selma niger och ber om sin hälsning. Hon gör mig allt mera nöje, och så göra äfven mina andra unga flickvänner.

Quidings voro välbehållna i Schweits då jag sist hörde ifrån dem. Carolina Frumerie läser (i Skåne) med små tröga barn, som fresta hennes tålmod men som vunnit hennes hjerta. Det blir nog bra för henne. För Olsens äfven hoppas jag, ty de ha tagit afsked från sitt vicevärdskap, flyttat för sig, och ha nu mycket arbete! Ja, arbete, ett godt arbete det är detta lifvets största jordiska välsignelse!

Ett par andra att sätta i bredd dermed är att ha ett godt hem och der en god tjenarinna. För bådadera tackar jag nu innerligen Gud, utom för så mycket annat! —

1119. Till Caroline Frumerie.

Stockh. d. 24^{de} Nov. 1862.

Min lilla Carolina! Det var mig kärt att af ditt bref af d. 2^{dra} Nov. (som varit mycket länge på vägen!) få litet reda på dig och på Marie! Gudskelåf att båda tyckas vara hjälpligt väl till hälsan! Allt annat reder sig nog:

»Hälsan är allt, allt allt är intet, när intet är hälsan!»

säger Stjernsvärd något starkt, men icke så orätt. Huru mycket den gör för sinnets lugn och styrka känner jag mycket sedan jag är hemma åter, och hittat på ett förträffligt medel till att stärka min något svaga mage, neml. det Bayerska Bier. Ehuru det i Svensk öfversättning är betydligt klenare än det tyska, hjälper det mig dock till ett välbefinnande sådant jag neppeligen förr åtnjutit det. Också anbefaller jag det åt alla menniskor som behöfva stärkas lekamligen samt till nerverna. M^r Sundin har jag talat med. Hon hade redan en gång varit på Diakonissen, men icke fått reda på någon som kunde taga emot ditt paket. Jag bad henne vända sig till M^r Leffman der och lemna det till henne, hvilket hon låfvade. Hon förefaller mig att vara litet opraktisk och konfus, men hon är ovanligt snäll i språk samt flera talanger, och rätt behaglig; försörjer sig och sin mor nästan helt och hållet med sitt arbete. På hvad sätt, månne har hon gjort Susanna bekymmer? Jag ville gerna veta det. Sjelf är hon uppfyllt af erkännsla för Susannas och hennes Mans stora godhet mot henne. Hon kan ej nog tala derom. Skrif det till Susanna, min lilla Carolina, så att hon må veta att hon åtminståne icke haft en otacksam att göra med. Stackars flicka, hon syntes mig bli så redlös i d. stora världen, att, då hon nu nödvändigt ville se Paris, och hade medel dertill, så ville jag förskaffa henne åtminståne det stöd, som en god och säker person att rådföra sig med på stället kunde skänka henne. Jag vill hoppas att hon icke på annat sätt anlitat Susannas goda hjerta. Låt mig ändteligen veta det; och tacka Susanna och hennes man äfven från mig för deras godhet mot den svenska flickan, som nu åter inträdt i sin lärarinneverksamhet här och har fullt opp att göra. Allt väl med Mathilda! åtminståne då jag såg henne sist för ett par veckor sedan. Olsens skulle då flytta från Hammer men utan brullieri med honom och få egna rum i medlet af denna månad, hvilket Mathilda var särdeles lycklig åt. De hade nu mycket arbete. Och Mathilda får i år vara fri och lätt, tack vare mina föreställningar förl. vår till båda makarne. De båda älsta små flickorna äro i pen-

sion hos Mathildas syster på landet. Det ger henne också litet tid och lugn. Hon har skrivit till dig men adresserat sitt bref: Malmö och Marklunda hvarföre det ej kommit fram till dig. Det torde ligga kvar på postkontoret der. Från Quidings har jag helt nyligen haft bref, fullt af solsken och förnöjelse (Gudskelåf) öfver Nizzaklimat, billiga priser och det trefliga hem etc. de funnit för vintern. Det lilla porträttet, som jag sänder för ditt Album, togs af Svåger dagen före hans afresa härifrån. Det är på en gång likt och icke likt, dock roligt att ha i brist af bättre.

Med stackars Hilda står det allt jemt stilla. Dertill har hon fått en svår böld, som hindrar henne att gå. Dock, den har sin tid, och hon har nu några nya, goda utsigter genom en beskedlig och mycket anlitad Fru Tholin (barnmorska) som prof. Cederskjöld skickat till henne. Jag kan icke annat än tro att det kommer framdeles att gå bra för henne; jag tycker hon är [— — —]

1120 Till Rydberg.

Stockholm d. 28^{de} Nov. 1862

Författaren till »den siste Athenaren» kan icke vara likgiltig för det nya Athen och det grekiska folk som uppstått ur det gamlas ruiner! Denna öfvertygelse, och önskan att gifva ett bevis af den innerliga högaktning och beundran som hon hyser för den unga, begåfvade skriftställarn ha manat författarinnan af hosföljande bok öfver det nya »Grekland och dess öar» att sända den till Victor Rydberg. Må den göra honom något nöje, äfven genom att gifva honom tillfälle till en mera riktig och oväldig åsigt af Grekiska förhållanden, samt den politiska kris som land och folk nu genomgå än den som är rådande bland allmänheten! För att lätta öfversigten af dessa förhållanden, och af de tilldragelser, som, i förening med de förra fört till, och nästan oundvikligt måste föra till en slitning emellan regering och folk, har jag med skiljetecken utmärkt de ställen i boken som omtala dem. De viktigare ställena betecknas med gröna märken de mindre viktiga, men som dock höra till saken, blott genom bladhörnens afvikande. På detta sätt skall ni, såsom på jernväg komma till en kännedom af de Grekiska frågor hvilka för ögonblicket torde mest interessera. Ett par andra ställen i boken har jag utmärkt med röda band, emedan jag väntar mig att de särskiljt skola interessera filosofen Viktor Rydberg. De skola föra er till Delphi, och

genom »philosophernas gång» i drottningens trädgård, till Sokrates och till Mskoandens — Adyton. Jag sänder er min bok i en känsla af glad tillförsigt att den i Er skall finna sin rätta man, som läsare och bedömare.

Jag skulle äfven gerna vilja tala med Er om en annan bok, som jag nyligen läst med stort nöje, neml. den om »Bibelns sanna lära om Kristus». Men om jag läst den med så stort nöje, så är det icke derföre att jag i allt öfverensstämmer med förf. eller att jag finner honom alltid vara fullt rättvis eller ens fullt billig; utan förnämligast emedan jag anser honom vara den enda svenska tänkare (åtminståne som jag känner) med hvilken jag känner mig kunna komma fullt öfverens om neml. han vill taga ännu ett par steg »plus ultra», hvilka jag anser att han måste taga om han vill vara trogen sina premisser, om han vill vara cons[e]quent med — sig sjelf.

Men härom och om den högsta kritiska ståndpunkten måste jag munteligen tala en gång med honom sjelf. Med honom skulle jag kunna göra det utan fruktan.

Kommer Ni ej till Stockholm i vinter? Glöm då ej bort Er nya, gamla väninna

Fredr. Bremer.

P. S. En hjertlig hälsning till vännen Hedlund och hans älskliga maka, samt tack för hans vänliga bref!

Då jag icke är fullt säker om noggrannheten med paketernas försändning, skickar jag mitt bref med posten och anmäler bokpaketet, såsom i morgon eller öfvermorgon stadt på Jernvägstur till Götheborg.

1121. Till Eneroth.

Stockholm d. 29^{de} Nov. 1862.

En hjertelig tack för det goda, hjertliga brefvet, som så väl besvarade mina frågor! Det lilla brefvet som låg i det stora fägnade mig äfven mycket, som en äkta liten godbit af svenskt qvinnosinne och sätt. Den måste bevaras och begagnas som frö — först och främst i vårt Seminarium här. Hvad säger Ni om att der, vid Idunas, vid den svenska Pomonas fötter hålla för de 70 unga flickorna ett föredrag om den svenska flickans uppdrag, som trädgårdsodlerska, som naturförskönarinna? Den tanken lyser mig i själen, och vi måste tala närmare derom då Ni kommer hit. När blir det?

Tack för uppskofvet med Österhaninge Skol-trädgård till våren, och för det Ni då vill vara mig följaktig dit. Båda delarne behöfs mig.

Min bok öfver »Grekland och dess öar» sändes i dag till Norrköping och Adelsnäs enl. den af Er uppgifna adressen. Innehållsförteckningen, i slutet af boken, skall sätta Er i tillfälle att bland de många orterna besöka dem ni hälst vill antingen drottning Amalias trädgård (det ger mig ett stygn i hjertat att tänka mig den nu, utan henne!) eller under Oliveträden vid Kephissia eller vid Delphi eller i naturparkerna på Naxos; den skall äfven bland de många ämnena sätta er i stånd att lätt utvälja de, som mäst anslå Ert i flera riktningar forskande sinne. Må det sätt på hvilket jag omfattat dem icke vara under hvad ni väntar, hvad Ni har rätt att fordra af den qvinna hvars högre kärlek Ni så varmt med manligt ädelsinne uppfattat! Må mitt arbete göra Er nöje! Mig har det gifvit — frid, i känslan af att — — dock tyst dermed själfkära ande! Trollen kunde vara nära och få tag i det!

Var oss var mig hjerteligt välkommen till Stockholm. Vid min stilla aftonlampa hoppas jag att vi mången afton under denna mörkrets tid skola hafva det ljust, ljust nog, åtminståne, för att vara glada åt att lefva och verka på den Svenska jorden och i denna vår tid. Välkommen!

Hjerteligen
Fr. Bremer

1122. Till Sophie Leijonhufvud.

Härmed har jag äran och nöjet öfverlemnna till fröken Leijonhufvud fortsättningen och slutet af min resa i gamla världen. Dermed följer ock den äskade innehållsförteckning, som oförlåtligt nog blifvit försummad i de förra delarne. »Kartan» har dess värre äfven nu uteblifvit, emedan hvarken jag eller min förläggare kommit att tänka derpå, hvilket är skada, isynnerhet med afseende på denna del.

Tack för den vänliga rec. öfver den näst föregående! De mildt tadlande anmärkningarne vill jag ej i allt jäfva om än icke i allt underskrifva. För en af dem är jag uppriktigt tacksam emedan — dock härom framdeles!

En gång måste vi samtala öfver Undren och om det som berättigar den tänkande anden att bland dem, liksom i de religiösa pro-

blemerna välja, antaga eller aflägsna eller ock förkasta, — samtala om den högsta ståndpunkt för kritiken.

En väsentlig skiljaktighet emellan de tre, i tidsskriften för hemmet recenserade Palestinafararne förundrar det mig litet att den undgått rec. blick, eljest så vaken för Qvinnans rätt och egendomliga gåfva; ty det är under en resa i Orienten, som denna synnerligen framträder i jemnförelse med de manliga turisternas observationer, då neml. den qvinliga resande ger sig tid att stadna för att tränga djupare in i folkets lif. I alla länder gör sig väl, i så fall, hennes förmånsrätt, som qvinna, gällande, då hon framför männerna kan göra sig hemmastadd i hemmen, lära känna qvinnorna i deras hvardagslif, lyssna till hjertats tysta pulsslåg i sammhällets innersta helgedom, och akta på huru lifvets strömar utgå derur.

Men i Orienten är det henne ensamt förbehållet. Hon allena tränger in i de för manliga blickar slutna Harems, hon allena får samtala med fruntimren, lära känna deras ståndpunkt, den qvinliga ungdomens uppfostran eller icke-uppfostran, qvinnans behandling och anseende öfverhufvud, och kan deraf sluta till det blifvande släktets framtid. Så har den qvinliga palestina-pilgrimen ensamt bland de nämnda turisterna kunnat lägga handen på det hemliga sår, som suger Turkiska rikets mærg och låter det ohjelpigen förtvina, liksom alla polygamiska samhällen hvilka förblifva i detta tillstånd. Ej heller har hon dolt detta eller den sanning att den förnedrade qvinnan slutligen neddrager staten, som så behandlar henne. Detta är af vigt att erkänna, liksom ock det motsatta förhållandet. Och om jag fullt och fast tror på en stor framtid för Grekland på det sjunkande Osmanniska rikets bekostnad, så är det framför allt på grunden af dess qvinnors behandling och inflytande, så outveckladt och ännu i sin gryning stadt, som detta sednare än befinner sig. Derom är jag viss på att fröken Leijonhufvud skall bli ense med mig efter genomögnande af de ställen i min bok öfver Grekland som röra fruntimren, dessa ställen sedda i deras sammanhang med iakttagelserna, som jag gjort i samma ämnen i Turkiet och Palestina. Och nu en hjertlig handtryckning, under hopp om fortfarande samverkan, i anda och sanning, till ett gemensamt mål, som ej kan uppskattas nog högt om än det måste varsamt, och kanske äfven ibland litet diplomatiskt behandlas, för de svagas och de — starkas(?) skull!

Stockholm d. 1 Dec. 1862

Fr. Bremer.

1123. Till Rydberg.

Stockholm d. 8^{de} Dec. 1862

Herr V. Rydberg.

Jag kan icke underlåta att med omgående post säga Er huru mycket nöje Ni gjort mig med Ert bref och er bild! Den sednare är temligen lik, dock påminner jag mig en vänligare, ljusrikare blick i Era ögon. Men nästan alla dessa ljusbilder ha det felet att de icke återgifva anletets sol, — blicken. I Ert bref deremot finner jag, så mycket af den blicken, och så mycket hjerta att jag måste blunda för, eller icke motsäga det för mycket smickrande i ord och uttryck om än jag måste säga: det är för mycket! Men jag vet det, unga, rika själar äro icke nogräknade i hvad de gifva!

Att Ni vill referera mitt arbete öfver Grekland gläder mig, ty jag gör mig viss om att Ni skall fatta orsakerna till den der inträffade krisen djupare än nu Allmänheten, och att Ni är ense med mig derom att hvad fel och misstag än må blifvit begångna af Kung Otto och hans rådgifvare, och hvad än man må kunna förebrå det stor-Grekiska, framåtsträfvande, men till politiska illusioner alltför hän-gifna partiet i landet, så ligger dock förnämsta orsaken för slitningen som inträdt i den ställning, som stormakterna skapat åt det lilla Grekland, en ställning aldeles onaturlig och på längden ohållbar. Det fria Grekland är nu en kropp våldsamt afskiljd från några af sina förnämsta lemmar; de längta och sträfva att förenas, och då Stormakterna pålagt Greklands Regent att hindra en sådan förening vid fara af deras misshag m. m. så måste oupphörliga ryckningar och misshälligheter emellan regering och folk bli följderna, ända till dess detta onaturliga förhållande upphörer. Om Grekerna lyckas att få Prins Alfred på deras ledig-blifna thron, så lyckönskar jag dem och den Orientaliska frågan till deras utsigter. Kung Otto lyckönskar jag också att vara qvitt en post, som han icke var vuxen, och som ofta varit honom bitter och mödofull. Säkert är han sjelf i grunden belåten dermed. Men Drottning Amalia! Henne gör det mig djupt ondt om. Hon älskade att vara drottning, hon var det naturligen och vackert; hon älskade Grekland och älskade sin verksamhet der. Athén var hennes barn, hennes käraste omsorg att fostra och för-sköna det. Under hennes händer blef det en förtjusande stad. Hvad hon än anlade der var äfven för Allmänheten, promenader parker torg, vägar. Hon är ingen sjelfvisk natur. Hon ville lefva för och

verka för folk och land, och gjorde det om än hon kunnat göra det med mera förstånd. Grekerna ha dock detta ädelsinnade Konungapar att tacka för 30 års fred, och för en politisk uppfostran till sjelfstyrelse, som bäst skönjes af partiernas lugna hållning i denna stund, jemförd med den som de ådagalade straxt efter Kapodistrias död. Hvad landet vunnit under denna tid bör ej heller anslås ringa, då man besinnar hvilken tabula rasa det var vid befrielse-krigets slut. (De uppgifter jag lemnat på Greklands närvarande handel och tillgångar äro anförda efter Ex-ministern Rangabé). Men Grekerna äro ännu samma lättsinniga, föränderliga folk som i ostracismens dagar, och bannlysa sina vänner och välgörare med lika litet besinning som då. Förunderlig är detta folks lifskraft och ständigt verksamma intelligens. Ni har rätt: Origenes, [— — —]

Men — icke kan jag be er om förlåtelse därför, ty Ni kan blott deraf se min tro och tillförsigt på Er ädla och sköna kallelse.

Och nu ett hjertligt lefväl, och ett hjertligt välkommen, när helst så ske kan, till Er uppriktiga väninna och beundrarinna

Fr. Bremer

1124. Till Böklin.

Stockholm d. 12^{te} Dec. 1862.

Bäste vän! Jag måste nu hälsa dig från din Dopfunt, som jag för ett par dagar sedan besökte och fann fullfärdig, utgången af en svensk Praxiteles hand, och så klassiskt vacker, solid och prydlig på en gång att det var ett nöje att betrackta, och att den skulle göra heder åt hvilken kyrka som helst. Professor Qvarnström, som har mycken förtjenst af att den blifvit hvad den är var med mig på besöket och skrifver väl, eller har redan skrifvit om hur och när den bäst torde kunna föras till sin bestämelseort. Skada att det blef för sent för den att komma till Julen. Nu får den väl komma som pingstilja!

Min Grekiska resdagbok har jag på bokhandelsväg afsändt till Christianstad och Köpinge. Jag hoppas att den är hos dig innan Julen, och jag hoppas att den skall göra dig nöje när du får tid att resa med den. De märken du finner inlaggda äro ämnade att lätta öfversigten af vissa politiska förhållanden hvilka gifva nyckeln till den kris som nu inträffadt. De viktigare ställena som röra dessa ämnen utvisas med de gröna märkena, mindre viktiga, men som dock höra till saken, och hjelpa, som en Ariadne-tråd genom den politiska la-

byrinthen, betecknas genom afvikning af blad-hörnen. Jag tror att du vid genomögnande af dessa ställen skall lätt bli enig med mig derom, att hvad fel och misstag än med rätta kan tillvitas det nu afsatta Kungaparet, samt å andra sidan ett framåt sträfvande men till politiska illusioner alltför hängifvet stor-Grekiskt parti, så ligger dock största skulden till den inträffade förbistringen i den ställning, som de stora makterna skapat åt det fria Grekland, en ställning aldeles onaturlig, rik på misshällighetsfrön emellan regering och folk, en ställning på längden aldeles ohållbar. Grekland är nu likt en kropp hvars lemmar våldsamt afskiljda från hvarandra oupphörligt sträfva till återförening. Och Skyddsmakterna, som förbjudit Greklands regering att verka härför ha dermed satt denna i ständig opposition med Greklands folk. Denna gordiska knut löses icke förrän den Orientaliska frågan löses och Grekland kommer till sitt

De två små silkesbanden i boken skola föra dig, det första till Delphi, det andra till »philosofernas gång» i Drottning Amalias trädgård, båda till det Adyton hvarifrån Sokrates en morgon såg solen uppgå, tillbad Gud och — gick hem i frid emedan han hade funnit. Sokrates må här tala till dig för mig, och bättre än jag förmått det i mina bref, förklara för dig min ståndpunkt.

I morgonrodnaden af vår bekantskap, uti de dagar då Guds klarhet strålade öfver mig ur ditt öga, bjöd du mig intränga i detta Menniskans heliga Adyton och visade mig der — hennes Genius, den himlaburne, som hade fått i uppdrag att från den ena klarheten till den andra visa henne vägen till fadershuset. Den läran, den synen glömde jag aldrig. Jag hade ofta hört talas och sjelf talat om människans »bättre jag» om det inre ljuset, den inre rösten m. fl. inre »monitors». Men ditt uttryck sade mer, var fullkomligare. Det växte med mig, utvecklade sig till dess jag fick liksom fasta på dess fulla betydelse. Huru, då man en gång fått det, då man en gång skådat den himmelska bilden (Guds Afbild i människan) i dess strålande anlete, [man] kan förlora tron på dess Gudaväsen och kraft, kan betvifla att det genom alla töcken och stormar dock förer människoslägtet till sitt mål mötet, föreningen med Honom, som gaf oss denne ledsagare, det förstår jag ej. Jag kunde det ej, lika litet som missbruken eller förmörkelserna af frihets och rättsbegreppen kunna störa min tro på dessas eviga sanning och normerande makt, eller förvillelserna på den sköna konstens gebiet mäktas skymma min tro eller inre visshet om det ovanskliga idealet och dess segermakt. Det blef mig klart att på alla de gebiet der människan handlar eller tänker, man, med allt erkännande af det goda och rätta som blifvit uppnådt, aldrig borde uppgifva rättigheten och pligten att fordra ett

ändå bättre, just på grund af det Gudaburna ideal inom oss (vår Genius), som hindrar eller bör hindra oss att vara tillfreds med det ofullkomliga. Endast så kan inom eller utom oss ett högre tillstånd uppnås. Mitt eget djupa lidande af vårt samhälles ofullkomligheter (och äfven orättvisor) och vår kyrkas mörka dogmer, dess i allt otillräckliga ljus, min ousägliga brinnande längtan till ljus och harmoni — min Genius mig klar worden genom dig förhjälppte mig att söka och att finna. Ty, Gud vare lof jag har funnit, såsom Sokrates fann, och det ljus, som uppgick för mig lyser mig dagligen allt mera och hjälper mig i särskiljta ännu dunkla frågor och delar på vägen. Dock bort nu ifrån mig och till sak! —

D. 17^{de} Januari 1863. Så långt hade [jag] kommit då mitt skrivande afbröts och många mellankommande ting, större och smärre, hindrade mig att återtaga mitt bref, och emedertid har mer än en månad gått och ett nytt år inträdt. Förlåt, bästa vän, att jag först nu hälsar dig på detta år, och framför till dig och de dina mina hjertliga lyckönskningar. Kanske får jag ännu under detta år glädjen att muntligen förnya dem.

Jag återtager nu mitt afbrutna bref. I de kyrkliga frågor som sednast varit föremål för diskussion emellan oss har jag ingen annan ståndpunkt än den jag angifvit, och i mina sednaste skrifter mer än en gång visat mig intaga. Jag erkänner det goda, som är så inom Katholska, som protestantiska kyrkan, men jag fordrar ett högre fordrar att i synnerhet den protestantiska skall visa sig värdig sin uppgift och från Auktoritetstro vädja till en förnuftig tro, och jag begär af denna kyrkas theologer att de skola uppvisa denna tros grunder, samt inför vettenskapen på vettenskapligt sätt rättfärdiga de vår tros läror, som på detta vis låta rättfärdiga sig. Att icke alla, att kanske icke många af vår kyrkas lärare äro mäktiga häraf är säkert, och att de likväl kunna vara sannt och fromt troende prester derom är jag med dig öfvertygad, och jag har rätt laggt på hjertat hvad du säger till försvar för dessa män, som man ofta så hårdt och så ensidigt bedömmar.*) Men jag måste beklaga att de i allmänhet icke göra sig mera reda för huru mycket tron skulle vinna på en högre vettenskaplig belysning, beklaga att många högre intelligenser inom det andliga ståndet icke låta denna intelligens komma theologien till godo att de fråga på detta gebiet efter något annat än sanningen, den högsta sanningen! Huru ousägligt skulle ej

*)härtill kommer ock afseendet på den svenska prestens ställning som gör honom det hardt nära omöjligt att sysselsätta sig med annat än de praktiska göromål hvaraf han är öfverhopad.

Evangelii lära vinna härför! Du skrifer (i din sommar-epistel) i frågan: Om vår historiske Jesus verkl. är den han sade sig vara Guds ö Mensklighetens evige Son? — — »jag kan icke afbida frågans lösning »på vettenskaplig väg, utan tror på Jesu ord: »Jag och Fadren äro »ett» — »Allt hvad fadren hafver det är mitt» osv. till dess det visas »mig att detta af allt Menskligt medvetande oförklarliga vittnesbörd »icke är Jesu eget, utan lånadt af dogmen, ö af den ursprungliga »kyrkan lagdt i hans mun».

Kan man icke frågar jag vädja till något vissare och närmare vittnesbörd än detta, som åter förutsätter eller fordrar vettenskaplig bildning och forskning? Om icke detta »Jag tror» är en förnuftets bankrutt-förklaring, så måste väl denna tro om den är förnuftig kunna uppvisa skäl för sig genom sjelfva sitt innehåll. Visa då, ville jag säga åt den tänkande troende, visa huru denna tro innebär lösningen på alla andens mest brinnande frågor, lifvets största och på annat vis olösliga problemer; visa då huru i ljuset af denna tro (åskådning och kärlek) Gud och menniskan förklaras och hela det jordiska lifvet hela Mensklighetens utveckling får sammanhang, reda, skönhet, harmoni!

Jag skulle tro att detta icke är svårt att bevisa, och att det är en mer eller mindre klar skådning här af som gör flertalet Christne till troende äfven då de ej fullt se. Helt visst är det på denna grund*) som den Christna apologien skulle bli segerrik för millioner sökande själar. Tron, den rätta tron skulle visas vara icke en blind utan en klarseende, en anticipation af vettenskapen, ja dess vagga och dess frö. Men för att befästa denna tro behöfves en klar uppfattning af Menniskans Genius, och en fast tro på dess Gudaburna rätt, på dess makt att leda och lysa menskligheten från den ena klarheten till den andra.

Du skrifer: »Nationella föreställningar och sägner, helgade bruk »och handlingar, lärobegrepp och lärotyper äro sådana lekamligheter, »som sanningens ande alltid inbildar sig uti, der han träder i gemenskap med folkandarne. Det är ett af anden helgadt käril, som han »bäst sjelf förstår att ombilda i sinom tid och som sådant hålla vi det »i helgd och ära. Sanningens ande tror jag mig bäst tjena när jag

*) Det är på denna som den ädle och snillrike Schweitsiske theologen Vinet står då han inför »la Conscience morale» förklarar Evangelium. Det är på denna som hans efterföljare Secretan, Trottet utveckla den Christna filosofien. Unitarier kunna de endast kallas i den mening att de fatta J. Christus såsom hufvudperson i Guds uppenbarelse (väsen) och i Menniskans historia.

»tyder hans tankar på hans eget språk och dermed anser jag äfven »församlingen bättre tjänad än med ombildning efter min enskilda »öfvertygelse eller den moderna intelligensens fordringar.» Godt och väl. Men männe dessa lärobegrepp icke tarfva utveckling? Och lemna den moderna intelligensen dessa gamla, traditionella former och föreställningar i fred? Gör den icke ständiga anlopp mot dem genom litteraturen och tidningspressen dragande dem inför den allmänna meningens och förnufts domstol, ofta med rätt men ofta med ett förnuft lika omoget som den allmänna meningens är oklar. Bör ej då ett högre förnuft upptaga frågorna till belysning och besvarande om det vill värja Kyrkans och det Christliga lifvets heligaste skatter? Men då måste det öfvergifva — först på teoriens gebiet — de gamla lärobegreppen och typerna, som värna lifvet i dess barndom, eller — fattigdom, eller ock kunna uppvisa i dem ett djupare innehåll, som blott allt herrligare skall rättfärdiga sig i mån af det gamla skalets afkastande, såsom den vingade Psychén framgår ur den fängslande puppan.

Djupt öfvertygad om att tiden är kommen för denna vår kyrkliga läras högre förvandling *) kan jag ej annat än innerligt önska att alla högre andliga krafter inom vårt land måtte verka härför i stället att förskansa sig inom de gamla Sionsmurarne. På öppna fältet, i Guds klarhets ljus måste de möta motståndarena eller ock, hvad som vore ändå bättre, taga det reformatöriska initiativet i sina händer dervid följande den gyllne regeln att låta Evangelium kritisera och normera den h. skrift. Att härvid icke kan afgå utan kamp emellan sjelfva Christendomens och ljusets riddare är klart. Men — måtte blott principen erkännas och det högsta sökas här, såsom i all lära och all vettenskap.

Rörelser i denna reformerande riktning såg jag under min sommarresa inom några protestantiska kyrkor. Så t. ex. i den Baijerska. Ledd af sina synoder sammansatta af både prester och lekmän har den tagit initiativ i åtskilliga reformer inom kyrkan bland hvilka jag endast vill nämna tvenne, som frapperade mig under mitt vistande i München. Den ena rörde formuläret vid barndopet. I stället att såsom här brukas prestens frågor ställas till det medvetlösa barnet — ett bruk som gynnar den här så gängse och så skadliga tron om ett Magiskt inflytande af dopet (en tro som, dess värre, äfven biskop Martensen försvarat utan att dock sjelf tro derpå) ställes frågor

*) I en landtförsamling fjerran från stora städer kan detta kännas mindre, men utvecklingens dag nalkas dock äfven der med lifvets och offentlighetens röster.

och förmaning allenast till fadranne som på ett gripande vis tillförbindas att »föra detta barn till Christus och genom honom till Gud», och på faddrarnes löfte derom intages barnet i kyrkan medelst den förebildande ceremonien (dopet). Också taga fadranne der sina förbindelser, som faddrar på mycket olika sätt med det tanklösa, som är rådande här. Barndöpsakten har der fått ett förnuftslenligt uttryck och dess följder ha ej heller uteblifvit. En annan reform, mindre ingripande, men dock ej oviktig såg jag i den söndagliga Gudstjensten, hvarigenom mera omvexling och lif blifvit der införda. Vid syndabekännelsen t. ex. sade den tjenstförrättande presten blott: Jag uppmanar eder att jemte mig såsom publikanen slå er för ert bröst och säga: »Gud förbarme sig öfver mig Syndare!» Härvid vände sig presten mot Altaret; efter en paus vände han sig åter till församl. sägande: »alla som af uppriktigt hjerta instämt etc. förklarar jag, såsom Herrans tjenare, att Gud förlåtit» o. s. v. På större högtidsdagar läses den utförligare syndabekännelsen som äfven i våra kyrkor begagnas, men som dock äfven blifvit något modifierad. Många flera goda reformer ha blifvit införda i den Bayerska Agendan af 1860.

Innom den Katholska kyrkan i Baijern fann jag närmanden till den Evangeliska isynnerhet genom utvecklingen af predikoembetet i hvilket man använder de mest betydande intelligenta förmågor. *) Äfven talar man om att införa kyrkosången i likhet med den inom den Evangeliska kyrkan samt att hålla Gudstjensten helt på landets modersmål. I följd af dessa reformrörelser inom hufvudkyrkorna i landet har det för närvarande djup fred för alla sekteriska rörelser. Man bekänner sig allmänt antingen till den Katholska eller den protestantiska kyrkan. Baden, Würtemberg och äfven, till någon del Preussen, synas följa Bavern på denna den Evangeliska utvecklingens väg. Brist af tid och af bekantskaper läto mig icke uppehålla mig vid dessa ämnen såsom det nu vore mig önskligt. Mitt besök till Tyskland var icke till das Gelehrte Deutschland utan till det handlande, praktiskt lefvande Tyskland. Jag ville se vår Herres och Hingons regementen i lefvande bildningar derinno. Såsom den sednares besökte jag de s. k. Spel-hellvetena i Homburg och Baden Baden. Jag fann dem bättre än deras ryckte. Offentligheten vid dem förtager eller hindrar skandalen samt det alltför lockande i frestelsen. Hvad som mest frapperade mig der var föreningen (eller

*) Jag hörde i München en ung Katholsk predika öfver bönen på ett verkligen storartadt filosofiskt och dock allmänfattligt sätt och med det samma så att man af hans blotta predikan omöjligt kunde sluta till om han var af romersk Katholsk eller Protestantisk bekännelse.

kontrasten) af den yttre prakten och den inre fattigdomen, var att se gäsparne florera så vid spelborden som vid promenaden under de granna illuminationerna och de musikaliska prestationerna af ypperliga orkestrar. Det sämsta i dessa gyllne nästen är icke att de äro röfware-hålor, utan att de äro centrer för ett lif utan själ. Att de tömma mängdens fickor är en ringa ting emot att de göra själarne tomma; att de locka dem till en vinst utan arbete, ett lif utan nytta, nöjen utan njutning. Emedlertid gifva deras toma festlif arbete åt tusentals af de små, som föda sig af de storas eller rikas behofver; nejden rundtomkring uppblomstrar derunder; detta och de ofantliga och stigande summor som spelbankerna skatta till styrelsen i landet gör att man ser genom fingrarne med det onda de vålla och talar så litet som möjligt om de själfmord som årligen vittna mot dem.

Från dessa Hinondes villor, for jag till Hernhutarehemmen i Dietendorff och i Herrnhut för att på stället studera de Böhmiska brödernas historia och lif. Öfvertygad om att Christus gifvit sin kyrka ett ofelbart medel att vittna om sanningen af dess lif och att han uttalat detta i orden: »älsken eder inbördes; såsom jag hafver älskat »eder. Derpå skall man igenkänna att J ären mina lärjungar» — ville jag lära känna den sekt, som framför allt vill vara en sekt inom kyrkan grundad i dennas innersta lif och princip. Jag visste att den bevisat sig sådan alltifrån dess uppkomst (efter Johan Huss och hans Martyrdöd) och under alla de bittra förföljelser som den under århundraden lidit af den Katholska kyrkan; jag visste huru den derunder tillvuxit och utvidgat sin verksamhet så att den nu utsände sina Missionärer till alla delar af jorden; visst måste jag der finna en vår Herres boning. Jag bedrog mig icke heller. Ja, visserligen var här en sann Christi kyrka, ett fromt lif af bön och arbete i förening med en storartad verksamhet så för det unga släktets uppfostran som för hedningarnes omvändelse på ett mera praktiskt sätt än kanske af någon annan mission. Ja visserligen hade denna religiösa bildning sin timliga och eviga betydelse i Christi kyrka och Guds rike, och skall bibehålla denna såsom frö, och såsom vittne nu och i alla tider och för alla Christna bekännelser såsom manifestation af den Allmänliga kyrkans innersta lifsprincip. Men den jordiska eller den timliga formen hämmar dock denna psyches vingar och gör den som form otillräcklig för den vidgade Menniskoanden. Dock är denna församling helt visst den liberalaste af alla särskiljta innom Christna kyrkan och allt ännu förträfflig som uppfostringsanstalt genom den riktning den ger åt ungdomens sinnen. Mig tröttade dess enformiga lif och regelmässighet, thevattensAgaperna, själfva »Engelsfesten» och dess verkligen sköna musik, men som mer än någon annan lät mig erfara

det odrägliga af ett himlalif likt det af en oafbruten Englamusik utan dissonencer, utan kamp och utan segrar. Jag blef sömnig här, såsom jag blifvit det vid de Homburgska festerna och deras tomma glans; och jag kände rätt lifligt huru litet de barnsliga symboler som äro rådande inom kyrkan för att beteckna de saligas tillstånd motsvara menniskoandens högre behof. Åtskilligt godt lärde jag af organisationen inom denna den mest förnuftiga af hierarkier. Men dess lif syntes mig vara i aftagande. Öfverhufvud erfor jag, under denna sommars resor i Tyskland icke ett godt intryck af Tysklands lif. I det yttre trängde sig allt att tillfredsställa njutnings och praktlystnaden. I det inre syntes mig en förvånande stark tendens att återgå till Medeltidsbegrepp sådana som vi i Sverige hafva vuxit ifrån.

De herrliga Museerna och konstskatterna öppna för alla syntes mig det skönaste af tidens tecken på Tysklands jord. *) Men i konstens eget rike likasom i kyrkan, vettenskapen och staten inga nya sjelflysande, ledande ljus. Framstegen i d. bildande konsten voro i färgernas behandling, i ämnenas mångfald och naturtroheten i deras återgifvande.

Mina första besök i das Grosse Vaterland hade varit till Luthers bostäder, i Wittenberg, i Eisenach, på det herrliga Wartburg, der man ännu med trohet bevarar hans rum och dess möbler: det bläckfläckade skrifbordet, den gigantiska Urdjursknotan som tjenade honom som fotpall m. m. I sydtyskland besökte jag medeltidens borgar och städer: Nürnberg, Augsburg Regensburg m. fl. såg Kejsaresalarna och Rådshusen, fängelserna, marterkamrarne, marterinstrumenterna; kyrkorna, de härliga, som först stiftade Guds frid i den oroliga, kämpalystna tiden, och som, sen denna är förbi, stå qvar som dråpliga vittnen om Anden, som reste dem. Symboliken i dessa gamla Kyrkor och i den verld de omsluta synes mig öofverträffad af vår tids praktfullaste tempel. Dessa härliga gamla tempel, dessa dystra gamla rådhus med deras tortyrkamrar under Kejsarsalarna, dessa borgar på höjderna de flesta i ruiner men några ännu bevarande både medeltidens prakt och dess ohyggheter, dess sång och dryckes-salar och dess mörka pinorum — allt detta drog mig mäktigt in i medeltiden; jag kände behofvet att fatta den bättre än hittills. Denna önskan förde mig till Donau, och på Donau utföre floden till Linz, och sedan uppföre den åter till Passau. Denna resa på Donaus i skarpa vinklar mellan tvärt uppstigande höjder flytande flod, emellan kloster och fästningar, borgar och bönkapeller, storartade ruiner fram-

*) Turn-festerna som sprida sig öfver alla delar af landet och förbrödra dess skiljda folk syntes mig äfven ett sådant.

blickande ur dystra skogstrakter den sade mig mera om Medeltidens lif än jag kunnat inhämta af veckors bokliga studier. Den var mig en härlig lifslevande färd, och fullbordades härligt af den sköna morgonen vid Passau, der nu folkmarknaden utbredde sig gladt sorlande vid foten af domkyrkan och monumentet som vittna om det första Religionsfördraget under den blodiga trettiåra feijden emellan Katholiker och protestanter. Kyrkans inre liknar en mejslad Jubelsång.

Jag reste hem till Sverige med föresatsen att egna vinterns studier åt Medeltidens historia. Och den utgör nu min afton-läsning hvar afton, som jag får vara ensam med min unga föreläsarinna. Jag läser den i Schlossers worldshistoria. Men Schlosser är en oglad, föga filosofisk häfdatecknare, och ser oftast icke skogen för trädens skull. De förfärliga gestalterna och händelserna, morden, slagningarna, alla låga passioner målar han omsorgsfullt, men icke den högre historia som framgår derunder, och sällan de gestalter som försona med Menniskonaturen och lifvet. Denna aftonläsning gör mig ondt. Men min ande arbetar hvar morgon på egen hand att bereda sin läkedryck mot aftonens plågsamma intryck. Religiösa och filosofiska tankar gifva medel härtill, studier i Naturen och på stjernhimlen ingrediera ock. Jag mögnar mig tyst för min sista lefnadsteckning, min sista roman: Aurora.

Emedlertid skrifer jag endast bref och aktar på verldrörelserna när och tjerran.

Vi ha nu inträdt i ett betydande tidsskifte i vårt lands politiska lif. Kung i samråd med Ex. Louis De Geer ha tagit det stora steget i reformförslaget för representationen. En stor del af Allmänheten jublar obetingadt dem till möte. En annan, mindre del ser misstänksamt på saken. Jag är glad åt den för den Christna rätts och jemnlighets princip, som utgör dess grund,*) och hvars inskränkningar i tillämpningen synes förtaga vådorna af brytningen emellan »det murkna gamla och det omogna nya». Den stora aktning det förtroende och den goda popularitet som De Geer åtnjuter, med rätta, (äfven innom Riddersk. ö Adeln) gör troligt att förslaget röner mindre motstånd från vissa håll än eljest nog varit fallet. Af den nya representationen för kyrkan hoppas jag mycket.

På den theologiska litteraturens gebiet hos oss vet jag blott en betydande förteelse, neml. skriften: Bibelns sanna lära om Kristus af V. R. Mot hans lära kan man invända mycket och väsendtligt men

*) Men illuminera tänker jag icke förr än förslaget i tillämpningen blifvit en sanning. Men då måste äfven icke blott staten utan menskligheten blifva representerad i representationen

den unge Mannens logiska skärpa och förmåga att behandla abstrakta frågor koncist och klart är beundransvärd, om än hans synvidd är — liksom hans lära — en otillräcklig och otillfredsställande. Hans arbete tjänar dock helt visst vettenskapen genom att bringa frågorna »ins Enge» och dermed närmare en högre lösning än den han själf ger. V. R. (Viktor Rydberg) är en ung man och Götheborgare. Hans första arbete en Roman (den siste Athenarn) är i sitt slag lika ovanlig och utmärkt, (och kanske än mer,) som hans skrift om Christus-läran.

Jag är dig ännu skyldig svar på frågan: »hvad jag nu tror om sakramentet i Nattvarden?» Detsamma, som förr min vän, alltsedan den stund då jag fattade Kristus, som Guds och människans son. Herrans nattvard är för mig Kyrkans härligaste lifs-Medel. Och det sätt på hvilket det uttalas och meddelas inom vår Svenska kyrka vore ensamt tillräckligt att kvarhålla mig inom den i trots af alla dess brister. Ty något fullkomligare, något i alla delar mera tillfredsställande för min känsla, min tanke för hela Menniskan i hennes förhållande till återlösaren och fullbordaren samt till naturen känner jag icke. I främmande länder, så i nya som i gamla verlden har jag många gånger, i olika Christna kyrkor, (fast ej i den Katholska) begått den heliga festen; aldrig med den innerliga rörelse och fröjd såsom här, i mitt fädernesland. Och i denna fröjd ingår den rena glädjen öfver att det heliga, härliga innehållsrika mysteriet kunnat få ett så fullkomligt uttryck. Kanske skall det ännu förunnas mig att mottaga det nådemedlet af Din hand min vän och lärare. Blifve det så! Med prosten i stora Köpinge kan jag komma i opposition, aldrig med den härliga Genius, som väckte min ur sin natt och födde den med himmelsk spis. Med honom måste jag förblifva i djupt förbund både här och härefter, der »der Man och Qvinna äro lika, som Guds Englar».

Jag har länge dröjt att skrifva, men också har nu mitt bref växt till en liten bok! Förlåt dess brister! Svåger Quiding med hustru och en liten Adoptivdotter är i Nizza denna vinter, och jag har, Gud vare tack, goda nyheter från dem. Svåger mår förträffligt äter bra och börjar bli fet. Det kunde behövas. De hjertligaste hälsningar och välönskningar för dig och de dina från Din

Fr. Bremer

Jag sände dig genom Bokhandlar Bonnier min bok om Grekland redan i slutet af November månad. Har du riktigt fått den?

1125. Till Caroline Frumerie. Stockholm annandag Jul, 1862

Då jag icke, min lilla Carolina, kan ge dig i år någon liten Julklapp, så vill jag åtminståne, efter så ske kan ge dig en liten god nyhet. Den rörer Hilda, och hennes utsigter, som börja ljusna. Professor Cederskjöld skaffade henne för en tid sedan att sköta en fru Cygneus (som hade fått missfall) och det har nu inbringat henne 30 rdr. Två andra förmögna fruar, i förhoppningsfullt tillstånd och väntande dagar ha vidare uppträdt inom hennes horisont, och summa summarum: flickan är helt lycklig och förtröstansfull. Så hygglig och så treflig, på allt sätt och vis, är hon att jag tycker att det icke är möjligt annat än att hon skall bli omtyckt och efterfrågad allt som hon blir känd af folk. Emedlertid kan hon (med hjälp af 25 rdr som hon erhållit af Fr^{man} Åkerhjelm) nu betala sin hyra i Januari, och af de penningar som du, min lilla Carolina erbjöd M^r Wennberg att för Hildas räkning behålla af din pension, ha vi icke velat behålla mer än hälften d. v. s. 10 rdr hvilka äro i mitt förvar för att lemna henne i fall hon skulle råka i trångmål innan de nämnda fruarne nedkomma. Behöfver hon dem icke, så skall jag framåt vintern skicka dem till dig. Af mig har hon fått innalles 45 rdr denna höst, och fem rdr till hade jag ämnat henne till Julen men snålade in dem tills vidare då jag fick veta huru pass bra hennes finanser stodo för ögonblicket. Jag hade henne hos mig till Julafton, och till Juldagens middag och hade nöje af att se den vackra, trefliga flickan.

En annan god nyhet är [att] jag fått pension för Fru Frumerie, men, dess värre, icke större än förlidet år oaktadt alla mina rörande framställningar till H. M. Konungen. Och för att icke blamera mig sjelf eller Regeringen får jag väl, såsom i fjol fylla bristen i de 50. Emedlertid äro dock de 30 icke att förakta.

Att du, min lilla Carolina, är hjälpligen rask, och står ut med att pränta Gramatika i dina vackra, dumma ungar var mig kärt att se af ditt sednaste bref; så äfven att Marie Cederskjöld börjar lefva upp igen och nu bor i sitt eget hus med sin trogna Elise. Blir hon bättre till hälsan så begynner hon nog småningom åter med den slags verksamhet för hvilken hon är så ovanligt begåfvad, och utan hvilken sådana själar icke kunna lefva, och som äfven, rättvisligen, tillvinner dem medmenniskors tillgifvenhet och beundran. Från Quidings har jag ej hört något på lång tid, hvilket gör mig orolig för dem, isynnerhet som det lärer vara ovanligt kallt och snöfullt i Nizza

denna tid. Vi ha det här mycket blidt, och Julen har varit liflig för köpande och säljande i vår stad. Jag har icke trängt mig bland dem, utom, något, i bokhandeln. Frisk är jag, Gud vare lof, blott jag aktar mig att »stjäla från den fattige» d. v. s. att äta mig mer än mått af denna jordens goda, hvilket, denna[?] icke är så lätt att låta bli, då tungan vill ha mer än magen kan fördrå. På barnsjukhuset har jag gjort besök men hade nästan ondt af den sjukluft af grötar och oljor som rådde i rummen. Stackars M^l Simonsen lider tydligen af denna luft, hon var mycket blek och klen. Särdeles hygglig och behaglig finner jag henne. Jag börjar tro att sådana sjukhus för barn icke äro nyttiga anstalter. Kunde man ha flera Diakonissjukhus i staden och fördela barnen på dem, så att så många barn icke finge komma tillsammans, vore det nog bättre på allt vis. Sistlidne sommar var dödligheten så stor på barnsjukhuset att det fick låf att stängas på en tid och luftas.

Min Marie är alltjemt på Lazarettet och tyckes hvarken bli bättre eller sämre, och det är allt bekymmersamt med henne.

Och nu ett godt slut på det gamla året min lilla Carolina och ett hjertligt Godt Nytt år och allt godt till dig och Marie Ceder-skjöld önskas af din gamla vän

Fr. Bremer.

Du är ingalunda säker för ett besök af mig i sommar.

1126. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 29^{de} Dec. 1862.

Nu skall jag berätta dig en liten sannsaga! Jag har en vän, hon heter Beata, och hvart år blir hon, såsom andra människor, ett år äldre, och hvart år hör man henne säga att hon blir »tyngre till kroppen, slappare till själen» m. m. s. Men så förhåller det sig dock icke. I motsatts med andra människor blir hon med åren yngre till själ och sinne, och, som det vill synas för andra, äfven till kroppskrafterna. Nu hade jag nyligen fått från henne ett bref, som så tydligen bevisade denna hennes tilltagande ungdomskraft i själen och dess yttringslif att jag en dag tog det brefvet med mig och läste det för tvenne fruar (Linnell heta de,) hennes väninnor och som tyckte om det brefvet precis som jag, och talade åtskilligt mycket bra och trefligt om dess skrifvarinna. Som det nu blef fråga om hennes yttre vilkor och jag kom att nämna en viss lista och luckorna, som

i denna uppstått genom flera vänners frånfälle, utbrast den yngsta af fruarne, (en liten varmhjärtad menniska): »hvad? Och jag har ej vetat »om den listan, har ej uppskrifvit mig på den! Jag vill ändteligen »vara med på den. För all del anteckna mig genast!» — Godt, sade jag; vi anteckna dig för årligen 10 rdr och sända första årets Guld-korn till — Nyåret! — »Med största glädje! Mer än gerna! Blott »att hon icke skrifver och tackar mig; det vill jag icke; det skulle »riktigt göra mig förlägen!» — »Väl, jag skall säga henne det, svarade jag och hon skrifver då väl till mig i stället några ord om det nöje din hjertlighet och Nyårshälsning gjort henne, ty från hjerta till hjerta gå lifvets vägar, och det yttre tecknet får derifrån sitt förnämsta värde.»

Så var den sannsagan min Beata, och på det du må se att den verkligen är sann, så sändes dig härmed ett bevis från Sveriges ständers Bank. Kära min Beata se deraf blott huru litet vintern mäktar kyla ut dig eller dina vänner, och att ordspråket är sannt att »det ena kolet tänder det andra». Alla gratulera vi dig till din Nannas förlåfning till en man som Ulla Linnell förmenar sig veta är af mycket god släkt och stam. Ja, min Beata, nog är det också godt när den unga plantan icke suges ut af den fattiga jordmånen, i hvilken den blifvit satt, när hon får växa någorlunda fri och fredad, och utveckla sig till blommor och frö. Det är som du säger: »fattigdomen är tröttande och tryckande». Men det skadar ej att ha fått känna dess makt, på det man må mildare dömma dem, som neddragas deraf, och, om Gud tager dess börda från våra skuldror, att vi må dessto fullare njuta deraf. Äfven jag vet af egen erfarenhet mer än man kan tro, om detta.

I Jul har jag lefvat rätt stilla, icke varit borta hos de vänliga släktingarne som bjudit mig, men haft några få personer hos mig, som deraf kunnat ha litet godt och litet nöje. Ty att gifva bröd åt barn i bagarboden synes mig hvarken nöjsamt eller nyttigt. En afton voro Olsens hos mig, han friskare och modigare än förr, hon vackrare, gladare än jag på flera år sett henne stackars, nedböjda blomma. Det kommer sig af deras förändrade lefnadsställning. De ha uppgifvit vicevärdskapet hos Hammer, flyttat för sig sjelfva, ha friskt med arbete och lefva fullt därför. Hvilken välsignelse ligger ej i arbetet! Det känner också min fröken, men borde känna det litet djupare. Hon tackar hjertl. för din hälsning och hälsar hjertl. åter så gör äfven Mathilda den förra som en Pion den sednare som en blygt uppblickande sippa. Hur är det med Thekla? Jag längtar få veta huru hon finner sig i sitt nya hem. Måtte det bli bättre än många af hennes vänner tro det! Hon ligger mig mycket om hjertat.

Du måste ändteligen någon dag på Nyåret gå till min Jenny i Upsala, och hälsa henne från hennes gamla vän, din hjertligen tillgifna

Fredrika.

1127. Till August Sohlman.

Lördag d. 3^{de} Januari 1863.

Herr Magister Sohlman har haft godheten att tillskrifva mig ett litet bref, som uttalar ett så hjertligt upptagande af mitt arbete öfver Grekland samt instämmande i mina åsigtter öfver land och folk att det är mig ett behof uttala min glädje deröfver och min tacksägelse för dess uttryck. Dessa känslor ökas af hoppet, som Fru Linnell bibringat mig, att innan långt få se den Grekiska och Orientaliska frågan belyst af en förmåga, som jag städse beundrat, hvarföre jag mycket önskat att den på dessa frågor och deras framställning i mitt arbete måtte fästa sin skarpa, redande, fint urskiljande blick. Jag har önskat det dess mer, som jag sett och ser allmänheten så in som utomlands tydligen gå blindblock i den Grekiska frågan, taga fatt på den första bästa som kommer i vägen och af offerlammet göra en syndabock. Icke att Kung Otto är alldeles skuldfri i det som inträffat. Men hans skuld är af en högre tragisk natur än man tror. Hans dygder ha deri lika mycken del som hans brister, hans ställning allra mest.

Att se detta och Greklands ställning rätt framställda af en competent granskare af mitt arbete har varit en af mina förnämsta önskingar på det gamla året. Nu då denna synes nära att uppfyllas vågar jag framställa en nyårsönskan, den neml. att Magister Sohlman ville uppfylla ett gammalt löfte, och, på det nya året, skänka en afton, i sällskap med vår vän Bergfalk åt sin uppriktigt förbundna läsarinna

Fr. Bremer.

1128. Till Fredrika Linnell. Tisdags morgon d. 13^{de} Jan. [1863]

Du har ju, min Fredrika, riktigt fått Beata Af...s bref till mig, samt mitt till Sohlman som jag sände dig för en vecka sedan? Låt

mig med ditt bud, i dag, återfå det förra. Du har ju varit god lemnat fram det sednare? Jag glömde fråga härom i går såsom jag ämnat det. Får jag igen brevet för M. Frykholm tills i afton eller på eft. m. så är tid nog. Jag torde litet putsa och omskrifva en del deraf innan det afsändes. En hjertlig god morgon!

Fr. B.

1129. Till Eneeroth.

Fr. Bremer hälsar och frågar om Magister Eneeroth will göra henne äran och nöjet att dricka the (eller mjölk!) hos henne i morgon (torsdag) afton. Intet svar blir ansett som ett godt svar.

Onsdag morgon d. 14^{de} Jan. 1863.

1130. Till Caroline Frumerie. Stockholm d. 16^{de} Jan. 1863

Nu skall jag i största hast svara på ditt bref af d. 1^{ta} Jan. min lilla Carolina, och först och främst säga dig att vi fått aldeles ypperliga nyheter från Quidings! Svåger mår syperbt promenerar, äter, med en aptit »som täflar med Jennys» och håller på att bli fet, njuter sitt lif midtunder rusk och kyla, som mer än vanligt råder i Nizza, och finner sig aldeles förträffligt. Så äfven Charlotte. Till dig hälsar Quiding och säger att han skall skriva så fort han fått det bref från dig jag nämnde om. Med det brevet, min lilla Carolina, ditt lilla »tacksägelsebref» förhåller det sig så att det ej kom af, ty det är så tjockt att det skulle ha fördubblat postportoet af mitt bref, hvilket jag tyckte ej var nödigt, då brevet, såsom du sade, innehöll blott tacksägelser, utan jag skref derom till Svåger och sade jag skulle sända det nästa gång då mitt eget bref ej fyllde så många sidor. Emedlertid kom ditt bref om dina framtidsplaner, och mig syntes det var angelägnare för dig och svåger att han skulle få del af dessa, än af dina skriftliga tacksägelser som han dock visste voro skrifna. Jag klippte derföre ut den del af ditt bref som angick dessa planer och sände den i går, i mitt bref till Nizza. Då tog jag mig äfven dris-tighet bryta ditt förra bref, hvars innehåll jag anmälte för svåger,

äfvensom ditt qvitto på testamentena, hvilket jag har i mitt förvar tills vidare.

Förlåt mig, min lilla Carolina att jag huserat så der litet egenmäktigt med dina bref. Du har dock ej lidit något, ej heller skall du lida derpå. Hvad din och Marie C...s framtidsplan vidkommer så synes den mig ypperlig, så med afseende på det närvarande, som på framtiden. (Jag har sjelf sedan en längre tid umgåtts med en liknande för mig.) Det ser ut som både Marie och du skulle komma att trifvas der på orten och att få ett eget hem är dock första och sista villkoret för att finna sig rätt väl någorstädes på jorden. Jag kan blott lyckönska Er till den goda tanken, blott att icke byggnadskostnaden, (med inredning etc) faller sig betydligt dyrare än nu uppgjorda kostnadsförslag, som förefaller mig otroligt godt pris! Med afseende på penningelånet anser jag mig kunna bispringa dig om icke med hela summan så helt visst med 6 till 800 rdr kanske 1000. Ty jag skall i slutet af Februari lyfta 400 rdr som nu innehafvas af Quiding, men som han då icke längre behöfver, och så väntar jag under denna vinters lopp penningar fr. Brockhaus (5 eller 600 rdr) dem jag tänkte sätta ut på ränta. Dessa små besparingar af mina reseinkomster äro mig väl behöfliga och räcka ej ändå till mina utgifter. Jag har icke ännu kommit i ordning med att rätta debet efter Credit och kommer väl aldrig dertill.

Din gröna tia, min lilla Carolina, har allt fått taga vägen till Hilda för återstoden af hennes hyra. Det står nu åter stilla för den stackars flickan. Emedlertid hoppas vi det bästa.

Dina sommarplaner låta bra och förståndiga. De glädja mig för dig. Mina äro alltjemnt mycket obestämda, dessutom blir jag i Skåne, om jag kommer dit, blott en flygtig gäst.

Svåger skrifver nog snart till dig. Jag har skrifvit till honom om mina penningeaffärer med afseende på ditt lån. Du torde nu väl sjelf snart skrifva och tala närmare om byggnadsaffären. Om du kan skaffa dig Aft. bladet för d. 10^{de} Jan. så skall du få läsa en vacker motion af bonden och riksdagsmannen Svensén. I dag hurrar man och jubilerar i Stockholm öfver regeringens proposition af representationsförändring som tyckes vinna alla Sympathier. Egentligen borde man hurra för Ex. De Geer Aurore Wredes bror som är mästare till den.

Nu blott ett hjertligt lefväl från

Din gamla vän
Fredr.

1131. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 20^{de} Jan. 1863

Jag undrar om min Beata har någon förnimmelse af att hennes vänner här komma tillsammans än här än der i hemmen, och tissla och tassla åtskilligt om henne och hennes närmaste framtid, bostad m. m.?! Om du det har, så måste du känna på dig att det råder en stark motsträfvighet för din tillämnade bosättning i Enköping och en stark dragning att i det stället förflytta dig hit under en god andes hägn och i kretsen af många dina gamla och nyare vänner. Den första motionären för allt detta, Laura Afzelius har väl redan skrifvit till dig derom samt om sina planer, och då hon derförinnan äfven rådfört sig med mig i ämnet, så vill jag blott säga dig huru mycket och hjertligt Jag tyckte om henne, först person och väsen, så hennes känsla och afsigt med afseende på dig, och sedan allt som står i sammanhang dermed, planen för hennes eget lif, hennes framtid och verksamhet o. s. v. Allt syntes mig så godt som klokt, och jag kan icke annat än af hjertat förena mig i hennes åsichter samt önska att de kunna utföras. Men det kunna de helt visst om först och främst du säger Ja dertill, och sedan låter dina vänner här verka, hvar och en efter sin förmåga. Fru Theorell har några förträffliga tankar med afseende på dina förmögna brorsöner här, och hvad de kunde och säkert äfven skola vilja göra för faster och syster vid deras nya bolag. Jag har mina små projekter att på ett eller annat sätt kunna bidra litet till inredningen; andra skola ej heller lägga händerna i kors, och så skall min Beata (och så många vänners kära Beata) med Guds hjälp få en lugn och ljus lefnadsqväll! Nu blott detta, som ett litet ägg att ligga på. Till våren eller sommaren torde kycklingen komma färdig fram, och vi tillsammans kunna hjälpas åt att vidare fostra den.

Jag har fått de bästa möjliga nyheter från Nizza, Gud vare tack! Svåger mår förträffligt, har en aptit »som täflar med Jennys», och håller på att bli fet. Mer kan man ej önska för honom. Äfven Charlotte är kry trots det regn och rusk, som störtat öfver deras lysande förhoppningar på Nizzas sol och värme. De ha dock en stunds solsken nästan hvar dag, middagstiden. Vi ha det en gång i månaden denna mörka vinter. Men så har den varit ovanligt blid, och mild för fattigman. Nu jublas det här väldeligen öfver regeringens representationsförslag. Äfven jag fröjdar mig deråt, ty det tager ett stort steg till förverkligande af Christendomens brödra

och rätts-lära som innom staten upphäver allt stelt kast- eller klass- väsen. Men illuminera tänker jag ej förr än detta steg tages fullt ut, en gång.

Lef nu väl kära min Beata och var hjertligen välkommen hit, först som flyttfågel i Vår, och sedan i höst för att här bygga bo bland de dina!

Som en af dem antecknar sig här Din

Fredrika.

1132. Till Fredrika Limnell.

Min Fredrika!

Mitt Album!!!

Bonden och Qvinnovännen Svensén kommer till mig i morgon afton jemte min vän Bergfalk. Har du lust att äfven se honom och säga honom ett godt ord så var hjertligen välkommen, men kom då litet innan 7 så att vi få komma öfverens om den lilla tacksägelse- adressen. Jag tänker äfven bjuda fröken Leijonhufvud och A. Lindegren.

En hjertlig god morgon!

Fr.

Thorsdag morgon d. 22 Jan. 1863.

1133. Till Eneroth.

Riksdagsmannen Svensén kommer till mig i Afton jemte min vän Professor Bergfalk. Skulle Olof Eneroth äfven vilja och kunna komma vore det mig särdeles kärt. Renaste Ljus som kan fås för penningar, hjertligaste välkomning som kan bestås försäkras af

Fr. B.

Fredag d. 23 Jan. 1863.

1134. Till Sophie Leijonhufvud. Lördag Morgon d. 24 Jan —63

Mycken och hjertlig tack för den lilla goda och kloka skrifvelsen som i går bringade till mognad mina äfven under gårdagen påkomna skrupler öfver det uteslutande i den tillämnade opinionsyttringen. Fröken Leijonhufvud har tusen gånger rätt! Det är mycket riktigare och bättre ställa den till alla våra politiska vänner bland folkombuden. Om sättet därför få vi närmare rådgöra. Svenséns motion är emedlertid af en så omfattande art och så väl och vackert motiverad, att han förtjenade en särskiljt tacksägelse. Den fick han ock i går, men muntligen vid en skål, som dock nu inneslöt alla representanter som yttrat sig i samma riktning. Mannen är en i allo treflig och hyggelig bondeman, med vaket sinne för allt godt och skönt, enkel, glad, en kraftfull natur.*) Vi hade en glad afton vid hvilken jag blott saknade fröken Leijonhufvud.

Förlåt mitt skrifsarf!

Högaktn. och tillgifvenhet

Fr. B.

1135. Till Eneroth.

[1863.]

Bästa Hr Eneroth!

Hjertlig tack för det sköna visitkortet! Nu ett ord om skolträdgården i Österhaninge! Skolläraren Mellin som är inne i staden för att tala med mig derom beder jag få öfverantvarda härmed till Er, på det ni må pröfva hans förslager, och — hans — sinnelag vid saken. Jag förstår mig ej på att bedömma de förre och anar att det egna intresset spelar nog stor rol i det sednare. Ni skall lätt se hur det hänger ihop dermed, och därför — lemna honom en stunds audiens. Vi få sedan samspråka om saken.

Tillgifnast

Fr. Bremer

Lördag f. m. d. 14^{de} Febr.

*) Tviflet om hans författareskap af förslaget härrör från en hans medbroder i ståndet och torde icke hafva pålitlig grund.

1136. Till Caroline Frumerie.

Stockh. d. 17^{de} Febr. 1863

Då jag nu, min lilla Carolina, fick (i förrgår) ett bref från Svåger Quiding att tillsända dig, ämnade jag med samma passa på och sända mina undringar och farhågor i anseende till din långa tystnad, men från dessa befriades jag genom ditt bref af d. 12^{te} Febr. som jag erhöll i går. Att det der »huset» stod på vacklande fötter har jag anat, och Svågers alla Juridiska mått och steg vid dess uppbyggande slå väl alldeles omkull det, (ehuru han icke är mot saken) och så får det väl blifva ett »chateau en Espagne» åtminståne till dess Marie Cederskjöld är frisk och stark nog att taga i tu dermed med den energi och förmåga som höra till hennes faddergåfvor. Nu rår hon nog ej dermed, och bäst är då bordlägga frågan tills — vidare. Att dina egna planer äro så obestämda och dina önskingar icke draga dig till något visst, gör mig ondt för dig, min lilla Carolina, ty sådant är ledsamt och gör lifvet tungt. Men sådant kan man ej hjälpa, och vår Herre torde väl styra äfven det till det bästa för sitt bedjande barn. Emedlertid vill jag säga dig att de 200 rdr du anser dig behöfva till bosättning helt visst skola stå dig till buds i slutet af Mars månad, då jag ändå skall taga upp ett litet kapital, som Svåger hittills haft af mig till låns, och som han ej behöfver längre. Men besynnerligt nog, hade jag nu icke kunnat lemna dig mera, eller den summa jag en gång nämde; ty Hr Brockhaus har tills dato icke behagat honorera sin förbindelse, och ho vet när han gör det eller om han gör det; och för de andra p^{ae} jag tänkte på, så gå de åt på flera håll till hyreshjelp för mig och andra. Men 200 rdr skola vara tillreds åt dig, när du det vill, i Mars, då du något på förhand underättar mig derom.

Om Hernhutarecolonierna måste jag äfven säga ett par ord. Andan i dessa beror väl mycket på de män och qvinnor som förestå dem. Men i allmänhet tror jag dem vara de mest liberala af Christna sekter innom Lutherska kyrkan. Mitt intryck både genom Herrnhut och af Neu Dietendorff var att den Christliga kärleksprincipen der spelar så stor rol (åtminståne theoretiskt) att allt som på något sätt strider deremot lemnas derhän, och hvar och en får tänka derom som honom täckes. Så ock i läran om helvetet och eviga straff. Man hänskjuter allt till Christus, i den fastaste tillförsigt till hans kärleksfulla vilja och kraft. Att tro på den och hvila i den är hufvudsak. Så var den lära som Gref Zinzendorff inympade i Herrn-

hut. När jag för den utmärkta och älskvärda själavårdarinnan i »Schwesternhaus» i Herrnhut yttrade den kätterska tro, (som äfven är din i dessa frågor,) var hon helt böjd att gå in derpå. Det synes klarna för de tänkande Christna der, liksom mångenstädes i verlden, att såsom i Bibeln det finnes flera och stigande lager (för att nyttja ett geologiskt uttryck) af Gudsmedvetande och andligt medvetande så finnas sådana lager äfven innom sjelfva Christna läran. Det finnes sådana i fråga om belöningarne efter döden, och de finnas lika tydligt i lärorna om straffen, och dessa olika läror hafva icke alla lika giltighet såsom yttersta sanning eller dom. Huru förlika t. ex. Christi ord att han kommit »icke att dömma utan att frälsa verlden» m. fl. liknande, och, i följd af dem, Pauli verldsåskådning af de yttersta tingen i Epheser och Colosserbrefven, med läran om eviga straff, eviga plågor, som uttalas på andra ställen i Evangelium?! Ja, huru förlika tanken på en helig, förklarad mensklighet med en som sjunger låfsånger medan en annan del deraf vrider sig i helvetesqval och hädelser? Huru förlika tanken på en allgod Gud och fader med den af en verldsstyrare som sitter i frid på sin thron öfver ett fångelse der fångars kedjor rassla under fångarnes förbannelser och skrån? Sådana motsägelser låta sig icke förlikas, ej heller kan den till medvetande komma Menniskosjälen trifvas i dem.

Enda utgångspunkt är att i dessa läror underordna de lägre de högre, låta de förra gälla i lokala eller timliga kategorier, men tillägga evigt gällande kraft allena åt dem som fullt öfverensstämman med Guds i Christo uppenbarade väsen och kärlekslag, m. ett ord: »att låta Evangelium kriticera och normera skriften» såsom en Schweitsisk teolog vackert sagt det. Jag tror Herrnhutarna vara närmare än andra Lutherska Christna att gå in på denna riktning. Dessutom kan man bo innom samfundet och ha mycket godt af dess lif utan att bli medlem deraf. Jag tror att både Marie och du skulle hemta både nytta och nöje af ett något längre vistande i ett sådant samfund. Barnen äro dessutom der allrakärast att se, och Missionsverksamheten är storartad.

Nu måste jag berätta dig något om Hilda som riktigt är storroligt. Hon har af Prof. Cederskjöld fått tillbud att bli Instruktionsbarnmorska på barnbördshuset, [— — —]

1137. Till Maria De Vylder.

[1863.]

Vill Maria De Vylders titta upp en stund till Fr. Bremer i eft. m.? eller ock i morgon afton dricka the på tre man hand med henne, men komma litet före the-tiden neml. kl. 6 då aftonbrasan kan skötas? När som hälst bedes hon hjertl. välkommen till

*Fr. B.*Onsdag middag d. 18^{de} Febr.

1138. Till Eneroth.

Om Magister Eneroths hälsa det tillåter så vore det F. Bremer särdeles kärt om han ville tillbringa nästk. thorsdags afton hos henne i sällskap med några rosor från Jordan och från Norrland.

Den som tiger samtycker!

Mondag d. 23 Febr. 1863.

1139. Till Brockhaus.

Stockholm 3 März 1863.

Hochgeehrter Herr!

Die letzten Begebenheiten in Griechenland nöthigen mich zu ein paar kleine veränderungen im Betreff der Absendung 2 Ex. meiner Buch über Griechenland (nämlich dessen Deutsche Übersetzung), von denen ich mir die Freiheit nehme Ihnen zu schreiben, mit der Bitte diese zu bewerkstelligen. Die Frei-Exempl. für den Hofprediger I. M. die Königin von Griechenland Amalie, Herrn Pr. Hansen bitte ich zu ihm in München zu versenden. Dagegen bitte ich ein Ex. an Professor A. Rangabé in Athen durch Herrn Karl Wildberg daselbst zukommen zu lassen. Der Preis für dieses Ex. und das für ein Ex. an mich in Stockholm kann abgezogen werden von der Honorar, die von Ihnen an Herrn A. Bonnier für mein Werk über die Alte Welt, und mich als dessen Verfasserin versprochen ist. Die zwei übrigen mir zukommenden Frey Ex. von diese Reise bitte ich zu versenden wie die Vorigen, über den Orient, an Frau Leutwein in Bern und an M^{me} Alexis Forel à Morges C. de Vaud.

Ich weiss nicht ob dieser Theil meiner Reise schon völlig in Deutsche Übersetzung erschienen ist, aber ich wünsche sehr das dies der Fall sey

oder baldigst sein wird, denn gewiss wird dieses Buch viel beytragen den Schuld das [man] nun die Deutsche Regierung in Griechenland, und besonders das Königspaar gern aufwältzen will, von diesen abzuwältzen, und ein unpartheiischer Urtheil über die letzten Begebenheiten zu fördern. Allenfalls wird das Buch längst Ihnen von Herrn Bonnier zugeschickt sein, und so werden Sie gewiss auch nun bald die kleine versprochene vergütung für mein Werk uns hier zukommen lassen. Ich verbleibe Hochgeehrter Herr
Hochachtungsvoll Ihre Ergebene

Fredr. Bremer.

1140. Till Eneroth, Mondag morgon d. 9^{de} Mars [1863].

Bästa Magister Eneroth! Jag har just slutat genomläsa Era två sednaste förträffl. Art öfver Folkskolefrågan och nu blifvit riktigt varm i frågan!

Skulle Ni vilja komma och språka öfver den med fröken Leijonhufvud (S**) och min förträffliga vän Professor Bergfalk *) om fredag afton i denna vecka? — Det vore mycket kärt för Er gamla väninna

Fr. Bremer

1141. Till Andersen. Stockholm 10^{de} Mars 1863.

Några hjertevarma ord måste dock, från den isklädda norden, sändas Dem käre vän Andersen, för att säga dem deras svenska väninnas hjertliga tack för Deras BrefDue från Madrid! Den glädde mig mycket både för det friska lifvet den andas och för de löften den ger om nya, sköna skildringar från de sagans och romansens länder dem jag, och hela nord-Europa ännu så litet eller så ytligt känner. Det var en lycklig tanke den att fara öfver till Alger, och att lära oss känna Paris i Afrika; äfvenså att se Spanien och dess Drottning i detta ögonblick, sedan århundraden kanske det mest ärorika som Spanien haft. Hvad det skall bli roligt se era intryck af lifvet der! Mina intryck af de länder och folk jag sett under min sednaste femåriga resa skola, när helst De vill det sändas Dem för Deras bibliothek, om än jag nästan vill slå vad att — de icke läser dem!

*) Och med mig sjelf äfven, förstås!

De har ej tid dermed. Lika mycket; jag låter binda in dem för Deras räkning. Och i vår eller i sommar, om De slår Dem ned i Köpenhamn, så sänder jag dem.

Hvilka vackra fester ha icke nu firats der för den nya Daagmar, prinsessan Alexandras bröllofsfärd! Här i Stockholm fira vi äfven oupphörligt fester, men reformfester, icke så romantiska som de Danska men högst patriotiska och framtidsrika. Öfverhufvud har denna tid varit märkvärdig innom Sverige för dess anda af godvilja, rättvisa och harmoniska utveckling i alla riktningar. Den svenska qvinnan har haft sin goda del deraf uti allt mer utvidgade rättigheter, öppnade vägar till arbete och sjelfständighet, läroanstalter m. m. Också jubla öfverallt de unga, såsom fåglarna om våren och säga: »det är dock roligt att nu lefva!» Och jag, som är gammal jublar med dem och för dem och tackar Gud, som leder oss ur mörkret till ljuset. Jag känner mig lycklig i mitt fädernesland och lemnar det väl icke mera på längre tid. Jag har ett godt hem, många goda vänner omkring mig, synnerligen unga flickor för hvilkas sträfvanden jag deltar. Ett par gånger i veckan ser jag några vänner på the och pannkakor, och då läser jag vanligen högt för dem ett par af Andersens sagor ty jag kan ej göra dem och mig ett större nöje. Det är märkvärdigt huru dessa, här blifvit kära för alla folkklasser. De läsas af de flesta svenskar i svenska öfversättningar, men jag vill alldrig läsa dem på annat än Danska och njuter dem rätt endast så.

Från Amerika har jag ständigt goda bref från våra vänner Springs. Krigets olyckor och nöd när icke »the roscolorred family» ehuru de beklaga dem, och deltaga verksamt deri under vissaste hopp att den goda saken slafvens och frihetens sak skall segra. Äfven jag hoppas det, men huru mycket blod skall ej flyta dessförinnan?, huru mycken bitterhet härja sinnena? och landet, det sköna herrliga landet!! O! detta krig, det är dock förfärligt! Väl att De ej rest dit, ej heller till det olyckliga Polen. Bättre blifva i Dannemark eller i Sverige! Jag tänker resa i Sverige i sommar, troligtvis söderut, ty Skåne känner jag ännu alltför litet. Kommer De till Köpenhamn och jag till Helsingborg så måste Vi träffas! Och nu hälsar Jag Dem på förhand på det hjertligaste välkommen till Norden och till Deras innerligt tillgifna Systerliga väninna

Fr. Bremer.

1142. Till Grafström.

Stockholm d. 27^{de} Mars 1863.

Tro mig icke otacksam, gode, vördade vän för din vänliga åtanka i hälsningar och andra kära meddelanden (versar, visitkort,) denna vinter, ehuru jag ännu ej, ej förr än nu sjelf tackat Dig därför! Stockholmslifvet, som eljest, i andligt afseende, icke är så olikt ett stillastående vatten har denna vinter haft något af hvirvel-natur och jag erkänner mig blifvit, om icke bortförd, likväl gripen deraf, så att förnuft och alla sinnen blifvit tagna i anspråk. Min brefvexling har deraf kommit att stå stilla. Men jag har förtröstat på vännernas öfverseende godhet och dessutom på att »gömdt är icke glömdt» och att stunden nog snart skulle komma då den ovanliga hvirveln skulle lugna sig och hufvudet få ro att lyssna till hjertats kraf. Men dermed synes det ännu vara tjerran, ja fjermare än förut. Till den inre politiska hvirveln har kommit en yttre sådan, från Polen, som gör oss alla här litet yra i hufvudet under det vi vilja förlika vår enthusiasm för bröders rätt och frihet med någon omtanka för — vårt eget skinn! »Men hvad behöfver du lägga dig i detta? kunde Du fråga. Har icke qvinnan, lika väl som presten något viktigare och högre att sköta?» — »Jag vet icke», ville jag svara, och — »jag tror det icke, då neml. dessa frågor röra allmänt Menskliga interessen, och vi kunna deltaga i dem utan att försumma vårt särskiljta kall, ty jag är först Menniska sedan qvinna.» Jag får dock säga att jag icke laggt mig i dessa ämnen, utan att de hafva bemäktigat sig mig med inre och yttre makt, och jag har följt med och följer, så långt som jag anser det rätt och mig tillständigt. Emedlertid tar jag mig nu en fristund på en liten vänskapens ö emellan de båda hvirflarne för att några ögonblick få nöjet att samspråka med dig. Först och främst: en varm och hjertlig tack för ditt varma deltagande i den »tysta skolans» sak. Gud vare tack, den har gått bra, och den skolan tyckes nu vara under tak. Det är en god och välsignad sak. Kommer du till Stockholm måste du se den skolan, den glada föreståndarinnan, de lyckliga barnen! Dina versar äro vackra, klassiskt vackra, och värdiga deras föremål. Ditt porträtt — hum! Det behagar mig alls icke. Det är icke min vän Grafströms porträtt. Det är för ungt, och för litet vackert. Min vän, den äldre Grafström är, i mina ögon, mycket vackrare än den der unga herrn. Han ser mera god, mera allfvarlig, mera själaherde ut, har högre karakter. Du måste i Stockholm låta fotografiera den sjuttiårige Grafström. Det är mycket

mera ljus i hans anlete än hos den unga mannen. Man gör ypperliga photographiporträtter här, och när jag får ett af mig, som blir riktigt likt, så skall det få resa till Norrland.

Sjelf kommer jag troligtvis i sommar att resa söderut, och besöka delar af Skåne, som jag icke känner, Helsingborg, Kullen, Hven m. m. Utrikes reser jag icke, om icke på ett kort besök till Köpenhamn. Sverige är mig i detta ögonblick det interessantaste land på jorden. Utan afseende på mina sympathier för eller emot rådande åsichter har jag denna vinter haft ett särskiljt nöje af det sätt, den grundlighet och talang med hvilka disskussion i författningsfrågorna blifvit förd och ännu föres under pågående riksdag. Huru uppfostrande, huru bildande och mognande är icke en slik disskussion för det allmänna omdömet! och tack vare de utförliga tidningsreferaterna behöfver ingen i landet bli främmande för dem. Att jag är för det nya representationsförslaget förstår nog Du, som känner mig, samt att jag är för det emedan det syftar att sprida interessen för liksom deltagandet i samhällets angelägenheter i allt större kretsar och till allt flera individer inom samhället, och att jag ser deri en följd ö tillämpning af den Christna principen — den »surdeg som en kvinna tog och lade i mjölträget och knådade in till dess den genomsyrat hela degen». Att jag är för Polen och Polens frihet vet du likasåväl. Med själ och hjerta är jag därför. Många äro det här. Frågan är blott huru man skall bevisa det till gagn för Polen utan att kompromettera sig och sitt eget kära land. Furst Czartorysky är här och firas mycket, äfven vid hofvet. Han gjorde mig äran af ett besök i går. Han är en angenäm gentleman men (synes mig) ingalunda den man som kan verka något särdeles för Polens sak, här eller — annorstädes. I dag är en stor bankett för honom på hvilken man tänker äta och dricka godt, hålla tal och ställa en uppmaning i starka ordalag till England. Få se hvad det gör! Kanske verkan af en pris snus för John Bull.

Din älskliga Sophie, hade jag glädjen se hos mig en afton för någon tid sedan, äfven Charlotte Kempe. Charlotte är ännu så vacker och ungdomligt blomstrande, har samma stjärna i sitt ögonpar som då hon var flicka. Dessa rosor från Norrland blomma längre tror jag än alla andra. Helene är ju mycket bättre nu! men nog borde badkuren göras om än en sommar. Hafvet har en lifgifvande förnyande kraft; endast dess luft — helst åt westerhafvet till — verkar såsom en brunnskur.

Om litteraturen vet Jag intet nytt att säga från Stockholm. Den politiska litteraturen skrämmer bort Phoibos Apollon. Sjelf har jag intet frambringat utom de små stycken i tidn. som du läst, samt ett

par små öfversättningar efter Martensen: »om Nattvarden», dem jag önskar kända och spridda mera allmännt bland vårt folk. Frukterna af min resa i Tyskland har jag saltat ned tills vidare. Läst har jag en hel del, först ō sist V. Hugos Miserables till min tålmodspröfning och förargelse. Att vada genom alla denna sand och sörja för att finna några gullkorn lönar verkl. icke mödan. V. H. är en charlatan och stor Allchemist, som med några äkta gullstycken i sin hand lyckats inbilla allmänheten att han kan göra guld, ja att han gjort Guld af — »les Miserables». *) Gubben Ekmark vill icke »skaffa sig indigestion» genom att läsa dem. Den goda Gubben är sig märkvärdigt lik till själ och kropp; blott litet tunnare och blekare till den sednare men derjemte äfven vackrare i mina ögon genom det uttryck af innerlig godhet som lyser ur det bleknade anletet; något af den der andra klarheten, »det andra ljuset» skimrar deruti. Sådant uttryck tyder på en stundande högre förvandling. Nu måste jag sluta. Hjertlig hälsning till den goda, älskliga Helene. Af hennes Åkerbär har jag ännu kvar. Furst Czartorisky fick af dem i går aftons; jag gömmer dem för »les grandes occasions» och för de stunder då en egoistisk lusta frestar mig att traktera mig sjelf. Men då tänker jag tacksamt på Helene. Tänken båda på mig som Er gamla hjertligen tillgifna vänninna

Fr. Bremer

1143. Till Hedlund.

Skulle ej Sven Hedlund och hans älskliga maka kunna och vilja skänka Fr. Bremer en af de aftnar, som de ännu hafva att tillbringa i denna goda stad? Månne väl tisdags afton är för dem passande dertill? Om så väl är, så bedjas de härmed hjertligen välkomna till stilla samspråk med deras gamla väninna!

Söndags Morgon d. 29^{de} Mars 1863

*) Endast för sig sjelf har han gjort Guld med dem.

1144. Till Caroline Frumerie. Stockholm, d. 1^{ta} April, 1863.

Min lilla Carolina! Då jag af ditt sednaste bref ser att vägen för dig och Marie Cederskjöld lutar något åt Christiansfelt, kan jag ej underlåta att litet grand skjuta på åt det hållet. Stället är ju lätt åtkomligt från det der ni befinna er, resan således hvarken besvärlig eller kostsam, och jag tror verkligen att, för äldre, allvarsamma fruntimmer, som behöfva lefva tarfligt men sätta värde på att hafva tillgång till tänkande och bildade personers umgänge, kan icke finnas bättre vistelseorter än dessa små Hernhutar-samhällen. Detta hörde jag, i Tyskland, äfven bekräftas af personer som bodde inom dessa och deltog i deras lif utan att dock vara medlemmar af samfundet. En norsk familj hade af ren kärlek till det samhällslifvet, friheten och välviljan i Neu Dietendorff, slutligen slagit sig ned der, och husets älsta dotter, en ganska utmärkt qvinna, hade inträdt i samfundet och blifvit föreståndarinna för »das Schwesterhaus» derstädes, hvilket emedertid icke hindrade henne att emellanåt vistas långa tider i Norrge. Tillfälle till sysselsättning (genom undervisning) med barn, eller att få barn hos sig inackorderade felas nog icke för dem, som önska det, och som göra sig kända inom kolonien, som goda christna.

Barnen syntes mig förtjusande på dessa ställen, blomstrande af hälsa och omsorgsfull vård. Jag minnes ej om jag sagt dig att jag i Herrnhut bivistade en barn-fest eller »Agape» (kärleksmåltid) kallad Engelsfesten på hvilken musiken i tvenne chörer verkl. var af himmelsk karakter. Skulle nu Christiansfelds samhälle icke i alla delar motsvara mina intryck af de tyska kolonierna, så bör ett sommarvistande der dock blifva för Marie C. och för dig af verkligt interesse — ty det skall gifva er insigt i en af Evangeliska kyrkans mest Evangeliska bildningar, och dessutom blifva lugnt, billigt, hälsosamt. Och jag anar att när ni tillbringat en sommar der, så komma ni att blifva längre tid. Mera vill jag nu inte skjuta på den saken, men skulle känna mig glad om Ni beslöt er för försöket. Kanske kommer jag att hälsa på Er i Christiansfeld (om ni komma dit) i Sommar. Jag har beslutit mig för en resa söderut, till sundet, dels för att bada, *) dels för att närmare lära känna åtskilliga trakter

*) Icke precis för min hälsa som på det hela är rätt god utan för att stärka den i det goda. Jag trifs innerligt väl i mitt hem och med mitt hemlif, ehuru jag ibland har litet för mycket folk att sträfva med. Dock är allt på det hela godt, och, som jag hoppas, icke blott för mig sjelf.

och ställen på Skånska kusten, och jag kommer då äfven att besöka den danska. Är icke Christiansfelt alltför mycket ur vägen så kilar jag af dit, slår upp mitt tält i »das Gemeinde Wirthshaus» och — uppsöker dig och Marie.

I dag på morgonen hade jag besök af lilla M^l Sundin, som ville hälsa från Susanna från hvilken hon haft bref. Det går bra för Susanna och hennes man. De ha nu byggt en ny Atelier och lemnat den gamla att skötas af en elev af Delintraz dock under hans uppsigt. Men detta vet du väl redan. Hilda har skrivit till dig för omkr. 14 dagar sedan och fruktar att icke hennes bref kommit fram. Det talade om den fullmakt som M^l Wennberg behöfver af dig för att kunna upptaga din pension. Hilda är nu i flyttning stadd till en sin vän M^l Burman hos hvilken hon skall betala 100 rdr Rgmt i ett för allt för de tre månader hon kommer att blifva der d. v. s. tills hon i Juli flyttar in i sina embetsrum på barnbördshuset. Men som hon under vårmånaderna väntar tre fruars nedkomst så torde hon kunna sjelf bestrida denna utgift. [— — —]

1145. Till Caroline Frumerie. Stockholm d. 6^{te} April 1863.

Kuriöst, min lilla Carolina, att våra bref och planer skola korsa sig såsom de nu göra det! Ty just som jag erhöll ditt bref af d. 30 Mars, erhöll du väl mitt, såsom jag tror af samma dato, och som drog åt helt annat håll än du i ditt.

Emedlertid är den stackars lilla flickan, som tyckes bestämma dig att stadna der du nu är, ett så godt och talande skäl derfor att jag har ej hjerta säga någonting deremot, ehuru jag fruktar du åtager dig en alltför svår och pinsam sak. Kunde flickan blott hjälpligt tala blefve det en stor lättnad för både henne och dig. Känner ej fadren att man kan genom operation bota harmynta? Och skulle han ej vilja eller kunna kosta på sitt barn detta medel för att få ett drägligt — kanske lyckligt lif?

Hvad din bosättning angår, så är jag mycket glad att kunna bidraga dertill med lån af 100 rdr Rgmt, och sänder dem, såsom du föreslår det, i samma bref med din pension. Mera kan jag verkl. icke nu undvara, men törhända kan jag sända mer i medlet af Maj om du behöfver det. Jag skulle med visshet kunna låfva det, om blott tit. Brockhaus ville uppfylla sina förbindelser, eller ock om jag icke hade låfvat en liten ensam en, såsom du ett lån af 200 rdr i

Maj. Får jag blott mina pr af Brockhaus så skall du få så mycket af dem som du vill ha. Att du får dig ett eget litet hem är så bra och godt för dig, på allt sätt, och det är äfven tid att begynna dermed. Den lilla vanlottade flickan torde vara en den store och gode Fadrens vink till dig. Vi vilja se det så. Gud vare tack att du är rask nog att kunna åtaga dig barnet. Så roligt att Marie Cederskjöld äfven dagl. förbättras till hälsan! Mätte så fortgå och hon blott hafva tålmod att afhålla sig från all ansträngning tills krafterna återkommit! D. 1^{sta} April flyttades Marie till Diakonissanstalten. Der såg så godt och trefligt ut i de bättre sjukrummen, och den hyggliga Otilia Holm ser ut som en vänlig, vårdande engel vid de sjukas bäddar. Min stackars Marie synes mig döende, och kan nog ej härda ut länge. Mätte hon slippa få alltför svåra plågor till slutet! Dina småsaker från Paris äro ännu kvar på Diakonissen, och jag skall taga dem med mig när jag begifver mig söderut. Som det nu ser ut torde jag komma sjelfver med dem till dig. I dag, Annandag posk, ha vi här ett alldeles utsökt ruskväder, med regn och blåst, så att man icke näns skicka ut någon. Men så fort det håller upp skall jag skicka din fullmakt till M^r Wennberg. Hon hinner dock neppeligen uttaga din pension förrän till Fredagen *) ty hon har alltifrån och m. Onsdag i öfvermorgon och till fredagen, stor försäljning för fruntimmersföreningen i Jacob och Johannes. Emedlertid afskickar jag detta mitt bref. Om bekanta och vänner berättade jag dig i mitt förra bref och har ingenting nytt att tillägga. Olsens voro hos mig i går till afton och åto poskäggs och gröt. Mathilda är frisk, och ber hjertl. hälsa dig; Olsen är äfven frisk men såg blek ut af arbete och utkomstbekymmer. Emedlertid går det nu teml. bra för honom. Vi språkade rätt allfvarsamt i religiösa ämnen. I dag (äfvenså i går) har jag till middagen en liten bondflicka af Slöjdskolans elever, ett godt och fromt Naturbarn med märkvärdiga konst-anlag. I afton har jag Hanna Blomqvist. Jag mår bra och pysslar med mina flickor till höger och venster och har nöje deraf. Hilda Berg har nu flyttat i sin inackordering, så att hon ej mer är min söndagsgäst.

Och nu min lilla Carolina önskar jag dig alla slags vackra posk-liljor, så ock till Marie C.

Din gamla vän
F. B.

*) Tisdag d. 7^{de} Apr. Jag har sett M^r Wennberg. Hon sänder allt det recomenderade brefvet till dig i dag.

1146. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 9^{de} Apr. 1863.

Jo, min goda, kära Beata, visst ville jag gerna just nu veta huru det stod till med dig, och hade allt skrivit och förfrågat mig, om icke just nu ditt goda bref, af d. 29^{de} Mars, kommit att säga mig det. Gudskelåf, kära vän, att det är så pass till kroppen och att du alltid är dig så lik och ungdomsfrisk till själen. Ty tviflet och frågorna, som alltid bo hos dig äro dock ungdomsfriska, och hvila på ett behof af att se Guds godhet och rättvisa uppenbarade, som — han omöjligt kan annat än förr eller sednare tillfredsställa.

»Salige äro de, som hungra och törsta efter rättfärdighet ty de skola warda mättade!»

Wisst är att, ehuru jag är vida mera troende än tviflande så har jag ändå vida mera sympathi med och förstår mycket bättre tviflarna än de tros-säkra läsarena, i hvilkas tro jag dessutom städse funnit bokstafs-bundenhet, inskränkthet och stor sjelfviskhet, isynnerhet i deras förnöjda frid med deras egen förmenta utkorelse medan de tro halfva Menniskoslägtet eller mera skola brinna i hellvetet »ifrån Evighet till Evighet». Om jag hade kunnat tro att Bibelns lära om de eviga straffen har samma giltighet med andra Bibelns läror, så hade jag vändt mig ifrån Christendomen och sökt en religion som bättre motsvarade läran (ett med min själs och min tankes fordran) att: »Gud är kärleken». Men när jag innom sjelfva Christna Uppenbarelserna fann hvad, som upphäfdde den förra läran eller genom den sednares manifestation (i Christi person) betog den sin kraft, döden sin udd och hellvetet sin seger *) då — blef jag Christen, åtminståne till öfvertygelsen. Men verdens gång och händelser låta ofta de förra tviflen åter lefva upp, om ej precist som tvifvel dock som smärtsamma: »hvarföre?» Dessa vågor sjunka väl snart åter och liksom bindas af ljuset — såsom Månan om natten binder de oroliga vågorna hvilka tyckas rusta sig till uppror, men stillas ovillkorligt när dess milda anlete uppgår öfver dem. Dock — fullt stilla bli de ej i mig förr än ett annat ljus, »det andra ljuset» uppgår för min blick. Men ofta lugnas jag af tanken att det icke är för mig, så långt till dess.

*) När jag förstod huru Evangelium kunde (måste) kritisera och normera Evangelierna och all d. h. Skrift då —

Emedlertid mår jag rätt bra på jorden, är lycklig och förnöjd i mitt hem och nästan fruktat att börja trifvas alltför väl der. Kommer min Beata hit i slutet af Maj eller början af Juni, så finnes jag allt ännu i Stockholm, men troligen afreser jag de första dagarne af Juni för att göra en sommarresa i Sverige, ty utrikes far jag icke i år, dels emedan jag behöfver hushålla, dels emedan jag har min staccars Marie dödligt sjuk och icke vill vara långt ifrån henne.

Du hade visst rätt, kära Beata i din fruktan för den något oroliga och vidtutseende flyttningen till Stockholm, och din bestämdhet att försöka det lugna lifvet hos din bror. Jag känner allt mer huru stort behovet af lugn blir allt som man blir äldre; ja huru ro och sorgfrihet äro då mera än allt blott roligt. Under sommaren då du återtar dina fjärilsvingar kan du dessutom flyga omkring till dina vänner. Denna sommar får du dessutom nöje af dina fosterbarn Amanda och Nanna (som ju skall hafva bröllop). Din Laura har jag icke sett sedan det blef bestämt för hennes närmaste framtid, men jag ämnar i höst ackordera in hos henne två små pensionärer (att gå till och från) neml. Mathildas älsta små flickor. Med Mathilda och andra mina stora flickor här står det hjälpligt till, Gudskelåf. Min fröken ser ut som pion i full blomstring. Quidings må bra i Nizza och Quiding säges ha blifvit riktigt fet. Om andra bekanta mera då vi träffas, såsom jag hoppas innan Maj månads slut. Min lilla snälla Piga skall laga en extra-god middag för dig när helst du vill sjänka en dag åt Din

Fredr.

Hälsa hjertl. Thekla. Jag ville så gerna veta huru hon mår och finner sig i sitt nya hem.

1147. Till Fredrika Limnell. Onsdag Middag [22 apr. 1863].

Min Fredrika! Välkommen i Morgon med den lilla Siberiskan! Jag har nu skrifvit till v. Koch och begärt Kathrina till Mondagen d. 4^{de} Maj, då fullmånan lyser i all sin glans. Widén vill sjunga men blott i kyrka. Mankell vill spela men blott i Jakob eller Cathrina; detta har bestämdt mig. Lille Auer få vi mycket tacka, men små systrarne Delapierre draga nog mera folk än han. Få vi

bara kyrkan så få vi nog folk, och Kathrina kyrka få vi troligtvis. Vädret hinner till dess bli vackert om igen. Jag har godtro på den goda sakens goda utgång, och tålmod öfvervinner Surkål!

Fr.

1148. Till Harald Wieselgren.

M^r Fr. Bremer anhåller om några minuters samtal med H^r H. Wieselgren, helst i eftermiddag eller i morgon tidigt! Polen och Polackarne vare hennes ursäkt hos deras unga varmhjertade vän!

Tisdag d. 28^{de} April, 1863

1149. Till P. R. Tersmeden.

Nyss har jag fått veta att Furst Czartoryski, som jag väntat i afton, icke kommer, och då en oväntad familjeangelägenhet just i dag kallar mig från mitt hem, i afton, utbeder jag mig för en annan dag nöjet och äran att få se hos mig Herr P. R. Tersmeden.

Med utmärkt högaktning

Fredrika Bremer

Thorsdag d. 30^{de} April 1863

1150. Till Harald Wieselgren.

Söndag d. 3^{dje} Maj 1863.

Bästa Magister Wieselgren!

Med ledsnad ser jag annonsen om tisdagsConcerten vara så ofullständigt införda i tidningarne, åtminståne i Aft. bladet, och begriper ej huru detta kommer sig, då hela annonsen, jemte program, redan fredags f. m. lemnades af mig till Fru v. Qvanten. Likväl lärer Programmet stått i N. Dagl. Allahanda redan om fredags afton. Jag skall nu försöka laga att Annonsen i sin helhet kommer ut, åt-

minståne i Morgon, och först i Dagbladet till hvars red. jag särskilt skall skriva.

Härmed sänder jag Programmet. Jag skulle tro att om verserna (Frihetsbönen) tryckas på samma blad som Programmet kan man gerna taga ett par skilling för detta hvilka kunna hjälpa att betäcka tryckningskostnaden, på hvilken jag torde få räkning!

Kommer Furst Czartorysky att bevista Concerten ber jag Magister Wieselgren vara god besörja särskilt plats åt honom samt led-saga honom dit. Jag skall tala äfven med Major Myrberg härom.

Med all högaktning

Fredr. Bremer

1151. Till Harald Wieselgren. Mondag afton d. 4^{de} Maj 1863.

Tack för det lilla kortet! Jag har, efter att ha talat med fru v. Qvanten, öfvergifvit tanken att taga betalt för program med verser, emedan det skulle vålla uppehåll vid ingången. Då vi dessutom få tryckningen gratis (hederligt!) så kunna vi dela ut det tryckta äfvenså, ehuru de vackra versarne väl förtjente att få sitt särskilda offer.

I går aftons, på vägen ifrån Kathrina kyrka, var jag inne hos Svanström och Lundqvist. Hos Svanström hade biljetterna haft strykande afsättning äfvenså hos Bonnier; men Lundqvist hade 350 kvar (kl. 8 på afton). Vore det ej bäst att taga ett par hundra af dessa och lemna till Svanström, som förser hela söder, och bör kunna påräkna dubbelt så stor afsättning som de andra? Mycket bra att H^r Wieselgren inbjuder prins Czartoryski samt hans följeslagare på sätt som nämnes! *) Ingången i Choret genom Sakerstigan kommer att hållas öppen, i fall han vill begagna den, äfven som en bänk i Choret hålles ledig för honom och de herrar som följa med honom. Skulle Kungens Norska Stab önska vara på Concerten eller några af de kungligas närmare omgifning, så kunna de begagna samma väg, och finna platser i Choret bevarade åt dem.

Högvederbörligt tillstånd har jag för otta dagar sedan begärt och erhållit (för Concerten) genom De Maré. Det åtföljde petitionen till Kyrkorådet i Kathrina.

*) Men för att träffa fursten hemma läser man behöfva gå tidigt, före nio, om morgonen.

Kyrkvaktarn i Kathrina sade mig att endast 1500 personer (högst) fingo rum att sitta i kyrkan, och att neppeligen öfver 2500 kunde få rum der all som Alls. Jag är helt rädd, efter detta, att vi låtit trycka för många biljetter, och vi få visst icke utdela till säljnings öfver det nämnda antalet!

Kyrkan är präktig; allting tyckes blifva i ordning och bra. Mätte vår Herre gifva oss godt väder.

Hjertlig hälsning och tack för all omtanka!

Med all högaktning
Fredrika Bremer

Ursäkta mitt skrifslarf; kl. är öfver 11 och jag mycket trött!

1152. Till Fredrika Limnell.

[5 maj 1863.]

Tack käraste väninna! Jag skall vara färdig när din vagn kommer. Vi kunna i kyrkan inkomma genom Sakristigan. Selma går med Hanna Blomqvist som jag äfven bjudit. Kunde vi så visst bjuda äfven Solen och den komma!

Nog bjuder jag till!

Nu sitter Prume här och jag måste tala med honom!

Fr.

Tisdag middag.

1153. Till Caroline Frumerie.

Stockholm d 15^{de} Maj 1863

Min lilla Carolina! Nu vill jag ej dröja längre med att tacka dig för ditt bref af d. 12^{te} April, och säga dig litet om mina vändningar. Dessa föra mig allt till Skåne, så som ämnadt är, i Juni månad, och skola äfven föra mig till dig, såsom jag förmodar någon dag i Juli. Men gör dig icke besvär, min goda flicka, med en bostad för mig i ditt hem; det vore alltför besvärligt för dig och litet äfven för mig (som nu mera måste hafva mitt eget rum), utan måste det väl finnas i Ousby något ställe der jag kan bo på några dagar. Och då skola vi se hvarandra alla dagar, antingen hos dig eller hos mig. Den fru, t. ex. hos hvilken du bodt i vinter, skulle hon icke kunna taga

mig i pension på en vecka eller så? Min bok öfver Grekland skall jag hafva med mig och lemna efter mig hos dig. Behöfver du något mera penningar till din bosättning så kan jag äfven då (eller ock nu) stå till tjänst dermed.*) Nog är det bra att du får dig ett hem, ty vid äldre år trifves man dock ej det förutan, och det skall just passa och roa dig att styra och ställa dermed. Och nog skall du göra det treffligt innom bords, måtte blott rum och andra utomrums förhållanden vara treffliga. Roligt skall det bli att se min lilla Carolina i sitt eget lilla hem. Bjuder du mig på middag der så betingar jag mig potatis (i skal) och filbunka, ifall ni ha så delikata saker i ert fattiga Skåne.

Jag ämnar först resa ned till Helsingborg, taga några bad och besöka några ställen i trakten der. Derifrån skall jag skriva vidare om min ankomst till Ousby. För närvarande sträfvar jag med meniskor (i sällskapslivet) och brefskrifning, och söker afbetala gamla skulder; men alltjemnt komma nya. I går aftons hade jag en liten fest för Edvard Carleson och hans unga vackra fästemo Louise Arvidson, ett så lyckligt par som man kan tänka sig. Man skickade härom afton till Quiding ett telegram, förkunnande denna förlofning, som firades för ett par veckor sedan, men se svåger, som man tänkte öfverraska dermed i Nizza, var redan flugen derifrån, utan att säga oss till, hvaröfver vi, slägt et C^o, icke äro litet stötta, under det vi bida på bref, som förklara oss saken. För polackarne ha vi svärmat och larmat och talat, och skrikit och sjungit och skålat och skrålat tills vi blifvit hesa, och nu tiga och stoppa fingrarne i munnen likasom litet flata och förskräckta för storherrn i Peter[s]burg. De som minst skrikit hålla ut med ifvern för den goda saken, och bland dem är jag. Men ack »hvad kan det förslå? Ett ensamt qvinnfolk!» Med polackar har jag en hel del sällskapat, 1^{mo} med prins Czartorisky som är en ganska angenäm sällsapsman, 2^o med en ung adjutant till Öfverste Lapinsky, som — tog mitt hjerta. Mycket bråk och äfven litet tråk (men äfven nöje) har jag haft af att ställa till den der Concerten för polackarne. Och aldrig skall jag ställa till någon concert mera! Lyckad var den och vacker och gaf teml. bra med penningar. Godt att den är öfver. Hilda mår bra och har hjälpt två snälla små pojkar till verlden denna vår. Från föräldrarne till den första, den hon äfven skötte under en månad, fick hon 100 rdr, för N^o 2 mindre, men i alla fall genom båda, den hjälp hon väl behöfde till kläder och bosättning. Hon är glad och belåten med sin verld. Ma-

*) Ditt paket från Paris har jag fått af M^l Simonson och skall äfven medtaga.

thilda är ljus i sinnet i tanken att snart få se sina små, sin far och sina syskon. Min Marie repar sig på Diakonissen men, dess värre, kan jag ej vara glad deråt ty bra blir hon dock aldrig. Nu min lilla Carolina vet jag intet vidare att förtälja utom att jag är och förblir Din gamla vän

Fredr. Bremer.

1154. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 22 Maj 1863.

»Nej, så bra! så likt! så snällt! så roligt!!» Du hör min goda, kära Beata huru ditt lilla conterfej hälsades, först af mig, så af fru-
arne Linnell! Och Ulla menade att porträttet var taget inifrån. Och det tycker jag äfven, och är hjertligen glad att hafva denna goda, karakteristiska likhet af min och så mångas goda, kära vän. Jag tycker, när jag ser derpå, att jag hör dig tala. Jag ville kunna sända dig en lika så god afbild af — någon du vet, men kan det ej än. Af ditt bref tycker jag att du håller på att lefva upp; och kommer blott sommarvärman och vi komma ut ur det sibiriska isbälte som nu håller atmosfären fången, så blir du nog den gamla, ungdomliga, lefnadsfriska Beata åter. Bröllop och fester har du äfven ständigt omkring dig, som ruska upp och lifva sinnet, om än allt i dem icke är solsken. Således i höst, i September skola vi träffas i Stockholm, om vi lefva. Välkommen, goda kära vän, i lust och nöd, välkommen till hvad bäst jag har i mitt hem, och till några fria och fredade samtals-stunder der. Vi skola å ömse sidor söka krya upp oss under sommaren. Jag mår, Gudi lof, ganska bra, men är rätt trött af det dagliga sällskaplif jag måste föra här ehuru inom mitt eget hem och längtar till landet och sällskap med naturen. Åtskilligt godt och interesseväckande kommer med människofrämmandet; men det leder småningom till att man blir liksom främmande för sig sjelf; man får hvarken fråga eller höra sig sjelf. Ännu en tre veckor af detta gäst-lif och jag flyger på ångans vingar söderut, först till ett litet bad vid vestra kusten, sedan innåt Skåne att se några släktingar och gamla vänner. Just icke något Eremitlif det heller; men dermed får jag ej heller tid detta år.

En glad förläfnung har jag nyss varit med om att fira här, neml. min neuveu, Justitierådet Carlesons med Louise Arvidson, en vacker och ädel flicka, den ståtligaste brud en bra och högsinnad man kan önska sig. Detta giftermål gläder mig mycket och alla dem, som

äro de contraherande nära, hvaribland din gunstling Fab. Wrede samt hans goda Aurore. De äro nu flyttade ut på Marieberg; Wachtmeisters till Blekinge; Limnells flytta nästa vecka ut till sitt Jacobsdal eller berg. Alla, som kunna det, tänka på landet. Deremellan tänker man på Polen och Polackarne och suckar och beskärmar sig, hoppas på Gud och Napoleon. Måtte de hjälpa, och snart! Man förebrår sig att njuta lifvet, att vara lycklig i närheten af så stora lidanden, en så ojemn och orättrådig kamp. Men hvad kan man göra? »Ett ensamt qvinnfolk!» Så har fru Svea nyss sagt. Så äfven jag, sedan jag med stor möda lyckats tillvägabrunga en Concert för de sårade fosterlandskämparne. Med dina och mina bekanta här allt väl, utom med min stackars Marie, som aftager småningom. Dock äro hennes plågor nu nästan inga; och det är en välsignad sak. Mathilda Olsen har i dag rest till de sina från hvilka ett mystiskt telegramm kommit med kallelse på henne. Lotten Wennberg går från norr och till söder, och från söder och till norr och dessutom åt alla väderstreck på sina goda värf alltid munter och makalös. Major Myr — — — men nu är mitt papper slut och min tid för detta bref äfven. Således nu blott en hjertlig hälsning och tack till de snälla flickor som låtit taga ditt porträtt såder inifrån, och de omfamning till dig från

Din
Fredrika.

1155. Till Sophie Saxenberg. Thorsdag eft. m. d. 28 Maj 1863.

Goda Sophie! På förmiddagen i dag gjorde jag besök hos din syster; på eftermiddagen kommer jag skriftligen till dig för att bedja dig säga henne, det jag vid min återkomst hem (i dag) erhöll just det, som jag väntat på ett par veckor, hvarföre jag beder henne ingenting skriva till Årsta om det der brefvet till Dalarö, hvilket nu kan dröja på vägen huru länge som helst. Ett par böcker vänta på dig här, hos mig, jemte ett hjertligt välkommen från den gamla tanten

Fr. Bremer

1156. Till Sophie Grafström.

Stockholm d. 2 Juni 1863.

Så förtretligt och så ledsamt att jag åter skulle vara borta då du, kära Sophie, för andra gången sökte mig, och att jag, mer än vanligt upptagen af denna verdens bestyr, icke tog riktigt reda på dagen för din afresa och kom — efter den, kom för sent för att ännu en gång innan du reste få se ditt väna anlete! Jag har svårt att förlåta mig det. Förlåt du, som är ung och god, och kom och visa mig det nästa höst, då du återkommer till Stockholm! Jag sänder dig här en minnesbok, hvars innehåll jag sammanplockat ur svenska folkets stora Ordspråksförråd. Säkert har du hört en saga om en »liten, liten liten Gumma», som bodde i en »liten liten liten stuga» och hade »en liten, liten, liten, liten ko», m. m. s. Jag föreställer mig att denna lilla, lilla lilla bok just skulle passat för hennes bokskåp — i fall hon hade något, hvilket jag aldrig hört. Men att skalden och Prosten Grafströms dotter har ett, är mig visst, och den lilla, lilla boken som var ämnad att upptaga ett rum i hennes kappsäck kommer nu efter, och ber om ett rum på hennes bokhylla, och i hennes goda minne. Jag är förtjust i goda ordspråk, och skulle vilja upplifva dem i Svenska sinnen alltifrån barndomen, hvarföre ock jag utgifvit dessa små böcker; och jag skulle vara tacksam om du ville öka mitt ordspråksförråd med några Norrländska. Din fader skall visst biträda oss dermed, och då skola vi utgifva en ny och tillökad upplaga af den lilla, lilla, lilla boken.

Och nu, tag emot, på det långa afståndet, den hjertliga omfamning som jag velat gifva dig på närmare håll! Och hälsa på det hjertligaste Dina föräldrar från den tillgifna gamla Väninnan

Fr. Bremer.

P. S. Jag reser om ett par dagar till Skåne der jag hos släktingar och vänner skall tillbringa sommaren. I höst hoppas jag att få se dig och Charlotte åter i Stockholm. Lef väl till dess du väna Norrlands-ros!

1157. Till Camille Mondan.

Monsieur!

Vous avez parfaitement raison d'être sur de ma vive sympathie pour la cause polonaise et pour ses braves défenseurs. Mais, moi et mes amies on pris la resolution de consacrer nos secours spécialement aux polonais blessés dans cette terrible guerre, et nous ne devons ni ne pouvons aller au delà. Je crois Monsieur, ou plutôt je vous assure que vous êtes mal renseigné en croyant que les polonais à Malmö vivent de l'argent donné en Suède pour les blessés. Cet argent vient d'autre part. Quand à la petite somme qui a été réalisée par le concert spirituel, à Stockholm au profit des polonais blessés elle vient d'être remise par lettre de change dans les mains des bonnes dames de Cracovie, qui prennent soin des hopitaux.

Comme vous êtes déjà entré en relation avec les Messieurs du Comité polonais de Stockholm, vous n'aurez qu'à leur exprimer le souhait que vous m'avez adressé, pour qu'ils vous seront secourables comme déjà ils l'ont été.

Je joint mes vœux aux vôtres pour le succès des armes françaises et polonaises en pologne!

Stockholm ce 4 Juin 1863.

Fredrika Bremer

1158. Till Hilda Berg.

Stockholm d. 18^{de} Juni 1863.

Tack min snälla Hilda för ditt bref, som uppriktigt gladde mig! Du kunde så väl behöfva denna förfriskning och lefnadsfröjd efter den tunga vintern och före det icke lätta, ansvarsfulla kall, som du denna sommar begynner. Detta blefve kanske outhärdeligt om du icke tog det, såsom ett dig gifvet af Gud, och som du bör vårda såsom en hans tjenarinna. Mätte du, min goda flicka, kunna taga det och vårda det så att du kan bli till en föresyn för andra — hvilket lärer storgligen vara af nöden — och till heder och glädje för dina vänner till hvilka jag räknar mig!

Hjertligen lycka till!

Fredr. Bremer.

P. S. I linnepaketet, som jag lemnar åt min piga för dig är ett omaka st. lakan som är ämnadt att af dig användas till Örongått. Det är bra litet jag kan lemna dig ty mitt linneskåp är redan betydligt medtaget. Jag hoppas att fr^{nan} på Högfors hjälper till din utstyrsel, ty det behöfves så väl.

1159. Till Magnus Lagervall. Stockholm, d. 18^{de} Juni 1863.

Bästa Herr Pastor!

Innelliggande bref från Justitierådet Quiding, innehållande hans betänkligheter samt åsikter öfver anläggningen af en Skolträdgård vid Österhaninge skolhus, anser jag mig böra meddela, innan Herr Prosten och andra goda medborgare i församlingen taga slutliga mått och steg i detta företag. Jag öfverlemnar med allt förtroende till Herrarne att besluta i den saken, och skall alltid vara färdig att erlægga det bidrag till hvilket jag utfäst mig ifall trädgården blir anlaggd.

Med utmärkt högaktning

Fredrika Bremer

1160. Till Harald Wieselgren. Helsingborg d. 11^{te} Juli 1863.

Herr Wieselgrens skrifvelse af d. 27^{de} Juni har jag haft äran emottaga och får derföre mycket tacka. Den mig obegripliga tystnaden från Gr^{nan} Wodzycka är då förklarad; men huru förklara vår Österrikiska ministers beteende?! Om Ni kommer att ännu vidare skriva till Grefvinnan så haf den godheten att nämna huru ledsn jag är att icke ha fått det mig tillämnade brefvet. Jag har just nyss emottagit den Polska fruntimmerskommittens i Krakau qvitto, af hvilket jag här sänder en afskrift, i händelse det skulle vara behöfligt att införa det i tidningarne. Var af den godhet och tala med v. Qvantens derom! Det mig tillsända qvittot är försedt med polska Nationalkommittens insegel. Af fruntimmerskommittén har jag en särskilt skrifvelse i hvilken den bittert klagar öfver Ryssarnas ohyggliga

framfart i landet om hvilken, säger kommittén, »tidningarne endast gifva otydliga föreställningar». Gud hjelpe det olyckliga folket!

I Malmö tänker jag få träffa den unga Poles, om hvars oskuld till det hvarföre han blifvit beskylld, jag varit och är öfvertygad.

Sundet glänser och glindrar i härligaste solsken. Ack! Sverige har fruktar jag, för mycket solsken för att rätt behjerta Polens nöd. Sol-rus är ock ett slags rus, som gör Menniskan sjelfvisk, glömsk af sitt högre Jag!

Dock har Polen här några varma trogna vänner, och bland dessa har jag lärt känna och värdera Er!

Med all högaktning
Fredrika Bremer

1161. Till Trolle Wachtmeister. Köpinge d. 25^{te} Aug. 1863.

Eders Excellens!

För mer än 30 år sedan hade jag den förmån och glädje att vistas några dagar i Edert hem, i Eder närhet; och mången ljusblick och mångt lifvande ord kom till mig då från Eder, som sedan förlfvat innom mig och burit sin frukt. Då var jag ung ännu, nu är jag gammal, men detta minne och minnet af Eder är så ungdomsfriskt, som någonsin innom mig. Det har länge varit min önskan att ännu en gång på jorden få se Eders Excellens, ännu en gång få höra några ord af Eder lefnadsfriska, rika ande, få säga tack och — farväl, tills — i morgon. Nu har jag kommit nära Edert hem; får jag komma dit, ännu en gång komma till Årup och se Eder der? Stanislas Barnekow (född Wrede) önskar att jemte mig aflägga besök hos Eders Excellens; men vi våga och vilja icke göra det innan vi veta om och när det kan vara Eder Excellens lägligt att emottaga oss.

I början af September månad ämna vi båda att inträffa i Christianstad. Men kunde jag här erhålla ett par ord till svar på dessa rader, så vore jag derföre mycket tacksam.

Med sannaste vördnad och
tillgifvenhet
Ödmjukligen
Fredrika Bremer.

1162. Till Trolle Wachtmeister.

Familjefesten
på Årup d. 11^{te} Sept. 1863

Hvarföre samlas på Årup barn, barnabarn och barnabarnsbarn, vänner och fränder från alla håll kring en åldrig familjefader lyckönskande honom och hvarandra?

Hvarföre susa träden i Årups park, i »Sigrids lund», som om de ville säga: »Hell dig fader!»

Hvarföre sänder äfven fremlingen rörd och glad en blick af vördnadsfull hyllning till den Gamle på Årup?

Och hvarföre har håret ännu icke grånat på den gamles, den 81-åriges, hjessa, utan påminner ännu om »ynglingen med lockar af Guld?» Och hvarföre lyser solen ur hans anlet, när han ser på barnen, som han fostrat, på de träd han planterat, när han talar om fordom och nu?

Jo, det är emedan han älskar ljuset, och allt det stora, och äfven det allraminsta som har del deri: emedan han förblifvit trogen sin Ungdoms idealer friheten, sanningen, rättvisan, alla dygder som adla menskligheten, och att de vuxit allt högre i hans hjerta såsom trädet mot himmelen; emedan han är ung alltjemt, af evig, odödlig ungdom.

Derföre samlas kring honom stora och små, unga och gamla och se upp till honom, och glädja sig öfver dagen då han blef född på jorden, och byggde der sitt hem, gästfritt för jordens och himmelens barn: derföre susa träden kring hans boning, »Garribaldträdet» rakt och högt bland dessa (bild af hjelten som står »moraliskt rak») och bringa honom sin hyllning; derföre också fremlingen, som skriver här, och som har Honom att tacka för mer än en värmande väckande ljusstråle, dock mest af allt för det utsägligt dyrbara minnet att nyss på Årup ha sett en åldrig ädling, som oförminskade bevarat sina ynglinga- och mannaålders varma sympathier, en vis hvars vishet är slägt med morgonrodnaden.

Må han länge stå kvar på jorden som »Garribaldträdet» i hans park, en pharus för det yngre släktet, och sedan — lefve han evigt i ljusets boningar i den Evige Faderns hus! Han kan icke annat, ty han har lefvat och verkat för ljuset!

Robellöf d. 11^{te} Sept. 1863.

Fredrika Bremer.

1163. Till Hedlund.

Stockholm d. 1^{ta} Oct. 1863.

Bäste Vän! Då jag känner Dina goda afsigter med afseende på Miss Howitts emottagande i Götheborg tar jag mig friheten sända dig nyss ankomna lilla bref, som signalerar dagen för hennes ankomst samt hennes person. Min bön till dig är nu den, att då hon är kommen, låta mig, p. telegraf, veta precist dagen då jag har att vänta henne i Stockholm. Mycket väl vore ock om hon kunde sättas under någon god chaperon's vård under färden, som kunde säga henne när hon kan få middag, m. m. samt vara hennes tolk när detta behöfves, och bäst om denna chaperon är ett fruntimmer.

Miss Howitt bör taga 1^{ta} Class biljett, ty på andra platsen är obeqvämt och nu rätt kallt att sitta. Hosföljande lilla biljett ber jag må lemnas henne i Götheborg. Till ditt goda hjerta förtror jag den unga Engelskans omhuldande till dess jag kan taga henne om hand. Med hjertligaste hälsningar till Stina

tillgifnast
Fr. Bremer

1164. Till Maximilian Myhrberg.

[1863.]

Jag väntar vännen Bergfalk i afton. Skulle ej Vännen Myrberg äfven vilja komma och jemte Bergfalk dricka the, ännu en gång, hos den gamla väninnan

Fr. Bremer

Fredag d. 2 Oct.

1165. Till Caroline Frumerie.

Stockholm d. 4^{de} Oct. 1863.

Nu måste jag nödvändigt skriva till min lilla Carolina en hjertelig tack för sist i Ousby! Jag har likasom ondt samvete ända tills det är gjordt, då jag nu kommit i mina vinterqvarter och kan säga dig litet smått och godt härifrån. Många ord får jag dock icke

säga, ty jag har många heta jern i elden och det värsta af allt en stor, sjuk och — oförståndig menniska, som jag måste skaffa husrum, sköterska och allt — jag vet icke för huru länge. Du gissar nog att det är den stackars Marie Lindblad, som i full förtviflan flyttat från Diakonissen, der hon höll på att »bli galen» säger hon, för syster Ottalias religionsbråk och försök att omvända henne från ett »djefvulens barn» till ett Guds barn. Visst är att dessa omvändelse-försök icke ha haft en god verkan på Marie som deraf blifvit mycket mindre Guds barn än hon var det förut, utan mycket mera retlig, fordrande och verldslig, och bra mycket bekymmer får jag med henne. Men jag vill tala om gladare saker för dig, och icke förglömmades mig sjelf som mår, Gudi lof, bra och hade efter min goda och glada, fast mot slutet något besvärliga restour *) (emellan Helsingborg och Götheborg) en glad, Julaftons-lik återkomst i mitt hem; ty vid jernvägsstationen mötte mig M^l Wennberg, Hanna Blomqvist (min fröken var på landet) och professor Bergfalk, och i mitt hem var mitt förmaksbord betäckt med bref och paketer och photographieportraitter från nästan alla verdens länder och midt ibland dem en ofantlig Jette-Jerichoros från Jerusalem. Detta goda och kärkomna har emedlertid en afvigside i alla de bref och tacksägelse m. m. som måste skrivas till svar till både bekanta och obekanta.

Odelad glädje skänkte mig emedlertid hvad som kom från min familj vid de lefvande vattnen i Schweits och från mina kära vänner Springs i Amerika (9 portraitter och en större tafla). Mathilda hade jag nästan varit rädd att träffa emedan jag var rädd att höra ledsamt från henne. Men Gud ske låf den fruktan ombyttes i glädje när jag fick höra huru väl det nu, jemförelsevis, stod till för dem. De ha flyttat och fått bra rum, och Olson har så bra med Arbete att han kan sysselsätta två gesäller, och har blifvit duktig i sitt arbete, friskare är han äfven.

Mathilda har ingen piga! bestrider alla syslor sjelf (utom de gröfsta för hvilka hon har en hjälpmadam,) och hinner ändå gravera för sin man, och tycker sig i allt detta nu ha »ett litet himmelrike af lugn och trefnad», ty Olson är vid bättre lynne, och hon känner sig kunna spara in pigan. De små äro friska och duktiga. Susannas ord att hon skulle vilja adoptera en af dem gör nog också litet solsken i hemmet och i Mathildas hjerta; ty mycket och hjertligen tyckte hon om Susanna äfvensom om hennes man och skulle med

*) din lilla stickade tröja N^o 1 frälste helt visst mitt lif tror jag under en nattlig resa i blåst på öppen Diligence. En af de två sednare lyckliggör nu en stackars skollärlarinna i Engelholm.

full trygghet öfverlemna sitt barn i deras händer. M^{lle} Wennberg är sig lik god, glad verksam för sin nästa, trafvar från Norr till söder och från söder till Norr men har fått en åkomma i bröstet som bra mycket oroar mig äfvensom hennes närmaste. Quidings äro raska, och åter i Nizza der de bo »rue de France 36». Jag skall snart skrifva till dem.

Och nu min lilla Carolina måste jag gå med bref på posten sedan till söder och taga rum för Marie och söka planta lite råson i henne som icke blir det lättaste. Adieu min goda flicka hälsa hjertl. fröken (Marie C.) och anmäl äfven min hälsning för Kyrkoherden Sylvans och skrif snart till Din tillgifna gamla väninna

Fr. Bremer.

1166. Till Louise Thomas.

Stockholm. Octobre 1863.

[— — —] Voulez vous maintenant, petite soeur, connaître un peu mes faits et gestes depuis ce printemps, prenez une carte de Suède et regardez tout au Sud, la grande province qui porte le nom de: Skane (ou Skanie) C'est là l'Italie de la Suède; un pays de grande fertilité, de superbes forêts de [—] et de chênes et de jardins magnifiques où murissent, avec les fruits du Nord ceux du Sud, comme des raisins, des mûres, des pêches, abricots etc. C'est aussi un pays riche en vieux châteaux du temps du Moyen-Age, bâtis comme des forteresses, et habités encore par de vieilles familles aristocratiques, en outre par des revenants, ou, au moins par des histoires de revenants qui font peur. Il y a trente ans j'ai habité cette province pendant deux ans et fait force connaissances parmi ses habitans, particulièrement dans ses vieux châteaux. Ce fut aussi en Scanie (ou ma soeur Charlotte s'est mariée) que je rencontraï le philosophe chrétien dont la conversation et l'enseignement fit époque dans ma vie intérieure en ouvrant les yeux de mon esprit et m'apprenant à voir. Ehl bien, cet homme depuis vingt ans pasteur d'une grande et riche cure dans cette partie de la Suède, je voulais le revoir encore une fois, causer encore une fois tranquillement et pleinement de la mort, de la résurrection et de la vie future, considérées selon les données de la Révélation en Christ et selon les données de l'esprit humain et les découvertes de la science moderne; je voulais m'expliquer devant lui et avec lui sur mes vues particulières et laisser son esprit profond et critique revoir mes vues et m'aider à les vérifier. Car, plus je me sens approcher de mon dernier voyage, plus ces questions se serrent autour de moi et me pressent de reconnaître ce qu'il a plu à Dieu de me faire comprendre et concevoir en ces choses. D'ailleurs je voulais cette conversation comme une bonne et belle fin de roman de nos vies et de nos relations depuis trente ans. Et cette grâce me fut faite. Durant près de trois semaines que j'ai passées

près de cet ami, tous les matins dans sa bibliothèque nous avons causé posément et longuement de ces choses si intéressantes et si grandes; et maintenant seule et dans la tranquillité de mon foyer je digérerai ces fruits de mon été. Un autre but de mon voyage était d'apprendre à mieux connaître les beautés naturelles (très peu connues encore) de cette partie de mon pays, et de revoir plusieurs personnes que j'avais vues et qui, d'une manière ou de l'autre m'avaient intéressée lors de ma première visite en Scanie. Je commençai ma première campagne Scanienne par des bains à Helsingborg, petite ville sur la côte d'ouest de la Suède, située sur le Sund, passage entre la Suède et le Danemark, et, après le Bosphore assurément un des plus beaux sites de la terre. J'étais sûre de passer en Scanie un temps très intéressant, mais ce que je n'avais pas prévu, c'est la fête que l'on me fit d'un bout de la Scanie à l'autre et qui remplit ma vie de visites, de manoir en manoir, et d'une vie de société, de courses et de fêtes qui, bien que charmante et sous tous les rapports intéressante m'empêcha de penser à autre chose qu'à la vie du jour et du moment. Revenue au logis avec ma riche moisson d'été, je trouvai ma table couverte de lettres et de paquets de presque toutes les parties du monde, vieux et nouveau. Parmi les présents est une magnifique rose de Jéricho. — Chère petite soeur, si je te le dis, c'est parce que tu es ma petite soeur, et puis, parce que tu comprendras que, ce qui d'un côté est flatteur et aimant, d'un autre est assez fatigant, car, que de lettres, que de compliments à écrire! et puis mais assez ici de ces affaires. Cependant, je ne puis assez te dire combien cette visite en photographie de ma chère famille des Eaux-vivantes de Suisse me fut et m'est chère, ainsi que celle de ma famille du nouveau monde, les Spring dont le nom (printemps) exprime si bien le caractère. Ce sont de ces visites qui illuminent le foyer et portent la lumière dans le coeur, bien que ces chères images ne soient pourtant que des ombres. — J'écris ma Louise, au milieu d'un grand nombre d'affaires dont quelques sont bien tristes, d'autres réjouissantes; d'un côté, je vois arriver un cercueil précédé de longues souffrances; d'un autre une grande noce, toutes deux dans ma famille. Mon foyer recevra sous peu, une addition dans la personne d'une jeune Anglaise, fille de ma traductrice Anglaise (M^{me} Howitt) qui doit entrer dans notre Séminaire comme élève pour étudier la langue et la littérature suédoises. Tout cela et bien d'autres choses encore remplira bien mon hiver. Le temps que je dispose pour moi sera donné à quelques études, et à la composition de mon dernier roman.

Tout va encore bien en Suède, le pays prospère et la nation entre à pleines voiles dans ses réformes et développements intérieurs, qui tendent à augmenter l'influence et la responsabilité de chaque membre de la société en chaque partie du pays où il demeure; les femmes n'en sont point exemptes ce qui me réjouit grandement. — L'Amérique et la Pologne sont en ce moment mes grands intérêts politiques, ah! il ne me manque pas des intérêts grands et petits; ce qui me manque, c'est le pouvoir de faire ce que je voudrais pour amoindrir les souffrances, pour faire marcher la cause de l'humanité. Mais Dieu connaît bien son temps et ses moyens. Chère soeur il faut que je te quitte pour d'autres lettres à écrire. La prochaine fois que je t'écrirai qui ne tardera pas si longtemps, j'écrirai aussi à ta belle soeur, je n'ai pas le temps aujourd'hui; et j'aimerais

pouvoir lui parler du livre qu'elle m'a envoyé, comme je ne puis pas avant de l'avoir lu. Ainsi adieu ma chérie; salue bien tendrement nos amis communs, et embrasse tes petits garçons de la part de ta vieille amie

Fredrika Bremer.

1167. Till Tersmeden.

Onsdag d. 4^{de} Nov. 1868.

Herr Kungl. Sekr. Tersmeden.

Ett litet fruntimmer, ännu ungt, kommer att anmäla sig, en af dessa dagar, hos Er, med en bok i sin hand, och med bön till Er att genomögnå den, m. m. Jag har, upprepade gånger, sagt den beskedliga och välmenande förf. mitt uppriktiga omdöme om hennes bok: Neckrosen. Men då hon har sin Neckros alltförklar att kunna eller vilja rätta sig efter blott en persons åsigt om den; har jag, på hennes enträgna begäran samtyckt att bedja Er, på hvars litterära omdöme och hjertas godhet hon, likasom jag, litar, gifva några ögonblick af Er tid åt hennes arbete. Jag skulle dock icke ha gjort det om jag ej varit fullt säker om att mycket få minuter af den tid skall behövas för att låta Er bedömma arbetets halt och författarinnans förmåga; samt öfvertygad om att Ni då skall med godhet och uppriktighet säga henne Er mening. Och om detta uppriktiga ord har jag, å era vägnar vågat försäkra henne, men ej om något vidare.

Detta är nog icke första gången — och blir väl ej heller den sista — som Ni hemsökes af nybegynnare på litteraturens bana, som begära råd och dåd af Er till förmån för sina arbeten. Och då jag väl vet huru tålmodspröfvande detta är, så är det ej utan motvilja som jag gått in på att, äfven jag, om än i en annans interesse, nu sålunda pröfva Ert tålmod, men den ensamma flickan kunde jag ej neka. Ursäkta mig och ursäkta henne, och hennes — Neckros!

Med utmärkt högaktning

Fredr. Bremer

1168. Till Caroline Frumerie. Stockholm d. 12^{te} Nov. 1863.

Två personer i hufvudstaden Stockholm undra mycket huru det månne stå till med Carolina Frumerie! Dessa personer äro Hilda Berg och undertecknad. Hilda, som drack the med mig en afton, för omkring 14 dagar sedan fruktar att icke hennes bref kommit riktigt fram till Ousby och är helt ängslig öfver att ej på så mycket lång tid ha fått höra något från dig. Jag tycker också att det är onaturligt längesedan jag hade bref och börjar äfven fundera på om Elmhult och Ousby ännu hysa några Snapphanar, som kunde snappa bort posten, eller vissa bref derur. Få nu se om detta bref hemtar oss något lifstecken från vår lilla vän der borta bland »les naturels du pays» på Skånska och Småländska gränsen.

Jag ville äfven säga dig att min stackars Marie, om hvilken jag i mitt sednaste bref skref så oroligt och kanske litet orättvist, nu fått ro för sin stackars, sjuka kropp, som nu hvilar i Kathrina kyrkogård. Hennes själ hade fått ro dessförinnan, ty när hon kom i ett godt hem, som jag var lycklig nog att finna åt henne, och blef i frid för omvändelseförsöken till att blifva »ett Guds barn», så blef hon samma goda Guds barn, som hon förr var, fromsint, hjertlig och tacksam, nöjd med allt, som man gjorde för henne, och nöjd med att lefva och med att dö såsom vår Herre det ville.

En häftig diarrhé gjorde på några dygn slut på hennes lif. Hennes dödsberedelse var riktigt vacker, from, fridfull och hoppfull, hennes död utan alla plågor, och Gud vare tack att hon så fick sluta, den goda, tillgifna tjenarinnan!

Hilda skulle roa dig att se; hon har »Gummat» sig (jag hoppas du förstår det vackra uttrycket!) på märkvärdigt vis, och har en hedervärd erfaren matronas min och fasoner; och det kan ej mer falla någon in att i henne se en ung flicka. Mycket nöjd »mer än nöjd» är hon med sin lefnadsställning för närvarande, och vida mer än hon trodde sig skola blifva det. Jag har icke ännu varit hos henne, men M^l Wennberg har varit det, och säger att hon har det bra ställt för sig. Jag har nu i ordning fyra taflor, som skola pryda hennes rum, hvaribland tre tillhöra min lilla Carolina.

Frumeries har jag nyss haft bref ifrån. Pensionsansökan är afgifven. Jag har skrivit till Finans-ministern, och gjort visit till en gammal ExpeditionsSekreterare, allt för att få pensionen något tillökad. Få nu se hur det lyckas.

Hos Olsens är det ännu ej riktigt färdigt. Men när de få det färdigt i deras nya lilla våning, i Ålands gränd, så blir det nog bra. Mathilda har haft förskräckligt besvärligt och bråkigt hela denna tid, men är dock frisk och vid godt mod, ty det ser ut som hennes Man och hon skulle i vinter få mycket arbete.

Jag har fått till mig en liten snäll Engelska, som lyser upp mitt hem med sitt vänliga ansigte och sitt glada lynne. Det är en ung Miss Howitt, som skall gå igenom vårt Seminarium här, för att grundligen lära sig Svenska språket. Hon bor i nedra våningen, men tar sina mål hos mig, och tillbringar hos mig aftnarne. Det är en älsklig [— — —]

Hvilken förfärlig händelse med Warbergs brand!

1169. Till Hedlund.

Stockholm d. 13^{de} Nov. 1863.

Om jag icke visste att Sven Hedlund är en af de minst döfva personer på jorden för andras betryck, så skulle jag ej här på nytt komma och tala för en stackars döf yngling, som storligen behöfver litet arbete litet hopp och lefnadsglädje! Ej heller skulle jag göra det om jag ej visste att den döfve ynglingen fullkomligt är förtjent deraf både som karaktär och som förmåga. Till den unge Hr Dock (i Engelholm,) som nyss skrifvit till mig med förfrågan om jag ej kunde ge honom anvisning på någon för honom passande sysselsättning, har jag svarat: »Skrif till Hedlund i Götheborg (utgifvaren af Handels och Sjöfarts tidn.) säg honom hvad Ni kan och visa honom prof på er förmåga som skriftställare, och jag tror att han skall vilja och kunna framdeles gifva Er arbete för sin tidning. Och jag skall skrifva och bereda honom på Ert bref.»

Detta gör jag nu, och beder Er hjertligen att gifva ynglingen gehör, och någon uppmärksamhet. Med ett ganska godt utseende, lifligt, gladt och meddelsamt lynne har hans olycka, som stängde hans bana just som han skulle taga den filosofiska graden, äfven stängt honom från det yttre sällskapslifvet; men han tyckes meddetsamma ha vunnit en stor utveckling innåt, och har stor fröjd af vetenskapliga och litterära sysselsättningar. Han är kunnig i både äldre och nyare språk, skrifver rätt väl både prosa och vers; och hvad som synes mig särskilt utmärkande hos honom är hans goda vett och friska blick på lifvet och tingen. Han är exemplarisk i sitt lif

och sin flit, och sin kärlek till allt godt och skönt. Stackars Gosse! dermed och med renskrifning, reparerande af gamla taflor o. s. v. kommer han dock ej långt ur sin lekamligen och andligen torftiga belägenhet. Han längtar af hela sin själ till någon befattning som kunde nära honom i båda afseenden. Min bön för honom är nu: Uppmärksamma honom något, och hvad han kan prestera! Ditt eget hjerta skall sedan föra dig att om han kan användas så väl som någon annan, använda honom framför någon annan, som kunde med friska krafter och sinnen använda sig på annat sätt. Gif den döfve åtminståne något hopp, någon utsigt, redan detta är närande, och kunde du gifva någon sysselsättning — hvad det vore godt! — —

Lilla Miss Howitt hälsar så mycket, mycket, och tackar för sist i Götheborg. Hon har oroat sig litet öfver att ha kostat sin vänliga beskyddare »den der telegraf-depeschen». Men jag har tröstat henne dermed att hon i sommar eller höst kunde få tillfälle att afbördä den skulden. Hon är en allrakäraste flicka och intager alla här genom sin hjertegodhet, sin glädtighet, sina qvicka infall och sin lustiga svenska. I mitt hem är hon en ny solstråle. Jag har nyss fått en Jette-Jericho-ros från Jerusalem och gläder mig åt att få framdeles plantera den i Götheborgs Museum. Nu nog för i dag, och de hjerteligaste hälsningar från den gamla väninnan

Fr. Bremer

Om Postdirektör Amén träffas beder jag hjertl. hälsa. Jag skall med första skrifva till honom och sända — hvad han vet!

1170. Till Fredrika Limnell. Mondag Morgon [7 dec. 1863].

Detta blott som inträdeskort för den stackars halfblinda M^r Holmgren!

Ju mera jag tänker på din proposit. om Beskow ju mer tycker jag om den, neml. om han ställes i spetsen, som beskyddare af hela företaget. Säg åt M^r Fr. min Fredrika, att jag skall åtaga mig tala med honom derom; men jag måste derföre hafva i handom handlingarne, både min och hennes prospekter så att han kan se för sig alla in ö utsigter i affären.

En hjertelig God morgon!

P. S.

Jag har fyra biljetter till Rikssalen för i morgon. Skulle du och din man vilja hafva tvenne, och göra sällskap dit med mig och Miss Howitt? Hon kommer omkr. kl. 1, till dig för att göra visit, och får då svar. Billjetter skall jag sednare sända. N. B. Om — — —
En hjertlig god Morgon!

Fr. B.

1171. Till Fredrik Theodor Berg. Onsdag d. 23 Dec. 1863.

Herr Medecinal-rådet Berg!

Jag är hjertl. ledsen att den bouppteckningsaffären skall förorsaka Er vidare besvär eller omtanka! Pigan Sophia Larsson (Enkan Lindblads syster) har nog icke kunnat komma till staden för sitt herrskaps skull och Julsysslorna på landet. Men jag skall skriva till henne så fort jag fått tala några ord med H^{re} Medecinalrådet, hvilket, som jag hoppas, kan bli på en af de stundande helgdagarna då jag ämnar mig till Söder. Jag ville äfven fråga om jag redan nu kan ha rätt att disponera öfver den afidnas soffa och skänk, hvilka jag emot bouppteckningspriset ville aflåta till två personer som bedt mig derom. Soffan neml. till en fattig Målarhustru (Fru Sjöväng) hvars barn nu ligga på golfvet, och som var mycket snäll mot Marie under hennes långa sjukdom, skänken till en ung barnmorska (M^l Berg) som utan betalning skötte och hjälpte henne vid ett par tillfällen. Detta hoppas jag få veta andag eller tredjedag Jul.

Högaktning och tacksamhet

Fr. Bremer

1172. Till Karin Lagervall f. Wagner. Stockholm d. 24^{de} Dec. 1863.

Goda Fru Lagervall!

Tacksam för det vänliga brefvet gör det mig ondt att icke kunna besvara det med någon hugnelig underättelse. Tidningarnes uppgift att jag skulle vara i spetsen för företaget med renskrifnings-byrån är grundad på en villfarelse. Det är icke jag utan redaktionen för tidskriften »läsning i Hemmet» som står i spetsen för detta företag. Hvad jag vet derom är att det icke kommer i gång förrän på ny-

året i fall man då lyckats att få något passande rum för byrån, *) samt att för det första arbete icke kommer att lemnas åt andra än dem som redan ha öfning och vitsordad skicklighet som renskrifver-skor. Nybörjarinnor i yrket antagas ej utom som elever de der få sitta på byrån och skriva utan betalning intill dess de hunnit erforderlig skicklighet. Saken är icke så lätt som man tror, och fordrar mer än vanlig snabbhet och säkerhet i uppfattning samt raskhet och tydlighet i handskrift; och för att företaget må vinna kredit får det till börja med icke tänka på välgörenhet mot behöfvande, utan endast på duglighet.

Det gläder mig att höra om de goda anstalter som vi få i Österhaninge till fromma för både stora och små. För de sednare, i skolan, har jag en årgång af Linnea och ett par andra barnskrifter med hvilka jag gerna ville öka skolans lilla boksamling.

Hjertliga hälsningar till Pastor Lagervall samt tillönskan af en glad Jul och ett godt nytt år för honom och hans hus!

Vänskapl. ö högaktningsfullt

Fr. Bremer

1173. Till Lotten Wennberg.

Stockholm 24 Dec. 1863.

Högädla, välgörande Mamsell!!!

Som jag hört sägas att Mamsell nitälskar för alla skröpliga eller på annat vis meriterade gummor, får jag ödmjukast anhålla att Mamsell skaffar mig plats på Dronninghuset med fri ved och ljus, och Kaffe med två simlor till alla mornar, samt pension i någon fond, så stor som fås kan, för mina många meriters och behofvers skull. Och som jag är viss på att Mamsell snart skall förskaffa mig detta så att jag kan lägga ned min vandringsstaf och slå mig ned i ro, ber jag högädla Mamsell hålla till godo denna min staf, som nu dessutom blifvit mig för tung, såsom ett minne af min tacksamhet för det välborna Mamsell hädanefter vill vara mitt och mina lika meriterade likars förnämsta stöd och staf. Tecknar

en ödmjuk tjenarinna

Anna, Maria, Christina, Kathrina, Brita, Petronella Legio.

*) då saken kommer att tillkännagifvas i tidningarne

1174. Till Fredrika Limnell.

Juldags morgon. 1863.

Min Fredrika! Huru öfveraskad och rörd blef jag ej i går aftons af dig, du goda, kära, varmhjertade väninna! Varmare omfadt till själ och kropp har jag alldrig känt mig. Jag säger icke tack men jag ville omfamna dig, så der — innerligen, intill hjertat, och skall äfven passa på första, bästa tillfälle. Och derföre måste jag hafva en afton snart, ensam med dig såsom förr, ty jag måste hafva litet mera reda på några uttryck som gjorde mig ondt att höra, och som nu skymma för mig din himmel. En afton i kommande vecka hvilken som helst (utom Onsdagen) — får jag det icke?

Men först vill jag bedja dig med make och Svärmoder och Wilhelm komma till mig om Mondag afton. Mina flickor Stephan Poles och Eneroth samt M^r Tagast finner du här. Om vi ej träffas i dag N^o 7 Luntmakargatan, och jag icke får något svar på detta, så får jag ju taga för gifvet att du och de dina komma!

Mina flickor äro i Julottan. Jag väntar dem nu hem till fruckost. God morgon kära lilla Fredrika!

Din

F. B.

1175. Till Fredrika Limnell. Söndag morgon d. 27^{de} Dec. 1863.

Något misstag min Fredrika, har på något håll ägt rum i anseende till min bjudning, enligt din betjents budskap, ty det var icke som i dag utan som i morgon (mondag) afton, som jag önskade få se dig och de dina. Men nu har Eolus, eller den som råder för väder och vind satt bom derför, genom att sända mig en heshet som gör mig stum. Jag måste derföre uppskjuta se mina vänner tills jag (som jag hoppas rätt snart) kan säga dem ett ljudeligt välkommen! Emedlertid, goda väninna, är angeläget att i morgon och i öfvermorgon låta utgå kallelse till vår direktionssammankomst om Onsdag d. 30^{de}. Den får ju bli hos dig och vid vanl. tid kl. 12 middagen?!

Hvar dag, ö mer än en gång om dagen, går jag och ser på min Jul-drägt och fröjdar mig åt det gyllne Solljus, som så underbarligen är inväft i den och dess djupa, sköna mening. Den talar för

mig om det hjerta som klädt sig i den för att dermed kläda mig, den talar till mig om fordna dagars lif i de gyllne skogarne på Hudsons stränder, — den talar till mig om min ålders afton; den är mig en ljus och skön prophetia — Gud signe min Fredrika för den!

Din
F. B.

Kan jag med budet återfå Maine de Birans bok?

1176. Till Berg.

[Dec. 1863.]

Målarfrun Sjöväng (Hökens gata! N^o 8) blef mycket glad åt att få låna Maries soffa, tills vidare, ty hon har nu sin blinda flicka hemma, och, hon och de andra barnen ligga på golfvet. Disken tillhörig den afidna är af Ek, med fyra lådor, ganska duktig, och torde nog vara värd sina 8 till 10 rdr skulle jag tro. Den står i sjövängs kök. Troligtvis kommer hustrun snart för att afhemta soffan, och får jag anhålla det Herr Medecinalrådet enl. vår öfverenskommelse vill hafva godheten låta henne få densamma.

Högaktningsfullt ö tacksaml.

Fredr. Bremer

1177. Till Böklin.

Stockholm 31 Decem. 1863.

Detta är årets sista dag! Och i dag, käre, trofaste vän, kastar väl du en mer än vanligt allvarlig och äfven sorgsen blick på det flydda året, som för första gången förde uti ditt hus den hemlighetsfulla gästen döden, och tog med sig derur dess hjerta, den älskande makan och modern! Och sedan dina Jularbeten för kyrka och församling äro öfverständna och du får vara mera i ro, lyssnar väl du frågande, liksom jag så mången en gång, till — tystnaden efter den döda! O! skall du icke, äfven såsom jag, känna det så underligt, obegripligt, så smärtsamt och äfven hemskt att ingen förnimmelse, intet det minsta lilla tecken af den afidna röjer för oss att hon lefver, att hon älskar och är oss nära såsom förr fastän hon lemnat sin skröpliga hydda? Lycklig du om denna förunderliga stumhet af hädangångna, med oss i anda och sanning djupt förenade väsen, icke

skrämmar upp några i själens djup gömda nattfåglar, som i sådana stunder gerna flaxa omkring oss med tviflets evinnerliga hviskande fråga: »hvad är sanning?» Lycklig du om din Christeliga tro och öfvertygelse låter dig ostörd af dessa med andens klarblick se och omfatta det för vår lekamliga tillvarelse fördolda, — den personliga, individuella andens fortvarande tillvaro i hela dess verklighet och innerlighet! Derom talade du, kanske, i din predikan, den der Söndagen efter din goda makas bortgång — den der predikan som ju liten Sigrid låter mig få del af?!.. En högre naturforskning än den, som sysselsätter vår tid borde bära sin fackla i den dunkla region der själ och kropp förenas och åtskiljas, och söka sprida något ljus öfver lifvets och dödens Mysterier. Den kunde kanske äfven bidraga att förklara hvarföre lekamligheten skall i döden vara så mäktig att stänga själarne från all förnimbar gemenskap, allt yttrande till hvarandra. Döden, så naturlig för min tanke, såsom form för öfvergång och ny utveckling, synes mig ett högst onaturligt fenomen just i dess mörker, i skranken som den sätter emellan själarnes samlif.

Slutet af det gamla året har, åtminståne i Stockholm, icke varit gynnsamt för betraktelser vända till det inre och individuella lifvet. Det yttre, det politiska har antagit en så hotande och stormdiger karakter att vi dagligen påkallas att sysselsätta oss dermed, och just nu äro nyheterna från Dannemark och Tyskland sådana att vi nästan vänta oss att se Ny-året komma med »krig och blodig klädnad». Det stackars lilla Dannemark får pligta för en del småaktiga och öfvermodiga tilltag med Schleswig Holstein genom hotet att uppslukas af det hungriga och nu uppretade Tyskland. Och hotet står i denna stund förfärligt nära att bryta lös i handling. Men England Frankrike och Vi skola ej kunna tillåta Tyskland att få mer än en högst en Munsbit, — — Holstein! Vid Eidern måste vi ställa oss vid Dannmarks sida. Kungen, Manderström, ständer och studenter äro alla ense härom.

Nyårsdagen 1864! Gud gifve dig glädje, åt dig och de dina på detta och följande år! Blifve Er sorg allt ljusare, allt rikare på de frukter, som sammanbinda jorden med himmelen. Den sista tjänst, som kära bortgångna göra oss är att de lösa oss ifrån det jordiska hemmet, hjälpa oss, så tillsägandes, att flytta derifrån och — dit der de gått förut. Hoppet att förenas med dem gör oss något mera hemmastadda i det hemlighetsfulla bortom. Mer än en gång, på sednare tid, har i drömmen min mest älskade, mest änglalika syster kommit till mig i underbart sköna och ljufva uppenbarelser.

I dag är frisk, härlig vinter, marken hvit af nyfallen snö, jorden helgdagsklädd och sollyst; folket stimmar i och ur kyrkorna och på Nyårsbesök, och slädorna flyga muntert bjellrande från gata till gata. Det är riktigt festligt. Jag har sutit hemma, emottagit nyårsbesök, läst och skrivit litet. Min sednaste läsning af interesse på gamla året har varit fransosen, M^r Renans beryktade, berömda och tadelade bok: Jesu lefnad, och jag har af den haft mera nöje än jag trodde mig få det. Må man säga emot Renans arbete hvad man vill, han har dock framhållit det påtagligt verkliga i Jesu historia, och det egendomliga i hans menskliga personlighet på ett sätt som måste draga till dem uppmärksamhet och djupare interesse af otaliga människor, som hittills icke förstått dem, eller icke ansett dem kunna uthärda att betraktas på närmare håll. Och om människorna blott komma till Jesus, blott med något allvar betrakta honom och hans Evangelium så sörjer han nog sjelf för att de icke länge kunna stadna vid Renans Christus, om ock denne har några verkliga och härliga drag af likhet med Originalen. Renans godtycke och inconsequens under behandlingen af frälsarens historia, hans sätt att utan högre kritik kasta öfver bord allt som generar honom i Jesu ord och historia för den fantastiska religiösa heros som han (Renan) vill se i honom, äro så öppendagliga och ohöljda att de icke kunna undgå någon alldrig så litet tänkande och bekant med den h. Skrift; äfvenså tyckes mig att Renans lillepyttiska gestalt och försök att till vanlig Mensko-höjd neddraga Jetten, som han åtagit sig att porträttera böra frappa hvarje allvarlig betraktare såsom misslyckade, äfven i förhållande till de mått och medgifvanden af hans Naturs storhet, som Renan sjelf på flera ställen uttalat. Emedlertid är, efter Renans bok, den Straussiska ståndpunkten helt visst öfvervunnen, men den gamla Orthodoxa af Biblens inspiration (neml. den bokstafliga) gjord likaså ohållbar. För att komma till Jesu lefnads verkliga sanning, och hela förståndet af det verk han utfört och utför måste man härefter fatta posto in den högre kritik om hvilken jag sednast några gånger talat med dig under ordande i kyrkliga ämnen. Här några satser ur slutkapitlet af Renans verk:

»Jesu väsendtliga verk bestod deri att han omkring sig samlade en lärjungekrets, af hvilken han vann en tillgifvenhet utan gränser och i hvars sköte han nedlade fröet till sin lära. Att hafva förstått göra sig älskad till den grad att man efter hans död icke upphörde att älska honom detta var Jesu mästerverk. — Hans lära var så föga dogmatisk att han alldrig påtänkte att skriva densamma. Man blef hans lärjunge icke genom att tro det eller det, utan genom att fästa sig vid hans person och älska honom. Jesus är ingen stiftare af

dogmer; men han är den som i verlden inplantat en ny anda. — Guds rike sådant vi fatta det, skiljer sig ansenligt från den öfvernaturliga uppenbarelse hvilken af de första Christna väntades i himmelens sky. Men det sinnelag som Jesus infört i verlden det är också vårt. Hans fullständiga idéalism är högsta rättesnöret för det dygdiga det från verlden frigjorda lifvet. — Han var den första som utropade andens kungadöme. — Den sanna religionens grundläggning är onekligen hans verk. Efter honom behöfva vi ej annat än utveckla henne och göra henne rik på frukter.» — — —

»Christendom» har sålunda blifvit i det närmaste synonymt med »religion». Allt som göres på sidan om den stora den goda Christna traditionen kan icke bära frukter. Jesus har bland Menniskosläggat grundlaggt religionen, likasom Sokrates filosofien, likasom Aristoteles vettenskapen. Det fanns filosofi före Sokrates och vetenskap före Aristoteles. Efter Sokrates och Aristoteles hafva filosofien och vettenskapen gjort omätliga framsteg; men allt har blifvit byggt på den af dem lagda grundvalen. Likaså hade före Jesus den religiösa tanken genomgått talrika revolutioner; efter Jesus har hon gjort stora eröfringar; men man har ändock icke, och man skall icke skiljas från det af Jesus skapade väsendtliga begreppet; han har för alla tider fixerat den rena kultens idé. Jesu religion är i denna betydelse icke begränsad. Kyrkan har haft sina Epocher och sina faser; hon har slutit sig in inom symbola, som icke haft eller icke skola hafva mer än sin tid; Jesus har grundlagt den absoluta religionen som ingenting utesluter, ingenting determinerar om icke sinnelaget. — Huru än dogmen må bli ombildad skall Jesus ändock i religionen förblifva skaparn af det rena sinnelaget; hans Bergspredikan skall aldrig bli öfverträffad. — — — I detta hänseende äro vi Christna, till och med när vi tänka olika i nästan alla före oss uppställda punkter af den christna traditionen.

Ingen revolution skall, med hänseende till religionen, kunna skilja oss från den stora intellektuella och sedliga bana, vid hvars begynnelse namnet Jesus strålar. — Jesus är den högsta bland dessa pelare, som visa människan hvarifrån hon kommit och hvart hon bör sträfvat. Allt det, som finnes godt och upphöjdt i vår natur har sammanfattadt sig i honom. etc. etc.

Naturligtvis förkastar R. allt det mirakulösa och som han kallar det legendariska i Jesu historia, allt öfvernaturligt, äfvensom alla dogmer och läror som grunda sig på detta. Att menskligheten har några andra behof än det af ett sedligt ideal som lyser upp dess väg öfver jorden synes han icke ha en aning om.

I de kritiker jag sett öfver arbetet har jag ännu ej sett någon

som besekrat dess dels grundade dels grundlösa anfall på kyrkans lära och ingifvelsen i den h. Skrift, genom att angifva en högre ståndpunkt för den fria filosofiska granskningen än Renans. En af Schweitsaren E. de Pressencé i »revue Chretienne» är dock rik på några stora blickar under jemförelsen af Kyrkans lära om Christus och Renans.

Den yttre politiken drager i denna stund alla blickar till Eidern der väl det långa grälet emellan Dannemark och Tyskland om Schleisvig-Holstein väl slutligen skall afgöras. Vi här äro alla för Dannemark till — Eidern, hoppas på England och känna oss beredda att förena oss dermed i att bistå Dannemark om Tysklands hunger och roflust skulle drifva det att med våld vilja rycka till sig Schleesvig. Men derom har jag ju redan skrivit. Hvar dag vänta vi se frågan för fred eller krig bestämna sig, och vi sluka, med ögonen, telegrammerna som posterna medföra. Emedlertid glömmer man Polen eller skjuter undan tanken på dess öde och låter Ryssland i ro utföra sitt politiska mord på dess folk. Intet rike synes mig i denna tid spela en sämre rol än England, — der sjelfviskheten synes ha qväft all heroism och philantropi, all högre politik. Polen synes dock beslutet att till det yttersta fortsätta sin frihetskamp och hoppas alltjemt på Napoleon och våren. I Amerika ljusna utsigterna för den stora stridens utgång. Unionisterna gå framåt och bli alltmer eniga under det slafveriet viker och visar sig allt mera som det hvilket skall afskaffas på den nya verdens jord, och dermed gifva den blodiga striden sin förklaring och segerkrona. Vårt folk står ännu som det lyckligaste af jordens folk; få se huru länge. Vore vi litet mindre skuldsatte skulle det vara ändå bättre!

Jag har ingenting frambringat denna höst utom ett par små barnhistorier som jag skall skicka dig med posten, så snart jag får den första mig tillsänd neml. »Brattingsborgs penningar». Mitt något förstorade hushåll — jag har i vinter två unga fruntimmer som döttrar i mitt hem, — och den mängd in och utländska bref som jag måste besvara göra mig det omöjligt att egna mig åt något större arbete. Det »originalarbete» som Helsingborgsposten sagt mig skola skriva för dess följetong är en humbug grundad på mitt löfte till dess red. om en liten art. öfver skolan för döfstumma på Ön Hven. Och nu lef väl käre gode vän. Snart tänker väl du med ett bref på din gamla väninna

Fr. Bremer.

1178. Till Tersmeden.

Mercredi ce 6 Janv. 1864

à M^r P. R. Tersmeden.

Permettez moi mon ch^{er} Monsieur de vous presenter par ces lignes, mon jeune ami Stephane Poles qui lui même aura l'honneur de vous exposer les motifs de sa visite aujourd'hui. Si vous êtes libre de tout engagement demain soir vous me ferez grand plaisir en voulant bien accepter une tasse de the chez moi, en tout petit comité comme vous savez que je l'aime!

Avec haute consideration

Fredrika Bremer

1179. Till Ameen.

Stockholm d. 8^{de} Jan. 1864.

När man kommer på nyårs-besök till goda vänner brukar man ju få vänlig tillgift för små skulder och försummelse, som man åsamkat sig under det gamla?! Så åtminstone fann jag bruket vara i den nya världen. Låt mig i dag äfven finna det hos oss och hos de goda vänner, som jag nu kommer till på min pennas vinge! Må de ursäkta mitt långa dröjsmål att skriva, och vänligen emottaga min hjertliga tack för sist, för all godhet och gästfrihet när vi sist träffades, och mina hjertliga önskningar för ett godt nytt år!!

Jag har länge önskat skriva men haft så mycket upptagande för tid och tankar allt sedan min återkomst till Stockholm! Sednast upptogs jag af — läsningen af en bok, och fick det i hågen att sluta den läsningen innan jag skref till H^r Amén. Ty vi hade sist i Götheborg i anledning af den boken begynnadt ett samtal, som i brist af tid och tillfälle att föra det vidare, stannade vid begynnelsen, och jag ville gerna nu tillägga, några ord åtminstone, för att tydliggöra min mening. Jag begynte också ett bref, som nu ligger halffärdigt på mitt skrifbord emedan de der »några orden» blefvo allt för många, och att jag vet att skriftliga afhandlingar i dessa ämnen sällan äro välkomna. Blott så mycket skall jag därför säga om Renans arbete: Jesu lefnad, att det gjort mig mera nöje än jag väntade mig deraf, dels genom bokens estetiska förtjenster dels genom R—s uppfatt-

ning af en väsendtlig del af Jesu karakter; dels ock för genomskinligheten af den inconsequens, det godtycke och äfven den osannfärdighet hvarmed R. behandlar alla de delar af den evangeliska historien, som i något afseende genera honom för utförandet af hans Christusbild, så att det icke kan undgå någon tänkande och med d. h. skrift bekant person. Man säge emedlertid mot den boken hvad man vill, så har den haft och skall hafva den förtjenst att till dess föremål draga otaliga blickar, som förr endast skyggt eller ock alls icke sett derpå. Och om blott det med uppmärksamhet betraktas skall det nog sjelf sörja för att man ej skall stadna vid en ofulländad eller ock skef uppfattning deraf. En annan stor förtjenst af R—s arbete finner jag i den relief, som han gifvit åt det påtagligt verkliga af Jesu person och historia. Han har derigenom gjort den Straussiska, blott mythiska ståndpunkten ohållbar. Å en annan sida har han gjort den gammalorthodoxa, om skriftens bokstafliga inspiration, likaså ohållbar för hvar och en begäfvad med sundt förnuft; och dermed, åtminståne indirekt, röjt väg för den högre kritik och den högre ståndpunkt, som ensamt kan tillfredsställa den förnuftiga (vettenskapliga) forskningen och det religiösa behofvet, hvilket icke nöjer sig med mindre än tillfredsställandet af alla hjertats och tankens högsta fordringar. Hvad den förnuftiga fromma tron äger genom intuition, andens klarblick — fågelvägen eller jernvägen i intelligensens rike, — det måste den förnuftiga tanken på sin väg eröfra, reda, förklara och bringa till fullt harmonisk fulländning, — ett stort och härligt arbete! Icke underligt att den derunder stadnar vid ett och annat trappsteg för att hemta anden och se sig om innan den går vidare. Renans bok är ett sådant trappsteg, men huru omätligt långt under höjden hvarifrån man skådar uppenbarelsens rika skatter och oändliga utsigter! — Men jag får ej låta mig gå i detta för mig kära och rika ämne. För den tänkande man, som jag här skrifver till har jag sagt nog för att han skall förstå mig, och se i det sagda att jag gerna af honom vill bli förstådd.

Renans arbete har här i Stockholm nu fått ge rum för intresset för Dannemark, och för telegrammerna från Eidern. Hvilken besynnerlig ställning är icke den närvarande politiska och huru otreflig genom frånvaron af all ledande, stor idé! Det enda folk, som nu i Europa kämpar för en sådan, Polens, trampas af Ryssland och de fria folken rundtomkring stå och se derpå; de största under axelryckningar! Det är upprörande och ömkeligt att se. Väl att Englands stolthet är intresserad för Dannemarks bevarande, eljest skulle det väl låta Tyskland få äta upp det, för att sjelf, John Bull, få äta sin plumpudding i ro. Min gladaste syn, på detta område, är nu

Amerika; der går dock en stor Mensklig fråga mot sin lösning och höjes allt tydligare till den stora kampens standar. Dermed får ock denna sin förklaring och sin krona. Bakom nordens härar kämpar — Försynen.

Jag skulle vara glad att få höra ifrån Er och Ert hem! Mätte Nyåret jaga den mörka gästen, som jag vet ibland infinner sig der, »hypocondrien» på flygten. Den lilla bild som här med följer *) ber att hädanefter få stadna der för att påminna Er och Er goda maka om en uppriktig välönskarinna och vän

Fredrika Bremer.

1180. Till Berg.

Mondag d. 11 Jan. 1864.

Mycket får jag tacka om underättelsen rörande dagen då pigan Sofia Larson bör infinna sig i Stockholm för att beediga uppgiften till bouppteckningen. Jag har genast tillsändt henne den jemte uppmaning att väl passa på tiden.

Med Justitie-rådet Carleson har jag rådfört mig om arfsfrågan, och han låfvade tala med Häradsh. Bergman derom; rådde mig emedlertid att uppsätta en förteckning, under få titlar på utgifterna för den Afidnas sjukvård och begrafning, hvilka fordringar lära vara främst berättigade att tillfredställas af boets tillgångar. Denna lista följer härhos, och får jag bedja Herr Medecinal-rådet hafva godheten låta den följa med Bouppteckningslistan till JustitieCollegium.

Tacksaml. ö högaktningfullt

Fredrika Bremer

1181. Till Berg.

Thorsdag d. 14^{de} Jan. 1864

Herr Medecinalrådet Berg.

I går var Justitierådet Carleson hos mig, och sade mig att efter de råd han inhemtat samt hans egen åsigt skulle man bäst reda sig i arfsfrågan, som vi talat om, derigenom att Sophia Larson, sedan hon skrifteligen beedigat riktigheten af uppgifterna till bouppteck-

*) såsom representant af originalet,

ningen, samt förevisat min uppsatts som fordringsägare i boet, förklarar till Sterbhusnotarien Bergman sig såsom den aflidnas halfsyster vilja öfvertaga det af henne uppgifna boet för att dermed liquidera de nämnda skulderna, samt begär upplysning om huru hon skall sig förhålla för att få rättighet dertill. Bergman (säger Carleson) lärer då kunna gifva henne en hänvisning till Justitie Collegium, hvilket icke lärer då göra svårighet vid att utfärda en så beskaffad tillåtelse. Sedan denna är vunnen kan det öfriga aftalas mellan Sofia Larson och mig, som då kan dela det lilla boet emellan syskonen Larson enligt med den aflidnas önskan.

Detta får jag bedja Herr Medecinal-rådet hafva godheten göra tydligt för Sofia Larson i morgon eller när hon (säkert i god tid) infinner sig enligt kallelse. Sedan torde hon komma och tala med mig.

Många ursäcker för det besvär vi göra! Och hjertlig tacksamhet för all godhet och omtanke.

Er mycket förbundna
Fredr. Bremer

1182. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 14^{de} Jan. 1864.

Hvad det var godt och kärt att ändteligen få höra ifrån dig, kära väninna, och höra att du kommit i säker hamn och finner dig väl, så väl som vi dina vänner torde kunna hoppas det för dig! Ty att vid din ålder kroppen omhuldas och man slipper omsorgen för dagligt bröd, det är dock en väsendtlig sak för att finna lifvet drägligt; och sedan att vara i ett hem der man är en älskad och välkommen daglig gäst, det är dyrbart för hvem, som har min Beatas hjertelag. Och sedan, då man har en så ungdomlig corespondans-åder och så många vänner att corespondera med som du, och utsigten till sommarens för utflygter och besök i aflägsnare vänners hem, så — tröstar man sig allt om Vintermånaderna falla sig litet enformiga och stundom liflösa, och det ser jag också att du, kära Beata, gör. För mig är behovet af ro och hvila så i stigande att jag börjar bli helt rädd för intressanta personer, som taga ifrån mig min afton-ro, då jag helst lyssnar till hvad som min snälla Hanna läser för mig och ej behöfver besvara mig med att tala, vara aimabel eller intresserad och intressant. Omsorgerna för mitt lilla hushåll äro mig ej ledsamma,

men taga dock för mycket upp min tid och omtanka för att jag ej skulle hemligen tänka på att framdeles befria mig från dem, huru, vet jag icke ännu. Jag har i år tvenne älskliga flickor, som döttrar i mitt hem, en Engelska, som går igenom Seminariet för lärarinnor; och som äter hos mig, samt min svenska lektris. De äro innerligt snälla och behagliga, hvar på sitt vis, men fordra naturligtvis någon omtanka. Dertill är den unga polacken, Stephan Poles min nästan dagliga aftongäst. Så komma nödvändiga bjudningar, och dermed omtanke på att gästfrihet och nödvändig sparsamhet icke måtte komma i dödlig strid. Allt det der hindrar mig att tänka på annat än hvardagsomsorger och de som dagens andra yttre och inre angelägenheter påkalla. Icke minst bland dessa är den för nödlidande af bättre klass, hvilka tyckas växa upp på alla håll i Stockholm. Och det är ej underligt då endast på detta sednare år, 1864, Stockholms folknummer ökats med 2000 personer af hvilka nog större delen flyttat dit från landsorten och småstäderna endast för att söka arbete eller hjälp. Det är djupt bekymmersamt att se de skaror bättre fruntimmer, som söka arbete utan att kunna få något. För en och annan, som man lyckas skaffa arbete komma tjugu à trettio för hvilka man ej ser någon utväg, åtminståne ännu. Detta förhållande måste kunna, på något godt sätt, bli annorlunda. Det har aldrig stått värre dermed än denna vinter, åtminståne i Stockholm. Hundrade-tals fruntimmer ha sprungit och springa efter det renskrifningsarbete, som tidningarne ordat om såsom mitt företag, men som icke är det utan tillhör red. för Tidskrift »läsning i hemmet». Att en sådan mängd springer efter en så oviss och så föga lönande födkrok är att — gråta åt! Dock går det väl an för de unga, men [— — —] söka det!!!

Gudskelåf att min Beata slipper tänka på försörja sig med renskrifning. Och att du har ett hem der du kan med så godt samvete taga hvad kärlek och tacksamhet erbjuda. Ty har du ej uppfostat det hemmets många barn? Och nu då de äro stora och bergade, hvad kan eller bör hindra att du i deras fädernehem hvilat ut efter ditt arbete i sorgfritt lugn?! Din präktiga Laura, som jag var glad få se, ett ögonblick sade mig också huru kärt det var för din [—] bror att rå om dig der. En [—] flicka den Laura, och så omtyckt som skol-lärlarinna att helt visst hennes framtid är betryggad i denna egenskap.

Nu skall jag hjertligen hälsa dig från fruarne Linnell. Den yngre sänder sin lilla årsafgift (10 rdr riksm.) härmed och önskar dig alla möjliga goda ting, och så göra alla dina vänner här och sig sjelfva att i sommar få återse dig här kry och ungdomlig såsom vanligt.

Jag låfvar på förhand ett det hjertligaste välkommen och bästa möjliga Kaffe hos din tillgifna [—] väninna

[— —]

Stackars Mathilda Olsen sitter och gråter öfver sin yngsta lilla flickas lik. Barnet, ett ovanligt godt, snällt och duktigt dog förl. natt i strypsjuka. Den stackars modern har redan känt för mycket af livvets bitterhet att ej lyckönska sitt lilla barn att få lemna det.

1183. Till Fredrika Limnell. Lördag middag d. 16^{de} Jan. 1864

Läs, min Fredrika hosföljande bref ty vi måste samtala i anledning deraf. Jag har sett M^l Fr. sedan det skrefs har lugnat henne, gjort hvad jag kunnat, men — hennes belägenhet är verkl. högst olycklig! Om hvad som möjligen kan göras för henne måste vi snart samspråka. Om du är hemma i morgon efter franska Guds-tjensten, dit jag ämnar mig torde jag komma upp; i fall [ej] så — om mandag. Jag tror att något kan och bör snart göras. Åt lilla Fru Z. har jag fått arbete, och varit hos henne. Hon är behaglig och snäll, och jag hoppas det skall foga sig bra för henne hvad arbetet vidkommer. Mera när vi träffas!

Fr.

1184. Till Berg.

Onsdag d. 20^{de} Jan. 1864.

I det jag får så mycket, mycket tacka för Herr Medecinalrådets medelande och godhetsfulla biträde, sänder jag härmed den ifrågasvarande fullmakten sedan jag om saken rådfrågat Jus[ti]tierådet Carleson. Jag är länge sedan myndig förklarad, och om Jus[ti]tie Collegium (säger Carleson) godkänner nu vidtagna åtgärd i arfsfrågan bör intet vara i vägen för dess afslutande. Ännu en gång hjertelig tack!

Med all högaktning

Er förbundna

Fredr. Bremer

1185. Till Berg.

Söndag d. 31 Januari, 1864.

Härhos får jag, bästa H^r Medecinal Rådet, återlemna det mig sända bouppteckningsdokumentet åtföljdt af ett par ord från Justitie Rådet Carleson rörande saknandet af Sophia Larsons egenhändigade, beedigade underskrift. Men då denna ju förefinnes på annat ställe, så kan den åtfölja dokumentet till Justitie Collegium. Vid genomögnandet af detta såg jag att en min fordran blifvit uteglömd, trol. genom min försummelse att rätt uppgifva den, neml. af 28 rdr riksm. som jag lemnade S. Larson för att inlösa Guldringarna hvilka voro utlånade mot pantsedel. Nu är det väl för sent att tillägga detta, och jag nämner det blott emedan då jag nu ser den låga värderingen af de flesta boets artiklar mig synes kunna vara fara värdt att Collegium finner betänkligt att medgifva boets öfverlåtande mot en icke högre fordran deri än den nu angifna. Men Herr Medecinalrådets muntliga uppgift af skälet hvarföre jag bör och vill öfvertaga boets disposition torde jemna svårigheterna.

Min hjertliga tacksägelse kan icke uttrycka huru mycket jag känner mig vara Er förbundna

Fr. Bremer

1186. Till Sophie Grafström.

Stockholm d. 2 Febr. 1864

Det var en gång en Norrlands-ros, en vacker ros från Norrland, som — kom till Stockholm; och alla tyckte om den och sade att den var söt, vacker, m. m. men hade dock ett fel; — den var alltför sluten, och ingen kunde se hvad den bar inom sig. Äfven jag tyckte så. Men den satt lugn och leende, och fast alla slags små kärleksgudar, såsom fjärilar fladdrade omkring den så förblef den sluten. En dag kom Eros — icke blott Amor — och kysste den, och se då öppnade den sig och doftade så att fast den åter flyttat till Norrland så kände jag det ända hit och fick läsa i dess hjerstekalk: kärlek och sällhet!

Och nu vill jag tacka den Norrlandsrosen, Sophie Grafström för det jag fick läsa detta, och liksom känna doften af hjertats blomning i hennes lilla vackra snälla bref! Jag vill också säga dig ett

hjärteligt lycka till! Lycka till att älskas af en Man som du älskar och högaktar, (ty högaktning ger ett präktigt ryggstöd åt kärleken!) och en man som äfvenså aktas af de goda och tänkande i landet främst bland dem af dina närmaste i hemmet, fastän han — förer dig långt bort från dem! Men att skiljas på detta vis är icke att skiljas, helst när jordiska Jernvägar underlätta hjertats och gifva ett par vingar till åt dess dufvoposter, breffven. Det är ett nytt umgänge, ett nytt föreningsband som sålunda bildas emellan älskande själar. Det unga nya hemmet ger dubbelt lif åt det goda gamla.

Jag lyckönskar dig också att börja ditt nya lif i små snarare än i stora omständigheter. Detta är så mycket bättre för den husliga sällheten. Makarna lefva innerligare och mer för hvarandra när de måste arbeta för hvarandra. Man lägger då sin kärlek, sin personlighet i hvarje smula af lifvet. Man har mindre förströelser, man växer andligen o själeligen samman inifrån utåt, eller från roten mot höjden likt de vackra bok-träds-par, som jag stundom beundrat i Skånes parker, såsom symbolen af ett fullkomligt äktenskap.

Min hjertliga hälsning till dina föräldrar, och tack till din Far för hans vänl. skrifvelse! Muntligen skulle jag vilja tala en hel del med honom om Mr Renans bok hvilken jag läst med större nöje än jag väntat deraf, både för dess godas och dess ondas skull. Ty det goda är — skönt och det andra är påfallande och genomskinligt. Ingen som kan taga och läsa den H. Skrift behöfver låta lura sig af detta.

Tack mycket äfven för Ordspråken! Några af dem voro mig nya välkomna bekanta, som jag nog skall taga vara på. Din älskliga syster Charlotte Kempe har varit hos mig, men jag icke ännu hos henne! Med besök och med bref kommer jag nu mera alltid på efterkälken, men — jag är gammal nu, och unga, goda menniskor räkna derföre icke noga med mig. Så gör nog icke heller du, kära, lilla fästemo, som jag alltförlänge försummat att önska lycka. Och jag förlitar mig på att du visar mig det genom att när du, som ung Fru kommer åter till Stockholm du någon gång hälsar på Din tillgifna gamla tant

Fredrika.

1187. Till Berg.

Thorsdag d. 4^{de} Febr. 1864.

Litet förvånad öfver min maktfullkommenhet i anseende till min gamla f. d. tjenarinns bo, hvilken mig tyckes att ingenting i Boupp-teckningsdokumentet bekräftar, tror jag likväl äfven utan att se, då

Ni, bästa Hr Medecinalråd säger att saken så förhåller sig, och väntar endast på bref från Sophia Larson för att handla i enlighet dermed. Jag tror mig neml. ha instuckit den lilla notan på de effekter, som hon uppskrifvit och som hon önskade undantagna från Auktionen, i brefkuvertet med hennes betyg hvilka jag lemnade henne åter då hon sist var i staden; och då jag icke minnes hvad som stod på den notan måste jag hafva den tillbaka innan man kan afföra sakerna till Auktionen. Emedlertid torde Fru (Thilda) Erikson få anmäla sig för att få hemta de sex par koppar och den lilla svarta Koffert som vi sist togo i ögonsikte i den Afidnas yttre rum. Kläderna (gång och linnekläder) som finnas efter henne anhåller jag må äfven öfverlemnas till Thilda som förer dem till mig så att jag här hemma kan företaga delningen sedan de blifvit uppvärmda.

Den lilla skänken torde äfven komma att afhemtas af M^r Hilda Berg. Blir vädret drägligt om Söndag så kommer jag nog till söder och får då med Hr Medecinal-rådet aftala vidare mått och steg.

Åter och åter hjertelig och stor tack från den för så mycket godhetsfullt biträde oändl. förbundna

Fredr. Bremer

1188. Till Sophie Leijonhufvud. Fredag f. m. d. 5^{te} Febr. 1864

Icke blott med glädje utan med tacksamhet har jag sökt uppfylla fröken Leijonhufvuds uppdrag. Må hosföljde skildring af S. Adlersparres sista lefnadstid vittna härom. Det är skrifvet i hast, (hvarom skrifslarfvet vittnar,) men som jag tror under god ingivelse.

Om i öfrigt något bör tilläggas eller ock fråntagas det öfverlåter jag med full trygghet åt den hand, som med så mycken känsla, takt och lycka hittills, i allt väsendtligt, tecknat Sophie Adlersparres lif och karakter, — en biografi som helt visst icke skall stadna endast inom Sverige!

Jag skrifver i hast ty jag måste bort för förmiddagen och ville icke dröja med detta. Ännu en gång uppriktig tack

Högaktn. och vänskap

Fredr. Bremer.

De få orden som önskades blefvo kanske allt för många, men jag kunde ej hjälpa det. Tag bort hvad som är för mycket.

1189. Till Lydia Kullgren.

M^r Lydia Kullgren!

Rätt hjerteligen får jag tacka för det interessanta och hjertevarma brevet! Ty af sannt interesse är mig hvart nytt bevis att tänkande, och varmhjertade qvinnor nitälska för deras köns upplyftande till höjden af dess Gudomliga kallelse. Det är mig äfven en profetia om att »tiden är när» då, åtminståne, medvetandet om denna skall blifva allmän opinion. Om Uddevalla vore litet närmare Stockholm, så skulle den vänliga brefskrifvarinnan finna af institutioner, skrifter och många tecken der att denna opinion är redan mäktig, och är på god väg att bilda organer för en mäktig spridning åt alla håll; och jag tror uppriktigt att icke för närvarande något bättre är att göra än hvar i sin stad, genom dygd och duglighet understödja den gifna riktningen till qvinnans moraliska upphöjelse och materiella sjelfständighet. Rikets Ständer hafva allt sedan Qvinnans myndighetsförklaring år 1857, beständigt tagit nya steg till befordrande af hennes upphöjelse genom anslag till Undervisningsanstalter och upplåtande af förr stängda vägar till hennes sjelfförsörjning. Seminarium för bildande af lärarinnor är en betydande anstalt utrustad med de bästa lärare, och från hvilken hundratals omsorgsfullt bildade och verkligt uppfostrade lärarinnor skola utgå öfver hela Sverige för att i sin ordning uppfostra dess barn af alla klasser. Slöjdskolan bildar ett stigande antal arbeterskor för nyttiga slöjder och konster. Tidningspressen förordar nästan allmänt hvarje mått och steg till Qvinnans goda frigörelse; och den allmänt aktade och mycket lästa tidskriften *Läsning* i hemmet går i spetsen för reformen på detta fält i det den med sak-kunskap och praktiskt sinne visar på hvad i andra högt civilicerade länder göres eller redan blifvit gjordt i denna riktning.

De allmänna sammankomster, som Ni tyckes önska för att gifva en mera allmän väckelse och större fart åt denna rörelse kunna bli nyttiga när — tiden blir mogen för dem, d. v. s. när qvinnorna sjelfva mognat mera allmänt att inse ämnets vigt samt att tänka och tala i frågor sammanhängande dermed. Nu vore fara värdt att sådana sammankomster skulle verka mera återhållande än befordrande af rörelsen för qvinnans upplyftande, skulle allt för mycket blotta de brister, som vidlåda oss här, genom bristande uppfostran och d^o vana vid offentligt lif. Vi skulle kunna uppkalla löje. Det måste vi akta

oss för. Ej heller borde sådana sammankomster utesluta männens deltagande i dem. Vi måste bemöta dem som vänner hvilka redan visat sig vara våra vänner, och söka vinna allt fler. Man och qvinna måste äfven här vara hvarandras hjälp. Den stunden skall nog komma då de så skola stå tillsammans verksamma i alla högre frågor för Msklighetens bästa. Men ännu är den icke kommen, åtminståne icke i form af rådpläggande församling inom vårt land, och kanske upplefver jag icke dagen då den så kommer. Jag får gifva mig till freds i medvetandet att hafva varit en ropandes röst, som beredt den väg.

Nu är jag gammal och trött; undviker och måste undvika nya företag för hvilka mina fysiska och moraliska krafter ej äro vuxna. Nu söker jag ro och sinnesledighet för att med all den kraft som min sjunkande lifslåga ännu kan hafva, för mig och andra belysa det kommande lifvets ännu så töckenhöljda verld. Dock gläds jag derunder af hvar tecken att en bättre dag för samhällslifvet och hemmet randas på jorden. Som ett sådant har jag mottagit ert bref, och räcker Er här handen, som uttryck af högaktning och hjertlig medkänsla!

Stockholm d. 10^{de} Febr. 1864

1190. Till Berg.

Thorsdag d. 11^{te} Febr. 1864.

Jag har fått reda på en hygglig Waktmästare vid Auktionskammaren vid namn Lundberg, som åtager sig värderingen, afhemtningen samt försäljningen såsom mitt ombud af Maries för Auction ämnade saker. En lista å dessa jemte ungefärlig värdering af dem måste först uppsättas, samt inlemnas till Auktionskammaren otta dagar före dagen då man önskar auktionen skola ske. Jag tror att karlen skall göra denna värdering ordentligt och samvetsgrannt, och den torde kunna företagas såsnart Sophie Larson afhemtat sina saker, med hvilka eljest Auktions-sakerna lätt kunde förblandas. Ursäkta att jag sist alldeles glömde erlägga de små afgifterna som omnämndes i brefvet! Nästa gång skall jag icke glömma det. Mätte Jag nu slippa göra Medecinalrådet mycket vidare besvär; men alldeles fritt derför blir väl det inte före Auktionen!

Med utmärkt högaktning
tacksaml.

Fredr. Bremer

1191. Till Lotten Wennberg. Fredag morgon d. 12^{te} Febr. [1864]

Kan min snälla Lotten komma och dricka the hos mig nästa tisdag afton?

Olsens rekommendera sig med åtföljande Adress-kort!

En hjertlig God morgon!

Fr.

1192. Till Bohlin.

Stockholm d. 12^{te} Febr. 1864.

Herrar Lindh et C^o.

»Frågan är fri» säger ordspråket, och som svaret är det likaså hoppas jag att H^{ne} icke skola misstycka att jag tager mig friheten till Eder framställa följande:

En bokhandlare i Stockholm har, förnyade gånger, gjort mig förslaget att åter utgifva en del af mina skrifter hvilka redan, sedan några år, äro utgångna i bokhandeln; men jag har svarat att jag icke önskade så utgifva dem utan helst samlade och då i chronologiskt sammanhang.

Min fråga är nu den om H^{arne}, som redan länge gjort sig kända för det hedrande skydd de, såsom förläggare gifvit svenska litterära arbeten och deras förf. skulle vilja utsträcka detta till Teckningar ur hvardagslifvet, eller de samlade skrifter under denna rubrik hvilka alla ej mera äro tillfinnandes innom bokhandel, och öfver hvilkas utgifvande i en ny upplaga jag äger full dispositions-rätt? Att jag äfven härföre önskade ett honorarium som kunde hjälpa att betrygga min ålderdom för ett och annat bekymmer erkänner jag, men öfverlemnar tryggt till H^{nes} kända liberalitet att bestämma det.

Till dessa samlade arbeten torde kunna läggas ett och annat särskilt utkommet mindre stycke, samt möjligen, framdeles, det arbete, som jag nu förehar, min sista teckning ur hvardagslifvet en roman som skall förhålla sig till de föregående, som tornet till kyrkan.

Jag anhåller det H^{ne} ville godhetsfullt taga min fråga i öfvervägande, och så snart detta faller sig lägligt, hedra mig med ett svar!

Med utmärkt högaktning

Fredrika Bremer

1193. Till Ida Nilsson.

Fredag afton [12 febr. 1864]

Jag såg i förmiddags en liten allrasomsnällaste häxa som så när vändt upp och ned på min föresatts att bli hemma i afton och på alla mina goda skäl därför 1^{mo} Ålder och trötthet 2^o fara af undantag för goda vänner 3^o fara för catharr etc. etc., men när jag kom hem med omvänd sinnesstämning och nästan färdig att gå på bal till — den lilla häxan, se då kom ett nytt skäl till alla de föregående och bestämde nej befallte mig att stanna hemma och det var att det är i dag Fredag och att om Fredagarne brukar min gamla vän P. E. Bergfalk komma till mig och jag skulle ej vilja låta honom gå hit förgäfvess. Jag hade verkl. icke påminnt mig det förrän nyss och Nu sitter han här och jag omfamnar min lilla Häxa och är hennes hjertl. tillgifna gamla väninna

Fredr. Bremer

P. S. Hvilket skärp! Hvem skall få det? Som jag hoppas en redlig soldat. För Danska Kungen är det mycket för godt och för den mesen General de Meza äfvenså!

Bergfalk säger att vi icke ännu få dömma att vi måste vänta och höra på båda sidor!

Han har rätt

1194. Till Jane Thengberg f. Miller. Söndag d. 14^{de} Febr. 1864.

I dag är hvilodag och Lärarinnan i Seminarium kan få tid att, om hon vill det, kasta en blick utom sin skola, och inhemta ett och annat, som i verlden går fram af det goda Guds verk i hvilket äfven hon har fått sin ädla maktpåliggande del, och genom denna blick utåt äfven vidga sitt inre rike. Och derfore, goda Fru Tengberg, tar jag mig friheten här sända Er ett bref, som jag nyss fått ifrån

Directrisen för den stora uppfostringsanstalten (för 600 unga grekinor) Arsakion, eller Hetärian i Athén. Jag tror det skall göra Er nöje för dess anda och klarhet, äfvensom för den vilja till framåtskridande i uppfostringsverket, som låter Directrisen för Arsakion i Athen söka ljus och råd från Seminarium i Stockholm, i hvars föreståndarinna hon äfven nu, lyckligtvis, påträffar en beslägtad ande. M^{lle} Cavagnani är en Schweitsiska (från Fransyska Schweitz) men med Italienskt och fransyskt blod i sina ådror, ung ännu, intagande och älskvärd till hela sin personlighet. Jag har icke skrivit till henne sedan förliden vinter. På detta hennes bref önskar jag svara om Fredag, men skulle gerna vilja dessförinnan, (någon dag i början af veckan om det står till!) ha en liten samtalsstund med Fru Tengberg för att samtala om de ledande grund-dragen af vårt Seminarium sådant som de nu tyckas bestämma sig. M^{lle} Cavagnani är en person, som helt visst kan deraf hemta något godt och för sig användbart. Det vore dock roligt att härmed knyta ett samband (ett rätt innerligt!) emellan Athén och Stockholm!

Högaktning och Vänskap

Fr. Bremer.

1195. Till Lotten v. Kræmer. Stockholm d. 16^{de} Febr. 1864.

Så ledsamt att jag just den thorsdagen skulle af angelägna bref vara hindrad att emottaga fröken Kræmers mig vänligen tilltänkta besök! Ledsamt också att när jag en dag sednare ville uppsöka den vänliga skaldinnan var hon bortrest till de höga salarnes stad. Nu kommer jag efter henne dit, på min pennas vinge, för [att] af hjertat tacka för de sköna och ädla minnen, som hon samlat der och nu skänkt verlden och mig. Tack för dem, icke endast emedan de uppkalla ädla minnen, utan äfven emedan de i språk och anda innehålla mycken äkta poesi. Ty poesien är ju en uppfattning af lifvets innersta sanning, af tingens ursprungsord, de hvilka gifva (enl. den finska Mythen) makt öfver tingen. Huru skön och tankrik är icke denna vers:

»Det finns en afton ock i Menskans sinne
Af lifvets middagsglans ett ljusfullt minne
Allt mods, all glädjes gömda strålars gull.»

m. m.

M. Silfverstolpe måste äfven i sin himmel känna glädje af denna minnessång öfver hennes jordiska, i diktens ljus förklarade lif. Särdeles vacker och varm synes mig runan öfver det fordna Upsalalifvet, särdeles skönt och högstämndt afskedet derifrån.

Lycka till, bästa fröken Kræmer, att äga detta strängaspel i själen; ty der det så finnes der kan och skall det ofta åter väckas till egen och andras glädje!

Och nu lef-väl! Framför en hjertlig hälsning till Baron och Fr^{uan} Kræmer samt till vår älskliga Thekla från den tillgifna gamla väninnan

Fredr. Bremer

1196. Till Anne Lynch Botta.

Stockholm, February 16, 1864.

Dearest Anne: Your good and interesting letter from New-York has been to me a true treat: first, by its being from you and bringing good news from you; second, for the many interesting things of general import contained in it. Cheering and refreshing one, many things you tell about the regeneration of your people, — about its rising to manhood! Alas! that so bloody a baptism was needed, and still seems needed for it! I need not tell with what intense interest I have followed, and do follow, all phases of this American war, which certainly is one of the most remarkable in modern, and perhaps in ancient, history: next to the religious war of »thirty years», which closed the middle age and founded a new order of things in Church, State, and Society? I know of no war except the present one in America where so great and so life-teeming principles are working for the future of still unborn generations. And to have lived to see its probable issue, its certain fruits, is a great privilege. Oh, how I should wish to respond to your most kind invitation, your sweet words, by coming once more to that great country of my hopes and fond aspirations for human felicity; to sit down there with you and yours, looking out over a pacified realm rising new-born and purified out of the bloody strife, and observing with you the signs of the coming day; but that will hardly be! I feel old and weary, and do not believe I have many years left to live, and those I must devote to my country and to the work given me there in more than one way. But my heart and mind will never be absent from America. One of my last looks of love and blessing will be for that country where I have lived so much, enjoyed, loved, and learned so much; and on which still my fondest hopes for a better and more happy humanity do repose. I am delighted to hear you say that you »begin to feel that life can be too short», and that happy love has made you feel so. If you once will have leisure and tell me more about your husband, your home, your pursuits, everyday life, and plans for future life, you would give me great pleasure Alas! when will this war cease? Though every pulse of my being beats for the success of Northern arms and ideas, I do suffer with the South, with its brave

men and its much-suffering, self-sacrificing women, with its good slave-owners and happy slaves, — for such there are, though now they are confounded with the cruel and the unhappy.

In my new edition of letters from America I shall give a summary of recent political events and present state of things in your great land. Your last good letter is a help to me in this task; and I shall be thankful for any new hint or observation that you would give me. I must break off. Farewell, dearest. Best regards to your mother and husband, from your affectionate old friend,

Fredrika Bremer.

1197. Till Secrétan.

Stockholm ce 22 fevr. 1864

Je ne veux pas tarder plus long temps a Vous dire, mon cher Monsieur, pourquoi j'ai tardé si long temps a Vous écrire, a repondre a Votre lettre de Lausanne du 29 Juin —63. Cette lettre, qui m'annonçait la bonne nouvelle d'un nouveau livre de Vous, écrit dans le dessein d'expliquer d'une manière populaire les doctrines profondes et lumineuses déjà émises par Vous dans »la philosophie de la liberté» et le traité de la Methode, cette bonne lettre ne me fut remise qu'a mon retour à Stockholm l'automne dernier. Vous concevez aisement avec quelle joie je me preparais a lire Votre ouvrage, à vous écrire ensuite ainsi qu'a remplir Votre comission relativement a la librairie de Stockholm. Mais — d'abord il me fallait avoir le livre, et ce livre, — je l'attend encore! . . . Vous dites dans Votre lettre: »Peut-être le Volume se fera-t-il attendre un peu; s'il tardera trop je vous prierai de le reclamer.» Bien, mais ou? »à la librairie de Hambourg» dites Vous. Mais laquelle, parmi les légions de librairies à Hambourg? Ah! mon cher philosophe, Votre methode ici est trop peu definie et trop peu pratique pour me conduire au but. Et comme je veux absolument arriver au but, c. a. d. de lire Votre nouveau livre, et que véritablement il a tardé trop long temp a venir à Stockholm, je me suis décidé a laisser ma plume courir a Neuchatel pour demander des renseignements un peu plus precis. D'abord: quel libraire avez Vous pour comissionnaire en Suisse? Vous dites simplement avoir donné comission »au libraire» d'expédition, etc Mais cet interessant personnage doit bien avoir un nom et demeurer quelque part. Ce libraire Suisse est un personnage encore plus difficile a saisir que le libraire de »la librairie de Hambourg». Un des deux a certainement fait disparaître le livre de manière a le faire rester un Mythe pour moi, c'est a dire si je les laisse faire a leur

Manière. Mais je m'y opposerai de toutes mes forces et de toutes les manières, même s'il me fallait entrer en lice pour cela avec M^r Strauss et M^r Renan qui dans leur ardeur à faire disparaître le vrai Christ de la terre pourraient bien s'être liguées avec ces libraires extraordinaires et quasi mythiques pour faire disparaître un ouvrage, qui, a ce que j'ai compris, tend à le restituer et à le faire comprendre dans son essence et son oeuvre divines. Voici donc ce que je propose pour contrecarrer toutes ces menées: Aussitôt que j'aurai Votre réponse à ceci, avec le nom de Votre libraire comissionnaire en Suisse, je lui écrirai pour avoir des nouvelles sur l'envoi du livre, et si celui-ci s'est perdu dans cette grande «librairie de Hamburg», je ferai tout simplement et directement demander le livre par M^r Albert Bonnier libraire à Stockholm à M^r Cherbuliez libraire de Genève, car ces Messieurs sont en relation. L'envoi ainsi ne sera pas coûteux, et quoi que ce soit je le payerai de grand coeur pour un ouvrage de Vous. S'il est ce que je présume et attend je me ferai un vrai plaisir d'écrire la dessus un article pour un journal mensuel des plus justement accrédités et des plus lus en Suède. Je voudrais mettre votre ouvrage en relief sur le fond ou en parallèle avec l'ouvrage tant célèbre de M^r Renan — qui du reste m'a plu bien davantage que je ne l'avais anticipé, tant pour ce qu'il a de bon que pour ce qu'il a de mauvais car le bon est beau et le mauvais est transparent, saute aux yeux de qui connaît l'Évangile — je voudrai en même temps faire connaître en Suede l'école de Vinèt et la Votre, pour le fond la même. Après cela il ne sera pas, je crois, difficile de faire faire des requisitions de cet ouvrage et de vos ouvrages précédents par deux ou trois libraires de Stockholm. Il y a dans le Num. de la revue des deux mondes 15 Janv. —64 un excellent article sur Vinèt par M^r René Tallandier, qui m'a fait bien du plaisir. Je ne connais pas encore l'ouvrage de M^r Bovèt sur la terre sainte quoique il soit traduit en suédois et beaucoup goûté ici. J'ai été absorbée par la relation de mon propre voyage en terre sainte — qui a été bien moins goûté — et puis par bien d'autres choses. Hélas! je n'ai pas le temps de lire le quart de ce que je devrai lire ni d'écrire la moitié de ce que je devrais écrire, surtout en fait de lettres. Je suis maintenant en reste avec tous mes chers amis de la Suisse, ce qui me met mal à l'aise. En ce moment l'invasion et la guerre en Danemark nous met tous en émoi en Suède; nous sentont la poudre, nous présageons la guerre de tous cotés. En attendant nous nous tenons coi, tricotons des bas et des mitaines pour les soldats danois et préparons nos canons, espérant toujours qu'on nous laissera tranquils et que l'Angleterre — Ah l'Angleterre! . . . c'est

John Bull dans ce moment, John Bull qui veut manger son plum-pudding sans démordre, John Bull au grand estomac et sans principes!

Mais je ne veux pas faire de politique dans ma lettre, j'en fais assez de vive voix tous les jours. On ne fait guerre autre chose a present a Stockholm. Suède et Norvège sont également pour les Danois mais ne veulent pas se battre pour eux. Au milieu de ces bruits de guerre et de batailles je vis dans mon foyer en profonde paix. Deux aimables jeunes filles l'une Anglaise l'autre Suedoise qui embelissent mon existence et vivent chez moi comme mes filles, un jeune polonais, réfugié qui se joint a nous le soir, voila ma petite famille. Combien je désirerai revoir la Votre, ses petites filles si bien douées, ce petit garçon a la mine drole qui toujours accompagnait son papa quand celui ci me faisait l'honneur d'une visite dans mon joli petit cabinet de verdure, et Sophie qui doit être une grande jeune dame a present et qui me semblait une bien bonne jeune fille. Dites leur a toutes un mot amical de ma part, et, a M^{me} Secrétan, Votre digne et noble épouse combien son souvenir m'est chère ainsi que celui des jours que j'ai passés avec elle. A present je Vous quitte, mais j'espère revenir bientôt malgré ce libraire mystique et malveillant, et par l'aide des libraires véritables et saisissables car ils devront me transmettre enfin ce livre précieux par lequel je pourrai de plus belle entrer en communication avec Vous. Amitié

Respect et reconnaissance

Fredrika Bremer

P. S. Une M^{lle} Anspach de Genève doit traduire de l'Anglais en français mon journal de Voyage en Suisse. Je lui ai signalé deux ou trois grosse meprises de la traduction Anglaise qui cependant est en général excellente. Pour des changements ou parties qu'il pourraient être désirable de supprimer ç. a. d. si mes Amis Suisses le désirent je l'ai priée de consulter M^{mes} Forèl et Vinet, et je Vous prie de vouloir bien leur faire part de Vos Avis ou désirs en cela. Je souhaiterai cependant qu'auparavant vous puissiez voir la traduction anglaise.

Pardon de mes ratures et fautes d'écriture! Je serai toujours en fait d'écriture une pauvre écolière.

1198. Till Maria De Vylder. Onsdag morgon d. 2 Mars [1864]

Vill min goda Maria säga Baron Düben i dag att han är mycket god om han skänker mig fem (högst sju) minuters samtal här hemma hos mig i dag eller hvilken dag i denna vecka som helst före kl. 12 eller ock på eftermiddagen då jag säkert är hemma!

Min lilla Margret får ju följa med dig till Fru Linnell om fredag!

tillgifnast

Fr. B.

1199. Till Fredrika Linnell. Fredag afton d. 4^{de} Mars [1864]

Blott en hälsning till dig, i dag, min Fredrika, med min lilla Engelska perla; samt anhållan att du ville hälsa de unga hos dig från mig och säga dem att jag hoppas få se dem samlade hos mig en dag under påsken, och att jag hoppas de då skola komma fram med en mängd motioner och förslag, såsom knopparne om våren för den kommande blomstertiden! De ha god beredsetid dit. Någon afton i den kommande veckan Onsdagen eller Thursdagen får jag ju se dig och Ulla hos mig?

En hjertlig God afton!

Fr.

1200. Till Bohlin.

Stockholm d. 9^{de} Mars 1864

Herr Abr. Bohlin.

Med tacksägelse för det vänliga svaret i brevet af d. 3^{de} Mars, och under förhoppning om närmare öfverenskommelse, har jag äran att härmed, till lättare öfverseende af företaget, sända en förteckning å de mina skrifter, som äro utgångna i bokhandeln och som jag har full frihet att å nyo upplägga. Enl. min tro vore bäst utgifva dem i en godt-pris-upplaga (hvilket äfven mer än en gång varit ifrågasatt) för att göra dem lätt tillgängliga för de folk-skol- och sockenbibliotheker, som sprida sig öfverallt innom Sverige. En sådan upplaga tryckes som bäst hos Norstedt et Söner af mina bref från Ame-

rika (Hemmen i den nya världen). Tiden för utgifvandet af ifrågasvarande skrifter samt ordningen i hvilken de böra utkomma öfverlämnar jag åt förläggarne att bestämma äfvensom öfver utlemnandet af ett eller annat opus bland dem, om det skulle befinnas önskligt. Jag ser icke hvarföre man bland sina »samlade skrifter» skall behöfva uppsamla äfven sina sämre eller hvad man sjelf fördömmar. Bättre då att i de samlade bevara ett urval, eller åtminståne hvad man kan och vill försvara.

Högaktningsfullt
Fredr. Bremer

1201. Till Fredrika Limnell. Thorsdag morgon d. 10^{de} Mars [1864].

I går eftermiddags hade jag ett grundligt samtal med M^l Fr. under hvilket vi antogo en fullständig plan för hennes närmaste framtid. Med Guds hjälp, och sedan Din (om du går in derpå) och min skall den, utförd, riktigt kunna hjälpa upp henne och det i mer än ett afseende. Jag glömde, då hon gick, att säga henne det jag ville vara den första att tala om den med dig; säg henne det derföre, min Fredrika, om hon skulle komma till dig i dag och låt henne icke berätta något om gårdagens samtal, ty jag vill sjelf göra detta; kommer derföre till dig i morgon tidigt kl. emellan otta och nio (i fall hennes nåd är uppe så dags?) och skulle mycket önska att din man då äfven vore närvarande såsom rådgifvare och biträde. Sedan, om du vill och kan, gå vi tillsammans till det der muséet. På en högst en \bar{o} en half timma kunna vi godt se dess märkvärdigheter och kunna sedan ha samvetet i frid för dessa.

Är vädret alltför urbota i morgon så kommer jag icke; men om det står till så — kommer jag.

Din
Fr. B.

1202. Till ?

Stockholm d. 10^{de} Mars 1864.

Herr Baron!

I anseende till förhållanden, som röra den i Herr Baronens tjänst varande pigan, Sofia Larson, får jag anhålla det Herr Baron ville vara af den godhet att ge mig, ju förr dess hellre, tillfälle till ett

muntligt samtal; och beder därför att då Herr Baron kommer till Staden jag kan få äran af ett besök hemma hos mig!

Med fullkomligaste högaktning

Fredrika Bremer

Öfra Bangatan, N^o 8 tre tr. upp

1203. Till Ida Nilsson. Lördag morgon 11^{te} [12] Mars 1864.

Min liten Ida! Jag skulle sjelf ha kommit till dig i dag för att andraga ett ärende, som jag åtagit mig framföra till dig; men den här urbota väderleken låter mig härför anlita andras fötter och — min pennas vinge! Se nu bakom dem, snällaste Ida, en skara »pauvres honteuses» som niga och göra artiga, bevekande miner, (deras skyddspatronessor i spetsen!) för att bedja dig tala med — unga Hr Wisselgren! Om hvad? Jo, se här saken: Vid försäljningen helt nyligen af fruntimmersarbeten, till dessa stackars fruntimmers förmån — hvilken inbringade en rätt vacker summa — blefvo en hel del småsaker öfriga, som man nu vill auktionera bort, men söker därför en qvick och snillrik utropare, som kan väcka köplust och förvandla handeln till ett nöje. Man har dertill utsedt Hr Wieselgren (jag minnes ej rätt hur namnet stafvas) och söker vägen till honom genom mig, som förklarar mig hindrad men läfvat springa till en liten — — hum, — hvad skall jag kalla henne? Man riskerar ju intet på att kalla henne »trollpacka»? Ja, till en liten trollpacka svår att motstå, som heter Ida Nilson, och bedja henne öfva sin besvärjningskonst på den unga Mannen för att förmå honom fatta Herkulesklubban och kämpa för »pauvres honteuses». Vill min lilla Ida göra detta? och sedan bringa mig den unga Mannens svar, om möjligt, sist i morgon? Ty Auktionen skall försiggå om Tisdag i nästa vecka,*) och skulle W. icke kunna åtaga sig den (att han skulle vilja det tar jag för gifvet, emedan jag tror honom vara hjälpsam och tjenstvillig och dessutom din tjenare!) så måste man i tid söka någon annan. Ursäkta uppdraget, men jag måste framföra det.

Bladet som du ville se medsändes, och jag kan ju återfå det då du genomgnat versarne! En hjertlig tack för sist till dig och de dina från din tillgifna gamla väninna

Fr. Bremer

*) Såsom jag vill minnas, i lilla börs-salen,

1204. Till Ida Nilsson.

Mondag morgon [14 mars 1864].

Min liten Ida! Beskyddarinnorna af »pauvres honteuses» niga och tacka dig och Mag. W. så mycke mycke. Auktionsplatsen blir La-Croix's salong, tiden den, som Mag. W. behagat utsätta, men då redan blifvit anonceradt om Auktionen till Tisdags f. middag, skall man för denna tid skaffa sig en annan auktionör, och i afton anonsera att Auktionen fortsättes på eft. middagen, och man vill då, under Wieselgrens »Witze» låta det bästa af de öfrigblifna sakerna gå under klubban. Framför samtliga direktrisers et C^o hälsningar till honom, min snälla Ida, jemte dem från Din tillgifna gamla väninna

Fr. B.

1205. Till L. A. Ekmarck.

Tre torsdagar hafva gått och ingen Ekmark har kommit till den gamla väninnan tre tr. upp Öfra bangatan N^o 8! Huru kan det hänga ihop? Ond på mig är han bestämdt icke; dertill är han för god. Skulle han blifvit Rabulist med Rabulisterna, som sedan några aftnar ställa till oväsen på våra gator? Alldeles omöjligt; dertill är han alltför klok och god. Litet rädd att misstagas för en sådan af polismästar Wallenberg et Consorter, om han befinnes ute vandrande om aftonen? Möjligt, men dock föga troligt; dertill är han alltför väl känd. Magnetiserad af den danske H^r Hansen, så att han ej kan röra sig ur fläcken? Otänkbart! Vårt högvisa LäkareCollegium har sagt att Animal magnetism och sådant mer är alltihop bara inbillning och vidskepelse, och det måtte väl hafva rätt trots allt hvad dagliga rön säga deremot. Bort-rest till Dannemark för att hjälpa Danskarne mot Tyskarne? Det skulle bestämdt ha stått i tidningarne! Hvad skall jag hitta på? Hvad skall jag tro? Sjuk? Det vill jag icke tro; men hur det är finner jag ingen annan giltig förklaringsgrund för att på tre torsdagar icke fått se vännen Ekmark. Ananas-syltet har torkat, närmar sig petrifikat, i saknad af sin älskare, och fast jag just icke torkat af saknad efter min gamla vän, känner jag en viss oro, ett visst bekymmer, som kan ha, — man kan ej veta hvilka beklagliga, betänkliga följder, om tillståndet skulle för-

längas, om ännu en torsdag!!!!..... Och Rabulisterna, både de obetalta och de betalta på våra gator kunna nog ställa så till att ännu en torsdag, nästa torsdag går förbi utan att vännen Ekmark kommer och ger mig upplysning om orsaken till sitt uteblifvande, jag säger icke försvinnande ty jag ser tydligen hans spår i »Läsning för Folket» som ligger på mitt förmaksbord och som nu fägnar mig och mina snälla flickor vid lampskenet om aftnarne. Jag kommer derfore nu på min pennas vinge, trots detta ulfvayrväder, till det goda hemmet N^o 37, regeringsgatan, för att fråga: hur står det till? och hvarfore hafva tre torsdagar, tre hela veckor och en half, gått, utan att den goda, trofasta vännen Ekmark visat sig hos sin gamla tillgifna väninna

Fr. Bremer

Tisdag d. 15^{de} Mars 1864.

P. S. Om skriftligt svar anhålles och att för all del ingen promenad på gatorna riskeras i dessa snöyrans och menskoyrans dagar, för att trankilisera den frågvisa och, kanske, onödigt oroliga väninnan och brefskrifvarinnan!

1206. Till Jane Thengberg. Tisdag Middag 22 Mars [1864].

Tack! Du, goda Jane kommer en min önskan i förväg. Jag hade just önskat be dig ö Mag. Olbers komma en afton snart. I morgon afton passar det sig ypperligt. Varen hjertl välkommen kl. 7 eller hvilken tid, som helst efter 7, till Din tillgifna gamla vän och tant

Fr. Bremer.

P. S. Jag ville äfven anhålla om ditt deltagande om tisdag (efter posk) afton i det lilla lärarinnemötet, som då blir hos mig. Dess föremål håller nu på att träda ur sitt första litet chaotiska stadium i ett, som — jag tror du skall vilja vara med om. Jag vill i morgon närmare omtala det för dig och din unga vän som jag uppriktigt gläder mig att få se hos mig jemte dig.

Tro mig, jag förstår hvad som måste upptaga dig, och intet ögonblick har jag betvivlat din goda vilja. Jag tror icke att vi här efter skola missförstå hvarandra!

1207. Till Ida Nilsson. Mondag Morgon d. 4^{de} Apr. [1864]

I afton tänker jag skicka mina båda flickor till en dans i skärgården, min piga till Missionsmötet i Bethlehem. Jag undrar om liten Ida vill komma till mig, läsa för mig sina ungdoms minnen eller språka med mig om framtids tankar? Hon vore så hjertligen välkommen!

Jag undrar också om Din Far skulle vilja komma till mig i öfvermorgon afton? Han skall finna här, utom mig och mina flickor, endast en ung artist och hans Mentor som alls icke skola förhindra våra samtal om flyttfåglar eller Phenicier eller andra kuriosa utan gerna uppbygga sig vid din Fars ljus, äfvensom din gamla vännina och tant —

Fr. B.

1208. Till Sunnerdahl. Tisdag d. 5^{te} April 1864.

Bästa Herr Sunnerdahl!

Mitt stöd och min staf innom mitt lilla hushåll, min piga har fallit på gatan och stött sitt knä, icke illa men dock så att hon måste hålla det stilla några dagar hvarföre jag måste uppskjuta till en dag efter i morgon nöjet att se mina vänner till afton. Dock hoppas jag att få det rätt snart!

tillgifnast
Fr. Bremer

1209. Till Ida Nilsson. Onsdag morgon d. 6^{te} Apr. [1864]

Mitt stöd och min staf i mina små husliga bestyr, min lilla piga är ännu haltande efter sitt fall, och hennes knä behöfver hållas stilla, hvarföre, min liten Ida, jag beder Din Fader att först om lördag

skänka mig nöjet att tillbringa aftonen hos mig. Då hoppas jag vi alla skola vara kuranta!

En hjertlig tack till dig för sista aftonunderhållningen!

Fr. B

1210. Till Ida Nilsson. Thorsdag morgon, 7^{de} Apr. [1864]

I går, min liten Ida, lät det interessanta samtalet med Din Far mig alldeles glömma det ointeressanta ärende, som förde mig då upp till Er, och jag återkommer därför i dag på morgonen dermed, och ber att få (om det står till!) veta den Helsingborgska Borgens för-namn, samt om det är Helsingborgs eller Öresundsposten, som han är red. för? Jag har glömt båda delarne, vill dock att hans tidn. heter »Helsingborgsposten».

Om din Far vill komma till mig ensam en afton så skall han blott nämna den, och jag skall då vara hemma och hygglig för honom. Emedlertid hoppas jag att få se honom äfven om lördag-afton; och skulle hans dotter, mitt »lilla Trollsmör» vilja komma med, så skola vi då dela oss i två partier, ungdomens och ålderdomens hvilket icke skall hindra oss att komma godt öfverens. Far och dotter äro så hjertligen välkomna till deras gamla väninna

Fr. Bremer

1211. Till Böklin. Stockholm d. 12^{te} Apr. 1864.

Bäste Vän! Sent men hjertligt får jag tacka Dig för ditt Nyårs-bref och dess ungdomsfriska-starka ord och tankar, som smakade uppfriskande. Hvad du skrifer om Renan's Opus finner jag träf-fande, och roade mig mycket. Jag har icke sett en bättre kritik öf-ver hans verk, som det är mig omöjligt att taga med fullt allvar. I fransmannens dansmästarförsök att göra Msklighetens Genius till en revolutionshjelte af 1799 och i hans sätt att dervid gå till väga lig-ger något mycket komiskt. På andra ställen har dock R. blickar öfver hans lif, och uttryck därför, som göra R. heder. Men dermed har han ock gifvit vapen i händerna mot sig och sina manövrer i

Christologien. Boken gör nog emedlertid sin goda nytta för intelligensens Gymnastik. Men — visar ej det stora uppseende den gjort, det medhåll den vunnit, i synnerhet hos män af den bildade klassen, att den der »Gudomliga Depeschen» står betydligt oklar för den tänkande allmänheten? Ja, att det behöfves något annat än redlig vilja och redligt sökande för att fatta den i dess Gudomlighet, för att kunna höja den, eller sig öfver tviflens region? När skall den mekaniska inspirationsläran, bokstafstron innom kyrkan dräpas? När skall dogmen öppna sig och blomma så att verlden må kunna se och fatta hvad den bär i sitt sköte? — när skall den blomma för alla, i förnuftets ljus?

Öfver döden, som skiljemur emellan älskande hjertan, emellan djupt förenade andar qvarstår mitt undrande, smärtsamma »!» Christus bröt denna tystnad, detta stängsel emellan sig, den uppståndne, och sina på jorden qvardröjande vänner. Huru har den af honom öppnade dörren åter slutit sig för dem, som i honom lefva och hoppas?! —

Ofta i skymningens timma går jag och nämner högt mina kära bortgångnas namn, — de äro nu många! Tystnad! Tystnad är enda svar. Af »klappandarne» har jag alldrig önskat något. Huru besynnerliga de manifestationer än äro som stundom framlockas af Psychographen m. fl. andebesvärjare, så har jag ingen böjelse att taga dem på allvar, och skulle för intet pris vilja fråga dem om de älskade väsen, som jag har i det tysta, hemlighetsfulla. Men att inga förnimmelser af högre art någon gång komma till mig från dem, det undrar jag på. Dock! — i drömmen har jag på sednare år haft ett par sköna, underbara förnimmelser af min syster Hedda — en gång i den allra herrligaste musik, en annan gång genom en omfamning, som lyste upp mörkret rundtomkring. —

Du talar om Andar »som icke kommit öfver Lethe». Tror du på ett Lethe i hvilket Menniskoanden skulle glömma sitt jordiska lif, åtminståne dess jordiska vilkor ö förhållanden? En sådan glömska vore mig ej kär. Jag skulle vilja minnas allt för att så mycket bättre ordna, reda, förstå, gifva jorden (eller jordlifvet) hvad jorden tillhör, Anden hvad anden tillhörer fatta Metamorphosens kedja. Fjärilen glömmet nog puppan ur hvilken den utvecklats sig; men är detta värdigt Menniskan? Jag läser och läser om I. Fichtes »Unsterblichkeitslehre» som föder mig och lifvar mig mycket, utan att dock fullt tillfredsställa mig. Jag skall skaffa mig hans »spekulative Theologie», och i öfrigt allt framgent studera mig in i dessa ämnen.

Sedan ditt Januaribref, har det politiska ovädret brutit ut, oss nära. Med Sveriges hållning vid Dannemarks sida känner jag mig icke belåten, ehuru jag tror att vår Regering haft formelt rätt i att

draga sig tillbaka från den tillämnade alliansen. Måtte vi dock nu i förening med England kunna göra något för Danmark och det snart. Att se en stor karl öfverfalla en liten pojke och söka slå ihjäl honom, är, om ock den lilla burit sig retsammt åt, ett vedervärdigt skådespel, och att stå och se derpå utan att gripa in och söka rädda den lille synes mig icke försvarligt, helst af dennes starkare broder, så vida han kan hjälpa. Emedlertid rusta vi oss nu, och — vi få väl snart se. Situationen med och i detta Schleswig-Holstein är nu till den grad intrasslad att kanske intet utom ett Alexandersvärd kan göra slut på tvisten. Politiken i det öfriga Europa är föga mindre otreflig, utan stora tankar eller syften, full af sjelfviska småsinniga considerationer. I Amerikas inbördes krig går dock, om än under bitter kamp och mycken blodspillan, en stor tanke framåt. Öfver alla partiintressen ser man en hemlig anförare, — »Härarnes Gud» leda kampen mot sitt mål: den nya världens frigörelse från slaveriets nesa. Bättre ett sådant krig än en feg fred.

I Stockholm springer man på föreläsningar. En verklig passion för dessa har gripit vår Allmänhet, och man äflas om att få rum i salarne der de hållas fritt på statens bekostnad, som om man nu skulle få veta all vishet. Fruntimmerna medtaga handarbeten och sitta och vänta hela timmar före föreläsningstimman, och sitta sedan tåligt två timmar till i qväfvande hetta och trängsel, för att höra hvad — de flesta af dem föga förstå, samt se de vackra och lärorika bilder, som på stora svarta taflor upprullas och hvarmed de föredragande illustrera hvar sitt ämne. Många lifvande tankefrön utsås härmed och man kan neppeligen tänka sig nyttigare aftonunderhållning. De föredragande herrarne äro inga snillen, men likväl män af goda kunskaper och äfven talang, några äro mästare i empirisk vetenskap. Jag har bevistat några föredrag, men den sena timman då de hållas, hettan och trängseln låta mig föredraga att inhemta dem ur tidningarnas referater. Genom dessa har jag sist haft stort nöje af de redogörelser öfver naturvetenskapens framsteg, som sednast blifvit afgifna på Vettenskaps-Akademiens högtidsdag. De vidga vår verldsåskådning mera på bredden än på djupet, det är sannt; dock är deras riktning att från specialiteter tränga till allmänna lagar, från bäckar och strömmar, uppåt de stora floderna och mot källorna en stor och god, helt visst riktig väg äfven om de icke på denna väg någonsin kunna uppdaga sjelfva källsprånget, sjelfva urlifvet. Men om erfarenhetsnaturvetenskapen förer till denna gräns och der hänvisar på de andliga naturmakter och väsen som verka i organismerna och i materien så synes den mig ha fullgjort sin pligt. Emedlertid synes mig nu-tidens naturvetenskapliga tendens vara frestad att för-

bise det fasta i större delen typer (hos naturindivider) för de variationer som Darwin bragt i ropet, öfverhufvud att taga lifvet alltför abstrakt och pantheistiskt obestämdt.

Cellen, så lika hos människan, växten och djuret, och dock så skiljd i sina frambringelser stadnar den framför, undrande, och mikroskopet uppdagar intet i detta elementära Adyton. Mig tyckes att det är med denna Cell, som med Cellen (»Naos») i de gamlas tempel: Gudinnans (eller Gudens) bild är der tillstädes men osynlig för alla profana blickar.

Professor Selander säger att vår lilla jord är några millioner mil närmare solen än vi hittills trott. Det är roligt att få veta. Men mindre roligt att man anser Solen vara en kropp i glödande tillstånd eller det som jorden var för millioner år sedan, då den var sol för månan, och att, i följd deraf, vår jord skall bli som månan en dag — en utbränd kropp. »Men», tröstar man oss — »det är långt till dess!»

Vintern, den långdragna, sega håller på att vika för vårsolens makt. Mig har den varit mer än vanligt ljus innom hus. Två älskeliga unga flickor (den ena Engelska,) mina döttrar för vintern, ha förskönat mitt hem och isynnerhet mina stilla aftnar. Men, som vanligt, i Stockholm, får jag ej ro att tänka eller skapa något sammanhängande. Några små berättelser för barn *) och en artikel öfver Hvens döfstumma skola (som väl snart blir synlig i Öresundsposten) är allt hvad jag fått tid att skriva. I denna månad skall jag skriva ett för-, — eller rättare eftertal till 2^{dra} Upplagan af mina bref från Amerika, (som nu tryckes af Norstedt et Söner,) något sammandragna och för godt pris, folk och skolbibliothekerna till fromma, och i detta eftertal vill jag gifva en skildring af Amerikanska förhållanden under närvarande kris, samt söka lägga i dagen dennas högre betydelse och sannolika resultat, du vet huru jag ser detta. I Juni månad hoppas jag få välkomna syster och svåger till Stockholm; sedan skall jag resa ut på landet med min lilla Engelska gäst, (en dotter till min Engelska Öfversättarinna) men ur landet reser jag icke i år, så väl af ekonomiska som af andra skäl.

Jag tänker att vårvinden låter fälten kring Köpinge prestgård grönska skönt, att ankor och gäss plaska lustigt i ån, och att den unga människoflocken närmast dig gläder dig med sitt friska lif och sträfvande, att du gläder dig åt allt, som växer och frodas omkring dig, och glad skall jag bli då jag får höra derom af Dig!

Din *Fr. B.*

*) Jag skall med första skicka dig ett par af dem!

1212. Till Louise Thomas.

Stockholm ce 14 Mars [avril] 1864

Voici le printemps, chère petite soeur et le mois d'Avril, qui plus qu'un autre mois reporte mon coeur et mes pensées vers toi et ta famille, car ce fut ce mois ci qui, il y a sept ans je pense me conduisit à Jargonant, où la vie me fut si douce, où j'appris à connaître la vie de famille Suisse en ce qu'elle a de plus intense et de plus sanctifié! Est-ce toi ma petite soeur qui m'as envoyé, un Journal de Genève (du 20 Février) qui me fait voir les généreuses manifestations de sympathie dans la Suisse française pour le petit peuple danois assailli féroce par la grande Allemagne? J'ai été bien aise de voir ses sympathies ainsi que la propagation de la bonne et belle idée de M^r Dunant. Mes tentatives pour faire traduire son livre (Souvenir de Solféрино) ici, n'ont pas réussi; j'ai essayé chez deux grands éditeurs, mais ils n'ont pas voulu s'en charger, ce dont j'ai été bien fâchée, car ce petit livre est écrit avec une grande force et ne peut manquer de faire impression. Je crois aussi qu'il sera publié ici, ce printemps sous les auspices d'un médecin qui m'a apporté un exemplaire en disant qu'il voulait entreprendre de le faire traduire et imprimer. L'Idée mère en est trop bonne pour ne pas se faire jour. Ici, (en Suède) on trouverait aisément des jeunes personnes qui voudraient se dévouer à l'oeuvre des soeurs de Charité, et comme telles porter secours aux Danois blessés et malades. Il ne manque pas des bonnes volontés; ce qui manque est une personne courageuse aisée et capable d'organiser et de conduire une société pareille sur le théâtre de la guerre; ce qui manque ici dans ce moment est une Miss Nightingale. Si j'avais trente ou vingt-cinq ans de moins, je me mettrais avec joie à l'oeuvre, et je crois que je pourrais faire au moins quelque chose de bon. Mais à présent, les forces du corps et de l'âme me manquent pour une oeuvre pareille. Je me sens vieille, ma chère petite, et il me semble que mes forces ont baissé bien sensiblement cet hiver. Je me porte bien cependant, mais ma respiration devient courte et haletante. J'ai travaillé des mains et de plume aussi pour les Danois cet hiver; toutes les dames Suédoises ont travaillé pour réchauffer leurs soldats; les hommes ont donné de l'argent aux familles des soldats; mais hélas! cela ne fait que bien peu de chose au Danemark. Ce pauvre pays a besoin de grandes armées contre les armées ennemies qui envahissent son sol. Bien que les Danois sont, en grande partie eux mêmes cause du conflit sous lequel ils fléchissent, nous Suédois sommes (Gouvernement et peuple) décidés à venir à leur secours si l'Angleterre veut aller avec nous, car seuls nous serions trop faibles. En attendant nous nous préparons pour entrer en guerre au printemps si! . . . Le Congrès de Londres à la fin de ce mois, décidera de ce que nous aurons à faire. L'horizon politique est triste et sinistre partout en Europe, et partout il semble un manque de nobles impulsions, partout les instincts égoïstes gouvernent les nations et les font craindre de s'exposer pour le bien de leurs frères. Mais trêve de politique ma petite soeur, c'est le parti sage quand on ne peut y rien faire, ni y voir clair.

Je veux parler un peu maintenant de nos affaires intérieures. Celles là

ne vont pas mal. Il y a un grand mouvement dans le pays pour l'éducation, surtout celle des filles, et barrière après barrière est démolie devant elles sur les chemins qui conduisent à une honnête indépendance par un honnête travail quelconque. La démolition va lentement, et non sans combats pour elles, cependant elle se fait, et des âmes longtemps étouffées ou emprisonnées commencent à sentir leurs ailes et à pressentir de nobles carrières. De grandes et belles écoles, soutenues par l'Etat, se développent pour fournir librement aux jeunes aspirantes, l'enseignement nécessaire pour se perfectionner comme institutrices ou pour se vouer aux Arts, ou métiers d'industrie artistique, etc... Cela ne peut manquer de porter d'excellents fruits. Ce mouvement qui part de la Capitale s'étend peu à peu par toute la Suède, ainsi que la part des femmes dans les affaires communales, surtout relativement à la population pauvre dans les villes. Pour votre vieille amie qui vit au milieu de cette jeunesse pour la bonne émancipation de laquelle elle a travaillé toute sa vie, selon son pouvoir, et qui vit en relation intime avec plusieurs de ces jeunes âmes aux nobles aspirations, sa vie est bénie et remplie d'intérêt en sentant et voyant ainsi s'accomplir les aspirations et espérances de sa jeunesse et de son âge mur (bien qu'elle même ne les comprit pas toujours). Le Père Eternel eut pitié de sa faiblesse et de son coeur plein d'amour et de désir de se sanctifier, et dirigea ses aspirations, (souvent aveugles et désordonnées) vers un but qu'il ne voyait qu'indistinctement (et mêlé avec d'autres buts) mais qui de plus en plus s'est révélé à elle comme étant le seul vrai pour elle, ainsi que le seul qu'elle fut vraiment capable de remplir.

O! ma Louise, en parcourant des yeux le trajet que Dieu m'a fait faire depuis le commencement de ma vie et jusqu'à ce jour, je ne puis que reconnaître là cette providence spéciale que j'ai tant mis en question, et qui certainement se manifeste assez rarement dans ce monde, mais qui néanmoins doit, tôt ou tard, se manifester dans toute vie humaine, comme elle s'est fait reconnaître dans la vie de quelques uns déjà pendant leur existence terrestre. Te dire cela, c'est te dire que je suis heureuse, bien compris, autant que l'on peut l'être dans ce monde où tant de misères tous les jours demandent attention et sympathie! Mon âme tous les jours élève des actions de grâces vers son Créateur et Sauveur et que je ne désire rien plus pour moi sur cette terre, sinon d'achever mon dernier roman et puis... une mort tranquille (et pas trop éloignée) dans les bras d'une jeune et fidèle amie. Je pense que je l'ai déjà ici, ou bien en Suisse.

Cet hiver m'a été particulièrement doux par le commerce journalier de deux jeunes personnes, l'une Anglaise, l'autre Suédoise, mes filles adoptives pour cette année. L'Anglaise retournera chez ses parents vers la fin de l'automne, mais la Suédoise, ma gentille Hanna restera près de moi aussi longtemps qu'elle le voudra. C'est une excellente fille, avec un talent très distingué pour l'art plastique que je suis très heureuse de pouvoir lui donner occasion de développer. Mais si Dieu permettrait qu'elle me fut enlevée pour son bien, alors je pense que je te demanderai, ma Louise, de me prendre comme pensionnaire et que j'aimerais à m'endormir doucement veillée par tes yeux. Pardon, chère de l'intention, mais vois-tu, je compte que je ne te donnerai pas beaucoup d'embarras, pas plus du moins que la »tante Boidard«.

L'heure avance et je dois écrire encore trois lettres avant diner aujourd'hui, ainsi je te dis adieu, te prie de dire bien des choses de ma part à ceux que tu sais. Je t'embrasse et reste à toujours ton affectionnée amie

Fredrika Bremer

1213. Till Octavia Carlén.

Fredag d. 15^{de} April 1864.

Sedan jag granskat Bremerska Stamträdet i »Svenska Adelsns ättar taflor» fruktas jag, goda Octavia, att Du icke kan finna någon min stamfader i Riddarholmskyrkan, eller i Sveriges riddarhus. De finska Bremrarne, som anse sig Adelsfamilj, och som hafva samma vapen som min sal. Farfar kunde kanske upplysa något om saken, men det är långt till dem och saken icke nog interessant att göra sig besvär dermed. Utan, då hvarken en Jacob Bremer, (min farfar) eller en Isak Bremer (hans far) synes till bland den svenska Bremerska Adelslägtens namn synes mig bäst att låta både Jacob och Isak Bremer anse för deras Ahnherre gamle Fader Abraham af Ur i Chaldéen, och således låta vår ätt uppgå till den älsta tid om hvilken ordspråket säger:

»När Adam plöjde och Eva spann
var fanns då en Adelsman?»

Det synes mig både säkert och hederligt nog.

I eft. m. är jag icke hemma men i morgon eft. m. och skulle gerna då vilja (kl. 5—6?) litet språka med Octavia Carlén!

Fr. B.

1214. Till Maria De Vylder. Thorsdag morgon d. 21 Apr. [1864]

Här, min snälla Maria, följer det lilla programmet öfver meningen med våra sammankomster, för att meddela vår goda och kloka Fru Tengberg, och att sedan medtaga till mötet i eft. middag, (ty jag

har ingen ordentlig afskrift), då vi skola vidare tala om ett och annat i sammanhang dermed. Dina tvenne böcker återsänder jag tacksamt. Ty jag har redan ett par egna dylika från bokh. Men jag kommer allt att bedja min lilla professor om en eller par ytterligare föreläsningar till hjälpreda med dem!

Tack för i går aftons, och för lektion öfver det der lilla tinget hvars yttersta svar på alla yttersta frågor ställda till dess väsen blir nog att

»klappa bara»

men som icke dess mindre är bra roligt hafva någon reda på!

tillgifnast

Fr. B.

1215. Till Maria De Vylder. Fredag middag d. 22 Apr. [1864]

Kan min goda Maria komma till mig ett ögonblick i dag den der vanliga kl. 4 tiden så vore det godt och mig mycket välkommet!

Fr. B.

1216. Till Ameen.

Stockholm d. 6^{te} Maj 1864.

Den »lilla Svägerskan» har jag sett, och hoppas få återse, före hennes utresa till hvilken jag hoppas kunna förse henne med några rätt goda bref och anvisningar! Hon är tydligen en af dem, som behöfva taga sig några djupa andedrag af continental-luften, en bäggare full af den förnyande lifselixir, som skummar i de skönhets och hälsokällor, som sydliga Europa, framför allt Schweits och medelhafvets norra stränder, äga i rikt mått, och som ingen kan bättre värdera än just främlingen från vår Nord. Gud vare tack att dessa resor och dessa länder bli allt tillgängligare för allt flera af dem, som tryckta af lifvets enahanda, af mindre god hälsa eller mindre glada förhållanden känna lifvet eller sin egen tillvarelse tunga. Ty bättre läkemedel finnas icke. Jag hoppas de skola blifva för fröken Julin hvad de varit för mig; mer kan jag ej önska henne.

Ronneby! Ack ja, stackars lilla Ronneby, som med sin brand skulle komma så straxt efter Warberg. Det var fatalt. Ty äfven här

i Stockholm hafva vi nära tömt våra portmonnaier, för Warberg och Danskarne och Westerdalarne, alla enskilda olycksfall att förtiga, collekter o. a. penningebidrag. När nu äfven Ronneby kom med sin eldsvåda blef man nästan stött på stackars Ronneby, som om det burit sig illa åt. Jag bekänner att jag, fattig syndig Menniska, icke kände mig mycket annorlunda, och tröstade mig med att »Carlskrona låg så nära, att Carlskrona måste hjälpa Ronnebyboarne». Ack! historien om räfven och drufvorna har sin tillämpning äfven i sådana fall. Man söker trösta sig emedan man icke kan göra bättre. Man kan dock vanligen göra något om än alldrig så litet, och jag ber derföre att få taga en biljett till den der lilla litterära soirén som Hr Amén omnämner i sitt bref, och sänder derför hosföljande 5 rdr riksm. Ursäkta att jag ej sänder mera, men — kassan tillåter det nu icke. Af tidningarne såg jag med glädje att insamlingen för Ronneby dock redan öfverstiger 14000 rdr Riksm. De mest tryckande behofven torde då för ögonblicket vara afhjelpta. Mera hjälp kommer nog, isynnerhet om Krig och örlig icke bryta ut äfven för oss. Dock, får gå, hellre än att Dannemark skall blöda och sköflas utan bistånd! Jag har ondt samvete af Sveriges rol dervid, i anseende till hvad, som, från vårt kabinetts sida, föregått närvarande blodiga krisis.

Mätte den vara förbi då

»Maj har löfvat våra lindar!»

Nu råder Siberien i luften. Hjertliga hälsningar till den goda fru Amén. När Ni komma till Stockholm så kommen ihåg den gamla väninnan

Fr. Bremer

P. S. Jag sänder den lilla penningesedeln utan att rekommendera brefvet i det hopp att ingen skall våga sig på ett bref adresserat till sjelfva post-direktören, och det i Staden Götheborg. I går fick jag likväl höra att icke mindre än 3^{ne} bref efter hvarandra kommit bort på Jernvägspoststationen Eljarås, (nära Mariestad) för ett stackars ungt fruntimmer (M^l Möller på Ålqvarn) som i ett af dem inneslutit 5 rdr, i de andra åter skrifvit viktiga förtroliga meddelanden till sina systrar.

1217. Till Caroline Frumerie.

Stockholm d. 6^e Maj 1864

Nu känner jag på mig att det var mycket länge sedan jag skref till min lilla Carolina, och affärdar därför ett litet bref, som skall föra med sig några goda nyheter till dig! Först från Svåger, af hvilken jag sednast hade bref från Paris, och som då, jemte syster Charlotte, befann sig i högönskelig välmåga, samt voro förtjusta af det logis, den mat m. m. som Susanna hade förskaffat dem, samt med hennes vänliga och kloka tjenstvillighet. De ämnade bli några veckor i Paris för att roa sig och se allt vackert och märkvärdigt, som der låter se sig. I början af Maj tänkte de begifva sig på hemvägen, först till Calmar och på gästabad i Blekinge, sedan hit upp, som jag förmodar i början af Juni. Jag gissar att de skola längta till Viken samt att der stöka och plantera, så fort det blir vackert. Nu råder Siberien i Stockholmsluften, och man fryser här långt mera än under vintern. Också är »väderleken» och »Danskarne», och Danskarne och väderleken en Jeremie klagovisa, som dagligen omqvådes. Och vår nya hertiginna, och 1^{ta} Maj på Djurgården, o. a. lustbarheter taga sig ut som frusna blåsippor i den ofrefliga temperaturen för både kropp och själ. Vi äro vid »Daarligt» humör. Ändå skall jag på Gala-spektaklet i afton, för min lilla Gäst, miss Howitts skull. Mathilda har varit hemrest på några dagar. Hennes Fader, och hennes syster Philippa ha båda dött inom få veckor. Men det var att tacka Gud för, den förre var förbi så andligen som lekamligen, den sednare ohjelpigt sjuk och mycket lidande. Boets ställning tyckes vara hjälpligt god och den snälla systemen och outtröttliga vårdarinnan af hemmet och de två sjuka kunna bli försörjd der framdeles. Litet blir äfven till utdelning åt de andra systrarne. Mathilda var snäll och fridfull; mycket arbete har hon nu äfvensom Olsen, och det är godt. Din Hilda är blomstrande, och tillfreds med sin ställning till vidare. Hon tänkte skrifva snart och skicka dig sitt porträtt. I mitt hem är allt sig likt, godt och fridfullt Gudskelåf, och jag är för ögonblicket icke så upptagen af mångahanda ting och menniskor som vanligt. Men det lugnet räcker neppeligen länge. Jag njuter deraf ty jag känner mig gamlas och orkar icke så som förr. Min afton har kommit, och det kännes så godt, ty mycket lugn har kommit med den.

Min värsta oro är för ögonblicket för Dannemark. Stackars land och folk! Dock, måste nu hjälp snart komma; Och måste *vi* komma

i elden med — detsamma, så — får gå! Bättre det än sitta i frid och se grannens hus brinna! —

Nu måste jag gå upp på Seminariet midt öfver gatan. Snälla flickor har jag der att hjertligen interessera mig för, så äfven här hemma, ja dessa mina två, äro riktigt goda Englar att herbergera.

Vet du, den der unga doktors-Candidaten, som jag en tid hade till lektor har med all heder tagit sin Med. Cand.-examen i Upsala, och är nu af Baron Dübens gossar på Garnisonssjukhuset här, har fria rum och fritt vivre der, så jag har heder af honom. Min Fröken åter har blifvit folkskolelärarinna i Adolph Fredr. om till skolans bästa vågar jag ännu icke hoppas, men för henne är det nog en lycka. Skrif snart, min lilla Carolina, och säg mig huru du mår, och trifves på ditt »Lustikulla». Har stället något namn? Jag tycker mig i andanom se hur du der anlägger en liten trädgård planterar blommor, bärbuskar och grönsaker!!!

Hjertlig hälsning till Marie C. från

Din gamla vän

Fr. Bremer.

1218. Till Fredrika Limnell. Mondag morgon d. 16^{de} Maj
[1864]

Vill min lilla Fredrika, jemte Frau Mütterchen, komma och språka ett par timmar med den unga fransk schweitsiska pastorn härstädes, Mr Roerich, och den snälla waldensiskan M^{lle} Cairus, så äro de hjertligt välkomna om torsdag afton till den gamla väninnan

F. B.

P. S. Äfven liten Ebba är hjertligt välkommen.

1219. Till Caroline Frumerie. Stockholm d. 20^{de} Maj 1864.

Våra bref ha korsat hvarandra, min lilla Carolina, såsom jag ser det af ditt bref, af d. 7^{de} Maj, och som du väl sett det af mitt, af, som jag vill minnas ungefärl. samma dato! Och nu har jag dröjt ett par dagar att svara på detta ditt bref, emedan jag trodde mig hvar

dag få meddela dig underättelsen om Quidings ankomst till Johanneshus dit Wachtmeisters väntade dem redan den 10^{de}. Men som den underättelsen ännu icke kommit, vill jag ej längre dröja att säga dig att jag af alla krafter förenar mig med svåger Quiding i att afråda dig från att köpa det ifrågavarande lilla huset (som dessutom synes mig orimligt dyrt,) eller något hus i Skåne innan du är riktigt säker på att du vill der tillbringa ditt lif. Men att så icke nu är eller ännu kan vara synes mig klart. Deremot synes mig godt om du kunde förblifva der du är till dess du tills dess ditt beslut för framtiden hunnit stadga sig. Och ville du, min lilla Carolina, låna ditt värdsfolk 100 rdr eller 150, för att få huset fullt i ordning, och behöfver derföre sjelf låna dem, så kan jag godt för denna summa vara din banquier ty genom Maries frånfälle komma Charlotte och jag att ärfva hvardera ett par högst tre hundra riksdaler, som blifvit öfver [på] hennes lilla af oss för hennes lifstid skänkta Capital hvilket, i öfrigt, medtagits af hennes sjukdom, begrafning och små skulder. När Svåger kommer hem kan jag få ut dessa penningar och, om du så vill, sända dig hvad du deraf vill hafva.

Helsingborgsvistandet fann jag ej dyrt men heller icke just billigt. Jag betalade 2 rdr riksm. om dygnet för ett rum (rätt vackert och trefligt) och god, fast tarflig kost samt uppässning. Det var hos musikdirektören Hagström. Det hyggliga stilla värdsfolket, rummets läge, på botten, och närheten till baden gjorde denna bostad, som har en skön utsigt åt sundet till, för mig ganska treflig, ehuru den kalla och ruskiga väderleken i somras gjorde att jag mycket litet kunde begagna baden. Badhusen äro ytterst små och skrala, det blåser tvärt igenom dem och deras trasiga väfskärmar; men vattnet är ljufdigt, ej mycket salt eller kallt, men klart och med sandbotten. Det vore dig visst godt att kunna begagna dem. Hvert bad kostar 12 sk. Om du besluter dig att försöka dem, så tror jag att du kunde i bref vända dig till den särdeles hyggliche Musikdirektör Hagström och i det du återoppar dig på min rekommendation bedja honom lemna eller skaffa dig på vecka, ett rum nära baden (eller hans bostad hvilket är detsamma). Långt bort från dem bör du icke bo, ty stranden är sandig och solhet, tröttsam att gå. Nära Hagströms bostad är äfven Helsingborgs vackraste promenad utmed sundet och blomrika, vackra kyrkogård med terasser från hvilka man har en praktfull utsigt och kan i ro njuta den förfriskande hafsluften samt se solen gå ned öfver vårt stackars Naboland, (der jag dock hoppas och tror att nu solen skall gå upp med sjökriget, dess flottor och följder).

Kan du det så försök stället och baden på fjorton dagar till börja med. Lätt kan du derifrån komma till Köpenhamn, om du måste det, med din lilla flicka. Gud bevare dig från att återfå någon släng af din förra sjukdom, och kunna baden aflägsna det så för all del bada, kosta hvad det vill; ja, äfven om blott för att uppfriska nerverna, som nog ensamma kunna vålla den der ångsten om nätterna! Du vet hvar du har kassören, som, om än han icke kan umbära ränta på pengarne dock aldrig skall återfordra dem så länge du sjelf vill behålla dem.

Om mina sommarplaner har jag, tror jag, sagt dig. Jag skall vistas med min lilla Engelska dels på Marmorbruket, dels på Årsta tills hösten då hon trol. återvänder hem. Min resa till Finland, som du kanske sett spöka i tidningarne är en slags varsel om hvad, som torde bli — nästa år. I år blir jag i Sverige. Och nu lefväl min goda flicka då Quidings anländt skall jag åter skrifva. Låt mig veta huru du besluter för din närmaste framtid och om jag i något kan tjena dig. Din gamla vän.

Fr. Bremer.

1220. Till Bohlin.

Stockholm d. 25^{te} Maj 1864

Herr Intendent!

Sedan jag för längre tid sedan anhållit att få veta om något af, och huru mycket af mina på H^r L. J. Hiertas förlag utgifna arbeten vore kvar i lagret har jag nu ändteligen erhållit deröfver en uppgift, som utvisar att af de böcker, som nu äro fråga att åter utgifva äro ännu osålda i Hiertas lager:

af Familjen H. (4 ^{de} upplagan)	602 ex.
»Strid och Frid»	180
Trälinnan	155
Syskonlif	711

Alldeles utsålda, sedan längre tid, äro de 2 första delarne af teckningar ur hvardagslifvet (Palmblad, Upsala), Presidentens döttrar, Hemmet (Hiertas förlag), samt Grannarne (Schmidt et C^o Christianstad), och hafva dessa sednare arbeten ofta i sednare tid efterfrågats i bokhandeln. H^r Hierta säger sig villig att för underpris öfver-

lemna hvad som i hans lager är qvar af de mina arbeten, som en annan förläggare skulle vara sinnad å nyo utgifva.

Härom allt har jag ansett mig böra med första underätta för närmare bedömande af affären.

Högaktningsfullt
Fr. Bremer

1221. Till Caroline Frumerie. Stockholm d. 1^{ta} Juni 1864

Min lilla Carolina! Jag har just nu emottagit ditt bref af d. 29^{de} Maj, och skyndar mig att genast besvara det med några ord, ty det torde dröja för länge innan jag kan gifva dig tillförlitliga underättelser i ett och annat. Men nu genast kan jag säga dig att Quidings äro i Sverige, må väl och gästa som bäst hos Wachtmeistrarne, Mor och Son, i Blekinge der de ämna dröja till medlet af denna månad då de skola komma till Stockholm. Och derifrån får du väl bref från min Svåger, om du icke får det förr. Han har varit i Sverige sedan d. 17^{de} Maj, då han kom till Carlskrona, men skref ändå ej till mig förrän d. 25^{te} och syntes mig i sitt bref litet förbryllad (dock på muntert sätt) af alla slägtingar som i vänlighet och välvilja stimmade omkring honom. Han ämnade sig då resa på ett besök till Ex. Wachtmeister på Årup. När han kommer hit, d. ä, om 14 dagar, skola vi tillsammans grundeligen betänka och orda om dina angelägenheter, om hvilka ditt sednaste bref ger en rätt tydlig framställning, och då skola vi väl också skrifva och råda så godt vi det förmå. Det är, i detta fall icke så lätt att se för sig rätta vägen, dock icke så svårt som i den Schleswig-Holsteinska affären. Så mycket beror på din hälsa! Vore den att lita på, så skulle jag utan betänkande rösta för det partiet, som ger dig ett stadigt och trefligt hem och med det samma en stadgad, nyttig, dig passande verksamhet, ty — dessa förmåner kan ingen bra qvinna umbära på längden, och ifrån Heiligensteins sorglösa lif och Rhenstrandens alla drufvor skulle du dock alltid å nyo längta dertill. Bäst då taga emot det först, som sist, om det möjligtvis låter göra sig. Men blif då vid det lilla huset och de få barnen. *) Det der stora känner jag en rik-

*) En liten medhjelperska för dessa vore ju ej omöjligt få i huset om de blefve för många för dig!

tig förskräckelse för. Äfven det lilla torde — dock nu vill jag ej säga mer härom, förr än jag får rådgöra med Rådet.

I morgon kommer jag att träffa en nära fruntimmersbekant till Hierta och skall genom henne stöta på honom, och i Öfvermorgon skall jag vid fruntimmersföreningens Allmänna sammanträde drabba tillsammans med M^l Wennberg, och då be henne sända dig din pension med det första; och så, min lilla Carolina, skola nog sakerna ställa sig med hjälp af litet tid och tålmod. Så fort Svåger är här skall jag skrifva till dig å nyo om icke förr. Var emedlertid så lugn som det står till och hänskjut saken till Den, som så ofta och underligt hjälpt dig i svårare prof än detta. Tänk också att du har goda vänner här som skola stå dig bi med hufvud och hand i hvad de kunna.

Jag har måst låna 100 rdr åt Hilda Berg. Den stackars flickan hade för denna summa råkat i riktiga procentarehänder, som togo af henne sexton rdr för hundra. *) Hon lemnar sin plats på Barnbördshuset i höst, i hopp om en lyckligare ställning och bättre praktik än der. Må det lyckas henne vinna. Olsons hafva duktigt arbete hvilket litet lättar på deras lif, och Mathilda väntar till sig sin snälla, goda syster från Westergylln hvilket lyfter hennes sinne och ger det litet mera glädje och ljus.

Marmorbruket ligger allt på Kolmården, såsom du tror det och nära Norrköping. Det är hos disponenten deraf, Baron Rozyckis som jag och min lilla Engelska skola för några veckor inackordera oss, sedan på Årsta, till hösten, hos den hyggliga familjen Saxenberg. Och nu min lilla Carolina lef väl och tänk så litet som möjligt på dina angelägenheter, och så mycket möjligt på vår och vackert väder tills du härnäst får bref från Din gamla vän

Fredr. Bremer.

1222. Till Bohlin.

Stockh. d. 20^{de} Juni 1864

Det är mig en tillfredsställelse att se det Herr Bohlin, enl. skrifvelsen af d. 18^{de} Juni, icke uppgifvit tanken på den ifrågavarande lilla affären i bokhandelsväg! Då nu emedlertid tidningarne varit goda låtit mig resa än till Finnland än till vestra kusten, »genom Jönköping» medan jag i sjelfva verket sitter i godan ro här i Stock-

*) Procentaren var en gammal M^l S * * *

holm, får jag med ett par ord underätta om min härvaro på det icke de tryckta vilseledande uppgifterna må beröfva mig det mig vänligt tilltänkta besöket; såvida icke det redan är för sent att rätta miss-taget.

Med all högaktning
Fredrika Bremer

1223. Till Maria De Vylder. Mondag morgon d. 27^{de} Juni [1864].

Vill och kan min goda Maria komma och dricka the med mig i afton, i sällskap med mina syskon Quidings, så vore det för mig äfvensom för dem särdeles kärt!

Hjertligen välkommen!

tillgifnast
Fr. Bremer

1224. Till Sunnerdahl.

Fr. Bremer hälsar till Herr Sunnerdahl och ber att få se honom och hans unga vän Hr Calmander på the, hemma hos sig, i morgon tisdag, d. 28 Juli! Om »Lurelei» samt de små tomtarne finge följa med, vore de äfven särdeles välkomna!

Mondag morgon d. 27^{de} Juni 1864.

1225. Till Jenny Stjernstedt. Stockholm d. 6^{te} Juli 1864.

Min egen goda Jenny! Ehuru på resande fot, och för ögonblicket öfverhopad med hvarjehanda göromål, måste jag dock skrifva ett par ord för att tacka dig för ditt bref samt för porträttet af dig och din lilla flickunge, som måste vara en liten allrakäraste unge, och en riktig hjertefägnad bara att se på, då hennes skuggbild kan framställa henne som en sannskyldig liten ljusalf. Dig kunde jag icke igen-

känna i porträttet, men en snäll och lycklig moder såg jag deri, och gläder mig att min vackra, snälla vinterdotter i Rom, utvecklat sig dertill. Ty denna förvandling är dock en den lyckligaste för en ung qvinna. Din gamla vän känner sig äfven lycklig att i sitt goda hem äga frihet och frid, och der kunna deltaga i flera unga qvinnors framsteg på de nya vägar, som på många håll öppna sig för dem. Endast ett stort bekymmer förmörkar nu min utsigt — Dannemarks olyckliga belägenhet, och den rol dess grannar derunder spela! — Jag är glad att nu resa till landet och slippa i de dagliga tidningarne läsa hvad som förbittrar mitt sinne samt plågas öfver min vanmakt att hjälpa.

Jag reser till mitt gamla goda Årsta, (mitt fordna jordegods,) på några veckor, jemte min lilla Engelska gäst, sedan i höstas, Miss Howitt, (min »Engelska perla», som jag kallar henne, ty hon är en högst älskvärd ung person). Sedan fara vi på några veckor till Marmorbruket, derifrån jag, i September, följer henne ett stycke på hemvägen till England. Men höst och vinter tänker jag få i all stillhet tillbringa här.

Och nu min goda Jenny, ett hjertligt lefväl! Lycka till den förtjusande lillan, som här andligen, kärleksfullt omfamnas af sin Gudmor, och sin moders tillgifna gamla vän

Fr. Bremer.

1226. Till Lotten Wennberg.

Årsta d. 12^{te} Juli 1864

Tack, min egen goda Lotten för den väl utträttade comissionen i Skrifbordslådan! Och för den lilla snälla biljetten, som helt visst är mera lik dig sjelf än någon fotografi kan blifva det. Stor tillfredsställelse har jag erfarit af ditt experiment med badet, och af hoppet att Santesson förordnar dig en äkta vattenkur med inpackning, svettning etc. ty ingenting finnes väl som bättre befordrar en stark omsättning af vätskorna, och verkar återkommandet af det månadliga när detta i otid afstadnat. (Min syster Agathe begagnade Marienbads kallvattenskur vid Rhein derför, och med fullkoml. framgång). Jag prisar Santessons klokhets och läkareblick att han tänker härpå; och jag är förtjust åt den borgen han dermed ger oss att han anser ditt onda kunna häfvas. Hvad kurens »vattläggande» och »spåkande» inverkan beträffar, som du tyckes frukta för, så kan jag försäkra dig att den verkar just motsattsen; är förunderligt lifvande och

uppvickande, och ger ökade lifskrafter. Hvad kostnaden åter beträffar så dristar jag mig bedja dig icke gifva den en bekymrad tanke! Jag skall förtro dig, som en liten frimureri-hemlighet att jag håller på att göra en god affär med mina samlade Arbeten; och lyckas den, så som det är sannolikt, skall min Lotten icke neka mig glädjen göra menskligheten en tjänst genom att fylla det som behöfs till din kur som dessutom rör min egen lifsglädje på det närmaste. Du får icke nu svara mig härpå käraste Lotten, utan endast låta den saken hvila oss emellan. Men jag lägger nu på ditt samvete att resa till den bästa badanstalt af den der sorten, som vi hafva, och att icke spara något för att göra kuren så verksam, som möjligt, äfven om den skulle falla sig rätt besvärlig till börja med. Den känslan ger sig allt, då man efter hand känner kurens välgörande verkan. *) Äfven jag begagnade den i Tyskland. Söta min Lotten dröj icke med att begynna den. Santesson är en krona bland läkare. Hälsa honom varmt och vördnadsfullt från Din

F. B.

1227. Till Brockhaus.

M^{lle} Fredrika Bremer presente ses complimens à M^r Brockhaus, et a l'honneur de repondre par les renseignemens suivans aux questions qu'il vient de lui adresser dans sa lettre du Juin:

Elle est née le 17 Aout 1801 à Åbo, en Finlande, ou son grandpere suédois, fils d'un senateur de Westerås, était venu s'établir comme negociant et ou il fit fortune. Elle avait trois ans quand ses parens quittèrent la Finlande pour s'établir en Suède ou ils acheterent l'ancienne terre Seigneuriale d'Årsta appartenant au Comte Flemming. La, et a Stockholm, ou sa famille passait les hivers, se fit l'éducation de la jeune Fredrika, ainsi que de ses soeurs et frères sous la direction d'une gouvernante et d'un précepteur, et à l'aide de forces maitres, les meilleurs qui pouvaient se procurer dans la capital. Les auteurs classiques Français, Anglais et Allemands firent de bonheur ses delices. Elle ne saurait dire laquelle de ces litteratures étrangéres contribua le plus à son developpement, pas plus que l'abeille ne saurait discerner les fleurs qui lui ont fourni le plus de sucs pour la fabrication de son miel. Mais une inspiration vraiment féconde ne lui vint du dehors, que par l'amour de la patrie et par le reveil du genie scandinave qui eut lieu dans la première partie de notre siècle apres les grandes guerres Nationales.

Du reste M^{lle} Bremer prend la liberté d'adresser M^r Brockhaus pour des renseignemens ultérieurs au second tome de »Nytt svenskt biogra-

*) Men du får på intet vilkor lägga igen fontanellen!

fiskt lexikon» ou il y a sur elle un article biographique pour laquelle elle a fourni quelques notices. Cet articles contient des details qui, quoique peu circonstanciés sont plus exacts et un peu moins maigres que ceux de la Notice Allemande. La Notice Suédoise en disant que l'Academie Suédoise donna au jeune Auteur son petit jetton en or oublie que l'Academie, dix années plus tard lui conféra sa grande Medaille.

La portée particulière des deux derniers romans de l'auteur, ainsi que celle de ces recits de voyage dans le nouveau et, dernièrement, dans l'ancien monde ne devrait pas, ce semble, être entierement passé sous silences dans un ouvrage du mérite et de la portée universelle du Conversationslexicon de M^r Brockhaus.

Årsta le 13 Juliet 1864.

1228. Till Jane Thengberg.

[Juli 1864.]

Om min lilla uppsatts öfver »Vårt Seminarium» intages i tidningarne skulle jag önska följande tillsatts vid utrycket (på Mskriptets andra sida) »dess aktade Direktion» neml.: »dess Aktade och aktningsvärda direktion samt de förträffliga lärare, som varit och som förblifva det läroverkets stöd»,

ty tron att samtliga de förra lärarne skola afgå har skadat och skadar med skäl förtroendet till anstalten.

[— — —] skall derigenom detta läroverk få en betydelse och ett inflytande för vårt lands framtid, som vida öfverstiger allt hvad det kan bibringa af särskildta kunskaper och färdigheter. Dina förträffliga proflektioner — förträffliga, just genom den anda, som du kan ingjuta i dem, och hvaraf jag sednast såg några högst intressanta prof, — äro i hög grad egnade att utveckla och bilda om-dö[— — —]

1229. Till Jane Thengberg.

Årsta d. 22 juli 1864

Om det är tid ännu, goda Jane, så anhåller jag om ett par små ändringar ännu vid Art. »vårt Seminarium»! 1^{mo} den, att öfverskriften »Vårt Seminarium» förändras till »Seminariet för lärarinnor» emedan den förra torde stöta dem, som ej förstå att jag här brukar »vårt» i

samma mening som man säger »vårt land, vårt folk, våra kära», och 2° att i stället för hela mitt namn under Art. endast sätta min signatur *F. B.* som är tillräckligt känd för att icke tillåta något tvifvel om förf. och ser något blygsammare ut än att ställa ut hela namnet. Man bör undvika stöta eller reta då man kan det. Stundom kan man det icke.

Skrifves något från Direktionens sida borde det vara allvarligt och värdigt men för ingen del häftigt. Att du icke sjelf uppträder är nog alldeles riktigt, och kommer nog ej att behövas för att skaffa rättvisa.

Tillgifnast
F. B.

1230. Till Louise Thomas.

15 Aout 1864

Quelquefois, tout d'un coup, il me semble que je vois briller tes yeux tout près de moi, chère petite soeur, avec ce regard si profond et en même temps si doux qui leur appartient quand ton âme parle par eux, et alors, j'ai un vif besoin de t'embrasser ou au moins de te sourire! Voilà ce que je sentis ce matin au déjeuner en racontant à mes compagnes notre promenade au Grand St Bernard, notre arrivée à l'Hospice et notre jouissance de cette bonne tasse de thé qui te fit dire avec une expression si concentrée: »c'est bon!» Et puis, je m'arrête court au milieu de ma narration en me souvenant que je n'avais pas (ingrate que je suis) encore répondu à ta chère et bonne lettre du 22 Avril! Oh non, ma Louise, je ne suis pas ingrate quant au coeur et au sentiment; et ma mémoire fidèle comme le soleil aux lois de la lumière grave dans mon âme, à toujours, les images et les paroles qui, une fois l'ont vivement touchée. Mais les moyens d'expressions qui s'offrent entre amis à grande distance, me sont tellement peu sympathiques que je recule de les employer comme dans ce cas ci!

Voici en peu de mots mon histoire depuis que cette chère lettre est devant moi sur mon secrétaire comme la première en question pour une réponse par écrit: D'abord, deux mois à Stockholm, envahie par du monde, des affaires de tout genre, et puis, par un travail pressé, savoir une introduction (ou plutôt appendice) pour la seconde édition de mes »Foyers dans le Nouveau Monde» laquelle oeuvre avait à tâche de donner une vue juste et claire de la crise Américaine depuis ses commencements et jusqu'à nos jours, avec ses résultats et certains et probables. Cet ouvrage fini et mes adieux à Stockholm faits, j'ai quitté la ville au commencement de Juillet avec ma gentille Anglaise, Miss Howitt, pour ma vieille terre paternelle Årsta, située sur un bras de la Baltique à environ 3 lieues de la Capitale. Je m'étais arrangée avec la famille Saxenberg, qui maintenant possède cette terre, (ou la moitié de mon patrimoine est investi)

pour y passer une partie de l'été avec ma jeune amie. J'avais un grand besoin de repos et en même temps de rénovation pour le corps et l'âme. La vie de Stockholm m'avait tellement fatiguée que je me sentais par trop vieille, et l'air frais et fort, les bains et la liberté dont je pouvais jouir à Årsta pourraient peut-être me remettre. Peut-être? — au fond, je n'y croyais guère. Je connaissais encore peu la famille qui, maintenant y résidait, et puis, revenir comme pensionnaire là où on a vécu . . . sinon comme maîtresse, cependant comme membre de la famille maître du domaine, cela devait être un peu étrange. Et puis, mon retour à la maison après le voyage en Amérique, mes impressions à Årsta furent si tristes, si lugubres que je craignais ces souvenirs; j'avais peur comme des revenants. Ma soeur chérie était morte (trois semaines avant mon retour;) ma mère était hors d'état de gouverner les affaires de la maison; tout était en ruines au dedans et au dehors du vieux château; la neige tombait sur les terres ensevelies comme dans un linceul. Tout était morne et silencieux. Il me semblait entrer dans un tombeau. J'étouffais! . . . Depuis, Årsta avait passé dans de nouvelles mains; et je n'y avais fait depuis qu'une courte visite il y a deux ans. — Ah! ma chère Louise, que Dieu est bon pour ta vieille soeur! au lieu de ne rencontrer ici que des difficultés et des souvenirs souvent terriblement tristes, j'ai retrouvé tout ce qu'il y a de mieux dans ma jeunesse et mon âge mur; j'ai trouvé ici, et je cueille chaque jour des fruits qui ont été semés ici, souvent dans les larmes, souvent aussi sous les rayons et les vents vivifiants du printemps! Je me promène seule comme dans mes temps les plus heureux ici dans les vastes appartements de ce vieux château, dont les fenêtres dominant des vues très étendues, je contemple, je lis, je pense et je me sens jeune de nouveau par le coeur et l'esprit quoique plus calme et plus claire. J'écris et je compose en pensée ce que, s'il plait à Dieu, j'écrirai un jour à la plume quand le trop plein de cette lune de miel à la campagne sera passé. Par l'extrême bienveillance de la famille Saxenberg qui maintenant possède ce vieux domaine je me sens autant chez moi que jamais, et je jouis de voir les améliorations qui sont faites et se font par les possesseurs actuels ainsi que la bonté du coeur et le bon sens avec lesquels ils traitent leurs vassaux.

Tu vois ma chérie à ceci, pourquoi je ne t'ai pas écrit encore tandis que j'ai écrit bien des lettres insignifiantes. J'ai eu le coeur trop plein et je ne sais pas bien comment il se fait que j'ai pris la plume pour toi aujourd'hui, sinon que ton souvenir m'est devenu si vivant qu'il a chassé devant lui tous les obstacles. Pour ta lettre, je la porte dans mon coeur avec tout ce qu'elle contient d'affection forte et vraie. Oh! tu es bien ma petite soeur, et je compte bien te prendre au mot et venir reposer ma tête sous ton toit et sous l'égide de tes fidèles mains si la vie dans ma patrie me devenait trop orageuse. A présent l'horizon politique semble s'éclaircir pour le moment; la paix se fait entre le Danemark et l'Allemagne, mais une paix presque ruineuse pour le pauvre petit pays et qui ne peut que vivement chagriner tous les vrais Scandinaves. Il y aurait tant à dire sur cette guerre et cette paix que je ne dirai rien du tout, excepté qu'elle me semble receler des orages de dimensions bien plus grandes et envahissantes que celles qui ont arraché

le Schleswig au Danemark et ouvert les portes de la Baltique aux flottes allemandes.

Pour ma position particulière elle est libre et tranquille et, ce que je vois et que je sens ici à Årsta me fait pressentir que je pourrai bien finir mon vieil âge sur les lieux mêmes où j'ai passé la meilleure partie de mon enfance et de ma jeunesse.

Merci des portraits de tes deux petits garçons! Ils sont charmants, surtout celui du plus jeune. C'est étonnant comme ces deux petits Suisses ressemblent à nos deux petits princes héréditaires, les fils du frère (Oscar) du roi! Voici, que je t'envoie le portrait de ta soeur Suédoise, fait ce printemps dernier, et, à ce qu'on dit, et à ce que je crois, le meilleur et plus ressemblant qui encore a été fait de moi. [— — —]

Je m'arrête et vous embrasse toutes deux, chères soeurs et compagnes. Respects affectueux et saluts à ceux à qui ils sont dûs, et que vous savez ma Louise. Embrasse pour moi Frank et Auguste; le troisième qui est en chemin, est tendrement pressé en même temps que sa mère contre le coeur de ta vieille amie et bien affectionnée soeur Suédoise

Fredrika Bremer.

1231. Till Caroline Frumerie.

Årsta d. 27^{de} Aug. 1864

Hjertligen kärt har det varit mig, min lilla Carolina, att af dina båda sista, på en gång, nyss emottagna bref, få se att du är välbehållen uti eget hem, och är glad och nöjd med det egna lilla hemmet! Att få ett sådant var nog nödvändigt för dig om du skulle få rätt fotfäste och trefnad på jorden. Mätte nu din lilla stuga blifva varm och treflig för vintern så du kan hafva hälsa och trefnad der, så skall nog allt annat godt komma efter hand, och i den främsta en passande hjälp med de »dumma ungarne» åtminståne med Abcdarierne bland dem. Jag vill minnas att ett par tunneland jord följa med din lilla stuga; är det ej så? Då ser jag »peu om peu» en liten trädgård med krusbärsbuskar, och små potatis och grönsaksland uppväxa omkring dig, som skall bli hälsosamt att sköta och nöjsamt att skörda. Tydligt ser jag också några höns och en liten, liten gris, i ditt lilla paradis, och dermed färska ägg i köket, och stek eller sylta till Julen. Och vid dessa utsigter vill jag för det närvarande stadna. Stackars din lilla förskjutna flicka, som har så mycket både yttre och inre emot sig. Men har hon godt förstånd och ett varmt hjerta så är det dock ingen fara med henne, och viljan att blifva älskad af Gud och att blifva hans barn skall nog få makt öfver det onda hos henne.

Hvad din M^l Henning beträffar så är det enklast och bäst att hon för att få upplysningar om Seminariet vänder sig direkt till dess föreståndarinna Fru Jane Thengberg, säger henne hvad hon läst och anser sig kunna, samt frågar hvad hon vill veta. Fru Thengberg önskar att man skall vända sig direkt till henne. Hennes adress är: Öfvra Bangränd, Seminariet för lärarinnor. Måttet af kunskaper som man behöfver för inträdet känner jag icke, men vet att inträdesexamen blifvit för detta år skärpt. Alltför många klena subjekter hade förliden höst fått inkomma. Men kan M^l Henning icke inkomma nu i Seminariet, så torde hon kunna inträda först i den förberedande skolan, om hon har råd att betala något för sig utom uppehållet i hufvudstaden. Det är alltid godt tecken när en ung lärarinna vill lära mera.

Lifvet på Årsta är godt och fridfullt, men sedan några dagar insvept i det allra fasligaste väder af regn, blåst och köld. Det kunde knappt vara värre i November, och det gör en ondt i själ och sinne att se rågskylarne i långa leder på åkrarne stå som murknande invalider, och att se den vackra vårsäden lägga sig pladask ned på den vattendränkta jorden. Jag vet mig icke ha sett så ihållande fult väder på Årsta som nu sedan fjorton dagar. En af de sista vackra dagarna, dagen före min födelsedag (d. 17^{de} dennes) hade jag en middagsbjudning vid Wittså qvarn för familjerna här Saxenberg och Ribbings *) (inalles 14 personer) hvilken föll sig så godt och gladt som möjligt. En del af sällskapet åkte i en höskrinna (vagn) dragen af Oxar, en del, bland hvilken jag, gick till fots. Vädret, som såg surmulet och tvifvelaktigt ut klarade sig och blef så vänligt man kunde önska det. Ankomna till Wittså beställte jag af den hederliga Madam Lundgren (förr trädgårdsmästarhustru på Årsta såsom du nog minnes) potatis, ägg och mjölk i parti, hvarefter ungdomen, (11 personer af de fjorton) begaf sig uppför Wittsåberget för att se utsigten utåt hafvet. Halfannan timma sednare samlades man till den idylliska måltiden i Madam Lundgrens stora rum och — hur den smakte! Den färska potatisen i sina skal, med färskt smör till var dock A och O dervid. Sedan företogs en längre vandring för att se Westerhanninge Berga. Vid återkomsten till Wittså dracks Kaffe, hvarefter man återvände till Årsta såsom man uttågat om morgonen utan annan olägenhet än lite motvind och dugg mot aftonen. På långa tider hade jag icke känt mig så ungdomligt lätt och glad i sinnet, och gick hela dagen utan att derefter känna mig det ringaste trött.

*) Kammarherr Ribbing hyr för sin fru och 5 barn den venstra (nya) flygelbyggningen här öfver sommaren.

Dagen derefter, min höga födelsedag då jag uppnådde mina 63 år hade jag ämnat hålla detta inkognito (men icke för ålderns skull) innom huset. Men lilla Margret Howitt hade lurat ut det och i samråd med fyra andra unga flickor ställt till ett stort Kaffekalas för alla gamla underhafvande qvar sedan mina föräldrars tid; och det blef ett hejdundrande kalas; och om bondgubbar och Gummor icke blefvo sjuka af tre till fyra koppar kaffe till mans, jemte allahanda bröd, Omelette med crème och slutligen Punsch och bär-portvin, så var det icke deras eller de vänligt trugande, bjudandes skuld. Jag bara skakade hand, pratade och klingade med de gamla bekanta och fick ta emot hedern och tacken för tillställningen i hvilken jag icke hade någon del, utan de goda unga flickorna. Sist hade vi också ganska vackra andliga sånger för tre röster som utfördes rent och musikaliskt af Sophie och Therese Saxenberg och unga Lennart Ribbing, och allra sist sjöngs Hosianna hvartill jag ackompanjerade. Dagen var stormig utom hus och alltsedan har vädret varit ett nästan fortfarande oväder och är det ännu. De unga troppa efterhand af till Stockholm och Upsala och den glada Årsttiden nalkas sitt slut eller är det rättare redan, emedan sommaren är slut.

En rätt god och fruktbar tid har jag haft här, och har det för egen del ännu (ty jag har frihet, enslighet och böcker) som jag är oändligen tacksam för. I början af September återvänder jag till Stockholm med min lilla Engelska som snart derefter återvänder till sitt hem. Jag är nöjd äfven att ha gjort denna goda familjs bekantskap och att ha sett i hvilka goda händer gamla Årsta befinner sig. Mätte de kunna behålla det! Abr. Saxenberg är en hedersman, som till det inre och yttre förtjenar benämningen »Fader Abraham» som hans vänner gifva honom. Frun är en innerligt beskedlig, välvillig och sträfsam människa men halft uttröttad och helt förargad på allt det släp hon haft och har att dragas med, allt sedan hon gifte sig vid 17 års ålder, med många barn, husfolk och stort hushåll. Också är hennes jemt återkommande thema det att »ingen flicka bör gifta sig före tjugu års ålder. Derförinnan vet man icke hvad man gör då man gifter sig. Hade hon vetat det så hade hon icke gift sig als. Det är alls ingenting rart att vara gift, tvertom; bara tvång och tråk och besvär hela lifvet igenom. Hon hade varit mycket lyckligare som ogift» o. s. v. Barnen, 5 flickor och tre gossar (hvaraf 2 ännu ej 15 år) äro snälla starka välbegåfvade unga människor, men utom en dotter, som är gift och en som nu fått en god befattning, hafva de andra flickorna ett väl sträfsamt och icke nog sjelfständigt lif för deras ålder. Gudskelåf emedlertid att hvart år nya vägar öppnas till arbete och ett oberoende bröd för flickor. Det gör mig

godt då jag af tidningarne ser hur de användas vid Länsbanker Telegrafstationer o. a. platser som ge dem både anseende och bröd. Nu skall jag icke prata längre; det håller nu oppe och jag skall se om jag kan få en näsa luft utom hus utan att bli blött, för första gången på tre dagar. Hjertliga välönskningar till dig och Marie C... från Din gamla vän

Fr. B.

D. 30. Innan jag afsänder mitt bref måste jag berätta att väderleken omvänt och förbättrat sig och att vi nu i tre dagar fått värma oss i solens sken och sett säd köras lass på lass från åkrarne.

Om du får tillfälle så tag ändtligen reda på det der sednaste spökväsendet på Bosarp som fru Stille hört. Det intresserar mig mycket!

1232. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 29^{de} Aug. 1864

Min goda Sophie! Jag fick i dag se i Aftonbladet en annons som uppmanar skickliga musiklärarinnor att anmäla sig hos Fru Idström i Seminariet för lärarinnor Öfvra Bangränd N^o 1. Skulle du ej vilja följa uppmaningen? Såsom elev af v. Boom och Gynther har du deri rekommendation tillräckligt men vill du nämna äfven mig såsom den der känner dig och önskar få säga Fru Idström huru skicklig och snäll du är så vore det mig riktigt kärt. Visa Fru Idström om du så vill, denna lilla billett från din gamla vän och tant

Fredr. Bremer.

P. S. Jag skrifver i mörkret och ser knappt hvad jag skrifver.

Vi ha haft härligt väder i dag och fått mycket råg inbergad. Margret hälsar!!!

1233. Till Lotten v. Rosen.

Årsta d. 4 September 1864.

Jag skrifver i dag till dig från mitt gamla fädernegods och hem, der jag icke vistats sedan det för omkring tio år tillbaka öfvergick i andra ägares händer. Derförinnan hade jag, utom de flera år jag tillbragt i Norge, Danmark och Amerika, här framlevvat större delen af mitt lif, sällan tillfreds, aldrig lycklig, utom under de tider jag fick vara här ensam, längtande under hela min ungdom bort härifrån ut i det stora, rörelsefulla, skiftesrika lifvet, bort ifrån Årstas klosterlika stillhet, der mitt högsta lif låg i min inre drömverld och i de ljusningar, som böcker och tankens rastlösa arbete stundom läto uppgå öfver detsamma, men dock aldrig gif-

vande tillräckliga svar på de himmelstormande frågorna. Det har förefallit mig underligt att nu, såsom gammal (jag har nyligen fyllt 63 år), åter vara under några stilla veckor i detta hem och att från mitt observatorium i de stora afskiljda rummen i öfra våningen se tillbaka på min lefnads-väg och på hvad jag under den vunnit och funnit. Du, som älskar att betrakta människolifvet i Guds godhets ljus, du skall gerna höra att dessa veckor varit för mig en oafbruten tacksägelsefest, tacksägelse för den tro, som mitt eget lefnadslopp bibringat mig, på en särskilt ledande kärleksfull försyn, ehuru den för större mängden af människor icke uppenbaras under deras jordiska lifstid, tacksägelse för lidandets och den dunkla kampens dagar, hvilka fördjupade min själ och gäfvo dess chaoticiska krafter enhet i deras riktning, tacksägelse för den nåd, som, när tiden var kommen, lät larfvens lif förvandlas och fjärilen spränga sin fängslande puppa, eller, utan liknelse taladt, lät mig finna Gud i Kristus och med honom svar på alla mina frågor, tröst för alla bekymmer, hopp för alla sökande och lidande, för alla, som sucka och kämpa — och att sedan få se jorden, dess folk och släkter i ljuset af denna förklarande, faderliga försyn, denna återlösare och fullkomnare. Huru ofta har jag icke under denna tid i tacksam glädje upprepat de Skriftens ord, som jag vill skola en gång sättas på min graf för att derifrån tala till människorna: »När jag ropade till Herran, frälsade han mig utur all min nöd!» Något i min kropps, så väl som i min själs tillstånd säger mig, att min egentliga arbetsdag är slutad, att jag nu får hvila, åtminstone jemnförelsevis, och att mitt arbete härefter måste bli ett mera inåt- än utåt-gående. Och äfven detta kännes godt. Den älskvärda, patriarkaliska familj, som nu äger detta mitt förra hem och låter mig känna det såsom vore det ännu mitt, gör det för mig möjligt att här finna min ålderdoms ro, en fridfull hamn efter den oroliga lefnads-färden. Om något mera än en vecka härefter återvänder jag till Stockholm för att der tillbringa nästa vinter. Der får jag ju vänta några ord från dig, goda Lotten.

1234. Till Böklin.

Årsta d. 15^{de} Sept. 1864

Bäste vän! Ännu en gång får jag skriva dig till från mitt barndoms och ungdoms landtliga hem, hemmet der jag så mycket lefvat och arbetat i hjertats och hufvudets tysta kamrar, så mycket lidit och så mycket äfven njutit, i synnerhet nu sednast. Ty under det att våra tidningar skickat mig än österut, än westerut till trackter dit jag alls icke ämnat resa, har jag i all stillhet slagit upp mitt sommartält på Årsta sedan jag derom uppgjort öfverenskommelse med den goda och aktningvärda familj (Saxenberg), som nu eger mitt fordna fädernegods.

Jag nästan fruktade att återkomma dit och finna der mycket förändradt, och mötas af sorgliga minnen från den tid då jag sednast lemnade det efter min Agathes bortgång och under det sorgliga till-

stånd innom min familj som följde derpå. Men det blef annorlunda. Såsom med ett trollslag fann jag mig förflyttad i mina gamla rum, de stora, höga med de stora fria utsigterna öfver himmel och jord. Allt var såsom förr i dessa, (men de par Askarne utanför hade växt upp och hviskade förtroligare än förr vid fönstren och små fåglar qvittrade glada och orädda i dem tittande in på den stilla inne-vånarinnan). Familjen på stället hade från början inredt åt sig den nedra våningen, som bättre passade för dess arbetsamma lif, och lemnat den öfra i sitt gamla skick. Här återfann jag mig nästan allena såsom på de tider då jag här mest njutit min tillvarelse. Det var med en slags förvåning jag återfann mig här och kände ungdomslif och kraft i intryck ö tankar som goda Englar komma till mig, kände mig blifva såsom ung på nytt. Dock, min ungdoms oro och outsägliga, brinnande längtan till ljus och lif, den inre kampen och qvalet — hvar voro de? Långt bakom mig med de flydda åren, med det nu snart genomkämpade lifvet. Hvad jag nu kände innom mig var dess behållning, var behovet af slutlig mognad af de frukter det burit under växlingen af lifvets mörker och ljus, stormiga och stilla dagar. Och här, i denna fridfulla hamn, i detta solsken öfver min ålderdom tyckte jag mig kunna mogna, såsom ingenstädes annars. Ljusa tankar kommo till mig såsom paradisfåglar och tjusade mig med deras skönhet och löften om ett skönare land än jorden; — och likväl var jorden omkring mig skön; skönare än den var då den egdes af de mina och mig; ty den nuvarande egaren hade tillgodogjort sig nyare tiders framsteg i jordbruk; marken var betäckt af rika skördar, året var godt, och folk och kreatur mädde väl under hans milda och rättsinniga styrelse. Jag kan icke säga dig huru lycklig jag känt mig i mitt gamla hem, huru tacksam till den faderliga försyn som ledit mig hit och här i mitt barndomshem låtit mig (så ser jag det nu) finna äfven min ålderdoms sista hvila.

Från mitt stilla observatorium här har jag rätt skarpt sett omkring mig både utåt och innåt och sökt fatta min uppgift och mitt arbete för min återstående tid. Med afseende på detta känner jag mig liksom en botanist när dagen skymmer och han måste uppgifva att samla flera blommor, i det han tänker: »jag hinner ej mer i dag.» Ja, jag måste uppgifva att lära närmare känna, så många ämnen som lockat min vettgirighet; det är för sent; jag hinner ej mer i dag; dagen skymmer och ögonen ha tröttnat. Men församla, ordna, sätta i system det kan jag ännu, det vill jag, det måste jag, ty just dertill tvingar mig nu den tänkande anden innom mig. Dertill är just nu rätta tiden kommen.

Du, som sedan många år läst i min själ såsom i en öppen bok

du har äfven der sett dess ständigt återkommande behof att finna en tillfredsställande lösning på lifvets förnämsta frågor, och sedan jag i det väsendtliga funnit den i den syn eller uppfattning af Gud, som gifvits oss genom Gud i Christo, att i dess ljus förklara mig alla lifvets särskilta förteelser.

Sednast har du sett mig vända den pröfvande blicken mera särskilt på de lifvets lagar och förteelser, som kunna kasta ljus öfver lifvet bortom döden såsom det outhärliga complementet af det jordiska lifvets styckeverk. Dermed har jag sysselsatt mig äfven under dessa veckor, under läsning af åtskilliga skrifter öfver dessa frågor. Derunder har jag alltmera drifvits att bestämma den ståndpunkt från hvilken alla liknande frågor fullständigast kunde fattas och bedömmas, eller rättare, att närmare taga fasta på den väg, som jag mer än en gång talat med dig om, och som jag ville kalla: den inre vägen i filosofien.

Du vet att jag tror på en sådan, såsom den kortaste och bästa, och tillgänglig för alla varma och vakna själar, äfven om de aldrig läst ett ord af Kant eller Hegel ehuru jag är öfvertygad om att Kant och Hegel et C^o behöfts för att rödja upp skogen, som skymde den för det rena tänkandet. Mitt sökande ligger nu i klargörandet (för mig och andra) att denna inre väg, som äfven är en ginväg för att komma till visshet, och öfverenstämmelse deri, med vårt väsens högsta fordringar, är det concreta tänkandets egen och nödvändig då det rör sig i samband med känslan och samvetet samt upptager alla deras rättvisa fordringar. Huru ofta har jag icke härunder känt saknaden af närmare kändedom om de filosofiska systemer, som bildat graderna i Menniskoslägtets filosofiska medvetande, hvilken brist äfven hindrar mig att se dem i deras sammanhang till filosofiens problem. Huru ofta, under dessa dagar har jag ej önskat kunna förflytta mig till ditt lilla biblioteksrum i Köpinge och der fråga min gode lärare: »hvad har egentligen Leibnitz sagt, hvad Kant? Hvad Schelling, Fichte, Hegel? *) Och hvar stå vi nu på den väg som desse tänkare [gått?] före oss?»

*) d. v. s. hvad är deras qvarstående, väsendtliga bidrag till mensklige medvetandet? Och huru stå de i förhållande till hvarandra. Schelling förefaller mig som framför allt tänkaren »à priori», och felande förnämligen genom sin ringaktning för den nödvändiga observationen och beviset a posteriori. Detta »à posteriori» framhålles nu för tiden starkt framför allt »à priori». Mig synas de höra tillsammans, såsom uppfattning af iden och dennas närmare erkännande och bestämmande.

I brist af dig har jag frågat din Fichte den yngre och hans: »Idée der Persönlichkeit». Och hans betraktelser öfver filosofiens problem och öfver olika filosofier, (i första afdelningen af skriften) ha äfven varit mig synnerligen intressanta och upplysande, äfvensom hans utgångspunkt, det Mänskliga jaget och dess högre medvetande (samt vetande om idealet), den enda riktiga. Så mycket mer har det frapperat mig, att jag, som äfven antager denna, dock i mången, icke oväsentlig åsigt, både om Menniskan och hennes värld samt den tillkommande, ingalunda öfverensstämmer med honom eller finner hans åsigter i alla delar tillfredsställande. Ännu mindre gör jag det med Hegel, i hans sätt att betrakta individen, staten, stjernhimmelen (eller Universum) ehuru jag i andra ämnen lyftes och hänföres af hans mäktiga tanke och språk. Och jag vet att Du, som känner honom så mycket bättre än jag, lika litet tillfredsställes af honom i flera stycken; likväl har du kallat honom »tidehvarfvets tankeställare» och detta, samt mina egna funderingar, ha ledit mig till några slutsatser, som jag här vill underställa din pröfning.

Stockholm, d. 20^{de} Oct.

Så långt, som på föregående blad, hade jag kommit då jag af hvarjehanda praktiska bestyr kallades till Stockholm der jag sedan förblifvit, upptagen af mitt vanliga lif der, icke verldsligt, icke onyttigt men, som lemnar mig föga ro att sysselsätta mig med — mina innersta tankar. Jag har äfven deraf förlorat tråden till det jag ville framställa till dig; och måste upptaga en annan ända för att söka reda min härfva.

Hvarföre tillfredsställer oss icke (dig lika litet som mig) filosofier och filosofer hvilkas delvisa storhet och skarpsinne vi dock värdera och beundra? Det är emedan vi, som Christna tänkare ega en högre synthes (philosophiskt system), större, fullständigare åsigter och utsigter af lifvet och tingen. Ingen filosofi, d. ä. intet philosophiskt system kan tillfredsställa menskligheten utan i den mån som dess tänkare är sjelf i högsta måtto menniska, d. ä. står i djup sympathy med allt det, som i alla tider utgör Mskans högsta värde, som kännande, tänkande viljande och verkande väsen.

Har han icke förstätt hennes högsta fröjd och högsta smärta, hennes frågor och högsta längtan, så skall hans system icke nå lifvets djupaste problem, icke förklara hvad som närmast och innerligast intresserar Menniskan. Tankeläran (Logiken?) är en Generalbaslära, (harmonilära) hvars användande beror på compositörens gåfva och snille för frambringandet af sköna och harmoniska skapelser.

Compositören i filosofi måste hafva hjertats äfvensom tankens snille om hans composition skall tillfredsställa hela menniskan, svara rätt på (lösa) alla hennes frågor. Hans utgångspunkt måste vara den renast, allmänligast menskliga. »Tankeställaren» Hegel tillfredställer oss icke i sitt system emedan han i sina sympathier icke står på denna punkt, och icke ser de föremål, den verld som derifrån ses. Men det instrument, som han fullkommat kan blifva af högsta värde för tänkare med större och menskligare sympathier.

Det har frapperat mig huru både tyska och fransyska tänkare (de sednare i flera läsvärda articular i den förträffliga tidsskriften: »revue des deux mondes») nu åter upptaga Kant, såsom den nyare filosofiens fader emedan han gifvit den moraliska individualiteten en förherrskande position, »öfver subjektiviteten» (såsom C. H. Weisse säger det). Schleiermacher synes ha fortsatt denna riktning, som sednare Schweitsiska tänkare fördjupat i läran om samvetet, såsom tempelcellen för det gudomliga medvetandet hos menniskan.

Det inlyser mig allt klarare att det är från denna punkt, som en allmängiltig och omfattande filosofi bör utgå och kan göra sig gällande för alla. Den som derifrån uppfattar och tyder lifvets problemers nöjer sig icke med att ransaka sin egen själs och andes kraf, han omfattar hela Mensklighetens som han studerar i dess sånger och historia, religioner, filosofier, Martyrer, tempel, kyrkogårdar. Hans Psyche gifver sig icke åt en Amor, som icke kan och vill föra hela Menniskan (Menskligheten) in i Gudarnes samfund, upp i Olympens salar.

I metoden skall han gå till väga såsom, nu mera, hvar sann vettenskapsman i sin vettenskap. Han begagnar för att komma till visshet, den inductiva metoden, och går från lösning till lösning af mötande problemers tills han finner den, som i sig upptager och löser alla föregående. Finner han en, som fullt tillfredsställande förklarar alla fenomenerna, hela problemet så kan han utropa: »Eureka!» »Jag har funnit!»

Beviset härom, för andra, skall han framlägga just som vettenskapsmannen i positiva vettenskaper framlägger beviset för den lösning han funnit: dess tillräcklighet för att förklara problemet i alla dess hufvudsakliga delar.

Min filosof skall då framför allt vara psycholog af både hjerta och tanke, och ur detta djup kunna för alla själar påpeka, såsom högsta sanning och vishet den lära som, (åtminståne i anticipation) upplöser alla tillvarelsens dissonancer i — Guds kärleksväsens outtömliga djup och tillgångar. Min filosofi skulle, på grund af en

omfattande psykologi, följdriktigt och oundvikligt föra hvar vaken tänkande menniska till Christendomen, till — Gud i Christo.

Härför måste dock mycket som ännu skymmer dess gudomliga gestalt undanrödjas: den blinda bokstafstron; likställigheten af alla Christi ord och gerningar, m. m. som jag ej vill söka specificera. Men om man kan med rätt styrka och äskådlighet framhålla det väsendtliga af Christuskärläran ur den synpunkt jag nämnt, så kunde man tryggt lemna allt annat att ombilda eller förvandla sig, såsom af sig sjelf, till organiska lemmar af den innersta lefvande, ledande principen.

För att bestämma detta innersta och väsendtliga, vet jag ingen annan mätare än den jag här påpekat, såsom utgångspunkt: människoförnuftets och hjertats högsta kraf i alla tider och länder. Vet du en annan, en högre? Finnes någon af samma vikt och universalitet?!....

Och om jag från denna ståndpunkt kan hänvisa på hvad, som fullt tillfredsställer (åtminstone i anticipation eller som framtidssyn) dessa fordringar eller behof, så har jag äfven uppdagat den inre väg den »ginväg» i filosofien, som jag talat om, som jag sökt och ständigt söker att se allt klarare. Att du min vän och lärare härutinnan vill stå mig bi med din klara blick det är min önskan och förhoppning. Hvad jag här framställt för dig vill jag i min sista roman min »Aurora» söka framställa för andra på både känslans och tankens vägar.

Lyckas det mig, så synes mig att jag skall tända en fyr dit stormdrifna seglare skola kunna vända sina ögon under de nattliga stormar som nu resa sig från alla håll och rycka bort gamla sjö-märken och fördunkla gamla vägar. Säkert har äfven du gifvit akt på de många tecken, som i både England, Tyskland Frankrike, Italien och äfven hos oss tillkännagifva att den Christna kyrkan bereder sig till en högre förvandling. Dig vare tack kan jag med synen på den »i Anda och Sanning» kommande, lugnt åse kampen om de timliga formerna, och inom dessa.

Hos oss har striden börjat om »helvetesläran» i hvilken professor Boström kastat sig med en högst märklig kullerbytta. Professor Beckman, som (i theologisk tidsskrift) ställt honom till rätta, rätt bra, har dock sjelf stannat på en högst otillfredsställande ståndpunkt, neml. på fångelsets, det han vill, för verldsfredens skull, i all evighet behålla, och gör dermed vår Herre till en fångvaktare.

Men jag tröstar på den som »fört fångelset fånges».

Politiken — ack! hvad skola vi säga om den annat än: stor Misère! Arma lilla Danmark! Hårdt har det fått plikta för den

orätt det haft att villa tyrannisera Schlesvig Holstein. Men alla makter, stora och små, ha haft orätt i denna strid, mest dock England i dess småsinniga, afvundsamma politik, som lät det afböja Napoleons fredscongress — den enda stora tanke i hela det politiska skådespelet, och fullt värdig tidens bästa, högsta sträfvanden. England har kastat Europa tillbaka under den råa styrkans och kanonernas välde. Vi (Sverige-Norrge) ha icke spelat någon hjelterol i upptåget, och kunna, synes mig, finna giltig ursäkt därför blott deri att vårt medlidande med Dannemark ej kunde vara helt samt att det felats oss en man. Utan en Karl d. 10^{de} eller bättre, en Gustaf Adolph lönte det ej mödan för oss att draga i strid mot två stormakter.

I Stockholm förbereda vi stor illumination på föreningsdagen.

I Stockholm är nu en hel del godt lif bland unga fruntimmer dels i sträfvandet för egen framtid dels i undervisning af de fattigas barn i Söndags och aftonskolor. Deltagandet för dessa unga qvinnors sträfvanden utgör ett af mina förnämsta interesserna här.

Quidings äro temligen raska, men ha mycket stök med sin nya bosättning här.

Det var nu mycket längesedan jag hörde något från dig och skall blifva glad då jag får ett tecken som säger mig att du och de dina befinna er väl och du såsom förr tänker på Din

Fr. B.

1235. Till Maria De Vylder. Thorsdag morgon d. 6^{te} Sept.
[okt. 1864]

Min snälla Maria!

Vår lilla Miss Howitt är här, men, dess värre, för att mycket snart afresa härifrån. Jag hoppas derföre att du och Ebba Gregorson (med syster!) vilja komma och dricka en kopp the i sällskap med henne i afton hos er gamla väninna

Fr. Bremer

1236. Till Margaret Howitt. Stockholm, Oct. 10 [1864].

I felt, my dearest Margret, on the evening when you left me, that I had forgotten something which you ought to have had. The next morning I remembered it, and now I cannot let Mrs. Badmemory justify herself and triumph over Mrs. Goodmemory, as she is disposed to do. I

rush after you, therefore, my dear Margret, by post, to fasten your shawl with a pin which holds an agate from Jerusalem, which I have had made for you, and to give you an illustrated handbook of Stockholm, which will remind you of your rambles, and also tell you that there is always a home for you there and a loving friend in that home who will be cordially glad to see you.

You will find also with this postscript of mine, some little Scandinavian angels which you saw in my home, but which can no longer enjoy themselves there now you are gone. They, hearing that I was sending off a parcel to reach you before you leave Sweden, have taken the opportunity of creeping in, so that they may accompany you to England, where they desire to dwell with you in your own room, if you will allow it. Allow them this pleasure, my dear Margret, because it proves what confidence the angels have in you. They know that in you they have a friend who confides in them, and whom, therefore, they wish to accompany through life, even in the great noisy world of London. The little praying angel desires above all things, as it tells me, to be your own angel.

Morning and evening, and many times through the day, have Hanna and I thought and talked of you with a deep sense of your loss, and now our thoughts attend you on the journey west, rejoicing that the weather is beautiful, and wishful to drive from you all bad weather and autumnal frost. So far they have succeeded. [— — —]

Your old, cordially loving and sisterly friend,
F. B.

1237. Till Lotten v. Rosen.

Stockholm d. 13 October 1864.

[— — —] Guds gåfvor till oss och hans vägar med oss äro mångahanda. Mig ledde han genom tankens okuffiga trängtan och kraf på öfverensstämmelse och harmoni, på insigt af hans uppenbarelse i Jesu Kristo och dess allt förklarande ljus. Genom tvifvel och kamp ledde han mig fram till visshet och frid och från den ena klarheten till den andra. Att under arbetet att fatta den kosteliga perlan, om hvilken vår Frälsare talar, mycket af dess skal, som för mången är ett med sjelfva perlan, fick en annan betydelse för mig, än den stränga orthodoxien tillåter, och mången kyrkans dogm en annan mening, än den efter ordalydelsen har, det kunde jag ej hjälpa. Det förutan hade jag icke funnit skatten, perlan, det eviga lifvets ord i Kristo Jesu; det förutan hade jag icke heller under den kamp, som nu drager genom verlden och som i tidningar och otaliga tidsskrifter föres emot den djupare kristendomen och dess kärnfullaste, tröstrikaste läror, känt mig så glad, så trygg, så viss om att ur den föräldrade kyrklighetens ruiner skall en ny, sannare, verkligare kyrka i anda och sanning framstå, tacksamt beredd äfven jag att framlägga mitt vittnesbörd för henne och visa, att det djupast kristliga är just det högsta förnuftiga, ja, förnuftets, likasom känslans och samvetets oafvisliga fordran. Icke genom

fromma bekännelser bli människorna nu för tiden hjälpta, så vida dessa icke med detsamma innehålla ljus för den tänkande anden. Nutidens religiösa arbete är intet annat än förnuftets, tankens arbete att tränga fram till Gud. När de hunnit dit skola de tillbedja och lofsjunga, och då skall det första budet kunna uppfyllas, det, som säger till människan: »Du skall älska Herren din Gud af allt ditt hjerta, af all din själ och af all din hug (eller tanke)», d. ä. af alla dina krafter. Mitt återstående lif skall egnas att prisa Gud med de krafter han gifvit mig och i denna kamp, för hvilken han beredt mig. Sätt och tid skall hans gode ande anvisa mig. I barnlig kärlek och tillförsigt hängifver jag mig till hans ledning. Den frid och glädje jag känt under dessa förflutna sommarveckor, tillbringade i mitt barndoms- och ungdomshem, sammanhänga djupt, ja, hafva sin rot i aningen att här, der mitt lif i lust och smärta utvecklade sina första knoppar, här skall det frambringa sin sista, med Guds hjälp hoppas jag, mög-naste frukt.

1238. Till Ida Nilsson.

[1864.]

Snällaste Ida! Kom icke i eft. m. utan först, om du kan det, i morgon förmiddag kl. 10—11, och hjälp mig att smida något, som vi skola vidare orda om!

Hjertligen din vän

Fr. B.

Mondag middag d. 31 Oct.

1239. Till Fredrika Linnell. Onsdag morgon d. 2 Nov. [1864]

Min Fredrika! Jag behöfver angeläget tala med dig i dag, i anledning af ett bref från vår Frykholm. Komma till dig kan jag omöjligt i dag förr än sent på f. m. dagen då jag troligtvis icke skulle träffa dig hemma. Kan du således komma till mig omkr. Kl. 1 i middagstiden? Det vore så bra och snällt, och du vore hjertligen välkommen till Din

Fr. B.

1240. Till Hedlund.

Heder och Tack! Lefve Götheborgs fria Akademi!

F. B.

Stockholm d. 20^{de} Nov. 1864.

1241. Till Fredrika Limnell. Onsdag morgon, d. 23 Nov. 1864

Kan och vill min lilla Fredrika, jemte »fru Mamma», om fredag afton komma och sällskapa med mina unga gubbar: Bergfalk, Myrberg, Nilson och Ekmark, samt med Fröken S. Lejonhufvud och den gamla tillgifna väninnan

F. B.

1242. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 23 Nov. 1864.

Nu, min egen goda Beata, skall jag taga mig en liten pratstund med dig, ty nu har jag fått en stunds tid för mig sjelf, sedan jag ansträngt arbetat i annan persons tjänst under mer än en vecka. Och först och främst: en hjertlig tacksägelse för ditt goda långa bref, som var mig till stort både nöje och interesse, och der jag så väl känner igen min Beata med sin eviga ungdomlighet, sina intressen, bekymmer och frågor. På de sednare har jag en hel höp att svara men icke så lätt att få det redigt uppsatt, svart på hvitt, ty dertill behöfves mera tid och tankefrid än jag här i Stockholm får rå om.

Blott så mycket, min snälla Beata vill jag nu säga: att ro och ljus för dina (och mina ty de äro i grund de samma) stora bekymmer för verdens och tingens gång få vi nog allenast genom att hålla oss till »Sonen» (J. Ch.) såsom Faderns (Guds) enda, sannskyldiga, representant till vilja och hjertelag, och att fatta dessa i deras högsta uttryck, eller så och på de ställen, som de, i vår heliga skrift, fått sitt högsta, renaste uttryck. Ty då veta vi hvad vi ha att hålla oss till, och att vänta för framtiden, icke den närmaste, utan den som oupphörligt nalkas och småningom förverkligar sig intill dess »Gud

blifver allt i Allom», och ingen död och intet hellvete skall varda mer. Det är just för att inympa på jorden tron på, och förtroendet till Gud den allgode Fadern, som Sonen har kommit på jorden, och för att lyfta menkligheten i närmare förening till honom. I denna förening, detta lifsförhållande ligger just den absoluta frälsningen och det eviga lifvet. Andra stora menkliga heroer: Moses, Zoroaster, Buddha m. fl. hafva fört menkligheten på vägen ditåt. Endast Christus har kunnat föra menkoslägtet upp i sjelfva himmelen, ty endast han var utgången, omedelbart, derifrån. »Gud var i Christo och försonade (återförenade) verlden med sig sjelf.» Detta säger nu äfven Svedenborg och har endast orätt deri att han icke vill se den åtskiljnad innom sjelfva Gudomsväsendet som är (på menkligt vis) uttalad i Treenighetsläran. Men denna enhet och denna åtskiljnad kunna ej undvikas då man vill fullt uppfatta både Christi utsagor om sig sjelf samt Guds förhållande till verlden. Summa: ser du rätt på Christus, i hans kärleksfulla vilja och gerningar och lyssnar till hans ord: »sådan är Fadern; Fadern, som är i mig, han gör gerningarna som jag gör», o. s. v. — ja, då tror jag att vi måste kunna älska Gud, och hoppas af hans vilja och allmakt att han styr allt till det bästa, och tillåter (icke verkar!) det onda endast för att frambringa eller utveckla det slutligt goda och det fullkomliga. Att nu för tiden Christi gestalt och mission betraktas och besinnas på alla sätt, alla hans ord soffras och vägas och man söker se hvad som är af det menkliga och hvad af det gudomliga deri, hvad lokalt och timligt, och hvad af evig betydelse och att detta sker på många håll och med fullt allfvar, samt lärdom af hvarjehanda slag, det tycker jag är af vår tids största och bästa tecken; och jag tror att deraf skall slutligen komma något mycket stort och skönt fast nu det ser ut för mången och i mycket som om den gamla kyrkan och läran skulle ramla. En och annan mur och en och annan bokstaf af dessa komma också helt visst att falla, men kyrkan »i anda och sanning» och »Andan» som »gör lefvande», och Christi sanna väsen och betydelse för menkligheten de skola dess fullare och herrligare framstå.

Det är min innerliga öfvertygelse, och derföre är jag glad åt det som skrifves och talas i dessa ting, så snart det är allfvar dermed; ja, äfven åt Renans bok, hvars sanna skildringar äro så sköna och hvars osanna och befängda äro så påtagliga. I första hand verkar allt detta att menniskorna allt allmänligare börja läsa skriften för att se »hvem som har rätt» (hvad som är sannt). Och Mästaren sörjer nog för att ingen ofullkomlig eller honom ovärdig uppfattning af hans person och verk kan på längden behålla öfverhanden.

Menniskohjertat, samvetet och förnuftet äro så gjorda att de icke länge *) kunna nöjas med det sämre och lägre der det finnes ett högre och fullkomligare. Men de kyrkliga och de Antikyrkliga partierna måste båda röra på sig och finna sin försoning i en högre kyrka. Ingenderas gamla ståndpunkt duger.

Om Svedenborg är det icke möjligt att i klump säga att han »haft rätt» eller orätt. Han har helt visst haft rätt i mycket liksom orätt i mycket. »Corespondans-läran» i hvilken han förenar sig med all djupsinnig folktro både förr och sednare, och särskilt med de stora Theosopherna före honom Jacob Böhme, St. Martin och flera, är helt visst en djup och sann lära som är skrifven äfven bland stjernorna och i hela Universum, men Svedenborgs tillämpningar deraf bära of-tast stämpeln af en i det ändliga, timliga och subjektiva helt och hållet fjettrad ande; han motsäger ofta i dem sina egna, högre teorier liksom allt högre Christligt sundt förnuft. Men goda Svedenborgare ha en förunderlig förmåga att förbise detta för att endast hålla sig vid det goda och vackra i hans allmänna sattser, och de förnuftigaste af de consequenser han dragit deraf. Och deri är intet ondt, då dessa Svedenborgare der finna tröst och frid. Hvad som gläder eller betryggar min Beatas själ, i hans lära, är helt visst endast det, som är Christligt, sannt och godt, och, för ingen del skulle jag vilja störa din tro på honom i dessa stycken. Men jag kan ej föreställa mig att t. ex. hans hellveteslära skulle tillfredsställa dig! Och mycket annat lika otillfredsställande i hans åsigter.

När Christi person, eviga väsen och verksamhet bli fullt förstådda skola sådana läror falla af sig sjelfva, och de skriftställen (Bibelstäl-len) som synas begrunda dem få en helt annan tydning än hittills brukliga. Christi person: hjerta och vilja — de skola bli medelpunkten; efter hvilken allt annat måste rätta sig.

Nu vill jag tala med dig om något som jag hoppas vi rätt hjert-ligen skola komma öfverens om, neml. om Beata Afzelius och hennes etablissement för framtiden.

Har du hört eller läst något om ett Asyl för äldre, bildade, medellösa fruntimmer, som för två år sedan stiftades af framlidna Grefvinnan v. Schwerin (icke fru Theorells mor)? Detta asyl har förunderligen uppvuxit och utvecklats sig under omsorgsfull vård af flera välsinnade personer, och utgör nu en ganska vacker begynnande anstalt der för närvarande 18 äldre fruntimmer få rum, ved, upppassning läkarvård m. m. trefligt och betryggande för äldre personer. Dessa

*) så framt de få röra sig fritt och icke bindas af despotiska stadgar!

18 är alla af bättre uppfostran, en del af adel. Den som vill hafva eget rum betalar derfor högst 50 rdr riksm, *) och får då fri ved m. fl. förmåner. Mat skola de gamla fruntimren bekosta sig sjelfva, och den kunna de hemta för mycket billigt pris (12 sk. portionen) på en matinrättning i samma hus.

Vid alla större helger undfågnas de af Direktionen och äta då vid samfällt bord i Direktionens förmak. För öfrigt hafva de gamla (men af hvilka flera icke äro mycket gamla) full frihet att gå och komma, mottaga hvem de vilja med ett ord, äro i anstalten såsom hemma hos sig. Men önska de något, eller felas dem något så kunna de vända sig till den jour-hafvande Direktisen; ty direktionens 12 damer, hafva hvar sin månad för att besöka Asylet och dess innevånarinnor. Några af dessa hafva sina rum såsom riktiga dockskåp, så fina; alla har jag hört varmt prisa den goda anstalten och dess förestyr. Och jag tycker att äldre, sjukliga fruntimmer neppeligen kunna ha det bättre. Deras rum äro i husets (N^o 7 Luntmakargatan) första våning, och trappan lätt att gå upp och ned. Restårationen är i bottenvåningen.

Nu har det kommit sig så, att jag, genom donationen till Asylet af ett litet kapital, som först kommer att utbetalas efter min död får rättighet att emot erläggandet af en del af räntan råda öfver ett rum och att dit inbjuda, som innevånarinna, hvem jag vill att der bo hyresfritt, (för henne) så länge hon det vill. Och nu vill jag fråga dig min kära, goda Beata: Vill du komma och bo i detta mitt rum? Möbler skall jag skaffa dertill och hvad du i öfrigt kan behöfva, samt skall i öfrigt väl tillse dig der. Ty ehuru jag kommer att, i vår, lemna Stockholm och flytta för allo till mitt gamla fädernegods Årsta, så kommer jag [— — —] i Stockholm [— — —] der. Skulle [— — —], ja, — då måste [— — —] på ditt rum i Asylet, men skulle du finna att den långa vintern i Enköping är dig för lång och tung, och att du derunder icke kan mycket lätta lifvet för din bror, — då bjuder jag dig hjertligt välkommen till nästa höst, eller derforinnan till mitt rum i Asylet, hvilket när du det önskar skall iordningställas åt dig. Der skall du vara nära dina vänner och bekanta här, kunna besöka dem eller besökas af dem när helst du vill; kan äfven få trefliga bekanta och sällskapsstunder inom Asylet. Detta allt har mycket glädit mig att tänka ut för min Beatas framtid och jag tror att det är den gode Fadern sjelf, som ställt så till, att det kan bli af, N. B. om du säger ja och Amen dertill.

*) De som icke kunna betala det, kunna få bo två i ett rum för litet eller intet.

Nu får jag icke skrifva mer i dag ty jag har andra bref att skrifva.
Närmare Julen skrifver jag åter. Emedlertid och alltid

Din tillgifna gamla vän
[— —]

P. S. Om Illustrerad Tidn. finnes i Enköping så kan du läsa der
nästa Lördag en art. öfver den goda förträfiliga nu hädangångna
Lotten Wennberg som skall interessera.

1243. Till Jenny Stjernstedt. Stockholm den 24^{de} Nov. 1864

Hjertligen tack, min goda lilla Jenny för det vänliga brefvet med
inneliggande gåfva, båda mycket välkomna såsom gärd åt Lotten
Wennbergs minne och vittnen om ditt eget goda hjerta! Det var
snällt af dig att så der låta det tala! Var det icke snällt och godt
äfven af vår drottning att hafva tänkt ut denna minnesvård öfver den
aflidna? Jag hade icke tilltrott drottning Louise så mycken känsla och
tanka, som hela hennes förhållande under Lotten Wennbergs sjukdom
och vid hennes frånfälle utvisar. Hon skref vid detta ett bref till
gamla Fru Wennberg (Lottens mor) som är rörande enkelt, hjertligt
och fromt. Och Minnesvårdens idé tyckes vara helt och hållet hen-
nes egen. När hon på begrafningsdagen uttalade den för de till-
kallade direktriserna kunde hon knappt tala för tårar. Om du, i
Upsala, har tillfälle se Illustrerad tidning så skall du, i nästa lördags
nummer, se en artikel öfver den bortgångna goda, sällsynta qvinnan,
som, jag tror, skall göra dig nöje. En något utförligare biografisk
skildring af henne kommer snart ut i tidskrift för hemmet och med-
detsamma i brochyrform. Mycket saknar jag den bortgångna, som
jag känt sedan 1853 då vi arbetade tillsammans i vården om »Chole-
ra-barnen» och har allt sedan i många stycken delat med henne lust
och nöd. Så mycken ren godhet, så mycken förmåga och verksam-
het och en så stor anspråkslöshet är kanske sällsyntare att finna före-
nade hos en person än Jenny Linds musikaliska gåfva och drama-
tiska talang. Och hennes verkliga Geniala talang för fattigvården har
synts mig böra framhållas till allmännare kännedom.

Att du är lycklig med din make och din lilla rara Ellen gläder
mig af hjertat, och jag hyser alltid det hopp att någon gång få se
det och lyckönska dig på nära håll! . . .

I vinter lefver jag helt stillsamt och ensligt i jembörelse med för-
liden vinter. Min lilla behagliga Engelska, miss Howitt, är åter i

sitt hem nära London, och jag har endast hos mig (utom min piga) M^r H. Blomqvist, en snäll flicka som läser för mig om aftnarne, och om dagarne går på Målar Akademien för att utbilda sin fallenhet för rita och modellera. Vänner och släktingar ser jag hos mig en och annan afton på the, men mindre denna vinter än den förlidna. Jag känner mig bli kroppsligen gammal och trött, och behöfver mera ro och samling för mina tankar än jag får det i Stockholm. Det råder här en mycket vacker anda af hjälpsamhet och nit för alla slags goda anstalter för nödlidande, men, det blåser från alla håll insamlingar, listor och uppmaningar för än det ena än det andra företaget, så det är fara värdt att, om man lemnar fönster och dörrar öppna, man sjelf, jemte kassa blir bortblåst, eller förströdd i alla väderstreck. Detta är min nöd med de nödlidande, och att man nödgas, för att något så när hålla ihop, sätta bom för sitt hjerta. Dock är det en glädje att se mycket godt gå framåt,*) och att kunna vara litet grand med om att skjuta på. Lotten Wennbergs fond och Asylet för fattiga ålderstigna, bättre fruntimmer äro riktigt goda inrättningar, som jag hoppas skola blifva många många behöfvande till hugsvalelse och hjälp.

Och nu min käraste Jenny en hjertlig omfamning till dig, helsing och välönskan till din goda Man från Din tillgifna gamla väninna

Fr. Bremer.

P. S. på min lista för fonden är du den andra personen!

1244. Till Fredrika Linnell. Fredag morgon [25 nov. 1864].

Min Fredrika! Af skäl, dem jag ej skriftligen hinner anföra, måste jag bedja få uppskjuta min bjudning till dig och Ulla för i dag, tills om fredag otta dagar! Mina »unga Gubbar» komma äfven då, och dessutom en interessant person, som skall göra dig nöje språka med (på engelska). Skulle Kaptén Linnell då vilja göra mig äran komma jemte sin lilla fru och fru mamma, så är äfven han hjertligen välkommen till deras lilla väninna

Fr. B.

*) Äfven med afseende på fruntimmernas uppfostran och vägar till sjelfförsörjning.

1245. Till Maria De Vylder. Thorsdag morgon d. 1 Dec. [1864].

Kan Maria de Vylders i dag, på eft.-middagen, komma på ett ögonblick upp till sin gamla väninna?

F. B.

1246. Till Charlotte Sunnerdahl. Stockholm d. 10^{de} Dec. 1864

Goda Fru Sunnerdahl!

Med anledning af Fru Sunnerdahls d. 28 Januari 1855, upprättade, och mig godhetsfullt lemnade gåfvobref på Tolftusen riksdaler riksm, »såsom bidrag till den af mig i Stockholm grundade fond, i ändamål att derstädes, när erforderliga tillgångar hunnit beredas inrätta »ett Asyl för gamla lärarinnor och bättre men medellösa gamla fruntimmer» får jag härmed glädjen underätta att detta mål gått i verkställighet, och att ett sådant Asyl blifvit, för två år sedan, härstädes stiftadt genom framlidna fru Grefvinnan v. Schwerins kärleksfulla omsorger, samt att jag till den Direktion, som, efter hennes bortgång, med sällspordt nit och i hennes anda vårdar sig om Asylet och dess aderton innevånarinnor öfverlemnadt den af mig grundade fonden, samt det mig, till samma ändamål, af Fru Sunnerdahl lemnade, gåfvobrefvet »med fästadt afseende å de i detsamma innehållne vilkor», och utan att för mig sjelf frånträda de rättigheter att deltaga i anstaltens angelägenheter, som finnas i gåfvobrefvet grundade. Men då tilltagande ålder och trötthet hindra mig ifrån att deri taga den praktiskt verksamma del, som Anstalten i dess begynnelse, och ännu föga bemedlad, kräfver, är det mig en stor hugnad att kunna öfverlemna min andel i saken uti yngre och kraftigare händer, i synnerhet, som jag under dessa tvenne sednaste år haft tillfälle öfvertyga mig att Asylets Direktion vårdar sig derom på ett sätt, som lemna intet öfrigt att önska. Och det är min hjertliga förhoppning att Fru Sunnerdahl, hvars goda gåfva så väsendtligt kommer att inverka på Anstaltens framtid, skall dela min åsigt, hvartill ett besök i Asylets närvarande lokal, Luntmakaregatan N^o 7 (en tr. upp) helt visst skulle bidra.

Då Asylens Direktion, emedlertid, ännu endast äger ett mycket litet kapital för dess underhåll och aldeles otillräckligt att kunna bereda dess innevånarinnor den trefnad och hugnad som den skulle önska, har den ansett sig, för anstaltens bästa, böra göra bruk af den i Fru Sunnerdahls Gåfvobref lemnade tillåtelse att söka bereda en högre procent å det gifna kapitalet än den af fem för hundra, som gifvarinnan fordrat, såsom ränta derå under de två systrarne Handbergs lifstid och »i fall hon så skulle finna för godt» äfven för sin egen. Jag får derföre, på anmodan af Asylens Direktion, — på hvars medlemmar jag låter en förteckning här medfölja — anmäla till Fru Sunnerdahl, Direktionens uppsägelse af detta Capital af Tolftusen riksd. riksm. hvilket, enligt gåfvobrevet skulle utbetalas sex månader efter skedd uppsägelse »och lemnad borgen för uppfyllande af de i gåfvobrevet stadgade villkoren»; och får jag bedja Fru Sunnerdahl hafva den godheten att lemna mig ett uppsägningsbevis hvilket torde kunna affattas på sätt, som hosföljande skrifvelse anvisar. Den är uppsatt af min svåger, Justitierådet Quiding.

I morgon eller i Öfvermorgon torde jag få infinna mig hos Fru Sunnerdahl för att afhemta beviset, och äfven då lemna de närmare upplysningar om Asylet, dess Direktion och det sällskap som sluter sig till denna, som den goda gifvarinnan möjligtvis önskar.

Med största högaktning
Ödmjukl.

Fredrika Bremer

1247. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 17^{de} Dec. 1864.

Min kära, goda Beata! Hjertligen kärt är det mig att åter fått se din handskrift, och med detsamma se att du icke ännu flyttat från denna Jordens våning, utan att jag ännu torde få välkomna dig till Asylet, och der kunna bidra att göra din lefnadsafton, så lugn och treflig, som jag skulle önska den. Ett trefligt rum i Asylet, min Beata, skall bli öppadt för dig i vår eller i höst, när du hälst det vill, och jag åtager mig att möblera det åt dig, så vida du icke har egna möbler, som du önskar ditföra. Ved och städning får du inom Asylet fritt, så äfven läkaretillsyn om det behöfves, och middag hvar söndag, (då Asylens medlemmar äta tillsammans vid gemensamt bord) samt måltid och tracktering vid alla årets högtider. Den nitiska och varmhjertade direktionen vill söka härefter så ställa

att den kan bekosta en portion god mat eller soppa med kött hvar middag året om åt Asylens innevånarinnor, och sannolikt kommer detta att låta sig göra. Den, som har så många bekanta och är så pass förmögen som du, kan nog berga sig det förutan; men alltid är det godt att hafva, och dessutom, att veta att de icke svälta, som bo vägg om vägg med oss. I Asylet bo nu 18, fruntimmer fruar, fröknar, mamseller och en Friherrinna; frid, ordning och utmärkt snygghet råder der, jemte allsköns frihet för hvar och en af de der intagna. Min Beata skall af Direktionen och dess Ordförande Grefvinnan Blomstedt född v. Schwerin (en rar, hjertlig och mycket förständig ung fru,) hjertligen välkomnas i det rum, som härefter skall kallas Fr. Bremers rum. Det der allt skall min snälla Beata under sin convalescens, i godan ro besinna, och sedan, i god tid, innan vårflyttningen låta mig veta huru du önskar och besluter om och när du vill blifva min gäst. Vill du helst till hösten bli medlem af Asylet och först sedan du under sommaren gjort personlig bekantskap dermed, så går det godt an.

Hjertvänliga hälsningar från

[— —]

1248. Till Beata Afzelius.

Thorsdag d. 22 Dec. 1864

Stackars min Beata, som är så illamående, såsom nu ett litet bref säger mig, hvilket den snälla Laura kom med i går aftons! Ett litet rekommenderadt bref från mig afsändt härifrån förliden fredag, har nog korsat din skrifvelse på vägen, men är nu helt visst hos dig och säger dig huru jag tänker på dig.

Jag fruktar att du har en Nerf-feber i faggorna; och godt vore att den bröt riktigt ut, ty dess förr blir den öfvervunnen och dess förr kan du hinna krya upp dig och blifva till våren, eller ock på sommaren, en treflig och värdig gäst i Asylet. Ställ tankarna ditåt, min kära, goda Beata, och säg mig sedan huru du tänker med afseende på tiden för flyttningen, samt med möbleringen, ty att du kommer dit det tar jag för gifvet; det är blott fråga: om med svalorna eller med rosorna?

I Asylet har just nu varit stor glädje, ty dess innevånarinnor ha fått tillsägelse att de hädanefter hafva att vänta en portion varm mat fritt hvar hvar middag. Det är flera bättre fruntimmer der,

som hittills icke haft annat än sill och bröd till sin middag och — icke alltid det!!

Jag är så glad att din goda, trefliga Laura kommer till dig i nästa vecka, och stadnar hos dig en fjorton dagar. När hon återkommer hit [— —] mig att min Beata är på riktig bättring och bereder sig på flyttningen till Asylet.

Jag ställer till Julgran och Julglädje för några små barn och tänker dervid få en trefflig Julafton. Warma och bönfulla tankar skola sändas för min Beata till Honom som vill och kan hjälpa alla betungade. Måtte Han tända Jul och Nyårsljus för dig, såsom för Din

[— —]

1249. Till mamsell Blomberg.

Fredag d. 23 Dec. 1864.

Min goda M^l Blomberg.

Jag sänder härmed från Hilda Wennberg det lilla kortet med vår oförgätliga Lottens photographi-bild; och beder att få, till Nyåret, M^l Blombergs prestbetyg, för att lemna till Hofrådet Schüssler. Det skall komma åter, i medlet af nästa månad, jemte en af de små pensioner som drottning Louise vid denna tid utdelar.

Guds frid under Julhögtiden kan icke felas hans tåliga, undergifvet lidande barn, glädje vågar jag icke hoppas för henne ännu. Men frid för de ohyggliga sprängskotten, som göra den stackars sjuka så ondt, hoppas jag för henne åtminståne under helgen.

På nyåret kommer jag allt upp till Ersta för att önska ett godt nytt år!

Med sannaste deltagande
Hjerteligen
Fr. Bremer

1250. Till Margarett Howitt.

[28 dec. 1864.]

Dearest Margret,

I wrote you a long letter on Christmas Eve, giving you all the news, both great and small, about people and things, which had interested you in Sweden, with copies of the King's poems; and, truth to say, I was

well pleased with my letter, as being a faithful chronicle of our life here. This letter I entrusted to —, for the post. But the good creature had so much to do that day, so many Christmas commissions to execute, and so much Christmas work to finish for three Christmas-trees, that when she came to the post-office the letter was not to be found. How unhappy she was you may imagine. My hope, however, is, that the letter may have fallen into honest hands, been duly posted, and received by you ere this arrives. This is possible; therefore I will not repeat its contents, but wait to know the result. [— — —].

Now for a few words about ourselves, and the small events which are not related in my former missing letter.

Our Christmas Eve was very lively. Eleven little children gathered round the Christmas-tree, which was laden with apples and cakes, and lighted up with wax tapers. The poor little ones received gifts of clothing, as well as cakes and sweetmeats and apples, which were given also to the others, together with dancing figures of Hanna's cutting, which had been hung amongst the twigs, with little red and blue paper baskets, also the work of her hands. Ebba G—, who was also here, explained in the most masterly manner the signification of the evening, exhibiting for this purpose two pictures — the one representing the vision of the shepherds, and the other the cradle in Bethlehem. My brother and sister Q—, Jenny, and a young girl from the Seminarium, were my only other guests. The day was especially fine, and our market-place so full of fir-trees and Christmas stalls that it resembled a great fair. It looked quite lively and charming, and the lanterns, the glowworms, as you called them, on every booth and stall, made a perfect illumination.

I have told you all about the great festival, for the *pauvres hon-teuses*, in my former letter; therefore of this I will say nothing. [— — —]

All are well at Årsta. Sophie is now at home for Christmas. About Jenny R— and the Seminarium I have told you every thing in the missing letter, which I cannot but trust you will receive. [— — —]

On New-years Day I shall have rice-pudding, *lutfisk*, and tarts for the new American minister and his wife, — she is a most sweet and interesting person, — the Q—s, and Olof Eneroth.

God be with thee, my beloved Margret, and make thee as happy as I wish thee to be, because more than that is not possible, even to our Lord!

Thy affectionate old friend,
F. B.

1251. Till Ameen.

Stockholm d. 29^{de} Decem. 1864

Bästa Herr Direktör Amén!

Då den goda svågern vänligen åtagit sig att vara »den lilla svägerskans» ombud, så får väl äfven Han godhetsfullt åtaga sig fram-

föra till henne svaret å hennes andragande. Detta svar kommer att falla sig litet chromatiskt att afgifva eller framställa, ty det måste gå igenom många krokur men — det är icke mitt fel! Sålt rättigheten att på fransyska öfversätta och utgifva min »resa i d. gamla verden» har jag visst icke, men väl gifvit den åt en M^{lle} Du Puget i Paris, emedan hon begärt det, och emedan hon öfversatt och utgifvit mina föregående arbeten, (likaledes utan allt arfvode till förf.) samt varit tjenstvillig mot ett par mina landsmaninnor. Hon begärte emedlertid, sednast, endast mitt tillstånd att utgifva utdrag (ur min sednare resa) till ungdomens tjenst, och förmenade att dessa skulle mera gagna än skada en öfversättning af arbetet i dess helhet hvilken hon icke var sinnad att företaga. Jag minnes icke om det var förut eller sedan, som M^{me} Vinet tillskref mig å M^{me} Becks vägnar att denna önskade min tillåtelse för sig för en sådan öfversättning, men efter den Engelska eller och Tyska öfversättningen. (M^l Du Puget öfversätter efter svenskan, som hon kan temmeligen bra). Jag svarade M^{me} Vinet att jag önskade först se något prof af M^{me} Becks öfversättningstalng. Så kom bref af M^{me} Vinet att M^{me} Beck upp gifvit tanken att öfversätta detta mitt arbete, jag minnes ej om af brist på tid eller förläggare. Ett år derefter kom från Genève bref af en M^{lle} Adrienne — — chose, som uppmuntrad af en bokförläggare ville med förf. medgifvande företaga öfversättningen. Hon stödde sig på ett anbefallningsbref af Professor Hornung; hon skulle öfversätta arbetet efter Engelskan. Jag samtyckte, men underättade henne om min till M^{lle} Du Puget medgifna rätt att göra ö utgifva utdrag ur boken, samt yttrade betänkligheter angående öfversättningen från engelskan hvilken Engelska öfversättning, ehuru i allmänhet god, dock var behäftad med flera grofva misstag. De värsta af dessa låfvade jag emedlertid utmärka.

Ett par veckor derefter kom åter bref från M^l Adrienne, som sade att hon måst afstå från den tillämnade öfversättningen emedan den Genèveiske förläggaren fruktade concurrensen med de i Paris utgifna utdragen, de neml. som skulle utgifvas. Jag lemnade tranquilt saken åt sitt öde, och har sedan ingenting hört af dessa resbestyr förr än nu genom »lilla svägerskan», som visar att M^{me} Beck åter uppstått, som kandidat till den der öfversättningen hvilken, likt »den rysligt tillämnade eldsvådan» synes vara ämnad att icke blifva något utaf. Jag tror att M^{lle} Du Puget's utdrag icke blifvit utaf, åtminståne har jag icke hört något om dem eller från henne. Att hon skulle vara sjuk vet jag intet om, men det är nog möjligt att någon sådan orsak förhindrat utförandet af hennes afsigt. M^{me} Becks uppsatts i Revue d. d. Mondes har jag läst och haft stort nöje af.

Om den är original af henne så är hon en verklig talang, både genom uppfattning och styl, och jag kan icke annat än anse lyckligt för mitt arbete att komma i så goda händer. Kan hon Engelska, så må hon helst öfversätta från det språket; jag skall anvisa de svåraste misstagen i den Engelska öfversättningen. Mitt samtycke har hon, äfven att göra sammandrag af arbetet om hon skulle anse detta förmanligt. Jag hoppas att, som författar-arvode, få ett par exemplar af hennes öfversättning.

Se så nu är den chromatiska skalan genomlupen för denna gång. Få se om det stadnar dervid? Böcker hafva liksom Menniskor sina besynnerliga öden. Innerligt gläder det mig att höra att den goda »lilla svägerskan» finner sig så väl i det goda Schweits. Jag var viss derom. Blir der mycket kallt på vintern, så hoppas jag att hon gör en utflygt till Medelhafvets stränder. Det är i Nizza icke dyrare att lefva än i Stockholm och Götheborg, och bra mycket roligare för den som under några vintermånader vill njuta af ett sommarmildt klimat i en af de herrligaste nejder som denna vår jord äger. Mina hjertliga hälsningar till henne!...

Hjertliga hälsningar äfven till de goda i det goda Götheborgska hemmet der jag sednast hade glädjen gästa!

Lycka och välsignelse på det nya året önskas dem af allt hjerta från den

gamla väninnan
Fredr. Bremer

1252. Till Grafström.

Stockholm d. 2^{dra} Jan. 1865.

Bäste vän! »Jag fattig, syndig menniska»... men, jag hör dig, käre vän och broder, på förhand, och innan jag läst min syndabekännelse till slutet absolvera mig för mina på gamla året begångna svaghets och försumlighetssynder, emedan — jag är gammal och du är — god! Och innan jag hinner att på det nya året på nytt försynda mig i samma surdeg skyndar jag att skrifva till dig den hjertliga tack jag mer än en gång uttalat »in petto» för den vackra — till det yttre såsom till det inre vackra — Julklapp, som Du skänkt mig i dina samlade dikter med fridsröster och friska melodier ur skogen, ur kyrkan, ur nådens och naturens riken! Presten på landet är dock, särdeles när han är skald, en lycklig dödlig, en af vår Herres skötebarn; ty hans kall, som Evangeli predikare och församlingens

herde ger ständigt ny näring åt den heliga elden, som så lätt matas eller slocknar hos dem hvilka måste hemta all ingifvelse ur sig sjelfva allena, eller under kamp med en andefattig verksamhet.

Jag har ännu icke hunnit göra en närmare bekantskap med Dina två vackra häften, utom genom den sinnrika, allrasomkäraste vignetten, den rikhaltiga innehållsförteckningen och en och annan liten godbit i samlingen — ack! man hinner med så litet i detta Stockholm der hvar dag medför sin egen sträfvan och sin egen plåga, — men jag gläder mig åt att se dem på mitt förmaksbord och åt tillfället att efterhand få, under stilla vinteraftnar, vid min photogene-lampas klara sken lysas och undervisas af dem.

Mycket hade jag att språka om, mycket som jag gerna ville höra af Dig om lifvet i ditt nordanland och om de verldsroster som tränga dit upp eller om det gensvar de få ur skogarna och bergen deruppe — men många bref att skrifva, många ting att sköta tvinga mig att uppskjuta tills-vidare, kanske tills vi träffas ännu en gång i Stockholm eller på Rosenhill hos vår vän Ekmark!... Han är i år, synes mig, något yngre blefven sedan förlidet år hvartill glädjen öfver den enda sonens giftermål och husliga lycka med en täck, tarfligt uppfödd, men musikaliskt bildad flicka väl mycket bidragit. Jag vågar icke begynna tala om en del intressanta frågor för dagen, ty då vet jag icke när jag slutar, och i dag måste jag skynda till slutet af min lilla skrifvelse. De hjertligaste lyckönskningar till det nya året för Dig och de Dina innesluter jag här dessförinnan, och deribland den att alla dina döttrar må vara så älskliga och så lyckliga som här din Sophie. Att se henne i sitt vackra hem är en syn af jordens paradiset! —

Ännu en gång tack till dig och din goda Maka för all godhet och vänlighet mot den tillgifna gamla väninnan

Fredr. Bremer

1253. Till Louise Thomas.

Stockholm ce 6 Janvier 1865

Eh bien, chère petite soeur, ai-je un petit neveu de plus en Suisse? ou bien aurai-je le plaisir d'embrasser une petite nièce dans cette jolie cure de Coligny que j'espère toujours voir un jour en même temps que ma chère famille de Jargonant?!... J'ai souvent et beaucoup pensé à toi durant ce dernier mois de l'année passée, et tu sais bien de quelle manière!... Maintenant je languis d'avoir des bonnes nouvelles de cet événement qui doit enrichir ton coeur et ton foyer. Et j'espère bien que

notre chère Nancy ne me laissera pas attendre trop longtemps! N'est-ce pas chère Nancy? . . . Il y a tant de temps que je n'ai vu son écriture que j'aime. Le jeune Ministre Suisse à Stockholm M^r Roerich, m'a transmis de ta part deux photographies qui m'ont fait bien du plaisir, car celle qui te représente est seule vraiment ressemblante; je reconnais parfaitement ton regard et, il me semble que celui de ton mari a le même caractère. Grand merci de l'envoi!

Il neige; nous sommes au coeur de l'hiver, et il fait très froid; mais grâce à Dieu, nos pauvres sont fournis de bois de plus en plus libéralement, et ta vieille soeur, grâce à Dieu aussi, ne sent l'hiver ni dans son coeur ni dans son foyer. Je suis à Stockholm comme de coutume en hiver; ma gentille Anglaise est de retour chez ses parents, mais ma bonne Hanna, ma jeune lectrice est toujours chez moi. — J'ai de petites soirées pour mes amis et quelques étrangers toutes les semaines, et beaucoup à faire dans la journée, de sorte que je suis toujours occupée. Une bonne vieille servante (ci devant la mienne) maintenant ayant sa maison, me disait hier en prenant son café chez moi: »Je marche et je marche toujours, mais je n'avance guère; je vois à cela que je me fais vieille.» Je pourrai dire la même chose quant à moi. Et mes petites soirées et mes devoirs de société me pèsent de plus en plus; et je sens qu'il me sera bon cependant, d'abandonner cette phase de mon existence, de dire décidément adieu à la ville et de me retirer tout à fait à la campagne. Je t'écrivais dernièrement de ma vieille terre d'Årsta: c'est là que je me suis préparée un foyer pour mon vieil âge; j'aime son calme, ses vastes appartements, ses vues étendues, la famille simple et patriarcale qui y réside, la vie simple que l'on y mène, le silence et les souvenirs qui m'y entourent et qui favoriseront mon dernier travail et sur moi-même et pour mon public. Je serai là, aussi, tout près de mon tombeau, celui de ma famille où, l'été passé j'ai vu les tilleuls étendre leur ombre protectrice sur la terre où des rosiers en fleurs indiquent la place de cinq cercueils. Je peux, le soir, de mon lit voir à l'horizon la flèche de l'Eglise illuminée par les reflets du couchant s'élever de la forêt pour montrer le ciel. C'est un »memento mori» que j'aime et qui me rappelle que »le temps est bien court» qui me reste pour cette vie. J'en ai besoin, car j'ai encore de temps en temps de vives velléités de courir le monde pour mieux étudier, mieux connaître tel pays ou tel peuple. J'ai besoin de me rappeler qu'il n'en est plus temps, et qu'il faut que je me concentre pour la chose seule nécessaire, l'Alpha et l'Omega de la vie. Ainsi, si je devais (ce qui peut arriver) être obligée de quitter cet asile, je voudrais en demander un près de toi! . . .

J'aurais beaucoup à te dire, chère petite soeur et encore plus te demander quelque chose de toi et de tes intérêts les plus tendres. Quand tu seras »femme forte» de nouveau après tes couches, tu m'écriras n'est-ce pas? en attendant je me confie à la bonté de Nancy. Mon adresse est toujours Stockholm mais après le 1^{er} Avril elle sera: Stockholm, Österhaninge: Årsta. Je t'embrasse avec tous les tiens grands et petits, avec la bonne liberté que donne 64 ans à ta vieille soeur et amie suédoise

Fredrika Bremer

1254. Till Caroline Frumerie.

Stockholm d. 8^{de} Jan. 1865

Det är Mathildas skuld, min lilla Carolina, som är skuld till att jag icke önskat dig ett godt nytt år redan innan Nyåret! Jag ville nemligen, när jag skref, berätta dig resultatet af det äfventyr, som hon väntade i början eller medlet i Dec. men som behagade dröja till årets sista natt eller rättare det nya årets första morgon, ty jag var verkligen orolig för detta och henne. *) Hon kände sig, så ovanligt illamående och var så ovanligt stor i omfång. Jag tänkte med någon förskräckelse på en möjlig störtskur af små flickor (2 eller 3 i stöten), hon på »någon ofantligt stor gosse, som höll ett sådant bråk». Men när stunden kom, så kom blott en liten flicka, som legat på tvären och som, när hon på ett nästan mirakulöst sätt svängde sig in i verlden visade sig helt pigg och behändig och med starkt syskontycke af de två små äldre systrarne. Till lycka för den förökade familjen äro dess affärer och utsigter just nu ovanligt goda. Olson har så mycket arbete att han kan sysselsätta tre gesäller och får beständigt »nya beställningar», allt från Guldsmed Hammer. Detta har gjort att den lilla Nykomna mottagits, som en kär Nyårsklapp. Dessutom bo Olsons nu mycket väl, hafva varma, stora rum, Gas, vattenlednings-vatten och betala derföre ingen obillig hyra. Så Gudske-låf det tyckes dagas för dem. Med Hilda Berg tyckes det också gå bra. Hon har nyss hjälpt en liten H^r Neruda till verlden, till föräldrarnes sjungande fröjd, och hon är som bäst i Linköping dit hon blifvit kallad för en betänklig barnsängs skull, hvilken, om den går lyckligt, måste skänka henne vackra inkomster. Att hon blifvit kallad dit oakadt det finnes tre barnmorskor i staden, och en af dem är M^l Simonsons på barnsjukhusets syster visar det förtroende man har till henne.

Af ditt bref, min lilla Carolina (af d.) ser jag med en hjertelig glädje att det börjar att ljusna äfven för dig. Gud vare låf derför! Mätte Han förläna dig fortfarande hälsa och krafter, och det skall nog gå bra för dig. Att din boning varit så illa försedd af dem som byggt den är bra ledsamt. Det är ett af de många exemplen på nödens neddragande, demoraliserande makt. De, som äro i ångest för dagligt bröd äro vanligen så knappa som möjligt i att fullgöra sina åtagna förbindelser. Den sugande nöden gör dem sugande.

*) och jag är icke ännu fullt lugn för henne.

Den der lilla flickan, som du har i kikarn, från Stockholm skall jag nog hålla utkik efter, men intet ser jag till henne ännu. Här äro nu så många pensioner och skolor af alla grader och priser för alla slags små och stora flickor. I Strengnäs Seminarium, för bildande af folkskole-lärarinnor, få unga flickor rum, vivre undervisning för 240 rdr om året, och dertill stipendier på 90 eller 100 rdr för året!

Marie Cederskjölds tillstånd tycker jag mig fullt väl förstå. Hennes behof af fullkomlig hvila är nog en naturens instinkt som visar henne att endast på detta sätt kunna de nära Brustna strängarne af hennes nerf-system helna för att vinna ny spännkraft. Minsta ansträngning i den riktning i hvilken hon öfveransträngt sig under många år, så att hon slutligen dukade under, skulle å nyo skaka den ännu icke fullt återvunna harmonien. Men sådan verkningshåg och förmåga, som hennes kunna ej dö, endast slumra för att när natten är förliden vakna till en ny arbetsdag. Nu böra hennes vänner låta henne såfva och hvila i ro, och vaka öfver att inga flugor eller myggor oroas hennes slummer. Hälsa henne hjerteligen från mig, med ett tack för sist och en hjertlig tillönskan af ett godt nytt år. På Ersta har jag nyligen varit, sett pastor Bring och hans vackra nya bostad. Huru Diakonissanstalten utvecklar sig nu vet jag icke rätt, men gläder mig åt dess bemödanden att på Ersta inrätta en bostad för obotligt sjuka. Det är af högsta nöden. Dock är den icke för dem, som bäst behöfva den, neml. de fattiga obotliga, ty underhåll och vård för en person kommer att kosta 300 a trehundra femtio rdr. Det är visst icke mycket, men ändå!...

Nu skall jag omtala för dig litet här hemifrån. Quidings ha nu en stor, vacker våning på Hamngatan midtemot Berzelii park, med mycket vacker utsigt och mycket sol i rummen, som Charlotte fröjdar sig åt. Svåger är vid rätt hjälplig hälsa och d^o hull, samt rätt godt humör och bereder sig på trädgårdsarbete och fruktträdsplantering på Viken i vår och sommar. De hafva i dag slägtmiddag för Wredes, Carlesons et C^o och jag skulle äfven vara der, men middagen blir sent, och — jag går hellre i Missionsbön i Bethlehem! Mitt lif är detsamma i vinter, som de föregående vintrarne i Stockholm, men jag är icke alldeles den samma, ty jag är allt mera tröttad af sällskapslifvet och längtar allt mera till ro både från detta och de mångahanda andra bestyr, som omhvärfva mig här i staden, och som hindra mig från att tänka och arbeta så, som jag skulle behöfva det. Och derföre och för flera andra orsakers skull tänker jag att i vår göra boskillnad med hufvudstaden och etablera mig för allo på Årsta, om Gud så vill till min död-dag! Min bekantskap med Saxenbergiska familjen förliden sommar och alla de intryck jag då erfor af och på

Årsta, hafva låtit mig taga detta beslut, samt hjertligen tacka Gud som låtit mig finna denna lugna hamn (rik dessutom af minnen) efter en orolig, ofta stormig resa af 63 år genom lifvet. Jag har sedan en tid länge lefvat och arbetat utåt. Det är nu hög tid för mig att samla mig innåt. I Stockholm har jag många interessen, som jag ändå ständigt skall kunna följa äfven på afstånd, deribland mina unga flickors arbete och framtid. Min Hanna är allt ännu hos mig och gör mig glädje, men till våren får hon modelleringsarbete vid Gustafsberg och dermed, sjelfständigt bröd och en god utsigt för framtiden. På min lilla Carolina kan jag ju nu äfven tänka med glädje och förhoppning för hennes framtid. Klockan slår $\frac{1}{2}$ 1 och jag måste sluta. Jag innesluter här de bästa hälsningar och Nyårsönskningar för Ousbykolonien — äfven för Kyrkoherdens! Tag du fram dem, min lilla Carolina, och spendera dem efter godtfinnande. Och nu en hjertlig omfamning till dig från Din gamla vän

Fredr. Bremer.

1255. Till Fredrika Linnell. Tisdag morgon d. 10^{de} Jan. 1865

Goda min Fredrika! Ett, sedan förra veckan, utfästadt sammanträde tills i dag, kl. 12, af Jacobs Skyddsmodersförening, i hvilken jag är ordförande, hindrar mig att bivista sammanträdet för Asylens angelägenheter, utfäst till kl. 1 i dag. Och då jag ej fått tillfälle språka med dig derom, på förhand, såsom jag ämnat det, skrifver jag dessa rader i hopp att de skola stämma dig för Gr^{nan} Blomstedts förslag i fall — såsom hon tror det — att du, (äfvensom fröken Dalman) vore deremot, ty det kan då blott vara deraf att ni icke fullt känna vissa förhållanden innom Asylet. Goda min Fredrika! Det är flera af fruntimmerna intagna der, som bokstafligen fasta alla dagar, ett par som nära på svälta! Några äro som icke kunna bestå sig mer än sill och bröd till middagen, och ofta icke en gång det! Gr^{nan} Blomstedts förslag går ut på att gifva alla der intagna, en portion mat för 8 sk. till middagen. De skola sannerligen icke bli öfvermätta derpå, men de skola bli godt lifnärda, slippa känna hungerns aggende kraf — så bittert för gamla människor, som icke kunna förströs derifrån af arbete eller annat interesse. Promethei lidande var helt visst mindre, ty han hade något stort att lida för, och något

stort att trotsa. Dessutom har ryktet om denna välfägnad redan spridt sig jag vet ej på hvad sätt, bland Asylets innevånarinnor. »Jag kunde natten derefter icke såfva för glädje!» sade till mig härom dagen en gammal Fru (emellan 60 ö 70 år). »Vi ha gråtit i glädje!» sade ett par andra, »Vi kunna icke nog tacka Gud och hans goda Englar!» Att nu fråntaga dem denna utsigt vore grymt. Det vore försigtigare för föreningens kassa att ännu vänta med denna traktering, riktigare enligt stadgarne. Men — behöfva vi vara så rädda att öfverskrida dessa när förhållandet är sådant det nu är?!.. Kunna vi ej tryggt tänka med Lotten Wennberg: »Våra kapitaler äro våra medmänniskors hjertan!» Vi kunna tryggt, tror jag, för framtiden vädja till dessa i denna sak och till våra egna! Ty hvarken du eller jag skulle med god smak äta vår goda rikliga middag om vi måste derunder tänka: »dessa gamla som vi tagit i vårt skydd sitta som bäst och — hungra!» Vi skulle helt visst hellre fasta en dag i hvar vecka och gifva denna dags middag åt en af Asylets hungrande. Och jag är icke viss om att icke så redan blifvit gjordt af en och annan direktris.

Försigtigheten torde emedlertid befallande bjuda att Gr^{man} Blomsteds förslag medgifves: för den tid och i den mån föreningens tillgångar tillåta det. Och att middagen förkunnas Asylets fruntimmer med detta vilkor, således som en »tills vidare» *) åtgärd. Dock hoppas och tror jag att den skall bli permanent genom en eller annan förberedande åtgärd. Hvad mig vidkommer, ger jag såsom sjelf gammal, min röst för de gamlas bespisning; ty jag vet huru den gamla magen känner hungern och dess stillande. Och visste min kära, lilla Namne här det, och visste de yngre och äldre af »deputationen» det, så skulle du och de icke rösta annorlunda än här din gamla väninna

Fr. Bremer.

Om så behöfves för beslutets fattande, så läs upp detta mitt bref eller en del deraf min Fr. såsom mitt motiverade votum. Behöfves det icke så är det så mycket bättre!..

*) det är den kloka fröken S. Leijonhufvuds förslag icke mitt.

1256. Till Tersmeden.

Hr P. R. Tersmeden.

Min Herre! *)

Jag fruktar att mitt lilla aftonsällskap i morgon blir alltför mycket svenskt för vår polska gäst. Låt mig därför bedja honom vara välkommen först tills fredag afton om otta dagar, då jag skall sörja för att alla gästerna här, skola kunna vara med om fransyskt talande. Ni min herre, som talar väl både på svenska och franska är alltid lika välkommen bland mina fredagsgäster!

Med utmärkt högaktning
Fredrika Bremer

Thorsdag d. 12^{te} Jan. 1865.

1257. Till Böklin.

Stockholm d. 13^{de} Jan. 1865.

Tack broder för Din »nyårs-kyss», på — mitt hjerta, der jag förut, på detta vis, känt så månet brev, så månet ord af dig!... En mig kärare, mer glädjande Nyårsklapp har 1865 ej skänkt mig, ty den visar mig att du är städse den samme Min B. och den visar mig i kikarn ett besök af dig i — sommar, eller huru? Och nu vill jag säga dig hvar du då skall finna mig. Denna vår, i slutet af Mars, flyttar jag för allo från Stockholm, — det är, för flera orsakers skull det bästa och klokaste jag kan göra; — och bosätter mig på mitt gamla föräldragods och mitt ungdomshem Årsta. Hvad jag der under sistlidne sommar erfor i intryck af familjen, som nu eger godset, af sättet på hvilket det och dess underhafvande vårdas och af det lif och det lugn som der kunna blifva mina, blef mig som ett befallande »Augurium» (jag lånar dina ord!) en kallelse af min Genius, en vink från min Fader i himlarne att jag der skulle söka (och finna) min sista fristad på jorden, och den der jag i lugn kan bygga »Herranom ett altare», mitt sista större arbete i denna lifstid. Luften och lifvet i detta mitt barndoms och ungdomshem hafva dessutom ett besyn-

*) Enl. öfveren[s]kommelse!

nerligt föryngrande, stärkande inflytande på mig, och jag behöfver det för att kunna avsluta mitt dagsarbete. Och nu till den der glada utsigten, som jag har i kikarn för — nästa sommar!

Jag tar för afgjordt att en utflygt för dig på 6 veckors tid, måste föra dig till Stockholm ditt fäderneslands hufvudstad, som i alla afseenden förtjenar att ses, jemte dess omgifningar, och der nu din unga son kan tjena dig till cicerone. Men i Stockholm är icke godt att vara i Juli och i Augusti månader då gatorna stinka afskyvärdt och luften på intet vis är god. Juni och September månader äro de mest tjenliga för den, som vill se Stockholm och dess omgifningar i deras skönhet och egendomlighet, ty staden och landet äro under dessa månader i friskaste vevselverkan genom hundratals små ångbåtar, som svärma på vattnen med en glad befolkning i oupphörlig rörelse emellan holmarne och hemmen på dessa. Misstager jag mig icke så inträffar din, för embetsbestyr, ledigaste tid under Juli och Augusti samt September månader. Skulle du vilja ställa ditt besök till hufvudstaden på sednare delen af sommaren, så vore mitt förslag, och min hjertliga anhållan att du först kom till Årsta; — Augusti månad är der en af årets skönaste (Juni är kall och blåsigt) och hafsbaden uppfriskande, — och att du först i September egnade ett par veckor åt Stockholm. Resan dit ifrån ditt hem, är, sedan jernvägen kommit till stånd, en af de lättaste och angenämaste, (och den 1^{ta} Varning som nyss på den, blifvit gifven Allmänheten och Jernvägsstyrelsen skall nog för långa tider skydda säkerheten af resan). Kommen till Stockholm skulle ett bud från mig (om icke Arvid är tillstädes) vara dig till mötes vid jernvägsstationen för att föra dig till logis, och dagen derpå, eller när helst du det vill, föra dig till en af de små ångbåtarne Ran eller Ægir som hvar dag föra passagerare från Stockholm till Dalarö — en vacker färd, innomskärs, af omkr. 2 timmar. Vid Dalarö skulle jag vara dig till mötes med hästar och vagn för att föra dig till Årsta, en vacker färd till lands äfven af vid pass två timmar. Der är ditt rum beredt, och der skall du blifva min gäst — så länge, som du får ro dertill. Der skola vi, mången stund, vandra tillsammans i de stilla klosterlikt hvälfda trädgårdsgångarne eller i parken vid sjöstrand, der hvila i de stora, lugna, ljusa rummen med de fria utsigterna, och se om aftonen solen nedgå och belysa kyrktornspiran, som vid vestra horisonten höjer sig ur den dunkla granskogen, med ett »Memento Mori» för mig, som jag gerna hvar afton läser från min bädd i den gyllne Aftonrodnadens sken; ty der på kyrkogården är en plats öfverskuggad af lummiga, fast icke åldriga lindar, under hvilka hvita rosor vackert blomma, — der hvila mina föräldrar, flera mina syskon, och der skall äfven jag

få mitt sista hvilorum. Men kyrkspiran pekar åt höjden och dit skola vi följa den när stjernorna tändas, och i våra tankeutflygter i Universum öfver alla stjernor och solsystemer ty öfver himlen, som öfver jorden äro utsigterna vida och fria på Årsta.

Skola vi icke der hafva goda dagar och stunder tillsammans, min B? Och månget stilla samtal med frukt för sen-hösten och vintern, samt utsäde för den kommande våren? O! säg icke nej dertill, utan tänk derpå och — kom!

Din Arvid måste komma och lemna mig ditt svar. Jag är högeligen stött derpå att han alltsedan September varit mig så nära — på Carlberg — och icke låtit höra af sig hos hans faders, systerliga vän i Stockholm! Och jag skall icke blifva god på honom igen förrän han kommer och spisar middag med mig första Söndag eller hvardag som han befinner sig i Stockholm. Jag bor der: Öfvra Bangatan, huset N^o 8 3 tr. upp.

Jag har icke håg att skrifva i dag om utomhus angelägenheter, eller andra ting än mina sommarplaner. Men jag gläder mig att snart få dina och dina stora föregångares »Antinomier» att begrunda och — lösa. I de uppslag du ger dertill känner jag igen min lärares och Mästars hand. Välsignade vare den och dess kärleksverk för Din

Fredrika

1258. Till Bohlin.

Stockholm d. 14^{de} Jan. 1865

Herr Abr. Bohlin!

»Man väntar icke för länge då man väntar på något godt» säger ett ordspråk, som jag mycket önskar måtte säga sanning med afseende på det svar, som jag alltjemt väntar ifrån Er å det bref, som jag hade äran tillskrifva Er i Augusti månad, förlidet år rörande bokaffären oss emellan. Tre månader hade då förgått sedan jag hade haft nöjet se Er hos mig i Stockholm och af Er egen mun höra det Ni gerna skulle, enligt min önskan, åtaga Er, som Lindska bokh. firmans affärsman utgifvandet af mina samlade arbeten, att Ni ansåg den saken, såsom uppgjord, och önskade endast veta arktalet i dessa för att närmare bestämma affärvilkoren.

På detta arktal, efter noggrann uppgift af min (och Er) vän, Professor Bergfalk, hade jag äran att under förliden Augusti månad meddela Er en uppsatts, jemte min anhållan om en snar uppgörelse af

affären, som kunde sätta mig i stånd att beräkna vissa anordningar för min ekonomiska ställning. Sedan dess och tills denna dag väntar jag allt ännu på Ert svar. Era vänliga ord till mig i Maj månad förl. är, gäfvit mig all anledning att vänta ett godt sådant.

Men en väntan äfven derpå kan blifva allt-för lång, om den hindrar oss ifrån att fatta nödvändiga bestämmelser för framtiden. Dessutom, det så länge fördröjda svaret kan ju betyda allt annat än godt, kan t. ex. betyda att man helst önskade slippa hela saken m. m.

Om nu det fördröjda svaret från Örebro skulle hafva en sådan grund, så är jag icke den som kunde önska uppfyllandet af ett aftal, som skulle önskas ogjordt af den jemte mig intresserande parten. Jag skulle, i så fall, vara den första att lösa honom från den muntliga förbindelse, som han ingått.

Men jag önskar att få veta huru det är dermed, samt huru det blir med affären, för att snart, i mer än ett fall, kunna ställa mig derefter. Och då det nu är öfver ett år sedan affären kom till tals emellan oss, öfver 7 månader sedan den muntliga öfverenskommelsen, och mer än 4 månader sedan mitt sista bref till Er, så torde väl ingen med fog kunna anklaga mig för otålighet. Emedlertid måste jag å nyo förnya min anhållan om ett snart och bestämdt svar, och är viss om att härmed icke begära något, som icke en affärsman och en »Gentleman» skall anse såsom fullt berättigadt.

Jag vet att penningställningen i vårt land icke för närvarande är god, men, jag upprepar det, jag har icke brådtom med penningar. Hvad jag önskar är att veta huru stor summa jag kan göra mig räkning på framdeles samt någon afbetalning derå, helst årligen, eller allt efter, som mina i bokhandeln utgångna arbeten skulle å nyo utgifvas. Om min förläggare ville uppgöra ett förslag till en billig öfveren[s]kommelse i denna sak, så tror jag icke att han skulle hos mig möta svårigheter vid att ingå derpå.

Jag upprepar att det vore mig kärt att få sluta denna affär med den angenäme och liberale affärsman till hvilken jag vändt mig. Men har han betänkligheter dervid — må han öppet säga mig dem, och jag är viss om att kunna förstå dem och gilla honom, såsom jag icke nu kan göra det, då jag — icke förstår honom alls.

Må han heller icke frukta att göra mig mycket ledsen i fall han drar sig tillbaka. Jag har lefvat för länge i verlden för att låta en missräkning af detta slag gå mig mycket till sinnes, och skall, i så fall, känna mig oförhindrad att mottaga anbud, som från annat håll blifvit mig gjorda ehuru jag öppet erkänner att intet kunde vara mig så angenämt, som förbindelsen med Lindska firman i Örebro.

Blifve nu dermed, som Vår Herre det vill, så hoppas jag att Ni, min Herre, (vi börja nu allmännt här antaga denna akademiska tilltalsform) skall uppfylla min helt visst billiga begäran.

Emottag mina uppriktiga önskingar för Er lycka och välgång på det nya året!

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer

1259. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 18^{de} Jan. 1865

Kära min Beata!

I största hast ett par ord i dag till tack för ditt bref med Laura. Välkommen goda vän till lif och hälsa igen, och måtte en god och skön lefnadsafton ännu blifva dig beskärd! Det är min innerliga önskan och min förhoppning att kunna bidra till, och jag hoppas och tror att jag skall kunna det genom — Asylet. Nöjd är jag ändå att du kommer själf och ser det, och gör närmare bekantskap dermed innan du flyttar dit in.

Om det förra sker i sommar, och du finner saken efter önskan, så kan det sednare ske i höst. Jag hoppas också att till dess kunna få der ett rätt godt och trefligt rum åt dig. En god, uppbyggd säng, ett par bekväma ländstolar, ett bord, en nätt byrå (om så behöfves) är hvad jag låfvar ditflytta ur mitt hem; och om det är något vidare, som min Beata behöfver, så får jag ju veta det, t. ex. säng-linne, litet duktyg och sådant mer.

Det gör mig ondt att det icke går så bra för Laura, som vi kunde önska och hon förtjenar det, men — få se om icke hon snart kan få en befattning bättre och lyckligare för henne än den hon nu innehar. Jag säger ingenting mer härom nu så länge. Svåger och syster Quidings bedja mycket hälsa dig. Han har i dag varit hos mig och båda äro rätt hjälpligen vid hälsa.

Nu får jag icke språka längre i dag, jag måste ut i snövädret. Jag omfamnar dig hjertligen såsom din tillgifna gamla vän

Fr. Bremer.

1260. Till P. A. Norstedt & Söner. Stockholm d. 18^{de} Jan. 1865.

H^{rar} Norstedt et C^o.

Mina Herrar!

Sedan jag, så uppmärksamt som det varit mig möjligt, genomsett H^r Dahlgrens sammandrag af mina bref ifrån Amerika, är det mig ett sannt nöje att uttala mitt erkännande, ja, äfven min beundran öfver den tackt och den pietet hvarmed denna reduktion blifvit gjord, så mycket mera anmärkningsvärda, som H^r Dahlgren härvid arbetat på egen hand och utan att personligen känna bokens förf. I det väsendtliga öfverensstämmer H^r Dahlgrens redaktion med den af M^l Carlén redan förut gjorda och af mig genomsedda, ehuru det väl är möjligt att, i vissa afseenden, den sednaste (H^r Dahlgrens) är den bättre af de två. Men i ett afseende måste jag reservera mig. Med någon förundran och ledsnad har jag sett att H^r Dahlgren vill utmönstra ur boken just de bref (4 till antalet) som innehålla öfversigter och liksom sammandrag af resans och arbetets innehåll, (ty hvad i brevet till P. J. Böklin blifvit af red. bibehållet är intet af denna art, utan endast ett detaljparti, neml. beskrifningen öfver en Negergudstjenst i Cincinnati.) Till denna radikala strykning af just de ledande brefven i brefsamlingen kan jag på intet vilkor lemna mitt samtycke. Men jag vill föreslå en compromiss: Brevet till Örsted och till Martensen må utgå; brevet till Böklin och till danska Enkedrottningen stå qvar, med de strykningar, som af mig blifvit gjorda, och som minska dem till halfva deras omfång.

På några ställen i brevet till min syster har jag äfven reserverat mig mot strykningar, som syntes mig borttaga några viktiga aktstycken till skildringen af Amerikas framtidsmän (såsom af Horace Mann och Nationalekonomen Carey) och folkmedvetande. Dessa ställen äro icke många (jag kunde hafva önskat återställa flera, men har lemnat det derhän) och skola ej öka den nya bokens volym med många sidor. Deremot tycker jag att den, efter M^{rs} Child, anförda berättelsen sid. 290—95 kan och bör utgå; äfvenså den efter Hawthorne, sid. 239—41, *) som dessutom blifvit af mig så slarfvigt styliserad att jag nu måst grundeligen corrigera den, då det blifvit förbisett af H^r Dgn. Sid. 339 (tredje delen) har det varit mig omöjligt

*) båda äro i 1^{ta} delen.

upptäcka sammanhanget emellan det öfverst, på den sidan, förekommande stycket och det på den föregående bibehållna. Kanske har någon tillämnad strykning här blifvit uteglömd.*) Flera sådana små förseelser torde förefinnas i arbetet, och de böra på-aktas vid korektursläsningen. Det vore visst icke underligt vid ett arbete af denna beskaffenhet, och vida underligare om de icke ofta förekomma, hvilket jag ej tror. På många ställen har jag anmärkt och beundrat den noggrannhet och nätthet med hvilka skiljda stycken blifvit sammanbundna.

Mⁱ Carléns fulla rätt att bekomma det genom Kontrakt henne tillförsäkrade betingade arvudet för det af henne verkställda och af mig gillade sammandraget af bemälda mina bref, vet jag att H^{ne} hafva erkänt. Mig åligger dock att särskilt yrka derpå, då jag från början betraktat detta arvode, som ett mig, såsom bokens författarinna, enl. bruk och billighet tillkommande honorarium för andra upplagan af mitt arbete, men som det varit min goda vilja att öfverlåta på Octavia Carlen emot hennes fullgörande af den redaktion som jag sjelf saknade tid och håg att företaga, **) och som hon fullgjort till min tillfredsställelse. Och då hon erbjuder sig att till så högt belopp, som brukligt är, erlägga afgiften för en korektursläsning hvartill hon känner sig oförmögen, erbjuder sig att dertill lemna 90 eller 100 rdr af sitt betingade arvode, så synes mig att man af henne ej billigt-vis kan mer begära.

Slutligen anhåller jag att, före trykningen deraf, få mig tillsändt mitt förl. vår skrifna Appendix till brefven, eller skildringen af det Amerikanska kriget m. m. för att komplettera detta bihang, dels genom några förändringar, dels genom en tillsatts ur ett bref från N. York skildrande scener vid Lincolns återval (i N. York) samt den nuvarande situationen, ett tillägg af högst två eller tre sidor.

Ett register öfver det nya arbetets innehåll blir väl af nöden; och ville H^{ne} bifoga en karta öfver förenta staterna så skulle den trol. mycket förhöja bokens värde.

I den vissa förhoppning att H^{ne}, efterträdare och arfvingar till Norstedt et söners aktade bokhandels-firma, skola uppfylla mina, som mig synes, billiga fordringar öfverlemnar jag med tillförsigt och lyckönskan mitt arbete i Edra händer.

Högaktningsfullt
Fredr. Bremer

*) Den kunde, synes mig, gerna användas på hela den, här förekommande, lilla genretaflan.

**) så lyder bokstafligen öfverenskommelsen emellan Mⁱ Carlén och mig.

1261. Till Jane Thengberg. Söndag morgon d. 22 Jan. 1865.

Bästa Jane!

Jag vet att du lidit en stor förlust men — är det ej så? — medetsamma fått en stor hugsvalelse! Jag har så ofta ansett döden (»den sista sömnen») som sådan äfven då den kommit till mina närmaste och käraste!... Skulle du ej vilja, i dag, första helgdag efter din sorgevecka och din följande arbetsvecka tillbringa en stilla samtalsstund vid aftonbrasan och thebordet med den gamla väninnan

Fr. Bremer

P. S. Aftonbrasan tändes kl. 6 thebordet dukas kl. 8. Till detta är Augusta Carlberg äfven vanligen inbjuden. Ingen annan främmande är hos mig utom min Hanna Blomqvist.

Gif blott ett muntligt svar åt budbärrinnan!

1262. Till Maria De Vylder. Thursdag morgon d. 26^{te} Jan. [1865]

Min snälla Maria! Var god och ursäkta mig hos Mag. Schück, en gång för alla, om jag icke alltid bivistar de föredrag till hvilka han haft godheten inbjuda mig. Ljusskenet i salen gör ondt åt mina ögon, och ibland är mitt hufvud litet ondt; ibland komma besök och göra förhinder m. e. o. jag blir ofta nog förhindrad att komma; dock önskar och hoppas jag kunna infinna mig en och annan gång. Säg detta allt på bästa vis. *)

En hjertlig: god morgon!

F. B.

*) Denna ursäkt skulle komma till dig i går på föreläsningen men min Hanna hittade icke in dit.

1263. Till Maria De Vylder.

[1865.]

Vill min snälla Maria komma i morgon söndag afton och dricka the med sin gamla väninna, så hälsas hon härmed hjertl. välkommen!

Fr. B

Lördag morgon d. 11^{te} Febr.

1264. Till Hierta.

Herr L. J. Hierta!

För den glädje, som Er betydliga och på så älskvärdt sätt gifna gåfva till f. d. rolighetsministern H***, tillskyndat mig, och skall tillskynda honom, är det mig ett behof att icke blott muntligen, genom den älsk[värda] Anna Hierta, utan äfven skriftligen här framföra en den hjertligaste tacksägelse! Orden i Ert bref rörande den stackars sjuke mannen skola smaka honom som en lifs-elixir mera välgörande äfven än p^{ne}.

Jag hoppas att Hr Hierta icke mistycker att jag anført en del af dessa ord — men utan att nämna något namn — i en not, som torde bli synlig i en annan tidning än de, som redan upptagit art. samt äfven i denna inflätat ett par biografiska drag gifna i Er skrifvelse, hvilka jag är ledsen att icke förr hafva känt.

För allt det goda och välviljande förenadt i den dubbla gåfvan af denna skrifvelse och det dermed följande, ännu en gång den varmaste aktningsfullaste erkänsla å Muntrationsrådets vägnar och från hans förespråkarinna

Fr. Bremer.

Stockh. d. 13^{de} Febr. 1865.

1265. Till Ulla De Geer.

Min goda, nådiga Grefvinna!

Tillåt mig att med några ord beriktiga och förfullständiga (ett förskräckligt ord!) ett par mina uppgifter, i går, rörande den 80^{åriga} skolfrun, Fru Jungman. Skolan, som hon förestod i Österhaninge

socken kan icke sägas ha varit enskild utom deri att bostad, skolhus, material m. m. bekostades af en familj i församl. till dess församlingen hunnit få skolhus uppbyggt och ordnad enl. behof. Fru Jungman, som, efter att hafva begynnt af egen drift och naturlig gifva utan egentl. skolbildning, att hålla en liten skola för mindre barn der i trakten, gick sednare igenom Seminarium i Stockholm för bildande af folkskolelärarinnor efter Lancaster-metoden, och befanns hafva en så ovanlig förmåga att handhafva och undervisa barn att då hon återkom till Österhaninge och fick sin bostad på Hessling-by gård (som då jemte Årsta tillhörde min familj) och der emedlertid min yngsta bror inredt en skolsal för några och femtio barn, så växte barnskaran omkring henne snart till öfver 100, från alla kanter af socknen, som icke voro alltför långt aflägsna. Det var således, i sjelfva verket, församlingens hufvudskola, som hon förestod. Lönen, knapp, såsom vanl. på den tiden, utgick dels af barnen dels af en liten fond anslagen dertill af en f. d. församlingsbo. Att hon kunde lägga något tillsammans deraf var ej tänkbart. Då hon efter 20 eller flera (jag minnes ej rätt) års tjenstgöring vid denna provisoriska skola lemnade den för att lemna rum åt en ordinarie-skolmästare i ett nytt nyss uppbyggt skolhus vittnade en hedersskänk — en stor silfverbägare — med inskrift — om församlingens belåtenhet med hennes arbete, som skol-läarinna. Att hon derjemte erhöll en gratifikation i p^r vill jag erinra mig, men då jag var utrikes vid den tid hon lemnade Österhaninge har jag ej nu rätt reda derpå. Mycket fick hon nog icke. Ett och annat skäl till missnöje med henne uppstod äfven vid hennes afflyttning hvilket nog gjorde att personer, som förut hyllade henne, icke gjorde det sednare, och att hon heller icke vände sig till dem. Dock, nöden eller ångesten för utkomsten och ålderdomen kunna förklara och ursäkta mycket. Min Mor hade låtit hennes dotter, (en puckelryg-gig och klen, men snäll och behaglig ung flicka) lära mode-arbete i Stockholm, och hon jemte modern flyttade nu dit tillsammans, och tycktes berga sig bra de första åren. Modern begynte åter i Stockholm hålla skola och sades lyckas dermed. Ett par gånger sökte mig fru Jungman för några år sedan men träffade mig ej hemma och jag — sökte ej upp henne, dels emedan jag var missnöjd med hennes förhållande vid afflyttningen, dels emedan det var mig nästan omöjligt då att hjälpa henne. *) Huru djup hennes nöd varit och är, har jag först nyligen, och först genom den goda fru Friis, lärt känna. Den torde ock aldrig varit större än just nu, emedan hen-

*) Under de sednaste 12—13 åren har jag dessutom för det mesta varit utrikes.

nes dotter, såsom så många andra i denna hårda tid, blifvit aldeles utan arbete. Mycket kan jag dess värre, ej heller nu göra för dem, af egen kassa, och härvid förslår icke litet. Men Gr^{nans} vänliga besök och förfrågan i går satte min tröga själ i verksamhet, och jag tror att om en framställning af den gamla skol-lärarynnans förra verksamhet (ty för barnen var hon i många afseenden förträfflig!) inlemnades till Ecklessiastik-Departementet, så skulle hon helt visst få någon pension eller årl. gratifikation af de medel som detta Embetsverk disponerar för sådana kraf. Om Grefvinnan skulle hafva den stora godheten tala om saken med Statsrådet Carlson och han anser den kunna gå, så skall jag skaffa nödiga upplysningar samt sätta upp en ansökan för den gamla frun. Jag blyges att ej hafva tänkt härpå förut, och är Gr^{nans} hjertl. förbunden att hafva väckt mig ur slumrern

Jag får nog nu komma snart med mitt »Minne af Lotten Wennberg», och får då kanske höra hvad jag kan göra i ansökningsväg för den gamla skolfrun!

Med största högaktning
Ödmjukl

Fredrika Bremer

Söndag morgon d. 19^{de} febr. 1865.

1266. Till Beata Afzelius.

Stockholm d. 19^{de} Febr. 1865.

Tack goda min Beata för ditt bref af d. . . Det gör mig så hjertligt nöje att se huru tanken på din flyttning till Asylet sysselsätter dig och gör liksom sommar i din själ. Vill Gud, så hoppas jag att denna förespegling af ditt lif der äfven skall blifva verklighet. Jag har löfte om, för dig, på ett af de bästa och trefligaste rummen i huset, ett varmt och rymligt rum med fönster åt sol-sidan, och en liten garderob, och detta rum skall hädanefter kallas mitt rum. Det har blott en utgång och denna till ett varmt genomgångsrum till corridoren och förstugan nära detta äro rum med trefliga grannar. En städerska, med lön, besörjer städning, eldning och upp-passning. Blir någon i Asylet sjuk så kan en sjuksköterska eller diakonissa hemtas dit.

Huset der Asylet är inrymdt ser ingenting ut för verlden, men det har en ljus och rymlig gård med några höga träd och en afdelning, som lätt kan förvandlas till en treflig promenad och hviloplats.

Det (huset) ligger litet för långt ur vägen, *) fruktar jag, för dig att gå till dina vänner; men så kunna de desto oftare komma till dig. Dessutom kan du, när du det vill, få hyggligt sällskap inomhus. Jag sänder dig härhos uppgift på Direktriserna för Asylet; flera namn torde vara dig bekanta, liksom du är bekant för många bland dem och de motse din ankomst med glädje. Hvar Direktris har sin vaktmånad under hvilken hon besöker Asylet en eller två gånger i veckan och hälsar på dess innevärdarinnor. Jag sänder dig också en afskrift af matordningen för veckan. Restårtrisen berömmes som hjertlig och välviljande samt ordentlig, maten såsom god och portionerna tillräckliga. Söndagarne då man spisar vid gemensamt bord serveras tvenne rätter; om helgerna råder verkligt öfverflöd.

Om du, min kära Beata, skulle kunna komma till Stockholm i slutet af Maj månad, så finner du mig troligen här ännu, ty jag kommer att få anstånd med min flyttning; Men är denna tid, såsom det är troligt, ännu för tidig för dig, så torde vi nog kunna träffas här, sednare på sommaren. I annat fall måste du hafva förtroende till mig och mina anstalter för dig till hösten.

En och annan gammal bekant återfinner du väl ej mer här — såsom Fåreus, hvilken vandrat all verdens väg — men flera torde du finna föryngrade. Så t. ex. Fru Theorell, min sväger Quiding o. a.

Och nu min snälla Beata får jag icke språka med dig längre i dag, utan omfamnar dig och lefver

Din gamla vän
[— —]

1267. Till v. Koch.

Fr. Bremer har ett andragande till — så väl Justitie Canzleren, som till människovännen N. v. Kock, och beder derföre att Han ville skänka en samtalsstund — när och hvar det bäst passar honom — åt den gamla väninnan!

Tisdag d. 21^{ta} febr. 1865.

*) neml. Luntmakargatan N^o 7.

1268. Till Octavia Carlén. Lördag morgon d. 11^{te} Mars 1865.

Hvart har Octavia Carlén tagit vägen? Har hon alldeles försvunnit uppgått i sin Asyl-kalender — Poskliljan, Stjernblomman, Stella-ria'n eller hvad den nu skall heta —? Och skall hon härefter endast i denna uppenbara sig för sina vänner?

Om hon ännu vandrar på jorden bedes hon hjertligen visa sig snart, helst i eft. middag, för den gamla väninnan

F. B.

1269. Till Johan Gabriel Carlén.

Herr J. G. Carlén!

Tacksaml. får jag härmed återsända korekturet till Muntrationsrådets historia. Det har blifvit så väl skött att jag endast på ett par ställen gjort några rättelser till det mesta af mina egna uttryck. Ett tillägg (2^{dra} spalten) af ett muntert utrop neml. »väggarne ut!» som en tidning för förra veckan i Wenersborg berättar att H*** stundom i ifvern och trängseln begagnade, vore roligt om man kunde få inpassadt på det ställe der jag röjdt undan »alla barn i ring».

Att blott en dotter nämnes såsom nära sin fader, då likväl sedan flera nämnas, såsom behöfvande uppfostran har sin orsak deri att de 2^{ne} äldre hafva platser i andras hus, den yngsta af dessa (17 år) dock endast öfver vintern och utan lön, och att endast den yngsta nu är hemma. Jag tackar mycket för anmärkningen, som jag väl sjelf redan gjort men icke nog behjertat med afseende på läsarne. Jag har nu sökt hjälpa saken genom att sätta: en af hans unga döttrar —

Denna Muntrationsrådets Eriksgata i Illustrerad tidn. blir nog hans indräktigaste, i synnerhet i Finnland! Huru jag gläder mig deråt! Heder och tack för den goda skjutsen!

Hjerteligen
Fr. B.

Söndag d. 12^{te} Mars 1865.

1270. Till Caroline Frumerie. Stockholm d. 23^{de} Mars 1865.

Min lilla Carolina! Jag har varit en bra försumlig corespondent och d^e Comissionär på detta anno mundi 1865! Men då du sjelf nu har tid och tankar så fullt upptagna af dina nio (säger nio!!) elever, så hoppas jag dels att du icke hunnit mycket tänka på min försumlighet, dels att du begriper huru man kan ämna göra något, och dag ifrån dag vänta på »bättre tillfälle» dertill och så låta dag efter dag slinka af, bli till veckor och månader och fjerndelsår utan att man märker det, förr än samvetet händelsevis får någon stöt som säger: vak upp, du som säfver!

Med Hilda Berg förhöll det sig så att då din biljett vid Jul-tid kom till mig för henne, hade hon nyss varit uppe och sagt mig adiö emedan hon skulle resa till Lindköping (eller Nyköping) dit hon skulle afhemtas för att vid Nyårstid förlossa en ung fru, som sades vara mycket klen och skulle fordra mycken omsorg. Hilda trodde sig derföre skola stadna hos henne några veckor; men så fort hon återkom till Stockholm låfvade hon komma och säga mig huru allt af-lupit. Då jag ej kände hennes adress i Lindköping gömde jag ditt bref till dess hon skulle återkomma. Januari och Februari gingo emedlertid utan att jag hörde af henne. Jag ville då skicka och fråga efter henne här, men hade glömt hennes husnummer och förlaggt adressen. Som jag hvar dag väntade få se henne komma, gjorde jag mig ingen brådska med att uppsöka den. Men nu begynte äfven Mars månad glida af. Då tog jag mig en dag för att söka upp kortet der jag antecknat adressen, fann det, framtog brevet, skref der Gata och husnummer, påsatte postmärke och skulle just afsända det på breflådan då det möttes af — Hilda sjelf, som icke varit bort-rest, men icke velat komma upp till mig emedan hon icke haft något att säga utom att — »det gick tråkigt» för henne.

Det är ej utan att äfven jag varit bra litet nöjd med H. . . s lynne och sinnesstämning på mer än ett år. Men om hon var alltför morsk och sjelf förliden vår, så får hon nog, stackars flicka nu pligta derföre, och se att det icke är så godt att afsäga sig ett säkert bröd för att ställa sig alldeles på egen hand, och att det ej duger att klema med sig då man måste arbeta för sin bergning. Huru länge hon skall förmå hålla sig uppe här på detta vis vet jag ej, och kan och bör ej hjälpa henne deruti. Ville hon antaga en af de platser som kunna stå henne till buds (ty allt emellanåt annonsera mindre städer

och landtförsamlingar efter Barnmorska) då skulle jag ännu vidare hjälpa henne, så långt jag kan.

Hon blef ledsn åt ditt bref, och skref genast till dig.

Nu är denna vinter snart förbi, jag vet ej rätt huru, ty under beständig ofta brådslande sysselsättning än för en än för en annan sak har jag blott tyckt att dagarne lupit alltför fort. Mycket har man talat om den stora kölden, som varit här, ifr. 25 och till 30 grader och mycket har man sysslat med vedutdelning åt de fattiga, så att de nog haft i sina stugor varmare än vanligt om vintern. Deremellan har man duktigt brassat på och kalasat för sig och sina vänner och bekanta. Jag har lefvat som vanligt, men ändå litet stillare än vanligt, ty att se the-fremmande hos mig tröttar mig nu mer än det roar mig. En gång i veckan kan det likväl ej undvikas. Ofta ser jag då Professor Bergfalk, jemte några andra äldre och yngre bekanta. Det skall bli så skönt, tycker jag, att helt och hållet taga afsked af detta Stockholmslifvet och blifva i ro på landet härefter. Min flyttning är jag dock glad få skjuta upp med till slutet af maj, eller början af Juni. Sedan öfvertages min lilla våning af en ung Lektor vid härvarande Lärarinneseminarium. Den lilla våningen torde jag väl komma att sakna en och annan gång, äfvensom några mina vänner; men man kan icke hafva allt godt på en gång. Nu har jag mycket att göra dels med skrifveri dels med annat för att bli resfärdig på utsatt tid. I Stockholm råder godt lif med unga flickors deltagande i söndagsskolor och goda vilja att använda sig till nästans nytta under det de arbeta på egen förkofran. Jag hoppas mycket godt af det uppväxande unga slägtet på qvinnosidan.

Mycket har det glädit mig att höra, så väl af syster Elise på Diakonisshemmet, som nu sist af svåger Quiding, att du står dig så väl i ditt uppfostringskall och trifves och mår väl dervid. Så äfven att Marie Cederskjöld åter begynt arbeta, d. v. s. börjat återvinna hälsa och krafter. Med Olsens är allt godt och den sednaste lilla ett — beundransvärdt barn i Moders och Faders ögon. För väl att vår Herre så inrättadt dem!

Svåger och syster må rätt hjälpligt, ha en stor, vacker och solig våning vid Berzelii-park, der de finna sig mycket väl och tänka med välbehag på sitt sommarnöje. Jag tycker just att de äro nu godt etablerade för sin ålderdom. Svåger har förträffligt hittills burit denna vinter, är, som vanligt, hjälpsam, vänlig och snäll, och hjälper mig som bäst med min insamling för »Muntrationsrådet», hvilken (emedan den lyckas så väl) utgjort och utgör en riktig muntration för min själ under dessa sednare veckor. I går aftons var jag med Quidings på sällskapsspektakel hos Fabians, och såg åtskilliga gry-

ende talanger, — ett vackert litet upptåg, som påminte mig mina ungdomsupptåg dock ej med känslor af saknad. Gud vare låf att denna tid af så många barnsliga, onödiga omsorger, fröjder och qual är förbi, och att jag nu kan lefva för hvad bättre och roligare är. Dock höra dessa små upptåg med till lifvets gymnastik. En ung fröken Wachtmeister visade i går aftons, i en scen ur Kungarne på Salamis, en verkligen stor och intagande talang. Nu, min lilla Carolina, måste jag sluta prata med dig. Det skall bli roligt höra dina utsigter för sommaren, och det kommande året, samt om din lilla stuga (jag fruktar att du mycket frusit der under den kalla tiden. Men du borde elda med björkved!) och om dina barn! Hälsa så hjerteligen Marie Cederskjöld från din gamla vän

Fr. Bremer.

1271. Till Caroline Frumerie.

Stockh. d. 30 Mars 1865.

Två ord äro bättre än inga då man har något godt att meddela, och derföre, min lilla Carolina, skrifver jag till dig nu, ehuru jag har föga tid att skrifva mer än två ord. Deras föremål är Hilda Berg hvars lefnadsöden undergått en betydlig omkastning sedan sist jag skref. Dagen nemligen efter den då hon var hos mig med sin klagovisa, hände det att hon fick bud från en ny kund, straxt derpå från en till, så kom en tredje, så en fjerde, alla af god kvalitet, och så vidare, så att hon nu, utom tvenne stora affairer i April månad, (nästan samtidigt) har två andra snart följande och ännu två i perspectiv utom några mindre förtjenster. Hilda var också helt strålande och lycklig. Jag är innerligen glad åt denna vändning, för hennes, och äfven för min skuld, ty jag är så insyltad för närvarande i hjälpaffärer, att jag måst begynna låna penningar och kunde ej ha hjälpt Hilda med egna medel. Jag reder mig nog, genom min af-flyttning från Stockholm och åtföljande besparingar. Men för närvarande äro mina affärer sämre än de bruka vara denna tid på året. Jag har icke heller i år kunnat förtjena något med min penna, emedan den jemnt varit upptagen af andras tienst.

För innerligen roligt, min snälla Carolina, att af ditt bref af d. 25^{te}, som jag erhöi i förrgår,*) se huru väl du reder dig både and-

*) Jag sände genast ditt bref till Hilda Berg och hon kom till mig i följd deraf i går med sina goda utsigter.

ligen och materiellt med ditt skolföretag, och att dina barn i stället att vara dig en tynga hafva blifvit dig ett nöje. (Tag blott icke för många)! Jag är innerligen glad deråt, dels för din skull, dels för att jag ser deri ett den gode Fadrens svar på många trägna och brinnande böner.

»Tillkomme hans rike, helgadt varde hans namn!» om än många andra riken och stora namn på jorden skulle afkomma!

Nu hinner jag ej mer. En hjertlig lyckönskan från din gamla vän

F. Bremer.

Snällt att ni äfven i Ousby tänka på Muntrationsrådet! Mycket har han redan fått in och det verksamma deltagande som hans nödröner på många håll är rörande och glädjande men — mycket behöfves ännu. Familjen hade nära 500 rdr skuld. Kläder felades — allt!

Dertill måste han i sommar försöka att genom en badkur något bättra sitt bedröfliga hälsotillstånd.

Tretusen rdr förslå icke att hjälpa honom upp, och så högt går ännu icke insamlingen ehuru jag nog hoppas att den går dertill.

Hilda ville redan i går skriva till dig; men jag tviflar på att hon medhunnit det. Hon står i sin flyttning.

1272. Till F. A. Dahlgren.

Lördag d. 1^{ta} April 1865.

Herr Kamrer *) Dahlgren!

I det jag härmed hjerteligen får tacka för det så vänliga och angenäma besöket härom dagen, ber jag att få tillägga några ord, dem jag då glömde säga, rörande den nya upplagan af mina bref från Amerika. Jag tror neml. att det vore mycket önskligt att detta arbete försåges med en karta öfver Förenta-Staterna, som satte läsaren i tillfälle att öfverskåda detta ofantliga territorium emellan Atlantiska och Stilla hafven, emellan Canada och Mexico, samt att följa de krigsoperationer, som allt mer ådraga sig Europas uppmärksamhet. Så äfven tror jag att ett godt porträtt af President Lincoln

*) Var god ursäkta misstaget med titeln samt att jag ej omskrifver mitt bref därför! Misstaget skall rättas i adressen.

skulle gifva boken ett ökadtt interesse; och då jag just eger ett förträffligt sådant, så vore det mig ett nöje att kunna tjena dermed.

Var af den godhet och meddela detta till H^{ne} Norstedt et C^o!

Jag önskar och hoppas att de nu icke längre ville töfva med utgifvandet af Arbetet, som icke kan annat än förlora derpå; då interresset för krisen i Förenta Staterna, med alla dess följder, neppeligen kan bli större än det i denna tidpunkt är.

Om H^{ne} Norstedt äro så föga angelägna om saken, som det af deras långa dröjsmål ser ut, så — hvarföre fick då icke — sedan de frånsagt sig Arbetet före Jul, — H^r bokh. Flodin öfvertaga det, såsom han var villig till, äfvensom öfvertagandet och uppfyllelsen af det kontrakt, som dessa H^{rar} afslutat med Octavia Carlen?!...

Boken hade då nu varit färdig att utgifvas, och M^l Carléns be-
tingade honorarium för sammandraget till fullo erlaggd.

När emedlertid H^{ne} Norstedt återtogo arbetet i det de sade sig vilja utgifva det »efter H^r Dahlgrens sammandrag»; när detta blifvit dem medgifvit; när jag i allt, väsentligt, ingått på deras önsknigar med afseende å detta, och de få reservationer jag gjort icke mött något hinder hos H^r Dahlgren, (hvars vänliga kritik jag, dessutom, äfven vid dessa hoppas få göra mig till godo) så synes mig H^{ne} Norstedt hafva någon förbindelse att göra allvar af utgifvandet. Må de stora förläggarne icke heller glömma att det finnes små arbetare (eller arbeterskor), som ehuru de vilja hvarken pocka eller klaga icke dessto mindre lida deraf att icke i den tid de väntade utfå sin be-
tingade och utlofvade lön. Den Hedersmannen och goda Menniskan, mitt arbetes förste förläggare, F. A. Norstedt hade icke gjort det! —

Det är min uppriktiga tro att H^r Dahlgrens tillgörande vid mitt arbete kommer att gagna detta betydligt. Men det är icke dess mindre min öfvertygelse att mina reservationer, och i synnerhet det bihang jag tillagt, och önskar med ett par sidor ännu förstora, icke oväsentligt komma att bidraga till dess framgång. Det är emedlertid icke egentligen för min egen del utan för en annans, och för arbetets och den goda sakens skull hvars talan detta förer, som jag ville yrka att bokens utgifvande icke måtte längre uppskjutas.

Med utmärkt och hjertlig Högaktning

Ödmjukl.

Fr. Bremer

1273. Till Margaret Howitt.

Stockholm, April 5, 1865.

I cannot, ought not, will not longer delay writing to you my dearest Margret. I have a strong impression in my mind that you are longing to hear from me, and I have long wished to write, but have deferred it day after day in the hope of more leisure. But never has my time been so much occupied as during the past winter, so that I have had no leisure even for my more immediate interests. Nor is it much better with me now, and my writing-table is covered with letters both from home and abroad, which demand answers. Your letter of January, however, my dear Margret, shall wait no longer, and therefore I now take up my pen to tell you how heartily I thank you for it, and then what farther the heart and mind dictate. [— — —]

Winter now is over in Sweden! And what a winter! There has not in the memory of man been known in Stockholm cold equally extreme, and that through many weeks. »Think only if Margret were here!» we have said many a time, »then she would have known what a northern winter is!» And such snow! Terrible snow-storms in all parts of the country. The railroad has been snowed up for whole days together. The ice still covers all the lakes and rivers, and will do so till May. I have felt almost glad that you were not here, in the belief that you would have suffered so much from the cold. In the meantime the hearts of the Stockholm people were warm, and so much fuel was provided for the poor, that I really believe they were more comfortable in this respect than usual.

Within the last few days there has been a change; the sun shines, and people are beginning to breathe again, to look cheerful, and to think about the country and summer.

What shall I say about the winter? To me it has been neither interesting nor amusing. Yet the American war, with its great and happy results for the future and for humanity, has been a topic of much consolatory and invigorating thought. Besides, I have had so little time either for repose or reflection; nevertheless, I have been able to do some good to my neighbour, and in so far I have had satisfaction. I will send you a paper which will make you acquainted with one of my undertakings, which has succeeded beyond all hope. There has been in Stockholm great want both of work and of money amongst the poor, and in consequence much misery, and considerable sums have been raised for their relief amongst the wealthy. Magnificent festivals and dinners have been given by the Court and the ministers, and especially in the palace of Prince Oscar. The theatre also has been much frequented, and benevolent undertakings have prospered, for it is a fact that whenever the question is of amusement or of charity, the Swede has always money. Lotten Wennberg's fund has increased to nearly 12,000 riksdalers, and the asylum for the pauvres honteuses has had a great acquisition of means in consequence of a bazaar, which was held for its benefit. There are now twenty old ladies in this home, who have every day a good dinner, and are — so happy!

In my home all has been quiet and peaceful, only empty since my dear Margret left it. The charming and amiable Mrs. M— has now and then in an evening been seated in the yellow damask easy-chair which used to be yours and has read to me, which has been very pleasant. The last book was the »Essays and Reviews», which produced so much angry excitement in England, but why I cannot understand. I feel the deepest respect for the spirit and the magnanimity with which they are written, but it seems to me that in a scientific point of view they are far too one-sided; they fall very short of what the soul requires. Mrs. M— finished »Westward Ho!» which you began to read to me. It is admirable and magnificent in parts, and seems to me the most Shakspearian of all Kingsley's creations, a picture of wonderful power and truth. I shall certainly write to thank him for it when I am in quietness at Årsta, which will not, however, be till June. I have yet so much to do in Stockholm. Ah! how I long for rural retreat and peace. [— — —]

My Hanna, cheerful, good, and industrious as ever, will be established as modeller at the great china manufactory of Gustafsberg, which makes her very happy. She is now earnestly competing at the School of Design for the large silver medal, the highest prize. She will not be satisfied with anything less. Sophie works hard in the kitchen, and is excellent in her department. She likes Mrs. M—, but of my gentlemen visitors she has lost her especial favourite.

Professor Bergfalk, Major M—, the Nilssons, &c., come to me in the evening as usual, and often it is very agreeable; but I feel myself more and more weary, and out of tune for company. I have been very little out this winter — only one evening. [— — —].

The Seminarium and the Normal School, in which there are now 143 children, are both flourishing, and Mrs. Thengberg is superintending admirably. Maria still remains as the teacher there, but Ebba has been nominated as principal of the Clara national school, and has thus not only a very noble and responsible work before her, but a handsome salary. Jenny R— has established a Thursday school for poor girls, in which she has at present a hundred scholars of all ages. Fröken Esselde is going on in good work, and her magazine increases in value. Thus you see that woman's work and prospects are encouraging in Sweden.

The good Årsta family are all well. They sent me some apples not long ago.

What shall I say more? This I will say, that my dear Margret must always bear in mind that if ever she have a desire to come again into our high latitudes, she will find spacious rooms at Årsta, and large, loving hearts there to welcome her, and that in my heart her little chamber is always ready to receive her. In this love I embrace thee, my child, and am thy old friend,

F. B.

1274. Till Maria De Vylder.

Vill min snälla Maria följa med mig i afton på Kofods föredrag så har jag en biljett att lemna dertill och kunde afhemta dig på vägen dit, kl. $\frac{1}{2}$ 7 i afton, om jag får mig din nya adress uppgifven

F. B.

Thorsdag [fredag] d. 7^{de} April —65.

1275. Till Hedlund.

Stockh. d. 18 April 1865.

Med posten i dag afsändes under »Sven Hedlunds» adress några numror af »Ett muntrationsråds historia» ämnade att väldeligen klappa på hans hjerta, och låta honom genom utdelande af nämnda exempl. till lämpliga personer väcka desse att verksamt antaga sig den gamla rolighetsministern, som ju äfven många gånger i Götheborgs ungdomsverld väckt glädje och gamman! Visst har äfven Götheborg redan låtit höra af sig bland bidragarne till »muntrationsrådets» upphjelpande ur hans nuvarande sjunkna (fysiskt och materiellt men icke moraliskt sjunkna) tillstånd. Men rika Götheborg har gjort vida mindre därför än flera fattiga små städer. Götheborg har så mycket att tänka på, att det icke är underligt om det ej kan så mycket tänka på en fattig stackare. Men jag vet att Götheborg är storsint och generöst när det gäller, och gör då mer än både Stockholm och alla småstäder sammantagna; och derfore har jag dristat mig knacka på dess hjerte-dörr genom en Götheborgare hvars hjerta jag väl känner!

Det torde tyckas af redogörelsen för insamlingen hittills, (den jag nyligen offentliggjort,) att den samlade summan redan är ansenlig. Och den är så, men tillräcklig är den icke *) att trygga den gamle, lame mannen, som nog aldrig blir rätt frisk eller rörlig mer, för nöd under hans, kanske långa, ålderdom, ej heller att bereda hans två, snälla, unga döttrar medel att vinna framtida bergning genom be-

*) Öfver 1000 rdr deraf går åt i år dels till betalande af skulder, dels till kläder och föda. De öfriga medlen har jag insatt i läns-sparbanken härstädes.

kostande af deras underhåll vid ett lärarinneseminarium för folkskolor. Hela den familjen (och särdeles frun i huset) är genom-god och aktningvärd, och väl värd allt hvad man kan göra för den. Jag hoppas derföre allt framgent på bidrag, (som dessutom ännu fortfarande) och hoppas mycket på Finnland samt på — Göteborg!

Ett annat andragande har jag äfven till Sven Hedlund, men mera till hans goda hufvud än hjerta, ehuru det sednare alldrig kan eller får vara borta ur rådet! Det är om påskyndandet af den fria Akademi hvarom jag, med så osäglig tillfredsställelse, läst i Göteborgs handels- och sjöfartstidning. Bäste vän, sätt den i gång, och du har beredt dig en lefvande, oförgänglig minnesvård i ditt fädernesland! Och tänk på att, utom redan omförmälda lärostolar, inrätta en, ny, för en vettenskap rätt för nutiden behöflig, och — som (jag icke nog kan förundra mig häröfver) hittills hålles anonym eller, som en bisak, en liten adjunkt till andra professioner med gamla, berömda namn; och som jag funnit så behandlad i alla länder och Akademier dem [jag] vet något om! Låt den framträda i Göteborg i öppna dagen, uti solens ljus och med dess rätta namn: Samhälls-lära. Ingen kan bättre än förf. till artiklarne »om Uppfostran», i Svensk månadskrift (en af de bästa och på positivt innehåll rikaste, som tidsskriften innehåller) verkställa en så vigtig reform, och göra det så att alle man måtte förstå huru nära den sunda samhällsläran sammanhänger med den sanna lifsläran. Ack! huru gerna komme jag till Göteborg än en gång, om än endast för att sitta som åhörarinna i den lärosalen! — — —

Tack och välsignelse för allt hvad du gör och än vill göra för vårt samhälle. En hjertlig hälsning till din älskliga hustru, och äfven till Din unga vän V. R. från Din gamla väninna

Fr. Bremer

1276. Till Carlson.

Fredag d. 28^{de} Apr. 1865.

Herr Statsrådet Carlson!

Icke viss om att i dag få träffa Eder hemma, och då jag likväl mycket önskar att i dag få tala med Eder, begagnar jag min penna, som tolk i det fall att jag icke med min tunga skulle få framställa mitt ärende. Jag vill neml. bedja Er om den stora godheten att

genomläsa och — bedömma hosföljande lilla uppsatts, som — skall ut i världen, men som jag icke gerna ville utsända utan att hafva underkastat den granskningen af en Man för hvars Christliga sinne-lag, theologiska lärdom och wettenskapliga omdöme jag hyser lika förtroende.

Jag skulle emedlertid tveka att vända mig till Ecclesiastikministern för vår Svenska Statskyrka, om icke, hvad jag känner och hvad jag läst af Historieprofessorn Carlson gifvit mig en så hög tanke om hans ståndpunkt, som tänkare. Det är Professorns och icke Ministerns omdöme, som jag här ville påkalla; det är äfven en lärares och en väns råd med afseende på artikelns utgifvande.

Den har blifvit vägrad af Wäktaren att upptagas i dess spalter emedan »den icke skulle vara tjenlig för dess läsare» — hvilket jag äfven tror, skulle ej heller bry mig om dess utgifvande om ej den gifvit mig tillfälle uttala en i mina ögon vigtig och förmedlande åsigt i en fråga, som sedan omkr. ett år blifvit en för dagen i vårt land, och med hvilken sedan min barndom jag kämpat — en hård kamp.

Vänner, som hålla med min åsigt, råda mig att utgifva skriften som ett flygblad. Detta behagar mig ej. Jag fruktar utseendet der-vid af trots eller hämnd mot — läsarepartiet, och önskar med uppsattsen väl väcka uppmärksamhet men icke uppseende.

En theologisk tidsskrift — hvilket Wäktaren tillråder — vore, tror jag, rätta plattsen, för den lilla uppsattsen, men — männe den Upsaliensiska tidsskriften skall mottaga den? Och om icke, — hvilken?

Ett allvarligt omdöme, ett vänligt råd, se der hvad Jag hjertligen utbeder mig af Er välvilja och godhet, och detta — — så snart, som möjligt är!

Med största högaktning
Ödmjukl.

Fredr. Bremer

1277. Till Ida Nilsson.

Thorsdag morgon [11 maj 1865?]

Min snälla liten Ida!

Låna mig din afskrift af vårt Opus i går! jag hinner ej säga hvarför, men du skall få den igen i morgon!

Du känner ju Prof. Norströms? Kan du af dem skaffa mig få veta Hr (Finnen) Otto Furuhjelm's titel? Jag måste skrifva till honom. Dock hastar icke dermed!

Din
F. B.

1278. Till Bohlin.

Stockholm, d. 11^{te} Maj 1865.

Herr Abr. Bolin.

Mitt öfversändande till Er af hosföljande tvenne bref från Snällpostens Utg. B. Cronholm i Malmö, kunde låta mig synas bra egenkär eller bra — kuriös om jag icke bifogade en förklaring. Haf derföre godheten att läsa denna sednare, här följande, innan de förstnämnda!

Då jag sist hade nöjet att se Er hos mig, i Stockholm, uppfattade jag icke klart Er afsigt med afseende på min bok-affär, och ankommande fremmande samt min medfödda skygghet för att synas enträgen eller förefalla besvärlig, hindrade mig att, sedan vårt samtal blifvit afbrutet, innan vi skiljdes direkt fråga Er »huru Ni menade». Det föreföll mig då, som om, sedan Bonnier dragit sig från saken, Ni ville göra så med, eller lemna den åt en aflägsen obestämd »framtid», (den jag vid mina år neppeligen skulle upplefva). Under detta intryck tog jag afsked af Er.

Det har sedan förefallit mig att jag fattat Er orätt och gjort Er orätt; att sedan Ni haft godheten, för min skull, söka blåsa lif i Hr B...r, och ej lyckats så, som Ni önskadt, Ni vore bestämd att sjelf åtaga Er affären och att närmare uppgöra den längre fram på våren då ni skulle återkomma till Stockholm.

Är denna min sednare uppfattning den rätta, så måste jag bedja Er ursäkta de missmodiga uttryck med hvilka jag sade Er farväl! Detta har jag länge önskat säga Er, men har saknat anledning att skrifva. Cronholms bref af d. 25^{te} Apr. lät mig svara honom att vi i Sverige verkl. nu hade en förl. och litteratör sådan som han önskad; jag nämnde hans namn och sade att jag vändt mig till honom i den fråga som Cronholm framställt, samt att han äfven vänligt inlätit sig på saken, men att jag fruktade det Er tid och uppmärksamhet voro nog mycket tagna i anspråk för att kunna egnas åt min affär hvarför den skulle komma att uppskjutas till en aflägsen framtid.

Cronholms derpå snart följande bref af d. 5^{te} Maj innehåller ett så varmt och fullt erkännande af Era förtjenster om den Svenska litteraturen att det syntes mig icke kunna annat än göra Er nöje då det kommer från en man så »juge competant» som Cronholm, hvarföre jag beslöt låta Er se det samt — med det samma, — äfven det andra brefvet, som mera speciellt rör min affär! Det är ju vanligt nog att fruntimmer som icke äro »affärsfolk» och sakna fallenhet och förmåga att sjelfva befatta sig med sina affärer bedja en herr-vän föra deras talan. Just i denna mening kommer jag nu till Er med Cronholm och är viss om att Ni icke skall misstycka det.

Var äfven öfvertygad om min tacksamhet för den uppmärksamhet Ni redan egnat, och torde framdeles egna min affär.

Med utmärkt högaktning

Fredr. Bremer.

P. S.

De tvenne brefven torde jag återfå när Ni kommer till Stockholm. Jag stadnar här, troligtvis till midsommar.

1279. Till Ida Nilsson.

Lördag morgon, 13 Maj [1865]

Liten Ida bedes vara snäll att kl. emellan 12 och 1 i dag komma en liten stund till sin gamla vän

F. B.

1280. Till Sophie Leijonhufvud.

Stockh. 14^{de} Maj 1865.

Tack käraste Sophie! Tack till Er båda redaktriser af Tidsskrift för Hemmet. Ert beslut, rörande min uppsatts har gjort mig större glädje än jag kan säga, ty jag väntade det knappt, och jag ser deraf att Ni ha öppna och modiga hjertan! Men Ni få icke stadna vid denna uppsatts! Ni måste framdeles öppna Er tidsskrift för all central åsigt eller synpunkt äfven i dessa lifsfrågor, allt som kommer ur och förer till Christendomens lifs-centrum, eller verkliga, praktiska lif! Der har Qvinnan sitt heliga Adyton. Der är hon Pythian.

Jag skyndar att sända ett Ex. af min uppsatts fullständigare och bättre än det du fick. Denna är sådan jag tror att den nu bör vara.

Med mycket nöje har jag strukit ut Helvetet men »standverken» önskar jag behålla. Deri ligger blott en fortsättning af det halft humoristiska leende, som bör redan vara märkbart på första sidan och med hvilket man borde bemöta Helvetespredikanernas blinda ifver och utmålningar. Nyss hade jag från Snällpostens Utg. Cronholm ett bref i hvilket han berättar förunderliga saker i den vägen, som han blifvit utsatt för genom sin protest mot åsigter i en under Bisk. Thomanders auspiciert utg. predikan om de eviga straffen.

Evangeliska Alliancens uppträdande känner jag ej till fullt. Går det ej an sätta anm. derom i en Not? Ville du ej skrifva den? Jag underskrifver den på förhand. Jag skrifver oförlåtligt slarfvigt men förlåt ändå den för kyrkan (neml. för att i dag kunna gå i kyrkan) sträfvande slarfvande gamla tacksamma väninnan

F. Bremer

1281. Till Sophie Leijonhufvud. Stockh. d. 14^{de} Maj 1865

Om allt går väl, så får du, käraste Sophie, i afton med Carl v. Linné en tillökt och förbättrad upplaga af Uppsattsens »om de eviga straffen», och en obeskrifligt slarfvigt biljett rörande denna, af under-tecknad, för hvilken biljett jag riktigt skäms! I brådskan att få detta nya ex. afsändt i dag, gjorde jag mig äfven skyldig till en liten oärlighet, som jag önskar rätta. Tillsattsens neml. på första sidan är till sin grundtanka af Lobstein, och omskrifningen af mig icke tillräckligt olika med originalet att berättiga mig skrifva den såsom min, om än den uttrycker en min åsigt. Min lilla inledning till den torde äfven vara nog anspråksfull. Rätta derföre vänl. sålunda:

»Med glädje omfattar jag äfven det tillfälle, som nu erbjuder sig att påkalla uppmärksamhet för en synpunkt, som synes mig vara af största vikt för bedömandet af frågor af den art, som här föreligga. Ty, sannt är — hvad vi med något olika ord upprepa efter J. F. Lobstein — att mycket vore annorlunda i Menniskans hjerta och äfven i Menskliga samhället om vårt förhållande till Herran vore klara och sannare.» — — —

Det öfriga af tillsattsens får stå som det står.

En annan ändring eller tillsatts ber jag dig hafva godheten göra ehuru den icke är af mycken vikt.

Vid det ställe neml. då »trottset» i drömsynen omnämnes står sednare som förklaring: »Hon ville se Fadren i verdens styresman,

(tillsätt!) se honom, såsom hon icke såg honom i naturen eller i historiens blodiga uppträden, fulla af våld och orätt; hon ville kunna älska Gud, och kyrkan visade henne den obevklige domaren den eviga fördömmelsen.»

Jag sade äfven i morgonbiljetten något om en central synpunkt eller ståndpunkt hvilken jag trodde att framför allt Qvinnan kunde göra till sin egen, och framhålla för tanken. De liberala Christne nu för tiden tala om »Christi syften», och om Christus som förebild tills — vidare; de orthodoxa taga hvart ord i skriften för Christus sjelf, och se icke skogen för trädens skuld. Vi vilja hålla oss till Christus sjelf såsom evig personlighet, och till lifsförhållandet med och i honom.

Detta synes mig vara den centrala ståndpunkten hvarifrån alla theologiska frågor böra hemta belysning. Christna som icke se i Christus Gudomen kunna dock, genom anslutning till Christi väsendtliga vilja och verksamhet, stå i praktiskt afseende i detta centrum. —

Men förlåt! De der ämnena göra mig alltid talträngd. — Det är som om jag behöfde pröfva min åsigt mot en annans.

Jag hyser det hopp att du framdeles en gång — kanske i sommar eller mot hösten — ville blifva min gäst för några veckor på Årsta, och att vi, i de höga salarne der och med de stora utsigterna omkring oss skola i godan ro tala och läsa tillsammans åtskilligt i dessa viktiga och lifvande ämnen. Härom mera när du återkommer. Emedlertid och alltid med hjertlig högaktning och tillgifvenhet

Fr. Bremer.

1282. Till Caroline Frumerie.

Stockh. d. 16 Maj 1865.

Min lilla Carolina! Längre har jag ämnat skriva till dig några ord, men — dagar och timmar ha gått utan att jag kommit med dertill under mitt ständiga arbete att reda mig ifrån efterhängande och öfverhängande arbeten och förbindelser. Nu kom svåger, i går, med de 100 rdr som du nu ville återbetala mig af din lilla ränta, och det drifver mig till att skriva hvad jag länge ämnat skriva: först och främst att jag icke vill hafva någon ränta vid denna återbetalning; för det andra: att jag icke är i behof af hela summan, och att om du, min goda flicka, vill till nästa år behålla räntefritt 50 rdr af de 100, om du dermed kan lättare bestå dig en badkur vid Hel-

singborg denna sommar, hvilket du helt visst, mer än väl behöfver, så, för all del säg ett ord derom och jag sänder dig genast p. p. de 50, och ber dig behålla dem räntefritt ända tills du kan återlemna dem utan att behöfva sakna dem, hvilket jag fruktar du icke ännu kan göra. Underbart, och nästan otroligt synes mig att du kunnat, denna vinter arbeta med så många elever utan att sjukna deraf. Det låfvar mycket godt för framtiden; men en badkur under sommaren hörer tror jag till din nödvändiga lifsdiät.

Med Hilda Berg står det godt, och stod godt redan då jag sist skref, ty utslaget var genom afförande medel, så öfvervunnet att intet deraf då återstod utom litet i hårfästet, som icke syntes; och det var bra onödigt af M^r S...n att skrifva och berätta på så långt afstånd om en olägenhet, som kunde vara häfven innan brefvet kom fram, hvilket äfven nu var fallet. Jag har ej sett Hilda nu, sedan vändningen i hennes lycka, men vet att hon har mycket att göra samt är af norska Gardets befäl härstädes antagen såsom barnmorska för alla fruarna i denna corps. Ett par utmärkt hyggliga (af prima kvalitet) af dessa fruar har hon redan haft i sin vård. Nog tror jag att en fontanell vore rätta botemedlet för henne, men undrar icke på att man litet drar sig derför. Jag skall likväl försöka öfvertala henne dertill.

Vi ha nu vår, och i dag en herrlig dag efter ett kosteligt nattregn. I går aftons hade jag en liten tillställning för det unga förläfvade paret: Richert v. Kock och Agathe Wrede, samt deras närmaste anhöriga. Ida Nilson (Professorns dotter) en vacker, söt och qvick flicka, för tillfället utstyrd med sopborstar, skyfflar, granrisviskor, damtrasor och en stor En-risqvast, anmälte sig som Pax Domestica för att bli »Husa» hos det unga paret, och begärte af mig, »såsom hafvande Commissionskontor» rekomendation till min unga fränka, hvarjemte hon beklagade sig på vers att ingen velat antaga henne emedan hon är ärlig nog att visa sig sådan hon är, och bära på sig den husliga trefnadens nödvändiga attributer. På min tvekan att rekommendera henne blef hon indignerad, uppräknade allt hvad hon kunde, och beskref huru ett hus måste se ut der man hvarken sopade eller skurade m. m. Derpå medgaf jag att hon allt hade mycket rätt, men frågade om hon alltid »såg ut såsom nu?» ty då vågade jag icke rekommendera henne i ett fint hus. »Nej bevars!» och nu följde en beskrifning af hennes utseende när de prosaiska sysslorna voro slutade och hon iklädde sig sin helgdagsdrägt då hennes unga fru icke behöfde frukta att ha till gäster både Generaler och Generalinnor Justitieråder och Justitierådinnor Kancellarer och Kancelerinnor ja om så vore sjelfva JustitieCancellaren o. s. v.

Jag sade då att hon talte bra för sig men skulle dock önska att se hennes helgdagsfysionomi innan jag anbefallte henne till min unga fränka; för öfrigt satt hon här sjelf, och madam Pax domestica kunde vända sig direkt till henne. Följde nu ett rätt lustigt litet upptåg emellan den nya husan, som blef allt mer inspirerad af sin rol och ifrig att få komma i den ungas tjenst samt på allt sätt tjena henne, och den förundrade och blyga Agathe Wrede hvilken scen slutades med att båda störtade på knä för hvarandra. Jag kom dock emellan och varnade Agathe att genast antaga denna »husa», som dock hade något underligt och trolskt vid sig, då hon låfvade »att sätta tomtar och Nissar i hvar [vrå] af huset», och jag fordrade ovillkorligt att hon först skulle visa sig på sin bästa sida för att antagas som Pax domestica i det nya hemmet, hvarpå hon knixade till höger och vänster och gick ut, följd af mig släpande med sig huslighetens prosaiska attributer. Fem minuter derefter inträdde hon åter genom samma dörr genom hvilken hon först inträdt (dörren emellan sängkammaren och förmaket) nu i sin egen, smakfulla klädsel och bärande en bricka med den lilla chokladfärgade faÿanceCaféservicen samt höga pläter-kannan (som på Årsta döptes till »professor Liljeblad») hvilka piecer du nog sen gammalt minnes, och presenterade dem »åt den unga blifvande hus-frun och matmodern från ett gammalt hem och en gammal vän».

Det der lilla upptåget gjorde mycken lycka, och så gjorde äfven åtskilliga saker, som lästes högt under aftonen; och sällan, om någonsin, har jag sjelf varit så nöjd med någon af mina små tillställningar. Snart äro de slut, ty tiden af mitt Stockholmsvistande drar till sitt slut, och det sörjer jag ej öfver; jag känner att det är mig godt upphöra dermed. Det är dessutom för kostsamt för mig. Till mid-sommar, eller sist till d. 1^{sta} Juli hoppas jag vara på Årsta. Derifrån torde jag nästa gång skriva till dig. Mycket har jag ännu att göra här, mest med andras affärer. Quidings äro i vår ovanligt raska tycker jag, och glädja sig att snart flytta ut till deras vackra lilla landtställe.

Med Olsens stod det bra till sist jag såg dem. Och nu, min lilla Carolina, sedan jag pratat med dig så mycket mera än jag haft för afsigt måste jag skynda till andra saker, ber dig hälsa hjertligen Marie Cederskjöld och förblir hjertl. Din gamla vän

Fr. Bremer.

1283. Till Ida Nilsson.

Onsdag morgon d. 17^{de} [maj] 1865

Huru mår mitt lilla trollsmör efter det förfärande uppträdandet, som Pax Domestica i mitt lilla förmak?! En liten trollpåse mot tandvärk sänder jag härmed, icke fordrande någon tro derpå endast att den bäres på bröst- eller hjert-gropen. Vidare frågas om min lilla Ida vill gå med mig till (eller på) Ninive i eft. middag (kl. 5) och blifva hos mig i afton för att, jemte pastor Roerich och undertecknad döpa vårt lappska barn samt afhandla åtskilligt som till dess välfärd hörer då det skall utträda i verlden.

Jag hoppas att med Sophie få af dig ett Muntligt Ja till Din gamla vän

Fr. B.

1284. Till Margaret Howitt.

Stockholm, 7th June, 1865

How is it, my dearest Margret, that I hear no news of you? It is now two months since I wrote you a long letter, giving you all particulars about ourselves, and since then I have not had a single line from you. A packet of books, it is true, has come to me from your father and you, for which I am much obliged, but books are not the same as letters. And I wish so earnestly to know something about my dear child.

As I told you so much in my last, I will now merely say that I am about to break up housekeeping, and shall leave Stockholm towards the end of the present month, and remove to Årsta, where the Saxenbergs are ready to receive me. [— — —]

The great events in North America, and the triumph of principle; the extinction of slavery, and the almost miraculous conclusion of the war; the assassination of Lincoln when his work was done — all this great drama has been to me, as you will imagine, subjects of increasing and inconceivable interest, and the great victory for the whole world and humanity, which has been the result of the American war, has been a real elixir of life to my soul. [— — —]

The little book, »Silas Marner», has given delight to all who have read it, the Wredes, the Quidings, &c.

I cannot write more till I know that my dear Margret is alive and well, and still remembers her old friend,

F. B.

1285. Till Louise Thomas.

Stockholm ce 20 Juin 1865

[— — —] Après un hiver bien laborieux sans intérêt équivalent, j'ai fait ce printemps une assez grande maladie qui a surtout traîné après elle une convalescence longue et fatigante, car j'ai été tellement faible que je n'ai été bonne à rien pendant plusieurs semaines. Je me remets peu à peu et languis de me retrouver à la campagne et de respirer sa fraîcheur et sa paix.

Les grands événements en Amérique, la fin de la guerre et l'abolition de l'esclavage ont fait ma grande réjouissance cet hiver, un cordial que la fin tragique (mais aussi toute dramatique) du bon et noble Président Lincoln n'a pu affaiblir. Son oeuvre était faite, la grande cause du droit de l'humanité gagnée; le nouveau Monde régénéré et désormais ouvert aux plus hautes destinées! C'est un spectacle qu'il fait bon voir. C'est une oeuvre de première grandeur morale et sociale. Je remercie Dieu de me l'avoir fait prévoir et puis . . . voir! —

En Suède une intéressante réforme se fait aussi (petite chose auprès de la grande susdite) relativement à la position des femmes, dans laquelle j'ai quelque part et prend un vif intérêt. [— — —].

Adieu chère petite soeur, je t'aimerai toujours, mais j'attends une bonne lettre de ta part qui me dise que tu n'as pas oublié ta vieille amie

Fredrika Bremer

1286. Till Anna Harvey.

Stockholm, 27 June 1865.

Dear M^{rs} Harvey,

Your kind and pleasant letter of 26 Feb: my dear lady, has not been lost by the post, nor has it been lost upon her to whom it was written and who received it thankfully though as yet she has given no sign of it. But now at last, free from arduous though voluntarily undertaken engagements and after having passed through a pretty severe sickness and a protracted convalescence and state of weakness which made me unfit for the slightest exertion I can fulfill a duty which at the same time is most dear to my heart. This is dear M^{rs} Harvey most cordially to thank you for that letter and for the charming and most tempting offer it contained. For I know enough of English country life and hospitality and I have seen enough of you and yours to anticipate what a good and happy time I should enjoy at your home and in your company. If anything should tempt me once more to visit England it is such a prospect. But my dear lady I feel that my day is setting fast, that I have not time nor right to enjoy myself egotistically, and without doing at the same time something useful, and I think that the time or life that I still may have left must be devoted to a task best perhaps to be accomplished in my own country.

I believe that the time for travelling abroad is passed for me. These two or three last years, after being returned from the East have made me feel old and fatigued as I did not before. Well, it is time it should be so, then I am not far from 64. Thank you for the news about common acquaintances in Athens. Of your sisters happy marriage I already knew, of the Dufferins also. The gentleman, Baron Werthern & C^o I wish happiness according to their merits. Miss Wyse interests me truly and deeply and for her I would hope something more than happiness, a truly noble and elevating lot, worthy of her generous and refined mind, worthy of the best of [—]

A few months after I saw you in Athens I experienced a happiness whose intensity I cannot describe. It was on my coming home. It was in the midst of the summer 1861, and such a summer! Oh! how beautiful, how young fresh and green Sweden seemed to me after the sunburnt, half outlived East and Greece. And every thing so full of aspiring stirring life. Wonderful development had taken place during the five years I had been abroad, and this both in spiritual and [—] things, in some of which I was deeply interested and for which I had worked. And then my home, my friends and relations every thing and every body welcomed me so that this time was rich as a new love, a new honey-month in life. Since then I have lived quietly and pleasantly in Stockholm, making excursions in the country during the summer, but this life in Stockholm with all the duties it carries with it, has by little and little become too much for me. I need repose and more time and liberty to think and to write than I can have in the city. And so I have resolved to leave it entirely for a couple of years if not for ever, and to settle myself at my old country home and house (not more except partly now mine but still at my disposal so that I can be entirely free and happy there). Its solitude did not suit me in my childhood and young days, when I wanted to grapple with the great world; now I look upon it as calm port given me by the grace of God as a [haven?] of rest until the end of my life.

Certainly you must see Sweden and especially Stockholm and its charming alentours, see it in its high summer life, there is nothing more handsome and full of life! And having your own Yacht you might do this so easily and pleasantly. I do not know if your Yacht would come up in the Bay of Årsta (my old dominion) else I should heartily welcome you there; but I may chance to be in Stockholm when you come, as I now and then will be there for some time. If I should not see you again pray think of me as one who always will gratefully remember your kindness and good will towards her

Yours truly and affectionately

Fredrika Bremer

1287. Till Böklin.

Årsta d. 12^{te} Juli 1865.

Käraste vän! En vecka har jag nu varit i mitt gamla landtliga hem, har fått hvila till själ och kropp, andas fritt lefva litet för mig

sjelf, tänka, läsa, vandra ensam i de stora rummen och se ljus och skuggor (skuggor af vandrande moln) vandra öfver de stora grönskande fälten rundtomkring, och betrakta dem, som röra sig i min egen själ, och jag har läst och omläst ditt sednaste bref, det stora brefvet, som jag med glädje erhöill för nära en månad sedan i Stockholm men der ej förmådde läsa, ty jag var då convalessent efter en allvarsam sjukdom (en rosfeber) och så försvagad till själ och kropp att jag i flera veckors tid var urstånd af all ansträngning. När jag blef bättre kommo flyttningsbestyren, och många omsorger, som togo i anspråk stunder och tankar. Ditt bref gömde jag till dess arbetsveckan var öfver och jag kunde fira min helgdag på Årsta. Gud vare tackad, den är nu inne, och sköna sabbatsstunder har den redan skänkt mig, de skönaste af dem genom — dig.

Huru skall jag kunna tacka dig för detta ditt bref, och allt hvad du nedlagt deri af lärdom, ledande tanke och ljus, för mig särskilt så lifvande och fruktbringande genom din andes egendomliga lynne, frambrytande än i humoristiska, än poetiska, alltid djupt betydande liknelser eller uttryck, och genom den hos dig klara idé om mänsklig utveckling, som bär din framställning och står med min verldsskådning i så innerlig sympathi! — huru — skall jag framför allt, kunna tacka för din trogna vänskap, ditt tålmod, din städse vänligt uträckta hand rik af kunskapens ädlaste skatter?! Men för sådant kan man ej tacka utan genom att visa sig dem värdiga, genom att rätt uppfatta och värdera. Det sednaste — vet jag mig kunna med både hjerta och hufvud. Uppfattningen skall jag visa dig i ett och annat betänkande, en och annan fråga en annan gång. I dag vill jag blott säga dig »god dag», och säga dig min tack. Flera bref att skriva och åtskilligt att stöka med ännu, innan jag kommer till ro i mitt gamla nya hem hindrar mig från att rätt umgås med mina tankar. Jag måste vänta på en lägligare tid. I dag vill jag dessutom äfven sända dig ett litet opus, som väl snart kommer ut i tryck, i tidsskrift för Hemmet; men då du trol. icke har tidsskriften sänder jag dig stycket i afskrift. Jag vet ej om du tagit notis om tidn. Wäktarens anfall på min Christendom, i anledn. af min »Drömsyn» om Yttersta domen, införd i en Calender utg. denna vår, men om så, skall det trol. förundra dig att jag gjort mig mödan svara derpå. Jag hade visst icke heller gjort det, men den förskräckelse och rörelse det anfallet och min »syn» väckte inom en viss samhällskrets i Stockholm med hvilken jag är i förbindelse i hvarjehanda företag och ärenden, och de skrivelser dels undertecknade dels anonyma, som en tid regnade öfver mig, samt det tillfälle, som nu erbjöd sig för mig att yttra några ord, hvilka jag länge haft i sinnet,

i en viss brännande fråga hvilken sedan en tid är hos oss ett stridsämne för dagen — allt detta lät mig i en hast sammanskrifva hvad jag härmed sänder dig och är glad att hafva skrivit, det må nu draga öfver mig nya stormar och hotande skrivelser från Stockholm eller Upsala. Af Dig fruktar jag intet allfvarligt ogillande, om än du torde finna min skrift alltför knapphändig och dess bevisning för litet utförd. »Drömsynen» är ett svagt utkast till en framtids-syn, och kan visserligen med skäl antastas, men den vigt man velat fästa vid trotset der, och de uttryck af fasa, som jag hört uttalas deröfver af personer som dock borde kunna läsa och förstå en svensk mening — bland dem äfven vår hederlige men bornerade Ecclesiastik-Minister! — har mer än en gång väckt mitt löje.

1288. Till Maria De Vylder.

Årsta d. 18^{de} Juli 1865.

Min snälla Maria! Jag har nyligen fått höra att nästa söndag, d. 23 dennes, lärer Dalaröångbåten från Stockholm komma, med hugade passagerare, ända fram till Årsta brygga; och det erbjuder ett så vigt och bekvämt medel för dig att göra resan hit att jag tycker du borde begagna det, så vida tiden för Årsta-färden i öfrigt passar dig. Här skall du vara hjertl. välkommen och finna mig, dig till mötes, på nämnda brygga vid ångbåtens ankomst. Om det passar dig bättre att komma sednare, torde det äfven kunna låta göra sig på samma sätt, d. v. s. derigenom att Dalarö-båten går fram ända till Årsta hvilket härefter lärer komma oftare att ske; eller ock skola vi härifrån skicka efter dig till Dalarö. Emedlertid är landet nu som herrligast, och vi ha, sedan några dagar, det herrligaste sommarväder, och sannolikhet för dess fortfarande för någon längre tid, så att — kan du, så råder jag till att komma nu. Och fastän jag icke ännu är rätt på fötter igen efter min sjukdom, och gerna ville känna mig litet yngre till mod och krafter för min goda, unga gästs skull, så känner jag mig dock, tack vare mina nyss begynta bad, kunna bli litet kryare för hvar dag. Det är på ett stilla patriarkaliskt landtlif jag bjuder dig utan nöjen andra än naturen, friheten och friden, högsommarens lif och landtbors vanliga tidsfördrif »till lands och vatten» erbjuda. Dock, bedrager jag mig icke så skola de i afvexling med dina studier vara dig nog, som uppfrisk-

ning under en eller par veckors tid. Var derföre af hjertat välkommen, min unga väninna till Din gamla

Fr. Bremer.

P. S. Skulle du ej vilja medtaga några krus Seltersvatten och dermed göra dig en liten uppfriskande brunnskur under ditt vistande här? —

1289. Till Maria De Vylder.

Arsta d. 24^{de} Juli 1865.

Ingen Ångbåt kom hit i går och ingen Maria heller! Det var allt narri eller oriktiga förespeglingar!... Har min goda Maria ej heller fått mina 2 små bref — jag är ej rätt säker på din husnummer (54?) på G^{la} Kungsh.brogatan — så vore den lilla historien om »de bedrägliga otvifvelaktigheter» (en ypperlig öfversättning af »les fausses apparences») fullfärdig; och det vore i så måtto bra att då mina bref icke hade narrat dig. Men du må nu ha fått dem eller icke, så hoppas jag att detta här skall komma dig rätt i handom ty jag skall låta min f. d. kokerska, Sophie, sjelf bära det till dig. Detta vill nu särskilt bedja dig vara närsomhelst välkommen hit och säga dig att blott du med ett par ord nämner dagen för din ankomst till Dalarö så skall du finna der häst, karet och kör-sven dig till mötes. *) Men du måste då vara snäll sända brefvet till Holmströms lärftsbod vid Jerntorget, der Årstamjölkbuden dagligen hålla, då brefvet kommer samma dag hit; ty postgången hit är mycket ojemn och långsam. Huru kan man under denna förfärliga varma existera i Stockholm?! Här är äfven nu alltför varmt, men så herrligt på jorden, och så makalöst sköna morgnar och aftnar! Derföre, kom min goda unga väninna ju förr dess hellre, och andas vår landtluft och se denna naturens herrlighet, och drick mjölkbrunn och morgonluft och gläd dig åt lifvet, och — gläd dermed Din gamla vän

F. Bremer.

*) skulle genom misstag eller försummelse — hvilket dock ej är troligt — detta icke vara der i tid så kan du trol. lätt få åkdon och skjuts från Dalarö och hit. Den skjutsen blir då min sak.

1290. Till Maria De Vylder.

Årsta d. 27^{de} Juli 1865

Ynglingen Sven Saxenberg, som framlemnar denna biljett till Maria de Vylders, ber att få äran vara hennes kör-sven från Dalarö till Årsta, der hon skall hjertligen välkomnas af

Fr. Bremer.

1291. Till Margaret Howitt.

Årsta, July 31st, 1865.

At length, my beloved Margret, I have received a letter from you, and know that you are alive and well. [— — —]

I was greatly surprised to hear that you were in France. [— — —]

I have now been at Årsta for about a month, and wish that I could have you here, where I believe you would enjoy yourself as you did last year. Everything looks just as it did last summer. The Ribbings are again living in their wing. The Lagervalls and Saxenbergs visit each other almost every week, and the young people have round games and dances. Last evening they danced »Weaving Valmar» and the »Curtseying Polska», played at »Borrowing Fire from a Neighbour», and other games, in the lower saloon, till eleven o'clock. Maria, who is my guest for a few days, danced and played with the young people, whilst Mrs. Ribbing, Mrs. Saxenberg, and I, looked on. [— — —].

The treat for the Carl's school, at Gålön, again took place on the 14th, in the most beautiful weather, and was precisely the same as when we were there together. Fröken E— danced again incessantly with the children. She, however, has become stouter and stronger, and it seemed to me that the children's sandwiches were more enormous both in size and number than last year. In every respect this institution appears to be increasingly prosperous. [— — —]

I have not much news to send which can interest you. You will have read in the papers of the great tropical heat which has prevailed here, together with thunder-storms and heavy rain. [— — —]

1292. Till Caroline Frumerie.

Årsta d. 8^{de} Aug. 1865.

Nu tycker jag att jag känner på mig att min lilla Carolina skulle vilja höra något från gamla Årsta och sin gamla vän der! och då denna nu åter är så temligen återställd från sin sjukdom och sin

långa convalescens i början af sommaren, så har hon ingen ursäkt längre för sin skrifvar-lättja och har dessutom, Gud vare lof, ingenting att säga som hon icke gerna skulle vilja meddela. Först och främst måste jag säga huru hjertligt det fagnade mig att af ditt Junibref se huru riktigt du började finna dig i din lilla verld och verkningsskrets, och jag drar deraf den slutsatts att du funnit din rätta, och kommer att allt mera och mera växa in och upp i den, och detta är en välsignad sak! — Näst att få fast hopp i himmelen finnes ingen så viktig, som att få fast fot på jorden; först då blir man hemma på den, så pass som man får bli det — förstås — här i verlden. —

Att Maria Cederskjöld återkommit i din närhet och åter börjat sin förra, goda, stilla verksamhet var mig äfven en riktig fagnad både för din och för hennes och — mångas skull.

Och jag är åter på gamla Årsta, i de stora rummen, med de fria utsigterna från dess helleberg, och med de goda, välvilliga arbetsamma människorna omkring mig; och innerlig[t] tacksam är jag att vara här och att hafva här ett år framför mig. Om min vistelse blir längre och öfverhufvud lång beror på många osäkra ting, framför allt på familjens härstädes affärsställning, som nu icke är den bästa. Emedlertid är allt sig likt, såsom när du var här med mig 1861 (tror jag). Herrn i huset »Fader Abraham», är lika lugn och godmodig och nu med ett skägg, som gör honom än mera lik en af de forna patriarker; Frun likaså välvillig, orolig och bekyttad för allt och alla, med ett tillskott af förargelse öfver äktenskapet och öfver »Herrarne som ställa illa till och som fruntimmerna skola älska i lust och nöd sedan de (Herrarne) gjort af med allting!» Detta thema med variationer återkommer ständigt; emedlertid är lynnet oftast mycket bättre än låtet. Flickorna arbeta och sträfva, mucisera och muntra sig när de kunna precist som förut. Den gifta dottern har förlorat sin lilla flicka och fått en liten gosse i stället, det är den enda förändring jag vet med dessa unga. En annan torde snart inträda om, som jag hoppas och söker tillstålla, Therese, som har en präktig röst, blir antagen till eleve i Musikaliska Ackademien och kommer då att vistas i Stockholm. *) Kammarherre Ribbings fru med 5 unga söner och döttrar, som bebo venstra flygelbyggningen här, och pastor Lagervalls med 4 d° äro ofta på besök här liksom vi hos dem, då ungdomen muciserar, dansar och leker rätt af hjertats lust hvilket alltid roar mig att se på, och äfven att bidra till genom att utgöra orchestern, så att Arsta-lifvet är betydligt ungdomligare och

*) husets söner 3 till antalet äro alla nu här och de yngre hafva vuxit i ålder höjd och äfven något i vishet.

rörligare än det var i min ungdom. Mitt lif är emedlertid förnäm-
ligast det stilla jag förer inom de stora, tysta rummen der jag till-
bringar större delen af min dag. Före middagen läser och skrifver
jag, eftermiddagen syr jag; i höst och vinter tänker jag spinna denna
del af dagen som för mig är teml. ofruktbar. Stockholm ämnar jag
icke besöka om jag kan låta bli det. Jag har nog af den goda sta-
dens släp för ett eller par år och vill förblifva i ro här. Quidings finna
sig väl der, i en stor, vacker och solig våning vid Berzelii park; för
närvarande befinna de sig väl på landet, men äro alls icke nöjda med
sommaren, hvars varma tid varade så kort och nu synes alldeles vara
förbi. Af denna tid tänker jag att Ni i Skåne haft mer än nog.
Och nu äro väl dina sommarferier snart slut och ditt arbets-lif be-
gynner åter. Mätte du gå igenom det denna höst och vinter lika bra,
som de föregående. I höst skall jag sätta vallmo, och tusenskön kring
Agathes hvilorum. Det är så vänligt och fridfullt under de skug-
gande lindarne, der jag hoppas få mitt rum vid hennes sida. Gerna
ville jag få lefva i ro här till dess. Det är dock icke på detta rum,
som jag mest tänker, såsom du väl kan tro. Men ålderns trötthet
gör att man äfven med kärlek till lifvet det lifslevande lifvet
icke ogerna dröjer vid den sista hvilan. Ett och annat ville jag dock
gera ännu uträtta i denna verld innan den och hoppas få tid och
lugn till det i denna min enslighet. Och nu lefväl min lilla Carolina,
som alltid för mina tankar står som en ung flicka i sammanhang
med Agathe. Det skall bli mig kärt höra goda nyheter från dig.

Hälsa hjertligen Marie Cederskjöld från Din gamla vän

Fr. Bremer.

1293. Till Emilie Flygare-Carlén. Årsta d. 9^{de} Aug. 1865.

Goda Emelie!

För den lilla så innerligt vänliga tack-episteln måste jag, i min
ordning, hjertligen tacka, ty den gjorde mig glad, och det glädde
mig se att mitt lilla bidrag gör Dig och Din man nöje. Mätte
nu Xylo- eller lithografen lyckas att återgifva Hertiginnans vackra och
rörande uttryck af ädel, mild resignation, af stilla vemod! Jag önskar
det mera än jag hoppas det. Hvad min lilla uppsatts beträffar,
så önskar jag mycket att få läsa korekturet dertill, och då få rätta
de fel af skrifslarf, som jag alltid begår då jag skrifver något men

sällan märker förrän jag får se dem i tryck. Dessutom kan ett eller annat uttryck förbättras. Om korekturarket med adress till mig och Årsta lemnas i H^r Holmströms Lärftsbod vid Jerntorget, så kommer det till mig samma dag, med det dagl. mjölkbudet härifrån, som alltid håller der; och jag kan, följande dagen, återsända det till samma ställe, der det torde afhemtas. Möter svårighet för hitsändandet af korekturet (N. B. det sednaste) så ber jag dig, snällaste Emelie, vara god och granska det i mitt ställe och rätta hvad som behöfves.

Lycka till de nya teckningarne ur det inre lifvet, — det yttre är blott surogat, — och af den kärlek för hvilken det »aldrig» blir »för sent» huru mången sol än går ner öfver kära förhoppningar och förhållanden här på jorden!

Vänligaste hälsning sändes H^r Carlén hvars afskedsbesök jag icke väntade ej heller behöfde för att vara fullt viss om hans välvilja och goda minne för Din och hans gamla väninna

Fr. B.

Min adress är Österhaninge Årsta på bref med posten, och ett lokalpost-märke befordrar brefven hit.

1294. Till Fredrika Limnell.

Årsta d. 21 Aug. 1865.

Goda min Fredrika!

Jag skickar dig härmed mitt svar till M^r Frykholm, oförsegladt, på det du må läsa det, och, om du vill, lägga några rader i samma kuvert. Vår Frykholm är sig lik, liffull, hygglig och — icke-hygglig, detta sednare genom sin häftighet och sitt oförstånd allt emellanåt. Mycket, tycker jag, att man bör hålla henne räkning för att hon, med den svaga religiösa tro som hon äger, dock icke låtit fresta sig att öfvergå till en kyrka hvars system hon insett vara bindande för den Christna anden. Detta i hennes ställning och med de frestelser som mött henne att för hennes jordiska framgång göra en sådan öfvergång är verkligen förtjenstfullt och visar mycken karakter. Detta torde också nu kunna få sin belöning genom hennes märkvärdiga sammankomst med protestanterna, om blott hon vill låta använda sig till hvad de kunna vilja använda henne. Men hon tror för mycket om sina förmågor. Hon har nog anlag för konst och litterär frambringelse (äfven en viss genialitet) men ingen utbildad förmåga, och icke heller förmåga att vinna den. Kunde hon blott inse det!

Men nöden torde föra henne till hvad som skall göra henne lyckligare än hennes försök hitintills. Gerna skulle jag hjälpa henne, om jag det kunde, ur hennes nu hotande timliga betryck; men dertill vill nog ej litet. Hennes bror låter henne väl ej heller vara utan all tillflykt. Mycket hoppas jag af hennes nu varande förhållanden om hon blott klokt begagnar sig af den af Försynen, som mig tyckes, tydligt uträckta handen. Att hon stadnar »i hafvet» är jag icke rädd för. Dertill älskar hon för mycket jordelifvet.

På Årsta är mig godt att vara, min Fredrika, och jag hoppas kunna göra något godt här. Sednast har jag varit och är högeligen intresserad af medelelser från England rörande spiritualismen dess förteelser och dess lagar såsom man nu börjar ana dessa sednare. Det är ett ämne, som just kan passa en eneboerska och åldring, såsom nu jag, att studera. Ty vid gränsen af jordelifvet är det godt att bli så mycket som möjligt hemmastadd på den andra stranden och i »det andra ljuset». Men ljusst måste det blifva, icke dimmigt och konfust! Mera härom i samtal med dig och lilla »mutter» när vi träffas, någongång i September. Nu blott en hjertlig omfamning och hjertliga hälsningar från Din gamla vän

Fr. B.

1295. Till Stanislas Barnekow.

[Aug. ? 1865.]

[— — —] förekomma ganska intressanta och tänkvärda saker. Det synes, som om Spiritismen skulle kunna frigöra sig från de uppenbara förvillelser och tokerier, som hittills hafva aflägsnat förnuftiga menniskor från den, och bevisa sig vara en vigtig länk i den Menskliga utvecklingen, samt emellan den synliga och osynliga verlden. Wisst är att dess förteelser förtjena att noga uppmärksammas af hvarje tänkande menniska som äfven kan urskilja äkta från oäkta, och facta af lägre art från sådana af en högre.

Men härom är bättre att tala än att skriva.

På mitt gamla, goda Årsta känner jag mig lycklig, och har i dess lugna lif och min enslighet en förnöjelse som jag icke kände der i min ungdom och första medelålder. Då behöfde jag yttre lif och verksamhet; nu har jag nog af dessa inom mig och behöfver värna dem genom yttre lugn. Ej heller är detta lugn här dödt eller tungt. Här är, i huset, och hos granngårdarna en mängd hygglig ungdom, som ofta är tillsammans här muciserar, leker och dansar,

hvilket roar mig att höra och se. Mina stilla, stora rum har jag alltid i ro för mig, i andra våningen af huset; från dessa äro stora, fria utsigter öfver himmel och jord och det håller jag af. Jag tackar Gud alla dagar för denna lugna hamn efter en lång, orolig lifstid.

Mätte den snälla Stani få en god, uppfriskande tid i Helsingborg! och min unga vän Fabian framdeles få tillfälle att med fullt allvar egna sig åt naturstudier. Ty utan allfvarliga studier blir han blott en »fuskare», som det heter, icke en forskare i Naturens verkstad. De vanliga Akademiska studierna, äfven i de gamla språken måste han dock först inhemta, ty utan kännedom af dessa sednare kommer han dock ingenstans i Naturvettenskapen, som allt ännu förnämligen talar på Grekiska och Latin. Hälsa dina snälla barn hjertligen från Din och deras gamla vän

Fr. Bremer

1296. Till Seved Ribbing.

Fr. Bremer hälsar till sin unga H^r lärare och ber att, tills i morgon kl. 12, få uppskjuta den önskade lectionen!

Tisdag 29^{de} Aug. —65.

1297. Till Sophie Saxenberg. Årsta d. 31 Aug. 1865.

Min snälla Sophie! Jag vill nu erinra mig att det är från kl. nio och till elfva i morgon f. m. som de qvinliga Eleverna skola infinna sig på Musikaliska Akademien. Det är angeläget att icke komma för sent. Ursäkta mitt senfärdiga minne! Boken till Fru Norderling sänder jag icke förr än i morgon afton. Din tillgifna tant

Fr. Bremer

Hälsningar till din Far och dina systrar.

1298. Till Louisa Norderling. Årsta, 31 August 1865.

Dearest Louisa! I very much fear that you have again said (to Marie Hartmannsdorff) as you once said to my cousin General Wrede: »Fredrika är så glupsk! — på — böcker! Hon vill alltid behålla

dem!» — For though you told me You wanted your »Cobbe» again in August, I have kept it to the very last day of August, and yet do not part with it without regret. I wanted to — quarrel with it a little longer. Still I have taken in, its chief contents, and shall get another book of the same Author, which will still do better for that purpose. But first of all, let me thank you, dear Louisa, for making me acquainted with this noble and strongminded woman, and for the true enjoyment that I have derived from many parts of her book, and most especially from the pure and highminded character which breathes in it throughout. I like, I love, I revere it. Not so well her doctrine. I do not think that it answers the needs of the human heart or solves the problems of this human existence. The doctrine of the portico (or of the Stoa) though illuminated by the light projected from Christian revelation, is insufficient as appreciation of human nature and of evil, insufficient in the motives it furnishes to Virtue, or to realize its moral ideal, insufficient in all final views relating to the Creator and His Creation.*) I have nothing against the doctrine of Intuition, or of the Homo Noumenon in opposition to the Homo phenomenon; they are as true, as well and beautifully exposed. But it will never do to make our Homo, as he is, obey the laws of his Intuitive Ideals, for the sake of a — straight line; and the abstract right is nothing else. Ah, if that right or straight line was to bring joy to no heart, happiness or harmony to no world, I had rather take a crooked one giving delight to a single creature for a single day! No, it will not do to divorce what God has United; and He who made love to be the very heartblood of our life and its pure bliss the highest we can conceive, He cannot ask of his creatures to aspire and work and suffer and pray for anything below the highest aspirations of their nature, nam. the divine one. But this is no selfish one and wants no selfish happiness. Its ideal, its happiness is the goodness and true happiness, the divine harmony of all created beings, and it loves God only because (or in the measure that) it recognizes Him as the loving spender of these eternal boons, as the giver of Eternal life, Eternal Joy.

I think also that the noblehearted writer of this book is very

*) Not that her moral ideal of these is insufficient (as portrayed on the next last pages) but how does she come to it? Certainly not only by the help of moral intuition. And then how does she know that it is true, looking upon our world as it is. Where is, out of Christ or God in Christ, the guarantee that God is love?! —

often in contradiction with herself in her assertions on this matter, and that that poor little, charming devil, which she thinks happiness, and wants to banish out of her moral paradise comes forth again and again under her pen, under the name of »bliss» or »pure joy» or »selfapproving Conscience», or in some way or other *) as a plus crowning virtue in spite of herself. It would have been better if the Author, even on this matter had kept in view her excellent distinction made between the Homo Noumenon and the other Gentleman, and turned her severe and forbidding face only against the lower or phenomenal happiness compared to the higher, the eternal one. Could you, Louisa, do without this happiness or the hope of it for you and yours, nay for whole humankind?! And would you love God if You did not think of him as supreme and universal benefactor? Nor does Miss Cobbe, though she tries to believe so. And I believe that her last appeal to the immortal human soul to be good and to do good Because it is right should, rightly translated into »law universal», be written so:

»be good and do good, for the love of God and of man!»

Only this is a truly sufficient motive for the true Homo noumenon in his war to overcome the Homo phenomenon, and all the temptations and sufferings of this life. And then, — shall this war be eternal in the individual man? through ages to come? Should there be no bourne where this strife was to cease, and final peace concluded between these different powers? Alas, for such a prospect! Such endless »progress» would be, seems to me, a very unsatisfactory one. Christian revelation opens to us a higher view. It shows us a union to God in Christ from which nothing more can sever us, and which contracted upon earth (or in another planet,) will be completed when death has separated us from our Homo phenomenon in his planetary garb or rappings. As children of God we no more have a nature morally different from his, our work is from thence to be his Co-workers in the perfecting of other, unfinished creatures or worlds.

Miss Cobbes ideal of a good man and a good life, traced on the last pages of her book, is beautiful, is inspiring but only to our utter despair, if we earnestly have tried to follow up our highest ideal of purity and goodness, for we must then come to cognizance of our inadequacy ever to attain it through our will or our en-

*) nay, downright as »Happiness», see f. ex. the next last page of the book, and the splendid views with which she has felt necessary to back her ideal right to give it necessary attraction or power.

deavors. Oh dear Louisa, how good then to know as we do through the fact of Christian revelation that there is a power, a nature which can and will give what we have not in our power and nature; and which through a new birth, a new spiritual communion makes us fit to enter in the realms of the most holy one! . . . And for the grievous sinner, the unhappy soul who feels sin grown to its nature as a leprosy, — to know that there is a well of Grace, of free and purifying love where it can plunge itself and become clean?! What a blessing! This is what Christian revelation teaches us, and has effectually given in Christ, in whom the whole worlds salvation is given in potentia and will once actually be realized.

Miss Cobbe has, as many noble minds now a day, only understood of Christianity its moral ideal, only one side, and the most outsidy one. Of its deeper, of its de facto regenerating work and life she has no notion, nor of its immense importance for the speculative view it opens about the nature and eternal agency of God. But I must stop. You my clever and clearminded friend will easily understand my objections to Miss Cobbes views as a philosopher. Still I must say that her book is, in its way, an excellent one, and highly useful in its polemical part. Her statement of the moral intuitions in corrolary with the mathematical ones, her distinctions between necessary idias or Axioms, and contingent truths, are most excellent and most clearly expressed; indeed there are truly admirable parts in her work, and which have helped me to many a thought and word that I am glad of as true expressions of my own intuitions. She must be a very superior mind and I am happy to have learnt to know her. If she, once, could take in the whole fact and treasure conferred in Christ, as the fulfillment of the deepest Intuitive aspirations of our whole race (shown in the Mysteries of all great historical religions, most especially in those of old India and Greece), and set these treasures forth in her own clear and logical method and language, then she would be a great engine indeed in promoting the intelligence of the human mind in the Divine Gospel of life also the life and law of divine love. But before she can do this she must look deeper in the misery and woe of our earthly life. As it is, I still love and reverance her for what she is and what she has given. On the basis pointed out by her — the Intuition of truth — a building might be raised reaching up in the highest heaven. I should like to know more of her personally, and shall procure, for my winterstudy her book on religious ideas.

And now, dearest Louisa once more thank you, and — farwell! I am truly sorry that I must say this last word to you, truly sorry

that you are going away from Sweden, and that I cannot hope to see you oftener and comune with you viva voce. I know nobody with whom I should so like to — quarrel, and with whom I feel so sure to agree in the main, and feel dissenting so agreeable and useful. Certainly, we must meet for good and for earnest some-where, on our way in search of eternal truth! Much should I also like to know something of your life and plans at this period of life when you are entering upon a season where I am already far advanced, the fall of our earthly existence. You are in September, I already in the beginning of December, and looking towards Christmas holidays and New Years-day as being very near. I should feel happy also to see you here, if only for a day; but weather is so unsteady and given to rain and storm (I am sure we are engaged in the tail of the new comet which deluges us with its wet gazes!) and the way hither too long that I dare to ask and hope for a short visit, and I know that you could not confer a longer one. And so good bye and God bless you my very dear Louisa! Most kind remembrances to Marie Hartmannsdorff from Your old friend

Fredr. Bremer.

1299. Till Sophie Saxenberg.

Snällaste Sophie! Om du ville bära hosföljande bok så snart som det låter göra sig och helst i morgon dag till dess adress, så vore du mycket god mot Din mycket förbundna gamla vän ö tant

Fr. Bremer

Årsta 1^{ta} Sept. 1865.

1300. Till Anna Mary Howitt Watts.

Årsta Sept. 5th 1865.

Are Angels ever thanked for performing their visits of love and mercy? I have not heard it, nor seen it written? It seems that they only perform their everyday work and that they cannot do otherwise. Their joy is that the good is done, their reward to see it effected. Neither do I thank you, dear M^{rs} Watts, whom I look upon as one of this class of beings, for your recent, unexpected, unmerited and to me highly interesting spiritual visit and gifts. But I shall candidly show you in what way they do affect me.

The morning I received your parcel I had been reading D^r Wilkinson's book, »On the Human Body» etc., always the book for me, for vast and suggestive ideas, *Idées mères* as the French say and it struck me for the first time, that D^r Wilkinson had quite omitted to mention the lower and abdominal parts of the body and their functions in relation to »higher analogies». I mean especially the organs of re-production and those of excretion. And yet they also must be representatives of such uses, which cannot die, nor pass away with mortal humanity.

And I asked mentally: »does he look upon these as not belonging to the spiritual man, or to man out of his planetary life?» At this moment I was interrupted by your parcel from England being brought to me. Upon opening it, the drawing of the butterfly first caught my eyes and I said to myself, »this is done by a child without scientific knowledge of the body; the abdomen is wanting!» My second thought was, »it is a spiritual drawing, a spiritual butterfly and this is a kind of answer to my question.» This by the way, and not in any way conclusive. Let me now plunge at once into the subject of your letter and other communications. But — how shall I be able to bring out all I would say on this subject?

And yet it is with great diffidence, almost reluctantly that I approach it in writing, feeling that I can not master it, nor even my own doubts and difficulties about it sufficiently to speak with coherence. Nor should I dare to try it with any less gentle and truthloving person than yourself.

After reading and re-reading your letter and M^{rs} De Morgan's admirably written book (which I devoured in two days) my very clear and strong impression was a joyful feeling of the importance of the doctrine of the spiritual laws exposed, and that in proportion as this doctrine and those laws would become popular, or the common possession of mankind, they would be a powerful help to make men better and wiser in every way. And so it will be, if indeed, as I would fain believe, not only the recent phenomena of spiritualism, but their science, such as I for the first time see it in M^{rs} De Morgan's book, belong to the natural developement of the human race in its growth »from Matter to Spirit». Nor is it any wonder to me that such an opening or developement should take place, first among the American and English people, whose strong, nervous temperament and turn towards ideality has so much more of individuality and so much more of a practical tendency than those of the French and German mind. But — then come my »buts», my renewed doubts about this subject as exact science or a system solid enough to build on it faith in its revelations. These doubts I would try to condense into the following queries.

Will it be ever possible clearly to distinguish between what is objective revelation and what may be only the projection of the thinker's own mind in a heightened state or mood? Secondly Do the visions and revelations averted to (even those of the highest character) reveal something more or even equivalent to the views and anticipations to which Christian philosophy is heir, by the fact of Christian revelation, when put in connection with the wonderful discoveries of natural science, such for instance as the oneness of the universe in its chemical as well as its mathematical laws and elements.

As to my first, I remark that several of the phenomena now presented seem to me not to have the character of objective revelation. M^{rs} Watts's very beautiful and harmonious poem seems to me a projection of her own mind in a heightened mood. So M^r Rippon's pretty drawing, a projection of his mind which is evidently apparently fixed intensely upon entomology. And as to the strange and beautiful letter with the inscription: »Time is Revelation«, I must quarrel with its saying. This can be said only allegorically; Time is a medium (being a succession of moments) through which revelation is given or comes forth, but cannot be considered as revelation itself. The thoughtful seeing look of the spirit form in the T letter, is that of A. M. H. W. But — what does this T letter mean? In the narrative of »Comfort« (A. M. H. W.) relating her own history of developement into spirit life, beautiful and trustworthy as it is, in its noble simplicity, I do not feel sure that it is not a story of the developement of native, though hitherto latent powers of her own mind, rather than influences from real, personal spirits. In M^r W. M. Wilkinson's narrative about the communications from his departed, young son, the evidence of a real, objective personal, spirit influence is too strong to allow of doubt; but cheering as these communications are, they are spoken in a language, or in expressions which seem to me wholly borrowed from forms of thought belonging to a peculiar, religious party in England, and seem to me wanting in a higher, more universal, spiritual character.

To this it may be answered: »The child is a child also upon entering the spirit world and cannot but speak with his earthly home ideas and language as yet.« (To this I fully agree and many of my »buts« may be overturned in this way.) Still it is on this subject that they will again and again and most obstinately return. To explain this I come to my objection No 2.

I have been since childhood conversant with the ideas and writings of Swedenborg, through my brother's tutor, a young, learned, pure-minded man, an enthusiastic Swedenborgian, who lived many years in our family. So Swedenborg's doctrine of correspondance, I took readily as a perfectly true and natural relation in its general outlines. But I could hardly agree in the applications, Swedenborg makes of the doctrine. In his »Memorabilia« or Visions, which I have studied very attentively, I cannot help seeing reverberations of his own thoughts or states of mind, without any objective reality or even high symbolism. His »Angels« are very stupid creatures and commonly want to be instructed by Swedenborg himself about very common and elementary spiritual truths; and the situations of his men and women spirits, even in Heaven, reflect only the moral ideas (often not very high) of very ordinary men and women on earth. None of his conversants from the spirit world, or from other planets speak as beings of a higher order, or as even conversants with higher truths, such as we, even as simple thinking Christians must know, or at least anticipate, when we look forward to our future life as the children of God and coheirs with Christ. It seems to me that Swedenborg's spirits are only those of the Hades of life, and that he has never had a true, grand look into the upper Spirit world, nor out into the Universe of God. Example: Swedenborg was very learned also in the theological topics and parties of his time and during his warfare against the Socinians (the Uni-

tarians of this time) he **sees** them all burning in hell, though he many a time has urged that not the belief of man, but his love and his works constitute his true worth. And no wonder, if he became bewildered when this new world burst upon him, through an untrained medium, (his own mind) encumbered with an immense baggage of earthly or temporal knowledge, and no wonder if he could not distinguish shadows from realities. Even for this the natural laws spoken of by M^{rs} De Morgan, as belonging to the spiritual world may fully account and Swedenborg's character and importance as revealer of spiritual correspondences [be] rightly judged and truths sifted from falsehoods, for instance illusions. But do the more recent revelations of the seers and spiritualists of our day give us views of spiritual life and light coming up to our highest ideas and anticipations as Christians? To our idea of a life as Christ's followers, God's servants? — And if they do not, is it the fault of the gift of the medium, or of those, who give them questions to answer, and who do not make these to bear upon the highest matters?

I must say that I feel a want in both cases. The mediums speak about the happiness (or misery) of spirits and give beautiful pictures of situations and scenery belonging to the good, but not of what they do, not about their universal work and bliss as servants of God. Christian revelation and in consequence thereof Christian philosophy show us activity and universal relations of infinitely grander proportions and moral worth, and makes us anticipate an infinitely nobler work for our spiritual life, than those »dissolving Views» beautiful as they are, though methinks too circumscribed in their symbolic imagery.

And then the questions! oh if they had a heart for the numberless cases and voices, which from morning until the evening from Job to Byron raise themselves accusingly against the order of nature and history, against the justice and goodness of God, to the untold, unmerited misery of nations and individuals, the untold sufferings of the brute creation martyred every day by man, either for his bodily use or for his science — if they have an eye for agonies of souls lost in the vortex of sickness, sin and despair. I would especially point out the problems, which the hospitals for the insane show us in every time and country and the dreadful monomaniacs and mental diseases fastening often upon the best and most unselfish persons and driving them to madness and suicide! Can spiritualism give light about such cases or afford any help, or for the horrid war going on through the whole animal kingdom, — why do they not ask the seers for light and comfort about these discords of earthly life? Why do they not ask for more than the glimpse given by Christ as a human animal nature and St. Paul in the third Chapter of Romans? Questions as these and many other such would bear more on essential difficulties to the philanthropist for believing in God and his Providence than any relating to lesser problems, or more individual existence.

Some of these »Buts» are I feel, in one way met by M^{rs} De Morgan's and your saying »Spiritual science is only in its beginning, do not ask for the whole at once; have patience and give time!»

And so I will and thank you also, patient questioners of eternal truth for your fair enquiry and experimenting in the search for higher and higher light and life! And I feel assured that you will not be dissatisfied with

the critic, who has stated her »buts», only in the hope of having them answered, and her ideas because she thinks your science must finally elucidate these or fall short of the development of both Natural (physical) and Christian science in our days.

A special and invaluable importance of M^{rs} De Morgan's book, is I think her explanation of spiritual phenomena in relation to natural laws and forces (as the electric and magnetic forces). Her words on this subject must speak conviction to everyone, not entirely shut up against truth and logical demonstration. Nor can the manner and spirit with which these statements [are] made, these laws pointed out, be too highly spoken of. They bespeak faith in the writer and high esteem for her mind. When I have read the book anew and better than now studied its rich contents, I shall take the liberty of writing to the author to thank her for it, and also to speak separately about some apparitions related there. There is not a single form or phenomenon of spiritual communication mentioned there, or in M^r Howitt's book, except those of drawing and writing which are not at home in Sweden, since time immemorial and even at the present day; and I could tell about such facts many strange yet fully authenticated stories. As to myself personally I have experienced very little in this way, though always haunted, when in the dark by an invincible horror of some ghostly apparition, this owing I suppose to my being frightened as a child, by a silly nurse. Still I have often most ardently and fondly asked for a sight, a sound, a sign from a beloved, departed friend, in order to be certain that she (or he) was alive, conscious and — well, but I never had an answer, excepting perhaps, for I am not sure, in dreams. And nothing has seemed to me more unaccountable and unreasonable, nor made me sometimes more doubtful of the reality of our most fondly cherished hopes, than this dreadful silence after death, this total want of communication from beings so united with us through bonds of love and spirit. Oh if I could have firm faith in the things that I hope. If spiritualism could help me to it!! I have retired to the solitude of Årsta that I may think and think (think out the length of some of my own thoughts) in peace before I die, and I am apt to look upon your communication as a hand, an answer to my innermost prayer at this time. God bless you, dear M^{rs} Watts, for the good will and intention, which has brought you near me!

I shall hope for further communication with you, upon these highly interesting topics,

Yours truly and affectionately
Fredrika Bremer.

1301. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 8^{de} Sept. 1865.

Tack snälla Sophie, för brevet om det första (icke lyckade) försöket; och hjert[ligen] lycka till! att det andra besannat Jacob Ärligs tröstande Ordstäf: »bättre lycka en annan gång!» Ty att Therese kom

med heder in i sångklassen, får läsa noter och utbilda sin röst det var ju egentliga ändamålet med hennes sökande till inträde i Musik. Akademien. Inträdet i de andra klasserna kommer nog i sinom tid; och det var ju alldeles en ypperlig skickelse att du fått fatt i den der hederliga Direkt. Lethin, som troligtvis kan leda Therese in i de kunskaper hon behöfver för Orgelklassen, fortare och bättre än sjelfva Akademien kunnat det. Illa är det emedlertid att den icke tydligare anger sina fordringar till eleverna, som skola inträda. Bra godt är det deremot, för Therese, att hafva dig till tröst och hjälp och vän på sin väg, att trygga sig vid så i med som motgång, och i den tålamodspröfning, som icke uteblir för arbetarne på denna bana! Mätte ni båda, goda och snälla systrar i den sköna konsten, nu få glädja er tillsammans åt Thereses framsteg; och dem tviflar jag icke på.

Näst era föräldrar skall ingen kunna delta hjertligare i denna Er glädje än er gamla vän och Tant

Fr. Bremer

P. S. Rättarns lilla sexåriga gosse härstädes är mycket sjuk, som jag tror, i skarlakansfeber. Halsen har varit nästan igensvullen; denna är bättre efter lavemang och kalla omslag, men febern tyckes vara mycket häftig, pulsen är ojemn och svag. Jag önskade för barnet något feberstillande medel icke för elakt eller svårt att intaga ty han tar ej gerna emot något, och har svårt att svälja. Goda Sophie, din mor tror att det vore bäst om vi bådo dig fråga någon doktor och efter hans förordning skicka något tjenligt medel för den lilla gossen. Kan du göra detta snart så — nog vore det bra!

I natt har gossen haft teml. ro men förleden natt ingen alls. Han har varit sjuk omkr. 5 dygn.

1302. Till Beata Afzelius.

Årsta d. 13^{de} Sept. 1865

Goda min Beata! Jag kände just på mig att du, nu vid laget, skulle vilja höra något ifrån mig, ämnade äfven derföre snart skriva till dig, men först då jag i Stockholm gjort mig bättre hemmastadd än jag nu är det i Asyl-affärerna, och det blir icke förr än i slutet af denna månad. Emedlertid må dessa rader här komma förut, som svar på ditt nyss erhållna bref af d. 11^{te} Sept.

Jag undrar icke på att du, stackars min vän, känner någon oro

för den förestående flyttningen. Ålder och sjuklighet göra både kropp och sinne tunga alltsomoftast; äfven jag erfor det förliden vår då mina krafter voro så medtagna af den för mig ovanliga sjukdomen, att jag icke ens förmådde tänka på min förestående stora flyttning, eller fatta huru den skulle kunna gå för sig. Men när den tiden kom, så var jag färdig för den, fick äfven goda, vänliga händer till biträde, och hela flyttningen gick så lätt och väl, som om det varit förspändt till den. Ingenting föll sig tungt, ingenting ledsamt eller besvärligt, ingenting gick sönder; allt föll sig väl och gick så väl, som en flyttning möjligen kan gå. Och så går det nog äfven för min Beata blott att hon tänker: »kommer tid kommer råd», och då — låter vår Herre råda. När Asylet blir färdigt till beboelse kan jag här och nu icke säga; men jag hoppas att det blir i de första Dagarne af October, och innan Britt-sommaren gått till ända. Så fort jag kommer till staden skall jag skriva dig till derom. Dessa Octoberdagar (från d. 1^{ta} och till d. 10—12^{te}) äro vanligen vackra och milda dagar, så att det tyckes mig att du borde under dessa göra din flyttning. St. Brita skall helt visst ge dig sitt beskydd. Bäst också att du väljer dagarne närmare hennes dag eller sjelfva denna (d. 7^{de} Oct.) för din flyttning snarare än de första i månaden, så att du slipper komma i kollision med Stockholmsflyttningen, som pågår under dessa dagar. Du sade mig, sist i Stockholm, att du kunde få bo hos en af dina bekanta (en Fru »Holmberg» tyckte jag) tills du kunde flytta in i Asylet, i fall detta icke vore fullt i ordning vid din ankomst. Och det vore nog bättre för dig än att ta rum »på månad» i något hotel, hvilket icke vore treffligt och torde dessutom icke bli lätt att få denna höst, då Stockholm får fullt med riksdagsmän och andra resande. På mer än vecka behöfde du i alla fall icke taga rum; och om något kommit emellan din plan att bo hos Fru H**, och om du vore nöjd dermed, så kunde jag för dig betinga de tvenne små rum, som du sist hade då du var i Stockholm, och dem du kan behålla så många eller så få dagar du vill. Men jag hoppas och tror att, om äfven du tager in der, skall du mycket snart kunna taga ut derifrån till Asylet, som nog ej behöfver stora reparationer för att blifva i Ordning. Nu äro vedbodarne under byggning (eller kanske redan byggda,) för Asylets friherrinnor (ty der bli ni friherrinnor allihopa)! Hvar och en får sin, rymmande en famn god, värmande björkved; äfven veden är redan inköpt.

Icke kan jag läfva min Beata att få det så bra i Asylet, som jag önskade, ty det är icke möjligt. Men ett synes mig visst och det är att du skall få det riktigt varmt der, med afseende på rum och eldning, och att de goda och hjertliga fruntimmer (Fröken Sandels och

M^l Hilda Wennberg skola särskilt omhulda dig) som utgöra Asylets direktion och som hvar vecka besöka det och dess innevånarinnor skola i allt söka så ställa att du får det bra, riktigt godt och bra!

Ja, du har mer än rätt, det behöfves en, för dagliga ekonomiska bekymmer tryggad ställning, det behöfves ett fredadt och varmt rum för att man, på äldre dagar, skall kunna höja själ och hjerta till himmelen. När man är gammal och frusen kan man det ej, med mindre man har en St. Britanatur. För oss vanliga naturmänniskor [— — —]

1303. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 13 Sept. 1865.

Goda, snälla Sophie! Var så mycket god och laga att hosföljande lilla bref afemnas till en af M^lna Blomqvist (Anna eller ock Augusta) i Kathrina folkskola för flickor der båda äro lärarinnor, för att tillställas deras syster Hanna, som nu jemte dem bor hemma hos Modern. Jag har neml. glömt nummern till hennes bostad, måste derföre begagna denna omväg samt göra dig besvär för att få brevet i hennes händer. Om hon (Hanna) får det vid middagstiden, så är det tids nog.

Det var ju hederligt och roligt att Therese fick spela på den sköna Orgeln i Cathrina under Gudstjensten! Jag längtar få höra litet mer om Thereses görande och låtande. Det synes mig en god lycka att hon kom i H^r Lethins händer för Orgel-läran. Det blir väl litet dyrare men går också mycket fortare än på Akademien. Det var för roligt att du fick fatt på honom.

I morgon afton, då Fru Saxenberg *) återkommer hit, hoppas jag få höra något mera från hennes snälla döttrar i Stockholm. Jag hoppas dessutom att i slutet af månaden sjelf sammanträffa med dem och få samspråka om ställningar och förhållanden.

Tillgifnast
Fr. Bremer

1304. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 17^{de} Sept. 1865

Min snällaste Sophie! Nu kommer jag åter och gör dig (eller ock Therese!) besvär med bön att en af er ville vara god och med

*) Hon reser härifrån jemte Laura, i morgon tidigt, till staden.

hosföljande Nyckel gå till min f. d. Jungfru Sophie i huset N^o 8, Öfvra Bangatan, och lemna henne den på det hon må i samråd med Lector Olbers (hos hvilken hon nu tjenar, i min förra våning) flytta ur min skänk de saker, som kunde falla omkull och gå sönder då skänken nu måste skjutas åt sidan för att lemna rum åt ett fortepiano. Sophie kan sedan flytta sakerna in i skänken igen, läsa den och behålla nyckeln till dess jag kommer till staden hvilket jag ämnar göra om thorsdag eller fredag i nästa vecka. Säg henne också, goda Sophie, att hon tingar på rum åt mig af M^l Marie, uppapperskan i »rum för resande» i första våningen af samma hus. Jag skulle gerna vilja hafva ett eller två af de bästa rummen utåt gatan, och dessa liggande bredvid hvarandra. Dessa rum ville jag hafva till Thorsdag eft. midd. Låt mig veta, snälla Sophie, om jag kan få detta. Hjertligen ber jag dig ursäkta att jag besvärar dig härmed, men min f. d. Jungfru kan icke skriva, och läser ganska ofullkomligt det, som är skrivet.‡

Hjertligen tack för ditt snälla bref, som fagnade mig mycket. Jag hoppas att under de dagar jag kommer att vara i staden få se dig och Therese och höra vidare om Er framfart, hvilken så högeligen intresserar er gamla tant och vän

Fr. Bremer

1305. Till Urban v. Feilitzen.

Årsta d. 20^{de} Sept. 1865.

Herr Löjtnant v. Feilitzen!

Mycket får jag tacka för det vänliga brefvet samt för den lilla nu tryckta öfversättningen af Moders sista ord, som, jag tror och hoppas det får rätt många små läsare, (dock måste den för detta ändamål annonseras i tidningarne) ty den är genom både form och innehåll egnad att göra lifligt och godt intryck på barna-sinnen. Det har glädit mig att vid styckets genomläsande nu märka att mina få och små rättelser gifvit väckelse åt den sjelfkritik, som — så i smått som i stort — är af all kritik den bästa men som man icke gerna förvärfvar utan att först hafva fått någon påstötning utifrån. Jag ser äfven af en och annan förändring af uttryck, vid hvilka jag endast satt en krok, huru vaken och klarseende denna sjelfkritik redan framträder i det lilla poemet. Så t. ex. på sista sidan, der Modern med barnen förut framställdes såsom »stående vända till hvarandra»

men nu »hän mot Herran» är denna skenbart lilla förändring i själfva verket stor och allt-förändrande. Ty att stå vänd hän mot (till?) Herran är en ställning af oberäkneligt innehåll, oändlig rikedom (fullhet). Att uttrycket om lilla Christers »förnöjelse» kunnat och bordt förhöjas bättre än genom stylens förstoring kan jag ej låta bli att tycka. Men, om öfversättaren har härför stöd af Originalen — som jag ej sett — så är min kritik obefogad, och jag — slår mig på min mun och tiger.

Sjelf begick jag så talrika »blunders» mot språk och mening vid mina första försök på litteraturens område att jag nog alldrig kommit fort på den vägen, om jag icke haft den oskattbara lyckan att till första kritiska granskare af mina alster hafva en barndomslärare och vän, med akademisk bildning och outtröttlig godlyntet samt d° tålmod. Han förmådde dock icke så omdana min natur att jag, oakadt den själfkritik, som han lärde mig, icke fortfarit att, allt emellanåt, begå literära »blunders», och kommer helt visst att fortfa-
dermed till dess mina dagar hafva en ända.

Mätte Miss Sewells unga, svenska Öfversättare blifva lyckligare (eller skickligare) på den väg, som han beträdd, (hvilket jag icke heller betviflar), och på hvilken jag uppriktigt tillönskar honom lycka och framgång!

Med utmärkt högaktning

Fr. Bremer

1306. Till Lotten v. Rosen.

Årsta d. 20 September 1865.

[— — —] Ja väl må de fromma, som hvila vid Jesu hjerta, »tacka Gud för det de ej känna behof af forskande i de ting, som Herren oss förborgat och som dock aldrig blifva oss klara på denna sidan grafven»; ty de hvila trygga vid Guds kärlek; men de, som Gud kallat att med tankens vapen strida för ljuset, emot mörkret, emot skuggorna, att åtskilja emellan hvad gudomligt och hvad menskligt är, de som tro med Paulus, att »anden utransakar allt, ja, äfven Guds djuphet», och att menskligheten kan och skall steg för steg bringas derhän att kunna älska och prisa Gud »af hela sitt hjerta, sin själ och sin håg (»hug» eller tanke)», med alla sina krafter, således ock med de förstånds- och förnufts-krafter, som han gifvit, äfven de kunna tacka honom att, till hans tjenst, till hans förherrligande, de fått ett pund att använda.

1307. Till Sophie Saxenberg f. Pousette. Stockholm d. 25^{te} Sept.
1865.

Nu, min snälla Fru Saxenberg, skall jag, i största hast, tala om huru vår närmaste framtid ser ut, eller tyckes ställa sig. Förr än tills om Thorsdag d. 28^{de}, blir jag icke färdig med mina angelägenheter här, men om du skulle vilja komma till staden, i god tid om Thorsdag morgon, så skulle vi använda den dagen på följande sätt. Om du, t. ex. skulle komma till staden kl. 10 förmiddagen, och vara mig till mötes innan kl. 11 vid Riddarholmshamnen och Ångbåten Ehrenstral (längs till höger vid kajen,) så skulle du och jag gå om bord på den Ångbåten, som förer oss till Drottningholm, dit vi då komma kl. 12, och der min syster och svåger Quiding skola vara oss till mötes på stranden. Med dem gå vi då att bese rummen i slottet, och spisa derefter middag hos dem, i deras lilla Schweitzerhydda. Kl. 5 böra vi åter vara om bord på Ångbåten för att återvända till Staden. Der äro vi då kl. 6, och kunde väl på aftonen begifva oss ut till Årsta; men bäst blir, skulle jag tro, att vi stadna den natten i staden och först andra dagen, då du hunnit hvila dig, och kanske utträtta några små ärenden, anträda resan till landet. Härom kunna vi tala vidare, när vi råkas. Var emedlertid hjertligt välkommen till staden och till mina syskon Quidings, som glädja sig åt att få se dig hos sig om Thorsdag middag. Mätte blott vädret stå vid sitt nuvarande goda lynne!

Hjertliga hälsningar till de hemmavarande från

Din tillgifna
Fr. Bremer

1308. Till Margaret Howitt.

Årsta, September 26th, 1865.

My beloved Margret,

I have written so long a letter to-day to your dear sister that I have only time to write a short note to you. But write I must and will, in order to thank you for your letter from Clarens, where it was a great pleasure to know that you had met with my charming friend Mrs. Campbell. [— — —]

Life at Årsta is very quiet now, for the Ribbings have left, and four of the Saxenbergs are in Stockholm. Therese is gone with Sofie in order

to enter the Academy of Music as a pupil, for she has a fine voice and great musical understanding. Before this dispersion of our young people, I had a party for the Ribbings, the Lagervalls, and the Saxenbergs, which was quite successful, dancing and singing going on till half-past eleven. [— — —]

My birthday, which you and the others, my dear child, made so beautiful for me last year, was celebrated very sweetly by my young friends. I was now greeted in the morning with the »Hosianna» hymn, and other beautiful songs, under my window; the same also at night. And now, my very dear young friend, you may see your old friend sitting in the evening at a nice spinning-wheel, spinning, spinning merrily in company with Mrs. Saxenberg, and quite delighted with this occupation for the autumn and winter evenings. In the forenoons, I read and write in the large rooms you remember — the boudoir and the saloon. My last literary work is a kind of compendium for children, or indeed for older readers, of my travels in Palestine. The first part only will be published by Christmas. I shall send it to you. [— — —]

Your loving old friend,

F. B.

1309. Till Ida Nilsson.

Stockholm d. 27^{de} Sept. 1865.

Skickelse, postförvillelse, jag vet icke hvad, har gjort att jag icke förr än i förrgår fick min lilla Idas bref! Och nu sitter jag omhvärd, och halft förbryllad af folk och mångahanda affärer, men dock med full känsla af klarhet och bestämdhet öfver hvad jag ville säga mitt lilla »trollsmör» muntligen eller skriftligen, och jag är blott ledsen öfver att nödgas säga det, så i hast och korthet. Jag är i staden, som resande, har blott ett enda rum, får intet ögonblick vara i fred; framför mig sitter en sorgklädd person, som gråter och — — — dock nu till saken:

Min lilla Ida du har ett halft tycke för en viss person och en stor förskräckelse för en oupplöslig förening. Ingen din vän kan råda till att på grund af det förra trotsa det andra, och ingå det tredje. Du måste framför allt taga dig tid, fordra tid att blifva klar öfver dig sjelf och viss om mannen d. v. s. om hans karakter lynne, lefnadsställning (vanor) etc. För Mannen talar, tycker jag, hans ålder, *) franska ungdomlighet, trogna tycke för dig; samt hans dotter och dennas förhållande till fadern, samt vistelse i fadrens hem, der

*) Ty jag tror bestämt att en äldre man (medelålders) passar dig bättre än en ung!

du kunde i henne få en (nästan jemnårig) vän om hon är god och klok. För saken talar äfven det intresserika af ett lif i den stora verldsstaden om hans umgängeskrets är den bildade vettenskapsmannens. Derpå tviflar din Far; och — min Ida har ju intet, kan icke hafva något emot att jag talat uppriktigt med honom i ämnet?! — han har sagt mig ett och annat, som verkl. synes mig tala emot H. . ts takt ö bildning. Af din Far fick jag del af ett bref från dig sednare skrifvet än ditt till mig, och som synes mig temligen bestämt visa att du vändt dig bort ifrån tillbudet. Emedlertid torde denna vändning icke vara den sista, och Fransmannens hjertlighet och ihärdighet ännu en gång vända dig till honom. Jag tycker att i så fall, och i alla fall *) är din Fars förslag att uppskjuta bestämdt afgörande till våren, det allra klokaste och bästa; och att (om då ditt hjerta är böjt därför) i vår afgöra saken i — Paris. Sedan du sett mannen i sitt hem, sett detta hem, sett hans dotter, och lärt bestämmande känna hans anseende hos sina colleger, ställning i samhället, m. m. först då kan du klart känna om du kan och bör riskera det stora steget. Kanske har du bestämdt dig redan före våren, så att resan ej behöfver företagas. Är det icke så — då är bäst att resa, och sjelf se och pröfva hvad du har att vänta. Och huru som helst skall min Ida tacka den gode Fadern i himmelen som gifvit henne en Fader på jorden, så god, så klok, så gladt beredvillig att göra allt för den så ömt älskade dottern. Men jag tycker, hemligen, att hon också förtjenar det, äfvensom ömmaste vänskap och interesse från den gamla väninnan

Fr. Bremer

P. S. Mer än ett halft dussin personer hafva varit inne och brutit mig under det jag skrifvit. Deraf missskrifningarne Jag behöfver ju ej försäkra dig att Jag är stum som en fisk i ämnet utom med din far!

1310. Till Kahl.

Fr. Bremer gör sig en heder och glädje af att till Professor Kahl anbefalla Skalden och sagoberättaren H. C. Andersen, nu stadd på ett kort besök i Lund.

Hon anhåller med detsamma att få göra sig påminnt hos Professor Kahl som en gammal vän och själafrände.

Stockh. d. 28^{de} Sept. 1865.

*) undantagandes det att ditt halfva tycke reste bort med personen.

1311. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 1^a Oct. 1865.

Goda Sophie! Jag har blifvit bra minneslös på gamla dagar, och märker äfven deraf att jag blir gammal! Så glömde jag att då vi träffades i Stockholm tacka dig och Therese för den glädje ni skänkte mig på min namnsdag med era vackra små minnesgåfvor! *) Jag påminnes lifligt härom när jag återsåg dem på landet och skyndar dertill så fort jag fått hufvudet upp efter en migraine, som lade mig omkull i går, att tacka er båda, mina söta flickor för Er vänlighet och uppmärksamhet mot den gamla Tanten, som nog vet att värdera den fastän det ibland icke ser så ut. Men det är icke hjertats fel, utan det gamla hufvudets, som af stadens buller och bråk blir konfust emellanåt.

Så glömde jag också sist att betala medikamentet (i flaskan) som jag beställde. Men kom ihåg min snälla Sophie att jag vill göra det, och lät mig vid tillfälle få veta hvad det kostade. Det gjorde god verkan. Thereses glada ansigte gör mig godt att tänka på; jag tycker mig känna huru hon nu skall känna, och har de bästa förhoppningar för henne. Och nu god natt, mina goda, snälla flickor. Må sånggudinnorna vara er bevågna! Och det äro de nog min bön förutan. Roligt skall det bli att höra huru de ställa till för Therese. Sophie låter mig nog emellanåt få en liten aning derom.

Vi ha varit blott tre fruntimmer hemma till middagen i dag. Herrarne äro på Skarpskyttemiddag. Gossarne just nu hemkomna berätta att broder Karl vunnit högsta priset vid målskjutningen! Er tillgifna gamla tante ö vän

Fr. Bremer.

1312. Till Emilie Flygare-Carlén.

Årsta d. 8 Oct. 1865

Goda Emelie! Då du och din man haft godheten att i ett Bihang till Illustrerad Tidn. reproducera »Muntrationsrådets historia», torde ni äfven vilja återgifva ett Bihang sammanhängande med denna, såsom slutet med begynnelsen, och jag sänder den lilla uppsatsen för det fall att Ni skulle anse den passande för läsarne af Ert blad. Jag sänder den dessutom till Dagbladet och Aftonbladet jemte [— — —] för de insamlade medlen,

*) Den lilla fjäriln ser helt trollsk ut, och jag misstänker den hafva något trollaktigt i sig.

för hvilka dessa blad [— — —] redogöra. Skulle så vara, så ville jag föreslå, att den åtföljdes af en bild af den gamle veteranen i Muntrationer. Om du sett honom, såsom jag såg honom för en vecka sedan stående på förstuguvisten till det lilla skolhuset vid Svartbäcken (och då som jag försökt skildra honom i närlagda uppsats) [— — —] när den lifvas, särdeles god och varm; hållningen den af en gammal invalid, som vill hålla sig uppe. Jag har ingen fotografisk bild af honom, men tror att det finnes en sådan, och skall anskaffa och sända den, om så önskas. Jag afvaktar härför ditt svar. I annat fall behöfves icke svar härför. Jag vet att du nu är stadd i flyttningsbestyr, och vill icke obehöfligt upptaga din tid. Hjärtligen önskar jag dig glädje och trefnad i det nya hemmet! Jag vet huru godt det är att, en eller annan gång, flytta från ett gammalt till ett nytt, byta om utsigter, omgifningar, vanor, vid hvilka vi stundom hänga, fast de nedtrycka oss. Det är som att utbyta en gammal klädning mot en ny; det förnygrar och förfriskar oss. En hjärtlig hälsning till din Man från bådas

[— —]

1313. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 8^{de} Oct. 1865.

Goda min Sophie! Förlåt att jag nu åter kommer och gör besvär med åtskilligt! Först med en fråga rörande 2 R påsar preparerad Rågmjöl, hvartill jag lemnat Hanna Blomqvist p , och som hon i 2^{ne} paketer skulle bära hem till dig för att få dem utsända hit. Deraf har jag fått hit ett litet paket vägande $\frac{1}{2}$ R men ingenting mer. Ha de begärta mjölpåsarne icke kommit dig riktigt tillhanda? Eller har någon af Mjölkkuskarne tappat bort en del af dem på vägen? Jag har skrivit till Hanna härom men vet ej om hon fått mitt bref eller om hon möjligen nu är på Gustafsberg.

2^{dra} saken rör en kudde med täcke, som skulle afhemtas från mitt förra hem, der min f. d. Kokerska har dem i sin vård. Goda Sophie, låt afhemta dem till ert hem genom Er piga, eller genom ett Stadsbud (hvars betalning jag skall ersätta) och låt dem, när tillfälle dertill gifves, följa med ett bud hit till landet. Kudden, som skulle medfölja täcket är af samma öfvertyg som Madrassen, hvilken skall, tillsvidare, blifva i Sophies förvar.

N^o 3 är om gardinsringar som jag skall sända med budet i morgon och som Hanna Blomqvist skall få afhemta hos dig för att sedan skaffa till M^l Afzelius i Asylet. Om du kunde få reda på Hanna i hennes hem på Hornsgatan N^o 11, och säga henne detta så vore du innerligen snäll, äfvensom be henne från mig att gå till M^l Wennberg och fråga efter om M^l Afzelius är kommen till Stockholm och

höra om hon (Hanna) kan vara den goda gumman (Afzelius) till någon hjälp vid hennes flyttning till Asylet, såsom till att sätta upp hennes gardiner eller annat dylikt.

Och nu, min snälla Sophie ursäkta, ursäkta! . . .

Vi må alla här väl. Selma ser glad och snäll ut; din mor och jag spinna med passion om aftnarne, ibland till helt sent, och prisa i kapp spinnrockens och spinnandets behag, och makt att förjulvva lifvet. Vi tala också om att hafva en stor Spinnstuga när Ni komma hem vid Jul-tid, och hur muntert det då skall bli! Men då måste du och Therese sjunga vackra visor för oss! Hälsa henne och Emma hjertligen från Er gamla tant och vän

Fr. Bremer

1314. Till Sophie Saxenberg.

Goda min lilla Sophie! Var så mycket snäll och skaffa hosföljande bref till Hanna Blomqvist! Det är mycket angeläget. Gardinsringarne, som Hanna skulle bära till M^r Wennberg för M^r Afzelii räkning medfölja idag. Förlåt goda Sophie den besvärliga tant Fredrika!

Årsta d. 9^{de} Oct. 1865.

1315. Till Fredrika Linnell.

Årsta d. 14^{de} Oct. 1865.

Hur ledsen blef jag ej, min egen goda Fredrika, då jag först flera dagar sedan jag fått ditt paket med Revue d. d. Mondes af d. 15^{de} Sept., upptäckte att derinnom låg ett bref! — ledsen neml. att jag icke förr upptäckt det, ty då hade jag äfven förr än nu tackat dig för — det du så der håller af en fattig, syndig Menniska, samt för boken som jag nu snart skall återsända. Med »vår Frykholm» är det alltjemt bekymmersamt, så med det inre som yttre. Hvad skall man göra? Jag värderar hennes öppenhet, ärlighet ö att hon låter se sig sådan hon är. Men jag rår icke för att jag dervid äfven ser något, som är mig fränstötande, något rått, våldsamt och — sjelfviskt. Detta »öga för öga, tand för tand» hvarmed hon anser sig berättigad att gifva personer för det de »upphört att vara goda mot henne», dessa hårda ord ö omdömen utan att någon skugga af tack-

samhet för forna välgärningar mellankommer, allt detta förefaller mig så litet christligt, så litet ädelt. Och detta ser hon ej så! Brist af sjelfkritik och ett af naturen våldsamt sinne äro hennes värsta fiender, och aflägsna från henne personer som hennes goda gåfvor, lif, värme, »ésprit», m. fl. *) draga till henne. Säger man nu något ord härom så får man sig en hel liten rättgång på halsen för att bevisa att man har orätt och hon rätt. Att yrka motsatsen, att ytterligare förklara och bevisa skulle tjena till intet och vara kärlekslöst. Guds ljus och kärlek i hennes hjerta allena kan förvandla dettas natur. Icke att denna är ond men — god är den ej heller. Synd är det om henne, mycket synd på allt vis, och obegripligt att icke något tillfälle till ett godt arbete och bröd yppar sig för henne, — förutsatt att hon verkligen skulle vilja mottaga ett sådant under hvilken form som helst. Fransoserna smeka och smickra henne, vispa omelette soufflée för henne och — lemna henne sedan. Hennes svenska vänner ge henne moralkakor — och fröken L^d tyckes ha bestått henne några alltför magstarka, — men kunde de icke äfven göra något mera? Du, min Fredrika har kanske redan gjort det; men du bör och kan ej vara ensam derom. Hennes bror borde vidtalas; äfven jag kan, om än litet, dock göra något (detta välsignade lif på landet ger mig medel dertill), för att försäkra hennes närmaste framtid från absolut nöd och dess förfärliga förödmjukelser. Skulle vi ej kunna, genom att lemna henne 100 fr. för månaden, under 4 eller 6 månaders tid, skydda henne åtminståne för — vintern i Paris. Jag vill ansvara för 100 fr. **) Hennes rikare vänner, framför allt hennes broder skulle åtaga sig det öfriga. Detta är icke nog för en person af hennes behofver och vanor, men det är dock något. Det bör kunna betäcka åtminståne hennes dagliga vivre. Hvad hon skall företaga eller söka emedlertid, i Paris, måste man lemna åt henne och — vår Herre.

Om hennes artikel öfver fruntimmersföreningen i Paris för Amerikas slafvar redan blifvit tryckt i Tidsskrift för hemmet vet jag icke

*) blott icke — sundt omdöme! Att för ett par enstaka fall af osedlighet som kommit i hennes väg förklara ett helt folk och land i grund förderfvat är en — orimlighet. Hon har bra litet sett och hört här hemma då hon icke erfarit att samma lyten finnas här liksom der om än de hos söderns folk framträda med mera oblyghet och vildhet! Frankrikes brottmålsstatistik för de sednaste 15 åren ger icke tillkänna ett sjunkande af den allmänna sedligheten utan motsatsen.

**) Dem jag kan lemna i slutet af nästa månad.

(jag har ej fått något häfte på länge) men att den skulle bli det sade mig fröken L^d då jag sist såg henne i staden. Till hennes »förundran» hade fru Olivekrona intet haft att invända deremot. Hvad M^l Frykholm skall göra med det der brevet, som hon så ifrigt begär att återfå förstår jag icke. Fröken L^d har det nu. Mycket derur kan hon nog ej upptaga i tidsskriften. Jag förstår väl att dessa två måste föga passa tillsammans; men fröken L^d gör M^l Frykholm mera rättvisa än denna henne. Dock förstår jag väl hennes harm och kan äfven sympathisera dermed, men — men jag vill nu lemna detta ämne. *)

Du frågar hvad jag säger om »histoire d'une honnête femme?» Jag har af den blott läst den del som står i d. 15 Septembers häfte och kan just ingenting säga om historien innan jag läst den till slutet. Situationen, som skildras i detta häfte synes mig onaturlig och outhärdelig för ett ädelt qvinnohjerta. Och hvartill detta beständiga tvång? Stolthet — hämbegär högmod? d. v. s. sjelfviskhet! Isabelles kärlek är icke (der) af en ädlare art. Dessa två varelser, som ömsesidigt söka kufva hvarandra måste sluta med att grundligen hata hvarandra, om historien utvecklas naturmässigt, och ingen högre vilja eller kärlek får makt med hennes eller hans hjerta. Som hon der visar sig kan hon aldrig vinna honom, icke en gång besegra honom genom makten af en gudomlig lag eller kraft. Ty hon har den icke. Hon älskar icke på Gudomligt vis. Solen i sin uppgång, eldbrasan när den i vinterqvällens skymning tändes i vårt mörka rum och upplyser och genomtränger med värmande lif äfven dess mörkaste vrår lär något om den genomträngande godhetens (eller kärlekens) makt som vore godt att gifva akt på. Och den som på inre sätt vill besegra en annan måste sjelf hafva sitt lif uti det högsta lifvet, det odödliga! — Och detta vet du väl, min Fredrika.

Bilden af eldbrasan förer mig till min aftontrefnad här på landet. Ty när, i skymningen, brasan tändes i den stora salen, sitter jag i ett hörn der och spinner, och gläder mig att se lågornas lek och ljus, och gläder mig åt min spinnrocks surr och åt arbetet, som värmer händer och fötter medan det låter tankarna löpa, som tråden mellan mina fingrar, och låter mig äfven se i perspektif, »i framtiden», *) en lång hvit bomullslärfsväf ligga och masa i solskenet på gröngräset, och allt hvad deraf skall blifva. Ja, Ulla har rätt spinna är

*) Säg henne intet om mina intryck min snälla Fredrika. Det är ofta så mycket bättre att tiga än att tala, och alltid så när det sednare icke kan tjena till något.

**) så nämnes våren af allmogen i en del af Skåne.

en högst poetisk sysselsättning och dertill ganska hälsosam. Mig gör den vaken och varm, ger motion och derefter en god sömn sådan jag icke haft den på länge.

Nu är det höst, men jag tycker mig aldrig sett den årstiden så vacker eller begripit den så väl. Skogarne stå med guldgula och mörkgröna lundar omkring åkrar lysande af ljusgrön brodd. Plogen ristar djupa fåror i jorden för den kommande vårsäden. Vid mitt fönster står ett Ask-träd, (årsbarn med mig), som nu fällt sina löf, sin sommarklädnad, men dess knippen af fröskidor, dess »slumrande ögon» i knoppar för ett nytt år, en ny vår, för hvilken det samlat sina safter, de stå dess tydligare fram i höstsolens ljus och säga mig hvad jag, hvad vi alla hafva att göra om hösten. Ack, min Fredrika, hvad jag känner det godt att vara gammal, att hafva barndomens, ungdomens och medelålderns oroliga tider bakom mig, att hafva en slags pligt och rättighet att blifva stilla, samla mina tankar, »ställa om mitt hus» och sedan — — sitta vid elden och — spinna! Och att jag får detta, här, i mitt barndomshem, med de omgifningar, minnen och utsigter, den frid och frihet, som här äro mina det gör mig ofta så barnsligt glad och lätt till sinnet att jag nästan förvånas deröfver; det stämmer mig till en dagl. lofsång.

Nu flyttar du väl snart med de dina in till Staden. Der får ju äfven min Hanna snart flytta till dig. Stackars barn, jag är nu orolig för henne, och fruktar att hon är sjuk, i följd af det snöpliga afskedet från Gustafsberg, som djupt verkat på hennes känsliga sinne; ty fast jag skrifvit till henne bref som bordt lugna och uppmuntra henne har jag nu på 10 dagar icke hört ett ord ifrån henne. Kapten Björkman har kallat henne till Underlärarinna i ritning i Slöjdskolan, som blir godt för henne både som sysselsättning och förtjenst i vinter. För väl, att hon är ifrån det Gustafsberg; för väl att hon har ett godt hem hos dig öfver vintern!

Två tunnor Äpplen härifrån skola köras till din port i denna vecka (om fredag, i fall vädret är gynnsamt). Det är goda matäpplen, men icke hvad man kallar bordsäpplen. Sådana finnas ej här utom Astrakaner, och sådana ha vi ej haft i år.

Tusen de hjertligaste hälsningar till Ulla — jag hoppas att hon kommer att ta's med Mag. Eneroth ibland, och skulle gerna vilja höra derpå — och anbefallningar af den poetiska spinnrocken! Till liten Erik skickar jag en liten teckning af »bladens lefnadshistoria» med anbefallning att den studera. Och min Fredrika anbefaller jag att icke med för vackra loford fresta till sjelfkärlek en fattig, syndig Menniska, hennes innerligt tillgifna gamla vän

Fr. Bremer

1316. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 15^{de} Oct. 1865.

Min goda lilla Sophie! Det trasslar sig allt mer med mina angelägenheter, och hade jag inte nu dig att hjälpa mig reda dem, så — vet jag icke huru det skulle gå. Det är halft lustigt, halft bedröfligt att tänka derpå och tala derom.

Först Hanna Blomqvist, som egentligen kunde och skulle nu vara mitt ombud — hvar är hon? Jag har icke haft ett ord från henne till bevis att hon fått mina tvenne sednaste epistlar, inneslutna i breffen till dig och till Therèse; och då du icke heller nämner ett ord om henne, så sluter jag deraf att hon är sjuk, kan icke skrifva, och att du icke vill tala derom af fruktan att oro mig. Men frukta det icke, goda Sophie, utan säg mig huru det är, ty jag vet ingenting ledsammare än att icke veta hvar jag är hemma med saker och med Menniskor. Sammalunda går det mig nu med M^{ll} Afzelius. Jag skref till henne för 3 veckor sedan på Enköping till svar på hennes frågor, om hennes flyttning till Stockholm och till Asylet omkr. d. 10^{de} Oct. men som jag alltsedan icke fått ifrån henne ett ord till svar — hvilket är mycket olikt henne, — så måste jag tro att hon icke fått mitt bref eller att hon är sjuk. Nu hade jag för mer än en vecka sedan skrivit till M^{ll} Hilda Wennberg (Lotten Wennbergs syster och en af Direktriserna för Asylet) med anhållan att hon ville underätta mig om förhållandet med Asylet (om det var i ordning för de gamla fruntimrens inflyttning der?) och med M^{ll} Afzelius, om hon var kommen till Stockholm, om hon anmält sig (såsom hon skulle göra det) hos M^{ll} Wennberg, eller fröken Sandels m. m. Intet svar! Är hon också sjuk? Jag begriper icke huru det hänger ihop och hvarföre jag icke får veta något som jag dock behöfver veta för att kunna gagna de personer, som jag vill veta om. Mätte nu icke äfven du blifva sjuk, min snälla Sophie, utan hafva så friska fötter, som jag vet att du har vilja och förstånd till att vara min hjälp-reda i denna labyrinth. För att begynna med rätta ändan blir det nog nödvändigt att du — om neml. Hanna är sjuk och icke kan utträtta detta för mig — att du är så snäll och går till M^{ll} Wennberg (Malmskiljnadsgatan N^o 25, till höger inpå gården 2 tr. upp,) och säger henne om mitt bref och bekymmer, samt får af henne svar på mina frågor till henne samt på den: Om de saker som M^{ll} Afzelius skulle ha af mig (och som M^{ll} Wennberg har förteckning på) ha redan blifvit afhemtade till Asylet, eller ännu äro kvar i mitt gamla hem?

Men gå, min snälla Sophie, på morgonen, före kl. 10! Efter 11 är neppeligen M^r Wennberg att träffa hemma. (Hon går i sin systers fotspar.) Och säg mig sedan ett par ord från henne och om Hanna med dagens bud, så att jag vet hvad jag har att göra. Äfven från min Svåger, som skulle lemna pengar åt Hanna, saknar jag sedan så lång tid bref, att jag måste frukta att äfven han är sjuk. Jag oroar mig vanligtvis alldrig öfver brefs uteblifvande, men denna gång har jag saknat angelägna underättelser fr. flera håll och svar på frågor på ett sätt, som alldrig händt mig förr och som jag ej begriper. Hvad Kudden och täcket beträffar som jag önskade få hit så kunna Magister Olbers' gifva upplysning härom, ty de funnos, jemte mina andra sängkläder, dem min f. d. kokerska begagnat, i hennes säng, i Olbers' lilla vindsrum. Men låt det der vara så länge, goda min Sophie; skaffa mig blott upplysning om Hanna och, genom M^r Wennberg, om M^{ll} Afzelius! Jag är så innerligen ledsen öfver att nödgas på detta vis göra dig besvär, men hoppas att det skall bli sista gången. Törhända är det något slarf af Mjölkkuskarne med mina bref, som vållat en del af den här förbistring. Men med Hanna kan det ej vara fallet. Ty du och Therese ha ju riktigt fått mina bref? och jag är då viss på att Hanna äfven fått de till henne, som voro inlagda i dessa.

Nå, jag får väl snart reda på huru det hänger ihop med det ena och det andra! Och tack till dig, hjertligen, min snälla Sophie, som hjälper mig dertill! Din tillgifna tante

Fr. Bremer

1317. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 17^{de} Oct. 1865.

Hjertligaste tack, min snälla Sophie, både för bref och för hvad du utträttat för mig! Tack vare dig (och äfven nu genom Hannas bref) så ser jag mina förmodade, liggande patienter, alla på benen och kuranta, utan vank och lyte utom att de varit mer än försvartligt skrif-lata. Men jag är det så ofta sjelf att jag knappt har rätt att klaga. Blott med Gumman Afzelius ser det mig ännu qvistigt ut, då hon dröjt så oförklarligt länge både att komma ö att skrifva. Men kanhända är hon litet förbryllad af de stora flyttningsbestyren; och att hennes vänner, Theorells, tyckas — af hvad Hilda Wennberg sade — hafva reda på henne och vara med om att ställa i ordning för henne låter mig hoppas att allt skall för henne ställas till det bästa.

Om min svåger fick jag fullt besked genom Hanna. Allt väl. — Med mina effekter skall du, min snälla Sophie, icke vidare ha besvär, utan skall jag skrifva till Hanna att hemta dem med ett Stadsbud. Sedan jag vet att Hanna är på benen och kry, har jag alls ingen misskund med hennes fötter, som ändå, som oftast äro på Norr, och så kan hon mycket väl utträtta ett och annat der för mig. Mycket bra vore det om du ville låta hosföljande bref komma till henne under dagens lopp, antingen hemma hos henne, eller (med Gossarne) i Slöjdskolan, der hon nu ger lektioner i rita, men jag vet icke precist hvilka dagar.

Ännu en gång, hjertliga hälsningar och D^o hälsningar från Din tillgifna gamla tant och vän

Fr. Bremer

P. S. Brevet till Hanna skickar jag först i morgon.

1318. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 18^{de} Oct. 1865.

Du min egen snälla Sophie är ett mönster för uträttande af uppdrag och för brefskrifvare, och jag ville önska att många skulle härutinnan följa ditt exempel! Tusen tack äfven för hvad du skref i går om M^l Afzelius. Det gjorde mig hennes tystnad och dröjsmål begripliga. Måtte nu den goda Gumman ha kommit sig af från Enköping, och lyckligen ha anländt till Asylet, ty förr blir det icke bra med henne och för henne. Ännu ett bref till Hanna måste jag besvara dig med, min lilla Sophie, men jag vet icke nu om hon flyttat till Limnells (i Kejserska huset en tr. upp), eller bor kvar hos sin Mor.

Ännu en gång så hjertlig tack för den goda hjälpredan, min snälla Sophie. Vänligaste hälsningar till Systrarna från Din tillgifna

Fr. Bremer

1319. Till Emilie Flygare-Carlén.

Årsta d. 22 Oct. 1865.

Goda Emelie! Årsta, ehuru blott tre mil ifrån Stockholm ligger dock litet vid utkanten af werlden! Posten dit, går, om icke precist som en kräfte dock mycket likt en krabba, och — det är alls icke

lätt att härifrån comunicera med hufvudstaden. Härutinnan ligger, till en del, skäl och ursäkt för hvad som synts Dig litet obegripligt vid min sednaste sändning; men min egen ofullkomliga förklaring dervid har äfven någon skuld. Min sändning af tacksägelsen för Höökenberg, till red. af Illustrerad tidn. var neml. förnämligast en skyldig uppmärksamhets-gärd till red. då den haft godheten offentliggöra uppmaningen för »Muntrationsrådet», så att red. kunde offentliggöra tacksägelsen om den så fann för godt, med det samma eller straxt efter de andra tidningarne hvilka äfven skulle redogöra för insamlingen. Denna redogörelse skulle dock först lemnas dem af min svåger Quiding och — det ena med det andra har dragit ut på tiden, och — jag vet icke i denna stund om den ännu blifvit införd i tidningarne. Emedlertid är det icke af någon vigt att tacksägelsen skall särskilt komma i Illustr. tidn. och med afseende på H...s porträtt tror jag att du har mycket rätt. Förtjent af Fosterlandet är han visserligen icke, ehuru han verkl. är ett geni och en kuriositet i sin art, och torde, när han en gång dör, dock böra i minnets muséum bevaras äfven till sin egendomliga physionomi.

När något faller mig in, som kan passa för Illustr. tidn. — och det torde väl bli om någon tid, — skall jag sända det, men alltid med förbehåll att makarne Carlén icke intaga det, om det icke gör dem nöje eller synes dem godt.

Huru godt att vara på landet, och i dess frid och tystnad — som den ursinniga stormen icke störer — få se verldsrörelsen, när och fjerran, an, få i ro tänka ut sina tysta tankar, och om aftonen sitta vid skymningsbrasan och — spinna! Jag har på landet fått en ny vän och det allratrefligaste sällskap i en — spinnrock! Jag är förtjust i den. Hur lätt tiden löper medan trådarne löpa mellan fingrarne och hjulet surrar sin entoniga sång, och tankarne, de fria flyttfåglarne, flyga hit och dit, och slå ned än här än der i minnets eller framtidens verld, och orter och Menniskor en gång sedda, om än så aflägsna framstå helt nära! —

Det är en kostelig syselsättning för — aftonen om dagen och i — lifvet. Det är Gummans bästa Aftonunderhållning. Huru godt att vara gammal, med hjertat lagom ungt! Så är — som jag hoppas med afseende på det sednare, — Din gamla, tillgifna vän

Fr. Bremer

P. S. Af Mr A. Millien »Membre de plusieurs Academies» har jag haft bref för några veckor sedan, och äfven besvarat det. Han sade sig ha skickat mig en samling poesier, som jag — icke fått, och jag blef därför, denna gång, befriad från uppfyllandet af den nå-

got kinkiga förbindelsen att »säga mitt omdöme» öfver dessa. Men den kinkigheten lär återkomma med en ny »recueil», som han annonserar. Jag har intet rätt förtroende till poeter, som teckna sig »Membre de plusieurs Academies». Måtte jag hafva orätt med afseende på M^r Millien! Som jag förmodar att han vändt sig till dig på samma sätt som till mig, så skall det bli roligt att någon gång se på hans poesier i samråd oss emellan.

Hjertliga hälsningar till H^r Carlén och Octavia!

1320. Till Sophie Saxenberg.

Du är min egen goda, kära Sophie! Det känner jag igen af hvad du säger i ditt sednaste lilla bref och som jag tackar och håller af dig för!

Tack och återigen tack för underättelserna, — de sista så goda — om M^l Afzelius! Det är mig en lättnad i sinnet att veta den goda Gumman ändteligen i Stockholm och nära Asylet — eller redan der! — der det nog blir bra för henne på allt vis. Från den gamla brodern blir hon icke der mera skiljd än hon förr varit det och kan såsom förr härefter besöka honom om sommaren då hon icke behöfver lida af ensamheten och kölden på sitt Vindsrum i den gamla prestgården, såsom nu sist varit fallet. Det skall bli roligt höra huru du finner henne (om du någon gång hälsar på henne) i hennes rum i Asylet. Hon är en rar god och qvick Gumma som både gamla och unga kunna ha roligt af.

Ännu en gång måste jag besvara dig med ett hosföljande bref till Hanna, ty med posten går det så långsamt och jag vet icke om hon finnes på söder eller på Norr.

När du kommer hem, vid den glada Juletiden skall det bli så roligt gå till råds med dig om hvad du tror kunna bäst fortskynda Thereses framsteg i den ädla sångvettenskapen på Musik. Akademien. Du tänker och hör dig om därför emedlertid du som är hennes goda förestyr och föresyn i Stockholm och på Musikens vägar!

Hjertligaste hälsningar till systrarne från Din gamla vän och tante
Fredr. Bremer.

P. S. Om du bland era näsdukar i sednaste tvätt, skulle märka tvenne som du icke kännes vid, så — skicka dem tillbaka hit, till mig!
Årsta d. 22 Oct. 1865.

1321. Till Hilda Wennberg.

Årsta d. 22 Oct. 1865.

Hjertligaste tack, min goda, snälla Hilda, för ditt bref och alla dess fågnesamma underättelser! Genom rycktet vet jag (och jag var dessutom viss derom) att du och fröken Sandels varit och äro *otröttliga* i att ställa det väl för Gummorna i Asylet. Det gör mitt hjerta godt att tänka på hvad, som är gjordt för M^l Afzelii rum. Bra beskedligt af Theorells att vilja betala kostnaderna af en del reparationer m. m. der! men deri bör och vill jag äfven deltaga, åtminståne i hvad »förhydingen» och rummets omboning vidkommer. Du skall tycka om M^l Afzelius; det är en rar Gumma full af ungdomlig värma, dertill qvick, och äfven genialisk. Dig och Astrid Sandels vet jag att hon skall af hela sitt hjerta tycka om. För öfrigt behöfver hon, af Asyl-medlemmarne, intet annat än välvilja, och litet »sympathi» d. v. s. några som gerna lyssna till henne och förstå henne. Fröken Modensvärd och hon bli nog mycket goda sällskapsvänner. Så gerna, min Hilda, skall jag för fröken Mod. betala 25 rdr, antingen på en gång i November eller 12 $\frac{1}{2}$ då, och 12 $\frac{1}{2}$ i vår, huru som direktionen önskar det. Penningarne skall af min Svåger Quiding inbetalas i medlet af nästk. November. Mitt landtlif gör att jag rår med en hel del mer än då jag bodde i staden. Hvad M^l Holmgren vidkommer, så är hon nog bra i botten, men har ett kinkigt lynne. Hon är dock af de personer som kunna bättra sig genom sjelfbesinning. Hon bör påminnas om sin pligt som Christen, och om det icke hjälper påminnas derom att jag uttryckeligen af henne fordrat, som vilkor för hennes blifvande i Asylet, att hon må der uppföra sig till direktionens belåtenhet; och endast i så fall har jag utfäst mig att betala för henne der.

Huru jag gläder mig att framdeles — men kanske först i vår — få se Asylet och dess skyddslingar i full ordning och blomstring. Fru Saxenberg — min goda värdinna här — känner M^l Bäve, som länge varit hos hennes syster, och hon säger att det är en på allt vis bra och snäll flicka, dertill rask och godlynt.

Att höra om Drottninghus-Gummornas belåtenhet var mig ett stort nöje; och det var aldeles riktigt att de vände sig till dig och fr. Sandels med sina handkyssningar; ty det var ni båda samt M^l Octavia Carlén *) som först talade med mig om tillståndet der och drefvo

*) Hvarföre, min snälla Hilda, låt henne få veta dessa goda nyheter och hälsa henne tillika hjertligen från mig.

på mig att arbeta för reformen, hvilket hade till följd att jag först gick dit, och sedan talade med Justitie Cancelleren. Min sednaste åtgärd neml. att tillsända honom en skrifvelse i hvilken Drottninghusgummorna suckade och klagade [— — —] med »Håhå! [— — —] torde [— — —] för dem.

Justitie Cancellern borde emedlertid särskilt betäckas af Gummorna; ty han är i botten rättsinnig och menskelig och behöfver endast påstötas för att göra hvad rätt och godt är.

Stackars M^l Öhrling; jag har ofta tänkt på henne. För väl att hon ändteligen blifvit frigjord!

Din lilla skyddsling Aurora Y. vill jag gerna bidra att hjälpa, men vågar ej nu låfva mera än 25 rdr. Skrif mig upp för dessa, min snälla Hilda, så neml. att jag skall af dem erlägga 12½ i slutet af nästa månad, och lika mycket i slutet af Maj nästa år. Snälla elever kunna vid Strengnäs Seminarium få så betydliga premier att de betäcka en större del af deras underhåll der, och det är att hoppas att Aurora Y. gör sig förtjent deraf. Nu min snälla Hilda vet jag intet mera att säga utom att du inte är rätt snäll då du kallar mig M^{le} Bremer, och icke vill kännas vid mig, som din gummor [gamla?] tant och tillgifna vän

[— —]

Tvenne dina uppsattser öfver försålda ex. af Lottens Minne följa härhos.

1322. Till Fredrika Limnell.

Årsta d. 1^{ta} Nov. 1865.

I afton, min Fredrika afsändas härifrån till dig, enl. din åstundan två tunnor äpplen (god frukt, ehuru icke att äta rå *)), och med följa de trenne häften af Revue d. d. mondes (1 för Augusti ö 2 för Sept. månad) som jag sednast fått från dig. Jag fruktar att ha gjort mig skyldig till öfverträdande af tiden för återsändningen; jag skall — bjuda till — icke göra så en annan gång. Jag kan icke säga hvilket stort nöje du bereder mig genom att sända mig dem, så der efterhand.

Det är mig ett obeskrifligt nöje att läsa större delen af uppsattserna (de vettenskapliga) i denna tidsskrift, icke alltid för ämnets

*) (Sednare!) Jo då; — jag kommer just nu från äpplekammaren och skall skriva om dina äpplen särskildt.

skull, som de behandla men för sättet hvarpå det behandlas och det mästerskap med hvilket de rent menskliga och samhällliga frågorna i hvarst särskilt ämne framhållas, såsom mätare för både tadel och beröm, idén i dess förhållande till dess förverkligande. Man må hålla med skriftställaren eller icke, så lär man af hans sätt att belysa sitt ämne och lånar ljus af hans method, stundom till att — kriticera honom sjelf. Fransoserna ega i högsta grad skarpsinne, men icke i samma grad djupsinne. »Le roman d'une honnête femme» är visserligen en af de bättre romanerna i Revuen, (som icke är stark i denna genre), och sedan jag läst dess första delar förstår jag bättre hjeltinnans sinnesstämning och kan deltaga för henne, dock ej fullt. Gripande och naturligt är hennes lidande, sådant det skildras i begynnelsen (den der första veckan då hon gråter öfver sig, såsom öfver en död) men sedan?! Att så, utan de mest tvingande omständigheter lefva på sträckbänk, lefva af malört, som hvarst ögonblick spricker ut i bittra och bitande ord, det är naturvidrigt för en ädel själ; och den borde revoltera sig deremot, som mot en verkl. förnedring. En bättre, en högre kärlek skulle ha räddat henne derifrån och — äfven honom, om han står till att räddas, d. v. s. om han har något bättre innom sig, något sådant som man kallar pligtkänsla, samvete. Det ser just icke ut så i historien, och då gjorde hon bäst och ädlast i att lemna honom åt — sig sjelf.

Men det finnes naturer, som äro så gjorda att det husliga lifvet och den husliga sällheten icke äro dem nog. De ledas djupt vid det hvardagliga enahanda och drifvas af en inre eld ut i verlden att brottas med lifvet, upptäcka eller eröfra något i andens eller materiens riken; och först när de öfvat ö lugnat sina krafter på detta vis kunna de åter njuta af hemmet och dess ro åtminståne för en tid. För sådana naturer behöfves en själsdiät, som kan hålla dem uppe. De måste bli lejonjägare, eller på annat vis gifva näring åt Herkulesanden innom dem, om denna ej skall förstöra dem och deras hem. Är M^r Max en sådan ande — men derpå tviflar jag, han ser mig dertill alltför ytlig och hjertlös ut, — så finnes ingen hjälp för honom och hans stackars maka utom i en diät sådan jag nämnt. Så qvinna jag är ö ganska qvinlig till hjertat, så har jag stor sympathi för sådana Jägarenaturer. För mig hade aldrig hemmet ö den bästa makes kärlek varit nog, om de hade stängt mig ifrån en verksamhet vida utöfver hemmets gränсор, och jag tackar Gud för att en aning härom afhållit mig från att göra en god man — olycklig genom att bli hans hustru. Det skall bli interessant att se huru den franska romanen slutas! —

Och nu äro vi midt upp i riksdagen och en både rolig och orolig

tid blir denna vinter i Stockholm. Mätte den slutas väl. Tidningarne tyckas icke vilja det. De löpa redan till storms med trug och hot. Huru vacker och värdig är deremot nu regeringens hållning. Kungen i sitt throntal med nya representationsreformen i spetsen och folkuppföstran till grund för sitt program öppnar en riktig kungsväg till målet dit tidsandan syftar. Alldrig har väl liberalismen visat sig mera klart medveten om både målet och medlen än i detta kungatal och i en art. »om det hvilande representationsförslaget», som står att läsa i Aft.bladets för d. 27 Sept. och bakom hvars lugna men djupgående argumenter jag tycker mig tydl. se Louis de Geers ädla drag, allvarliga ö milda blick.

Och nu min Fredrika lef väl, och när du sänder mig nästa häfte af din »revue» så — låt, om du har dem hemma, ett eller par af de sommarhäften medfölja som föregå de nu återsända! En Art. »de l'imortalité de l'Ame» i häftet för d. vore mig synnerligen kärt att få läsa.

Nu är väl min Hanna hos dig. Huru godt att hon det får vara. Jag hoppas att hon som ritlärarinna och modellörska skall kunna i Stockholm, efterhand, förvärfva sig sjelfständigt bröd. Hennes anställning vid slöjdskolan är en början dertill. Var söt och lemna henne hosföljande lilla billjett. Skulle du kunna skicka »revuen» med budet (Årsta trädgårdsmästare) som har äpplena med sig till dig, så är han en säker karl att sända med. Hjertlig hälsning till lilla Mutter, klapp till lilla gudson från din hjertl. tillgifna gamla vän

Fr. Bremer

P. S. Läkarens skrift, som följer med dina »revues» skulle Hanna bära till M^r Albom från hvilken jag haft den till låns. —

Vänd!

P. M. om Äpplena

Af de två tunnor äpplen som härmed sändas för din räkning är en fjerding goda ät-äpplen, röda höstastrakaner och sötäpplen blandade samt en fjerding röda höstastrakaner oblandade; en fjerding hvit sommar-Gylling och en fjerding Olj-äpplen de båda sednare sorterna goda som kokta, men neppeligen att äta rå. Oljäpplena hålla sig längst, helt visst öfver julen.

En tunna innehåller grå VinterGylling som lærer hålla sig mycket väl ända in i februari.

Mätte du vara nöjd med frukten. Priset får rättas efter Stadspri-serna. Pr för äpplena torde du vara god lemna trädgårdsmästaren (Olson).

1323. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 1^{ta} Nov. 1865.

Allra som snällaste, raraste budbärrerska och brefskrifverska! Tusenfaldt tack för besöket till och underättelserna om M^{ll} Afzelius, för hvilken jag just var litet orolig, ty i det bref hon skref till mig syntes hon så skral och så nedstämd, ehuru eljest nöjd med allt som mött henne i Asylet. Hon skref äfven att »en söt behaglig flicka» hade kommit till henne hos Fru Holmqvist och helsat från mig, och deråt hade hon blifvit så glad. Nu vet jag äfven att den goda Gumman är bättre till hälsan och mycket belåten med sin nya bostad.

Och nu min lilla Sophie, åter en comission! Var så snäll köp åt mig brefmärken för fyra af ineliggande 10 rdr riksm. neml. 6 sk^s postmärken för två rdr, och 3 Öres(lokalpost)märken för två d^o. För återstående 6 rdr vill jag bedja dig prenumerera för mig på Roman-bladet för ett halft år, räknadt ifrån förl. October (Selma och jag vilja bli romaneska i vår landtliga enslighet!) samt på Post- o Inr. tidn. för den återstående delen af detta år. Men var så söt, innan du gör detta, och säg mig om man får prenumerera på dessa blad i den Kryddbod (Hesslers?) der ni hemta Aftonbladet, så att dessa blad kunde hemtas och sändas hit på samma gång med detta! Jag vet icke huru, i annat fall, de skola fås hit.

Snälla Sophie, jag gör icke mer ursäkter för mina många uppdrag, men säger blott att du är mycket god mot Din gamla tant ö vän

Fr. Bremer

P. S. Har Hanna låtit bära till dig den der kudden samt täcket?
Hjertliga hälsningar till systrarne!

1324. Till Ekmarck.

Årsta d. 1^{ta} Nov. 1865.

Guvernör'n på Rosenhill
glömmer icke gamla vänner,
hvem som honom känner till
äfven detta nogsamnt känner,

och ett särskildt bevis har jag nu äfven fått genom det vänliga brefvet af d. 24^{de} Oct. för hvilket samt för de båda åtföljande häftena af

Läsning för folket jag hjertl. får tacka! — Det är icke att få bref, som är mig emot, ehuru jag ibland torde hafva uttryckt mig så att Du, bäste Ekmark, kunnat taga det så, utan det är pligten att besvara dem, som gjort och gör att jag stundom med en viss förskräckelse ser dem komma att ytterligare betunga ett redan bref-skuld-belastat samvete, som af svaga ögon, tidens knapphet, och mycket annat att skriva hindras att befria sig från dessa skulder. Detta i parentes, och för att icke missförstås af vännen Ekmark, såsom vore jag otacksam för någon mig bevisad välvilja. Den, som röjer sig i ditt bref gör att jag icke vill öka mina brefskulder med att icke besvara det så snart som möjligt, helst som jag vet att du icke skall väga mitt svar efter ordens antal utan hålla till godo tu för sju, blott att du i dem känner igen den gamla väninnan!

Domprostinnan, Widebeck måste vara en präktig Menniska; jag tycker mig se henne omgifven af sina nio barn följa mannen till grafven. Kommer jag en dag att resa till Strengnäs — som väl är möjligt, — ber jag dig bestämdt om en introduction till henne!

»De öde trakterna i Nebraska» — Nebraska är ett »Territorium», en blifvande Stat i förenta Staterna — med tillhörande träsnitt, voro mig en ny, särdeles intressant bekantskap, till hvilken jag tackar dig att hafva introduceradt mig och svenska allmänheten. Jag har läst beskrifningen med oändligt interesse och nöje. Den är liflig, målande, och tydiligen af ett säkert ögonvittne. Denna märkvärdiga nejd var icke ännu känd då jag bereste N. Amerika, och då äfven en del af Missouri. Men jag såg under färden på öfvre Mississippi ända till St. Paul, liknande klipp eller jordbildningar längs med stränderna af floden, hvilka i hög grad väckte min uppmärksamhet, såsom vittnen om urverldens revolutioner. Liknande bildningar — till karakteren ehuru af annan färg, och trol. äfven art — såg jag, flera år sednare, i Juda-öcken i Palestina. Man tycker sig se der ruinerna af en förbränd, svartnad petrificerad stor stad. Något hemskare har jag ej sedt. Skildringen af de olika folkracerna i den Amerikanska western, i deras vilda men pittoreska samlif är ypperlig, och jag såg äfven på min resa i dessa nejder, nog deraf för att kunna dömma om taflans naturtrohet. Det glädde mig dessutom att se det Läsning för folket ännu, en ö annan gång insätter bland sina blad en tafla för folkets ögon; ty en sådan gör djupare intryck än alla naturbeskrifningar.

»Det hvilande representationsförslaget» — men som nu icke får hvila utan som måste stiga upp och stå eller falla, under näststundande vinter, ja, derom måste äfven jag yttra ett ord, åtminståne som svar på ditt?! Mig är detta förslag kärt, och jag vill hjertl. hoppas att det må blifva Grundlag. Jag kan icke annat än se i dess hufvud-

drag en med takt och insigt utförd tillämpning af den princip, som med Christendomen (rättare, med Christus) kom i verlden, som ett himmelskt jäsningsämne för att i tidernas fullbordan »genomsyra hela degen». Guds och Menniskones son har, i det han stiftade Guds rike för alla Menniskor, äfven öppnat alla jordens riken för dem, i mån af deras gåfvor och arbete eller förtjenst. Dessa gebiet kunna ej längre hållas stängda. Till principen äro de öppnade, liksom portarne för fadershuset för hvar man — och äfven för hvar qvinna, ehuru tyst dermed så länge! — Och det måste komma dertill att hvad som är i himmelen (i det fullkomliga tillståndet) måste blifva förverkliga sig, äfven på jorden, detta fallna men återupprättade barn af himmelens Herre! Det är blott fråga om tidpunkten (när) och sättet (huru) att öppna de stängda dörrarne eller grindarne till den jordiska Allmänningen. Tiden för Folkets myndigblifvande, som lagstiftande, synes mig vara för Sverige inne, sättet därför i det hvilande representationsförslaget, tycker jag, kunde, i ett och annat, ha varit annorlunda och bättre, och jag tror icke att dess utmärkte författare nekar härtill; Men jag tycker äfven, i hvad jag deraf förstår, att stor klokhet och takt äro ådagalagda i det nya förslagens förhållande till våra gamla bruk, samt de särskilda delarna af representationen till hvarandra och till den stora, sanna idé på hvilken hela förslaget grundar sig. Hvad jag känner mig viss om är, att alldrig kunde en så stor och genomgripande reform utföras under lyckligare auspicer och bättre ledare än, som nu stå i spetsen därför. Alldrig har väl liberalismen högre ö klarare fattat sitt mål och medlen därför än som visar sig, t. ex. i Kungens throntal, i sammanställningen af representationsreformen och en »folkundervisning, som skall föra bildningens välsignelser in i den ringaste hydda», samt i den Art. om representationsförslaget, som stod att läsa i Aft. bladet för d. 27^{de} Sept., och bakom hvars lugna, djupgående Argumenter jag tycker mig skönja Louis de Geers ädla drag och milda, allvarliga blick! En regering som på en sådan Kungsväg drager mot målet kan väl anses för god att gifva akt på sådana skrikhalsar som dem du talar om. Den är lugn emedan den känner sig stark; den är för upphöjd att höra på sådana.

»Hunden skäller på Månan, den går dock sin gilla gång» säger ett gammalt svenskt ordspråk och ett (en »Sura») af d. Asiatiske religionsläraryn Sakyamuni (Budda): »När elaka menniskor vilja skada de goda, är det som när de spotta mot himlen. Himmelen kan ej befläckas af deras spott utan endast de sjelfva.» Det vore, tror jag att icke göra Svenska folket rätt om man ej hade förtroende till detta att förstå urskilja ö dömna i denna sak. — Aj aj! Jag ser att detta

ämne har farit af med mig och låtit mig skrifva många fler ord än, som kanske rådligt varit i ämnet. Men — hvad jag har skrifvit det har jag — icke blott skrifvit utan äfven känt och tänkt, och därför må det stå som det står.

Det blir en liflig, interessant tid denna vinter i Stockholm, men neppeligen lugn. Tidningarne (en del) löpa ren till storms med hot och trug. Huru vacker ö värdig deremot är regeringens hållning! I min landtliga ro är jag glad att följa med händelserna, men är äfven glad åt att på afstånd ifrån dem sitta ostörd och — spinna! Jag spinner neml. om aftnarne, i kapp med min goda värdinna här, Fru Saxenberg, och tycker mig ha fått en ny ovärderlig vän i den lilla spinrocken, som, den långa höst(och vinter)aftonen håller mig vaken och varm, och låter tankarna liksom spinna trådar, som föra till mig meniskor och orter från fjerran skiljda tider och länder, flytta mig än bland Amerikas urskogar, än på Palestinas höjder än i Naxos' tjusande dälдер och . . .

Nej, nu måste jag sluta, och gör det nu helt tvärt, men icke för det mindre hjertligt i det jag ber dig hjertligen hälsa »Gubben Ekmarks» goda Fru och dotter från den gamla väninnan

Fr. Bremer

P. S. Hosföljande »billet doux» till liten Ida anbefalles hennes gode vän och beundrare!

1325. Till Ida Nilsson.

Årsta d. 1^{ta} Nov. 1865.

Hvar har jag nu mitt lilla hjertesm . . . jag hade så när skrifvit hjertesmör istället för trollsmör! — mitt lilla kära trollsmör?! — — I Stockholm, lekamligen, det vet jag; men till hjertat och tankarne? . . . på väg till — Paris eller — derifrån? . . . Eller fram och tillbaka deremellan? . . . Det måste du ändteligen säga mig snart, min lilla Ida. Jag är mycket vetgirig derpå, och litet bekymrad öfver — dock nej! Jag tycker mig känna huru det blir, och att det är bäst så. Emedlertid måste jag se saken klart. Jag kan ej fördraga mörker eller halfdunkel innombords. När jag får veta hvar jag har dig, och huru jag har dig, så skall jag skrifva mer. I dag är jag dessutom helt matt efter ett långt bref till gubben Ekmark, som bör för evärdeliga tider räcka till såsom corespondans från mig till honom. Jag tycker inte om att skrifva bref utom till en och annan vän, och dess-

utom på sin höjd till — ett trollsmör såsom du! Men i dag, min liten Ida, äro mina ögon trötta, och jag behöfver hvila dem vid Spinnrocken!

God natt min söta flicka. Hälsa hjertl. föräldrarne, (din Far i tre afdelningar, som din Far, som min vän och som Wettenskapsman)! Sof sött och dröm — icke om Mr H...! utan snarare om din tillgifna gamla vän

Fr. Bremer

1326. Till Hilda Wennberg.

Årsta d. 4^{de} Nov. 1865.

Min goda, snälla Hilda! Mycken tack för ditt bref, och för din och fr. Sandels goda vård och tillsyn om den goda Gumman Afzelius, som behöfver det, och äfven förtjenar det. Genom Sophie Saxenberg skall tillställas dig listan, som fröken Dalman skall ha, samt ett litet paket och bref till M^r Afzelius, som förvillat sig hit ut till mig. *) Utom de qvittenser af Lundberg, som medfölja vet jag mig hafva en af honom på min förbindelse till Lottens fond. Men denna, som höll sig framme jemt sist, när jag sökte annat, så att jag blef helt förtretad, har nu behagat eclipsera sig, så att jag för ögonblicket ej kan återfinna den. Men Lundberg vet att jag lemnat honom förbindelsen, och att han lemnat mig qvitto derpå.**)

För all del, min lilla Hilda styrk Vincent Lundberg i sin goda vilja att lemna Marie Blomqvist den hjälp hon begär till symachin. Hon, liksom mor och alla döttrarne i denna familj, äro utmärkt snälla, flitiga och bra Menniskor. Sedan 2 af flickorna blifvit folkskolelärarinnor, och Hanna fått egna sig åt ritning och modellering har Marie ensam stadnat vid klädsömmen jemte modern. Men ingen sömmerska kommer fort, nu för tiden, utan sy-machin, och jag förmodar att familjen skrapat ihop hvad den kunnat för att köpa en sådan, men icke lyckats att fylla den nödvändiga summan. V. Lundbergs hjälp blir derfore en stor hjälp, just i den bråda tid, som nu begynns för klädsömmerskorna. V. Lundberg och hans fru äro visst mycket goda, hjälpsamma menniskor!

*) Var så snäll laga att det kommer henne tillhanda!

**) Männe du ej har Lundbergs qvitto på de 100 rdr^{ne} från Eskilstuna? Jag tror ej att jag fått det. Finner jag dessa qvittenser så skall jag skicka dem innan d. 10^{de} Nov.

M^l Balk kan ännu denna vinter få hvad jag lemnat henne de sistlidna neml. i rdr i månaden, om hon anmäler sig hos min svåger Just. Rådet Quiding Hamngatan N^o 8, två tr. upp. Jag skall skrifva till honom derom. Var god, snälla Hilda, säg henne detta när hon härnäst kommer. M^l Falander får äfven, under denna vinter, samma utdelning om hon anmäler sig hos min svåger, och får uppbära den räknad ifr. d. 1^{ta} Oct. Låt henne få del häraf, snälla Hilda, om hon ännu är vid lif, såsom jag förmodar. Hon bodde sist (i somras) N^o 23, *) Brunns-gatan. Vet du huru det är med M^l Holmberg, och om hon fått ro någonstädes?

Hos Drottningen får du och Hilda Dalman vara snälla anmäla min flyttning till landet för denna vinter, samt anhålla att H. M ville utnämna en supleant i mitt ställe hvilken du goda Hilda får föreslå.

Och nu, min lilla Hilda tror jag, att jag för närvarande icke har annat att skrifva om till dig. Hjertliga hälsningar till din mor och äfvenså till fröken Sandels från

Din gamla vän och tante
[— —]

[— — —] bolster. Säg henne (M^l Afzelius), min snälla Hilda, att Städerskan må gerna hafva det tills vidare, blott att hon icke smutsar ned det! Längre fram skall jag skrifva till min snälla Gumma.

Fråga henne från mig, om [— — —]

1327. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 5^{te} Nov. 1865.

Så hjertligen tack min goda, snälla Sophie för bref och alla så utmärkt väl, så makalöst väl utträttade kommissioner! Blott skulle du äfven ha afdragit p^r för medikamentsflaskan, som jag ville betala! Och litet måste jag träta med er allersammans för de der näsdukarne, som ni köpt åt mig i stället för de förkomna. Jag blef riktigt ledsen deråt, så godt och hederligt det än var af er. Men härefter kommer jag aldrig att tala om om något skulle komma bort för mig i tvätten! Med stort nöje har jag hört, af brefven till era föräldrar, att Therese fått visa sig på styfva linan vid Orgeln under en Ottesång, samt att hon blifvit uppflyttad i sin sångklass på Akademien.

*) eller 3! jag minnes icke rätt hur det var, — men en 3^a var med.

Hvad det skall bli roligt att höra talas mera om allt detta, m. m. då Ni komma hit åter. Tänk att det är föga mer än sex veckor till den tiden! Tiden går så fort för oss här — och jag förmodar äfven för er i Stockholm — att det synes nästan ofattligt. Spinrockarne göra sitt till för din mor och mig dervid, och vid bruset af deras svängande hjul försvinna de långa höstafnarne som — en pris snus! Och sedan har man ändå bastanta garnhärfvor i behåll. —

I dag kommer jag åter, snälla min Sophie, med en ny commission, neml. medföljande paket till M^l Wennberg! Det innehåller ett litet paket till M^l Afzelius, hvilket lilla paket förvillat sig hit till mig för att komma till henne, hvarföre jag nu skickar det till M^l Wennberg, jemte en lista som hon skall hafva med, upp på Slottet, till Drottning Louise den 10^{de} Nov. Och det tjocka brefvet vågar jag icke lägga i breflåda af fruktan att det kunde fresta en Nyfiken; utan sänder det till dig, goda Sophie, med bön att du ville fortskaffa det på säkert sätt till dess Adress. Men det brådskar icke dermed, utan är tids nog om det kommer fram till d. 8^{de} eller 9^{de} Nov. Vädret är genomruskigt i dag, och det gör mig ondt om alla dem som måste promenera på Stockholms gator. Förlåt min lilla Sophie att jag likväl utsätter dig härför! Det blir icke annorlunda med din besvärliga gamla vän

Fr. Bremer

P. S. Alla dina snälla bref jemte tidningar vaddar etc. har jag riktigt fått.

Med kuddar och tücke hastar det alls icke, om de blott icke äro dig till besvär i staden. Jag skulle gerna vilja veta, innan de sändas hit ut, om M^l Afzelius icke behöfver någon af de två kuddarne och jag har skrivit derom till M^l Wennberg. När det kommer att gå höbud in skall jag bedja din Far medsända ett par säckar för att afhemta dem.

hjärtl. hälsningar från och till — du vet hvem! — —

1328. Till Hilda Wennberg.

[6 nov. 1865.]

I går, min snälla Hilda, afsände jag med mjölkbudet härifrån till Sophie Saxenberg, *) ett paket för dig i hvilket äfven låg ett bref

*) [Katrina Högbergs]gata 24.

der jag beklagade mig öfver qvittenser, »som höllo sig undan när jag skulle hafva dem!» I dag har jag lyckats återfinna dessa, och sänder dig dem genast. Dessa D:r Lundbergs qvittenser äro 4, neml.

1 af d. 15^{de} Nov. på min förbindelse till Lottens fond

1 af d. 4^{de} Dec. för 150 rdr riksm.

1 utan dato för 100 rdr riksm. (förmodl. de från Eskilstuna).

och en af d. 16^{de} Maj för 25 rdr riksm.

Qvittensen af d. 4^{de} Dec. måste röra [— — —] sida är på redig fot; men jag är dock helt förtretad på mig sjelf öfver min brist af reda och ordning med papper; och neppeligen blir det någonsin bättre härmed. Hvad som blifvit utgifvit af inkomsten för Lotten Wennbergs minne vet du. Bäst blir att, hos drottningen, icke bestämma någon utdeln. af de medel som för denna skrift kunna lemnas af bokh. när, sent omsider, redogörelsen därför kommer. Vi måste först se huru denna inkomst förhåller sig till de af mig utlaggda medlen för M^r Holm etc.

Och nu min lilla Hilda, adjö! Ursäkta din icke ordentliga men ändå redliga, tillgifna gamla

[— —]

1329. Till Fredrika Limnell.

Årsta d. 14^{de} Nov. 1865.

Skulle jag icke gerna skriva till min lilla goda, kärleksrika Fredrika, som med sådan hjert-värma upptager hvart hjertligt ord, och till hvilken jag, dessutom, nu känner mig än mera än förr förbunden genom hennes upptagande af min Hanna, hvilket är ett verkl. kärleksverk! Jag ser också på denna brev huru hon känner det, och huru lycklig hon är af den godhet du skänker henne. Hon kan dock ej vara gladare deråt än jag, som tycker mig se huru hon, i skyddet af denna, får mod liksom tid att gå framåt på den bana, som allt tydligare öppnar sig för henne. Helt visst kommer hon att både som ritlärarinna och konstnärinna (om ock i en mindre genre) kunna framdeles få sin bergning i Stockholm, och denna vinter att ge riktningen liksom det praktiska inträdet i denna verksamhet. Att Gustafsbergs-försöket, så misslyckades blir, på det viset, för henne en lycka. Tanken på henne i ditt hem är för mig en daglig förfriskning. Jag vet äfven med visshet att du aldrig kommer att få af henne annat än nöje, och hoppas att hon kommer att ge lilla Erik lust att rita och att klippa, samt att Ulla skall tillåta henne emellanåt

om aftnarne att skumma tidningarne för hennes (Ullas) räkning. Hälsa henne, min Fredrika, mycket från mig, och säg henne att jag är mycket nöjd med hennes kapptyg, och mycket nöjd med att undervisningen i Slöjdskolan tyckes passa för henne och hon för den. Gerna skulle jag vilja att hon, någon söndag, besökte M^l Afzelius i Asylet, — tänk om Du gjorde äfvenså! — och sedan skref mig till huru det står till med den goda Gumman och huru hon finner sig. Så riktigt bra synes det, af hennes bref, icke vara; men hon behöver, såsom hon äfven säger, »vänja sig!»

Jag återsänder härmed din »revue» för d. 1^{ta} October, med många tacksägelser för nöjet jag haft af den, isynnerhet af dess »Christ païen», Contre Guerilla, och stycken af chronique — ypperligt skrifna artiklar! I denna min lugna enslighet njuter [jag] så utsägligt af att läsa goda saker, just emedan de gifva fart åt tankarne. Men det gör äfven att jag icke kan läsa mycket. Jag har i dessa dagar fått från England en hop spiritistiska meddelanden — högst märkvärdiga, om hvilka vi måste en gång muntligen tala. Man må tänka huru som helst om åtskilliga anförda facta, så kan man icke ringakta en lära som förer till att lefva bättre (samvetsgrannare) och dö med gladare lugn, genom vissheten om fortvarandet och dess art.

Hälsa så hjertl. lilla mutter och säg henne att jag är så belåten med att hon behållit ett af de Albomska visit-korten af under-teknad, och som Hanna skrifver, att äfven du tycker att likheten på dem är god, så sänder jag härmed ett för dig till ständigt vittnesbörd om den verkliga om än tysta närvaron hos dig af din tillgifna gamla vän

Fr. Bremer

1330. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 14^{de} Nov. 1865.

Tack, snällaste Sophie, för det så väl utförda uppdraget till M^l Wennberg, samt för underättelsen derom! Om M^l Balk hade jag redan skrifvit till M^l Wennberg. Hon hade icke något löfte — utom det hon kanske gifvit sig sjelf, — att få i år det understöd som jag gifvit henne de tvenne förlidna åren. Emedlertid skall hon få det. Medföljande paket, goda min Sophie, var söt låt lemna i din svågers bod dit fru Linnell skickar att afhemta det. Herrligt väder i dag! Men de gamla på gamla Årsta äro försnufvade och icke vid samma

lynne som vädret; temligen pigga likväl och icke alls att beklaga fast de alltemellanåt säga: »Gud hjälp!» när de — nysa!

De unga Årsta-barnen i staden hälsas på det hjertligaste af den gamla väninnan och tanten.

Fr. Bremer

1331. Till Beata Afzelius.

Årsta d. 16^{de} Nov. 1865.

Jag tänker alla dagar på min gamla goda vän, Beata Afzelius, och börjar fundera på om hon icke är för ung för Asylet, d. v. s. för liffull och behöfvande af liffulla människor, tankeutbyte o. s. v. för att kunna finna sig i Asylets enslighet eller — ödslighet? Jag börjar undra om du skall, så som jag hade hoppats, trifvas i Asylet?! Jag tycker icke att det ser så ut på dina bref. Men — du är så nyss der, behöfver tid, såsom du säger, att vänja dig och — vi få se! Vissa olägenheter har väl alltid en sådan anstalt eller samhälle, som neppeligen kunna undvikas, såsom sqvaller, afvundskjuka o. s. v. Jag tycker likväl att just min Beata med sitt öppna, friska väsen, frimodiga sinne, sin fördomsfrihet och sitt goda vett är skapad att kunna röra sig i full frihet i ett sådant litet republikanskt samhälle, och att dermed verka godt på alla och aktas och tyckas om af alla, om än hon får der sitt eget, lilla valda kotteri. Och så tror jag äfven att det blir på längden. Emedlertid, käraste Beata, om du tycker dig ej kunna trifvas, så tänk att du icke är vigd vid Asylet, att du är en fri fågel der, och kan när sommaren kommer säga det adjö, och, med en vinters samlade erfarenheter der, rikta ditt goda förråd af sådana, och söka dig ett annat hem. Förlorad kan denna vinter, i alla fall, icke blifva hvarken för dig eller för dem, som så gerna lyssna till dig och dina intryck och observationer, bland hvilka personer jag är en af de mest mottagliga. Kanske också att min Beata finner sig, efterhand, vid lifvet der, och är nöjd att hafva ett varmt och godt rum, några goda och tjenstvilliga människor sig nära, och tillfälle att, alltemellanåt besöka och besökas af, flera nära släktingar och vänner. Måtte blott du få vara hjälpligt frisk! Aftnarnas tillbringande är allestädes, tycker jag, ett problem om vintertiden i vår nord; isynnerhet för dem som icke kunna läsa eller arbeta vid ljus. Att låta läsa högt för sig någon god och underhållande bok — t. ex. en god roman eller resebeskrifning — torde vara ett af de bästa nöjen för de flesta; men man måste då hafva en god föreläserska, åtminståne en

som icke tröttnar och somnar för hastigt. Kortspel har jag intet emot, som muntration, men icke många äro roade deraf, och icke många förstå det heller. Läsare och läserskor som vanl. bedömma saker efter ytan taga anstöt af korten såsom »Hin Ondes redskap» och — m. e. ord kortspel torde icke passa väl för Asylet. Men kan fröken Modensvärd icke läsa högt för dig ur någon roande bok eller ur tidningarne?

För egen del har jag känt det en så stor välgerning att få vara i ro, få rå om min tid och mina tankar under den lifvets november (eller senhöst) som inträdt för mig, att jag trott att andra vid mina år, eller äfven äldre, måste känna äfvenså. Sedan ett par år äro jemt i mitt sinne de orden: »Herre! blif när oss ty det lider åt aftonen och dagen är förliden», jemte en djup längtan att samla mina känslor och tankar ur deras förströelse och på det ena eller rättare på den Ene och hans mål, samla mig, såsom trädet om hösten hvilket då det faller sina löf, (sin sommarskrud) samlar sina krafter i fröskidor eller frukter, och i nya knoppar för ett nytt år, en ny vår. Och derföre har jag flytt ifrån staden och i den djupa ensligheten här, der jag finner mig så oändeligen väl. Men jag har ännu hjälpligt goda ögon, har, om förmiddagen, mina böcker och tysta tankar, och om aftnarne min — spinnrock! . . . Få se huru det ställer sig för min Beata under vintern? Min svåger skall lemna dig detta bref och innesluten deri en liten Grönsiska, som vill qvittra för dig något vackert, och på sitt fattiga, lilla vis äfven säga dig huru hjertligt tänker på dig din tillgifna gamla vän

Fr. Bremer.

1332. Till Ida Nilsson.

Årsta d. 18^{de} Nov. 1865.

Således ifrån, utan återvändo ifrån Paris! Det är bra, som jag tror, det bästa, det klokaste, tror jag förvisso; och vi få, såsom jag hoppats, behålla liten Ida, vår lilla sommarfågel här uppe i vår nord, som väl kan behöfva sådana der för att lifva och ljusna upp luften här. Men, stackars mitt lilla Trollsmör, som haft en sådan belägring att utstå! Jag hade bestämdt gifvit mig; — åtminståne innan de 25 åren, —. Jag hade icke kunnat motstå en sådan stormlöpare. Och väl var, för min lilla Ida, att jag icke var nära till hands vid affären i Skåne, förl. sommar och höst, ty jag är rädd att den varmhjertade Fransosen fått mig på sin sida. Jag tycker bestämdt om honom,

hans method, hans ihärdighet och hans kärlek, som har vid sig en faderlig, ja, nästan moderlig ömhet, alls icke vanlig att finna hos häftiga friare helst sedan de fått — korgen. Men — mannen kan vara bra, och likväl giftermål med honom icke bra, ty hemmet, som hans fru skulle flyttas till — ack, det skulle icke smaka det bortskämda barnet af ett godt Svenskt hem. Det franska hemmet är, vanligtvis, icke ett trefligt, är vanl. mera beräknadt för ute- än innelif, och saknar comforts, kaklungar och andra lifvets behag, som vi i Sverige äro vanda vid, och icke lätt kunna umbära om vi icke hafva en jernhälsa, och — kärlekens eldstad innom oss! Nej, nog gjorde du rätt och klokt, för denna gång, mitt lilla trollsmör, att vända Hymen ryggen. Men, så får du heller icke resa till Paris i vår, ty det vore en grymhet mot den stackars Hebert, då du ändå icke kan stanna der. Den dag kommer, kanhända, då du glömmer alla betänkligheter, och hela ditt lilla jag, för att blifva en — annan och en annans. Men icke Amor utan Eros måste då leda dig, icke som en blind utan som en clairvoyante.

Och på det bröllopet vill jag — hör du det mitt lilla trollsmör! — Vill *jag* hålla talet för skålen för brudparet. Och emedertid skall du hålla vårlif vid makt i ditt föräldrahem, tala dig hes med dina herr-vänner för att planta sundt förnuft uti — luften, och hjälpa den stora reformen till en lycklig utgång! Och deremellan skall du, någongång, (är det ej så?) hälsa på fröken Leijonhufvud, skrifva åt henne ett poem från Göthilda (t. ex. om »flickorna i Skåne!») och kanske äfven, någongång, hälsa på de unga i — Söndagsskolan, försöka dig, som — »läro-moder»? Ingen rol är vackrare, helst för den unga och vackra flickan. Om du någongång besöker Jacobs söndagsskola, så måste du hälsa dess unga täcka »läromoder» M^h Bergström ifrån mig, och säga henne att när jag förl. vår (rättare sommar) stod upp från min rosfeber, och åter begynnade kunna gå, ville jag gå till henne, och blef då mycket ledsen att höra att hon var bortrest. Jag hade hoppats att få se den älskliga flickan hos mig. Sedan reste jag äfven bort, hit, och — stadnade. Men i vår, om icke förr, kommer jag åter, för en tid, till Stockholm och då....

Och då uppsöker jag äfven mitt trollsmör, min lilla, kära Ida, som jag så gerna ville, emellanåt, kunna trolla hit på några timmar eller — Månader; helst om sommaren då här är ungdom, lekar och lif, så det är lust åt. Nu vore det här, för dig, alltför stilla. Men mig, den gamla, passar denna stillhet, så utsägligen väl, helst med de minnen och utsigter, som äro mina i denna lugna hamn efter ett rikt, fast oroligt lif. Huru godt, min Ida, att vara gammal, med ett hjerta lagom ungt! Huru godt att få, som trädet om hösten,

när det fällt sin sommar-skrud, samla sina krafter i knoppar för ett nytt år, en ny vår! Och sedan, huru godt att om aftonen få sitta i ro vid brasan och — spinna. Det är bra mycket roligare än att sitta — på bal eller supé! Hjertligaste hälsning till föräldrarna från mitt trollsmörs egen, varmt tillgifna gamla vän

Fr. Bremer

Jag tar för gifvet att du skrifer till mig emellanåt, så der som sist! Jag måste hafva reda på dig, hvad du gör ö tar dig för!

1333. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 21 Nov. 1865.

Nu har min lilla, ojemnförliga comissionär, på Högbergs-gatan, varit så länge i fred för mig att — jag nu måste göra mig påminnt, — d. v. s. åter komma och göra besvär. Dock icke mycket besvärligt, denna gång. Om min snälla goda Sophie, eller ock Therese, när ni gå Göthgatan utföre, för att begifva er till Norr, ville taga med, det nu medföljande paketet till Professor Bergfalk (Schönborgska huset, stora ingången, 2 trappor upp) så vore ni mycket snälla; äfvenså om, vid gåendet öfver Norrbro, en af ert ville inlemna till Bokhandl. Bonnier medföljande mindre paket, med öfverskrift till honom. Skulle Fru Linnell icke ännu ha afhemtat paketet, som adresseradt till henne blifvit aflemnadt i Holmströms lärftsbod så ber jag Therese vara god taga det med sig när hon går till sin Akademi och lemna det i det närbelägna Kejserska huset, Röda bodarne 1 tr. upp! Det är möjligt att Fru Linnell glömt bort det.

Hvilket grundligt höst-rusk! Och i Stockholm! — Jag undrar om ni se att vägleda er i den svarta vattvällingen på gatorna?! Men, unga ögon och hjertan äro sjelflysande, och så går det nog för er, säger jag tröstande åt er mor då hon grufvar sig för er.

Jag undrar om Du ö Therese bivista Musikaliska Akademiens föredrag? De förefalla mig vara särdeles interessanta, och jag förmodar att Therese, såsom elev vid Akademien, är sjelfskrifven på dessa musiksoireer.

Jag undrar vidare om mina kuddar kunna göra er någon nytta i staden? Ty i så fall kunna de gerna stanna der tills vidare.

Om små Höökenbergarne anmäla sig hos dig för musiklektioner på denna sidan Julen, så skall jag ersätta dig för dessa, när du

kommer hit ut, af penningar som jag har innestående för Höökenbergs.

Och nu ingenting vidare i dag utom en hjertlig omfamning till dig och hälsning till systrarne från gamla tant

Fredrika.

1334. Till Hilda Wennberg.

Årsta d. 23 Nov. 1865.

Tack, min snälla Hilda för det lilla brevet med de goda nyheterna! Det var bra roligt få veta att nu den stora affären med gåfvobrevet för Asylet, var väl afslutad, så att man har lugn på det hållet. Mycket bra och viktigt vore det nu äfven om de snälla direktiserna genom en lampa (och annan eldning) i direktionssalen skulle bereda Asylgummorna tillfälle till litet treftigt sällskapslif och någon förströelse om aftnarna. Ty de långa, mörka eftermiddagarne och aftnarne denna tid, i synnerhet då man har middagen, så tidigt som kl. 1 (är det ej väl tidigt, och kunde den ej förflyttas till kl. 2?) äro allt bra lynne-och-tålamodspröfvande för de stackars, gamla fruntimren som icke kunna begagna sina ögon, och som, genom Asylets aflägsenhet från staden äro stängda från att göra eller få besök af sina bekanta.

Gumman Afzelius suckar under tryckningen af dessa långa mörka ensliga aftnar, så hjertligt som hon, i annat afseende, börjar känna och erkänna det goda hon har i sin närvarande ställning, »så fri och så fredad» har hon alldrig varit, och »går tillrätta med sig sjelf» såsom hon säger, för hvad hon tycker sig ha »att blåsa på». Litet godt och gladt sällskapslif, om aftnarne, skulle göra allt godt för henne och många. Men huru dervid förlika olika tycken och smak? Det blir knuten. Jag har proponerat att någon skulle läsa högt för de andra och ämnar med första sända mina ex. af illustrerad tidning att lägga på Direktionsbordet till nöje och nytta för Asylsällskapet, som samlas deromkring. Dertill skall jag sända ett ex. af Lindblads korta betraktelser vid Vägen, särdeles lämpliga att afsluta aftonen med om någon af sällskapet kunde läsa väl högt. Vore jag med i direktionen, så skulle jag äfven föreslå ett litet sällskapsspel emellanåt såsom [Kille?], eller annat harmlöst och muntrande, så vida icke det är fara att Mⁿ Holmgren, eller andra läserskor i [Blaren?] se Hin onde sjelf, och rymma fältet skriande på »[—]!» Men sådana torde

kunna talas vid, så att de bli förnuftiga, eller ock sitta och läsa på sina rum. Jag tänker att »det der reder sig allt», med tiden. *)

De 25 rdr min svåger, enligt min begäran, lemnade dig min lilla Hilda, voro ämnade 12 $\frac{1}{2}$ deraf för att betala fröken Modensvärds hyra, och 12 $\frac{1}{2}$ för din lilla Rora i Strängnäs. De andra 25 skola komma i slutet af nästkommande Maj, att på samma vis fördelas.

Jag har tvenne gånger, inom fjorton [— — —] till Octavia Carlén [— —] angelägna saker, [— — —] sändt det förord till Fru Dor. Dunkels dikter, som hon begärt och jag låfvat till den 20^{de} dennes; och det oroar mig att icke på dessa bref ha fått något från henne. Jag adresserade dem, enligt hennes till mig uppgifna nya adress, Norrmalmsgatan N^o 1, men måste nu bedja dig, min snälla Hilda, höra efter om hon fått dem, och, om icke, låta henne veta att jag skrifvit och huru jag adresserat dem. Hon bör kunna på postkontoret få reda på dem om man der icke har reda på hennes nya bostad.

Inneliggande bref till Gr^{nan} Blomstedt ber jag dig äfven vara söt befordra. Och nu min snälla Hilda har jag ingenting vidare att säga i dag, och slutar med hjertliga hälsningar till din mor och omfamning till dig från Din gamla vän

[— —]

P. S. M^l Afzelius talar varmt och hjertligt om fröken Modensvärd, och prisar mycket direktrisen Gr^{nan} Hierta som nu tyckes hafva månadsvakten vid Asylet. —

Fröken Kerstin Leijonhufvuds bref har jag fått och skall äfven framdeles svara derpå.

1335. Till Emilie Flygare-Carlén. Årsta d. 27^{de} Nov. 1865.

Hvad skall väl min goda Emelie och hennes man säga om hossföljande opus, och om att — gifva det en plats uti illustrerad tid-

*) Tänk li[tet —] snälla Hilda i allsköns stillhet på M^l Oldbergs toilett. Det [— —] mycket illa till med behöfliga kläder för henne. Hon har [—] år varit guvernant i familjen här, som mycket värderar [—] för flera goda egenskaper men säger henne vara hjälpsam [— —] så att hon gifvit bort allt hvad hon ägt ända till [— nöd-] vändiga, men söker af grannligheten och hederskänsla dölja [—]

ning? Hvad jag är säker om är att de icke skola tveka att öppet och ärligt säga mig om de icke anse det passande därför. Det är icke egentligen ämnadt som bränsle på locomotivet (opinionen) för det »hvilande reformförslaget», som icke behöfver det — och dertill skulle det i alla fall komma för sent! — utan för att väcka uppmärksamheten på ett förhållande, som icke bör lemnas i mörkret, och som jag velat belysa på mitt vis. Detta mål kan uppsattsen utföra äfven på en mindre »illustre» plats än den i illustrerad tidn. Dock skall denna tror jag icke missprydast af mitt kaffe-reps-samtal. I alla fall är ju frågan fri, och svaret äfvenså fritt! För tidningens nästa lördags-nummer förmodar jag att uppsattsen kommer för sent. Men för lördagen derpå?!... Då är kanske den stora frågan redan afgjord, och min artikel kunde anses komma som »senap efter middagen». Dock vore det ej med full rätt, ty den innehåller ju traktering med kaffe, som alltid måste komma efter en välbeställd middag.

För de skuggrädda torde det vara bäst, att icke på förhand få ögonen på en ny skugga i följd af representationsförslaget, neml. en fruntimmerskrinolin vid Valurnan, (rysvärda syn!) Och sedan, tills om lördag, otta dagar till, kunde jag få tillfälle genomse korekturet, och rätta de »blunders» jag vanligen begår då jag skrifer, och saknar tid att åter och åter genomläsa hvad jag skrivit. Denna lilla uppsatts är af mig längesedan påtänkt, i denna form, men först sent och i hast utförd. Blir den icke tryckt förr än efter det hvilande förslagets — fall eller upphøjelse, så torde ett par sidor af brefarket N^o 3, (de rörande ridderskapet och Adelsn votering) böra utgå, och öfverhoppas, och samtalet sammanknytas på de ställen jag genom ett blyhartztecken utmärkt, och hvilka jag då skall vidare, med ett par ord, sammanlänka. Låt mig blott, goda Emelie, med ett par ord *) veta om uppsattsen antages eller icke af red. för illustrerad tidning. I sednare fall skall jag skriva och säga hvart den bör lemnas. För skrifklåttret på ett par ställen beder jag mycket om ursäkt, men hinner icke renskriva dem; de skola, i alla fall, icke visa sig otydliga vid närmare granskning.

Hvilken dramatisk tid vi nu upplefva i Stockholm! Med största interesse följer jag, ehuru på afstånd, händelserna. L. D. Geers ord och hållning utgöra min glädje. Det är en gestalt, som växer ju närmare den kommer. Kanske hafva större, eller snillrikare statsmän

*) inlemnade i Holmströms lärftsbord vid jerntorget, helst före kl. 12.

funnits, men helt visst ingen ädlare, ingen mera helgjuten mera rent och rätt-tänkande. Framgång åt honom och hans förslag!

Hjertliga hälsningar till din man från Din gamla väninna

Fr. Bremer.

P. S. »Värdinnans» namn, det ber jag mycket, må förblifva onämndt!

1336. Till Beata Afzelius.

Årsta d. 1^{ta} December. 1865.

Ja, min egen kära Beata, du hade rätt uti att då jag skref det lilla bref, som min Svåger lemnade dig, så hade jag icke ännu fått ditt längre bref från Asylet, endast det första, som allt var litet missmodigt. Detta andra bref gladdde mig hjertligt ty jag såg deraf att du begynte finna dig på stället och i dess förhållanden, och ditt bref N^o 3 för hvilket jag nu tackar har stärkt mig i hoppet att Asylet blir bra för dig liksom du för det. Ty ett inflytande får du der, som icke blir ringa, och utan att [du] därför behöfver göra dig något bemödande, utan just förblifva den du är, med de gåfvor som vår Herre gifvit dig. Att du nu redan är der i hög grad populär det är säkert, och Gr^{nan} Blomstedt skrifver till mig att du »är en prydnad för Asylet». Och dertill har nog dina små the-soupéer och Norma m. m. bidragit, men mera dock gör och kommer att göra ditt deltagande sinne, ditt goda hjerta och ditt goda vett. Jag hoppas mycket att du kommer att skaffa frisk luft i Asylet, som eljest kunnat bli qvalmigt af läseriångor. *) Men det är äfven emellan de uppriktiga läsarne eller »gudliga» och de mera verldsliga i Asylet, som jag tror att min Beata bör kunna bilda en försonande väg genom att meddela det rätta christliga sinnelaget i förhållande till Gud och verlden. Ett medel dertill kan äfven gifvas af de små sällskapliga sammankomster, som väl Asylets medlemmar (åtminståne en del af dem) härefter komma att hafva när lampan, som direktionen tänker anskaffa därför, blir tänd i Direktionsrummet och ni der samlas kring

*) Gr^{nan} Blomstedt kan icke kallas läderska ehuru hon mottager inflytande från det hållet, har dock mycket godt förstånd och tänker sjelf. M^{ll} Hilda Wennberg är snarare mot än för läseriet. Är hjertlig, hjälpsam, öpen och frispråkig. Men kanske ej fullt så klok eller fullt så god som den djupt saknade systemen Lotten Wennberg.

bordet till hvilket jag skall anskaffa litet af tidningar och böcker. Till börja med skickar jag en årgång af Illustrerad tidning der åtskilligt verkligen interessant finnes att både läsa och betrakta. Jag föreställer mig att ni då skola läsa högt en och annan bit samt språka deröfver eller öfver de illustrationer som förekomma, sedan ibland äfven företaga ett sällskapsspel eller annat sådant nöje, och om ni då sluta aftonen med en kort religiös betraktelse samt en bön (eller blott Herrans välsignelse) så kunde till och med Läserskor vara med derom, och mera verldsliga personer äfven hafva godt deraf. Jag sänder äfven derföre nu till Asylet en bok, som jag läst högt utur för de mina nu i två års tid om aftnarne i Stockholm. Det är betraktelser »På vägen» af Joh. Michael Lindblad, korta stycken, icke öfver en sida långa, och med ett skriftspråk till motto, som ofta är det bästa i hela stycket. Dessa stycken, som äro ett för hvar dag på året, äro dock ofta mycket bra, och af en sannt religiös anda utan läserifraser ehuru icke af motsatt art. Om denna slags gemensamma Gudstjenst en och annan gång i veckan infördes eller föreslås af dig, så skulle visst icke någon sätta sig deremot, och det vore dock ett vackert och godt sätt att sluta dagen, lifvande för mången, tröttande för ingen! Modensvärd vore visst god föreläserska dervid, äfvensom jag skulle vilja tilldela henne hedern och besväret att hålla reda på det lilla tidnings och bokförråd, som jag hoppas småningom skaffa Asylet, och hvaraf böckerna skulle lånas ut innom Asylet (för vecka eller månad) men illustrerad tidning t. ex. icke tillåtas taga ur Direktionsrummet. I det paket af denna tidning, som jag i går sändt M^l Wennberg för att tillställa Asylet, är, i särskilt papper inlagda, tre tidningsnummer för dig särskilt att som egna behålla, emedan jag skrivit artiklar der, som kunna interessera dig och att det porträtt af Sophie Zelow (Fr^{man} Knorring) som står i en af dem (texten är af fru Flygare-Carlén) är ritat af mig och att hon sjelf Sophie Zelow satt derför på Skålltorp, (hennes mans boställe).

Dina små the-soupéer roa mig mycket, och komma helt visst att göra godt både i mage och hjerta och sinne hos gästerna, och att min gamla skänk får tjena dig till den rörelse, som jag sjelf haft här neml. att alltemellanåt utskänka ett glas vin eller annat till traktering för dem som eljest få smaka föga sådan är mig också en glädje att tänka. Du skall få se att den skänken nog, liksom den der Oljekrukan i skriften, aldrig blir tom! En olägenhet vid Asylet, som är ohjelpig är att det verkligen är bra långt bort från Staden, och jag har nog suckat deröfver i tanka på gamla trötta ben! Men jag hoppas ändå att den olägenheten skall kännas mindre, när gatorna bli torrare och dagarna mindre mörka än nu. Då skola be-

kanta och vänner äfven oftare taga sin spatsertur åt Asylet till. Och om Våren begynna en mängd Omnibussar [— — —] och åter och det blir då hvarken svårt eller kostsamt att komma ifrån Asylet och in i Staden.

Hjertligen hoppas jag äfven att din helsa i Asylet skall bli bättre och jemnare än förr, dels emedan ditt rum är godt, *) dels emedan luften på detta ställe är mycket ren och god, och Stockholmsluften öfverhufvud god för bröståkommor såsom kramp och andtäppa.

Modensvärd skall omgifva dig som en god tjensteande. Du har nog rätt med henne, att hon icke alltid har så godt omdöme, men hjertat är verkligen godt som guld, viljan ren, och elden der liksom i hennes ögon äfven god och värmande. En M^l Holmström i Asylet, läderska och baptist, känner jag äfven, som i botten bra och vältänkande men exalterad och kinkig till lynnet. En af M^l^{na} Hultgren tycker jag mycket om. De andra fruntimren i Asylet känner jag föga till. Dina bref, min Beata, kan jag godt läsa och de interessera mig liksom dina samtal alltid, ty de äro — du själf.

Och nu får jag ej skrifva mera för [— — —]

1337. Till Hilda Wennberg.

Årsta d. 1^{ta} Decem. 1865.

Min egen goda Hilda! I dag eller i morgon, eller i öfvermorgon kommer till dig ett paket innehållande »Illustrerad tidning» för i år, ifr. d. 1^{ta} Januari och till den 14^{de} October. Öfriga numror, till kompletterande af årgången, skola sändas vid slutet af året. Dessa tidningar, jemte ett Ex. af J. M. Lindblads »på vägen» (som äfven skall komma till dig) ber jag dig vara snäll att på lämpligt vis fortskaffa till Asylet, **) der jag önskade att de skulle förvaras i direktionens rum men till disposition af Asylets medlemmar när de vid den Tengbergiska lampan (härom har jag skrivit till Gr^{nan} Blomstedt) församlas i detta rum om aftnarne. De böra dock ej få taga dessa tidningar in i sina egna rum, ty då skulle de stackars bladen snart bli

*) Jag ville särskilt tacka fru Theorell och hennes son för deras goda hjälp dervid!

**) Numror inlaggda i särskilt papper äro ämnade för M^{le} Afzelius särskilt att behålla, ty de innehålla artiklar af särskilt interesse för henne. De äro dubletter af andra Numror af tidn.

nedsmutsade. Jag skall till Julen leta fram några svenska böcker, som kunna vara Asyldamerna till nytta och nöje, och efterhand söka skaffa dem ett litet bokförråd. En bokhylla dertill att hänga upp på väggen skall jag äfven skicka härifrån. En vårdarinna öfver det lilla förrådet måste vi utvälja bland Asylets fruntimmer. Skulle ej fröken Modensvärd passa härtill? Böckerna skulle få lånas och behållas en vecka i sender af Asylets medlemmar. Någon dagl. tidning borde de väl äfven [ha], och gerna skulle jag betala derföre under vintern, om de kunde bli öfverens om hvilken? Men kanske skulle denna allmänning föranleda strid emellan de många som skulle vilja läsa den, så att det torde vara bäst låta den saken (Tidningsprenumerationen) bli deras ensak. Bäst jag håller mig till den illustrerade.

M^l Afzelius skrifver långa bref om Asylet af hvilket hon är allt lifligare intresserad liksom allt mera belåten med sitt lif der och i synnerhet sitt trefliga och varma rum. *) Eftermiddagar och aftnar gå nu bättre sedan Modensvärd ibland läser högt för henne och det blir nog bättre ännu om de sällskapliga af Asylfruntimren församlas ett par eller tre gånger i veckan i Direktionsrummet och tillbringa aftnarne tillsammans.

Säg mig, min snälla Hilda nummern på Asylet så att jag må kunna skrifva till M^l Afzelius direkte dit och utan att som nu nödgas besvära andra med mina bref till henne. Det som jag här innesluter måste jag bedja dig vara söt fortskaffa till henne.

Ni ha nu stort spektakel i Stockholm, utom theatern, och det vore icke underligt om under alla dessa deputationer och perorationer, propositioner och motioner och de upprörda vågor af opinioner som af dem uppkallas Asylet och Asylgummorna bli liksom litet bortglömda. Dock de hafva goda vänner och förespråkarinnor i sin direktion och på dem förtröstar jag för deras framtid när vår stora framtidsfråga kommer att bli afgjord. Hjertlig hälsning [— — —] från Din gamla

[— —]

*) Du skall få se att hon med sitt goda hjerta goda vett och friska väsen kommer att göra frisk luft i Asylet som eljest kunnat bli litet qualmigt af läseri-ångor. Hon skall verka till att utbreda det rätta christliga sinnelaget ty det har hon, äfvensom hon kommer att verka godt för Asylet bland sina många bekanta utom hus.

1338. Till Kerstin Leijonhufvud.

[Dec. 1865.]

Ålderdomen skänker ofta lugn både inom och utom oss. Den är en god vän, isynnerhet om den lyckan blifvit oss beskärd att — lika mycket på hvilka vägar och genom hvilka qual — finna Honom, Tröstaren, Frälsaren, Lifsförnyaren, Gud i Christo! Då har man ock funnit en outtömlig skatt af lugn och lif och glädje: fons vitæ nämndes den af de gamla kyrkofäder. Genom den bli vi icke blott på godt vis oberoende af andra, utan äfven, på sätt och vis, oberoende af vår egen synd och brist — vår sjelfviskhet, neml. då vi verkligen känna och erkänna den, och i bön och kärlek till den ende Hjelparen bereda oss till den förvandling, som vi väl kunna förarbeta, men endast Han fullborda.

Äfven härifrån kunde jag gifva dig en tafla af en lycklig och fridfull ålderdom. Det förekommer mig ofta helt underfullt när jag, från detta mitt barndoms- och ungdomshem, nu min ålderdoms, ser tillbaka på den väg jag tillryggalagt och hvartill den slutligen fört mig. Ovilkorligt lyftes då mitt hjerta och mina händer i tacksamt erkännande af en faderligt ledande försyn, och jag beder:

»Fader vår! Helgadt varde (och blifve af alla) ditt namn!»

Min sista bön liksom mitt sista arbete, under mitt dagliga sökande att i anda och sanning allt fullare fatta den rikedom, som den christna uppenbarelsen innehåller, äro att få vittna om Honom, och dermed, under det min försvagade kropp sjunker mot sitt mål, få styrka mina bröder.

En gång i det andra ljuset skola alla de som lefva i Honom, harmoniskt samverka för Hans rike. »Gåfvorna äro mångahanda men anden är en.»

1339. Till Fredrika Limnell.

Årsta d. 4^{de} Dec. 1865.

Hjertligaste tack, min Fredrika, för det goda brefvet och den interessanta boken, — hvilken härmed återsändes! Det gjorde mig innerligen godt att höra dig tala om dig och de dina, och om Hanna och huru du uppfattat henne. Tack, tack för henne! Lilla Erik! Det var med stort interesse jag läste D:r Kjellbergs yttranden om honom. Må han bli sannspådd! Jag måste säga dig något, som jag tror vore af vigt för den lilla gossens utveckling, och hvartill Hanna kunde blifva af mycken vigt, det är att han öfvades i ritning af ett visst slag. Då jag var i Amerika träffade jag (i Boston) en M^r White-

acker (jag hoppas att jag ej minnes namnet orättl!*) en engelsman, som kom till Amerika enkom för att i dess större städer etablera ritkolor, sådana han etablerat i London grundade på en method som visat sig af den mest märkvärdiga bildande och utvecklande verkan på gossar af vilda lynnen eller försenad utveckling, sådana man ofta finner inom de s. k. »ragged schools». Methoden består i vissa enkla regelmässiga figurers, (t. ex. trianglars) ritande och sedan hopfogande till större regelmässiga föremål, såsom kors, pyramider, o. a. allt mera sammansatta, allt efter som eleven blir mäktig deraf, ty hans egen tanke och uppfinningsförmåga göres verksamma dervid. Barn, som visat sig oåtkomliga för moraliska slutledningar och skäl, hade genom dessa slags ritöfningar blifvit tänkande och moraliskt ansvariga väsen. Whiteacker visade mig, bland många prof han hade af sina elevers kompositioner, en af en gosse, som varit en riktig vilde till själ och sinne men under hans ledning på ett par år, utvecklat sig till en mer än vanligt tänkande och finkänslig gosse. När denne bereddes till sin första communion skänkte han sin ritlärare, såsom tacksamhetsbevis, en präktig stjernfigur sådan som kunde passa till mönster på en matta, i hvilken figur, helt och hållet sammansatt af små matematiska figurer, han hade på ett mycket vackert och sinnrikt sätt insatt Christna lärans symboler, korset, kalken bibeln m. fl. M^r Whiteacker, som var en mycket älskvärd personlighet och philanthrop skänkte mig äfven en liten bok innehållande beskrifning af hans system jemte ritningar. Denna lilla bok skänkte jag, efter min hemkomst, till slöjdskolan. Men helt visst skulle kapten Björkman låta Hanna få låna den om hon begär den för att försöka dess method med lilla Erik. Helt visst skall det intressera dig och äfven din man att lära känna den. Denna slags ritkonst tyckes mig äfven stå i rapport med den lilla gossens egendomliga räknegåfva.

Hvad du skrifver om M^r Frykholm var mig icke oväntadt; jag har liksom känt på mig att stor nöd stod henne nära. Och då jag nu är så lycklig att kunna något litet hjälpa henne, så vill jag det äfven gerna. Tack emedlertid min Fredrika för det du vill afvakta vissheten att detta verkligen behöfves. Ty visserligen kunde de pengarne användas på ett mer glädjande och fruktbarande sätt här hemma och för andra än M^{ll} Fr.**) Vi måste neml. taga för afgjordt

*) Nej jag gör det icke; jag har sett efter i mina bref från Amerika der jag talat om honom.

**) Nu framför allt för [en] ädel ung flicka som i stockholm dignat under arbete för att uppehålla sin mor och som ett hjertlidande gjort redlös. Dock, — att rädda en menniska från förtviflan är, då man kan det, en pligt.

att de små summor vi nu sända komma att uppslukas som droppar i hafvet af hennes skuld för bostad och vivre i Paris. Ty såg hon icke, såsom hon skref, när hon reste från Deauville, i Augusti, »hand för sig hvad hon skulle lefva af nästa månad» så är det mer än sannolikt att hon allt sedan lefvat på credit. Sannolikt är också att hon redan anlitat Brodern, kanske så långt som hans tillgångar eller tålmod medgifva. En stor lycka i hennes olycka är att Ellesworths komma till Paris och kunna taga sig an henne. Ty att det skulle bli »för sent då» det är jag icke rädd för, just emedan hon skrifver derom till dig, som hon väl vet skulle anstränga sig att hjälpa henne. Inneliggande lilla bref är ännu ett af de flera försök jag gjort att genom skriftlig rekommendation hjälpa henne. Få se om detta lyckas bättre. Men då måste M^l Frykholm äfven vara villigare än förr att mottaga arbete och bröd på ett annat fält än litteraturens. Och väl vore det. Ty öfver amatörsgarden kommer hon dock ej der, och den ger ingen utkomst. *)

Jag tror, min lilla Fredrika, att det vore bäst att sända det lilla brefvet till Fru Ellesworth, som kunde tala derom med M^l Frykholm, och sedan bemedla bekantskapen emellan denna och Fru Fürstenhoff, i fall neml. Fr. är villig antaga sådant arbete som Fru Fürstenhoff kunde erbjuda. Jag förseglar icke brefvet, på det Fru Ellesworth måtte kunna taga kännedom derom. Jag skulle ej vilja att M^l Frykh. vände sig till fru F. med anhållan om penningeunderstöd. Fru Fürstenhoff var, när jag lärde känna henne, en 20årig blomstrand, rask, duktig, mycket godhertad ö hjälpsam flicka; gifte sig sedan med en verkmästare vid — Gustafsberg tror jag, med namn Fürstenhoff, fick en liten gosse och blef, icke långt derefter, enka; slog sig då på att göra blommor och reste för att fullkomna sig i yrket till Paris, der hon gjorde lycka så att hon om några år blef föreståndarinna för ett stort »Magasin de fleurs et de nouveautés». På den svenska afdelningen af världsexpositionen i London, 1851, voro förtjusande blommor tillverkade af henne. Häromdagen föll det mig in att hon möjligen skulle kunna blifva en hjälp för M^l Frykholm genom att bereda henne utkomst i sitt yrke, eller i någon egenskap inom sin handel. Hvar hon har sitt »magasin» vet jag icke, icke en gång om hon ännu har ett sådant. Men detta, samt hennes bostad bör icke

*) hennes berättelser i bref »causerie» är dock verkl. talang uti. Det lilla stycket infört i fröken Leijonhufvuds tidskrift är mycket snällt och bra tycker jag. Men sådant kan icke föda henne endast hjälpa till. Af den tidsskriften tar jag sen flera år årligen två häften.

bli svårt inhemta af Svenska legationen i Paris. *) Låt M^{ll} Frykh. veta, min Fredrika, att jag tänkt och tänker på henne med deltagande, och äfven med hjälp sådan hon nu bäst behöfver den, enl. min ringa förmåga; men att skrifva har jag nu hvarken håg eller hjerta till. Hvad skulle jag säga?! — Dessutom skrifver jag icke gerna bref, och har dock så många sådana att skrifva att jag för dem icke kan komma att skrifva annat, som jag borde och ville. Brevet, som hon vill ha igen, har fröken Leijonhufvud. Skall hon nödvändigt hafva igen det får hon skrifva till denna derom. Hon kan dock neppeligen hemta mycket deraf för tidsskriften.

Ditt Octoberhäfte af »Revue» etc, var äfven ett rikhaltigt på ädel malm. Visst är Victor Hugos pegasus något »échévélé» och gör sina snedsprång, lätta att criticera, men är dock ett af dessa snilleverk, som hafva elektriskt och elektriserande lif, som säga det outsägliga, och som ingen gör efter. Det är en magnifik gallopad genom verdensrymderna och jag tycker mig se gnistorna blixtra kring hofvar och mahn. Isynnerhet äro de sednare verserna, ifrån den:

»Le cheval luttaït» etc.

alldeles förtjusande af målande lif. De låta mig smått rysa af nöje. Jag undrar på att V. H. kunnat inskränka sin målning till de få bilder han gifvit af Pegasens bedrifter. Jag hade velat låta den frusta ut Marseillaisen och mycket annat. Men just sådan själfbegränsning röjer mästaren.

Slutet af »histoire d'une honnete femme» lät mig tänka på det franska ordspråket: »beaucoup de bruit pour une omelette!» Ty den kärlek, som der gör försoningen synes mig icke af högre art än den före brullieriet, och ger ingen trygghet mot en ny inre skiljsmässa. Den enda figur der af större innehåll skikas hjertlöst till »la trappe» då tydligen hans arbetsfält och frälsning är missionärens bland vildarne och mskoätarne.

Edgar Quinet's »la republique et la Convention» är en magnifik gallopad på prosa, (snarlik V. Hugos »Cheval» i genialiskt lif och slående taflor) öfver ett skede af franska revolutionen, som jag ofta önskat att klarare känna ö fatta, och som här belyses såsom af en elektrisk sol. Man måste ofta säga: »förträffligt! Superbt!» Men slutet är — ett fall och en platthet. När E. Quinet i det föregående så ypperligt framhållit arbetet med och betydelsen af revolutionens »code Civil» (sedan code Napoléon) hade han äfven bordt kunna se dennas uppbyggande verk i verlden. Vår egen närvarande utvecklings-

*) Hon är dotter till den Lindegren som författat åtskilliga, rätt bra theaterstycken på Svenska.

kamp har sina rötter deri, men hemtar sitt större lugn och sin säkerhet af en erfarenhet, som franska revolutionens män icke hade. »Den ville ställa menniskan-medborgaren fullfärdig på en dag», (såsom Quinet sjelf anmärker) och — misslyckades. Vi grunda denna utveckling på uppfostran Christlig och medborgerlig, d. v. s. det »hvilande representationsförslaget» gör det. Principen, personlighetens ö medborgerlighetens, är densamma.*) Louis De Geers alla ord i frågan känner jag ö har jag (de trykta) längesedan och har min glädje i dem, liksom i hans ädla hållning och hela uppträdande i denna sak allt ifrån början. Så äfven har jag glädit mig åt Hamiltons »slutsattser» och sednaste »resumé» på riddarhuset, men ändå mera af Rydins förträffliga Betraktelser af en medborgare. Af dessa är mycket att lära, så om samhället i allmänhet, som om utvecklingen af närvarande fråga ö kamp. Huru denna nu, för denna gång afgöres så är det tycker jag mindre viktigt än att den genom motståndarna och de svar de framkallat blifvit så belyst och allmänfattlig att hvar tänkande man ö qvinna kan förstå den i dess hufvuddrag. Det kommer att hjälpa för nästa gång.

Hälsa vår snälla Ebba Gregorson, min Fredrika, och säg henne att jag länge haft stor lust att omfamna henne för den godhet och moderlighet, som hon visade flickorna Höökenberg i synnerhet lilla Hertha då denna fastnade i sin inträdesexamen och blef utom sig deröfver. Fru Höökenberg har berättat mig derom; och kan ej nog tacka och välsigna den moderliga lärarinnan. Denna familj (i synnerhet fru H***) är bottengod hederlig och vältänkande, och jag har mycken glädje af att med goda människors tillhjälp ha kunnat hjälpa den på fötter. Jag hoppas att Ebba är belåten med sin nya ställning och verksamhet? **)

Och nu min Fredrika måste jag sluta detta redan väl långa bref. Mätte du snart blifva rätt frisk åter till egen och mångas glädje! Hälsa lilla Fru Mutter och Hanna hjertl. från Din hjertligen tillgifna

Fr. B.

P. S.

Icke »la vie eternelle», utan »de l'immortalité de l'Âme» heter den Artikel af Ch. Remusat, som jag bad dig om, min Fredrika.

*) De berusades af den nya, i samhällslifvet framflyttande (men i Christendomen grundade,) nya jemnlighetsidé. Vi äro redan så temmeligen hemmastadda i den och skola härefter bli det än mera.

**) Hon kan i den verka oändl. mycket godt för — folk ö fosterland.

Den skall stå i ett af revuens häften för förliden sommar, som jag vill minnas, i Juni eller Juli.

De böcker, som du fått af M^l Valerius skall bli roligt att någon gång, framdeles, få titta i, och jemföra med Svedenborgs skrift »om Jordkloten i vår solverld och i stjernhimmelen samt deras inbyggare», med dess några stora tankar och många d^o orimligheter och tokigheter. Ack! —

»Our little life is rounded with a sleep»,

Och i denna sömn äro många drömmar som ej kunna tagas, som uppenbarelser af verklighet.

M^l Frykholms ropande på »sitt bref» gör mig ondt. Skall det afsändas af Fr. L *** så får M^l Fr. allt betala frankeringen. Skulle du, min Fredrika, vilja taga på dig den afsändningen.

Du håller mig ju »au courant» af Frykholms öden! Jag ville passa på tillfället då jag kan säga henne något till nöje eller gagn.

1340. Till Octavia Carlén.

Årsta d. 5^{te} Dec. 1865.

Goda Octavia! Var så snäll och förskaffa mig uppgift, så snart som möjligt, om en bok kallad: »the Children of the new forest» är öfversatt eller under öfversättning på svenska. Det är en fråga som jag fått ifrån någon, som önskar öfversätta detta arbete. Men öfversättningar äro nog icke lätta att blifva af med i Stockholm der väl konkurensen är stor, och de betalas, tror jag, temligen lågt. Om allt detta vore du bra snäll om du skaffade mig upplysning.

Tack för att du tog dig af M^l Petterson och skaffade henne förläggare! Hon tycktes i stort behof deraf, och det hade varit mig okärt om Rydbergs rekommendation till mig blifvit utan frukt för henne. Det skall bli roligt framdeles få se något af hennes hand. Skänk mig så snart du det kan några ord till upplysning på mina frågor!

Tillgifnast
Fr. Bremer

P. S. Från h^{rar} Norstedt, har jag icke hört något. Jag tror knappast att de tänka utgifva de Amerikanska brefven till Julen. Ty jag har ännu slutet af min slutöfversigt af kriget och dess följder i

Amerika, oafslutad. Jag har velat vänta med detta slut, till stunden då boken skulle utgifvas, emedan det skall föra berättelsen intill närvarande stund och ställning af förenta Staternas historia.

1341. Till Emilie Flygare-Carlén. Årsta d. 5^{te} Dec. 1865.

För den lilla, så goda och vänliga skrifvelsen af d. 2^{dra} Dec, hjertligaste tack, goda Emelie! Tack äfven derföre att Illustr. tidning icke visar ifrån sig mitt lilla »Kafferep». Jag tror emedlertid att det [är] bäst på allt vis att det får vänta tills efter debattens utgång, och att jag kan få tid att rätta mitt lilla opus derefter. Hur det än går, kan det väsendtligaste af detta nog stå qvar, liksom det väsendtligaste af det stora förslaget nog förblir stående och gående för framtiden. Mycket tacksam är jag att få Hr Carléns förslag till mitt styckes omstöpning, till hvilket jag nog ej får svårt att ansluta mig, dock önskar jag att, utom det väsendtliga af innehållet äfven bibehålla formen för stycket. Af didaktiska och dogmatiska betractelser i frågan hafva vi haft tillräckligt, men att nu behandla den under samtal, på lätt och populärt sätt vore, tror jag, godt, och välkommet liksom — för de flesta personer — kaffe efter middagsmåltiden. Men jag skall låta mitt Kaffe koka ihop, så skall det bli starkare och smakligare. Till nästa lördag blir det ej färdigt, icke heller till den derpå följande, men — hvad säges om lördagen d. 23 Dec. Då kunde det blifva godt, tror jag, och kungl. Allmänheten kunde under de påföljande 3 helgdagarne få god tid att smutta derpå.

»En liten artickel till Nyåret?» Gerna. Den önskan möter en half önskan af mig (och gör den till hel) att en gång skrifva något om »Nyåret och Nyårsvisiterna», och det kunde just nu komma till pass. Jag ville skrifva något piggt och uppiggande, icke långt utan kort och — som jag hoppas — godt. Jag skall försöka! Men jag skulle önska att den uppsattsen kom ut om lördagen före Nyårsdagen, eller lördagen d. 30 dennes. Kan detta gå för sig? — frågas Herr Carlén!

»Icke rätt frisk till sinnet.» Ack, detta gör mig ondt. Men huru vara rätt frisk till sinnet i en hufvudstad och i en lefnadsställning der så mycket och så många göra intrång på själ och sinne. Nej, på landet, i ensligheten der, måste man vara för att kunna rå om sig sjelf, sin tid, sina tankar. Sällskapa med tystnaden, med naturen, de vida fälten, skogarne, de qvittrande fåglarne, de farande molnen, den

fria, friska luften, full af elektriska lifvande strömningar, äfven under dess stormar, och sedan de tysta vännerna böckerna, det lyfter och lifvar sinnet, fyller själen, såsom icke Stockholms-lifvet eller allt stads-lif der man tvingas att ständigt ladda ur sig. Jag har nog känt det och derföre har jag rymt fältet. »Bättre fly än illa fäckta.» Men ögonen, de måste vara friska om man skall kunna lefva friskt, på landet såsom i staden. Mätte dina bli bättre! Denna mörka ljustid är icke god för dem. Men det blir nog bättre på Nyåret. Jag hoppas godt af Nyåret! Hjertliga hälsningar, ännu på det gamla, från din tillgifna gamla väninna

Fr. Bremer.

P. S. Haf den stora godheten och sänd hosföljande biljett till Octavia, som ju nu bor i ditt grannskap!

Hvad som sändes till mig i Holmströms lärftsbod vid Jerntorget får jag samma dag ut hit med Årsta Mjölkbud, som alla dagar utom söndagarne är i staden. Postmärken behövas icke.

1342. Till Sophie Saxenberg. Årsta d. 6^{te} Decemb. 1865.

Du är då åter i ditt hem, min snälla goda Sophie, och här är jag nu åter för att der göra dig allahanda besvär!... Ja, det blir väl icke annorlunda. Men den gamla vet att värdera hvad hon har i den ungas goda hjerta och friska kraft! Tack för de väl utförda comissionerna med böckerna ö till M^{ll} Wennberg. De nya, som jag nu skall skrifva om — blif icke rädd goda min Sophie för deras mängd, ty jag skrifer om dem, så här på en gång, på det du må kunna innan Julen utföra dem när det, som bäst, passar sig för dig. Första och angelägnaste är att på Apotheket köpa åt mig en satts af Römerhausens ögonvatten (kostar 3 eller 3 $\frac{1}{2}$ rdr flaskan), samt en stopsbutelj (eller ett krus) destilleradt vatten. Ty mina ögon ha så vant sig vid detta stärkande ögonvatten (som jag uppspäder med det destillerade vattnet) att de börja lida sedan jag nu, på några veckor, varit utan detta. Jag har förr tagit det på Ap. Nordstjernen, men tror att det finnes på flera Apothek i Stockholm. Comission N^o 2 är att från din svägers bod sända mig en stor karlylletroja af fyra rdr värde, samt en mindre för 2 eller 3 rdr, passande för en gosse sådan som Leonard Janson hvilken jag tror att du såg på prestgården här, (gossen, som unga Stangnell tagit i sin tjänst). 3^{dje} är att köpa 10 @ goda Stearinljus, 5 skålp. med 4 ljus, 5 med

5 ljus i hvart paket. Detta är ämnadt, som en liten Julklapp åt din mor, för upplysning af Spinnstugan i vinter, så att dermed kan dröjas tills du får godt tillfälle utsända dem hit. Men saken bör blifva oss emellan tills vidare.

4^{de} Nej, nu kan det vara nog af den sorten, men från min Syster kommer endera dagen ett par Syltburkar, som skola ut hit till mig, och dem min snälla Sophie anförtros dig att helbregda hitsända på sätt du anser bäst. Någon brådska är icke dermed. Icke heller med Lapplandshäftet som gerna kan dröja till lägligt tillfälle blir. Härhos följa femton riksd. till bestridande af utgifterna för Ögonvatten och ljus. Ylletrojorna få skrivas upp på räkningen som jag har med din svåger och som jag skall liquidera när helst han vill det. Till Julen torde jag ännu begära få ett eller annat ur hans bod. Hvad öfrigt blir af nu sända penningar behåll min lilla Sophie tills vidare uppköp. Nu är tiden icke långt borta då vi åter träffas här. Mätte vi få göra det i hälsa och glädje! Hjertliga hälsningar till systrarne från Din tillgifna tant och vän

Fr. Bremer

P. S. Nej, comission N^o 4 tränger sig verkligen till de andra! Goda Sophie, köp åt mig ett par buntar bref-kuvert af storlek och papper som här medföljande, 2 neml. af hvardera sorten! Godt vore om de nya vore litet större på längden än dessa. *) Jag menar att de kosta 12 eller 16 rdr [sk.] bundten.

Och sedan N^o 6 blir att Therese om hon får tid, ville, när hon går till sin Akademi, på vägen lemna till Fru Linnell medföljande paket! Det kan äfven lemnas i Herr Holmströms bod der Fru Linnell afhemtar det. Stackars mina flickor som jag så här belastar? . . .

1343. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 7^{de} Dec. 1865.

Huru kan du tro, min egen goda Sophie, att jag kunde bli ledsen »på dig» (!) för en liten glömska sådan jag ofta sjelf begår, och som nu var så naturlig och alldeles obetydlig?! Det vore då af mig riktigt oförlåtligt. Tänk alldrig något sådant, om än glömskan vore tio gånger större och för mig viktigare! Jag känner ju din goda, mig så kära, goda vilja och äfven goda förmåga. Häftet i fråga,

*) det mindre något större både på längden och bredden! — —

kan mycket väl dröja till Julen, då nog tillfälle blir därför att i godt förvar resa hit ut. Jag hoppas att du riktigt fått paketet jag skickade med budet i går och alla kommissionerna sedan...!!

Så roligt med Thereses utsigt i »harmonien»! Hvad jag gläder mig få höra mer derom i Jul, och att språka med dig om — många ting. Här må vi bra och går det bra! Din tillgifna gamla vän

Fr. Bremer

1344. Till W. W. Thomas.

Årsta 7 Decem. 1865.

Mr W. W. Thomas Jr.

My dear Sir!

It is with true pleasure that I herewith do respond to the request expressed in your just received letter from . . . ? Will the few words here enclosed, in the forme of a note adressed to yourself do for the introduction you wish? I think they will, and beg you to use them as you think best.

But for the success and best of the book I believe it would be adviceable not to publish it in two parts and successively but in one Vol. and at once; also not to publish the introduction or dedication by the Author, as to much indicating religious party-spirit as a motive of the work. It is too good for that. And the indication of such a motive would mar the influence of the work with large religious parties in Amerika and also with readers who love to appreciate the good and beautiful because of its intrinsic excellence.

I should send this letter to you directly, by the post, if I knew where it would find you. But I cannot see which of the three adresses in your letter of the 18 Nov. is yours personally: New York? — Liverpool? or — Portland, Maine? Should you, perchance, happen to be a little every where, as a true American Cosmopolite?! — spiritually of course! In this my uncertainty I shall take the course indicated by you and turn to Mr Campbell, who will know how to catch hold of you. Earnestly: You should have a station also in Sweden, for, judging from my impressions during our short »entrevues» and by what I have seen of your writing in our papers, you certainly must have many friends in swedish homes and hearts. Nor

do I fear it to be a mistake when I ask you to think of me as a sincere and wellwishing old friend.

Fredrika Bremer.

P. S. My Adress remains: Stockholm, though I am — if so God pleases for the rest of my days — now fixed at my old, family-countryhome three swedish miles from Stockholm.

[Bilaga.]

Årsta, 8 December 1865.

Mr W. W. Thomas Jr.

My dear Sir!

I am delighted to learn that you have not forgotten my parting-words about »The last Athenian» by my young Countryman Victor Rydberg. Let me congratulate you and thank you for having, through your translation of this delightful work, given the American public the best and most genial historical novel that ever was written in swedish language!

Yours truly
Fredrika Bremer.

1345. Till Ida Nilsson.

Årsta d. 9^{de} Dec. 1865.

Det var tussan — jag brukar litet svära ibland, när jag är vid godt humör — det var tussan till trollsmör att hinna med mycket och många ting!... Gymnasticera, pädagogicera, poeticera moralisera (allt-för hetlefrade) älskare, politisera, och sist med sitt munväder blåsa bort hela oppositionen mot reformförslaget och bereda den stora segern!!... Och dertill på köpet skrifva snällt och långt och roligt till en gammal vän på landet, ja, det är ett riktigt makalöst trollsmör, och icke rådligt att söka fångsla vid den husliga härden så vida icke denna kan tåla eldas med... hum.... härom skola vi

tala en annan gång. *) Nu vill jag blott omfamna dig kännbarligen — det kan verkligen ske i bref — och säga dig att jag är så nöjd veta dig en af de unga »läromödrarne» i barn-skolan — söndags eller torsdags är det samma, ty kärleksverket är det, — och glad åt dig antingen du gör unga herrar konfysa med dina verser eller frihetssattser, ty hur som helst är du min egen lilla Ida, född trollsmör! Men den der Fransosen!... Bara han icke bränner vingarne på dig en vacker dag. Den elden som »bränner fingerspetsarne» frågar jag icke stort efter; den är s. k. flygeld, som kommer och går. Men hos honom finnes äfven annan eld, det är tydligt, sådan eld, som kan smälta is. Och alls icke får min lilla Ida vara orättvis mot männens kärlek och sucka pathetiskt: »Männer, männer» etc som om de icke skulle kunna älska så rent och trofast, som någonsin en qvinna. Ty att de det kunna det vet jag, och många; och jag fruktar att om man kunde rätt läsa den der inre romanen, som står i hjertats och lifvets hemliga archiver, så skulle vi icke finna dess hjeltinnor fler än hjeltarne, ja, jag... nej tyst tyst, jag vill ej tala illa om mitt eget kön. Visst är dock, min Ida, att förmågan att älska på stort vis, fritt ifrån all sjelfviskhet icke är någon uteslutande egenskap hos vårt kön.

Nå, min liten Ida, det blef intet »afslag», och ingen »revolution» utaf efter allt!! I går anlände hit, med mjölkbudet, den elektriserande nyheten om Riddarhusets bifall, d. v. s. icke Riddarhusets utan majoriteten af dess medlemmars. Ack! hvad det hjertligen glädde mig, gjorde mig godt in i själen. Ty huru god skall ej känslan härefter bli emellan de skiljda stånden, hur frisk och harmonisk utvecklingen af den nya ordningen under den ädle L. D. Geers presidium!... Hade förslaget nu fallit, så hade det nog uppstått igen, och starkare — såsom eken hvilken böjd af stormen reser sig fastare rotad och stärkt — men bitterhet och hätskhet, slitning och tvedrägt hade växt öfver hela landet och förberett allt skarpare strider utom och inom riddarhuset, i fall detta icke — såsom väl kunnat hända — kommit att snart falla »näsegrus» för att icke mera stå upp. Gud vare låf för nu vunna seger, ja, äfven för kampen, ty dess allvar på båda sidor, i tal och svar i skrifter för och mot har varit medel att sprida bland allmänheten insigt och interesse i samhällsfrågorna, såsom de icke förr existerat.

*) Hvad du skrifver om Jenny Rossanders föreläsningar gläder mig af hjertat. Jag fruktade att hennes hastiga sätt att utsäga orden skulle blifva henne hinderligt för offentliga föredrag. Jag motser att få bivista dem i Vår om icke förr.

Äfven »vi fruntimmer» men — härom mera framdeles! I dag blott tack och kyss från pennudden till min lilla Ida, mitt trollsmör, mitt från hennes hjerteligen tillgifna gamla vän

Fr. Bremer

1346. Till Fredrika Limnell.

Årsta d. 15^{de} Dec. 1865.

Så hjertlig tack, min egen goda Fredrika för bok och bref! Jag har icke något bref af M^{ll} Frykholm rörande franska tillstånd utom det, som fröken L^d har. Vet du, jag tror icke att det vore värdt nu sända henne brefvet till Fru Fürstenhoff, utan vänta tills fru Ellsworth är i Paris och först höra af henne hvad hon tror om M^{ll} Fr. och dennas utsigter. Om dessa icke visa något säkrare än hittills skall jag sända brefvet samt skrifva med detsamma till M^{ll} Fr. berätta om Fru F. och söka förmå M^{ll} Fr. att vända sig till det praktiska lefnadsyrke som genom Fru F. torde kunna öppnas för henne. Detta yrke *) är ju så vackert i sig sjelf, och hon kan äfven derinnoth få tillfälle att se mycket, som ger goda ämnen för »causerier». Det bevisar Jules Simons »L'Ouvrière» m. fl. goda arbeten öfver de handarbetande fruntimren. M^{ll} Fr. är ju snäll med sina händer och har smak? menar jag att du sagt mig. I ett bref från Paris, som jag händelsevis fick se i Dagligt Allahanda talas om »vår landsmanninna Fru F** »den stora blomsterartisten», så att denna min gamla bekant allt lefver och blomstrar, som bäst i Paris. Bäst blir emedertid att afbida Fru Ellsworths ankomst till Paris och omdöme om Fr. innan man gör något vidare i saken. Var söt endast tag vara på det der lilla brefvet till dess!

Ja, vi ha haft en riktigt magnifik debatt och ett riktigt storartadt dramatiskt uppträde på riddarhuset, som aldrig stått mer lysande än i den stund det tog afsked från den politiska skådeplatsen. Det kan kallas att dö med äran. Men prest-ståndet!.. det stoppade sin ära på fickan och står nu der utan den, — ett bedröfligt skådespel! — —

Manderström, Gripenstedt, Platen, alla dessa Ministrar hafva talat bra och karakteristiskt, egendomligt och manligt, men i L. De Geers hållning och ord ligger något som för mig står öfver alla dessa, nå-

*) M^l Frykh. behöfver ju dessutom icke tillverka blommor. I ett sådant der stort magasin är så mycket att sköta, arangera, och dessutom att hålla reda på.

got moraliskt ädelt, rent stilla ö stort, som icke vill annat än det rätta. Han är för mig: Excellensen!

Aftonen då nyheten om utgången på riddarhuset, med tidningarne kom hit, och dagarne derefter kände jag för första gången efter min flyttning hit, liflig saknad af någon att meddela mig med, och var nästan gråtfärdig deröfver emellanåt. Dock gick det snart öfver sedan jag tog till pennan och skref ett och annat, som du framdeles torde — känna igen.

En varm tack till dig och Eneroth för skålen! Gud vare låf, den känner jag mig med godt samvete kunna taga emot. Ja, jag har arbetat för dessa. Men bättre, jemnare hade jag kunnat göra det. Men man lindar sig icke så lätt ur sekelsgamla lindor, som man sen barndomen blifvit insnörd i, och — dessutom står den sanna ö goda resignationen den falska bra nära! När jag slutligen, i Hertha sönderslet djerft den sistas hämmande band, borttryckte dess slöja, äfventyrade jag, nej, uppoffrade min popularitet som förf. Att jag kände det och gjorde det ändå, har sedan glädit mig, och skall glädja mig i min dödsstund.

Qvinnan är, i det Kungl. representationsförslaget verkligen ö direkt medborgerligt berättigad, som väljande innom kommunen, ehuru man under diskussionen öfver förslaget sorgfälligt (och, som jag tror, för det bästa, i denna stund) undvikit att nämna henne. Men hon kommer allt fram i detta i sinom tid, och i hela den stora betydelse som indirekt förslaget ger henne, ehuru H^{rar} Statsmän, (af fruktan för krinolinerna) icke låtsat derom, utan hållit henne gömd litet »à la turkiska» såsom »den onämnda» »den beslöjade». Det är blott den goda emancipationen som kan uttränga den dåliga eller dumma.

Bra bedröfligt med det der Schröderska upptåget! Det visar dock, huru outhärlig den moderliga och moraliska uppfostringen är för folkskolans lärarinnor och huru litet Magisterns och direktörens allena förslår.

Och nu, min lilla Fredrika en hjertlig omfamning till dig och »lilla Mor» och vänl. hälsning till Hanna från din

Fr. B.

P. S. Ja, min stackars vän nog kan man bli yr i hufvudet och hjertat med af Stockholms-nöden! Den skulle ha gjort rent af kål på mig om jag ej rymt staden. Sista året gaf jag bort i åtskilliga poster mer än 1000 rdr af mitt kapital. Så kunde det inte fortgå. Jag måste fly från min egen svaghet och andras obegripliga påträngdhet. Jag fick hvarken rå om min tid, mina tankar, eller något. Här

är jag jemförelsevis i djup ro. Och huru underligt och huru förtjusande det kännes kan jag icke beskrifva. Jag tackar Gud alla dagar därför.

1347. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 15^{de} Dec. 1865.

Tack hjerteligen, goda min Sophie för alla de väl utträttade uppdragen, för flaska och krus, Ulltröjor och ljus böcker och burkar, som allt kommit i godt förvar hit ut, och slutligen för en liten snäll biljett med gårdagsbudet! Men mitt snälla barn, ännu har jag en önskesak kvar, neml. brefkuverterna! på hvilka jag sände dig prof. Dessa voro köpta hos Svanström på Drottningatan N^o 9, men jag förmodar att i hans papperbod, vid södermalmstorg, samma sorter finnas. Om de äro litet större på längden är så mycket bättre, blott att papperet är vackert och icke för tjockt. För denna gång intet mer utom de hjertligaste hälsningar från din gamla vän och tant

Fr. Bremer

1348. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 17^{de} Dec. 1865.

Förlåt snälla min Sophie att jag på nytt besvärar men dessa här brefkuvert äro alldeles för små. Jag har i mängd af den sorten. Det är större jag behöfver. Det andra paketet är bättre, och finnes inga större att få, så var god byt ut det här paketet småttingar mot ett eller helst två af denna större sort, dock behöfver du icke skicka ut dem, om du vill vara god taga dem med dig.

Jag omfamnar dig på förhand!

Fr. B.

1349. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 20 Dec. 1865.

Se nu, min goda lilla Sophie, kommer jag åter och besvärar dig med några uppdrag, men de bli väl de sista före Jul!

Var så snäll och tag med dig, hit då du kommer om lördag, 4 små yllegosshalsdukar, antingen ur Lejas 12 sk. magasin (der gos-

sarne dina bröder sednast köpt sig ett par som skola vara bra), eller ur din svågerns bod. Granna böra de vara och priset emellan 16 ö 24 sk. stycket. Vidare: en flaska Eau de Cologne till 1 rdr eller 1 rdr 24 sk. i Ottillia Hammargrens bod på Fredsgatan.

Vidare en vaxstapel för 12 eller 16 sk. och 10 små sådana för 4 eller 6 rdr [sk.] stycket; sedan ett Æ grann konfekt passande att hänga upp i Julträdet. Man brukar kunna få sådan hos sockerbagare till en rdr skålpundet. Färsk är den icke, men lysande, hvilket är hufvudsak, såsom t. ex små röda och hvita sockertoppar m. m. Jag räknar på dig och Therese att hjälpa mig styra ut en Julgran till fröjd och fromma för smått kaffefrämmande som jag bjudit till Julafton kl. 3. Så roligt det skall bli att se er snälla flickor här igen! Bra snäll vore du också om du, utom de paketer brefkuvert, som jag skrivit om ville taga profver på större kuverter så att jag kan välja bland dessa för framtida beställningar. Fem rdr medsändes här så att min lilla kassör icke må komma på balans för mina kommissioners skull. Hjertligen välkomna till Far och Mor, syster och bror Gamla Årsta och gamla tant

Fredrika

1350. Till Fredrika Limnell.

Årsta d. 22 Dec. 1865.

Goda min Fredrika! Af hosföljande *) »lilla pilgrims-resa» ber jag dig behålla ett ex. för din lilla gosse, samt utdela de andra till våra snälla unga vänner och goda barnalärarynnor Jenny Rossander, Ebba Gregorson och Maria De Vylders, äfven åt vår Hanna gif ett ex., som hon sedan kan tillställa sina systrar. Gåfvan är ringa, dock har den icke kostat ringa arbete att skriva, för att i denna form sammantränga de för tänkande barn fattliga, stora dragen af vår religionslära. Den andra afdelningen, och den viktigaste, är ämnad att utkomma till nästa posk.

I denna tid af vårlif för vårt land, och mångahanda förslag för nya planteringar och framtidsanläggningar ha några frågor och funderingar i dessa dagar trängt sig på mig, som jag vill bedja dig meddela O. Eneroth ty jag tror honom, i detta kapitel, sympathisera med mig, liksom mig med honom, och jag vet dig göra det med

*) D. v. s. snart följande, ty min svåger har dem och skall sända dem.

oss båda; och Eneroth kan, om tanken (förslaget) anslår honom, verka till dess verkställande. Jag har äfven i dag till professor Bergfalk meddelat hvad som här, i min djupa enslighet, blifvit mig inlysande, och som jag, i det hufvudsakliga här nedskrifver:

Stiftandet i Stockholm af en Akademi eller högre bildningsanstalt, till ett lefvande minne af December-reformen 1865, motsvarar visserligen, så till vida den reformen, som anstalten blefve en af hvilken hela Sverige kunde få godt, genom dess ungdoms inhemtande af anstaltens lärdomsljus. Men något nytt godt i väsendtlig mening synes mig icke kunna komma häraf — icke åtminståne motsvarande den nya reformens riktning — med mindre denna högre bildningsanstalt ger något mera och af egendomlig högre (»sui generis» är, som jag menar, det klassiska uttrycket härför) art än våra gamla lärosäten, och icke blott det samma, som dessa.

»Allt samma och samma vår lefnad gör sur;
»Omvexling förskönar vår hela natur!»

Detta nya ö egendomliga högre erbjuder sig nu sjelfmant, icke blott emedan det saknas vid våra nuvarande högre undervisningsverk, utan, framför allt, emedan samtidens utveckling kräfver det, och vår blifvande nya representation likaså befallande fordrar det, i detsamma som den anvisar dess art och riktning. Jag har alltifrån min ungdom utsägligt saknat skrifter, som gifva redande och ledande ljus öfver samhällsläran samt öfver sättet på hvilket de särskilda funktioner af hvilka samhället, i vår tids statslif, består, böra gruppera sig och samverka, naturenligt, till åstadkommande af ett harmoniskt helt ö godt. Agardhs »samhällets idealer» ha synts mig förkrympta idealer (liksom hans till blomma »förkrympta» blomblad (se hans Organographi!) en bedröfligt förkrympt åsigt af blomman) och Grubbes samhällslära ehuru af värde som hjälpredda, är för mycket »på den ena sidan och på den andra sidan» för att angifva vägen till målet. Dessa äro de enda ledsagare jag funnit på vårt språk. Men icke blott hos oss, äfven i andra länders läroanstalter har jag tyckt mig finna kunskapen om samhällsläran och det medborgerliga lifvet utan egentlig lärostol och lärare, och kunskapen derom i hög grad vårdslösad. Och likväl, finnes väl någon af högre vigt, högre interesse, just för närvarande tid, och för den medborgerliga utvecklingen?!

Välän! Jag skulle föreställa mig att rätta sättet att värdigt fira en reform grundad på den medborgerliga principen vore att grunda en lärostol för: samhällslära och medborgerlig bildning, såsom begynnelsen, grundstenen (den Andliga) till Stockholms fria Akademi. Föreläsningar i dessa ämnen skulle årligen hållas i Stockholm, med

fritt tillträde för herrar och fruntimmer, och dessa föreläsningar skulle taga sin begynnelse redan nästkommande år, och för dessas hållande skulle medborgaren Professor Rydin tillkallas eller tillsättas. Detta, tycker jag, vore ett uppslag motsvarande arten och vigten af den politiska reformen, och det förefaller mig som om ett förslag härför skulle frappa alla dess vänner, som det som i främsta rummet bör iverksättas. När nu sådan lärostol med en sådan lärare blifvit insatta i Stockholm kan man tryggt lemna åt framtiden den nya bildnings-Anstaltens vidare utveckling genom de lärostolar, som komma att sluta sig till eller gruppera sig omkring denna första. Ty åt sådana medborgerligt bildande vettenskaper skulle Stockholms fria Academi egnas, icke åt bröd- eller Special-vettenskaper.

Med glädje har jag, i dag, sett af tidningarne att Professor Malmsten och Beredningsutskottet uttalat sig i riktningen af de fria Akademiska föredragen — en praktisk, folklig och lätt verkställbar method för den anstalt som åsyftas. Väl och viktigt vore dock att i spetsen för dessa föredrag sätta dem jag här nämnt och som skulle uppträda med namn och anspråk af en sjelfständig vettenskap icke, såsom hittills, undangömd i rättsläran, anonymt och liksom på snål-skjuts.

Ack, om jag fick upplefva en sådan bildningsanstalts begynnelse i Sverige, med hvilken glädje skulle jag icke sätta mitt namn på subskriptionslistan härför! Endast mycket ringa kan mitt penningebidrag nu blifva, men framdeles kan det bli — icke så litet. —

Visa detta mitt förslag åt O Eneroth, min Fredrika. Det skall, som jag tror, anslå hans ädla medborgerliga sinne och han skall då göra därför hvad han kan!

Guds frid till dig och de dina, och äfven ditt hem, i Jul och Nyår, och allt framgent!

Innerligen och hjertligen

Fr. Bremer

1351. Till Sophie Saxenberg.

Årsta d. 22 Dec. 1865.

Ack min snälla Sophie! Slut med comissioner blir det bestämdt icke och fred för dig förr än du är här på Årsta åter! Nu måste jag bedja dig låta köpa 24 Mandelbröd (eller Semlor) för 2 sk. st. och 12 st. saffransbullar för 4 sk. stycket, allt så färskt, som möjligt (mina stadspengar räcka ju härtill!) och skicka dessa bröd ö Bullar

hit ut i en af de stora tomma mjölkflaskorna. Nya Mjölkkusken, Nilson, kan nog, tror jag bestyra härom och skall äfven göra sitt bästa om du säger honom att det är för min räkning.*)

Nu, ingenting vidare utan Godnatt, och ett hjertligt välkommen i Morgon. Mätte vädret bli så godt som det låfvar i Afton. Godnatt min snälla Sophie. Hälsa systrarne från tante

Fredrika

1352. Till Fredrika Limnell.

Årsta d. 27^{de} Decemb. 1865.

Fredrika min lilla! Hvad du är god, hvad du är söt, som så tänker på din gamla vän! Det har innerligen rördt mig. Just denna Julafton hade jag bespetsat mig på att gifva några Julklappar men visst icke att få några. Jag hade på den ett kafferep med små gåfvor för omkring 30 barn (statfolkets vid gården). Och vet du väl i hvilken klädning jag uppträdde? Jo, just i den som du skänkte mig för två år sedan och som nu vänd och upp och nedvänd blifvit fordrad och gjord till vinterklädning. Ty du har rätt deri att jag finner det grufligt tråkigt att köpa nytt för min gamla lekamen. Och nu har du och Hanna sört för den så godt och så vackert. —

Nyårsdagen tänker jag lysa i den drägten. Nu duger jag ej för den. Jag har skaffat mig en flussfeber med håll och stygn på halsen, är bättre nu, men mycket matt. Jag orkar ej skrifva blott omfamna dig. På Nyåret hoppas jag att Hanna skrifver och säger mig om sina framsteg i målning och modellering samt som ritlärarinna. Jag hoppas mycket för hennes framtid af den nya, stora slöjdskolan. Och nu lef väl min Fredrika. Innerliga hälsningar till lilla fru Mutter och Hanna. Jag skrifver snart på Nyåret när jag blir bättre. Så hjerteligen din gamla tillgifna vän

Fr. Bremer

*) Han vet att jag skall hafva kafferep om Julafton och hans barn äro bjudna med dertill.

TILLÄGG



1353. Till Grafström.

Den 17 Januari. =32. då jag erhöll andra häftet af Professor Grafströms skaldestycken mig tillsändt af författaren.

Om än Naturen hvilar i sin svepnings-skrud, om än tids-andan fläser på verlden med isig pust, går dock genom lifvet ständigt en försonande Engel som med himladagg bestänker alla dess sferer och vid sitt hjerta värmer hvar ädel planta. Han födes i Skaldens bröst då denne ser upp till sin Skapare och fattas af hans eviga sanning och skönhet. Såsom en stråle af Gudomligt ljus uppenbarar han sig först för ingifvelsens son som begåfvar honom med en skön och genomskinlig skepnad, och sänder honom ut i verlden ej för att predika, för att sjunga in i den kärlekens Evangelium. Än kallar han fram leenden än tårar men i dessa lägger han himlen, ty hans makt är derifrån; öfver den frusna blomman så väl som öfver menskans stelnade hjerta gjuter han sitt ögas klara ljusflod, och lifvets och glädjens aningar genombäfvade dem; — han är ej sträng och straffande, han är mild och älskansvärd, därför är han älskad af alla, därför gör han till sitt hem hvarje boning der han ingår. Jag har i dag sett den sköna himlasonen och jag bad honom bo i mitt hjerta, — hans ord äro bevarade i dess innersta helgedom.

Och nu — framkallat af det lif dessa väckt går ett ord ut, ett innerligt tacksägelseord till den ädle skalden som sände Engeln till mig, — må han upptaga det vänligt och behålla i sitt minne den som känner sig lycklig att med honom vara förenad i samma himmelska tro och kärlek fastän utan hopp att någonsin kunna uttala dem så.

Fr. Br.

1354. Till Ulrika v. Strussenfelt.

[2 jan. 1833.]

Hvarför sätta på mig en fråga om sympati i en stund då naturens lif sönderfaller och människohjertat ofta smittas af dess frosskakningar? Då det blir oense med sig sjelf, med verlden, ja äfven med den himmel som skickar stormarne att föröda blommorna och smärtan att sönderslita människornas själar . . . som låter löfven falla ifrån träden och skrympa ihop och falla till intet under den trampande foten? I denna stund, då en slags isig sympati förenar verlden, då jorden lagt sig under snölakan till sömn, då röd näsa helsar röd näsa och frusen hand skakar frusen hand, borde man mindre än någonsin kunna orda om den eviga lifskedjan, som genom kärlek, genom underbar magnetisk kraft sluter skapelsens sferer till hvarandra; det är svårt att tala om den eteriska, himmelska värmen i den stund då vi måste, för att hålla uppe lifvet i oss, söka eldbrasan i kakelugnen. Och likväl, när kampen är slut, är lifvet lugnare än förut . . . Men för att sluta min inledning tittar jag genom isig ruta mot våren, vet att den kommer, tror att den efter lifvets vinterdag skall göra sitt lif gällande i oss alla, tror på en evig sympati och vill säga ett ord om den.

Då Gud såg att allt var godt, då såg han sig i människan, och människan speglade sig i naturen; hon förstod djurens och blommornas språk och hon uttalade deras glädjehymn till skaparen; öga mot öga, hjerta mot hjerta stod himmel och jord, Gud och människa. Adam och Eva, människan och naturen, allt slöt sig till hvarannat i kärlek, i innerlig sympati, ty alla lifvets ådror gingo ut ifrån Guds hjerta.

Denna innerliga gemenskap blef afbruten: vi stå i en fallen, i en förörkad verld och lefva bland minnena af vårt förlorade paradís, men med det vissa hopp att återvinna det, att åter förenas med detta stora, kärleksfulla verldshjerta, hvilket, för att återvinna oss, klappade för oss och blödde för oss på jorden.

Ännu hemta vi våra njutningar vid naturens bröst . . . men de äro störda; ännu sola vi oss i våra medmänniskors blickar . . . men hur ofta är icke ljuset i dem liksom i våra egna bortskymdt! Bredvid det goda går det onda och hindrar dess verksamhet, vid det sköna hänger sig det fula och karrikerar himlabilden. Vi bedja till Gud, — ack, ty vi skåda honom ej mer och hans kärlek lefver ej fullt i oss. Verlden är ett Babels torn — arbetarne förstå ej hvarandras språk.

Det finnes människor, framför andra begåfvade med en skarp syn, som blicka in i medmänniskors hjertan, i naturens lif och med melodiska tungor uttala hvad de se. Dessa kalla vi snillen. Med dessa skola millioner sympatisera och anse dem såsom vänner och välgörare, mot den snillrike skalden skola tusende sinom tusende hjertan vända sig i lågande kärlek . . . och dock är det möjligt, att han på jorden ej skall finna ett bröst att luta sitt hufvud till, ej en vän att tro på, att älska. Det finnes sympatier som äro ändliga, som grunda sig på likheten i tycken och smak. De som grunda sig på gemensam kärlek till det evigt goda och sköna, äro, tror jag, de enda eviga och äkta. Och dock kunna två fullkomligt goda och

aktningvärda människor sakna all sympati med hvarandra. Deras lynnen hafva egenheter som stöta bort hvarann, de kunna ej foga sig i hvarann o. s. v.; orsakerna kunna vara af mångahanda art. Att säga hvad som egentligen verkar sympati emellan människor är jag ej mäktig, men jag känner och välsignar denna ljufva dragningskraft, denna stråle af ett högre lif. Då det tillfälliga faller bort, då människans andliga gestalt fullt framträder och formar, enligt en herrlig och evig nödvändighet, det yttre, då är jag viss på, att ingen god människa skall sakna en vän par excellence, och dessutom stå i en harmonisk och kärleksfull beröring med hela sin förädlade verd. Och till dess detta kan ske, låt' oss förena oss i en gemensam önskan, som äfven kan passa till nyårsönskan: Må de som här i lifvet blifva lottlösa luta sig tryggt till det fadersbröst, som bär kärleks-gåfvor för alla sina varelser, om ock han gömmer dem till dess de få jullof och komma hem till honom!

1355. Till Nils Ludvig Christoffer Toll. Åkesholm d. Juni
[1833]. Thorsdag.

Det är med gladt mod som jag i dag kan besvara Öfverste Tolls vänliga förfrågan om Heddas hälsa. Hon är Gudskelåf sen ett par dagar ovanligt bra, och den tilltagande svullnaden samt sömnlöshet äro nästan hennes enda plågor. En dansk Läkare Brandis Bergstroll till form Engel i ande har just i dessa dagar varit här och ingjutit sin vishet i Bergholtz och Öfvergård till befordrande af Heddas återställande eller lindring af hennes lidande. Sednare är det enda vi hoppas på.



Gr^{nan} Sommerhjelm delar med mig vården af Hedda. Denna i sig själf så kära sysselsättning förljufvas än mer för oss genom Heddas sköna sinnesstämning i hvilken innerlig undergifvenhet för en högre vilja visshet om hans nåd tacksamhet för hans godhet ömhet för vänner och glädje af allt vänligt som bjudes henne ständigt äro lefvande. Hvert prof af vänskap och deltagande är en blomma i hennes lefnads afton för en sådan tackar hon i denna stund Öfverste Toll och Hedvig och skickar sin hjertligaste helsning till dem. Jag ber om min till Hedvig till alla de Engla-söta barnen och tackar Öfverste Toll för denna angenäma stund då jag får tala om Hedda för en Man som vet att värdera henne och allt Mskligt godt och skönt.

högaktningfullt

Fr. Br.

1356. Till Frances v. Koch.

[1833—35.]

Min lilla söta Frances vill du (om du kan det) svara ja eller nej på denna fråga: »Är M^{lle} Pettersen flyttad till G^r Schwerins?»

Jagt har aldrig synts mig ett afvundsvärdt nöje, men att jaga efter gouvernanter är ett litet helvete.

Huru mår du? Agathe är bra från Colik men både Mamma och hon ha snufva och bröstverk.

1357. Till Betty Poppius.

Tisdag. [1833—35.]

Det var en gång en vandrarinna som spatserade utom Roslags-tullen, och då hon såg de snöiga bergen, träden, och den blå himmelen, tänkte hon med glädje på att vår Herre skapat så mycket skönt på jorden. Och hon vände sig och se! då stodo upp ur den hvita snön de aldra täckaste blommor, och (under öfver under!) en af dem talade till henne, och låfvade henne — hvad? Musik à 4 mains! Så trollaktig denna berättelse synes, så hemställer jag dock till dig goda Betty om icke den har sin fulla riktighet, och om det ej är högst troligt att den älskvärda Sylfiden skall uppfylla hvad hon så godhetsfullt låfvat?

Vänkskapsfull vandrarinna
Fredr. B.

1358. Till Franzén.

Att höra ett vänligt ord om mig från min älskade Farbror Franzen, var för mig så kärt och upplifvande, att jag omöjligt kan låta bli genast tacka därför, med samma känsla i hvilken barnet skyndar att tacka för sin käraste jul-klapp. Ni min goda Farbror, var redan min barndoms förtjusning och de ord med hvilka ni sänkte Er till »de små», lyfte mig tidigt till en aning om lifvets rena skönhet. Sednare blef Ni äfven min skydds-Engel och på Era vingar lyfte Ni mig

upp i en friare verld, in i ett lyckligare lif. Huru oändligt mycket har jag ej Er att tacka för! Får jag än alldrig se Er mera här i verlden, alltid skall dock Er klara, milda blick, bli min ledstjerna till ett heligt lif och till ett bättre land!

De goda och ädla Meniskor vi känt och älskat, de äro vårt hjer-tas verkliga skyddsEnglar. Det bröst innom hvilket lefver heliga minnen, bör ej kunna inrymma låga tankar, oädla begär. Helgon-bilden helgar rummet der den står.

Till den unga ton-konstnär som så skönt upphöjt Angelikas sång, ber jag min goda Farbror framföra min hjertligaste tacksägelse. Hans toner äro fulla af anda och innerlighet. Mig tycktes vid dem att jag äfven blickade in i hans själ, och ovillkorligt log jag och kände mig glad och rörd. Vist måste det vara en bild lika sann som skön, den af en himmel full af harpor och sång! Den — äfvensom alla våra sköna barndomssyner — får visst en dag, en högre, förklarad verklighet. Musikens toner öppna för oss himmelen, och himmelen åter kan ej vara annat än den skönaste, innerligaste musik, alla vä-sens, alla verldars harmoni, ljufvaste, högsta samklang. Jag har ofta, min goda Farbror, sett Er blick hastigt höjas till himmelen vid lju-det af en skön musik; och ser i denna blick bekräftelsen af min tro.

Jag kommer nu åter med ett litet arbete till min goda Farbror. Nina antingen redan är, eller kommer snart till Hernösand och för henne ber jag om ett godhetsfullt emottagande och om det milda öfverseende som min Farbror hittills skänkt mig och jag så väl kän-ner mig behöfva. Ack! jag känner ofta min ofullkomlighet med en kraft som gör mig helt modfälld. Ju mer mina ögon öppnas för lif-vet, ju mer bländas de af dess storhet och rikedom. Här öppnar sig livvets verklighet, mångfalldig, mångsidig, pikant, lik en ängsmatta med tusen sinom tusen blommor. Andtruten betracktar jag dem, ville fatta dem alla och känner min vanmakt. Här åter är det ena, Eviga i lifvet, Solen som bestrålar och upplifvar alla, — o! härvid vilja tanke och känsla förtäras; de finna ej ord; de kunna blott tyst tillbedja. Och ändå och åter lockas sinnet att söka och försöka. Kanske är jag ej ännu ödmjuk, ej sjelfförsakande nog. kanske vill jag äga mer än jag kan bära. Törhända finnes i ett hörn af ängen en liten tufva som är mitt rätta bo; törhända när jag finner den och stadnar vid att odla dess väppling, får jag ro och kommer att ge en bättre skärf till skörden. Jag vill söka; ty äfven här tror jag att det gudomliga ord-et gäller: »den som (redligt) söker han finner.»

Jag vet ej om min goda Farbror känner att jag nu är på besök i Norrge? och saknade jag ej här min Englagoda Mor och mina systrar, så kunde jag knappt tänka mig en lyckligare lefnadsställning än min

nuvarande. Frihet, böcker, enslighet, en vild och frisk natur, och framför allt en vän, en vän så god så glad, så älskanvärd! Allt detta äger jag här. Gr^{nan} Sommerhielm och jag gjorde bekantskap vid en döds-säng; — vi vårdade tillsammans den älskvärda Gr^{nan} H. Wrangel under hennes sista plågsamma sjukdom, — och der knöto vi ett vänskapsband som — på Guds makt — skall räcka hela lifvet. Jag ville att min goda Farbror skulle känna detta fruntimmer som på ett så sällsynt vis förenar allvar och glädtighet, godhet och satyr, förstånd och känsla, sann fromhet och fin verldsvishet.

Vi ha nyss firat Julen här. Alla varelser måste här glädja sig åt Julen. Äfven små fåglarne måste röna att Jordens högtids-stund är inne, och derföre står vid hvarenda lada hafverkärfven på hög stång och lockar till sig luftens barn. Äfven framför mitt fönster vaggar i furuträdets topp en gullgul kärfve och tjojtals små gul och grå sparfvar svärma qvittrande och plockande deromkring. Äfven naturen jublar öfver sin förlossares födelse.

Mätte den som med lif och lära predikat den Gudomlige, måtte min älskade Farbror Franzen äfven nu fira en glad Jul och ett hoppfullt ny år, lycklig i sitt höga och viktiga kall, lycklig inom en älskande famille!

Till den goda Biskopinnan till den älskvärda Helene ber jag om min hjertliga hälsning. Gud välsigne min goda Farbror med allt godt och glädjande!

Med innerlig vördnad
och tillgifvenhet
Er
Fredrika.

Tomb d. 2 Jan. 1836.

1359. Till Marianne Ehrenström f. Pollett.

Madame!

Un moment d'humeur et d'injustice m'a couté des années de regrets. Je voudrai Madame vous le prouver autrement que par des paroles. Il était d'usage chez nos ancêtres d'expier un péché par une offrande. L'offrande etoit un symbole de l'humilité du coeur; c'etait la parole et la prière de l'ame, de l'ame pleine de regret et de bonne volonté. J'adopte aujourd'hui l'ancien usage et vous prie madame de vouloir

bien recevoir pour votre interessante protégée Lotta Öberg, ce faible don de 100 rdr Rgs. C'est bien peu sans doute et je voudrai avec le tems pouvoir y ajouter. Recevez les chère Madame; disposez en comme bon vous semble et gardez moi le secret. Que Lotta aussi ignore mon nom. C'est mon desir et ma priere. S'il est juste de taire le peu de bien qu'on fait, ah! combien l'est il davantage quand ce peu n'est que la reparation d'une faute.

Veillez écrire: betalt, pour l'an 1836 sur la liste ou mon nom est écrit avec l'obligation de contribuer 10 rdr Rgs.

Mes »hjärtliga» complimens a votre aimable Mathilde. Je n'oublierai jamais la vive jouissance que sa declamation si vraie, si pure et si touchante m'a fait gouter. Je lui souhaite ainsi qu'a vous madame toute sorte de bonheur. Puisse la jeunesse a qui vous avez prodigué vos soins rejouir et embellir votre vie!

Avec respect
Fredrika Br.

Moss et Tomb ce 25 Jan. 1836.

1360. Till Claes Bremer.

Bästa Claes!

För ditt vänliga bref af d. 7^{de} Nov. får jag hjertligen tacka dig min goda Claes, äfvensom för de upplysningar det innehöll. Om du nu ville ha den godheten låta tillställa Magister Sondén inneliggande lilla bref, (och det, med första) så vore du rätt snäll och gjorde mig stort nöje, ty Sondéns bok har gjort mig mycket nöje, och gerna ville jag tacka honom därför. Hvad M. angår så önskar och hoppas jag att [— — —] jag blifvit en slags skogsmaniska, som önskar i allsköns ro få samla mina ekollon ell. tallkottar.

Jag lefver godt här, med en älskvärd och älskad väninna, lär känna många hyggliga meniskor, och erfar en godhet och artighet för hvilken jag är innerligen tacksam. Norrge är och blir mig kärt. Dock ej som Sverge.

Adieu bästa Claes! Förlåt det korta brefvet och magra innehållet. En god Jul och allt godt önskas dig hjertligen af Din
tillgifna syster
Fredrika Br.

Tomb d. 23 Nov. =36.

1361. Till Wergeland.

Tack Hr Wergeland, tack så innerligen för ert vänliga och för mig så intressanta bref, samt för den möda ni gjort er och ännu vill göra er för min skull! Då ni så godhetsfullt, och — om jag får så säga så snällt gått mina önsknings till mötes, känner jag behovet att för er närmare förklara dessa. Just till patrioten Henr. Wergeland vill jag vända mig, ty just han skall förstå mig, och förlåta att — jag återkommer.

Det är min böjelse och min grundsats att i hvarje lifvets förteelse, söka iakttaga dess bästa och djupaste mening, viss att jag då har fatt i något evigt, något som har hem hos — Gud. Det är i denna mening som jag sedan ett par år från mitt stilla »værelse» betraktat Norrge. Min afsigt är att i några teckningar efter Naturen, skildra (närmast för Sverige) skildra Norges närvarande lif, förnämligast sådant det lefves i det husliga lifvet, i förhållande till religion och moral, till Naturen till vettenskapen och konsten. Politiken lemna jag åt — Herrarne. Tvenne grupper uppträda, som denna bildnings representanter. Den ena sluter sig nära till Naturen. Den är en Idyll ur verkliga lifvet, hvars rot är hvardaglig Norsk ekonomi, hvars blomma slår ut vid Hallingens toner. (Hvad jag håller af era ord om denna Nationalpoesi i toner! — jag har i dem igenkänt och lärt mig bättre förstå mina egna aningar.) Egna iakttagelser under mitt vistande på landet, ha varit mina ledare vid dess teckning. Den andra och hufvudgruppen — — men jag måste säga er min mening om hvarföre icke verlden, den politiskt fria verlden icke sjunger. — Den sjunger icke emedan den — funderar. Mskligheten har kämpat och blödt, den har sjungit och berättat; nu — tänker den, och söker att med tanken, med det förnuftiga begreppet uppfatta sin existens i hela dess vidd och alla dess förhållanden och grunda den på eviga fundament. Mskligheten tänker, icke blott en mska, icke några få, utan massan, (den försöker åtminståne att tänka) och derfor har sången tystnat. Men hvar utveckling har sin blomma, sin egen odödliga skönhet; tankens har också sin. Se vi icke redan den knoppas i det allmänare interresset för, och deltagandet i Wetenskaperna, och framför allt i de sannt liberala statsförfattningarne, i principernas upphöjande till verldens »Höjeste Ret!» När denna skönhet, detta tankens heliga rike kommer närmare sin fulländning, föreställer jag mig det enskilda eller husliga lifvet sålunda: tanken,

denna mäktiga och milda lugnare af oro och lidelse, denna fiende till apathie och till småsinne, tanken har lagt sitt finger på Mskans panna och det har blifvit ljusst derinno. Hon begriper nu sin verld från Gud och till mossan, och genom att begripa kan hon älska. Hennes befriade blick ser tillvarelsens rikedomar, hennes sinne kan intressera sig för allt i himmelen och på jorden. Med kärlek omfattar hon allt som länder till lifvets förädling, gläder sig åt hvar nyttig verksamhet, åt hvar gåfva som snillet eller dygden lägger på Msklighetens altare. Hvad hon känner och tänker det medelar hon till sina närmaste; de förstå hvarandra; en välgörande klarhet råder i hemmets atmosfer; — sanningens och kärlekens vindar spela i dess Eolsharpa. Man har icke ledsamt mer; man tynger och trycker ej mer hvarandra, ty man har förenat sig med mensklighetens högsta intressen, man lefver i dem, för dem och icke blott för — skafferiet.

Ser ni bästa Hr Wergeland det är denna, den närvarande bildningens blomma, hvars uppspirande jag söker äfven i Norrge, och hvars norrska gestalt jag ville skildra i min andra tafla. Mina egna iakttagelser i detta ämne, ha icke varit lyckliga. Der jag sett detta ädlare sträfvande, detta högre interesse har jag sett det — — lidande, förtryckt, i fara att förqvåvas af brist på sympathie. Men jag har sett alltför litet af Norrge och Norrska hemmen, för att icke frukta att taga dessa iakttagelser till rättesnöre för mitt bedömande. Vill Ni säga mig hvad ni tänker härom, tänker om — Norges tankar? Jag har hört Henr. Wergeland höja sin röst för djuren, för de fattige, för Judarne, för de förtryckta på jorden, och dermed har han gått ur de trångt nationella skrankorne och förenat sig med de bästa och ädlaste i Menskligheten; — är det många som likna honom i denna riktning, eller som med sin enskilda verksamhet förena ett varmt sinne för det allmänna bästa? Och om jag lägger denna kärlek till ett friare och högre lif inom en ung flickas bröst — (lefvande i en vanlig huslig krets) kan hon undgå att bli martyr för den riktning, som blott tänker på »pynt och Smörrebröd?» *) Hon kunde det näppeligen (utan hjälp af ovanliga omständigheter) i Sverge; hur är det i Norrge?

*) Jag menar härmed en i intellektuellt afseende inskränkt och materiell riktning. Att Mskokärlekens verk blomstrar i Norrge det har jag sett af månget tecken framför allt i den förträffliga inrättningen — Asylerna. Finge jag till mina många böner lägga ännu en, så vore den att få en närmare öfversigt af dessas antal och tillstånd i Norrge! Vore ej det ett värdigt ämne för en artikel i Ert Blad?

Bästa Herr Wergeland! Förlåt denna öfversvämning af frågor; de visa i öppen dager huru mycket jag litar på er godhet; — och se! Jag har ej ännu slutat! Uti ett anonymt bref som jag häromdagen fick från Stockholm, står bland annat att läsa följande:

»tänk äfven på, om det ej vore värdt att hos oss efterfölja Henrik Wergelands exempel i Norrge, och gifva ut en tidning för Fattig-Man, hvaruti vi uppmuntrades till flit och förnöjsamhet, fingo några underättelser om det märkligaste som tilldrager sig i verlden, och på det viset blefvo liksom sammanbundna med de öfriga Meniskorna» etc. *)

Jag har nu på mitt skrifbord fyra Numror af bladet »För Arbeidsklassen», och har hjertligen gladt mig åt det vackra företaget, och nu kommer jag åter till mina frågor: Vill Ni ha godheten säga mig huru högt förlaget för detta blad belöper sig, och hur det ser ut att bära sig? Äfven ber jag er att anteckna mig som abonent för tre blad af hvar Nummer, och ha den godheten låta mig få hvar utkommande N^o med posten; äfven ber jag få veta huru och hvar abonnementspriset erlägges?

Mycket tackar jag Er för löftet att om möjligt förskaffa mig några af Malicerknuds compositioner. Får jag bedja Er vara min Cassör, om sådana finnas att köpa? Jag ville gerna äga dem.

Hansens Noveller känner jag och värderar. De äro tydligen trogna taflor af de kretsar innom hvilka de röra sig. (Hans »Husven» skall jag söka skaffa mig.)

Ert Bref har gifvit mig mången dyrbar vink, och de berättelser ni visat mig till (särdeles i Hermoder) mången skön poetisk blomma för hvilka jag är glad och tacksam. Med hvad Ni gifvit mig och det svar på detta bref som jag hoppas på skall jag vara förnöjd, och vill icke vidare pröfva ert tålmod genom vidare bok-afsändningar. Jag vet i sjelfva verket icke huru jag skulle kunna få dem hit. Dock — skulle de finna något särdeles af interesse och visste någon välvillig resande eller något bud till Moss, så vore Ni bra snäll att sända det dermed och der låta aflemna det hoss Fru Gerners, samt gifva mig ett par ord till underättelse derom.

Norrges Naturliga Historia af Pontoppidan, — den titeln låter bra; hur är boken?

Mot slutet af ert bref läser jag: »Jag hoslägger hvad af mina sager jeg har vidhaanden. De vil modtaga dem» etc. Och i följd deraf sökte jag och sökte om igen i bokpaketet, efter den kärkomna gäf-

*) Min corespondent ger sig ut för en Bonde, men är det tydligen icke.

van, — men — den fanns icke der! Jag gissar att den odygdiga Nissen »glömska» spelat mig detta spratt. Emedlertid tackar jag hjertligen för den vänliga afsigten, och får göra den bekännelsen att jag redan äger de flesta af era arbeten, men saknar uppriktigt att ingen samling af era strödda lyriska stycken finnes. Jag skulle i annat fall då äga äfven den.

Jag vill icke nu uppehålla er längre af fruktan att komma med nya frågor och bok-frestelser, men ännu en gång vill jag här af mitt hela hjerta tacka Er för det sätt på hvilket ni upptagit och besvarat mina önskningsar.

Med hjertlig högaktning och
tacksamhet

Er

Fredrika Bremer.

Moss
och

Tomb d. — Febr. —40.

1362. Till Törner.

Endast med få ord hinner jag tacka Revisor Törner för sin godhetsfulla skrifvelse, och tillägga, att blott hans eget hjerta leder honom att försköna en lika naturlig som vanlig handling. Vanligt är att dela med sig en ringa gåfva, då det ej kostar minsta möda. Sällsynt är, att för en fremlings väl göra sig verkligt besvär, våga tid och pengar. Det är hvad Fru Widströms ombud gjort. Lef lycklig och behåll i vänligt minne

Fredrika Bremer.

Stockholm d. 29 Aug. —40.

1363. Till Ulrika v. Strussenfelt.

Goda fröken Strussenfelt!

Tack innerligen för orden som gingo från hjertat och gingo till hjertat! Ack! de orden säga mig just hvad jag mest älskar att höra, visa mig att jag ej förfelar mitt lifs mål och högsta kärlek, uppmuntra mig att med friskt mod fortgå på min väg. Mätte jag lyckas

och jag skall då ännu mången gång mötas i glädje med den som så fullt och hjertligt tar emot hvad jag kan hafva att säga. — Att personligen ännu en gång få träffa fröken Ulla Strussenfelt skulle vara en glädje för mig; emedlertid, håll till godo en omfamning i andanom från —

den uppriktigt tacksamma
Fredrika Bremer.

Årsta d. 19 Jan. —41.

1364. Till Carl August Adlersparre.

Det just bär mig emot att skrifva till Gref Adlersparre i små angelägenheter, när de största som lifvet har, taga Er i anspråk och kanske i denna stund på ett sorgligt sätt! Men Ert bref får vara min ursäkt.

Till Herr C...lms önskan att få mitt konterfej för sin kalender, kan jag ej samtycka, då jag ren till hälften måst låfva det åt utgifvarne af Linnea Borealis, ehuru jag på allt vis söker afskräcka dem från att misspryda deras arbete med ett föga skönt ansigte. I alla fall är jag genom mitt löfte bunden vid dem.

[— — —] »bidraget» angår, så erkänner jag att jag mycket ogerna lemna sådana, till personer och företag som äro mig alldeles främmande, — — helst när dessa oändligen väl bärga sig det förutan. Men hvad jag ändå mera ogerna gör, är — säga nej, när jag möjligen kan säga Ja! — Icke heller vill jag låta Gref Adlersparres förord vara förgäfves. Jag skall derföre lemna hvad den unga literatören önskar. Tid och adress torde han framdeles vara god låta mig veta.

Tack hjertligen för löftet om dikterna. Ämnena äro af första sorten.

Mätte Er vördnandsvärda mor icke få lida mycket eller länge, må lif eller död göra snart slut på qvalen! Emottag denna innerliga önskan från en som sett mycket lidande och sjelf lidit mycket, och lärt att fasa för vissa känslor i lifvet, och lärt att älska döden som en af Jordens huldaste genier.

Årsta d. 2 Mars —41.

1365. Till Tinette Homberg.

Wenn Sie, gütiges Fräulein, etwas unfreundliches für mich gefühlt oder über mich gedacht, in ansehung des langen aussenbleibens einer antwort auf Ihren Freundlichen und werthen Brief, des 17 Februar, so verscheuchen Sie nun, ich bitte Sie, diesen Nacht-Vogel, und nehmen Sie hier meine Entschuldigung und meine Erklärung an, die ich nun nicht in schlechten Deutsch sondern auf gut Schwedisch Schreiben werde, im frohem Bewustseyn das Sie meine Mutter-sprache gut verstehen.

Jag vill då begynna, med en hjertlig tacksägelse för Ert bref och det mig deruti visade förtroendet. Detta bref gaf mig ett intryck af Er karaktär och era förhållanden, som gjorde, att jag gerna ville besvara detta förtroende, på något sätt som för Er kunde vara angenämt. Och jag såg dock länge icke huru det skulle kunna ske. Och innan jag såg någon dager häröfver ville jag icke skriva. Det gladdde mig uppriktigt att Ni har interesse för våra nordiska sagor och Legender, och liksom jag, är förälskad i deras skönhet. Den djupa lifsåskådning ur hvilken de uppstigit, är egen för Sverge, och i allmänhet icke ännu förstådd, och det har länge varit en min älsklingstanke, att söka bringa den till allmänt medvetande, genom att intaga dem innom den moderna romanens krets och der uppvisa dem i hela deras djupa, ursprungliga betydelse. Jag hade äfven uppgjort planen dertill i en novell, då Ert bref ankom. Att bearbeta ämnet i den afsigt som Herr Einhorn önskar, kan jag väl icke. Min fantasi och mitt sätt att arbeta passa ej därför. De måste hafva sitt fria spel, och för detta kan jag sjelf ej bestämma reglor. Men i dessa dagar har hos mig uppstigit en tanke om behandlingen af ämnet, som behagar mig mer, än den förra med novelln, och då det är Ert bref eller era ord i ämnet, som väckt den tanken så skall jag äfven om och när detta frö når sin blomning, sända Er arbetet, om det blir mig möjligt, till öfversättning, såsom Ni önskar det. Hvad Herr Einhorns förslag angår, i afseende på öfvertagandet af både Svenska och tyska arbetet som förläggare, vet jag ej rätt hvad jag skall svara. Det synes mig ha betydliga svårigheter. Dels är det för mig af vigt att sjelf kunna rätta korekturet till mina skrifter, hvarföre jag alltid, om möjligt, är närvarande der de tryckas; dels vill jag gerna att mitt arbete först uppvisas i mitt fädernesland, der jag alltid njutit erkännande och godhet; dels lemna man mig äfven här ett betydligt arvode, som jag betviflar att man i andra länder kan finna

uträkning uti att lemna mig större. Jag får neml. här 100 rdr B^o per ark. För Strid och Frid, som utgjorde 10 och ett halft ark erhöjll jag 1100 rdr (Svenskt) B^o. Jag nämner detta, bästa fröken Homberg, emedan Ni uttryckligen frågar derom. Dessutom håller jag mig så mycket som möjligt ifrån affairer äfven i litterär väg, och fruktar alla mera invecklade sådana. Såsom jag hittills haft det, har jag varit belåten. En god vän till mig har mottagit mitt Manuskript, gått dermed till bokhandlaren, emottagit den öfverenskomna penningesumman och gått åter med den till mig. Emedertid, då penningar äro medel till mycket godt, värderar jag dem efter förtjen[s]t, och om en väg visas mig att vinna större fördelar än hittills, på godt sätt, så vill jag icke säga nej till den. Endast måste denna väg icke vara besvärlig att gå; ty i sådana fall är jag lat. För mitt närvarande arbete (en romantisk teckning) har jag engagerat mig med en bokhandlare vid namn R. Kittler i Hamburg, som erbjudit sig som köpare af mitt svenska Manuskript, N. B. så att han får en afskrift deraf, som han låter trycka, så att arbetet utkommer i tyskland lik-tidigt med bokens utkomst här. Men som detta fordrar ett fördröjande af min boks utgifvande här tviflar jag på att jag för framtiden kan fortfara att göra på detta vis.

Och nu nog om detta ledsamma ämne — affairer! Hos Fru Edgren född Dettmahr har jag varit och talat om Er med denna Er uppriktiga vän, äfven hos henne sett åtskilliga af Era skrifter, dem jag under sommarns lopp tänker göra mig nöjet att läsa. Er Mythologie tänker jag, isynnerhet, få mycket både nytta och nöje utaf. Af Fru Edgren fick jag höra att hon innom få dagar skulle resa till Tyskland, der hafva ett möte med alla sina syskon, och då äfven sammanträffa med Er. Jag ämnade sända mitt bref med posten, men då hon tillbjöd sig att bli den vänliga postbärrarinnan, så antog jag med nöje detta säkra medel att snart få mitt bref i Era händer.

Ert Bref och er vän ha sagt mig att Er erfarenhet af lifvet i mycket varit bitter. Tillåt mig ändå att prisa Er lycklig, som ur stormen af oroliga öden räddat ett rent hjerta, en modig vilja, ett sinne öppet för allt skönt och godt, och den kärlek till litteraturen, som är, näst den högsta kärleken, den som på jorden ger mest lycka, mest lugn och minst oro.

Med Fru Edgren torde jag i sommar få höra något ifrån Er, och ber Er här mottaga mina uppriktiga och hjertliga önskningsar för Ert väl.

Med sannaste Högaktning

Fredrika Bremer.

Stockholm d. 8 Juni, 1843.

1366. Till Lotten v. Rosen.

Ditt bref, goda, söta Lotten, var för mig innerligen glädjande, och äfvenså skrifvelsen, som åtföljde det; sådana tecken af vänskap och förtroende kunna ej annat än lifva själ och hjerta, helst då de öppna utsigten att i någon mån vara medverkande till ett stort och allmänt godt. Och ingenting är mig klarare än vigten af den rörelse, som här åsyftas, ingenting är mig vissare än att alla medel, all hjälp för samhällets förädling skola bli otillräckliga så länge icke dess innersta lif det moderliga rör sig, och med frälsande armar omfattar menskligheten i dess barndom och sluter den till kärleksfullt bröst.

Men detta moderliga i samhället är det rent qvinnliga, det som lefver inom hvart oförderfvat kvinno-bröst. Det är derföre en förträfflig tanka af Svenska qvinnor att uppkalla detta medvetande hos sina medsystrar och mana dem till en verksamhet i det allmänna, som på naturligt sätt sluter sig till deras enskilda lefnadsmål och krets. Jag är innerligen glad öfver denna tanke och glad att tillhöra ett folk inom hvilket en sådan tanke uppstått; ty den är ett frö, som kan bära större skördar än man nu torde ana.

Men nu närmare till saken! Saken i närvarande fråga, har några svårigheter, som jag här vill framställa för dig, goda Lotten, äfvensom mitt förslag att afhjelpa dem.

Närmaste praktiska ändamålet med den kallelse eller uppmaning man önskar låta utgå, är — en insamling till förmån för räddningshuset i Råby. Goda Lotten! Jag anser mig icke kunna uppträda för att enkom uppmana härtill, då jag dertill alltför litet känner nämnda inrättning, dess styrelse och förhållanden, ehuru intressanta och viktiga de uppgifter äro, som inhemtas af de mig sända, tryckta skrifterna. Jag kunde heller omöjligt nämna denna räddningsanstalt, utan att fästa uppmärksamheten på den, vida större och ändamålsenligare, som af Wallin och Wanqvist blef, genom enskiltas bidrag, stiftad i Stockholm, och nu der existerar under namn af »Prins-Carls skola». I denna upptagas de vanvårdade eller föräldralösa barnen, så fort de det behöfva; och till en utgrening af denna skola afgå de vanartade barnen, som kunde skada den förra. Denna sednare skola, för vanartade barn, har allt mer constituerat sig, som en sjelfständig anstalt, med egna lärare eget hus, egen trädgård, o. s. v. och ehuru den alltid emottager den stora skolans afskräde, så mottager den äfven unga gossar utom densamma, som blifvit bestraffade för stöld eller

annat brott. Men äfven denna förträffligt hållna anstalt, är en dverg emot det jettelika behovet af dess frälsningsåtgärd. Stockholm vimlar af en förderfvad ungdom, som under den allmänna benämningen hamnbusar uppfyller dess torg och hamnar, som roflystna djur; och räddningsanstalten för vanartade barn der kan blott försörja 21 gossar!!! *)

Det är bekant att de fångelser, som nu byggas inom den ädlare Christenheten, äfven äro förbättringsanstalter; och troligt är, att särskilt vård kommer att egnas åt de unga förbrytarena, såsom de der (enligt erfarenhet i flera länder) äro de som det är lättast och möjligast att föra på bättre vägar.

Om Räddningshuset alltså, alltid kan ha vigt och värde, som sjelfständig anstalt, bredvid fångelset (äfven det nya) så synes mig dock att den vida större vigten ligger på att gifva det uppvoxande, vanvårdade släktet Asylor, eller räddningshus före brottet; jag tycker åtminståne att vid en uppmaning för det yngre släktets räddning, borde uppmärksamheten fästas härpå. Den Stockholmska anstalten, synes mig vara ett mönster för hvad samhället i detta afseende nu behöfver.

Se nu här, goda Lotten, mitt förslag. De Fruntimmer, som önska väcka interesse för detta viktiga ämne hos sina medborgarinnor och som vilja tillvägabranga en insamling för institutet i Råby, skola sjelfva skrifva en uppmaning härtill, i enkelhet och innerlighet, såsom de skrifvit till mig, samt i den anvisa sättet på hvilket medlen skulle insamlas. Till denna uppmaning af svenska Qvinnor till Sverges Qvinnor borde bifogas några utdrag ur Herrar Kahls och Berlings skrifter, som i korthet göra redo för skolans tillstånd och mål; der borde äfven införas anekdoten om de båda bröderna, samt de vackra orden som sluta Ach. Kahls skrift om Räddningshus etc.

Skulle de okända fruntimren vilja utfärda en sådan uppmaning, (vid vilken de naturligtvis kunna, om de vilja, blifva okända), så ber jag att till den få skrifva en inledning, i hvilken jag gör uppmärksam på den efterkommande skrivelsen, samt fäster i allmänhet uppmärksamheten på de inrättningar, som äro i fråga och det sköna och viktiga i det deltagande, som påkallas.

Och af själ och hjertans lust skall jag skrifva detta, och, då så önskas, underteckna det med mitt namn.

Om de okända skrifvarinnorne äro nöjda härmed, så ber jag dem vidare att ge mig rättigheten att pröfva deras skrift och ändra hvad som skulle synas mig nödvändigt i fall något sådant förekommer.

*) den större skolan har, tror jag, innemot hundra barn.

Om skriftens införande i en tidning, skulle jag sedan draga försorg, och anser dertill lämpligast Aftonbladet, såsom den mest spridda tidning i Sverge, och hvars Redakteur är mig personligen bekant, såsom en för de fattiga klassernas nöd verkligt ömmande meniska. Han skulle med glädje emottaga för sin tidning en artikel af dylik beskaffenhet.

Nu, min goda Lotten, har jag skrivit ur mig hvad jag begriper om saken och afbidar ditt och de okändas utlåtande härom. Säg dem, goda Lotten, att jag är tacksam för deras förtroende, och ville gerna visa mig, äfven i denna sak, ej vara oförtjent deraf.

Från min syster Charlotte får jag framföra till dig en hjertlig hälsning. Både hon och hennes goda man äro nu med oss här och njuta de sköna, varma sommarkvarnarna. Båda äro till helsan mycket bättre, ehuru Charlottes onda låter se litet mörkt i framtiden; — men det mörkret kan vara ett öfvergående åskmoln. Gud gifve det!

Framför, bästa Lotten, mina hälsningar till din man, samt till Charlotte Böhnen, och behåll åt mig en vänskap, som är kär och dyrbar för

Din tillgifna
Fredrika Bremer.

Årsta d. 29 Juli —43.

1367. Till Frances v. Koch. Fredag afton. [1840-talets förra hälft.]

Tack så innerligen Frances dear, för din lilla kära lapp, som skall ligga under min hufvudkudde i natt. Jag har varit litet dålig i dag, troligen i följd af en förkylning, men skall bli bra i morgon och glad att få se dig. J am happy in my mind my sweet friend trough your husbands goodness; and humbly and deeply thankfull for having such friends as you an[d] he, and with your and his permission J embrace you, båda två, from a loving heart.

Mins du min lilla Frances bönen som jag sist sade dig att jag fann vara så förfriskande? But now as often when from my heart J say: »jag fattig syndig meniska» . . . J feel the better and (nästan) the happier for it. Blessings on your pillow Frances and Nils!

Fredrika

1368. Till Frances och Nils v. Koch. [1840-talets förra hälft.]

Bekännelse.

Jag vaknade helt bjert i mårse klockan tre med en ängslig känsla i mitt hjerta, som sade mig att jag gjort orätt att i går aftons ej följa Frances och Kocks vänliga bjudning, att ej sluta mig till dem som sökte muntra convalescenten med hvad de hade af vett och munterhet. Han hade kommit sjelf till mig, han var så god; — kanske han nu tyckte det vara ovänligt af mig, han som nyligen visat mig så mycken tjänst och vänlighet! Dessa tankar kostade mig några tårar. Och jag undrade på att saken såg så annorlunda ut i går aftons. Då tänkte jag: »Kock är god. Gud signe honom! men med de hyggliga meniskor han nu har hemma, är han bäst belåten. Jag skulle mera taga ifrån än lägga till trefnaden.» Ty tro mig, bästa Frances och Kock, hade jag tro på att skänka nöje åt mina vänner i sällskap med dem, att vara hygglig bland de hyggliga, hade jag ej en riktig fruktan för motsatsen, så skulle jag ej som alltid nu känna en black om foten (eller om hjertat) när fråga är om att gå ut bland meniskor.

Emedlertid var jag nu betryckt, och det troligen med orätt, ty vårt komma eller icke komma är bra mycket likgiltigare för andra än vi ofta tro det. Som jag grundade på detta, begynte småfåg-larne utanför fönstret qvittra och sjunga på det allra ljufligaste. Och jag tänkte på alla de ljufva saker i menskohjertat som yttra sig i behagliga ord och gerningar och gå som fågel-qvitter genom lifvet, upplifvande och förskönande det; jag tänkte på fåglarne som så sjunga i mitt hem, på de som bo i era hjertan och jag tänkte och tröstade mig så här: »Jag skall säga Kock och Frances hur jag känt och de skola förstå mig, och fågeln i deras hjertan skall gifva ett litet vänligt ljud af godhet och deltagande, af öfverseende med

Deras
hjärtligt tillgifna
men icke alltid hyggliga
vän
Fredrika.

Så skref jag i tankarne i natt; så skrifver jag i dag på morgonqvisten. Och sänder Er båda och de söta barnen (som alldeles tagit Agathes hjerta) min hjertligaste god morgon.

Med hjertlig tack till Kock medsändes Manuskriptet om fångvården.

Fredag morgon.

1369. Till Frances v. Koch.

Onsdag morgon [1840-talets
förra hälft.]

Dear lilla Frances! No scruples whatever for Yesterday. Slå ihjäl dem! Du var bara söt och rolig, som vi alla anmärkte sen du var borta och som gamla, goda mamma sade förnöjd minst fyra gånger om. Böcker skola studeras när andan och tid tillåter. Svin skola komma i underdånighet när de hunnit bli fullt feta som nog icke blir förr än om fjorton dagar, tidigast.

Godmorgon söta Frances! Agathe bra, mamma bättre, moi »toujours karl» and your affectionate

Fredrika B.

1370. Till Frances v. Koch.

[1840-talets förra hälft.]

Min lilla Frances! Åker du och Nils till Lindblads idag? Om så, vill du och Nils ta med er dit, ett paket härifrån? Det väger fem pund och otta marker och heter

Din
tillgifna
Fredrika Bremer.

Ett ord till svar om jag
får vänta er här! Kl. tre
sade Lindblad.

Tusen tack för böckerna.

1371. Till Frances v. Koch. [1840-talets förra hälft.]

Min lilla Frances! Jag har fått hufvudverk i dag och kan ej komma, i morgon ha vi främmande hör jag. Jag måste nödvändigt träffa er ensamma och kommer derföre en dag i nästa vecka.

Fr.

1372. Till Frances v. Koch. Lördag morgon. [1840-talets förra hälft.]

Min lilla Frances! I dag måste jag prompt se dig litet! Om du ej har tillfälle komma till mig på f. m. — får jag komma och taga min middag med dig och Nils? N. B. om ni äro ensamma! Och om Nilses fötter skulle före middagen, kl. 1 eller 2. känna en särdeles kallelse att vandra ut åt djurgården eller i annan transcendenttal riktning, så ville jag anmäla att mina befinna sig i samma predikament, och skulle vara förnöjda att göra sällskap. Förutsatt neml. att himmelen vill blicka i mildhet öfver detta företag och icke öfverhölja oss med snö.

Din
tillgifna
Fredrika.

1373. Till Frances v. Koch. [1840-talets förra hälft.]

Lilla söta Frances! Kan ej komma! Tack till din man för bjudningen, och till dig för det jag vet du gerna tagit emot mig. Men jag är kommen till staden nu, för en sjuk vän, som jag måste passa på. Mamma och Agathe komma om Tisdag. Lilla Frances! var åter god mot mina läppar och skänk mig något af din förträffliga mun-pomada. jag skickar lilla asken med Fabian som torde få den

med sig åter till mig. Det var roligt återse honom (han är nu som bäst här), och jag unnar just er äfven det nöjet. Snart få vi väl äfven se dig! För pomad-tiggeriet förlåt

Fredrika.

Söndag f. m.

1374. Till Frances v. Koch.

[1840-talets förra hälft.]

Min lilla goda Frances! Om det passar dig och din man så ville jag gerna i dag göra mig sjelf det nöjet att komma till Er antingen efter middagen eller till densamma. Men om Ni äro borta eller ha sjelfva främmande, då passar det bättre att jag kommer en annan gång, då ni äro ensamma och gatorna lika marschabla som i dag. Only a word in answer to your

Fr. B.

Thorsdag f. m.

1375. Till Frances v. Koch.

Tisdag ef. m. [Omkr. 1845.]

Min lilla Frances! Hur är det i eft. middag? Gerna ville jag äfven veta om du på något sätt vill ha mig i afton to make a little quite conversation or no conversation, only as a waiting women, eller om du helst vill vara ensam med Nils och dina små? Jag vet att du säger helt uppriktigt hur du vill, och skall i allt gerna rätta mig derefter! Svvara blott muntligen min söta Frances

Din

Fredrika.

1376. Till Betty Berzelius f. Poppius. [1840-talets förra hälft.]

Goda lilla Betty! Blif icke ledsen på mig, eller ock, blif det endast på mitt hufvud, ty med detta är jag sjelf i dag i ovänskap. Det är ondt och förtjenar ej att vara ute bland hyggligt folk. Jag

får låf blifva hemmavid. Mottag emedlertid du sjelf och framför till din man min hjertliga tacksägelse för Er godhet att vilja se mig, och förlåt — mitt hufvud och med detsamma

Din vän
Fredrika.

Fredag morgon.

1377. Till Betty Berzelius.

[Omr. 1845.]

Kan icke komma i morgon till min lilla Mor! Men tänker snart komma en ef. m. och tala med min lilla dotter. Tack emedlertid hjertligen för bjudningen, och var ej ledsen på

Fredrika.

Mondag morgon.

1378. Till Betty Berzelius.

[Omr. 1845.]

Goda lilla Betty! Förlåt mig som är oefterrättlig, som narras, som måste återtaga löftet som din så vänliga bjudning i mårse i hast aflockade mig! *) Goda lilla Betty! tro i alla fall att jag lifligt känner hur söt och vänlig du är, att det gör mig godt, och att jag därför är din af hjertat

tacksamma
Fredrika.

Onsdag f. m.

1379. Till Hartmansdorffs.

[1844.]

Jag tackar min bästa President och Presidentska och skall hafva äran komma i morgon!

Ödmjukast
Fredrika.

*) Det är åtskilliga göromål, som förbjuda mig att roa mig i dag.

1380. Till Hartmansdorffs.

[1845.]

Tack tusen tack till Presidenten, till Presidentskan!! Jag skall komma i god tid med Fru Hjelm och stadnar med min släda framför huset N^o 9 St. K. Br. i hopp att få afhemta min beskyddarinna. Det var bra snällt att komma i håg mig och jag är därför en så hjertligt tacksam

Fredrika Br.

Söndag M^g

1381. Till Ebba Hildebrandsson f. af Wirsén.

Stockh. d.

23 Januari 1845.

Icke kan jag på allvar tro att min goda Fru Hildebrandson på allvar gör de många ursäkterna för ett sådant bref och en sådan fråga! Nej, det är helt visst på lek, och i lekens mening svarar på anhållan om ursäkt m. m. ett bistert: Nej!

Och nu till allvaret. Och jag går så mycket hellre dertill, i denna fråga, som jag känner att jag icke med mitt svar i den, skall borttaga någon kär öfvertygelse, någon välgörande känsla. Och därför låt mig genast tala om »Heinroths förtjenst» i den mening, som här kan komma i fråga. Ty hans läkareförtjenster lemnar jag till medicinska faculteten att bedöma. Heinroths förtjenst (uppendagad t. ex. i Tempelförgården) är att han förstår det heliga och helgande. Han förstår menskosjälens omedelbara förhållande till Gudomligheten, Gudomlighetens till meniskan i känslan, i kärleken, i dygden. Men denna känsla, denna kärlek, denna dygd lefva, hos Heinroth, i en verld utan verklighet. Ty de riken, de rigtningar, den jordmån i hvilka de skola taga gestalt, af hvilka de skola bilda sin verklighet de äro för honom — icke till. Wettenskap, konst, industri, alla msklighetens mångfaldiga talanger och yrken, de äro — af den onde. De få icke rum i Heinroths Guds-rike. H. ser väl solen, men ser icke hur dess strålar verka i alla jordens gestalter, hur de utveckla den stolta meniskan och markens minsta blomma. Heinroths »fel» är ensidighet.

Men ack! Detta fel är större och farligare än det i förståne synes.

Ty den osägliga orättvisa som begås genom att förneka tanken, fantasien, fliten och fyndigheten rätt att vara guds barn, gör dem till hedningar, som retas att nedrifva templet i hvars förgård man vill neka dem rum. Och så har skett. Men så sker icke nu mer. Templet har måst öppna sina portar för alla sanna tillbedjare. Och den som nu mera vill stänga det, är en vanmäktig ropande röst i öknen. Och det är Heinroth i detta afseende. Man erkänner allmänt nu att vettenskapen (tankens, förnuftets frukt) konsten (fantasiens) och industrien (arbetets) äro organer, verldar genom hvilka och i hvilka det gudomliga lifvet utvecklar och förverkligar sig på jorden i Sanning i skönhet, i ordning och välstånd. Genom dem kan Menskosjälen medelbarligen söka, och finna Gud om icke som barmhertig fader (såsom i Christna uppenbarelsen) likväl som sanning, som skönhet, som evig ordnare. Den Christnes uppgift är att med det Gudsmedvetande, som är honom gifvit, söka utveckla sin egna gåfva, sitt pund. Då strålar ock ett gudaöga derur, och verlden blir ljusare deraf. Alla dessa olika gåfvor ville jag likna vid olika lemmar med hvilka menskligheten skall tillegna sig lifvet i hela dess djupa rika innehåll. Dess utveckling på jorden är en fortgående stigande uppenbarelse så medelbar som omedelbar. Men låt mig från mina egna haltande ord och liknelser visa Fru H. till Pauli i bref till Cor. Cap. 12. Jemför med detta Heinroths lära i samma ämne och — — döm.

Jag föreställer mig att domen kan utfalla till hans missfördel utan att man derföre älskar honom mindre. Ty visserligen är han en ren och älsklig ande och hvad han säger det säger han af öfvertygelse och i en mild, allvarlig mening. På mig har han aldrig verkat, emedan jag har ett behof af rättvisa och oväld, som öfverväger allt; och der jag ej ser dem, der har jag svårt att se någon skönhet eller godhet, om än de finnas der, såsom i H. . . t. Men — den som älskat och älskar honom skall äfven för honom ha en blick som jag saknar och se förtjenster dem jag ej fattat. Gerna, bästa fru H. vill jag tro och medgifva detta. Jag har i min ungdom så mycket lidit af intolerans mot den forskande, frågande tankan att jag torde sjelf ha blifvit något intolerant mot dem som i religionens namn förbjuda att söka förstå lifvet och dess eviga Upphof. Förlåt mig nu det så ofullkomliga sätt på hvilket jag besvarat frågan. Det torde kunna bli bättre en annan gång.

Vänskapsfullt
Fredrika.

1382. Till Ebba Hildebrandsson.

Goda Fru Hildebrandson! Det är nu flera år sedan jag läste Heinroths Tempelförgård. Det var denna bok och en berömmande recension öfver H..s filosofiska ståndpunkt som förde mig till den uppfattning hvilken jag nyligen uttalat. Jag kan hafva för utslutande fäst mig vid vissa ställen i hans bok och för starkt acen-tueradt hans svaga sidor, — jag vill gerna tro det, på hans varma försvararinnas ord, — som äfven försvarar mycket som jag alls icke angripit. Men om fru Hildebrandson vill någongång medtaga den nämnda boken till staden och — till mig, som ej har den, kunna vi lättast inför den förståndiga oss öfver honom; N. B. om det roar hans goda vännina. Ty jag ville endast säga min tanke om H..t, icke yrka den, särdeles då ingen vigt ligger derpå och H..s lär-junge betraktar verlden med en vida klarare blick än jag funnit hos läraren. Och det är ej första gången jag sett friska och klara na-turer tillämpa vissa teorier vida friare och skönare än mästarne för dessa. De lägga gyllne ägg i silfverskålar. Men mera härom muntl. om och när Fru Hildebrandson vill det. I strid som frid

vänskapsfullt
Fredrika Bremer.

Stockh. d. 6^{te} Febr. —45.

1383. Till Adolph Busch.

Herr Geschworner Busch!

Min hjertliga tacksägelse för tvenne vänliga bref får jag härmed framföra! För den värda gåfva från Er Farbroder, som medföljde det första brefvet, ber jag Er vara god till honom framföra min tack-sägelse. Det är mig en förebräelse att icke förr ha uppfyllt denna skyldighet.

Dalarne ha alt för länge dröjt på vägen till Luleå, hvartill litet försummelse å min sida och litet svårighet att få reda på Ex. Sekr. Gyllensköld, i anseende till en förvexling af husnummern, ha varit

vällande. Men nu är saken i ordning, och Makarne i Dalarna på väg att besöka de goda Makarne i Luleå stad.

För de Åhrströmska Namnteckningarne tackar jag mycket; de äro karakteristiska, och tala värtaligare för Nykterhetssaken än många långa predikningar. Jag hoppas att kunna göra godt bruk af dem. Men uppmaningen till fruntimmerna att afstå från trackterandet med den farliga drycken kan icke komma från min hand annorlunda än som en episod i den Åhrströmska historien. Orsaken nämde jag muntligen för er.

Ert vänliga tillbud att ledsaga mig till Avasaxa och möjligen till Kengis har varit mig en stark frestelse till att företaga en Norrlandsfärd; men det ser dock ej ut som den skulle kunna bli af för mig i år. Jag saknar det och hoppas på ett annat år och då på den vänliga hand, som äfven nu räckt mig till bestigande af Midnattsolens berg. Icke heller Fabian Wrede kommer troligen denna sommar till Era nejder. Men äfven han vill gerna en gång besöka dem. För mig är utsigten åt Avasaxa, Gellivare m. m. långt skönare än den åt Rom eller Neaples.

E. W. betackas för gåfvan till Prins Carls Skola. Förr än längre fram på sommaren torde jag ej komma att redogöra för den och några andra små bidrag som goda hjertan skänkt åt de små olyckliga.

Vi ha här varit mycket sysselsatta med Riksdagen och frågan om den nya kriminallagens antagande nu lyckligen afslutad. Emellan de allvarsamma funderingarne förlustar man sig med att fara ut till Norrbacka och Haga park och der se på Lappar och Renar, och språka med de förra och höra deras kloka svar på allvarsamma frågor. Sjelf har jag haft stort nöje af dem och af den starka förtröstan till Guds ledning och skydd som synes hvila hos dessa ödemarkens barn och följa dem under deras vandringar som en aldrig nedgående sol. Jag vore Er bra tacksam om Ni, som ofta kommer nära dessa Nomader ville om deras lefnad och sätt att vara och tala, deras seder och egenheter inhemta hvad Ni kan och någongång meddela det åt mig.

Min Moders och systems vänliga hälsningar till Er får jag framföra. Framför mina till Fru Anna och behåll mig i Er välvilliga åtanke!

Med utmärkt högaktning

Fredrika Bremer.

Stockh. d. 1 Maj 1845.

P. S. Hjertligen lyckönskar jag er till framgången af Er välgörande förening. I sådan framgång är det skönaste vårlif.

1384. Till Ebba Hildebrandsson.

Min goda Fru Hildebrandson!

Enligt en vänlig maning vill jag säga att jag nu är återkommen från mina vikingafärder, reser i morgon till Årsta men kommer åter till Stockholm d. 14 eller 15 dennes för att den 17 afresa till Norrge. Får jag under dessa dagar se lilla frun på Orhem så skall jag kunna hälsa från Svärmor och svågrar och från ett land skönt af ruiner, lundar, blommor och Nektergalor, som jag fått se i dess skönaste årstid och i det herrligaste väder. Någon god liten ande måtte ha blåst sommar der i förtid. Tack, tack! och jag vill önska fru Hildebrandson en så angenäm resa på Öland som den jag haft der. Att vi se hvarannan åter, förr eller sednare, sätter jag ej i fråga, och trycker i tanken varmt den varma och trofasta handen!

Fredrika

Stockholm d. 7 Juli 1845.

1385. Till Ebba Hildebrandsson.

[1845.]

Goda Ebba! Jag glömde tacka för Kosmos och gör det härmed hjerteligen!

Fredrika.

Tisdag morgon.

1386. Till Anne Lynch.

Stockholm, 1845.

To Anne C. Lynch: Whoever you may be, sweet lady, whose harmonious voice has passed the great waters to reach my distant and lonely shore, let it be a satisfaction to your noble heart to know the effect your lines have produced in the home of her to whom you have directed them. I have read them aloud to my mother, my sister, and my cousin, Sir Fabian Wrede (who after the death of my brothers is my only brother); but often I must stop, so deeply touched was I with the beauty of the poesy and affected with the meaning it conveyed, so gratifying to my fon-

dest wishes — yea, to my only wish in life, in respect to men, or mankind; and the glistening tear in my eye was reflected in those of my relations. So do not fear, dear lady, that the ambrosia of such praise can do anything but good — purifying and vivifying the soul of the mortal who receives it, spurring it the more to try to merit what is offered by the hand of grace.

So blessings on you, sweet and noble muse of America, and thanks forever from the family and the heart of your Swedish friend and sister-mind,

Fredrika Bremer.

1387. Till J. Lind.

Herr Cassör Lind!

Jag får anhålla det Herr Cassören ville hafva den godheten lemna mig redogörelse för min skrift Morgonväckter öfver exempl. som utgått sedan i Apr. 1844 då sednast redogjordes, och hvad som ännu af skriften är kvar. Enligt Herr Cassörens egen önskan uppsköts redogörelsen för fjolåret till Jul-tiden, som nu längesedan är öfver, hvarför jag tagit mig frihet påminna.

Med aktning
tecknar

Fredr Bremer

4^{de} Mars 1846

1388. Till Carl af Forsell.

Min goda Öfverste Forsell!

Uppriktigt och hjertligen får jag tacka Er för meddelandet af uppmaningen och likaså för Minnesbladet, som jag finner vara ett förträffligt påhitt sinnrikt utfört, och som skall bli för mitt något bristfälliga minne en förträfflig och behöflig hjälpreda. Hvad skydds-syskons-idén beträffar, så tycker jag att den, i sin närvarande utbildning, är bra och bör kunna slå an. Att fästa förbundets ingående, vid den unga människans ingående i hennes förbund med den högste och hans församling på jorden, vid den första Nattvardsgången är en lycklig tanke, som ympar skydds-syskons-idén in på dess sanna och närande stam. Så blir den hedniska telnigen christnad och skall på fridsfältet bära ädlare frukter än förr på

stridsfältet. Må den då grönska rätt friskt, denna gren af det heliga
 verdsträdet, och gifva Er all den glädje Ert vackra ihärdiga nit förtjenar!

Att alla unga flickor komma att svärma för Er idé tar jag för gifvit.
 De båda små breven anser jag af vigt att bibehålla, och helst, som de
 äro det, i en not. Särskilt tryckta synas de göra för mycket af sig, men
 såsom de nu äro gifva de ett lif och en hög smak åt framställningen som
 den ej utan skada skall umbära.

Uppmaningen är saken i abstrakt form breffen framställa den i concret;
 det förra är tanken, de sednare känsla och lefvande lif. Ingen skall
 känna detta bihang som förlängning.

Mitt namn — har jag skrivit under då Öfversten så uttryckligt begärt
 det, och ber jag att det får stå i den ordning som jag satt det. Egent-
 ligen hade det bordt stå under Öfverstens men jag tyckte att detta borde
 stå sist, som punkt och amen. Och egentligast hade varit, tycker jag, att
 detta namn ensamt hade stått under ägarens verk. Det hade ock varit
 den bästa och enda behöfliga recommendation.

Någon Ordförande Fru har icke velat rinna mig i sinnet. Grefvinnan
 Anckarsvärd känner jag icke; Grefvinnan Björnstjerna blott litet, men det
 förefaller mig att hon vore en förträfflig hufvudperson. De vackra ögonen
 ha en varm känsla, och talet förstånd, väsendet den stora verdens behag
 och ledighet.

Ännu en gång tackar jag och önskar lycka på det hjertligaste!

Med uppriktigaste högaktning
 och tillgifvenhet

Fredrika Bremer.

Årsta d. 17 Mars 1846.

1389. Till Anne Lynch.

Stockholm, 6 April, 1846.

Dear Anne Lynch: I have to thank you, dear Anne, for a sweet letter,
 and, moreover, for a welcome promise to write to me »something» about
 yourself, your society and life in America. Do, my dear young friend!
 It will greatly interest me to see a truthful and unbiased picture of private
 life in that part of America where you reside, its influence on the morals
 and happiness of individual man and particularly of woman. It will be to
 me a precious introduction to the chapter I myself wish to study, if I
 once can come to your shores.

In my next book you will find some characteristics of our inner and
 better life, of what there is going forward under the eyes of the Scandi-
 navian genius. Danes, Norwegians, Swedes, though brethren in history,
 literature, and social life, are still very different in spirit. I cannot but
 acknowledge that I am very partial to that of my own people.

But we should be so, my dear young friend; every one should be
 partial to his own land and view its life through the eye of love, — the
 only truly sharp one, — and every one endowed with genius should em-
 ploy it in bringing out the characteristic genius of one's people, and let it
 light on its own soul as on those of other nations.

I long for your poems; I know I shall love them. Your mission as a poet is one of the noblest. May it prosper, dear Anne, and the happiness of a great and good heart be your lot.

Most affectionately yours,
Fredrika Bremer.

1390. Till Ebba Hildebrandsson. Stockh. d. 21 Maj [1846].

Tack min goda lilla Ebba för brevet, visan och hälsounderättelserna! Bröstat här närmast det — kände jag tydligt på mig skulle nog bli bra; men det der andra vid Borgholms ruiner, det trodde jag väl alldrig skulle hvila i någon annan brudsäng än grafvens. Gudskelåf för den glädje som genom denna omvändning tillskyndas familjen på Rosenfors! Ja, Gudskelåf för allt som bättras, som våras, som klarnar! På denna herrliga Christi-förklaringsdag måste man tro på alltings förklaring. Och du gör det min söta Ebba, det känner jag i luften! Kyss och hälsning till dig från Din vän

Fredrika

1391. Till Ebba Hildebrandsson. Stockh. d. 1 Juli —46.

Min lilla goda Ebba är litet lik den franska historieskrifvaren Michelèt, talar om ställningar och förhållanden men icke om personer. Jag fick således icke veta hvem det var som döden hotade (eller lockade) innom ditt hem. Af Augusta Rudensköld har jag emedlertid fått höra att allt nu der står godt och väl till och gläder mig deråt för den lilla hus-modrens skuld.

På resande fot (ty i morgon skall jag gå om bord på Gauthiod) tackar jag dig nu så hjerteligen för Humbolts Kosmos som härmed återsändes. Den har varit bra rolig att läsa.

Tack och farväl min söta Ebba! I höst hoppas jag få råka dig åter. Gud signe dig!

Fredrika

1392. Till Busch.

Bästa Herr Busch!

Rätt hjerteligen får jag tacka för det erhållna vänliga brevet af d. 18 Oct.! Och med största nöje mottager jag kallelsen och hedern att vara den lilla sonens Gudmor. Jag skulle ha stor lust att kunna, som en osynlig Huldra eller (enl. gamla stylen) Fée, taga min plats ibland Faddrarne för att genom magiskt inflytande rätt hederligt begåfva och utrusta den Nyfödde i sin vagga. Men vår Herre har försörjt honom bättre än som kunde ske genom dylika problematiska presenter af underordnade genier; han har gifvit honom föräldrar, som älska Gud och göra det goda med glädje, och bättre, mäktigare skyddsväsen har intet Menniskobarn på jorden.

Uppriktigt tacksam är jag äfven för tillbudet om affairen med den Engelska bokhandlaren, och skulle gerna vilja veta hvad han säger dertill. Jag har från London ett annat tillbud i samma väg, icke just mycket förmånligt hvad pund Sterling angår, dock ej utan sådana, och som har den fördelen att det tar allt besvär från mina händer, äfven med Öfversättningen (som jag vet blir god). Jag får ej annat att göra än att låta min bokhandlare efterhand skicka ut de tryckta (svenska) arken, och detta är för min bekvämliga själ en stor vinst. Men kan Mr Colburn genom en »Copyright» sådan, som är fråga om betryggas för concurrens af andra öfversättare (t. ex. från tyskan) samt för Amerikanskt eftertryck, (hvilket allt mina första Engelska Öfversättare Howitts, lidit mycket utaf) så torde han kunna bjuda något som kan ersätta litet besvär. Jag önskade emedlertid mycket att saken icke skulle framställas till Mr Colburn såsom en önskan från mig. I annat fall är det mig kärare att propositionen alldeles uteblir.

Jag är nu sysselsatt med ett arbete som behandlar familjelifvet innom samma krets som Hemmet men på vidsträcktare scala och är (andligen) en fortsättning af detta. Det blir troligen ungefärligen af samma yttre omfång, och torde komma ut under vinterns lopp.

Var emedlertid god och framför till Er vän min varma tacksägelse för hans vänliga deltagande och hans tillbud!

Jag är nu nyligen återkommen från en resa i Rhentrackterna, som skänkt mig mången njutning. Men jag känner det nästan som orätt att resa utrikes då så mycket af mitt eget fädernesland är mig ännu

okänt. Min håg står alltjemt åt våra nordliga provinser och leker nu med tanken på en resa dit opp nästa vår. Tanken att jag der äfven träffar vänner, är en dragningskraft till, som täflar med Midnattssolen i mitt sinne. Kanske får jag äfven då göra min lilla Gudsons personliga bekantskap. Jag sänder honom nu, i andanom, min Gudmoderliga kyss, trycker hjertligen hans faders hand och ber om [min] varma lyckönskan och hälsning till hans Mor.

tacksamt och vänskapsfullt

Fredrika Bremer.

Stockholm d. 25 Okt. 1846.

1393. Till Busch.

Bästa Herr Busch!

Så mycket och hjertligen får jag tacka för den vänliga skrivel- sen samt för de meddelade breven från England. Herr Colburns proposition är en ganska liberal och nätt opp den förmånligaste jag ännu haft så utom som inom lands. Mycket kommer dock an på det närmare bestämmandet af villkoren och besluta mig kan jag icke förr än jag fått se de detaljer Hr Rosenborg benäget låfvar meddela. Jag ville t. ex. gerna veta hvad slag kontroll man kan hafva på de försålda exempl. (neml. på min sida) samt när redogörelse derfor kan utfalla. Om detta skulle draga ut mycket på längden t. ex. i två eller tre år så är det mig nästan mer behagligt att få genast en mindre summa men deremot vara befriad från alla omkostnader samt allt besvär med öfversättning m. m. Jag är emedlertid oändl. tack- sam för båda Herrarnes godhet och omtanka för mig och förblifver så huru än saken må utfalla.

På Rosenvik altså, på det romantiska Djurgården får jag nöjet se min lilla Gudson och hans föräldrar! Jag gläder mig hjertligen att der uppsöka dem vid fåglarnas sånger i vår. Vore denna så visst kommen, men vi ha ännu en lång vinterväg dit. Bergmästa- ren ser nog på denna med blidare ögon än vi gröngräs-älskare, och jag söker äfven trösta min syster Agathe med förets stora gagn för Bruk och Bergverk m. m. fosterländska rörelser; och visserligen hjälper det litet, och man skänker den hvita vintern sin aktning, men se, kärleken.....! Den behålla vi för våren. Jag gissar att lilla

Gudson håller med mig. Hjertlig hälsning till Fru Anna, och till de båda goda Makarne en hjertlig tillönskan om allt godt och glädjande på det nya året!

Med högaktning och vänskap

Fredrika Bremer.

Årsta d. 17 Jan. 1847.

1394. Till Busch.

Hvad Ni är god, bästa Herr Busch, som har så mycket omsorg om mina affärer! Det gör mig riktigt brydd, helst jag fruktar att nödgas göra Er ett besvär till, det neml. — att komma ut till Årsta, såsom Ni sjelf har godheten att föreslå. Jag kan icke komma till staden förrän i slutet af denna månad; men då jag har varit lat på vår-sidan och min bok, i följd deraf, icke kommer att bli färdig förrän mot hösten, så torde svaret på propositionerna från England kunna dröja litet. Eller huru? Går detta icke an, så måste jag bedja Er om samtal, samt meddelande af goda råd muntligen här på Årsta. Vore sommaren inne, så tror jag att en liten utfärd till vår gamla borg i Sota-skär icke skulle vara utan nöje för Er, men nu, midt i snö och slask, och under kråk-nedan till och kråkesång, så är det minsann ingenting att bjuda på. Skulle Ni likväl vilja göra oss det nöjet att komma, så torde resan kunna ställas bekvämt om väder och väglag äro efter uträkning. Min Mor ämnar resa till staden om Thorsdag i slädvagn, så vida föret räcker, ämnar så skicka ut hit slädvagnen för att i stället taga in hjulvagn till staden. Om Ni då ville begagna dessa resdon för att komma hit ut och sedan in till staden åter, så går resan helt lätt på det viset. Var så mycket god och hälsa på min Mor när hon kommer till staden och säg henne huru Ni önskar det!

För Er godhet och välvilja för mig blir jag alltid Er

hjertligen förbundna

Fredrika Bremer.

Årsta d. 6 April, 1847.

1395. Till Sophie Adlersparre.

Välkommen till Stockholm min snälla goda Sophie Adlersparre! Förhindrad af folk, som jag måste vänta på här hemma, kan jag icke sjelf nu komma till dig. Men, gör mig det nöjet, om du ej redan är upptagen, och ät med mig en liten tarflig middag i morgon!! Vi få då språkas vid, hvilket jag längtar efter. Jag kom i går ef. m. och reser om Mondag åter ut till Årsta. Kan du komma i morgon och vill, så gjorde du en glädje åt

Din
tillgifna
Fredrika.

Stockh. d. 10 April. 1847.

1396. Till Sophie Wattenbach.

[Juni 1847.]

Meine liebe Sophie!

Nun sind Sie doch gewiss wieder in Ihrer Heimath in Lübeck, und ich kann mit Gewissheit hoffen das diese Zeilen Sie dort treffen werden. — Dank, tausendmal meine gütige Freundinn für Ihren lieben Brief von Marienberg, und für alles freundliches was Sie darin sagen. Schon ein halbes Jahr, liebe Sofie, ist seitdem vorübergegangen. Und in Ihre Familie wo immer so ausserordentlich viel »geschieht« werden wohl mancherlei revolutionen — grosse oder kleine — den Zeit gefüllt — gebe der gute geist auch erfüllt und vollendet haben! (Das ist gewiss eine abscheulich zugeschnittene undeutsche phrase!). In mein Haus und Heim wo gewöhnlich alles sehr einerlei gehet und still steht, ist alles äusseres auch sehr still gestanden diese Zeit, aber gottlob, der Geist der Friede und der Gemüthlichkeit ist auch bei uns geblieben. Meine Mutter trägt ihre neun und Sechzig Jahre ganz exemplarisch mit Seele so wie mit Körper. Meine Agathe hat wohl etwas gelitten von der lange Winter und kalten nie fertig werdenden Frühling; aber Sinn und Seele bei Ihr haben immer Frühlingswetter, und nun da wir endlich auch da draussen grüne Auen, und beläubte Baume und Vögelgesang haben ist Sie ganz glücklich.

Innigst danken wir Ihnen alle meine liebe Sophie für die angenehme bekantschaft mit Ihren Freunden in Lübeck. Ihren braven, geistvollen Schwager, seine liebe Frau,*) Ihre freundin Victorine mit Ihren sinnvollen Worten, und der seelenvolle, von hellen innren Licht zeugenden Blick, die gute, Menschenfreundliche Siveking, — von alle diese Menschen, deren

*) und welche Kinder sie haben! Wirkliche prachtexemplare von Kindern!

Werth und interesse auch eine so flüchtige bekantschaft ahnen liess, wollte ich gerne mehr wissen, wollte gern über Ihnen mit Ihnen, liebe Sophie, sprechen — aber — ich kann nur Sie bitten diese alle freundlichst von mir zu grüssen.

Ja, wenn wir nur zusammen sprechen konnten, liebe Sophie, so wurde ich recht viel mit Ihnen sprechen wollen; aber schriftlich, und dazu in eine fremde Sprache geht es nicht. Ich bin nun im Begriffe eine Reise von wenigen Wochen anzutreten, um die MitternachtsSonne in Lappland aufzuwarten, und ein alter lieber dahinsterbender Freund von mir, der Bischoff Franzén in Norrland zu besuchen.

Leben Sie wohl liebe theure Sophie, leben Sie recht glücklich! Ihre Freundinnen auf Årsta grüssen sie aufs herzlichste und hoffen Sie einmahl hier zu sehen.

Im spätherbst oder frühwinter werde ich wohl in gedrückter Schrift mit Ihnen sprechen. Werde ich auch etwas von Ihnen hören ehe dieses Jahr sich wider schliesst?

Unsere herzlichen Grüsse und Glückwunsche an Frau Bauer! Wie mag es wohl mit ihre arme Gesundheit stehen?!... Auf wiedersehen liebe Sophie!

Ihre ergebene
Fredrika Bremer.

1397. Till Ebba Hildebrandsson.

Min goda Ebba!

Sedan jag under skarpa vinterföret, en dag, såg ett litet rödrosigt ansigte inbäddat i svandunsmössa kila förbi mig på landsvägen emellan Stockholm och Länna, har jag ej sett lilla frun på Orrhem, och ej fått tacka henne för boken, som nu härmed återsändes, eller tala om den. Som jag nu är på resa stadd, hinner jag blott säga att författ. är — en äkta Engelsman, som — fastnar i sin räkenmaschin och kan ej se bortom eller utöfver den. Maschinen synes mig i sitt slag märkvärdig och förf. tillämpning af den på Uppenbarelsen och undren ingeniös och påhittig nog, och torde äfven för månet hufvud medföra öfvertygande eller bevisande kraft. För mig är det deremot klart att de underkrafter, som framtråda så starkt i den historia som vi företrådesvis kalla Uppenbarelsen icke komma af något apart insatt hjul i verlds-maschinen, utan att de äro menniskonaturens ursprungliga krafter, menniskoslägtets tillhörighet, som aldrig ha upphört, aldrig skola upphöra att verka, ehuru än deras magiska, omedelbara verksamhet kan djupt tråda tillbaka och äfven synas kufvad under det

menniskoanden försänker sig i andra lefnadssferer och arbetar att bli färdig med dem. Äfven i vår praktiska och förståndiga tid tränga de sig fram i Magnetismens phenom[en]er. Men är du en varm qvinnosjäl, och är utan någon erfarenhet af de under som kunna verkas magiskt af menniska på menniska?! Sådana har jag erfarit flera. Och säkert äfven du.

Men om under i alla tider hafva verkats och skola verkas af menniskor, under särskilda förhållanden och förhöjda lifsmomenter, — huru naturliga, ja, huru naturnödvändiga måste de ej vara för den som var: »Meniskones son» och »Guds son» i en person, — hos hvilken Mensklighetens högsta krafter funnos förenade, som strålarne i solen.

Adieu min lilla Ebba! Jag reser för att se Midnattssolen och Franzén innan de nedergå. När jag kommer igen måste jag försöka om du ej kan vara clair-voyante och hjälpa mig att upptäcka hvem det är som jag har att tacka för en liten vacker gåfva *)»för badet» men som är för vacker för att göra nytta. *Nöje* deremot skall den alltid göra, och det af den hjertliga sorten!

Lef väl min goda, snälla Ebba och tänk med blida önskningsar om vind och väder på den som nu sträfvar att komma »åfvan Nordanvinden»,

Din
tillgifna
Fredr. B.

Årsta d. 10 Juni 1847.

1398. Till Henrika Leuhusen.

Årsta d. 6^e Sept. —47.

Bästa Henrika!

Det gör mig mycket ondt att Du hos din Farbror ej funnit mildare svar. Sednare tilldragelser måste [ha verkat?] mycket ofördelaktigt på honom emot dig, då hans sinnestämning så kunnat förändra sig sedan i vintras.

Jag skall stå på din sida i hvad jag kan och anser rätt. Men är icke viss på att jag nu mera kan dermed utträtta något.

På min hjertliga bjudning till din Far att komma hit till Årsta

*) Badkuren har blifvit uppskjuten till hösten.

ursågtade han sig med sina släktingars ankomst och sin egen tilltagande skröplighet, som hindrade honom att resa bort nu så sent på sommaren. Och deremot är ingenting att säga. Den stackars, gamle mannen är sen en tid mycket affallen och försvagad.

Med denna post har jag åter skrivit till honom och talat för dig, så starkt jag — ja så starkt man det kan. Hjelper detta ännu icke, då Henrika måste du ha tålamod ännu en tid. Ty med tid och tålamod går dock nog din önskan igenom. Och, min lilla Henrika, hur kan du väl, som en Christen Qvinna, öfvergifva dig som du gör det? Och huru måste den man vara beskaffad som kan drifva dig dertill? Ja, jag förstår det icke. Hvar är då tron på Gud, hoppet på honom som leder våra öden och som använder äfven motgången till vår jordiska uppfostran? Skola Christna låta deras förnuft, deras lifs väl och ve bero af hastigheten med hvilken en jordisk förening kan tillvägabringas? Min lilla Henrika?!!!.....

Skulle din Far ännu vara ovillig att samtycka — vore det icke bäst att du flyttade till Backa och bodde och hushållade der öfver Vintern för att komma ifrån den plågsamma spänning och overksamhet i hvilka du lefver på Beateberg? Litet klok hushållning med oss sjelfva, vår ställning, våra omständigheter kan lugna och hjälpa igenom mycket. Och om Å. är en Christen och en klok människa, så bör han hjälpa dig att utan att göra skeppsbrott till förnuft, lif eller dygd genomgå en pröfning som är så mångas del att genomgå. Lita på mig i hvad jag kan och bör.

Din tillgifna
Fredrika.

1399. Till Henrika Leuhusen.

Stockh. d. 13 Sept. —47.

Tack Henrika för ditt bref af d. 9^{de} Sept!

Jag har varit ett par dagar i Stockholm och hade önskat att få se din far under dessa. Men han höres icke af. Jag återreser nu till Årsta, men lemnar här en vän som för din skull skall tala vid din far för dig bättre och kraftigare än jag, som fruntimmer det kan. Äfven till Casper Wr. har jag skrivit för dig. Kanske kan han något verka. Hoppas det bästa, bästa Henrika och sök genom frisk luft och rörelse att stärka dig.

Med Å. kan det omöjligt vara så farligt som du tror. Af sådant ondt som det du nämner, tynar man icke af. Symptomerna äro af helt annan beskaffenhet. Jag hinner ej mer.

Din tillgifna
Fredrika

1400. Till Henrika Leuhusen. Stockholm d. 9 Nov. —47.

Bästa Henrika!

Ditt bref har jag fått, och Jag har just nyss talat vid Fabian. Och uppriktigt glad är jag att nu få lemna dig följande upplysning: Din Far skickar i morgon till dig drängen och vagnen som fört honom hit, för att du må så fort du det kan komma till Stockholm. *) Och der skall du få veta vidare. Jag vill nu blott tillägga att om du nu ej har rum i ordning för dig här, så tillbjuder jag dig än en gång att dela min boning, och här skall du vara mig välkommen hvilken stund som helst.

Din tillgifna
Fredrika.

Norrlandsgatan N^o 5.

1401. Till Malla Silfverstolpe. [1847?]

Goda Malla! Jag får här afbördas min länge glömda skuld för den lilla röda boken med de många tankarne. K. förefaller mig som en vacker svensk själ som talar — tyska, och som blir i det fremmande språket rätt klar hvarken för sig sjelf eller andra, ehuru man nog förstår den vackra meningen, den rena andan, och tycker om det djuptblickande blå ögat (säkert hade han blå ögon!). Blicken finner jag för öfrigt mera sökande och anande än träffande det riktiga i de frågor han upptager. Det är en ung blick, men som sådan full af rika löften. De sköna poetiska ställena i Lycksalighetens ö förtjusade mig tidigt och äro för mig i denna stund ännu, mera än sagans filosofie, denna må i öfrigt vara hur förträfflig som helst. Jag minnes ännu hur scenen med vindarne, Nektergalens sång, Svanhvits m. fl.

*) han skrifer äfven till dig.

stycken lästes högt af min Far och verkade underligt lifvande och väckande på min drömmande unga själ. Jag senterar således denna skapelse på motsatt vis med Fru E.

Poesin har sin egen underbara genväg till Gud. Jag älskar att dit lyftas på dess vingar. Den för mig i ett nu dit tanken grundande och begrundande först sju år sednare kommer efter.

Söta Malla! Du ville jag skulle säga något om lilla boken. Jag har derföre skrivit detta mitt intryck deraf.

1402. Till Anne Lynch.

Stockholm, December 1, 1847.

Dear Anne Lynch:..... I have not yet discarded the hope of seeing the shores of the New World and its noble-minded, benevolent people, its beautiful and refined women. I hope yet once to visit the Penates of America and to compare them with those of my Scandinavian home.

You, dear Anne Lynch, I then hope to see and converse with. Your beautiful talent is of a cast which must be conducive to happiness for you as well as delight for your fellow-men. The deep melancholy which at times has cast its shadow over you is but the dregs in the inkstand of existence, which every deep soul takes ere it can pen the strong inspirations of life, the depths of sorrow or joy, or mysterious nature and heavenly grace. So I do not fear the plunge, my dear young friend. Believe me, you will rise from it rich of the treasures of the depths. And with wings such as God has given to you, you must soar over all the sorrows of earth in the sunshine of everlasting light. No fear! I should like to speak specially with you on this theme, but time is at this moment denied me. God bless you, dearest Anne, and make you so happy as wishes your obliged friend,

Fredrika Bremer.

1403. Till Ebba Hildebrandsson.

Årsta d. 17 Dec. 1847.

Goda Ebba!

Julen drager nära, och grannar emellan skickar man korf eller »ett stycke af slagten» eller en bulla af Julbaket att smaka på. Jag bor för långt från lilla frun på Orhem för att uppvakta med något sådant, som hon dessutom har fullt opp utaf. Men som jag känner mig nära

granne med henne i andanom, så skickar jag i stället för en korf ett — bref.

Min söta Ebba brefvet vill blott säga: »god dag! Hur står det till? Med Man, med barn med lilla Mor sjelf? Jag vill hoppas rosenrödt som dina kinder och icke grått som vädret och naturen. Och de der små du har — den der lilla flickan!... de kunna väl hålla sinnet vårfriskt midt i kulnaste vinter.

Också jag har mina barn som hålla sinnet friskt, och jag skapar just ett sådant som bäst. Jag trodde mig få nöjet att sända dig ett stort stycke sådant till Jul. Men det har blifvit uppskjutit tills längre fram på vintern. Det håller nu på och befjädrar sig både här och i England. Jag hoppas det blir ett godt barn och att Ebba skall finna det så.

I Stockholm har jag blott varit på några dagar. Blir denna vinter stadigare landtbo än vanligt. Syster och svåger komma att Jula här med oss.

I Stockholm är eljest bra mycket interessant folk nu. Men lugnet och stillheten äro mer än allt det der interessanta, på längden.

I Stockholm var jag sist på Fahlcrantz' bröllop. Han är riktigt gift och med en söt ung flicka, som såg ut att ha compassen innom sig, och Fahlkrans kommer efter all sannolikhet till hvad han länge önskat »till en lycklig ro i skuggan af en toffel».

Jenny Lind är ju snäll! Så vackert och hyggligt och bra hon nu betedt sig vid sitt uppträdande! Sådant förskaffar entrée i himmelen.

Men Kungen! Han vill ha för mycket pengar af oss. Jag går öfver till opposition.

Straxt på nyåret far jag till Stockholm, och skall då kanske — se på gubbarne i stånden.

Nu en trefflig Jul och ett godt nytt år till dig goda Ebba! Glöm mig icke hos din Man och hos dina snälla små! Och — glöm mig ej heller du!

Fredrika.

1404. Till Ebba Hildebrandsson.

[1848.]

Den länge på väg varande boken kommer här, min goda Ebba, och har uppdrag att söka göra dig nöje och att hjertligen hälsa dig från

Din vän
Fredr.

Stockh. d. 22 Maj.

1405. Till Ebba Hildebrandsson.

Kan du ingenting gifva mig min söta Ebba?! Ack! Hvad är rikare, skönare gäfvä än hjertats varma, lefvande ord?! Och dessa har du nu gifvit mig så friska och uppfriskande ur ditt hjertas källsprång. Tack! Tro mig, käraste Ebba, min källa skulle icke kunna flöda, om icke själar sådana som din funnos till att mottaga och återgifva. Men just i medvetandet, i känslan af sådana är det skönt att lefva och verka, att undfå och gifva och undfå igen. Ty hvad kan jag gifva som jag ej undfår dels af den eviga källan öfver oss, dels af hans klära speglar på jorden, rena människosjälar? Och hur mycket har jag ej undfått af dessa som jag borde ha bättre återgifvit! Du tror mig ju när jag säger dig att det är och har varit mitt beständiga qval att jag så futtigt, ofta så illa utfört det värf som jag undfått, så ofullkomligt användt den rika skatten. Många författare ha nöje af hvad de skrifvit. Denna känsla erfar jag högst sällan, men vida oftare den af missnöje och sjelfanklagelse. Derföre ock är jag icke den lyckliga människa som mången tror, fastän under stunder af skapande lif, jag väl erfar något som är öfver all jordisk lycka som jag föreställt mig eller smakat. Men det är stunder. Och andra komma som motväga. Ja, för de andliga barnen liksom för lekamliga måste man genomgå barnsördens smärtor. Och detta sista mitt barn har kostat mig många sådana. Men jag kan ej neka till att detta barn sen det blef framfödt gifvit mig en känsla af tillfredsställelse sådan jag ej ofta erfarit den. Och det emedan det, äfven med dess fel och brister, dock uttalar fullast bland mina skrifter mitt inre lif, tänkande, kännande, emedan jag i detta känner mig bäst ha

realiserat den uppgift som jag föresatt mig. Den föddes inom mig straxt efter eller rättare redan under det jag skref Hemmet. I Granarne ville jag framställa det äktenskapliga lifvet, familjen som knyter sig; och Björn och hans Fanny, Bruno och Serena äro representanter häraf. Hemmet var en tafla af familjen som fullbordar sig inom sig sjelf, genom medlemmarnes förhållande till hvarandra under inflytande af den allt bildande, förklarande gode anden. Syskonlif är familjen som utgår i samhället med pietetens anda d. ä hemmets anda (vigd i christendomens) verkande der enligt olika gåfvor. Så är de tre skrifternas stilla grundtanka. Warma hänryckta känslor och stunder ha gifvit färger, uttryck, former när dessa ha blifvit lyckliga. Och att dessa nu lyckats det har ibland jag känt på mig, och ingen har gifvit mig ett skönare varmare vitsord derpå än nu ditt lilla bref. Och du visste nog att det skulle glädja mig, och därför gaf du mig det.

Med detta arbete har jag afslutat mina egentliga »teckningar ur hvardagslifvet», men det utgör i flera afseenden (och du torde äfven ha märkt det) ett förarbete till ett arbete af annan art, ehuru äfven romantiskt. Det är mitt Söndagsbarn. Jag bär det inom mig sedan femton å sexton år. Hvardagslifsteckningar kommer jag ej vidare att ge ut af större omfång, ehuru väl några mindre torde ännu då och då komma fram. Ålderdomen nalkas och lägger sin förlamande hand på fantasiens vingar. Och jag gläder mig åt inträdet i ett lugnare stadium af lifvet. Jag vet att det ock har sin egen ungdom, sitt eget rika och goda lif. Och detta ämnar jag nu studera.

Dina små! Gud signe dem. Jag måste ändteligen komma en dag och göra deras närmare bekantskap, och sommaren får ej gå förbi utan att den är gjord. Hälsa dem och hälsa din man från Din hjertligen tillgifna

Fredrika.

Årsta d. 2 Juni 1848.

1406. Till Bagge.

[Sept. 1848.]

Bästa Magister Bagge!

Då jag nu återsänder hosföljande lilla skrift får jag tillägga min önskan att då den blir tryckt, af den erhålla 10 friexemplar, som benäget torde lemnas till min syster Agathe. Dessutom ber jag att

ett exemplar af hvart ark må genast efter tryckningen lemnas till Baron F. Wrede, som åtagit sig öfversända dem till Tyskland.

Högaktningsfullt

Fredr Bremer

Finnes på boklådan en roman vid namn Jane Eyrie (detta är utkommen i England), så önskade jag få köpa den.

1407. Till Betty Berzelius.

[1848.]

För andra gången är jag i staden med hopp att få träffa min goda lilla Betty, och för andra gången slår det mig felt. Du är på landet. Och så gerna jag än det ville, så hinner jag icke hälsa på dig och de dina der. Jag står nu på resande fot för att blifva borta några månader. Mycket önskar jag att få veta något om dig, hur det är dig till mods, och huru din framtid ser ut för din egen blick. Minnen har du rika och sköna, och intet skönare än medvetandet af det sätt på hvilket du förljufvade din Mans, den store mannens, sista långa sjukdomstid. Det bör kännas som en frisk krans kring dina tinningar, som skall andas vällukt och frid ända in i ditt hjerta.

Om du ej snart kommer till staden så får jag ej träffa dig mer innan jag reser. Jag skrifver derföre nu medan jag har ett ögonblick ledigt emellan tusen slags göromål, för att bedja dig skrifva till mig. Skrif min söta Betty och säg mig hur det är med dig skrif om dig. Du är mig kär, och mycket intresserar mig allt som rör ditt väl. Skrif mig ock om Mor och systrar. Mitt hjerta dröjer efter i deras krets och känner med och för dem. Och när du skrifver — det blir ju snart! — så adressera ditt bref på Christianstad och Köpinge. Under första delen af kommande October månad blir detta min adress. Sedan blir den en tid Köpenhamn, men hvar der, vet jag icke ännu. Hälsa de dina på det hjertligaste från mig, och tänk på mig som din

tillgifna vän

Fredrika.

Stockholm d. 27 Sept.

1408. Till Sophie Wattenbach. Stockholm d. 28 Sept. 1848.

Nein, nein meine liebe Sophie! sie müssen mir nicht die Hand zum Abschied reichen! Denn ich will nie von Ihnen Abschied nehmen. Sie müssen nur Geduld mit mir haben, und wenn ich gar zu lange mit das Schreiben zögere nur sagen, wie die liebe Björnstjerna in Bonn, ganz zuverlässig: »Sie wird es schon thun!« Den die Stunde schlägt doch ganz g[e]wiss wo der Geist des Briefschreibens, von den Geist der Liebe und der Erinnerung erweckt wird aus seinem schweren Schlaf, sich rüttelt, und zum Feder greift. Und just so, ist nun eben geschehen, und ich muss schreiben um Ihnen, meine gütige Freundin, auf das innigste zu danken für Ihre Briefe und Ihre liebevolle Erinnerung. Was Brockhaus mit meinem Buch macht kann ich nicht begreifen. Am ende Mai sandte ich ihm ein Exemplar davon, mit die ausdrückliche Bitte an Ihnen ein Exemplar, mit meinem Gruss, zu senden, so fort das Buch in Deutscher übersetzung fertig seyn würde. Und mir scheint er hat nun genug Zeit gehabt. Ich wünsche das Sie, liebe Sophie, das Buch bald lesen sollten. Den viele von den Interessen die sich in unsere Zeit rühren sind da berührt, besonders das verhältniss der reicheren und mehr gebildeten Klassen zu ihren ärmeren Brüder. Den nur Christliche Liebe und Barmherzigkeit kann der Abgrund zwischen ihnen ausfüllen und ebenen. Von grossem Interesse ist mir was Sie mir über Ihr eignes Leben und Ihre stille, schöne Wirksamkeit schreiben. So auch über die »To der Horst«. Es war mir nicht unerwartetes, aber doch that es mir Weh dass diese schöne, reine Begeistrung so enden sollte. Doch, — wo und in welche Lage Emma T. d. H. sich befindet, wird Sie gewiss als eine Christinn wirken, und eine liebliche erheiternde Erscheinung seyn. Fliedners Hand war zu Rauh für diese zarten Flügeln. Ganz neulich habe ich ein kleiner Schrift geendet, wo ich meine Rheineindrucken gesammelt habe. Sie werden sie alle da finden, liebe Sophie, Marienberg und Kaiserswerth, unsre promenaden und auch Kammeraden, Bornhofen und unsre Rhein-reise, die To der Horst und — Sie selbst, meine liebe Gefährtin. So bald es gedruckt wird, werde ich es Ihnen senden. Und wenn Sie dafür in Lübeck ein Übersetzer und Verleger finden, so bitte ich Sie über die kleine Schrift als über Ihren eigenthum zu befehlen. *) Ich habe auch ein anderes

*) An Fräulein Björnstjerna in Bonn und an Fliedner bitte ich Ihnen alsdann exemplare zu senden!

buch geschrieben diesen Herbst, die mich sehr amüsiert hat, und wo Sie das phenomen der Mitternächliche Sonne mit mehr Wahrheit geschildert finden werden als in Nina. Das diese schöne, aber Stralberaubte Sonne so viele Liebesflammen anzündet ist auf die Rechnung des Romanschreibers und nicht auf die der Wirklichkeit zu setzen. Und nun, liebe Sophie, stehe ich eben im Begriff eine Reise nach Skåne und Danemark zu machen, meist in litterarischen, besonders Theologisch-philosophischen interessen. Ich denke den Winter halb in Skåne, bey einem Freund, halb in Köpenhagen zu spenden. Im Frühling kehre ich zurück zu meine Penaten, zu meine liebe Mutter und meine Allerliebste Agathe die sich, Gott sey Dank, gut befinden auf unserm lieben Årsta in tiefen Friede.

Sie meine arme Deutsche Freundinn haben nur Unruhe und Unfriede im Land. Und es siehet Traurig und Schauerlich aus. Die Geburtswehen der Politischen Freiheit der Völker gehen durch die Welt. Und mitten in den schauern des Kampfes müssen wir doch den Goldnen, den Göttlichen Faden festhalten der sich durch ihnen zieht. Die Vollmündigkeit der Völkern ist wohl ihr grosser Ziel auf Erden, und so Roh die Freiheits Hymnen oft erklingen, ihr Wurf, ihr Schwung ist doch die von höherer Geist. Die Stunde ist da wo der Phönix sich verjüngen soll, er weis es, und bereitet sich selbst seinen Scheiterhaufen mit eine grossartige freude. Die wehen und die flammen schrecken ihm nicht ab.

Das ist mein politik, liebste Sophie. Von die praktischen absurditäten hie und da mag ich nicht reden. Die Deutschen und Dalman haben sich, denke ich, ein klein wenig komprometirt. Gottlob, wir haben nun frieden und können uns den Winter über besser besinnen. Auf die Rolle die König Oscar und sein Volk gespielt hat bey dem allen, kann ich nicht ohne Freude sehen. Sie werden mir es gewiss nicht verdenken liebe Freundinn, wenn Sie nur alls eine Freie Lübeckerinn *) nachdenken über die Art und Manier der Deutschen in diese Frage Deutschlands Ehre aufrechtzuhalten. Aber meine liebe, freundliche Gefährtin, ich will Ihnen keine Kriegserklärung ausstellen, obgleich ich oft scherzweise damit gedroht, mit meine Agathe sprechend. Bin ich doch in so viele viele andere Dingen ganz von Ihren Meinung! auch darinn dass ich glaube die Schwesterinstituten bald nicht nöthig seÿn werden um Dienerinnen Christus zu bilden und ihre Wirksamkeit zu bestimmen. Die Schwester-Institut wird bald die ganze Erde seÿn. Aber Deutschland hat vielleicht die milden, liebenden Christinnen am meisten von allen Ländern, in jetziger Zeit, nöthig.

*) oder vielmehr als gescheite Frau und wahre Christinn,

Meine Mutter und Schwester werden diesen Winter in Stockholm, in einer kleinen Kreis von verwandten, und sehr begabten Menschen, zubringen. Und von Copenhagen werde ich, meine liebe Sophie, mehr schreiben von Ihre treu ergebene

Fredrika.

I diesem Augenblick erhalten wir die Berichte über die Auftritten (blutigen) in Frankfurt. Liebe Sophie! Wie wunderbarlich manifestirt sich ihr einiges Deutschland!

Meine Mutter und Schwester sind auf Årsta. Doch kann ich Ihnen von dieselben in liebe grüssen. Gedenken Sie meiner bei den Ihrigen!

Der alte Brinkmann ist todt. In sein Soffa sizend schlief er ein, ganz still, auf dem Weihnachtsabend, letztem Jahr, nach dem er mehrere kleine Gaben an seine kleine Freunden, die Kindern eingepackt hatte, nach unserer Weise. Er sollte der Abend bey Gräfin De Geer zubringen und ruhte sich einstweilen. Aber die Ruhe ward lang und tief.

1409. Till Ebba Hildebrandsson.

Jag förmodar att lilla frun på Orhem är hemma, och att de små orrungarne derinne kuttra friskt efter de salta baden. Och jag hade äfven sjelf undersökt förhållandet genom besök på stället om jag möjligtvis fått tid. Men jag har varit fasthållen så att jag icke kunnat komma lös från stora vägen. En liten ursäkt därför skall komma till min lilla Ebba som Jul-kuse. Jag reser i morgon med Gauthiod till skåne och Danmark men kommer igen i vår. Och då kommer jag bestämt och ser hur det står till på Orhem. Emedlertid tack för all hjertlighet! Och hälsning till man och barn från

Din

tillgifna

Fredrika Bremer.

Stockh. d. 29 Sept. 1848.

Dina små blå tofflor skola resa med mig. De skola värma fötterna så att det kännes opp till hjertat.

1410. Till Bagge.

Bästa Magister Bagge!

Jag sänder i dag några små ändringar och tillägg till Midsommarresan som jag hoppas icke komma för sent. Det vore ledsamt om de som tillhöra Inledn. skulle göra det, i synnerhet för den lilla notisens skull om H. Sjögren; ty denne man om hvilken jag först helt nyligen fått höra talas är en vesentlig person bland de småländska notabiliteterna och kan anses som typ af småländska folkskarakteren. Var af den godheten och låt de här tillagda ändringarna riktigt inkomma, hvar på sitt ställe i boken. Jag hoppas att nu icke vidare behöfva besvära med några sådana.

Som jag kommer att dröja här fjorton dagar eller tre veckor till så får jag be Magister Bagge vara god skriva mig till på: Christianstad och Köpinge. Och då äfven vara god säga mig vid hvilken tid ungefärligen Mag. Bagge anser att de två små resorna kunna — resa ut i världen.

Jag förmodar och hoppas att de tvenne paketerne som afgått härifrån med brefposten innehållande Manuskript till Midsommarresan kommit riktigt fram till Stockholm!

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer

Köpinge d. 23 Oct. 1848.

[Bilaga.]

Tillägg

till characteristiken af Geijer och Tegner i Inledn. se stycket om Wärmeland.

Hvad som gaf dessa mäns snille dess välgörande makt, den på en gång tjusande och förädlade, var: det starka hjertat. Detta fingo de af deras moder Svea. Ty ett starkt hjerta har hon. Det är hennes styrka. Men utur hjertat — lifvets medelpunkt — gå lifsens strömmar.

1411. Till Busch.

Bästa Herr Busch!

Säkert skall Ni med nöje erfara hvad jag nu är glad att kunna berätta Er, neml. att Mr Henry Colburn rättvisat vårt förtroende och visat sig vara en pålitlig affairsman och Gentleman. Vinsten af den Engelska bokaffairn blir visserligen [icke] på långt när så stor som hoppet förespeglade, men jag hade från början icke trott på dessa speglingar, och finner mig derföre rätt belåten med saken såsom den slagit ut. Som Ni är den som jag i första hand har att tacka för den Julklapp som genom affairn med Colburn blir mig till del, så ber jag Er tillåta [att jag] förvandlar något af denna julklapp i Julklappar åt Era små barn, och medelst inneliggande representant af dessa klappar och kysser de små, särdeles min lilla Gudson! Jag hoppas att han och Gudmor framdeles skola bli goda vänner.

Emottag nu min hjertliga tacksägelse för Er bemedling till min förmån! Framför min vänliga hälsning till Er hustru. Måtte hon vara rätt frisk åter och ha sin friska fyr-väpling i fullt flor! Lycka till en glad Jul och ett godt nytt år!

Med högaktning och vänskap
Fredrika Bremer.

Köpinge d. 28 Nov. 1848.

1412. Till Busch.

Bästa Herr Busch!

Angående det lilla arbetet har jag förfrågat mig hos tvenne de förnämsta bokhandlare i staden. Men ty verr ej kunnat finna förläggare. De säga att här finnes elfva läroböcker i franska språket, och att äfven af den art som Er, och att de ej anse denna kunna få åtgång då behofvet af läroböcker i denna väg redan är öfver-

fyllt.*) I Stockholm tror jag att förhållandet är annorlunda. Och säkert blir då der ert lilla arbete välkommet. Måtte så bli. Jag önskar det hjerteligen.

För Ert vänliga varma upptagande af min lilla Julklapp till barnen kan jag blott hjerteligen tacka Er. Ty det har hjerteligen gladt mig att ha dermed kunnat glädja Er. Måtte de hotande bekymren ljusna med det nya året och frid och glädje komma i stället! Det är min innerliga nyårsönskan och hälsning till Er och Er hustru!

Högaktningsfullt och

Tillgifnast

Fredrika Bremer.

Köpenhamn d. 11 Jan 1849.

1413. Till Sören Kierkegaard.

[Maj 1849.]

Till Victor Eremita.

En Eneboerska liksom Ni, (fastän hon lefver midt i sällskapsverlden) önskade hjerteligen att innan hon drager bort ur landet få träffa Er, dels för att få tacka Er för den himmelska Mannan i Era skrifter, dels för att få tala med Er om »Lifvets Stadier», lifvets metamorphoser, ett ämne, som i denna stund mer än någonsin, har för henne ett djupt interesse. Hon kan icke komma till Er. Ni skall lätt förstå hvarför. Skulle Ni vilja komma till henne? Det är mycket begärt, jag vet det. Men Danmarks utmärkta män ha gjort mig dumdrigtig. De ha gifvit mig skäl att tro att man af dem icke kan begära för mycket, icke kan hoppas mer än de gifva. —

Jag är hemma om Thursdag (Christi himmelsfärdsdag) efter kyrkotiden eller ock om eftermidagen från kl. 4 till aftonen om jag kan hoppas att få vänta Er. Får jag det; skulle Ni vilja komma en stund, huru god vore Ni ej då mot den innerligt tacksamma

Fredrika Bremer.

Amaliengade, N^o 121, 2 Sal.

*) I Christiania känner jag ingen som skulle kunna åtaga sig saken. Jag har blott der varit på besök få dagar. Tomb låg 7 mil derifrån. Och dessutom har man vanligen der samma böcker som i Köpenhamn.

1414. Till Kierkegaard.

[15 maj 1849.]

Ett ord till svar om jag får vänta Dem om Thursdag eller ock en annan dag, vill De ju ha godheten tillstålla mitt bud, eller, om de ej är hemma vid dess ankomst, sända hem till mig!.....

Fr. B.

Tisdag afton.

1415. Till Bagge.

Köpenhamn d. 15 Maj 1849.

Bästa Magister Bagge!

Det är mig ett verkligt nöje att härmed införa till Er bekantskap den älskeliga »EventyrsDigteren» och Skalden H. C. Andersen, hvars skrifter Ni måste känna och älska. Han reser nu i Sverige för att göra sig mera bekant med natur och folklif der. Och då jag säger Er att han är ändå älskvärdare än sina »Eventyr» så behöfves för honom ingen vidare anbefallning till Er. Säkert vill Ni blifva honom en god vän och rådgifvare i hvad han kan behöfva det under sitt korta vistande i Stockholm. Säkert skall ni bli glad att ha lärt känna honom.

Med fullkomligaste högaktning
Fredrika Bremer.

1416. Till Bagge.

Helsingör d. 23 Aug. 1849.

Bästa Magister Bagge!

Var af den godhet och sänd så fort sig göra låter, ett ex. af min bok Grannarne *) under adress till Herr Ballettmästaren och Rid-daren Bournonville, till Gylldendalska bokhandeln i Köpenhamn, samt ett ex. af E. G. Geijers Sånger utan ord **) (två små stycken,

*) I Götheborg kunde jag ej få något ex. boken var der alldeles utsåld! Hur är det i Stockh.?

**) hvilka icke böra förblandas med [k]laverutdragen af Geijers sånger.

comp. efter Mendelsohns sätt, innehållna i ett häfte och som tillhöra Geijers sednaste compositioner) till samma bokhandel under min adress. Om de sändas genast kan jag få dem medan jag ännu är i Köpenhamn, hvarifrån jag icke reser förrän omkr. d. 8 Sept. Förlåt den hast med hvilken detta skrives!

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer

1417. Till Andrew och Caroline Downing. [Brooklyn 6^o nov. 1849.]

[— — —] waft from my heart that it may be at rest. I know that once it shall rest the better for its present struggles.

And you my brother, you shall also once build Cathedrals for your country and learn your people to let the fruits and flowers of earth, and all its woes and joys, and all things under heaven concur to raise up the temple of the most high, so that the people may in the external church read as in a great book the meaning of its life, the true meaning of nature and human existence. But first you must come to Europe, and see what the deep mystic tact, the inspiration of old ages there has build and worked out, oftentimes unconscious of what it did. You must come to Europe also that I may see you there, and have you in my home, as I have been in yours. And you know you must, and that I shall never hereafter let you alone.

»Jealous» Caroline?! Oh no, my sweet Caroline that word and that feeling is not for your mind. No, that little heart of yours is too great and angelic for such a thing. No, you shall let me love your husband with you, and take my hand and be my sister soul in that feeling. That's a settled affair. Is it not? Its »all right», my dear Caroline.

I am glad to see you again at your Newburgh-home, settled in that dear, dusky parlour, which has a sort of gothic old look, in the midst of its young comforts. I can't help seeing me there also at the little table with Mr Downing, partaking of that delightful milk with him, and pitying Jove for drinking only nectar, which I always fancied must be a sort of portwine, poor thing! — — I am glad that my little boy is there with you playing to you, but I hardly

believes he is a good interpreter. He is too much of a child. I am perhaps too little.

I am extremely well at the rosy cottage of Marcus and Rebecca Spring. They are thoughtfully good and kind people, not only to me but in soul and heart so, spiritual and noble-minded. I have seen William Channing here, and have had pleasure to hear him talk of the future of America, talk of Emerson, which he admires and loves, of M. Alcott and his pure aspirations, though on hearing that he disclaimed even the eating of roots as a meanborn sort of food, I disclaimed to become one of his »babies» (as Channing called himself) and stood up for potatoes and Carotts Yesterday evening Ch. read to us some noble poems of Emerson and Lowell. I enjoyed it and liked the man extremely well. He is a pure and strong mind and has got a face which shows the mind. A certain Mr Hicks always comes with Ch. as his shadow. And shadow he seems. At a party here, I was charmed by that young girl Miss Freeman, which *M^{rs} de Uyn told me of. Fair, delicate creature, genial, and playing most charmingly on the piano, with a father who is proud of her, but I fear urges her on till he has urged her to her grave. The promise of early death is written on her fair face, and heard in her cough. With the Scools I was pleased, saw happy promises in their doings and the pleasant faces of the children, quantity of pretty looking little girls! I liked well the Emigrants Asylum, and still more that sturdy old man and philantroper Mr *Colden*. The day was beautiful, Wards Island quite fresh and sunny, and no feeling of any danger crept over me, though I feel Carolines remark about my making up my mind to be drowned or blown up by these fierce Americans rather capital and just, and I must smile. Then so it is. And I think you will think it no flattering, or at least no agreeable compliment when I say that in such a case I should wish to be with you. Indeed I thought of it once or twice beeing on the Hudson with you, and felt as if holding the hand of my brother friend and Carolines I should not feel the bitterness of death. Is that egoistic? I can't tell.

I have had to say some »valliant noes» and am growing coragious in the battle. I have had some magnificent letters, one of them beginning with: »Gifted Madam!» *) and splendid in that style throughout. To morrow I shall go with the Springs and Channing to the North American Phalanxtery in New Yersey, and hear a lecture on

*) some very kind and considerate also! —

Christian Socialism. Bergfalk will be with us. Next Monday I shall go to miss Lynch and stay with her a week.

I have not said a word about the Daguerrotype yet. Dear, dear Caroline! The little paket is there, before me, on my table, but I have not opened it. I know hardly why, but I will not yet. I don't feel it mine. I dont wish you to make a sacrifice of it,**) and — I would have the Sun to make a portrait apart for me, and to make it somewhat otherwise than that. I wish less of light and more of night in it. And my brother will not deny me to let me have such a one [— — —]

1418. Till Harriot Hunt.

My dear Miss Hunt!

You would certainly excuse my not answering your letter (that I received at New York) if you knew how much I have been hurried about all this time. Even now I can only steal one or two minutes to answer your friendly inquiry about my coming to Boston. I am now coming there, my dear Miss Hunt, with my friends the Springs only to stay one day or two with them and then to go away to visit two homes in the vicinity of Boston, nor can I now tell when I shall come back there for a longer stay. But be sure that I shall not then forget my little doctor, nor the place of her residence, but shall be very glad to see there her bright and bonny face again!

Truly yours

Fredrika Bremer.

Oxbridge 29 Nov. 1849.

1419. Till Downings.

[Boston dec. 1849.]

[— — —] and shining Humming birds and butterflyes adorned the well arranged groups of grasses or flowers.

If I ever go in a community, it will be in that of Hopedale and not in that of New Jersey. Then in Hopedale they have separate

*) and I think you must take it again to you after it has made a short stay with me.

homes, neat little houses, they have feasts and songs, religion and poetry *) and a patriarch (Adin Bellou) which it must be easy to love and obey. He is a thoroughly noble and goodlooking man, with a forehead speaking of a fine intellect and eyes beaming with benevolence. He received us sitting in the midst of a family of about fifty individuals. I liked the simplicity, heartiness and good sense of these people and of the Oxbridge farmers. Not so the affectation and bad french of some of the Hartford and Worcester gentry. But many agreeable and excellent people I saw even there, and my host and hostess at Worcester were of first rate. **) The stars shone clear and bright the night when I came to Boston. The wintercold has come. I don't like it. But still it may be good. The nerves are braced and the fever of the soul is abated.

Tuesday evening. 4 Dec.

Well! I have been at Concord, and have seen Emerson. You know, my brother, how charmed and elated I was when Emerson's writings first were given in my hands by you. He is almost the only individual I ever have incommoedated myself to visit out of a wish to see and know him. On seeing him, on being near him, I felt cool, and though interested not warmed, observing him as a phenomenon interesting, even beautiful, but without the least attraction, a granite-nature without magnetic power. He was gentle, he was kind, but his hypercritical nature is so far from mine, ever to sympathise. Still he interests me but rather as when a lion sees another lion and want to fight him. Indeed I want it, with Emerson, and shall find opportunity to do so before I leave New England, as I am invited to be at his home with Channing for a Week in the morning of the new year. These strong, even, wellbalanced minds, as you Americans say, are interesting to contemplate but — for me the heart of David with the songs of David!...

And then I will hardly believe such stoicism on earth to exist without a want of the deeper sympathies with humanity. Well! I shall not leave Emerson in peace till he sees that he is a sinner. A capital fault I already have found with him: he does not like Lowell's poetry. I will not pardon him that.

M^{rs} Emerson I liked as a very kind, hearty and wellmeaning wo-

*) but the last not very good.

**) M^{rs} Sigourney is a dear oldish lady in green, »*ci devant belle*», very kind and tender, and, I dare say, very excellent.

man. She is in very feeble health. The good people at Concord — pretty idyllic Concord! — were — — —

At night.

Well! no matter what the good people of Concord were. Now I have seen (this night) som curious people of Boston and some Swedes, and am tired and shall go to sleep, and say to you good night. Good night my kind and excellant friends. From Cambridge I shall write again to you. And pray, let me hear of you there, and adress your letters to the care of M^r Lowell till again you hear from

your

Fredrika.

Bergfalk who is so good and amiable a Child on travels as possibly can be sends to you his hearty compliments and is very glad that M^r Downing reads and likes Michelet.

1420. Till Harriot Hunt.

Cambridge 20 Dec. 1849.

My dear Miss Hunt!

By these lines I would only tell you that, though I am, for some time, turning as an asteroid arround the sun (Boston representing the sun) I do not intend to go on so for ever, but after having passed Christmas at Milton hill, I intend to drop down directly at your door some day in the coming week. At Milton Hill I shall be able to tell you more precicely day and hour, when I shall come and look out for my little doktor and see if I shall find her at home.

Sincerely yours

Fredrika Bremer

1421. Till Anne Lynch.

Cambridge, Mass., December 20, 1849.

Dearest, sweetest Anne: There, now, you come to heap glowing coals on my guilty head, making me, through your sweet lines, feel still more bad not to have written you long before! But I must tell you, dear Anne, that I have been constantly writing to you for weeks in mind, only that I

could not come to pen it upon paper; and then you know how it is with me, and what a poor letter-writer I am. I know you will excuse me. But now, indeed, I must at least say, thank you, my dear Anne, for the past and the present kindness; I feel it more than I can tell, and long to make you feel it some time or other. The memories of your kindnesses are always with me, cheering and comforting me. Dearest Anne, I must leave you now, but hope to see you and your dear mother, and your young ladies, in the course of February, if not earlier. Give my love to your mother, and best regards to your friends. Believe me, my dear Anne, yours affectionately,

Fredrika Bremer.

1422. Till Harriot Hunt.

Cambridge 27 Dec. 1849.
Thursday. —

Well! My little Doctor, if you have a heart and a room for me, here I am now, ready to come to your house and home, t. i I shall be ready to come to morrow, friday, at 1 Oklock in the afternoon, if you then will come for me as you were so kind to propose. Write me a word if time and day will suit you, and then let us have a quiet evening on friday! On saturday I shall see all you wish me to see, and on Sunday, but more of that when we meet!

Very sincerely Yours
Fredrika Bremer.

1423. Till Harriot Hunt.

[2 jan.? 1850.]

Dear Miss Hunt! I had hoped to come and see you to day, but could not find a moment. Will you come to me a moment to morrow morning about ten oklock? I want to see you and speak to you, but must keep at my rooms to receive some visitors. Pray come, and let me make up a good peace with you, my hearty and good little doctor!

Sincerely yours
Fredrika

Wednesday afternoon

1424. Till Downings.

[Boston 2? jan. 1850.]

[— — —] shall be so glad to talk them over with my brother, and make him think over them for me and with me.

Very amused was I with the condolences about myself of your anxious friends, and still more with your benevolent inclinations of drowning certain questioners in the black sea.*) Indeed I have had some black ideas in that way myself at times, but passing. But if persons and things will also wear and tear you out, I shall turn savage and write a terrible book on this highpressure-and-blowing-up-land and people. So, take care!!!

Here I am now, blowing about me with noes at a tremendous rate and growing hardened in the battle. I must indeed now be at peace for a time to read and write (only letters) but I have fixed on Mondays every week to receive those who wish to see me. At one of Alcotts conversations I have been, and he was here yesterday evening. A good and pure and beautiful spirit, so nearly allied to vapour and insanity in his philosophy as well can be consistent with a rational being and mode of living in this world. To me he is a study not a teacher. Yet in a certain manner I shall also learn by him. My dear friends, I am very thankful for all I see and learn and live here. I see in it a wonderful fulfillment of things and plans which have been foredawned in my mind, long years since; but most of all I am thankful for the kindred spirits I have learnt to know and love.

Now I am reading Emerson and Lowell, and a little history. Young Lowell sends his hearty compliments to you, my brother. More than once he said he would write to you. If he has done it I know not.

With miss Cushman I talked about the drama in the manner I had made it up anew and she was very much struck by it and wished to play the part which indeed is quiet [quite] in her style. But as she was engaged for New Orleans from Jannuar till summer the play could not be thought of in New York before next September and then — I shall be in Sweden; and so the play is laid to sleep. And I am so lazy that I am glad of it. Miss Cushman with whom I talked a good deal, at a dinner at Longfellows, I like very much. she

*) Thank you heartily for it!

is certainly a true, strong and upright and intelligent mind, who battles bravely through her part in this world, yet feeling strongly its difficulty and miseries. I shall be glad to meet her again at New Orleans if I go so far south.

Dearest Caroline excuse my troubling you with the book! I have probably left it with the Springs, and shall have it in time. And now good bye my dear, kind friends! How glad, how happy I shall be to see you again!

Your
Fredrika.

P. S. What do you say of Vinehill? I am sorry you did not like Vineland. I thought it capital. Well, it shall be vinehall for me till you have named it otherwise.

P. S.

The enclosed letter came this morning for my beloved friends on the Hudson.

Your pretty friend Miss Wagner, Caroline, and your sister M^{rs} Wittimore, I have had the pleasure to see, and hope to see again.

1425. Till Springs.

Boston, 3 January, 1850.

My dear excellent friends, Marcus and Rebecca, pardon me that I wrote to you about my uneasy feelings! Indeed, I should not have written at all; I was too unwell and low-spirited! I felt so strangely that I feared some serious sickness was coming on. But thank God that feeling went off after a short illness, and now I am getting fast up again, and by whose help do you think? Just by the help of my little doktor, Miss Hunt, who turns out to be a capital little woman with more of head and heart than is common in a little body, and with good practical knowledge too. Indeed I am very thankful for her acquaintance and care.

Thanks to you my dearest friends for good news of yourself and your happy home. I so enjoy thinking of your joy in dear little Baby, and his being well again. But I am sorry that Channing will not come to Boston. I should have so enjoyed to see him. I am now writing to you from Mr. Benson's house, where I am so well as it is possible to be, and I am extremely thankful for this quiet home where I enjoy comfort and liberty at my wish, and I am so glad to stay here for a month and repose body and soul, for I need it. To part with the Lowells was not easy to me. I had learnt to love them and could not leave them without sorrow. But how thankful am I, too, to have learnt to know and love them! From them I went to Miss Hunt, and had a short but rather pleasant stay at her house, enjoying her individuality and truly useful and beautiful sphere of action. She is a true and good character.

And now I have been some days in good quiet, keeping back from calls and invitations that I may gather strength and spirits to go on with such again. I have only been out one evening at a conversation of Alcott's, and he has also been one evening here with me. A good and pure minded visionary, interesting to me as a study.

Now, my dear friends, I must wish you good bye for today, but shall soon write again.

Your loving
Fredrika.

P. S. I send you enclosed a copy from a letter about Miss Fuller and her marriage which I thought might interest you, and dear Maria Lowell copied it for you.

1426. Till Gustaf Fredrik v. Wachenfelt. Boston Feb. 2, 1850

My dear sir!

I have been expecting this whole time to hear from Miss H. Farley in answer to my proposition of coming to Lowell the 4th of this month. But as I have received no answer I conclude that Miss Farley has not received my letter, and is not at Lowell presently. And so I must postpone my visit for some days, and ask you my dear sir and countryman not to come for me before you hear again from me. But I should be glad if you could inform me if Miss Farley is now at Lowell, or where a letter can find her.

Truly yours
Fredrika Bremer.

1427. Till Rebecca Spring. Boston, 20 Febr. 1850

Dearest Rebecca! Thanks to you for your kind letter and invitation to »come home!» I am coming now, dear Rebecca. I think to be with you on Monday the 25 Febr. How glad I shall be to see you again — and Marcus, and the children! Only a few days shall I be able to stay with you, then shall I go to Philadelphia with Mrs. Kirkland, and from thence to Washington with Anne Lynch. Thank God I can now think of these goings quietly because of my good Homeopathic doktor and that rest I have now and then through obstinacy been able to procure myself. I am almost quite well again, feeling stronger every day and every day thanking God with all my heart for this restoration to myself. Of my doings here I will tell you when I shall be with you; then the time allow-

ed me here does not permit me to write but what is strictly necessary — to my heart at least. The people in Boston and thereabout have been extremely friendly and good to me. They have showered upon me so many good gifts that I have felt almost oppressed, then I could not find time even to thank for them, or rightly to take up with them. But the memory of this luxury of goodwill and feeling will make me rich when once more I shall have leisure to think over past times and form up my treasures of experience. Now I shall keep quiet two or three days only to write letters and autographs and pack my trunk, etc.

Dear Rebecca! I do not write more to you today, but the more shall I tell you when I am with you. I shall be thankful if you will send your man to meet me at the depot on Monday, to help me on with my things. I believe it is about five o'clock that the train comes to New York, I mean the train which starts from here at seven o'clock and with which I mean to start. Give my love to Marcus and Eddie and keep it also to yourself, then I am your loving

Fredrika Bremer.

1428. Till Downings.

Monday 25 Febr. 1850.

My beloved friends!

As it is written that you must know all about my movements in this world I will just write to tell you that I shall not come to New York before Wednesday or Thursday in this week. A dozen little devils and as many good spirits are busy in detaining me here. More about them and my future plans, in New York, where I hope to hear from you if not to see you.

Ever Yours

Fredrika.

By Mary Hamylton I had the gratification of hearing of you yesterday, Spring is coming and good tidings and things with it.

1429. Till Elizabeth Peabody.

Washington 8 July 1850.

My dear Miss Pibodie!

Thank you for your two, little friendly letters, and excuse me for not having sooner answered them! But the thing is, that I have

been, this time, so wavering in my movements and plans for the summer, that I could not before now, have answered to what you wish to know. Now I have decided not to go west before September, but to go north instead, during the summer months. When I leave Washington, which will, I think, be a week from hence, I shall go to the sea coast for a fortnight to bade, and try to recruit my strength. After that I shall proceed to maine (to Portland first) and may have the pleasure to meet you there at M^{rs} Gardener, I suppose in the first part of August, if you will be there. After seeing some kind, (though yet personally unknown) friends in Maine and new Hampshire I shall proceed to the lakes and then to the West. If or when I shall be able to pay a visit to your sister and brother Hawthorne, I cannot now say, but I hope I shall see them before my going home.

M^r Mann I have seen for a short moment. He is taken up, I am sure, by many things, and I have been taken up by many people and parties, and so I am now. So excuse, dear Miss Pibodie, that I must write so laconic and short a letter! I hope to meet you soon, and I remain

very sincerely

Yours

Fredrika Bremer

1430. Till Harriot Hunt.

New York 22 Aug. 1850.

My good little Doctor! No, it will not go; I cannot go with you, this year, to the medical gardens and the peaceful Shakers of Haward! I must go to the West. During Winter I will be in the South, but next Spring I will come North again and then see you, and go with you.

With you I have rejoiced most sincerely in the establishment of the female Medical College in Philadelphia. Thats one good step forward in the development of womans life in the world. And every good Female Physician has helped to bring that on. I congratulate my little Doctor, and remain most sincerely her friend

Fredrika Bremer.

1431. Till dr Pulte.

Cincinnati 11 Dec. 1850

Geehrter Herr!

Empfangen Sie meinen Dank für Ihren Buch, die mir ein erfreulicher Beweis ist, das der Deutsche Tiefsinn sich nicht verneinen wird auf Amerikanischer Boden verpflanzt, sondern da, wie im alten Welt, fortfährt in die tiefe der Idee die lösung zu suchen die die Welt der Erscheinung allein erklären und verklären kann. Von der vereinigung von diesem Geist mit der praktische Anglo-Saxischen Geist hoffe ich grosses für die Zukunft; hoffe auch das der Scandinavische Genius und ihre eigne anschauung des Lebens ein gutes wort geben soll in die grosse conversation der Völker die in der grosse Thal von Missisippi begonnen hat und fortgeführt werden soll durch kommende Zeitaltern. Bisher habe ich nur Zeit gehabt in Ihrem Buche zu blättern aber freue mich es zukunftig in ruhiger aufmerksamkeit durchzulesen. Ich verbleibe — mit vielen dank für die freundliche sendung, — Hochachtungsvoll

die Ihrige
Fredrika Bremer.

1432. Till J. K. Tefft.

[Savannah maj 1851.]

Mr J. K. Tefft.

Can you excuse me, my dear friend, for giving you unnecessary trouble?! I have affairs to settle with a milliner this morning, and cannot therefore come to your house. So I must let the buggy and pony return without me. And upon consideration, it is best for me not to change quarters for to day but remain and discharge several little duties here about, to day. In the afternoon you shall see me at your house, where I will just come, once more, to have with you a quiet little talk, and say good bye to my kind and hospitable friends!

Affectionatly Yours
Fredrika Bremer

1433. Till N. C. Monroe.

Charleston 10 June 1851.

Mr. N. C. Monroe.

My Dear Sir!

I cannot depart from the south without one greeting, one word more of love to one of the dear homes that have made me happy there; I must at least in spirit pay a visit to my kind friends in Vineville, and tell them how dear the thought of them is to me, and how thankfully I think of them and their peaceful, beautiful home. I have also to thank you, my dear Sir, for a kind note that came to me during my rambles in the far West, like a dove with olive branch in its bill.

How much I should like to have one quiet day, one long evening-talk with you and your family — and if the run to come to you had not been so very long — I should have started directly from Savannah to see you and Bishop and Mrs. Elliot — but it was too long!! And now, after having seen Louisiana, somewhat of Alabama, seen tropical life in Cuba, and lastly semi-tropical in Florida, I am on the point to leave the sunny south forever, thankful (Oh, how thankful) for its beauties, its warm hearts, the many enjoyments it has afforded me; but to the north and its life cling all my sympathies, and there I go. The stars are more bright in its bracing air, the tree of liberty waxes more strong on its granite mountains, its springs make the blood spring more freshly and vigorously. There, on the granite rock, under the fir-tree was placed my cradle, there will I live and die. I can hardly tell you how glad, how thankful I am to have seen so much of this Western World, to have found there so much to learn and so much to love. It has been and is, and will be, for long time to me, a great lesson to study on. And I begin to long for the quiet of my country and my home to be able to better collect my thoughts over this last great formation of Nature and the human mind, that opens here, with thousands of years to grow. The North-western States with their intellectual and industrial life, the West — the great valley of the Mississippi, with its immense expanses, its cosmopolitan cities, its growing populations, from all parts of the world, the South with its peculiar nature, productions, institutions are the chief great features of American life, the chief actors in the great drama of its development. Powers of good, powers of evil are at work and at war, party-spirit always bitter, and unjust in its bitterness, — will as in old times embitter the well of life. But great questions call up great ideas, and great development in humanity. I have a strong faith in the good end of the great drama, and have it the more by having seen so many of the homes of Americans, so many of its best men and women.

Is all well in my dear home in Vineville? How much I wish it, how much I should like to know it. I am a little anxious about Miss Bany, and how she has got over the shock of finding Mr. Littlefield not the man, after all, that killed Dr. Parkman, but instead of him the very Dr.

Webster. I ask her to receive my condolences! I dont say the dear girl will be right on all other points. And Miss Herriet, is she Miss Herriet still, and heard hearted to certain young gentlemen that would have her to change her name? And the little one, is she growing great, and the little mockingbird — is he singing still in the woods, or preparing to be caged in scool?! And father and mother are they well and happy among their beloved ones?! My dear Sir, if you have a moment to spare and would tell me about all that — or make one of the dear girls your secretary — I need not tell you how welcome a letter should be.

A letter adressed to the Swedish Consul in New York, Mr. C. E. Habicht or to Wm Marcus Spring, 51 Exchange Place, will be sure to reach me. I am now going to the Northern states through Virginia, but shall not depart from America till about the middle of August. I have yet Vermont, Maine and New Hamshire to see.

Give my love to Mrs. Monroe and the young people in your home, and, my dear Sir, remember me always as your

Grateful friend
Fredrika Bremer.

1434. Till Springs.

Philadelphia, 13 July 1851

Thank thee, thank thee, dearest Rebecca, for thy little kind note that welcomed me in Philadelphia, just as the embrace of a sister, and made my heart bound still more joyously than before at the thought of being now so near you, my dear exultant friends of Rose Cottage, the thought of being soon with you in your happy home! Yes, thank God, with you I shall be as I hope very shortly; then after a short trip to the little Moravian towns, Nazareth and Bethlehem, that I ought to see, and a short stay in Philadelphia, I shall directly run on to you on the wing of the railroad. God willing, I shall be with you next Saturday. Alas! it is long from the middle of June when I hoped to be with you. But the delay has been necessary; nor can I now grieve for it as it has made many an important thing and impression come to me in relation to life in the slave states and that in the free ones.

And now I am through speaking »Association» and »progress» and »levelling-upwards» with the noble-minded and good Townsends (Elisa) at whose home I am staying — and feeling happy in such thoughts and doings, and longing to continue the conversation with you, oh my dear friends! How much has not the grace of Providence enabled me to see and know of life during the time since we last parted, and how great do I not feel my duty to make right use of it! Much has, within the last two months, seemed to settle within me clearly and surely, as by necessary law, as the mists of the morning settle down after having moistened the hills and leave the atmosphere clear. I am happy in that feeling, in which body and mind seem to have left their feverish state to breathe more free and heal-

thy. Pray with me and for me, my friends, that I may not prove unworthy or failing in my coming task!

Now, after resting a day or two on your olive tree, I intend to depart for Boston and the White Mountains. I must see life and nature in those noble states of New England before I go home, and for home I must start in the latter part of August — at least for England, where I must spend some weeks on my way to Sweden. My last days in America I wish to spend with you, if it so will be convenient to you, and also with the Downings, my dear first friends in America. As I intend to give a look for two or three days to the waters and vanities of Saratoga — before or after the White Mountaintrip — I shall see the Downings on the way. Well, of that time enough to speak when at Rose Cottage! I am so glad you are still there and not by the Phalanxtery for which I have more respect than liking.

And now good bye for the present my kind friends. Ever lovingly

Yours

Fredrika Bremer.

1435. Till Harriot Hunt.

Brooklyn 22 July 1851.

My little Doctor! I do not know if you are now in Boston, but I hope so, then I am soon coming there, and should be glad to see you there, and go with you — according to our plans of last year — to the Shakers of Haward. I shall be in Boston — so I intend — on freyday morning; intending to leave New York with the 5 o'clock boat on thursday. If you are in Boston and at liberty I am sure you will give me a home in your home for one day; then longer I shall not this time stay in Boston. And then we shall make up about our visit to the Medical gardens, if to make it now or two weeks later when I shall be back in Boston again, after having visited friends and mountains and lakes in the northern states. I must, alas now do things in a hurry, then my time in America is nearly run out, and at the end of August I must leave for England and — home!

But before that I hope to see my little Doctor and have a good talk with her over many things. And right glad I shall be to meet her again!

And so, my dear Harriet, I hope very soon to say to you »viva voce» a hearty good morning!

Yours faithfully
Fredrika Bremer

1436. Till Harriot Hunt.

N^o 1 Row Street Boston.
Saturday morning [26 juli 1851].

I do not know if you, my little Doktor, have received a little note that I wrote to you, three or four days ago, from Brooklyn. I rather think not, then else I should have heard something from you. At all events I now write to tell you, that I am here, in Boston, in Doctor Osgoods house, N^o 1 Rowe-Street, and should be glad if you had time to call on me there, to day, any time before three oklock, or to morrow after church, then I wish much to see you and have a little talk with you, so soon as possible, but cannot come to you to day. Come if you can, and welcome!

Affectly Yours
Fredrika Bremer.

1437. Till Willie Gibbons.

N. Y. 1st Sept. 1851.

Nothing for my young friend Willie, but — a blessing from his Swedish friend and fervent wish that he will be as a man, what he promises as a youth, and then he will be as blessed as the good!

Fredrika Bremer.

1438. Till Caroline Downing.

[New York sept. 1851.]

My dear little Caroline! Pardon my not coming when I said I should! Fate would have it so. More on Freyday evening (5 Sept.) when I hope to take tea with you and your husband, God permitting and you!

Fredrika

1439. Till Downings.

Andrew, Caroline, my dear dear, friends, I am about to depart and I just must say once more to you good bye and God bless you dear kind souls, I say it with tears, tears of sorrow, of love! Your beautiful parting gift is with me Andrew (only too great a one, it was too much!) and I will go over these scenes as hand in hand with you, with the feeling of your mind your eye — that dear dark eye so sunny and warm! God bless them those eyes, and the Violets of my dear Caroline My dear friends, I cannot say more but live yours in love

Fredr. Bremer

N. York 13 Sept 1851.

1440. Till Sophie Ahlbom.

Goda Sophie Ahlbom! Jag får icke träffa dig denna gången under mitt korta vistande i Stockholm, och du anar lätt — hvarföre. I dag reser jag ut till landet med min Mor, men återkommer till staden om ett par veckor; och då hoppas jag få träffa och — tacka dig. Åtskilligt har jag äfven att meddela som jag vet blir af interesse för dig. Din

tillgifna

Fredr. B—r.

Stockholm d. 15 Nov. 1851

1441. Till Downings.

Stockholm 7 Januar 1852.

For two letters, of the same date, recently received, let me most earnestly thank you my dear friend and American brother! Thank you for every kind word, for every good deed!.. How good of you to take so immediatly in hand my book-seller affairs, to go to New York and speak with Putnam and arrange all things so well for

me! That's a true brotherly dooing and deed. And Mr Putnam, how much I value him for the manner — so truly noble and Gentlemanly — in which he has acceded to my proposition, *) and I am determined that he shall not in any way be the looser by it. God permitting, he shall yet have reason to think that true nobleness is a good speculation even in worldly affairs. I shall, at least, do my best to convince him and others of it.

Friend and brother! My dear Andrew; — I have not written to you for months, not since I came home; I have let silance fall between us as the silant snow was falling arround me burrying the green earth and all the loving hearts laid to rest in its bosom. I have not spoken a single word with you, — with you, to you, to whom I have written as to nobody else in your land. I have written to others, to indifferent persons; — not to you. What have you thought of the far away sister friend?

Perhaps a spirit has whispered to your ear the situation of her mind. I believe in such messengers between related minds, and your ear is of those that can hear other sounds than corporeal ones!

Then it has said to you, that I came to my native land, to my home to see — the grave of my best beloved sister, my only true friend still left, my darling sweet Agatha. No message no word had come to me about her danger, — and none knew it to be so near — I was at the shore, two hours drive from my country home, expecting within two hours to be with her — when the words came to me: »she is not there. She is arrisen. Thou shalt nevermore see her on earth!» Oh the pang of that moment! She had faded away patiently, cheerfully since a time, always anticipating our meeting. Shortly before her death she said: »now I feel that Fredrika is coming!» — — But when Fredrika came, she had fled. In my desolate home, my poor old mother received me with tears. The snow was falling slowly and silantly arround my lonely home — The deap deathlike silance of the home in the deep silance of Sweden; — and then, that stern, stubborn silance of the tomb, of the beloved one, to whom your heart is longing with burning tears and questions and words of love and sorrow!.....

Oh brother! oh Caroline! have you ever lost a beloved beeing, lost her while you were away and had not listened to her softly and sorrofully calling voice, — suppressed for the love of you. Oh God!.....

*) Pray let the enclosed little paper come to his hands; and even-so the note to Mrs Laurance come to hers.

No more of that; no more! God forgive me, as she has, if any selfish desire of enjoyment made me deaf to her longing voice, her covered call to me to come home to her. God is my witness still, that had she spoken it out, and had I had the slightest suspicion that she was going in a decline, God knows I should have left everything and gone home long since. But even the Physicians say that though they since last spring knew her danger — consumption — still they could not say but that she could yet endure several years.

That she is gone is not my sorrow, — it was good for her to go before old age came, — but that she did go before I came home could see her, speak with her make her happy with my love, that . . . that, has been innexpressibly painful to me. And for weeks I have felt as if shrouded and buried in her grave.

It is better now. It will be better still when this claycleaving mind will have disengaged itself more from the earth; when angelic communion will have taken the place of the conversation I so fondly hoped for and miss so much. And sometimes I feel as if that time was drawing near.

Meantime I live solitary enough with my dear old mother, now in Stockholm; and my sole comfort and strength are in God and in work. I have begun, and am now writing a sketch over England — as it now presents itself to the eye of the foreigner — and trying to arouse the slumbering life in my own land with the example of that noble country, more than ever at this moment an example worth admiration and — imitation. After that, I shall turn my whole mind to the new world; and I feel that all the seeds that have been sown in my soul, and that now since I came home have been as buried in deep earth — will rise and grow and flower for myself and others. Certainly, dear brother, I shall follow your advice — even as advice — about the work. You are perfectly right; it must not come out but at once in its wholeness. I feel it the more for the silent growth of the work in my mind while I am doing other things and not purposely thinking of it, — and as I observe that it is an organic growth that groups and arranges every thing by laws not made by me, but by somebody greater than me. I find that much of what I have seen, lived experienced in the new world comes up in me and to me in a light that I did there but imperfectly see in its applications. And so, dear brother I will let it grow in silence and love and observation, and then — give you what God and you (and many with you) have given me to work out. Oh! could I have with me your deep discerning eye to look at my work, to light on my page! . . . None, none of your land could be to me what you

would. And you shall still, though not so perfectly as if you were present!

When I first saw the coast of Sweden again, — it was a night in November, — and the Steamer followed the coast all along that night from the south point of Sweden and up the eastern shore — that night I shall never forget. The day had been gray and cloudy, and my mind had its clouds too; then among pleasant and precious things that I anticipated to meet at home, there were some not pleasant also, that I feared. But as I mounted on deck after supper, I found the moon rising and the clouds clearing away before it. The stars came out one by one clear and beaming; I saw my northern constellations, I saw also those that followed me to your land (the Swan or Cross, and the Lyra). By and by the whole sky became clear, the moon rose full, the wind fell, the waves lowered in the dancing moon beams, the air grew calm and mild though still bracing — and there, on my left hand was the dim outline of my beloved Sweden, with its glimmering Phares revolving in the night, and some steady as the stars. The hours went on, the passengers went to sleep in their berths; the Captain and some huge figures wrapped up in their bearskin cloaks lay asleep here and there on the seats; nobody was awake but the pilot, and — myself who walked up and down on the deck till late, entranced by the earnest, uncommon beauty of the night. It was November, it was night, we were sailing northwards, still it was as if the air was becoming milder the night clearer the waves calmer everything more grand and more beautiful. My soul was struck by it as by a prophecy. And I thought my mother-country spoke to me in it a prophecy of my coming life. May it be as this clear and mild yet bracing autumnal night — and I shall ask no more. And be you brother one of those stars to me, so kindly shining*) over my head as I walk alone in the night — till Midnight comes!

*) And not alone in silant far off light, but now and then in real and benign influence. You would not go with me through the five points in New York dear Andrew, but would you not escort me once through the five points of Upper New York — I mean the corresponding low or dangerous points in higher classes especially in Cities in your land? I intended to speak with you about it (and what I had heard about it) when last with you on the Hudson, but the heat and lassitude overpowered me, and much was left unsaid that should have been said. Speak with me dearest brother, and let me still have the benefit of your true and discerning eye. Then no ad-

Oh! forgive me that I speak so much of myself, but I know that I must still be what in Sweden interests you most at present. When spring comes and summer and blessed golden Autumn again, then shall I write to you about the flowers and fruits of Sweden, a work of love and at the same time for your Journal.

Now I must speak a word with you about Mrs Spring. Certainly I do think her a little worldly-minded especially in some things a little proud, and — there are some things in her that I should wish to be otherwise, but indeed she is a noble and generous minded woman with a mind for great interests, and that could do great actions too; and a rarely gifted mind she has for conversation, for wit and just observation; and I have extremely enjoyed her company and had pleasure in every thing she said. To me she has been most uniformly and generously kind; — no woman in your land has been so more; — not only in great things, but in those little unseemly things that still are great things to the stranger and traveller. With her own hands she has mended my clothes, made things neat and pretty for me, cared for me as a mother or sister could have done; and though she, in the beginning rather overtaxed my faculties of mind and body, later she protected me most beautifully and carefully. Indeed she has been perfect, and most excellent to me. As to my letters, I do not remember having written to her any that could not well be read in public places, and any friends she would read them to, were welcome to it; yes I rather liked they should see them. I loved to be with the Springs, but never could write to them as I for ex. have written to you. Indeed Rebecca is noble and excellent; but the beauty of Character of Marcus S. is surpassing. I say this with the more certainty as he had no kind of magnetic charm to me, which often comes in in friendship between men and women and gives it a higher spice, and somewhat of the haze of your Indian summer; I looked upon him as a beautiful child a flower yet fresh with the dews of Paradise. I never saw a more perfect goodness, and simplicity of mind and purpose together. I never saw so angel-like a man; though his touch of absentmindedness made me a little impatient with him at times. With both — Marcus and Rebecca — I had often to be on the defensive, but always against their — generosity.

vantage do I prize more highly than that I have enjoyed during my stay in your land and families as that of having heard the Americans criticise themselves; in in Americans having found the best critics over America.

When you both, my dear friends, think of the Swedish sister that you once made happy in your home, think of her for this winter leading a quiet life in a very quiet and comfortable home, with a kind old mother. In the evenings my married sister and her good husband generally come to take tea with us, often also my cousins Baron Wrede and his wife, General Hederstjerna and his wife, and they play whist with mama, while I play on the piano in the enjoying room. So the days go on peacefully. I have these days had a great treat by meeting with my friend professor Bergfalk and conversing with him over the great country that we both love. It was to me as a touch of new life; I had not conversed freely since I came home. But after this visit of a week he will go back again to Upsala. The other day on parting with him and some friends, after tea, I had the pleasure to hear again those words I delighted to hear in America so often: »There is no man of more influence at present in America than m^r Downing; then» etc. And we have together enjoyed your parting gift.

When once you come to Sweden with your Caroline, as you know you will, you will hardly learn much of the people, as you do not know our language, but I long to make you acquainted with Swedish nature and scenery. That is worth seeing even after that of the Hudson. And I always think the situation and views of Stockholm unparelled; not grand but so romantic!

Have I told you that my work on N. America is Christened: the homes of the new world! It will give matured and in extension the views that have been bred in your homes, in the communion of minds between the dear inmates of these homes and myself during my life of love and confidence with them. An earnest holy work it will be to me, — more holy than any thing I have yet written. Nor will it be the less so, as these letters from your homes to my home, to my Innermost there, now will be written over again before eyes looking on me out of eternity, out of the eternal final home! Dear brother and friend, dear Caroline, good bye, and God bless you!

Ever yours in love
Fredrika Bremer.

My boxes from America are safely come to Gothembourg (in Sweden) but delayed there by the winter. So that I shall not see them in Stockholm before Spring.

Remember me to dear excellent M^{rs} Skealer and the Hamiltons!

1442. Till Lindblad.

Lördag Morgon [1852?]

Caro Signore! Det här är uppåt alla väggar! Är jag borta så kommer du; sitter jag hemma och väntar så kommer du icke. Hur skall det slutligen gå ihop? I afton har jag ett par beskedliga släktingar här hemma, General Hederstjerna med fru, Svåger Quiding med fru, dertill två unga flickor; ett parti whist och pannkakor, lite prat, — se der hvad jag har att bjuda på, och som Du vore god och snäll om du ville komma till! Kl. 7 är jag säkert hemma. Kommer Du ej i dag så tors jag ej be dig komma mer till Din

misströstande

Fr. Bremer

1443. Till Mathilda Möller.

[1852.]

Snälla Mathilda! Håll till godo några fula äpplen fallfrukt men som smaka bättre än de se ut. De berömma sig af namnet Astrakaner. I första dagarne af September kommer jag tiil staden och får då väl se och språka med min lilla Mathilda

Fr. B.

Årsta d. 28 Aug.

1444. Till Mathilda Möller.

[1852—55.]

Min lilla Mathilda! Lemna budet mina små ritböcker som du vet ligga i venstra skåpet i mitt skrifbord.

Fredr. Bremer

1445. Till Harriot Hunt.

Stockholm 5 April 1853.

My dear Harriet!

How is my little Doctor? I am sure she has not forgotten me as little as I have forgotten her, though many months have passed since we conversed. But heavy things have passed over me since I came home, and I have also had much to do, and have felt unfit for social intercourse. Now I have more leisure and am more cheerful in spirits, and therefore I naturally turn to my friends and wish to greet them and exchange kind feelings and words. They have always lived in my heart for them though they would not break through the sad cloud that has covered my life and soul. You my dear Harriet are of the friends that made the new world dear to me, then you were not only kind to me, your heart and mind are truly associated with the noblest interests of suffering humanity, and I have recogni[z]ed in you not only the heart but also the mind and power to do much good; and blessed are you in it! My dear Doctor Osgood (N^o 1 Row Street) is going to Europe this spring. Write to me with him my dear Harriet, and tell me how you live and go on, and how things are going on about you, the academy for female doktors, womens rights conventions and other movements in the female Camp; then though I do not like some movements and manifestations, there are many I am glad of, and I hope the rising spirit will become clearer and nobler every day, become more graceful and beautiful, grow in wisdom as well as grace. I shall be happy to know about all things in that line, and am glad to think that my little Doctor is fighting a good fight on the good side. And happy shall I be to learn that you are well and going on in buisness and doing good to many.

I am perfectly well again and strong since I am in my own land, though since I came home I have met with severe sorrows and cares which still fetter my life and movements. But thank God for health, peace of mind, work, and a peaceful home. With such blessings life on earth is still a boon.

Should my dear Doctor Osgood not go to Europe, still write to me, my dear Harriet, with some other occassion, or with the post (only take some fine, thin paper) and let me know about you and yours!

My »homes in the New World» will come to you in the course of this summer and tell you about me and my impressions of your land and people. Ever and ever shall I thank God and this great land for my visit there, and ever shall I fondly return in spirit to the kind hearts that welcomed me there. God bless you my dear Harriet, and believe me always

Affectionately Yours
Fredrika Bremer.

1446. Till Springs.

Stockholm 10 June 1853

Thank God, that you my dear Marcus are again with your beloved ones and you all well! And God bless you for writing to me about it as you did. That shows how well you know me, dear brotherly friend. Mary Howitt writes me today that you with Rebecca and the children are in London and Marcus much better again. Again God be praised. Ah! how I enjoy to know you better and to see you and Rebecca happy together with your young ones!

And may I live to embrace you in my own land in my own house. You and Rebecca not to stay in my house and home?!!! Yes, indeed, Marcus, you must come and live there (in my country house) or I shall leave it directly and nevermore return. Marcus, Rebecca! Brother, Sister! do you think I could bear to see you in my land and not in my home, and everything yours that is mine? Indeed, I will not hear such a thing and live. Never speak of such a thing, Marcus. It makes me unhappy. And God willing, nothing shall make it difficult to me to give you the welcome that I wish and ought to give you. My mother is better in health and it seems not as if anything could detain me from going about with you.

If you came in the latter part of July, I should directly take you to my dear Årsta, there to repose in the midst of Swedish rural life on an old Swedish estate. And when you have given me there all time you can, then — — but of that we will speak there. I have plans for the perfect restoration of Marcus' health of which I want to speak in Sweden.

At all events, my dear Marcus, write to me in good time what time and way you will come. Much do I want to go with you through Sweden from the Atlantic to the Baltic, and to be your Cicerone through that part of my land, as we will be able on the way to visit many fine points and places. And I shall either go to meet you in Götheborg, or follow you thither on your way back. It will depend on your movements in coming and going.

I look upon this trip with you as my pleasure trip for the summer. I will feel blest to be a little time with you, live with you, speak with you. O my dear friends, how sweet to talk over many things with you, united as I feel with you in sympathies and pursuits! And may be, may be, dear Marcus that, as you say, the cloud that has long been hovering

over me »may break in blessings», and that when I shall see you again I can tell you of brightened prospects for my life, and then — not for my life only.

Love to the children. Dear, dear little Herbert! how I should like to kiss his little golden-haired head! Now, I shall probably not speak with you before I close you in my sisterly embrace! God give that joy to your Swedish sister

Fredrika Bremer

1447. Till Mathilda Möller.

Köpenhamn d. 3 Sept. 1853

Min snälla Mathilda! Af brevets post-stämpel ser du att det är från Köpenhamn, och af brevet sjelf att — jag är der. Men det är icke värdt att nämna derom för Mamma, ty det torde oroa henne att veta mig utom Sverige. Jag har följt mina Amerikanska vänner hit på några dagar emedan det är den sista vännetjenst jag denna gång kan göra dem; och jag är glad att kunna göra det ehuru jag icke kan ha en glad dag sjelf vid att vara nu borta från mitt hem och min stackars Mamma. Jag reser tillbaka till Götheborg om fredag och hoppas vara i Stockholm under första hälften af på följande vecka och jag kan ej säga huru mycket jag längtar att vara der, oaktadt allt angenämt som omger mig här, framför allt mina vänners nöje. Men jag har nu ingen ro hemifrån. Från Götheborg skall jag skriva bestämt dagen då jag kommer till Stockholm. Kommer litet an på huru jag kan få plats på Canalbåtarne. Meddela detta till Quidings samt flickorna hemma. Och min lilla Mathilda var äfven du för min stackars Mamma allt hvad du kan. Hon behöfver all möjlig ömhet och omtanka.

Din vän
Fredrika.

1448. Till Bergstedt.

Stockholm d. 7 Oct. 1853.

Herr Mag. C. F. Bergstedt.

Som ombud för Central Komitén för Stockholms fruntimmersförening för Barnvård får jag, å dess vägnar, anhålla att Ni ville

hafva godheten att i morgon Lördag införa i Aftonbladet hosföljande skrifvelse och kungörelse till Stockholms innevånare. Komiténs medlemmar hoppas att Ni skall uppfylla dess önskan, för den goda saks skull, som skrifvelsen åsyftar och för hvilken Ni sjelf varit en af de första att uppkalla det allmänna deltagandet och den allmänna verksamheten.

Jag tar tillfället i akt att tacka för det vänliga meddelandet af den lilla notisen från England, som var rätt rolig att se. Och jag kan ej afhålla mig från att rätt uppriktigt och hjertligen med det samma tacka för det vackra och vänliga sätt på hvilket Ni anmält mina Amerikanska bref. Ni har varit mig der en Rec. på stort vis, och ehuru jag, under min författarebana, sökt att öfva mig uti att icke låta mig mycket röras af hvarken lof eller tadel, vill jag ej neka att Er uppfattning af mitt förf. kall, äfvensom af min Amerikanska resa skänkt mig en stor och hjertlig tillfredsställelse. Men det är icke allenast genom det lofordande som Er anmälan innehåller, det är i synnerhet genom det urskiljande och den välvilliga rättvisa som Ni egnat åt syftet i mitt författarskap, åt det hufvudsakliga i mitt sökande och sträfvande, under det att Ni blott i förbigående vidrört mina ofullkomligheter, ojemnheter och brister vid dess utförande — öfver hvilka ingen kunnat vara mera sträng än — jag sjelf. Men det är också för en viss skönhets skull, som jag ofta njutit af i ämnen dem Ni behandlat med Er själs fullhet, något som låter mig tänka på Indianska sommarens skära slöja öfver ett landskap med stora, rena drag. Man säger vid Rheinstranden att drufvorna äro Edel-reif då de uppnått högsta punkten af sin mogenhet, då de äro ädelt mogna, som är något mer än blotta mogenheten. Det är detta plus af skönhet och ädelhet som jag ofta känt — och många med mig — i frambringelser af Er hand, och som jag njutit af nu i Er anmälan af mitt arbete. Särskilt har det sätt på hvilket Ni upptagit förhållandet emellan mig och min bortgångna, älskeliga syster, och dess uttryck i brefven varit mig ljuft och kärt. Ni har skänkt mig en riktigt god glädje. Gud välsigne Er därför.

Min andra del — hufvuddelen i arbetet — kommer att innehålla mindre ljus och flera skuggor i målningen af Amerikas samhällslif än den föregående isynnerhet mera af slafveriets nattsida, som jag först såg rätt skarpt framträda i Louisiana samt på Cuba och i Virginia, (hvilket förekommer i tredje delen af arbetet). Jag har emedlertid ständigt behållit mitt mål för ögonen, det att vara fullkomligt rättvis och billig, att upptaga både ondt och godt, samt att under behandlingen af slafverifrågan söka förlägga striden och antagonismen i den, innom sjelfva slafstaterna. Jag har därför sökt framhålla det ädlare

södern i kontrast mot det oädla, slafstatens vakna samvete i motsatts med dess sofvande, jag har sökt skilja södern från södern, och sålunda kalla dess bästa krafter och bästa vilja till högre lif. Hittills har striden om slafveriet stått allena emellan Norden och södern i Amerika; och mot Nordens anfall har södern slutit sig i en enda tät phalanx till motvärn. Och detta förhållande har stängt möjligheten af en frigörelse. Jag har försökt en ny method, eller rättare, mina erfarenheter i slafstaterna tvingade mig att se sakerna så. Jag är öfvertygad att ingenting i Amerika kommer att göras till öfvervinande af slafveriet förr än södermännen känna att de kunna ta saken i egen hand och utan att vika för trug och hot af norden, af egen fri och ädel impuls, af aktning för eget högsta medvetande handla i frihetens interesse, och tillvägbringa en gradvis emancipation för slafvarne. Antislafverifolket i söder måste uppstå och kämpa mot proslafverifolket der. Derföre har jag varit angelägen om att tala varmt om de förra och deras första bemödanden. Öfvertygad dessutom att ingenting hjälper i sista instansen utom sträng rättvisa och billighet har jag varit ytterst mån om dessa. Men välsignad vare hon som genom sin glödande Menniskokärlek, sin ädla fosterlandskänsla lagt vigten af Mskohjertats varmaste medkänsla helt och hållit på den ena sidan, och genom det hon starkt framvisat den blodiga natten gifvit ljusets vänner nya vapen! Hvad hon gjort kunde blott en Amerikanska göra.

Men äfven mitt arbete skall, så tror jag, icke bli utan följder för de förtrycktas sak på andra sidan oceanen. De tvenne sednare delarne af mina bref skola gifva större styrka och bestämdhet åt dagrar och skuggor som blott äro antyddas i den första.

Mottag härmed uttrycket af min erkänsla och innerliga högaktning!

Fredrika Bremer

1449. Till Otto v. Feilitzen.

Herr Mag. v. Feilitzen.

Som ombud i Jacobs församl. för Stockholms Fruntimmersförening för barnavård anhåller undertecknad att Tit. i egenskap af Ordningsman inom församl. ville vara god bevilja henne ett sammanträde till rådplägning öfver några fattigvårdens och barnavårdens angelägenheter, i denna stund, inom församl. och derföre benäget

infinna sig hos henne i dag söndag kl. emellan 6 och 7 ef. m. och helst närmare kl. 7 om detta passar Tit.

Med fullkoml. högaktning
Fredrika Bremer.

Stockholm d. 9 Oct. 1853.
Norrländsgatan N^o 5.

1450. Till Sophie Ekman f. Kurck.

Lördag [22 okt.
1853?]

Goda friherrinnan! Jag blir ej färdig och fri att mottaga mitt älskvärda syfrämmande förrän litet efter 6. Men då hjertl. välkommen. Och skulle Cap. Ekman vilja se bikupan surra och sy, så är han hjertl. välkommen också, men först litet sednare, neml. omkring 8. Jag är snål om damernas ögon och tankar ända till dess, och fruktar att herrarne kunde bortvända dem!

Vänskapl.
F. B.

1451. Till?

[Hösten 1853.]

[— — —] There is a remark I have thought to make about the scools in America but have suppressed it for fear of doing wrong. I wish you would speak about the thing with Rebecka and Marcus Spring. It has seemed to me that parents who were very careful about the morals of their children liked better to place them in scools in Switzerland and Germany than in America. A fine intelligent woman mother of five boys who missed the [— — —]

Good bye dear, I am weary. God bless you and yours! I shall be glad to se the packet with Miss Foy. I shall ask my publishers in London to send a copy of my book to your friends in England. I hope they will do it when I write about it to them. I dont know else how to effect the thing. Once more good bye. Love to dear Annie and to those dear friends that now have so grieved us.

Yours affectionately
Fredrika Bremer.

1452. Till Fredrika Svedbom. Mondag Morgon. [1853—54.]

Lilla Fru! Tack för det långa lånet af franska och Engelska tid-
skrifter som härmed återsändas. Jag har behållit dem så länge eme-
dan jag läser så smått. Har du några franska »Revues» sednare än
dessa, som jag kunde få låna, så vore de mycket välkomna nu till
läsning för min gamla Mamma, hvars ögon fordra någorlunda stor
styl och som njuter af den i franska böcker! Hjertligt god Morgon!

Fr.

1453. Till Fredrika Svedbom. Fredag morgon [1853—56]

Hur är det? Kan jag få hoppas se Svedbom et C^o hos mig i
afton? Om så, — varen hjertligen välkomna på the, prat om smått
och stort och när och fjerran med Fru Linnell och Er vän

Fredrika.

Fabian W—s papper tills i afton.

1454. Till Ebba Hildebrandsson. Tisdag d. 14^{de} Febr. 1854.

Goda Ebba! Då jag af Fru Linnell hört att du önskade få några
exemplar af barnskriften Julafton och Julottan, men våra barnskrifter
för denna vinter ännu icke kommit ut i bokhandeln och ej torde
komma än på någon tid, gör jag mig nöjet att sända dig 1 exempl.
af alla de, som nu äro färdig tryckta, »Julafton» bland dessa, och
beder dig hålla de små sakerna till goda. Tröghet och träsnitts-
svårigheter ha hållit de andra tillbaka, men snart torde jag kunna
sända dig den lilla samlingen fullständig.

Vänskapsfullt
Fredrika Bremer

1455. Till Johan Gustaf Lundberg.

Bästa Herr Hofpredikant! Professor Huss har lofvat mig att Ert bevis att Gossen F. Larson är Mantalsskrifven i Iac. församling skall, jemte mitt intyg för gossen vara nog för att få honom intagen på barnsjukhuset.

Tillgifnast

Fredrika Bremer

D. 22 Febr. 1854.

1456. Till Berg.

Stockholm d. 8 Maj 1854.

Herr Medecinalrådet Berg!...

Då jag sedan ett par månader haft tillsyn om den unga qvinnan Velamsdotter och hennes barn tar jag mig friheten skriva ett par ord till Er med anhållan om Er vänliga uppmärksamhet för det ovanliga i barnets sjuklighet, hvilken fortfarit hela tiden sedan jag lärt känna mor och barn. Frisk och glad om dagen är gossen om natten och hela natten igenom liksom plågad af en ond ande, vrider sig, sparkar och skriker; — ingen i rummet får ro för honom. Månne ej denna onda ande är — Mask? Flera kurer, ältkur, hvitlök, stillande droppar ha blifvit försökta allt utan att hjälpa det ringaste. Månne någon Mask-kur kunde hjälpa? Modern är olycklig för barnet ty ingen vill hysa henne och barnet så länge barnet är på detta viset. Detta ville jag säga åt vår goda och skickliga barnläkare och barnvän, och bedja om ett godt råd!

Högaktningsfullt

Fredrika Bremer

1457. Till Harriot Hunt.

Stockholm 26 July 1854.

Harriet Key Hunt.

You are a good, true and generous minded woman Harriet! And I always recognized you as such, but I think I never felt it better, and that also in you which is of the priestess (t. i. the inspired woman) than in your letter of the 18 April which I have recently got. There is in it so noble and so good a spirit and many good and fresh views for which I particularly thank you. And much should I wish to hear you speak more and to speak with you more about »the deepening of life in womanhood particularly to the unmarried». I think indeed and feel that the unmarried has higher prerogatives and stronger hold upon spiritual life than the married one; and it is a great pity that the peculiarity of her position and powers never have been looked upon nor treated from their highest point of view. It has long been my desire to do so in a work which I have borne »in petto» for twenty years, and which must come out within two or three. Your life my dear Harriet and your inspired thoughts on the subject will add fire to my fuel. I shall be thankful to see you treat the subject more at length, and so I am for all that you tell me about the women movement, the conventions, and the noble women who are as stars in this new firmament. Mrs Paulina Davis I know and rejoyce in, she is a beautiful and true woman. Antoinette Brown you must tell me more of, her life, her figure; how she came to take up so uncommon a line for woman. How glad I am that she did and that she sustains it with dignity! My dear Harriet; we must ourselves be the bearers of the torches that will light up the way for our sex, or rather we must ourselves be lights. Then the day will be ours, and the victory ours.

I have received the papers you speak of dear Harriet and thank you most heartily. I was interested but not satisfied by them. I want something more highminded and beautiful; less mosaic work, less patchs and protests. The workers in the cause such as Elisabeth Blackwood and yourself, Mrs Davis and Brown do more for the cause than the speakers and writers — as yet. Still both and all are needed. I think that my good friend and country-Man, Consul Benzon will always find some occassion to send to me papers or

books that are sent to him for me. *) Thanks dear Harriet for what you intend to send. I can scarcely get what more will interest me. Isaac Hoppers life I have already by the kindness of my dear Dr. Osgood. Capital old Man. I am glad to have seen him and also his noble daughter Mrs Gibson.

My American homes, dear Harriet, are an offering on the altar of truth and earnest love. Noble minds such as you and your sister must feel it even in my criticisms. One or two personalities I would gladly take out of it if I could, but cannot think that it matters much; but many mistakes and faults in the translation of especially the first Vol. greatly aggravate things, and quite change the meaning of many meanings. I have been extremely pained while perusing the first part of the transl. which I have not done till lately. The later Volumes are much better and many parts in these even excellent, though even in these Vol. many strange mistakes occur. It can't be helped. The work as a whole (both the translators and mine) I cannot much find fault with. In Europe it has created a general feeling of love, admiration and sympathy for your people and its course, especially for its beautiful men and women.

My home is sad through the severe and sad sickness of my poor Mother. But I thank God to be able to be with her and care for her. Many things have turned well for me lately, dear Harriet. I know you will thank God for and with your true friend

Fredrika Bremer

1458. Till Mathilda Möller.

Carlstad d. 18^{de} Aug. 1854.

Två ord äro ju bättre än intet, och derföre skrifver jag dessa till min lilla Mathilda ehuru jag just ingenting har att säga utom hvad som står i min lilla epistel till Mamma. Jag mår bra men kan ej rätt få humöret på grön qvist, ty sjukrummets sorgliga bild följer mig som en skugga och kastar sin skymning öfver alla känslor. Det kan ej, och det bör ej heller nu vara annorlunda. Kanske kommer

*) I am just now preparing a box to be sent to him with the sailing Ship Jonas Wærn. In the box there is a little a very little box for you my dear Harriet with a little thing in it that you must wear for my sake.

ännu något föremål som något uppfriskar sinnet. Schawlen var mig god, min lilla Mathilda, äfven derföre att den påminner mig om en god och varmhjertad liten vän som jag har hemma, och om de kommande höst och vinteraftnarne med verldshistorien och henne. Jag sveper jemt in mig i den goda schawlen och kan ej begripa huru jag skulle ha kunnat berga mig utan det plagget. Nu börjar solen lysa (vi ha haft en riktigt höstruskig afton, natt och morgon detta dygn) och jag skall med M. Spring ut och se på den svenska småstaden. Vi ha fått löfte om möjligen en Jössehäradspsolka till aftonen hos landshöfdingens. Må väl min snälla Mathilda och tänk emellanåt på min Mamma och emellanåt på mig Din vän

Fredrika Bremer.

Komma bref till Springs så skicka dem till Götheborg med snällpost under kuvert till mig och påskrift Poste restante

1459. Till Carl v. Feilitzen.

Tisdag d. 30 Januari 1855.

Herr Löjtnant Carl v. Feilitzen ombedes att hafva godheten bevista, på en liten stund, lärarinnornas sammankomst för uppläsande af deras Understöds och pensionsförenings stadgar, i dag eft. m. kl. 5 hos undertecknad, som jemte dem anhåller om Löjtnant Feilitzens närvaro och vänliga uppmärksamhet.

Med största högaktning

Fredrika Bremer

1460. Till Zacharias Topelius.

Stockholm d. 8 Febr. 1855.

Herr Professor Z. Topelius.

Jag har ännu icke tackat Er för Ert bref af d. 10 Dec. och jag är icke viss på om jag ännu besvarat ett föregående bref af d. 21 April!! Hur det nu dermed må vara, så — förlåt, förlåt försummelsen, den enkla eller den dubbla, och se i mig icke en otacksam, utan endast en person

som måste skona sina ögon och som, sedan en tid, haft mycket och mångahanda ting att göra upptagande både ögon och tid. Jag har dock hjerdeligen glädit mig åt dessa Era bref, och tackar Er ännu en gång för dem och de goda, mig nära rörande saker, som de orda om, det förra, om Nationella förhållanden som äro mig af högt interesse att se belysta af ett tänkande och sanningsälskande sinne, det sednare genom dess fullständiga och intressanta uppgifter om fruntimmersföreningen i Helsingfors verksamhet. Åtskilligt deraf skall jag anmäla vid Stockholms fruntimmersförenings snart förestående Allmänna sammankomst. Isynnerhet önskar jag påpeka den finska föreningens omfattande af de värnlösa unga flickorna vid en ålder då de mer än någonsin behöfva moderlig och allvarlig tillsyn om de ej skola gå förlorade, — åtminstone för hemlifvets gagn och behag. Detta är ett exempel för oss att följa, och här i Stockholm viktigare att följa än någorstädes i Scandinaviens riken.

Det gläder mig att Ni delar min tro på ett fredsförbund sådant som jag tecknad det. Ja, jag är fullt viss på att denna tanke har en framtid, att den skall förverkliga sig på ett eller annat sätt. Tidens rörelse skall taga det utsädet med sig på sina vingar öfver hela jorden och låta det taga rot och uppväxa i alla länder, och dess frukt skall komma med i den andeliga världshandeln utbytas och omsättas såsom andra tankens och Mskliga verksamhetens produkter emellan land och land.

Emellertid, låt oss göra en begynnelse, och emellan Sverige och Finland räcka hvarandra handen till förening i de ting som icke höra till politik eller Nationalitet utan till vårt gemensamma arbete i Guds rike. Så fort min redogörelse för detta års verksamhet inom vår fruntimmersförening bli[r] uppgjord skall jag hafva äran meddela Er den eller det väsendtliga deraf.

Midt under de hotande utsigterna österut leker mig jemt i hågen en resa, åtminstone till Moskva, för att få kasta en blick in i denna värld så olika med den jag hittills sett. Mig intresserar det Menskliga lifvet i alla dess fornaer och kostymer, och hvarje äkta Nationalitet. I Ryssland intresserar mig i synnerhet rysska folket och dess store czar. Det är en colossal gestalt af stor pittoresk skönhet. Ifrån den barnsliga perioden af nationella anthipathier har jag vuxit, och känner för Ryssland som en Christen för ett land der trosförvandter bo; men för Finland ändå mer, ty det är mitt kära födelseland, och dess trogna förträffliga folk har alltid haft min kärlek, och det är godt och rätt af Rysslands Kejsare att de värdera det som det förtjenar.

Om Ni vore i Stockholm skulle det glädja Er att se hur väl Er Regina af Emiritz der gifves och huru älskadt stycket är af Stockholms allmänhet, som ser det med ständigt nöje, och nu äfven förnyadt, sen en ny ung och vacker skådespelerska öfvertagit titelrolen i hvilken hon verkl. gör furore. Och kommer Ni till Svergie så skall Ni der träffa många vänner till Ert skaldskap som skola glädja sig att få hälsa Er personligen välkommen. Och kommer Ni till oss så måste Ni skänka denna glädje äfven åt mig.

Er Svenska väninna

Fredrika Bremer.

1461. Till Bergstedt.

Stockholm d. 24 Febr. 1855

Herr Magister C. Fr. Bergstedt.

Ni som så många gånger på så ädelt och högsinnadt sätt, och sednast i en förträfflig artikel i Er tidn. af d. 22 Januari, försvarat svenska kvinnors rätt till medborgerlig frihet, till sjelfständighet och sjelfbestämmelse; ni som ridderligt kämpat för Qvinnans högsta och heligaste rättigheter, Ni kan omöjligt vilja stänga henne vägen då hon på egen hand söker tillegna sig några af dessa, — rättighet att stödja sig sjelf och andra — äfven om ett eller annat af hennes första steg skulle vara mindre säkert, eller mindre fullt betänkt.

Det är i tron härpå, grundad på ett innerligt och tacksamt erkännande af det goda som Ni vill och verkat för vårt kön, som Svenska lärarinnor i dag vända sig till Er för att af [Er] begära en rättvisa och en välvilja, som Ni eljest icke plär neka en god afsigt och ett godt företag.

Vi bedja Er om offentliggörande med det första möjliga i Er tidning af hosföljande: Upplysningar rörande Understöds och pensionsförening för Svenska lärarinnor, och anhålla att ni ville gifva dem lika (eller liknande) plats med en artikel i Ert blad emot stiftelsens stadgar och dess stiftarinnor, som Ni gifvit rang af ledande artikel, men som Ni omöjligt kan sjelf hafva skrivit. Vi bedja Er att ge åt svenska kvinnor samma tillfälle att förklara och försvara sig, som Ni gifvit det åt en man att angripa dem. Vi vädja till Er rättskänsla och till Er heder. Vi anhålla om öfverseende med uppsattsens längd för dess innehålls skull. Vi bedraga oss mycket om icke andan deri skall finna uti Er en vän. Vi skulle ha bedragit oss på Er om det vore annorlunda, och om Ni kunde icke uppfylla vår önskan, och vi ha då intet mer att anhålla om utom att med det första återfå den uppsatts, som vi likväl nu öfverlemnna i Era händer förtroendefullt såsom till en vårt köns vän och beskyddare.

å Svenska lärarinnors vägnar

Fredrika Bremer

1462. Till Topelius.

Stockholm d. 30 Mars 1855.

Herr Professor Z. Topelius.

Tag emot min innerliga, min kärleksfulla och vördnadsfulla tacksägelse för Er Regina! Jag har nyss slutat att läsa det herrliga dramat för andra gången, och vill tala derom med Er medan ännu tårarne äro i mina ögon och glädjen öfver den sköna, ädla skapelsen full i mitt hjerta. Ja, det är ett ädelt och skönt verk, och det bästa som för scenen skrifvits på svenska språket. Ni skall af mig ej få och ej vänta en konst-kritik, endast ett sannt uttryck af det intryck Er Regina gjort på mig. Först om henne! Om någon sagt att denna qvinna icke är enlig med sanning och natur, så vill jag säga: hon är det. Hon är en i hög grad sann och djupt tänkt skapelse, i högsta grad qvinlig; hennes väsen, hennes lif, ord, handlingar just såsom de måste vara hos en sann och varm qvinnosjäl, under sådana förhållanden; och jag kan blott förundra mig öfver att en man kunnat så fatta den, så vara dess tolk. Tack för denna bild, och tack för den lön som blir den af sin egen eld förtärda flickan till del, Gustaf Adolphs högaktning, hans hyllning åt hennes rena ande i den stund den flytt. Hon dog för det högsta som hon erkänt, det är hennes ära, och det förstod han. Det är nog för henne och för dem som förstå en kamp och ett hjerta sådana som hennes, en själ sådan som hans. Hvad skall jag säga Er mer? Jag känner mig djupt tillfredsställd, mera lifvad för all sann charactersstorhet, allt ädelt i tanke och ord; mera stark i mitt förakt för allt vanligt och uselt; jag har förnummit och njutit något förträffligt, och skall ej lätt härefter nöja mig med något medelmåttigt; och så måste icke blott jag utan hvar kännande, tänkande själ känna sedan der skådat och fattat Regina v. Emeritz. Af det saftiga, kraftiga, än poetiskt sköna och höga, än naiva alltid lefnadsf[riska] och natursanna språket, uttrycket, har jag haft en särskilt njutning, och vet mig neppeligen ha någonstädes sett något som mera fullt tillfredsställer min fordran af både det naturliga och konstsköna. Bredvid Regina är Kätchen en oändligt täck och uppfriskande bild. Mindre lycklig är Munkens figur och rol (jag måste i något visa mig recencent) och för Regina önskade jag ett mera naturligt döds-sätt. Stygnet af en svensk värja skulle förefallit mig naturligare än brefvets anda, och en mera nödvändig dödsorsak. Jag har svårt tänka mig hennes död genom brefvet möjlig. Men törhända har jag orätt härutinnan. Äfven tillåter jag mig sätta i fråga huruvida en verklig Regina skulle kunna yppa för Konungen striden i sitt inre och sin kärlek i andras närvaro, den ena af dem en fremling?! Men dessa saker äro jmförelsevis småsaker. Hur skönt och ädelt är icke Kungens svar till henne! Af situationer som syntes mig särdeles lyckliga och gripande är då i fängelset morgonsångerna från Catholikerna och Lutheranerna vixelvis nå Reginas öra och skaka hennes hjerta hennes öfvertygelse. Här är conflicten i dess djupaste grund: de två motsattserna så som hon fattat dem, nu förenade i ett högsta som hon ej förr än nu anat. Nu uppgår hos

hennes detta ljus, men invecklad i kampen kan hon ej förklaras endast, som Semele, förtäras af Gudasyner. Djupt, djupt rörande äro för mig många af hennes yttranden, t. ex. de i monologen i andra akten, de under sinnesförvirringen i 3:dje scenen af 5:te akten och dem i sista scenen:

Lejd till ett kloster Sire!

samt hennes sista bön, så skön, så ädel, så sann, så stor utan all öfverdrift, fullt kvinligt högsint och naturligt.

Gustaf Adolphs sista ord:

först när hvar tro är fri från södern allt till nord

äro honom värdiga, äro de skönaste hvarmed Ert stycke kunde slutas; de visa den högsta betydelsen af hans verk och gifva åt ert arbete jemväl dess stora betydelse för framtiden, betydelser som folket både i Sverige och i Ryssland ännu ha att lära sig förstå i deras sanning.

Ljungblommorna äro friska, täcka barn af en frisk och ljus natur. Solen och daggen ha kysst dem och den fria vinden andats genom dem och därför älskar man dem och vederqvickes af dem såsom af vårens vindar och skogsblommornas doft. Bland mina käraste måste jag nämna Våren och Sylvia komma tillbaka, Prins Gustaf, Vintergatan, En liten pilt, Det eviga ljuset. Många kunde jag dessutom nämna som behaga mig genom det friska goda lifvet i tanke och uttryck, hvilket vi icke så ofta finna i våra unga skalders sånger. Men Regina, den tragiska praktblomman har i dag nästan undanskymt alla sina anspråkslösa systrar. Glad är jag öfver att Finlands ädlaste forskare och Skalder dock tillhöra Sverige genom bildningen och språket, och deras mästerstycken kännas för oss alldrig som tillhörande främlingar; de äro vår egendom så väl som finska folkets.

Sedan vi sist skrefvo till hvarandra har Ryssland och — tör hända — äfven Finland lidit en stor förlust, ja, hela världen, i den bemärkelse att en stor karakter mindre på jorden alltid är der för alla en förlust. Var han också stor i Mensklig, i Christlig motto som befördrare af humanitet och Chstlig(?) bildning på jorden? det — vet jag ej, och dömmar ej derom. Jag har hört sägas att Kejsar Nicolaus sökt att upphäfvafu lifegenskapen i sitt rike, att han stiftat skolor för folket i dess provinser, eller sökt verka för folkundervisningen. Och om detta är så, så är det mycket godt. Att denna folkundervisning icke kan vara lik den vesterländska är naturligt; och att befrielseförsöken måste gå varsamt, och i långa andetag är väl äfvenså nödvändigt. Måtte den stora förändring som skett på thronen verka till fred för folken. (Men vi tro ej derpå). Måtte Finland, det goda landet med dess trofasta folk skonas af de härjande makterna.

Samma dag ö timma som Er stora Kejsare dog, afsomnade, omgifven af de sina, min goda, gamla Moder. Jag kan blott tacka Gud för hennes befrielse (hon var sedan två år lam) och för hennes plågfria stilla död.

I följd af hennes dödsfall har jag nödgats uppskjuta för några veckor vår fruntimmersförenings allmänna sammankomst, i början af April skall den dock äga rum och jag skall då gladeligen förkunna hvad våra finska

systrar och äfven de ryska göra för de nödlidande och för det uppväxande släktet i synnerhet för fattiga flickors uppfostran. Äfven här synes detta allt mer bli föremål för våra fruntimmersföreningars uppmärksamhet, men det är också högeligen af behovet påkalladt. Huru mycket är ej för qvinlig medborgerlig verksamhet att uträtta! Men rätta arbeterskor äro få, ännu.

Vid genomseendet af mitt bref känner jag att det är föga värdigt att komma till en professor; orden ha icke rätt velat följa med känsla och tanke; jag hade bordt skriva det i en mera lugn, mindre af Regina upprörd stund. Men Reginas andliga Fader skall förlåta mig mitt stammande just för känslans skull som vållat det. Och han må då se hur det varit mig till mods.

Lef väl och gif oss systrar till denna Regina. Svenska historien har några qvinnor, som jag önskade af Er framförda på scenen. Lycklig den, som har tid, kunskap och snille för denna slags historiemålning den mest gripande af all! Lef väl och hälsa Era små flickor från en dem okänd väninna, som likväl hoppas lefva och skriva äfven för dem, och tänker snart nog sända dem en ny historia!

Med innerlig högaktning och tillgifvenhet

Fredrika Bremer.

1463. Till Säterberg.

d. 7 Maj 1855

Då jag härmed har äran öfversända qvitto på den Summa Dr Säterberg har godheten öfverlemna till min budbärrinna MI Möller (och hvilken summa till numern får på det öppna rummet antecknas) får jag med anledn. af hvad jag litet för sanguiniskt nämde i Mårse tillägga, att ehuru jag anser de arma systrarne med denna deras andel hjälpta för ett år, det dock ej kan hinna längre, men att hjälp troligen behöfves för längre tid. Den yngsta af de två systrarne den som sköter den sjuka är öfver 60 år och medellös som denna. I deras namn måste jag derföre hjertligen önska fortfarande bidrag af den Saluta jag vädjat till och som gör så väl skäl för namnet.

Tacksaml. ö med största högaktning

Fredr. Bremer

1464. Till Harriot Hunt.

Stockholm 2 Oct. 1855

My dear little Doctor! I know by Mrs Osgood that you are well and that you intended to send me a package with some books. Thank you for the intention, and I know the books will come in time with news of »the womens conventions» and »the womens rights cause», and some letter from my dear little Asclepia with noble and fine views on the great subject: »the elevation of woman to her true character and social position.» The more I live and see of the world the more I feel that this indeed is the question on which depends the true liberation of mankind. I long to learn what you do for the great cause in America, and I will tell you by and by what I try to do and want to do for it in Scandinavia. About Christmas I shall send you a little book that I have written for the same cause. It is long since I have heard from you, dear Harriet; and I think also, long since I wrote to you. I have since then seen many a change in my home. My dear Mother is gone, and I am alone. Still I do not feel lonely then I have much to do which interests my heart and mind. I thank God for life and pray to him for power to do his work and will, every day a little better and more entirely. Oh! this entireness! This is what lacks more than any thing in the world. I hunger and thirst for it. May God bless you dear Harriet and your work. And do soon tell of you and it to your Swedish Friend

Fredr. Bremer.

1465. Till Abby Hopper Gibbons.

Stockholm, 20 May, 1856.

Many and many a time, dear Abbie, have I thought of thee, and wished to be near thee, to thank thee for thy kindness, thy gifts, and the good portrait of thy father, which now adorns my room and looks so like him, so strong and good humored, such a hearty old man; and then to weep with thee over a loss that I could deeply feel. Then I saw this youth and I loved him as a being of rare value and was glad to have seen such a young man, and I thought thee a happy mother indeed. And so thou art, dear Abbie, though thy son has been called among the Seraphs. Indeed, he seemed to me to belong more to these than to the rude young men of the earth. May God comfort thee and his father for what you have lost in his lovely presence! And I know He will. To workers such as thee, grief cannot be a long or lasting feeling. Thy work in the service of the Lord,

to cheer and uplift His suffering and the fallen children, takes off the feeling of a heavy burden, and the sympathy which thou bearest to the sorrows of others, makes thy own cross more light to bear. I know it a little, dear Abbie; since I came home, I have taken an active part in several social enterprises for the help of the orphan, the sick, and the prisoner; and though it has given me much to do in many ways, it has kept my mind up and well through many a trial and many a sad time since I came home, and lately made my solitude rich with thoughts and good feelings. And now, I feel every day, more and more, that life is a pilgrimage where we should not sit down and be happy in the luxury of life, but strive on, and do our best every day until the last — looking steadily forward on Him who is the way and the truth and the life, and taking every thing else as a thing secondary. But it is easy for me, solitary as I am now in the world, to say and feel so.

In a little while, I am going for about a year away to Switzerland; there to work out a plan I have nursed during 25 years. After this, I shall come home, and, please God, work earnestly on in my land, in the same way as thou dost in America. Especially, I want to make the situation, or chances, of poor young girls, better than they are. Think of me, dear Abbie, as one who most gratefully and lovingly thinkest of thee, rejoicing to know thee, and to be allowed to call myself thy friend:

Fredrika Bremer

1466. Till Christian Carl Josias Bunsen. Heidelberg Hotel
Schröder (by the rail-
way depot) 6 Juni 1856.

My dear Sir!

In the high north, in the capital of Sweden two or three friends have this past winter often met to read and meditate your late works »outlines of Universal history» and »Zeichen der Zeit», and I cannot tell you with what earnest appreciation what delighted joy. These persons have been a genial Englishwoman, married to a Swede, Mrs Louisa Norderling (née Drummond Hay) the pastor at the frensch reformed Church in Stockholm, P. Trottet (Elève et Ami de A. Vinet,) and she who now writes to you and whom you have kindly favoured with the name of friend. She, who perhaps has been your most grateful and delighted reader, of the three, has undertaken to thank you in their name and to forward to you their grateful respects. Many and many a time during the past winter have I, in the joy of my heart over these your noble and inspiring works, wanted to write to you and to tell you our feelings and my thanks,

but I was checked by not knowing exactly where a letter would find you, and later when I by your »Zeichen der Zeit« saw that your home was Charlottenberg by Heidelberg, then I decided that I would go myself and be the bearer to you of our respects and of those of many more Swedes, (Statesmen and men of science), to you. And now I am here, on my way to Switzerland, to Lausanne, tarrying here only a moment in order to see you, to bless you for the good you have done me and many in my land, and are dooing. Yea blessed are you to have been able to bring the brightest gems of philosophy, such as only the German mind can dig out, to the light and to the mind of man in a clear, concise and simple practical way such as only the English mind can bring about, blessed in the rare harmony of your organisation which ennables you to see both the diversity and the unity of things, the laws of this world and those of a divine necessity ruling and developing them for the highest good, to do justice at once to God and Man!

Your views about the formation of languages were new to me, but I accepted them instantly as one must accept evidance, accept the laws of reason. They are one with your theory of the developement of the mind, and of Mankind, which view has long been the saving anchor of my soul, but which I never have seen presented with the power and simplicity the clear justice as in your great work.

This work will do more to harmonize the human soul, to bring the reasoning spirit (the Thomas of our days, who wants to see in order to believe) to its saviour, God in Christ, than any book ever has done, because both of its deep and living science and its most popular form.

In your »Zeichen der Zeit« I have read and reread, more than once, its first and last chapters, feeding my mind with its ideas, deeply congenial with my own, and rich of the light given only to the sons of light, the bearers of the truths of the times. Only, I would remark that among the free Associations who belong to the good Genius of our days you have, my dear Sir forgotten to name the Associations of women in behalf of helpless infancy and suffering humanity. Permit me as a woman to remonstrate against this, then indeed, I believe that not a little in the developement of humanity will depend on the part which woman will take in the work as a Diakoness, (with or without that name). And in general I believe that Statesmen do not ennough appreciate what woman could be to the State, as preparation for the Kingdom of God, if she was allowed to develop herself according to her gifts and to her 'Godgiven

mission. Your great and comprising mind cannot but accept her as a coworker, and cannot, certainly limit her sphere as Statesmen commonly do; this I am sure of. But what is to be done to do her justice, to enable her to do justice to herself or to the gifts of God in her mind, this — I would be happy to hear you think of. But my chief errand to you is a — thankoffering. Will you receive me? And at what time?

Most happy shall I be to see you and your Noble lady at any time convenient to you.

respectfully and lovingly

Yours

Fredrika Bremer

1467. Till Bunsen.

Lausanne 4 July 1856.

My dear, my very dear and venerated Friend! If I was to tell you that which is uppermost in my heart, in now writing to you, I should tell you of the days in Heidelberg, of the happiness You and your family gave to my heart and mind, I should speak to you chiefly of yourself; but then this should take up the whole letter, and I know that you want to hear of my fortunes since I left you, and so I will, in order to obey your last, kind injunction »to write to you about my life in Switzerland when it began to be settled there«, push back my dearest memories and speak about things less weighty but more recent. Fortune was not with me at Basel, then it put me in the Stork were nothing interesting was to see except the Stork which had its nest on a Chimney opposite the oldfashioned hotel, and just now had to raise five hopeful little ones; and then Mr Geltzer was away far in the Country and Fräul. K . . . was away also people told me. But I saw a very clever and pleasant sister to Mr G . . . a Mrs — (very hard name), and I was delighted to see the Rhein, its stately sweep, as a Queen through Basel and the life on its borders! Nothing can be more opposed than Berlin and Basel, just in its highlife charakter. Berlin magnificent but monumental and stiff with no water and no life, Basel with a Chaos of agglomerated buildings (I would not say houses) bordering the high terraces of the Rhein mostly looking raggy and poor (but not of poverty) towering as a quantity of bird-cages the one above the other, and adorned with beautiful foliage and shrubbery at their feet wash-

ed by the Rhein, and then the Rhein, the stately Rhein sweeping so powerful and sweet down from the glorious mountains (seen far away) through Basel which it gives life, and out in the verdant valleys and plains on the other side of the City; and then the people, the industrious, the gay the happy people revelling in the wealth of the City and the joyous healthy life on the Rhein; how it crowded in the moonlit nights on its borders, on the large, ugly but spacious bridge over the river. Hour after hour I wandered there, up and down, delighted, listening to the buzz of a dozen different dialects of frensch and german, to the merry talk and laugh of thousands of happy looking faces men and women of the working people, who there enjoyed together the beauty of the evening, the light of the moon and the flickering lamps. And the Queenly Rhein seemed to bear it all lightly on its bosom.

Fortune then was with me at Bern, giving me there, some beautiful days in which I enjoyed inexpressibly the wonderful Alps of the Oberland, the views of these from the terraces of Bern, the Enghi and the waters of Aare. Aare is not as the Rhein a stately Queen or Heroine commanding admiration and the songs of the Bards, ruling the nations; Aare is with its lively greengrayish waters like a plain yet charming Jane Eyre full of energy, character and determined selfwill, sportive and earnest at once who winds about you and takes you at every turn by surprize. So the fresh and sportive Aare winds about and encircles the elderly, stiff and stern looking Bern. And Bern indeed is very like Mr Rochester, looking grim enough but with a certain power and grim charm in its towering position and physionomy. The Alps of the Oberland looked so grand and gay; they attracted me and I could not resist the temptation to look upon them more near. And so I did in an excursion of a few days to Thun, Interlaken, Lauterbrunnen etc. But I liked the stony Giants better at a distance than near at hand when they almost crush you and you see their rude and ugly parts. Still there were moments, especially during my solitary ramble at Lauterbrunnen (in its upper and very wild part) where I felt that my soul must be raised and educated in the school of these scenes before it could bow to their sublimity. I think that I must go there again and stay more long. Ah, why is life so short?!

Fortune again is with me here, in Lausanne, where I [am] favoured with most beautiful weather, and in the midst of the magnificences of nature find myself surrounded with friends as agreeable in manners as rich in mind and knowledge of the things which are to me important to learn about. Of course the free Church of Canton

de Vaud one of my first matters of investigation. Your Name and your views in church matters are connected with it in many a way; and a most interesting matter it is, though its life just at this moment seems rather in a period of Still-leben. Every moment I hear from my friends here of the revolution of 1845 and its bad effects in the land; and this and many details about it make me see and feel more than I did in America the weak side of republics. I have hitherto chiefly looked at their sunny side, and perhaps been too partial. Still even with the present Government which Messieurs les Veudois pronounce »a bad government», I see the land thriving, and private and public enterprise busy to ameliorate the moral and material state of the people and the land; I see the wealthier and the poorer classes enjoying themselves in every way on the borders of the beautiful Lemman, and hear continually talk about feasts and pleasure parties here and there, so I cannot think that things are so very bad after all with the republic and the government. A great deal of the Lausanne-gentlefolks goes by this time to »la montagne» (the high valleys of Rosinières or la Comballe or Chateaux d'Oex or les Ormonds) to breathe the mountain air and inhale vigour and health. And after having assisted a great »fete du peuple» on the heights of Sauvabellin on Sunday night I also will go to la montagne for some weeks, to repose and fortify myself. My first destination is Rosinières, then Chateaux d'Oex. The history of Switzerland and the Flore of Pays de Vaud will be my sole companions. But even in these »Vallées des montagnes» I shall meet the Free Church, and (as they tell me here) preachers and persons with more spiritual power and larger minds than in the plains.

Latter part of August I shall again come down here, and if it should chance so happily that you and Mrs Bunsen by this time should come to Lausanne, o! let me hope that I may see you some beautiful evening on my little terrace *) which has a noble view upon the sea and the Alps. It should make me so happy. The society I have seen during my stay of two weeks here, I like exceedingly well, and its mode of living. Not many shining talents but much general information and conversation upon earnest and interesting subjects; then a continual attention turned upon the great facts of nature always present, always varying by the changes of light and shade. It seems as if these great objects made man, for once, lose his personal vanity his littleness in greatness, and made him more singlehearted and reverent. All in all the state of things

*) Rue du grand Chêne; pension de la Harpe.

and life here make me think it is a good continuation of the time »the good time» »ove la reina Bertha filava». And if I do not meet here a universal mind such as yours or hear music such as M^r Neukomm can make, I must be thankful that I have met, that I have heard it. And now my very dear and respected Friend, out of my heart full of love and gratitude give salutations and love and thanks for me to M^{rs} Bunsen to your dear and excellant daughters. Ever your admiring and

devoted

Fredrika (not »Rudina») *Bremer*.

1468. Till Joseph Hornung.

Monsieur!

Si j'ai tardé trop longtemps de vous faire parvenir mes remerciements pour les brochures que vous avez bien voulu m'envoyer, c'est que j'ai voulu les lire d'abord, et qu'un voyage à Morges, différentes occupations et plusieurs lettres pressantes à écrire m'en ont empêché jusqu'ici. Mais dans ce moment, où je viens de commencer la lecture de votre traité sur la littérature de la Suisse, je ne puis attendre que je l'aie fini pour vous exprimer le vif plaisir que je ressens de la manière à la fois profonde et large dont vous traitez le grand sujet de la littérature en général, ainsi que ma parfaite sympathie pour le point de vue duquel vous envisagez celle de la Suisse et en particulier celle de la Suisse romane! Les vives clartés dont vous frappez les sujets que vous évoquez par des paroles ou remarques aussi justes qu'éloquentes me font l'impression de rayons de soleil éclairant les objets ou les ombres sur lesquelles elles passent. Je me réjouis grandement de m'éclairer de ces rayons en étudiant votre oeuvre. Pour les »lettres sur la séparation de l'Eglise et de l'Etat», bien que toute ma sympathie soit pour l'Eglise indépendante, et que j'ai vu de trop beaux résultats, notamment aux Etats-Unis, de cette indépendance de l'Eglise pour la vie religieuse et pour les pasteurs et le troupeau, et que j'en ai vu de mauvais, résultant de la dépendance de l'Eglise de l'Etat, pour ne pas être fortement impressionnée contre cette dernière, je suis bien contente d'être amenée à considérer la question sous plus d'un jour, et après avoir entendu longtemps parler pour l'Eglise libre, d'entendre aussi parler contre elle par un esprit sérieux et consciencieux. Quel que soit le résultat de ces considérations, recevez mon cher Monsieur, mes vifs remerciements pour la marque d'estime que vous me donnez en me faisant part de vos opinions et en m'excitant par là à mûrir les miennes. Il me serait doux si le hasard, ou mieux encore votre bonne volonté me donnait un jour l'occasion de causer de vive voix avec vous.

Agréez l'expression de ma haute considération.

Fredrika Bremer

Lausanne 2 janvier 1857.

1469. Till Hornung.

Genève, ce 17 mars 1857
chez Mme Veuve Bouvier, maison Desarts,
Bourg de four.

Monsieur!

C'est de votre Genève que je vous écris aujourd'hui pour vous remercier de votre bonne et aimable lettre d'adieu, reçue à Lausanne et du plaisir qu'elle m'a fait et me fait! Car si elle est trop bonne pour moi je ne puis voir sans une douce jouissance que j'ai fait passer dans votre âme quelque chose de la foi et de l'espérance dans le travail de l'humanité dont mon âme déborde et qui est passé en moi à l'état de vue. Oui, la figure victorieuse, la figure napoléonienne que je vois toujours ressortir de l'arbre de la vie, c'est la grande figure humaine. Mais, entendons-nous! Si je la vois ainsi ressortir toujours plus grande, plus belle, plus complète c'est que je la vois fondée en Dieu par l'homme-Dieu, génie et type de la race humaine, et que je la vois en communication incessante avec lui par l'aspiration (prière, connaissance et travail) et par l'inspiration venant de lui. Si vous voulez retremper en vous l'individualité unie à l'humanité, la libre personnalité, allez à cette source vivante puiser l'inspiration, la grande inspiration qui fécondera votre âme et votre ouvrage. Cette nouvelle relation entre l'homme et Dieu, cette nouvelle veine d'inspiration est, si je ne me trompe, la vraie vie nouvelle que le Christianisme a donnée et donne au monde. Je me souviens d'avoir lu qu'un jour un ecclésiastique demanda au duc de Wellington »s'il croyait que vraiment une Eglise chrétienne avait de l'avenir ou pouvait avoir de l'influence dans les Indes?» et le duc lui répondit: »Cela ne vous regarde pas, Monsieur. Faites votre affaire. Que dit votre commission? Allez dans tout le monde et prêchez l'Evangile à toutes les créatures!»

Maintenant s'il y a une chose qui me frappe dans le développement des sciences et du travail de notre âge c'est leurs tendances humanitaires, c'est leur but de plus en plus reconnu de servir l'humanité, même dans les plus petits de ses membres. Avec cela elles entrent dans le chemin frayé d'abord par J.-Christ et doivent conduire au royaume qu'Il est venu fonder sur la terre. Aussi faudrait-il rattacher ou faire aboutir tout développement matériel ou scientifique à cette grande et belle vérité et le faire avec pleine conscience. Aussi ces paroles: Allez prêcher dans tout le monde l'Evangile à toutes les créatures! me semblent-elles adressées à tous les chrétiens, au professeur en droit (le droit ne peut-il pas être évangélisé, se rapprocher de plus en plus de la justice d'amour et de miséricorde), au philosophe, aux hommes de lettres, à la mère de famille, à l'individu privé ou public dans toutes les situations ou emplois, aussi bien qu'aux missionnaires proprement dits. Chacun peut être et doit être missionnaire dans sa station. Comment peut-on être découragé dans un monde où l'idée chrétienne va étendant son empire quand une fois on l'a saisi et vu on a la promesse de l'inspiration et sait le chemin qui y conduit. Voilà ce que je ne comprends pas, surtout si on est engagé dans

une oeuvre de grande partie humanitaire. »Allez, prêchez!» etc. Mais je comprends très bien qu'une âme poétique et sensible peut être momentanément fatiguée ou accablée sous le poids de répétitions quotidiennes de choses relativement stériles, et qui ne deviennent fécondes que par leur relation à un ordre d'idées de première grandeur et de portée générale. Les nuages obscurcissent bien le soleil, mais sachant bien que le soleil est là, toujours là et toujours le même, nous ne nous inquiétons pas trop de ces nuages. Et si j'ai fait pour vous un peu le rôle du vent qui donne la chasse aux nuages, c'est parce que vous avez en vous ce principe du soleil qui peut tout éclairer et féconder sous l'oeil et l'influence de Dieu. Peut-être ne manque-t-il au plein développement des grandes et belles facultés que Dieu vous a données, et à votre propre jouissance, que de les mettre en pleine conscience au service du chef de l'humanité, de prêter l'oreille et d'obéir à ses commandements. Je vous dis ici une pensée qui m'est venue je ne sais bien ni d'où ni comment, mais je vous la soumets.

Je me réjouis dans l'espérance de vous revoir et de vous entendre et pour vous et pour moi-même, car vous m'aidez singulièrement, par le tour de votre esprit, à faire travailler le mien. Genève est tout à fait aimable pour moi, toute riante et brillante de soleil et de vent printaniers. Et le jour de mon arrivée je vis le lac étincelant de diamants, et le Mont Blanc, la grande dame blanche en grande tenue avec toute sa cour sous un ciel des plus brillant. C'était magnifique!

Adieu. A revoir. Pensez à moi comme à votre amie suédoise.

Fredrika Bremer.

1470. Till Hornung.

Genève, ce 16 avril 1857

Le magnifique bouquet! Il me dit bien que le printems est venu, et que Genève est riche en fleurs, mais il me dit aussi combien votre coeur est aimable et bon. Je l'avais déjà bien reconnu, mais je le lis avec un nouveau plaisir dans le langage des fleurs. Je désirerais bien vous voir pour vous remercier de vive voix et pour causer avec vous sur quelques questions qui me trottent dans la tête ou dans le coeur. Aujourd'hui, je n'ai pas un moment de liberté; mais demain soir je serai chez moi et si vous pouviez venir ainsi que Mlle votre soeur vous me feriez grand plaisir ainsi qu'à ma bonne hôtesse Madame Bouvier qui se joint à moi pour vous le dire. Si vous ne pouvez pas venir demain j'espère vous revoir encore ici ou à Lausanne et je reste pour la vie

votre amie

Fredrika Bremer

1471. Till Hornung.

Clarens ce 16 juillet 1857

Cher Monsieur et ami, je veux vous faire part d'une pensée, d'un souhait qui depuis un temps me revient continuellement, et qui vous regarde, et dont à cause de cela je veux vous faire juge. Le 22 ou 23 de ce mois je compte aller à Chamonix faire une révérence aux grandes Alpes et cette excursion se fera en compagnie de M. et Mme Alexis Forel et de ma jeune amie Louisa Coulin, et je souhaiterai de pouvoir ajouter... de M. Joseph Hornung! Qu'en dites-vous? Je sais que vous n'avez pas encore vu Chamounix; ne voudriez-vous pas le voir avec moi, avec nous? Je pense que nous ferions bonne société ensemble et peut-être nous entendrions-nous au sujet de la symbolique des montagnes, sujet par rapport auquel je me souviens nous n'avons pas été parfaitement d'accord. L'excursion ne durera, je pense, que 5 à 6 jours, après quoi nous reviendrons à Genève, si de nouvelles inspirations ne nous mènent pas plus loin. Je ne veux rien ajouter pour tâcher de vous persuader d'être des nôtres, car je craindrais la responsabilité de tout ce qui pourrait rendre notre partie moins agréable. Considérez mon souhait et ma proposition comme une suite toute naturelle du plaisir que m'a toujours fait votre société, et de ma volonté un peu égoïste d'en jouir encore une fois et plus librement et longuement que pendant les heures d'une soirée, comme il en a été jusqu'ici; et puis considérez votre convenance et votre bon plaisir! Je compte proposer à M. Amiel aussi d'être des nôtres. Si vous pouviez venir ce serait un grand plaisir pour votre amie suédoise

Fredrika Bremer.

Mon adresse est pour le présent: Clarens-Vernex, chez Mlle Grosjean.

1472. Till Hornung.

Cher Monsieur et ami! Je suis ici, désireuse de vous voir, de vous parler et de vous entendre. Je serai ici aujourd'hui et peut-être demain, mais après-demain je dois partir. Des convenances de famille empêchent ma jeune compagne de remettre la course à Chamounix plus loin. En revenant de là je reviendrai ici et vers la fin du mois à Lausanne et là ou ici je compte bien avoir le plaisir de me rencontrer avec vous.

Votre amie

Fredrika Bremer.

Jargonnant ce 29 juillet 1857

1473. Till Hornung.

Jargonnant, ce 30 juillet 1857

Je vous attendais un peu hier au soir, et maintenant votre billet vient me dire que je ne vous verrai qu'à mon retour de Chamounix! Quand il aura lieu? Pas avant une semaine, si tout va selon mes projets car ils sont d'aller de Chamounix par la Tête Noire à Martigny et de là au St-Bernard et au Mont Rose, mais si le temps se met au rebours et nous envoie la pluie, comme il en a l'air aujourd'hui, je reviendrai bientôt. En attendant je suis affligée de n'avoir pu causer avec vous et savoir ce qui vous tracasse. Quoi qu'il en soit, et quelque peu opportun que puisse venir mon conseil, laissez-moi vous prier de ne prendre aucun parti où votre coeur n'irait pas ensemble avec votre raison, ou sans pleine adhésion des deux! Vous vous en repentiriez.

Voyez dans ces mots l'intérêt que je porte à votre bonheur

Votre amie suédoise

Fredrika Bremer.

P. S. Quand je serai de retour à Jargonnant, je vous l'écrirai. Je pars toute seule avec ma chère jeune amie, Louise Coulin. Mme Forel a été empêchée de venir.

1474. Till Hornung.

[9 aug. 1857.]

Mon cher Monsieur!

Je suis de retour de mes courses de montagne, et serai heureuse de vous voir aujourd'hui après le culte si vous avez le temps de venir. Je vais au culte de 8 heures à Saint-Pierre et serai parfaitement libre depuis 11 heures cet avant dîner.

Votre amie

Fredrika Bremer.

Campagne Coulin, Eaux-Vives de Jargonnant.

1475. Till Anne Lynch Botta. Geneva, Switzerland, August, 1857.

Dearest Anne: Months have gone by since I received your dear letter, which found me in one of the remote valleys of Switzerland, where I was restoring myself after great fatigues and later illness. In your letter I saw you,

all yourself, my own dear amiable Anne, sweet and serious and kind, and I blessed you in my heart for it. I like to think you are married with an Italian. The Italian character has a peculiar charm to me; there is in it a simplicity and a grace with a chivalrous feeling for women which delights me. I think an Italian must love you dearly, and in a peculiar way as a woman and a poetic soul, as you are; and it is sweet to be loved well.

Now, you will want to know something of the friend to whom you once were a kind hostess and friend. Dear Anne, she is well and thanks God for her existence. She has had severe trials, dreary times to pass; but they are passed, and the fountains of hope and love spring still, — perhaps are more strong than ever. Love! did I say? yea, but not more of earthly friends. All those I have dearly loved are gone, — gone to the unknown land. My love on earth has become more like adoration, and I need not tell you for whom. I like to read his name, to study his meaning wherever I go; and in every page of nature and history of present life that I do study, I hope to see his light, and love more and more clearly, and to make others see it. This makes life dear to me. If I can carry out what I have planned for this purpose, many souls will be befriended and strengthened; and, my love, my constant, only true love will make my faults and errors pardoned by God and those who have any right to pardon me.

O Anne! This is my prayer and my hope! And this is a confession to you whose pure mind I know. As to my earthly plans and movements, they are now to go to Italy. The coming winter I intend to pass in Rome. Perhaps I may go to Greece and to Jerusalem. But this will depend on several circumstances. In two years after this present one I wish to be back in my own land, which I shall probably no more leave until my very last voyage on earth. God permitting, I will have plenty to do until that moment. May I not hope that when I am once more in my own land, you, my dear Anne, with your husband, will pay me a visit? I do hope it, and beg you to remember in kindness, your Swedish friend and sister,

Fredrika Bremer.

1476. Till Mathilda Olsen.

Florence d. 18 November 1857.

Huru står det nu till med min Mathilda? Så frågar jag ofta men får intet svar. Det är så länge sedan jag hört från dig min goda flicka att det är förskräckligt. Jag tillräknar det icke dig, utan posten som slukat upp antingen mina eller dina bref, törhända båda delarne. Jag skref till dig sist ifr. Genua. När du nu skrifer till mig på Rom, så bed min Svåger gifva dig min adress der som han känner; och skrif litet utförligt om dig och ditt lif såsom i fordna dar. Du vet huru mycket jag tycker om dina bref eller dina egna intryck och

uttryck. Mycket längtar jag höra om dig om du är stark åter till själ och kropp uppe i arbete för Stockholms Guldsmeder och huru du och Olsen trivas i mitt hem. Mycket längtar jag ibland titta in på dig, omfamna dig, M^r Wennberg, Fru Svedbom, (Stackars Fru Svedbom!) Ack Mathilda! — Jag har på länge ej hört något från Sverige utom denna sorgpost. Och kanske får jag bereda mig på flera. Med mig är det godt, min goda Flicka, jag lefver och jag läser mycket, och önskar ofta att jag hade dig med mig i denna verld af skönhet och skön konst. Men när jag kommer hem så skall jag tala derom för dig. Från Carolina har jag ej hört något sedan jag sist skref dig till. Säkert har en post restante uppslukat för mig hennes bref. Trol. vet du om henne mer än nu jag. Om några dagar ämnar jag vara i Rom. Gud gifve dig en god Jul min Mathilda och lagom Julbrådska för dig och din man. Du ser ju litet till de små Söderbergska barnen i Jul. Gör det min Mathilda för min skuld, och hälsa dem från mig! Om du hinner så gå till M^r Ahlbom, hälsa henne hjertl. från mig och säg henne att jag skall skriva till henne från Rom. Jag har länge gått med ett bref till henne i faggorna men har ej fått ro att skriva det ut, och här i Florenz är mitt lif en jemn promenad i Museer och gallerier. Gud vare tack jag är mycket frisk och har en ung vän som förljufvar mina aftnar genom sin förträffliga och outtröttliga läsning. Tro emedertid icke att hon är eller kan bli mig kär som min aftonsömniga flicka i Stockholm. Henne omfamnar jag nu hjerteligen tvärt öfver Alper och salta haf hälsar hjertl. till hennes Man och förblir hennes tillgifna Vän

Fredrika Bremer

1477. Till Mathilda Olsen.

Min lilla Mathilda! Jenny Lind skall medföra till dig från mig en kyss och en liten mosaik föreställande Vestas tempel som jag mycket tycker om. Jag hoppas att din man skall infatta den åt dig, så att du kan bära den [som] ett litet minne af din Vän

Fredrika.

Rom d. 5^{te} April 1858

1478. Till Mathilda Olsen.

Sorrent d. 23 Juli 1858.

Min lilla Mathilda! Jag kan icke låta ett bref till min svåger, i Stockholm afgå, utan att medsända åtminstone en hälsning till dig min goda flicka, på hvilken jag så ofta tänker! Mätte du vara fullt frisk åter, och frisk i sinnet och vid arbetet. Jag hoppas mycket på liten Signe (det namnet tycker jag särdeles om) att hon skaffar sin Mamma lättare sinne än då hon var å bane (Signe neml.) och namnlös ännu. Mycket önskar jag veta lite mer om dig och om henne.

Med mig är det godt; och kunde jag språka med dig muntligen så skulle jag berätta dig hvarjehanda underliga ting om mitt vistande på en viss förtrollad ö, kallad Ischia och om mina romantiska färder der, och om alla romantiska uppträden jag upplefde der och spelade med uti, dock endast som confidante och rådgifvarinna såsom min mogna ålder egnar och anstår men som dock är en teml. viktig och ansvarsfull rol. Med denna fortfar jag ännu, fastän jag lemnat den förtrollade ön. Men jag är nu på Syrenernas förtrollade kust, och har till sällskap för sommaren en ung fröken de R. en Psyche till kropp och själ, i hvilken en viss Herkules förälskat sig, och fastän hans ömma låga ej är delad af henne, så torde dock denna roman slutligen slutas såsom romaner vanligtvis. Emedlertid får du tänka dig mig under sommaren såsom promenerande eller sittande emellan Psyche och Herkules och en slags moderlig vän för båda; hvilket har sitt interesse men ock sin oro. Jag skrifer till dig i en boning omgifven, på min sida, af Fikon Orange, Citron och Lagerträd sammanlänkade i topparne af Vinranksgirlander så täckt, som man kan önska sig se det, men hettan är förfärlig och hindrar njutningen om dagen. Men sent om afton är det skönt, och då vandrar jag på de öppna balconerna kring huset, ser Månans skönhet på Italiens himmel, ser lavan glöda på Vesuvius, och smakar Nattvindens friska flägtar. Badet i hafvet är dagens största nöje*) utom friden och tystnaden hvaraf jag njuter här såsom sällan under min resa. Jag stadnar här tills i September.

Min Svågers vänliga tillbud att besörja för mig korekturet af min bok samt afsändandet af de tryckta arken gör att jag ej behöfver besvara dig dermed min lilla Mathilda och det är väl, ty det hade

*) äfven färgskådespelet vid solens nedgång i hafvet om aftnarne. Det är praktfullt!

allt blifvit dig litet svårt. Hade jag nu så visst min färdigskrifna bok i Stockholm! Men det är en lång väg härifrån och [dit.] Den boken gör mig nöje. Måtte den göra det äfven åt andra. Och nu skall jag gå till badet, omfamnar derföre min egen goda flicka och ber dig skrifva snällt och snart till din gamla vän

Fredr. Bremer.

Vänlig hälsning till Olsen! och kyss till min lilla Gudotter!

1479. Till Mathilda Olsen.

Sorrent d. 3 Sept. 1858

Min lilla Mathilda! Jag har just fått ditt bref af d. 5^{te} Augusti *) med M^r Afzeli lilla billett innuti som var mig hjertligt kärt. Den goda präktiga Gumman! Och kärt var det mig höra af henne om dig att du såg så bra och så lycklig ut. Mycket gladde det mig ock att höra att min goda Svåger kunnat räcka Er handen i ett nyttigt och billigt företag. För din piga var icke orolig, min lilla Mathilda, ty, ser du, den behöfver ju också jag; ty du vet ju att då jag kommer hem, (vill Gud nästa sommar) så måste du taga mig i pension, och utan piga kunde hvarken jag eller du vara hulpna. Så att pigan skola vi tillsammans bekosta. Mycket håller jag med Olsen att du bör hålla på med gravyren, ty den stund kommer nog då den blir dig af mycken vigt och nytta och då du får igen allt hvad du vann i Paris, om ock du måste nu salta ned det för en tid. Sådant förloras icke. Men — tålmod måste man hafva icke blott med andra utan med sig sjelf. Från stackars Carolina har jag just nu haft bref. Det låter döende, och en svår tid har hon haft i Paris i hetta och buller utan en doft frisk luft. Hennes själ har dock nu fått frid Gud vare tack. Länge tror jag ej att hon lefver, men nog torde hon ännu en tid kunna uppehålla lifvet då hon nu kommer på landet hos goda människor som bjudit henne och som vilja taga vård om henne. Gud signe dem. Delaintraz för henne dit; och hennes adress är här-efter: Heiligenstein, pres de Barr. France. Chez M^{lle} Brod. Det vore godt om du skref till henne. Delaintraz och Susanna äro goda, älska hvarandra allt innerligare, men arbeta hårdt och med otur. Det ser nu ej bra ut för dem.

*) Era små landfärder med liten Signe låta allrakäraste! Jag måste vara med om dem någon gång nästa sommar.

Men får Carolina gå — hem, så kunna de ännu komma sig, och för Carolina sjelf kan jag ej önska annat.

Hösten har nu begynnt, äfven här, och höstligare än här kunna ni ej ha i Sverige, så ruskigt har det varit här en tid. Dock få vi väl här sommar om igen ännu på ett par månader. Du och Olsen få väl nu snart en het tid med arbete, som är sommar på sitt sätt. Med mig är det bra som vanligt min lilla Mathilda blott att jag för min själaro har varit och är ännu för mycket upptagen af den roman som jag ofrivilligt kommit in uti och måste deltaga uti med hufvud och hjerta. Den är nu så till vida fullbordad att Psyche och Herkules äro förlåfvade. Men ännu pågå heta stormar. Hemma i mitt stilla bo skall jag kanske få berätta dig mera om denna underliga och romantiska tid som jag dock anser som en af de skönaste gåvor af Italiens himmel. Den räcker väl ännu ett par månader och sedan skiljes jag vid de två vänner som jag nu betracktar nästan som mina barn. De följa mig emedlertid till Sicilien och der skola vi skiljas. Lef väl min egen goda flicka hälsa innerligt M^l Wennberg från mig (hon har väl fått min lilla sändning och skrifvelse från Rom). Lemna medföljande biljett till Beata Afzelius och säg henne ock jag med Docenten Hagberg från Upsala, nyligen sändt till henne ett litet bref.

Hälsa så vänligen din Man från din tillgifna Vän

Fredrika.

1480. Till Anne Lynch Botta.

[1861?]

My dearest Anne Lynch:..... I send you some pictures; the names on the several scraps of paper will not be strangers to you — wonderful little encyclopedian, universalistic literary lady, as you are! Yes, dear, I have got your »Handbook of Literature», a truly wonderful product of the genius of the New World. No woman but an American would, I think, effect gracefully and cleverly such a mammoth work. Many, many thanks for this book, as useful as interesting.....

Your obliged friend,

Fredrika Bremer.

1481. Till Hornung.

Stockholm, ce 16 octobre 1861.

Votre lettre du m'a causé un bien grand plaisir, cher Monsieur et ami! D'abord parce qu'elle me dit que vous êtes heureux et heureux

d'un bonheur plein d'avenir, et puis parce qu'elle m'est une nouvelle preuve du coeur fidèle et bon que j'avais reconnu en vous! Vous vous êtes souvenu de votre vieille amie qui semblait vous avoir oublié, et vous vous en êtes souvenu pour la réjouir par une bonne nouvelle. Merci! C'était du reste aussi une preuve que vous l'aviez bien comprise et que vous saviez bien que pour les personnes qui lui avaient inspiré un intérêt de coeur et d'esprit, cet intérêt ne pouvait faiblir, quand même le temps et l'espace ou d'autres circonstances semblaient les faire perdre de vue. Mais je ne vous ai pas perdu de vue quoi qu'il en ait pu paraître. J'ai eu de vos nouvelles par des voyageurs que j'ai questionnés; j'ai su que vous étiez toujours professeur à Lausanne et que vous n'étiez point marié. Et j'en tirais la conséquence que le lien qui vous attachait à Mme était plutôt une de ces attractions qui se forment si facilement entre des personnes bien douées qui se rencontrent tous les jours, qu'un amour véritable qui commande aux circonstances et brise tous les obstacles pour arriver à ses fins. Je n'ai pas oublié la promesse que j'avais faite de vous écrire et je n'ai pas manqué d'envie de la remplir, mais le tourbillon, dans lequel ma vie a été entraînée pendant un voyage dont les proportions et les occupations allaient toujours en grandissant, m'ont fait remettre toute correspondance et toute communication qui pouvaient être remises. Un éloignement et une difficulté pour le travail manuel de l'écriture — qui paraît assez drôle en moi mais néanmoins est un fait — m'ont aussi poussée sur cette route de la paresse. Enfin, voilà mes excuses, et je ne dis plus pardonnez-moi, car votre lettre me prouve que vous m'avez déjà pardonné et cela en vrai chrétien qui rend le bien pour le mal.

Maintenant recevez mes félicitations sincères pour l'engagement que vous venez de contracter, pour la double vie dans laquelle vous allez entrer par la communion de l'amour et de tous les rapports de la vie. Cela me fait un grand plaisir que d'entendre que votre future épouse est tant bonne: il n'y a rien de si attachant, de si charmant que la grande bonté, rien qui alimente l'amour, la paix et le bonheur du ménage comme la bonté et la bonne volonté du coeur. Ce n'est qu'avec des maris tyrans instables ou moroses que cette bonté du coeur chez la femme devient une timidité qui peut avoir des conséquences très tristes par exemple dans l'éducation des enfants. Mais je sais que vous n'êtes pas de ces maris-là (espèce que j'abhorre); je sais que vous êtes bon et aimable, je suis persuadée que vous cherchez à être juste et équitable, donc — vous devez rendre et devenir heureux, de ce bonheur qui réjouit les anges du ciel. Je suis touchée de l'invitation si aimable que vous me faites, et si jamais je reviens en Suisse, croyez que je serai heureuse de me reposer sous votre toit, d'être témoin de votre vie nouvelle et de renouer le fil de nos bonnes conversations; qui m'ont fait voir en vous ce qui est bien rare dans ce monde, non seulement un savant mais surtout une âme ouverte à la vérité, sachant la reconnaître et l'aimer même quand elle vous contredisait. C'est cela qui surtout m'a rendu votre amie et m'a donné un vif plaisir dans votre connaissance!

Je ne vous parlerai pas aujourd'hui de mon pèlerinage de cinq années, ni du fruit que j'en ai rapporté. Il ne m'a pas changée, mais il m'a mûrie quant à l'intelligence des choses et de la société et surtout quant à l'intelligence de l'histoire. Vous le verrez peut-

être dans mon journal de voyage. Mon Voyage en Orient paraîtra dans peu de temps. C'est la partie centrale de ma longue tournée. Cet hiver, je rédigerai pour l'imprimerie mon journal de deux ans en Grèce et puis — je commencerai quelque autre chose. Je me trouve dans ce moment extrêmement heureuse dans mon pays. Non seulement il me paraît extrêmement joli et favorisé par la nature, (seulement l'hiver pourrait être un peu moins long) mais je me réjouis de l'esprit de progrès et d'équité chrétienne qui dans ce temps pousse et fait avancer tant de bonnes choses dans mon pays. La situation et l'éducation des femmes, auparavant si négligées, se relèvent d'une manière qui promet un bel avenir et je puis de coeur et de fait prendre part à un beau développement qui se fait sous mes yeux.

Je resterai tranquille à Stockholm cet hiver, mais ce printemps ou au commencement de l'été je ferai une visite de quelques semaines en Allemagne. Cette visite pourrait-elle s'étendre à ma chère Suisse? Je le voudrais, mais j'en doute. Si j'y reviens une fois j'espère vous y retrouver car n'en doutez pas j'irai frapper à votre porte et vous rappeler votre vieille amie

Fredrika Bremer.

1482. Till Carl Johan Svensén.

[1863.]

Rätt ofta skall det glädja mig att återkalla minnet af en man, som under denna riksdag så eftertryckligt och så lyckligt med andens och ordets kraft verkat för kvinnans rätt till det arbete och den samhällsställning som hon är mäktig af, och tidens förhållanden påkalla. Ni har derigenom verkat oberäkneligt mycket godt för Sveriges döttrar och söner i framtiden.

Er uppriktigt förbundna väninna

Fredrika Bremer.

1483. Till Stanislas Barnekow.

[1863?]

[— — —] Du ser min Stanislas att jag icke är alldeles opraktisk i försörjningsaffärer ehuru min förmåga i den vägen dock just icke är mycket att skryta med. Du ser äfven af dessa mina förslag huru långt kommen jag tror dig vara öfver gamla fördomar och små considerationer. Jag har läst det i din själ, och din egen dotter har äfven visat mig det i handling. Arbetets adel skall först blifva rätt erkännadt när ädelsinnade menniskor i lefvande exempel visa dess

välsignelse för höga som för låga, för oss sjelfva som för vår omgifning.

Se ändteligen, min Stanislas, i detta bref, som låter så prosaiskt, huru hjertligt jag är med dig icke [— — —]

Jag undrar om den stackars döfve Mannen någonsin varit på Manilla, och lärt sig der se på Munnen hvad man säger? Skulle han förstå denna konst tror jag att det blir möjligt att i Stockholm skaffa honom arbete och god försörjning. Skulle ej de snälla M^{lne} Flink vilja och kunna kosta på honom ett års lärokurs på Manilla? Det vore en stor välgerning!

Tusen de hjertligaste hälsningar till vännerna på Maglö!

1484. Till Fredrika Limnell. Söndag morgon [1863—65.]

Goda min Fredrika! Tack för brefvet! allt väl för vår Frykholm! Jag skref till henne i går. I dag är jag nog icke till finnandes hemma vid middagstiden, — så vida det icke regnar. Jag skall vara på söder, på Ladugårdslandet, på — jag vet icke allt hvar; och kanske tittar jag upp till dig ett ögonblick och ser om du är hemma.

Fr. B.

1485. Till Stanislas Barnekow. [Vintern 1864.]

[— — —] gör nu ett ljusrödt mellanslag i ränningen af kriget och det fula vädret. Om förlåfningar och bröllop hör man intet, dess mera om oväntade dödsfall. Min dag är i Stockholm en slags Sisyphus' arbetsdag under hvilken jag från morgon till afton sträfvar att göra ifrån mig de uppdrag af mångahanda art som jag åtagit mig, att besvara de bref som ständigt öka sig, att taga emot de menniskor som jag måste mottaga, m. ett o. att göra slut på ett arbete, som alldrig blir slut, ty hvar dag komma nya tillskott innan jag ännu affärdat de gamla, — och under allt detta och genom detta hindras jag från all inre produktiv verksamhet och kommer icke till att kunna taga fatt på någon af de känslor och tankar som välla

upp ur min egen andes djup och törsta efter luft och ljus. De många fattiga här, som på ett eller annat sätt måste hjälpas ha naturligtvis mycken del i detta, men till dem räknar jag icke de bref, som komma från mig alldeles främmande personer, som begära låna den ena 500 rdr en annan mer eller mindre af mina »tre millioner» som du nog minnes. Dessa nödgas jag dock upplysa om det stora misstaget, samt att jag ej har mer än hvad som med noggrann hushållning räcker för mig och dem som jag åtagit mig att sörja för. I brefskulder står jag jemt öfver öronen, äfven till några af mina käraste vänner utrikes, som jag dock så gerna står i andligt samband med. I renskrifningsbyrån har jag emedlertid ingen del, utom genom mitt hjertliga interesse. Ty det är en förträfflig idé, praktiskt och förträffligt utförd af den snälla och kloka fröken Sophie Leijonhufvud, utgifvarinna af tidsskriften: »läsning i hemmet». En och annan sak, som lyckas mig, en och annan glad erfarenhet af lifvet och Menniskorna, en och annan bok eller artikel af interesse (som jag nästan stjal mig till att få läsa) mest i »revue des deux mondes», äro mina vederqvickelser jemte mina 2^{ne} älskliga flickor Margret och Hanna, som jag likväl icke ser utom vid måltidstimmarne och om afton. Men aftonstunden, ifr. kl. 7 till kl. 10 är mig äfven derföre ofta dagens behagligaste stund, då jag vid den klara photogène-lampans ljus arbetar läser eller språkar med dessa goda och behagliga varelser. Men ofta få vi ej vara ensamma. Sedan ett par månader hör en ung Pollack äfven om aftnarne till min lilla familjekrets. Emedlertid går tiden [— — —]

1486. Till Sophie Hazelius f. Grafström. Tisdag morgon d.
10^{de} Jan. 1865.

Min lilla Norrlands-ros!

Om fredag afton väntar jag ett par trefliga vänner (ett par unga gubbar!) till mitt thebord, och det skulle vara mig mycket kärt om de unga Makarne Hazelius ville förena sig oss för att med oss tillbringa aftonen! Gif ett muntligt Ja-ord till min budbärrinna! Och var på det hjertligaste välkomna till Dina föräldrars och Din gamla väninna

Fr. Bremer



ANMÄRKNINGAR

Efterl. skr. = FREDRIKA BREMER. Sjelfbiografiska anteckningar, bref och efterlemnade skrifter; jemte en teckning af hennes lefnad och personlighet, utgifne af *Ch. B[reme]r*. I, II. Örebro 1868.

Biogr. = FREDRIKA BREMER. Biografisk studie af *S. L—d Adlersparre* och *Sigrid Leijonhufvud*. I, II. Stockholm 1896.

Ehnamarkska saml. = en *Kungl. Biblioteket* tillhörig samling anteckningar, utkast och excerpt av *Fredrika Bremer*.

987. Den unga svenskan Jenny Lind hade Fredrika under sommaren träffat i Montreux och erbjudit sitt beskydd i Italien. Ett påbörjat brev (Ehnamarkska saml.), tydligen avsett för pensionatsvärdinnan mademoiselle Gaberel och skrivet i maj 1857, innehåller följande: »Votre aimable lettre m'a fait un sensible plaisir, et c'est avec joie que j'accepte votre aimable et bonne invitation de passer quelques jours dans votre maison avec vous, votre Frère et ma chère jeune compatriote M^{lle} Lind, qui m'est chère déjà par tout le bien que j'ai entendu dire d'elle et que je suis d'ailleurs particulièrement chargé de voir, de la part de ses amis en Suède.» — Andra bladet är avrivet.

988. Les neiges éternelles du grand Balferin: på utflykten till Monte Rosa i början av sept. — Mlle Appia: se anm. till 985.

989. Mme Bosch: Jennys värdinna i Genua.

990. Fredrika kom till Genua först söndagen 25 okt. Hennes fellsagna försök på lördagen att fara en omväg över Novara skildras av hennes reskamrat, den unge norske juristen Ferdinand Nicolai Roll (sedermera justitieminister), i Illustreret Nyhedsblad 1866, nr 19 och 21 (»En reiseutflugt. Erindringer om Fredrika Bremer»). Roll befann sig i Turin tillsammans med en landsman, P. J. B. Coucheron, teol. kand., adjunkt vid Trondhjems katedralskola, och när de upptäckte genom tidningarna, att Fredrika Bremer bodde på samma hotell som de, Pension Suisse, skyndade de att göra henne ett besök, vilket ledde till mycken vänskaplig samvaro. På särdeles trovärdigt sätt meddelar Roll det första intrycket: »Da vi traadte in i værelset, fandt vi der en liten, gammelagtig dame, sittende i en stor høirygget lænestol, som næsten slugte hende, med en opslaaet bok foran sig og et par hornbriller i haanden. Det første indtryk var fugleagtig; jeg kom uvilkaarlig til at tænke paa Doras tanter i 'David Copperfield', og den svake stemme, der hadde møie for at naa øret, svækket ikke indtrykket, skjönt den egentlig var langt fra at være nogen fin diskant. Men betragtet man hende lidt nærmere, forsvandt snart tanken paa fugleverdenen. Det hoved hørte en anden verden til: Panden var høi og smuk formet, og i de klare øine laa der tænksomhet og varme, og om den buede aapne mund drog der sig et bredt træk, som tydede paa en klar og kraftig aand; uten at være smukt, var ansigtet behagelig og paa samme tid klokt og godt. I almindelighet laa der noget av alderstræthetens ro over det, og det bar uttrykket av en sjæl, som hvilet i betragtning; men naar hun talte kom der liv i trækkene, og de lyste likesom op av en mild glæde over det, som var gjenstanden for hendes tanke. Vil man

vite besked om hendes toilette, da var det meget simpelt og kunstløst: hun bar en sort silkekjole og en sort silkemantille, begge dele av enkelt snit og en smule aldrende at se til, og det graasprængte haar, der laa flatstrøket ned langs ansigtets sider, dækkedes av en fordringsløs hvid kappe av façon omtrent som en morgenkappe. Saadan var hun klædt den første dag jeg traf hende, og anderledes vet jeg ikke at jeg har set henne siden. Naar vi gik ut, föiet hun dertil et violet silkeshawl av ubestemmelig alder, og som utvilsomt hadde fulgt hende paa mange reiser tidligere.»

991. Enfin j'ai pu arriver ici avant-hier: brevet är förmodligen en dag antedaterat. — La connaissance de M. de Cavour: när intervjun med Italiens Bismarck offentliggjordes i *Lifvet i gamla världen* II, upprördes naturligtvis Fredrikas trofasta svenska belackare över detta fräcka tilltag av »den politiska blåstrumpan», »stoffeltaktikens målsman och kvinnoemancipationens Don Quixote» (Kapten Puff 2 febr. 1861), som hade vågat anbefalla den store ministern en reform av de piemontesiska arvslagarna till kvinnornas förmån. Men Cavour var ingalunda otillgänglig för slika synpunkter. Den franska diktarinna Louise Colet berättar i sin bok »L'Italie des Italiens», hur han i ett samtal med henne 1860 berömdes sig av de garantier, som skulle tillförsäkras kvinnorna i den nya äktenskapslagen, och i detta sammanhang »entra dans de curieux détails sur tout ce qui, dans les antiques et modernes législations, se rapporte aux femmes». I Genua blev Fredrika uppvaktad och fäterad av bankir Émile De La Rüe, Cavour's vän från tidiga ungdomen och livet igenom. — [—]: ett oläsligt ord i avskriften.

992. Enligt Jenny Linds dagbok ankom Fredrika till Florens 7 nov., fastän hon enligt *Lifvet i gamla världen* II, 89 ännu följande dag uppehöll sig i Pisa, som besågs på vägen; hon var aldrig överdrivet noga med dateringar. Den nämnda dagboken, som friherrinnan Ellen Gyllenstierna haft godheten att låna oss, kompletterar ypperligt Fredrikas skildringar av sitt första italienska halvår. Under rubriken »Fredrika Bremer och hennes 'vinterdotter'» har Lotten Dahlgren lämnat några utdrag ur den i Ord och bild 1908, decemberhäftet. — Din sorgpost: Per Erik Svadbom dog i kolera 7 okt. 1857.

993. I Rom inträffade de resande 24 nov. och bodde några dagar på hotell Minerva, där de sammanstötte med en bekant från Schweiz, sydfransmannen professor Jules Bonnet, som hade utgivit Calvins brev och som nu var ute på en av sina arkivstudieresor för att samla stoff till sina biografiska arbeten över 1500-talets italienska reformationsgestalter. I »Lettres de Jules Bonnet 1851—1863» (Genève 1898) uppträder Fredrika på åtskilliga ställen. 5 nov. 1856 skriver han till sin hustru från Clarens: »Ma dernière lettre te faisait pressentir une visite illustre qui m'était réservée à Clarens; celle de M^{lle} Frédérique Bremer. C'est aux *Filles de Curione* et à *Olympia Morata* que je dois, à ce qu'il paraît, cet honneur auquel je m'attendais peu, ainsi que les relations tout aimables que j'ai formées, depuis, avec l'auteur des *Voisins*. Tu connais mes préventions, non contre les femmes savantes et distinguées que je glorifie de mon mieux dans le passé, mais contre celles qui font profession de courir le monde pour observer les gens et les décrire... Eh bien! il ne m'en coûte pas de confesser que ces préventions se sont évanouies devant le charme sérieux, la grâce, la simplicité de M^{lle} Bremer. Elle m'a paru, non pas belle assuré-

ment, mais moins laide que ne le dit la malignité publique, par la voix de ses amis, car rien n'est médisant comme un ami, et ses grands yeux, son front largement ouvert et portant l'empreinte de la méditation, ne sont pas sans distinction et sans charme. La bonté, tel est son trait distinctif, et sa conversation révèle bientôt une âme élevée qui n'a que de généreuses préoccupations.» Om samvaron i Rom med Fredrika och hennes »charmante compagne» heter det: »J'ai passé de douces heures de causerie et d'intimité auprès de ces dames.»

994. Mathilda: Olsen f. Möller.

995. Adressaten, auditör, hörde till Fredrikas stab under en stor del av hennes italienska kampanj. Via Felice måste beteckna Sunnerdahls bostad. Coucheron hade Fredrika återfunnit i Florens, där Jenny började utmärka honom med smeknamnet »Norske Björn», under vilket han titt och tätt uppträder i dagboken. Han kom till Rom 12 dec. på förmiddagen och tillbragte samma dags afton hos Fredrika med Sunnerdahl.

996. Deras nya bok: romanen »At være eller ikke være» (1857), vars hjälte, förförd av Strauss och Feuerbach, övergår från teologin till medicinen men slutar med att tro på Gud och odödlighet. Icke desto mindre blev boken i England förklarad »dangerous». — En liten bok av mig: *Fader och dotter*. — En hederlig änkefru: madame Bouvier. — En prästfamilj: Coulin. — Henriette Wulff: Fredrikas vän från Köpenhamnsintern 1849.

997. Detta svenska julkalas för fem fattiga småtingar kan man läsa om i Lotten Dahlgrens ovannämnda uppsats.

998. Kvartark med vinjett: Pantheon di Agrippa. — Ifrån Schweiz skrev jag dig sist till: troligen menas Lausannebrevet av febr. 1857(973). — Teresa Caterina Ferrucci: se *Lifvet i gamla världen* II, 91—96. Bland Fredrikas till Högre lärarinneseminariet skänkta böcker finns »Della educazione della donna italiana libri tre di Caterina Franceschi Ferrucci, socia corrispondente della R. Academia delle Scienze di Torino». — Vet du att jag här läser — latin: för en professor Barguillione, egentligen engagerad för Dantestudium.

1001. Adress: Monsieur Coucheron ou Monsieur Roll. Café Nuovo. — Herr Hansen: en dansk konstnär, som hörde till det stadiga umgänget. — Om föreställningen på Capranica skriver Jenny: »Truppen som spelte var under all kritik. Publiken hvisslade och hyssjade. Vi gingo innan slut — jag tackande Gud för befrielsen.»

1002. J. Hamilton: mycket populär predikant vid National Scotch Church i London. Många av hans skrifter översattes på 1850-talet till svenska. Den ur vilken här lämnas utdrag är »The Mount of Olives, and other Lectures on Prayer» (1846). — Mme Passavant: se 986. — Adelaide Lewenhaupt: se 986 och anm.

1003. Jenny Lind och Sunnerdahl hade sedan tidigt i jan. gått och varit stötta på varandra, någon sorts försoning kom småningom till stånd efter en månad men tycks inte ha varat. Från utflykten till villa Albani 23 febr. uteblev Jenny på grund av »grippe», men dagboken intygar, att Sunnerdahl efter denna tid återtog sina förra vanor. — Professor Ussing: den danske filologen umgicks livligt hos Fredrika.

1004. Ma conversation avec le Pape: detta famösa möte, som tycks ha ägt rum söndagen 21 febr., blev det sensationellaste kapitlet i Fredrikas

italienska minnen, kommenterat av den europeiska pressen ömsom hyfsat, ömsom försmädligt. I sin »Evangelisk kalender för 1862» ägnade kyrkoherde Joh. Mich. Lindblad åt vad Aftonbladet kallade »denna pikanta dialog» en uppsats med titeln »Huru en svensk kvinna uti påfvens eget palats säger honom behjertansvärda sanningar» och förklarade tilldragelsen som »något i sanning oerhördt i den påfviska kyrkans historia».

1005 och 1006. Fredrika hemsände presenter med Jenny Lind, som lämnade Rom 6 apr.

1007. Den korta hälsning jag härmed sänder: till årsmötet. — Pastor Heintz: vän till Svedboms från deras tyska resa 1846. — Affärsvärlden hemma: stora rubbningar hade vållats av den penningkris, som hösten 1857 hade uppstått i Amerika och spritt sig till Europa. — Kvinnans myndighet: den långa riksdag, som upplöstes 10 mars 1858, beviljade ogift kvinna rätt att vid 25 år anmäla sig till myndighet (först efter 1863 inträdde myndigheten automatiskt). *Herthas* och Herthadiskussionens mäktiga andel i frågans avgörande erkände på sitt vis hr Stolpe i borgarståndets plenum 30 sept. 1857: »Om man toge steget så fullt ut, som betänkandet föreslår, så skulle därav många besynnerliga förhållanden uppstå. Man tänke sig t. ex. en familjefader med *myndiga* döttrar i huset. Hela förslaget är en eftergift för det skrik, som av tendensromaner och skrivande damer höjts och lyckats bli modernt. Ingen verklig kvinna har framställt eller ens gillat dessa anspråk.» — Den lilla finska visan: den kärleksång som Franzén omdiktade under titeln »Till den frånvarande» och som med Svedboms musik ingår i *Fader och dotter*. Även Goethe hade funnit sådant behag i denna folkvisa, att han översatte den ur Skjöldebrands »Voyage pittoresque au Cap Nord» (»Käm' der liebe Wohlbekanntes»). — Vägörenhetskongressen: om artikeln se anm. till 969. — Aftonbladets öden: August Sohlman efterträdde Svedbom som redaktör.

1009. Adress: Hamburg. Aux soins obligeans de M^{SSR} Ullberg et Cramér. — På kuvertets baksida: Med de venligste Hilsener fra Deres hengivne I. Bravo. — Nordenfalks: baron Johan N. och hans hustru f. Reuterskiöld, som hade hört till umgänget vid Corso. — Mme D.: Demidoff, klostrets »mère supérieure». — Appelton: sannolikt en medlem av Bostonfamiljen Appleton, till vilken Longfellows fru hörde. — Lehmann: Rudolph, en mondän målare av något obestämd nationalitet, nämnd flerstädes i *Lifvet i gamla världen* II. Han hade en vida berömd portfölj, i vilken han samlade porträtt av celebriteter jämte deras autofrafer. I en korrespondens från Rom till The Athenæum (21 maj 1859) uppräknas som de förnämsta numren Pio nono, Antonelli, Lamartine, Lowell, sir David Brewster, Fredrika Bremer, prins Wilhelm av Preussen och Edmond About. När prinsen av Wales (Edward VII), som vid den tiden besökte Rom, bjöd konstnären på middag, bjöd han portföljen med. — Lewins: okänd engelsk familj, som av Jenny även kallas Lewis. — Mathilda: tjänarinnan i våningen vid Corso. — Grants: skotsk familj (frun var tyska) som höll stor salong i Rom och hos vilken Fredrika träffade kardinal Antonelli. — Grunelius: tysk familj. — Stein: dansk bildhuggare (1829—1901), en av de sista representanterna för den Thorvaldsenska riktningen. Han gifte sig 6 juli 1858 med Laura Schiött, adopterad av en familj Drewsen. — Gubben Lund: danskt kammarråd. — Fröken Kall: Benedicte Arnesen-Kall, danska, skriftställarinna, vars läsvärdaste alster är hennes »Livserindringer 1813

—1857» (Köbenhavn 1889.) Ur den outgivna fortsättningen har Richard Petersen i sin biografi »Fredrika Bremer» meddelat utdrag om Romvistelsen. — »Il Monsieu»: Mathildas namn på Sunnerdahl. — Steinheims: doktor Salomon Ludwig Steinheim, jude från Holstein, läkare, poet och teolog, sedan många år bosatt i Rom, där han sysslade med ett vidlyftigt verk »Die Offenbarung nach dem Lehrbegriff der Synagoge». — Det där ohyggliga tillbudet: se *Lifvet i gamla världen* II, 242 ff.

1010. Mme de Gasparin: med det på den tiden mycket namnkunniga skriftställarparet de Gasparin, bosatt i Genève, hade Fredrika intimt umgåtts våren 1857. Grevinnan med sin fanatism för äktenskapet, som hon ur religiös synpunkt ansåg nödvändigt för alla kvinnor, och sin avsky för allt vad hon betraktade som »klosterkorporationer i protestantismens sköte» utmanade henne till dispyter.

1011. I apr. 1858 gifte sig Louise Coulin med Louis Thomas, pastor i Cologny.

1012. Adress: Hos Handlanden Herr Arosenius vid Skeppsbron. — Tit. Gosch: i *Lifvet i gamla världen* II kallas han »en ung engelsman Herr N*». — Den lilla tyskan: Marie von Ribbentrop, f. 1828, dotter till en kungl. preussisk »Präsident der Oberrechnungskammer». Under smeknamnet Psyche fyller hon med sin intagande person och sin trassliga förlovningshistoria (romaneskt utsmyckad) ett oproportionerligt rum i reseboken. — Mrs Cholmley: ett mirakel till engelska, om vilken Jenny skriver: »Denna unga fru är verkligen en 'Lydia som finnes till' — så som poeten diktar sitt ideal. Skön! talentfull — spelar — sjunger — målar — skriver poesi.» — Thekla Knös' poem: det användes för *Fader och dotter*, där det i Lindblads tonsättning inövas av prinsar och societetsfolk för en soaré hos fru Due.

Samma dag som detta brev skrevs hade Fredrika en aftonbjudning för hela familjen Hawthorne, guvernanten inberäknad. Hon själv har inte ansett tilldragelsen nämnvärd men gästerna så mycket mer. Man finner den minutöst skildrad i Nathaniels »Note-books», och sonen Julian, som den tiden var en liten vaken och självsäker slyngel, har på äldre dagar kompletterat berättelsen i »Hawthorne and his circle» (New York 1903). Konversationen tycks inte ha varit mycket givande — den rörde sig bl. a. om konst och loppor, de naturligaste samtalsämnen i Rom —, men kvällen fick dock en litteraturhistorisk betydelse, ty Hawthorne gick utan att ana det hem med ett romankapitel, som hans svenska kollega lika ovetande hade förhjulpat honom till. Vid avskedet förde Fredrika sina gäster på intrikata vägar till den punkt av Tarpejiska klippan — en öppen palatsgård — från vilken traditionen sade att förbrytarna hade nedstörtats. I månlysets skuggspel inpräglade sig denna plats så djupt hos diktaren, att i den Romhistoria, »The Marble Faun», som han började skriva följande vinter, blev den lokalen för romanens härresande huvudscen (kap. »On the edge of a precipice»).

1013. Chiaja: i Neapel, där Fredrika bodde i Pension Schiazzi. — Den unga engelska frun: kallas i reseboken »fru M*».

1015. Delintraz: Carolines svåger, stuckatör och sedan fotograf i Paris. I Fredrikas skrift ser det regelbundet ut som Delinray, men möjligen använder hon i detta namn mot sin vana en sorts långt z. — Ömma lågor: mrs Togood och mr Gosch funno varandra, och sedan de

tillsammans försvunnit från ön, uppträdde Marie von Ribbentrop och hennes Herkules, vilken Fredrikas reseroman gör till valdensisk handlande från Turin men som i verkligheten var en belgier vid namn Constant Leirens. — *Fader och dotter*: kom ut på Adolf Bonniers förlag i början av dec. — M^l Deland och m^l Kjelland: Svenska lärarinnornas pensionsförening och dess stiftarinnor förföljdes fortfarande av pressens harm och hån, men mamsell Delands oduglighet som ledare var troligen oförneklig. — Slutet är bortklippt.

1017. Kvartark med vy av Colosseum. — A Turin: Secrétans besök i denna stad okt. 1857 omtalas ej i hans dotters utförliga biografi. Han hade länge lidit av en djup depression, och sommaren 1858 förvärrades denna själssjukdom till den grad att han måste begära ledighet från sin professur på ett år och flytta till sin födelsestad Lausanne. — Une belle comète: Donatis komet, upptäckt av den unge assistenten vid Florens' observatorium Giambattista D. — *Votre Méthode*: Secrétans nyaste bok, »Recherches de la Méthode qui conduit à la vérité sur nos plus grands intérêts».

1018. Kvartark med granna vinjetter från Neapel, Palazzo Reale och folktyper. — Storfurstinnan Helena: württembergsk prinsessa, förmäld med kejsar Nikolaus' bror Mikael. Hon var ryktbar för sitt mecenatskap och sitt politiska frisinne, ansågs som mäktig befrämjare av de livegnas emancipation och troddes t. o. m. stå i komplott med Herzen. — Bikten och avlösningen: bland de problem, som Fredrikas djupa katolska studier gävo henne att grubbla på, upptog särskilt detta hennes tankar vid denna tidpunkt. I Ehnemarkska saml. finnas ett par blad, daterade Palermo 26 okt. 1858, med utkast till en avhandling om bikten. Hon hade dagligen för sina ögon den lättfärdiga humbug som bedrevs med den kyrkliga bikten, men hon ville akta sig att »kasta bort barnet med badvattnet». »Jag frågar kämpande eller trötta hjertan i — alla länder om det ej vore dem godt och välsignadt att stundom kunna utgjuta sig för en bepröfvad vän, som genom uppfostran och erfarenhet af menskohjertat och det andliga lifvets sanningar vore i stånd att förstå och upprätta den bäfvande eller tryckta själen? Skulle ej mången hjertats kräfte så kunna fördelas eller läkas, mången svigtande få en ledande hand att hålla sig vid under vandringen längs djupet? [— — —] Finnes ej i lifvet många tillfällen då hjertat eller hufvudet måste brista om de ej hugsvalas af en mensklig vän och rådgifvare som kan tala med oss sedan han först talat med Gud och hört af honom hvad vi, i vår kamp, ej kunnat tala eller höra? Finnas ej mängd personer som genom sjelfva deras känslas finhet eller djup såras af lifvet smärtsammare än andra och förbittras deraf om de ej kunna blotta denna svaghet för en skicklig andlig läkare? Man skall visserligen besvara detta med *ja*.» I en not har hon tillagt denna bekännelse: »Tvenne gånger i mitt lif har jag i liknande omständighet yppat mitt hjerta (klagat min nöd) för personer som jag kallade vänner och — jag gör det alldrig mer om än hjerta eller hufvud skulle brista, eller — om ej Gud i sin godhet ännu ger mig vänner sådana som jag ägde en gång men som nu — gått bort, der jag ej ser ej hör dem mer!» Hon drömde sig biktens återuppståndelse i förändligad form inom »reformens, den högre ombildningens kyrka», vilket skulle fordra till förutsättning »att såsom i Catholska kyrkan genom särskilt förberedelse och examen bilda presten till bikt-fader och att med-

detsamma stegra fordringarna på christligt lif och christlig kunskap hos presten vida öfver de nu vanliga». — de Rossi: den berömde arkeologen, som hade gjort storartade upptäckter men ännu inte börjat publicera folianterna »Roma sotterranea cristiana», ledsagade 20 dec. 1857 Fredrika med sällskap genom Calixtus' och andra katakomber. I sin summariska självbiografi (»Af mit Levned», postumt utgiven 1906) nämner professor Ussing, att han var med på denna underjordsexkursion. — Bunsen: han var 1827—38 preussisk ministerresident i Rom. — Padre Tosti: denne svärmiskt politiserande munk och historiker, som före 1848 hade drömt om Italiens enhet under påven, hörde till de många sevärdheterna i det urgamla klostret på Monte Cassino, som varje år lockade tusentals främlingar med sitt upphöjda läge, sina praktfulla byggnader, sina konstverk och arkivskatter. Fredrika var alltså en av de »protestanti, scismatici, miscredenti», som enligt Luigi Tostis biograf kardinal Capecepatro allsomoftast profanerade den heliga orten och bland vilka han utpekar Renan och Gladstone, bäge vänner till Tosti. Fredrikas i reseboken meddelade intryck av den nervösa rädsla, som hade bemäktigat sig den fromme pater efter hans felslagna och bestraffade politiska agitation, bestyrkes kraftigt av biografen. — Bianchini: även denne minister intervjuade Fredrika på sitt grundliga sätt. (*Lifvet i gamla världen* II, 371 ff.) — Luckorna sid. 55: en bit av brevet är bortriven med sigillet.

1019. Kvartark med vinjett: strandlandskap med ett dansande par och en kvinna som slår tamburin. Ungefär två tredjedelar av första bladet bortklippta. Adress: Heiligenstein près de Barr. France.

1020. Se anm. till 987.

1021. Kvartark med vinjett: »L'Arc de Septime Sévère». — En italiensk språkmästare: professor Morelli, en landsförvisad men nyss av kung Bomba benådad frihetskämpe. — Melis idyller: Giovanni Meli (1740—1815) diktade friska bukoliska poem på siciliansk dialekt. — Gobat: schweizare, sedan 1846 innehavare av det nystiftade engelsk-preussiska episkopatet i Jerusalem. — Lille prins Alfred: vid denna tid fjorton år. 1893 efterträdde denne engelske sjömansprins och hertig av Edinburgh sin farbror Ernst som hertig av Sachsen-Coburg-Gotha. — Hedenborg: Johan, läkare, naturforskare, orientalist. Sedan 1825 hade han uppehållit sig i Asien och Afrika och i många år varit bosatt på Rhodos, varifrån han 1857 flyttade till Kairo för en tid. Fredrika kom, som man får se, aldrig dit.

1024. Vår stackars Ulla Linnell: hon tycks ha mist sin (av Pehr Ehrenheim i »Några minnen» prisade) dotter Selma genom koleran.

1025. Sahatschkoff: furstinnan kallas i *Lifvet i gamla världen* Shakhovskoy. — En rysk-tysk professor: Basilius Lewison, som sysslade med att studera en av honom funnen samaritansk Pentateuk. — Mr Finn: James F., omtalad i den europeiska pressen för sitt vetenskapliga intresse och sina topografiska forskningar. Det engelska föredrag om bibelns kvinnor Fredrika skrev för hans »litterära sällskap» (*Lifvet i gamla världen* IV, 93 ff.) finns delvis bevarat i Ehnemarkska saml. — Fliedner: Kaiserswerths grundläggare dog först 1864.

1026. L'Histoire de la Réformation: den var ingen nyhet för Fredrika (se 303 och 306); Merle d'Aubigné hade hon hälsat på i Genève. — Mlle Grosjean: hade varit vän till Vinet och var intimt lierad med Bonnets; hon bodde i Genève och hade en villa i Clarens, där hon gav fester för

Fredrika. — Une amie inconnue: Mary Eliza Rogers, syster till engelske konsuln i Haifa. Hon kunde inte invänta Fredrika, men före avresan till England hade hon ställt om bostad åt henne. Miss Rogers utgav en intressant bok om »Domestic life in Palestine», som man i The Athenæum 4 jan. 1862 finner lovordande anmäld tillsammans med Fredrikas »Travels in the Holy Land».

1027. Gott in der Geschichte: se 965 och anm. Dessa tre volymer originell och egensinnig historiefilosofi, fullproppade med vittsvepande lärdom, gnistrande polemik och de dristigaste hypoteser, kunde ge en utomordentligt eggande lektyr men tillfredsställa varken lärd eller lekman. — Den sörjande modern: Ulla Linnell. — Belgiska välgörenhetsföreningen: kongressen menas (se 1007).

1028. Lutterbecks Religionswende: Joh. Ant. Bernh. Lutterbeck, »Die Neutestamentlichen Lehrbegriffe oder Untersuchungen über das Zeitalter der Religionswende, die Vorstufen des Christenthums und die erste Gestaltung desselben. Ein Handbuch für älteste Dogmengeschichte und systematische Exegese des Neuen Testaments» (Mainz 1852). Förf. var en såvitt möjligt frisinnad katolik. — Den preussiske konsuln Rosen: Georg R., bekant orientalist.

1029. »Père et fille»: denna översättning är oss obekant. På engelska och tyska utkom romanen strax efter den svenska upplagan. Enligt en släkttradition, meddelad av fröken Elisabeth Tjäder, skulle Visbyrektorn J. N. Cramér och hans dotter ha stått modell till lektor Norrby och Rosa. Fredrika kände dem från Klintehamnssommaren 1855, då hon bodde hos Cramérs syster fru Cajsen Lindström. I varje fall genomgick den diktade lektorn en helt annan utveckling än den förmodade förebilden, auktor till den på Strauss grundade, petigt bibelkritiserande boken »Afskedet från kyrkan eller en fritänkares strödda anteckningar och betraktelser under läsning af bibeln» (Stockholm 1859). Förordet till hans sunt kätterska skrift »Afskedet från skolan eller 91 Theser i Läroverksfrågan» (Visby 1858) innehåller utan namns nämnande otvetydiga gliringar åt Fredrika. Han blev dock åtminstone på ett sätt medarbetare i *Fader och dotter*, ty den berättelse om en tragiskt äventyrlig vinterpostfärd, som Fredrika hämtade ur en Visbytidning, var skriven av honom. — Tzschirner: se 114 och anm. till 112. — The Bondmaid: en amerikansk översättning av M. L. Putnam. Mrs Howitt använde besynnerligt nog den svenska titeln »Trälinnan».

1030. Den mörka teologi, varmed Secrétan hade överfallit Fredrika, var väl delvis alstrad av hans sjukdom. Hans dotter beskriver honom vid denna tid som »déprimé, irritable, désolé, se faisant des reproches à l'infini, remontant à sa petite enfance pour y trouver des sujets de repentir».

1031. Kelly: Sigismund Wilhelm Kölle (som han riktigt kallas i reseboken), tysk missionär i engelska kyrkans tjänst, stor kännare av afrikanska tungomål. — Bungener: den i Genève bosatte franske författaren till kristligt tendentiösa och gallsprängda historiska romaner. Sedan han 1848 av demokratiska partiet avsatts från sin befattning vid gymnasiet, höll han litteraturföreläsningar för unga damer. — Kars och Silistria: förolyckade turkiska ångbåtar; på den senare, som råkade i brand och vars passagerare plundrades av besättningen, befann sig familjen Hedenborg, som undkom med livet men miste alla sina ägodelar. — Dans le sein d'une famille

charmante: i villasamhället Bujukdere hos amerikanske ministern James Williams. På hemresan från Grekland 1861 träffade hon åter denna älskvärda familj men under ömtåliga omständigheter, ty sydstatsmannen Williams hade mist sin post genom Lincolns presidentval, amerikanska kriget hade brutit ut och han beredde sig att publicistiskt bearbeta den europeiska opinionen till slavstaternas förmån.

1032. Några blad ur min dagbok: »Blad ur min dagbok» i Aftonbladets följetong 27 okt.—3 nov. 1859. »Artikeln senare del» är en hymn till friheten.

Under denna sin första månad i Atén blev Fredrika intervjuad av den grekiska tidskriften *Nea Pandora*, vars artikel om henne i andra septemberhäftet väckte uppmärksamhet i Sverige, som mestadels hämtade sin vetenskap om den frejdade landsmaninnans rörelser ur kontinentens press. Aftonbladet 5 jan. 1860 meddelar, att hon enligt nämnda artikel »skall vara sysselsatt med skrifvandet af en roman, som skall blifva hennes sista och komma att innehålla en sammanfattning af hennes sociala åsigt» (»Aurora»). Kapten Puff inspirerades till ett parodiskt »Bref från Athen», undertecknat Panos Kolokotronis (21 jan. 1860).

1033. Herr Hansen: Franz Volkmar Reinhard, hovpredikant hos den oldenburgska och protestantiska drottning Amalia. — Min svenska flicka: obekant men möjligen identisk med den unga flicka som nämnes i 932. I Fredrikas testamente av 1862 förekommer bland hennes lektriser Cora Gille, dotter till en Stockholmsjuvelerare och dotterdotter till Fredrikas kusin Jakob Reinhold Bremer. Kanske menas dock Mathilda Olsen.

1034. Luckorna: en bit bortklippt med namnteckningen.

1036. *Leben in der alten Welt*: det stora arbetet blev inte så fort färdigt. De två första banden utkommo i början av dec. 1860 på engelska och svenska, den tyska upplagan började utgivas 1861 — i sin helhet upptog den sexton delar av »Gesammelte Schriften».

1037. Ett fall från hästen: se *Lifvet i gamla världen* IV, 83 f. — Parnes: felskrivning för Parnon.

1039. *Deux libraires éditeurs*: Hurst & Blackett och Adolf Bonnier.

1040. Adressaten var madame Récamiers adoptivdotter och systerdotter till hennes man. I den Récamierska brevväxlingen heter hon Amélie, men förmodligen lät hon senare kalla sig Adrienne. Hennes man, arkeologen prof. Charles Lenormant, som i sällskap med sonen François hade kommit till Grekland hösten 1859 och gjort fynd i Eleusis, hade avlidit i Atén 22 nov. samma år. Sonen fortsatte på franska statens bekostnad grävningarna i Eleusis (se *Revue des deux mondes* 1 mars 1860, »*Les marbres d'Éleusis*» av L. Vitet). Om madame Lenormants person och de eleusinska grävningarna, som Fredrika under den kompetentaste ledning fick bevittna, se *Lifvet i gamla världen* V, 219 ff.

1041. Herr Schmidt: se särskilt *Lifvet i gamla världen* VI, 215 f. — Denna breda dalsträckning etc.: väderstrecken äro inte korrekt angivna. Ageleus = Ägaleus (riktigare skrivet) på nästa sida. — En tysk arkeolog: Otfried Müller, som dog 1840 i Atén. — Lily Cantacouzenos: familjen härstammade från de byzantinska 1300-talskejsarna av detta namn. Lily var kanske dotter till Alexander C., som hade deltagit i grekiska frihetskriget och varit bosatt i Grekland. — Professor Rangabé: Alexander, arkeolog, sedermera grekisk minister i Washington, Paris och Berlin. — Olym-

piska spelen: 1859 hade man i Atén föranstaltat ett slags sådana. — Samvetsfrihet: Oskar I:s sista och Karl XV:s första riksdag gjorde ett par små framsteg i denna riktning, men »den store Gustav Adolfs land» fortfor att spela en genant roll i den europeiska litteraturen i bredd med Mecklenburg och Spanien. — Akropolen: en månskensnatt i maj förde Fredrika med sig till denna förstklassiga utsiktspunkt den ryktbara rumäniskan Dora d'Istria, som hon i Schweiz hade så långtat att råka (se 984; Kotzov i anm. rättas till Kolzov) och som nu uppehöll sig en tid i Atén, varifrån hon gjorde utflykter, mycket obetydliga i jämförelse med Fredrikas, men som skänkte henne anledning till två digra och lärda volymer »Excursions en Roumélie et en Morée» (Strasbourg 1863). I detta arbetes andra del, sid. 136 och 459 f., omtalas promenaden till Akropolis. Om Dora d'Istria se *Lifvet i gamla världen V*, 216—219, 244—246.

Ur detta brev meddelade Böklin till Kristianstadstidningen Skånska Posten (14 juli 1860) ett utdrag: »Förliden vinter — Det var på tiden!»

1042. Detta brev har kommit oss till handa inte bara i avskrift utan därtill översatt från franskan. Originalen, som anskaffats av konsul Gustaf Swan, Sioux City, Iowa, gick förlorat med en atlantångare, som sänktes av tyskarna. Vi bibehålla den engelska formen, eftersom den troligen följer franskan närmare än en svensk översättning kunde göra. — Adressaten (se sid. 6) var valdensisk präst i Turin. Fredrika hade träffat honom såväl där som i La Torre, där han bodde om somrarna.

1043. Fru Svedbom vigdes 18 juli 1860 vid den nio år yngre Carl Linnell, löjtnant vid Väg- och vattenbyggnadskåren, Ullas son.

1044. Fredrika och Andersen hade senast träffats i Köpenhamn 1854, när hon var där med Springs. — Henriette Wulff: 1858 ville hon ånyo bege sig till Amerika för att återse sin brors grav men omkom 13 sept. på den hamburgska oceanångaren Austria, som brann upp mitt på Atlanten. De ohyggliga scenerna vid denna undergång, skildrade av de få som räddat sig, spökade länge i tidningarna. — Deltagit i hovliv: hon kunde inte undgå det, om hon än hade önskat. I denna nya och avsidesliggande huvudstad blev, som den maliciöse Edmond About påstår, varje främling, som tvättade sig om händerna och hade rekommendationsbrev till sitt lands ambassadör, bjuden till slottet, och det är svårt att finna en rese-skildring från Grekland under denna period, som inte utförligt beskriver en hovbal. — Säg mig var De är: Andersen befann sig i Schweiz. — Ravnkilde: kompositören Niels R. var sedan 1853 bosatt i Rom, där han stannade till sin död 1890. Jenny Lind har bokfört hans mästertliga spel på pianot i salongen vid Corso. — Hartmanns gifte: kompositören H. gifte om sig 1855. Hans dotter Sophie, gift med Niels Gade, dog samma år. — Vår unge vän Böjesen: se 781. — Drewsens: gamle Jonas Collins dotter Ingeborg var gift med en Drewsen.

1045. Avskrift av adressaten, tillhörig Sigrid Leijonhufvud. — Mrs Harvey har i den engelska tidskriften Good Words okt. 1893 berättat sina minnen av Fredrika från Aténvintern 1859—60. — Lady Dufferin: en av de tre systerarna, Sheridan's sondöttrar, som på grund av sin skönhet och sin irländskt eldiga esprit gjorde sig utomordentligt bemärkta i det engelska sällskapslivet. De två andra voro hertiginnan av Somerset och författarinnan Mrs Caroline Norton, modellen till Merediths »Diana of the

Crossways». Fredrika träffade lady D. och hennes son första gången i Bujukdere, dit de anlät efter en Nilfärd, som lady D. sedermera skildrade under den mycket irländska pseudonymen »the Hon. Impulsia Gushington». — Your yacht: 1861 utgav Mrs Harvey en liten bok om denna exkursion, »Our Cruise in the *Claymore*; with a Visit to Damascus and the Lebanon». — Those unhappy Maronites: våren 1860 utbröt vilt krig mellan de muhammedanska druserna och de romerskt-katolska maroniterna på Libanon, de senare ledo ytterligt nederlag och storslakt på de kristna i Damaskus anställdes med de turkiska myndigheternas gillande och bistånd. Lord Dufferin var just nu på väg till Syrien som brittiska regeringens representant i den stormaktskommission, som tillsatts för att reformera detta lands administration. Det var hans första diplomatiska uppdrag; han skulle sedermera förvärva berömmelse som vicekonung av Canada och av Indien, i vilken senare egenskap han annekterade Burma och vann upphöjelsen till markis av Dufferin and Ava. — Heidenstam: Carl Peter, svensk chargé d'affaires i Aten. Han var född i Smyrna, hade varit kapten i fransk tjänst och persisk överste och var föga hemmastadd i svenska språket. — A young German: Adolf Michaelis, vilken slutade som professor i Strassburg och dog 1910. I den skrift »Adolf Michaelis zum Gedächtnis», som Vetenskapliga sällskapet i Strassburg utgav 1913, påpekas den öresa Fredrika bjöd honom på som en sällsynt tur, och i sin vetenskapliga redogörelse för utflykten, »Osservazioni fatte in alcune isole dell' Arcipelago» (Annali dell' Istituto di corrispondenza archeologica 1864) uppehåller han sig omständligt vid denna lyckträff: det fanns ingen ordnad kommunikation mellan fastlandet och öarna, varför dessa sällan besöktes av främlingar. — Graham: Cyril G. (av Fredrika kallad Cecil), en ung forskningsresande, som hade upptäckt lämningarna av en mängd bibliska städer öster om Jordan. 1859 hade lord Dufferin gjort honom sällskap på en ritt genom Syrien.

1046. Fru Agier: Kamma Rahbeks brorsdotter Eline Heger var gift med en Agier. — Sir Th. Wyse: irländare, språklärd och reseförfattare. Han hade varit gift med Lucien Bonapartes dotter Lætitia, från vilken han efter några år skilde sig på grund av hennes lättfärdiga vandell, och hans nu levande ättlingar bära namnet Bonaparte-Wyse.

1047. I saw human beings the preys of leprosy: i Ehnemarkska saml. finner man några blad koncept (av vilka det första fattas) till en på franska skriven och av främmande hand korrigerad artikel, daterad Aten maj 1861, innehållande en vädjan till Greklands kvinnor att ta sig av de spetälska, de nödställda och hjälplösa i landet, att vakna till samhällsmoderlighet. Den har troligen varit införd i någon av Aténs tidningar. — Volo: där uppvaktades Fredrika av »Pelions söner», en deputation av bergets honoratiöres, som ville begagna det sällsynta tillfället att utbyta politiska meningar med en gäst från stora världen.

1048. »Guerre et paix»: utkom 1857 i översättning av Rosalie Du Puget, vilken enligt tidningarna följande år fick en medalj av kejsarinnan Eugénie som vedermäle av högst densamma tillfredsställelse vid läsningen av de översättningar från svenskan, varmed hon riktat franska litteraturen.

1049. En bildstod åt kung Oskar: i Norrköpings-Kuriren 16 okt. 1860 stod ett upprop »Till Sveriges Qvinnor!» undertecknat »Qvinnor i Öster-

götland». Här föreslås vältaligt resandet av en staty, »måhända på Helgeandsholmen», åt »den Konung, som gaf systemen lika arfsrätt med brodern, gaf qvinnan myndighet att sjelf vårda gods sitt och sig sjelf försörja samt öppnade för hennes verksamhet den borgerliga näringsfrihetens källor till sjelfberoende». Uppropet spreds i pressen och väckte mycken rörelse en tid bortåt. En insändare i Nya Dagligt Alléhandla 6 nov. »Till Östergötlands qvinnor!» härrörde från »Fruentimmer i hufvudstaden», som ej utan amperhet hävdade sin prioritet i frågan. De hade för mer än ett år sedan börjat fundera på saken och deras planer hade till och med stått omnämnda i ett par tidningar, fastän »ingen vågat taga mod till sig att sätta sitt namn i spetsen för företaget». Nu skulle det emellertid bli annat av, men först 9 febr. 1861 kunde Aftonbladet meddela dessa försagda stockholmskors upprop »Till Sveriges qvinnor!», undertecknat med nio namn, bland vilka Octavia Carlén och Wilhelmina Ståhlberg. Det hade oturen att i samma nummer möta motstånd från två håll, i redaktionens ledare och i Fredrikas skrivelse »Till mina landsmäninnor» (den hade inte kunnat lämnas till Hazelius, ty Svenska Tidningen hade upphört 1859). Fredrika föreslog, att de insamlade medlen skulle användas för den kvinnliga »högskola» (Lärarinneseminarier), till vilken ständerna nyss beviljat anslag, och att denna skulle prydas med en marmorbyst av Oskar I. Förslaget väckte inget bifall utom hos F. T. Borg i Öresunds-Posten. Octavia Carlén och Wilhelmina Ståhlberg förfäktade i Stockholms Dagblad lidelsefullt sitt projekt och ansågo ständernas 15000 rdr mer än tillräckliga för den högre kvinnobildningen. Bernhard Cronholm i Snäll-Posten överhopade Fredrika med cyniska otidigheter och påstod, att Kristina Gyllenstierna, Barbro Stigsdotter och Blenda »aldrig varit vad de voro», om skolor sådana hon förordade hade funnits i deras dagar. Diskussionen ledde till ingenting.

1050. Facsimile i »Life in the land of the fire worshipper. By Charles de H*****». Edited by Fredrika Bremer» (London 1861). — Det var inte första gången den svenske ministern idkade författarskap, men enligt företalet var det Fredrika som hade intalat honom att uppträda inför den engelska publiken med denna roman i två volymer; ja, i ett brev till Manderström anger han, att det var hon som hade förmått honom att skriva den. Hennes tämligen slarviga brev var näppeligen ämnat att utan vidare offentliggöras, än mindre att facsimileras, men Heidenstam påräknade, ej utan skäl, att det skulle göra en god reklameffekt. Boken blev högst smickrande mottagen i engelska pressen, och författarens »literary power» förklarades av The Spectator nära beslätad med Fredrikas. Det är verkligen en nöjsam etnografisk roman, tunn i kompositionen men pittoresk och världsmannalikt lätt och spirituellt. — Croulis: i boken Cromlii, namn på en kryptokristen stam. — Richerson: det föregående ordet är stympat och otydligt men liknar närmast »Rev». Ingen Richerson förekommer i boken; den engelska missionär som är en av huvudpersonerna heter Leonard.

1051. Den i anm. till 1049 nämnda skrivelsen var undertecknad »En Svenska».

1053. »Min behållning»: *Lifvet i gamla världen* II, 264. — Potamos: »Potamias flod och dal» heter det i reseboken.

1054. Fru Silfverstolpe: Malla dog 17 jan. 1861. — Din Amandas goda giftermål: Amanda Afzelius, dotter till Arv. Aug., gifte sig 1861 med

överläkaren vid norska flottan Johannes Lie. — Långfredagen: Fredrika Bremer-Förbundet äger en »Gesangbuch zum Gottesdienstlichen Gebrauch für Evangelische Gemeinden» med följande tillägnan: »Fr. Bremer. Zur Erinnerung an Charfreitag den 29 März 1861 und seine Feier in Athen von R. Hansen.»

1056. La mer de glace: *Lifvet i gamla världen* I, 222 ff. — Une fois à Rome: se 1009 (»det där ohyggliga tillbudet»). — Quelle belle et intéressante réunion: Evangeliska alliansens fjärde kongress hölls i Genève 1—12 sept. 1861.

1059. Enligt Aftonbladet anlände Fredrika till Stockholm 4 juli med ångaren Skåne.

1060. Denna middag: 11 juli gavs på Blå porten en storartad bankett för markisen av Torre-Arsa, utomordentligt sändebud från Viktor Emanuel för att notificera det nya kungariket Italien. Baron A. C. Raab presiderade, talen flödade och skålarerna ackompanjerades av kanonsalut från Skansen, under det en packad folkmassa utanför hurrade för markisen. Dammerna sutto på läktaren enligt dåtidens bruk. — Vissa Piemonts beteenden: »Jag kan icke tro på nyttan eller nödvändigheten af politiska lögnery, och misstänker starkt att den klokaste, liksom den högsta politik, i vår tid vore — ärligheten» (*Lifvet i gamla världen* VI, 286). — Mlle Lindgren: målarinnan.

1061. Galbiati: Fredrikas »artiga kavaljer» i Milano. — Karl Willberg: Wildberg, tysk bokhandlare i Atén. — Mme Leutwein: dotter till den store schweiziske pedagogen v. Fellenberg. Familjen L. hade varit bosatt på ett lantställe nära Atén, Anavryta, där Fredrika ett par gånger gästade några dagar, men denna vår flyttat åter till hemlandet. I Ehnemarkska saml. finns sista (tredje) arket av ett kasserat brev till madame Leutwein, troligen från början av 1863, huvudsakligen upptaget av de teologiska problem som schweiziskan älskade att diskutera.

1062. Adressaten var dotter till Fabian Ernst Wrede, Fabian Jakobs halvbror, och gift med ryttmästaren baron Claës Edvard Barnekow. Hennes yngsta dotter gifte sig 4 juli 1861 med en löjtnant Ehrenborg. — Dina verser: friherrinnan Barnekow debuterade 1859 med »Dikt-krans, bunden i hemmets skog» och fortsatte med flera dikthäften, som småningom företedde en stegring av den ursprungligen ringa uttrycksgåvan. »Dikt och sanning från främmande land» (Lund 1861) innehåller tolkningar från Uhland, Heine, Shelley, Byron och Longfellow m. fl.

1063. De tryckta: Eneroth hade under Fredrikas bortovaro publicerat flera värdefulla böcker i en anda djupt befreundad med hennes: två samlingar studier i »Trädgårdsodling och naturförsköningskonst» 1857—59, »Litteratur och konst» och »Holland» 1860.

1064. Avskrift av mr Herbert Heron (Springs' dotterson), Carmel, California.

1065. Herr Saxenberg: Abraham, som hade köpt Årsta 1856. — Victor Hugos ord: »Et tâchez d'être grands, car le peuple grandit» ur »Réverie d'un passant à propos d'un roi» i »Les feuilles d'automne». — En sida i min resa »kring Mindre Asien»: *Lifvet i gamla världen* IV, 212. — Tidskrift för hemmet: började utgivas 1859 av Sophie Leijonhufvud och Rosalie Olivecrona.

1067. Jenny Lind var sedan 1859 gift med löjtnanten vid Upplands regemente baron Lars Oskar Stjernstedt. — Fru Heintz: se sid. 29.

1068. Blomberg: det Hamiltonska godset i Västergötland, där Thekla Knös långa tider gästade sin ungdomsvän Agnes Geijer. — Selma Rosenqvist: af Åkershult. — Frestelsen att gifta sig: urspr. »den fixa idén». — Ebba Hildebrandsson: f. af Wirsén, sedan 1858 änka efter musikskriftställaren kapten Hildebrand H. och bosatt i Uppsala. Några år på 1840-talet umgicks hon intimt med Fredrika.

1070. Thyselius: ecklesiastikminister. Det gällde en pensionsansökan för den nedannämnda fru Frumerie. — Arboga: där bodde Caroline sedan 1859 hos änkan efter sin farbror och Bremerska guvernantens bror medaljgravören Mauritz Frumerie, som 1846 ditflyttat från Stockholm. — Lärarinnornas basar: Svenska lärarinnornas pensionsförening, som nu kommit i goda händer och rehabiliterat sig, höll 12—13 nov. en »exposition och försäljning», vars mest bemärkta nummer voro österländska kuriosas skänkta av Fredrika, som dessutom 7 nov. i Aftonbladet gjorde reklam för basaren med en artikel »Än står stenen i grönan dal». — Marie Lindblad: f. d. tjänarinna hos Bremers. I ett exemplar av *Lifvet i gamla världen* III—IV står på försättsbladet: »Till Karin Lundström och Marie Lindblad från deras förra matmoder och ständiga vän Fr. Bremer». — Charlotte: fru Frumeries dotter. — När du reste: Caroline hade gjort Fredrika sällskap till Årsta och Dalarö.

1071. Er lilla flicka: en tavla av Amalia Lindegren, vars konst Ene-roth högt beundrade. Fredrikas skiss »En liten flicka» står i Tidskrift för hemmet 1861. — Era brev ifrån Skottland: i »Trädgårdsodling och naturförsköningskonst» II. — Att Ni ville skriva något härom: Ene-roth lydte vinken. Hans uppsats »Om den svenska qvinnan i förhållande till hemmets yttre vård och försköning» inleder Tidskrift för hemmet 1862. Ingen har kraftigare än han i skrift bekämpat den svenska fulhetsslentrianen och grundligare planerat »skönhet för alla» och i allt; men han var liksom Fredrika för tidigt ute. — Aurora Leigh: se *Lifvet i gamla världen* II, 225. Några utdrag ur mrs Brownings sällsamma versroman finnas bevarade i Ehnemarkska saml.

1072. Mme Gaudin: Baudin, som det riktigt skrives i 1087. — Mémoires de Mme Récamier: »Souvenirs et correspondance tirés des papiers de Madame Récamier» (Paris 1859). — Adr. de Montmorency: Adrien är sannolikt förväxlad med sin kusin hertig Mathieu, som näst Chateaubriand intar främsta rangen i memoarerna.

1073. Theorell: justitieombudsmannen, gift med Sophie von Schwerin, som en gång hade varit Arvid August Afzelius' elev, och inte med Beatas elev Sophie Schönherr, som anm. till 770 uppger. Theorell dog 15 dec. 1861.

1074. Hosföljande bok: *Lifvet i gamla världen* III, IV, som annonserades bland Bonniers nyheter 14 dec.

1076. »Nya sagor»: ett litet häfte »Nye Eventyr og Historier» (Iisjornfruen, Sommerfuglen, Psyken, Sneglen og Rosenhækken), tillägnat Björn-stjerne Björnson. — Fru Bournonville: balettmästare B. var 1861—64 intendent vid Stockholmsoperan.

1077. Excellensen Due var nu svensk-norsk minister i Wien och hade på sitt charmanta sätt mottagit den genomresande Fredrika liksom ett halvt

är tidigare Björnson. — Herr Angers: upphovsmannen till den i Wien tagna anskrämliga fotografi, som återges i Biogr. II, 280, kallas där L. Angerer. — Baron Peyron: Gustaf Oskar, kammarherre, gift med Dues dotter Pauline. — Turkiska storheter: Due for i sept. 1861 i en särskild mission till Konstantinopel.

1078. Fröken Cederschiöld: Maria C. hade sedan 1851 varit diakonissanstaltens föreståndarinna. — Bergman-Olsson: en grosshandlare känd för filantropisk verksamhet. — Presidenten Rosén: baron Erik Gabriel von R., f. d. president i Svea hovrätt men huvudsakligen bekant som orgelspelare. — Baron Düben: Gustaf von D., professor vid Karolinska institutet. — Seminariet: Högre lärarinneseminariet, som det numera heter, invigdes i okt. 1861 och hade sin lokal vid Övra Bangatan (Sergelgatan) mitt emot Fredrikas bostad. Hon vårdade sig med modersömbet om denna anstalt, som hon på ett imponderabelt sätt hade kallat till liv och i vilken hon gärna ville se sin Herthas originella högskola förverkligad. Redan vid starten skänkte hon den en del litteratur, och i sitt testamente, upprättat 9 juli 1862, donerade hon ett av sina skåp med däri befintliga böcker. Denna mångfaldigt värdefulla gåva blev med tiden så vanskött, att böckerna slutligen — såsom »föråldrade»! — vräktes undan i vindslåror. Helt nyligen ha de emellertid såvitt möjligt framletats och hederligt uppställt i det ursprungliga vackra skåpet. Dedikationer på prosa och vers från mer och mindre berömda individer av många nationer samt blyertsmärken i marginalerna göra samlingen till en litteraturhistorisk fyndgruva.

Fredrikas första besök på Seminariet, 19 okt. 1861, skildrades färskt i ett brev av en bland eleverna, Maria De Vylder (meddelat av fröken Estrid Ribbing): »Hon har länge varit väntad och efterlängtd. I går visste vi bestämt, att hon skulle komma. Vi sutto på våra platser med klappande hjärtan; som den lilla gumman steg in i föreläsningssalen, reste sig alla... Hon syntes upprörd, och jag undrar ej därpå, ty den skönaste, den käraste tanke hon hyst under hela sitt liv: kvinnans rätt till en högre bildning, såg hon nu utförd... Hon är mycket liten och mager, med isgrått hår. Ehuru hon endast är 60 år, förefaller hon dock att vara över 70. Hela hennes gestalt tyckes utvisa ålderdom och bräcklighet. Man skulle vara frestad att tvivla på sanningen av att hon för endast några månader sedan fullbordat en resa i 'gamla världen', om man inte visste det bestämt. Det är en stor ande i en svag kropp. Endast elden i de blå ögonen och det fina leendet kring de tunna läpparna visa, att hennes själ ej åldrats med kroppen. Hon har i sitt sätt, även mot alldeles främmande personer, något mycket milt och vänligt; jag tror att man vid en närmare bekantskap skulle fästa sig mycket vid henne... Ja, — jag hade velat kyssa dessa små vackra händer, men — icke gick det an!» Åt seminariets första årsavslutning, 31 maj 1862, gav Fredrika poetisk glans. Efter den officiella högtidligheten med tal av generaldirektör Huss m. m. samlade hon eleverna omkring sig i den sal, där hennes till seminariet skänkta Idunastaty var uppställd, och höll ett inspirerat tal om den »sorgläkande» och livgivande gudinnan. Det var som en scen ur *Hertha*. Talet infördes i Posttidningen 4 juni.

Syskonen Neruda: 22 dec. gävo Wilhelmina, Maria och Franz N., som denna höst för första gången besökte och bedårade Stockholm, sin slut-

konstert på Mindre teatern. — Hilda B.: Berg. — Min unga doktorsaspirant: en tjuugoårig student Robert Lönnberg; se 1081. — Fröken: Selma Rosenqvist. Mamsellernas avskaffande hade visserligen börjat påyrkas i Aftonbladets insändare men betraktades ännu som en utopi. — Namnteckningen bortglömd.

1079. En gammal tapper filhellén: finländaren major Maximilian Myhrberg, den professionelle frihetskämpen, hjälten från Grekland, Spanien och Polen, en praktfull figur ur en äventyrsroman. — En fridsam presidentska: troligen fru v. Hartmansdorff. — Jag gick till Jerikorosen: om detta fenomen skrev Fredrika en liten uppsats för barn (»Om Jericho-rosen»), som står i Linnea för sept. 1862 med en hänförd inledning av Onkel Adam. — Eaglewood: det kommunistiska samfund som Springs och Channing hade upprättat.

1080. Adressaten okänd.

1082. Ditt beresta Kairobrev: se sid. 75. — Ett prästmöte i Lund: aug. 1858. Vid detta tillfälle väckte Böklin för en gång uppseende och från teologisk synpunkt skandal. Han uppträdde som opponent med en avhandling om uppståndelsen så vidlyftig att den tröttade de skånska prästerna, som hade vida mer lust att debattera praktiska frågor, och så lärt subtil att den förvirrade dem och kom dem att vädra kätteri. Den fromma Väktaren refererade föredraget 4 sept. med en mullrande underton av misstänksamhet, och Kapten Puff utläste ur denna redogörelse, att prosten Böklin rent ut förnekade de dödas uppståndelse. — Seward: Förenta Staternas utrikesminister under Lincoln, bekant till Fredrika från hennes vistelse i Washington.

1083. R. L.: Robert Lönnberg. — Wilhelm: Svedbom, Uppsalastudent sedan 1861.

1085. Skolträdgården: »Om skolträdgårdar och seminariiträdgårdar» (1862), vars syfte sammanfattas i denna sats: »Folkets barn måste redan under de tidigaste åren läras, att vår viktigaste näringskälla och dermed en af de första grunderna för vårt oberoende och självbestånd ligger i jorden, i dess rätta vård och dess rätta brukande». — Secrétans verk: »La Philosophie de la Liberté» (se 876). — Östgötha Correspondenten: den innehöll 4 jan. 1862 en mycket lång, intelligent och beundrande anmälan av de fyra dittills utkomna delarna av *Lifvet i gamla världen*. »Det är märkligt att se huru hennes vyer vidgat sig och huru det stora samhällsarbetet fästade hennes blick. I religiöst hänseende synes det väl hvad intryck hon tagit af starka andar såsom Channing's, Parker's, Emerson's, och 'Morgonväkternas' ståndpunkt har hon nu lemnat långt bakom sig» (detta gäller Amerikaboken). »En särskild afdelning af sitt arbete har hon inrymt åt en kort men mästerligt utförd öfversigt af Asiens kosmografi och dess äldsta odling, särdeles dess religionssystemer. Hon har deri tydligen följt de bästa källor; sjelf namnger hon blott Ritter, men vi misstaga oss säkert icke, då vi deri trott oss finna en ganska aktningvärd bekantskap med samtidens utmärktaste och ärlaste forskare såsom Layard, Burnouf, Renan, Julien och ännu många andra. . . I denna syftning röjer M:lle Bremer en vidd och en frihet i åskådning, som är ny här i landet, men som nogsam bevittnar att hon tagit del af sin tids djupa tankearbete». . . Ehuru alltjämt ofta utsatt för grin och gnat, avtvang Fredrika med dessa böcker till och med inbitna fiender ett erkännande av vad Aftonbladet (13 dec.

1862) kallar »den anda af ungdomsfriskhet, ungdomlig frisinthet, ungdomligt konsiderationslös forsknings- och sanningskärlek och ungdomlig optimism, som genomgår det hela». Den borstige radikalen Robert Prutz, som inte fann hennes romaner värda att importeras, betecknade i sin veckoskrift *Deutsches Museum* (15 aug. 1861) hennes program för framtidskyrkan (*Lifvet i gamla världen* I, 55 f.) som »ett glänsande vittnesbörd om hennes andliga frihet». — Krasinski: död i Paris 1859. Honom och hans mystiskt-patriotiska »Framtidens psalmer» kände hon genom en utförlig essay av Julian Klaczko i första januarihäftet 1862 av *Revue des deux mondes*, »La poésie polonaise au dix-neuvième siècle et le poète anonyme». — Svenska arbetaren: en folklig veckotidning (sedan sommaren 1861 utgiven i Norrköping av Georg Starbäck), i vilken Eneroth ursprungligen hade publicerat sin skrift om skolträdgårdar.

1086. Levnadsteckning: över Franzén i hans »Skaldestycken» VII (1861). Bandet finns på Seminariet med Grafströms dedikation.

1087. • *Votre livre sur Mme de Staël: »Coppet et Weimar»* (Paris 1862), innehållande madame de Staëls brev till storhertiginnan Luise, som storhertig Karl Alexander en gång hade skänkt madame Récamier i avskrift. — *Beaux-Arts et Voyages: Paris 1861*. En samling konsthistoriska och arkeologiska uppsatser (bl. a. om de Rossis katakombforskningar). Både denna bok och den föregående anträffas på Seminariet. — Mme Dallas: hennes bröllop omtalas utan några namn i *Lifvet i gamla världen* VI, 194 f. Familjen Philemon nämnes på några ställen. — Ces gamins grecs: i febr. 1862 utbröt en militärrevolt i Nauplia, vilken för denna gång undertrycktes. — *Pour ceux*: ordet är otydligt och kanske »eux» med en stapel för mycket.

1088. Avskrift av mr Herbert Heron. — Brevet är skrivet samma dag som Fredrika hade läst i Aftonbladet om den av abolitionisterna miss-trodde Lincolns uppseendeväckande budskap till kongressen.

1090. Avskrift av fru Vendela Dellgren, Chicago, ur New York Tribune 1 maj 1862. — Horace Mann: reformatorn av Massachusetts' skolväsen.

1091. Om Kyrkan: 1867 sålde Octavia Carlén till Harald Wieselgren, red. av N. I. T., en liten uppsats av Fredrika Bremer om »Svenska Kyrkan», som måste ha varit närbesläktad med den här meddelade. W. offrade tolv rdr men publicerade aldrig artikeln i sin tidning, där den inte håller skulle passat. — Channings: Channing. W. E. är den berömdaste av namnet, den unitariske Bostonprästen, som kring mitten av förra århundradet utövade stort inflytande i Europa, inte minst i Frankrike. Sin vän William Henrys initialer omställer Fredrika med sällsynt konsekvens. — Bellows: i *Hemmen i den nya världen* nämnes ett par gånger flyktigt »den ädle och utmärkte predikanten» i New York. — Nu stundande högtid: påskdagen inföll 20 april. Därför den grekiska påskhälsningen.

1093. *Ces jours si calmes, si beaux: på en kulle i Coulins lilla park* satt Fredrika »mer än en gång med vänner, hvilkas samtal gjorde mig lifvet rikare. Jag minnes bland dessa synnerligen en man — professor Amiel» (*Lifvet i gamla världen* I, 206 f.) Vår gamla önskan att få några närmare inblickar i hennes förhållande till den unge Genèveprofessorn, som efter sin död skulle ingå i världslitteraturen och som särskilt i Sverige genom »En drömmares dagbok» har sakta vunnit en tyst men utbredd po-

popularitet, har under tryckningen av detta band lyckligt förverkligats. Den äldriga dam, mademoiselle Fanny Mercier, som hade ärvt hans papper och strängt bevarade deras hemligheter, avled förlidet år, och de bortåt 17,000 sidorna »Journal intime» övergingo till Genève's universitetsbibliotek, under det breven, bland vilka tyvärr de från Fredrika saknas, tillfölla professor Bernard Bouvier (sonson till den madame B., hos vilken Fredrika bodde halvannan månad, innan hon flyttade ut till Jargonnant). Prof. Bouvier, en av de tre kuratorer som tillsatts för att vaka över dagböckerna, vilka frigivas till publicering först 1950, har älskvärt gjort sig mödan att för vår räkning uppleta Amiels anteckningar om Fredrika Bremer från våren 1857. Av dessa utdrag anföres här det huvudsakliga.

23 febr. »Reçu une charmante lettre de Frederika Bremer... bienfaisante et comme je les aime». (Hon befann sig då ännu i Lausanne. Det var sannolikt genom pastor Trottet, skolkamrat till Amiel, som hon fick reda på denne.) 27 febr. »Ecrit à Frederika Bremer.» 8 mars. »Les encouragements de Trottet et de Mlle Bremer me restaurent. C'est toujours du dehors que me vient la sympathie utile, l'*Anerkennung*, le témoignage fortifiant, celui qui me fait voir que je n'ai pas travaillé en vain. On ne se prend au sérieux que par l'estime des gens sérieux.» 19 mars (Fredrika kom till Genève den 15). »Passé une heure avec Mlle Bremer, chez Mme Bouv. L'auteur des *Voisins* m'a reçu avec une affectueuse cordialité. C'est une petite dame âgée, recueillie, affable, avec les gros traits scandinaves, les cheveux retirés en arrière et les yeux bleus, l'air bon, doux, pensif et méditatif, avec de la bonhomie tendre et pas de vivacité. Nous avons parlé de beaucoup de choses et de gens: Mme de Gasp[arin], Sand; l'éducation frivole des femmes; MM. Trottet, Panchaud, Troyon, Secrétan, Naville, Vinet, le père Girard, Hornung; l'intérêt principal des voyages; l'enfement des personnages d'une nouvelle ou d'un roman; la mission de la Suisse (pédagogie de l'occident, le développement de la conscience, le débrouillement du germanisme, etc). Cette première excursion-frontière, cette battue expéditive n'est ni une orientation, ni une reconnaissance, c'est une échappée rapide pour prendre vent et langue dans le pays. On prendra pied plus tard. La première impression est encore fort mixte et pas du tout d'accord avec ce que je me figurais.» I slutet av månaden läste han *Hemmen i den nya världen*, på vilket språk framgår inte. 22 apr. tillbragte han aftonen i ett litet sällskap hos mme Bouvier, en utomordentligt lyckad afton som han utförligt dröjer vid: »Nous avons constamment remué des idées, j'ai pénétré un peu plus avant dans l'intimité de Mlle Bremer, et je me suis senti en verve lucide et pythionissante, état où l'on vit avec plénitude... Les deux sujets essentiels de la conversation ont été la question sociale et l'éducation. Chemins de fer, ... misère, esclavage, industrie cotonnière, machines, association pour la consommation et la production... ma visite en Suède [1845];... la logique pour les femmes, formation du caractère, ... les communications éthérées sans paroles ni gestes, le bon et le mauvais silence, ce qu'on est et ce qu'on fait ou dit, la puissance de la bonne intention, le renouvellement de la question d'autorité tous les 2 à 3 ans, la fascination du regard, ... tels sont les points qui me reviennent à la pensée, quand je veux dessiner à vol d'oiseau notre conversation... [Fredrika Bremers] rêve favori est le socialisme chrétien.» Sitt eget tillstånd denna kväll betecknar Amiel som »électrisation de l'esprit».

26 apr. träffades han och Fredrika på en middag hos hans vän Élie Lecoultre, som räckte från fyra till elva: »La conversation a naturellement vagabondé en tout sens... Les points intéressants me semblent avoir été: l'écolage et le diaconat comme exercice nécessaire aux jeunes filles, le Boudhisme, la poésie indienne, la Sicile, ... le progrès des Russes et des Anglais en Asie... J'ai eu le plaisir de reconduire chez elle l'auteur des *Voisins*, qui pose toujours bien les questions et aime à conclure.» 19 maj. »Une jolie lettre de Mdlle Bremer.» 31 maj. »Ecrit à Mlle Fr. Bremer.» De tre första dagarna av juni ägnar han åt studiet av *Hertha* i den tyska översättningen och nedskriver sina funderingar med anledning av den, vittnande om mera intresse än insikt. 5 juni. »Pris le thé chez Mlle Bremer [i Jargonnant] qui part demain pour Neuchâtel. Nous avons causé surtout de la vocation féminine (à propos de *Hertha*). Ce qu'elle vantait, c'est de donner conscience à la femme de sa vraie valeur, de sa dignité, en l'arrachant à l'ignorance et aux petites passions et en lui fixant son idéal. 'Voilà la servante du Seigneur' est sa devise. La femme doit servir la cause du bien, non au hasard et furtivement, mais à ciel découvert, de droit et de fait... Nous cherchons à nous entendre sur la nature et la qualité des facultés féminines... Mlle Bremer voudrait me voir m'occuper de ces matières et l'aider. Elle croit que ce serait une œuvre digne de quelques efforts. — Nous causons aussi des convenances, du grec et du latin dans l'éducation.»

Ur Fredrikas kvarlåtenskap äga vi som gåva av framlidna fru Jenny Ehnemark (Quidings fosterdotter) en sällsynt vacker fotografi av Amiel, undertecknad med hans namn av Fredrikas hand. Mer än troligt är det att hon kände den obskyra lilla boken »Grains de Mil» (1854), som jämte obetydliga poem meddelade hundra sidor utdrag ur den »journal intime», vilken tre årtionden senare skulle väcka så stark sensation bland litterära finsmakare.

M. Schaub: Charles S., en schweizare som bereste Sverge och Norge sommaren 1861 för nationalekonomiska och etnografiska studier. — Six ans encore à passer sur cette terre: syftar på den dröm hon upptecknade 23 mars 1847 och som inleder andra bandet av *Efterl. skr.* — Un autre établissement: Slöjdskolan, nuvarande Tekniska skolan, stiftad 1846 av Svenska slöjdföreningen och 1860 övertagen av staten. Sedan 1859 ägde kvinnliga elever tillträde.

1094. Inledningen till »Skånska Herregårdar»: 29 mars, 5 och 11 apr. 1862 lästes i *Aftonbladet* Eneroths anmälan av planschverket »Skånska Herregårdar» (Lund 1853—61) med bilder av F. Richardt och text av Gustaf Ljunggren. Denna recension, som återfinnes i författarens »Litteratur och konst» II (1876), frambär ett ståtligt program till svensk odlingshistoria och tadlar skarpt de gängse historieböckerna, som berätta »mest om kungar, mycket om krig och fred, om ståndens strider och om de vanligen högt uppsatta män som på ett eller annat sätt ingripit i våra idéer». Plogens införande höll han för viktigare än de flesta historiska data som inpräntades i barnahjärnor.

1095. Professor Nilsson: Sven, den frejdade arkeologen och zoologen. Han, Bergfalk, Myhrberg och Ekmarck voro de trägna aftongäster, som Fredrika brukade kalla »mina unga gubbar». — Pehr Thomasson: i maj

1862 har Fredrika daterat sitt väl generösa lilla förord till andra upplagan av hans »Dikter» (1863).

1096 och **1097**. 13 maj höll Fruntimmersföreningen för barnavård sitt årsmöte, varvid Fredrika för första gången på sex år presiderade. Hennes föredrag står i Aftonbladets följetong 22 maj. Hon uttalade där sitt tack till Fredrika Linnell, Lotten Wennberg och Laura Gagge, som satt henne i stånd att för så lång tid undandra sig föreningsarbetet: »Ingen jorsalafärd kan ursäktas försummelsen af en gång åtagna pligter.»

1098. Linnells reste till världsutställningen i London. — Jenny L.: Lind-Goldschmidt.

1102. Liedbeck: homöopaten.

1107. Se *Lifvet i gamla världen* VI, 273. »Folksamnet» tycks hon inte ha fått reda på.

1108. Jag reser i övermorgon: det måste ha uppskjutits, ty 9 juli daterade hon sitt testamente, som två dagar senare bevittnades av Lotten Wennberg, Myhrberg och Bergfalk.

1109. Brådsckande och slarvigt skrivet, med stor, ojämn stil, vittnande om trötthet. — Storhertiginnan Sophie av Baden: Gustav IV Adolfs dotter. Fredrikas olagliga önskan 41 år tidigare att bli presenterad vid badiska hovet (se I, 38 f.) kunde nu utan olägenhet uppfyllas.

1110. Er lilla dotter: numera friherrinnan Ellen Gyllenstierna på Krapperup.

1112. Caroline Frumerie hade flyttat till Ousby i Skåne. — Nästa blad fattas.

1113. Ouvrages archéologiques: se anm. till 1087. — Klephte: klechter (rövare) och palikarer kallade sig de lite oregelbundna grekiska krigarna. Major Myhrberg hade som nationalbelöning fått ett jordområde i Hellas men brydde sig aldrig om att ta det i besittning.

1114. Den revolution som nu utbrutit: för en vecka sedan hade kung Otto förklarats avsatt och måst vända åter till Bayern.

1116. En konsert: 8 nov. av Musiksällskapet i Musikaliska akademins lokal. Violinisten A. Pettersson och pianisten A. Hultgren skulle uppträda, och programmet upptog bl. a. »Davids psalmer för soloröst med kör» av Gunnar Wennerberg.

1118. Luckan är vållad av namnets bortklippning.

1119. Bier: 1855 utkom, översatt från danskan av P. Götrek, en skrift om »Bajerskt öl som läkemedel. En husmedicin i den vetenskapliga läkekonsstens tjänst». — Hammer: den norske juveleraren och samlaren, som enligt en fullkomligt omotsäglich berättelse av S. A. Hedlund friade till Fredrika kort efter hennes hemkomst från Amerika men tycks ha blivit skämtsamt avvisad. — Hilda: Berg. — Nästa blad fattas.

1120. »Bibelns (sanna) lära om Kristus»: den hade utkommit i maj och förelåg redan i andra upplagan.

1121. Vid Idunas fötter: i *Hertha*, sid. 454 uppläser Olof E. vid Idunastatyn ett föredrag om »människan som natur-förädlare».

1122. Den äskade innehållsförteckning etc.: i en anmälan av *Lifvet i gamla världen* III, IV i Tidskrift för hemmet 1862 klandrar Esselde (sid. 133) bristen på innehållsförteckning och karta. — De tre Palestinafararna: de två andra voro Gustaf Emanuel Beskow (som på hemvägen hade hälsat på Fredrika i Atén) med sina »Reseminnen från Egypten,

Sinai och Palestina 1859—1860» och schweizaren Félix Bovet (Amiels och Secrétans intime vän) med »Voyage en Terre Sainte». Den sistnämnde har recensentens fullaste sympati och i lovorden över honom tyckas gömma sig en del invändningar mot Fredrika.

1123. Att Ni vill referera mitt arbete över Grekland: Viktor Rydbergs långa recension stod införd i Handelstidningen 13, 27 och 30 dec. På alla frågor, som det nyuppståndna Hellas väcker, ger denna bok svar, förklarar han. »Den gifver tillika nyckeln till förklaring af den politiska kris, i hvilken Grekland för ögonblicket befinner sig... De egenskaper, som en reseskildrare bör besitta, men sällan eger förenade: blick för de yttre företeelserna i deras brokiga mångfald; blick för det, som ligger bakom dessa företeelser, för de andliga fenomenerna, till hvilkas uppfattande och begripande det fordras skarpsynthet och vana hos själens öga samt en ansenlig fond af kunskaper — dessa egenskaper har Fredrika Bremer här ådagalagt på ett sätt, som måhända ställer hennes sista verk öfver hennes föregående resebeskrifningar och likasom sätter kronan på det hela.» Han slutar med en försäkran att »läsaren skall finna hvarje sida innehålla näring för tanken, hjertat och fantasien». Den aktualitet arbetet opåräknat hade vunnit genom grekiska revolutionen gjorde det särskilt lockande inte minst i England. Den gedigna Westminster Review betonade starkt, att bland de många vederhäftiga böcker om Grekland, som på senare tid publicerats, »none will be found to give so just a general impression, both of the people and of the scenery, as Miss Bremer's very pleasant volumes, which have also the additional advantage of being considerably later in date than anything else that has appeared on the subject». Hon åberopades även här och där i rent politiska artiklar och Blackwood's Magazine kunde i en sådan inte neka sig att avhåna exdrottning Amalia som »Miss Bremer's Semiramis». — Prins Alfred: den engelska prinsen (se anm. till 1021) valdes till kung men tilläts inte anta utmärkelsen. — Kapodistrias: Greklands president efter befrielsekriget. — Luckan sid. 234: minst ett ark fattas tyvärr.

1124. Din dopfunt: den finns avbildad och beskriven i Svenska arbetaren 24 jan. 1863 under rubriken »En gåfva af Fredrika Bremer». I Aftonbladet, som upptog notisen, avböjde Fredrika i en liten insändare 26 jan. den oförtjänta äran och meddelade att funten var beställd på uppdrag av »prosten i Stora Köpinge» för hans församlings räkning. »Hennes enda förtjenst är att hafva öfverlemnadt saken åt de konstförståndige män — hrr Qvarnström och Scholander — genom hvilkas godhetsfulla försorg den enkla dopfunten blifvit det vackra konstverk som den nu är.» Den svenska Praxiteles var skulptören vid Nationalmuseum Nyholm. — Den tänkande troende (sid. 237): urspr. »den sannt troende». — Biskop Martensen: det var vid denna tid Fredrika översatte de i anm. till 689 omtalade småskrifterna av Martensen. Förordet till »Den heliga nattvarden» är daterat 20 febr. 1863. Där uttalar hon sin glädje över »den strid som länge förts och ännu föres om den Christna religionens trosfäst», övertygad som hon är »att sådan strid är vilkoret för all högre utveckling». Hon identifierar sig inte med Martensens åskådning men finner det rättvist, eftersom den populärteologiska litteraturen i Sverge på senare årtionden förnämligast uppträtt *mot* »vår kyrkas» dogmer, att »lyssna till hvad en af Lutherska kyrkans förnämsta nu lefvande lärare har att säga *för* dessa

läror, betraktade i deras fulla betydelse». I det ävenledes denna vinter skrivna brevfragment som nämnes i anm. till 1061 heter det om Martensen: »Bien que en quelques points essentiels nous restames en parfait dissentiment, et qu'en tout il est bien loin de me satisfaire comme theologue, il me fit du bien et m'en fait toujours dans des questions de detail. Il est éminement *dialecticien* mais point penseur philosophe.» — Kung i samråd etc. (sid. 242): »Kung» slutar sidan och namnet har väl uteglömts. 14 jan. meddelade Aftonbladet huvuddragen av kungl. propositionen om representationsförändring samt det långa anförande till statsrådsprotokollet, vari Louis De Geer motiverade den. — Men illuminera tänker jag icke: till Carlsdagen, 28 jan., planerades allmän illumination och fackeltåg för kungen. — Den nya representationen för kyrkan: kyrkomötena.

1125. Pension för fru Frumerie: se 1070. — Denna jordens goda etc.: något ord har uteglömts i fortsättningen. — Barnsjukhuset: Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt, vars föreståndarinna hette Euphrosyne Simonsson. — Min Marie: Lindblad.

1126. Nannas förlovning: Beatas brorsdotter gifte sig 1863 med handlanden Julius Gullström i Filipstad. — Theklas nya hem: hos domprostinnan Gabriella Knös i Uppsala. — Min Jenny: friherrinnan Stjernstedt.

1127. Någon recension av Sohlman över *Lifvet i gamla världen* V, VI har inte anträffats. Han hade kanske skrivit den notisaktigt korta men högt lovprisande anmälan som stod i Aftonbladet 13 dec. 1862.

1128. M. Frykholm: Maria F., en orolig litteratörsjäl, som under signaturerna Bror Casper och Arima skrev tidningskåserier, noveller, komedier, översatte böcker och även utgav sångkompositioner. Hon var tydligen ämne till en briljant journalist efter nutidens smak men född ett halvt sekel för tidigt.

1130. En vacker motion: C. J. Svenséns motion om »att qvinna, som visar sig innehafva erforderliga kunskaper, likaväl som man må berättigas att varda antagen i sådana statens tjenstebefattningar som för henne kunna vara passande; hvaribland särskildt må nämnas: telegraf- och postexpeditionsbefattningar samt befattningar inom den allmänna sjukvården». I motiveringen heter det: »Qvinnan måste frigöras i arbete och förvärf, hon måste berättigas att använda sina krafter i allt, hvarigenom hon ärligt och sedligt samt i öfverensstämmelse med sin natur kan förtjena sitt ekonomiska oberoende, hon måste frigöras ur den tvångströja, hvari trångbröstadade fördomar nu hålla henne bunden. För en ung man är det en heder att förtjena sitt bröd — för qvinnan nära nog en skam. För henne måste det ske under hvarjehanda förevändningar.»

1131. Laura Afzelius: Beatas brorsdotter, sedermera gift med kyrkoherden Claes Lindahl i Söderfors.

1134. Den tillämnade opinionsyttringen: tycks ej ha blivit av.

1136. Nästa blad fattas.

1137. Se anm. till 1078.

1138. Rosor från Jordan och från Norrland: Jerikorosen, Sophie Grafström och Charlotte Kempe f. Franzén.

1139. Hansen: han hade följt sin avsatta drottning till München, men 1864 kallades han (»en bekant agitator» enligt Aftonbladet) till Hauptpastor vid Schleswigs domkyrka efter en fördriven dansk. — Karl Wildberg: 7 maj 1863 meddelar Posttidningen utdrag ur ett brev av 14 apr. om förhållandena i Grekland till en bekant i Stockholm, som sannolikt är Fre-

drika. Där upplystes, att i drottning Amalias trädgård, Fredrikas älsklingstillhåll, hade inte ett träd, inte en planta skadats.

1140. Folkskolefrågan: de två senaste artiklarna i Eneroths 1862 påbörjade serie »Folkskolan i Sverige» hade stått i Aftonbladet 25 och 27 febr. Den avslutades först 4 apr.

1141. Överhuvud har denna tid varit märkvärdig inom Sverige: den eggande vårstämning som brusade genom 1860-talet, av nutidens annorlunda stämnda historiker betraktat med sarkastisk ringaktning, karakteriseras i Svensk Månadsskrift maj 1864 av Olof Eneroth: »Aldrig ha väl vi såsom nation varit vaknare än vi just nu äro. Hvarje ljud som förnimmes, vare sig från vår egen statsmachins rörelser eller från andra folks, uppfattas med en liflighet, med en mottaglighet, som skall kunna berättiga oss till namn af Heimdalls söner... Och... hvarom vittna alla dagens rörelser, detta i alla riktningar lifliga utbildningsarbete, berörande alla samhällets högsta och viktigaste institutioner, om ej derom, att nationen, allt uppifrån, från dess kung och regering ända ner till dess ringaste arbetare, är fattad af den djupaste och allmännaste nationella rörelse, som väl någonsin genomgått oss såsom nation!»

1142. »Tysta skolan»: nyårsafton 1862 innehöllo Aftonbladet, Posttidningen och Nya Dagligt Allehanda ett långt upprop till »lyckliga barn» under rubriken »Den tysta skolan. En motion utanför riksdagen». Det var undertecknat med sex namn, bland vilka Frances E. von Koch, Sophie Leijonhufvud och Magnus Huss, men på författarskapet kunde ingen missta sig. Här pläderas för den lilla uppfostringsanstalt för dövstumma barn, som 1860 hade grundats med ytterst ringa medel av Jeanette Berglind och som på grund av hennes sjukdom och nödställdhet hotades av undergång. Det namn Fredrika hade uppfunnit för anstalten och som sedan blev det gällande bidrog mycket till sakens popularitet. Skolan äger nu ett stilfullt palats på Lidingön. — Furst Czartoryski: Konstantin, som 19 mars hade anlänt till Stockholm för att på allehanda sätt, diplomatiskt och agitatoriskt, främja Polens sak. Han firades frenetiskt och just den dag brevet skrevs hölls bankett för honom på stora börssalen av samma medborgare som hade hyllat markisen av Torre-Arsa. Vid nackspilet utbragte Hedlund en skål för England och Frankrike. — Översättningar efter Martensen: se anm. till 689 och till 1124. — V. Hugos *Miserables*: 13 mars 1863 offentliggjorde Fredrika i Aftonbladet och Nya Dagligt Allehanda »En liten brottmålshistoria i anledning af Victor Hugo's stora roman: Samhällets Olycksbarn» (så betitlades en av de två svenska översättningarna). Den börjar så: »Den som skrifver dessa rader har icke ännu läst den berömde skriftställarens stora roman, men trotsar den likväl att kunna framställa en mera hjertgripande målning af några samhällets olycksbarn än den enkla och sanningsenliga som härmed återgifves (med endast ett par obetydliga afvikelser i framställningen) ordagrannt efter fångvårdsstyrelsens berättelse till regeringen för 1860.» Syftet med återgivandet av den poetiskt tragiska historien om ett par blindfödda barn, inburade som mördare, var att uppmana till bildandet av skolor sådana som den Berglindska i landsorterna.

1144. Nästa blad fattas.

1145. Hanna Blomqvist: elev i Slöjdskolan.

1147. Den lilla sibiriskan: högst sannolikt fru Bakunin, som med sin

ryktbare make uppehöll sig i Stockholm denna vår. Hon var född och uppvuxen i Sibirien och kallades här för sin unga och hjärtevinande fägring »Sibiriens ros». I ett Stockholmsbrev till Göteborgs-Posten 29 apr. 1863 omtalas Bakunin som gäst på Fredrikas »soirée». — Begärt Katrina: för den konsert till förmån för sårade polacker, som Fredrika höll på att organisera. De ifrågasatta artisterna voro pastor Widén i Jakob, den berömde tenoren (nästan sopran enligt Fritz von Dardel), organisten i Jakob professor Gustaf Mankell (som nog gärna ville behandla Katrinas nya präktiga orgel, vilken invigdes 26 apr.), den ungerske violinisten Leopold Auer och de två späda violinisterna Delepierre, stockholmarnas favoriter.

1148. Wieselgren, som denna vår höll historiska föreläsningar i De la Croix' salong, var nitisk sekreterare i den förra månaden bildade »kommittén för Polen», som bl. a. tog hand om furst Czartoryski.

1149. Adressaten, delägare och medarbetare i Aftonbladet, var en trofast liberal och värtalig entusiast för undertryckta nationaliteter. I polska kommittén tjänstgjorde han som skattmästare.

1150. Annonsen om tisdagskonserten: tidningarna innehöllo redan 29 apr. puffar för konserten. På lördagen meddelade Nya Dagligt Allehanda annonsen jämte Fredrikas dithörande upprop, och Aftonbladet kom efter på måndagen, sedan det i lördagsnumret bjudit på ett ofullständigt program. — Frihetsbönen: »Boze cos Polske», sedan 1861 polsk nationalsång, nyss översatt av Harald Wieselgren efter fransk prosatolkning av Czartoryski. Den sjöngs av Widén med kör och publiken hörde den stående.

1151. Lundqvist: A. Lundeqvists musikhandel. — Czartoryski: tycks inte ha kommit tillbaka i tid från ett besök hos landsmannen baron Rozyccki på Marmorbruket i Kolmården. Men Bakunin hedrade konserten och besjöngs av denna anledning i Aftonbladet 8 maj av en onämnd poet. — de Maré: underståthållare.

1152. Prume: belgisk violinist, nyss anländ till Stockholm och genast uppfångad av Fredrika, som ej utan svårighet förmådde honom att illustrera hennes konsert innan han hållit någon för egen räkning.

1153. Edvard Carleson: justitieråd, släkting till Fredrika. Louise Arfwedson var systerdotter till Louis De Geer och Fabian Wredes gemål. — En ung adjutant till överste Lapinski: den 22-årige Stephan Poles (som lär ha varit son till en rabbin i Varschau), vars utomordentliga charm från många håll intygats. En i England utrustad liten friskara under Lapinskis befäl, som ämnade sjövägen bege sig till Litauen, hade genom vidriga omständigheter fastnat i Malmö med fartyg och vapen. Därifrån gjorde översten och hans adjutant eller rättare sekreterare en resa till Stockholm, där de vistades och firades 15—21 apr. I den unge polackens skrift »Polska expeditionen och Stephan Poles» (Lund 1863) står det om detta besök: »Mitt dyrbaraste minne från Stockholm är minnet af Fredrika Bremer. . . Jag besökte henne hvarje afton, för att söka en lycklig och fridfull sinnesstämning. Det var en oas midt i det lif fullt af lidelser, hvilket jag sedan flera veckor förde, och den godhet med hvilken jag omfattades skall jag alltid minnas med tacksamhet.» — Täml. bra med penningar: 2020 rdr netto.

1154. Marieberg: Fabian Wrede var chef för artilleriläroverket. — Wachtmeisters: Agathe Wrede och sonen Hans med familj. — Jakobsberg: vid Mälaren, där den berömda Lyran några år senare byggdes.

1155. Adressaten var dotter till Årsta ägare.

1156. En minnesbok: *Vald samling af Svenska ordspråk* (1854) i miniatyrformat.

1157. Adressaten var en fransk löjtnant, som hade slutit sig till den olyckliga polska Östersjöexpeditionen men ledsnat på den och från Malmö begivit sig till Stockholm för att av polska kommittén begära ett understöd som skulle sätta honom i stånd att på egen hand nå krigsskådeplatsen. Kommittén avsåg hans anhållan, men enligt ett Stockholmsbrev till Göteborgs Handelstidning 11 juni gjorde enskilda personer ett sammanskott åt honom. — Dames de Cracovie: en kvinnoförening i Krakau, bildad för att skaffa hjälp åt sårade och nödställda polacker.

1159. Quidings brev till Fredrika av 17 apr. utlägger i kanslistil ett juridiskt problem — äganderätten till den jord vid klockarbostället, som ämnades till skolträdgård, var tvetydig — och fortsätter: »Om för dig kan vara skäl att till kostnaden därför bidraga, det öfverlemnar jag till ditt eget bepröfvande med den anmärkningen blott att det kan blifva en uppoffring en pure perte.»

1160. Grevinnan Wodzicka: ordförande i Krakauföreningen. Om kvittot blev infört i tidningarna är obekant, men 12 juni innehöll Posttidningen den skrivelse från föreningen av 29 maj, vari den på förhand tackade för gåvan och meddelade den hemliga polska nationalregeringens intyg att »l'Association des Dames polonaises est autorisée de la part du Gouvernement». — Poles: 15 juli läses i Göteborgs-Postens »Bref från Stockholm»: »Den så mycket omtalade och omskrifne Stephan Poles är f. n. här i staden; han satt igår i Strömparterren, der han snart fick mångas ögon på sig.» Den unge mannen hade råkat ut för en pinsam ryktbarhet, som i flera månader sysselsatte svenska pressen. Han var från början inte riktigt ense med sin överste, och sedan ett brev från Herzen i London till Bakunin utkastat en obestämd politisk misstanke mot Poles' bror, började Lapinski en våldsamt förföljelse med arrest och misshandling. Inte nog med att ynglingen påstods vara spion i rysk sold: på ett kafé i Köpenhamn, dit han rymt från sina plågåre, träffade han sin vän Sturzen-Becker, som genast gick ut och hämtade polis att häkta den intet anande på en av Lapinski uppfunnen stöldanklagelse. Den första beskyllningen vederlade han genom att i september på svenskt pass ta sig till Varschau, där han erhöi den hedersammaste upprättelse av nationalregeringen; den andra försmådde han att bemöta i sin i juli utgivna försvarsskrift »Polska expeditionen och Stephan Poles». Men saken uppklarades 19 sept. i Malmötidningen Snäll-Posten, vars redaktör, Bernhard Cronholm, var Poles' trofaste riddare. Enligt Lapinski hade Poles av en dam mottagit två smycken för expeditionens räkning men avlämnat bara det ena. Den ifrågasvarande damen hade nu i en skrivelse till Fredrika Bremer meddelat, att hon till Poles skänkt ett enda smycke, ett diamantkors, och att hon erhållit tacksägelse därför från Lapinski; detta brev, i vilket Poles omtalas med största sympati, hade Fredrika ställt till tidningens disposition. Men i Fäderneslandet kallades han alltjämt »usling», och där visste man »att Stefan Poles blifvit af nationalregeringen dömd till döden sedan den både från Paris och London erhållit fullständiga bevis på den eländiges brottslighet».

Fredrika bodde under sin brunnskur i Hälsingborg vid Repslagaregatan hos en musikdirektör Hagström, vilken hade en ensamjungfru som sedermera utvandrade till Amerika och i den svensk-amerikanska tidskriften

Ungdomsvännen febr. 1915 okonstlat omtalade sina »Små hågkomster av Fredrika Bremer». Det är lustigt nog att en gång se henne från kammar-tjänarsynpunkt. »Hon fyllde år, medan hon bodde där, men jag minns inte om det var 62 eller över. Den dagen uppvaktades hon av många herrskaper från de stora herrgårdarna. Både rum, farstu och trappor voro uppfyllda av dyrbara och praktfulla blomster. Jag hade sedan att hålla dem i ordning, byta om vatten samt plocka undan efterhand som de vissnade bort. Varje kväll skulle varena en ur rummet och sedan in om morgonen, så jag kände det som en börda, ty jag hade mycket annat att göra. Men hon syntes mycket belåten över den ära, alla dessa fina herrskaper gjorde henne . . .

Hon var mycket noga, när hon klädde sig, men ägde ingen rikhaltig garderob. Jag kan inte minnas, att hon hade mer än två sidenklänningar, en svart och en grårandig, men fina och dyrbara voro de. Dessa begagnade hon, då hon hämtades till de förnäma herrskaperna, i vilkas rymliga ekipage hon såg så liten ut som en barnunge. I en vitgul flanellock eller vad det kallades låg eller satt hon hemma i vardagslag, t. o. m. när hon mottog besökande. Hon brukade halvgiga i en liten rund sittsoffa med mycket dynor bakom sig; någon bädd fanns inte i rummet. Då hon skulle gå till vila, svepte hon en tjock vit filt om sig antingen utanpå den gulvita rocken eller, om det var varmt, bytte hon ut den för en tunnare . . . Kl. 7 steg hon upp, drack då ett glas mjölk, åt ett franskt bröd eller en rågsemla samt begav sig till brunnsparcken 'Hälsan' vid 8-tiden, då vädret var gott. Blev det regn, hämtade jag henne med paraply och galoscher, ty hon brukade bara små tunna blankskinnsskor . . . Hon kom hem vid 10- å halv 11-tiden, drack då kaffe samt åt ett ägg eller några plättar. Sedan skrev hon antingen brev eller i en bok, — tror den hette 'Fosterbröderna'. Kl. 2 kom jag vanligtvis med hennes mathämtare, som jag varit på ett hotell och fått fylld. Hon åt litet men gott . . . På eftermiddagen var där nästan alltid fina visiter hos henne, och ofta åkte hon bort . . . Hon gick gärna på teatern, men intet sällskap uppträdde i staden mer än de två sista veckorna. Då var hon där varje kväll . . . En kväll blev det ett väldigt regn, och Fredrika Bremer var på spektaklet. Jag rusade efter henne, men glömde galoscherna hemma. Inte kunde hon gå utan galoscher i regnet! Men då det mesta folket gått, tog jag den gamla mamsellen på ryggen och bar henne hem. Hon sade sig aldrig ha fått sådan skjuts, 'sen hon blev stor' . . .

De sista veckorna var det mycket visiter — grevor och grevinnor, herrar i uniform och lärda män, även från Köpenhamn och Norge — jag tror Björnstjerne Björnson var där en dag i sällskap med red. Borg, ägare av *Öresundsposten*, men det minnet är inte riktigt klart, ty jag såg honom inte själv. Men red. Borg var ofta där i sällskap med storfolk.

När Fredrika Bremer reste, for hon till Finland, sade hon. Mig gav hon 7 riksdaler och sin bok: 'Hemmen i den nya världen', en kalender, 'Norden', samt sitt porträtt, men min fru sade, att det sistnämnda var till henne — och så blev det.»

1162. Ur detta brev tog Elof Tegnér några citat som slutord till Trolle-Wachtmeisters »Minnen och anteckningar». — Råbelöf: ett av de många skånska slott Fredrika gästade. Det tillhörde överstinnan Peyron, svägerska till hennes vän grevinnan Lotten von Rosen.

1163. Fredrika hade på genomresan i juni besökt Hedlunds på deras lantställe Bjurslätt, där hon åter träffade Viktor Rydberg. — Miss Howitt: Margaret, dotter till Fredrikas engelska översättarinna. Hon ankom till Stockholm 7 okt. för att stanna ett år hos Fredrika Bremer och gå på lärarinneseminariet. Hennes livliga dagboksskildringar »Twelve months with Fredrika Bremer in Sweden» (1866) ge många detaljer ur hennes höga värdinnas vardagsliv. Miss Howitt, som ännu vid åtti års ålder med värme minns detta svenska år, är sedan långt tillbaka bosatt i Innsbruck, men vid världskrigsutbrottet, då hon vistades i Bretagne, måste hon ta sin tillflykt till England, där hon alltjämt befinner sig, och Fredrikas brev till henne, som förvaras i hennes hem, ha därför inte i original kunnat komma vår samling till godo.

1164. Ännu en gång: Myhrberg ämnade sig till Italien men avreste inte förrän långt fram i nov. Han hade i uppdrag att organisera italienska friskaror till Polens hjälp, vilket var för sent påtänkt. Emellertid betraktades han som familjemedlem av de Czartoryski'erna som vistades i Rom. Vid denna tid gjorde Lorentz Dietrichson bekantskap med den ståtliga veteranen, som han ypperligt har skildrat i sina memoarer (»Svundne Tider» III).

1165. Sylwans: Carl Oscar S., kyrkoherde i Ousby.

1166. Superbes förëts de (—): man väntar sig »hêtres», men i avskriften står ett alldeles obegripligt ord. — Les beautés naturelles: i »En liten bit biografi under ett besök i Skåne» (Illustrerad Tidning 18 febr. 1865) skildrar Fredrika utfärder till Klövehallar, Skärali och Odensjö, företagna under en veckas påhälsning hos G. H. Mellin, då kyrkoherde i Norra Vram. Hon påminner där om hur han en gång fröjdade henne »genom en poetisk helsningssång| sådan endast ädla skaldenaturer frambringa i sitt hjertas furstliga gifmildhet» (se anm. till 65).

1167. 1868: tryckfel för 1863. — Näckrosen: en vidlyftig roman av »Orfelius» (Karin Sundström), det talanglösaste man kan tänka sig. I sin hopning av laster, våldtäktsförsök, mord och vansinne röjer den en oerhört mörk världsåskådning, som recensenterna inte bidrogo att mildra. Aftonbladet hade avfärdat den med några förintande rader 19 dec. 1862.

1168. Finansministern: Gripenstedt. — Andra bladet fattas. Sista raden är skriven längsmed kanten.

1169. Dock: J. G. Fredrika hade träffat honom i Ängelholm, där han 24 sept. adresserade ett hänfört poem till »Fredrika Bremer, den härliga Anden». — Postdirektör Ameen: Georg A. innehade sedan 1860 detta ämbete i Göteborg.

1170. Fr.: Frykholm. Företaget obekant. — Rikssalen: där riksdagens högtidliga upplösning skulle försiggå.

1171. Bouppteckningsaffären: efter Marie Lindblad, som på sistone hade varit inkvarterad i det hus där medicinalrådet Berg bodde.

1172. Adressaten var gift med kyrkoherden i Österhaninge. — Ren-skrivningsbyrån: det i Stockholms Dagblad 30 nov. annonserade företaget uppgavs i ett Stockholmsbrev till Östgötha Correspondenten 4 dec. som Fredrika Bremers verk och pressen vidhöll i ett par månader att komplimentera henne för det, som om det hade varit hennes största gärning. — »Läsning i Hemmet»: så råkade Fredrika ej sällan betitla Esseldes och fru Olivecronas tidskrift.

1173. Denna skrivelse med förställd stil åtföljdes av en docka i skep-

nad av en genuin Stockholmsmadam, som till adressaten skulle överlämna en silvergaffel.

1174. Fredrika hade fått en klänning i julklapp av fru Limnell. — Stephan Poles: han hade återvänt till Stockholm, där han lät översätta till svenska sin på tyska publicerade broschyr »Tio dagar i Warschau», en skildring av det livsfarliga äventyr han hade bestått i sept. (se anm. till 1160). Från Varschau medförde han till Fredrika *Presidentens döttrar* och *Familjen H. m. m.* i polsk översättning som present från förläggaren. Göteborgs-Postens huvudstadskorrespondent meddelade 13 jan. 1864: »Hr Poles är mycket upptagen i m:ll Fredrika Bremers krets och ofta ser man honom konvoyera henne på hennes promenader.» — Tagast: sannolikt grosshandlaren William Tagart, om vilken ingenting annat är oss bekant än att han vintern 1863 intogs i Amaranten.

1175. Vår direktionssammankomst: för barnvårdsföreningen. — Maine de Birans bok: troligen »Pensées de Maine de Biran», dagboksutdrag publicerade 1857 av Ernest Naville, som Fredrika med varmt intresse läste i Genève (*Lifvet i gamla världen* I, 207 f.).

1176. Hökens gata!: utropstecknet betyder löje över den högfärdsmani som 1858 hade befordrat åtskilliga av Stockholms trevna gränder till gators rang. Fredrika hade ursprungligen skrivit »gränd».

1177. Fru Carolina Böklin dog 3 nov. 1863. — Sköna och ljuva uppenbarelser: urspr. »förmimmelser». — *Jesu lefnad*: i Gustaf Thomées översättning med företal av Nils Ignell. — Bergspredikan skall aldrig överträffas: ett kors anger att »Ingen revolution . . . Jesus strålar» hör till i luckan mellan denna sats och den följande. — Schweizaren E. de Pressensé: han var parisare, men protestantiska fransmän göra vanligen intryck av schweizare. — Efter »rycka till sig Schleswig» står överstruket: »Vårt Cabinet har derom an» . . . — Ett par små barnhistorier: i mars utkom *Skrifter för barn*, innehållande »Fjärilns Evangelium» och »Lilla Jenny och Jericho-Rosen». »Brattingsborgs penningar», historien om en utflykt till en sägensmyckad ort i Skåne, står i Linnea jan. 1864. — Döttrar i mitt hem: Margaret Howitt och Hanna Blomqvist. — Helsingborgsposten: Öresunds-Posten.

1178. I en biljett till Harald Wieselgren av 19 febr. 1864 (K. B.) skildrar Tersmeden en högdiplomatisk scen i Fredrikas salong, anordnad till förmån för den städse beljugne polacken: »Undertecknad, i går inbjuden till Mlle Bremer att der möta Franska och Italienska ministrarne [Henri Fournier och markis Taliacarne], möttes der äfven af en tredje notabilitet — Hr Stephan Poles. Nu visade det sig, att andemeningen med den till Taliacarne och mig ställda bjudning var att af den förre erhålla en inför undertecknad afgifven försäkran att Hr Poles icke hos honom aflemnat något kort. Markisen afgaf en sådan försäkran (Lallerstedt hade således misstagit sig) och värdinnan ålade mig att för Hr Magistern tillkännagifva detta — ett åliggande, som jag härmed afbördar mig, bifogande en vänlig anhållan att med ett par ord få intygadt att min magtpåliggande mission är fullgjord.» Han slutar med att uttrycka sin förargelse över att ha blivit »underkastad en så väl för mig som för min Genuesiske vän ganska oangenäm *mise en scène* au benefice d'une innocence offensée».

1182. Kommit i säker hamn: hos brodern Arvid August i Enköping.

— Luckorna äro vållade dels av namnets bortklippning, dels av bläckfläckar.

1183. Fr.: Frykholm. — Högst olycklig.: urspr. »ohygglig».

1184. Jag är länge sedan myndig förklarad: det skedde i konseljen 14 dec. 1840. Fredrika och Agathe hade i nov. inlämnat till K. M. en gemensam ansökan »att i Nåder varda förklarade myndiga att våra egna ekonomiska angelägenheter, utan förmyndares biträde, sjelfva vårda och förvalta», åtföljd av tillstyrkande intyg från fru Bremer, deras förmyndare, Fabian Wrede, svågern Quiding, vice pastor Rolén i Österhaninge och domhavanden i Sotholms härad Carl Ax. Rönquist. Dessa vederhäftiga intyg om »de egenskaper af urskiljning och omdöme, som utmärka Mamsellerna Bremer» (häradshövdingens uttryck) kunde inte annat än övertyga konungen och statsrådet, som dessutom kanske hört talas om den ena av supplikanterna.

1186. Sophie Grafström hade förlovat sig med Artur Hazelius. — Ordspråken: se 1156.

1188. Till sista avdelningen av Esseldes i Tidskrift för hemmet 1863 påbörjade minnesteckning över målارinnan Sophie Adlersparre (död 1862) bidrog Fredrika med en berättelse om hennes sista tid.

1189. Adressaten, f. 1828, ägnade sig åt social verksamhet, målning och skriftställarskap (under signaturen Bärgröta). — Namnteckningen är bortglömd.

1193. Vilket skärp!: 18 jan. hade Aftonbladet och Nya Dagligt Allehanda meddelat en av Fredrika skriven och med en mängd aristokratiska namn undertecknad »Inbjudning» till svenska kvinnor att bidraga till den vid Eidern stående danska härens beklädning med varma yllepersedlar. Penningbidrag motsågos hälst: »Visserligen kunde det vara smickrande för danska krigsmän att bära plagg tillverkade af svenska damers egna händer, men det vore fara värdt, att under sådan tillverkning kunde det gå med mångt arbete, såsom ett par muddar, hvilka engång stickades för att göra tjänst under ett visst krig, men blefvo färdiga först när freden slöts» (se *Lifvet i gamla världen* I, 168). — General de Meza: Fredrika delade i förstone den allmänna förbittringen över utrymmandet av Dannevirke natten 5—6 febr.

1194. Fru Thengberg var sedan höstterminen 1863 Seminariets föreståndarinna. — Arsaktion: så kallades skolan efter en doktor Arsakis, som hade bekostat dess vackra byggnad, Hetärian efter den »förening av uppfostringsvänner» som hade grundat den. — Mlle Cavagnani: troligen hette hon Aménaïde Cavagnari (Fredrikas piktur gör oftast ingen skillnad mellan n och r), och i varje fall var hon kusin till Amiel.

1195. Lotten von Kræmer debuterade 1863 med ett litet häfte »Dikter», där det förekom en minnessång över Malla Silfverstolpe.

1196. Anne Lynch, den älskvärda poeten, som bildade medelpunkt för New Yorks litterära umgängesliv, är känd från *Hemmen i den nya världen*. Sedan 1855 var hon gift med den italienske emigranten professor Vincenzo Botta. Ur de »Memoirs of A. L. Botta», som han 1894 publicerade, har fru Vendela Dellgren i Chicago avskrivit detta och de följande breven till Anne Lynch. — Your good and interesting letter: sannolikt det som citeras i Amerikabokens andra upplaga (1866) II, 417 f.

1197. Un nouveau livre: »La Raison et le Christianisme» (Lausanne

1863). — Un journal mensuel: Svensk Månadsskrift för fri forskning och allmän bildning, utgiven av Simon Warburg i Göteborg (den upplevde endast årgången 1864). Dess förnämsta medarbetare voro Viktor Rydberg, Eneroth och Hedlund. Fredrikas exemplar finns på Seminariet, och man ser på blyertsmärkena i marginalen hur uppmärksam hon har studerat avhandlingarna, främst »Jehovah-tjensten hos hebreerna» (i första häftet), som har försetts med rikliga kråkor, streck och frågetecken. Något bidrag av henne träffas inte. — Un excellent article sur Vinet: »Le libéralisme chrétien» av Saint-René Taillandier. — L'ouvrage de M^r Bovet: se anm. till 1122. En klumpig översättning av J. M. Lindblad utkom 1862. Den sympatiska och lättlästa boken ansågs avgjort religiösare än Fredrikas, och en hr Kihlgren i Åmål, som 1863 tryckte ett häfte »Minnen från en resa i Palestina», anbefaller varmt Bovet åt dem som önska en »sann bild», under det han försöker forma sarkasmer över Fredrika och andra förvetna forskare.

1199. Hos fru Linnell liksom hos Fredrika brukade eliten av seminarieliverna samlas till diskussioner.

1200. En sådan upplaga tryckes som bäst: som fortsättningen visar, var detta inte fallet.

1201. Det där museet: en kringresande förevisare Alexander Hartkopffs »Anatomiska museum», som fanns att se i Bergstrahlska huset vid Ridarhustorget och tisdagar och fredagar visades endast för damer.

1202. Sofia Larson: Marie Lindblads syster.

1203. »Pauvres honteuses»: sällskapet »Vänner till pauvres honteux» stiftades 1863 av grevinnan Wilhelmina von Schwerin och på hösten inrättades en liten asyl Luntmakaregatan 7. Fredrikas storartade gamla plan till ett ålderdomshem för lärarinnor (först för några år sedan realiserad) krympte ihop och uppgick i detta företag.

1205. Rabulisterna: ett sympatimöte för Danmark i De la Croix' salong 6 mars efterföljdes av diverse folkliga demonstrationer, som fortsattes de två följande aftnarna och på grund av polisens oförståndiga beteende togo ett ganska elakartat förlopp. Det var då polismästar Wallenberg anställde den beryktade sprutningen på Gustav Adolfs torg. — Hansen: en dansk hypnotisör, som gav seanser dels på Södra teatern, dels för inbjuden läkarpublik. Läkarsällskapet debatterade fenomenet med skepsis och tilltrorde inte hypnotismen någon framtid.

1206. Mag. Olbers: Ernst, lektor vid Seminariet.

1207. Betlehem: Betlehemskyrkan, Fredrikas nära granne; den hade då, i C. O. Rosenius' dagar, en glansperiod. »En dans i skärgården» var väl något privatnöje. — En ung artist: Karl Reinhold Callmander, sedermera bekant som framstående glasmålare. Mentorn var auditor Sunnerdahl.

1210. Den hälsingborgska Borgen: F. T. Borg, Öresunds-Postens redaktör. Fredrika avsände nu sin längesedan utlovade artikel (se sid. 292) »Ett besök på ön Hvén om sommaren 1863», som infördes 16 apr.

1211. Vad du skriver om Renans opus: se Biogr. II, 331. — Fichte: I. H., ett ringare geni än fadern. Han verkade dock i sin tid på djupa andar och Viktor Rydberg influerades starkt av honom. Med »Unsterblichkeitslehre» menas »Die Idee der Persönlichkeit und der individuellen Fortdauer» (nämnd sid. 345). — I Stockholm springer man på föreläsningar: detta nya njutningsmedel, infört 1863 av Harald Wieselgren och

professor Axel Key, hade genom statsanslag utvecklat till institution. Vårterminen 1864 föreläste utom de nämnda professor N. J. Andersson, kemie adjunkten von Bahr och docenterna Nyblom och Odhner. 23 jan. förklarade Kapten Puff, att dagens lösen i Stockholm var: »Ett konungarike för en plats vid de offentliga föreläsningarna!» — Några miljoner mil närmare solen: enligt Aftonbladets referat 4 apr. av professor Selanders föredrag på Vetenskapsakademins högtidsdag 31 mars hette det: »Jordens afstånd från solen är sålunda nära 600,000 mil mindre än förut varit antaget, och planeten Neptunus flyttas härigenom nära 18 millioner mil närmare solen.» — Berättelser för barn: se anm. till 1177.

1212. Journal de Genève: starkt danskvänlig liksom i allmänhet det franska Schweiz; ett offentligt möte i Lausanne beslöt en sympatiadress till Danmark. — Souvenir de Solférino: denna skrift av Dunant, som blev första upphovet till Röda korset, meddelades i sammandrag av dr Sven Sköldberg i hans redogörelse för »Internationella kongressen i Genève, October 1863, och dess resultat» (1864). — J'ai travaillé des mains et de plume: av Fredrikas arbete med pennan för Danmark känna vi bara det i anm. till 1193 nämnda uppropet. Möjligen tänker hon på sin skrift *Lif i Norden* från 1849, vilken i febr. 1864 överallt annonserades som ett nytt arbete och såldes till förmån för danska soldaters familjer.

1213. Riddarholmskyrkan: Octavia Carlén höll på med ett arbete om »Stockholms kyrkor och deras historiska minnen», där mycken uppmärksamhet ägnades åt det i Riddarholmskyrkan begravna adelsfolket.

1216. Den där lilla litterära soaren: den ägde rum 24 maj på lilla Börssalen i Göteborg, och huvudnumret var ett föredrag av Ameen, enligt Handelstidningen »en framställning af Fredrika Bremers betydelse för vårt litterära och sociala lif, hvilken afslutades med några förträffligt sagda ord ur ett enskildt bref från den frejdade författarinnan».

1217. Vår nya hertiginna: prins Augusts gemål, som 6 maj firades med galaspektakel på Operan, varvid första och tredje akterna av Verdis »Ernani» med Arnoldson och fru Michaeli samt en fransk idyllisk balett »Blommor och Bin» uppfördes. — »Daarligt» humör: citat ur »Den grimme Ælling», som Fredrika ofta begagnade (»Og Ællingen sad i Krogen og var i daarligt Humeur»). — Doktorskandidaten: Robert Lönnberg; han tjänstgjorde ett år som underläkare på garnisonssjukhuset från 1 apr. 1864.

1218. Roehrich: sedan hösten 1863 präst vid franska reformerta församlingen. Trottet lämnade Sverge 1858 och avled i Schweiz 1862; en mot svenska kleresiet ganska skarp minnesruna över honom i Aftonbladet 6 dec. 1862 härrör möjligen från Fredrika. — Mlle Cairus: lär ha varit guvernant i en av familjerna Björnstjerna. — Ebba: Gregersson, seminarieelev, som bodde hos fru Linnell. När hennes far, en officer, läste *Hertha*, blev han så gripen att han beslöt att låta sin begåvade dotter skaffa sig högre bildning och verksamhet.

1219. Till dess du tills dess ditt beslut (sid. 328): »till dess du» slutar en sida och konstruktionen har blivit ändrad vid övergången till nästa. — Marmorbruket: dess ägare baron Rozycki var gift med Stina St Cyr, grevinnan Sommerhielms systerdotter, som Fredrika kände från hennes barndom. Resan dit blev inte av. — Min resa till Finland: 18 maj meddelade ett par Stockholmsblad ur Helsingfors Tidningar, att Fredrika Bremer väntades dit till promotionen, men 27 maj kunde Posttidningen ur

säker källa dementera ryktet och berättade att Åboborna redan två gånger förgäves hade samlat sig vid Stockholmsbåtarnas ankomst för att festligt mottaga sin landsmaninna. 2 juni upplyste Stockholms Dagblad, att Fredrika »genom bref till en släktinge i Helsingfors underrättat, att hon uppskjutit sitt besök till ett kommande år, då hon säger sig blifva i tillfälle att utsträcka sin resa äfven till det inre af Ryssland, med hvars folk och natur hon önskar göra sig bekant». 11 juni äntligen avtryckte Aftonbladet ur Åbo Underrättelser en skrivelse från Fredrika:

»Huru öfverraskad och rörd har jag ej blifvit af ett telegram ifrån min födelsestad Åbo, i hvilket jag läser att 'Auras' folk förgäfvos väntat dit sin dotter! Obeskrifligt ledsen att hafva, ehuru ofrivilligt, gifvit anledning till en sviken väntan, vågar jag bedja den vänliga afsändaren af telegrammet och de mina vänner, som haft del deri, att anse denna väntan som ett varsel, förorsakad af min lifliga önskan att komma, och som jag nu mer än någonsin känner mig förbunden att följa. Vill Gud, så skall det äfven ske nästa vår, då jag hoppas kunna utföra min länge närda afsigt att besöka det kära, gamla Auras land och folk. Deras tacksamma dotter
Fredrika Bremer.»

Den släkting Fredrika hade korresponderat med var Aline Bremer, som enligt Margaret Howitts dagbok öfverraskade Årsta med ett besök i sept. för att riktigt reda upp historien.

1220. Hiertas lista, 1866 skickad till Bohlin i avskrift av Quiding, meddelar att av *I Dalarna* återstodo 1220 ex., av *En dagbok* 488 och av *Nina* 12.

1222. »Genom Jönköping»: Enligt Jönköpingsbladet skulle den »notabla resanden» 11 juni ha passerat staden på väg till västkusten.

1223. Adress: M^l Maria de Vylders. Lärarinna vid Statens Normalskola. Stockholm. Gamla Kungsholmsbrogatan N^o 54.

1224. Hans unga vän: se anm. till 1207. Enligt Margaret Howitt hade Sunnerdahls protégé särskilda anlag för sagoteckningar.

1226. Marienbad: Marienberg.

1227. »Nytt svenskt biografiskt lexikon»: se 958 och anm.

1228 och 1229. Av det första brevet finns endast ett urklippt fragment i behåll. — 15 juni 1864 inledde Göteborgs-Postens Stockholmskorrespondent W—d en serie ettriga angrepp mot fru Thengbergs seminarieregemente, som gävo upphov till en långvarig och hänsynslös pressdiskussion, i vilken Crusenstolpe (Ställningar och förhållanden) såväl som Söndags-Nisse nitiskt deltog. Fru Thengberg beskyldes för pietism, puritanism, härsklustnad, magnifika middagar och fick särskilt uppbära ovet för sin engelska börd. Inrättandet av Normalskolan uppfattades som ett djävulskt knep syftande att skaffa från barndomen våldresserade rekryter åt Seminariet. Förföljelsen tycks ha utgått från ett par missnöjda av Seminariets timplärare, som vid vårterminens slut blivit uppsagda, emedan undervisningen från och med hösten skulle bestridas av fast anställda och på stat lönade lärare. Manuskriptet till Fredrikas inlägg, som äges av Fredrika-Bremer-Förbundet, bär rubriken »Vårt Seminarium!», men i Göteborgs Handelstidning, där det infördes 1 aug., heter det »Seminarium för lärarinnor». Mellan de amplaste lovord åt fru Thengberg inflyter en reservation: »Vi erkänna öppet, att vi icke äro fullt ense med Fru Thengbergs åsigter i vissa stycken, och tro, att hon framdeles skall finna skäl

att göra en eller annan ändring i vissa anordningar nu vidtagna inom Seminariet.»

1230. Des orages de dimensions bien plus grandes: det är omöjligt att gissa innehållet av Fredrikas aningar, men rätt siade hon — i kriget med Danmark slog den preussiska imperialismen sitt första slag. — Le portrait de ta sœur suédoise: sannolikt den fotografi med böjt huvud och visionärt lyftad blick, som ligger till grund för den bekanta litografen och är den bästa bild av Fredrika som oss veterligt existerar.

1231. Wittså: samma namn som vi i 962 på grund av den slarviga skrivningen läste Wettsa. — Fyra andra unga flickor: Saxenberg och Lagervall. — Länsbanker etc.: länsbankerna i Stockholm, Göteborg och Västerås hade hedrat sig, vid Stockholms enskilda bank hade nyligen två kvinnor anställts som extra biträden och sparbanken för Lunds stad hade till verkställande direktör och kamrer antagit mamsellerna A. Runstedt och Mathilda Gjörloff, varom Posttidningen 12 juli tanklöst yttrar: »Man måste åt dessa utnämningar gifva det amplaste erkännande. För hvarje ny sådan brytes den skranka, som hittills förmenat qvinnan att genom nyttig verksamhet förvärfa sig en sjäfständig plats inom samhället, hvartill endast fördom och kortsynthet nekat henne rätt.» I Hjo kreerades denna sommar den första telegrafaförestånderskan, fröken Charlotte Lagerberg. Göteborg kunde redan i slutet av 1863 uppvisa två kvinnliga kontorister.

1232. Fru Idström: biträdande föreståndarinna vid Seminariet.

1233. Efterl. skr. I, 248. Fredrika hade sommaren förut besökt grevinnan v. R. på Rosentorp i Skåne.

1234. Den stilla innevånarinnan: urspr. »vandrerskan». — C. H. Weisse: se II, 5 f. — »Helvetesläran»: i andra häftet för 1864 av Theologisk tidskrift granskade A. F. Beckman vidlyftigt under rubriken »Om den eviga osaligheten» Boströms beryktade skrift, »denna, genom sin förmodade härkomst, accrediterade utgjutelse af den vulgäraste rationalistiska dogmatism». — Karl d. 10^{de}: urspr. »12^{te}». — Söndags- och aftonskolor: 27 nov. 1864 öppnades sex »Stockholms söndagsskolor för flickor», tillgängliga för elever av alla åldrar. Lektionerna upptogo ett par eftermiddagsstimmar och omfattade kristendom, skrivning, räkning och grunddragen av Sverges geografi och historia.

1235. Fredrika hade lämnat Årsta 16 sept., men miss Howitt stannade till 5 okt. och avreste från Stockholm den 7.

1236. »Twelve months with Fredrika Bremer» II, 373. Förf. använder för åtskilliga personer fingerade namn eller initialer, vilka här utbytts mot de rätta. Originalen äro sannolikt svenska. — Some little praying angels: en sepiamålning på elfenben av Fredrika.

1237. Efterl. skr. I, 250.

1240. 15 nov. 1864 innehöll Handelstidningen en ledare om »Göteborgs fria Akademi». Det var en dröm som detta år hade börjat sysselsätta Göteborgsintelligensen och som först 1891 förverkligades, i helt annan form än den ursprungligen planerade. Hedlund tänkte sig som studerande unga män från kontor, butiker och verkstäder och inte minst unga kvinnor, för vilka han särskilt rekommenderade pedagogik, hälsovård, fysik, anatomi och »kökskemi»; ja, en medicinsk fakultet för kvinnor borde småningom kunna uppstå.

1242. Saint-Martin: är här antedaterad. — Ett asyl: se anm. till 1203

Grevinnan Schwerin dog i apr. 1864. Med sin vanliga fyndighet i välgörenhetsreklam begagnade Fredrika firandet av svensk-norska unionens femtiårsjubileum till att tigga för »pauvres honteux». I en lång och hjärtgripande artikel »Illuminationen på föreningsdagen» (i Stockholms Dagblad och Nya Dagligt Allehanda 3 nov., sedan i flera andra tidningar) pläderade hon för en allmän insamling på högtidsdagen, dels i kyrkorna, dels på Karl Johans torg. För aktualitetens skull uppställde hon som föredöme Kristiania, som länge ägt en asyl av ifrågavarande art, och berättade ett par historier om Karl Johan, avsedda att illustrera hans »stora och kungliga hjärta», hans vördnad för ålderdomen och olyckan. — Donationen till asylet: 5,000 rdr. — Luckorna sid. 354: förorsakade av namnteckningens bortklippning, som även den står i samband med asylen. Fredrika hade skänkt dit en del böcker, som direktionen längre fram inte drog sig för att sälja, och namnteckningarna i hennes brev till systrarna Wennberg och Beata Afzelius klistrades in i dem för att öka deras värde. — Lotten Wennberg: hon dog 4 nov. Fredrikas minnesteckning över den geniala filantropen infördes i Illustrerad Tidning 26 nov. och omtrycktes utvidgad i Tidskrift för hemmet samt i broschyrform.

1243. Denna minnesvård över den avlidna: 10 nov., Lotten Wennbergs begravningsdag, samlade drottningen några av hennes vänner och medarbetare på slottet för att grunda »Lotten Wennbergs fond för hjälpbehöfvande». I Posttidningen 2 dec. står en redogörelse för denna fond, i vilken man känner igen Fredrikas penna.

1246. Se 908. Fru Sunnerdahls donation liksom Fredrikas var bestämd att användas för lärarinnor.

1249. Hilda Wennberg: Lottens syster och efterträdare som sekreterare i föreningen Vänner till pauvres honteux. — Schüssler: på omslaget till ett ex. av broschyren *Minne af Lotten Wennberg* står: »Till Herr Hofrådet Schüssler med utmärkt högaktning ödmjukl. af Förf.»

1250. »Twelve months with Fredrika Bremer» II, 378. — A long letter on Christmas Eve: det nådde aldrig adressaten. — The great festival: 10 dec. gavs i Jakobs kyrka en konsert till förmån för »pauvres honteux», vid vilken medverkade en del av huvudstadens förnämsta artister och amatörer. — Jenny R.: Rossander, en av Fredrikas utvalda seminarister. — The new American minister: James H. Campbell.

1251. Mlle Du Puget: hon utgav 1865 i Paris »Abrégé des voyages de Mlle Bremer dans l'ancien et le nouveau monde. Palestine et Turquie.» — Professor Hornung: i Lausanne (se anm. till 1468). — Mlle Adrienne: Anspach (se sid. 310). — Mme Becks uppsats: »L'estancia de Santa-Rosa. Scènes et souvenirs du désert argentin» av Lina Beck i Revue des deux mondes 15 nov. 1864. — Författararvode: något sådant torde hon, bortsett från de med originalet likställda engelska och Brockhausiska upplagorna, aldrig ha skördat på det tillkännagivande som från och med band III prydde *Lifvet i gamla världen*: »Öfversättning till främmande språk får endast ske med förf. medgifvande.» En prästerlig översättare skrev 1865 till förläggaren Bohlin om detta Fredrikas tilltag, för honom en oerhörd nyhet: »Hvad menar man med detta? En öfversättning är väl ej det samma som ett eftertryck, om den ock åstadkommer en minskning i införskrifningen af originalet. Men då ganska många läsare icke kunna läsa originalet och ännu flera hafva ganska svårt att öfverkomma det, så synes

det vara en alltför nidsk och ogin handling af en författare att förbjuda öfversättningen af sitt arbete. Han borde tvärtom vara både glad och smickrad . . . Och sedan, huru vill en författare hindra öfversättandet? . . . Slikt ogint och dumt påhitt har jag aldrig sett förrän nu, hos Fredrika Bremer och Tischendorf.»

1252. Dina samlade dikter: 1864 utgav Grafström sina »Samlade skaldestycken» i två delar. De innehöllo ett par fina hyllningar till Fredrika. Om den ena se anm. till 1353; den andra var poemet »Tanken» med motto av Victor Hugo och en slutstrof direkt inspirerad av *Ett par blad ifrån Rhenstranden*, sid. 10, där det heter: »Tankens örn spänner, i våra tider, allt djerfvare sina vingar, genomforskar alla rymder, äfven intets tomrum; för att stiga allt högre sväfvar den i cirklar uppåt. Låt honom kretsa, forska, flyga! Äfven han skall en dag bygga bo, finna ro i det eviga verldsträdets krona.» I Grafströms versifiering:

Räds ej vingarnas slag:
Skåda tryggt
Tankens flygt!
Höjd och djup vill den djerfve försona.
»Äfven han skall en dag
Bygga bo,
Finna ro

I det eviga verldsträdets krona.»

Vinjetten: en gran, mot vilken en lyra står lutad; i bakgrunden en lantkyrka.

1254. En liten hr Neruda: son till Wilhelmina Neruda och Ludvig Norman. Han utvecklade sig till en framstående alpinist och förolyckades 1898 vid en bergbestigning i Schweiz; hans hustru utgav följande år »The climbs of Norman-Neruda». — Jag har sedan en tid länge levat: »sedan en tid» är tillfogat över raden.

1255. Fröken Dalman: Hilda, syster till publicisten. — Fredrikas bön uppfylldes och bespisningen började 1 febr.

1256. Min herre: statsrådet Gripenstedt hade 3 jan. i Posttidningen offentliggjort en artikel »Om tilltalsord och helsningssätt», där han i Fredrika Bremers och Louis De Geers spår (se anm. till 614) försökte inleda en reform som i Sverge är omöjligare än alla representationsreformer. Han anhöll för sin del att bli tilltalad med ni och föreslog som fyllnad, om man fann det lilla ordet för magert, »min herre».

1257. Den varning allmänheten och järnvägsstyrelsen hade fått var en tågsammanstötning vid Sandsjö 23 dec. 1864, då flera personer dödadades och skadades.

1260. Hr Dahlgren: »Fredrek på Rannsätt». — Brevet till Örsted, Martensen och Caroline Amalie uteslötos i den definitiva redaktionen, och det till Böklin, vars namn utelämnats, förblev i hårt stympat skick. Carey och Horace Mann offrades, likaså mrs Childs lustiga historia, under det Hawthornes bibehölls med några lätta retuscher. Den »lilla genretavlan» sid. 339 i III utgick.

1261. En stor förlust: Jane Thengbergs mor, fru Miller, dog 8 jan. — Augusta Carlberg: en lärarinna utanför seminariekretsen.

1262. Mag. Schück: Martin S., som hade tjänstgjort vid Seminariet och sedan upprättat en »Förberedande lärokurs till Lärarinneseminariet

och Telegrafverket», anordnade denna vinter i samband därmed en föreläsningsserie »för fruntimmer», som inleddes med fyra historiska föredrag av Gustaf Thomée.

1264. 11 febr. 1865 publicerades i Stockholms Dagblad och Aftonbladet Fredrikas omfångsrika uppsats »Ett 'Muntrations-Råds' historia», en med värme och leende humör utförd skildring av den en tid riksbekante löjtnant Höökenbergs mångåriga verksamhet som kringresande och outömligt fyndig nöjesarrangör för barn. Han bodde nu, gammal och orkeslös, i Årstatrakten, där hans hustru höll en liten skola. Hierta kände honom från hans yngre dagar, då han var lierad med Aftonbladet. Fredrikas »not» återfinnes i Illustrerad Tidning 18 mars, där muntrationsrådets historia i utvidgad form fyller ett tvåsidigt bihang. Ur Hiertas brev anföres bl. a.: »Oaktadt vår nära bekantskap har han aldrig vändt sig till mig med något slags tiggeri eller begäran om hjälp. En sådan ädel stolthet är beundransvärd och innefattar ett hjeltomod, som enligt min tanke öfverträffar krigarens att våga sitt lif på slagfältet.»

1265. Den goda fru Fries: Anna, syster till överste Carl af Forsell och liksom han en energisk filantrop. Hon tillhörde direktionen för Lotten Wennbergs fond, och efter hennes död i mars ägnade Fredrika henne en minnesteckning under titeln »Våra okända välgörare» i Tidskrift för hemmet. — »Minne af Lotten Wennberg»: broschyren utkom i början av mars.

1266. Fåhræus: generaltulldirektör Fåhræus dog 6 febr. 1865.

1268. Asylkalender: Octavia Carlén redigerade en kalender som utkom i mars under titeln »Vitterhetsstycken af H. M. Konungen, H. K. H. Hertigen af Östergötland, H. K. H. Prinsessan Eugenia, jemte flera Svenska Författare och Författarinnor» och såldes till asylens förmån. Fredrika representerades av två gamla arbeten, allegorin »Örninnan» och drömsynen »Yttersta Domen» (omtryckta ur Linnæa Borealis 1841 och 42) samt »De gamla och Asylens», som till stor del är identisk med ett stycke av »Illuminationen på föreningsdagen».

1270. En ung lektor: Ernst Olbers.

1272. Misstaget med titeln: Fredrika hade att göra med en kamrer Dahlgren i styrelsen för Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt. — Porträtt av president Lincoln: detta användes som titelplansch i första delen, men först reproducerades det 6 maj 1865 i Illustrerad Tidning, som upplyste att Fredrika hade fått det av amerikanske ministern. Någon karta bestods inte. — F. A. Norstedt: Fredrika lyckades aldrig lära sig den stora firmans initialer. Den Norstedt hon menar är Carl, P. A:s son, som dog 1862, varefter firman representerades av hans släktingar Gustaf Emil Norstedt och Gustaf Laurin.

1273. »Twelve months with Fredrika Bremer» II, 381. — A bazaar: 20 och 22 mars. — Mrs. M.: fru Mary Milow f. Lindgren, vars mor var engelska. — »Essays and Reviews»: den samling uppsatser av ett antal präster och Oxfordprofessorer, utgiven 1860, som så häftigt skrämde den för dogmkritik svårtillgängliga anglosaxiska rasen. Den innehåller en avhandling om »Bunsen's Biblical Researches», uppfylld av beundran och sympati.

1274. D anske löjtnanten Lucianus Kofod hade i febr. börjat en serie

föredrag i Stockholm. 7 apr. var hans ämne »Grundtvig och grundtvigianismen, i kyrkligt, poetiskt och politiskt hänseende».

1275. Artiklarna »om uppfostran»: i Svensk Månadsskrift nov. och dec. 1864 står en uppsats av Hedlund »Om grunderna för uppfostran», som är så före sin tid att den rekommenderar dansen som skolämne, »framför allt för flickor».

1276. »Yttersta Domen», som ungefär ett fjärdedels sekel hade opåttalt förelegat i tryck, hade nu vid sitt framträdande i »Vitterhetsstycken» uppkallat det pietistiska organet Vaktaren till en heligt vredgad attack. 30 mars behandlades »Våra nya religionsstiftare, manliga och qvinliga, i Uppsala och Stockholm», varmed menas Boström och Fredrika Bremer; den senare lägges det till last, att hon gjort »antydning om alltings återställelse, och att, värtemot hvad evangelium berättar oss i Matth. 25 kapitel, *alla* blifva vid yttersta domen delaktige utaf den af Frälsaren förvärfvade saligheten... Må hr C. J. B. eller Fr. Br. fritt uttala sina vishetsläror eller drömmier, men må de handla ärligt och öppet och icke föregifva att de dervid föra christendomens talan.» Om den till F. E. Carlson lämnade uppsatsen se 1280 och 1281. — Den uppsaliensiska tidskriften: Theologisk tidskrift, redigerad av A. F. Beckman.

1277. Vårt opus: se 1282. — Prof. Nordström: finländaren J. J. Nordström, riksarkivarie. — Otto Furuhjelm: det har funnits ett statsråd och en generalmajor med detta namn, men enligt uppgift av Annie Furuhjelm har ingendera efterlämnat brev från Fredrika Bremer.

1278. Sedan Bonnier dragit sig ifrån saken: Adolf Bonnier skrev till Bohlin 20 apr. 1865: »Propositionen om öfvertagning af Fr. Bremers arbeten — bryr jag mig ej om att reflektera på.» *Lifvet i gamla världen* hade således inte gått bra. — Den vidare utvecklingen av förlagsaffären kan följas i en stor samling brev från justitierådet Quiding till Bohlin (K. B.), börjande med maj 1866. Quiding hade bland sin avlidna svägerskas förvarade brev (som han sedermera omsorgsfullt brände!) funnit några från Bohlin, ur vilka framgick att underhandlingen om de samlade skrifterna »afbrutits endast i anseende till den dåvarande ofördelaktiga conjuncturen för bokförlagsaffärer». Efter mycken parlamentering och krångel med äldre förläggare avslöts i sept. 1867 ett kontrakt, enligt vilket Bohlin mot 6,000 rdr förvärfvade rätt att utge Fredrika Bremers skrifter samlade, i urval eller var för sig, i hur många upplagor som helst. Resultatet blev »Samlade skrifter i urval» (Örebro 1868—72), sex delar.

1280 och 1281. Adressaten befann sig i Uppsala. — »Ett par ord om de eviga straffen» står i Tidskrift för hemmet 1865, sid. 166. Om Evangeliska alliansen, som nämnes i några rader, finns ingen not.

1282. Pax domestica: den lilla scenen förvaras i Ida Nilssons avskrift av friherrinnan Agathe von Koch. — »Professor Liljeblad»: denna kanna företer alltjämt det snörvlande läte, som lär ha kommit den att uppkallas efter den botaniker, vars »Utkast till en svensk flora» Fredrika brukade begagna vid sina Årstaekursioner.

1283. Ninive: en föreläsning av pastor Roehrich, »Ninive (La Bible et les découvertes modernes)». — Vårt lapska barn: pastor Roehrich var varmt intresserad för lapparna och hade i mars 1864 stiftat en »Femöresförening» (varje medlem skulle erlägga fem öre i veckan) för att skaffa lappbarnen tillfälle att gå i skola under föräldrarnas nomadvandringar.

1865 utgav han i Lausanne en skrift »La Laponie et Maria Magdalena Mathsdotter» (följande år översatt till svenska). Denna och andra begåvade lapskor umgingos hos Fredrika, som man får veta av Margaret Howitt. Barnet som skulle döpas var kanske i ett slags pension för lappbarn, som juni 1865 öppnades i Bäcksele.

1284. »Twelve months with Fredrika Bremer» II, 387. — »Silas Marner»: Fredrika hade träffat George Eliot på en tid då denna ännu inte anade att hon var boren till romanförfattare (se anm. till 765). Lotten Dahlgrens efter friherrinnan Stjernstedt meddelade uppgift i den förutnämnda artikeln om deras sammanstötning i Rom är falsk; George Eliot och George Lewes voro vid den tiden i England.

1285. Une assez grande maladie: Jönköpingsbladet 15 juni meddelar en 10 juni daterad Stockholmskorrespondens: »Mamsell Fredrika Bremer, som ämnat afflytta från hufvudstaden och tillbringa sina återstående dagar på sitt fädernehem Årsta, är konvalescent efter en svår sjukdom, som varit nära att afskåra hennes lifstråd. Efter hvad mig blifvit berättadt, hade det varit ämnadt att alla litteratörer af båda könen skulle på Hasselbacken för henne gifva en afskedsmåltid, vid hvilken Baron Beskow skulle fungera som värd och Fru Emilie Carlén som värdinna, men denna plan tillintetgjordes genom hennes sjukdom.» Det bör ha frapperat läsaren av denna brevsamling hur sällan och flyktigt Fredrika talar om egna sjukdomar och krämpor. Hon torde ha ägt en sällsynt god konstitution.

1286. The Dufferins: både lord Dufferin och hans mor gifte sig 1862, den senare med earlen av Gifford vid hans dödsbädd. — Baron Werthern: på Fredrikas tid preussisk gesant i Atén; han gifte sig 1863 med Gertrud von Bülow. — Miss Wyse: brorsdotter och trofast sällskap till sir Thomas Wyse, som dog 1862.

1287. Sista brevet till Böklin. Sällsamt nog oavslutat; de sista raderna från »dem äfven vår» stå skrivna tvärs över.

1289. »De bedrägliga otvifvelaktigheter»: eller »Margrefvinnan af Montclair's kärleks beskrifning», en 1743 utkommen översättning från franskan, vars titel sedan gammalt roade Fredrika.

1291. »Twelve months with Fredrika Bremer» II, 388. — The Carl's school: för vanvårdade barn.

1292. 7 jan. 1866 skrev Caroline Frumerie till fru Saxenberg: »Fredrikas sista bref till mig skrifvit den 8 Augusti innehöll en stark dödsaning, som kom mig att gråta, något ovanligt med hennes bref som voro glädjande och ljusa, som hon själf.» Och senare till Sophie Saxenberg: »För mig kan jag säga att först hennes syster Agathe och sedan Fredrika representerade solskenet, att de voro den nära nog enda glädje jag hade i världen. Nu har solen gått ned och det är mörkt och öde»...

1293. Mitt lilla bidrag: »Minne af ett minne», om storhertiginnan Sophie av Baden och Fredrikas besök hos henne, i Illustrerad Tidning 19 aug. 1865. — Teckningarna ur det inre livet: en berättelse av Emilie Flygare-Carlén, »Aldrig för sent!», som påbörjades i Illustrerad Tidning 5 aug.

1294. Maria Frykholm var i Frankrike.

1295. Sönderklippt av adressaten. — Stani och Fabian: friherrinnan Barnekows barn.

1296. Adress: Med. Studiosus Herr Seved Ribbing. — Denna sommar

sammanförde Fredrika Seved Ribbing och hans blivande hustru, Maria De Vylder, på ett högtidligt sätt, i det hon tillkallade den unge medicinare att hålla ett föredrag om hjärtat, som hörde till Maria De Vylders specialfack (hon undervisade i fysiologi). Dagen därpå förelästes om nervsystemet; sedan togs studiet mindre formellt, som samtal i vetenskapliga ämnen.

1298. Your »Cobbe»: »Essay on the Theory of Intuitive Morals» (1855) av Frances Power Cobbe, en irländsk filosof, socialreformator och slutligen antivivisektionist, vilken som skriftställare en gång hade sin berömmelses dag och vars rikhaltiga, livfulla självbiografi alltid förblir läsvärd. Om den här ifrågavarande boken skrev Oxfordprofessorn Benjamin Jowett: »It shows great power and knowledge of the subject, yet I should fear it would be hardly intelligible to anyone who had not been nourished at some time of their lives on the philosophy of Kant.» — Hwere this strife (sid. 412): urspr. »were», som vid korrigeringen har råkat få sitt h på orätt plats. — Her book on religious ideas: »Broken Lights» (1864), en kritisk undersökning av de i England gällande teologiska riktningarna. — Going away from Sweden: fru Norderling flyttade tillbaka till England.

1300. Avskrift av Margaret Howitt i Sigrid Leijonhufvuds ägo. Adressaten var hennes äldre syster, som hade idkat målarstudier i München och i en bok berättat sina upplevelser som »art student». Hon hade skickat Fredrika spiritistiska böcker och teckningar. — Dr Wilkinson's book: se 774 och anm. — W. M. Wilkinson: ej att förväxla med den förutnämnde. Han hade några år tidigare utgivit »Spirit Drawings: A Personal Narrative». — My brother's tutor: Erik Reuterborg. — Mr Howitt's book: »The History of the Supernatural in all Ages and Nations, and in all Churches, Christian and Pagan: demonstrating a Universal Faith» (1863). Han talar där om dottern Anna Marys automatiska teckningar och gör propaganda för det ryktbara mediet Home, som i sin samtidigt utgivna självbiografi bland sina borgensmän anför Wilkinson, familjen Howitt och Fredrikas vän mrs Hall. — I could tell about such facts: bl. a. om spökerier på Årsta, som i detta stycke inte stod efter andra gamla slott. Om dessa fenomen talas åtskilligt i C. D. Nygrens Årstaberättelse (anm. till 639) och Theodor von Wedderkops »Bilder aus dem Norden» (anm. till 580).

1302. Fröken Sandels: Astrid, fältmarskalkens dotter, en av asylens tolv direktriser. — Slutet fattas.

1305. Moders sista ord: den sedermera som Robinson kände författaren debuterade med översättningen av den engelska författarinnan mrs Mary Sewells omkring 200 strofer långa ballad »Mother's Last Words», oerhört populär och spridd. När Fredrika skriver »Miss Sewell», förbländar hon henne kanhända med romanskribenten Elizabeth S. I det lilla förord, varmed hon prytt översättningen, anger hon som poemets motiv den »sköna folktro», enligt vilken man i Grekland säger om någon som det går väl: »hans Moders välsignelse hvilar öfver honom.» Arbetet annonserades i Aftonbladet 25 sept. — Stilens förstoring: kursivering. — En barndomslärare: Reuterborg.

1306. Efterl. skr. I, 251.

1308. »Twelve months with Fredrika Bremer» II, 390. — Om datum är riktigt, skrevs brevet i Stockholm. — A kind of compendium: se 1350 och anm.

1309. Adress: Dem. Ida Nilson, Ystad Nöbbellöf. — H . . t: geologen

Edmond Hébert (f. 1812), professor vid Sorbonne, på studieresa i Sverige 1865.

1310. Andersen var i Stockholm denna tid och träffade Fredrika för sista gången.

1312. Avskrift från greve Birger Mörner, originalets ägare. Namnteckningens bortklippning har vållat flera luckor. — 28 okt. meddelade Illustrerad Tidning Fredrikas »tillägg» till den i tidningarna publicerade redogörelsen för insamlingen, som hade inbragt 5,000 rdr.

1315. Fröken L^d: Esselde. — Hennes artikel över fruntimmersföreningen i Paris: »vår Frykholm» skrev under signaturen Maria »Bref till hemmet» för Esseldes tidskrift, av vilka två äro införda i årg. 1865. Här åsyftas det första av dessa. — »Histoire d'une honnête femme»: »Le roman d'une honnête femme» av Victor Cherbuliez i Revue des deux mondes 15 aug.—15 okt. — Det Gustafsberg: »Gustafsberg» börjar sida och ett adjektiv är kanske uteglömt. — »Bladens lefnadshistoria»: en barnskrift av Daniel Müller (se anm. till 839).

1319. Millien: Achille M. (f. 1838), landskapslyriker. Hans två nyaste diktsamlingar hette »Poèmes de la nuit» och »Musettes et clairons».

1321. Justitiekanslern: v. Koch var å ämbetets vägnar ledamot av Drottninghusets direktion. Det var kanske i detta ärende Fredrika sökte honom i febr. (se 1267).

1322. Revue d. d. mondes: omfångsrika och sorgfälligt skrivna utdrag och referat ur denna tidskrift, förvarade i Ehnemarkska saml., intyga Fredrikas intresse. Ur första septemberhäftet har hon excerperat »Mahomet et le Mahométisme» av Ch. de Rémusat, »Des progrès de la chimie organique» av Alfred Maury och »Le Christ païen du troisième siècle» (Apollonius av Tyana) av Albert Réville. — Kungen i sitt trontal: vid riksdagens öppnande nödgades Karl XV påstå: »Den offentliga uppfostran är föremål för mina oavslåtliga omsorger... Det är min ärelystnad, att en sann och levande bildning skall genomtränga vårt folk och sträcka sina välgärningar ned till den ringaste av dess hyddor.» — Aftonbladet för d. 27 sept.: »Ännu ett ord om representationsfrågan», en ur Posttidningen avtryckt »halv-officiell» artikel. — »De l'immortalité de l'âme»: »De la vie future» av Ch. de Rémusat 15 juli.

1323. Romanbladet: en nystartad tidskrift, utgiven av systrarna Spanier. Den innehöll i sina två första kvartal Dumas' historiska roman »Luiza San Felice» och Xavier de Montépins »Brottets offer.»

1324. Rosenhill: en liten villakoloni vid Djurgårdsbrunnskanalen, där Ekmarck intog en sorts chefsplats och som han har besjungit i en dikt-cykel »Djurgården» (»Dikter» 1857). — Domprostinnan Widebeck: f. Ekmarck. I Stockholms Dagblad 5 maj 1863 läses följande kulturhistoriskt intressanta notis: »Vid domprosten Widebecks begrafning i Strengnäs för någon tid sedan såg man den ovanliga och högtidliga företeelsen, att i processionen deltog den aflidnes enka jemte hennes åtta hemmavarande barn.» — / Nebraska: i Läsning för Folket 1865 står en översatt artikel med rubriken »De öde trakterna vid Nebraska».

1326. Vincent Lundberg: k. livmedikus. — 10 nov.: då hade styrelsen för Lotten Wennbergs fond sammanträde på slottet. — Med namnteckningen är det återstående av sidan bortklippt; slutet är fragment av ett P. S.

1329. Din »revue»: om »Christ païen» se anm. till 1322. »La contre-guérilla française au Mexique» av E. de Kératry berättar om den irreguljära franska kår som bekämpade banditerna och E. Forcades »Chronique de la quinzaine» handlar bl. a. om Amerikas affärer. — De Ahlbomska visitkortet: Sophie Ahlbom hade slagit sig på fotografkonsten. Det ifrågasvarande porträttet, som måste ha tagits i sept., är reproducerat i Biogr. II, 350.

1330. Din svåggers bod: Holmströms ofta nämnda bod vid Järntorget.

1332. Göthilda: Ida Nilssons signatur i Tidskrift för hemmet, där hon uppträdde med friska och skalkaktiga poem.

1334. Gåvobrevet för asylet: se 1246. — Lindblads korta betraktelser: »På vägen» (1861) av J. M. Lindblad. — Ett litet sällskapsspel: adressaten har med tjocka bläckkrumelurer översuddat några anstötliga ord. — Lilla Rora i Strängnäs: se sid. 439. — Dor. Dunckels dikter: »Gammalt och nytt ur min portfölj.» Det var godmodigt av Fredrika att förorda en bok som innehöll ett poem om »Qvinnans emancipation» med ljuvt motto av Franzén och med maningen: »Qvinligt låna ej ditt öra Åt frihetsropets svärmeri.» Men fru Dunckel var gammal och sjuk. — Norrmalmsgatan: nuvarande Biblioteksgatan.

1335. Illa tilltygat av adressaten, som korrigerade det för tryck i Illustrerad Tidning 27 jan. 1866, men vi ha sökt återställa dess ursprungliga skick. — Hosföljande opus: »Representationsreformen och qvinnan», en kafferepsdialog, undertecknad Vårdinnan. Här ordas med pedagogisk försiktighet om den nya erans politiska möjligheter för kvinnorna med deras färska kommunala rösträtt.

1336. Porträtt av Sophie Zelow: i Illustrerad Tidning 25 mars 1865. — En olägenhet vid asylet: sedan 1 okt. var inrättningen flyttad till Stora Surbrunnsgatan, där den ännu, betydligt utvidgad, har sina lokaler.

1337. Den Tengbergiska lampan: i sin artikel för lärarinnornas pensionsförening 7 nov. 1861 (se anm. till 1070) berättar Fredrika om en yngre lärarinna, som lämnat en besparad summa till inköp av »en lampa i det önskade asylets sal».

1338. Tidskrift för Hemmet 1866, sid. 23.

1339. Kjellberg: fru Linnell (av vilken några brev till Fredrika från denna höst finnas bevarade, frälsta av henne själv undan den Quidingska pyromanin) skrev 19 nov.: »Nämnde jag för dig, att jag har kommunicerat mig med Prof. Kjellberg i Upsala i afseende på Erik? — Han är den af Sveriges läkare, som mest och nästan uteslutande sysselsatt sig med s. k. Psychiatri, och med stort allvar och skicklighet studerat hjernans sjukdomar.» — Mr Whiteacker: *Hemmen i den nya världen* III, 423 f. — Ellesworths: Hjalmar Elworth, son till John Ericsson, var överdirektör vid statens järnvägar. — Lindegren: Carl, död på gäldstugan 1815. — Victor Hugos pegasus: dikten »Le cheval» i *Revue des deux mondes* 15 okt. — Revolutionens *uppbyggande* verk i världen: i *Ehnamarksa saml.* förvaras ett påbörjat och kasserat brev från 1840-talets början till en »Kerstin» (Leijonhufvud?), handlande om franska revolutionen. Det heter där: »Visserligen ock har nationen och äfven Menskligheten ett samvete, ett samvete som vedergäller liksom den enskilda Meniskans. (Geijer har i sitt första litteratur blad sidan 7 några förträffliga ord i detta ämne.) Men om man kan kalla franska revolutionen nationens vaknade samvete, så kan den

äfven (tror jag) kallas Mensklighetens, — ty stora för Menskligheten gemensamma sanningar kämpade i denna focus, och sträfvade att afskudda sig bojorna. Och de ha kommit fram i ljuset... Hade icke kärnan af Nationen varit frisk och kraftig, så hade den alldrig haft makt till en sådan omhvälfning, lika litet som en Meniska kan känna djupa samvetsqual utan ett starkt erkännande så af godt som ondt, och detta har du äfven anat. Stora och rena frukter ha ur den revolution utgått för verlden, och Gud vet om ej Napoleons mission var att gå ut och skaka på verlden så att den måtte vakna till de nya, i sanning lifgifvande ideer som det eldiga Frankrike uppkallat i dagen. Men jag stannar, ty jag känner mig oändligt oförmögen att tala öfver denna stora verldshvälfning och öfver den mäktiga ande som var dess mest lysande phenomen ehuru jag ej tror att han var dess sanning.» — Louis De Geers alla ord i frågan: i mitten av okt. utkom »Några ord till försvar för det hvilande Representationsförslaget» av L. D. G. Hugo Hamiltons »Slutsatser i Representationsfrågan» publicerades i slutet av sept., och mot mitten av okt. kom förra häftet av professor Rydins »Betraktelser i Representationsfrågan, af en Svensk medborgare, som icke undertecknat någon reformadress». — Artikel av Ch. Rémusat: se anm. till 1322. — De böcker, som du fått av ml Valerius: »La pluralité des mondes habités» av Camille Flammarion och »De la pluralité des existences de l'âme» av André Pezzani. Mamsell Valerius var poetens dotter Berta. — Swedenborgs skrift: se 854. — Fr. L***: Esselde.

1340. »The Children of the New Forest»: kapten Marryats omtyckta barnbok utkom på svenska första gången 1852 som »Skogsbarnen eller Edvard Beverley och hans syskon». — De amerikanska breven: boken utkom först 1866. Fredrikas maj 1864 daterade »Bihang» blev aldrig tillökad.

1341. Mitt lilla »Kafferep»: artikeln offentliggjordes i Illustrerad Tidning först 27 jan. 1866. — »Nyåret och nyårsvisiterna»: i Illustrerad Tidning 23 dec. Fredrika yrkar på avskaffandet av ceremonivisiteterna och en bättre användning av de pengar som utges för visitkort och hyrvagnar, nämligen för »barn som sakna uppfostran, ålderstigna utan skydd, obotligt sjuka utan vård, arbetare utan sunda bostäder». — P. S. om Octavia är överkorsat med två tjocka streck.

1342. Römerhausens ögonvatten: uppfinnaren, en tysk professor, hette Romershausen men kallades här i landet Römershausen. — Lapplandshäftet: »Lappland, dess natur och folk», ett planschverk med bilder och text av kaptenlöjtnant C. A. Pettersson, utkom häftesvis 1864—66.

1344. Adressaten har dels i sin välkända bok »Från slott till koja» (sid. 360—366), dels i företalet till »The last Athenian» (Philadelphia 1869) älskvärt skildrat sina besök hos Fredrika i jan. 1864, då hon formligen ålade honom att översätta den Rydbergska romanen, som han ännu inte hade sett. Mr Thomas lydde order, och innan han på senhösten 1865 lämnade Göteborg, där han varit amerikansk konsul, för att återvända till hemlandet, kunde han meddela, att uppdraget var fullgjort. — The introduction or dedication: Rydbergs företal i form av brev till Hedlund utslöts verkligen. — Mr Campbell: amerikanska ministern i Stockholm.

Mr Thomas' ärende vid det ovannämnda tillfället var att förvärva autografer att säljas vid en basar, som på våren skulle hållas i New York av

nordamerikanska sjukvårdskommissionen. Konsul G. Swan har skickat oss en lapp med följande egenhändig rader av Fredrika, daterade 18 febr. 1864: »I feel happy to offer, — alas! only in poor words — my humble tribute to the sanitary fair in New York, a most noble contrivance of the great christian heart which in face of human suffering knows neither f[r]iend nor foe, neither north nor south, only the bleeding, helpneeding neighbour! 'Blessed are the merciful; for they will obtain mercy!'

1346. Ett brev från Paris: »En vecka i Paris» 2 nov. — Tack till dig och Eneroth för skålen: en jubelskål i Limnells tambur för Fredrika som vägbanare för de svenska kvinnornas kommande politiska myndighet (se Biogr. II, 358). — Att jag kände det och gjorde det ändå etc.: på ett litet blad, där Fredrika under vistelsen i Schweiz, alltså kort efter *Hertha*, har nedskrivit några citat från mycket skilda håll, stå dessa ord av Jules Simon: »Pour moi, si quelque pensée m'encourage et me ranime c'est que je ne me suis point tu dans cet abaissement». — Det Schröderska upptåget: en stöldhistoria, i vilken en folkskollärarinna var inblandad.

1350. Hosföljande »lilla pilgrims-resa»: »Liten Pilgrims resa i det heliga landet» I. Fortsättning kom aldrig. — Stiftandet i Stockholm av en akademi: på motion av professor Malmsten hade Stockholms stadsfullmäktige just beslutit att till frände av representationsreformen igångsätta bildandet av en fond till en högre bildningsanstalt. Härav uppstod i tidens fullbord Stockholm högstskola. — Agardhs »Samhällets idealer»: se 298 med anm. och 308. — Grubbes samhällslära: se 168 med anm. och 194 med anm. — *Vägen* till målet (sid. 478): urspr. »den sanna vägen — kungsvägen». — Medborgaren professor Rydin: se anm. till 1339. Våren 1865 höll Rydin föreläsningar i Stockholm över svenska statsförfattningen.

1352. Stilen är darrande, tyder på osäker hand och skumma ögon. Endast namnteckningen är fullkomligt fast, med de vida och kraftiga slänigar Fredrika brukade i sina sista år. Enligt en uppgift av Quiding till Casper Wrede skrev hon ännu två brev torsdagen 28 dec. och dikterade ett. Den på juldagen grundlagda lunginflammationen förlöpte snabbt, och vid tretiden på nyårsaftonens morgon upphörde hon att andas.

Tillägg: innehåller brev som ha kommit oss tillhanda för sent för att infogas i det kronologiska sammanhanget och sådana som vi inte kunnat noga datera.

1353. Grafström sände andra häftet av sina »Skalde-försök» till Fredrika i Kristianstad med följande artiga strof, som sedan trycktes i »Sånger från Norrland» 1841 och ånyo i hans »Samlade skaldestycken» 1864:

En siska från ett blomsterland
Flög med ett blad till källans rand
Och gladdes, då hon i dess våg
Sitt blad, som i en spegel, såg.
Så skalden med ett diktens blad

Till dig vill fly, och vore glad,
 Om i Din sköna, rena själ,
 En himlens spegel, klar och mild,
 Af bladet gömdes någon bild;
 Då vet han, att han sjungit väl.

1354. Litterära Julbladet 1874, utgivet av John Neander, i vars autografsamling originalet då befann sig.

1355. Adressaten var gift med en dotter till excellensen Trolle-Wachtmeisters första hustru och bodde hos honom på Årup. Unge Fritz von Dardel hälsade på där just denna sommar och i hans »Minnen» I, 10 finner man en som vanligt lite elak skildring av familjen Toll. (Sid. 11 f. berättar han om ett besök på Ovesholm eller Åkesholm, där han träffade Fredrika och blev porträtterad i hennes album.) — Bergholtz: regementsläkare i Kristianstad. »Öfvergård» var sannolikt en dansk. — Brandis: Joachim Dietrich (1762—1845), tysk, sedan 1810 verkande i Köpenhamn, dit han kallats som drottningens livmedikus. Han åtnjöt stort anseende för sina romantiskt-filosofiska medicinska skrifter men än mer för sina djärva kurer (på vilka Henrich Steffens meddelar ett exempel i »Was ich erlebte» V, 242 f.) och kanske allra mest för sin kaustiska kvickhet, förevigad av Oehlenschläger i hans »Erindringer» III, 36 ff. Där skildras hans utseende: »Han var af en undersætsig, men stærk Legemsbygning; hans höist udtryksfulde, koparrede Ansigt, med klare blaae Öine, var fuldt af Lune; hans store, tykke Hoved, med buskede, nedhængende Haar, lignede noget et Lövehoved, hvorfor Camma Rahbek ogsaa kaldte ham Löven.» Brandis tillkallades endast i extrema fall; där det fanns hopp hade han inget intresse.

1357. Adressaten var dotter till statsrådet Poppius och gifte sig 1835 med Berzelius.

1358. Min skyddsängel: som uppmuntrare av hennes tidigaste författarskap. Dikten »Till Författarinnan af Teckningar utur Hvardagslifvet», införd i Heimdall 13 nov. 1830, finns i original på Seminariet, inskriven i tredje bandet av Franzéns »Skaldestycken» (1829). — Angelikas sång: *Presidentens döttrar*, sid. 105.

1359. Se anm. till 357 och till 964. Lotta Öbergs uppfostran till snille bedrevs energiskt av fru Ehrenström, Fryxell och pastor Rohtlieb gåvo henne lektioner gratis och våren 1836 skulle hon undergå en examen i sina gynnares närvaro. Några franska brev från Marianne Ehrenström till P. A. Wallmark (på K. B.) ge inblick i den välmenta kult som surrade kring »la jeune Corinne». Fredrika Bremer, som från början hade ställt sig kylig till experimentet, blev den som grep in och drog försorg om Lotta, när hon efter sin korta glansperiod sjönk ner i armod, ensamhet och obotlig sjukdom.

1360. Sondéns bok: P. A. Sondén utgav 1836 en gammal skrift »Minne af Christiana Juliana Oxenstjerna» med ett förord i form av dedikation till Fredrika Bremer. Boken handlar om en Juliana som glömde sin adliga ätt och år 1691 ingick hemligt gifte med en präst Nikolaus Bergius, vilket vållade oerhörda trakasserier. — Ur bladets övre och nedre kant äro stycken bortklippta. M. betyder troligen Mamma.

1361. Se 329 och anm. Wergelands långa och utomordentligt värde-

fulla epistel av 6—8 aug. 1840, svaret på detta brev, tillhör numera K. B. Den bild han där ger av de norska kvinnornas andliga utveckling och sociala ställning är mycket beklämmande, och han vet bara en kvinna som har lyckats höja sig över genomsnittet, den kristliga filantropen Maria Schandorff. Om Fredrika hade vänt sig till hans syster Camilla, så skulle hon fått mera autentiska upplysningar och dessutom till skänks en romanfigur just sådan hon önskade sig. Men dessa två kommo aldrig i beröring, och man känner inte om Fredrika hade någon del i att hennes skyddsling Maria Frykholm översatte »Amtmandens Dötre» (1864). — För judarna: enligt norska grundlagen fick ingen jude beträda Norges jord. Sommaren 1839 började Wergeland med en petition till stortinget sin energiska agitation för upphävandet av förbudet, vars framgång (1851) han inte fick uppleva. Hans »Indlæg i Jödesagen» 1841 finns bland Fredrikas böcker på Seminariet. — Ert blad: Wergeland utgav 1839—45 en tidskrift »For Arbeidsklassen». — Malicerknud: ett vilt musikaliskt bygdegeni, som Wergeland hade omtalat i ett brev. Se *Strid och frid*, sid. 155. — Hansen: Mauritz. Hans »Samlede Noveller» utkommo 1837. Veckobladet Den norske Huusven utgav han 1827—30; flera av hans noveller publicerades i veckotidningen Hermoder. — Norges naturliga historia: Bergensbiskopen Erik Pontoppidans »Forsög til Norges naturlige Historie» utkom 1752—54. Wergeland avrådde från detta studium: »Gammeltdags, overtroisk, blot om Fugl og Fisk.» — Era strödda lyriska stycken: Wergeland hade utgivit diktsamlingar 1829 och 1833.

Om det vänskapliga utbyttets fortsättning vittnar det på Seminariet befintliga exemplaret av femaktsdramat »Venetianerne», som Wergeland i aug. 1843 sände »Til Skjaldinden Fredrica Bremer!» med följande verser:

I Aar Morellerne er sure
og vore Jordbær meget smaa,
og Blomsterne saa hæsligt sture,
at knapt man en Buket kan faae.

Dog lidt af Aaret De fortjener,
og da det er saa vanskeligt,
saa tag (skjöntj jeg med Verden mener,
at Bær er bedre) dette Digt!

1362. Adress: Herr Revisor I. M. Törner. Jakobsbergsgård Huset N. 15 (eller 17). — Se 325 med anm. och 349 med anm.

1364. C...lm: Bernhard Cronholm. Se 359 med anm. och 368 med anm. Hertha för 1842, som inledes med en dikt av Adlersparre »Till Fredrika Bremer», har i stället för hennes porträtt Almqvists och Christian Winthers. Inte håller i Uppsalakalendern Linnæa Borealis kom hennes bild. — En halv rad är bortklippt med namnteckningen.

1365. Adress: Fräulein Tinette Homberg. in Emmerich. am Nieder Rhein. — Tinette Homberg (1797—1877) hade börjat som lärarinna och ägnade sig sedan åt ett ganska uppskattat pedagogiskt författarskap. 1839 utgav hon »Sittlich-ästhetische Abhandlung über Sophokles Antigone für das Weibliche Geschlecht» och »Mythologie der Griechen und Römer», en ansenlig kvartvolym, som träffas bland Fredrikas böcker på Seminariet.

Från svenskan översatte hon i början av 1840-talet ett par delar av Fryxells berättelser ur svenska historien och Tegnér's tal. — Mitt närvarande arbete: *En dagbok*.

1366. Detta brev till landshövdingenskan i Kristianstad upplyser om första stöten till Fredrikas programartade upprop »Till Sverges Qvinnor» 20 dec. 1843, vars syfte gick så långt utöver den tillfälliga anledningen. Om saken se 538. — Herrar Kahls och Berlings skrifter: »Räddningshus, betraktade i förhållande till fängelser och fattiginrättningar» av Achatius Kahl utkom 1843. Rektor C. G. Berling, som jämte Kahl stod i spetsen för räddningshuset i Stora Råby, hade väl författat någon årsredogörelse. — Vid vilken de naturligtvis kunna: »vilken» är tryckfel för »hvilken».

1369. Liksom flera av de följande biljetterna adresserad »Madame Fr. v. Kock». Vid mitten av 1840-talet övergick Fredrika till svensk titulatur.

1370. Enligt mme Louise Thomas brukade Fredrika säga, att om hon hade levat på häxprocessernas tid, så hade hon blivit bränd bara för sin olagligt ringa kroppsvikt.

1381. Om adressaten se anm. till 1068. — Heinroth: Leipzigprofessor i psykiatri och därtill kristlig mystiker. Den enda omständigheten att han trots sina förutsättningar ägde ett djupt intuitivt förstånd på Goethe och att denne generöst tackade honom för det har bevarat hans namn från glömskan. 1835 utkom i svensk översättning under titeln »Tempelförgården» ett urval uppsatser ur hans »Gesammelte Blätter».

1383. Bergmästare Busch, stiftaren av Luleå nykterhetsförening, publicerade även en rad arbeten i mnemoteknik och gav i Stockholm offentliga uppvisningar i denna konst. — Dalarne: *I Dalarna*, utkommen i slutet av mars 1845. — Gyllensköld: H. A. O. Carlheim-Gyllensköld, expeditionssekreterare i Svea hovrätt. — De Åhrströmska namnteckningarna: i Läsnings för Folket 1846, andra häftet, meddelade Fredrika under titeln »Organisten och hans hus» historien om hur Busch omvände den försupne organisten Nils Åhrström i Luleå, och till bevis på förvandlingen tjäna två facsimilerade namnteckningar, den ena jämmerligt raglande, den andra ståtligt präntad. — Orsaken nämnde jag: fru Bremer tillät väl inga nymodigheter på smörgåsbordet.

1384. Orhem: Hildebrandssons egendom vid Drevviken, tre fjärdingsväg utom Skanstull, på vägen mellan Stockholm och Årsta.

1385. Se 605 och 606.

1386. Se anm. till 1196. Anne Lynch hade sänt Fredrika en hyllningsdikt, av vilken ett par strofer lyda:

There came no voices from thy distant shore;
 We heard no echo of thy country's lyres,
 We saw no gleaming of her household fires;
 A cloud had hung thy land and language o'er,
 Until thy pictured thoughts broke on our eyes
 Like an Aurora of thy native skies.

Thy name is loved through all our fair wide land:
 Where the log-cabins of our western woods
 Are scattered through the dim old solitudes,

Where, glowing with young life, our cities stand,
There go thy white-winged messengers, as went
Of old the angels to the patriarch's tent.

1849 trycktes poemet i en diktsamling och illustrerades med Södermarks porträtt av Fredrika.

1387. Adressaten var kassör hos Hierta.

1388. Gammal avskrift tillhörig jägmästaren C. A. Hullström. — Minnesbladet: »Sverige», ett väldigt folioblad med historiska, geografiska och statistiska fakta sinnrikt uppställda av Forsell (Stockholm 1846). — Skydds-syskonsiden: Forsell hade haft svårt att vinna Fredrikas intresse för denna kapphäst, och synnerligt verksamt blev det aldrig. »Uppmaningen» var en liten broschyr »Om upprättande af Skydds-Syskonförbund», undertecknad med en massa namn, först Elisabeth Björnstjerna f. von Stedingk och sist Wendela Hebbe, Emilie Carlén och Fredrika Bremer samt Carl af Forsell. Av »de båda små breven», från två prästdöttrar i landsorten, Marie Liedzén och Sophie Afzelius, meddelas långa utdrag i en not. Jfr 627.

1389. My next book: *Syskonlif*.

1390. Visan: kanske »Ölands-visan», ett dialektpoem som i främmande handstil förekommer i Ehnemarkska saml. — Det där andra vid Borgholms ruiner: se II, 510.

1391. Augusta Rudenschöld: en av de tre fröknarna R. som nämnas i 576.

1392. Sysselsatt med ett arbete: *Syskonlif*.

1394. Adress: Geschworner Herr Adolph Busch. Rosenvik. Kungl. Djurgården.

1395. Hösten 1846 återvände Sophie Adlersparre från en längre utomlandsvistelse men stannade över vintern i södra Sverge och anlände till Stockholm på våren.

1396. Avskrift av docenten Ruben G:son Berg; originalet finns i Hamburgs stadsarkiv. — Adressaten är den fröken W. som Fredrika träffade i Marienberg och som gjorde henne sällskap till Kaiserswerth (se *Ett par blad ifrån Rhenstranden*). Hon tillhörde en till Lübeck överflyttad hamburgsk köpmansfamilj och var syster till medeltidshistorikern professor Wilhelm Wattenbach. — Die gute, menschenfreundliche Sieveking: filantropen Amalie S., som redan 1832 hade stiftat en kvinnoförening för fattig- och sjukvård, förebild för bl. a. den stockholmska förening Fredrika var med om att organisera 1853.

1398. Din farbror: kaptten Gustaf Leuhusen. — Å.: pastor Åkerlund.

1400. 9 dec. vigdes Henrika Leuhusen och pastor Åkerlund.

1401. Den lilla röda boken: »Tankar om P. D. A. Atterboms sagsospel Lycksalighetens ö» av Fredrika Ehrenborg, utkommen hösten 1846. Man kan förmoda, att Malla hade haft boken med sig vid sitt sommarbesök på Årsta 1847 och att detta osignerade blad har utgjort bilaga till något av Fredrikas höstbrev. Fru Ehrenborgs besynnerligt komponerade opus börjar med ett långt företal till en fingerad individ, som antages få »Lycksalighetens ö» i bröllopsgåva. Därpå följer en ofullbordad uppsats av Ernst Kjellander »Öfver sagspelet Lycksalighetens ö», så ett utdrag ur en recension i Morgenblatt für gebildete Stände 1828 av Amalie von Helvig och slutligen en avhandling »Om sagspelets mening» av utgivaren, där

det hela tolkas allegoriskt: Astolf betyder förnuftet, Svanhvit och Felicia viljan och känslan i olika situationer; Astolfs häst, som för honom bort från ön, föreställer »måhända» uppfattningen av Guds ord... — Säkert hade han blå ögon: i marginalen står med Mallas energiska stil: »nej ljusbruna».

1403. Jenny Lind: se anm. till 684. — Han vill ha för mycket pengar: jfr 679.

1404. Boken: *Syskonlif*.

1406. Hosföljande skrift: *Ett par blad ifrån Rhenstranden*. — Jane Eyrie: »Jane Eyre», vars författare ännu var dold i den djupaste anonymitet, kom ut i okt. 1847. Charlotte Brontë fick efteråt fatt i »The Neighbours» och greps av ångest för plagiatbeskyllningar, så besläktade fann hon Jane och Fredrikas Fransiska.

1408. Brockhaus: se 702. — Die »To der Horst»: den »Fräulein T.» i Kaiserswerth, vilken i *Ett par blad ifrån Rhenstranden* betecknas som »den lyckliga människan». — Dahlmann: se anm. till 634. Dahlmann, som var en gammal kämpe för vad man kallade »die schleswig-holsteinsche Sache», talade i nationalförsamlingen starka ord för krigets fortsättande till dess de båda hertigdömena hemföllö åt Tyskland och paraderade därvid eftertryckligt med frasen »Deutschlands Ehre». — Die Auftritte in Frankfurt: upplopp och barrikadstrider 18 sept., vållade av upphetsning över det preussisk-danska vapenstilleståndet i Malmö 26 juli, vilket den staccars nationalförsamlingen, visserligen med ringa majoritet, 17 sept. hade sett sig nödsakad att godkänna. — Gräfin De Geer: Ulla f. Sprengtporten.

1410. H. Sjögren: se *Midsommar-resan*, sid. 16.

1411. Tillåta [att jag] förvandlar: det sista ordet börjar andra sidan.

1412. Adress: Herr Bergmästare A. W. Busch. Kungsholmen. — Det lilla arbetet: »Om substantivernas genus i fransyska språket. Regler och undantag uppställda med hänsigt till minneskonstens lagar.» Busch utgav det 1849 i Stockholm på eget förlag.

1413. Att detta och det följande brevet uppträda först i tillägget har vållats av två olycksaliga omständigheter. För en enda gång litade vi på våra föregångare och stävjade av tidsekonomiska skäl vår lust att genom söka den i Sverige så länge och ivrigt studerade Kierkegaards verk, och när vi 1914 på Köpenhamns universitetsbibliotek begärde fram Fredrika Bremers handskrifter, försummade man att lämna oss biljetterna till Kierkegaard. En mot vårt arbete mycket välvillig norsk recensent, Frits Duus, vilken i Aftenposten 6 apr. 1919 ingående behandlade Kierkegaards förhållande till Fredrika, äro vi tack skyldiga för hänvisningen till K:s »Efterladte Papirer. 1849» (utgivna av H. Gottsched 1880), där biljetterna stå (bristfälligt) tryckta och där man även finner strödda en del gnisslande bittra uttalanden om Fredrika, vars värsta förbrytelse var hennes umgänge med Martensen (»hun vilde ogsaa havt legemlig Omgang med mig, men jeg var dydig»). Sid. 623 meddelas Kierkegaards svarskoncept:

»Mit Haab er, at jeg ikke vil blive misforstaaet; det vilde smerte mig meget, om jeg blev misforstaaet: men om og saa var, jeg kan ikke modtage denne Indbydelse. Ikke forvænt med at blive forstaaet, er jeg desto mere vant til at bære Misforstaaelse; Forskjellen er kun den, at jeg stundom let bærer at blive misforstaaet, stundom bærer det tungt — som jeg

vilde gjøre det i dette Tilfælde, hvis jeg blev misforstaaet af Sverrigs over hele Europa navnkundige Forfatterinde, som vidste [jeg] ikke at vurdere og paaskjønne en saa distingueret Dames velvillige Opmærksomhed.

Blot et Ord endnu. De taler om Deres Indbydelse, som var [den] næsten dumdrigtigt vovet. I Sandhed, det er næsten at drive Spøg med mig. Nei, da forstaaer jeg mig bedre paa det Dumdrigtige — og jeg appellerer trøstigt til Deres egen Dom —; jeg vover det Yderste i Dumdrigtighed, jeg, der siger Nei til Indbydelsen, jeg Uværdige, jeg vover at bede Dem [at modtage] som fuldgyldig og ganske som saadan forstaaet, min oprigtige Tak for Indbydelsen. Jeg, jeg vover det Alleryderste i Dumdrigtighed, jeg vover at troe, at De vil gjøre det, naar jeg nemlig ret indstændigt beder Dem derom; og det gjør jeg, jeg der ikke kommer, med Hengivenhed og forbliver i Taknemligheds Gjæld.» I marginalen: »— og dog, dog dette er ikke saa dumdrigtigt, det er jo fordi jeg har en Forestilling om Deres ophøiede Charakter.»

Om dessa invecklade variationer på motiven missförstånd och dumdrigtighet verkligen kommo Fredrika till handa, har hon storsint sett förbi dem. Hon hade i stark motsats till Kierkegaard den högsta stoltheten, den som vägrar att acceptera förolämpningar och därmed förintar dem.

1414. Adress: Theologie Candidaten Herr Sören Kierkegaard. GammeITorv.

1416. Geijers Sångar utan ord: i Geijers kvarlåtenskap finnas två »Sångar utan ord», tillägnade Agnes 1844 och 1845, men enligt Tobias Norlind, »Erik Gustaf Geijer som musiker», sid. 274, skulle de aldrig ha publicerats. Möjligen menas »Aftonstunder», även med titeln »Sex Capricer» (se Norlind, sid. 274).

1417. Mr Colden: se *Hemmen i den nya världen* I, 78 ff.

1418. Om adressaten se anm. till 753. Fredrika hade träffat henne i New York. — Oxbridge: Uxbridge. Se *Hemmen i den nya världen* I, 127 ff.

1419. Adin Bellou: Ballou. Se *Hemmen i den nya världen* I, 131 f. — Mrs Sigourney: en på sin tid renommerad författarinna. Hennes »Pleasant memories of pleasant lands» med förf:s tillägnan till Fredrika finns på Seminariet. — Emerson: *Hemmen i den nya världen* I, 135 står: »Han syntes mig yngre än jag hade tänkt mig honom», men den engelska upplagan, mångenstädes utförligare, har tillägget »but not so handsome as I had imagined him». På ett senare ställe (sid. 262 i svenska upplagan) heter det dock: »I have never seen a more beautiful smile than Emerson's; the eyes cast a light upon it. Mr. Downing's is the only smile which resembles it; it is less brilliant, but has a more romantic grace about it.»

1420. Milton Hill: egendom tillhörig en mrs Russell, som hade bjudit Fredrika till julen, men resan blev inte av. Hennes man hade varit amerikansk minister i Stockholm 1814—18.

1423. Make up a good peace: antagligen var miss Hunt missnöjd med att Fredrika så snart flyttade från henne till konsul Benzon.

1424. Miss Cushman: den berömda skådespelerskan, som Fredrika hade sett på scenen ett par gånger i Boston. Det var tydligen tal om att uppföra *Trälinnan* med miss C. i Kumbas roll.

1425. Avskrift av mr Herbert Heron. — A letter about Miss Fuller and her marriage: se *Hemmen i den nya världen* I, 200 f. Det var

tillsammans med Springs och bjuden av dem som Margaret Fuller 1846 reste till Europa och avlämnades i Rom, där hon mötte markis Ossoli.

1426. Avskrift av konsul G. Swan. Originalen har liksom 1042 förstörts av en tysk undervattensbåt. — Adressaten var från Karlskrona och bosatt i det lilla frejdade fabriksamhället Lowell. Han blev under inbördeskriget major. Redan 1 nov. 1843 hade han skrivit till Karlskrona Veckoblad: »Om Fredrika Bremer någonsin skulle besöka dessa vidsträckta stränder, är jag fullt öfvertygad att hennes mottagande ej skulle blifva mindre entusiastiskt än Dickens'.» Om utflykten till Lowell se *Hemmen i den nya världen* I, 246 ff. — Miss H. Farley: en prästdotter som i modigt självständighetsbegär hade blivit fabriksarbeterska i Lowell.

1427. Avskrift av mr Herbert Heron. — My good homœopathic doctor: David Osgood.

1428. Mary Hamilton: se *Hemmen i den nya världen* I, 66.

1429. Detta brev har i fotografisk avbildning anskaffats av konsul G. Swan. — Adressaten, ett typiskt exemplar av New Englands »reformers» och pedagoger, var syster till mrs Hawthorne och mrs Mann. Horace Mann var medlem av kongressen, vilken Fredrika med sin vanliga tur fick betrakta i dess glansfullaste moment. Den europeiskt kritiske Carl Schurz säger i »Life of Henry Clay» om kongressen 1850: »Never had there been a Senate with so splendid an array of talent, and so great a number of names that were then, or were destined to become famous throughout the land.»

Från Washington for Fredrika på några dagar till Philadelphia, där hon gjorde bekantskap med den landsflyktige finnen A. F. Soldan, filosof och uppfinnare, som till skydd mot ryssarna hade antagit namnet Dalson (se 911). Hans dagboksnotiser om deras sammanträffanden finner man i Juhani Ahos Soldanbiografi »En idéernas man» (Helsingfors 1901), sid. 230 ff.

1430. Adress: Miss Harriet K. Hunt Female Physician. — The medical gardens: i närheten av Boston, odlade av »shakers», vilkas läkare miss Hunt var.

1431. Se *Hemmen i den nya världen* II, 474. Om doktor Pulte, en Cincinnati-läkare som hade roat sig med att författa en bok »Über die Weltgeschichte», är oss för övrigt ingenting annat bekant än att han 1859 kallades till Horace Manns dödsbädd i Yellow Springs, Ohio.

1432. Om adressaten, »den största autografsamlare i världen», se *Hemmen i den nya världen* I, 395 f. Biljetten härrör tydligen från Fredrikas andra besök i Savannah, ett år efter det första, då hon bodde hos Teffts.

1433. Avskrift från konsul G. Swan; originalet finns i Historical Department of Iowa, Des Moines. — Om bankirfamiljen Monroe i Vineville nära Macon se *Hemmen i den nya världen* I, 386, 389 f. — Bishop and Mrs. Elliot: se *Hemmen i den nya världen* I, 381 ff. — Mr Littlefield: den mysteriösa skandalen med kemiprofessorn Webster, som hade mördat sin kollega Parkman, förtiges som på kommando i amerikanska memoarer och brevsamlingar. Man får inte erkänna ens för sig själv, att en Harvardprofessor kan begå något inkorrekt. Fredrikas obekymrade indiskretion i detta stycke som i många andra har säkerligen djupt chockerat. Se *Hemmen i den nya världen* I, 152 f.; II, 179 f.

1434. Avskrift av mr Herbert Heron. — Townsends: se *Hemmen i den nya världen* II, 39.

1437. Avskrift av mr Norman Penney, bibliotekarie vid Kväkarsamfundets Reference Library, London, ur »Life of Abby Hopper Gibbons» (1897). — Willie var son till den älskvärda kväkerskan och duktiga filantropen mrs Gibbons, som ledsagade Fredrika genom New Yorks fängelser och ruskiga syndanästen (se *Hemmen i den nya världen* III, 461 ff.). Även Willie hade brukat följa henne kring i staden och fick nu till avskedsgåva en silverfruktkniv med ingraverat namn.

1439. Your beautiful parting gift: Bartletts »American scenery» och Susan Fenimore Coopers lantlivs dagbok »Rural Hours».

1441. Mrs Laurance: se *Hemmen i den nya världen* I, 108 ff. — My best beloved sister: med henne hade Fredrika kort efter sin ankomst till Amerika satt Downing i förbindelse. Det finns ett brev till honom av 27 nov. 1849, skrivet av Agathe och undertecknat av henne och modern: »There is a name that has become very dear to Fredrikas mother and sister, a name that is very often repeated in their home with expressions of regard and affection, and that is your name my dear Mr Downing. I wish I could tell you how heartily we thank you and your sweet Lady for all your kindness to our beloved Fredrika. It is indeed a great satisfaction and consolation for us to know, that she has found in your far away land, such kind and amiable friends, and such a true Guide as you. When we read in her letters how happy she feels herself in the new World, surrounded by so much friendliness, and so many new sources of interest, how sure she is, that America will give her all, and more than she hoped for — Oh then! how warmly do we feel for America, and for all those who contribute to the happiness of our dear absent one.» — The five points in New York: den oförställda lastens kvarter, som esteten Downing skydde men där Fredrika fick mrs Gibbons till ciceron. — Your journal: The Horticulturist, som Downing redigerade. — My Innermost: »Innerstan», som Agathe kallades efter Ina i *Midsommar-resan*. — My boxes from America: 21 juni 1852 kom Marie-Louise Nycander, Carl af Forsells dotter, upp till Fredrika och fann henne »så upptagen av böcker och kuriositeter, ankomna i 4 lårar från Amerika», att hon inte ens var hågad att diskutera Marie-Louises idé om ett »guvernants hem», fastän hon själv hade länge haft samma idé. (Se »I Stockholm och på sommarnöje», utg. av Syster Heijkensköld, sid. 135). — Mrs Skealer: Skeyler, syster till misserna Hamilton.

Genom konsul G. Swan ha vi fått en avskrift av den tämligen långa uppsats »To the friends of A. J. Downing», daterad nov. 1852, som infördes i hans postuma bok »Rural Essays» (se anm. till 903). Hon hade, om någon, rätt att tala om honom, ty »I loved him better than all, save one — the sweet wife who made all his days days of peace and pleasantness. And the eye of love is clairvoyant.» Med öm beundran målar hon de idealiska dragen av denna lyckliga helgdagsnatur, skönhetsuppenbarelse och skönhetskapare, som »made a new summer life, rich with the charm of America's Indian summer, come in my heart».

»He never spoke of business — of having much to do; he never seemed to have much to do. With a careless ease and grace, belonging naturally to him, he did many things, as if they were nothing, and had plenty of leisure and pleasantness for his friends. He seemed quietly and

joyfully, without any effort, to breathe forth the life and light given him. It was his nature. In a flower-pot arranged by his hand, there was a silent lecture on true taste, applicable to all objects and arrangements in life. His slight and delicately formed hand, 'la main âme', as Vicomte d'Agincourt would have named it, could not touch things to arrange them without giving them a soul of beauty.

Though commonly silent and retired, there was in his very presence something that made you feel a secret influence, a secret speaking, in appreciation or in criticism — that made you feel that *the Judge* was there; yea, though kind and benevolent still the *Judge*, severe to the thing, the expression, though indulgent to the individual.»

Från Cuba hade hon skrivit till honom, »if not exactly in the same words, at least to the same purport»:

»You must come here, my brother, you must see these trees and flowers, these curves and colors, and take into your soul the image of this earthly paradise, while you are still on earth; and then, when God shall call you to that other world, to be there a gardener of His own, and you will have — then you will mingle the palms and bamboo groves of Cuba with your own American oaks and elms, and taking models out of the beautiful objects of all nature and all climates, you will build houses and temples of which even 'The Seven Lamps of Architecture' [Ruskings] give but distant ideas. You will build a cathedral, where every plant and every creature will be as a link rising upwards, joining in one harmonious Apocalypse revealing the glory of the Creator.»

I bokens företal säges: »No man has lived in vain who has inspired such regard in such a woman.»

1443. Adress: Mamsell Mathilda Möller. Stockholm. Mäster Samuels gränd.

1445. Recogni[zed]: vid bladets omvändning har slutstavelsen blivit bortglömd.

1446. Avskrift av mr Herbert Heron. — Springs kommo till Sverige först nästa sommar, och då hade Fredrika inte mer något Årsta att bjuda dem på.

1447. Mina amerikanska vänner: Springs, ty 53 måste vara felskrivning för 54. Osgoods följde hon 1853 till Göteborg.

1448. Hofföljande skrivelse: se anm. till 824. — Anmält mina amerikanska brev: i Aftonbladet 1 och 5 okt. — Välsignad vare *hon*: Harriet Beecher Stowe. I Annie Fields' »Life and letters of Harriet Beecher Stowe» nämnes Fredrika Bremer liksom George Sand och Kingsley bland de storheter som skriftligen tackade för »Uncle Tom's Cabin». Vi ha inte lyckats få reda på Fredrikas brev. Hon hade själv haft planer på en negerroman (se *Hemmen i den nya världen* II, 410 f.).

1449. Om adressaten se anm. till 576. Sedan 1851 förestod han Stockholms Lyceum.

1450. Biljetten är tydligen samtidigt med 829 (se anm.).

1451. Avskrift meddelad av konsul G. Swan. — Miss Foy: Mathilda Foy återkom i okt. 1853 från en längre vistelse i England. — Those dear friends that now have so grieved us: antagligen Springs, som hade uppskjutit sin resa till Sverige.

1453. Sista raden på biljettens utsida.

1454. Se anm. till 856.

1455. Adressaten var kyrkoherde i Jakob och Johannes.

1457. Harriet Key Hunt: tydlig missuppfattning av det engelska uttalet av Harriot K. (Kezia). — Paulina Davis: det var hos dr Hunt Fredrika hade träffat denna framstående och personligt tjugande ledare av kvinnörelsen i New England. Mrs Wright Davis började 1853 utge den första amerikanska kvinnosakstidningen, *The Una*. I Lillie Buffum Chace Wymans biografi över sin mor »Elizabeth Buffum Chace» I, 151 läses ett odaterat utdrag ur ett brev från Rebecca Spring till hennes syster Mrs Chace: »I found a long, lovely letter from dear Fredrika Bremer from Liverpool. She had read on the passage, 'that pause of ten days on the deep', the report of the last Woman's Convention [Worcester 1850] and was deeply impressed with the high tone, particularly of Mrs. Davis' report.» Jfr *Hemmen i den nya världen* I, 167; III, 426 f. — Antoinette Brown: Amerikas första kvinnliga präst, ordinerad 1853 i kongregationalistkyrkan. Efter »so uncommon a line» står ett överstruket »but», som antyder tankegången »men så lämplig». — Elizabeth Blackwood: Blackwell, den första regelrätt utbildade kvinnliga läkaren. Se *Hemmen i den nya världen* III, 409 f. — Isaac Hopper: kväkare och stor filantrop i New York, far till Mrs Gibbons, vilken Fredrika här råkar kalla Gibson (se *Hemmen i den nya världen* III, 490). Hans biografi, utkommen 1853, var skriven av Fredrikas vän Mrs Lydia Maria Child. — One or two personalities: däribland kanske denna uppriktiga skiss av Harriot Hunts yttre, utesluten ur svenska upplagan: »But the round short figure has wholly and entirely an earthly character, and nothing in it indicates the higher ideal life, excepting a pair of small, beautiful and white hands, as soft as silk — almost too soft, and, as I already said, a glance peculiarly sagacious and penetrating.»

1458. Landshövdingens: Oldevigs.

1459. Adressaten, stiftare av och skattmästare i Artisternas och litteratörernas pensionsförening, var en auktoritet i sådana frågor.

1460. Avskrift ombesörjd av professor Valfrid Vasenius, Helsingfors. — Fruntimmersföreningen i Helsingfors verksamhet: sista ordet är senare tillsatt. Föreningen, som hade bildats 1848, åtnjöt Topelius' livliga sympati. Stockholmsföreningens årsmöte hölls 12 apr. De korta tidningsnotiserna ge inga närmare upplysningar om Fredrikas tal. — Ett fredsförbund: se anm. till 871. Detta är märkligt nog det enda av de oss bekanta breven där Fredrika talar om sitt djärvaste företag. — »Regina af Emiritz»: »Regina von Emmeritz» uppfördes på Mindre teatern; den nya skådespelerskan var mamsell Kindahl.

1461. En förträfflig artikel: flerspaltig ledare om kvinnans myndighet och rätt till arbete. — Hosföljande: »Några upplysningar» etc. refuserades av A. B. och hamnade i Svenska Tidningen. Se anm. till 895.

1462. Finsk tidskrift jan. 1918. Trycket har av professor Vasenius godhetsfullt kollationerats med originalet, som är inbundet i Topelius' exemplar av »Regina von Emmeritz», första upplagan (Finlands nationalmuseum). — Stygnet av en svensk värja: Topelius följde denna vink i en årtionden senare omarbetning. — Ljungblommorna: På Seminariet finns Topelius' »Ljungblommor» III (Helsingfors 1854) med dedikation: »Till Fredrika Bremer skickas dessa visor aktningsfullt af författaren.»

I Vasenius' stora biografi »Zacharias Topelius» III, 503 finner man ett

vittnesbörd om mottagarens hjärteglädje över detta »det sötaste, älskeligaste bref» från en författarinna, som han sedan sin tidiga ungdom beundrade.

1463. Se 901 och anm. — Biljettens ägare har ett kvitto av Fredrika daterat 9 juni 1855: »Af Herr Doktor Herman Säterberg har jag emottagit af den ännu pågående insamlingen för *den obotliga* 100 rdr B^{co}».

1464. A little book: *Hertha*.

1465. Avskrift av mr Norman Penney ur »Life of Abby Hopper Gibbons». — Thy son: se 1437 och anm.

1466. Your late works: se anm. till 933 och till 938. — The German mind... the English mind: snarare än diplomat var Bunsen i England en lysande representant för den tyska anden och i Tyskland enastående sändebud från den engelska. I kap. 26 av Kingsleys roman »Alton Locke», där han uppträder livslevande (»certainly I never saw a nobler specimen of humanity»), säger han till den unge chartisten: »We have much to teach you in the sphere of abstract thought, as you have much to teach us in those of the practical reason and the knowledge of mankind.» — Sons of light: urspr. »torchbearers of primeval light». — Your noble lady: Bunsens fru, Frances Waddington, var en engelska av ansedd familj, och giftermålet, som ingicks i Rom 1817, var första steget i den fattige och ringättade vetenskapsmannens för tyska förhållanden utomordentliga karriär.

1467. Gelzer: Heinrich, historiker, några år professor i Berlin, sedan bosatt i Basel, där han utgav »Protestantische Monatsblätter für innere Zeitgeschichte». Ehuru schweizare, lade han sig beskäftigt i tysk politik och verkade som extraordinarie diplomat med tillgång till hovens baktrappor, således ett slags illegitim kollega till Bunsen, med vilken han var vänskapligt förbunden sedan dennes ministertid i Bern. — The revolution of 1845: se *Lifvet i gamla världen* I, 26. — *Messieurs les Vaudois*: noblessen; jfr I, 67. — Neukomm: se 965 och anm.

1468. Avskrift ombesörjd av professor Bernard Bouvier; originalen till Hornungsbreven tillhöra adressatens son, M. Gustave Hornung, Genève. — Professor Bouvier skriver till oss: »Joseph Hornung, fils d'un peintre fort estimé chez nous, lui-même devenu plus tard un juriste très considéré, avait d'abord hésité entre les lettres et le droit. En 1857, il professait la littérature française à Lausanne. Il fut plus tard appelé à la faculté du droit à Genève. C'était un ancien camarade d'Amiel, apparenté à lui par le sens philosophique, le goût des idées générales, des vues synthétiques, la culture très variée.» — Les brochures: »La littérature de la Suisse française considérée dans son principe religieux et national, et dans ses rapports avec les autres littératures de l'Europe» i *Revue Suisse* 1852 och »Lettres au Journal de Genève, sur la séparation de l'Eglise et de l'Etat» (Genève 1855).

1469. La figure napoléonienne: den bekanta gamla »fixerbilden» av ett träd som vid närmare betraktande visar Napoleons konturer. Jfr *Hemmen i den nya världen* I, 261.

1476. Denna sorgpost: Svedboms död. — De små Söderbergiska barnen: se 966.

1478. Min bok: *Fader och dotter*. — Ett ord är bortrivet med munnlacket.

1479. De följa mig till Sicilien: bland Fredrikas böcker på Seminariet

finns »Euvres complètes de Tacite» i Burnoufs översättning med inskriften »Constant Leirens Palerme 12 Nov. 58», tydligen en avskedsgåva från Herkules.

1480. Anne Lynch Bottas »Hand-book of Universal Literature» (New York 1860) var hennes mest bekanta arbete och användes som lärobok i många amerikanska skolor.

1482. Illustrerad Tidning 1867, nr 6. — Se 1130 och anm.

1483. Stympat av adressaten liksom 1485. — Din egen dotter: enligt uppgift av friherrinnan Barnekows dotterdotter fru Augusta Brunnström f. Ehrenborg lånade Fredrika Stani Barnekow ett kapital för att sätta i gång en handskfabrik i Ängelholm, ett företag som lyckades bra. — Den stackars döve mannen: troligen J. G. Dock (se anm. till 1169). — Vännerna på Maglö: friherrinnan Barnekows mor och bröder.

1485. Renskrivningsbyrå: se 1172 och anm. — En ung polack: i sista stund ha vi av Margaret Howitt lyckats erhålla ett bidrag till den halvdunkle Stephan Poles' karakteristik: »I have been brushing up my memory of him. Not that I had ever forgotten him — but he was, at the best, such a very shady character, that it is very difficult especially after the lapse of half a century to write anything real and substantial about him. In person he was slim, middlesized, cleanshaven — his ravenblack hair closely cut. He had dark, shrewd eyes, and a dazzling set of teeth. He always wore a black frock-coat and black trousers, a white and somewhat elaborate shirtfront and black silk-necktie. As I remember, it was 'mourning for Poland'. In the dim shaded lamplight of Mamsell Bremer's drawingroom of an evening he could pass as a gentleman. By day, especially if you had met him in an hotel, you could have regarded him as an alert waiter . . . I don't think he could speak Swedish, but fluent French, German and English.» Han fick liksom Margaret och Hanna tjänstgöra som föreläsare, sannolikt av Revue des deux mondes. Efter Margarets hemkomst uppträdde han med en varm rekommendation från Fredrika hos familjen Howitt, som mottog honom med den reservation man i England visar pittoreska och otillräckligt legitimerade främlingar, »but he either did not notice our coldness or forgave it». Något år senare inhämtades av en notis i Times om en spelskandal i Baden-Baden, att Stephan Poles var anställd där som markör dessvärre.

1486. Se 1256.

INNEHÅLL.

År.	Adressater.	Antal brev.
1857.	<i>Andersen, Hans Christian</i>	1.
	Sid. 13.	
	<i>Coulin, Louise</i>	3.
	Sid. 2, 6, 9.	
	<i>Fruerie, Caroline</i>	1.
	Sid. 10.	
	<i>Lind, Jenny</i>	3.
	Sid. 1, 4, 5.	
	<i>Sunnerdahl J. G.</i>	1.
	Sid. 12.	
1858.	<i>Svedbom, Fredrika, f. Forssberg</i>	1.
	Sid. 7.	
	<i>Böklin, Per</i>	3.
	Sid. 14, 49, 58.	
	<i>Coucheron, P. J. B.</i>	2.
	Sid. 21, 21.	
	<i>Coulin (Thomas), Louise</i>	4.
	Sid. 20, 26, 31, 37.	
	<i>Coulin, Nancy</i>	1.
	Sid. 35.	
<i>Fruerie, Caroline</i>	3.	
Sid. 22, 42, 56.		
<i>Gaberel, Adèle</i>	1.	
Sid. 58.		
<i>Lind, Jenny</i>	3.	
Sid. 33, 39, 63.		
<i>Secrétan, Charles</i>	1.	
Sid. 45.		
<i>Sunnerdahl, J. G.</i>	5.	
Sid. 14, 24, 40, 41, 43.		
<i>Svedbom, Fredrika, f. Forssberg</i>	2.	
Sid. 26, 27.		
<i>Wennberg, Lotten</i>	2.	
Sid. 27, 63.		

År.	Adressater	Antal brev.
1859.	<i>Brockhaus</i>	2.
	Sid. 106, 141.	
	<i>Böklin, Per</i>	2.
	Sid. 75, 106.	
	<i>Fruerierie, Caroline</i>	1.
	Sid. 65.	
	<i>Secrétan, Charles</i>	1.
	Sid. 84.	
	<i>Svedbom, Fredrika, f. Forssberg</i>	4.
	Sid. 64, 71, 98, 99.	
1860.	<i>Thomas, Louise, f. Coulin</i>	4.
	Sid. 68, 81, 93, 103.	
1861.	<i>Wennberg, Lotten</i>	1.
	Sid. 102.	
	<i>Andersen, Hans Christian</i>	1.
	Sid. 126.	
	<i>Böklin, Per</i>	1.
	Sid. 116.	
	<i>Harvey, Anna, of Ickwell-Bury</i>	2.
	Sid. 129, 134.	
	<i>Heidenstam, Carl von</i>	1.
	Sid. 138.	
	<i>Ingemann, Bernhard</i>	1.
	Sid. 132.	
	<i>Lenormant, Adrienne</i>	2.
	Sid. 115, 136.	
	<i>Meille, G. P.</i>	1.
	Sid. 123.	
	<i>Svedbom (Linnell), Fredrika</i>	4.
Sid. 111, 123, 136, 140.		
<i>Thomas, Louise, f. Coulin</i>	1.	
Sid. 113.		
1861.	<i>Afzelius, Beata</i>	2.
	Sid. 145, 170.	
	<i>Andersen, Hans Christian</i>	1.
	Sid. 173.	
	<i>Barnekow, Stanislas, f. Wrede</i>	1.
	Sid. 153.	
	<i>Brockhaus</i>	1.
	Sid. 152.	
	<i>Böklin, Per</i>	3.
	Sid. 141, 149, 156.	
	<i>Due, Frederik</i>	1.
Sid. 174.		
<i>Eneroth, Olof</i>	2.	
Sid. 154, 167.		

År.	Adressater.	Antal brev.
1861.	<i>Frumerie, Caroline</i>	5.
	Sid. 166, 176, 220, 228, 244.	
	<i>Grafström, A. A.</i>	1.
	Sid. 172.	
	<i>Knös, Thekla</i>	1.
	Sid. 162.	
	<i>Koch, Frances von, f. Lewin</i>	1.
	Sid. 171.	
	<i>Leijonhufvud, Sophie</i>	2.
	Sid. 160, 165.	
	<i>Lenormant, Adrienne</i>	1.
	Sid. 169.	
	<i>Limnell, Fredrika, f. Forssberg</i>	3.
	Sid. 151, 151, 152.	
	<i>Olsen, Mathilda, f. Möller</i>	1.
Sid. 147.		
<i>Spring, Marcus och Rebecca</i>	1.	
Sid. 154.		
<i>Stjernstedt, Jenny, f. Lind</i>	1.	
Sid. 161.		
<i>Thomas, Louise, f. Coulin</i>	1.	
Sid. 147.		
1862.	<i>Afzelius, Beata</i>	2.
	Sid. 227, 245.	
	<i>Andersen, Hans Christian</i>	1.
	Sid. 177.	
	<i>Browne, miss</i>	1.
	Sid. 180.	
	<i>Böklin, Per</i>	6.
	Sid. 182, 198, 215, 218, 223, 234.	
	<i>Böttiger, C. W.</i>	1.
	Sid. 187.	
	<i>Carlson, F. F.</i>	2.
	Sid. 181, 210.	
	<i>Eneroth, Olof</i>	5.
	Sid. 188, 208, 211, 226, 230.	
	<i>Grafström, A. A.</i>	1.
	Sid. 190.	
	<i>Hedlund, S. A.</i>	1.
	Sid. 203.	
<i>Leijonhufvud, Sophie</i>	1.	
Sid. 231.		
<i>Lenormant, Adrienne</i>	2.	
Sid. 192, 221.		
<i>Limnell, Fredrika, f. Forssberg</i>	12.	
Sid. 186, 209, 209, 209, 210, 211, 212, 213, 213, 214, 216, 226.		

År.	Adressater.	Antal brev.
1862.	<i>Quarnström, C. G.</i>	1.
	Sid. 225.	
	<i>Rydberg, Viktor</i>	3.
	Sid. 208, 229, 233.	
	<i>Röhl, Maria</i>	1.
	Sid. 195.	
	<i>Spring, Marcus och Rebecca</i>	2.
	Sid. 194, 195.	
	<i>Stjernstedt, Jenny, f. Lind</i>	1.
	Sid. 217.	
<i>Thomas, Louise, f. Coulin</i>	1.	
Sid. 205.		
<i>Wannqvist, Olof af</i>	1.	
Sid. 214.		
1863.	<i>Afzelius, Beata</i>	3.
	Sid. 250, 264, 270.	
	<i>Andersen, Hans Christian</i>	1.
	Sid. 256.	
	<i>Berg, Fredrik Theodor</i>	2.
	Sid. 285, 288.	
	<i>Berg, Hilda</i>	1.
	Sid. 273.	
	<i>Brockhaus</i>	1.
	Sid. 255.	
	<i>Böklin, Per</i>	1.
	Sid. 288.	
	<i>De Vylder, Maria</i>	1.
	Sid. 255.	
	<i>Eneroth, Olof</i>	5.
	Sid. 248, 251, 252, 255, 256.	
	<i>Frumerie, Caroline</i>	7.
	Sid. 248, 253, 261, 262, 268, 277, 282.	
	<i>Grafström, A. A.</i>	1.
	Sid. 258.	
	<i>Grafström, Sophie</i>	1.
	Sid. 272.	
	<i>Hedlund, S. A.</i>	3.
Sid. 260, 277, 283.		
<i>Lagervall, Karin, f. Wagner</i>	1	
Sid. 285.		
<i>Lagervall, Magnus</i>	1	
Sid. 274.		
<i>Leijonhufvud, Sophie</i>	1.	
Sid. 252.		
<i>Linnell, Fredrika, f. Forssberg</i>	7.	
Sid. 247, 251, 265, 268, 284, 287, 287.		
<i>Mondan, Camille</i>	1.	
Sid. 273.		

År.	Adressater.	Antal brev.
1863.	<i>Myhrberg, Maximilian</i>	1.
	Sid. 277.	
	<i>Saxenberg, Sophie</i>	1.
	Sid. 271.	
	<i>Sohlman, August</i>	1.
	Sid. 247.	
	<i>Tersmeden, P. R.</i>	2.
	Sid. 266, 281.	
	<i>Thomas, Louise, f. Coulin</i>	1.
	Sid. 279.	
	<i>Wachtmeister, H. G. Trolle-</i>	2.
	Sid. 275, 276.	
	<i>Wennberg, Lotten</i>	1.
Sid. 286.		
<i>Wieselgren, Harald</i>	4.	
Sid. 266, 266, 267, 274.		
1864.	<i>Afzelius, Beata</i>	4.
	Sid. 296, 351, 358, 359.	
	<i>Ameen, Georg</i>	3.
	Sid. 293, 324, 361.	
	<i>Berg, Fredrik Theodor</i>	6.
	Sid. 295, 295, 298, 299, 300, 303.	
	<i>Blomberg, mamsell</i>	1.
	Sid. 360.	
	<i>Bohlin, Abraham</i>	4.
	Sid. 304, 311, 329, 331.	
	<i>Botta, Anne Lynch</i>	1.
	Sid. 307.	
	<i>Brockhaus</i>	1.
	Sid. 334.	
	<i>Böklin, Per</i>	2.
	Sid. 317, 342.	
	<i>Carlén, Octavia</i>	1.
	Sid. 323.	
	<i>De Vylder, Maria</i>	6.
	Sid. 311, 323, 324, 332, 348, 357.	
	<i>Ekmarck, L. A.</i>	1.
Sid. 314.		
<i>Frumerie, Caroline</i>	4.	
Sid. 326, 327, 330, 338.		
<i>Grafström, Sophie</i>	1.	
Sid. 299.		
<i>Hedlund, S. A.</i>	1.	
Sid. 351.		
<i>Howitt, Margaret</i>	2.	
Sid. 348, 360.		
<i>Krämer, Lotten von</i>	1.	
Sid. 306.		

År.	Adressater.	Antal brev.
1864.	<i>Kullgren, Lydia</i>	1.
	Sid. 302.	
	<i>Leijonhufvud, Sophie</i>	1.
	Sid. 301.	
	<i>Linnell, Fredrika, f. Forssberg</i>	7.
	Sid. 298, 311, 312, 327, 350, 351, 356.	
	<i>Nilsson, Ida</i>	7.
	Sid. 305, 313, 314, 316, 316, 317, 350.	
	<i>Rosen, Lotten von, f. Wrangel</i>	2.
	Sid. 341, 349.	
	<i>Saxenberg, Sophie</i>	1.
	Sid. 341.	
	<i>Secretan, Charles</i>	1.
	Sid. 308.	
	<i>Stjernstedt, Jenny, f. Lind</i>	2.
	Sid. 332, 355.	
	<i>Sunnerdahl, Charlotte, f. Kemner</i>	1.
	Sid. 357.	
	<i>Sunnerdahl, J. G.</i>	2.
	Sid. 316, 332.	
<i>Tersmeden, P. R.</i>	1.	
Sid. 293.		
<i>Thengberg, Jane, f. Miller</i>	4.	
Sid. 305, 315, 335, 335.		
<i>Thomas, Louise, f. Coulin</i>	2.	
Sid. 321, 336.		
<i>Wennberg, Lotten</i>	2.	
Sid. 304, 333.		
<i>En okänd</i>	1.	
Sid. 312.		
1865.	<i>Afzelius, Beata</i>	5.
	Sid. 374, 380, 419, 451, 458.	
	<i>Barnekow, Stanislas, f. Wrede</i>	1.
	Sid. 409.	
	<i>Bohlin, Abraham</i>	2.
	Sid. 372, 393.	
	<i>Böklin, Per</i>	2.
	Sid. 370, 401.	
	<i>Carlén, Johan Gabriel</i>	1.
	Sid. 382.	
	<i>Carlén, Octavia</i>	2.
	Sid. 382, 467.	
	<i>Carlsson, F. F.</i>	1.
	Sid. 391.	
	<i>Dahlgren, F. A.</i>	1.
Sid. 386.		
<i>De Geer, Ulla</i>	1.	
Sid. 378.		

År.	Adressater.	Antal brev.
1865.	<i>De Vylder, Maria</i>	6.
	Sid. 377, 378, 390, 403, 404, 405.	
	<i>Ekmarck, L. A.</i>	1.
	Sid. 442.	
	<i>Feilitzen, Urban von</i>	1.
	Sid. 422.	
	<i>Flygare-Carlén, Emilie</i>	5.
	Sid. 407, 427, 435, 456, 468.	
	<i>Frumerie, Caroline</i>	5.
	Sid. 366, 383, 385, 396, 405.	
	<i>Grafström, A. A.</i>	1.
	Sid. 363.	
	<i>Harvey, Anna, of Ickwell-Bury</i>	1.
	Sid. 400.	
	<i>Hedlund, S. A.</i>	1.
	Sid. 390.	
	<i>Hierta, L. J.</i>	1.
	Sid. 378.	
	<i>Howitt, Margaret</i>	4.
	Sid. 388, 399, 405, 424.	
	<i>Kahl, Achatius</i>	1.
	Sid. 426.	
	<i>Koch, Nils von</i>	1.
	Sid. 381.	
	<i>Leijonhufvud, Kerstin</i>	1.
	Sid. 462.	
	<i>Leijonhufvud, Sophie</i>	2.
	Sid. 394, 395.	
	<i>Limnell, Fredrika, f. Forssberg</i>	9.
	Sid. 368, 408, 429, 439, 449, 462, 474, 477, 480.	
	<i>Nilsson, Ida</i>	7.
Sid. 392, 394, 399, 425, 445, 452, 472.		
<i>Norderling, Louisa, f. Drummond Hay</i>	1.	
Sid. 410.		
<i>Norstedt & Söner, P. A.</i>	1.	
Sid. 375.		
<i>Ribbing, Seved</i>	1.	
Sid. 410.		
<i>Rosen, Lotten von, f. Wrangel</i>	1.	
Sid. 423.		
<i>Saxenberg, Sophie</i>	22.	
Sid. 410, 414, 418, 421, 421, 427, 428, 429, 433, 434, 435, 437, 442, 447, 450, 454, 469, 470, 476, 476, 476, 479.		
<i>Saxenberg, Sophie, f. Pousette</i>	1.	
Sid. 424.		
<i>Tersmeden, P. R.</i>	1.	
Sid. 370.		

År.	Adressater.	Antal brev.
1865.	<i>Thengberg, Jane, f. Miller</i>	1.
	Sid. 377.	
	<i>Thomas, Louise, f. Coulin</i>	2.
	Sid. 364, 400.	
	<i>Thomas, W. W.</i>	1.
	Sid. 471.	
	<i>Watts, Anna Mary Howitt</i>	1.
	Sid. 414.	
	<i>Wennberg, Hilda</i>	5.
	Sid. 438, 446, 448, 455, 460.	

TILLÄGG.

Adressater.	Antal brev
<i>Adlersparre, Carl August</i>	1.
Sid. 494.	
<i>Adlersparre, Sophie</i>	1.
Sid. 516.	
<i>Ahlbom, Sophie</i>	1.
Sid. 549.	
<i>Bagge, C. A.</i>	4.
Sid. 524, 529, 532, 532.	
<i>Barnekow, Stanislas, f. Wrede</i>	2.
Sid. 589, 590.	
<i>Berg, Fredrik Theodor</i>	1.
Sid. 563.	
<i>Bergstedt, C. F.</i>	2.
Sid. 558, 568.	
<i>Bremer, Claes</i>	1.
Sid. 489.	
<i>Bunsen, Christian Carl Josias</i>	2.
Sid. 573, 575.	
<i>Busch, Adolph</i>	6.
Sid. 507, 513, 514, 515, 530, 530.	
<i>Downing, Andrew o. Caroline</i>	6.
Sid. 533, 535, 539, 542, 549, 549.	
<i>Downing, Caroline</i>	1.
Sid. 548.	
<i>Ehrenström, Marianne, f. Pollett</i>	1.
Sid. 488.	
<i>Ekman, Sophie, f. Kurck</i>	1.
Sid. 561.	

Adressater.	Antal brev.
<i>Feilitzen, Carl von</i>	1.
Sid. 566.	
<i>Feilitzen, Otto von</i>	1.
Sid. 560.	
<i>Forsell, Carl af</i>	1.
Sid. 510.	
<i>Franzén, F. M.</i>	1.
Sid. 486.	
<i>Gibbons, Abby Hopper</i>	1.
Sid. 572.	
<i>Gibbons, Willie</i>	1.
Sid. 548.	
<i>Grafström, A. A.</i>	1.
Sid. 483.	
<i>Hartmansdorff, August o. Marie von</i>	2.
Sid. 504, 505.	
<i>Hazelius, Sophie, f. Grafström</i>	1.
Sid. 591.	
<i>Hildebrandsson, Ebba, f. af Wirsén</i>	12.
Sid. 505, 507, 509, 509, 512, 512, 517, 521, 523, 523, 528, 562.	
<i>Homberg, Tinette</i>	1.
Sid. 495.	
<i>Hornung, Joseph</i>	8.
Sid. 578, 579, 580, 581, 581, 582, 582, 587.	
<i>Hunt, Harriot</i>	10.
Sid. 535, 537, 538, 538, 543, 547, 548, 556, 564, 572.	
<i>Kierkegaard, Sören</i>	2.
Sid. 531, 532.	
<i>Koch, Frances von</i>	9.
Sid. 486, 499, 501, 501, 502, 502, 502, 503, 503.	
<i>Koch, Frances o. Nils von</i>	1.
Sid. 500.	
<i>Leuhusen, Henrika</i>	3.
Sid. 518, 519, 520.	
<i>Lind, J.</i>	1.
Sid. 510.	
<i>Lindblad, Adolf</i>	1.
Sid. 555.	
<i>Lundberg, Johan Gustaf</i>	1.
Sid. 563.	
<i>Lynch, Anne (Botta)</i>	6.
Sid. 509, 511, 521, 537, 582, 587.	
<i>Monroe, N. C.</i>	1.
Sid. 545.	
<i>Möller (Olsen), Mathilda</i>	8.
Sid. 555, 555, 558, 565, 583, 584, 585, 586.	
<i>Peabody, Elizabeth</i>	1.
Sid. 542.	

Adressater.	Antal brev.
<i>Poppius (Berzelius), Betty</i>	5.
Sid. 486, 503, 504, 504, 525.	
<i>Pulte</i>	1.
Sid. 544.	
<i>Rosen, Lotten von, f. Wrangel</i>	1.
Sid. 497.	
<i>Silfverstolpe, Malla, f. Montgomery</i>	1.
Sid. 520.	
<i>Spring, Marcus o. Rebecca</i>	3.
Sid. 540, 546, 557.	
<i>Spring, Rebecca</i>	1.
Sid. 541.	
<i>Strussenfelt, Ulrika von</i>	2.
Sid. 484, 493.	
<i>Svedbom (Linnell), Fredrika</i>	3.
Sid. 562, 562, 590.	
<i>Svensén, Carl Johan</i>	1.
Sid. 589.	
<i>Sätherberg, Herman</i>	1.
Sid. 571.	
<i>Tefft, J. K.</i>	1.
Sid. 544.	
<i>Toll, Nils Ludvig Christoffer</i>	1.
Sid. 485.	
<i>Topelius, Zacharias</i>	2.
Sid. 566, 569.	
<i>Törner, J. M.</i>	1.
Sid. 493.	
<i>Wachenfelt, Gustaf Fredrik von</i>	1.
Sid. 541.	
<i>Wattenbach, Sophie</i>	2.
Sid. 516, 526.	
<i>Wergeland, Henrik</i>	1.
Sid. 490.	
<i>En okänd</i>	1.
Sid. 561.	

HÄNVISNINGAR.

I anslutning till ett sorgfälligt urval av de i breven och noterna förekommande personnamnen länmas här en vägledning för den som önskar orientera sig i Fredrika Bremers värld. Kursiva siffror beteckna brev.

- Abd-ul-medjid*, III 303; IV 97.
Aberdeen, lord, III 302 f.
Acrel, Erik, III 4 f., 511.
Adelborg, Anders Otto, III 139, 177 f., 528.
Adlersparre, Axel, II 424, 478, 567.
Adlersparre, Carl August, II 9 f., 77, 99, 124, 125, 462, 533 f., 541, 544; IV 494, 639.
Adlersparre, Sophie, II 425, 465, 471, 508, 562; III 571; IV 301, 516, 623, 641.
Afzelius, Arvid August, III 130, 272, 525, 529, 577.
Afzelius, Beata, III 15, 112, 127, 129, 138, 140, 159, 171, 176, 177, 198, 211, 213, 216, 218, 224, 237, 239, 256, 267, 272, 273, 276, 277, 306, 312, 327, 327, 343, 345, 351, 363, 371, 374, 377, 382, 391, 404, 412, 415, 426, 441, 442 f., 455, 513, 520, 529; IV 145, 170, 227, 245, 250, 264, 270, 296, 351, 358, 359, 374, 380, 419, 428 f., 433—435, 437 f., 442, 446—448, 450, 451, 455 f., 458, 460 f., 628.
Afzelius, Lars Peter, I 249, 541; III 377.
Afzelius, Tullia, f. Brun, I 249.
Agardh, C. A., I 220, 538, 543; II 21, 45, 535, 537; III 364, 547, 570—571; IV 478.
Agardh, J. G., II 297.
Ahlbom, Sophie, II 216 f., 550; III 382, 575; IV 44, 441, 549, 584, 635.
Aischylos, I 150 225; II 256, 260, 287, 361.
Alcott, Amos Bronson, IV 534, 539, 541.
Alexandra, drottning av England, IV 257.
Alfred, engelsk prins, IV 62, 233, 601, 615.
Almqvist, C. J. L., I 370, 405, 492, 494, 560 f.; II 41, 85, 178, 182 f., 205, 216, 221, 225, 230, 278, 304, 310, 317, 498, 518 f., 550 f., 557, 559 f., 566, 571; III 428, 545.
Alströmer, Jonas, II 291.
Amalia, drottning av Grekland, IV 109, 118, 120 f., 225, 234 f., 603, 615.
Ameen, Georg, II 401, 424, 566; III 228, 541; IV 293, 324, 361, 621, 625.
Amiel, Henri-Frédéric, IV 581, 611—613, 615, 623, 648.
Ancillon, Friedrich, I 217, 534 f., 538.
Anckarsvärd, Charlotte, f. Bonde, III 151, 528; IV 511.
Andersen, H. C., I 450, 456, 483, 489, 505, 555, 559 f.; II 17, 40, 125, 134, 146, 217, 369, 389, 453, 535, 537, 544—546, 563, 565; III 48, 89, 109, 119, 134, 150, 152, 152, 154, 160, 161, 165, 167—171, 190, 197, 230, 236 f., 248, 267, 298, 351, 397, 416, 516 f., 522, 524 f., 527, 529—532, 538, 542, 545, 547, 577, 579, 592; IV 13, 126, 133, 173, 177, 256, 426, 532, 597, 604, 634.
Angelini, Jöns, I 112, 526.
Angelus Silesius, I 204.
Anjou, L. A., II 215, 221 f., 273, 471, 556.
Anthony, Susan B., III 561.
Antonelli, kardinal, IV 50, 598.
Appia, Louise, III 503 f., 592; IV 3, 23.
Arduini, Carlo, III 484, 590.
Arfwedson, Louise, IV 269 f., 618.
Arfwidsson, Nils, I 389, 546, 552; II 563.
Aristoteles, IV 291.
Arnåt, Ernst Moritz, III 7, 27, 37, 515, 580.

- Arnesen-Kall*, Benedicte, IV 34, 598 f.
Arvidsson, A. I., II 333; III 376.
Atterbom, I 346, 348, 406, 429 f., 440, 474, 488, 490, 495, 500, 546, 548, 552, 555; II 46 f., 51, 57, 104 f., 174, 182, 278, 290 f., 301, 304, 382, 387, 444, 504, 537, 548, 558; III 28, 43, 82, 399, 515 f., 521, 524, 556, 577; IV 520 f., 641 f.
Auer, Leopold, IV 265, 618.
August, prins, II 416; IV 625.
Augustinus, III 32, 36, 42, 61 f., 75 f., 188, 520 f.
Baader, I 182, 219, 223, 230, 232 f., 236, 239, 305, 345, 535, 538—540, 546, 553; II 119, 255, 490, 543, 556, 571; III 86, 115, 524.
Baardsen, Gjest, I 382.
Baco av Verulam, I 165, 173.
Bagge, C. A., III 136—138, 138, 189, 527; IV 524, 529, 532, 532.
Bailey, Samuel, I 531.
Bakunin, IV 618 f.
Bakunin, Antonie, IV 617 f.
Baldung, Hans, I 521.
Ballou, Adin, IV 536, 643.
Balsac, I 304; II 89, 508.
Bancroft, III 316, 551.
Barnekow, Stani, IV 589, 632, 649.
Barnekow, Stanislas, f. Wrede, IV 153, 275, 409, 589, 590, 607.
Barnekow, Ulla, f. Trolle-Wachtmeister, II 107, 425, 542.
Baudin, Mme, d. ä., IV 169, 192 f., 222, 608.
Baudin, Mme, d. y., IV 192.
Bauer, Bruno, II 371; III 10, 146 f., 222, 538.
Baumgarten-Crusius, L. F. O., II 242, 244 f., 554.
Beck, Lina, IV 362 f., 628.
Becker, Karl Friedrich, I 448.
Beckman, A. F., IV 347, 627.
Beecher Stowe, Harriet, III 254 f., 257 f., 261 f., 268, 546, 584; IV 560, 646.
Belletti, Giovanni Battista, II 163, 547.
Bentham, I 138, 140, 155 f., 318, 529, 530; II 536; III 532.
Benzon, S., III 191, 532; IV 540, 564 f.
Berg, Fredrik Theodor, IV 285, 288, 295, 295, 298, 299, 300, 303, 563.
Berg, Hilda, III 403, 578; IV 229, 244, 249, 254, 262 f., 269, 273, 282, 285, 326, 331, 366, 383, 386, 397.
Berg, Isak, I 143, 531.
Bergfalk, Elisabet, f. Lindmark, I 116 f., 123 f., 445, 527, 555; II 541.
Bergfalk, Per Erik, I 295 f., 500, 529, 555; II 104, 165, 237, 239, 315, 334, 490, 547; III 104, 187 f., 262, 301, 352, 353, 392, 396, 518 f., 569, 577, 582; IV 171, 181, 196, 247, 251, 256, 277 f., 305, 351, 372, 384, 389, 454, 478, 535, 537, 554, 613 f.
Berglind, Jeanette, IV 617.
Bergman, Carl Abraham, I 246, 540; III 547.
Bergman, Carl Johan, II 235, 546; III 394, 454, 576.
Bergman, Carl Wilhelm, II 334, 562; III 132 f., 525 f.
Bergstedt, C. F., III 41, 43, 230, 305, 516, 556; IV 558, 568.
Berzelius, I 286, 292, 476; II 216, 390, 565; III 91; IV 181, 525.
Beskow, Bernhard von, II 222, 233, 445, 551, 569; III 516 f.; IV 632.
Beskow, Gustaf Emanuel, IV 614.
Bettina, I 402 f., 420, 422 f., 430 f., 433 f., 440, 454, 553; II 49, 250, 490, 538.
Bianchini, minister, IV 55, 601.
Birch-Pfeiffer, Charlotte, II 568; III 511.
Bjerregaard, Henrik Anker, I 432 f., 553.
Bjursten, Herman, III 569, 572.
Björnson, IV 608 f., 620.
Björnstjerna, Elisabeth, f. v. Stedingk, IV 511, 641.
Björnstjerna, Wilhelmina Augusta, III 7, 120, 512; IV 526.
Blackwell, Elizabeth, IV 564, 647.
Blanc, Louis, III 103.
Blanche, August, II 549.
Blomberg, mamsell, IV 360.
Blomqvist, Hanna, IV 263, 268, 278, 297, 322, 349, 356, 361, 365, 368, 389, 421, 432—435, 441, 446, 449, 462 f., 480, 591, 617, 622.
Blomstedt, Mina, f. v. Schwerin, IV 359, 368 f., 458.
Blücher, I 9 f., 519.
Bohlin, Abraham, III 396, 576 f.; IV 304, 311, 329, 331, 372, 393, 626, 631.
Bonde, Gustaf Trolle-, III 369, 571.
Bonnet, Jules, IV 10, 596 f.
Bonnier, Adolf, III 20, 579; IV 113, 255, 393, 600, 631.
Bordier, Henri, III 473, 590.
Borg, F. T., IV 292, 317, 620.
Boström, C. J., IV 347, 627, 631.
Bournonville, August, III 153, 197, 352, 528; IV 532, 608.

- Bournonville*, Helene, f. Håkansson, III 528; IV 173.
- Bouvier*, mme, IV 13, 580, 612.
- Bowallius*, R. M., II 340, 359, 562.
- Bovet*, Félix, IV 309, 615, 624.
- Brahe*, Magnus, II 26, 410, 412, 415 f.
- Brandel*, Genseric, I 195, 525.
- Brandis*, Joachim Dietrich, IV 485, 638.
- Branting*, Lars Gabriel, IV 212.
- Bravo*, Johan, IV 34, 598.
- Bremer*, Agathe, I 2, 18, 26, 64 f., 72 f., 75, 78, 83—88, 91, 95, 105, 107, 111 f., 114—116, 119, 121, 127 f., 140—142, 144, 249, 258, 262, 265, 272, 277, 289, 298, 302, 307—309, 321, 325, 359, 380, 393, 396 f., 408—410, 412 f., 420 f., 424, 433, 444, 451 f., 454, 459, 464—466, 468 f., 471, 474 f., 483, 487, 489, 500 f., 510, 515, 519, 522 f., 528, 546, 549, 552, 554—556, 559; II 16, 27, 30, 32, 34—36, 38, 47, 53, 57—59, 66, 72—76, 80, 83, 88 f., 94, 96, 100, 102—104, 108, 113 f., 116, 133, 135, 142, 157, 166, 176, 188, 192, 195, 198, 207, 214 f., 217, 231, 243, 253, 257, 265, 270, 287, 291, 302 f., 305, 307 f., 318, 330, 330, 339, 343, 345, 350, 391, 413, 428, 432—434, 443, 477, 495, 506 f., 515, 517 f., 521, 527 f., 557, 565 f., 573; III 2, 6, 12 f., 19, 23, 27, 30, 32, 40, 42, 44, 56, 65, 72, 83, 104, 117 f., 123, 126, 129 f., 136 f., 166, 180, 183, 193, 213—216, 218—221, 223 f., 228, 231, 233 f., 381, 518 f., 527 f., 537; IV 155, 333, 337, 342, 516, 550 f., 623, 632, 645.
- Bremer*, Aline, III 46, 53, 517; IV 626.
- Bremer*, August, I 2, 18, 57, 78, 83 f., 88, 99, 103, 105, 107 f., 111 f., 115, 121 f., 133, 135, 142, 145 f., 194 f., 197, 203, 213, 268, 435, 444, 461, 519, 525, 536 f., 554; II 90, 482; III 213; IV 379.
- Bremer*, Carl Fredric, I 2, 4—7, 10, 12 f., 19, 22, 32 f., 35—38, 41—44, 46, 51, 53, 55 f., 63 f., 71, 75, 78, 82, 85, 87—89, 91, 95, 101 f., 104 f., 108, 131, 519—521, 523, 527; II 395; IV 521.
- Bremer*, Charlotte, f. Hollström, I 2, 4 f., 33, 37 f., 50, 63 f., 72 f., 87, 89, 95, 105, 108 f., 109, 111, 114 f., 118, 129 f., 142, 152, 157, 249, 258, 287, 289, 307, 324, 330 f., 340, 342, 392, 431, 452, 457—459, 466, 470, 472, 483 f., 487, 489, 501, 505, 507, 510, 515, 522, 527; II 16, 30, 35, 52—54, 66, 76, 82 f., 89, 94, 96, 103 f., 106, 113, 123, 157, 192, 215, 224, 241, 253, 270, 278, 287, 305, 319 f., 330, 477, 484, 489, 553, 569, 573; III 19, 27, 44, 49, 56, 65, 72, 183, 214, 220, 224, 228, 240 f., 253, 262, 270—273, 275—278, 299, 302, 307, 314, 335, 345, 348 f., 352, 354, 359, 370, 377, 380—383, 392, 395, 398, 404, 444 f., 517—520, 527, 529, 551, 574; IV 7, 337, 379, 487, 516, 554, 562, 623, 645.
- Bremer* (Quiding), Charlotte, I 2 f., 6, 15, 18, 21, 32—34, 37, 50, 75, 76, 79, 81, 82, 83, 85, 85, 86, 87, 88, 88, 90, 91, 92, 99, 101, 106 f., 110—113, 114, 114, 115, 118, 119, 120, 124, 127, 145, 148, 195, 214, 269, 336, 393, 437, 465, 466, 474, 519, 522, 525, 547; II 12, 54, 70, 73 f., 127, 194, 198, 256 f., 265 f., 270, 272, 277, 286, 350, 476, 484, 538; III 79, 130, 228, 241, 262, 335, 377 f., 381, 392, 421, 466, 514, 551; IV 35, 221, 229, 330, 361, 367, 384, 424, 499.
- Bremer*, Claes, I 2 f., 5 f., 12 f., 26, 32, 35, 39, 64, 66, 68, 72 f., 95, 183, 297, 324, 331, 368, 519, 522 f., 525, 549; II 30, 32, 53, 536; III 380; IV 489.
- Bremer*, Hedda, I 2, 7, 13, 24, 32, 37, 44, 50, 57, 72 f., 78, 81, 86, 90 f., 100, 111, 113 f., 119 f., 131, 140—143, 156, 251, 258, 285—287, 289, 295, 309, 315, 326, 332, 354, 305, 368, 386, 392, 437, 445, 447, 449, 451—455, 457—462, 464—472, 474, 481—484, 492, 519, 522, 528, 547, 550, 555 f.; II 22, 24, 80, 143, 185, 336, 378, 435, 481 f., 487; III 216, 415.
- Bremer*, Isak, IV 323.
- Bremer*, Jakob, III 451, 582; IV 323, 334.
- Bremer*, Sophie, I 108, 526.
- Bring*, Johan, IV 367.
- Brinkman*, I 119, 119, 120, 133, 135, 136, 136, 143, 146, 149, 153, 160, 172, 172, 177, 220, 230, 253, 265, 280, 302, 324, 328, 334, 338, 340, 365, 370, 434, 435, 436, 466, 527, 529—533, 538 f., 542, 547 f., 550, 554 f.; II 86, 127 f., 131, 131, 180, 233, 261, 263, 304, 309, 312, 314, 320, 322 f., 332, 374, 545 f., 548, 559, 561, 564; III 87; IV 528.
- Brockhaus*, F. A., firman, II 120, 240, 373 f., 486, 543; III 120, 347, 389, 401, 407, 413, 430, 490, 524, 560, 591; IV 106, 141, 152, 253, 255, 262, 334, 526.
- Brockhaus und Avenarius*, II 422, 567.
- Brontë*, Charlotte, III 176, 532; IV 525, 642.
- Brougham*, lord, II 158, 164.
- Brown*, Antoinette, IV 564, 647.
- Browne*, miss, IV 180.
- Browning*, Elizabeth Barrett, IV 168, 608.
- Brygger*, I 35, 521.
- Buffon*, II 288.
- Bull*, Ole, I 499, 561.

- Bulwer*, I 274, 304, 343, 460; II 263, 267, 279, 518, 527, 552 f., 559; III 41, 516.
Bunbury, Selina, III 542 f., 583.
Bunge, Constance, I 123, 528.
Bungener, IV 96, 602.
Bunsen, III 125, 140, 334, 419, 424, 433—435, 458, 462, 559, 580, 584; IV 52, 73, 76, 573, 575, 601 f., 630, 648.
Bunsen, Frances, f. Waddington, IV 577, 648.
Bunsen, Frances, III 458, 583.
Burensiam, Fredrique, I 74, 522.
Busch, Adolph, IV 507, 513, 514, 515, 530, 530, 640, 642.
Butsch, J. A., II 416.
Byron, I 90, 164, 209, 294, 304, 339, 343, 350, 423, 525, 530; II 138 f., 220; IV 83, 86 f.
Bystram, v., II 250, 254, 554.
Byström, I 501.
Bähr, Karl, II 43 f., 537.
Böhme, IV 353.
Böklin, Carolina, f. Nilsson, I 349, 356, 359, 361, 397, 401, 407, 430, 438, 451, 404, 496, 548; II 22, 27, 43, 45, 67, 119, 336, 359, 371, 425, 475; III 79, 138, 155, 165, 175, 241, 275, 335; IV 622.
Böklin, Fredrika, I 407, 427, 430, 492; II 22, 425, 497; III 15; IV 225.
Böklin, Per, I 162, 163, 166, 167, 168, 173, 175, 175, 176, 178, 178, 180, 181, 183, 187, 191, 196, 198, 199, 200, 203, 203, 205, 205, 206, 206, 208, 209, 214, 216, 217, 217, 218, 219, 221, 223, 223, 224, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 229, 229, 232, 232, 233, 234, 234, 235, 235, 236, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 244, 245, 246, 247, 247, 249, 249, 251, 254, 257, 257, 260, 261, 263, 264, 266, 268, 269, 270, 272, 273, 275, 277, 280, 282, 283, 290, 295, 296, 297, 299, 303, 306, 309, 314, 316, 318, 320, 325, 328, 330, 332, 333, 335, 336, 340, 341, 344, 355, 361, 365, 373, 381, 383, 392, 393, 397, 398, 401, 404, 407, 408, 409, 411, 411, 413, 414, 416, 417, 418, 420, 422, 422, 424, 427, 430, 432, 438, 446, 448, 451, 460, 467, 470, 474, 476, 481, 490, 493, 496, 503, 507, 510, 534—541, 543—549, 558, 561; II 4, 20, 25, 35, 42, 63, 72, 91, 100, 107, 117, 140, 152, 166, 171, 177, 180, 189, 213, 229, 243, 251, 273, 286, 292, 303, 315, 324, 332, 346, 356, 371, 410, 413, 425, 438, 474, 477, 495, 536, 538 f., 541, 566; III 9, 15, 33, 47, 50, 68, 74, 78, 91, 103, 114, 123, 128, 131, 132, 137 f., 151, 152, 155 f., 162, 173, 181, 187, 214, 221, 225, 241, 249, 259, 274, 302, 332, 354, 378, 418, 431, 437, 453, 468, 477, 519, 528, 537, 577; IV 14, 49, 58, 75, 106, 116, 141, 149, 156, 182, 198, 215, 218, 220, 223, 234, 279 f., 288, 317, 342, 370, 375, 401, 604, 610, 615, 632.
Börjesson, Johan, II 514 f., 521, 524; III 23.
Böttiger, I 434, 455, 554, 561; II 70, 72, 101, 194, 196, 257, 261, 264, 268, 283, 285, 294, 307, 311, 318 f., 321, 323, 341, 343, 367, 383, 400, 503, 508, 542, 553, 556—559, 562 f., 566, 572; III 80, 82, 169, 512, 521, 530, 546; IV 187.
Cabet, III 111.
Callerholm, Nils, II 461, 529; III 27, 50.
Callerholm, S. J., III 269, 546.
Callmänder, Karl Reinhold, IV 316, 332, 624, 626.
Calvin, I 39, 441; II 6; III 264, 333, 469, 481, 483; IV 83.
Campbell, James H., IV 361, 471, 630.
Campbell, Mrs James H., IV 361, 424(?).
Canrobert, III 413, 418, 421, 579.
Cantacouzenos, Lily, IV 120 f., 175, 217, 603.
Carey, Henry Charles, IV 375.
Carlén, Johan Gabriel, III 512; IV 382, 408, 468.
Carlén, Octavia, IV 323, 375 f., 382, 387, 438, 456, 467, 606, 611, 625, 630.
Carleson, Edvard, IV 269, 618.
Carlson, F. F., II 427, 551; III 526; IV 181, 210, 391, 403.
Carlyle, III 249 f., 252, 544 f.
Caroline, drottning av England, I 14, 69, 522.
Caroline Amalie, drottning av Danmark, III 153, 156, 197, 202, 242, 279, 351, 357, 359 f., 398, 418, 569.
Carus, Karl Gustav, II 417, 566 f.
Castrén, Mathias, III 573.
Cavagnari, Aménaïde, IV 306, 623.
Cavour, IV 4, 6, 15 f., 150, 596.
Cederschiöld, Maria, III 574; IV 176, 220, 244, 253, 367, 609.
Chace, Elizabeth Buffum, III 557.
Channing, William Ellery, IV 199, 611.
Channing, William Henry, III 300, 317, 548, 573, 577; IV 199, 534, 540, 611.
Chapman, förläggare, III 406, 537.
Chateaubriand, IV 169, 608.

- Cherbuliez*, IV 431, 440, 634.
Child, Lydia Maria, III 338; IV 375, 629, 647.
Cicero, III 484.
Claesson, Augusta, II 320, 561; III 443.
Clarendon, III 440, 581.
Clausen, Henrik Nicolai, III 160, 200 f., 529.
Cobbe, Frances Power, IV 411—413, 633.
Cochrane, John Dundas, III 376, 573.
Colani, Timothée, III 480, 590.
Colburn, Henry, III 80, 137, 521, 527 f.; IV 513 f., 530.
Colden, mr, IV 534, 643.
Colliander, Erland, II 47, 211.
Collin, Edvard, III 176, 532.
Collin, Henriette, f. Thyberg, III 176, 532.
Condorcet, II 449.
Considérant, Victor, III 353, 569 f.
Cooper, Susan Fenimore, IV 549, 645.
Coucheron, P. J. B., IV 12, 21, 21, 595, 597.
Coulin (Thomas), Louise, III 487, 493, 495, 495, 498, 499, 590 f.; IV 2, 6, 9, 20, 26, 31, 37, 68, 81, 93, 103, 113, 147, 205, 279, 321, 336, 364, 400, 581, 582, 599, 640.
Coulin, Nancy, III 499, 504; IV 26, 35, 68, 81, 365.
Cousin, Victor, I 296 f., 306 f., 327 f., 545; II 74.
Cramér, J. N., IV 602.
Cronholm, Bernhard, II 99(?), 125, 133, 544; IV 393—395, 494, 606, 619.
Cronstedt, Margareta, f. Alströmer, II 319.
Cronstrand, Baltzar, II 282, 510, 557.
Crusenstolpe, I 502, 508; IV 626.
Curtis, G. W., III 576.
Cushman, Charlotte, IV 539 f., 643.
Czartoryski, Konstantin, IV 259 f., 266 f., 269, 617 f.
Dahl, Johan Kristian, I 143, 531.
Dahlbom, A. G., II 468, 570.
Dahlgren, F. A., IV 375, 386.
Dahlmann, III 11 f., 39, 513; IV 527, 642.
Dahlqvist, Georg, II 319, 562.
Dallas, mme, IV 193, 611.
Dannström, Isidor, III 296(?), 407, 407, 412, 547, 579.
Dante, III 590; IV 16, 597.
Dardel, Fritz v., IV 638.
Darwin, IV 320.
Davis, Paulina Wright, IV 564, 647.
Davy, Humphry, I 319, 546; III 335.
De Geer (Wrede), Aurore, II 237, 487, 492, 493, 499, 508, 510 f., 551; III 27, 517—519.
De Geer, Louis, II 208(?), 549, 572; IV 242, 249, 441, 444, 457 f., 466, 473—475, 616, 636.
De Geer, Ulla, f. Sprengporten, II 92, 322, 541; IV 378, 528.
Deland, Josephine, III 365, 392, 571; IV 43, 600.
De La Rue, Emile, IV 596.
Delepierre, systrarna, IV 265, 618.
Demidoff, mme, IV 33, 598.
De Ron, Marianne, f. Imhoff, I 120, 131, 527.
De Ron, Mary, III 255, 311, 490, 545.
Descartes, II 147.
De Wette, W. M. L., III 16.
De Vylder, Maria, IV 255, 311, 323, 324, 332, 348, 357, 377, 378, 389, 390, 403, 404, 405, 405, 477, 609, 633.
Dickens, III, 41 f., 121, 258, 525, 538.
Didron, Charlotte, III 83, 87, 521.
Diodoros Siculus, IV 58 f.
Dix, Dorothea, III 198, 201, 202, 534.
Dock, J. G., IV 283, 590(?), 621.
Dora d'Istria, III 499, 592; IV 604.
Downing, Andrew Jackson, III 174, 253, 387, 406, 425, 533, 536, 545, 570—578; IV 197, 533, 535, 539, 542, 549, 549, 550, 643, 645 f.
Downing, Caroline, f. De Wint, III 387; IV 533, 535, 539, 542, 548, 549, 645.
Ducpétiaux, Edouard, III 473, 516, 590.
Due, Alette, f. Sibbern, III 461, 467, 583; IV 175, 599.
Due, Frederik, IV 174, 608 f.
Dufferin, Frederick, lord, IV 131, 401, 605, 632.
Dufferin, Helen, lady, IV 129, 131, 401, 604 f., 632.
Dumas d. ä., II 319.
Dunant, IV 321, 625.
Dunckel, Dorothea, IV 456, 635.
Du Puget, Rosalie, III 577; IV 194, 362, 605, 628.
Dybeck, Richard, II 433.
Düben, Gustaf v., IV 176, 311, 609.
Düben, M. W. v., II 231, 551.
Döbeln, Napoleon v., I 291, 544.

- Eckermann*, I 402, 420, 552.
Edgeworth, Maria, II 344, 562.
Ehrenborg, Betty, II 247; III 319, 321, 384 f., 392, 539, 559, 574.
Ehrenborg, Fredrika, II 246, 463, 554; IV 520, 641 f.
Ehrenheim, F. W. v., I 150, 532.
Ehrenström, Marianne, II 115; III 583; IV 488, 638.
Ehrensward, I 485; II 174 f.
Ekenstam, Wilhelm af, I 342, 346, 548.
Ekman, Robert Wilhelm, I 310, 546.
Ekman, Sophie, f. Kurck, IV 561.
Ekmarck, L. A., III 5, 551; IV 191, 260, 314, 351, 364, 442, 445, 634.
Ekström(er), Carl Johan, I 449, 451 f., 455, 458, 462, 555.
Elisabeth, kejsarinna av Österrike, IV 150.
Ellsworth, Henry William, III 518.
Elmblad, Emilia, f. Rappe, III 429.
Elmblad, P. M., III 429.
Emerson, III 227 f., 316, 338, 538, 540 f., 545, 548, 550 f., 572; IV 534, 536, 539, 643.
Emerson, Lidian, f. Jackson, IV 536 f.
Eneroth, Charlotte, III 363, 370 f., 374, 570, 572.
Eneroth, Olof, III 367, 382, 423, 571, 580; IV 152, 154, 167, 188, 208, 211, 226, 230, 248, 251, 252, 255, 256, 287, 361, 432, 475, 477—479, 607 f., 613, 617, 624, 637.
Enslén, Karl Georg, III 418, 580.
Epiktetos, III 179 f., 182, 186.
Ericsson, John, III 275, 546.
Erikson, Maria Charlotta, II 515, 572.
Erman, Adolf, III 376, 573.
Erskine, Thomas, III 497, 592.
Esslair, Ferdinand, I 10, 519.
Eugenie, prinsessa, II 416; III 281 f.; IV 630.
Ewerlöf, Frans Anton, III 179, 532.

Fahlcrantz, Carl Johan, I 46, 143, 531.
Fahlcrantz, Chr. Er., I 473, 495, 500—502, 504, 561; II 21, 40, 47, 51, 71—74, 107, 117, 143, 195, 257, 261, 266 f., 271, 273, 276, 284, 287, 294, 309, 310, 313, 329, 330, 339, 377, 384, 391, 412, 419, 421, 422, 430, 442, 442, 448, 454, 459, 462, 484, 498, 505, 517, 535 f., 556—559, 562, 565, 571; III 2, 4, 27, 33 f., 40, 50, 59, 62, 82, 88, 117, 168, 238, 240, 511, 515, 524, 530; IV 522.
Fahlgren, C. J., III 411, 579.

Fähnehjelm, Eva Beata, f. Göös, II 420 f., 567; III 49.
Falk, mamsell, III 83, 88.
Falk, Johannes, I 417, 420, 428, 553.
Falsen, Kristian Magnus, I 414.
Farley, Harriet, IV 541, 644.
Faxe, Wilhelm, II 395, 566.
Faye, Andreas, II 104, 542.
Feilitzen, Carl v., IV 566, 647.
Feilitzen, Otto v., II 459, 569; IV 560, 646.
Feilitzen, Urban v., IV 422, 633.
Fenger, Johannes Ferdinand, III 297, 331, 547.
Fénelon, I 329.
Ferdinand II (kung Bomba), IV 55—57.
Ferrucci, Caterina, IV 16, 597.
Feuerbach, III 10, 525 f.
Fichte, I. H., II 5, 533; IV 318, 345, 624.
Fichte, J. G., IV 344.
Fielding, I 150; II 154, 547.
Finn, James, IV 74, 601.
Finn, mrs James, IV 74, 91, 180.
Fliedner, IV 68, 526, 601.
Flygare-Carlén, Emilie, II 41 f., 54, 534 f., 537 f., 545; III 6, 8, 512; IV 407, 427, 435, 456, 459, 468, 632, 641.
Fogelberg, I 335, 339; III 347.
Forcade, E., IV 635.
Forel, Alexis, III 460; IV 581.
Forel, Marie, IV 114, 141, 148, 255, 310, 582.
Fornell, Bror Edvard, III 228 f., 541.
Forselius, Louise, I 70, 522.
Forsell, Carl af, I 269 f., 543; II 529, 538, 573; IV 510, 641.
Forsell (Nycander), Marie-Louise af, IV 645.
Forssell, Didrik, II 163.
Foss, Henrik Herman, I 373—375.
Fourier, III 103, 111, 259, 544, 546, 569.
Fournier, Henri, IV 622.
Foy, Mathilda, III 574; IV 561, 646.

Franzén, I 92, 119—121, 124, 128, 137, 267, 277, 315, 493 f., 506, 527; II 52, 112, 127 f., 184, 197—199, 199, 203, 209, 217, 248 f., 307, 342, 343, 377, 446, 455, 483, 539, 542, 549—551, 558 f.; III 25, 27, 37, 44 f., 48, 51, 54, 55, 63, 66, 69, 91, 451, 517 f.; IV 486, 598, 638.
Franzén (Kempe), Charlotte, II 484; III 40, 54, 55, 63, 67 f., 126; IV 190, 259, 300, 616.

- Franzén* (Grafström), Hélène, I 93; III 60, 63, 67, 126; IV 191, 259 f.
- Franz Joseph*, IV 150.
- Fredrika*, drottning, 38 f.
- Frese*, Jakob, II 382, 387.
- Friedrich Wilhelm IV*, II 482, 564, 571; III 11, 462; IV 52.
- Fries*, Anna, f. Forsell, IV 379, 630.
- Fries*, Elias, II 21, 217, 231, 253, 536; III 82, 252, 353, 378, 374.
- Frumerie*, Caroline, I 116, 446, 527; II 541; III 216, 390 f., 395, 403, 411, 450, 458, 466, 471, 491, 496, 504, 537 f., 576, 591; IV 10, 22, 42, 56, 65, 166, 176, 220, 227, 228, 244, 248, 253, 261, 262, 268, 277, 282, 326, 327, 330, 338, 366, 383, 385, 396, 405, 586 f., 608, 614, 632.
- Frumerie*, Catharina, f. Magni, IV 167, 244, 608.
- Frumerie*, Sara Eleonora, I 149, 527, 532; III 430.
- Frumerie* (Delintraz), Susanna, III 459, 466, 492, 583, 591; IV 228, 262, 278 f., 326, 586.
- Fry*, Elizabeth, I 521.
- Frykholm*, Maria, IV 248, 284, 298, 312, 350, 408 f., 429—431, 463—465, 467, 474, 590, 616, 632, 634, 639.
- Fryxell*, Anders, II 205, 494 f., 498, 503, 505, 510, 571; IV 638, 640.
- Fryxell*, Olof, II 225, 551, 565.
- Frölich*, David, I 526; II 417, 439, 569.
- Fuller Ossoli*, Margaret, III 548; IV 541, 643 f.
- Fürstenhoff*, Emma, f. Lindegren, IV 464, 474.
- Förster*, Karl, II 367, 563.
- Förster*, Marie, II 367, 563; III 522.
- Gaberel*, Adèle, III 499; IV 58, 595.
- Gade*, Niels, IV 129, 604.
- Gagge*, Laura, III 311, 313, 317; IV 35, 614.
- Galbiati*, Balthazar, IV 152, 607.
- Gall*, II 103.
- Gans*, tysk översättare, II 120, 241, 373, 422.
- Gans*, Eduard, II 533; III 155.
- Garibaldi*, IV 138, 276.
- Gaskell*, mrs, III 536.
- Gasparin*, mme de, IV 36, 599, 612.
- Geffroy*, Auguste, III 577.
- Geijer*, I 273, 294, 296, 298, 328, 331 f., 334, 345 f., 349, 360, 367, 369, 380, 405, 435, 450, 474—477, 480, 484, 490—492, 495—497, 500, 504, 506, 514 f., 543, 545, 547, 555, 559, 561 f.; II 2 f., 8, 21, 47, 58, 66 (?), 72 f., 98, 105, 107 f., 111, 119, 126—128, 144, 146, 149, 152, 158, 169, 171, 177, 181, 187 f., 191 f., 239 f., 253, 266, 269, 271, 276, 279 f., 287 f., 291, 301, 317, 320, 323, 329, 354, 382, 386, 397—399, 411, 425, 427, 434, 436, 442, 446, 452, 456, 465, 492, 494 f., 498, 499, 503, 505, 510, 512, 520 f., 523, 525, 533, 539, 542, 544, 546, 548 f., 556, 563—565, 569, 571 f.; III 7, 11, 14, 18, 28, 35, 36, 42 f., 45, 47, 68 f., 75, 91, 101, 148, 186, 219, 240, 251, 258, 323, 512 f., 515 f., 520, 522, 556; IV 158, 529, 532 f., 635, 643.
- Geijer*, Agnes, II 492, 523, 569, 572; III 46 f.; IV 163, 608, 643.
- Geijer*, Anna Lisa, I 360; II 88, 126, 239, 354, 523, 542, 565, 572; III 43, 46, 219, 525.
- Geijerstam*, Janne af, II 349—351, 383, 512; III 86, 98, 121, 525.
- Gelsær*, Heinrich, IV 575, 648.
- Genlis*, mme de, II 93, 330.
- George Eliot*, III 537, 545; IV 632.
- George Sand*, II 456, 490, 505, 518, 566; IV 612.
- Gerwinus*, III 305, 549.
- Gibbons*, Abby Hopper, IV 565, 572, 645.
- Gibbons*, Willie, IV 548, 645.
- Gille*, Cora, IV 603.
- Giusti*, III 590.
- Glahn*, Hans Egede, III 154, 529.
- Gobat*, Samuel, IV 69 f., 76, 601.
- Gobat*, Maria, f. Zeller, IV 91.
- Goethe*, I 225, 255 f., 301, 303—305, 310 f., 339, 361 f., 369, 402—404, 411, 415, 417, 420, 423, 428, 431, 519, 538, 542, 545 f., 553; II 8, 90, 150, 204, 279, 291, 297, 312, 558; III 36, 89, 95, 523; IV 598.
- Goldsmith*, II 226.
- Graffigny*, mme de, II 537.
- Grafström*, A. A., II 127, 447, 455; III 60, 66, 85, 126, 520, 483; IV 172, 190, 258, 272, 300, 363, 611, 629, 637 f.
- Grafström* (Hazelius) Sophie, IV 259, 272, 299, 364, 591, 616, 623.
- Graham*, Cyril, IV 131, 605.
- Gregersson*, Ebba, IV 327, 361, 389, 466, 477, 625.
- Grey*, Maria G., & *Shirreff*, Emily, III 572.
- Gripenstedt*, J. A., IV 282, 474, 629.

- Grosjean*, mlle, III 496; IV 82, 581, 601.
Grote, George, I 140, 528 f., 531.
Grubbe, I 279, 332, 543, 547; IV 478.
Grundtvig, III 16, 41, 49, 110, 153, 165 f., 357.
Grün, Karl, III 146.
Gustav, prins, II 410, 416; III 256, 266, 281, 545, 583.
Gustav, prins av Vasa, I 37 f., 43; II 414.
Gustav IV Adolf, I 39, 53 f., 59.
Gyllenadler (Koskull), Charlotte, I 55, 521.
Günther, Julius, II 370.
Görres, II 480.
Göschel, Karl Friedrich, II 119, 543.

Hadeln, Johannes v., II 5, 43, 69, 473, 539.
Hagberg, Theodor, IV 44, 587.
Hahn-Hahn, Ida, II 245, 248, 250, 252—254, 293, 343, 345, 356, 360, 363, 441, 451—453, 554, 558, 570; III 19, 120.
Hall, Anna Maria, III 135, 223, 230, 254, 270, 395, 527, 538, 542; IV 633.
Hall, Samuel Carter, III 221, 527, 538.
Hall, Virtue & Co, III 406, 430, 444, 551, 555.
Hailberg, Carl, III 311, 550.
Hallin, Anders, I 116, 527.
Hamilton, Adolf, II 492, 523; III 47.
Hamilton, Henning, II 439; III 349, 560 f.
Hamilton, Hugo, IV 466, 636.
Hamilton, James, IV 23, 597.
Hamilton, Mary, IV 542, 644.
Hammar, Hans Birger, III 447.
Hammar, Sophie, II 383, 565; III 123.
Hammarén, Eva, f. Lilliehöök, II 418, 567.
Hammer, Christian, IV 228, 246, 366, 614.
Hand, F. G., II 242, 244, 554.
Hansell, P., II 489, 491, 503.
Hansen, Mauritz, IV 492, 639.
Hansen, Reinhard, IV 100 f., 103 f., 109—111, 118, 127 f., 255, 607, 616.
Hansen, fru Reinhard, 100 f., 101, 103 f., 109 f., 118, 127 f., 130.
Harper and Brothers, III 406, 555, 575, 578.
Hart, John Seeley, III 211, 534, 536.
Hartmann, J. P., III 153, 416, 579; IV 129, 604.
Hartmansdorff, August v., II 340, 377, 389, 390, 391, 413, 439, 457, 457, 465, 466, 467, 485, 516, 565, III 20, 105 f., 111, 169, 347, 523 f.; IV 504, 505.
Hartmansdorff, Marie v., f. Ehrencrona, II 377, 389, 413, 436, 485; III 20, 105 f., 170, 347; IV 504, 505, 610.
Harvey, Anna, IV 129, 134, 400, 604 f.
Hauch, III 165, 248, 417 f., 530, 539.
Hawthorne, Julian, IV 599.
Hawthorne, Nathaniel, III 255, 316, 535 f., 545, 572; IV 375, 543, 599, 629.
Hawthorne, Sophia, f. Peabody, III 535 f., IV 543, 599.
Hazelius, Artur, IV 300, 591, 623.
Hazelius, J. A., III 308, 350, 361, 361, 376, 392, 568; IV 137, 600.
Hebbe, Wendela, II 27, 328, 376, 536, 562; IV 641.
Hedenborg, Johan, IV 63, 601 f.
Hederstjerna, C. J., I 90, 325; IV 554 f.
Hederstjerna, Sophie, f. Carleson, I 100, 525; IV 554 f.
Hedlund, S. A., III 224, 254, 257, 258, 268, 322, 336, 348, 361, 372, 539, 556, 558, 560, 568, 577; IV 203, 260, 277, 283, 351, 390, 570, 614, 617, 624, 627, 631.
Hefter, pastor, IV 76.
Hegel, I 429 f., 504, 511; II 4 f., 20 f., 26, 45, 60, 74, 99, 108, 142, 153, 180, 191, 227, 250, 315, 533, 541, 546; III 16, 69, 74 f., 77—79, 95 f., 125, 133, 139 f., 148 f., 154 f., 186, 359, 433, 439 f., 521, 526, 528—530, 581; IV 344—346.
Heiberg, Johan Ludvig, II 147, 341, 546; III 266.
Heiberg, Johanne Luise, III 266.
Heidenstam, C. P. v., IV 130, 138, 605 f.
Heine, I 493.
Heinroth, IV 505—507, 640.
Heintz, pastor, IV 29, 598.
Helena, storfurstinnan, IV 49, 600.
Helvétius, I 282; II 212; III 70.
Helvig, Amalie v., I 131, 527 f.; IV 641
Herder, I 185, 265, 358, 536, 549; II 2, 60, 62, 80; III 41.
Heurlin, C. L., II 74, 539.
Hierta, Anna, IV 378.
Hierta, L. J., I 270, 348, 367, 400, 416, 472 f.; II 28, 327, 328, 365, 368, 368, 369, 372, 373, 379, 380, 385, 393, 439, 445, 452, 513, 548, 568; III 45, 77, 80, 97, 107, 136 f., 143, 528, 551; IV 329, 378, 499, 626, 630.
Hierta, Wilhelmina, f. Fröding, II 364.
Hildebrandsson, Ebba, f. af Wirsén, II 510; IV 165, 505, 507, 509, 509, 512, 512, 517, 521, 523, 523, 523, 562, 608, 640.

- Hjortsberg*, Max, III 537.
Hobbes, I 164.
Hoffmann von Fallersleben, I 552.
Hofmann, Ernst, III 376, 573.
Hogarth, I 248, 339.
Holbein, I 49, 54 f., 298, 521.
Homberg, Tinette, IV, 495, 639 f.
Homer, II 361, 371.
Hopper, Isaac, IV 565, 647.
Hormung, Joseph, IV 362, 578, 579, 580, 581, 582, 582, 587, 612, 648.
Howitt, Margaret, IV 277, 280, 283 f., 297, 310 f., 326 f., 333, 340, 348, 355, 360, 388, 399, 405, 424, 621, 627, 649.
Howitt, Mary, II 368, 542 f., 560; III 2, 42, 80, 97, 108, 190, 259, 312, 339, 387, 406, 511, 514, 517, 528, 530, 536 f., 551, 555; IV 83, 174, 513, 602.
Howitt, William, II 368, 560; III 108, 190, 406, 578; IV 399, 418, 633.
Hugo, Victor, III 565; IV 159, 260, 465, 607, 617, 635.
Huldberg, P. A., III 329.
Humboldt, Alexander v., II 498, 500; IV 512.
Hunt, Harriot, III 191, 533; IV 535, 537, 538, 538, 540, 543, 547, 548, 556, 564, 572, 643 f., 647.
Hurst & Blackett, IV 113, 603.
Huss, Magnus, II 527 f.; III 402, 409, 493, 535, 579, 591; IV 609, 617.
Hwasser, Israel, I 495; II 284 f., 302; III 443.
Hyllén-Cavallius, G. O., II 162, 164, 547 f.
Hård, Carl, II 69 f., 92, 539.
Högqvist, Emilie, I 492.
Höjer, Benjamin, I 165.
Höökensberg, Knut Erik Venne, IV 378, 382, 384, 386, 390, 427 f., 436, 630.
Ignell, II 335 f., 347, 479, 559, 562; IV 622.
Ingemann, II 10, 19, 42, 537, 563; III 110, 174, 236, 246, 296, 330, 399, 444, 531 f., 544, 547, 556, 577, 582; IV 132, 173, 179 f.
Ingemann, Lucie, f. Mandix, III 237, 247 f., 298, 445; IV 134.
Irving, Washington, I 141, 478, 531; III 552, 578.
Jeanne d'Arc, I 188; III 443, 582.
Jean Paul, I 261, 292, 542, 545.
Jenyns, Soame, 481, 559.
Jerichau, Elisabeth, III 232, 418.
Johnson, Samuel, II 16.
Jolin, III 257, 545.
Josefina, drottning, II 119, 250, 411 f., 416 f., 504; III 281—283, 586.
Josephus, II 181, 187, 548.
Julin-Fabricius, Christian, I 420 f., 423, 553; II 28, 536.
Jungman, fru, I 330; IV 378—380.
Järta, Hans, III 43, 91, 518.
Kahl, Achatius, III 156, 529; IV 426, 498, 640.
Kant, I 173, 216; III 16, 439; IV 344, 346, 633.
Karl XV, II 291, 411, 416, 442, 444; IV 102, 289, 360, 441, 444, 630, 634.
Karl Alexander av Sachsen-Weimar, III 90, 522.
Karl Johan, I 7, 16, 353, 404, 406, 502, 508; II 22, 35, 119, 307, 311, 318, 323, 386 f., 392, 399, 410, 414 f., 503, 508, 536; IV 628.
Kay, Joseph, III 302 f., 548.
Kellgren, II 259.
Kemble, Fanny, III 192, 533.
Kempe, Fanny, f. Franzén, III 40, 54, 118.
Kempe, Karl, III 54, 118, 515, 524.
Kératry, Emile de, IV 635.
Kernell, Per Ulrik, I 415, 465, 553; II 573.
Key, Emil, II 522, 573.
Kierkegaard, Sören, III 417, 421, 427 f., 448, 579—582; IV 531, 532, 642 f.
Kingsley, III 213, 537, 539 f., 543, 577; IV 389, 648.
Kirkland, Caroline, II 513, 572; IV 541.
Kittler, Robert, II 241, 372 f., 552; IV 496.
Kjellander, Ernst, II 230, 236, 551; IV 520, 641.
Klacsco, Julian, IV 611.
Knorring, Sophie v., II 19, 41, 127 f., 182, 257, 507, 534 f., 544 f., 556, 565; III 96, 99, 455, 472, 511, 574, 583; IV 459, 635.
Knös, Alida, I 561; III 83, 86, 112, 315, 327, 342, 353.
Knös, Gustaf, I 104, 526.
Knös, Thekla, I 561; II 104, 557; III 86, 112, 225, 255 f., 267, 269, 279, 315, 319, 320, 327, 338, 338, 342, 344, 353, 363, 370, 374, 401, 405, 407, 422, 422, 425, 442, 443, 545 f., 551, 556, 569, 572, 577 f., 582 f.; IV 40, 146, 162, 227, 246, 599, 608, 616.
Koch, Jürgen Hansen, III 153, 200, 529.

- Koch*, Nils v., I 139, 141, 179, 321, 391, 455, 473, 476, 487 f., 492, 530 f., 535, 558; II 15, 58, 76, 95 f., 180, 183, 187, 195, 271, 346, 540, 561; IV 381, 439, 500, 634.
Koch, Richert v., II 13, 146, 534; IV 397.
Kossuth, III 303.
Kotzebue, I 362.
Kræmer, Lotten v., IV 306, 623.
Kræmer, Marie v., f. Söderberg, II 196, 511, 565.
Kræmer, R. F. v., II 511.
Krasinski, IV 190, 611.
Krieger, A. F., II 369, 563; III 109.
Krohg, Kristian, I 401.
Krusensjerna, Hedvig v., f. Lagerstråle, III 170, 531.
Kullgren, Lydia, IV 302, 623.
Kölle, S. W., IV 95, 602.
Köppen, Friedrich(?), II 245.

Laboulaye, III 550.
Lagerstråle, Gustaf Rudolf, II 393, 566.
Lagervall, Karin, f. Wagner, IV 285, 405, 425.
Lagervall, Magnus, 188, 274, 405, 425.
Lamartine, III 104, 243, 303, 523.
Lamb, Charles, I 493; II 226.
Lang, C. F., I 324, 547.
Langé, O. G., III 192, 533.
Lapinski, Theophil, IV 269, 618 f.
Larochefoucauld, II 186.
Laval, mme de, I 85, 524.
Lecoultrre, Elie, IV 613.
Léger, Jean, III 507, 592.
Lehmann, Rudolph, IV 34, 598.
Leibnis, I 15; IV 344.
Leijonhufvud, Erik, III 524.
Leijonhufvud, Kerstin, I 156(?), 200(?), 203 f.(?), 206(?), 291(?), 354, 396(?), 416, 459 f., 537, 560; IV 462, 635.
Leijonhufvud, Sophie (Esselde), IV 160, 160, 165, 231, 251, 252, 256, 285, 301, 351, 369, 389, 394, 395, 430 f., 453, 464 f., 474, 591, 607, 614 f., 617, 623.
Leirens, Constant, IV 42, 44, 47, 54, 57 f., 60, 585, 587, 600, 649.
Lenormant, Adrienne, IV 115, 136, 169, 192, 221, 603, 611.
Lenormant, Charles, IV 192 f., 221, 603, 611.
Lenormant, François, IV 193, 603.
Leo, F. A., III 167, 530.

Leopold I av Belgien, III 285, 482, 501, 584.
Leroux, Pierre, III 111.
Leuhusen, Henrika, I 75, 90 f., 95, 97—99, 108 f., 133, 214, 522, 526; III 3, 5, 8, 13 f., 20 f., 23, 56—59, 64—66, 511, 520; IV 518, 519, 520.
Leuhusen, Louise, f. Creutz, I 73, 84, 90, 91, 94, 94, 96, 96—98, 105 f., 110, 113, 124 f., 522, 526.
Leuhusen, Wilhelm, I 74, 84, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 105, 108, 108, 110, 111, 112, 114, 117, 121, 122, 123, 125, 126, 128, 130, 132, 133, 134, 142, 144, 144, 145, 147, 158, 195, 213, 522, 525, 532, 562; II 92; III 1, 3—5, 8, 14, 20, 23, 55, 64, 66, 97; IV 518—520.
Leutwein, mme, f. v. Fellenberg, IV 153, 255, 607.
Lewenhaupt, Amelie, f. Ramel, II 468, 570.
Lewin, Edward, I 141, 158, 262, 475, 499, 515, 528, 535, 562; II 30, 208, 212.
Lewin (v. Koch), Frances, I 131, 137, 154, 179, 318, 321, 332, 350, 387, 443, 455, 458, 459, 473, 474, 475 f., 480, 481, 487, 487, 487, 488, 492, 499, 514, 528—531, 535, 547, 552 f., 559, 560; II 13, 22, 29, 33, 57, 75, 79, 82, 95, 105, 128, 131, 134, 143, 144, 151, 156, 159, 164, 167, 172, 179, 183, 185, 194, 206, 208, 212, 214, 225, 225, 237, 240, 255, 270, 280, 289, 321, 344, 350, 428, 469, 487, 492, 494, 536, 569; III 14, 239, 259, 271; IV 171, 486, 499, 500, 501, 501, 502, 502, 502, 503, 503, 617.
Lewin, Thomas, I 141, 528, 531; II 30, 34 f., 212, 494, 536.
Lewison, Basilius, IV 66 f., 69, 75, 601.
Lichtenberg, I 330.
Liedbeck, P. J., IV 211 f., 614.
Liljebblad, Samuel, IV 631.
Liljegren, J. G., I 462, 558.
Lilljebjörn, Jeana, II 188, 192.
Linnell, Carl, IV 124, 604.
Linnell, Ulla, f. Löwenstedt, II 412, 419, 424, 446, 455, 484, 528, 567; III 25, 40, 43, 49, 54, 62, 87, 126, 135, 515, 549; IV 74, 191, 211—214, 270, 601, 604.
Lincoln, IV 185, 194—197, 203, 208, 386 f., 399 f., 611, 630.
Lind, J., III 551; IV 510, 641.
Lind (Stjernstedt), Jenny, III 499; IV 1, 4, 5, 10, 19, 21, 24—26, 29 f., 33, 39, 63, 161, 217, 247, 332, 355, 584, 595—597, 604, 608.
Lind-Goldschmidt, Jenny, I 492, 528, 560 f.; II 128, 135, 149, 161, 279 f., 318 f.,

- 330, 356, 359, 369, 409, 436, 465, 545, 561, 563, 570; III 48, 77, 81, 83, 91, 97, 106, 110, 201, 230 f., 240, 275, 429, 521—524, 537, 542, 581; IV 209, 522.
- Lindblad*, Adolf, I 346, 369, 408, 495, 515; II 51, 67, 72, 128, 132, 132, 149, 160, 164, 166, 170, 177, 178, 179, 182, 182, 184, 187, 229, 232, 237, 250, 269, 280, 302, 324, 329, 331, 334, 345, 345, 349, 349, 351, 351, 355 f., 359, 363, 381, 383, 409, 426, 430, 444, 504, 523, 546, 551, 561, 564, 567 f., 572 f.; III 104, 426, 475, 523, 542; IV 555, 599.
- Lindblad*, J. M., IV 459 f., 598, 635.
- Lindblad*, Sophie, f. Kernell, II 280, 324, 329, 331, 345 f., 349, 351, 355 f., 359, 381, 383, 383, 409, 434, 436, 463, 495, 505; III 29, 31 f., 43, 52, 98, 102, 106 f., 108, 121, 122, 240, 276, 327, 475, 520, 523.
- Lindberg*, Anders, I 283, 305, 544; II 437, 568; III 339.
- Lindeblad*, Assar, II 291, 558.
- Lindgren*, Amalia, IV 152, 251, 608.
- Lindgren*, Carl, IV 465, 635.
- Lindström*, Cajsen, f. Cramér, III 388, 390, 395, 402, 408, 410, 449, 454, 576; IV 602.
- Lindström*, J. N., I 306; II 541, 553.
- Ling*, I 17, 30, 265, 328, 348, 367, 381 f., 519, 547.
- Linné*, I 433, 476, 501; II 6, 21, 390, 507; III 240.
- Lobstein*, J. F., IV 395.
- Locke*, I 155 f., 292, 318, 533, 537; II 212.
- Lockhart*, I 206, 224, 557.
- Logier*, J. B., I 101.
- Longfellow*, III 193, 316, 533 f., 551; IV 539, 598.
- Lowell*, James, III 316, 532—535; IV 534, 536 f., 539 f.
- Lowell*, Maria White, III 532, 535; IV 540 f.
- Lovisa*, drottning, III 275, 281 f.; IV 355, 360, 447—449, 628.
- Loyola*, III 94 f.; IV 46.
- Ludlow*, J. M., III 539.
- Ludwig I* av Bayern, IV 216.
- Lundberg*, J. G., IV 563, 647.
- Lundberg*, Vincent, IV 446, 449, 634.
- Lundblad*, Fredrik af, I 4, 519.
- Lundvall*, C. J., II 462, 485, 569; III 117, 524.
- Luther*, I 39, 173, 423, 441, 476; II 6, 184; III 94 f., 288 f.; IV 18, 158, 201, 241.
- Lutterbeck*, J. A. B., IV 76, 602.
- Lyell*, Charles, III 502, 592.
- Lykurgos*, II 397; III 180.
- Lynch Botta*, Anne, III 374; IV 307, 509, 511, 521, 537, 541, 582, 587, 623, 64C f., 649.
- Lönnerberg*, Robert, IV 177, 181, 186 f., 210, 327.
- Löwenhjelm*, Betty, f. Ehrencrona, I 360, 549; III 20, 42, 258, 514.
- Madvig*, III 201.
- Magnusen*, Finn, I 411, 553.
- Magnusson*, Sarah Corning, II 513, 572.
- Maine de Biran*, IV 288, 622.
- Malebranche*, I 389.
- Malicernud*, IV 492, 639.
- Malmsten*, P. H., IV 479, 637.
- Malmström*, B. E., II 130, 235, 545 f., 551.
- Malthus*, II 58, 538.
- Manderström*, I 525; III 498, 592; IV 289, 474, 606.
- Manderström*, friherrinnan, f. Bennet, I 455, 459 f., 556; II 145, 179, 345.
- Mankell*, G. A., IV 265, 618.
- Mann*, Horace, IV 197, 375, 543, 611, 629, 644.
- Marie-Louis*, père, IV 29, 32 f., 50 f.
- Marmier*, Xavier, I 483, 486, 489, 559.
- Marrast*, Armand, III 104.
- Marryat*, IV 467, 636.
- Marsh*, mrs, III 99.
- Martensen*, II 191 f., 549; III 16, 36, 41, 49, 75, 84, 99, 110, 115, 133, 149, 152—154, 161, 163 f., 174 f., 178, 181 f., 184, 189 f., 198, 234, 242, 245, 263, 267, 284, 294, 357—359, 424, 446, 513, 523, 526, 530, 532, 542, 544, 547, 569, 580, 582; IV 260, 375, 615 f., 629, 642.
- Martin*, Aimé, II 567.
- Martineau*, Harriet, I 270, 274, 279, 350, 392, 477, 498, 543, 558, 561; II 428 f., 567.
- Martineau*, James, III 235, 536.
- Maurice*, F. D., III 239, 539 f., 543.
- Mauray*, Alfred, IV 634.
- Meille*, G. P., IV 4, 6, 123.
- Meli*, Giovanni, IV 60, 601.
- Melin*, H. M., II 553, 556.
- Mellin*, G. H., I 283, 533; III 512, 514; IV 621.
- Mendelssohn*, IV 533.

- Merle d'Aubigné*, I 30, 38; IV 70, 601.
Merlin, mme de, II 93, 541.
Meza, Chr. J. de, IV 305, 623.
Michaelis, Adolf, IV 130, 143, 605.
Michelangelo, II 259; IV 16.
Michelet, Jules, III 443, 518, 582; IV 512.
Miles, James W., III 237, 542.
Mill, James, I 139, 141, 530 f.
Millien, Achille, IV 436 f., 634.
Milow, Mary, f. Lindgren, IV 389, 630.
Milton, I 339; III 368.
Moe, Jörgen, II 542.
Molbeck, Christian, III 188.
Mollberg, Margreta, III 340 f.
Mondan, Camille, IV 273, 619.
Monod, Adolphe, III 482, 499, 590.
Monroe, N. C., IV 545, 644.
Montégut, Emile, III 550.
Montesquieu, I 543.
Montgomery, Mathilde, f. d'Orozco, I 145, 149, 194, 313, 531; II 36 f., 536.
Moore, Thomas, I 317, 401, 420, 423, 440, 497, 552; II 187, 548.
Morell, John Daniel, III 433, 581.
Morelli, professor, IV 60, 601.
Moscheles, III 462.
Mozart, I 261, 308, 320; II 24.
Mügge, II 371, 449(?), 451, 564, 568, 570; III 146.
Mühlensfels, Elfriede v., II 563; III 85(?), 521 f.
Myhrberg, Maximilian, IV 178, 221 f., 267, 277, 351, 389, 610, 614, 621.
Müller, Daniel, III 320, 327, 342, 344, 378, 393, 443, 551, 559, 574, 577 f.; IV 432, 634.
Müller, Friedrich v., I 538.
Müller, Louise, f. Nernst, III 443, 551, 577 f.
Müller, Otfried, IV 118, 603.
Mynster, J. P., III 356 f., 423 f., 580, 582.
Möller (Olsen), Mathilda, III 257, 262, 267, 273—278, 298, 307, 315, 317, 346, 352, 359, 391, 407, 413, 415, 441 f., 467, 471 f., 474, 507, 584; IV 147, 228, 246, 278, 283, 298, 366, 555, 555, 558, 565, 583, 584, 585, 586.
Möllersvärd, Karl, III 435, 447.
Mörner, Adèle, III 409, 579.
Mörner, Rosalie, f. Malmberg, III 409, 413, 415, 417, 420, 579.
Napoleon I, II 74; IV 636.
Napoleon III, III 220, 225 f., 243, 261, 266, 482; IV 134, 150, 292, 348.
Naville, Ernest, IV 612, 622.
Neander, August Wilhelm, II 273, 287, 449; III 11 f., 34, 237, 394, 421; IV 83.
Nerman, C. U., I 502, 508, 561; II 76.
Neruda, syskonen, IV 177, 609 f.
Nettelbladt, Lovisa Mathilda, II 558.
Neukomm, Siegmund v., III 462, 584; IV 578.
Nicolini, III 590.
Nightingale, Florence, III 584; IV 321.
Nikolaus I, I 499, 508; III 303, 379; IV 567, 570.
Nilsson, Ida, IV 305, 313, 314, 316, 316, 317, 350, 392, 394, 397 f., 399, 425, 445, 452, 472, 635.
Nilsson, Sven, IV 208, 316 f., 351, 426, 446, 613.
Nordenfalk, Hedvig Sophia, f. Hjärne, III 158, 529.
Nordenfalk, Johan, IV 33, 35, 598.
Nordenfalk, Marie, f. Risellsköld, III 443, 582.
Nordenflycht, Hedvig Charlotta, II 382; III 24, 515.
Norderling, Louisa, f. Drummond Hay, 372, 373, 422, 435, 435, 436, 436, 572; IV 410, 573.
Norstedt, P. A., & Söner, III 299, 319, 548; IV 311, 320, 375, 387, 467, 630.
Nybom, Johan, II 50 f., 56, 67, 71, 538 f.
Nygren, C. D., 18, 217 f., 514, 538; IV 633.
Nygren, C. F., III 217, 538.
Nyholm, skulptör, IV 223, 234, 615.
O'Connell, II 195, 549.
Oken, II 468, 570.
Olbers, Ernst, IV 315, 384, 422.
Olivcrona, Rosalie, III 572; IV 394, 607.
Olsen, Andreas Schram, I 432.
Olshausen, II 200, 473, 549; III 506.
Onkel Adam, II 456 f., 569; III 338; IV 610.
Origenes, I 222; IV 83.
Orvar Odd, II 556; III 530; IV 619.
Osgood, David, III 277, 302, 307, 547; IV 541, 548, 556, 565, 646.
Osgood, Frances, III 374, 572.
Oskar I, I 28, 38, 336; II 119, 398—400, 410—412, 414—417, 423, 427, 479, 490, 496, 504; III 83, 104 f., 111, 116, 122,

- 125, 134, 137, 245, 266, 280—283, 285, 413, 516, 586; IV 102, 137, 140, 527, 605 f.
- Oskar II*, II 416; IV 630.
- Otto*, kung av Grekland, IV 121, 124, 128, 233, 247, 614.
- Owen*, Robert, I 279, 543; III 544.
- Paalzow*, Henriette v., II 503, 571.
- Paine*, Thomas, I 480 f., 559; III 10, 147.
- Paley*, William, I 487 f., 559.
- Palmblad*, I 120, 127, 133, 312, 416, 472, 524, 546, 551; II 47 f., 537 f., 543; III 373; IV 329.
- Panchaud*, Jean, III 482, 590; IV 114, 612.
- Parker*, Theodore, IV 199.
- Parsons*, Anna, III 192, 533.
- Peabody*, Elizabeth, IV 542, 644.
- Peterson & Brothers*, T. B., III 578.
- Pettersson*, Abraham, I 322 f., 546.
- Pettersson*, C. A., IV 636.
- Phillips*, Wendell III 557.
- Pichler*, Caroline, I 34, 521.
- Pio IX*, III 118, 524; IV 26, 46, 49 f., 597 f.
- Platen*, B. J. E. v., IV 474.
- Platon*, I 168 f., 171, 176, 204, 218 f., 237, 256, 326, 543; II 6, 262; III 439; IV 19.
- Plessen*, Wulf Scheel-, III 360, 374, 569.
- Plumb*, Mary, III 296, 547.
- Plutarkos*, II 440.
- Poinsett*, mr och mrs, III 552 f.
- Poles*, Stephan, IV 262, 275, 287, 293, 297, 310, 591, 618 f., 622, 649.
- Poppius* (Berzelius), Betty, IV 486, 503, 504, 504, 525, 638.
- Posse* (Claesson), Charlotte, I 561; II 114 f., 236, 395, 429 f., 541, 561.
- Prescott*, III 316, 551.
- Pressensé*, Edmond de, III 480 f.; IV 292, 622.
- Prume*, F. J., IV 268, 618.
- Prutz*, Robert, IV 611.
- Pulte*, dr, IV 544, 644.
- Putnam*, George Palmer, III 387, 406, 575 f., 578; IV 197, 549 f.
- Putnam*, M. L., IV 602.
- Quiding*, Peter, I 90 f., 99, 101, 107, 112 f., 115, 118, 195, 214, 219, 269, 465; II 73 f., 198, 256 f., 265 f., 270, 277, 286, 336, 379, 459; III 130, 228, 241, 262, 335, 377 f., 383, 421, 492, 506, 521, 551; IV 98, 133, 224, 226, 229, 248 f., 274, 328, 330 f., 358, 367, 381, 384, 585, 619, 623, 631.
- Quinet*, Edgar, IV 465 f.
- Qvanten*, Aurore v., IV 211, 266 f., 274.
- Qvanten*, Emil v., IV 274.
- Qvarnström*, II 479, 485, 510, 570; III 517; IV 185, 215, 218, 223 f., 225, 234, 615.
- Rahel*, I 334, 547.
- Rangabé*, Alexander, IV 121, 234, 255, 603.
- Ravnkilde*, IV 129, 604.
- Récamier*, mme, IV 169, 193 f., 603, 608, 611.
- Redwitz*, Oskar v., III 266, 546.
- Reinwald*, C., III 401, 577.
- Rémusat*, Abel, I 301.
- Rémusat*, Charles de, IV 466, 634.
- Renan*, IV 290—294, 300, 309, 317 f., 352, 601, 610, 622, 624.
- Retzius*, Anders, I 284; III 475.
- Reuterborg*, Erik, I 119, 308, 313, 386, 561; II 28 f., 38 f., 128, 161, 195, 344, 350, 365, 368, 392, 445, 537; IV 416, 423.
- Reuterdaahl*, II 222, 244, 251 f., 455, 546, 551; III 305, 435, 549.
- Réville*, Albert, IV 634.
- Ribbentrop*, Marie v., IV 39, 41 f., 44, 47, 54, 57 f., 60, 161, 585, 587, 599, 600.
- Ribbing*, Seved, IV 410, 632 f.
- Ribbing*, Sigurd, II 206.
- Richardson*, I 530.
- Richert*, II 194 f., 452, 520, 549; III 148, 462, 584.
- Richmond*, James Cook, III 297, 547.
- Ridderstolpe*, Caroline, f. Kolbe, II 179, 510, 548, 572.
- Risberg*, Emilie, III 576.
- Ritter*, Karl, IV 610.
- Robinson*, Edward, III 234, 542.
- Roehrich*, Henri, IV 327, 365, 399, 625, 631 f.
- Rogers*, Mary Eliza, IV 71, 602.
- Roland*, mme, II 93.
- Rolén*, Mathilda, f. Kihlblad, I 123 f., 528; II 215, 550, 553; III 43.
- Rolén*, Per, II 550; IV 623.
- Roll*, Ferdinand Nicolai, IV 21, 595 f., 597.
- Rosen*, Caroline v., f. Lagerstråle, I 501, 561; II 47, 102 f., 111, 183, 194, 240, 245, 250, 307, 311, 330, 334, 431, 436, 548; III 86 f., 90, 171, 422.
- Rosen*, Georg, IV 76, 602.
- Rosen*, Lotten v., f. Wrangel, III, 120, 524; IV 341, 349, 423, 497, 627.

- Rosenkranz*, Karl, III 154 f., 165, 529.
Rosenqvist, Selma, IV 161, 164—166, 171, 177, 190, 227, 242, 246, 327, 608.
Rossander, Jenny, IV 361, 389, 473, 477, 628.
Rossi, Gian-Battista de, IV 49, 601, 611.
Rotteck, I 448.
Rousseau, I 63, 217; II 297, 541.
Rudenschöld, Magdalena, II 390, 565.
Rudenschöld, Thorsten, III 148, 168, 300, 317, 322, 338, 362, 548, 556.
Runeberg, I 343; III 193.
Ruskin, IV 646.
Rust, Isaac, I 326—328, 330, 334, 340, 358, 383, 491, 547; II 43.
Rückert, Friedrich, I 545.
Rückert, L. J., I 236, 251 f., 255, 260, 266, 319, 540; II 335.
Rydberg, C. H., III 525.
Rydberg, Viktor, IV 204, 208, 229, 233, 242 f., 391, 467, 471 f., 615, 621, 624, 636.
Rydin, H. L., IV 466, 479, 636 f.
Rydqvist, J. E., I 293, 530—532, 545.
Rålamb, Augusta, I 11, 28, 519 f.
Rålamb, Clara, I 11, 28, 519.
Röhl, Maria, I 558; II 309; IV 195.
Rönqvist, Carl Ax., IV 623.
Rösel, A. J., II 468, 570.
Röök, Lars v., I 143, 531; II 562; III 367, 571.
S:t Cyr, H. de Révérony, II 8, 533; III 22 f., 30.
Saint-Martin, I 240—242, 250, 319, 540—542; III 86; IV 353, 627.
Saint-Prospér, I 557 f.
Saint-Simon, Claude Henri de, III 103, 111, 259, 544.
Salonius (Bremer), Fredrika, III 451, 582.
Sandberg, J. G., I 501; II 309, 384, 510.
Santesson, C. G., IV 333 f.
Saxenberg, Abraham, IV 157, 337, 340, 607.
Saxenberg, Sophie, f. Pousette, IV 340, 424, 425, 429, 445, 448.
Saxenberg, Sophie, IV 271, 340, 341, 410, 414, 418, 421, 421, 427, 428, 429, 433, 434, 435, 437, 442, 447, 450, 454, 469, 470, 476, 476, 476, 479, 618.
Saxenberg, Therese, IV 340, 418 f., 424 f., 427, 437, 447, 454.
Schendorff, Maria, IV 639.
Schelling, I 257, 319, 328—330, 385, 406, 430, 542; II 191, 195, 250, 549; III 439 f., 581; IV 344.
Schérer, Edmond, III 480.
Schiller, I 9, 305, 339, 371; II 554; III 443.
Schlegel, A. W., I 150, 225, 231, 326 f., 532.
Schlegel, Friedrich, I 172, 193, 222 f., 228, 256, 279, 281, 319, 333, 534, 542—544, 546.
Schleiermacher, I 371 (?), 551; III 78, 101, 521, 523; IV 111, 346.
Schlosser, F. Chr., IV 242.
Schmidt & Comp., I 367, 392, 400, 408—410, 416 f., 433, 454, 472, 540.
Schmidt, Joh. Fr. Julius, IV 117, 603.
Scholander, F. W., III 411; IV 215, 615.
Schröder, E. A., 104, 542, 558.
Schubert, G. H. v., I 181, 208, 217, 535, 540.
Schwach, Conrad Nicolai, I 432.
Schwerin, Wilhelmina v., f. Liljencrantz, IV 353, 357, 624, 628.
Schück, Martin, IV 377, 629.
Scott, George, I 509, 561.
Scott, Walter, I 89, 304 f., 308, 493, 524; II 206, 224, 543.
Secretan, Charles, III 359, 480 f., 484, 490, 494, 581, 590—592; IV 37, 45, 83, 84, 189, 202, 237, 308, 600, 602, 610, 612, 623.
Secretan, Louise, III 591 f., IV 48, 87.
Secretan, Marie, f. Müller, III 494, 494, 591 f.; IV 45, 310.
Sedgwick, Catherine, III 257, 316, 535.
Selander, N. H., IV 320, 625.
Seneca, II 507, III 484.
Sergel, I 49, 82, 335, 418, 524; II 252.
Seward, W. H., IV 185, 610.
Sewell, Mary, IV 423, 633.
Sévigné, mme de, II 188, 193, 233, 503, 567.
Shahovskoy (?), furstinnan, IV 66, 69, 75 f., 601.
Shakespeare, I 248, 305, 308, 339; II 104, 106, 226; IV 97.
Sieveking, Amalie, IV 516, 641.
Sigourney, Mrs L. H., IV 536, 643.
Silfverstolpe, Malla, I 464, 554, 561 f.; II 45, 49, 55, 67, 69, 71, 84, 86, 87, 89, 91, 93, 97, 102, 102, 110, 112, 113, 125, 133, 145, 150, 182, 188, 192, 195, 235, 238, 241, 242, 249, 254, 260, 265, 268, 278, 290, 299, 304, 318, 329, 331, 345, 348, 353, 359, 362, 365, 378, 381, 385, 394, 408, 429, 433, 435, 450, 455, 458,

- 463, 465, 470, 488, 490, 502, 504, 511, 514, 516, 523, 525, 526, 537—539, 541 f., 545 f., 548, 552 f., 557, 562—565, 567 f., 570, 573; III 6, 28, 31, 42, 45, 52, 60, 64, 72, 81, 86, 98, 110, 119, 121, 128, 158, 167, 167, 239, 277, 298, 325, 369, 392, 401 f., 405, 442, 444, 517—521, 523—525, 577; IV 146, 307, 520, 606, 623.
- Simon*, Jules, IV 474, 637.
- Sjögren*, Håkan, IV 529, 642.
- Skjöldebrand*, II 362 f., 366, 395.
- Sköldberg*, Sven, IV 321, 625.
- Smith*, Samuel Hanbury, I 321, 487, 546.
- Smith*, Thomas Southwood, III 190, 532.
- Snellman*, I 406, 552; II 197, 545 f., 549.
- Snorre Sturlasson*, I 426; IV 59.
- Sofokles*, I 150, 231; II 118, 256, 260, 287, 361, 543; IV 118.
- Sohlman*, August, III 541, 556; IV 152, 247, 616.
- Sokrates*, I 168, 171, 219; II 440; III 179 f., 182, 185 f., 189, 358; IV 119, 186, 235, 291.
- Soldan* (Dalson), A. F., III 396, 577; IV 644.
- Sommerhielm*, Stina, f. Lewenhaupt, I 241, 249, 337, 342 f., 348, 352, 354—356, 366—368, 372, 379 f., 383, 385 f., 388, 391, 402, 406, 410, 422 f., 430, 437, 447, 449, 472, 540 f., 555 f.; II 8, 10, 16, 18, 27, 38, 53 f., 67 f., 270, 427, 431, 468—477, 481 f., 488, 534, 565; III 9; IV 488.
- Sondén*, P. A., IV 489, 638.
- Sophie*, storhertiginna av Baden, I 41, 521; IV 216, 407, 614, 632.
- Spencer*, Herbert, III 537.
- Spens*, Carl Gustaf, II 156, 547.
- Spinoza*, I 164.
- Spring*, Marcus, III 300, 316 f., 338, 348 f., 351—354, 359, 361 f., 398, 560 f., 569 f.; IV 127, 154, 180, 194, 195, 257, 278, 280, 534 f., 540, 546, 553, 557, 566, 644.
- Spring*, Rebecca Buffum, III 316 f., 338, 351—354, 359, 398, 557, 560 f., 569 f., 579; IV 154, 180, 194, 195, 257, 278, 280, 534 f., 540, 541, 546, 553, 557, 644, 647.
- Stael*, mme de, I 199, 335, 545; III 24; IV 192 f., 611.
- Stagnelius*, II 149, 161, 343, 546.
- Steffens*, 216 f., 376, 428, 537; II 109, 542.
- Stein*, J. C. H. Th., IV 34, 598.
- Stein*, Lorenz, III 36, 515.
- Steinheim*, S. L., IV 34, 39, 599.
- Stephens*, George, II 539.
- Stjerneld*, Algernon, I 56, 521.
- Stjernhjelm*, II 382; IV 228.
- Stjernstedt* (Gyllenstierna), Ellen, IV 217 f., 332 f., 614.
- Stjernström*, Edvard, II 568.
- Strauss*, D. F., I 430, 553; II 119, 138, 140 f., 143, 148 f., 153 f., 171, 178, 181, 189—191, 197, 201 f., 244 f., 543, 546, 549 f., 553 f.; III 147, 525; IV 309.
- Strussenfeldt*, Ulrika v., II 297, 558; III 375 (?), 380 (?), 427 (?), 581; IV 484, 493.
- Studach*, J. L., I 180—183, 191, 264, 269, 289, 319, 331, 473, 509, 529, 535, 546.
- Stählberg*, Wilhelmina, III 249, 515; IV 606.
- Sue*, II 398, 566.
- Sundevall*, C. J., II 374, 468, 564.
- Sundin*, Anette, III 102, 523.
- Sunnerdahl*, Charlotte, f. Kemner, III 393, 576; IV 357, 628.
- Sunnerdahl*, J. G., III 393; IV 12, 14, 24, 34, 39 f., 40, 41, 43, 161, 316, 316, 332, 597, 599, 624.
- Suzor*, greve de, II 489, 571.
- Svanberg*, Ebba, I 512, 562; II 1, 11, 31, 48, 60, 79, 274, 281, 295.
- Svanberg*, Jöns, II 31, 295, 558.
- Svedbom* (Limmell), Fredrika, f. Forssberg, III 301, 306, 308, 309, 310, 310, 310, 311, 312, 317, 321, 321, 332, 341, 341, 343, 344, 346, 394, 409, 436, 441, 462, 473, 487, 549, 551, 591; IV 7, 26, 27, 64, 71, 98, 99, 111, 123, 136, 140, 151, 151, 152, 186, 209, 209, 209, 210, 211, 212, 213, 213, 214, 216, 226, 245 f., 247, 251, 265, 268, 284, 287, 287, 297, 298, 311, 312, 327, 350, 351, 356, 368, 408, 429, 439, 449, 462, 474, 477, 480, 562, 562, 584, 590, 604, 614, 622, 624, 635.
- Svedbom*, Per Erik, III 308, 310—312, 317, 328, 328, 329, 330, 332, 341, 344, 410, 462, 472, 488 f., 556; IV 8, 12, 31, 596, 598.
- Svedbom*, Wilhelm, IV 186 f., 610.
- Svedelius*, Per Gustaf, II 448, 568.
- Swedenborg*, I 183; II 172—175, 547; III 223, 290 f., 335, 559; IV 352 f., 416 f.
- Svensén*, C. J., IV 249, 251 f., 589, 616.
- Sätherberg*, Herman, III 386, 386, 397, 400, 575; IV 571, 648.
- Södermark*, Olof, I 143, 531; II 236, 343, 345, 484 f., 566; III 169 f., 530 f.; IV 195.

- Tacitus*, IV 649.
- Taglioni*, Marie, II 136 f., 142, 163, 546.
- Taillandier*, Saint-René, IV 309, 624.
- Talliaccarne*, markis, IV 622.
- Tefft*, J. K., IV 544, 644.
- Tegnér*, I 160, 379, 436, 450, 478, 533, 555; II 9, 35, 42, 68, 73, 136, 142 f., 147, 177, 187, 203, 208, 221, 231 f., 232, 247, 257, 258, 261, 265 f., 271, 281, 292, 318, 321, 340, 360, 376, 398, 533, 545 f., 548, 551, 558 f., 561 f.; III 7, 18, 80, 82 f., 91, 193, 521, 534; IV 529.
- Tegnér*, Anna, f. Myhrman, II 206, 208, 303.
- Tegnér* (Böttiger), Disa, II 206, 318, 367, 376; IV 187.
- Teniers*, II 420, 554.
- Teokritos*, IV 60.
- Teresa*, sancta, II 29; III 61 f., 76, 86, 95, 188, 335, 337, 368, 519.
- Tersmeden*, P. R., IV 266, 281, 293, 370, 618, 622.
- Tertullianus*, IV 83.
- Thengberg*, Jane, f. Miller, III 353, 363 f., 369, 385, 570; IV 305, 315, 323, 335, 335, 339, 377, 389, 623, 626 f.
- Theobald*, Bruno, III 11, 513.
- Theorell*, J. P., II 567.
- Theorell*, S. L., IV 171, 608.
- Theremin*, I 195, 197 f., 536.
- Tholuck*, II 5, 200 f., 230, 278, 427 f., 430 f., 441, 549, 553, 557; III 34.
- Tholuck*, Mathilde, f. v. Gemmingen, II 427 f., 430 f.
- Thomander*, II 315, 452; IV 395.
- Thomas*, W. W., IV 471, 636 f.
- Thomasson*, Pehr, IV 208, 613 f.
- Thomé*, Gustaf, IV 622, 630.
- Thomson*, N. H., III 5, 512.
- Thorild*, I 506, 546 f., 561; II 192, 351 f.; III 82, 112, 521.
- Thorvaldsen*, II 359; III 89, 110.
- Thyselius*, Per, I 86, 524.
- Tieck*, I 298 f., 424, 545.
- Tocqueville*, I 528, 555; II 189, 371, 478, 548, 563.
- To der Horst*, Emma, IV 526, 642.
- Toll*, N. L. C., I 148; IV 485, 638.
- Topelius*, IV 566, 569, 647.
- Torén*, C. A., III 82, 521.
- Torsslow*, hr och fru, II 438, 568.
- Tosti*, Luigi, IV 52, 601.
- Townsend*, familjen, IV 546, 645.
- Troili*, Uno, II 566; III 170, 426.
- Trottet*, Jean Pierre Philippe, III 333, 346, 394, 411, 420, 422, 424, 426, 434—436, 440, 447—449, 464, 467 f., 480, 483, 497, 557, 579 f., 582, 592; IV 37, 237, 573, 612, 625.
- Turgenjev*, Nikolaj, III 376, 573.
- Taschirner*, H. G., I 219, 222, 383, 538; IV 83.
- Törner*, J. M., II 106, 391, 542; IV 493.
- Törneros*, I 222, 500, 538, 561; II 57, 104, 542.
- Ulmgren*, Per, I 143, 531.
- Unge*, O. S. v., II 391, 565.
- Ussing*, J. L., IV 25, 597, 601.
- Wachenfelt*, G. F. v., IV 541, 644.
- Wachtmeister*, Hans, I 76; II 157, 176, 358 f., 436; III 77.
- Wachtmeister*, H. G. Trolle-, I 150 f., 157 f., 248, 335; II 91, 253; IV 275, 276, 330, 620.
- Wacklin*, Sara, II 437, 568.
- Valerius*, III 82.
- Walldén*, J. A., III 371.
- Wallin*, I 86, 119, 476, 478, 480, 494 f., 509, 524, 533, 558, 561; II 39, 59; III 7.
- Wallmark*, P. A., II 384, 394, 435.
- Wannqvist*, Olof af, II 464, 466, 570; IV 214.
- Warburg*, Simon, IV 624.
- Wattenbach*, Sophie, III 120; IV 516, 526, 641.
- Watts*, Anna Mary Howitt, IV 414, 424, 633.
- Wedderkop*, Theodor v., II 463, 466, 569; IV 633.
- Wedekind*, Georg Christian v., I 33—36, 71, 520 f.
- Wedel*, grevinnan, f. Anker, I 343, 403 f., 548, 552.
- Weisse*, Chr. H., II 5 f., 533; IV 346.
- Welcker*, Karl Theodor, III 137, 527.
- Welhaven*, I 373—376, 403, 448—450.
- Wellington*, I 14; IV 579.
- Wennberg*, Hilda, IV 434, 438, 446, 448, 450, 455, 458, 460, 628.
- Wennberg*, Lotten, III 373, 455, 457, 459, 464, 465, 470, 474, 486, 488, 572; IV 27, 63, 74, 102, 271, 279, 286, 304, 333, 355, 360, 369, 458, 614, 628.
- Wennerberg*, III 532; IV 614.
- Wergeland*, Henrik, I 373—379, 403, 449 f., 551; II 42, 81, 105, 540, 542; IV 490, 638 f.

- Wergeland*, Nicolai, I 374, 414.
Werner, Zacharias, I 186, 536.
Werthern, Georg v., IV 401, 632.
Weser, L. A., 422, 423, 580.
Westin, Fredrik, I 143, 531.
Wexels, Vilhelm Andreas, I 424; II 533.
Whitman, Sarah Helen, III 572.
Whitman, Walt, III 541.
Victoria, drottning av England, III 285.
Widén, Jonas, 265, 618.
Widström, Ulrika, II 76, 106, 539 f., 542.
Wieselgren, Harald, IV 266, 266, 267, 274, 313 f., 611, 618, 622, 624.
Wieselgren, Peter, I 349, 549; III 450, 560, 582 f.
Wilhelm II av Hessen-Kassel, I 20, 25, 28, 520.
Wilkinson, J. J. G., III 222 f., 538; IV 415.
Wilkinson, W. M., IV 416, 633.
Williams, James, IV 603.
Windschmann, K. J. H., I 331—334, 345, 547; III 41.
Vinet, III 333, 338, 421, 424, 434, 440, 447 f., 477 f., 480, 580, 590, 592; IV 37 f., 45, 159, 202, 237, 309, 612, 624.
Vinet, mme, III 424, 583; IV 114, 141, 159, 310, 362.
Winter, Peter v., I 520.
Virgin, Arvid (l. Adolph), I 545.
Vitalis, II 160, 547.
Wodzicka, Sophie, IV 274, 619.
Wolff, Simon Olaus, I 433, 553.
Volney, I 282, 379, 544; II 212.
Voss, II 260, 287.
Wrangel (Geijerstam), Ava, II 104, 332, 355, 489, 512; III 86—88, 522.
Wrangel, Hedda, f. Lewenhaupt, I 160, 194, 222—224, 230, 232—235, 238, 240—247, 250 f., 263, 269, 298, 306, 313, 316, 533, 535, 537, 540, 542; IV 485, 488.
Wrangel, Henning, I 241 f., 246 f., 260, 533, 540 f., 549; II 319.
Wrangell, Ferdinand v., III 376, 573.
Wrede, Agathe, f. Bremer, I 519; III 396, 577.
Wrede (v. Koch), Agathe, III 138, 517; IV 397 f., 631.
Wrede (Wachtmeister), Agathe, I 1, 76, 83, 85 f., 264, 368, 519, 522, 542; II 89, 157, 217, 350, 456; III 118; IV 328, 330.
Wrede, Casper, I 103, 113, 118, 122, 126, 130, 133, 135, 142, 145 f., 149, 195, 214, 368, 469, 526, 537, 551; II 257, 471, 521; III 65 f., 190, 551.
Wrede (Mörner), Constance, I 11 (?), 90, 520, 525.
Wrede, Fabian, I 78, 95, 107—109, 141—143, 149, 156, 179 f., 227—230, 264, 267, 286—289, 291—293, 298, 319, 321 f., 324, 327, 329, 331, 330, 368 f., 386, 421, 465 f., 468, 470, 473, 492, 499, 502, 508, 526, 529 f., 544 f., 549, 555; II 16, 76, 144, 161, 165, 176, 187, 197, 203, 207, 216, 228, 242, 257, 359, 394 f., 410, 417, 423, 427, 431, 435, 455, 459, 487, 492, 493, 499, 508, 510, 521, 548 f., 554; III 22, 27, 30, 53, 65, 136, 262, 301, 396, 514, 517—519, 527, 547, 576 f.; IV 178, 271, 509, 623.
Wulff, Henriette, I 490, 560; III 154, 197, 232, 398, 400, 417, 529, 542, 579 f.; IV 13, 127, 597, 604.
Vulliemmin, L., III 463, 483, 590.
Wyse, Thomas, IV 133, 605.
Wyse, Winifrede, IV 401, 632.
Zenon, II 440; III 358.
Zimelli, Hector, IV 62.
Zinsendorf, IV 253.
Zoroaster, I 163.
Zwingli, I 441; III 481.
Ågren, Sven Peter, I 274, 279, 317, 543; II 12, 15, 30, 34, 165, 534, 537, 547.
Ahrström, Nils, IV 508, 640.
Åkerlund, Per August, III 3, 5, 13, 21, 56—59, 64, 513, 520; IV 519 f.
Öberg, Lotta, II 123, 544; III 88, 159 f., 177, 224, 315, 393, 461, 464, 466, 583; IV 489, 638.
Öhlenschläger, II 322, 558; III 110, 154, 160, 416, 529.
Örsted, Birgitte, f. Ballum, III 172, 233, 328, 579.
Örsted, H. C., II 253; III 161, 161, 161, 162, 164 f., 172, 183, 189 f., 197, 231, 233 f., 236, 242, 306, 359, 416, 433, 529—531, 542, 549, 579, 581; IV 164, 375, 629.

Jag kunde vist icke tro att jag på Fysklands landsvägar skulle
 helt saknade af den ganska lilla romanska frekthan att ställa sig vara
 i stånd att njuta det minsta af de vackra trakter vi reste igenom, eller af
 de många andra nöjen som en resa tillbjuder, men ja är det vanligtvis här
 i världen, med Inbildningen och verkligheten.

1824

Jag har för första gången i mitt lif haft full-
 komlig ro och frihet att följeläsa mig efter min smak
 och min smak har för första gången ägt en bestämd
 tydlig riktning. Jag har under ett par månaders tid
 nästan hvad njutas kan här på orden, och kanske
 nära känt himmelens glädje.

1831

Jag kommer med min Vän, Gossan S. Du
 skall i henne se en fälskynt kraftig, klar
 och originell Natur dock kan allt hvad
 hon har behuglyt och älskansvärdt blott
 uppenbaras under en längre bekantskap.
 Jag har nu snart med henne lefvt två
 år. två lyckliga och lugna år ha de va-
 rit. Jag har känt demunder som om jag
 sjelf och världen fakte dugades inom
 mig. Jag har blefvt äldre och lugnare och
 Det har gjört godt.

1837

Lä äfven med gemningens eller med Dik-
 ters blommal. Om Meniskot om bö-
 ker fönsinna, glömmas, — — hvad gör Det!
 De hafva lefvat och verkat, de lefva och
 verka ännu tygt i den fast, som lojer
 genom menckligheters ånd. De vore ett
 steg på utvecklingsbanan, en vind i verld-
 siglet, en drojsa balsam på mencklij-
 hetens sår ett ond i genom tid, och du
 äfven ett godt ond, som förde framåt den
 öfverna bekn, det öfver, öndets verk.

1840

Hy ingen kan neka att härskan
 lifet, enthusiasmens tänd brinnat var-
 mast på jorden i Quinsans hjerta.
 Om nu denna heliga låga vändes
 rätt om den riktades att brinna för
 stona och öla mat — hvilken ingens
 skulle sig gifvas at famkattets be-
 lif! och hvem välgorande och ädel blife
 sig. — och somvar som vän som make
 meder, eller helt enkelt och stort
 som — medborgaren!

1843

Tilläg
 till caracterboken off Gieser och
 Digner i Tulem. se stycket om Wärra
 hund.
 ¶ Hund som gaf dessa mäns frulle
 dess välgorande maket, den grä-
 en gung tusunde och förändlande,
 var det starka hjertat. Sitta
 fingre de af deras moder swa.
 Det ett starkt hjertat har hon.
 Det är hennes styrka. Men
 utur hjertat — lifets medelpunkt
 — gå lifsens strömmar.

1848

"My homes in the new world" will
 come to you in the course of this
 summer and tell you about me
 and give any impressions of
 your land and people. Ever and ever
 shall I thank God and this great
 land for my visit there, and ever shall
 I gladly return in spirit to the kind
 hearts that welcomed me there.

1853

Ju jag har arbetat för dessa. Men bättre
 jämnare hade jag kunnat göra det. Men
 men hinder sig icke så lätt ur skicklyhet.
 hinder som man ser bann dem som blefvt
 inuvid i; och — desatens frust och
 samma ö gode resignationen och fulten
 har nära! När jag skulle gå, i Hustru
 sönderstöt djungt den sistas hemmande som
 bestyrkte des flöje, äfventyrsade jag,
 nej, uppspände min personlighet som fulten.
 Att jag kunde det och gjorde det ända, har
 julen spildit mig, och skall glädje mig
 i min ledsam.

1865

